

DE OPMERKER.

Bouwkundig Weekblad.

35e JAARGANG.

1900.

'S-GRAVENHAGE,
TER DRUKKERIJ DER VENNOOTSCHAP „HET VADERLAND”.

REGISTER.

	Bladz.		Bladz.
A.		H.	
Alkmaarsche Huishoud- en Industrieschool	14	Glassteen	295
Amsterdamsche ongevallen	31, 45	Groningen (Het Academieggebouw te)	309
Amsterdamsche Openbare Werken (Het vroeger beheer der) 81, 89, 97	132	Genootschap (Koninklijk Oudheidkundig)	340
Ambachts- en Teekenonderwijs (Tentoonstelling van)	147	Gedenkteeken (Een)	364
Adjunct-Inspecteurs van den Arbeid	218	Gevels (Amsterdamsche)	380
Amsterdamsche Bouwtoezicht (Het)	236	Gendt (F. W. van	385
Amsterdamsche Bouwpolitie (De)	277	Gedachtenis (Ter)	395
Antieke Goud- en Zilverwerkstukken (Tentoonstelling te Leeu- warden)	300, 338	I.	
Amsterdam (Het Buitengasthuis te)	362	Ingezonden	47, 55, 62, 95, 159, 302
Aanbestedingen (Ingezonden)	309	Ingestorte huizen te Amsterdam (De)	75
Academieggebouw te Groningen (Het)	310	Ingenieurs (Koninklijk Instituut van)	132
Ambachtsscholen in Nederland (Bond van Directeuren van)	337, 395	Inspecteurs van den Arbeid (Adjunct)	147
Ambachtsonderwijs (Tentoonstelling van)	365	Iets over Ontwerpen in Architectuur	316
Amsterdam (De Lombard te)	369	J.	
Amsterdamsche gevels	380	John Ruskin	25
Ambachtsscholen (Toelating van leerlingen op de)	381	„Jordana“ (Bouwonderneming te Amsterdam)	108
Amsterdam (Uit)	386	K.	
Amerikaansch Eikenhout	396	Kerk te Oterleek (De)	15
B.		Koninklijke Wereldkermis (De)	73
Bouwen (Verantwoordelijkheid bij)	34, 61	Koninklijk Instituut van Ingenieurs	152
Bouwkunst (De Zeven Lampen der) 49, 92, 105, 113, 121, 129, 137	68	Kleurenspeel	242
Bouwen (Toezicht op)	83	Kerk v/d. Ned. Herv. Gemeente te Roermond	265
Bouwkunst (Engelsche)	97	Kunst (Nieuwe)	298, 315, 331, 356
Blijc' tijding	106	Klokken (Opschriften van)	316
Bouwonderneming „Jordana“ te Amsterdam	188	Konig boekje (Een)	324
Boas boven baas	211	Koniglijke Uitgaaf (Een)	333
Beschouwingen over Bouwkunst	218	Koninklijk Oudheidkundig Genootschap	340
Bouwtoezicht (Het Amsterdamsche)	226, 365	Koninklijke Kroon (Om een)	402
Bouwpolitie (De Amsterdamsche)	236	Koopmans (J. A.)	414
Bekroningen op de Wereldtentoonstelling te Parijs	265, 278	L.	
Buitengasthuis te Amsterdam (Het)	300, 338	Loon en Arbeidsduur	9
Bouwkunst (De	308	Leiden in last	254
Bond van Directeuren van Ambachtsscholen in Nederland	310	Levensverzekeringbank te Rotterdam	297
Binnenhuis (Het)	323	Lombard te Amsterdam	369
Boekje (Een keurig)	324	Leerlingen op de Ambachtsscholen (Toelating van)	381
Boekbeoordeling	331, 414	M.	
Beslissing (Scheiderechterlijke)	378	Muiderslot (Het)	17, 30, 55
Bouwpolitie te Amsterdam (De nieuwe regeling der)	411	Muis (De staart der)	96
Belgische Bouwkunst	413	„(Andersmaal de staart der)	101
Bouwkunst (Boekbeoordeling)	414	Motieven	155
D.		Machinist aan boord van koopvaardijsschepen (Examen als)	181
Dagen (Uit vroeger)	217	Meubelen	348
December-overpeinzing	401, 409	Maatschappij „de Schelde“ te Vlissingen	348
E.		N.	
Engelsche Bouwkunst	83	Nieuwe Tuinbouwkunst	5
Examen als Machinist aan boord van koopvaardijsschepen	181	Nederlandsche Steenhouwersbond	197
Eikenhout (Amerikaansch)	396	Niet gewoon	225
F.		Nieuwe kunst	298, 315, 331, 355
Fraaie Uitgave (Een)	36	Noord-Hollandsche Oudheden (Boekbeoordeling)	331
Fraai stuk werk (Een)	54	Nagalm (Een)	355
Frans Hals-feest	181	Nijverheid (Herloefde)	361
G.		New-York	370
Godefroy (A. N.)	1	Noord-Hollandsche Oudheden	386
„(Het geschenk)	14	Nieuwe regeling der Bouwpolitie te Amsterdam	411
Gemeentelijk Ziekenhuis te Rotterdam (De operatiekamers in het)	28, 41		
Gestutte Huizen	53		
Glazen Straatstenen	125		
Groningen (Slachthuis der Gemeente)	145		
Gerecht (Voor het)	156		
Gasfabriek te Wormerveer (De)	193		
Gasfabrikanten (Vereeniging van)	205		
Gezondheidsleer	241		

	Bladz.
O.	
Onderwijs (Technisch)	13, 51, 57, 65, 189, 196, 242, 308, 359
Oterloek (Kerk te)	13
Ongeral (Weer een)	22
Operatiekamers in het Gem. Ziekenhuis te Rotterdam	28, 41
Ongevallen (De Amsterdamse)	51, 45
Ontwerp Ongevallenwet	172
Ontwerp van een heerenhuis	281
Ook een reis	305
Opschriften van klokken	316
Ontwerpen in Architectuur (Iets over)	316

P.	
Parijs (Uit)	21, 242, 255, 260
Parijse Tentoonstelling (Van de)	146, 156
Parijs (De Tentoonstelling te)	153, 289
Penn-Bauduin (Zouk)	156
Parijse Tentoonstelling	182
Proef (Een)	205
Prix de Rome (De)	297, 307, 391
Proeflokaal (Een)	380
Polytechnische School (Van de)	404

Prijsvragen.	
Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“ te Rotterdam	14, 165, 391, 405
Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst	45, 165, 244
Ontwerp Smyrna tapijt	116
Een ondschicht programma	116
Programma Gevelwedstrijd	125
Fabriekmatige kaasbereiding in Noord-Holland	131
Monumentale fontein te 's Hertogenbosch	148, 353, 375
Fontein met lantaarn te Arnhem	149
Vereeniging tot Bev. d. Bouwkunst te Groningen	149, 391, 397
's Gravenhaagse Tapijtfabriek	168
Remonstrantsche Kerk te Dordrecht	169
Mathesis Scientiarum Genetrix te Leiden	294

R.	
Ruskin (John)	25
Restaneeren	70, 309, 332, 340, 5/2
„ (Ingezonden)	95

Reis herinneringen.	
Het Lago Maggiore	162, 163
Bologna	177, 185
Florence	193, 201, 209, 218, 227, 233
Rome	249, 257, 268, 273, 281, 289
Pisa	313, 321, 329
Parma	345, 355

„Rembrandt“ (Vereeniging)	189
Roermond (Kerk v/d. Ned. Herv. Gemeente)	265
Rotterdam (Levensverzekeringbank te)	297
Reis (Ook een)	305

S.	
Stude over theorie en praktijk in de bouwkunst	5, 10
Samenstelling	21
Staat der muis (De)	96
„ „ (Andermaal de)	101
Struutsteen (Gruen)	125
Slachthuis der Gemeente Groningen	145
Schubbenpantserverf	173
Steenhouwersbond (Nederlandsche)	197
Stuers (Jhr. Mr. Victor de)	213
Stoompompewerktuigen (Worthington)	261
Schouwburgplannen (Haagsche)	285
„Schelde“ (Maatschappij te Vlissingen)	349
Scheidsrechterlijke Beslissing	378

T.	
Theorie en praktijk in de bouwkunst	5, 10
Tuinbouwkunst (Nieuwe)	5
Technisch Onderwijs	13, 51, 57, 65, 189, 196, 242, 308, 359
Toezicht op bouwen	68
Tijding (Bijde)	91
Tentoonstelling van Ambachts- en Teekenonderwijs	132
„ (Van de Parijsche)	146, 186
„ De „ te Parijs)	155, 299
„ (Parijsche)	182
„ van Beeldhouwwerken te Groningen	226, 365
Tentoonstellingen van Antieke Goud- en Zilvermidwerken te Leuwarden	277
Telders (J. M.)	347
Tuinbouwkunst	363
Tentoonstelling van Ambachtsonderwijs	365
Toelating van Leerlingen op de Ambachtsscholen	381

	Bladz.
U.	
Uitgave (Een fraaie)	36
Uit vroeger dagen	217
Uitgaf (Een keurige)	333

V.	
Vergaderingen van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs.	
Vergadering van 10 April 1900	116
„ „ 12 Juni „	189
„ „ 6 October „	324
Vergaderingen van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst.	

Afdeling 's-Gravenhage	36
„ Amsterdam	57, 166, 175, 350
„ Arnhem	46, 102, 405
„ 's-Gravenhage	110, 140
„ Leiden	317
Algemeene Vergadering van 30 Mei 1900	171
„ „ 26 September „	311

Vergaderingen van het Genootschap Architectura et Amicitia te Amsterdam.	
Vergadering van 17 Januari 1900	25
„ „ 31 „	39
„ „ 14 Februari „	54
„ „ 28 „	71
„ „ 14 Maart „	86
„ „ 28 „	102
„ „ 11 April „	117
„ „ 25 „	132
„ „ 26 September „	311
„ „ 10 October „	325
„ „ 24 „	340
„ „ 7 November „	357
„ „ 28 „	383

Vergaderingen der Vereeniging Bouwkunst en Vriendschap te Rotterdam.	
Vergadering van 10 Januari 1900	22
„ „ 31 „	58
„ „ 7 Maart „	77
„ „ 4 April „	110
„ „ 10 October „	325
„ „ 31 „ „	350
„ „ 21 November „	382

Vergaderingen van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Leiden.	
Vergadering van 28 Dec. 1899	6
„ „ 25 Jan. 1900	37

Vergaderingen van de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen.	
Vergadering van 27 Januari 1900	38
„ „ 10 Maart „	86
„ „ 31 „	110
„ „ 29 September „	317
„ „ 12 November „	366
„ „ 8 December „	397

Vergaderingen van „de Frieseche Bouwkring“ te Leeuwarden.	
Vergadering van 25 Januari 1900	37
„ „ 1 Maart „	85
„ „ 5 April „	117
„ „ 25 October „	341
„ „ 22 November „	373
„ „ 20 December „	414

Vergadering van de Technische Vakvereeniging afdeling Amsterdam.	
Vergadering van 27 December 1899	6
„ „ 10 Januari 1900	22
„ „ 24 „	38
„ „ 7 Februari „	54
„ „ 21 Maart „	102
„ „ 4 April „	117
„ „ 18 „	132
„ „ 2 Mei „	149
„ „ 16 „	166
„ „ 30 „	182
„ „ 13 Juni „	198
„ „ 27 „	213
„ „ 5 September „	295
„ „ 19 „	310

	Bladz.
Vergadering van 5 October 1900	325
„ „ 17 „ „	340
„ „ 31 „ „	357
„ „ 14 November „	373
„ „ 28 „ „	391
„ „ 12 December „	406

Vergaderingen van „Arti et Industriae“ te 's-Gravenhage.	
--	--

Vergadering van 27 Januari 1900	38
„ „ 24 November „	383

Vergaderingen der Sociëteit U. N. I. te Rotterdam.	
--	--

Vergadering van 14 Februari 1900	55
„ „ 25 Maart „	101
„ „ 14 November „	366
„ „ 6 December „	398
„ „ 2 Juni „	182

Verantwoordelijkheid bij bouwen	34, 61
Vroeger beheer der Amsterdamse Openbare Werken (Het)	81, 89, 97

	Bladz.
Voor het gerecht	156
Vereeniging tot bevordering van Vakopleiding voor Handwerkliefden in Nederland	197
Vereeniging van Gasfabrikanten	205
Vredeman de Vries	348, 372
Vereenigingsleven	362
Volkshuisvesting	403
Verdienstelijk man (Een)	410

W.	
Woningwet	12, 44, 60, 243
Weer een ongeral	22
Wereldkernis (De komende)	73
Wormerveer (De Gasfabriek te)	135
Worthington Stoompompewerktuigen	261
Wereldtentoonstelling te Parijs (Bekroningen op de)	265, 276
Wieringen	329

Z.	
Zeven lampen der Bouwkunst	49, 92, 105, 115, 121, 129, 137
Zaak Penn-Bauduin	156

PLATEN.

	Bladz.
Groningsche Melkinrichting „Vredewold” J. F. Hazeu, Architect	22
Gevel voor een Woonhuis, ontwerpers J. P. Hazeu en H. J. Kolk	25
Openbaar Slachthuis te Groningen	145
Uitbreiding Gemeentegasfabriek te Wormerveer	193
Ned. Herv. Kerk te Roermond	265
Ontwerp van een Heerenhuis door M. Kuijper Czn.	281
Levensverzekeringbank te Rotterdam, H. Bonda, Architect	297
Portret van F. W. Van Gendt J.G.zn.	385

N.B. De bladzijden geven de plaats aan, waar de omschrijving te vinden is.

REDACTIE: F. W. VAN GENDT J.G. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België 10.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, 17.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat 10.25, zonder plaat 10.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels 1.00, het bewijsnummer daarvoor begrepen; v. or. elken regel meer 10.15. Groote letters worden berekend naar plaats-ruimte. Anno ees van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsirgen, slechts tweemaal gerekend.

ADAM NICOLAAS GODEFROY.

Toen wij verleden week Bastiaan de Greef ten grave brachten en zijn oude vriend Godefroy gevoelvolle woorden aan diens nagedachtenis wijdde, hebben wij niet vermoed, dat slechts weinige dagen daarna ook de redenaar van ons voorgoed scheiden zou.

Nadat de droeve plechtigheid was afgelopen keerde Godefroy niet, als de overige deelnemers, naar het sterfhuis terug, doch noodigde hij mij uit, hem naar zijne woning te vergezellen, om mij van De Greef het een en ander te vertellen.

En wij zaten langen tijd in die zijkamer op de Oude Turfmarkt, mij zoo goed bekend. Fijne sigaren kwamen voor den dag en Godefroy sprak met die levendigheid en die nooit falende herinneringsgave, welke tot zijne kenmerkende eigenschappen behoorden. Meer en meer verdiepte hij zich in het verledene, en scheen ten laatste meer tot zichzelf, dan tot zijn toehoorder te spreken. Zijn leven ging toen aan zijn geest voorbij, misschien wel, ofschoon hij dit niet gedacht zal hebben, voor de laatste maal. Bij het scheiden drukten wij elkander de hand, om het nooit weer te doen.

Mijne herinneringen aan Godefroy nemen een aanvang met mijn schooltijd. Hij en mijn vader hadden gemeenschappelijke vrienden en kwamen daardoor dikwijls met elkander in aanraking. Ik weet nog, hoe ik Godefroy voor het eerst zag in gezelschap van den ouden Jan Wijsman, den oom en naamgenoot van een dergenen, die thans als uitvoerders van den laatsten wil des overledenen optreden. Godefroy was toen nog niet grijs; hij liep recht op en in zijn zwarte sluitjas deed hij aan een officier in politiek denken.

Deze eerste ontmoeting zal in 1872 of 1873 hebben plaats gevonden. Ik bezocht toen de Amsterdamsche Hoogere Burgerschool, die onder de vaderlijke leiding van D. van Lankeren Matthes stond. Ik moet eerlijk erkennen, dat destijds de wiskunde weinig aantrekkelijks voor mij had. Mij boeiden meer de letterkundige vakken, in het bijzonder de lessen, toen door Doorenbos, den geestelijken vader van de „generatie van 1880”, aan een zeer weinig dankbaar of oplettend gehoor, de „generatie van 1870”, gegeven. In mijn Burgerschooltijd toch gold alleen de wiskunde en wat daarmede in verband stond als de moeite waard; de letteren moesten het loodje leggen.

Er bestond destijds reeds een wiskundig genootschap te Amsterdam, dat, geloof ik, tot zinspreuk had „Een onvermoeide arbeid komt alles te boven”. Van dit genootschap was Godefroy een der ijverigste leden. Onze leeraren in de wiskunde hadden dan ook een grooten eerbied voor hem, omdat er geen vraagstuk was zoo ingewikkeld, of hij wist er een oplossing voor te vinden.

In dien tijd zond mijn vader mij naar den ontzagwekkenden wiskunstenaar, om hem de rechtlijnige teekeningen, die ik op den cursus van „Felix Meritis” gemaakt had, te laten zien. Niet zonder angst ging ik naar de Oude Turfmarkt, vrezende, dat mijne geringe mathematische kennis zou blijken. Doch Godefroy, die toen, naar ik meen met een kantoorgebouw op den Singel, achter de Associatie-kas, bezig was, nam mij mede naar boven en liet mij al de teekeningen zien, die hij zelf voor dit bouwwerk gemaakt had. Ik begreep daar natuurlijk niets van, maar was al blij, dat de wiskunde van het tapijt was gebleven. Zoo heb ik dan van de eerste kennismaking met Godefroy nu juist geen bijzonder aangename herinnering, ofschoon hij de welwillendheid in persoon was. Meer naar mijn smaak was het, toen mijn vader,

die ook met Potgieter persoonlijk bekend was, mij met een opstel over een van diens verzen, dat de goedkeuring van Doorenbos had mogen wegdragen, naar dien dichter zond. De kleine, en toch zoo groote schrijver, met een roode Turksche muts op, was niet minder vriendelijk dan Godefroy. Maar daar ik mij in de letterkundige vakken sterker voelde dan in de wiskunde, was ik meer op mijn gemak. Nog bewaar ik, als kostbare relieken, de beide boeken, die Potgieter mij toen schonk.

In het jaar 1875 deed ik mijn eind-examen en moest tot de keuze van een vak besluiten. Schilder had ik willen worden, doch dit was tegen den zin mijns vaders. Hij ging met mij naar Godefroy, en deze ried aan de bouwkunst te kiezen. De beste manier om dit vak te leeren scheen hem het bezoeken van de daglessen, die W. Springer toen gaf, en het volgen van den avondcursus aan de Rijks-academie voor Beeldende Kunsten.

En zoo heb ik een jaar lang overdag de orden van Vignola en de houtverbindingen geteekend, om des avonds of in den vroegen morgen de geheimenissen van het klein-pleister te bespieden.

Maar toen dat jaar om was, werd mijn vader getroffen door den eersten aanval der ziekte, die hem ten grave zou slepen. Het was uit met de lessen en ik werd naar een assurantiekantoor gezonden. Als jongste bediende heb ik elf dagen de Amsterdamse koopmansbeurs bezocht, met mijn patroons staande om een geheimzinnige zwarte „schoenenbak“, die in het assurantievak een groote rol speelde.

Den elfden dag werd het mij te machtig. Ter beurze deelde ik aan mijn verbaasde patroons mede, dat zij mij niet terug zouden zien, en ik stapte fier onder de Ionische zuilen door, om pas jaren later, in den dienst der Amsterdamsche Publieke Werken, Zocher's portiek weer te betreden.

Door een gelukkig toeval, waarbij Godefroy een rol speelde, kwam ik weer in de bouwkunst terecht.

Mijne liefhebberij voor de geschiedenis der architectuur bracht mij daarop met Godefroy in nauwere aanraking. Ik had vernomen, welk een prachtige bibliotheek hij verzameld had. En zoodra ik iets weten wilde, ging ik naar de Oude Turfmarkt, om daar Godefroy altijd tot inlichting bereid te vinden.

Godefroy was een eigenaardig man. Hij sprak veel en gaarne, en eenmaal aan het woord, hield hij er niet van gestoord te worden. De rijkdom zijner gedachten was verbazend, en steeds bracht hij, uit zijn boekverzameling, die werken voor den dag, die konden dienen om zijn zinswijze toe te lichten. Wie bij hem was, verveelde zich niet, als hij den gastheer maar nam, zooals hij nu eenmaal was.

Want Godefroy had zijn voorkeur, of wil men liever, zijn stokpaardjes. Als uitnemend wiskunstenaar trok vooral het geregelde, het systematische hem aan. Vignola en Alessi in de 16e eeuw, Dorsman in de 17e, Blondel in de 18e eeuw, Percier en Fontaine in de 19e eeuw waren zijn lievelingsmeesters.

In „Giacomo Barozzi, gezegd Da Vignola“, zooals hij dezen architect altijd met plechtigen eerbied noemde, waardeerde hij niet slechts den schepper van de „regola“, met hare modulen en parten, maar vooral den bouwmeester van het kasteel Caprarola, bij Viterbo, in 1559 voltooid. Hij werd nooit moede, den vijfhoekigen plattegrond van dit bouwwerk te prijzen. Bij de ronde binnenplaats steeg zijn bewondering tot vereering, en over de trap naast den hoofdingang geraakte hij in verrukking. Nog bij ons laatste gesprek bracht hij Caprarola te pas, en gaf hij aan de mij zoo bekende gevoelens lucht.

Ook Galeazzo Alessi stond hoog in zijn achting,

en wel voornamelijk om het Palazzo Marino, dat hij in 1558 te Milaan bouwde. Den 27n October 1886 heeft Godefroy het genootschap „Architectura et Amicitia“, welks eerlid hij was, op een bijdrage over dit gebouw vergast.

Adriaan Dorsman, de bouwmeester van vele Amsterdamsche heerenhuizen uit 't laatst der 17e eeuw, de ontwerper van de Ronde Luthersche kerk, de aanlegger van de vestingwerken van Naarden, behoorde eveneens tot degenen, waartoe Godefroy zich aange trokken voelde. Was het, omdat hij de Nieuwe Walenkerk ter plaatse van één der huizen van Dorsman gebouwd had? Ik herinner mij altijd nog, hoe hij mij Dorsman's woonhuis, aan de Heerengracht bij den Amstel, kenbaar aan de initialen van den bouwmeester en aan de zinnebeelden van zijn vak, onder het balkon uitgehouwen, wees en daarbij het aan lofspraak op dien 17e-eeuwer niet liet ontbreken.

In Blondel waardeerde Godefroy den voortreffelijksten vakman; de liefde voor Percier en Fontaine had hij ongetwijfeld door zijn omgang met den ouden heer De Greef, die hun leerling was, gekregen.

Het zou niet meer dan natuurlijk geweest zijn, indien Godefroy's bouwwerken de blijken droegen van de bewondering voor de kunstenaars, die ik boven noemde. Toch is dit niet het geval. De reden daarvan is, naar ik vermoed, deze geweest, dat de 19e-eeuwse architect, niet over groote middelen konnende beschikken, er niet aan denken kon de werken der Italianen of der Franschen na te volgen.

Veeleer vindt men in Godefroy's gebouwen de Munchener school van 1830—1850 terug, doch ontiaan van het al te opgesierde, dat sommige gebouwen aan de Isar kenmerkt. Het gebouw der Yachtclub te Rotterdam was zijn eerste zelfstandige schepping. Godefroy mocht gaarne over dit werk spreken, waar hij veel eer mede had ingelegd. Nog de laatste maal, dat wij samen waren, verhaalde hij van zijn wederavaren met Prins Hendrik der Nederlanden, die als oprichter der Yachtclub dikwijls naar de vorderingen van het werk kwam zien.

Over het algemeen zijn de werken, die het Godefroy gegeven was uit te voeren, niet van een monumentaal karakter geweest, ten minste als men van een monument eischt, dat daarbij in de eerste plaats aan wat de schoonheid verlangt wordt voldaan. Het Zeemanshuis, het pakhuis der Nederlandsche Handelsmaatschappij, de kantoren van ditzelfde lichaam, de school aan de Lindengracht, het Portugeesch Israëlitisch weeshuis aan de Jodenbreestraat, het Kraamvrouwengesticht, het Stedelijk Ziekenhuis, het Diaconie-weeshuis naast het Vondelpark, dit alles zijn gebouwen, waarbij vóór alles met de eischen der doeltreffendheid moest rekening worden gehouden. En Godefroy heeft getoond tegen zijn zware taak te zijn opgewassen. Want de indeeling van al deze ontwerpen is uitnemend, de detaillering en de uitvoering getuigen van buitengewone kennis en zorgvuldigheid. Slechts de Nieuwe Walenkerk gaf den bouwmeester gelegenheid, ook als gevelontwerper, te toonen wat hij vermocht.

Godefroy is een der laatsten van dat architectengeslacht, hetwelk, opgeleid in een tijd, toen de practijk als hoofdzaak gold, alles in zich vereenigde, wat van een bouwmeester mag worden verlangd. Godefroy was zijn eigen teekenaar, zijn eigen opzichter, ja hij zou zijn eigen aannemer geweest zijn, ware dat noodig gebleken. Hij was misschien meer een denker dan een kunstenaar, maar hij bleef altijd smaakvol. Zelfs de wijze, waarop hij en zijne tijdgenooten de wiskunde beoefenden, niet om daar eenig practisch doel mede te bereiken, doch meer als edel spel, bv.

het schaken, sloot smaak niet uit. Groote waarde werd gehecht aan wat men een „elegante“ oplossing der gestelde problemen pleegt te noemen.

Als De Greef was Godefroy fijn beschaafd. Die beschaving bleek niet slechts uit zijn voorkomen en manieren, die beschaving toonde hij door zijn groote veelzijdigheid. Ik heb het reeds vroeger gezegd, Godefroy was een universeel man, zooals ik er onder de thans levende bouwmeesters geen zou weten aan te wijzen.

Over de onderscheidingen, hem te beurt gevallen, spreek ik niet. Van zijn jeugd af aan was hij een voorstander van het vereenigingsleven en tot zijn dood toe verdeelde hij zijn belangstelling tusschen de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, het Wiskundig Genootschap en „Architectura et Amicitia“.

Hij schroomde nooit voor zijn meening uit te komen en was vooral verontwaardigd, wanneer iemand met andermans veeren pronkte. In 1878 bracht hij aan het licht, hoe het bekroonde fontein-ontwerp voor Soestdijk een zuivere copie van de Fontana delle Tartarughe te Rome was, in 1885 vestigde hij de aandacht op de al te treffende overeenkomst tusschen het bekroonde beurs-ontwerp en het Raadhuis te La Rochelle.

Met de „nieuwe kunst“ van tegenwoordig had hij geen vrede. Toen ik hem de laatste maal sprak deed hij mij de vraag, of ik de Amsterdamsche beurs in aanbouw, die hij kort te voren bezocht had, mooi vond. Ik antwoordde dat de tijd, om een oordeel te vellen, nog niet gekomen was. En toen hield hij een betoog over de waarde van verhoudingen in de bouwkunst en haalde hij tal van gebouwen aan (waarbij Vignola en Alessi niet vergeten werden), om zijn meening te verduidelijken.

Godefroy stond reeds bij zijn leven zijn rijke bouwkundige bibliotheek af aan den Staat der Nederlanden. Hij had dit niet moeten doen, want het kostte den verzamelaar veel, dus van zijn schatten te moeten scheiden, te meer daar het Rijk, zooals het gewoonlijk in zulke gevallen gaat, zich weinig toeschietelijk toonde en met heel wat vieren en vijven aankwam.

Godefroy werd van dit alles zenuwachtig en zijn gezondheid leed er onder. Doch in den laatsten tijd was hij weer goeddeels de oude, en hield hij zich, naar hij mij mededeelde, vaak met zijn geliefkoosde wetenschap, de wiskunde, bezig.

In Godefroy is een edel man, een bekwaam bouwmeester ten grave gedaald. Een lichte ongesteldheid heeft mij, helaas, verhinderd hem mede de laatste eer te bewijzen. Met groote voldoening vernam ik de woorden van waardeering, bij zijn graf gesproken, en daarbij kwam hij mij voor den geest, zooals hij kort te voren, de zilveren kruin ontbloot, bij de baar van zijn vriend De Greef stond, om hulde aan diens nagedachtenis te brengen.

Wel treffend, dat die vrienden elkaar zoo spoedig in den dood zijn gevolgd. Hunne heuchenis leeft in onze harten voort.

A. W. WEISSMAN.

EEN STUDIE OVER THEORIE EN PRACTIJK IN DE BOUWKUNST

ROOF

JAN DE QUACK, Architect te 's-Gravenhage.

De woorden theorie en practijk zijn en worden zoo onophoudelijk gebezigt op elk gebied, dat het voorzeker niet noodig zal zijn stil te staan bij hunne beteekenissen.

Toch mogen we ons niet ontveinzen, dat juist op

kunstgebied de schijnbare tegenstelling in hunne beteekenissen méér bestaat, dan oppervlakkig vaak wordt aangenomen.

Is in 't algemeen de theorie de in woorden en stellingen gebrachte practijk en de practijk de door daden, handelingen of werkstukken vertolkte theorie, in de kunst effaceeren zich zoo menigvuldig de grenzen en zijn veelal de nuances zoo zwak onderscheiden, dat de daad of de uitvoering slechts eene andere uiting, een andere schrijfwijze voorstelt van de wetenschappelijke stelling daaraan ten grondslag liggende.

Allereerst dringt zich de vraag aan ons op: „Wat is er eerder geweest — Theorie of Practijk?“ en om dit aan de hand van de wereldgeschiedenis na te gaan, moeten we afdalen tot de eerste stadiën der menscheid en terugkeeren tot den oertoeestand der oudste volkeren.

Toen de eerste mensch zijn lichaam dekte met een dierskud of bladerentak, zal deze handeling voorzeker geweest zijn een practische, daar men moeilijk kan veronderstellen, dat zij voorafgegaan werd door eene wetenschappelijke redeneering, betoogende op speculatieven grondslag, dat het aanbrengen dier bedekking de dierlijke warmte voor het lichaam doet behouden blijven en een isoleermiddel vormt tusschen eigen- en buitentemperatuur!

Zoo zal het hol, de krocht of spelonk een zelfde functie hebben uitgeoefend en betrokken zijn geweest, door dien oer-mensch om langs den weg van het instinct, der intuïtie, der ahnung, warmte en beveiliging te gaan verwachten en vinden, daar, waar zijn intellect hem dit voorzeker niet op bewijsvorenden grondslag zal hebben kenbaar gemaakt.

Maar toch, de verwarming was er — de beveiliging bestond — en nu — onafhankelijk van het bewustzijn, van den graad van ontwikkeling dier krochtbewoners, existerde toch de waarheid, dat er verwarmd en beveiligd werd; en al kon de toenmalige mensch zich de reden waarom niet verklaren — ja — al kon hij zich nog niet opheffen tot de gedachte zelfs aan die verklaring... er was een theorie — er was een practijk!

Alleen de mensch vormde niet de schakel tusschen de beiden. De één bestond, de ander was er evenzeer, slechts was de eerste den mensch onbewust en zelfs de laatste, de practijk, was hem wel bewust als op zichzelf staande handeling, doch niet in het gewaad van complement en réciproque der theorie.

Dit is juist het eigenaardige van het naast elkander gaan van theorie en practijk, dat men niet weet waar de een eindigt en de ander begint. Ze leveren het beeld van gevouwen handen, waarvan de vingers innig dooréengrijpen en het handenpaar tot één geheel maken, zonder dat men zou kunnen zeggen, dat de linkerhand de rechter heeft uitgenoodigd of andersom. Neen — beide handen zijn met gelijke snelheid en onder volkomen gelijke toestanden tezaamgevoegen en zijn dus equivalent. Theorie en practijk zijn gelijkwaardig.

Wat is er nu het eerst geweest — practijk of theorie?... Ik zou niet gaarne op die vraag een beslissend antwoord willen geven en allerminst een antwoord, dat voorrang inhield noch voor de één, noch voor de ander. Veeleer gevoel ik mij doordrongen van de overtuiging, dat beide onafscheidelijk zijn en steeds tegelijkertijd geboren, elkander completeeren en een bestaan hebben, zóódanig, dat waar de één sterft, de ander geen raison-d'être meer heeft.

Het zou tot zeer diepzinnige en abstracte bespiegelingen voeren om, nog vóór den bovengeciteerden oermensch uit, het ontstaan van alles wat be-

staat, de schepping, den kosmos te toetsen aan het feit, of de theorie eerder geweest is dan practijk of omgekeerd.

Wij kunnen ons geen flauw begrip vormen van het ontstaan der stof en feitelijk berust alles op hypotheese — daarom is de mensch vóór den mensch dan ook steeds de dankbaarste materie om met meerdere zekerheid te trachten die hypothesen zoo mogelijk te realiseeren en daarom duide niemand het mij euvel, dat ook ik in mijne causerie een plechtanker zocht in de figuur van den oermensch.

Hoewel ik in den aanvang deed uitkomen, dat de beteekenis der woorden theorie en practijk als genoegzaam bekend mochten worden verondersteld, zoo moeten we ons zelf thans bekennen, dat, beschouwd uit het bovenaangegeven oogpunt, de relatieve betekenis dier woorden zich in een licht plaatst, verschillend van dat, wat de algemeene opvatting of liever het spraakgebruik er over laat schijnen.

Pierre Larousse zegt van Théorie: (grieksch theoria — van theorein = overwegen) „Partie spéculative d'une science, par opposition à pratique; ensemble de connaissances donnant l'explication complète d'un certain ordre de faits”.

En van practijk zegt hij: (grieksch: praktikos = in handeling stellen, in beweging zetten) „Exécution des règles et des principes d'un art ou d'une science, par opposition à théorie”.

In beide verklaringen doet deze geleerde dus uitkomen, juist door de tegenstelling, het verband der woorden. Hij kon geen definitie geven van het een, zonder het ander te noemen.

Hebben we theorie en practijk tot dusver in 't algemeen naast elkander beschouwd, met hoeveel te meer belangstelling kunnen we op het onderwerp ingaan, door de theorie en practijk thans over te brengen op kunstgebied... ook op het gebied der bouwkunst.

't Sprekt vanzelf, al wat is, heeft zijn wetenschappelijke omschrijving en tevens zijn eigen bestaan. 't Eerste zouden we kunnen noemen theorie — het tweede practijk.

Is het een waarheid, dat op een spoorwegcongres den internationalen treinenloop wordt geregeld, 't is natuurlijk ook een feit, dat de treinenloop zelf de toepassing dier regeling dus, of zal beantwoorden aan de congresbepalingen, of daarmede in strijd zal komen, door welke oorzaken dan ook.

In het eerste geval was de theorie zuiver en kon met de practijk samenwerken, in het laatste faalde de theorie, wijl ze geen geboorte kon geven aan een gezonde practijk — zoo ook moet men vooral op kunstgebied voorzichtig zijn met het formuleeren van theorieën, daar de practijk op dit tereen het ons soms zoo geheel anders voorziet.

Toont het bovenstaande niet duidelijk aan, dat de theoreticus een practisch man moet zijn, wil hij met vrucht een theorie formuleeren en moet omgekeerd de practicus niet genoegzaam met de theorie van zijn onderwerp vertrouwd zijn om een goede toepassing of vertolking daarvan het aanzijn te kunnen geven?

En hierin ligt juist het samengaan, het innig verband van beiden, en hierin schuilt geen tegenstelling, hierin schuilt geen afstooting, maar wel eene aantrekking en hierdoor wordt dus voorzeker onafwijshaar bewezen, dat beide gratiën een harmonisch geheel vormen, schoon, als de schepping zelve!

Maar wat de groote Franschman ons omtrent ons onderwerp voorprevelt, ook op eigen bodem ontbreekt het niet aan gezonde definitiën. Winkler Prins of een

zijner geleerde medewerkers zegt onder meer van de practijk:

„De practijk staat geenszins tegenover de theorie, want wat theoretisch juist is, moet men practisch ten uitvoer kunnen brengen”. En van de theorie wordt gezegd: „Zij is de algemeene bespiegelende kennis ener wetenschap in haar stelselmatig verband. Zij staat dus tegenover de practijk alleen in zooverre, dat theoretici, die de wetenschap hebben leeren kennen, zonder deze practisch in beoefening te brengen, voorstellen kunnen doen, van welke zij de praktische bezwaren niet gevoelen”.

Dit laatste is volkomen juist. Omgekeerd kan ook van practici pur-sang getuigd worden, dat zij niet in staat zijn hunne vaak empirische denkbeelden behoorlijk te omschrijven en in regel te brengen om een stelsel, een theorie daaruit te formuleeren.

Maar ook wat alle encyclopedieën daarover mogen beweren, hoe kort en bondig zij ook de definitiën trachten te geven, over onderwerpen, die jarenlange studie vereischen, wil men er met vrucht in pénétreeren; liever is mij de plaats, waar onze groote Hofdijk zegt: „Het is een schoon streven van onzen tijd, om de wetenschap te popularizeeren: haar uit de banden van het thans nutteloos geworden monopolie der geleerden te ontzwachten, en den volke „ge-nietbaar” te maken, en alzoo: Wissen und Leben in innigere Beziehung zu setzen”.

Voorzeker: Weten en leven — wat is het anders dan theorie en practijk. En deze beide moeten in een meer innige betrekking, in een nauwer verband gebracht worden.

Uit deze laatste combinatie „weten en leven” kan men natuurlijk als axioma vaststellen, dat men begint met te leven en vervolgt met het weten, en brengt men nu overdrachtelijk het woord leven over in andere werkingen, m. a. w. stelt men voor dat woord een andere handeling in de plaats, dan zou men wellicht aan de hand van deze formulatie tot het besluit komen, dat overal de handeling voorafgaat en daaruit de wetenschap ontstaat, of wil men liever: dat eerst practijk (de handeling) daar was, toen volgde de empirie (de ervaring) en daaruit gesponnen werd de theorie (de wetenschap) betrekkelijk het onderwerp.

Neem bv. in stede van leven en weten: teekenen en weten. Zou men dan niet komen tot het volgende als verklaring? „Men begon met een of ander voorwerp na te bootsen in graphische voorstelling, deed dit allereerst onvolkomen, gebrekkig; — toen deed men het meermalen en oefende men zich en daaruit onstond de empirie (de ervaring), die toen men het onderwerp volkomen meester was, wederom geboorte gaf aan de beredeneerde beschrijving ervan, aan het in formule, in stellingen brengen ervan, nl. de theorie (de wetenschap).

En wat zeggen anderen? Ja, wellicht zal men deze redeneering trachten om te draaien en zeggen: „toen de eerste teekenaar voor 't eerst teekende, wist hij toch wat hij teekende en ging dus het weten aan 't teekenen vooraf. En daarop is mijn antwoord: hij wist volstrekt niet wat hij teekende, hij kende den naam en het bestaan van het voorwerp en had dus kennis, maar de wetenschap zou hij eerst opdoen na veel en lang oefenen en door met inspanning der hersenen zijn voorbeeld volkomen te bestudeeren.

Uit al het vorige, en vooral uit de laatste beschouwingen blijkt ten duidelijkste, dat, welke wetenschappen er ook tot stand zijn gekomen, zij alle van de waarneming van verschijnselen in de stoffelijke

wereld zijn uitgegaan. Zoo is haar aller grondslag de waarneming, tevens het voortzetten en vasthouden der afzonderlijke waarnemingen, hetwelk den naam van ervaring of empirie draagt.

Maar dat voortzetten en vasthouden is niet genoeg. De menschelijke geest kan zich daartoe niet bepalen. De kennis der verschijnselen alleen is geen wetenschap. Om het verband, om de betrekking van oorzaak en gevolg (de logika), om de groote regelmatigheden en wetten in de natuur, is het ons te doen. Daarom moeten wij de waarnemingen scheiden en verbinden, ze met elkkaar in aanraking brengen, ze door ons verstand verwerken en er gevolgen uit trekken.

Zoo eerst wordt uit de feiten, die de empirie ons deed kennen, een leer, een theorie, een wetenschap gevormd.

De werkzaamheid van den geest, waardoor die vorming plaats heeft, kan met den naam van „denken”, van redeneering, van bespiegeling worden genoemd.

Wanneer wij de woorden in dien zin nemen, dan is ervaring of empirie, die tot niets hooger kan leiden dan tot inductie bij bloote optelling, even eenzijdig en onvolledig als het denken, de redeneering op zichzelf eenzijdig en onvolledig is. De eerste is een grondslag zonder gebouw, de laatste een gebouw zonder grondslag.

Ter huisvesting zijn beide even ongeschikt. Maar er bestaat toch dit belangrijk verschil, dat de grondslag een zelfstandig bestaan heeft en tevens de gelegenheid schenkt om er het gebouw op te vestigen, terwijl het gebouw alleen zonder goede fundeering geen vastheid heeft, maar in elkaar stort.

Ja, zonder allen grondslag is het ondenkbaar. En zoo is er ook nooit een bespiegeling geweest, die werkelijk alléén bespiegeling was, volkomen los van alle empirie. Integendeel, waar de bespiegeling tot waarheid heeft gevoerd, daar heeft zij, zonder het te willen weten, zich van de ervaring bediend. En zelfs waar zij niets dan dwaling heeft voortgeplant, daar is toch altijd haar grondslag, hoe los en wankelend die dan ook zij, in de empirie aan te wijzen.

Empirie (ervaring) zonder bespiegeling is dus te verkiezen boven bespiegeling (theorie) zonder empirie. Maar toch, de bloote empirie is onvoldoende. Het enkel verzamelen van feiten noemde reeds Baco (13e eeuw) „kinderwerk”, terwijl hij opmerkte, dat men aan empiristen (ervaringslui) in dien zin evenmin het lichaam als de zaken van recht of staat kan toevertrouwen. Alle onderzoek, zal het ons bevredigen, zal het ons tot handelen in staat stellen, moet een onderzoek naar oorzaken en gevolgen der verschijnselen zijn, ons een theorie geven. Het verstand moet evenzeer gewerkt hebben als de waarneming. Elke wetenschap, die haar naam verdient, is theoretisch, rationeel, speculatief (navorschend). Het is te betreuren, dat het spraakgebruik hier, gelijk op zoo menig punt, alle vastheid mist. Oneindig veel woordenstrijd is er nog altijd het gevolg van. Die volmaakt hetzelfde leeraarden, hebben elkaar bestreden en veroordeeld, en aan menigeen is als zijn e leer toegedicht, wat hij met alle kracht van zich afwierp.

Immers, die zich tegen de theorie verzetten, hebben nooit iets anders op het oog, dan die eenzijdige richting, die alleen door redeneering en bespiegeling tot de waarheid wenschte te komen, met versmading van de ervaring, m. a. w. die in de wetenschap de methode der spinnen volgt.

Van den anderen kant, die alle wetenschap als er-

varingswetenschap verheffen en den weg der empirie voor den eenigen weg tot kennis aanzien, hebben daarom volstrekt geen ingenomenheid met die eenzijdige empiristen, die zich als navolgers der mieren voordoen.

Zij willen slechts, dat men alleen uit de bron der ervaring kennis zal scheppen, maar vergeten het niet, dat de taak van het scheppen aan het verstand is opgedragen.

Ook hun doel is de theorie, maar een theorie, die uit de natuur gesproten, niet haar opgedrongen is. Dat toch is het streven van den echten man der wetenschap, het voorbeeld der bijen voor oogen te houden, die wel aan de bloemen de stof ontleenen, maar die er door eigen werkzaamheid was en honig uit maken.

(Slot volgt.)

NIEUWE TUINBOUWKUNST.

Onder dien titel vond ik in het laatste nummer van „De Opmerker” een stukje, dat mij natuurlijk moest interesseeren.

Ware het niet op 1 Januari 1900 dat ik het las, ik zou gedacht hebben, dat het 1 April was.

Nu de bouwkunst niet met een nieuwen stijl in 1900 voor den dag kan komen, moet er toch wat nieuws wezen, om te vernemen, dus dan maar een NIEUWE Tuinkunst, ontleend aan de tuintjes van Broek in Waterland en uitgevonden in Engeland.

Zou dit ernst of kortswijl zijn? Wij hebben kort geleden pas een nieuwen stijl, een ultra natuurlijke stijl à la Van der Linden van Snelrewaard gehad, waarover Geertruida Carelsen nooit uitgepraat is; thans weer wat ander nieuws.

De schrijver, die ons dit bericht brengt, is mijns inziens wel wat ten achter met zijn kennis van de literatuur over tuinkunst. Had hij zich eerst wat op de hoogte gesteld, dan had hij kunnen gewaar worden, dat het gebruik maken van architectonische vormen in den tuin, na den val van de Rococo, die den Lenôtre- of Lodewijk XIVe-stijl opvolgde, bijna zoo oud is als de Engelsche of landschapstijl zelve.

Ludwig von Skell en anderen gebruikten overblijfselen van oude geometrisch aangelegde parken, o. a. in 1804 Nymphenburg bij München, Schwetzingen bij Mannheim enz.

Later werden deze motieven opnieuw gemaakt, o. a. door Joseph Paxton bij den aanleg van het Sydenham palace (1855).

De Franschen zijn er over 't algemeen mede begonnen, en als de schrijver Ed. André had nagelezen, dan had hij kunnen zien, hoe deze in 1871 aan den gemengden stijl een toekomst voorspelde. Deze gemengde stijl bestaat uit den gebruikelijken landschapstijl met den geometrischen stijl in de omgeving der gebouwen. Deze geometrische stijl echter, niet toegepast à la Le Nôtre of Rococo, maar zoodanig, dat de geometrische lijnen alleen gebruikt worden bij de indeeling van het grondvlak, waarbij men de boomen en heesters in hun vrije vormen laat groeien. Zie bv. ook de talrijke Deutsche parken te Frankfort, Keulen, enz.

Hetzelfde doet men in Engeland, waar de pleasure-grounds hoofdzakelijk symmetrisch aangelegd worden, met overvloedig gebruik van terrassen, wat men daar Italian style noemt. Ik zou den schrijver aanraden eens te lezen het prachtige werk van Mrs. Amhurst: „The history of English gardening” of eens te bladeren in „The Century book of Gardening” of andere Engelsche boeken en tijdschriften. Dan zal hij tot een andere conclusie komen, nl. dat er van

een nieuwe stijl geen sprake is. Nu mogen „The Architect“ of „Studio“ de bronnen zijn, waar de tegenwoordige architecten uit putten om onze Hollandsche aspirant huis-eigenaren een nieuwe richting voor te leggen, het zijn niet de bronnen voor de tuinkunst. Wat daarin van tijd tot tijd komt zijn reproducties die niets gelijken op 't geen voorheen in Broek in Waterland te vinden was, dat trouwens niet veel zaaks was. Wat wij nu en dan in de „Architect“ of „Studio“ vinden zijn geen hernieuwde pogingen om de 18e-eeuwsche tuinen te doen herleven, maar meestal die der 15e en 16e eeuwen. Uit dien tijd (*) dagtekenen ook de geschoren planten, waarop de Engelschen zoo verzot zijn. Van den geschoren Taxus Buxus, Den enz. zijn er op oude Engelse plaatsen nog veel voorhanden, die uit vroegere tijden afkomstig zijn. De Engelschen hebben ze dus niet in Broek in Waterland leeren kennen, maar in hun eigen land. In ons land zijn deze oude zaken, behalve bij enkele Aalsmeersche kweekers, die ze voor de Engelse markt kweeken, zeldzaamheden; in Engeland niet.

Doch genoeg; ik zou den schrijver aanraden de voorbeelden uit den tijd van Le Nôtre eens te vergelijken met de tegenwoordige Engelse bloementuinen, want deze zijn het alleen, die men in geometrische vormen ontwerpt, en dan zal hij zien, dat de geheele vergelijking mank gaat. Regel is het zeker niet.

De zoogenaamde nieuwe richting in de tuinkunst is reeds ettelijke jaren oud en in zwang.

LEONARD A. SPRINGER.

Wij bevelen den heer Springer aan de lezing van een artikel, dezen zomer in „Harpers Monthly“ verschenen. In 't „Bouwkundig Weekblad“ van 14 Oct. 1899 wijdde de heer Leliman Junior daaraan reeds een beschouwing.

R. d.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 27 December 1899.

Na het behandelen der huiselijke zaken, waarbij o. a. uit de ingekomen stukken bleek, dat de afdeling Amsterdam van den „Nederlandschen Aannemersbond“ en de Vereeniging „Handwerkers Vriendenkring“ hun adhesie hadden betuigd aan het adres der afdeling in zake het ambachtsonderwijs, deed de heer B. H. W. Willebrands enige mededeelingen over den werking van den bouwkundige in Nederl.-Indië en de irrigatie op Java.

Spreeker gaf eerst een overzicht van het leven in Nederl.-Indië, den werking van den bouwkundige, de hulpmiddelen, de werkrachten, en toonde daarbij het groote verschil aan tusschen het werken hier en in Nederl.-Indië. Daarna behandelde spreker de irrigatiewerken, wier doel het tegenovergestelde is van hetgeen de Waterstaat hier-to-lande beoogt, namelijk het ophouden van het water en dit voor bevoeling te benutten. Spreker rede werd door een groot aantal photographieën van uitgevoerde irrigatiewerken verduidelijkt. Hierna werden enige voorstellen voor de algemeene ledenvergadering behandeld.

Met een bijzonder woord van dank aan den heer Willebrands, sloot de Voorzitter de vergadering.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

Vergadering van 28 December 1899.

In deze bijeenkomst trad als spreker op de heer Jan de Quack van 's-Gravenhage, die de aanwezigen verraste met een voordracht van twee novellen van zijne hand, getiteld „Polderjongens“ en „Bureauspoedwerk“. Deze voordracht was een welkome afwisseling met de lezingen van wetenschappelijke aard, die gewoonlijk op vergaderingen van bouwkundige vereenigingen gehouden worden. Met groote aandacht werd spreker gevolgd en het dankbaar gehoor bracht hem na afloop een warme ovatie.

De begroting voor 1900 werd goedgekeurd; de heeren H. J. Jans en J. A. Verboeg werden als bestuursleden gekozen in plaats van de heeren I. v. d. Kamp en L. v. d. Laan, de volgende rooster moesten aftreden. Als voorzitter werd bij acclamatie herbenoemd de heer C. R. van Ruyven.

(*) Eigenlijk uit den tijd van Plinius de jongere. De man die de boomen schoor, heette Toperius, van daar het Engelse woord voor dergelijke boomen topiarion works.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

AMSTERDAM. De vereenigingen Amstels Bouwkring, Aannemersbond Amsterdam, en afdeling Amsterdam van den Nederl. Aannemersbond hebben een adres gericht aan den Gemeenteraad, waarin zij mededeeling doen van verschillende aanmerkingen, waartoe de bespreking der bepalingen omtrent minimum loon en maximum arbeidsduur, zooals die thans in de bestekken der gemeenten voorkomen, heeft aanleiding gegeven.

Adressanten, bij wie de opnemng van bepalingen omtrent minimum loon en maximum arbeidsduur in de bestekken van gemeentewerken vrij algemeen instemming vindt, verlangen dat voortaan in die bestekken worde bepaald, dat als minimum loon voor ieder vak zal gelden het loon, dat werkelijk als standaardloon in dat vak is erkend.

Tot nog toe onderscheiden de gemeentebestekken slechts ambachtlieden, vakarbeiders en handlangers, waarvoor de minima respectievelijk vastgesteld werden op 23, 20 en 18 cents per uur. Met het feit, dat de loonen der ambachtlieden in verschillende vakken verschillen, wordt geen rekening gehouden.

Ingeval de gemeente tot de verlangde wijziging overging, zouden de bepalingen ook uitgebreid kunnen worden tot de werkliden, die aan de werkplaats van den onderaannemer arbeid verrichten voor gemeentewerk.

Adressanten erkennen niet de wenschelijkheid, dat de opzichter der gemeente bij iedere uitbetaling zou moeten tegenwoordig zijn; een principieel bezwaar bestaat echter bij hen niet tegen die verplichting tot controle. Bepalingen moeten echter worden gemaakt waarbij het den opzichters der gemeente uitdrukkelijk verboden wordt zich te bemoeien met zaken, die buiten hunne controle liggen.

Verder achten adressanten niet ongewenscht, dat nader omschreven wordt wat de gemeente verstaet onder „werkliden in vasten dienst van den aannemer“.

Zij merken voorts op, dat de maximale arbeidstijd van 11 uren voor enkele vakken, voor welke de hoeveelheid werk in sommige tijden van het jaar buitengewoon groot is, nog al bezwaarlijk is te handhaven.

Eindelijk wordt aangedrongen op aanvulling der bepalingen in dien geest, dat indien door werkliden-organisaties partiele of algemeene werkstakingen worden georganiseerd, met het kenmerklijk doel de loonen boven de door de gemeente erkende standaardloonen te doen stijgen, alsdan die stakingen door de gemeente uitdrukkelijk en zonder voorbehoud zullen worden beschouwd als te zijn „force majeure“, met al de gevolgen, welke daaraan moeten worden toegekend.

Door de directie over de wegen en vaarten tusschen de zee Noordhollandsche steden, zal een ingenieur moeten benoemd worden; de tegenwoordige titularis, de heer Jhr. C. C. Th. Six, ingenieur en adjunct-intendant van het Koninklijk Paleis te Amsterdam, legt zijn ambt bij de directie neder.

Bij de jaarlijkse verkiezing in de laatstgehouden vergadering van stemgerechtigde leden der Maatschappij „Art et Amicitiae“ werd het afstredend bestuur herkozen; dit blijft derhalve voor 1900 samengesteld als volgt: Bart van Hore, voorzitter; Geo. Poggenboek, tweede voorzitter; John F. Hulk, secretaris; C. G. 't Hooft, penningmeester; G. H. Breitner, tweede-secretaris.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd over het jaar 1899 bezocht door 1878 personen. Bij den directeur, van het Museum, den heer E. von Saher, zijn aanvragen ingekomen uit verschillende plaatsen van ons land, om aldaar tentoonstellingen te houden van photographieën, betrekking hebbende op de Hindoe-monumenten, die op Java gelegen zijn, — wel een bewijs, dat de belangstelling in ons land voor deze merkwaardige kunstuiting in de laatste tijden aanzienlijk is toegenomen.

Daar de verzameling, die het Museum bezit, verre van compleet is, worden zij, die photographieën op dit gebied in hun bezit hebben, uitgenoodigd deze voor genoemd doel ter beschikking te stellen. Het is werkelijk een verbluffend teeken, dat de belangstelling in onze O. I. bezittingen gaandeweg toeneemt en dat wij de hooge artistieke waarde, die in de kunstuiting der Hindoes ligt opgesloten, beginnen te waardeeren. Een ieder die daartoe in staat is, zal zeker willen medewerken, ten einde de te houden tentoonstelling zoo uitgebreid en belangrijk mogelijk te maken.

LEEWARDEN. De opzichter der gemeentewerken J. Meijer heeft tegen 1 Maart a. s. eervol ontslag gevraagd en verkregen.

Hij gaat naar Haarlem om daar in gemeentediens de nieuwe verlichtingsfabriek te helpen opbouwen. Hier was hij belast met het toezicht op het onderhoud der vele gemeentegebouwen en kwam daardoor in aanraking met de meeste hoogere en lagere ambtenaren dezer gemeente. Als uit één mond betuigen deze allen hun spijt over zijn vertrek. In de vier jaren, die hij hier werkzaam was, had hij zoowel door zijn aangename wijze van optreden als door de accuratesse in de uitvoering zijner werkzaamheden aller harten gewonnen. Daar ook bij zijne superieuren en collega's een zelfde gevoelen omtrent Meijer bestaat, mag hij zich overtuigd houden in Leeuwarden vele vrienden achter te laten.

Hij zou dan ook zeker niet gegaan zijn, wanneer niet de bouw eener zoo omvangrijke verlichtingsfabriek, die ± drie jaren zal

vorderen, hem enige hoop mocht geven om later bij het gaauw over te gaan, waar men het personeel zoo veel hooger bezoldigt dan bij gemeentewerken. Zou dit niet te wijten zijn aan de voordeelen, die zoo'n inrichting voor de gemeente afwerpt, in tegenstelling met de steeds stijgende uitgaven van de gemeentewerken, waarbij men nimmer inkomen kan hebben?

MIDDELSBURG. De architecten J. Verheul uit Rotterdam, C. B. Posthumus Meyes uit Amsterdam, en F. J. Nieuwenhuys uit Utrecht, hebben na onderzoek verklaard, dat de Koorkerk alhier in gevaar verkeert voor gedeeltelijke instorting van het gewelf. De kosten van herstel worden op f 12,000 geschat.

BREDA. Bij de intrede van het nieuwe jaar mocht de heer G. Lamers het feit herdenken, dat hij 25 jaren als gemeente-architect was werkzaam geweest. Het ontbrak daarbij den jubilaris niet aan bewijzen van sympathie en op ondubbelzinnige wijze bleek dat zijne verdiensten naar waarde werden geschat.

Burg. en Weth. begaven zich naar de woning van den architect en eerstgenoemde sprak den verdienstelijken ambtenaar in de meest waardeerende woorden toe, wijdde uit over het vele goede dat onder leiding van den heer Lamers en dank zij zijn ijver en energie was tot stand gekomen, en bood hem een kostbare statootte aan, voorstellende „Le Progrès“.

Eene deputatie van de brandweer overhandigde een tweetal schilderijen en werd opgevolgd door eene deputatie van de hoofdambtenaren der gemeente; laatstgenoemden boden een mahonibooten buffet aan met een lijst van de namen der schenkers.

Reeds in den vroegen morgen werd den jubilaris eene verrassing bereid; bij zijn komst aan het bureau was het gebouw door zijne ondergeschikten inwendig met groen, bloemen en vlaggen versierd en was het gecheuk, dat zij gezamenlijk hadden aangekocht in een hoek geplaatst. De heer Lamers was getroffen over deze hulde die van de aangesamde verhouding op het bureau getuigenis geeft.

ENSCHDE. In den avond van Woensdag 27 December te ongeveer half zes uren werd alhier een hevige knal, gepaard met dreuning van den grond, waargenomen, wat tal van menschen naar buiten deed loopen, om te zien, wat er gaande was. Het bleek dat in het nieuwe hoofdriool een geweldige gasontploffing had plaats gehad; de zware ijzeren deukels van de rioolputten in de Kalandersstraat, Willemstraat en Dierstraet vlogen in stukken, waarvan de brokken over de huizen werden geslingerd en in de tuinen of op de achtergebouwen terecht kwamen, terwijl de vlam 8 meter hoog boven de rioolputten uitsloeg. Tengevolge van den schok zijn in gebouwen langs die straten ruim 200 glazen ruiten gesprongen; van een in de Willemstraat staanden wagen werd een rad verbrijzeld.

Behalve dat een paar kinderen, die zich in huizen aan de Kalandersstraat bevonden, lichte kwetsuren bekwamen door glazen scherven, vielen, wonder genoeg, geen persoonlijke ongelukken voor.

(Tubantia.)

ZIERIKZEE. De voordracht voor gemeente-bouwmeester alhier bestaat uit de heeren: Jhr. C. van Foreest, gemeente-architect te Edam; L. Koole Wz., architect te Zierikzee; D. Boest van Reijn, architect te Dordrecht; M. B. N. Bolderman, adj.-ingenieur van den rijkswaterstaat te Ambt-Ommen.

OTTERLEEK. De Ned. Herv. kerk scheurt en wordt gevaarlijk. Men is bevreesd dat dit monumentale gebouw in Noord-Holland, ten gevolge der verlaging van het polderwaterpeil, allengs verloren zal gaan.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: toegevoegd aan den chef der 4e waterstaats-afdeeling voor de werken aan de Brantas-Porrang- en Soerabaja-rivieren, de opzichter 1e kl. W. H. Guldenaar; aan den chef der irrigatie-afdeeling Sorang, met Demak als standplaats, de opzichter 1e kl. J. A. Schietling.

Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is: overgeplaatst naar de Oosterlijnen, de 1e commissie J. M. Waller Dlemont.

benoemd tot 2e commissie de tijdelijke 3e commissie F. W. S. Schrieder.

Bij kon. besluit is benoemd tot officier in de orde van Oranje-Nassau K. H. Schadd, directeur der Amsterdamsche Omnibusmaatschappij te Amsterdam.

ADVERTENTIE.

HOUTEN
Parketvloeren.

GEBR. VAN HALSEN,

Stoomtimmerfabriek — DEN HAAG.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wastels, Urinoirs enz. — VERWARMING EN VENTILATIE. — Belast zich met de planting en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VACANTE BETREKKINGEN.

Gemeente-opzichter te Wormerveer. Jaarwedde f 1300. Adres vóór 10 Januari aan Burg. en Weth.

Civiel- of werktuigkundig ingenieur, bij de Maatschappij tot expl. van Staatspoorwegen, dienst van weg en werken. Adres den chef der 1e afd. C. G. B. I kamer no. 64.

Opzichter der gemeentewerken te Leeuwarden. Jaarwedde f 1000. Adres den burgemeester, vóór 15 Januari. (Zie advert. in dit no.)

Opzichter bij de gemeentewerken te Breda, speciaal belast met het toezicht op het onderhoud der grintwegen, bestratingen, baggerwerken enz., benevens met het opzoeken der overtredingen van de verordening der bouwpolitie. Jaarwedde f 800. Adres den burgemeester, vóór 15 Januari.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van heeren geïnteresseerden tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Aankomend teekenaar zag zich gaarne geplaatst. Adres: Jett. A. advertentiebureau „het Wapen van Ede“ te Ede. (Zie advert. in dit no.)

Opzichter, bekend met de burger- en waterbouwkunde, van getuigschriften, enz. voorzien, zoekt plaatsing. Adres: Jett. W. Bureau dezer. (Zie adv. in het vorig no.)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VEREENIGING.

MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

2 Bouwk. teekenaars, leeft. resp. 26 en 21 j., ongeh., verl. sal. resp. f 50 en f 60.

7 Bouwk. opz.-teek., leeft. resp. 22, 23, 33, 21, 21, 23 en 24 j., ongeh., verl. sal. resp. f 40, f 75, f 80, f 100, f 60, f 60, f 60 en f 80.

1 Bouwk.-opz., leeft. 31 j., geh., verl. sal. f 80.

1 Waterb.-opz., „ 24 „ ongeh., „ „ f 70.

1 Opz.-landm., „ 37 „ „ „ „ f 1500 per jaar.

2 Werkt.-teekenaars, resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. f 60 en f 70.

Openbare AANBESTEDING.

Op **Donderdag den 18den Januari 1900**, zal des morgens ten twaalf ure in 66a der lokalen van het Zuid-Hollandsch Koffiehuis door en voor rekening van de Commanditaire Bankvereeniging „VAN ES & Co” te 's-GRAVENHAGE, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het amoveeren van het perceel No. 2, gelegen aan de Lange Vijverberg te 's-Gravenhage en hef daar ter plaatse bouwen van een huis in te richten tot kantoorlokalen, kafeel- en inrichting benevens woning voor den Beheerder der Bank, enz. een en ander overeenkomstig de daarvande door den Architect W. B. VAN LIEFLAND ontworpen teekeningen en opgemeent bestek.

Teekeningen en bestek zijn na 9 Januari tegen betaling van f5.— te verkrijgen, ten kantore van den architect Bezuidenhout 25, alwaar tevens elken werkdag van 9—12 inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzing zal worden gegeven in het perceel op Woensdag den 10den Januari des morgens ten elf ure.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag 18 Januari** des namiddags 2½ uur zal Architecten-Ingeneurs A. W. IAN en P. H. VAN NIFTRIK, de Naamloze Vennootschap van „in het Café „DE ROODE W” Vrijdendam te Amsterdam, openbaar worden

aanbesteed:

Het aanleggen van WEG- en BAKEN met bijbehorende werken in den stads- en Godshuipolder te Amsterdam.

Bestek en tekening zijn te verkrijgen à f2.— per stel ten Kantore der Maatschappij, Spuistraat 104 te Amsterdam, van 8 Januari 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingeneurs ten hunnen Kantore, Plantage Parklaan 4 te Amsterdam.

STOOMTIMMER- HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BUIJZERD, Breda.
SPECIALITEIT in verplaatbare houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,

Prinsstraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 990.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels enz., het leveren van **Bestek- en Detailteekeningen**, administreeeren van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

AANBESTEDING.

Op **MAANDAG den 8sten Januari 1900** des namiddags te 12 uren zijn **BURGHEESTER** en **WETHOUDERS** der Gemeente **LEIDEN**, voornemens op het Raadhuis aldaar, aan te besteden:

1e. Het leveren van Bouwmaterialen, Schoonmaakgereedschappen, enz., in XIV Perceelen.

Perc.	I. Varen- en Grenenhout.
"	II. Georeosoteerde Perkoenpalen.
"	III. Eikenhout.
"	IV. IJzerwaren.
"	V. Valkschels (model schildpad).
"	VI. Stelen voor gereedschappen en sneeuwshoppen.
"	VII. Plaat- en Staaf-ijzer.
"	VIII. Gegoten-ijzeren slijkbakken.
"	IX. Kalk, Tras, enz.
"	X. Verfwaren en Desinfectiemiddelen.
"	XI. Bezems en Boenders.
"	XII. Elvormige cementröolhuizen.
"	XIII. Twewielige bak- en andere wagens.
"	XIV. Sponzen, Dweilen, Zeemlappen, Borstels, enz.

Het bestek en de monsters liggen ter bezichtiging aan de Stadstimmerwerf, op elken werkdag de besteding vooraftgaande, van 's morgens te 9 uren tot 's namiddags te 4 uren.

2e. Het wasschen der glazen enz. der Gemeente-gebouwen in V Perceelen, gedurende 1900 en 1901.

3e. Het vernieuwen van gebroken glasruiten der ge-

meente gebouwen gedurende 1900 en 1901.

4e. Het witten van plafonds en muren der Gemeente-gebouwen in V Perceelen gedurende 1900 1901 en 1902.

5e. Het onderhouden van Jalouziën, Gordijnen, Vloerkleden en Horren der Gemeente-gebouwen in V Perceelen, gedurende 1900 en 1901.

6e. Het leveren van Straaten en Metselsteen, in IV Perceelen.

Perc.	I. 239 000 stuks Waalstraatstraatklinders.
"	II. 22 000 st Rijnstraatklinders.
"	III. 60.000 stuks Vlakke-grijze Straatklinders.
"	III. 55.000 stuks Blauwe Iste soort Jufferstraatklinders.
"	IV. 20.000 stuks Ondergrauw.
"	IV. 40.000 stuks Boerengrauw.

Perc. III en IV-Rijpvoorn.

7e. Het leveren van Oorthe- en Lavakelen, in II Perceelen.

Perc.	I. 151.600 stuks Oorthe-keien.
"	II. 48.000 stuks Lava-keien.

8e. Het leveren en plaatsen van tien Stootpalen.

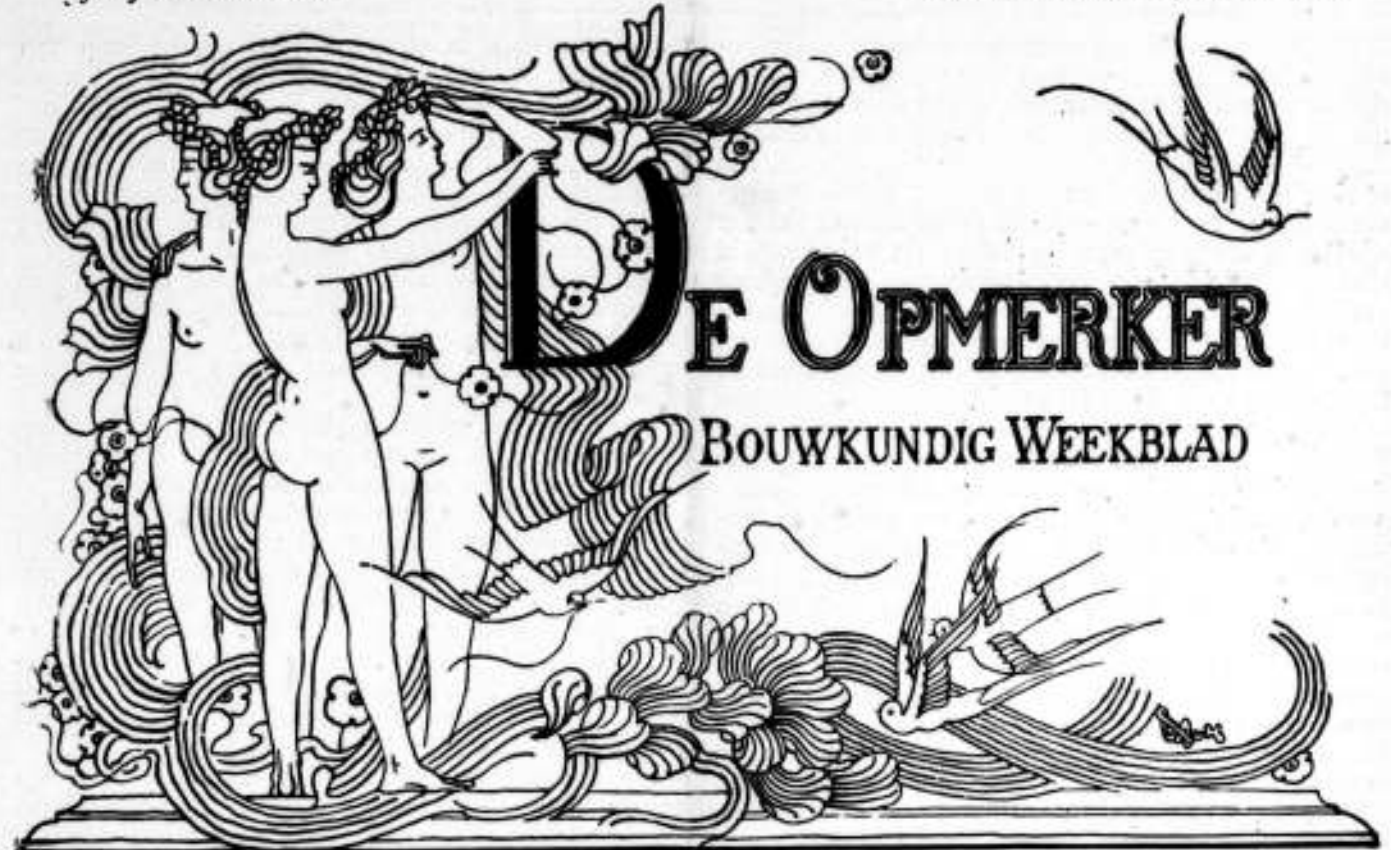
Aanwijzing op Woensdag den 3den Januari 1900, des voormiddags te 10 uren, aanvangende bij de brug Heerengracht tegenover de Katoenfabriek.

9e. Het leveren van een IJzeren Ballastpraam.

De bestekken liggen ter inzage en overname en zijn per stuk verkrijgbaar gesteld à f0.75 op het bureau van Gemeentewerken elken werkdag de besteding vooraftgaande, van 's morgens 9 uren tot 's namiddags 4 uren. (Franco toezending per post 5 cents verhooging; postzegels worden niet in ontvangst genomen.)

Inlichtingen worden dagelijks verstrekt tusschen 11 en 12 uren.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres: voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f0.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f0.25, zonder plaat f0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

LOON EN ARBEIDSDUUR.

Den 11 September 1893 zonden de heeren I. Goschalk, H. P. Berlage Nz., J. E. van der Pek, A. J. de Haan, J. F. Staal, W. van den Broek en H. H. Wolring, als vertegenwoordigers van onderscheidene vereenigingen van bouwmeesters, aannemers en werklieden aan den Raad der gemeente Amsterdam een adres in, om middelen aan te geven, die zouden kunnen dienen om de destijds in de hoofdstad heerschen- de werkloosheid te beperken.

Zij voerden in dit adres onder meer aan: „dat van de middelen, die spoedig tot het gewenschte doel zullen kunnen voeren, het eerst in aanmerking komt het verkorten van den arbeidsduur, evenwel met daarmede evenredige loonsverhooging; dat vele architecten zullen trachten maatregelen in dien geest ingang te doen vinden en vele aannemers zich bereid hebben verklaard van 1 November af tot in April 9 uur, en tot November 11 uur te doen werken, tegen een minimumloon voor een vakman van 25 cent per uur; dat echter bovengenoemde maatregelen alleen bij algemeene invoering en ook als de gemeente ze bij hare werken toepast, doel zal kunnen treffen; dat behalve de invoering van den maximum-arbeidsdag ook bepaald moet worden, dat alle onderdeelen van werken binnen de gemeente moeten worden vervaardigd en dat men, om mede te mogen werken, minstens één jaar binnen de gemeente moet hebben gewoond”.

In ons nummer van 9 October 1893 brachten wij hulde aan de goede bedoelingen van de adressanten, doch wij zeiden erop, dat, indien de gemeente de werklieden in het bouwvak op zulk een wijze zou gaan beschermen, zij op een hellend vlak zou komen.

Het adres scheen evenwel het gewenschte gevolg te zullen hebben, want de commissie, door den Amsterdamschen Raad in zijne vergadering van 12 Octo-

ber 1892 benoemd, om bepalingen betreffende loon en arbeidsduur te ontwerpen, kwam in December 1893 met voorstellen voor den dag, die in vele opzichten overeenstemden met wat de adressanten hadden verlangd.

Alleen was in deze voorstellen het loon van een ambachtsman bepaald op 22 cent per uur, en de arbeidstijd gedurende het geheele jaar vastgesteld op 11 uur, terwijl men ook niet had durven voorstellen alles binnen de gemeente te doen vervaardigen.

Wij zeiden in ons nummer van 6 Januari 1894 erop, hoe onverstandig het zou zijn één minimumloon voor alle ambachtslieden aan te nemen. Want daardoor zouden, bij den toen geldenden loonstandaard, sommige vaklieden zeer begunstigd worden en anderen achteruit gesteld.

Bij het debat, over deze zaak kort daarop in den Raad gevoerd, raadden de heeren Van den Wall Bake en Heineken aan, den bestaanden loonstandaard in die verschillende vakken als basis aan te nemen. Maar toen de heeren Gerritsen en Treub betoogd hadden, dat de gemeente den loonstandaard moest verhoogen, verwierf een voorstel om het minimumloon voor iederen ambachtsman op f 0.23 te bepalen 19 stemmen, terwijl slechts 11 leden zich daartegen verklaarden.

De adressanten konden dus tevreden zijn; wel was het minimum-loon wat lager gesteld dan zij wilden, maar hun denkbeeld, om alle ambachten over één kam te scheren, had de zege behaald.

Ieder mensch verandert om de zeven jaar, zoo wordt beweerd. En nu hebben dan ook de vertegenwoordigers der aannemersvereenigingen, in wier naam het adres van 1893 onderteekend werd, nu 1900 is aangevangen, andermaal een adres aan den Amsterdamschen Gemeenteraad gericht; zij tappen daar uit een gansch ander vaatje dan het vroegere.

Zij zeggen daar toch: „De vereenigingen achten

het van het grootste belang, dat voortaan in de bestekken van gemeentewerken worde bepaald, dat als minimum-loon voor ieder vak zal gelden het loon, dat werkelijk als standaardloon in dat vak is erkend. Bij de ontwikkeling welke het vereenigingsleven, zoo aan de zijde der patroons als die der werklieden gedurende de laatste jaren heeft ondervonden, zal het der gemeente niet moeilijk vallen de hoegrootheid dier loonen te informeren, indien men zich daartoe om inlichtingen wendt tot die vereenigingen. Bovendien zouden, op verzoek van het gemeentebestuur, die loonen periodiek kunnen worden vastgesteld of herzien door de Kamers van Arbeid."

Dit is een zeer verstandige opmerking. Het is maar jammer, dat de heeren haar niet reeds in 1893 gemaakt hebben. Want nu eenmaal een uniform minimumloon is vastgesteld, zal men, uit politieke overwegingen, daarop niet terug durven komen; de adressanten zijn daar blijkbaar ook niet gerust op. Zij vervolgen immers: „mocht echter de Raad zich blijven stellen op het naar de meening van de vereenigingen onjuiste standpunt, dat alle werklieden in loon gelijk moeten staan, onverschillig welk vak zij uitoefenen, en daardoor de bestaande onzuivere toestand worden bestendigd, dan wenschen de vereenigingen met allen aandrang uwen Raad te verzoeken, die bepalingen niet verder uit te breiden, dan tot de werkzaamheden, op het werk verricht. Wordt toch die bepaling ook uitgebreid tot de werkplaats, dan zal het gevolg moeten zijn, dat de ene werkman aan diezelfde werkplaats een hooger loon geniet dan zijn mede-werkman, niet omdat de eerste uitmunt door hooger bekwaamheid, doch omdat hij in de gelukkige omstandigheid verkeert voor de gemeente arbeid te verrichten, niettegenstaande misschien, indien 't gemeentewerk van eenvoudigen aard is, het niet-gemeentewerk een hoogere bekwaamheid vereischt. Een dergelijke regeling moet tot verwarring aanleiding geven."

Er zou maar één middel zijn, om allen tevreden te stellen, en wel om het thans geldend minimum-loon van f 0,23 per uur aan te houden voor het laagst-bezoldigd vak in de standaard-lijst, en dit minimum voor de andere vakken evenredig te verhoogen. Dit zou der gemeente ongetwijfeld nogal wat kosten, maar wie aan sociale politiek doet, mag niet op geld zien.

En zelfs dan nog zou er iets op gevonden moeten worden, om te bereiken dat deze officieele loonstandaard ook bij werk, niet voor de gemeente verricht, algemeen zou gelden. Blijkt dit onmogelijk, dan blijft de „onzuivere toestand" niet alleen bestaan, maar wordt hij erger dan voorheen.

In het jaar 1893 heeft men den Raad door het adres op een dwaalspoor gebracht, toen men sprak van het „minimum-loon voor een vakman". Daar had moeten gezegd worden „minimum-loon van een timmerman", want feitelijk hebben de aannemers geen andere vaklieden in hun dienst. Alle andere ambachtslieden zijn werkzaam onder bazen of ploegbazen, en ontvangen dus slechts indirect van den eigenlijken aannemer hun loon. Misschien hebben de adressanten, wat te begrijpen valt, verondersteld, dat de raadsleden voldoende op de hoogte van den werkelijken toestand waren. Maar het zou beter geweest zijn, indien zij erop hadden gewezen, dat een regeling, zooals zij die wenschten, alleen voor de timmerlieden tot een betere positie zou leiden.

En dit is, het blijkt uit het tegenwoordig adres, ook inderdaad het geval geweest. Want de „algemeene invoering", waarvan in 1893 gesproken werd, is alleen wat de metselaars betreft, tot stand gekomen. De

metselaars zijn in staat geweest, zonder hulp van gemeentewege, uurloonen te bedingen die het minimum belangrijk overschreden. De overige „vaklieden" hebben misschien op gemeentewerken van het vastgestelde minimum genoten, doch er is reden om te veronderstellen, dat dit niet altijd het geval is geweest. En op werken, door particulieren aanbesteed, was dit natuurlijk geheel uitgesloten.

Het doel, dat de adressanten in 1893 hadden, was de vermindering der werkloosheid. Dit doel is ongetwijfeld bereikt, want in de laatste jaren vernam men haast niets van de vroeger zoo telkens wederkerende kwaal.

Maar niemand zal durven beweren, dat de genezing veroorzaakt is door het toekennen van een uurloon à f 0,23 aan de Amsterdamsche timmerlieden.

De laatste tijd is voor de geheele wereld een tijdperk van welvaart geweest, en alleen daardoor is de werkloosheid verdreven. Had de Amsterdamsche regeling werkelijk het effect gehad, dat de adressanten van 1893 zich daarvan voorstelden, dan moet het er te Rotterdam bijvoorbeeld, waar tot dusverre van gemeentewege geen bepalingen omtrent loon en arbeidsduur ingang konden vinden, treurig uitzien. En wij weten allen, dat dit niet zoo is.

De Amsterdamsche regeling heeft slechts één enkele klasse van werklieden merkelijk voordeel gebracht. Maar, de werkstaking der timmerlieden in den zomer van 1898 bewees het, met dit voordeel is men niet tevreden. Hoe men er nu in slagen zal, ook voor de andere vakken een evenredige loonsverhoogen in het leven te roepen, dient afgewacht te worden.

Daarom zien wij het rapport der commissie, benoemd ten einde den Amsterdamschen Raad in deze van advies te dienen, met groote belangstelling tegemoet, en zullen wij niet in gebreke blijven, het tot een onderwerp van bespreking te maken.

EEN STUDIE OVER THEORIE EN PRACTIJK IN DE BOUWKUNST.

POOR

JAN DE QUACK, architect te 's-Gravenhage.

(Vervolg en slot van pag. 5.)

De theorie te verachten is de hoogmoedige lust, om te handelen en te spreken zonder te weten wat men doet en wat men zegt. Die de wetenschap hebben vooruitgebracht en tegenover de ijdele theoristen staan, zijn niet zij, die geen theorie in het hoofd hadden, maar die een goede theorie wisten te stellen tegenover de slechte van hun tegenstanders.

Hun theorie was van de feiten niet gescheiden, maar, door deze zelf gegeven, één met hen. Het komt in de wetenschap, ook in de bouwkundige wetenschap, op een denkende ervaring, of, wil men liever, op een aan de ervaring getrouw denken aan.

Eerst in de eenheid van denken en ervaring zit het wezen der wetenschap. In den regel hebben zij, die tegen theorieën ijveren, het alleen tegen nieuwe theorieën voorzien. Hun eigen stellingen willen ze voor ervaring doen doorgaan, omdat de praktijk ze tot hertoe heeft gevolgd, en men er dus langzaam, als aan iets wat niet anders zijn kan, aan gewend is.

Alsof een oud stelsel van regels en begrippen nimmer door een nieuw stelsel mocht worden vervangen! (Denken we slechts aan het houten bint en de steenen latei, wier plaats kan worden ingenomen door de ijzeren balk.) Bij anderen geldt de strijd tegen de theorie alleen de groote theorieën, die een

menigte van feiten verbinden. Van zulke ruime beschouwingen wenschen ze verschoond te blijven, maar aan het opgeven van hun eigen kleine, vaak ongerijmde theorieën denken zij niet. En toch komt alles op den oorsprong, niets op den omvang aan.

Empirie en practijk enerzijds en theorie anderzijds behooren elkaar de hand te reiken. Wij waardeeren de feiten niet enkel om hun onvergankelijkheid, maar ook omdat zij tot ontwikkeling van gedachten ons de stof leveren.

Omgekeerd waardeeren wij de gedachten, wanneer zij op feiten gegrond zijn. En zoo behoort de toekomst aan het verstand, ofschoon dan ook het verstand, wel verre van de waarneming ooit overtoollig te maken, een telkens fijner en vollediger waarneming zal vorderen.

Het zou een „onus Aetna gravius" een last, zwaarder dan de Aetna zijn, om op alle gebied de practijk, de empirie en de theorie na te gaan en onderling te vergelijken.

Het terrein heeft zulke oneindige afmetingen en, zooals we bij den aanvang dezer studie alreeds bespeurden, de grenzen zijn zoo onduidelijk, zoo vaag, dat juiste afbakening een onmogelijkheid zou blijken.

Maar omgekeerd is de stof, hoe „veelbesproken" en afgezaagd men ze zou willen uitkrijten, zoo dankbaar en onmetelijk rijk, zoo loonend voor hem, die wat verder wil gaan, dan de dagelijksche slender hem zou trachten meetetroonen, dat we thans ook, nu we eenmaal een groote belangstelling voor ons onderwerp voeden, noode ervan kunnen scheiden.

Wat een wereld van feiten, van oorzaken en gevolgen hebben we in deze korte tijdsspanne zien voorbijgaan en hoe noodig bleek het, hier en daar het spraakgebruik op de vingers te tikken en een lauwer te leggen om de slapen van den grijzen god Logos!

Moet echter alles getoetst worden aan het 2 x 2 = 4? Is er geen aesthetische zijde en houdt deze ook geene rekening met neiging en smaak? met sentiment?

En hiermede zijn we in onze speculatieve studie aangeland op het gebied ook van het gemoedsleven, de geheimzinnige evenknie van het verstandsleven.

Zou het te verdedigen zijn ook het hart (waarmede ik natuurlijk bedoel het temperament, de neiging van den mensch, te betrekken in de hier verwerkte stof van ons onderwerp? Naar mijne bescheiden meening laat ook het hart zich wel degelijk in met practijk en theorie en vooral met empirie. Algemeen bekende phrasen, zooals: „Waar het hart vol van is, loopt de mond van over" en dergelijken kunnen ons maar weinig aanleiding geven voor de bevestiging van die meening — maar gaarne baseer ik op het gevleugelde woord van Pascal: „Les grandes pensées viennent du coeur". (De verheven gedachten zijn aan het hart ontleend.) Ook hier... in het hart — in het gemoedsleven zelf van den mensch, is dus gedacht, d. w. z. is „gewikt en gewogen" — d. w. z. zijn oorzaken en gevolgen waargenomen en is de aanleiding geboren tot denken, het formuleeren van gedachten, het basis-geven aan logica.

Ook het leven zelf omvat zoowel de fysiek (de stof) als de werking der hersenen (noem het wetend denken of denkend weten) als de werking van het temperament, het gemoed (noem het gevoelend denken of denkend gevoelen).

Ook betreffende deze belichting van de maagschap „Theorie en practijk" heeft een der voortreffelijkste van Englands denkers, John Stuart Mill, geschre-

ven: „To draw inferences is the great business of life... and as we draw them well or ill, so we discharge well or ill the duties of our several callings. It is the only occupation in which the mind never ceases to be engaged". (Het maken van gevolgtrekkingen is de groote, de hoofdbezigheid van 's menschen leven — en het wel of kwalijk vervullen onzer plichten hangt af van het juist of niet juist maken dezer gevolgtrekkingen. Hiermede heeft 's menschen geest zich onafgebroken onledig te houden.)

En wie meer dan de bouwkundige is geroepen op allerlei terrein zijn geest te laten werken en gevolgtrekkingen te maken?

Het programma van eischen voor een bouwwerk, welk ook, levert al dadelijk de stof voor gevolgtrekkingen, door den bouwmeester te maken. „Verlangd worden: Een souterrain, waarin keuken, kelder, bijkeuken en bergplaatsen, een bel-étage, bevattende suite, serre, kabinet, vestibule en trappenhuis, étage, bestaande in slaapkamers, logeerkamer, bouddoir, badkamer, en een zolderverdieping, waarop bodenkamertjes, linnenkamer, bergplaatsen. Het overige comfort, zooals closets, kasten, lavabo's, eventueel een lift, naar eisch over alle étages te verdeelen. Terreindrepte bedraagt 7.60 M., terreindiepte bedraagt 34 M. Het terrein wordt langs de beide lange zijden begrensd door gebouwen t. w. links tot een diepte van 15 M. en rechts tot een diepte van 18 M.

Eerste gevolgtrekking: Geen zijlicht.

Tweede gevolgtrekking: Huis niet dieper maken, met inbegrip van serre, dan ± 16 M., wil men goede lichtvervoorzorging verkrijgen.

Derde gevolgtrekking: Langsche binnenmuur scheidende gang en suite wordt voor zoover de diepte van het portiek buitenmuur.

Vierde gevolgtrekking: De lift moet aan den achtergevel komen, achter het trappenhuis.

Vijfde gevolgtrekking: Hiermede in verband ook de keuken aan den achtergevel in het souterrain te projecteeren — tevens uitmuntende maatregel tegenover dienstpersoneel.

En zoo gevolgtrekt men door, en zoo komt (al gevolgtrekkend) het plan gereed. Is er een bedrag voor de bouwsom vastgesteld, dan geeft de begroting soms reden tot het maken van gevolgtrekkingen bij voorbaat, wil men niet de oorzaak zijn, dat de aannemer later... andere, minder aangename gevolgtrekkingen maakt.

De uitvoering is voorts het résumé van alle voorgaande conclusies en moge ten laatste de principaal de gevolgtrekking kunnen maken, dat hij niet in „de Aap" gelogeerd is.

De aesthetische zijde, zeer innig met de practische en theoretische samenhangend, is niet minder goed te verzorgen en biedt een wereld van gevolgtrekkingen aan, bij intuïtie door den ontwerper tijdens zijn ontwerpen gemaakt. Dit profiel zal daar goed doen — dat weer meer hier. Dit moet haut, dat bas-relief hebben. Zoo wordt er gewerkt en gedacht, getobd en geconcludeerd. En na al die moeite, na al die inspanning en na al dat gevolgtrekken komt soms een ander nog tot de conclusie, dat alles heel onpractisch en heel leelijk is!

Arme theoreticus-practicus-aesthetiker, hebt ge daarom gezwoegd en gesloofd? hebt ge daarom bij uw ontwerpen kinderlijk zitten neuriën van pure toekomstweelde?

Schiept ge daarom uw idealen en deelt ge daarom uw best alles en alles zijn eisch te geven? En

bespeurt ge nu, dat ook uw hart, uw temperament gelijk gevoelt met wat uw verstand denkt, met wat uw smaak schept, met wat uw phantasie idealiseert? Arme practicus-theoreticus-aesthetiker — waarom deedt ge 't niet beter? waarom hebt ge zooveel zelfvertrouwen gehad, waarom hebt ge niet meer plagiaat gepleegd of adviezen loopen inwinnen bij grootere genieën, hoog boven uw armzalig verstandje, smaakje en hartje zich verheffend?

Arme aesthetiker-theoreticus-practicus, maar waarom u te beklagen? Naast die enkelen, die uw werk misprijzen, staan er ook ettelijken, die het goedkeuren, lof toezwaaien, ja aanbidden! Gij behoort in elk geval tot de rubriek van de bijen, want ge hebt was en honig gemaakt, al wordt de kwaliteit verschillend besproken. Gij hebt gewerkt. Ge hebt met verstand geredeneerd — practijk en theorie dooreengekneed en daarbij ter school gegaan om uwe empirie, uwe ervaring nog te vermeerderen. Ge hebt gehoor gegeven aan wat uw smaak u voorzong; en uw geestesorg volgde in blijde verrukking de wendingen uwer phantasie. Ge hebt ondanks uw phantasie de Rede bemind — ja Haar — de moeder van alle wetenschap, maar uw hart, uw kunstenaars-ziele trilde soms van weedom.....

Want de Rede, de lichtende
Denkende, richtende
Eerstige fee,
Hoe welsprekend ze ook zijn moge, sleept nimmer mee!
Zoekt hij haar geen bekorenden
Gloeienden, borenenden
Snaachtenden blik
Verleidenden glimlach of roerenden snik!
Ze is koel; ze is fatisch!
Berekenend, zelfs practisch
Theoretisch — dat spreekt!
Maar voor iets phantastisch
Is ze vaak zoo aristocratisch,
Dat 't hart er bij breekt.

Deftig gegroet dus, theorie en practijk — en gij, empirie, een hartelijken handdruk! Gij sluit alles in! Gij, Ervaring, beheerscht wetenschap en kunst. Al werd ge geboren uit uwe moeder de practijk, en schoon de theorie ook een vader-schap zelfs op u moge uitoefenen, gij wordt niet door hen geleid — integendeel, gij wijst uwen ouders meermalen den weg en houdt hen in het goede spoor — en wanneer de fantasie, hoe verleidelijk en schijn-schoon zij ook dikwijls zij, uw pad met haar blakend vuur belicht en haar zoet aan uw zout paart, dan nog voor Haár „Een omhelzing!“ En mochten er soms ironie-menschen zijn, die bovengenoemde beeldspraak verachten en bespotten..... zij zijn indachtig aan het onderstaande:

L'ironie, qui have sur tout; l'ironie, qui sert d'esprit à tant d'imbéciles; l'ironie avec ses airs dédaigneux n'est au fond que le la servitude et de la peine.

L'opinion, la coutume et la mode, le q'a'en dit, t-on des sots, voilà ses maîtres. Voulez-vous voir un esclave doublé d'un poltron, regardez un persifleur!

DE WONINGWET.

Wij hebben in een onzer vorige nummers reeds enkele opmerkingen over de pas ingediende „Woningwet“ gemaakt. Wij komen nu andermaal op het onderwerp terug.

Ook na de lezing van de vele zeer waardeerende artikelen, die aan het wetsontwerp allerwege gewijd werden, zijn wij er niet van overtuigd, dat de verbeteringen, die de wet, als zij mocht worden aangenomen, zal brengen, aan de hooggespannen verwachtingen zullen voldoen.

De wetgever kan gemakkelijker genoeg decreteren

„de volkshuisvesting is een voorwerp van de aanhoudende zorg der gemeentebesturen“. Maar zoolang er geen dwangmiddelen kunnen worden aangewend, zullen heel wat van die besturen het met die zorg zoo nauw niet nemen. Reeds thans hebben de gemeentebesturen het in hun macht om, door het maken van meer of minder uitvoerige bouwverordeningen, binnen zekere grenzen de woningtoestanden in hun rechtsgebied te verbeteren. Wij weten echter hoe betrekkelijk weinig gemeenten zich de weelde van een aan matige eischen beantwoordende verordening getroost hebben en de handhaving dier verordeningen laat zelfs in onze grootste gemeenten te wenschen over.

Welke waarborg is er nu dat in den vervolge beterschap zal intreden? De bepaling van artikel 8, die aan Gedeputeerde Staten de bevoegdheid geeft, om voor onwillige gemeentebesturen bouwverordeningen te maken, zal niet baten. Want er is geen de minste zekerheid, dat gezegde besturen de hun opgedrongen verordening zullen handhaven.

Hierin ligt het groote gebrek van het ontwerp. Wat er goeds in is, zal slechts ten bate komen van zulke gemeentebesturen, die voor het woningvraagstuk van ijver blaken. Die zullen echter te tellen zijn.

Reeds vroeger wezen wij er op, dat de bepalingen van het ontwerp in vele opzichten niet practisch zijn. De derde paragraaf bijvoorbeeld bepaalt, dat verhuurders van woningen, welke minder dan drie ter woning bestemde vertrekken bevatten en gelegen zijn in gemeenten, die blijkens de uitkomsten der laatstgehouden volkstelling meer dan 20.000 zielen hebben, verplicht zijn bij het bestuur der gemeente, waarin de woning is gelegen, binnen een door het gemeentebestuur vast te stellen termijn aangifte moeten doen van het aantal vertrekken der woning en van het aantal der bewoners, met vermelding van naam en beroep, terwijl die aangifte moet worden vernieuwd binnen den tijd van een maand, nadat de woning door een nieuwen bewoner is betrokken. Hier is dus gedacht aan de arbeiderswoningen in onze groote steden, die gemeenlijk bij de week verhuurd worden, en wier bevolking steeds vlottende is. Zelfs eens in de tien jaar, als de volkstelling gehouden wordt, kost het reeds groote moeite om te weten te komen, wie in die woningen aanwezig zijn. Zal nu, door middel der aangifte, die in vele gevallen wellicht iedere week gedaan zal moeten worden, het juiste aantal bewoners op ieder gegeven oogenblik bekend zijn? Niemand zal dit aannemen durven. Stellen wij echter eens, dat het gewenschte resultaat bereikt wordt, dan nog is de kans groot, dat het ijverig gemeentebestuur, bemerkende dat een woning in strijd met de verordening overbevolkt is, en maatregelen daartegen willende nemen, reeds weer andere personen vindt dan die zij in de woning op grond der aangifte verwachtte.

Met de voorschriften, die kunnen gesteld worden omtrent de afscheiding van slaapplekken en de ruimte der vertrekken, in verband met het aantal bewoners, zal het dan ook wel geen vaart loopen, te minder, daar, in verband met de bepalingen van het ontwerp, alleen de commensaals kunnen getroffen worden. Het blijft daarbij de vraag, of de verhuurders der woningen wel altijd veel moeite zullen doen om te weten te komen, of hun huurders commensaals houden of niet. Het is van hen niet te verwachten, dat zij zulke commensaals, die 't hunne bijdragen om de inning der huurpenningen zekerder te doen zijn, op hun formulieren zullen plaatsen, om zodoende te bewerken, dat hun huurders ze kwijtraken.

De ontwerper van de wet heeft zich blijkbaar geen goede voorstelling van de bestaande toestanden ge-

maakt. Hij heeft zich die gedacht overeenkomstig die in hogere kringen. En het zal in de practijk blijken, dat hij zich daarin vergiste en dat die vergissing de goede werking der wet onmogelijk maakt.

Daarom zal men wel doen zijn verwachtingen niet te hoog te spannen.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Toen wij dezen zomer op de gebrekkige vorming onzer tegenwoordige technici wezen, gaven wij als onze meening te kennen, dat alleen afschaffing van 't aanneemsysteem tot verbetering zou kunnen leiden.

Met voldoening zagen wij dat, blijkens het verhandelde in de vergadering van 20 December ll. der Arnhemse afdeeling van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, de heer Tellegen, ingenieur en directeur der gemeentewerken aldaar, zich aan onze zijde schaart. Ook hij is van oordeel, dat „het aanneemingsstelsel de ingenieurs naar de bureaux terug heeft gedrongen, terwijl in vroegere eeuwen de ingenieurs, wat practische kennis betreft, veel hooger stonden dan thans“.

Wij kunnen ons begrijpen, dat de heer Tellegen zich geen illusies maakt omtrent de verbetering van dezen toestand. De theorie is bij alle technische opleiding zoozeer schering en inslag geworden, dat het vrijwel onmogelijk zal blijken, haar uit haar positiën te verdrijven.

Tot dusverre waren de opzichters nog van het dwangjuk der theorie verschoond gebleven. Hunne waarde werd slechts getoetst aan hunne practische bekwaamheid. Maar ook hen dreigt het examen-spook, dat onder de „leidende“ (dikwijls „lijdende“ aan totaal gemis van practijk) technici zulke verwoestingen aanrichtte.

Reeds moeten zij, die „dingen naar de betrekking van opzichter van den Rijks-Waterstaat aan een „vergelijkend onderzoek“ deelnemen; reeds kunnen zij, die van een diploma in het algemeen wat verwachten, zich tot de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst wenden.

Maar de bekwaamste opzichters zoo bij als buiten den Waterstaat zijn zeker niet die, welke op deze examens het schitterendst figuur maakten. Daarenboven moesten wij onlangs vernemen, dat, indien de examen-eischen in het algemeen niet zeer matig gesteld worden, alle kandidaten ongunstige cijfers behalen.

De heer Tellegen verlangt dan ook van de opzichters andere bekwaamheden; door bij hen „de practijk te ontwikkelen en hoog te houden“ meent hij, dat de bezwaren aan het gemis van practische kennis bij de chefs verbonden, „zijn te ondervangen“. Wij zijn dit volkomen met hem eens.

Menigeen zal hier aan de fabel van den blinde en den lamme denken; de opzichter dient den ingenieur of architect op zijn rug te nemen. Dit behoort evenwel slechts een overgangstoestand te zijn. Als eenmaal de aannemer, die al het kwaad stichtte, weer verdwijnen zal, kan de lamme, die nu alleen zijn gezichtsvermogen oefent bij het licht der theorie, door de aanhoudende, al is het dan ook pijnlijke massage der practijk, zijn beenen weer gebruiken als de beste. En de blinde, behandeld door de bekwaame oogarts der theorie, zal kunnen zien waar hij zijn krachtige schreden zet. Er is dan geen onderscheid meer tusschen hen beiden; zij zijn weer, als vroeger, elkanders medewerkers.

Eer het zoover is, zal er nog heel wat water door de Maas stroomen. Maar wij zijn er vast van overtuigd, dat het er eens toe komen moet.

DE KERK TE OTERLEEK.

In ons laatste nummer kwam een bericht voor omtrent de kerk te Oterleek in Noord-Holland. De ver-laging van het polderpeil, die in deze streken reeds zoo menig bouwwerk heeft doen verzakken, zoodat het afgebroken moest worden, dreigt ook hier noodlottig te worden.

Al moet het worden betreurd, dat deze kerk allengs verloren dreigt te gaan, het verlies voor de bouwkunst schijnt niet zoo groot. Want het gebouw, van gebakken steen opgetrokken, is hoogst eenvoudig. Het is van 1633 en aan de oostzijde door drie zijden van den achthoek gesloten. In het houten torentje, dat aan de westzijde uit het dak rijst, hangt een klok, door Assuerus Koster in 1633 te Amsterdam gegoten. Een predikstoel en doophek uit den tijd der stichting, en eenig 18e-eeuwsch koperwerk, ziedaar al wat er onder het gemeubelte belangrijks voorkomt.

De „Noord-Hollandsche Oudheden“ vermelden nog het volgende.

„In de kerk bevindt zich een schilderij op paneel, uit de zestiende eeuw, doch zeer beschadigd en hier en daar door onbekwame hand overschilderd. Zij stelt voor een koning, op een troon gezeten. Op den troon-hemel staat: „Darius Rex“, op de treden van den troon: „Vim vicit veritas“. Links van den troon staan twee mannen in het rood, met tulbanden op, rechts twee dergelijke personen en een derde zonder tulband. Uit een deur links komt een man in Oostersch gewaad. Voor den troon staan drie jongelieden in zwarte wambuizen en roode nauwe broeken gekleed, met degens op zijde. Ieder van hen houdt een opschriftbord. Op het eerste, van de linkerzijde, staat: „Forte est vinum“, op het tweede: „Fortior est“ en op het derde: „Fortiss..... tas“. De gapingen in de opschriften zijn afgebladderd. Oorspronkelijk luidde 't opschrift ongetwijfeld: „Forte est vinum, fortior est vir, fortissima est veritas“. Naast den rechtschen jongeling staan twee jeugdige vrouwen, waarvan een met een huifje, de andere met een roode muts op. Zij dragen zwarte tabbaarden met roode voering en een rood onderkleed met nauwe mouwen, alles in den smaak van ± 1550. Op den achtergrond ziet men antieke ruinen en koepelgebouwen en een blauwen, lichtbewolkten hemel. Het tafereel verbeeldt wellicht Zeru-babel, die, met de afgezanten der Joden, Darius komt vragen wat noodig is, voor den opbouw van den tempel te Jeruzalem (Ezra V, vs. 6-17 en VI, vs. 1-12).“

Het zou de moeite waard zijn te weten, of deze schilderij nog in de kerk aanwezig is, en of iets gedaan werd, om haar voor verder verval te behoeden.

De tegenwoordige kerk is wellicht een overblijfsel van die, welke reeds in de middeleeuwen bestond. De benoeming van den pastoor geschiedde om beurten door den Paus en den abt van Egmond. Toen in 1480 heer Jan pastoor was, stelde Nicolaas van Adrichem, abt van Egmond, hem tevens als koster aan. Doch kort voor zijn dood, die in het volgend jaar te Veere, — waar de abt, ter bruiloft genood, al te goede sier gemaakt had, — plaats vond, gaf hij het pastoorschap zoowel als het kosterschap aan Adriaan van Foreest.

Of deze Adriaan van Foreest daar werkelijk als zielverzorger werkzaam geweest is, blijkt niet. In de 15e eeuw kon een pastoor zijn kerk door een ander geestelijke laten bedienen, ofschoon hij de inkomsten grootendeels bleef genieten. Zoo vinden wij, dat „Allert Dirksz., wiens ampt was in 's-Gravenhage, in de Hof-kapelle, den bas te zingen“ en die dus niet in Westfriesland aanwezig kon zijn, „by zyn afwezenheid vyf ponden 's jaars van zijne pastory genoot“.

Meerdere bijzonderheden van de kerk te Oterleek zijn ons niet bekend.

HET GESCHENK GODEFROY.

In het laatste nummer van „De Opmerker“, blz. 3, beweert de heer A. W. Weissman, dat, toen de architect Godefroy zijn bibliotheek aan den Staat der Nederlanden afstond, „het Rijk, zooals het gewoonlijk „in zulke gevallen gaat, zich weinig toeschietelijk „toonde, en met heel wat vieren en vijven aankwam”.

Deze bewering is absoluut valsch. Het geschenk is onmiddellijk, en met een warme dankbetuiging, aanvaard, onder de daarbij gestelde voorwaarden en zonder eenig bezwaar hoegenaamd.

VICTOR DE STUERS.

11 Jan. 1900.

De redactie was zoo vriendelijk mij bovenstaand stukje van den heer De Stuers te zenden.

Als bewijs van de bewering, dat wat ik schreef „absoluut valsch“ is, acht ik het onvoldoende. Pas wanneer de heer De Stuers ons de geheele geschiedenis van dit geschenk zou willen mededeelen, zou blijken wie gelijk had, hij of ik. Die geschiedenis kan niet geschreven worden door het raadplegen der officieele stukken alleen; men behoort dan ook aan de „dessous“ van de zaak veel aandacht te schenken. Als de heer De Stuers, die van dit alles, naar ik vermoed, wel op de hoogte zal zijn, beginnen wil met zijn steentje bij te dragen, dan zal ik ook het mijne niet achterwege houden.

Slechts dit wil ik nu reeds zeggen, dat het mij altijd heeft gehinderd, dat den man, die het Rijk der Nederlanden met zulk een vorstelijk geschenk bedacht, nooit een ridderlint is toegekend, terwijl zoodanige onderscheiding wel wordt verleend aan honderden, naar wier verdiensten tevergeefs wordt gezocht.

A. W. WEISSMAN.

PRIJSVRAGEN

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP”
TE ROTTERDAM.

De vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap” te Rotterdam schreef een viertal prijsvragen uit, waarvan de programma zijn opgenomen in „De Opmerker” van 1 Juli 1899, bladz. 207. In het geheel kwamen negentien antwoorden in, als:

9 voor den ingang van een heerenhuis,
9 voor een houten wachthuisje voor de tram en
1 voor een drinkfontein met electrische klok,
terwijl voor een poortje van een schoolgebouw geen enkel antwoord werd toegezonden.

De antwoorden op den ingang van een heerenhuis droegen de volgende motto's: „M” in cirkel, „B en V” in cirkel, „P”, „R.G”, „driehoek”, „twee driehoeken door elkaar”, „Joubert”, „Door wrijving licht” en „This way in”; die op een tramwachthuisje: „Tommy”, „Halte”, „Oefening baart kunst”, „A. W.”, „Hans”, „Cirkel”, „Woudenberg”, „B en V” in cirkel en „Joubert”; van de drinkfontein met electrische klok kwam slechts een antwoord in onder het motto „Paars”.

De jury, bestaande uit de heeren Eduard Cuypers, G. van Arkel en K. de Bazel, architecten te Amsterdam, en Henri Evers en C. N. van Goor, architecten te Rotterdam, heeft de navolgende bekroningen toegewezen, als:

Voor den ingang van een heerenhuis: eerste prijs zilveren medaille met getuigschift, benevens f 30, aan het ontwerp motto M in cirkel, vervaardigd door den heer C. Ova te Rotterdam, gedeeltelijk ze prijs, getuigschift, benevens f 20, aan het ontwerp motto

„Joubert”, ontwerper de heer Alex Serné, te Amsterdam, en derde prijs, getuigschift, aan het ontwerp „This way in”, vervaardigd door den heer J. E. Rood, te Amsterdam.

Voor een tramwachthuisje: eerste prijs, zilveren medaille met getuigschift, benevens f 25, aan het ontwerp motto „Halte”, vervaardigd door den heer J. F. Buchel, te Rotterdam; tweede prijs, bronzen medaille met getuigschift benevens f 15, aan het ontwerp motto „Cirkel”, van den heer Jan Heyinck, te Rotterdam.

Voor een drinkfontein met klok: eerste prijs bronzen medaille met getuigschift, benevens f 25, aan het ontwerp motto „Paars”, vervaardigd door de heeren De Roos en Overeinder, te Rotterdam.

ALKMAARSCHE HUISHOUD- EN INDUSTRIESCHOOL.

De opening van het nieuwe gebouw der Huis- en Industrieschool te Alkmaar op den 10den Januari jl., is zeker wel het beste bewijs dat ook in deze stad, die nog geen 20.000 inwoners telt, goede nota was genomen van de conclusie die in verband met de „opleiding van vrouwelijke werklieden” genomen werd op het nationaal congres voor vakonderwijs in April 1895. Daarin luidde het toech: „de opleiding van vrouwelijke werklieden is in Nederland onbevredigend en verdient de meeste belangstelling „en steun van Regeering, gemeente en particuliere instellingen”.

Welnu, aan dien steun heeft het in Alkmaar niet ontbroken; vooral door de vorstelijke gift van den heer Jan van Alkmaar werd het bestuur der Huis- en Industrieschool alhier in staat gesteld thans een geheel aan de eischen beantwoordend gebouw voor het hierin te geven onderwijs aan de vrouwelijke jeugd te kunnen openen.

In Februari 1896 in een daarvoor ingericht woonhuis op één der schilderachtige grachten begonnen met 37 leerlingen, wordt de nieuwe school thans geopend met 350, waarvan 150 ingeschreven zijn voor den volledige cursus, 45 voor afzonderlijke cursussen en 155 voor den avondcursus.

Het gebouw ligt in één der nog niet bebouwde wijken der stad en maakt door zijn platte afdekking met houtcement een eigenaardigen indruk. Men begrijpt direct dat men hier met een zuiveren utiliteitsbouw te doen heeft en van dat standpunt beschouwd kan het geheel goed geslaagd heeten, vooral al als men het interieur ook bezichtigt heeft. Het is „hoog, luchtig, ruim, niet weelderig, maar doelmatig, licht en helder” zooals de directrice, mevrouw Van Reenen-Völter, het zoo juist in hare openingspeech uitdrukte.

Op den begaasden grond treft men de volgende lokalen aan: bestuurskamer, kamer voor onderwijzeressen, pa- en wachtkamers, strijk- en mangelkamer, twee keukens en een zaal voor boekhouden, fröbelen, slöjd, opvoedkunde, verhandloer, voedingsloer, kappen, lessen in de beleefdheid, Hollandsche taal, rekenen en onderwijs in vreemde talen voor haar, voor wier vak dit een vereischte is. Op de 1e verdieping: de ateliers der a. s. costuumanalisten, vakteekenzaal, en nog een zaal die voor een cursus aan meer volwassenen wordt gebruikt. Op de 2e verdieping: de zalen waar onderwijs wordt gegeven in handnaalen, mazen, stoppen, ve-stellen, knippen en machinaalen. Alle lokalen en gangen zijn wit afgepleisterd en het houtwerk is in lichtgrijzen toon geverfd. Een trap van Amerik. grenenhout, blank bewerkt, geeft toegang tot de verschillende verdiepingen.

Ter feestelijke opening waren tal van autoriteiten geïnviteerd. In de eerste plaats werden opgemerkt Z. Exc. de Min van Binnenl. Zaken, de Commissaris der Koningin, de referendaris van de afdeling onderwijs bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, de inspecteur van het ambachtsonderwijs, de afgevaardigde ter Tweede Kamer in dit gewest, Dr. Jansen uit Amsterdam en vele anderen.

Een der zalen was tijdelijk voor receptiezaal ingericht en daartoe eenvoudig met wat groen versierd. Lange de wanden was een groot getal leerlingen geschaard, die in hun lange witte huishoudschorten een zeer aardig décor vormden. Door een koor van een dertigtal meisjes werd een welkomatied gezongen, waarna de president, mevrouw Van Reenen, alle aanwezigen hartelijk welkom heette, en den dank van het bestuur overbracht aan allen die direct of indirect hadden medegewerkt tot het verkrijgen van datgene wat noodig was voor de stichting van dit gebouw. Aan het verzoek, om voortdurend steun van de hooge colleges en particulieren, werd gevoegd de verzekering, dat met vol vertrouwen en nieuwen moed de arbeid zou worden voortgezet.

De naam van de hooggeachte vrouw, die aldus gesproken had, is zoo innig verbonden met die der Alkmaarsche huishoud- en Industrieschool, dat de laatste zeker niet tot stand zou zijn gekomen indien het initiatief daartoe niet zou zijn genomen door haar, die op dat oogenblik haar ideaal zag bereikt. Dit werd ook duidelijk uitgedrukt door den Minister van Binnenlandsche Zaken, die na de openingsrede het woord nam en zeide dat de belangstelling voor deze school, door zijn wensch voor 2 jaren daaraan gebracht, was overgegaan in ingenomenheid. Hij had niet ge-

aarzelde deze inrichting een modelschool te noemen, daarmede niets anders bedoelende dan dat met beperkte middelen bij a het onmogelijke was bereikt. De leuze bljve immer: hooger op, vooruit!

Ook in hooge regeeringskringen had het aan waardeerende woorden niet ontbroken, maar evenmin aan daden, want het had H. M. de Koningin bezaagd de vrouw, on'er wiens energieke leiding het geheel tot stand kwam, te benoemen tot ridder in de orde van Oranje-Nassau. Door applaus gaven de aanwezigen hunne hartelijke ingenomenheid met deze benoeming te kennen, want zij is in den volsten zin des woords welverdiend.

Daarna werd nog het woord gevoerd door den heer De Sonnaville als wethouder der gemeente, die naar aanleiding van de spreuk „door den tijd wordt de spruit een boom” eenige gedachten ontwikkelde.

Dat een bloemengroet op zoo'n oogenblik niet mag ontbreken was juist door de leerlingen gezien, die bij monde van een hunner de geleefde, hooggeachte directrice hunnen dank brachten. Nadat een welgekozen lied tot slot gezongen was, werd de gelegenheid gegeven de school te bezichtigen.

In een der benedenzalen was op smaakvolle wijze een tentoonstelling gearrangeerd, die een klein maar duidelijk beeld gaf van het onderwijs. Uit het tentoongestelde merkt men dat er verschillende krachten aan de school verbonden zijn, die het onderwijs in goede richting stuwten.

Waar op het terrein der vrouwelijke handwerken nog zoo menigmaal op den conventioneelen weg wordt voortgeschikt, doet het goed ook hier te zien, dat een betere opvatting daarvoor plaats maakt. Plant en bloem, eerst in natura geteekend, wordt daarna in gestyleerden vorm toegepast op aardewerk, borduurwerk enz. De artistieke leiding van dit gedeelte van het onderwijs is opgedragen aan den heer Kalemink, wien een woord van welverdiende hulde hulde bij dezen niet mag worden onthouden, want aan zijn stuwkracht is zeker voor een groot gedeelte het succes te danken van het onderwijs aan deze school, waar het aankomt op goeden smaak en zelfs de geringste onderdeelen, zooals de randen op de gordijnen, getuigen daarvan. Dat op goeden smaak, maar in geheel anderen vorm ook geleid werd in de keukens, bewees wel de wijze waarop het onderwijs daar gegeven werd. Ook de andere zalen, waar de leerlingen druk aan den arbeid waren, maakten een prettigen indruk. Een vrouwelijke verslaggever zou hiervan meer kunnen mededeelen, maar wat ik zoo nu en dan van de dames-genoodigden opving, was niet anders dan groote voldoening.

En hiermede was voor Alkmaar een dag van groote beteekenis voorbij, waar het weer een monument rijker is geworden en ook op het gebied der opleiding van de vrouwelijke jeugd getoond heeft haren eere naam van Victorix te hebben gehandhaafd.

P. D.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

’S-GRAVENHAGE. Er zal een begin worden gemaakt met de afbraak van een gedeelte der uithoofswaals aan de Ridderzaal tegenover het Kantongerechts.

De lokalen in gebruik bij het parket van het Gerechtshof zullen echter behouden blijven tot na dat college in het nieuwe rechtsgebouw in het Korte Voorhout zal gehuisvest zijn.

AMSTERDAM. Door de directie der publieke werken zijn plannen ontworpen tot bebouwing van de gronden gelegen in het oosten der stad tusschen den Zeeburgerdijk en den Watergraafmeerpolder. Men koestert de verwachting, dat zich daar allengs een zeer volrijk stadskwartier zal vormen, maar deze buurt zou dan geen andere verbinding met de oude stad hebben dan den overweg op den Zeeburgerdijk, waar deze door den Oosterspoorweg van de H. S. M. wordt gekruist. Juist op dit punt is een zeer druk spoorverkeer dat, nu het nieuwe entrepot is geopend, nog sterk zal toenemen.

De moeilijkheid is echter overwonnen; de overweg zal vervangen worden door een tunnel onder den spoorweg, voor voetgangers en rijtuigen. In verband met andere spoorwegwerken, noodig voor de aansluiting van het nieuwe entrepot, wordt de tunnel alvast gebouwd. Hulpopenen zijn reeds gelegd, zoodat de tunnel in twee helften, elk afzonderlijk kan worden aangebracht.

— De heeren C. H. Peters, D. E. C. Knüttel, rijks-bouwmeesters, en Nieuwenhuis, directeur van publieke werken te Utrecht, door Burg. en Weth. uitgenoodigd een onderzoek in te stellen omtrent de vraag of het bouwtoezicht destijds de plannen voor den bouw der ingestorte huizen in de Pieter Nieuwlandstraat had moeten afkeuren, hebben hun rapport ingediend.

In dit rapport wordt geen be-lust afkeurend oordeel over het bouwtoezicht ten aanzien dezer kwestie uitgesproken, maar menige aanmerking gemaakt op de werking der bouwverordening. (N.R. C.)

ZUTPHEN. De Gemeenteraad verleende in zijn op Maandag gehouden vergadering eervol ontslag aan den heer W. Niermeyer als directeur der gasfabriek en waterleiding, wagens diens benoeming tot directeur der gasfabriek te Arnhem. Een der leden stelde voor het traktement van den nieuw te benoemen titularis te bepalen op f1800, doch met meerderheid van stemmen werd besloten de bestaande jaarwedge, zijnde f2000 voor de gasfabriek en f450 voor de waterleiding, te handhaven.

— Dinsdagavond a. s. zal alhier een algemeene vergadering gehouden worden van de Geldersche Vereeniging voor Kunstnijverheid, waarin de bekende kunstrijver in leder, de heer Jos. Merckelbach uit Utrecht, zal spreken over lederversiering, toelicht door de uitvoering der verechillende bewerkingen met de daartoe behoorende hulpmiddelen.

Er zal tevens een tentoonstelling zijn van 40 hellogravures, genomen naar de schilderijen der Rembrandt-tentoonstelling, tijdens het Kroningsfeest te Amsterdam gehouden. De daarbij behoorende portefeuille is ontworpen door den heer Lion Cachet.

Ook den volgenden dag zullen de lederwerken van den heer Merckelbach en de platen naar Rembrandt tentoongesteld blijven.

EINDHOVEN. De gemeenteraad heeft besloten tot het aanleggen eener drinkwaterleiding en die voor rekening der gemeente te exploiteeren. Met algemeene stemmen is de heer Schotel benoemd tot ingenieur voor den aanleg der waterleiding.

LOCHUM. Het gerestoreerde raadhuis is in gebruik genomen; de kosten ad f18,000 zijn gevonden uit een leening en uit een zeer milde bijdrage van de spaarbank. De gemeente werd verrast met een geschenk van het Lochemsche Verfraaiings-geselschap, een schoorsteenstuk, geteekend door den heer W. C. Staring te Zutphen, waarop o. a. voorkomen een gezicht op den gerestoreerden oostgevel van het raadhuis en een kijke op Lochem in vogelvlucht.

DELFT. Prof. Henket moet, volgens de D. C., het voornemen hebben om tegen den volgenden cursus eervol ontslag te verzoeken als hoogleeraar aan de Polytechnische School.

AMSTERDAM. Op de voordracht voor gemeente-architect en directeur van den reinigingsdienst zijn geplaatst de heeren: L. A. v. Eken, te 's-Gravenhage, W. A. de Jong, te Dordrecht, en Jhr. C. van Foreest, te Edam.

— Bijkers achterstaande annonce wordt in de maand April naast te Utrecht het examen gehouden voor aspirant-opzichter bij den Dienst van Weg en Werken. Voor inlichtingen en programma wende men zich tot den Chef der 1e Afd. van genoemden Dienst.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is: overgeplaatst naar de directie, de aspirant-ingenieur J. A. Roukens; naar den gewestelijken dienst in de residentie Preanger-Regentschappen, in het belang der verbetering van het wegennet aldaar, de ingenieur 3e kl. M. A. van Oort en de adapt. ing. A. M. Valkenburg;

eervol ontslagen, wegens ziekte, de opz. 1e kl. G. Rapp; verlof verleend voor één jaar, wegens langdurigen dienst, aan den opzichter 2e kl. E. J. S. Nicola van Fürstenrecht; benoemd tot ingenieur 3e kl., de ambtenaar op wachtgeld M. A. van Oort.

— Bij den aanleg der Staatspoorwegen in Ned.-Indië is: geplaatst op de lijn Kaliat-Banjoeewangi, de opzichter 2e kl. H. L. Leydie Melville;

gesteld ter beschikking van den chef van den aanleg der lijn Batavia-Tangerang-Bantam, voor de opname van een spoorweg naar Laboan, de tijdelijke opzichter 1e kl. E. R. Sené.

— Te Hillegersberg is in den ouderdom van ruim 83 jaar overleden de heer J. van Dorp, die meer dan 57 jaar op verdienstelijke wijze de betrekking van opzioner over de drooggemaakte polders van Bieiswijk en een gedeelte van Hillegersberg bekleedde.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter der gemeentewerken te Leeuwarden. Jaarwedge f1000. Adres den Burgom., vóór 15 Januari. (Zie advert. in het vorig no.)

— Teekenaar, vertrouwd met detailleeren, voor 3 maanden, op het bureau van een architect. Adres i. t. M., boekh. G. Jurling te Kampen. (Zie advert. in dit no.)

— Directeur der gemeentewerken te Groningen. Jaarwedge f4500. Adres Burg. en Weth. vóór 1 Februari.

— Commandant der Brandweer te Groningen. Jaarwedge f1200. Adres vóór 1 Februari aan Burg. en Weth.

— Werktuigkundig ingenieur, met practijk betr. complete machine- en ketel-installaties. Adres lett. Z. L. Scheltema en Holkema's Boekhandel te Amsterdam.

— Onder-opzichter der instrumentmakers bij de constructiewerkplaatsen te Delft. Aanvangstraktement f1000. Verleichten: grondige bekendheid met het machinaal draaien, frezen en slijpen en met het slijpe bankwerk. Adres den kapit.-hoofdopz. der constructiewerkplaatsen te Delft.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Aankomend teekenaar zag zich gaarne geplaatst. Adres lett. A. advertentiebureau „het Wapen van Ede” te Ede. (Zie advert. in dit no.)

Op het Bureau van een Architect wordt zo spoedig mogelijk gevraagd een **TEKENAAR**, vertrouwd met *détailleur*, voor den tijd van ongeveer drie maanden. Gegadigden adresseeren zich met opgave van verlangd Salaris, onder letter M, aan den B. kh. G. JUKLING, te Kampen.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

In de maand April aanst. zal te Utrecht examen worden gehouden voor **ASPIRANT-OPZICHTER** bij den Dienst van Weg en Werken. Inlichtingen en het programma zijn op aanvragen te verkrijgen bij den Chef der 1e Afdeling van genoemden Dienst.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37. ROTTERDAM.

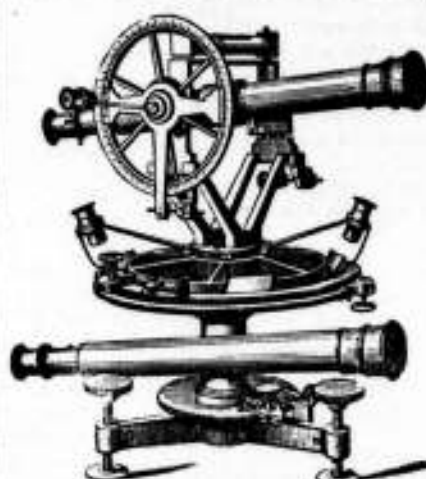
Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS**. Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896. Bouwt ook OVENS met uitrijden den bakvloer en Draalovens.

Marmeren
Schoorsteenmantels
EN
Grafmonumenten,
MAGAZIJNEN:
Amsterdam Bloemgracht 77,
Rotterdam, Delftschestraat 61,
Beleefd aanbevelend:
G. & J. COOL,
Fabrikanten.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.
Fabriceur: **GEIJKE DUINSTOKKEN,**
Twee- en Vijf Meterlatten.
STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peilijpen, Peillooden, Peilstokken,
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdoozen.
TEKENBEHOEFTE
en **Optische Instrumenten.**
EQUERRES, PRISMA'S enz.

Th. VAN KEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.
Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Nokin.
Hoofdagente voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barchin.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.**
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

BECKER & BUDDINGH.

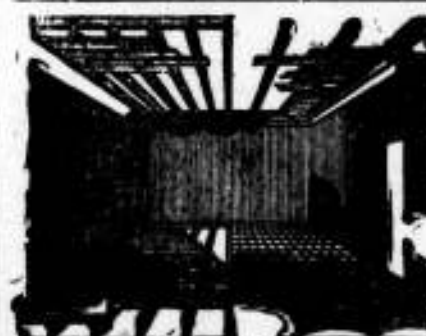
Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS- HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN.
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering
Kantoor en Magazijn Bloemweeke-
straat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.
voor de grootste maten.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.
TELEFOON No. 999.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels enz., het leveren van **Betek- en Detailteekeningen**, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

Geluidwerende tusschenvloeren, ondervloeren voor houtelementdaken, brandvrije separatieën en plafonds.

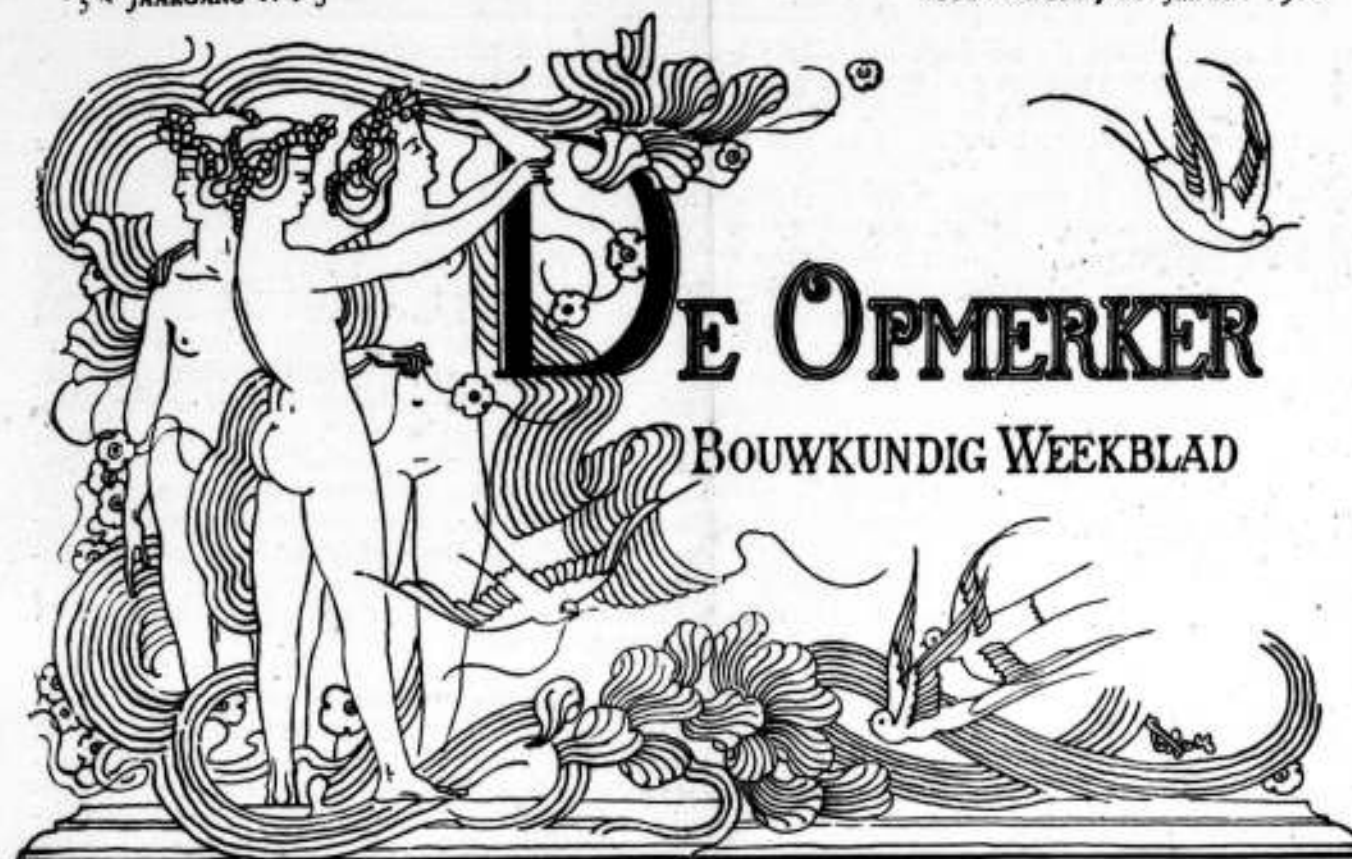
Excelsiorplaten.

GEER. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM,
Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafond-
platen volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertrefbaar materiaal. Licht-
dicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in ver-
schillende dikten. Steeds grooten voor-
raad. Directe levering. Uitvoering op 't
werk door onze eigene stellers. Voorge-
schreven bij particuliere- en gemeente-
werken. Op aanvraag gratis toezending
van Brochure, Monsters en Prijs.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.-; voor België 7.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, 17.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat 1.25, zonder plaat 1.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; voor elke regel meer 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsnamen, slechts tweemaal gerekend.

HET MUIDERSLOT.

Uit Muiden wordt aan de „Gooi- en Eemlander“ geschreven:

„Aan het slot is men thans bezig met het afbreken der vestibule, welke als ingang diende en toegang verleende tot de ridderzaal. Met het verdwijnen van dezen aanbouw gaat een gewichtige historische herinnering aan den tijd van Hooft's verblijf op het slot verloren. Het verbouwen of vergrooten van deze vestibule wordt uitvoerig beschreven in de brieven van den dichter, waarin hij zich herhaaldelijk beklagt over de werklieden, die slecht werk leveren of te langzaam opschieten.“

Wanneer dit bericht waarheid bevat, dan zou het Rijk der Nederlanden zich moedwillig vergrepen hebben aan het eenige gedeelte van dit gebouw, dat nog aan den Drossaart herinnerde. Zeker, dit portaal was uit de 17e eeuw, maar het was althans echt. Het zal nu ongetwijfeld, als het vervangen wordt, den beschouwer voortaan moeten doen gelooven, dat het uit Graaf Floris' tijd dagteekent, zoo goed als de nieuwe toren met de niet minder nieuwe „oubliettes“. Zoo schendt de Staat der Nederlanden, de gebouwen, die hij in zijn hoede nam..... om ze te bewaren.

Pieter Corneliszoon Hooft was den 4den Juni 1609 tot Drost van Muiden, Baljuw van Gooiland en Hoofdofficier van Weesp en Weesperkarspel benoemd. Hij placht in die hoedanigheid des zomers op het Muider slot te wonen, om des winters te Amsterdam, op de Keizersgracht bij de Heerenstraat te verblijven.

Het slot behoorde aan „de Graeflyckheid“ en stond als zoodanig onder het beheer van „de eerste en andere Raden en Meesteren van de Rekening in Hol-

land“. Dit collegie deed echter niet veel aan het gebouw. Op 27 en 28 December 1612 had de storm „niet de schaliën (leien) alleen, maar geheele stukken loots van den daecke ongelooftijken verre geworpen“. Die schade was hersteld, doch toen, den 30 Juli 1613, Hooft de rekening daarvan aan de heeren deed toekomen, voegde hij een brief daarbij. Hij betoogde dat „H. Ed. Mogh haer min souden hebben te verwonderen over de grootheit der kosten, die, gelijk het gaat met d'oude huizen, jaerlijcx verswaeren“. Hooft beklagde zich dat hij „hoewel bij sijne commissie in alle d'emolumenten sijner voorsaten gestelt sijnde, van alle de princelijcke meublen, als tapijten, beddingen, stoelen, lijnwact, tafelservice en anders totten huise behoort hebbende“ haast niets meer aanwezig vond. Daarom hoopte hij dat de heeren hem „de kosten van wat exacter reparatie souden indulgeren, opdat het huis in sulcke gestalte blijve als op 't minste ter eeren bestaen mach en niet op het meeste.“

In Augustus van 1614 kwamen de Raden zelf eens kijken. Hooft maakte van de gelegenheid gebruik om te verzoeken, „voor rekeninge van de Graeflyckheit te mogen besteden 350 guldens“ om op „den aerden wal van de fortresse een bequaeme mantelinge van abelen, ypen en notenboomen“ te planten. Hij beloofde, met dit geld toe te zullen komen, „niet-tegenstaende dat, door 't beplanten van de Beemster, het hout in prijse seer is geresen“.

De boomen werden geplant, doch van de abelen schreef Hooft den 15 December 1616 dat er „geen tien en bleven wassen“. Hij wilde ze daarom vervangen door „ypen van breedt bladt, dewelcke ter selver plaetse schijnen beteren tier te hebben“.

In 1618 vereischte het slot tamelijk aanzienlijke herstellingen. De rekening werd daardoor hooger dan

anders en Hooft lichtte dit als volgt toe. „De ringelmuur, wesende zeer vervallen en ingewaert (sulx des portiers logijs, daer onder responderende, overmits het doorlecken, niet te bewonen en was), heeft de handt moeten hebben.”

Den heeren had het in 1623 „getieft Hooft t'injungeren”, dat, als er voor de herstellingen meer dan „vijftigh Ponden van xl grooten” per jaar noodig bleek, hij om een „expresse ordonnantie” had te verzoeken. Hij deed dit den 1 Mei van dat jaar „om reverentelick te vertoonen, hoe nootlijck twee nieuwe kruiskosijns ende een kloosterkosijn met de vensters, mitsgaeders eenige juckingen oft schoeijingen van hout in de graften dienden vernieuwt te worden”. Op het dak hielden „de oude planken oft latten qualijk naeghel”, terwijl ook „die ringelmuur, binnen en buiten muir, op eenige plaetsen de hand van den metselaar eischten.”

In 1629 begint de briefwisseling van Hooft met zijn zwager Joost Baek, koopman „bij t'oude mannenhuys, op de Singel, int huys getekent No. 3 tot Amsterdam”. Deze Baek handelde in suiker, een artikel, dat in 1629 zeer duur was, zoodat Hooft dan ook hoopt, dat de buit, door Piet Hein behaald, het wat goedkooper mag doen worden. Om de „heeren van de Rekeninge” gunstig te stemmen, zond hij aan ieder een suikerbrood, en liet hij niet na, in het begeleidend schrijven er nog eens op te wijzen, hoeveel er aan het slot te doen viel, om het in bewoonbaren staat te houden.

Hooft schijnt toen reeds het bouwen van het portaal, dat nu afgebroken wordt, in den zin gehad te hebben. Doch het duurde tot 5 Augustus 1630 eer hij „uyt mijn Toorentjen” tot Baek het verzoek richtte „Claes de Metselaar”, dat is Claes Adriaenszoon van Delft, die te Amsterdam het pesthuis gebouwd had, bij hem te zenden, „om t'werck nader t'overleggen ende te besteden”.

De metselaar kwam, en den 11 Augustus schreef Hooft: „Ick heb met hem van verscheide bedenkingen, op het werk vallende, gelände, ende entlijck beslooten in wat wijze t'zelve dient voltrokken; doch met hem ben niet slotsgewijze overkoomen, alzo t'houtwerk hier door den gewonlijken timmerman liefst gemaakt had, die nu van mij daer op gehoord is, zulx wij t'genoegzaem eens zijn.”

Hooft gebruikte zijn zwager als factotum; hij liet hem zijn vertaling van Tacitus in het net schrijven, maar wij zullen zien, dat hij hem ook voor allerlei andere bezigheden in beslag nam. De suikerkoopman moest met „Claes den Metselaar” de zaak verder in orde maken. „Ick sende UE” schrijft Hooft, „met eenen zijn briefken van de beraeminge der kosten int geheel; den vollen eisch van t'welke, beloopende gl. 650, als men hem toestonde; ende voor t'timmermans werk, t'welk hij begroot op 60 oft 70 gl. ten hoogsten, tzamt de loode goote, gewaerdeert bij hem op 36 gl. aftooghe gl. 100; zoo zoude zijne beraeminge blijven, op t'uiterste genoemen, gl. vijfhondert vierenveertig; voor de welke hij t'aennemen wil te leveren, nakomende mijn hier nevens gevoegde bestek, ben te vrede dat UE. dat uit mijnen naeme inwillighe, ende hem t'bestek doe ondertecken. t'Welk ick daerna uitschrijven zal, ende hem de getekende wedergae onder mijn handt toezenden”.

Wij zien hier dus, op welke wijze in het begin der 17e eeuw een werk werd aanbesteed. Er is geen verschil met de tegenwoordige manier. Maar Hooft, waarschijnlijk bevreesd, dat de „heeren van de Graeflijkheit” de kosten nog wat hoog vinden zouden, vervolgt: „Edoch gelieve UE. te dringen zoo veel doen-

lijk is, om het onder de voorsz. gl. 544 te brengen, ende mij binnen twee oft drie daeghen bescheidt te doen hebben. Mooght hem ook aenzeggen, dat, indien hij tot redelijken prijze aenneemt, ick wel van meeninge zoude zijn, de vloer van blauwe steenen te maken, die ick anders met estrikken roodt ende graeuw onverglaest zoude leggen.”

Het vervolg van dezen brief doet ons aan den tegenwoordigen oorlog in Zuid-Afrika denken. Mantua werd toen belegerd, zoodat Ladysmith thans, en er ging een gerucht, dat de stad genomen en twintigduizend dooden daarbij gevallen zouden zijn. Hooft vond dit een fraaie stof voor „de penne van Vondelen, om de wreetheit des vijands ten hatelijcksten ende eisselijcksten uit te meten.”

Met de aanbesteding vlotte het ondertusschen niet best. Claes Adriaenszoon eischte meer geld, onder voorgeven, dat de Drost meer verlangd had, dan aanvankelijk was overeengekomen.

Hooft schreef daarover aan zijn zwager den 15 Augustus 1630.

„UE aengenaeme van den 13 ende 14 en heb ick heden ontfangen, waer op tot antwoort voeghe, belagende Mr. Claes den Metselaar, dat ick het werk niet beswaert en heb, uitgezeidt met een blauwe steenen knoop boven aen de trap te stellen, gelijk onder getekent was. Want dat ick van de vloer gesproken heb, soude buiten (extra) betaelt worden. Wel is waer, dat ick begeert heb de heinmuir buitenmuir van de trap (die hij getekent had als de bovenste form hier op den kant) gemaakt te hebben gelijk d'onderste form. Maer en kan niet denken, dat hij dit voor bezwaernis rekent.”

Hooft wilde hem 20 gulden meer geven, en zou dan goed vinden „dat de muir maer 1½ steen dik zij tot op de hoogte van acht voeten, de rest één steen”.

En „zoo Mr. Claes hier niet toe verstaen en kan” vervolgt de Drost „zoud’ het mij, die der Graeflijkheit, als rijcker dan ick sijnde, niet gaeren iet geven zoude, te hooghe loopen ende noodighen, naer eenen anderen metselaar te sien, alhoewel met verdriet, om der oude kennisse ende genegenheit wille. Ist dat UE. der eenen heeft oft weet, daer redelick mede te handelen is, soude mij gunst geschieden, dat UE. deszelven gront alsdan eens peilde, ende mij liet weten, waer voor hij t'werck soude willen aennemen. Doch als t'noch op een pondt Vlaemsch of twee aenquam, zoud’ het liefst met Mr. Claes volcinden.”

De metselaar schijnt eieren voor zijn geld gekozen te hebben. Immers Hooft schreef den 18 Augustus aan zijn zwager: „Gisteravont braght mij UE. schrijven de boodschap van t'voltrekken der handelingen met Claes van Delft, die UE. eenen arbeit gekost heeft, daer men schier een half bestandt tussen ons ende den Spanjaert meê maerken zoude, als wij hem in zijne graegheit te gemoete quaemen. Indien UE. nu noch de verdragschriften (overeenkomsten) volghends mijn schetz, met behoorlijke veranderingh gelieft in te stellen (op te maken) ende getekent over te zenden, met weete, wanneer men int werk te treden hebbe, zoo word ick op nieuw UE. schuldigh eenen dank van meerder geduigheit als t'zomer ooft, dat bij dezen derwaerts gaat”. Dus werd zwager Baek met een mandje pruimen, door Hooft „huisvrouw” eigenhandig geplukt, bedacht en hij uitgenoodigd, „de weergaen in volle varsheid te komen proeven”.

Maar Baek had de overeenkomsten niet zóo gemaakt als Hooft wenschte. Uit de bemerkingen van den Drost zou men willen opmaken, dat de koopman

nu juist geen hoogvlieger was. Hooft kleepte zijn bedenkingen in zeer beleefden vorm. Hij schreef het aan de drukte die de Maandag voor den handelaar medebracht toe, dat deze had „overgeslaeghen de somme van vijfhondert t'zeventigh gl., gelijk UE. schrijven van den 17n is meldende, dat over(een)gekomen was, t'welk is t'geen daer t'meest op aenkomt”.

Er was ook een fout in de hoogte van de muren geslopen. „Daer benevens isser gestelt van de muiren op te trekken tot 9 voet, boven de booghen 1½ steen dik, ende voort tot de hoogte van 8 voet één steen dik. t'Welk groot misverstandt maeken kon: gemerkt de voorsz. bogen niet hooger zullen stijghen als 8 voeten; zulx uit UE. rekeninghe volghen zoude dat de heele muir maer hoogh en zoude zijn 25 voeten: daer dezelve moet haelen met de kanteelen daerin begrepen de hoogte van 29 voeten.”

En ook was onder het contract gezet: „ondertekent Claes Adriaenszoon, t'welk ongerijmt is, ende daer uit moet blijven, hebbende Claes met zijn eighen handt te tekenen.”

Dan heeft Hooft het over den verbannen Koning van Bohemen, Frederik van de Palts, en vervolgt zonder eenigen overgang: „Laet mij teffens weten, wanneer Claes de Metselaar sal kunnen in t'werk treden; want daer zal wat gehait (geheid) moeten zijn, ende de timmerman, die dat, mitsgaders t'houtwerk, aengenomen heeft, zich daerna richten”.

Hoezeer Hooft ook wenscht, dat het werk zoo min mogelijk zal kosten, hij wil toch niet, dat Meester Claes er in zal loopen, wat voor het karakter van den Drossaart pleit. „Het zoude moghen zijn, dat, noopende t'ophaelen van den muir, ick ende Claes elkanderen over de dikte niet volkomenlijk verstaen, waer door hij swaerigheit moght maeken mijn geschrift hier bij gaende te tekenen. Maer in zulken gevalle kan UE. hem met bescheidenheit te gemoete koomen, ende stellen t'nae zijnen zin, alzo t'mij genoegh is, als die maer zijn behoorlijke stevigheit heeft, ende in alles 29 voeten hoogh gemaakt wort: waer nae het houtwerk reeds aengeleidt is.”

Den 23 Augustus 1630 schrijft Hooft aan Baek, dien hij altijd met: „Monsieur et frère” aanspreekt: „Nu heeft het verdrag met Claes den Metselaar zijn volle beslag. Oft hij t'afmak maekt, loopende van t'Huis af nae den nieuwen muir, oft oock anders, komt hem op één uyt, ende blijft, op beide die wijzen, verhoelen voor t'oogh van de (binnen) plaets, gelijk UE. bij de teekening op de kant hier verneemen kan. Ende ick vind bequamer tot de waterloozing, oock om de goote schoon te maeken, dat men achter de kanteelen heenen konne gaen.”

„De Timmerman had Claes gaeren gesproken, eer hij aan t'hayen viel, omdat de muir op pylaeren staen zal, ende oorbaer is te weeten onderscheidenlijk, waer ieder voet heeft te neemen, tzamt hoeverre int vierkant onder elk gehait dient. Want alzo men hier ter plaetse niet diep, nocht anders als met de handt behoeft te hayen, zoo zal de timmerman daer, met alle zijn volk aenvallende, wel een eindt af maeken, eer Claes d'oude muir afgebroken, ende zijne (bouw) stoffen gelandt zal kunnen hebben.”

Hooft wilde ook den leidekker eens bij zich hebben, en verzocht Baek, hem te ontbieden. De posterij liet toen wel wat te wenschen over. De schippers, die daarmede belast waren, overhandigden alleen de brieven aan de aanzienlijken, zoodra zij aankwamen. Maar als Hooft aan loodgieters „ende andere luyden” van minderen stand schreef „bleven de brieven daeghen onbestelt, doordien de sloffe schippers quaelijk lezen ende de huizen vinden konnen,

ook dikwils dronken zijn, ende de moeite vant zoeken uytstellen.”

De broeder van Claes „bood aen blauwe vloersteen tweederleij, d'ene wat lichter, d'ander wat duisterder van verwe, ende derhalve bequaem om te schakeren, te leveren t'hondert voor 24 of 25 gl.” Maar Hooft meende, dat hij overvraagde en „zoude tevreden zijn, datter Claes zoo veel mede braght als tot de galerije, lang 30, breed 12 voeten binnens werks, van doene zijn; mits dat hij d'ouwde, daer tegenwoordelijk leggende, weder aenname tot 2 st. t'stuk; gelijk hij verklaerde te willen doen, of zoo veel hooger als Baek t'brengen konde.”

Zoo had dan nu het werk een aanvang kunnen nemen. Doch er kwam een kink in den kabel. Huijgens, die secretaris van Prins Frederik Hendrik was, schreef aan Hooft, dat Zijne Hoogheid, van Amersfoort komende, in het begin van September het huis te Muiden zou bezoeken. Aanstonds werden toebereidselen tot de ontvangst gemaakt, en Mr. Claes moest wachten, tot het bezoek gebracht zou zijn. Dirk Sweelinck werd besteld, om het clavecimbel bij den maaltijd te bespelen, de bosschietier Laurens werd ontboden om saluutschoten te lossen, muskaatswijn, Frontignac, waarvan het okschoofd f 200 kostte, werd aangeschaft (omdat de Prins niet van Rijnwijn hield), voor fijne visch en „zeldzame fruiten in suiker” werd gezorgd, maar..... Frederik Hendrik „vondt goet tot Naerden te eeten, en te Weesp te slaepen”.

De wijn werd in allerijl naar Naerden gebracht „maer daar zijne Vorstelijke Doorluchtigheit en ook de andere Heeren beter met bier gedient waren, wert luttel gedronken”. Sweelinck was, door een misverstand, wat laat gekomen, en kon niet meer naar Weesp gaan, omdat er geen rijtuig was. Hij loogde op het Huis te Muiden, waar Tesselschade en Francisca Duarte „laere keelen vaerdigh” te vergeefs in de „zael met festoenen van fruit en loveren ghesiert” den Prins hadden verbeid.

Het werk schoot ook later niet op. Den 30 September 1630 waren de steenen en de kalk, die uit Utrecht komen moesten, nog niet aangekomen, en daarom zeide Hooft, „dat hij te vrede was alles tot Maert op te zouten”. Maar op 4 October werd er toch gewerkt, immers de Drossaart verdeelde zijn tijd tusschen „het in de kaart sien van het arbeidsvolk” en het vertalen van Tacitus. Den 7 October „meende Claes aen t'metselen te vallen.”

Hooft was den 3 November 1630 weer naar Amsterdam teruggekeerd, en het werk gestaakt. Den 27 April 1631 schreef de Drost aan zijn zwager: „wij zijn, met scheuren en breken, entlijk eens door t'metselwerk van den trap en galerije geraekt; alhoewel zoo niet, oft duchte daer zal noch yet aen te herstellen vallen, dat mij tegenstaat.”

Er was toen ook een geschil gerezen met „meester Pieter den steenhouwer”, die de vloersteen, welke buiten het bestek gebleven waren, had geleverd. Waarschijnlijk is deze meester Pieter de Keijser, de zoon van Hendrik de stadsstenhouwer geweest. Hooft had steenen van een voet in het vierkant willen hebben; hij kreeg er echter van negen duim in het vierkant. De steenhouwer beweerde, dat „de voetsteenen, al hebben ze dien naam, maer 10 duimen en blijven, als ze gehouwen zijn.” Maar de steenhouwer die voor het geheel eerst 74 gl. 8 st. verlangd had, ging nu voor de „negenduimen” 20 gl. t'honderd rekenen, waar Hooft geen genoegen mede nam. Hij schreef aan Baek: „Indien t'nu zoo is, dat UE. de onbehouwen steenen van elf duimen bedongen heeft, ende dezelve door t'houden op tien duimen besnoeit worden,

zoo zal men moeten rekenen, hoe veel tienduimde steenen in een vloer van 30 voeten lang, 12 breed, gaen zouden, en ick hem moeten betalen, 't geen dat belooft. Anders magh ick met de 74 gl. 8 st. bestaen. Ick bidde UE. zoo veel te doen en hier af klaerheit met hem te maken, en met eenen te vragen, waervoor hij d'oude opgenomen steenen zal aenneemen. Want het is mij vergeten, maer staet mij voor van 2 st. voor de kleine, 3 voor de groote. Indien hij vermaent van de hart- en blauwe steen aen de kanteelen en den trap verwocht, gelieve daer op te voeghen, dat Claes die betalen moet, volgens 't schrift der bestedinge".

Men ziet, dat Hooft, al verkeerde hij als dichter vaak in hooger sferen, toch een uitstekend man van zaken genoemd mocht worden, die zich de kaas niet van het brood liet eten.

„Is 't ook, dat UE. Claes spreekt, gelieve hem te zeggen, dat hij eens hier dient te komen, om zelf te oordeelen, oft het werk zijnen eisch heeft, eer ick hem af betael, want in mijnen zin heeft het dien niet. Oock moet het eerstdaeghs zijn: want ick beger de rekening te sluiten, als hebbende mijne penningen lang genoeg gemist; en hoog tijd zijnde om de nieuwe rekening van dezen jaere te beginnen."

Den 5 Mei 1631 schreef Hooft: „Claes de Metselaer is gister hier geweest ende van mijn verstandt (het met mij eens) datter aen 't werk yets te hervormen is. Maer 't kan in weinigh uren beschikt worden ende zal morghen geschieden, zoo hij zijn woord houdt."

Maar den 11 Mei heet het: „Claes de Metselaer maekt et niet af. Hij blijft in gebreke van over te komen, niet tegenstaende zijn woordt, ende twee brieven sedert geschreven. De derde gaet echter heden af, met dreighement, van eenen andren aen 't werk te zetten, zoo hij binnen overmorgghen geen vlijt en bewijst. Kon UE. hem eens ernstigh aenmaenen, 't waer geschaepen dienst te doen. Want de rekening der timmeraedje is hoogh tijd opgenomen ende te Hove gezonden."

Er was den 15 Mei nog niemand gekomen. Hooft werd ongeduldig. „Ick heb al de week op Claesen bekeering gewacht. Hij blijft even kettersch en maekt mij half vertwijfelt. Ick bid UE. doe Claes herwaerts komen, al soude men hem dreighen, dat ick d'andre rekeningen zal moeten verzenden, ende hij daer nae zijn gelt voort aen de Camer van rekeninghe in den Haaghe verzoeken. 'k Weet geen scherper trosslagh om hem voort te presten."

Dit schijnt gewerkt te hebben want de Drossaert schreef den 18 Mei: „Heden heeft Claes het werk voltoit ende ick last gezonden aen Carel van der Wijen (een kassier) om hem te betalen op quitantie". Nu bleef nog alleen de zaak met meester Pieter den steenhouwer te regelen, dacht Hooft. Echter had hij met Claes nog niet afgedaan. Want toen den 27 Mei „de quitantie van den steenkooper entlyk" gekomen was, meldde zich ook „Claes met zijn wijf" aan, om te verzoeken, hetgeen Hooft hen boven de aannemsom „bij monde toegezeit had". Doch de Drossaert dreigde het contract „te Hove" te zullen zenden. Het gevolg zou wezen „dat gemaghtighden zouden komen, om 't werk te bezichtigen ende hem een goede somme korten, voor drie oft vier snoode treden aan den trap, en om dat hij minder getal van kanteelen gemaakt, dienvolghends niet zoo veel hartsteens om te dekken geleverd heeft, als de tekening uytwijst. Daer 't werk ook mede ontsierd is, mits de spleten tusschen de kanteelen te wijdt zijn."

Twee dagen later schreeft Hooft: „Claes van Delft deunt' er mee. Het zoude, dus doende, tot den jong-

sten dag wel duiren. Ick zal in beter ernst met hem handelen. Gelieft hem dezen avont te tekenen, zeer wel. Morghen zal 't te laet zijn. Want ick alsdan zonder eenigh uitstel alle de rekeningen op den Haaghe gae bestellen."

„Ben ook in zulken gevalle van meeninge hem te korten de hartsteen, min tot de kanteelen geleverd, als de tekening uitwijst: insgelijks het mangel van de steenen treden, mitsgaders dat hij de vloer 't zijnen koste, als quaelijken geleidt, zal opneemen ende legghen zoo 't bij redelijke Metselmeesters zal geoordeelt worden te behooren."

Den 30 Mei „was 't entlijk gelukt met meester Claes". Hooft zond zijn stukken op naar den Haag, met een officieel schrijven daarbij, om den heeren alles duidelijk te maken. „Ick had mij vastelijk ingebeelt, dat de kosten de limitatie der Ed.Mo. HH. van de Reke. niet en zouden hebben geëxcedeert. Maer in verscheide manieren ist mij uit mijn gissinge gegaen. Want vooreerst zoo wert bevonden, dat de bouwvalligheit van 't oude werk haeren oorspronk nam uit foute van fundament, ende doordien de booghen simpeljk, zonder geheidt te zijn, op d'aerde gegrondt waeren. Waer over de nieuwe muir op dezelfde niet en konde gevest, maer nootlijk uit den grondt opgehaalt ende met heywerk verzien moest worden. Dewijl men dan deze kosten in geender maniere verbij moght, zoo scheen 't ongeraeden de struif (gelijk men zeit) om één eij te bederven, ende jammer dat men 't gansche werk niet wat wijder begrepen had, eensdeels om welstaens wille, eensdeels om 't groot, en genoegzaam nootlijk gerijf."

Uit hetgeen Hooft hier mededeelt, blijkt genoegzaam, dat zich ter plaatse van zijn „vestibule" een galerij bevond, vermoedelijk niet ongelijk aan die, welke thans nog in het kasteel Assumburg bij Heems-kerk wordt aangetroffen.

„Nu kan de galerije tot een forme van voorzael dienen, ende de zaele, zoo voor de besoignen als de maeltijt, vrij blijven. Maer alzo de vloer van 't nieuwe werk nu merkelyk grooter viel, ende d'oude steenen van ongelijke grootte, ook veelal gebroken waeren, ende dies noch te min konden toelangen, ist nodigh geweest een nieuwe vloer te leggen. Dat had ick gedacht met estrikken te bestellen; maer wert mij afgeraeden, om de brosheit, op een plaets die den meesten aenstoot lijdt, als zijnde aen den ingang geleghen. Ook zoude het quaelijck gepast hebben, bij eenen trap van blauwen steen."

Derhalven hebbe doen vloeren met blauwe en grauwe steenen, ten minsten koste des moghelijk geweest is. De kozijns ook van de oude glazen ende deure werden int roeren bevonden vergaen, ende onbequaem om weder gebruikt te worden. Derhalven, dewijl men in deze kosten moest treden, heb ick beter gedacht de nieuwe nae den eisch van 't werk te doen maeken, als 't zelve, om een gering bespaeren, te schenden. De glazen daer op, dienden uit eener handt te volghen, te meer dewijl d'oude niet en dochten (deugden). Dit alles, mitsgaders het ijzerwerk om 't gebouw wel te verzorghen, heeft hem mij doen ontschieten in de kosten als voorzeidt is."

Hooft zond tegelijkertijd particuliere brieven aan den „Rekenmeester" Basius en den „Auditeur van de Rekeninghe" van Mierop. Hij schreef aan den laatste: „Kennende de scherpeheit van 't mesnage hunner Ed. Mo. ben beducht voor eenighe difficulteit, ende vinde daerom geraeden, dat UE. mijne voorsz. missive ende declaratie, monterende ter somme van 1100 ende etlijke guldens, meesten deels bij mij overlange verschoten, niet als wel tempestivé in en levere". De

auditeur moest de gelegenheid waarnemen, als de heeren van Harencarspel (Riccen „present" zouden zijn, want deze waren den Drossaert genegen. „UE. dexteriteit ende goede ijver zullen verre best weeten te roemen, hoe 't stuk te beleiden zij, dat ick niet weder in zoo ongenaedighe handen en valle, als de geene die mijn laeste rekeninghe, indigne adeo, gehekel hebben, daer verscheide posten, uit mijn borze betaelt ende voorheenen altyds goet gedaen, zeer onbillijken geroyceert zijn."

De heeren deden hun zaken met beleid. Want den 17 Juni 1631 ontving Hooft reeds „de bewijzinge (het mandaat) van de HH. van de rekeninghe over de vertimmering laest geschiedt, ter somme van gl. 1111." Hij verzocht zwager Baek, het bedrag bij den Rentmeester Colterman te Haarlem te doen innen.

Zoo hebben wij dan, uit de brieven van Hooft, de geheele geschiedenis van deze „vestibule" kunnen samenstellen, en den lezer een denkbeeld er van kunnen geven, welke de beslommeringen van een 17e-eeuwschen bouwpatroon waren.

Het bouwwerk, toen gesticht, had wat kunstwaarde aangaat, geen waarde. Maar als de eenige herinnering aan Hooft's verblijf had het, ook al zagen wij het misschien niet meer geheel in zijn oorspronkelijken toestand, zorgvuldig bewaard moeten blijven.

Mocht het zijn afgebroken, dan zou weer eens beezen zijn, hoe de zucht, om onze oude monumenten vooral „stijlvol te restaureren" die gedenkteekenen vaak schade toebrengt, die het nageslacht als onherstelbaar zal betreuren.

SAMENSTELLING.

Men weet, hoe groote waarde Viollet-le-Duc aan de samenstelling (met een bastaardwoord door Nederlanders meest „constructie" genoemd) in de bouwkunst toekent. Het zal, in dezen tijd van bespiegeling, menigeen belang inboezemen, te vernemen, wat John Ruskin over de rol, die de samenstelling speelt, zegt. Daarom laten wij dit hier volgen.

Sterkte en schoonheid bewonderen wij in een bouwwerk niet zoozeer om haar zelve, als wel daarom, dat zij getuigenis afleggen van de kunde en de verbeelding, die den bouwer eigen waren.

Er bestaat verschil tusschen het zien van menselijke en van goddelijke bouwkunst. Bij de gebouwen der menschen verlangen wij dat de aanschouwing ons een blik zal doen slaan in de ziel van hen, die ze tot stand brachten. Bij de voortbrengselen der natuur stellen wij ons tevreden met wat de dingen zelf ons zeggen.

Ik wensch vooral nadruk erop te leggen, dat de bouwkundige samenstelling ons slechts kan behagen in zooverre als zij ons spreekt van een bewonderenswaardig menschelijk verstand. Het is niet de sterkte, het is niet de afmeting, nog minder de afwerking, die ons eerbied inboezent, want wij weten, dat rotsen sterker, bergen grooter, natuurvoortbrengselen veel fijner afgewerkt zijn dan alles, wat de mensch kan bouwen. Wat wij bewonderen, wat wij prijzen is de bekwaamheid en de vastberadenheid, waarmede de moeilijkheden, die de natuur den mensch in den weg heeft gelegd, zijn overwonnen.

Waar het versiering geldt is het minder de bevaligheid van wat voortgebracht werd, dan wel de vinding, die ons bekoort. Wat de werkmans tot stand brengt, is noodzakelijk onvolmaakt; doch het zal tot

ons spreken, wanneer hij er, in oprechtheid, zijn liefde aan heeft gegeven.

En ofschoon er geen kunst is, waarin ons behagen in wat voortgebracht is in zulk een nauw verband staat tot de gemoedsstemming van den voortbrenger als in de bouwkunst, weten wij haast nooit iets van de bouwmeesters af. Toch is het genot, dat ons de beschouwing der bouwwerken schenkt, niet anders dan bewondering van den geest dezer onbekende kunstenaars.

Wanneer zegt men, dat een gebouw goed is samengesteld? Om aan dezen eisch te voldoen, is het niet genoeg, dat het aan zijn bestemming beantwoordt, — wat bij de meeste hedendaagsche bouwwerken veel te wenschen overlaat —, maar moet het dit op de eenvoudigste en niet al te kostbare wijze doen.

Wij verlangen van een vuurtoren, bij voorbeeld, dat hij vast zal staan en een licht kan dragen; kan hij dit niet, dan is hij zeker slecht gebouwd. Maar hij mag nog niet als goed samengesteld beschouwd worden, indien hij wel aan deze beide vereischten voldoet. Want de mogelijkheid bestaat, dat er honderden kubieke meters meer steen aan gebruikt zijn, dan noodig was, en dat dus de kosten onbehoorlijk hoog zijn opgevoerd.

Om nu over den toren een oordeel te kunnen vellen moeten wij weten, aan welke krachten bij weerstand heeft te bieden, welke de beste wijze is, om de steenen te verbinden, zóó dat de krachten daarin geen verandering kunnen brengen. En als wij zien, dat de bouwmeester met dit alles rekening heeft gehouden, dan bewonderen wij de kracht van zijn geest.

Wij zien dus, dat Ruskin aan de zichtbaarheid der samenstelling geen waarde hecht. Wanneer de vuurtoren, die hij ons boven als voorbeeld geeft, geplaatst ware, zou hij niet als slechter gebouwd mogen gelden, dan wanneer zijn voegen in het gezicht waren gelaten.

Het is voor den beschouwer, ook zelfs al is hij deskundige, eerst na een langdurige studie mogelijk, in ieder geval te beoordeelen, of een bouwwerk aan zijn bestemming beantwoordt en of het dit op de meest eenvoudige en minst kostbare wijze doet.

Of de constructie zichtbaar of onzichtbaar is, doet hierbij niets af. Want een onzichtbare constructie kan dikwijls blijken, meer aan de gestelde eischen te beantwoorden, dan eene, die geen andere verdienste heeft, dan dat zij zich met een zekere aanmatiging aan den beschouwer komt opdringen.

UIT PARIJS.

In de „Revue Blanche" vonden wij het volgend oordeel van Felicien Fagus over de laatste tentoonstelling, door de Ecole des Beaux-Arts te Parijs gehouden.

De afdeeling „Bouwkunst" gaf ditmaal de antwoorden op al hare prijsvragen te zien, als om ons uit te noodigen over haar geheele onderwijs en wat daardoor bereikt wordt, een oordeel te vellen.

Het eerste jaar had als onderwerp opgekregen „een gevel voor een XVIe-eeuwsch heerenhuis met een tribune daarvoor". Wij stonden verbaasd over de belevendheid en de handigheid der deelnemers. Zij weten alles van de tapijten, de kleeding, de „architectuerie" der XVIe eeuw.

Het derde jaar moest zijn krachten aan „de koor- nis van een basiliek uit den oud-christelijken tijd" beproeven. Ook deze teekenaars weten alles, wat

maar in boeken te vinden is. Maar hun werk spreekt niet van godsdienst. Evenals bij Saint-Pierre de Montrouge, Saint-Vincent-de-Paul, de kerk van het Sacré Coeur en de andere nieuwe Parijse bedehuizen vindt men slechts wetenschap, maar geen schoonheid.

Het tweede jaar was met „een fabriek tot voortbrenging van electriciteit“ bedacht. Hier konden slechts gebakken steen, met hooge schoorsteenen worden aangewend. Enkele waaghalzen hadden zelfs ijzerconstructies geteekend. Hadden de deelnemers maar de „orden“ kunnen toepassen! Maar dat ging niet en zij waren verloren.

De Prix-de-Rome van verleden jaar had zijn monnikenwerk gezonden, een plan tot herstelling van de Acropolis te Anxur, bij Terracina. Welk een trekpenen, welk een bibliotheek. Wie zou na deze basilieken, deze XVIe-eeuwse huizen, deze uit het stof herrezen acropolissen nog willen twijfelen, of wij zullen in de toekomst verheven arbeiderswoningen en ideale kleine burger-villa's krijgen — als wij ze niet reeds hebben! Het kan niet missen.

En nu de grand prix. Het ontwerp daarvoor was „Een staatsbank“, alsof de Banque de France herbouwd moest worden. De mededingers gaven er blijk van, dat zij de voorschriften der hoogleraren zich wel herinnerden, en dat zij zich hun studietijd ten nutte gemaakt hebben.

Alle stijlen, alle motieven kennen zij op hun duimpje en zij weten ze door elkander te mengen, dat het een aard heeft. Slechts van een hedendaagschen stijl weten zij niets. Ja toch, er was één ontwerper, die, door met de eischen van het werkelijk leven rekening te houden en de bestaande bankgebouwen te bestudeeren, iets minder gewoons had geleverd, dan zijn mededingers. Maar de heeren beoordeelaars, ontsticht over zulk gemis aan eerbied voor de heilige overleveringen der school, hebben dit ontwerp de allerlaatste plaats gegeven.

WEER EEN ONGEVAL.

Andermaal zijn laatstleden Donderdag, even na vier uur, drie huizen ingestort die te Amsterdam aan de St. Willebrordusstraat in aanbouw waren. Het ongeval is ditmaal minder goed afgelopen dan dat, hetwelk in September des vorigen jaars in de Pieter Nieuwlandstraat plaats vond, want er is een doode te betreuren, terwijl talrijke personen min of meer ernstig gewond werden.

Evenals de vorige maal werden weer „heel wat raadsleden op het terrein opgemerkt“. De vroegere belangstelling heeft geleid tot het verzoeken van een rapport aan drie deskundigen buiten de stad, welk rapport juist is ingediend. Als men mag gelooven, wat de dagbladen omtrent dit rapport mededeelden, dan had de bekende Jan van Leiden het gerust kunnen opstellen.

Volgens de commissie toch zou het vorig ongeval niet aan het bouwtoezicht, maar aan de bouwverordening te wijten zijn geweest. Alsof de beste verordening wat kan uitwerken, indien er geen behoorlijk personeel is, om er de hand aan te houden!

Bij goed toezicht had een ongeval als dat van Donderdag niet kunnen voorkomen. Want niemand zal gelooven, dat, zooals de dagbladen nu schrijven, een huis instort zonder dat een bekwaam deskundige dit reeds van te voren ziet aankomen. Wij herhalen, wat wij 16 September 1899 schreven: „Het is te hopen, dat de oogen thans opengaan en dat de Raad tot het besef komt, dat de gelden aan het aanstellen van meer bouwopzichters te besteden, goed gebruikt zijn.“

BIJ DE PLATEN.

Het gebouw der Melkinrichting en Roomboterfabriek „Vredewold“, aan den Kraneweg te Groningen, werd verleden jaar ontworpen en uitgevoerd door den architect J. P. Hazeu aldaar.

De voorgevel is opgetrokken van provinciale Groninger baksteen in verschillende tinten; draagsteenen en rollagen zijn van geglaazuurde en geprofileerde baksteen, terwijl voor de noodige afwisseling met hard- en zandsteen, in verband met de bestemming, is zorggedragen.

De friesvullingen zijn van tegels met toepasselijke inscriptiën, uit de bekende fabriek van den heer J. van Hulst te Harlingen.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP“ TE ROTTERDAM.

Vergadering van 10 Januari 1900.

In deze vergadering trad als spreker op de heer Henri Evers, die tot onderwerp zijner voordracht had gekozen: „Over Egyptische bouwwerken“. Aanvangende met een geographisch overzicht van Egypte, behandelde „spreker daarna de gunstige ligging van het Nijldal, dat ten westen en ten oosten door bergketens tegen de woestijn beschut en jaarlijks door de rivieren op vaste tijden overstroomd en vruchtbaar gemaakt wordt. De nederzetting van een volkstam, waarschijnlijk uit Azië, was hiervan het gevolg. Bevorderlijk aan de hooge lucht der Egyptische architectuur was de bodem door zijn uitstekende bouwmaterialen: als zandsteen, kalksteen, graniet, enz. De Egyptische architectuur was de steenarchitectuur, welke in den architraafbouw tot uiting kwam. Karakteristieke baksteen- of houtarchitectuur heeft de Egyptische kunst niet gehad. De slechte kwaliteit der materialen was er de oorzaak van.

De vereering der doofen was het gevolg, dat de rotsgraven bij de Egyptenaren een eerste plaats bekleedden; zij hebben een historische betekenis, kenmerken de eerste pogingen van den steenbouw, en hebben in hunne bechilderingen de kennis van het Egyptische woonhuis aan het licht gebracht. Bij voorkeur werden de graven op hogere gedeelten in den bergketen uitgebouwd en is van deze soort het graf van Beni Hanaan een der voorname. De groote pyramiden waren de begraafplaatsen der Pharaonen.

Het type der Egyptische kunst is de tempel, ontstaan niet als volkshuis, maar door den wil van den Koning, een despoot met een onbeperkte macht en als een god vereert. Vandaar de groote afwisseling in aanleg en grootte, beide door den wil van hun stichter bepaald. Hij was slechts voor den Vorst en priesters toegankelijk, terwijl het volk bij feesten vóór den tempel of in het voorhof van het gebouw aanwezig mocht zijn.

Zijn kern is de Cella, die voor het afgodsbeeld bestemd is. Zij is door ringmuren omsloten, en vooraan door verschillende steeds groter wordende zuilenhallen, welke aan een binnenplaats, door colonnaden omgeven, grenzen. De poortgebouwen sluiten de voorzijden af en vormen den ingang. Het karakter van het monument is geheimzinnigheid, afzondering en duurzaamheid door den massieven, soberen omtrek der massa's. Alleen hiërogliefen en even in den steen ingegriffe en gekleurde zinnbeeldige voorwerpen, verkondigen de roemrijke daden des stichters en verlevendigen de groote vlakken van wanden en pilaren.

De horizontale lijnen zijn overheerschend in de compositie. De hoofdvorm is gedrukt en het geheel maakt een hoogst ernstigen, door zijn afmetingen overweldigende bijna somberen indruk. Met bijzondere voorliefde is de zuil behandeld. Groot is de verscheidenheid der kapiteelvormen. Als hoofdtype erkent men de Lotos, Papyrus, Palm en Composietzuil. Het ornament is als streng gestyleerde navolging der natuur toegepast, doch in later periode is de natuurvorm in kunstvorm herschapen. Het karakter is louter decoratief, althans die van den bloei- en vorsttijd. Als kroonlijst is enkel de Egyptische bollijst in alle onderdelen toegepast.

Hierna volgde een vertooning van lichtbeelden van het behandelde, waarbij spreker nog eeniger tijd stil-tond bij het Egyptische woonhuis. Het grondvlak hiervan bestond uit een binnenplaats als kern, langs drie of vier zijden soms omgeven door dienstvertrekken, verder een verdieping voor slaapvertrekken, waarboven een terras of niet overdekt.

Ook de nagelaten voorwerpen, als kittingen, breschen, enz. wijzen op een geëfend smaak en vaardige hand.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

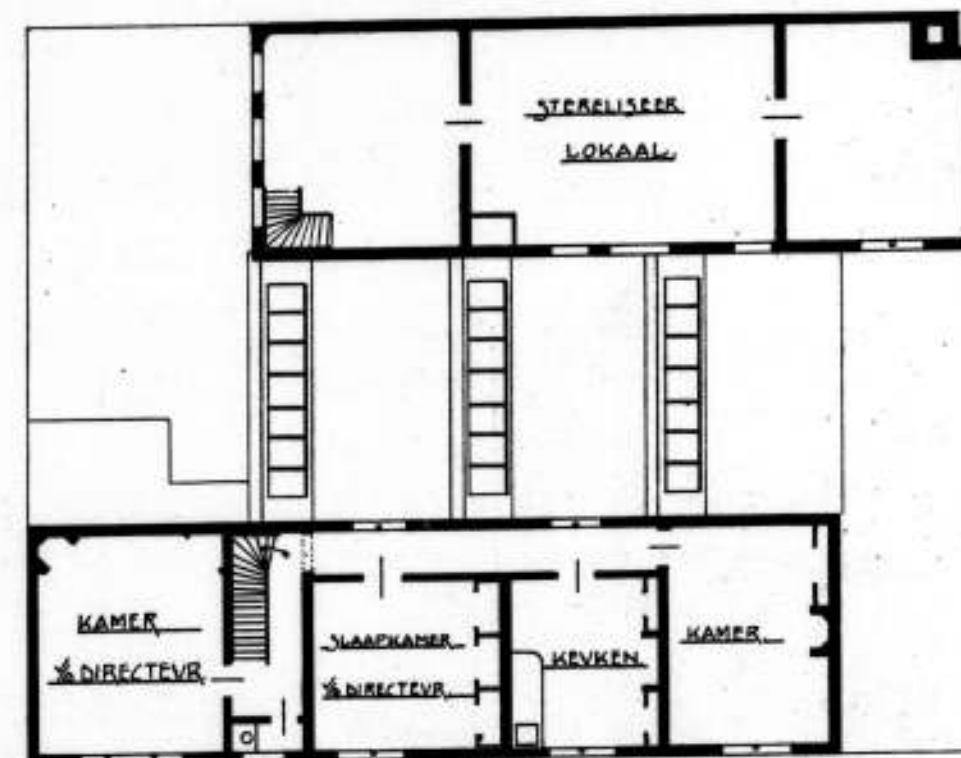
Vergadering van 10 Januari 1900.

In deze vergadering, de eerste in dit jaar, werd door secretaris penningmeester en bibliothecaris het jaarverslag over 1899 uitgebracht. Hierna o-tleenen wij het volgende: De afdeling kon zich in een voortdurenden vooruitgang verheugen, het aantal

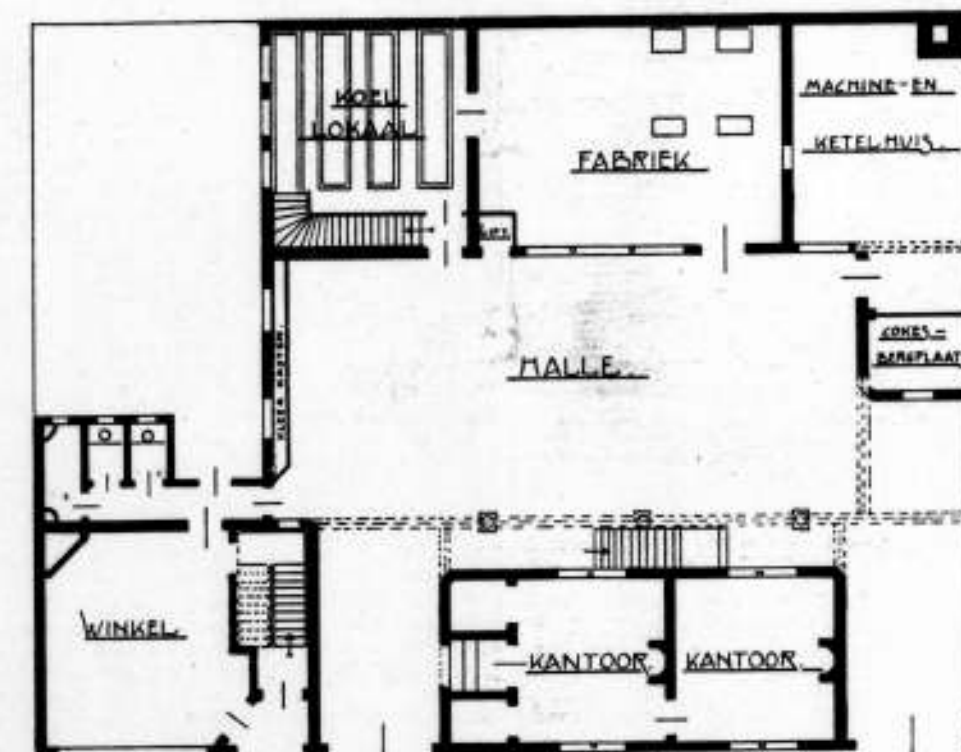
GRONINGSCHE MELK-INRICHTING „VREDEWOLD“

1/2 KRAHEWEG TE GRONINGEN.

PLAN VERDIEPING.

BEGANE GROND.

Photolith van G.J.Thieme, Arnhem.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: belast met de waarneming der betrekking van opzichter 1e kl. en geplaatst in de residentie Djokjakarta, de ambtenaar op nonactiviteit C. Doesburg.

— toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeeling Sorang, met Demak als standplaats, de opzichter 1e kl. H. Koot. — overgeplaatst van de residentie Soerabaja naar de residentie Palembang, de opzichter 1e kl. J. A. Schotling; aan den chef der de waterstaatsafdeeling, met Djember tot standplaats, de aspirant-ingenieur G. van Bommel.

— Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is: benoemd tot opzichter 3e klasse en geplaatst op de Oosterlijnen, de ambtenaar op nonactiviteit J. Huges.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Februari 1900, aan M. Muller, wegens lichaamsgebreken, eervol ontslag verleend als adjunct-opzichter van den Rijkswaterstaat.

— Bij kon. besluit is verleend de gouden eere-medaille, verbonden aan de orde van Oranje-Nassau, aan D. Vreugdenhil Pz., te 's-Gravenzande, opzichter van het hoogheemradschap van Delfland.

— Bij den Rijkswaterstaat zijn tot buitengewoon opzichter benoemd: M. van Wijnanden, te IJmuiden, bij den aanleg van een haven te Numansdorp; H. W. Koumans, te Delft, bij het bouwen van een telegraaf- en telefoonkantoor met woning in den Zaandammerpolder bewoont de Hembrug; J. A. C. F. Goulag, te Beverwijk, bij het vernieuwen van de Schulpbrug onder Watergraafsmeer.

— De heer G. A. Scholten, architect en loeraar aan de H. B.-S. en Burgeravondschoot, te Tiel, is gekozen tot voorzitter der „Vereeniging tot bevordering van de vakopleiding van handwerkslieden in Nederland.“

— De opzichter 3e kl. bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java H. J. Kempees is, op verzoek, wegens volbrachten diensttijd eervol ontslagen.

— De heer N. J. Leijer, gemeentebouwmeester te Den Helder, herdacht 5 dezer den dag, waarop hij 25 jaar geleden in dienst dezer gemeente trad.

— Te Zierikzee is in de Dinsdag gehouden raadsvergadering benoemd tot directeur der gemeentewerken de heer L. Koole Wz., aldaar.

— De heer J. M. K. Penniek is benoemd tot directeur der waterleiding van Amsterdam. Hij was tot dusver ing.-onderdirecteur.

ADVERTENTIE.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

In de maand April a.s. zal te Utrecht x-men worden gehouden voor **ASPIRANT-OPZICHTER** bij den **Dienst van Weg en Werken**. Inlichtingen en het programma zijn op aanvragen te verkrijgen bij den Chef der 1e Afdeling van genoemden Dienst.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVEN**, Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DONDRECHT 1896.

Bouwt ook **OVENS** met uitrijden den bakvloer en Drankovens.

H. & J. SUIYVER
FABRIKANTEN VAN
Stoomketels en Werktuigen.

op de Intern. Tentoonstelling te Amsterdam 1883 bekroond met **EERE DIPLOMA** (hoogste onderscheiding) Hollandische Tuis en Schoepaard, Bickerstraat **AMSTERDAM.**

GEBR. VAN DER VLIET
Ijzerhandelaars te Amsterdam.

Staal-, Plaat-, Band-, Hoek en T-Ijzer enz. Stalen Balken in verschillende profielen en lengten.

Vullen en gegoten Staal uit de fabriek van Gebr. Böhler & Co. te Weenen, alsmede **CHRISTIANA STER** Hoefnagels.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemwekerstraat 64 b.jd. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

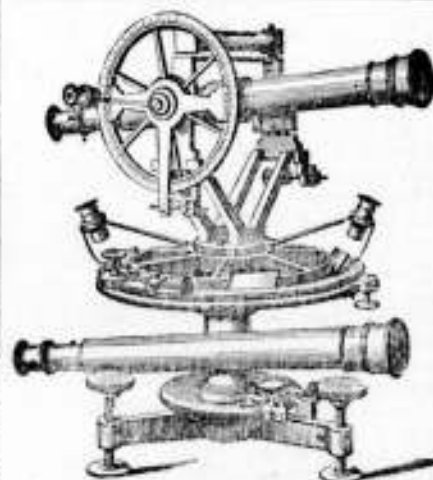
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 999.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels. enz., het leveren van **Bestek- en Detailteekeningen**, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (*Woninggids*.)

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN **WATERPAS- HOEKMEET-**

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**

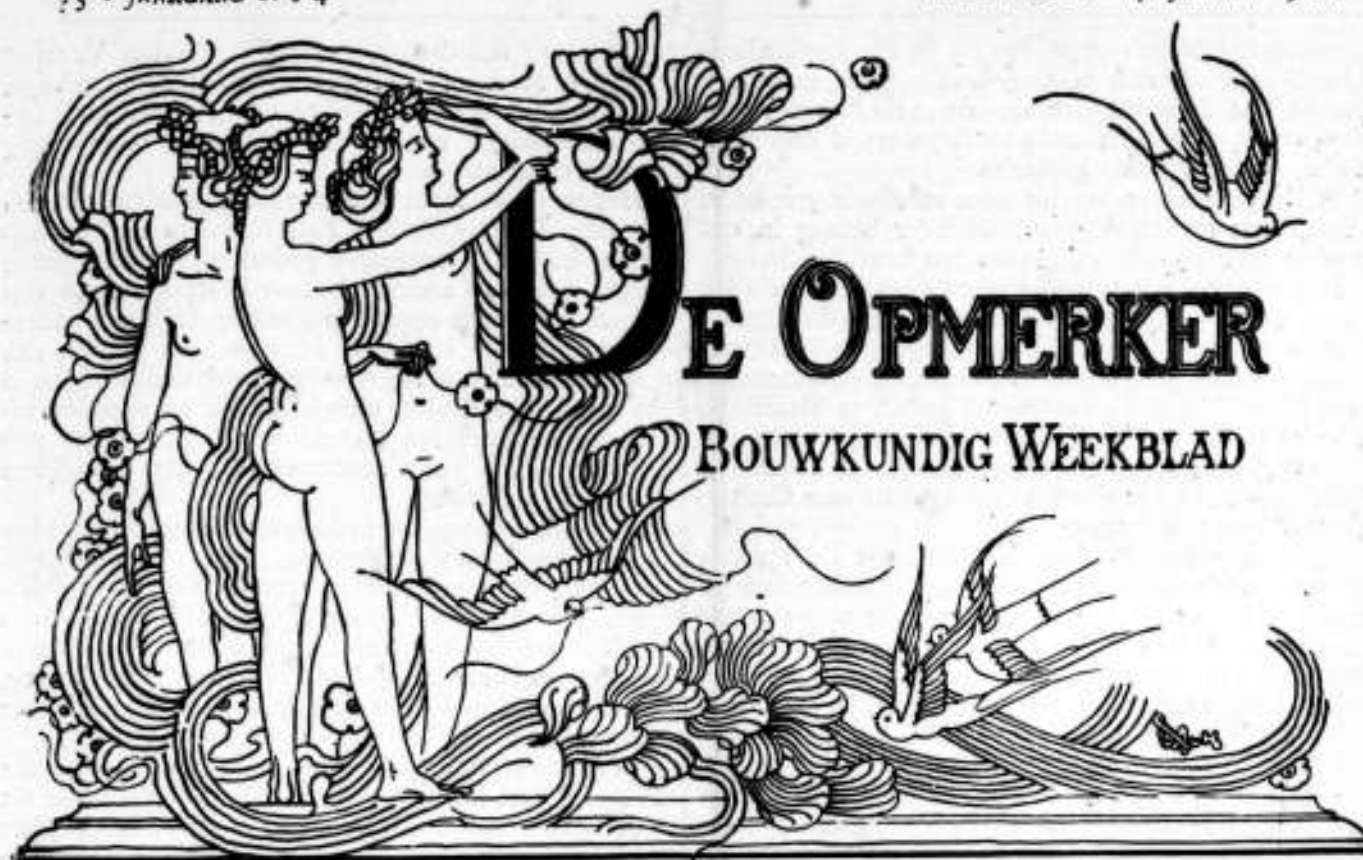
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementenprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België 10.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, 17.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat 10.25, zonder plaat 10.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; voor elk regel meer 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsnamen, slechts tweemaal gerekend.

BIJ DE PLAAT.

Het ontwerp van den woonhuisgevel, op de plaat voorgesteld, is een antwoord op de prijsvraag, in 1893 uitgeschreven door de Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst te Groningen; het werd ingezonden onder het motto „Baksteen“, door de heeren J. P. Hazen en H. J. Kolk aldaar en verwierf het hoogste aantal punten. Het juryrapport vermeldde omtrent dit antwoord het volgende: Dit ontwerp geeft meer dan het vorige den indruk van een baksteengevel, de constructie laat te wenschen over. De strekken over de kozijnen en de overnieting van het driehoekskozijn verdienen geen aanbeveling, de totale indruk is goed, het tekenwerk is goed uitgevoerd.

JOHN RUSKIN.

De beroemde schrijver, die 20 dezer te Coniston overleed, heeft zich vooral naam gemaakt onder zijn landgenooten. Geboren te Londen den 8n Februari 1819, studeerde hij te Oxford, om zich daarna aan de schilderkunst te wijden. Zijn faam is echter niet door zijn penseel, maar door zijn pen verkregen.

Het eerst begon hij over schilderkunst te schrijven. In 1843 verscheen het eerste deel van zijn „Modern Painters“, doch het duurde tot 1863 eer het vierde en laatste deel van dit werk het licht zag.

Ruskin plaatste zich in dit boek op een eigenaardig standpunt, door de schilderijen uitsluitend te beoordeelen naar hetgeen zij voorstelden, en geen rekening te houden met de meerdere of mindere technische voortreffelijkheid.

Dezen maatstaf aanleggend, kwam hij tot 't besluit, dat de Italiaansche kunst van de veertiende en vijftiende eeuw het meest aan zijn ideaal beantwoordde. Hij vond weldra geestverwanten, die, daar zij de manier der meesters vóór Rafaël in hunne schilderwerken

poogden te volgen, als de Pre-Raphaelieten werden aangeduid.

De „Modern Painters“ werd door Ruskin begonnen, om aan zijn bewondering voor den Engelschen schilder Turner lucht te geven. Die schilder is op het vasteland weinig bekend, en slechts zeer enkele niet-Engelschen zullen er een oordeel over kunnen vellen, of die bewondering verdiend is of niet. Turner was landschapschilder en zeeschilder tevens. Dit geeft Ruskin aanleiding om zijn meening te zeggen over de eischen, waaraan een landschap of een zeegezicht voldoen moeten. Ook hier stelt hij, vreemd genoeg, de inhoud boven de wijze van uitvoering. Zijn eisch, dat een landschap of een zeegezicht in de eerste plaats een gedachte moet uitdrukken, klinkt ons vreemd. Hij haspelt kunst en zedeleer op een zonderlinge wijze door elkander, en springt telkens van den hak op den tak.

Zoowel in zijn wijze van schrijven als in zijn kunstopvatting is Ruskin zich van den aanvang af gelijk gebleven. De volgende deelen van „Modern Painters“ geven hem gelegenheid zijn stellingen nader uiteen te zetten en toe te lichten. Alle nabootsing der natuur, ook al vond zij met nog zooveel talent plaats, acht hij uit den boeze. De kunst mag niet zinnelijk zijn, niet aan het aardsche blijven hangen.

En aan deze stellingen vasthoudend, vond hij dat de kunst der Italianen van vóór de 16e eeuw het hoogste stond. Deze meening uitte hij in een tijd, toen Rafaël, Michelangelo, Leonardo en Tiziano als de grootste meesters, die Italië had opgeleverd, golden. Hij stelde voor hen in de plaats Cimabue, Giotto, Fra Angelico, de vroege Venetianen, Francia, Botticelli en hun tijdgenooten.

Dat hij ten slotte grooten invloed heeft uitgeoefend, al werden de „Modern Painters“ aanvankelijk weinig

gewaardeerd, bleek niet slechts uit de Pre-Raphaëlietische School, die zich in Engeland vormde, maar ook daaruit, dat de mode zich van de „primitieven“, zooals men de vroege Italiaansche meesters in den regel noemt, heeft meester gemaakt.

Wij zullen echter het bij deze aanduidingen laten. Onze lezers stellen ongetwijfeld meer belang in wat Ruskin over bouwkunst geschreven heeft.

Zijn eerste werk van dien aard verscheen in 1849 en is getiteld: „The Seven Lamps of Architecture“. Ruskin was van Schotsche afkomst en had aanvankelijk het steil geloof, dat vele Schotten onderscheidt. Den Bijbel kende hij uitstekend, en dit verklaart hoe hij niet slechts vaak bijbelsche beeldspraak gebruikt, maar zijn schrijfwijze ook dikwijls iets Oud-Testamentisch heeft. Hij herinnert in dit opzicht aan Carlyle, die ook een Schot was.

In de Openbaring van Johannes zegt de apostel, in het eerste hoofdstuk, naar de Statenvertaling: „ende mij omgekeert hebbende, zag ik seven goude kandelaars“. Hieraan heeft Ruskin ongetwijfeld gedacht, toen hij den titel „De Zeven Lichten der Bouwkunst“ koos. Deze zeven lichten noemt hij: De Offervaardigheid, de Waarheid, de Macht, de Schoonheid, het Leven, de Gedachtenis en de Gehoorzaamheid.

Uit deze opsomming wordt duidelijk, dat Ruskin ook in de bouwkunst vóór alles gedachte eischte. De „Offervaardigheid“ is bij hem de bereidheid, die de bouwkunst moet toonen, om haar werk aan den dienst van God te wijden. De „Waarheid“ heeft bij Ruskin een andere beteekenis dan bij Viollet-le-Duc. Terwijl de Fransche schrijver slechts dan waarheid erkent, als alle constructie zichtbaar is gebleven, heeft de Engelschman een ruimere opvatting, en acht hij het bekleeden van het eene materiaal met het andere geen leugen.

Onder „Macht“ verstaat Ruskin het beheerschen van de stof, zóó dat zij uiting kan geven aan de gedachte. De „Schoonheid“ vindt hij slechts in de natuur, het „Leven“ is de kracht, die den kunstenaar aandrijft, de „Gedachtenis“ beduidt den eerbied aan de kunstwerken van het verleden verschuldigd, „Gehoorzaamheid“ wordt verlangd aan de wetten der natuur.

Wij hopen later gelegenheid te zullen vinden, op dit uiterst belangrijke boek, dat wel soms tot tegenspraak uitlokt, maar dat steeds boeit, uitvoeriger terug te komen. Het is op het vasteland weinig bekend, hoewel het in Engeland al sinds lang als een standaardwerk geldt.

In 1851 verscheen Ruskin's meest beroemde boek „The Stones of Venice“, waarvoor de schrijver jarenlang de bouwstoffen ter plaatse verzamelde. Oorspronkelijk zou het slechts een verhandeling over den Gothischen stijl van het Zuiden worden, doch het werd een wijsgeerig-dichterlijke beschouwing over kunst in het algemeen, niet bestemd voor mannen van het vak, doch voor het beschaafde publiek, en door Ruskin zelf rijk verlucht.

Wij hebben het vorige jaar eene zeer uitgebreide beschouwing over dit boek in onze kolommen opgenomen en kunnen dus nu met enkele aanduidingen volstaan. Het doel van den schrijver was, door alle beschaafden gelezen te worden, doch hij moest, toen in 1874 de derde druk verscheen, erkennen, dat zijn verwachtingen niet verwezenlijkt waren. Zelfs de architecten hadden het boek geheel en al misverstaan.

Menschen als Ruskin kunnen nooit populair in den eigenlijken zin des woords worden. Het begrijpen en waardeeren hunner werken zal wel altijd het voorrecht eener kleine minderheid blijven.

De keuze van den titel: „De Steenen van Venetië“ wijst op Ruskin's voorkeur voor het zinnebeeldige. Ook de titels der drie boeken „de grondslagen“, „de zee-verdiepingen“ en „het verval“ moeten zinnebeeldig worden opgevat.

Het werk vertoont alle eigenaardigheden van den schrijver. De stijl verheft zich vooral in de beschrijvende en de betoogende gedeelten tot een groote hoogte. Maar op andere plaatsen is Ruskin soms vervelend, om niet te zeggen langdradig. Ook een andere eigenaardigheid van den schrijver, zijn gebrek aan systeem, treft ons. De overvloed der denkbeelden is zoo groot, dat Ruskin onophoudelijk op zijpaden af dwaalt; de lezer volgt den schrijver daar vaak met genoegen, doch wordt zodoende van den eigenlijken hoofdweg afgeleid.

Na een inleiding, die in haar breede zinnen aan het Oude Testament doet denken, volgt een kort overzicht van de bouwkunst in Europa, vol oorspronkelijke gedachten en opmerkingen. De Renaissance wordt door Ruskin veroordeeld, omdat zij naar zijn meening de bouwkunst bedorven heeft. Het betoog, dat hij houdt, om deze stelling te bewijzen, is zeker niet van overdrijving vrij te pleiten.

Vervolgens worden de eischen nagegaan, waaraan de bouwkunst heeft te voldoen. De gedeelten, die dit onderwerp behandelen, behooren tot de belangrijkste van het werk. Ruskin neemt een ander standpunt in dan Viollet-le-Duc, ofschoon hij in bewondering voor den Franschman niet onderdoet. Maar terwijl Viollet-le-Duc zich houdt aan de oppervlakte der dingen en uitsluitend zijn verstand laat werken, dringt Ruskin dieper door.

De beschrijving van Venetië en de San Marcokerk is meesterlijk. Ruskin wijst er op, dat de meest in het oog vallende eigenaardigheid der kerk is, het niet zichtbaar laten der constructie, omdat de gebakken steen waaruit zij eigenlijk bestaat, overal met kostbaarder materiaal werd bekleed. Dat zulk een bekleeding bedrog zou zijn, bestrijdt hij ten zeerste. De reden, waarom de Venetianen het gebouw dus bekleedden, zocht hij in hun gevoel voor kleur. Hij tracht de wetten op te sporen, waaraan zulk een bekleeding voldoen moet.

Ruskin is zeer uitvoerig over kerkelijke kunst in het algemeen, als inleiding tot de bespreking der mozaïeken, die in de versiering van de Venetiaansche hoofdkerk zulk een groote rol spelen. Hij ontkent, dat er in vroegere tijden een bijzondere kerkelijke kunst was; zij smolt met de wereldlijke samen. De mozaïeken in de San Marco zijn niet gemaakt om de kerk op te smukken, maar tot leering der geloovigen. De kerk is de verluchte reuzenbijbel van een groot volk in zijn opkomst.

Zeer eigenaardig is het gedeelte, aan de Gothiek gewijd. Ruskin begint met te zeggen, welke hij de karaktertrekken der Gothiek acht. Hij verschilt hier geheel en al van Viollet-le-Duc, die alles tot de bouwkundige samenstelling terugbrengt, want hij somt ze als volgt op: wildheid of ruwheid; afkeer van een-tonigheid; liefde voor de natuur; zin voor het belachelijke; onbuigzaamheid; mildheid.

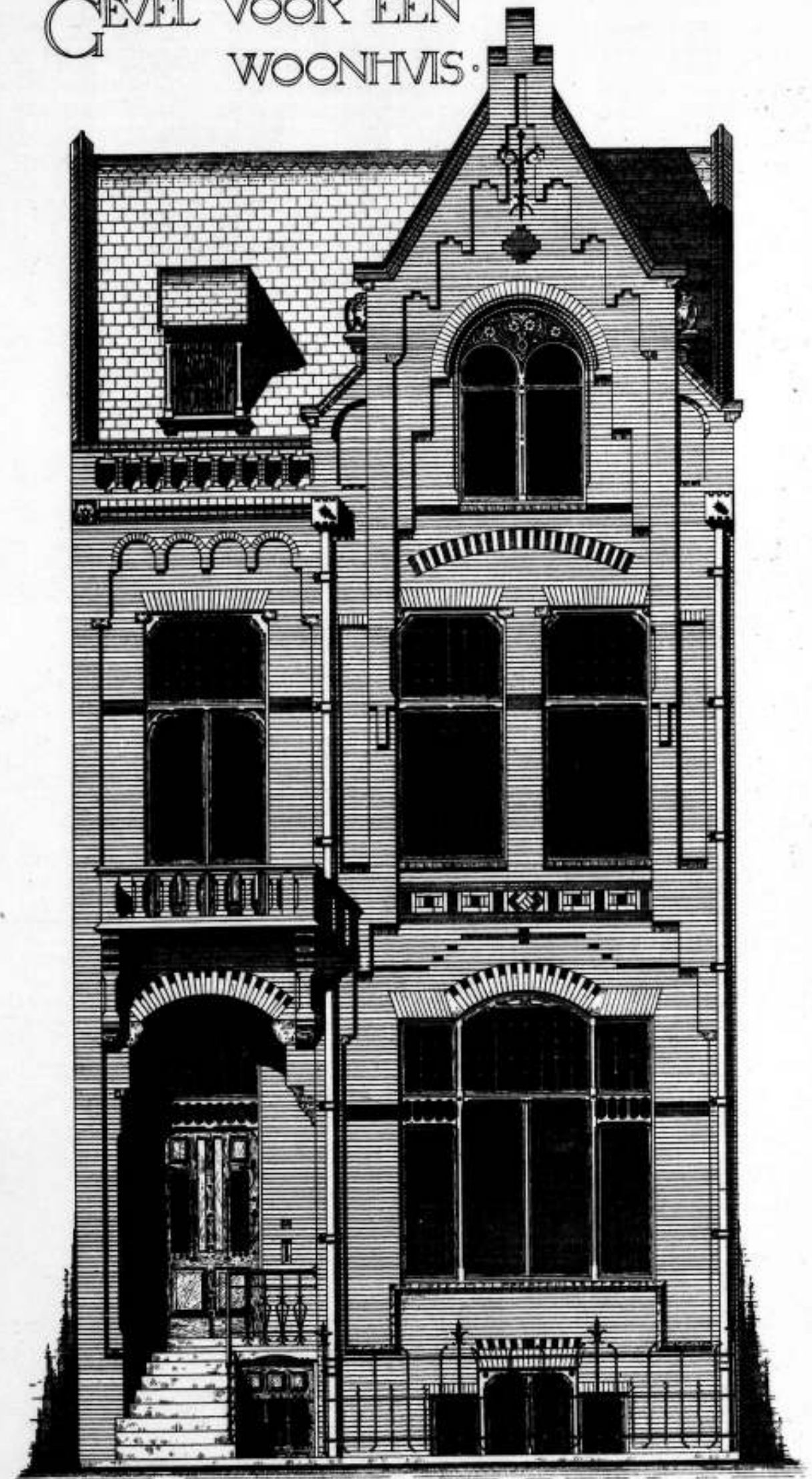
Hij prijst het wilde, eenigszins ruwe karakter der Gothische kunst, omdat dit een gevolg is van de vrijheid, die iederen werkmans gelaten werd.

„Bij de Grieken, de Assyriërs en de Egyptenaren vindt men de slaafsche versiering, doch zij is niet altijd van denzelfden aard. De Grieksche bouwmeester had meer kennis dan de Assyrische of de Egyptische. Hij verlangde, dat het werk, door zijn onder-

MELK-INDICHTING "VREDEWOLD" B.V.
 26 KRANEWEG TE GRONINGEN. J. PHAZEV
 ARCHITECT.

GEVEL VOOR EEN WOONHUIS.

geschikten verricht, zoo volmaakt mogelijk zou zijn, een eisch, die ook door diegenen, die hem opdrachten gaven, werd gesteld. Daarom stelde hij de ornamenten samen uit eenvoudige meetkundige vormen, die met de uiterste nauwkeurigheid konden worden uitgevoerd, ook door werklieden, die niet zeer ontwikkeld waren."

"De Assyriërs en Egyptenaren gaven minder om zulk een volkomen uitvoering. Zij werkten naar bepaalde kanons, en verlaagden daardoor de techniek tot een peil, dat bij strenge tucht voor ieder werkman kon worden bereikt."

"De Gothiek nu is daarom bewonderenswaardig, omdat zij den arbeid der eenvoudigen van geest aanvaardde, zooals hij was, en dat zij toch uit deze onvolmaakte onderdeelen, zonder een poging te doen om die onvolmaaktheid te verbergen, een statig en onaantastbaar geheel wist te vormen."

In dezen gedachtengang voortgaande vervolgt Ruskin:

"Wij behooren bij alle werklieden naar het denkende deel, dat zij in zich hebben, te zoeken. Al moeten wij ook veel tekortkomingen of dwalingen op den koop toe nemen, dit mag ons niet afschrikken. Want het beste, wat in deze werklieden is, kan niet te voorschijn komen, dan met veel dwalingen vermengd."

"Begrijp dit vooral: gij kunt een mensch leeren rechte en kromme lijnen te teekenen en uit te hakken, gij kunt hem de meest ingewikkelde vormen laten nabootsen met verbazende snelheid en nauwkeurigheid, zoodat gij het werk volmaakt in zijn soort vindt. Maar vraag den man nu eens over de vormen na te denken, vraag hem of hij er geen betere zou weten. Aanstands wordt zijn werk dan onzeker, en de kans is groot, dat hij iets geheel verkeerd zal te voorschijn brengen, nu hij als een denkend wezen en niet als werktuig moet arbeiden."

"De mensch is er niet toe bestemd een werktuig te zijn. Hij moet beginnen met te denken, te trachten iets te doen dat waard is verricht te worden. De verlaging van den werkman tot werktuig drijft de scharen overal naar den ijdel, dwazen en vernielenden strijd voor een vrijheid, van welke zij geen juist besef hebben. Zij komen in opstand tegen den rijkdom, tegen de hogere standen, niet door honger of door schrijnende smart van vernederden hoogmoed opgezweept. Wel hebben deze prikkels in alle eeuwen hun macht getoond, doch de grondslagen onzer maatschappij zijn door andere oorzaken geschokt."

"De menschen klagen er niet over, dat zij te weinig te eten krijgen, doch hun hindert, dat hun werk hen geen genoeg geeft. Daarom zoeken zij naar vermaak, en zij weten dat dit slechts door rijkdom te verkrijgen is."

"Hen grieft niet de minachting, waarmede zij door de aanzienlijken behandeld worden; wat hen hindert is dat zij zichzelf moeten verachten, omdat zij voelen, dat het werk, waartoe zij veroordeeld zijn, hen tot minder dan menschen verlaagt."

"Wij hebben de groote uitvinding der beschaving, die men de verdeling van den arbeid noemt, in de laatste jaren dikwijls bestudeerd, haar zelfs volmaakter trachten te doen; maar wij geven haar toch nog altijd een verkeerd naam. Want in waarheid is het niet de arbeid, die verdeeld wordt, maar de menscheid, die gebroken wordt in kleine stukjes. Het kleine beetje verstand, dat den mensch gelaten wordt, is te gering om een speld of een spijker te maken; het moet zich uitputten om een speld van een punt, een spijker van een kop te voorzien."

"De kreet, die opstijgt uit al onze fabriekssteden, die het geluid der hoogovens zelfs overstemt, wordt slechts gehoord, omdat in die steden alles gemaakt wordt, behalve menschen. Wij bleeken katoen, wij harden staal, wij raffineeren suiker, wij bakken aardewerk — maar een levende ziel blij te maken, haar krachtiger en edeler te doen worden, hierom bekommeren wij ons niet, als wij de winsten beramen, die te behalen vallen."

Deze aanhalingen geven het standpunt aan, waarop Ruskin zich reeds in 1851 plaatste. Hij meende, dat het vervaardigen van alles, wat niet volstrekt noodzakelijk is, en bij het maken waarvan de menscheid niet behoefte heeft te werken, nooit moest worden aangemoedigd; dat nauwkeurige afwerking alleen voor een bepaald doel mocht worden verlangd, doch niet om zichzelf; dat alle nabootsen uit den boze was, voor zoover het niet diende om de herinnering te bewaren aan grootsche werken.

Wat Ruskin hier haast een halve eeuw geleden leerde, wordt thans door enkelen begrepen en opgevolgd. Hier liggen de zaden, waaruit de nieuwe kunst en de nieuwe samenleving thans bezig zijn te ontkiemen, om, naar wij hopen, later tot krachtige boomen op te wassen.

Het was omstreeks 1860, dat Ruskin de hand aan de ploeg sloeg, om te trachten de volgens hem zoo zieke maatschappij te hervormen. Hij meende, dat handenarbeid, door den geest bestuurd, voor den mensch het gelukkigst was.

Zijn vader liet hem in 1859 een reusachtig fortuin na, en dit besloot Ruskin aan te wenden tot verwezenlijking zijner idealen. Het zou ons te ver voeren, indien wij ons hier tot in bijzonderheden met Ruskin's maatschappelijk werk, dat hem zooveel teleurstelling bezorgde, ofschoon het met zulke goede bedoelingen ondernomen werd, bezig hielden.

Ruskin veroordeelde de inrichting onzer tegenwoordige maatschappij. Hoe hij zich de verbetering dacht, vinden wij in de „Fors Clavigera", een boek, dat een verzameling bevat van maandelijksche brieven, die Ruskin zich voorstelde aan een werkman te schrijven. Hij komt in deze brieven vooral op tegen de zucht naar rijkdom, en toont aan, dat de ware levensvreugde niet voor goud te koop is, doch integendeel vliedt, zoodra de Mammon zich vertoont. Ruskin predikt in de „Fors" de vereenvoudiging van het leven, waarvan thans ook hier te lande door enkelen de toepassing beproefd wordt. De ware vrijheid, zegt de schrijver, is de kunst om zichzelf te beheerschen.

Ruskin predikt ook samenwerking, thans meer algemeen, maar minder mooi, co-operatie genoemd. Als gevolg van die prediking stichtte hij het gilde van St. Joris, een landkolonie van zooveel menschen, als het land voeden kon. De stad Birmingham schonk het land, Ruskin gaf een aanzienlijk bedrag in geld. Op het terrein mocht geen enkel modern werktuig komen, ook alle hedendaagsche beweegkrachten waren verbannen.

Zooals wij reeds zeiden, het gilde heeft zijn stichter slechts teleurstelling gebaard. Sint Joris had den draak gedood, zoo ook zou, naar Ruskin's verwachting, het gilde de verrotte hedendaagsche samenleving doen sterven. Maar Sint Joris behoort tot het rijk der sagen, en het gilde had een vijand te bekampen, met wiens kracht niet te spotten viel.

In een weekblad als het onze kan Ruskin slechts herdacht worden om wat hij voor de bouwkunst en de gebruikskunst gedaan heeft. Zijn beschouwingen omtrent bouwkunst hebben vooral in Noord-Amerika

geschikten verricht, zoo volmaakt mogelijk zou zijn. een eisch, die ook door diegenen, die hem opdrachten gaven, werd gesteld. Daarom stelde hij de ornamenten samen uit eenvoudige meetkundige vormen, die met de uiterste nauwkeurigheid konden worden uitgevoerd, ook door werklieden, die niet zeer ontwikkeld waren."

"De Assyriërs en Egyptenaren gaven minder om zulk een volkomen uitvoering. Zij werkten naar bepaalde kanons, en verlaagden daardoor de techniek tot een peil, dat bij strenge tucht voor ieder werkman kon worden bereikt."

"De Gothiek nu is daarom bewonderenswaardig, omdat zij den arbeid der eenvoudigen van geest aanvaardde, zooals hij was, en dat zij toch uit deze onvolmaakte onderdeelen, zonder een poging te doen om die onvolmaaktheid te verbergen, een statig en onaantastbaar geheel wist te vormen."

In dezen gedachtengang voortgaande vervolgt Ruskin:

"Wij behooren bij alle werklieden naar het denkende deel, dat zij in zich hebben, te zoeken. Al moeten wij ook veel tekortkomingen of dwalingen op den koop toe nemen, dit mag ons niet afschrikken. Want het beste, wat in deze werklieden is, kan niet te voorschijn komen, dan met veel dwalingen vermengd."

"Begrijp dit vooral: gij kunt een mensch leeren rechte en kromme lijnen te teekenen en uit te hakken, gij kunt hem de meest ingewikkelde vormen laten nabootsen met verbazende snelheid en nauwkeurigheid, zoodat gij het werk volmaakt in zijn soort vindt. Maar vraag den man nu eens over de vormen na te denken, vraag hem of hij er geen betere zou weten. Aanstands wordt zijn werk dan onzeker, en de kans is groot, dat hij iets geheel verkeerd zal te voorschijn brengen, nu hij als een denkend wezen en niet als werktuig moet arbeiden."

"De mensch is er niet toe bestemd een werktuig te zijn. Hij moet beginnen met te denken, te trachten iets te doen dat waard is verricht te worden. De verlaging van den werkman tot werktuig drijft de scharen overal naar den ijdel, dwazen en vernielenden strijd voor een vrijheid, van welke zij geen juist besef hebben. Zij komen in opstand tegen den rijkdom, tegen de hoogere standen, niet door honger of door schrijnende smart van vernederden hoogmoed opgezwcept. Wel hebben deze prikkels in alle eeuwen hun macht getoond, doch de grondslagen onzer maatschappij zijn door andere oorzaken geschokt."

"De menschen klagen er niet over, dat zij te weinig te eten krijgen, doch hun hindert, dat hun werk hen geen genoeg geeft. Daarom zoeken zij naar vermaak, en zij weten dat dit slechts door rijkdom te verkrijgen is."

"Hen grieft niet de minachting, waarmede zij door de aanzienlijken behandeld worden; wat hen hindert is dat zij zichzelf moeten verachten, omdat zij voelen, dat het werk, waartoe zij veroordeeld zijn, hen tot minder dan menschen verlaagt."

"Wij hebben de groote uitvinding der beschaving, die men de verdeeling van den arbeid noemt, in de laatste jaren dikwijls bestudeerd, haar zelfs volmaakter trachten te doen; maar wij geven haar toch nog altijd een verkeerd naam. Want in waarheid is het niet de arbeid, die verdeeld wordt, maar de menscheit, die gebroken wordt in kleine stukjes. Het kleine beetje verstand, dat den mensch gelaten wordt, is te gering om een speld of een spijker te maken; het moet zich uitputten om een speld van een punt, een spijker van een kop te voorzien."

"De kreet, die opstijgt uit al onze fabriekssteden, die het geluid der hoogovens zelfs oversteemt, wordt slechts gehoord, omdat in die steden alles gemaakt wordt, behalve menschen. Wij bleeken katoen, wij harden staal, wij raffineeren suiker, wij bakken aardewerk — maar een levende ziel blij te maken, haar krachtiger en edeler te doen worden, hierom bekommeren wij ons niet, als wij de winsten beramen, die te behalen vallen."

Deze aanhalingen geven het standpunt aan, waarop Ruskin zich reeds in 1851 plaatste. Hij meende, dat het vervaardigen van alles, wat niet volstrekt noodzakelijk is, en bij het maken waarvan de menscheit geest niet behoeft te werken, nooit moest worden aangemoedigd; dat nauwkeurige afwerking alleen voor een bepaald doel mocht worden verlangd, doch niet om zichzelf; dat alle nabootsen uit den boze was, voor zoover het niet diende om de herinnering te bewaren aan grootsche werken.

Wat Ruskin hier haast een halve eeuw geleden leerde, wordt thans door enkelen begrepen en opgevolgd. Hier liggen de zaden, waaruit de nieuwe kunst en de nieuwe samenleving thans bezig zijn te ontkiemen, om, naar wij hopen, later tot krachtige boomen op te wassen.

Het was omstreeks 1860, dat Ruskin de hand aan de ploeg sloeg, om te trachten de volgens hem zoo zieke maatschappij te hervormen. Hij meende, dat handenarbeid, door den geest bestuurd, voor den mensch het gelukkigst was.

Zijn vader liet hem in 1859 een reusachtig fortuin na, en dit besloot Ruskin aan te wenden tot verwezenlijking zijner idealen. Het zou ons te ver voeren, indien wij ons hier tot in bijzonderheden met Ruskin's maatschappelijk werk, dat hem zooveel teleurstelling bezorgde, ofschoon het met zulke goede bedoelingen ondernomen werd, bezig hielden.

Ruskin veroordeelde de inrichting onzer tegenwoordige maatschappij. Hoe hij zich de verbetering dacht, vinden wij in de „Fors Clavigera", een boek, dat een verzameling bevat van maandelijksche brieven, die Ruskin zich voorstelde aan een werkman te schrijven. Hij komt in deze brieven vooral op tegen de zucht naar rijkdom, en toont aan, dat de ware levensvreugde niet voor goud te koop is, doch integendeel vliedt, zoodra de Mammon zich vertoont. Ruskin predikt in de „Fors" de vereenvoudiging van het leven, waarvan thans ook hier te lande door enkelen de toepassing beproefd wordt. De ware vrijheid, zegt de schrijver, is de kunst om zichzelf te beheerschen.

Ruskin predikt ook samenwerking, thans meer algemeen, maar minder mooi, co-operatie genoemd. Als gevolg van die prediking stichtte hij het gilde van St. Joris, een landkolonie van zooveel menschen, als het land voeden kon. De stad Birmingham schonk het land, Ruskin gaf een aanzienlijk bedrag in geld. Op het terrein mocht geen enkel modern werktuig komen, ook alle hedendaagsche beweegkrachten waren verbannen.

Zooals wij reeds zeiden, het gilde heeft zijn stichter slechts teleurstelling gebaard. Sint Joris had den draak gedood, zoo ook zou, naar Ruskin's verwachting, het gilde de verrotte hedendaagsche samenleving doen sterven. Maar Sint Joris behoort tot het rijk der sagen, en het gilde had een vijand te bekampen, met wiens kracht niet te spotten viel.

In een weekblad als het onze kan Ruskin slechts herdacht worden om wat hij voor de bouwkunst en de gebruikskunst gedaan heeft. Zijn beschouwingen omtrent bouwkunst hebben vooral in Noord-Amerika

invloed gehad. De geheele nieuwere Engelsche gebruikskunst, die de moeder is van die op het vasteland, is door Ruskin in het leven geroepen.

Men moge over die „nieuwe kunst“ oordeelen zoo als men verkiest, ook zelfs wie haar maar weinig negen is, zal moeten erkennen, dat zij ons wakker geschud heeft uit de trage behoudszucht van vroeger. Dat dit nieuwe leven gewekt is, dankt de wereld aan Ruskin. Hij is de zaaiër geweest, die uitging om te zaaien, en als zoodanig heeft hij aanspraak op onze erkentelijkheid.

DE OPERATIEKAMERS IN HET GEMEENTELIJK ZIEKENHUIS TE ROTTERDAM.

Wie herinnert zich niet de verhalen over de gasthuizen uit het einde der vorige en het begin dezer eeuw, en in het bijzonder de ijsingwekkende schildering van eene operatie in tegenwoordigheid van tientallen patiënten? Wie is niet geroerd geworden bij de mededeeling, dat in een gewone ziekenzaal van die dagen, waarin 30 en meer houten bedsteden, elk voor vier personen stonden, waarin licht en lucht over die bedsteden heen naar binnen moest dringen, en een paar aan de einden geplaatste open schouwen als luchtafvoer dienden, dat in zulk een zaal met lijders aan allerlei ziekten en kwalen, met een stofigen steenen vloer en een houten zoldering, met slecht gelegen en even slecht ingerichte privaten, dat in zulk een zaal nog operatiën werden verricht?

Het was in 1828, dat te Rotterdam in dien toestand eenige verbetering werd gebracht door, in aansluiting met het toenmalig Gasthuis aan de Hoogstraat, op een terrein, dat eertijds tot kerkhof diende, eenige vertrekken voor heilkundige behandeling te stichten, maar eerst moest een ziekenhuis verrijzen, eer er van eene bepaalde operatiekamer sprake kon zijn.

En dat Ziekenhuis, het kwam. Wel is waar eerst vele jaren later, maar toen het dan ook den 1^{en} November 1850 geopend kon worden, werd de hooggespannen verwachting niet beschaamd, want uit alles gevoelde men, dat het licht der wetenschap onbelemmerd zijne werking had verricht. Welk een contrast vormde dat Ziekenhuis met de oude gasthuizen! Daar een tijdelijk verblijf voor schoolers, rondlopend geboeft en rauwe gasten, hier een herstellingsoord voor lijdende medemenschen, voor zieken; daar de entrées van een klooster, hier die van een vroolijk „te huis“; daar de trappen van een pakhuis, hier die van een indrukwekkend gebouw; daar half duister en doodscheit, hier licht en leven; daar misnoegen en ruwheid, hier tevredenheid en rust; daar gevangeniszalen voor over de honderd verpleegden, hier aangename, uitzicht gevende vertrekken voor tien patiënten; daar alle ziekten bijeen, hier alle gescheiden; daar vieze houten bedsteden en zoldcringen, hier bijzonder net geschilderde ijzeren kribben en heldere plafonds; daar verbrijzelde en uitgesleten steenen vloeren, hier gladde, als gepolijste parkets; daar een volslagen gebrek aan waschkamers, hier voor elke zaal één; daar een of geen badkamer, hier op elke afdeeling één en bovendien douches van allerlei aard.

Droeg vroeger ieder zijn eigen, vaak vuile en gescheurde kleeding — nu ontving elke patiënt een zindelijk warm bad, een helder linnen hemd en verdere kleedingstukken, alle tot in de geringste details met nauwkeurige studie ingericht, om lichtheid, gemak en warmte met een eenvoudig, betamelijk voorkomen te vereenigen.

Het huishoudelijk bedrijf vond hier eene plaats in den beganen grond, de heilkundige patiënten op de

eerste verdieping, de geneeskundige op de tweede verdieping, de besmettelijke op de derde verdieping en de herstellende patiënten op afzonderlijke zalen aan de achterzijde.

In de keuken en keukentjes, zoomede in de tisanerie, werd met stoom gekookt en stoom verhitte het water der baden en van de wasscherij.

Water om spijzen te bereiden, de drankjes klaar te maken, de flesschen en potten, ja zelfs de privaten te spoelen en alles te reinigen wat te reinigen was, men vond het — trots het ontbreken van een waterleiding — reeds overal en in overvloed en zóó helder, dat het ieders verbazing opwekte.

Een door stoom bewogen lift ontbrak evenmin als heete lucht-calorifères en inrichtingen tot geregelden af- en aanvoer van lucht. Kortom, de inrichting was zoo volmaakt mogelijk en ofschoon veel van het opgenoemde ons thans eenvoudig en heel gewoon toeschijnt, vijftig jaar geleden stond ieder verbaasd over het nieuwe wat men zag. Uit alle landen stroomden mannen van naam hierheen en gaven onverholen hunne bewondering te kennen. In alle tijdschriften en vakbladen werd dit Ziekenhuis op één lijn gesteld met de beste van Europa.

En toch was de operatiekamer, een van de merkwaardigheden van dit zoo met reden hooggeroemde Ziekenhuis (*) slechts een gewoon vertrek, dat tevens dienen moest tot het geven van klinische lessen. De vloer ervan was van gewone vuren delen, de muren en plafonds waren eenvoudig gewit, de meubelen, uitgezonderd de operatietafel, van de meest gewone soort. Het merkwaardige bestond dan ook alleen in de aangename ruimte, de hoogte van verdieping, de rijkelijke verlichting, de beschikking over een ruime hoeveelheid gefiltreerd water en v.n. in de operatietafel, welke men op en neer bewegen, voor- en achterover en links- en rechtshellend stellen, alsmede in- en uitschuiwen of gedeeltelijk horizontaal en schuin plaatsen kon.

In deze kamer nu werden geregeld alle operatiën verricht, zonder dat ooit van eene werkelijke behoefte aan verbetering is gebleken, en wellicht zou zij nog meerdere jaren zoo bestaan hebben, indien er niet, bij gelegenheid van de uitbreiding en verbouwing van het Ziekenhuis in zijn geheel (1885-'90), de voorkeur aan gegeven was om de reeds zeer gelukkige uitkomsten dier kunstbewerkingen nog maar zooveel mogelijk bevorderlijk te zijn. Vandaar dat er werd besloten om tegelijk met de in het nieuwe gedeelte daar te stellen kamer voor buikoperatiën, ook de oude operatiekamer geheel naar den eisch van dien tijd in te richten.

Wat bij die gelegenheid de kwestie van „infectie en hoe die te voorkomen“ terdege werd bekeken, blijkt uit de hoogst belangrijke voordracht, welke de toenmalige heelmeeester, dr. J. van der Hoeven, op uitnodiging van het hoofdbestuur, gehouden heeft in de vergadering der „Ned. Maatschappij tot bevordering der Geneeskunst“ te Rotterdam op 12 Juli 1892. De inzichten, daarbij tevens over de inrichting van operatiekamers ontwikkeld, lijken ons heden nog zoo belangrijk en juist, dat wij aan die voordracht het navolgende meenen te moeten ontleenen:

Lister, aldus de heer v. d. Hoeven, heeft in 1867 dien stoot gegeven, die leidde tot een wondbehandeling

*) Dat dit gesticht indertijd qua constructie zooveel opspraak heeft verwekt, moet niet zoozeer aan het ontwerp als wel aan de uitvoering worden toegeschreven, daar toch gebleken is, dat vele heipalen naast de fundamenteen staan.

op wetenschappelijke gronden rustende, en die ons eindelijk aan de kennis nabijgebracht heeft, hoe wonden voor verontreiniging te vrijwaren; hoe wond-complicatiën te voorkomen.

Lister ging van het beginsel uit, dat de stofdeeltjes der lucht, waarin zich rotting- en gistcellen bevonden, de oorzaak waren van het bederf en de rotting der wondafscheiding, en dat door die rotting de wondziekten werden veroorzaakt.

In den aanvang was het beginsel, naar hetwelk Lister zijn werken inrichtte, berustend op het afweren van de besmetting met zich dragende lucht, en op het ontsmetten van alles wat met besmette lucht in aanraking geweest was, hetzij wonden van den lijder of handen, instrumenten of verbandmiddelen van den heelmeeester.

Ook op het ontsmetten van de lucht tijdens kunstbewerkingen of verbandwisseling wilde Lister werken en trachtte dit met zijn carbolspray te doen.

In zeker opzicht — maar dit doet niets af aan de verdiensten van Lister — is in onze zienswijze verandering gekomen. Wij beschouwen niet meer alle sporen en gistcellen in de lucht als infectie-oorzaken.

Nadat Davaine bij multvuur een micro-organisme als ziekte-oorzaak had doen kennen en er de eigenschappen van had nagegaan; nadat ook voor andere besmettelijke ziekten bepaalde, maar telkens andere micro-organismen als oorzaak waren aangetoond, leerde men, dank zij de onderzoekingen der bacteriologen, vooral van die der Duitsche school, die schadelijke wezens welke de wonden besmetten nader kennen, en zoo is langzamerhand de oorspronkelijke (antiseptische) wondbehandelingsmethode van Lister, eene aseptische geworden en zijn vele van diens vroegere voorschriften weggevalen, als onnut, of zelfs als schadelijk.

Wie gebruikt nog protectief of spray, wie heeft niet leeren inzien, dat de meeste der antiseptische middelen, in de aanwending van welke men nog voor korten tijd alle heil zocht, zeker gevaarlijker zijn voor de levende cel van het menschelijk organisme dan voor het micro-organisme, dat zij dooden moesten, ja, dat die middelen de gezonde wondvlakten in een geschikten bodem voor de ontwikkeling van besmettingskiemen kunnen veranderen, door ze tot afscheiding te prikkelen.

Wist Lister in het slecht ingerichte Ziekenhuis te Glasgow uitstekende uitkomsten te verkrijgen, nog betere waren te bereiken. Daartoe moest men trachten de besmettingskiemen zoo mogelijk overal te vernietigen, en haar, daar dit niet altijd bereikbaar is, zoo mogelijk nergens eenen geschikten voedingsbodem aan te bieden. Want alle onderzoekingen leeren, dat buiten alle verhouding contact-infectie meer te vreezen is dan die, welke overgebracht zou kunnen worden door stofdeeltjes in de lucht.

Reine omgeving, reine handen, instrumenten, verbandmiddelen, reine wonden, alles vrij van besmetting, — maar ook tevens alles zóó ingericht, dat besmettingskiemen nergens den bodem vinden, waar zij zich kunnen vermenigvuldigen.

Dat te bereiken moet het doel zijn, en hoe nader men aan dat doel komt, des te zekerder zal men niet alleen hospitaal-gangraen, septicaemie en pyaemie, maar ook zelfs het eenvoudig etteren der wonden voorkomen. Rein verbonden, niet besmet, dan geneest een doelmatig aangelegde wonde geheel als een onderhuidsche. En dan kan de patiënt geen gevaren meer opleveren voor zijne mede-patiënten en kunnen deze, eveneens behandeld, voor hem geen bron van besmetting worden.

Is het dan moeilijk vertrekken te ontsmetten, bij den aanleg van een operatiekamer moet men op die moeilijkheid vooral bedacht zijn en alles zóó inrichten, dat aan reiniging geen al te groote bezwaren in den weg staan.

De wanden moeten er glad en tegen de aanwending van zeep bestand zijn. Hoeken moeten zooveel mogelijk vermeden en onnoodige versieringen geweerd worden. Komen er pathogene kiemen in het vertrek, nergens moeten die een geschikten voedingsbodem vinden om zich te ontwikkelen of zich te vermenigvuldigen. Kan men bij den bouw alle organische stoffen, hout bv., in het vertrek niet geheel buiten sluiten, hoe minder het aangewend wordt, des te beter; in ieder geval moet het met een émailverf of met porseleinlak bedekt en gladgemaakt zijn, want is de oppervlakte niet spiegelglad en als het ware gepolijst, dan zal zich stof in de oneffenheden ophopen en aldaar een voedingsbodem vormen.

Groote glasplaten zijn zeker het doelmatigste bekleedsel voor de wanden eener operatiekamer. Ook verglaasde tegels voldoen goed, evenzeer als marmerbekleding en gepolijst Engelsch cement. Ook trasbekleding der muren is voldoende, mits een bedekking met porseleinlak of émailverf de oppervlakte glad en gepolijst doet zijn.

Bij glasplaten en tegels bestaat altijd de moeilijkheid, die doelmatig aaneen te voegen, maar enkele microscopische naden leveren zeker minder gevaar op dan duizenden en miljoenen microscopische oneffenheden. En evenals wij in het dagelijksch leven geen beschimmeld glaswerk of porselein aantreffen, evenmin is een wand, met glasplaten of verglaasde tegels bedekt, een geschikte bodem voor de ontwikkeling en vermenigvuldiging van microben.

De vloer van het vertrek behoort glad en waterdicht en van afvoeropeningen voorzien te zijn. Gepolijst mozaïkmarmar en ijzerharde, verglaasde tegels zijn tot het doel geschikt; asphalt- en gewone steenbekledingen voldoen minder, daar zij spoedig ruw en oneffen worden.

Is men met den bouw van het vertrek — dat ik mij het liefst eirond zou denken — gereed, dan komt de vraag, hoe het van meubelen te voorzien. Daarbij moet weder als beginsel gelden, dat alles, wat niet onvermijdelijk noodig is, achterwege moet blijven.

Ik spreek hier niet van gordijnen of dergelijke verfraaiingen, die wel niemand zal willen aanbrengen, maar van dien voorraad van zaken, die somtijds in een operatiekamer gebracht zijn, omdat het in zeldzaam voorkomende gevallen gemakkelijk zou wezen ze er aan te treffen.

Noodig zijn een operatietafel, een washtafel, eene inrichting tot desinfectie van instrumenten en verbandmiddelen, een tafel voor gereedliggende instrumenten en een andere tafel, waarop noodige instrumenten en verbandmiddelen, in goed gesloten glazen flesschen of in metalen doozen bewaard en voor verontreiniging beschut, voor het gebruik gereedgehouden kunnen worden; verder inrichting voor verwarming en voor verlichting en een toevoer van zuiver water.

Liefst niets meer.

Hoe de lucht te reinigen? Tyndall heeft o. a. eene wijze van luchtzuivering aangegeven, welke tot veelvuldige toepassing kan leiden.

Besmeert men een rollen cylinder inwendig met glycerine of eene andere kleverige vloeistof, sluit men de beide openingen met glas, schudt men gedurende eenigen tijd den zoo gevormden koker, dan is een doorvallende lichtstraal ongekleurd en de lucht vrij van stofdeeltjes. Die toch zijn aan de kleverige wan-

den vastgehecht en zweven niet mee vrij rond.

Even als een kleverige stof, Perubalsem bv., de schadelijke stoffen in den cmtrek eener wond als in een vernis kan doen vast-leven en onschadelijk maken, evenzoo kunnen wij door het natmaken van de lucht, van de wanden en van den vloer van ons vertrek het stof tijdelijk uit de lucht verwijderen, het aan wanden en vloeren vasthechten en onschadelijk maken. Want van nat vuil dampt alleen water uit, en waterdampen voeren geen vaste lichamen mede, geen sporen van microben, die toch alleen in drogen toestand door luchtstroomden worden medegevoerd.

Wanneer wij dus door stroomenden waterdamp, nadat wij onze operatietafel, meubels en instrumenten met uitgespreide lakens bedekt hebben, de atmosfeer in ons vertrek zuiveren; wanneer wij met het nedervallende vocht de stofdeeltjes er uit verwijderen; wanneer wij door 't natmaken van wanden en vloer het nedervallend stof tijdelijk onschadelijk maken door het vast te hechten, ook in de microscopische naden tusschen de glasplaten en tegels — dan zullen wij ons, na de wegneming der bedekkende lakens, met reine meubelen en reine instrumenten in een reine omgeving bevinden.

Hier komt dus, maar met geheel ander doel dan vroeger aangewend, de spray weder in werking — niet om onwerkzame, sterk verdunde oplossingen van antiseptica te verspreiden, maar als mechanisch lucht-zuiveringsmiddel, regen nabootsende en tevens als middel om stof, dat, niettegenstaande ons pogen, nog in hoeken aanwezig mocht zijn, tijdelijk vast te kleven en onschadelijk te maken."

Passende in dien gedachten-gang en uit overweging dat „in een goed ingericht Ziekenhuis zoo mogelijk meerdere operatiekamers moeten gevonden worden: nl. een, waarin men reeds geïnfecteerde patiënten brengen kan en een tweede — het heilige der heiligen — in welke alleen patiënten komen die van infectie alles te vreezen hebben, maar die zeiven in dat opzicht geen gevaar voor anderen opleveren" — werd er besloten om de beschreven operatiekamer te verbeteren met eene wand- en plafondbepleistering in cementmortel, een terrazzo-marmeren vloer en met deuren en ramen welke, evenals het pleisterwerk en den vloer zoo vlak, glad en hard mogelijk zijn; bovendien moesten de verschillende vlakken met groote holle hoeken bij elkaar aansluiten en alles — de vloer natuurlijk uitgezonderd — in émailverf beschilderd worden.

Het ameublement bestond in ± 0.3 M. breede wit-marmerglazen draagplaatjes langs de wanden; een dito tafeltje op nikkelen voetstel, een met émailverf beschilderde smalle, holle ijzeren operatietafel, een paar licht verrolbare tafeltjes met twee en drie hoog glazenbakjes voor oplossing van sublimaat of dergelijke, eene ruime waschgelegenheid met tuimelende kommen, een dito spoelbak en eenige gasarmen — waaronder een vierlichts — ter verlichting.

Als wasch- en spoelwater in het algemeen diende nu het water van de drinkwaterleiding, dat echter ter behandeling van de wonden nogmaals gefiltreerd werd. Bovendien werd er stoom gebracht, om door vermenging over water van elke temperatuur te kunnen beschikken en de ruimte te kunnen verwarmen.

Behield de kamer dus haar doodgewoon karakter, ook overigens mogen de eischen, door den directeur en den heelmeeester van het Ziekenhuis gesteld — ofschoon reeds wijzende op een drang naar den hoogsten graad van reinheid — niet anders dan bescheiden, en toch — de ondervinding toonde het aan — hoogst doeltreffend genoemd worden.

Een klein vertrek, met een paar deuren van deze kamer gescheiden, werd nog ingericht tot chloroformkamer, tevens bewaarplaats van instrumenten en verbandmiddelen, maar eene uitbreiding met noorderlijk bovenlicht, zooals de medische directie het wenschte, kon, als niet absoluut noodig, wel tot een gunstiger oogenblik worden uitgesteld.

(Slot volgt.)

HET MUIDERSLOT.

Een onzer medewerkers heeft zich naar het Muider-slot begeven en gezien, dat de uitbouw, van welks geschiedenis Hooft in zijn brieven ons zulk een duidelijk beeld gaf, inderdaad gesloopt is. Op het oogblik, dat hij de binnenplaats bezocht, waren de „booghen", waar Hooft melding van maakt, nog aanwezig, maar het scheen, dat zij ook afgebroken zouden worden.

Sedert bevatte de „Amsterdamsche Courant" het volgende:

„Het bleek, dat werkelijk het bedoelde portaal met toestemming van den Minister wordt weggebroken, doch dat hier nu juist geen gewichtige historische herinnering door verloren gaat. Waar is het, dat Hooft het portaal heeft laten bouwen en als zoodanig kan de herinnering historisch zijn. Maar om gewichtig te kunnen genoemd worden, moest het portaal toch ten minste kunstwaarde bezitten en deze wordt er door bevoegde beoordeelaars geheel aan onttogen."

„Het portaal kwam in de plaats van een kleine gaanderij, hetgeen nog blijkt uit de aanwezigheid van een put, die zich vroeger in haar geheel op de binnenplaats bevond en die nu op de binnenplaats nog slechts voor een deel zichtbaar is, daar de andere helft ten gevolge van de meerdere breedte van het portaal, waarvoor de gaanderij plaats maakte, onder het portaal is verborgen."

„Ware Hooft een deskundige geweest, hij zou dit portaal in dezen vorm er niet hebben laten bouwen, daar het volstrekt niet past bij de architectuur van het slot, en bovendien, door de constructie van het dak, groot nadeel heeft gedaan aan de omringende deelen. Het dak bestaat namelijk uit twee schijnlopende deelen, welke beide met de muren aan weerskanten een diepe goot vormen. Deze goot nu is jaren lang een soort reservoir voor het hemelwater en andere neerslag geweest (sic) waarvan het gevolg was, dat de omringende muren door het vocht belangrijke schade hadden geleden. Onder anderen is de bijna een meter dikke muur van de riddersaal zóó door het vocht verteed, dat men er met een scherp voorwerp in steken kan."

Wij zouden gaarne weten, hoe de „Amsterdamsche Courant" aan deze wijsheid gekomen is. Het zou ons niet verwonderen, als zij haar lantaarntje op het Haag-sche Binnenhof, vlak naast het Mauritshuis, was gaan ontsteken.

Dat het portaal is weggebroken, kan niet worden ontkend. Is het nu een troost, dat Mr. Goeman Borgesius zijn toestemming tot de sloping heeft gegeven? Deze goede man heeft het ongetwijfeld met gewichtiger bestuurszaken zóó volhandig, dat hij aan iets als de voorgenomen sloping van een stukje Muider-slot niet veel aandacht kan schenken. Het stuk, dat de afbraak sanctionneert, zal vermoedelijk, met tientallen van anderen, in der haast door den Minister ondertekend zijn.

Had Zijne Excellentie geweten, waar het om ging, hij was misschien niet zoo grif in het teekenen geweest. Doch hij wist dit niet, en het schijnt, dat ook de heer De Stuers niet geweten heeft, hoe belangrijk dat portaal was, niet om zijn kunstwaarde, doch als onvervalscht gedenkstuk uit den tijd van Hooft. De brieven van Hooft behooren waarschijnlijk niet tot zijn dagelijksche lectuur.

Nu moet de afbraak goedgepraat worden. Het kan nu eenmaal niet worden ontkend, dat Hooft het portaal heeft laten bouwen, en dat het als zoodanig geschiedkundige waarde had. Maar met wat castuïetiek, waarin de heer De Stuers steeds een meester bleek, komt men een heel eind. De geschiedkundige waarde kan niet worden geloofend, maar wel de gewichtige geschiedkundige waarde. Want gewichtige ge-

schiedkundige waarde is onbestaanbaar zonder kunstwaarde. Is nu kunstwaarde aanwezig geweest? Neen, want bevoegde beoordeelaars hebben haar ontkend.

Doch de logica is er ook nog. Waarom is gewichtige geschiedkundige waarde onbestaanbaar zonder kunstwaarde? De geschiedenis vraagt niet naar het meer of minder kunstvolle der oorkonden. Zij verlangt slechts echtheid. Het gekrabbeld kattedeltje, dat echt is, verkiest zij boven het kunstvol handschrift, dat een hedendaagsch falsaris haar in de handen poogt te stoppen.

Dat het portaal kwam in de plaats eener galerij, behoeft niet met veel vertoon van oudheidkundig vernuft uit het aanwezig zijn van een put te worden afgeleid. Hooft schrijft uitdrukkelijk, dat daar een „galerie" was, en dat hij „t nieuwe werk" groter deed aanleggen.

Kostelijk is de tirade: „Ware Hooft een deskundige geweest, hij zou dit portaal in dezen vorm er niet hebben laten bouwen, daar het volstrekt niet past bij de architectuur van het slot."

Zulke „deskundigen" kende de 17e eeuw noch de 18e eeuw; zelfs de 19e eeuw zag ze pas in haar tweede helft als paddestoelen uit den grond komen. Er blijkt nu tevens, waarom Hooft's bouwwerk moest vallen: het paste niet bij de architectuur van het Slot. Het is wel zonderling, dat Vondel noch Huigens, Tesselschade noch Barleus, die toch zoo vaak door dit portaal het huis zijn binnengegaan, den Drossaart ooit op zijn gebrekkige stijlkennis hebben gewezen. Viollet-le-Duc is twee eeuwen te laat gekomen. Had ten minste de heer Cuypers maar in 1630 geleefd, maar helaas, ook hij was er toen nog niet.

Doch Hooft had toch bij Jacob van Campen kunnen aankloppen. Hij heeft dit niet gedaan, omdat hij, wel kennende de „mesnage" van de heeren der Graaflijkheid, alles eenvoudig en goedkoop wenschte, zooals uit zijn brieven wel duidelijk is. Indien echter de heer Van Randenbroek te hulp geroepen was, zou ook hij zich niet om „de architectuur van het slot" bekommerd hebben. Men wist toen nog van geen historische stijlen.

Wij zijn knapper. Wel heeft Hooft de oude galerij gesloopt, en bleef er geen enkele afbeelding van bewaard, maar wij weten toch opperbest hoe zij geweest is, of had moeten zijn. Waarvoor hebben wij anders een afdeling Kunsten en Wetenschappen, als die ons niet kan zeggen, hoe zulk een galerij er heeft uitgezien?

Wij willen hopen, dat het gedeelte van het courantenbericht, dat over de constructieve zijde van het geval handelt, niet op officiële gegevens berust. Want die „goot als reservoir voor het hemelwater en andere neerslag" is al te gek. Waar dient een goot anders voor, dan om hemelwater en andere neerslag op te vangen en af te voeren? Laten wij weder hopen, dat 't „scherpe voorwerp", waarmede men door den „bijna een meter dikke muur, die door het vocht verteed is", kan steken, de pen van den verslaggever is geweest.

Ondertusschen is de eenige herinnering aan Hooft's verblijf op het slot gesloopt, en dat om geen enkele andere reden dan deze, dat de heer De Stuers meende, dat zij bij de „architectuur" van het slot, die pas sinds 1880 nieuw gemaakt werd, niet paste.

Het nageslacht zal over zulk roekeloos bedrijf zijn vierschaar spannen.

DE AMSTERDAMSCHGE ONGEVALLen.

Omtrent het rapport der commissie van deskundigen, uitgebracht naar aanleiding van het ongeval in

de Pieter Nieuwlandstraat, bevatte „De Ingenieur" belangwekkende bijzonderheden.

Wanneer de rapporteurs de rol van Jan van Leiden hebben moeten spelen, dan zou dit, volgens genoemd blad, daaraan leggen, dat de wethouder, belast met de Publieke Werken, hen daartoe gedwongen heeft.

Dit is een zeer ernstig bericht. Bevat het waarheid, dan blijkt er uit, dat het geheele onderzoek een comédie is geweest. Het is te hopen, dat de raadsleden zich niet met een kluitje in het riet zullen laten zenden, maar dat zij verlangen zullen te weten, of de wethouder werkelijk op het onderzoek zijn invloed heeft laten gelden. En mocht „De Ingenieur" gelijk hebben, dan behoort de Raad althans recht te doen zonder aanzien des persoons.

Inmiddels vernamen wij van een deskundige buiten Amsterdam, die omstreeks nieuwjaar de bouwrij aan de Willebrordusstraat beschouwde, dat hij toen reeds de instorting zag aankomen, wegens de geringe afmetingen der gebruikte ijzeren balken en de onvoldoende bevestiging daarvan.

Het bouwtoezicht zal dit toch ook wel gezien hebben. Tijdig optreden zijnerzijds had dit treurig ongeluk kunnen voorkomen.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

's-Gravenhage. De heeren J. W. R. Gerlach, voorzitter van den raad van commissarissen der Nederlandsche Tramweg-maatschappij, W. J. H. Leuring, arts, C. W. F. C. van Lith de Jende, candidaat notaris, H. Westra Jr., architect, allen alhier woonachtig, hebben zich tot de ingezetenen gewend met een circulaire over gezonde en goedkope woningen, tevens matige doch veilige geldbelegging.

Zij beoogen in de over het algemeen nog slechte huisvesting der arbeidende klasse verbetering te brengen.

Het doel is op daarvoor geschikte terreinen woningen te bouwen, die aan hygiënische eischen voldoen en bestaande uit een voorkamer, slaapkamer, keuken, bergplaats of zolder en tuintje. De onderteekenaars der circulaire wenschen met de uitvoering van hun plan een begin te maken, door in eene der meest bevolkte wijken van Scheveningen, in den kring van visschers en arbeiders, in de nabijheid van de in aanbouw zijnde haven, eene reeks van zulke huizen te bouwen, om later in den Haag en andere steden van ons land, waar schaarste heerscht aan dergelijke woningen, het plan voort te zetten.

Met Scheveningen wenschen zij te beginnen, in de eerste plaats, omdat juist daar de grootste behoefte bestaat aan zulke woningen, en ook omdat des zomers zoo velen uit alle deelen van ons land die badplaats bezoeken en dan door eigen aanschouwing zich van het nuttige van de zaak kunnen overtuigen.

Het is de bedoeling eene maatschappij op te richten met een kapitaal van 1600,000, verdeeld in 4 gelijke series, waarvan 2 series, dus 800,000, noodig zijn voor den aanbouw van de 200 woningen te Scheveningen; met welken bouw geen aanvang zal worden gemaakt alvorens ten minste de eerste serie voltekend is.

Volgens berekening zoude bij een zeer matigen huurprijs der woningen van 1.40 per week, een totaal bedrag aan huur worden verkregen, dat na aftrek van alle jaarlijksche kosten van exploitatie, eene zuivere winst van ongeveer 3½ pCt. in uitzicht stelt.

De bovenbedoelde terreinen, te Scheveningen door de heeren in voorkoop genomen, heelaan eene oppervlakte van ongeveer 1½ hectare, waarop ongeveer 200 woningen zouden kunnen verrijzen. De kosten van aankoop van dit terrein, met den aanleg van straten, rioleering enz., en den bouw der 200 woningen zullen ongeveer 1,900,000 bedragen. Eene becijfering van de jaarlijksche lasten en huurophbrengst wijst eene zuivere winst aan van 10,350 per jaar, of ongeveer 3½ pCt. voor een kapitaal van 300,000.

De onderteekenaars meenen dat tegen het geringe renteverlies, dat hier wordt geloden, ruimschoots opweegt het bewustzijn, daardoor mee te werken aan een der dringendste en meest ingrijpende belangen van ons volk: de algemeene volgezondheid.

— Het voorstel om de vierjaarlijkse tentoonstelling van kunstwerken van levende meesters alhier niet meer te doen plaats hebben, is met 24 tegen 5 stemmen door den Gemeenteraad aangenomen.

Amsterdam. B. en W. stellen voor tot directeur der gemeentelijke waterleidingen te benoemen den heer I. M. K. Pennink, thans ingenieur-onderdirecteur bij dien tak van dienst, op een jaarswedge van 7000, met verhooging om de twee jaar met 500 tot het maximum van 8000 zal zijn bereikt.

LIEUWAREN. Het Provinciaal Blad no. 10 bevat een besluit van Ged. Staten van Friesland, om het laatste lid van art. 16 der instructie voor de opzichters van den provincieel waterstaat te doen vervangen door het volgende:

„Zij verrichten, noch direct, noch indirect, werkzaamheden of diensten ten behoeve van anderen dan de provincie, tenzij krachtens opdracht van het provinciaal bestuur.”

ZUTPHEN. Voor de betrekking van directeur der gemeentelijke gasfabriek en waterleiding hebben zich een 20 tal sollicitanten aangemeld. Op de aanbeveling zijn geplaatst de heeren G. Daams, te Stad-Elmelo, H. A. Albrecht, te Enschedé en H. Kempfers, alhier.

ZAANDAM. De herstelling van de Hervormde Kerk aan de Westzijde — de zoogenaamde „Bulle-kerk” — is bijna gereed. De schutting is verdwenen, waardoor het keurig afgewerkte gebouw als van ouds te midden van het ruime plein langs alle zijden zichtbaar wordt. Binnen eenige weken hoopt men met het stellen van het nieuwe orgel gereed te zijn en het gebouw weder in gebruik te nemen.

— Aflevering 1 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

De Samon- of Schippers-eilanden, door A. D. Hagedoorn. — De Priselvogels- of Speelvogels, door Dr. J. E. Rombout. — Nieuwere onderzoekingen met waterstof in vasten en vloeibaren staat, door Dr. L. Bleekrode. — Gelede dieren als oorzaken van ziekten, door Dr. A. J. C. Snijders. — De reuzeglobe van Elise Reclus, door H. — De verplaging der gewonden in den oorlog, door Dr. R. G. Rijkens. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen. Opgaven, die voor het gehele jaar gelden, door Ant. Pannekoek. — Boekankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— In Nederl.-Indië is: eervol ontslagen uit zijne betrekking, de tijdelijke hoofd-opzichter bij de werken en opnemingen aan de rivier de Solo, C. van Wijngaarden;

toegevoegd aan den chef de waterstaatsafdeeling, in het belang van den waterafvoer in de afdeeling Loemadji (resid. Probolinggo) de ingenieur 2e kl. J. J. A. van Dreveldt;

benoemd tot ingenieur 3e kl. bij het mijnwezen in Nederl.-Indië P. van Tiel, daartoe gesteld tot beschikking van den Gov.-Generaal van Nederl.-Indië.

— Bij min. beschikking is, met ingang van 1 Februari 1900, aan E. A. du Croo, civiel-ingenieur te Delft, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als assistent voor de waterbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft.

— De heer G. B. H. F. Alpheris, chef van het technisch bureau van het departement van koloniën te 's-Gravenhage, is benoemd tot ridder der Pruisische Kroonorde 3e kl.

ADVERTENTIE.

Bij de **Noordoosterlocaal-Spoorweg-Maatschappij** bestaat gelegenheid tot plaatsing van:

10. een OPZICHTER,

ervaren in bouw- en waterbouwkunde, bij voorkeur reeds bij Spoorwegaanleg werkzaam geweest zijnde;

20. een bekwaam Teekenaar.

Aanbiedingen schriftelijk, onder opgave van leeftijd, tegenwoordige en vroegere betrekking, referentiën, enz., franco aan de DIRECTIE van genoemde Maatschappij, Badhuiscaal 41, te Zwolle.

GEZOCHT om direct in dienst te treden:

een Bouwkundig Teekenaar,

bekend met het maken van plannen op werktuigkundig gebied.

Brieven onder letters H D, a/d. Boekhandelaar J. WALTMAN Jz., te DELFT.

— Bij gouvernementsbeschikking, dd. 4 Januari 1900, is benoemd tot opzichter bij het departement van openbare werken in West-Indië W. van den Beldt.

— Benoemd is tot directeur van de ambachtschool te Winschoten de heer H. B. Van Laatum, onder-directeur van de ambachtschool te Utrecht.

— Tot leeraar in het rechtlijnig- en vaktekenen aan de ambachtschool en avond-vakteekenschool te Haarlem is benoemd de heer H. W. Brouwer, bouwkundig opzichter-teekenaar te Leiden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Een opzichter, ervaren in bouw- en waterbouwkunde, bij voorkeur reeds bij spoorwegaanleg werkzaam geweest zijnde, en een bekwaam teekenaar, bij de Noordoosterlocaal-spoorwegmaatschappij. Adres de directie te Zwolle. (Zie adv. in dit no.)

— Bouwkundig teekenaar, bekend met het maken van plannen op werktuigkundig gebied. Adres lett. H D, Boekh. J. Waltman Jz., Delft. (Zie adv. in dit no.)

— Opzichter te klasse bij de gemeentereinigiging te Rotterdam. Jaarwedde / 900 à / 1200. Adres vóór 11 Februari aan de commissie voor de gemeentereinigiging, Kipstraat 46.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van lezers geaccepteerd twee maal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een gediplomeerd bouw- en waterbouwkundig opzichter, in het bezit van tekenakten, enz., zoekt tegen 1 April een betrekking. Adres no. 72 Bureau dezez. (2)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

- 1 Bouwk. teekenaar, leeft. 26 j., ongeh., verl. sal. / 50.
- 3 „ opz.-teekenaar, leeft. resp. 21, 23 en 24 j., ongeh., verl. sal. resp. / 60, / 60 à 70 en / 70.
- 1 Waterbouw-opz., leeft. 24 j., ongeh., verl. sal. / 70.
- 1 Werktuigk.-teekenaar, leeftijd 22 jaar.
- 1 Machinist, leeft. 45 j., geh., verl. sal. / 16 à 20 per week
- 1 Opz.-landm., leeft. 37 j., ongeh., verl. sal. / 1500 p. jaar.

CORRESPONDENTIE.

— Wegens plaatsgebrek kunnen de verslagen der voordragingen van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, afdeelingen Amsterdam en 's-Gravenhage, eerst in het volgende nummer opgenomen worden.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, 17 en 21 Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zoon concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-straat 64 b, d, Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

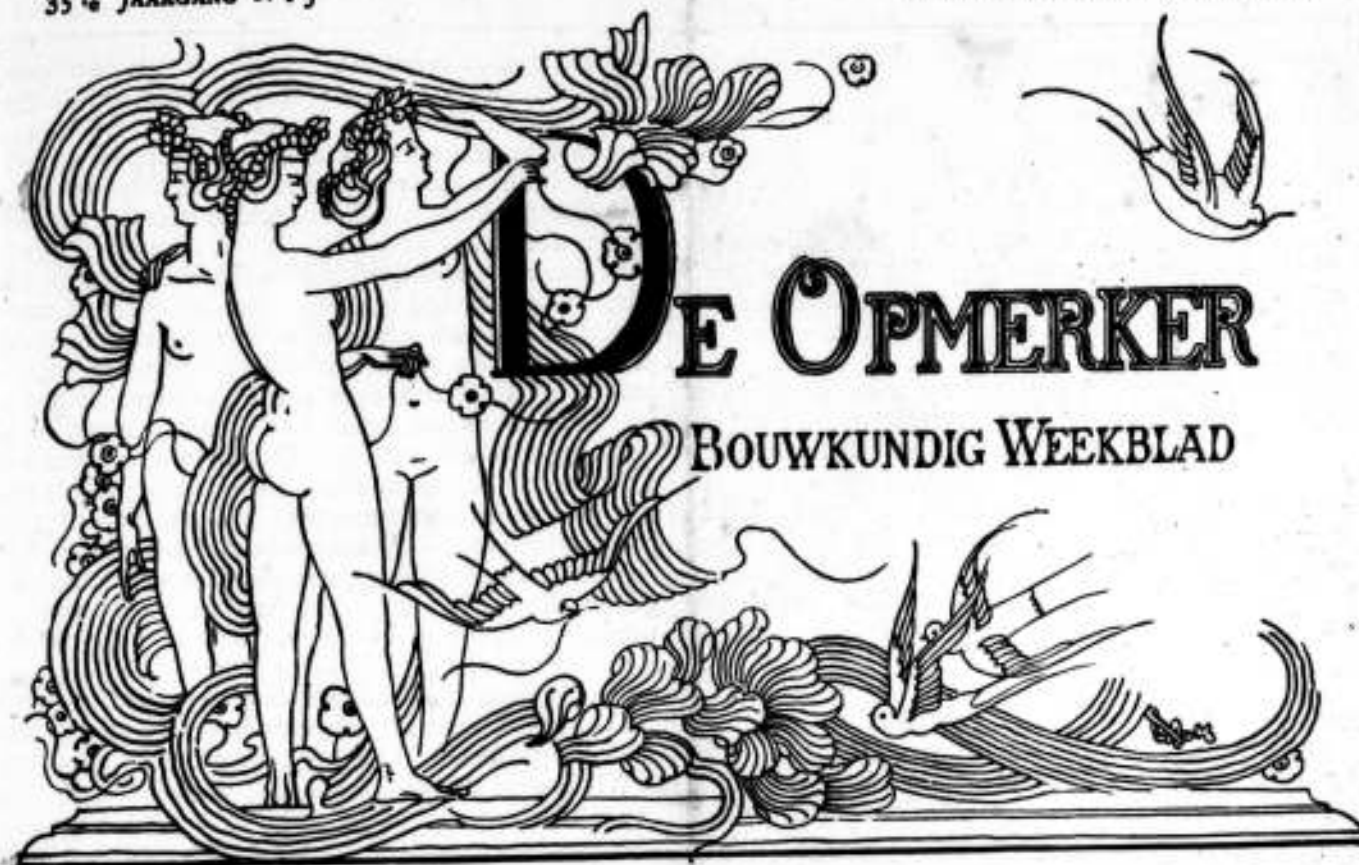
Maatschappij tot Exploitatie van Slaatspoorwegen.

In de maand April aanst. zal te Utrecht examens worden gehouden voor **ASPIRANT-OPZICHTER** bij den Dienst van Weg en Werken. Inlichtingen en het programma zijn op aanvragen te verkrijgen bij den Chef der 1e Afdeeling van genoemden Dienst.

STOOMTIMMER- HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BUIJZEND, Breda.
SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België / 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, / 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat / 0.25, zonder plaat / 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels / 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer / 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

HET MUIDERSLOT.

In de afdeelingen der Eerste Kamer is door sommige leden betreffende de restauratie van dit kasteel op afkeurende wijze gesproken. De Minister van Binnenlandsche Zaken kan die critiek niet beamen. De voorstelling, als zoude de restauratie de herinneringen aan Hooft en den gezelligen Muiderkring, waarvan men vóór die restauratie een aangenamen indruk ontving, weggenomen hebben, is minder juist. Ten eerste was er, vóór de restauratie begon, zoo goed als niets uit Hooft's tijd aanwezig; vervolgens kan het geheel verwaarloosde, ingewaterde en vervuilde kasteel bezwaarlijk een aangenamen indruk gemaakt hebben, en eindelijk is juist, in verband met die restauratie, de Groote of Ridderzaal in den stijl van Hooft's tijd rijk betimmerd en gestoffeerd, als een hulde aan den grooten schrijver en aan zijn kring.

Dat het kasteel daar thans staat als een middeleeuwsch slot is ongetwijfeld waar, en strekt den architecten, die met de restauratie werden belast, veel eer tot lof, want dit kasteel is van de stichting af een middeleeuwsch slot geweest. Dat het echter thans daar staat als een middeleeuwsche kapel, mag tegengesproken worden, zegt de Minister.

Hier is dus de Minister zelf over het Muiderslot aan het woord, zij het dan misschien ook alleen als spreektrampet van den referendaris voor Kunsten en Wetenschappen.

In deze omstandigheden is het begrijpelijk, dat Zijne Excellentie de critiek op de restauratie van het Muiderslot „niet kan beamen”. Eigen werk afbreken doen slechts uiterst weinigen.

Met veel aplomb verkondigt de Minister, dat de voorstelling „als zoude de restauratie de herinneringen aan Hooft en den gezelligen Muiderkring weggenomen hebben, minder juist is, om dat er, vóór de restau-

ratie begon, zoo goed als niets uit Hooft's tijd aanwezig was”. Deze verzekering zou wel achterwege gebleven zijn, had Zijne Excellentie geweten, dat een gedeelte van het gebouw, niet alleen ontwijfelbaar uit Hooft's tijd afkomstig was, maar ook, door de bijzonderheden, welke de dichter daarover in zijn brieven mededeelde, als geschiedkundige herinnering van belang was.

Zij, die het kasteel bv. in 1875 gezien hebben, zullen er verbaasd over zijn, dat de Minister meent dat het toen „geheel verwaarloosd, ingewaterd en vervuild was”. Deze voorstelling is al zeer overdreven. Het beste bewijs daartegen is de beschrijving van het slot, die het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap omstreeks dien tijd in het licht gaf.

Dat, bij de restauratie, „de Groote of Ridderzaal in den stijl van Hooft's tijd rijk betimmerd en gestoffeerd” werd, was bekend. Weinigen zullen echter bevroed hebben, dat deze in 17e-eeuwsch maskerade-pak optredende timmeraadje en stoffaadje, door 19e-eeuwsche handen gemaakt, als „een hulde aan den grooten schrijver en aan zijn kring” zijn bedoeld.

Het is waar, Hooft, de maker van een tooneelstuk, waarin aan Gerard van Velsen de mooie rol werd toebedeeld, zal niet veel met Graaf Floris V hebben opgehad. Daaraan zal het ongetwijfeld moeten worden toegeschreven, dat de Drossaart niet, als een hulde aan „der keerlen God”, de groote zaal in 13e-eeuwschen trant heeft doen betimmeren en stoffeeren. Of zou hij zoo iets al te dwaas hebben gevonden, en dergelijke onzinnige huldeblijken aan 19e-eeuwsche staatsambtenaren hebben overgelaten?

De leden der Eerste Kamer hebben het den Minister gemakkelijk gemaakt, toen zij beweerden, dat het slot „thans daar staat als een middeleeuwsche kapel”. Men behoeft al niet veel Fransch te kennen, om deze

bewering te beantwoorden met: „mis, mannetjes, het is geen kapel, het is een slot”.

Maar de kamerleden, vermoedelijk niet bijzonder architectonisch-ontwikkeld, hebben toch, in hun arge-loosheid, de plank nog niet geheel en al misgeslagen. Zij zagen het slot steeds meer „middeleeuwsch” worden, en dit was het, wat hen onthutste. Zij vonden het een zonderlinge kreetgang, dat, terwijl wij toch steeds verder en verder van de middeleeuwen ons verwijderden, het slot die periode meer en meer schijnt te naderen.

Zij wisten wel, dat het gebouw „van de stichting af een middeleeuwsch slot geweest” was, maar zij meenden zich toch ook te herinneren, dat het in de 16e, 17e en 18e eeuw bestaan had, en dat die eeuwen haar sporen hadden achtergelaten. En nu is het de wegwissing van al deze sporen, die hen trof en ergerde. Zij zagen in het vervangen dezer herinneringen door 19e-eeuwsch-middeleeuwsche daden van vandalisme, uitingen van de eigenaardige geestesrichting, waartoe de referendaris en de architecten, dien hij zijn lof toezwaait, behooren. In dezen gedachten-gang is de benaming „kapel” verklaarbaar.

„Also sprach Zarathustra”... pardon, „dat het echter daar staat als een middeleeuwsche kapel mag tegengesproken worden”, zegt de Minister. En er zich over verheugende, dat deze tegenspraak veroorloofd is, laat hij den referendaris en de „lofwaaardige” architecten hun vervalschingswerk kalm vervolgen.

VERANTWOORDELIJKHEID BIJ BOUWEN.

De herhaalde instortingen van Amsterdamsche huizen hebben reeds heel wat beschouwingen van deskundigen of niet-deskundigen ten gevolge gehad.

Sommige dezer beschouwingen zijn wel goed bedoeld, doch snijden niet veel hout. Het weekblad „Architectura” heeft zich verdienstelijk gemaakt door de vraag, wie eigenlijk bij bouwen de verantwoordelijke persoon is, ter sprake te brengen.

Het blad is van oordeel „dat bij de tegenwoordig heerschende wetten en verordeningen niemand als de verantwoordelijke persoon kan worden aangesproken en desnoods vervolgd en gestraft”. Het grondt deze meening op artikel 1645 van het Burgerlijk Wetboek, dat luidt: „Indien een gebouw, voor eenen bepaalden prijs aangenomen en gemaakt, geheel of gedeeltelijk vergaat door een gebrek in de samenstelling, of zelfs uit hoofde van de ongeschiktheid van den grond, zijn de bouwmeesters en aannemers daarvoor gedurende tien jaren aansprakelijk”.

Alvorens dit artikel en de gevolgen, die het kan hebben, te bespreken, merken wij op dat hier slechts de verantwoordelijkheid naar het burgerlijk recht, en niet die in strafrechtelijken zin bedoeld is. Wanneer bij ongelukken, als die te Amsterdam voorvielen, geen dooden of gekwetsten kwamen, dan zijn er voor de tusschenkomst van den strafrechter geen termen. Doch zijn er slachtoffers te betreuren, dan is een strafvervolgung wel niet onvermijdelijk, maar toch waar-schijnlijk.

Veel, zoo niet alles, hangt af van de conclusie, waartoe de deskundigen, die de rechters moeten voordichten, komen. Zoo stortte den 3n April 1896 een gewelf van de in aanbouw zijnde Jezuïetenkerk te Nijmegen in, welk ongeval aan twee werklieden het leven kostte. Doch de deskundigen konden de juiste oorzaak van de instorting niet aangeven. Wel achtten zij de ge-bezigde materialen niet onberispelijk, wel hadden zij bedenking tegen de gevolgde constructie, tegen de wijze, waarop de formelen verwijderd waren, wel

laakten zij het gebrekkig toezicht, dat was uitgeoefend, maar zij konden de verschillende verantwoorde-lijkheden niet voldoende vaststellen. De officier van justitie te Arnhem kon, met dit rapport in han-den, wel niet anders doen dan een vervolging achter-wege laten, omdat niet bleek, welke persoon vervolgd moest worden.

In den regel zullen dergelijke rapporten zoo gesteld zijn, en het zou ons niet verbazen, indien de Amster-damsche deskundigen zich onthielden een bepaalde persoon als den verantwoordelijken man aan te wij-zen. Men stelle zich eens voor, hoe moeilijk het is, om, als men op het terrein van de ramp komt, in de verwarde overblijfselen, dikwijls nog niet meer in hun oorspronkelijken toestand, — omdat de beproefde red-ding der slachtoffers noodzakelijk met verandering ge-paard moet gaan, — de zekere bewijzen te vinden voor de schuld van bepaalde personen. Het verhooren der-geenen, die op het oogenblik van de ramp aanwezig waren, geeft weinig licht. Men hoort de meest uiteen-loopende verhalen, terwijl de begrijpelijke schrik, door de aanwezigen ondervonden, hen vaak parten speelt.

De gevallen, dat het tot een vervolging en een ver-oordeeling komt, zijn dan ook betrekkelijk zeldzaam.

Wij komen na deze uitweiding op het artikel 1645 van het Burgerlijk Wetboek terug. Het weekblad „Architectura” dwaalt, wanneer het meent, dat op grond daarvan een „strafvervolgung” kan worden in-gesteld. De bepaling heeft geen ander doel, dan de wettelijke verhouding tusschen hem die bouwt en hem die bouwen laat te regelen. In het geval der instorting in de Willebrordusstraat zijn deze beide personen in één vereenigd. De schade, die geleden werd, kan dus op niemand verhaald worden. Anders zou dit zijn, wanneer de ingestorte huizen eigendom waren van een ander dan den bouwer.

Het denkbeeld, dat „voor elken bouw, dat is voor elk bouwwerk, groot of klein, op- of herbouw”, een „verantwoordelijk persoon” behoort aanwezig te zijn” heeft ongetwijfeld veel aanlokkelijks.

De moeilijkheid ligt echter in het bepalen wie deze persoon zal zijn. Dit is veel minder „eenvoudig” dan het weekblad „Architectura” zich voorstelt.

Want in de eerste plaats moet men het er over eens zijn, welke verantwoordelijkheid wordt verlangd. Het weekblad „Architectura” schijnt de strafrechtelijke verantwoordelijkheid te bedoelen, en dus veran-dering, althans verduidelijking der artikelen in het Wetboek van Strafrecht te wenschen. Toch gelooven wij, dat, hoe ook die artikelen gesteld mogen worden, de rechter steeds zal moeten onderzoeken, wie de schuld heeft van het ongeval.

Gesteld bijvoorbeeld, een bouwwerk zou in den ver-volge alleen mogen worden uitgevoerd onder leiding van een door een staatscommissie met gunstigen uit-slag geëxamineerd architect. Geschiedde nu op zulk een werk een ongeval, dan zou het toch niet aangaan den architect daarvoor aansprakelijk te stellen, zonder dat eerst werd onderzocht, of hij inderdaad de schul-dige was.

Daar evenwel het weekblad „Architectura” burger-lijk recht, strafrecht en administratief recht dooreen-haspelend, ook van „aanvragen om vergunning aan Burgemeester en Wethouders” spreekt, is de veron-derstelling niet gewaagd, dat men de wetgevende be-voegdheid der gemeentebesturen heeft bedoeld, voor zoover zij op bouwen en sloopen betrekking heeft.

Die bevoegdheid steunt op de Gemeentewet; mocht de Woningwet tot stand komen, dan zal zij eenig-zins, doch niet veel, worden uitgebreid. Den gemeente-

besturen, wat het strafrecht aangaat, de beschikking over laer te geven dan de betrekkelijk kleine geld-boeten, bij wanbetaling door gevangenisstraf te ver-vangen, ligt niet in de bedoeling, en kan ook niet in de bedoeling liggen. Een gemeentebestuur is er niet voor berekend, om als wetgever op te treden. Het groote bezwaar tegen de Woningwet is, dat deze de wetgevende bemoeiingen der gemeentebesturen wil uitbreiden, zonder ook naar de geringste leiding te geven. Velen vragen zich af wat daarvan, vooral in kleinere gemeenten, terecht zal komen.

De Woningwet zal evenwel ten gevolge hebben, dat de „vergunning” tot bouwen, die nu in enkele ge-meenten vereischt wordt (ofschoon naar veler meening in strijd met de wettelijke bepalingen, die thans gel-den), in de toekomst overal, ten minste voor wonin-gen, zal kunnen worden gevorderd.

Is die wet aangenomen, dan kunnen, zooals het weekblad „Architectura” wil, de Gemeenteraden (niet Burgemeester en Wethouders) „vaststellen dat geen vergunning zal worden gegeven tot bouwen, tenzij bij de aanvraag tevens worde vermeld, wie de verant-woordelijke bouwmeester zijn zal”.

Het is ons echter niet duidelijk, wat door zooda-nige bepaling zal gewonnen worden. Wij willen aan-nemen, dat het mogelijk zal zijn aan Burgemeester en Wethouders de bevoegdheid te geven, als verant-woordelijke bouwmeesters dezulken te weren, die naar hun oordeel geen voldoende vakkennis bezitten. Hoe nu echter zekerheid te verkrijgen dat de verantwoor-delijk gestelde persoon zich wezenlijk met het werk bemoeit? En gesteld, die zekerheid wordt verkregen, wat te doen als er een ongeluk gebeurt?

Men kan, bijvoorbeeld, een artikel maken: „Het is aan hem, die als verantwoordelijk persoon bij den bouw van een „perceel” (Amsterdamsche terminologie) optreedt, verboden daar ongelukken te doen plaats-vinden, op straffe eener boete van f 25, of ten hoog-ste zes dagen hechtenis”. Of echter zoodanige bepa-ling de goedkeuring van de Gedeputeerde Staten zou verkrijgen, moet sterk worden betwijfeld. Nemen wij evenwel eens aan, dat dit gebeurt, en dat het artikel ook niet door de Koningin wordt vernietigd. Welke kantonrechter zal nu, alleen op grond dat het ongeluk geconstateerd is, zonder verder onderzoek naar schuld, den „verantwoordelijken persoon” tot de hechtenis of tot de boete van f 25 veroordeelen? En al ware er een te vinden, dan zou die straf toch zeker niet de gevolgen hebben, die het weekblad „Architectura” daarvan verwacht.

Toch is het begrijpelijk, dat het groote publiek, nu het telkens ongelukken ziet gebeuren, meent dat iets gedaan behoort te worden, om herhalingen daarvan te voorkomen. Nog verklaarbaarder is, dat er velen zijn die gelooven, dat de fout bij het bouwtoezicht schuilt.

Dit bouwtoezicht is door de Gemeentewet wel niet aan de gemeentebesturen opgedragen, maar hun toch overgelaten. In de wijze, waarop zij het uitoefenen willen, zijn zij geheel vrij, mits zij slechts zorgen met geen andere zaken zich te bemoeien dan die de open-bare veiligheid, gezondheid en zedelijkheid raken. Willen zij een verordening op het bouwen en sloopen maken, het staat hun vrij; achten zij het niet noodig, zij worden er, ten minste zoolang er geen Woningwet is, geenszins toe gedwongen er een uit te vaardigen. Ook omtrent de wijze, waarop zij willen zorgen dat aan de verordening, zoo die er is, de hand wordt ge-houden, zijn geen regelen gegeven. Maar als straf op

overtreding mogen zij slechts de bovengenoemde ge-ringe hechtenis of boete bepalen. Is dit een zeer on-schuldig dwangmiddel, toch heeft de wet ook nog een der meest krasse, welke Nederland kent, namelijk het van overheidswege afbreken van het in strijd met de verordening gebouwde, tot hun beschikking gesteld. Schakelingen daartusschen bestaan niet.

Nu behoeft het geen betoog, dat de gemeentebesturen slechts hoogst zelden tot zulk een krasen maat-regel zullen overgaan. Want al kunnen zij „den ster-ken arm” gebruiken, Nederland is Rusland niet, en men wil zich ongaarne aan latere processen wagen. Daarom wordt soms het wapen der „onbewoonbaar-verklaring” aangegrepen, om op onwilligen pressie uit te oefenen.

In deze omstandigheden mag de taak der bouw-politie, die alleen in enkele onzer grootste gemeenten als afzonderlijk korps bestaat, uiterst moeilijk worden genoemd.

Daar het maken der verordeningen den Gemeente-raad toekomt, is het mogelijk dat daar allerlei be-palingen in worden opgenomen, die weinig doeltref-fend zijn, en die de bouwpolitie zeker niet wensch-t.

Is de verordening eenmaal afgekondigd, dan komt het op hare toepassing aan. Die toepassing geschiedt in de verschillende gemeenten op zeer verschillende wijzen.

Er zijn gemeenten, waar men zich op een zeer „wettisch” standpunt stelt, waar de ambtenaren voor het bouwtoezicht in hoofdzak muggenziftende bu-reaumannen moeten zijn, omdat hunne superieuren dit zoo wenschen. Hier wordt met het schrijven van rapporten, het passen en meten op ingezonden teeken-ningen, in het kort met bureauwerk, een goed deel van den beschikbaren tijd versleten. Voor het wezen-lijk bouwtoezicht is dit natuurlijk allesbehalve bevor-derlijk.

Het is eigenaardig, dat in zulke gemeenten het bouwtoezicht optreedt met een stuursche autoriteit, als had de Gemeentewet het een gansch ander gezag geschonken dan wat aan de bedreiging met een kleine hechtenis of geldboete vrijwel al zijn kracht ontleent.

In andere gemeenten gaat men op een geheel ver-schillende wijze te werk. Men beseft daar, dat meer vliegen gevangen worden met honig dan met azijn, al is die dan ook met zooveel water vermengd, dat zij haar scherpte wat heeft moeten verliezen. En men houdt ook in het oog, dat de zogenaamde „eigen-bouwers” degenen zijn, die het meest behoefte aan toezicht hebben. Daarom schrikt men die „eigenbou-wers” niet af door barsch optreden, door dreigen met straffen, die weinig om het lijf hebben. Men staat ze van het oogenblik af, dat ze hun plannen indienen, tot dat, waarop hun huizen goedgekeurd worden, met raad en daad terzijde, beseffend, dat er veel meer door onwetendheid en onnadenkendheid dan door moedwil tegen de verordeningen wordt gezondigd.

Als voorbeeld van eene gemeente, waar het laatste systeem wordt toegepast, mag Rotterdam gelden. De even bekwame als ijverige hoofdinspecteur, die daar met 't bouwtoezicht belast is, heeft 't peil der „eigen-bouwers” in de Maasstad door zijn tactvol optreden veel weten te verhoogen. Hij begrijpt, dat niet de architecten, maar de onontwikkelde bouwondernemers het meest behoefte aan zijn toezicht hebben. Zijn humaan optreden maakte, dat de raad, door hem ge-given werd opgevolgd, en zoo wist hij, ofschoon onder dezelfde ongunstige omstandigheden werkende als zijn collega's in andere steden, resultaten te bereiken, waarop hij met trots en voldoening mag terugzien.

Zoo is dan weer eens bewezen, dat het niet op de

verordeningen, doch op hen die ze hebben toe te passen in de eerste plaats aankomt.

Wij zijn er van overtuigd, dat wanneer de Amsterdamsche bouwpolitie het voorbeeld harer Rotterdamse zuster had gevolgd, een ongeval als dat in de Willebrordusstraat niet zou zijn voorgekomen. Want het blijkt, dat de „eigenbouwer“, die daar aan het werk was, van goeden wille mocht worden geacht, zoodat hij niet doof gebleven zou zijn voor gemeentelijke waarschuwingen. Ook in de Pieter-Nieuwlandstraat zijn de huizen ingezakt door de onbedrevenheid, niet door de kwaadwilligheid van den bouwer.

En juist het besef, dat zij geen vuist kan maken, omdat zij geen hand heeft, moest de bouwpolitie onzer groote steden er toe brengen, langs den weg der zachtheid te bereiken, wat op andere manier onbereikbaar blijven moet.

Waar het ter goeder naam bekend staande architecten geldt, kan zij gerust een oogje dicht doen; daar zijn geen ongelukken te vrezen. Doch de „eigenbouwerij“ moet voortdurend het voorwerp harer nauwlettendste zorg zijn. Een goed woord zal hier allicht een goede plaats vinden.

Of gelooft iemand dat, wanneer de ambtenaren van het Amsterdamsche bouwtoezicht den ondernemer in de Willebrordusstraat in tijds op het gevaarlijke van zijn werk gewezen hadden, deze toch zou zijn voortgegaan? Maar het is best mogelijk, dat, toen zulk een waarschuwing had moeten worden gegeven, de ambtenaren aan hun stadhuis-lessenaars gekluisterd waren, spreuende of op ingezonden teekeningen een lijst te hoog, een sprong te ver, een dakvenster te in het ooglopend was, of dat de fatale hoek van 30 graden voor bovenbouw niet bereikt werd.

Het ontbreekt tegenwoordig niet aan menschen van het vak, die de ongelukken, welke plaats gehad hebben, toeschrijven aan de Amsterdamsche politieverordening, en die daarom meenen, dat een betere toestand zal ontstaan, wanneer maar eenmaal deze verordening veranderd is.

Doch veranderingen, zooals deze personen die zich denken, laat de Gemeentewet niet toe. Daarom zal de nieuwe ontwerp-verordening, die in bewerking is, velen teleurstelling moeten baren.

Evenwel kan zij toch in vele opzichten nut stichten. Want de bepalingen, die thans van kracht zijn, geven aan de eene zijde te veel, aan de andere zijde te weinig. In artikel 324 bijvoorbeeld wordt uitvoerig stilgestaan bij de hoogte, die aan „perceelen“ mag worden gegeven, doch van ijzeren of stalen balken en de wijze, waarop zij mogen worden aangewend, is in artikel 338 in het geheel geen sprake. Ofschoon de verordening van 17 Februari 1897 dagteekent, en dus tamelijk modern is, vindt men nergens iets over metaalconstructies, die, nu drie jaar geleden, toch te Amsterdam overal toepassing vonden. De verordening had er in 1847 niet anders behoeven uit te zien.

Een vast systeem is er niet in op te merken. Want terwijl over veel belangrijks geen woord gezegd wordt, daalt men, in soms zeer onbeduidende onderdeelen, tot bijzonderheden af, die den lachlust moeten opwekken. Als een voorbeeld geven wij een deel van artikel 330, waarbij bepaald wordt: „Elke privaatruimte moet eene gemeenschap met de buitenlucht hebben door middel van eene opening van ten minste 0.0144 M2. oppervlakte“. Men stelle zich voor, hoeveel minder frisch het op zulk een privaat zou zijn, indien de laatste decimaal eens verwaarloosd mocht worden!

Nu de tegenwoordige verordening over metaalconstructies zwijgt, is het begrijpelijk, dat, daar bij de

beide laatste ongevallen ijzeren balken een groote rol gespeeld hebben, eene officiële verantwoordelijkheid van de bouwpolitie niet mag worden aangenomen. Want de artikelen 337, 338 en 339, waarin over balken gehandeld wordt, doelen blijkbaar slechts op hout.

Als de verordening herzien wordt, zal men aan de ijzerconstructies zeker de plaats geven, die haar toekomt, en zal ook de hoedanigheid der gebruikte bouwstoffen, een der voornaamste factoren voor inderdaad veilig en gezond bouwen, niet langer geheel buiten beschouwing kunnen blijven.

Doch, welke verbeteringen men ook in de verordening aanbrengt, ten slotte komt het op de toepassing aan.

Voor die toepassing zouden wij wenschen een zoo talrijk mogelijk, maar vooral ambulant personeel, gerecruiteerd uit ervaren en bezadigde vakmannen. Dit personeel zou, naar het Rotterdamse voorbeeld, niet door kleinzigle vitterij of barsche en toch ijdele bedreigingen, maar door bijstand met raad en daad, overal moeten werkzaam zijn om ongelukken te voorkomen en tevens langzamerhand het peil der „eigenbouwerij“ te verhoogen. Een centrale sectie ten stadhuis kon met de onvermijdelijke bureauwerkzaamheden worden belast.

Er behoeft geen vrees voor te bestaan, dat op deze wijze de verantwoordelijkheid verplaatst zou worden. Want voor den strafrechter blijft toch altijd hij verantwoordelijk, aan wiens schuld of nalatigheid een ongeval te wijten is.

EEN FRAAIE UITGAVE.

De Friesche Bouwkring te Leeuwarden heeft het gelukkige denkbeeld gehad van merkwaardige bouwwerken in de provincie photographieën te laten vervaardigen, en die voor betrekkelijk lagen prijs verkrijgbaar te stellen. Daardoor heeft hij aan alle beminnaars van oude kunst een dienst bewezen, dien ik hoop dat zij zullen toonen te waardeeren.

Toen ik in November laatstleden de gast van den Frieschen Bouwkring was, kwamen proefdrukken ter tafel, die ik, bij een uiteraard vluchtige beschouwing, zeer goed oordeelde. Doch nu mij de eerste platen werden thuisgezonden, en ik gelegenheid had ze op mijn gemak te bezien, blijken ze mij inderdaad uitmuntend.

De photograaf, die men met de vervaardiging belast heeft, moet een hoogst bekwaam man zijn. Mij althans kwamen nog maar zelden zulke goede photo's onder de oogen. Zoowel standpunt als verlichting zijn met smaak gekozen, en wanneer de verzameling gereed zal zijn, moet zij een voortreffelijk geheel vormen.

Een onderneming als deze is alleen mogelijk bij steun van vele zijden. Ik hoop, dat deze regelen er iets toe zullen bijdragen de uitgave zóó bekend te maken als zij verdient.

De heer H. Feddema Az., architect te Leeuwarden en secretaris van den Frieschen Bouwkring, zal zeker gaarne ieder belangstellende de voorwaarden mededeelen, waarop deze fraaie afbeeldingen te verkrijgen zijn.

Nu, helaas, telkens weder merkwaardige bouwwerken in Friesland gesloopt worden, krijgt een uitgave als deze nog grooter belang.

A. W. WEISSMAN.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

AFDEELING 'S-GRAVENHAGE.
Vergadering van 25 Januari 1900.

Met een welkom op de eerste vergadering in het nieuwe jaar, werd deze bijeenkomst geopend en daarna het woord gegeven aan den heer J. A. Mulock Houwer, gemeente-architect te

Deventer, die een voordracht hield over „de Tempel van Salomo“. Met den bouw van dezen tempel werd ruim 700 jaren v. Chr. aangevangen; uit vele opgravingen en tal van nasporingen in oude geschriften en gewijde boeken kan men eenigzins nagaan hoe de tempel er heeft uitgezien; de stijl van den tempel was Assyrisch en Egyptisch, terwijl er ook Pheniciësche motieven in te bespeuren moeten zijn geweest. De voordracht werd opgeleest door vele teekeningen en een groot aantal goed gelaagde lichtbeelden.

AFDEELING AMSTERDAM.
Vergadering van 26 Januari 1900.

Na lezing van het jaarverslag, goedkeuring der rekening en verantwoording en vaststelling der begroting, werden de heeren J. W. Landré en B. J. Ouendag als bestuursleden en de heer Eduard Cuyper als voorzitter herkozen.

De heer Lellman bracht hierop de tegenwoordige slooingswoede ter sprake, namelijk de voorgenomen slooping der N. Z.-kapel, het besluit tot slooping der Haarlemmerpoort en de Beurs; daartegen teekent hij protest aan en meent o. a. dat de Haarlemmerpoort met een bedrag van 6000 gemakkelijk hersteld had kunnen worden.

De heer B. W. Wierink hield daarop een voordracht over lithographieren, die door eene groote collectie lithographiën werd toegelicht. Uitvoerig schetste de heer Wierink de techniek van deze kunst. Zij werd in Frankrijk een zuiver reproductie van kunst. Een tijd later begon de lithographiekunst te kwijnen; zij wordt nog bijna uitsluitend voor kaarten gebruikt, maar in de laatste jaren is zij er weer bovenop gekomen en wel door de reclame. Spreker betreurde het, dat in zoovele producten der lithographie de ziel ontbreekt, waardoor zij den naam van kunstwerk verliezen. Eene zeer gunstige uitzondering maken die van Chéret en Steinler. De zeer onderhouderde voordracht vond veel bijval, en onder instemming werd den heer Wierink door den Voorzitter dank betuigd.

Daarna kwam de instorting der huizen aan de Willebrordusstraat ter sprake. Verschillende leden voerden daarover het woord, waarna op voorstel van den heer W. J. de Groot besloten werd de zaak op de eerstvolgende jaarvergadering der Maatschappij te behandelen, met verzoek haar vooraf behoorlijk voor te bereiden.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE LEIDEN.

Vergadering van 25 Januari 1900.

Na lezing der notulen en het lezen van het jaarverslag over 1899, hield de heer A. J. van Achterberg, directeur der Ambachtschool, een voordracht, getiteld: „Iets over ijzer en staal“. De verschillende bewerkingen, die dit metaal ondergaat vanaf het oogenblik dat het als ijzererts uit de mijnen gehaald wordt, werden door spreker achtereenvolgens behandeld, terwijl de voordracht door verschillende schetsen en ijzeren voorwerpen toegelicht werd.

Tot besluit werd gekozen de heer G. van Driel, en wel in de plaats van den heer Jesse, die als zoodanig had bedankt.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING“ TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 25 Januari 1900.

De Vice-voorzitter opent deze eerste vergadering in 1900 met een toepasselijk woord en deelt mede dat op een verzoek van het bestuur der Vereeniging, een schrijven van heeren Burgemeester en Wethouders dezer gemeente is ingekomen, met kennisgeving dat in gunstige overweging is genomen om een der nog aan te leggen straten der stad den naam te geven van Vredeman de Vries, een en ander naar aanleiding van een voordracht van den heer Weissman.

Nadat vier nieuwe leden met algemeene stemmen tot de Vereeniging werden toegelaten, gaf de Vice-voorzitter het woord aan den heer S. Janema, leeraar aan de Ambachtschool alhier, tot het houden van een bijdrage over opleiding bij het bouwvak in het algemeen, in verband met het rapport der commissie in zake „de in der tijd gestelde vragen omtrent opleiding van opzichters“. Deze commissie bestond uit de heeren K. L. Faber, S. Janema en H. Scholtens.

In zijn inleidend woord schetste spreker aan de hand van een graphische voorstelling de eischen der kundigheden, die hetzij door „het Rijk“ of corporatiën zijn gesteld en waaraan de personen bij verschillende rangen in het bouwvak moeten voldoen. Beginnende met die voor gezet in het timmeren, volgden die voor meester in het timmeren en daarna die voor architect, om te doen uitkomen dat het timmeren, zoo niet bij alle rangen als eisch gesteld, toch voor allen van groot belang wordt geacht en eindelijk als het begin der opleiding voor alle rangen in het bouwvak kan gerekend worden; waar o. a. voor examen van opzichters bij den Rijkswaterstaat het timmeren vroeger tot aanbeveling strekte, is nu's thans tot het verkrijgen van een diploma verplichtend gesteld, wat zeker een stap in de goede richting is. Deze beschouwing bracht spreker in verband met de vakopleiding in 't algemeen en wat ten opzichte van de veredeling van het ambacht werd gedaan. Daarna gaf spreker nog een kort verslag van alles wat omtrent de aan deze vergadering gestelde vragen in de vakbladen was ten beste gekomen, waaruit het ver-

schil van inzichten over eene goede opleiding blijkt, vooral ten aanzien van de zoowel theoretische als praktische vorming. Daarna werd overgegaan tot voorlezing van het indertijd uitgebrachte rapport tot beantwoording van de volgende vragen:

10. Bestaat er aan inrichtingen van onderwijs in het bouwvak hier-te-lande ook gelegenheid tot opleiding van opzichters?

a. voor de burgerlijke bouwkunde;

b. voor de waterbouwkunde.

20. Welke eischen mag men stellen aan een degelijke opleiding van beide categorieën, wanneer men in aanmerking neemt, dat de leerling op ruim 20-jarigen leeftijd in staat moet zijn om als opzichter te kunnen optreden?

10. Bepaalde inrichtingen, waar opzichters bij de bouwvakken een opleiding kunnen vinden, bestaan in ons land niet.

Die opleiding wordt gewoonlijk verkregen door zoogenaamde „zelfstudie“, of wel met behulp van bouwkundigen, die geheel op eigen initiatief zich bezighouden met de opleiding van jongelui tot bouwkundigen.

Ook kan, al naar gelang de leerling daarvoor in de gelegenheid wordt gesteld, gebruik worden gemaakt van Ambachts-, Industrie-, Hoogere Burgerschool of Teekenacademie.

Zeer zeker zal aantal en uitgebreidheid der vakken, waarin langs dezen weg onderwijs kan worden verkregen, nogal uiteenloopen; eerstens om het meer speciale doel, dat de aspirant zich voorstelt te bereiken; in de tweede plaats zal omvang en aard der vakken ook vaak bepaald worden door de mate van kennis, welke de particuliere opleider zelf bezit; om-tandigheden, die zeker weinig overeenkomst toonen met een bepaald stelsel, doch waarvan het nadeel misschien minder groot is dan zulks oppervlakkig wel lijkt, met het oog op het feit dat er groot verschil is tusschen geregeld werk aan den lessenaar en het houden van toezicht op de werken zelve.

In dit verband kan nog opgemerkt worden, dat aan de Polytechnische School, zonder dat daarbij juist het doel om opzichters te vormen voorop staat, gelegenheid wordt gegeven, tegen betrekkelijk niet hoog lesgeld, lessen in burgerlijke en waterbouwkunde bij te wonen.

Op een de-betreffende vraag der commissie is geantwoord, dat het herhaaldelijk, doch niet veelvuldig voorkomt, dat die lessen gevolgd worden, met het doel om zich te bekwalen voor het examen van opzichters bij den Rijkswaterstaat, of dat van burgerlijk opzichters volgens het programma van de Maatschappij tot bevordering van Bouwkunst.

Het is evenwel natuurlijk dat daarvan slechts kunnen profiteren zij, die in de omgeving wonen, en dus per spoor of tram zich gemakkelijk kunnen verplaatsen, ten einde daardoor 's avonds weer het eigen tehuis te kunnen bereiken, wat voor deze categorie van personen, die in den regel nogal wat angstvallig hunne uren moeten raadplegen, een bepaalde eisch is.

Uwe commissie is intusschen van oordeel, dat enkel door het volgen van de hiervoor genoemde lessen, gesteld dat het zuiver theoretisch gedeelte langs dien weg verkregen wordt, nog geen opzichters is gevormd, die in staat is goed en verstandig toezicht te houden. Om dat te kunnen worden, is het noodig eenige jaren onder voortdurende leiding van een bekwaam bouwkundige bij het uitvoeren van werken bezig te zijn, en zoo aan de hand van den leermeeester de noodige kennis op te doen van het uitzetten en uitbakenen, het overbrengen van peilen, het keuren, toebereiden en verwerken van bouwstoffen, en verder van alles wat bij de uitvoering voorkomt.

20. Het antwoord hierop zou zeer kort kunnen zijn.

Uwe commissie is echter van oordeel, dat de leeftijd van 20 jaar, zij het ook dat het woordje „ruim“ daaraan is toegevoegd, te laag is gesteld om daaraan te mogen verbinden eischen, die in staat zouden stellen op dien leeftijd als opzichters te kunnen optreden. Waar alzoo voor haar de gegevens in de vraag neergelegd, met elkander in strijd zijn, daar zou zij kunnen volstaan met die vraag onbeantwoord te laten.

Zij meent evenwel meer in den geest der Vereeniging te handelen, wanneer niettemin enkele opmerkingen in verband met die tweede vraag in dit rapport ook een plaats vinden.

Bij onderlinge bespreking van de commissie werd de 20-jarige leeftijd te jeugdig geacht op de volgende gronden:

Stel, men dat de lagere school op 12-jarigen leeftijd wordt verlaten, dan zal men nog minstens drie jaar de lessen aan eene inrichting van middelbaar (voortgezet) onderwijs moeten volgen en zich daarna in het timmeren, en liefst ook nog in het metselen, moeten bekwalen.

Iemand toch, die geen voldoende kennis van het timmeren heeft, kan geen goed opzichters zijn. Om het timmervak goed te kennen mag men zich daarin wel drie jaren oefenen. De aanstaande opzichters is dan 18 jaren oud, en om zich nu in twee jaren te vormen tot iemand, die goed en verstandig toezicht kan houden, is niet wel mogelijk.

Een 20-jarige, die zich goed in de burgerlijke of waterbouwkunde heeft ingewerkt, kan geschikt geacht worden, om onder leiding van een hoofdopzichters, die den geheelen dag op het werk is, toezicht te houden, eerst op het bereiden van metselspecie en daarna op het metselen. Geleidelijk wordt hem dan het toezicht op andere werkzaamheden opgedragen, en kan hij zijn meerdere behulpzaam zijn in het uitzetten, waterpassen, enz.

Bij het keuren van bouwstoffen dient hij steeds tegenwoordig te zijn, om zich daardoor langzamerhand met de verschillende gebreken door aanschouwing op de hoogte te stellen.

Na korter of langer tijd zal hij de meerdere ervaring hebben opgedaan, die noodig is om zelfstandig als opzichter te kunnen optreden, en dan tevens een leeftijd hebben bereikt, waardoor het prestige beter in verhouding kan zijn tot hen over wiens werk toezicht uitgeoefend moet worden, dan bij te jongden leeftijd mogelijk is.

Een andere overweging, die vrijwel tot dezelfde slotsom voerde, was de volgende: Wordt praktische en theoretische opleiding beide tot den leeftijd van 21 jaar geëischt, en bedoeld dat met de jaren het ambt van opzichter aanvaard kan worden, dan zal bezwaarlijk een goed omlijnd programma voor de eischen kunnen worden vastgesteld omdat:

a. niet met het gevraagde voor elke betrekking in het bijzonder rekening kan worden gehouden;

b. het bekomen van volkomen praktische ervaring meer tijd vordert dan tot op dien leeftijd kan verkregen worden.

Opleiding tot den 20-jarigen leeftijd in den zin der vraag, zou in bijzondere gevallen kans van slagen kunnen hebben, wanneer de leerling voor een bepaalde tak van dienst gaat werken, ware het niet dat hem daartoe een bepaalde inrichting van onderwijs ontbreekt. Voor zijn praktische opleiding heeft hij in den beginne heel wat moeilijkheden te overwinnen, en in de gegeven omstandigheden zal de Ambachtsschool zeer vaak zijn eerste en laatste oefeningplaats zijn.

In het algemeen moet dus aangenomen worden, dat de 20-jarige leeftijd te jong is en kan de beantwoording van vraag 2 slechts in dien zin geschieden dat geen bepaalde leeftijd wordt aangenomen.

Daar nu de opleiding voor burgerlijke en waterbouwkunde bij het begin geen verschil oplevert, zouden na het met vrucht doorlopen der lagere school voor het verkrijgen van een meer algemeene ontwikkeling een 3 a 4-tal jaren de lessen gevolgd kunnen worden onder Hoogere Burger- of daarmee overeenkomende school, waarna dan de werkplaats zou kunnen worden betreden. Goedgekeurd werd dat het praktisch werken aan de schaalbank, op 15- a 16-jarigen leeftijd aanvangende, betere resultaten zou hebben, dan indien daarmee reeds vroeger werd begonnen, omdat in het eerste geval meer kracht voor de goede hanteering van het gereedschap beschikbaar is. En daar het eerste vakonderwijs van zeer veel invloed is op een degelijke ontwikkeling van den leerling, moet hij onder bekwame leiding worden gesteld, ten einde het zoogenoemde bankwerk te leeren zo als het behoort te zijn; eerst dan kan hij met eenige kans van slagen bij de uitvoering worden geplaatst.

Om nu aan den tijd voor het werken in de praktijk een grens te stellen, oordeelt de commissie, met het oog op de groote waarde welke de praktische kundigheden hebben, dat de aspirant opzichter het zoover moet gebracht hebben als werkmans, dat hij als zodanig het volle loon waard is, zowel als bankwerker als bij de uitvoering.

De Commissie oordeelt dat iemand onder goede leiding op 19 a 20-jarigen leeftijd zoover gevorderd kan zijn.

Natuurlijk zal het grootste gedeelte van den wintertijd aan de studie moeten worden gewijd en het teekenen zal daarbij de hoofdzaak moeten zijn.

Op den genoemden 19- a 20-jarigen leeftijd kan dan weder volgen het tijdvak hiervoor reeds genoemd, waarin de vorming tot zelfstandig opzichter plaats vindt.

De commissie heeft zich onthouden van precisering der vakken, die voor den aspirant-opzichter noodig zouden zijn om ze te bevestigen.

In de bestaande programma's is er voldoende aanwijzing voor allen, wiens weg in de details zeker vaak verschillend zal zijn.

Ten slotte wil de commissie er nog aan herinneren, dat, hoewel zij ten opzichte der praktische kennis een bepaald eisch heeft gesteld, zij overigens een enigszins ruim standpunt heeft ingenomen.

Het is dan ook niet bepaald noodig dat de ontwikkeling of opleiding precies in die orde plaats vindt welke zij heeft genoemd. Zoo zou het kunnen zijn dat de voorkeur wordt gegeven om het praktische werken direct aan de lagere school te doen aansluiten. In dat geval zou het bezoeken eener Ambachtsschool aanbeveling verdienen. Want, hoewel het doel dier inrichtingen niet is opzichters te vormen, geeft het aldaar onderwezen in later geval het eerst noodige zowel voor den timmerman a voor den toekomstigen opzichter. De laatste zal na het verlaten der school ook nog wel aan het werk moeten, maar altijd wel wat meer tijd voor studie beschikbaar kunnen stellen.

Ook lange dagen weg zal op p. m. 20-jarigen leeftijd bereikt kunnen worden, wat bij op dien leeftijd machtig kan worden door eerst het voortgezet onderwijs gedurende 3 a 4 jaren na de lagere school te volgen en eerst daarna aan het werk te gaan.

Uit de zeer gezinnigde discussie die hierop volgde bleek dat het merendeel der aanwezigen de gevoelens der commissie deelde en waar de een de meer praktische, de andere de meer theoretische opleiding voorstond, was een derde op hetgeen voor de vakopleiding in 't algemeen door onze naburen wordt gedaan en dat daar ook de hooger en in rang wel terdege het handwerk moeten deelneemend zijn. Op de vraag, hoe de opleiding in 't algemeen moet zijn, zouden wij zeker in Duitschland ruime voorbe-

ding kunnen krijgen. Ten slotte werd het rapport in zijn geheel goedgekeurd en overgemaakt tot de bespreking der door den heer inspecteur v.d. Arbeid voorgestelde eischen voor goed en veilig werk ten opzichte van buitenstaanders en toebehooren voor bouw- werken, met het verzoek om daarvoor het oordeel der Vergadering te verneemen. Waar deze bespreking zich uitstrekt over 29 art. werd met het oog op het reeds vergaderde uur, op voorstel van den Vice-voorz. besloten deze zaak commissieaard te maken en de heeren Altens, Finks en Kalma te verzoeken in de volgende bijeenkomst te willen rapporteren. Na aanneming van eenige leden uit de Vice-voorz. onder de gebruikelijke dankbetuiging deze zeer gezellige bijeenkomst.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 24 Januari 1900.

In deze vergadering hield de heer A. W. Weissman, architect te Bussum, een voordracht over „Technisch Onderwijs“, die door een vijftigtal personen met belangstelling werd gevolgd. Wij hopen deze lezing binnenkort op te nemen en bepalen ons voor ditmaal tot mededeeling van het feit, dat een aandachtig gehoor spreker's belangwekkende rede volgde en door daverend applaus zijne ingenomenheid daarmee te kennen gaf.

Nadat een hartelijk woord van dank door den Vice-voorzitter, den heer Kirchman, tot den heer Weissman was gericht, werd overgegaan tot de verkiezing van een bestuurslid in de plaats van den heer Van Seijl; gekozen werd de heer P. J. Pieters.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag, 27 Januari 1900.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering heeft er een verkiezing plaats van vijf jury-leden voor de uitgeschreven prijsvraag, het ontwerpen van een grafmonument, waarvoor worden benoemd de heeren A. van Elmp, J. A. Huijzinga, L. M. Moolenaar, H. Reijenga Jr. en P. van de Wint, welke allen de functie aannemen.

De Voorzitter deelt mede, dat de tentoonstelling van de ingezonden ontwerpen van den onderlingen wedstrijd „Straatversiering“ heeft opgebracht de som van f 12.45, die afgedragen is aan het comité, belast met het verzamelen van gelden ten voordeele van de Boeren van Transvaal en van Oranje-Vrijstaat.

Het voorstel van het bestuur om de gemaakte onkosten uit de kas der Vereeniging te dekken wordt aangenomen. Verder wordt besloten den jaarlíkschen feestavond in de volgende maand te houden en daaraan te verbinden, de beoordeeling van de ontwerpen op de prijsvraag „Straatversiering“ en de uitreiking der prijzen en premíen. Den heeren inzenders van teekeningen op die prijsvraag wordt daarom verzoekt, het motto of hun naam en het aantal ingezonden teekeningen te willen opgeven aan den heer W. A. Hof vóór of op den 10 Februari a.

Eene tentoonstelling van interessante plaatwerken hieldte de vergadering op en niet minder eene kunstbeschuwing van den heer Van de Wint, betrekking hebbende op het Museum te Amsterdam.

Met een woord van dank aan de aanwezigen sluit de Voorzitter de vergadering.

ARTI ET INDUSTRIE TE 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van 27 Januari 1900.

In deze bijeenkomst werden tot bestuursleden gekozen de heeren Else en N. van Vliet Sr. en tot voorzitter herbenoemd de heer J. Mitters Jr.

Met betrekking tot het legaat, door den heer A. P. Godon aan de Vereeniging vermaakt, deelde de Voorzitter mede, dat het bedoeling is de rente daarvan te besteden tot het jaarlijks uitreiken van één groote of twee kleine prijsvragen, welke in het jaarverslag zullen worden opgenomen, dat op die manier een soort album kan worden in den trant van het vroegere tijdschrift der Vereeniging.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP“ TE ROTTERDAM.

Jaarl. alg. vergadering van 31 Januari 1900.

Na lezing en goedkeuring der notulen van de vorige algemeene vergadering, werden aan de beknooden voor de in 1899 uitgeschreven prijsvragen de medailles, getuigschriften en premíen uitgereikt, in voege als dit kortgeleden in dit blad werd bekend gemaakt.

Uit het jaarverslag, dat door het Bestuur ter tafel werd gebracht, bleek dat de algemeene toestand der Vereeniging vooral in financieel opzicht zeker niet ongunstig genoemd mocht worden, doch dat de vooruitgang in ledental niet in overeenstemming geacht kon worden met de uitbreiding van de bevolking en, met haar, van het bouwkundig element in deze stad. In 't bijzonder werd het betreurd dat, ondanks de pogingen door de Vereeniging daartoe in 't werk gesteld, een deel van de jongere generatie van vakgenooten niet te bewegen bleek te zijn zich bij haar aan te sluiten, en zich tot zelfstandige vereenigingen vormde, waardoor eene betreurenswaardige krachtsvernippering in 't leven roepende, die noodzakelijk ongunstig op de algemeene bevordering der vak-

belangen moet terugwerken. De Vereeniging telde op 1 Januari 1900, 145 leden. De rekening en verantwoording van den penningmeester over het vorige jaar sloot met een bate van f 1.200 op een cijfer van f 1869 en de begroting voor 1900 wees in ontvangst en uitgaaf een bedrag van f 1885 aan. In het Bestuur werden ter vervanging van de heeren J. E. Voogt M. Wm. en C. N. van Goor gekozen de heeren Jan Heijink en C. N. van Goor, welke laatstgenoemde wederom met het le secretariaat werd bekleed. De heer Voogt had als aftredend en niet herkiesbaar penningmeester den dank der Vereeniging voor zijne ge-resteerd dienste in ontvangst te nemen. Nadat een aantal onderwerpen voor de in dit jaar uit te schrijven prijsvragen werden genoemd, ontstond eene gedachtenwisseling over het al of niet ruimer subsidieeren van de bijdragen, die door de leden der Vereeniging in hier-te-lande verschijnende plaatwerken worden geleverd.

Werd eenzijdig opgemerkt dat die subsidie niet ruim genoeg was om tot levering van bijdragen aan te sporen, anderzijds werd betoogd dat die bijdragen meer hun ontstaan aan liefde tot studie en arbeid dan aan winstbejag moeten te danken hebben, zoodat de subsidie meer als eene bijkomstigheid dan als hoofzaak beschouwd moet worden. De regeling daaromtrent werd daarna aan 't Bestuur overgelaten.

De agenda hiernede afgehandeld zijnde, wekte de Voorzitter de aanwezige leden nogmaals op ieder in zijn kring de belangen der Vereeniging te behartigen en sloot onder dankzegging voor hunne tegenwoordigheid de vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1103. Vergadering van 31 Januari 1900.

Na opening der vergadering en lezing der notulen werd door den Voorzitter een hartelijk woord van welkom gesproken tot het nieuw aangenomen lid, den heer J. W. H. Barden, directeur van de Kunstnijverheidsschool te Amsterdam.

Hierna werd het woord gegeven aan den heer Joseph Cuypers tot het houden zijner aangekondigde bijdrage over „Utrechtsche kerken, teekeningen en schilderijen van Pieter Saenredam en nog wat over middeleeuwsche bouwkunst“. Spreker begon mede te deelen hedenavond niet in geleerde beschouwingen te willen treden, maar het werk, dat voor hem lag, op eenvoudige wijze te willen bespreken en te laten circuleeren, den leden verzoekende niet spaarzaam te zijn met het stellen van vragen. Pieter Saenredam was een schilder, die in de eerste helft van de 17e eeuw zijn veel geroemde schetsen maakte. Hij behoort tot die schilders, die 't meest hun aandacht gewijd hebben aan 't zuiver weergeven der architectonische vormen, zoodat men zijn voortbrengselen zou kunnen noemen opmetingen op schilderachtige wijze voorgesteld. Pieter Saenredam heeft in 't bijzonder de toenmaals bestaande Utrechtsche kerken bestudeerd en op papier gegeven, waarvan vooral de schetsen van de Mariakerk, de Buyerkerk of Buurkerk, de St.-Jacobs- en de St.-Cathrynekerk de aandacht trekken, hetgeen niet minder 't geval is met die van de St.-Canerakerk te Rheno.

Ten slotte gaf spreker nog een casserie over de toepassing van een bepaald stelsel bij het ontwerpen als bedoeld in de belangwekkende lezingen van den heer Lauweriks. Deze toepassing gold de „Liebfrauenkirche“ te Trier, hetgeen spreker duidelijk aantoonde.

Een hartelijk applaus en woorden van dank bij monde van den Voorzitter, waren spreker een bewijs hoezeer zijne bijdrage zich in de belangstelling van de Vergadering had mogen verheugen.

Na eenige huishoudelijke aangelegenheden werd de goed bezochte vergadering onder dankzegging gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. B. en W. stellen den Gemeenteraad voor: 1o. het technisch personeel van de duinwaterleiding uit te breiden met een adjunct-directeur op een jaarwedge van f 2500; 2o. de benoeming van dien titularis op te dragen aan B. en W.; 3o. den titel van bouwkundige te verleen aan den tegenwoordigen hoofd-opzichter, den heer Kapitz.

In de toelichting tot dit voorstel zeggen B. en W., dat hun met de commissie voor de plaatselijke werken en eigendommen van groot belang voorkomt, dat ook in de toekomst bij de duinwaterleiding wordt gevolgd het systeem, dat daarbij met zoo uitnemend succes tot dusverre werd toegepast en dat het noodzakelijk is gebleken, dat aan het technisch beheer der duinwaterleiding een technisch ontwikkeld persoon wordt verbonden, die onder de leiding van den tegenwoordigen directeur van dien tak van dienst werkzaam, zich de tot nu toe gevolgde wijze van werken bij het exploiteeren van de duinwaterleiding geheel eigen kan maken.

Als blijk van terredienheid over de diensten door hem in zijne tegenwoordige betrekking bewezen, stellen B. en W. voor, den heer Kapitz bovengenoemden titel te verleen.

De Vereeniging tot veredeling van het Ambacht deelt mede, dat zich thans 34 kandidaten hebben aangemeld voor de proefaflegging, welke op een hun nog nader op te geven dag en plaats, einde Februari a. n. een aanvang zal nemen te Utrecht.

Aangezien het zwaartepunt dezer proeven gelegen is in de praktijk der vakken, zullen de kandidaten eerst in dit gedeelte van voldoende bekwaamheid blijk moeten geven, alvorens tot het theoretisch en teekenkundig gedeelte te worden toegelaten.

Het ligt in de bedoeling van de Vereeniging om, zooveel mogelijk en mogelijk zal blijken, den kandidaten restitutie van reis- en verblijfskosten te verschaffen; ja, hun bij weglagen ook nog eenigszins tegemoet te komen in hun loonderving, omdat de eischen, aan deze proeven verbonden, naar gelang van den aard der praktische werksakken, 8 a 14 dagen in beslag zullen nemen; en het 'tstreven der Vereeniging is ook den onbemiddelden, maar in zijn vak bedreven werkmans in staat te stellen van zijn bekwaamheid te doen blijken.

Zal de Vereeniging echter ook in dit opzicht ten volle aan haar doel kunnen beantwoorden, dan behoeft zij nog meer geldelijken steun dan haar tot heden geverd; waarom nogmaals allen, die in voormelde poging tot „veredeling van het ambacht“ belangstellen en nog niet daarvan blijk gaven, wordt herinnerd dat men lid van bovengenoemde Vereeniging kan worden voor een minimum-contributie van f 1.— per jaar; terwijl de heer H. L. Boersma te 's-Gravenhage, als haar algemeen secretaris, steeds bereid is tot het verstrekken van nadere inlichtingen.

— AMSTERDAM. Namens de „Traction Development Co.“, gevestigd te London, Parijs en Amsterdam, heeft de heer W. Meischke Smith, civiel-ingenieur, aan B. en W. het volgende aanbod gedaan:

In verband met het reeds door de Maatschappij gedane voorstel, om een of meer tramlijnen met gastrekracht te exploiteeren, heeft zij nu aangeboden, op eigen kosten een proef-gasttram van het nieuwste systeem, geschikt voor Amsterdam, te laten bouwen, en deze kosteloos aan de gemeente af te staan, teneinde er de noodige proefnemingen mede te doen. De autoriteiten zullen zich dan uit eigen ondervind g kunnen overtuigen, of de gasttramwagens, zooals zij thans gebouwd worden, al of niet voldoen.

ARNHEM. In verband met de havenplannen, zal bij de gemeentewerken een tijdelijk ingenieur aangesteld worden; ter voorbereiding van de restauratie van den grooten toren zal een tijdelijk opzichter benoemd worden.

's-HERTOGENBOSCH. In de Zaterdag 27 Januari gehouden Raadszitting, kwam onverwacht bericht in van den heer Sassen, directeur der gemeentewaterleiding, dat hij met ingang van heden zijn ontslag neemt, met de vraag aan Burgemeester en Welshouders „waar hij heeft te bezorgen het archief en de in kas zijnde gelden“, en met aanwijzing der twee wegen die tot ontzering van 't water openstaan. Na eene discussie, waaruit bleek dat een berisping van B. en W. o. a. aanleiding had gegeven tot dit plotselinge besluit, werd de ontslagname aangenomen, in dezen vorm, dat het schrijven in handen is gesteld der commissie voor de waterleiding en de Raad den directeur verantwoordelijk blijft stellen voor het beheer, tot tijd en wyl de Raad over het ontslag zal hebben beslist.

ZWOLLE. Iedertijd heeft de Raad besloten, het directeurschap der waterleiding te vereenigen met dat der gasfabriek onder één hoofd. Hoewel die combinatie gedurende één jaar zonder enige op- of aanmerkingen heeft bestaan, achten B. en W., almede de betrokken commissie, dien proefrijd niet voldoende en adviseeren zij nogmaals een jaar op dezelfde wijze voort te gaan.

PERSONALIA.

— De Minister van Waterstaat heeft den heer IJ. Mol te Brielle benoemd tot buitengewoon opzichter bij de werken, in verband met den aanleg van stoomtramwegen.

— De civiel-ingenieur E. A. du Croo, laatstelijk assistent aan de Polytechnische School te Delft, is geplaatst bij de „Westinghouse Brake Cy.“ te Havre.

— In den ouderdom van 75 jaar is te 's-Gravenhage overleden de heer A. H. van Thiel, oud-hoofdininspecteur der telegrafie, die van af de instelling van dezen tak van dienst in 1853 gedurende meer dan 45 jaren in verschillende rangen daarbij werkzaam was en met 1 October 1897 den dienst verliet.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken is met ingang van 1 Februari 1900, aan A. F. Kraan, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als buitengewoon opzichter bij de verbouwing van de palmenkas in den Hortus te Leiden.

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING.
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teekenaar, leeft. 26 j., ongeh., verl. sal. f 50.
- 1 „ opz.-teekenaar, leeft. resp. 21, 23, 24 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 60 a 70, f 80 en f 65.
- 1 Waterbouwk.-opz., leeft. 24 j., ongeh., verl. sal. f 70.
- 1 Opz. landmeter, „ 37 j., „ „ „ f 1500 per jaar.
- 1 Werktuigk.-teekenaar, leeftijd 22 j., ongeh.
- 1 Machinist, leeft. 45 j., ongeh., verl. sal. f 16 a 20 per week.

VACANTE BETREKKINGEN.

Gemeente-architect te Stad-Almelo, tevens directeur der gemeentereiniging. Jaarwedge / 1600. Adres Burg. en Weth. vóór 15 Febr. (Zie advert. in dit no.)

Bekwaam bouwkundig opzichter. Adres no. 6877, Erven J. J. Tijl, Zwolle.

Bouwkundig teekenaar, bekend met het maken van plannen op werktuigkundig gebied. Adres lett. H D, Boekh. J. Waltman Jr., Delft. (Zie adv. in het vorig no.)

Bouwkundig opzichter-teekenaar, voor 4 maanden. Salaris / 75. Adres lett. L, Boekh. Gebra. van Bredarode, Haarlem. (Zie adv. in dit no.)

ADVERTENTIE.

Bouwkundig

OPZICHTER-TEEKENAAR

GEVRAAGD, voor 4 maanden, salaris / 75. Brieven, met opgave van uitgevoerde werken, onder letter L, bij d. boekhandelaar G. van BREDERODE, te HAARLEM.

Bij de Noordoosterlocaal-Spoorweg-Maatschappij bestaat gelegenheid tot plaatsing van:

10. een OPZICHTER,

ervaren in bouw- en waterbouwkunde, bij voorkeur reeds bij Spoorwegaanleg werkzaam geweest zijnde;

20. een bekwaam Teekenaar.

Aanbiedingen schriftelijk, onder opgaaf van leeftijd, tegenwoordige en vroegere betrekking, referenties, enz., franco aan de DIRECTIE van genoemde Maatschappij, Badhuiswal 11, te Zwolle.

Te STAD ALMELO wordt zoo spoedig mogelijk gevraagd een

GEMEENTE-ARCHITECT,

Tevens

Directeur der Gemeentereiniging,

op eene jaarwedge van / 1600.—. Zijne instructie zal bepalen, dat hij zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders geen werkzaamheden voor particulieren zal mogen verrichten. Het ligt in de bedoeling het verlenen van die vergunning tot eene hooguitzondering te maken. Aangifte bij gezegeld adres vóór 15 Februari a. s. aan den Burgemeester van STAD ALMELO, in persoon alleen wanneer men daartoe uitgenoodigd wordt.

Maatschappij tot Exploitatie van Snelwegspoorwegen.

In de maand April aanst. zal te Utrecht examen worden gehouden voor **ASPIRANT-OPZICHTER** bij den Dienst van Weg en Werken. Inlichtingen en het programma zijn op aanvragen te verkrijgen bij den Chef der 1e Afdeling van genoemden Dienst.

Een opzichter, ervaren in bouw- en waterbouwkunde bij voorkeur reeds bij spoorwegaanleg werkzaam geweest zijnde en een bekwaam teekenaar, bij de Noordoosterlocaal-Spoorwegmaatschappij. Adres de directie te Zwolle. (Zie adv. in dit no.)

Onderwijzer voor het vormteekenen aan a. s. timmerlieden der hoogste klassen van de Ambachtschool te Utrecht, esthetisch ontw. bouwkundige, tevens bek. handteekenaar. Jaarwedge / 1200. Adres vóór 15 Febr. aan den Directeur.

CORRESPONDENTIE.

Het verslag van de vergadering der afd. Arnhem van de M. t. b. d. B. wordt in het volgende nummer geplaatst.

Th. VAN HEEMSTEDÉ OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagente voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, L'fjes en Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co.,

ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.

Glasverzilvering

voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,

Prinsstraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 990.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels, enz., het leveren van **Bestek- en Detailteekeningen**, administreren van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

KON. NED. GROFSMEDERIJ, LEIDEN.

Machin-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepbouw met Dwarshelling, lang 50 M. Stoombooten, Baggers- en Spoorwagemateriaal. IJzer- en Kopergietery. Zware en Lichte Smee- werken. Ankers, IJzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der

JOSSON-CEMENT

voor NEDERLAND en INDIËN.

Uitsluitend: 1ste soort AND. TRAS

(volgens de nieuwe A. V. met 7½ % glooiverlies).

Handel in Bouwmaterialen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd

Spulstraat 109,

AMSTERDAM.

H. P. DEN BOER,

Wollenfoppenstraat 37,

ROTTERDAM.

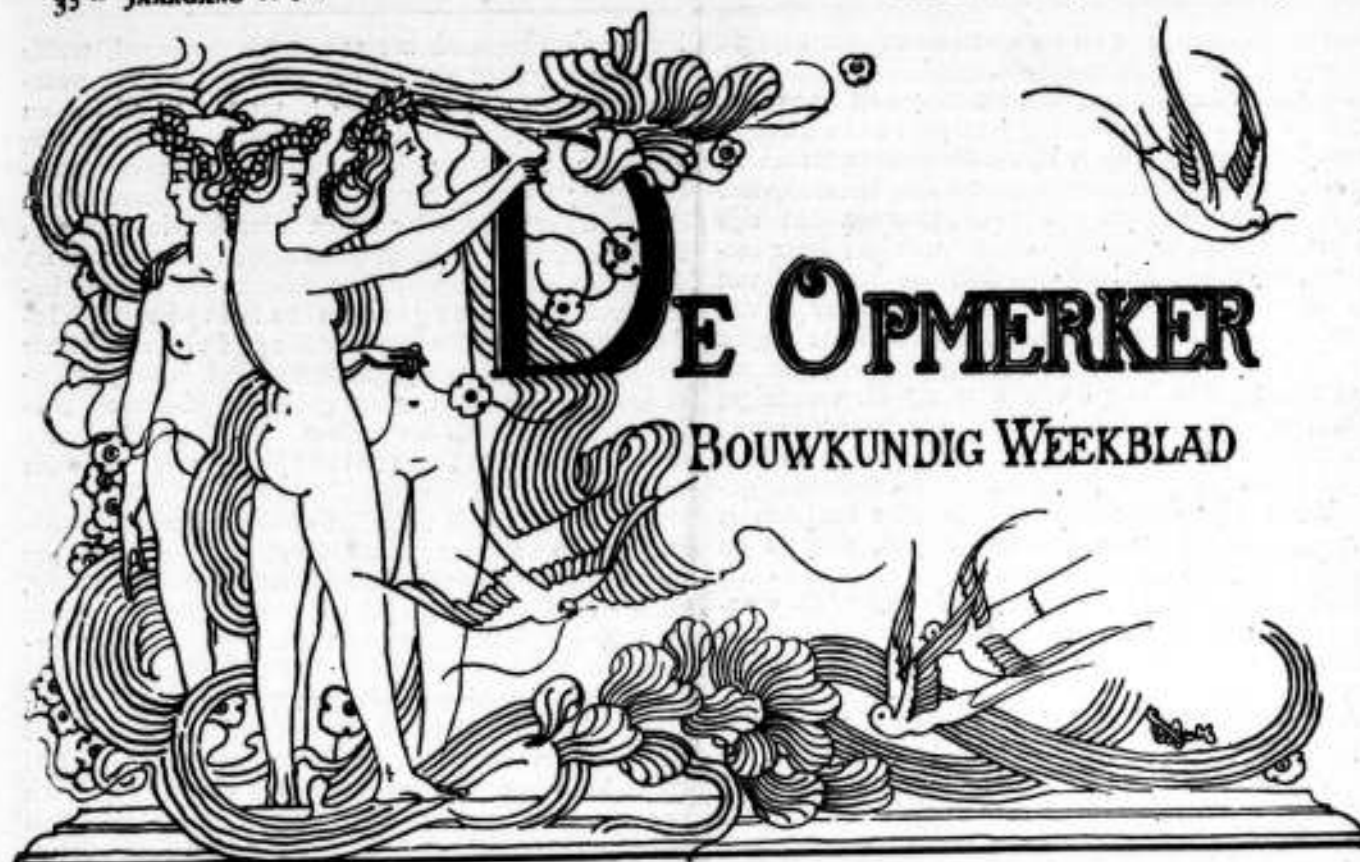
Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden- den bakvloer en Draanovens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGL. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België / 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, / 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat / 0.25, zonder plaat / 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels / 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer / 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno oes van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE OPERATIEKAMERS IN HET GEMEENTELIJK ZIEKENHUIS TE ROTTERDAM.

(Vervolg en slot van pag. 30.)

Zooals ik reeds aanvoerde, werd tegelijkertijd in het nieuwe gebouw eene tweede operatiekamer — het heilige der heiligen — gebouwd, waarbij de hierboven aangehaalde beginselen nog wat zorgvuldiger werden uitgewerkt.

Deze kamer bekam eene in fijne nikkelen bandjes gevatte wand- en plafondbekleding van zeer groote platen marmerglass, een terrazzo-marmervloer, een vlakke, nauwsluitende deur, twee stel op het noorden gelegen en zoowel met aan de binnen- als aan de buitenzijde aangebrachte schuivende boven- en benedenramen; een doorgaande marmerglassen raamdorpelbekleding, twee dito tafeltjes op nikkelen voet, een gemakkelijk verrolbare standaard met drie er om draaibare kommen, een groote wasch- en tevens spoelbak met ruimen af- en aanvoer van water en stoom en door de mengkranen ook van op elke gewenschte temperatuur gebracht water uit de waterleiding, een stortbak, een warmwaterkachel en eindelijk een eveneens door water te verwarmen operatie-tafel. Het bovenlicht, zoo verdeelde men toen, kon hier wegens het reflectie-licht gevoegelijk weggelaten worden.

Van verbandmiddelen en dergelijke mocht hier nooit meer dan het hoog noodige en bij de operatiën alleen de volstrekt noodige menschen, en dan nog alleen wanneer ze gebaad en geheel verschoond waren, aanwezig zijn.

De inrichting van deze operatiekamer kostte ± / 4000, doch dit belangrijk bedrag bleek geen beletsel om reeds kort daarna zoowel in binnen- als buitenland veel navolging en in zooverre nog ver-

betering te vinden, dat de kanten der glasplaten sluitend tegen elkaar geslepen en de nikkelen plaatjes weggelaten werden.

De medische directie van het Ziekenhuis was ten eerste met de getroffen verbeteringen ingenomen en, daar zij wel meende een gunstigen invloed ervan op de operatiën te kunnen waarnemen, bleef zij natuurlijk in de aangeduide richting werkzaam en zoo kwam zij, wij meenen in 1892, met het voorstel voor den dag om een zeer bescheiden toestel voor het steriliseeren van enkele verbandstoffen aan te schaffen.

Of dit toen nog aangeschaft is, of dat er zuinigheidshalve iets van dien aard naar de persoonlijke aanwijzingen van dr. Van der Hoeven vervaardigd is geworden, doet niets ter zake. Zeker is het, dat dit de laatste verbetering was, welke die beroemde heilmeester in toepassing wenschte te brengen.

Was de operatiekamer van 1850 ongeveer 40 jaren in gebruik, zonder dat er een vermeldenswaardige verandering in werd gebracht, het zou niet met den geest des tijds gestrookt hebben als de nieuwe ook zoo een hoogen ouderdom had mogen bereiken. Dit was dan ook het geval niet, want met het optreden van een anderen heilmeester werd alles nog eens van voren af aan tot in het ideale verbeterd.

Zoo bleef de nieuwigheid van '89 slechts 9 jaren intact, want reeds in het vorige jaar werd zij geheel afgebroken en met aanhechting van een verband-lokaal, een kamer voor Röntgen's photographiën, een kleinere operatiekamer eveneens met een verband-lokaal, alsmede met een instrumentenkamer, een chloroformkamer en een privaat, een en ander om de ruime gang van de 3e verdieping vereenigd, herbouwd.

In de plaats van de z. g. glazen kamer ontstond aldaar eene hoogst interessante afdeling voor het doen van operatiën; eene afdeling zoo omvangrijk, dat de opstelling der daarbij dienende toestellen het

bouwen van een vierde en zelfs van een vijfde verdieping daarboven vorderde.

De glazen kamer, lang 6.6, breed 4.6 en hoog 4.75 M., bleef bij deze ombouw als operatiekamer behouden, doch zij heeft de bekleding, waaraan zij hare benaming ontleende, alsmede den terrazzo-vloer en al 't ameublement verloren. Hare wanden zijn nu bekleed met witte verglaasde tegeltjes; haar zoldering gemaakt van cementbeton en voorzien van een bovenlicht van 2.5×2 M.; haar vloer is van steen en geplaveid met hardgebakken witte tegels. De beide op het noorden gelegen bestaande ramen zijn tot één kozijn van 3×2.7 M. vereenigd, waarin een vast boven- en draaibare benedenramen zijn aangebracht. De bestaande deur is veranderd tot en de nieuwe naar het bijgevoegde verbandlokaal gemaakt als schuifdeur; het houtwerk der kozijnen is vervangen door zware massieve stijlen, dorpels en lateien van gepolijst wit marmer.

Van het aan deze kamer grenzende (hoofd-) verbandlokaal komen de vloeren, de wanden en de zoldering geheel met de zoeven beschrevene overeen.

Aan de andere zijde van de verbouwde operatiekamer vindt men de Röntgenkamer. Deze verschilt alleen hierin van elke gewone zijkamer, dat de ramen, om het daglicht buiten te sluiten, met lichtdichte luiken zijn gesloten en dat alles zooveel mogelijk kersrood is gemaakt; een en ander ten dienste van het ontwikkelen der negatieven. Men heeft er rood behang, roodgeverfde deuren met roode ruiten, rood meubilair en roode ballons om de elektrische gloeilampen.

Aan de overzijde van de gang heeft men de geheel nieuwe operatiekamer. Zij is 6 M. lang, 4.3 M. breed en 4.2 M. hoog en op dezelfde wijze bevoerd en overdekt als de andere, maar zij heeft een wandbekleding, welke boven de gepolijst witmarmeren lambrisering uit wit marmerglass bestaat, dat op smaakvolle wijze tusschen holle gepolijst witmarmeren banden is gevat.

Het bovenlicht is hier 2.75×2.1 M., het lichtkozijn aan de zuidzijde van 3×2.1 en dat op het westen van 3×3 M.

In de hieraan direct grenzende verband-, chloroform- en instrumentenkamers zijn de wanden en vloeren met tegels en de zolderingen met cement behandeld, zooals van de eerste operatiekamer is vermeld. Ook hier zijn alle doorgangen met gepolijst witmarmeren kozijnen voorzien, welke 1.1 M. in den dag meten en groot genoeg zijn om alle soorten brancards en ziekenstoelen door te laten. Ook hier zijn alle deuren zware schuifdeuren en alle deelen, welke onvermijdelijk van hout moesten worden gemaakt, van teakhout genomen. Het bij deze afdeling behorend gedeelte van de gang is met sierlijke tochtputen in teakhout afgesloten.

Alle vertrekken zijn van wit geëmailleerde stoomkachels voorzien, welke zooveel mogelijk onder de ramen zijn geplaatst en onder een druk van 0.15 atm. werken.

De luchtverversching wordt thans in de operatiekamers onderhouden door een in elk der plafonds geplaatste electromotorisch gedreven aspirator, welke de lucht aldaar afzuigt en door een buis naar buiten perst.

Voor toevoer van verse lucht zijn geen extra gelegenheden gemaakt, zoodat deze uit de aangrenzende vertrekken en overigens door de naden van deuren en ramen moet binnenkomen.

Op iedere operatiekamer zijn drie waschbak-

ken van verglaasd wit aardewerk geplaatst, welke zóó zijn ingericht, dat men ze door middel van pedalen met warm of koud steriel water kan vullen en dat ook kan laten wegvloeien; daarmede staan nog een toestel om zich — eveneens met een voetbeweging — van zeep te voorzien, alsmede een drietal glazen kranen voor het leveren van sublimaat-, lysol- en zoutoplossingen (waarover later).

Verder vindt men op deze kamers de vroeger beschreven marmerglassen tafeltjes en bladen terug, maar de operatietafels zijn nieuw en de desinfectietafeltjes vervangen door eenige standaardjes, waarop geëmailleerd-ijzeren bakjes met sublimaat- en andere oplossingen, alsmede door een stoomtoestelletje voor het uitkoken van instrumenten.

Al het overige is vervallen of door gewijzigde toestellen op andere plaats vervangen; zoo bv. de spoelbak, welke in de verbandkamer is geplaatst, doch tevens van verglaasd wit aardewerk is gemaakt en van een intermitterende waterspoeling is voorzien.

In deze hoofdverbandkamer treft men mede aan drie stuks waschtafels, van wit aardewerk, als de zoeven beschrevene, benevens een toestel voor het met voetbeweging openen van de trommels, waarin het gesteriliseerde verband wordt aangevoerd, alsmede een serie ruime kasten met allerlei stoffen en toestellen voor het aanleggen van verbanden.

In de chloroformkamer is een groote ijzeren oven gesteld, welke door stoom verhit wordt en dient voor het verwarmen van lakens en dekens. Verder vindt men in deze kamer een paar waschtafels, als vroeger beschreven, alsmede een rek, waarop eenige witglazen flesschen met carbol- en andere oplossingen, welke met voetbeweging haar inhoud kunnen uitstorten.

De glazen kamer, als we de nieuwe weer zoo noemen mogen, heeft hetzelfde ameublement als de beschreven operatiekamer, aan de andere zijde van de gang gelegen, en het hieraangrenzend verbandlokaal kasten met verbandstoffen, een glazen tafel voor het vouwen en snijden en een sterilisatiestoof voor het uitstroomen van instrumenten en dergelijke.

Opmerkenswaard in al deze vertrekken is nog de kunstverlichting, welke thans door electriciteit wordt voortgebracht. Bij het aanleggen daarvan is er bijzondere zorg voor gedragen om de leidingen buiten de lokalen te houden en de afsluiters, lampen, stopcontacten en ornamenten zoo in te richten, dat de wanden met een waterstraal flink afgespoeld kunnen worden.

Boven iederen hoek van de operatietafels is een licht aangebracht, voorzien van 5 gloeilampen, zoodat elk dezer tafels alleen reeds met een lichtsterkte van ± 500 normaalkaarsen wordt verlicht.

De elektrische energie wordt hier ook dienstbaar gemaakt voor het in beweging brengen van zaag-, boor- en andere operatie- en galvanokaustische werktuigen — waartoe stopcontacten in de wanden aanwezig — alsmede voor het doen van Röntgen-opnamen.

Uit een en ander valt op te maken, dat er naar gestreefd is om het beginsel „in alles de grootste zuiverheid“, bij deze gelegenheid nog sterker tot uiting te brengen. Nog meer evenwel spreekt dit uit het uitsluitend gebruik van steriel water en steriele verbandmiddelen; een methode die feitelijk alleen het eigenlijke nieuwe van

de inrichting daartelt. Het overige toch is slechts eene verplaatsing of uitbreiding van wat reeds bestond.

Wat nieuwe nu vinden wij — het werd reeds opgemerkt — op de expresselijk daartoe opgetrokken 4e en 5e verdiepingen der operatie-afdeeling. Op de 5e verdieping staan twee waterreservoirs, elk van 5 M³ inhoud, welke wegens de hoogte, waarop zij gesteld zijn (± 27 M. boven de straat) slechts indirect uit de gemeentelijke waterleiding zijn te vullen, nl. door middel van eene in de machinekamer daartoe opgestelde Worthingtonpomp met speciale pijpleiding.

Het water, aldus aan- en opgevoerd, vloeit ten deele in de sterilisatiestoelen, geplaatst op de 4e verdieping, en overigens, alleen met het doel om de afkoeling te bevorderen, door daaronder staande koelvaten naar de riolen.

De kamer, waarin de evengenoemde en andere sterilisatiestoelen staan — de steriliseerkamer — is 13.65 M. lang, 3.1 M. breed en 4.5 M. hoog, en ligt vlak boven de gang, alzoo in 't midden boven de operatievertrekken op de 3e verdieping. Zij is geheel bekleed met fayence-tegels, heeft, evenals de 5e verdieping, een vloer van witte, hardgebakken tegels en wordt evenzoo bij vriezend weer met een stoomkachel verwarmd en zoo noodig electrisch verlicht.

In deze kamer wordt het benodigde sterile water, verband enz. voor de geheele inrichting gemaakt en het eerste geregeld in voorraad gehouden.

Daartoe zijn er geplaatst: op een bordes, de twee bovengenoemde sterilisators; daaronder, de eveneens genoemde twee koelvaten; verder, twee steriel-waterreservoirs, ieder van ± 450 liter inhoud; twee verticale cilindervormige waschwater-reservoirs, ieder van 850 liter inhoud; een paar glazen reservoirs voor sublimaat- en een paar voor lysol-oplossingen, elk inhoudende 35 liter, alsmede een ketel voor steriel zout-oplossingen, groot 47.5 liter, twee dito autoclaves, resp. van 0.65×0.25 M. diam. en van 0.75×0.4 M. diameter, om verbandstoffen als anderszins te steriliseeren en een dozijn steriel-water-kruiken, groot 1 liter.

De reservoirs op de 5e verdieping zijn gewone, inwendig geveerde ijzeren bakken, hebbende vlotter met luchtdruksignaal en aanwijzers in de ± 100 meter afgelegen machinekamer. Omdat de ruimte bij vorst verwarmd wordt, zijn maatregelen tegen nadeelige gevolgen van dien aard geheel achterwege gelaten kunnen worden.

De watersterilisators zijn koperen, inwendig vertinde dubbelwandige en stoomdicht afgesloten ketels van $\pm 0.7 \times 0.9$ M., in welker wandruimte de stoom op 5 atm. overdruk wordt ingelaten om het water in den ketel er gedurende ten minste 20 minuten mede te kunnen verhitten op ten minste 120 gr. Celsius. Deze ketels zijn natuurlijk voorzien van peilglazen, thermometers, manometers en luchtstoppen en ook van aan- en afvoerbuizen voor water en stoom.

De koelvaten zijn eveneens koperen, inwendig vertinde potten met daarop geschroefde dito deksels, doch 0.6×0.9 M. groot. Zij bevatten een vertinde, spiraalvormige buis, waardoor het opgepompte leidingwater ter afkoeling afvloeit en verder een thermometer, een peilglas en een luchtstop.

De sterielwater-reservoirs zijn mede van vertind koper en, hoewel de eene voor koud en de andere voor warm water dient — niet van elkaar te onderscheiden. Zij hebben een thermometer, een peilglas en een luchtdop, meer niet.

De waschwater-reservoirs zijn van geveerd plaatijzer en voorzien van serpentins tot verwarming met stoom van 5 atm., en van thermometers en een peilglas.

De reservoirs voor carbol- en lysoloplossingen en voor sublimaat zijn groote flesschen met wijde halzen van wit glas en dito deksels, waarin gummi kurken tot doorlating der buizen.

De ketel voor steriel-zoutoplossingen is van koper, inwendig vertind en dubbelwandig, om hem ook te kunnen verwarmen en de oplossing op 120 gr. C. gedurende 20 minuten te doen koken; ook deze heeft een peilglas, een thermometer, een luchtdop en toe- en afvoerbuizen.

De autoclaves voor het steriliseeren der verbandstoffen, kleedingstukken, handdoeken en dergelijke artikelen zijn eveneens koperen, inwendig vertinde ketels. De verbandstoffen enz. worden in trommels in hare binnenruimte geplaatst, deze gesloten en daarna het geheel ten minste 20 minuten verwarmd, door stoom van 5 atm. in de wandruimte te laten circuleeren. Is alles goed verwarmd, dan eerst laat men den stoom tot het te steriliseeren verband toe en nadat deze weder ruim 20 minuten heeft ingewerkt, wordt de directe stoom afgesloten en afgeleiden en met de wandruimte de temp. nog eenige, ten minste 10 minuten onderhouden.

De zoeven genoemde verbandtrommels zijn nikkelen doozen, met zoodanig geperforeerden bodem, deksel en zijwanden, dat met eene verschuiving van de ommanteling in eens alle openingen worden afgesloten. Zóó gesloten worden die doozen naar de operatiekamers gevoerd en aldaar geplaatst in een toestel, zoodanig ingericht, dat het door een druk met den voet op een pedaal mogelijk is de doos te openen. Op deze wijze komen de sterile verbandstoffen onmiddellijk ter beschikking van den heelmeeester.

Het sterile water wordt door geleidingen van zuiver tin naar de waschtafels op de operatiekamers gevoerd, waar 't — zooals vroeger is vermeld — mede door eene voetbeweging onmiddellijk ter beschikking is. Om deze geleidingen zoo zuiver mogelijk te kunnen houden, zijn ze samengesteld uit buizen van ten hoogste 2 M. lengte, welke aan elkander zijn verbonden door geslepen koppelingen en zóó zijn gemonteerd, dat ze gemakkelijk uit elkander genomen kunnen worden. Behalve op deze radicale wijze, worden de leidingen dagelijks nog gereinigd door er stoom door te blazen; de buizen kunnen dus steeds steriel zijn, alvorens het sterile water er in toe te laten, terwijl de lucht, welke in de toestellen moet toetreden om de uitvloeiing mogelijk te maken, gesteriliseerd wordt door haar door glazen cylinders te leiden, welke los gevuld zijn met gecarboliseerde watten.

De sublimaat-, lysol- en zoutoplossingen worden door witglazen geleidingen naar de operatiekamers gevoerd, waar zij uit glazen kranen kunnen worden afgetapt. Men heeft hier glazen buizen enz. gebruikt, om zich elk oogenblik van hare volkomen reinheid te kunnen overtuigen en om ze, zoo noodig, te kunnen reinigen, zijn ze in stukken van 1 M. lengte gemonteerd.

Men kan dus wel zeggen, dat hier niets is ontzien om de uiterste reinheid en de volmaakte zuiverheid van de op de wonden eventueel invloed hebbende stoffen aan de doelmatigste hulpmiddelen te paren.

Vandaar dat het ons trof, dat in het stelsel van luchtverversching dezer vertrekken de aanvoer van verse, bijzonder gezuiverde lucht ontbreekt en dat

de operatiekamers welke ook tijdens haar gebruik machinaal geventileerd worden, onmiddellijke gemeenschap hebben met vertrekken waarin allerlei in voorraad wordt gehouden; het nieuwe heilige der heiligen bv. met de chloroformeer-, de instrumenten- en de verbandkamers.

Om dezelfde reden hadden wij het privaat — dat overigens keurig is ingericht — bij voorkeur buiten deze afdeeling gehouden en de operatiekamers (die van 1850 is thans reeds geheel opgeheven) mede op gronden hier vroeger aangehaald, niet tot één geheel opeengedrongen.

Ook meenen wij dat het verkieselijk ware geweest, de warmte-uitstralende toestellen en buizen zooveel mogelijk te omkleeden met eene isoleerende massa en om de voor deze lokalen minder doelmatig gebleken muurbekleding van tegeltjes, niet weer toe te passen.

Dit neemt niet weg, dat wij deze inrichting gaarne uitnuttend noemen en wij het volste vertrouwen hebben op zeer gunstige resultaten. Waar toch de kunst van de heelmeeesters tegenwoordig zóó hoog staat en hunne hulpmiddelen en omgeving zóó na aan het volmaakte grenzen, daar moeten de uitkomsten wel uitermate gunstig zijn.

Ter beoordeeling van den invloed dezer moderne middelen is het jammer dat de heelmeeester, dr. Guldenarm, die deze Berlijnsche installatie hier op zoo ruime schaal wist in te voeren, reeds het Ziekenhuis verliet alvorens dit nieuwe voltooid was. Jammer is het ook, dat de daarstelling dezer hier zoo in aanleg als in onderhoud uiterst kostbare inrichting — zij alleen toch kostte nu reeds f 50.000 — niet uitgesteld is kunnen worden tot toepassing bij het in ontwerp en uitvoering zijnde nieuwe Ziekenhuis. Maar de zaak, hoe vreemd dat tegenover vroegere ervaring ook lijken moge, zij schijnt urgent te zijn geweest en daarom werden alle tot dien tijd geldende regelen van zuinigheid overboord geworpen.

Wat thans eene operatie kost, in vergelijking met enkele jaren geleden, wij wagen het niet te becijferen. Laten wij vertrouwen, dat de uitkomsten in dezelfde mate ook gunstiger zullen zijn en dat de nieuwe medische directie in dit nieuwste niet wederom aan het vernieuwen zal moeten gaan, maar het bij verbeteren zal kunnen laten.

C. J. S.

DE WONINGWET.

Het is met de lofuitingen op de verleden jaar ingediende Woningwet nog niet gedaan. Er bestaat een algemeene overtuiging, dat wordt het ontwerp tot wet verheven, een vrijwel ideaal verschieft zich voor de „volkshuisvesting“ zal openen.

Deze week werd in het Nutsgebouw te Amsterdam een vergadering gehouden, belegd door het bestuur der kiezersvereniging „De Grondwet“, waarin de besprekingen over het ingediende wetsontwerp werden ingeleid door den hoogleeraar Mr. D. Josephus Jitta.

Het „Handelsblad“ noemt de vergadering „maar matig bezocht“, doch voegt daaraan toe, dat het onder de aanwezigen opmerkte den wethouder voor de Publieke Werken Dr. C. F. J. Bloeker; de Gemeenteraadsleden Dr. S. Schippers, Mr. A. J. Cohen Stuart, G. van Arkel, Mr. F. S. van Nierop, A. C. Bley, J. D. Hooglandt, J. Zeehandelaar, Dr. N. M. Josephus Jitta, H. W. Kehrre, Ed. Cuypers, voorzitter der afdeeling Amsterdam der „Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst“, en Dr. Jenny Weijerman, die nog maar kort geleden op een academisch proef-

schrift, het woningvraagstuk betreffende, promoveerde tot doctor in de staatswetenschappen.

De hoedanigheid der hoorders won het dus van hun hoeveelheid. Jammer slechts, dat de meesten der opgenomen „hoorders des woords“ bleven, en alleen de heeren Bloeker en Van Nierop aan de „besprekingen“ deelnamen. De hoogleeraar en de overige gepromoveerden onder zijn gehoor moeten zich den dag hunner promotie herinnerd hebben. Had een pedel met een indrukwekkend „hora“ het sein tot de beëindiging der bijeenkomst gegeven, de illusie ware vrijwel volkomen geweest.

Bij zulk een promotie is het slachtoffer het meest aan het woord; wie vragen doen, zijn welwillende compères, die als eenig doel hebben bewijzen hunner belangstelling te geven. Het heeft ons verbaasd, dat de doctor, „die nog maar kort geleden op een academisch proefschrift, het woningvraagstuk betreffende, promoveerde“, niets had in het midden te brengen. Zoo is dan de bescheidenheid nog de wereld niet uit.

De inleider gaf eerst een overzicht van het wetsontwerp en daarna eenige critische beschouwingen betreffende de juiste verhouding tusschen opruiming van het oude en opbouw van het nieuwe, de verdeling van de taak tusschen overheid en particulieren, en eindelijk de uitbreiding van de bebouwde kom der gemeenten.

Zoo heeft de spreker dan ten eerste geen vrede met het stelsel, waarbij dadelijk onbewoonbaarverklaring gebiedend wordt voorgeschreven, onder uitsluiting der ontruiming, maar met verbod om andere dan de actuele bewoners toe te laten. De positie van den verhuurder wordt daardoor zoodanig verzwakt, dat deze zelf zal doen ontruimen, vóórdat de constructieve maatregelen van het ontwerp zullen hebben gewerkt. Dat acht spreker een te gevaarlijken maatregel, liever zag hij naast geleidelijke ontruiming geleidelijke onbewoonbaarverklaring, volgens een vast plan toegelaten.

Verder heeft spreker geen goede verwachtingen van onteigening ten name van bijzondere lichamen, daar waar men heeft toestanden zooals te Amsterdam, dat is, waar geheele wijken veranderd moeten worden. Ook bij de zeer krasse bepalingen omtrent de vergoeding van onbewoonbare, overbevolkte woningen acht hij dergelijke onteigeningen financieel in den regel niet doenlijk. Op kleine schaal, langs geleidelijken weg, kunnen particuliere lichamen onteigenen, maar ingrijpende maatregelen, die stellig verlies meebringen, moet men niet van die lichamen verwachten. Daar juist moet de overheid optreden, het verlies dragen, en voor bebouwing vatbare gronden aan bijzondere lichamen afstaan. Is het verlies te groot voor de gemeenten, dan springe de Staat bij.

Eindelijk de uitbreiding van bebouwde kommen. Spreker maakt de opmerking, dat die zaak niet uitsluitend de huisvesting betreft, maar ook de rationeele verfraaiing. Dat de gemeente, door op een officieel goedgekeurd plan lijnen te trekken, de bebouwing van voor openbare doeleinden bestemde gronden moet kunnen verbieden, acht hij noodzakelijk; dat het zonder vergoeding zou moeten plaats vinden, vooral daar waar de eigenaars der aanliggende terreinen groote winsten behalen, kan hij niet goedkeuren. Er moest een omslag geschieden over alle ingelanden van nieuwe wijken; die omslag wordt gerechtvaardigd door de feitelijke gemeenschap van belangen, waarop ook ons polderrecht berust.

Deze critische beschouwingen zijn zeker niet onwelwillend, immers zij betreffen slechts enkele onderdelen van het ontwerp. Wij mogen dus aannemen, dat de hoogleeraar tegen het eerste artikel van de

voorgedragen wet, het artikel dat het beginsel, waarvan zij uitgaat, geeft en dat luidt: „De volkshuisvesting is een voorwerp van de aanhoudende zorg der gemeentebesturen“, geen bezwaar heeft. Hij keurt het derhalve goed, dat de gemeentebesturen, wien in de laatste jaren al zooveel op de schouders gelegd werd, nu ook, en dat wel op eigen kosten, de zorg voor de huisvesting van het volk op zich moeten nemen.

Zijn critiek geldt al evenmin de zeer vage eischen, die in artikel 2 der wet den gemeentebesturen bij het maken hunner verordeningen worden gesteld. Het ontbreken van minimum-eischen betreurt hij niet. Van de werking der verordeningen, door de Gedeputeerde Staten (doende wat des Gemeenteraads is, als die Gemeenteraad onwillig is) te maken, schijnt hij zich blijkbaar veel voor te stellen.

De hoogleeraar is van meening, dat de „bouwvergunning“, als zij door de wet op betere grondslagen is gevestigd, „preventief zal werken“, en „de vroegere twistpunten opgelost zullen zijn“. Wij meenden, dat het „vergunningrecht“, naar de letter der wet, zich alleen bepaalt tot „voor bewoning bestemde gebouwen“ of „het geheel of gedeeltelijk vernieuwen daarvan“, zoodat alle andere gebouwen daarvan uitgesloten zullen zijn, wat een twistappel geeft, die zeer naar den smaak van rechtsgeleerden zal wezen.

Ook over „de verplichte aangifte van een aantal punten betreffende de bewoning“ schijnt de inleider zich van critiek te hebben onthouden. En toch spreekt vooral hier het gebrek aan practischen zin bij den wetgever zoo duidelijk.

Van de „niet ongevoelige geld- en vrijheidsstraffen“ blijkt de hoogleeraar de beste verwachtingen te hebben. Maar over den ijver, waarmede „Burgemeester en Wethouders, de gezondheidscommissiën, de inwoners en de vrijwilligers uit de burgerij“ voor het nakomen van de wet en de gemeenteverordeningen zullen waken, liet hij zich niet uit. Die ijver zal zeker daar, waar de Gedeputeerde Staten tegenover onwillige gemeentebesturen zich moeten doen gelden, niet groot zijn.

Van de gelegenheid tot debat maakte het eerst gebruik de wethouder Bloeker. Deze achtte de macht, die de gemeentebesturen door de wet zullen krijgen, te gering. Hij beseftte wel, dat het „vergunningrecht“ niet zou baten, indien de gemeentebesturen de bevoegdheid missen om te bepalen, wat onder woningen moet worden verstaan. Inderdaad, wordt hun deze bevoegdheid gegeven, dan hebben zij slechts vast te stellen: „onder woning wordt verstaan al wat gebouwd is of wordt“, en met het „vergunningrecht“ heeft men geen moeite meer. Deze spreker meende ook, dat de Staat voor onteigeningen zijn beurs moest openen, en niet alle lasten op de gemeenten leggen.

In zijn repliek erkende de hoogleeraar, dat in de wet niet omschreven is, wat onder woningen moet worden verstaan. Doch deze definitie aan de gemeentebesturen over te laten, scheen hij niet goed te keuren. Tegen het bijspringen door den Staat had hij geen bezwaar, maar hij vreesde, „dat de schatkist te veel aangesproken zou worden“.

Ten slotte maakte nog de heer Van Nierop enkele opmerkingen van ondergeschikt belang, en bracht hij den inleider warme hulde voor de degelijke wijze, waarop hij het ontwerp van wet dezen avond had besproken.

Toen ging het niet talrijk, maar deftig gehoor naar huis. De zijgenden hadden het steeleend besef, door hun aanwezigheid iets tot de verbetering van de volkshuisvesting te hebben bijgedragen. Doch nog meer

voldaan waren de sprekers; zij voelden dat, wordt het ontwerp eenmaal tot wet verheven, dit voor geen gering deel aan hun optreden ter vergadering, belegd door het bestuur der kiezersvereniging „De Grondwet“, zal te danken zijn.

Geruchten die liepen, als zou het buitenstaand volk, in verrukking over zijn toekomstige huisvesting, de sprekers in triumf naar hun woning hebben gedragen, bleken onjuist te zijn.

DE AMSTERDAMSCH E ONGEVALLEN.

Wie gehoopt hadden, dat de zitting, deze week door den Amsterdamschen Raad gehouden, eenig licht over de ongevallen der Pieter-Nieuwlandstraat en de Willebrordusstraat zou hebben doen opgaan, zijn bedrogen uitgekomen.

De architect Bleyss maakte zich verdienstelijk door te trachten de kat de bel aan te binden, maar het beestje wist hem te ontsnappen, en ook aan de heeren Fabius en Caroli gelukte het niet, poesje te pakken te krijgen.

Hoelang zal het in zijn donker hoekje kunnen blijven, en zich daar onzichtbaar kunnen houden? Waarom hielpen Burgemeester en Wethouders het diertje in zijn vlucht? Is het zulk een mormel, dat men zich schaamt het te laten kijken? Op deze vragen kan vooralsnog geen antwoord worden gegeven.

De blijkbare vrees voor de openbaarmaking van het rapport der deskundigen, die bij het Dagelijksch Bestuur bestond, heeft echter reeds ten gevolge gehad, dat het publiek zich in allerlei gissingen gaat verdiepen naar de oorzaak der geheimzinnigheid.

Van den doofpot is men niet meer gediend. Het zou verstandig geweest zijn, indien Burgemeester en Wethouders van den aanvang af open kaart hadden gespeeld, want dan hadden zij de eer aan zich gehouden. Nu zullen zij het onaangename gevoel niet kunnen ontkomen, dat ieder krijgt, die gedwongen wordt zijn spel op tafel te leggen.

PRIJSVRAGEN

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De in het hoofd dezes genoemde Maatschappij schreef in Mei van het voorgaande jaar een drietal prijsvragen uit, waarvan het programma werd opgenomen in ons nummer van 27 Mei 1899, bladz. 167. Er werd gevraagd:

10. een sanatorium voor longlijders in Nederland;
20. een woning voor den directeur-geneesheer, en
30. een woning voor het dienstpessoel.

In het geheel zijn 15 antwoorden onder de volgende motto's ingekomen, als:

1e prijsvraag: Sanatorium.

1. motto: Prof. Koch, met 9 teekeningen,
2. „ Trio, „ 9 „

2e prijsvraag: woning directeur.

1. motto: Studie, met 4 teekeningen,
2. „ Natura Sanat enz. „ 3 „
3. „ Joost, „ 2 „
4. „ Heil-anstalt, „ 2 „
5. „ G. M. „ 2 „
6. „ Leda „ 5 „
7. „ Rust na arbeid „ 3 „

3e prijsvraag: woning dienstpersoneel.

1. motto:	Hector,	met 1 tekening.
2. "	Kosmos,	" 1 "
3. "	Santé,	" 1 "
4. "	Lucht,	" 1 "
5. "	D,	" 1 "
6. "	Tehuis,	" 1 "

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

AFDEELING ARNHEM.

Verzameling van 31 Januari 1900.

In de eerste plaats werd het programma vastgesteld van een door de afdeeling uit te schrijven prijsvraag voor een drinkfontein met lantaarn, waarvan de kosten f1500 mogen bedragen.

De antwoorden werden 1 Mei o. k. ingewacht aan het adres van den secretaris van de afdeeling, den heer G. Schaap. Als eerste prijs wordt uitgelooft f25 en het diploma van de afdeeling; als tweede prijs f10. Wellicht zal de gemeente het eerste bekroonde ontwerp op de Grote Markt alhier doen uitvoeren; de ontwerper moet in dat geval de vereischte details leveren, tegen vergoeding van f125 en vergoeding van eventuele reiskosten. De maximum-hoogte van den brander wordt, op voorstel van het lid Freeman, nog onder de voorwaarden opgenomen en bepaald op 4 meter.

De heer Weising wordt met algemeene stemmen als lid van de afdeeling aangesloten. Als wordt door den Voorzitter het woord gegeven aan den heer H. Ellens, die een voordracht hield over: „Het goed recht der zoogenaamde nieuwe kunst". Spreker begon zijn rede met te verklaren, dat al meermalen bij hem het plan was opgekomen om dit onderwerp ter sprake te brengen, doch dat dit denkbeeld ook telkens weder werd verworpen, uit vrees dat het wellicht nog niet de rechte tijd ervoor was, daar men nu nog zijn ontdekken kan, dat de nieuwe kunst meer ten kwade dan ten goede kan dienen; deze hebben wellicht in vele opzichten gelijk.

Wat spreker zal beweren, wil niet de pretentie hebben van voor te lichten; evenmin zal hij kritische beschouwingen leveren over den arbeid van anderen, doch vooraf wil spreker bepalen, dat hij geen debat zal toelaten over hetgeen hij zal beweren, daar hij dat volkomen nutteloos acht. Het is alleen een opgeschreven gedachte, naar aanleiding van wat we van de hedendaagse kunst hooren, lezen en zien. Volgen wij de literatuur daarover, dan treffen wij zeer uiteenlopende meningen omtrent de nieuwe kunst aan. Velen ontzeggen er allen ernst aan, anderen zien het voor een import-artikel aan uit Engeland en Amerika. Weer anderen hebben elken vorm, hoe bizar ook, toe, alleen om de verdienste dat men gebroken heeft met elke priode; en eindelijk zijn er profeten die in de toekomst een kunst voorspellen op zilveren systemen gebouwd, die zij hebben gevonden, of die beweren dat al een goede kunst mogelijk zal worden, als men doet alsof er voorheen niets was geweest, en wij ons dan zeker moeten aanstellen als de naïve kunstenaars der voorhistorische of in natuurstaat levende volken.

Wat is van dit alles de waarheid?

Is het mogelijk, zegt spreker, dat wij in dezen tijd van evolutie levende, nu reeds kunnen bepalen wat er ontstaan zal? En wat verstaat men onder die nieuwe kunst? Beukenhouten stoeltjes met mahoniekleur gebijt, met zittingen in hart- of niervorm, veelal overtrokken met een brokruis van een dessin, en met de traditionele geel- of roodkoperen kopspijertjes, canapés en sofa's met daarboven étagères, die ons bevreemd maken op te staan om niet de kans te loopen de geheele prullekraam die erop staat om te werpen, doorgezaggde bierbottelen die als bloemstandaards gebruikt worden, of fricaasé van would-be intarsia aan wa-chtafels, uitgezaggde grinnassen die, waren ze niet met verf besmeerd, ons zouden doen kuiveren zo te gebruiken, daar elkeen voelt dat alle eigenschappen van het materiaal daarin miskend en verkracht zijn. En als uiterste tegenstelling de zoogenaamde eenvoudige dingen, die met alle gevoel van schoonheid en vorm spotten, en waarvan de vorm niet overeenstemt met het doel waarvoor ze moeten dienen. Noun, dergelijke soort nieuwe kunst bedoelt spreker niet. Zouden, zoo vervolgt hij, nu alles nog kookt en gist, en de idealen van de menschen al wijkende vormveranderingen vertoonen van wisselende schoonheid, wij ons nu reeds volkomen bewust zijn van die groote gemeenschapskunst en die durven voorspellen? Doch komen zal zij, door elke periode hare eigen gemeenschapskunst gehad heeft, die door hare idealen gestempeld is geworden.

De kunst der Egyptenaren, de Middeleeuwse kunst, de Lodewijkstijlen, zij zijn daar om die bewijzen te staven, en de gemeenschap bracht elke nieuwe vormcombinatie weder in toepassing met achterlating van de vorige periode. Elke kunst zal groeien uit de eigenschappen van het volk en zich ontwikkelen in waarheid en schoonheid, meer of minder, naarmate het volk die beginselen beter of minder goed dient. In een hedentendage voorgelezen boek staat geschreven: mootheid in lijnen, vormen, kleuren, kleuren of woorden noemen we kunst en mootheid in daden of gedachten, deugd, en daarom zijn deugd en kunst hetzelfde: de liefde tot het volmaakte.

De toestanden van onze dagen vormen een schakel in den evolutie-

keten die eindeloos is, en met de tijden voortgaat. Alles voert naar de organisatie van den arbeid en, eenmaal dit groote vraagstuk opgelost in het belang van de gemeenschap en elk individu vrij gemaakt van de knellende banden van de bestaande zorg, is er geen belemmering meer om, elk naar zijn aanleg, zich toe te leggen op kunst en ambacht.

Het besef van de verantwoordelijkheid is groeiende, en wordt nog slechts tegengehouden door egoïsme en gemakzucht. Denken wij ons terug naar het midden dezer eeuw, toen men een nieuwen stijl wilde scheppen, en alle vormen doorloopen en als doeg vernieuwd worden, waarvan koeken werden gekneet naar eigen smaak. Doch men vergat dat het kunstverleden opgegroeid was uit der menschen gedachte, en vandaar de twijfel welken weg in te slaan. Te veel nummers stonden op het programma. De oorspronkelijkheid werd gedrukt door het overladen menu. Wij zien het bij de Grieken hoe hunne gebouwen de uiting waren van de vrijheid om het genot die hen omstraalden. Bij de Romeinen weder de uiting van hun zinnelijkheid in de monumenten van hunnen tijd, en de indruk van de goddelijke geheimenissen bij de kunstgewrochten van de middeleeuwen, doch ook de gekunsteld- en kunsteloosheid van onze dagen.

En daarvan zijn verschillende driften het gevolg geweest. De eenen artist volgde een zekeren stijl; anderen waren meester van vorm en keuze en groepeerings; zeer enkelen maakten studie van het verleden en wilde die vormen weergeven, doch de makers waren niet bekend, en hun vorm en taal waren de onze niet meer. We moesten hetgeen achter ons ligt, bestudeeren en het gebruiken, niet om toe te passen, doch als het a b c van het lezen, daar uit dat werk de aard en het karakter spreken van de onbekende makers, en onze levensbeschouwingen geheel verschillen van de hunne; ons verbeelden dat we het beter kunnen, is dwaasheid.

Veel van die schoonheidsvormen zijn van blijvende waarde, en daarvan heeft de koopman ruimschoots geprofiteerd, doch ook de architect heeft zich niet onbetuigd gelaten. Op die voorbeelden hebben we zien ontstaan Griekse tempels, honderden van Gothische kerken, Renaissance-villa's en wat niet al. En het publiek heeft verbaasd gestaan over al die gerechten en, in de war gebracht, heeft het alles geaccepteerd als voortbrengelen van onzen tijd. En hij die dat niet hield, ja, volgden hen, atropien na. Toch kunnen we wijzen op ernstiger streven, en op mannen die dieper door trachten te dringen in de diverse glasperiodes. Ruskin, Viollet-le-Duc, Morris, Cuyper, allen zochten naar waarheid en gaven daarvan blijk in hunne schepingen. Als baanbrekers wezen zij den weg, en niet uit idealen streven, doch uit winstbejag wierp de koopman zich op de geesteskinderen van de baanbrekers naar het nieuwe, en dit winstbejag schept de mode.

Voor ons waren het tijden van kunst, doch waar begint onze kracht, onze eigen inventie. Vraag velen naar het ontstaan der vormen, 't zij hij architect of meubelmaker is. De laatste zal u vertellen dat het Belgische, Franse of Engelse stijl is, meer niet; hij heeft zich enkele kenmerkende vormen eigen gemaakt, doch spreekt hem over grondvormen van meubels en hij zit verlegen, behalve misschien in de Renaissance.

Dat b v. de empire-stoelen de Griekse vrouwenstoelen als grondvorm hebben, is hem onbekend. Zien we slechts naar de vele mislukte middeleeuwse navolgingen. De mode maakt zich meester van het oosvoldragene en kent noch traditie, noch afkomst.

Uit vele geëxposeerde afbeeldingen laat spreker zien hoe uit den Romaanschen koffer van 't jaar 1000 door de tijden heen de kast is ontstaan der Renaissance, die tot heden gangbare munt is gebleven. Al dat wetenswaardige laat echter den koopman volkomen koud; het is hem slechts te doen het bizarre en onbekende aan den man te brengen. Ons publiek praat over kunst, doch voelt er nog niet veel voor, en in de meerderheid van de gevallen is de smaak slecht.

Velen hebben beweerd of beweren nog, dat de nieuwe kunst zal verlopen in modedoe; zeer zeker wordt zij op dit oogenblik geëxploiteerd, doch zonder dat de principes van de nieuwe richting in waarde zullen verminderen. Zoo deelt spreker uit zijn persoonlijke ervaring een voorbeeld mede van een vakman, die allen ernst en het goed recht aan de nieuwe richting ontzagde en eenigen tijd later hem op eenige geïmiteerde Engelse spullen opmerkzaam maakte. Dezaken zijn steunpilaren van onzere modiezaken. Iemand die er niets van begreep, noemde elke nieuwe uiting Tooropiann-ch, en had wellicht nooit iets van Toorop gezien; alles werd door hem uit den boeze en als gekke werk gedecoreerd. Doch als men meer de verantwoordelijkheid voelt en meer aandacht gaat wijden aan de eischen van gebruik en bestemming, getoetst aan waarheid en oprechtheid, dan zal men mede mogen spreken in de keuze. 't Zij men werkt in steen of hout, in been of metaal, het is om het even, als men zich slecht bewust is dat het uitingen zijn, ontstaan uit de veranderende levensopvattingen van onzen tijd. Niet de artist vormt de kunst; hij is slechts het middel waardoor de gemeenschap zich uit. Het alimert nog, doch het ontwaken komt en zal verhalen aan allen van de vreugde en de bezieling. In de duisternis, eindigt spreker zijn boeiende rede, zingt de nachtegaal zijn schoonsste lied, tot de leeuwewik al stijgende den dag begroet.

De Voorzitter dankte namens alle aanwezigen spreker voor de fraaie wijze waarop hij zijn voelen voor de nieuwe kunst heeft uitgedrukt.

De geëxposeerde teekeningen voor de prijsvraag van den gevel voor de Levensverzekeringmaatschappij „Rotterdam" van den heer C. T. J. v. Wijk te Rotterdam werden bezichtigd, en ook enkele studiën van den heer Ellens, die, op een door den Voorzitter gedane vraag of die bij de lezing behoorden, mededeelde, dat het studiën waren, om te doen zien, dat ik die serieuze wil, zijn werk kan toonen.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

Reeds sedert tel van jaren zend ik aan uw blad de verslagen van de afd. vergaderingen en tracht ik zoo trouw mogelijk de nu en dan voorkomende lezingen woordelijk weer te geven; ik behoeft u niet te zeggen dat dit lang geen gemakkelijk werk is. Na afloop van de vergadering wordt dan meestal in hoofd-trekken gememoreerd om den dag daarop uit te werken en aan de hand van het op de vergadering geschreven meer uitvoerig het verslag te maken en te verzenden. Zoo ook deed ik met het verslag van de lezing, die op 31 Jan. j. l. des avonds van omstreeks 9-10 uur gehouden is door den heer H. Ellens, leeraar aan de ambachtsschool alhier. Doch hoe groot was mijn verbazing toen ik in het morgenblad van de Rotterdammer en het Handelsblad van Donderdag reeds een uitvoerig verslag vond met den aanhef: „Men meldt ons uit Arnhem:"

Wat voelt men zich dan klein, mijnheer de Redacteur, bij dergelijke verslaggevers-handigheid. Wij hebben of hadden zoover ik weet tot heden nooit de eer genoten een verslaggever of correspondent van de N. R. Ct. in ons midden te zien, maar, hoe dit zij, het verslaggevers-recedé is met dit stuk gelagen. Wellicht is na afloop alles per telefoon of auto-car naar Rotterdam geseld of gebracht; want het morgenblad wordt in den nacht gedrukt, om des morgens reeds tijdig den lezers van het belangrijke nieuws kond te doen.

Of zou wellicht een goed vriend van den spreker den middag vóór de te houden lezing reeds hebben geschreven:

„Voor de afdeeling Arnhem der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst hield hedenavond" enz.

Maar dan heeft die vriend den heer E. een slechten dienst bewezen. Immers de heer E. heeft op zeer scherpe wijze, en ik ga met dit beginsel mede, den staf gebroken over alle meubelmakers, architecten en anderen die uit paar winstbejag zich werpen op de geestekinderen van de eerste voorlopers van de zoogenaamde nieuwe kunst, enz. Maar, mijnheer de Redacteur, winstbejag en reclame zijn vrijwel synoniem, en de slechte dienst door den correspondent- of verslaggever bewezen, is erg duidelijk. Ik zou zoo meenen dat een lezing, alleen voor vakmannen gehouden, ook in de vakbladen en allereerst in het orgaan van de vereniging waarin de heer E. heeft gelezen, behoorde te komen, en wanneer dit gelezene werkelijk van belang is voor het groote publiek, ziet men herhaaldelijk de N. R. Ct. die stukken overnemen, en meestal wordt dan ook op de afd. vergaderingen het gelezene aan den secretaris ter hand gesteld; doch ook in het Bouwkundig Weekblad zag ik helaas nog geen verslag. Wel had de Arnhemse Courant de lezing woordelijk opgenomen, ook alweer een bewijs dat wij verslaggevers van bouwkundige bladen, dus dilettanten, in het maken van verslagen tegen de professionals van het vak niet opkunnen. Of heeft ook weder een ander vriend van den heer E. het gehele dossier geleend aan de Arnh. Ct? Dan, mijnheer de Redacteur, hoewel erkennende dat er veel goede principes in het gelezene waren te vinden, spijt het mij te moeten ontdekken dat de geachte spreker glasbolder bewijst, dat ook in de groote toekomst-gemeenschapskunst, die hij in het verschieft reeds zag, de menschen menschen zullen blijven met al hunne eigenaardigheden, en dat die gemeenschapskunst winstbejag en reclame niet zal verdringen, en die eerste eigenschap is, dat verzeker ik u, flink onder het mes geweest en dus ook volgens wiakunstige duidelijkheid de tweede.

U dankzeggende voor de opname, mijnheer de Redacteur.

Arnhem, 6 Febr. 1900.

Hoogachtend,

A. R. FREEM.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN

's-GRAVENHAGE. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs zal Dinsdag 13 Februari in het lokaal „Diligentia" een vergadering houden, waarin o. a. de volgende punten aan de orde gesteld worden:

1o. Beschouwingen naar aanleiding van het wetsontwerp regulerende het staats-toezicht op de volksgezondheid, door den heer Sijmons.

2o. Technische aanteekeningen tijdens een bezoek aan de Verenigde Staten van Noord-Amerika, door den heer R. P. J. Tutein Nolkman.

3o. Korte mededeeling omtrent den stand van zaken wat betreft de voltooiing van het Panamakanal, door den heer G. E. V. L. van Zuilen.

— Dinsdag jongstleden werd in de openbare Raadsvergadering het eerste in behandeling genomen het afwijzend proedvies op het adres van de heeren mr. A. J. E. A. Bik en H. H. Nicolaï,

om subsidie uit de gemeentekas voor de uitzending van werkliden naar de wereldtentoonstelling te Parijs in 1900.

De heer Schroot maakte de vergelijking in het proedvies met dergelijke uitzending in 1889 en deed uitkomen, hoe het plan thans behoorlijk en volledig is voorbereid. Hij stelde voor te besluiten aan de commissie ad hoc een gemeentetoeleage toe te kennen, gelijktasende met het bedrag dat van particuliere zijde zal worden bijeengebracht, doch tot een maximum van f1000, en onder beding dat later een officieel rapport omtrent de uitkomsten der uitzending zal worden overgelegd.

Het voorstel-Schroot werd ten slotte verworpen met 19 tegen 9 stemmen en het afwijzend proedvies goedgekeurd.

— In dezelfde Raadszitting werden de voorstellen omtrent het personeel der duinwaterleiding, waarvan sprake was in het voorgaande nummer, in behandeling genomen. Het eerste deel (de aanstelling van een adjunct-directeur, op een jaarwedge van f2500) werd aangenomen. Het tweede gedeelte (aanstelling door B. en W.) met 17 tegen 6 stemmen verworpen en het laatste deel, om den hoofdopzichter Kapitz den titel van bouwkundige te verliezen, goedgekeurd.

— De Nederl. Regering zal op het 10de internationaal congres voor hygiëne en demographie worden vertegenwoordigd door de heeren J. F. W. Conrad, lid der Tweede Kamer, voorzitter van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs; Dr. W. P. Ruysch, adviseur aan het Ministerie van Binnenl. Zaken; Dr. A. P. Fokker, hoogleraar te Groningen, en Dr. C. A. Verrijja Stuart, directeur van het centrale bureau voor de statistiek te 's-Gravenhage.

— De architecten bij de Nederlandsche commissie voor de wereldtentoonstelling te Parijs zullen in de tweede helft van deze maand te Parijs een aanvang maken met het stellen der inrichtingen voor de groepen opvoeding en onderwijs, werktuigen en hulpmiddelen voor wetenschap en kunst, en gereeds, geweven stoffen enz. Het materieel voor de installatie wordt alhier ver zending gereed gehouden in een daartoe tijdelijk gehuurd onbewoond huis. Alle werken zijn hier te lande gereed naar de teekeningen der architecten.

AMSTERDAM. Ten einde een rechtelijke uitspraak te verkrijgen in het vraagstuk der N. Z. kapel, is Maandag jongstleden bij overeenkomst der beide partijen, de gemeente en het kerkbestuur, een kleine comédie afgespeeld. Klokke tien uur zond de heer Posthumus Meyjes, bouwmeester, een paar werkliden op het dak der kapel aan de Rokin zijde om een aanvang te maken met het sloopen van een der geveltoppen. De stadsadvocaat, Mr. Kappeyne van de Coppello, bevond zich echter met twee heeren procureurs ter plaatse en eischte staking van dit vergrupp aan goed der gemeente.

Bij deurwaardersexploijt, betekend door den deurwaarder Menagé Challa, is het kerkbestuur daarop gedagvaard tegen den 27n Februari a. s.

Het werk der slooping is terstond gestaakt. (N. R. Ct.)

WERKVEREEL. Op de voordracht voor gemeente-opzichter zijn, uit 140 gegadigden, geplaatst de heeren F. H. de Haan, bouwkundige te Amsterdam; G. J. Hiddink, idem te Arnhem, en E. Verschuyt, architect te Amsterdam.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl-Indië is: eervol ontslag verleend aan den opzichter 2e kl. E. G. B. ten Brink en de opzichters 3e kl. W. H. Th. Orlieb, Th. C. Gaway, C. A. Torré, G. L. A. Kaltofen, Th. E. Clark en A. Th. van der Zon Brouwer.

geplaatst bij de directie de ter beschikking gestelde ambtenaren op non-activiteit, laatst ingenieur 2e kl. F. K. van Kooten en J. F. Quant; in de res. Palembang, de opzichter 3e kl. Th. E. Clark;

overgeplaatst van de res. Japara naar de res. Bantam, de opzichter 2e kl. W. J. Ch. de Mooy; van de res. Semarang naar de res. Japara, de opzichter 2e kl. J. Vreedenburgh; ter beschikking gesteld van den chef der irrigatie-afdeling Serang, met Rombang als standplaats, de opzichter 3e kl. W. H. Th. Orlieb.

— „De Ingenieur" meent te kunnen mededeelen, dat de benoeming van den heer S. G. Everts, civiel-ingenieur, hoofdcommissie aan het Departement van Waterstaat, tot hoogleraar in de waterbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft, ter vervanging van den hoogleraar N. H. Henket, als zeker kan worden beschouwd.

— Benoemd tot adjunct-ingenieur aan de gasfabriek te Amsterdam, de heer H. Kempfers, opzichter aan de gasfabriek te Zutphen.

— De Minister van Waterstaat heeft den civiel-ingenieur A. M. Heuff benoemd tot tijdel. adjunct-ingenieur bij de werken tot verbetering van de Vecht in Overijssel en tot buitengewoon opzichter J. Broed te Zijpe, bij de zeewerken in Noord-Holland, en C. Boukelman te Zwartewaal, bij het verruimen der doorvaartopening van de Heeswijksche en Erpache ophaalbruggen over de Zuid-Willemsvaart.

— Benoemd tot directeur der gasfabriek te Zutphen de heer J. H. A. Albrecht te Enschede.

— Bij kon. besluit is bij 's rijke werf te Amsterdam bevorderd: tot teekenaar 1e kl., de teekenaar 2e kl. N. J. Groendhout.

— Tot gemeente-oprichter te Leeuwarden is benoemd de heer E. J. Garrold, bouwkundige aan de gemeentelijke gasfabriek te Groningen.

— B. en W. van Groningen hebben benoemd tot kommandant der brandweer, den heer B. J. Tjassens Keizer, gepens. kapitein van het O.-I. leger, aldaar.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter van openbare werken te Venlo. Jaarwedge 1200. Adres vóór 20 Febr. aan den Burgemeester.

— Opzichter bij den bouw eener pastorie voor een R.-K. gemeente. Adres lett. W., uitgevers Van Mastrigt & Verhoeven, Arnhem.

— Gemeente-architect te Stad-Almelo, tevens directeur der gemeentereiniging. Jaarwedge 1800. Adres Burg. en Weth. vóór 15 Febr. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig opzichter-teekenaar, voor 4 maanden. Salaris 175. Adres lett. L. Boekh. Gebrs. van Broderode, Haarlem. (Zie adv. in het vorig no.)

— Een opzichter, ervaren in bouw- en waterbouwkunde, bij voorkeur reeds bij spoorwegaanleg werkzaam geweest zijnde en een bekwaam teekenaar, bij de Noord-ooster-locaalspoorwegmaatschappij. Adres de directie te Zwolle. (Zie adv. in het vorig no.)

Te **STAD ALMELO** wordt zoo spoedig mogelijk gevraagd een

GEMEENTE-ARCHITECT,

TEVENS

Directeur der Gemeentereiniging,

op eene jaarwedge van f 1600.— Zijne instructie zal b. p. a. l. dat hij zonder vergunning van Burgemeester en Wethouders geen werkzaamheden voor particulieren zal mogen verrichten. Het ligt in de bedoeling het verleen van die vergunning tot eene hooguitsondering te maken. Aangifte bij gezegd adres vóór 15 Februari a. s. aan den Burgemeester van **STAD ALMELO**, in persoon alleen wanneer men daartoe uitgenoodigd wordt.

TE KOOP

tegen billijken prijs:

1o. de „Waterbouwkunde“, bewerkt door Hoogleraren der P. S. voor zooverre thans verschenen.

2o. Sammlung Architectonische Entwürfe, von C. F. SCHUNKEL, Vollständige Ausgabe in 174 Tafeln.

Adres letter Z, Bureau Opmerker.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met althieden den bakvloer en Draaiovens.

— Opzichter bij de gasfabriek en waterleiding der gemeente Zutphen Salaris 7800 met woning, vuur en licht. Brieven vóór 18 Febr. Gelegenheid tot pers. kennismaking 17 Febr., van 10—12 en 2—4 uren.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van keeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een net jongmensch, 24 jaar oud, 7 jaar pract. timmerman, in staat gewone gebouwen te detailleeren en van goede get. voorz., zoekt met April plaats op kantoor van een architect. Salaris voorloopig geen verzoachte. Adres no. 73 Bureau dezas. (1)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teekenaar, leeft. 20 j., ongeh., verl. sal. f 40.
- 3 Opz.-teek., leeft. resp. 21, 2 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 80 en f 60 à 70.
- 1 Waterbouw-opz., leeft. 24 j., ongeh., verl. sal. f 70.
- 1 Opz. landmeter, „ 37 j., „ „ „ f 1500 per jaar.
- 1 Mach. electricien, leeft. 45 j., ongeh., verl. sal. f 16 à 20 per week.
- 1 Werktuig.-teekenaar, leeftijd 22 j., ongeh.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 136 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

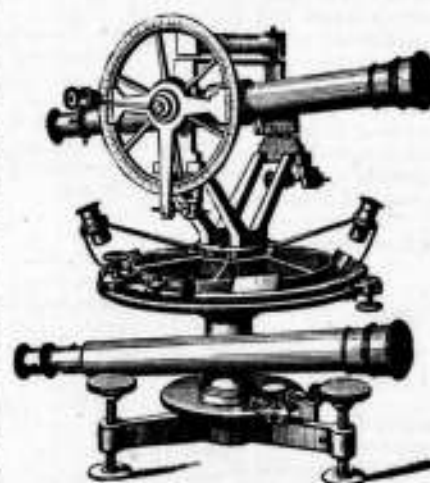
Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen — Porcelain Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wasttafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Meestrijd Bloemkweeker-
straat 64 b. (d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN
WATERPAS-HOEKMEET-
EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

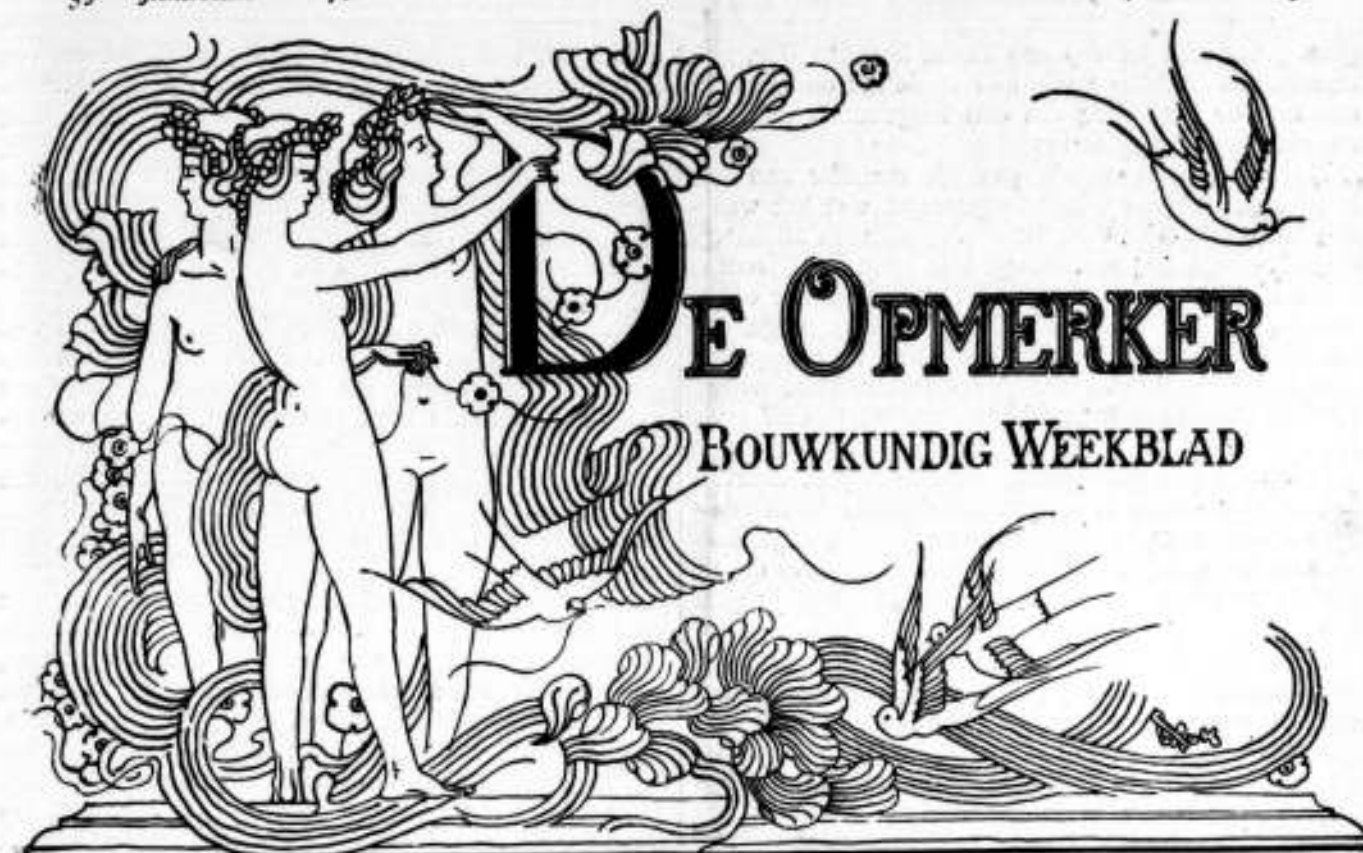
Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructies. Prijscuranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. M. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Tor drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-oes van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.

L.

Onder de boeken, die John Ruskin schreef is dat, hetwelk „The Seven Lamps of Architecture“ heet, voor de beoefenaars van de bouwkunst een der merkwaardigste.

Als voortbrengsel van letterkunde staat het misschien minder hoog dan de „Stones of Venice“; het onderwerp, eene wijsgeerige bespiegeling over de bouwkunst, leende zich niet overal voor fraai-gestelde zinnen. Toch is het proza van meer dan gewone hoedanigheid en verradt de stijl den man.

Het boek is van bescheiden omvang en bestaat uit een korte inleiding en zeven hoofdstukken.

Toen Ruskin in 1849 het werk schreef, was hij een streng-geloovig Protestant. Maar toen het boek in 1880 werd ter perse gelegd, zei de schrijver in het voorbericht, dat hij „de uitingen van dit woedend en ten eenenmale valsch Protestantisme“ had weggelaten, omdat hij ze als dwalingen zijner jeugd erkende.

De schrijftant herinnert dikwijls aan het Oude Testament. Ruskin zegt, dat hij tot de keuze van den titel gekomen is door het lezen van Psalm 119, vers 105, dat luidt in de Statenvertaling: „Uw woort is een lampe voor mijnen voet, ende een licht voor mijnen padt“. De Engelsche en ook de Latijnsche vertaling spreken hier echter niet van een lampe, maar van een lantaarn: „Lucerna pedibus meis“ „Thy word is a lantern“. Daarom zou ik hier eer denken aan dat gedeelte van het vierde hoofdstuk der Apocalypsis, dat in de Statenvertaling dus luidt: „Ende seven vyerige lampen waren brandende voor den thron, welke sijn de seven Geesten Godts“, terwijl de Engelsche vertaling het geeft als: „And there were seven lamps of fire burning before the throne,

which are the seven spirits of God“. De schrijver heeft nu willen doen zien, hoe, naar zijne meening, die zeven geesten in de bouwkunst zich uitten.

De inleiding geeft eene beschouwing over de wetten, die de kunst in het algemeen beheerschen, en die volgens Ruskin, overeenkomen met die der zedeleer. Het was des schrijvers bedoeling, het bestaan van die wetten aan te toonen. „Daar zij“, zegt hij, „niet slechts behoeden tegen dwalingen van allerlei aard, maar ook het eenig middel zijn, om 't tot iets te brengen, geloof ik niet te veel gezegd te hebben, toen ik deze wetten de Lampen der Bouwkunst noemde. Toen ik trachtte den aard van haar licht vast te stellen, heb ik mij niet bezig gehouden met het beantwoorden der vraag, welke de beletselen zijn geweest, die, haast ontelbaar, dat licht hebben verhindert te schijnen. Dat ik mij daarvan onthield was echter geenszins uit onverschilligheid; had ik dit onderzoek beproefd, dan zou mijn werk allicht dwalingen hebben bevat, die aan afgunst of nijd hadden kunnen worden toegeschreven.“

Het eerste hoofdstuk heet „De Lampe der Offervaardigheid“. Het begint met de volgende stelling: „Slechts dan is bouwen een kunst, wanneer de gebouwen door menschenhand, voor welk doel ook, opgericht, zóó zijn geschikt en versierd, dat het aanschouwen dezer bouwwerken den mensch geestelijk gezond maakt, hem kracht geeft en hem vreugde verschaft“.

Eer Ruskin tot de bespreking dier stelling overgaat, maakt hij onderscheid tusschen bouwkunst en bouwen. Hij verstaat onder bouwen het optasten van verschillende stoffen, die de natuur oplevert, tot een geheel, dat voor een bepaald doel geschikt is. Dit samenstellen heeft echter niets met kunst te maken, ook niet, als het met het uiterste vernuft geschiedde. De samenstelling is voor Ruskin dan ook volstrekt

geen grondslag, waarop een kunst, hoe dan ook, zou kunnen rusten. Men merkt hier reeds het onderscheid tusschen de zienswijze van den Engelschen schrijver en die van Viollet-le-Duc.

De bouwkunst treedt pas op, wanneer aan het bouwwerk datgene wordt toegevoegd, wat het waardig of schoon doet zijn, maar wat, als men alleen op de nuttigheid let, achterwege zou kunnen blijven.

En nu verstaat Ruskin onder de „lamp der offervaardigheid“ de geneigdheid om dit overvloedige, dat zou kunnen gemist worden, toch aan te brengen.

Deze geneigdheid kan zich op verschillende wijzen toonen. „Wanneer twee marmeren soorten, beiden even fraai, geschikt en duurzaam, verkrijgbaar zijn, dan zal de geest der offervaardigheid ons nopen, daarvan het meest kostbare te kiezen.“ Zoo deed men in vroegere tijden, als het gedenkteeken gold, zegt Ruskin, maar hij wijst er tevens op, hoe in onze dagen slechts het streven is, om voor zoo min mogelijk geld zoo veel mogelijk te verkrijgen.

De schrijver gaat vervolgens na, hoe de geest van offervaardigheid zich bij het bouwen van kerken behoort te uiten. Als ijverig Protestant moet hij erkennen, dat niet het aanzien van het bedehuis, maar het geloof dergenen, die er in samenkomen, bij de beoordeeling gewicht in de schaal legt. Doch in een uitvoerig godgeleerd betoog tracht hij aan te toonen, dat ook de Protestanten voor fraaie kerken moeten zorgen, en dat zij verkeerd doen, door die zorg als wereldsche ijdelheid te beschouwen.

Ruskin ergert zich er aan, dat de geloovigen veel geld aan de versiering en de inrichting hunner huizen besteden, maar dat zij haast niets voor het instandhouden en verfraaien der kerken over hebben.

Sedert Ruskin dit schreef, zijn in het Vereenigd Koninkrijk ontelbare nieuwe kerken gebouwd, en vele oude „gerestaureerd“; groote sommen werden aan dit alles ten koste gelegd. Men zou dus kunnen denken, dat hij in 1880 zeer tevreden was over wat hij door zijn boek had bereikt. Dit was evenwel zoo niet. Want in de voorrede van dat jaar zegt hij: „Dit boek is wel het meest nutteloos geweest, dat ik ooit geschreven heb. Want de gebouwen, die ik beschreef, zijn of afgebroken, of keurig netjes afgeschrapt en als nieuw gemaakt, en zoo in een toestand gekomen, nog treuriger dan dien van het diepst verval.“ Ruskin, wij zullen dit later zien, was namelijk een verbitterd tegenstander van onze veelgeroemde „restauraties“. En over de nieuwe, streng „in stijl“ gebouwde kerken was hij ook slecht te spreken.

Het is hier niet de plaats, over bovengenoemd godgeleerd betoog, dat door tal van bijbelteksten wordt toegelicht, uit te wijden. Ik ga dus over tot datgene, wat Ruskin over het woonhuis in het midden brengt. Hij verklaart volstrekt niet te bedoelen, dat de woningen der menschen leelijk, of zelfs maar eenvoudig moeten zijn. „Het is mij wel, dat zij met zooveel pracht, zorg en schoonheid, als mogelijk zijn, worden ingericht. Maar ik zou niet willen, dat nutteloze uitgaven gedaan werden voor versierselen, die niemand opmerkt, zooals plafondlijsten, deuren in eikenhout geveerd, rijkgedrapeerde gordijnen en dergelijken. Aan zulke zaken zijn wij, deels door onze dwaasheid, deels door onze traagheid, gewend geworden, zoodat geheele takken van nijverheid daardoor in het leven kwamen. En toch heeft geen enkele dezer overvloedigheden er zich ooit op kunnen beroemen, ons ook maar een oogenblik van werkelijk genot te hebben verschaft, of ons van het geringste nut geweest te zijn. Aan zulke dingen be-

steden wij veel geld en het gevolg is slechts, dat ons leven gemak, mannelijkheid, achtbaarheid en frisheid verliest. Ik spreek uit ondervinding: ik weet wat het is, te leven in een hut, op een houten vloer, onder een houten zoldering, bij een haard van grijzen steen. Men voelt zich daar in menig opzicht gezonder en gelukkiger dan als men woont tusschen een Turksch tapijt en een verguld plafond, bij een prachtig gepolijsten insluithaard.“

Ruskin zou willen, dat de menschen hun leven vereenvoudigden, en dat zij, wat dus kon worden uitgespaard, besteedden om iedere stad in Engeland van een marmeren kerk te voorzien. In zijn aantekeningen van 1880 erkent de schrijver, dat deze wensch van 1849 eigenlijk dwaas was. Want hij ziet wel in, dat de pracht van het kerkgebouw niets te maken heeft met de vroomheid van hen, die daar samenkomen.

Het denkbeeld „offervaardigheid“ wordt echter ook op andere wijze in het hoofdstuk te pas gebracht. Die offervaardigheid moet zich namelijk daardoor toonen, dat ieder mensch al wat hij doet met geheel zijn hart en geheel zijn ziel en geheel zijn verstand verricht.

Wie dit offer brengt, meent Ruskin, vindt zijn belooning, wie het niet brengen wil, vindt zijn straf. De bouwers der 19e eeuw hebben hun best niet gedaan, en daarom staat, wat zij voortbrachten, zooveel lager dan het werk hunner voorgangers. Met het geld, dat ter hunner beschikking werd gesteld, wilden zij slechts zooveel mogelijk maken, zonder te vragen, of, wat zij verrichtten, wel zoo goed mogelijk gedaan werd.

Als vroeger, zegt de schrijver, een architect een zeker bedrag had, om beeldhouwwerk aan een gebouw te maken, dan ging hij naar den besten meester, dien hij vinden kon, en betaalde hem veel geld voor betrekkelijk weinig versiering. Doch de tegenwoordige bouwmeesters zoeken de slechtste beeldhouwers op, omdat deze weinig vragen, en dus groote vlakken met hun werk gevuld kunnen worden.

De vraag wordt vervolgens behandeld, of de afwerking van die deelen bij een bouwwerk, welke niet in het gezicht komen, even zorgvuldig moet zijn, als die van andere, welke goed in het oog vallen. Die vraag, 't kan ons niet verwonderen, beantwoordt Ruskin toestemmend. Ook dit is een offer, dat behoort te worden gebracht.

Doch de schrijver maakt toch eenig voorbehoud. Hij deelt niet de meening van diegenen, welke, erop wijzend, dat de bovenste bladeren van een boom even fraai zijn als de onderste, ook verlangen, dat bij de versierselen van een gebouw geen rekening gehouden zal worden met het gezichtsvermogen van den beschouwer.

Hij toont aan, dat bij de schoonste werken van het verledene, de fijnste versierselen laag bij den grond zijn gemaakt, terwijl meer sprekende vormen voor de hoogere deelen werden aangewend.

Het slot van het hoofdstuk is gewijd aan de bespreking van wat men, bij versiering van bouwwerken, onder overlading heeft te verstaan. Slechts daar wil Ruskin van overlading gesproken hebben, waar de versierselen slecht zijn; bij goede versierselen kan, volgens hem, geen overlading voorkomen. De meening der Duitschers „dass man des Guten auch zuviel bekommen kann“ deelt hij dus niet.

Het is vreemd, dat de schrijver in 1880 bij dit gedeelte geen noot heeft gevoegd, om het onhoudbare van zijn stelling te erkennen. Want over wat goed, wat slecht ornament is, loopen de denkbeelden zeer uiteen.

Welke eischen stelt nu Ruskin aan een goede versiering? Hij zegt het ons in dit hoofdstuk nog niet, maar hij geeft wel eenige voorbeelden van wat naar zijn oordeel goed, en wat slecht ornament is.

Onder de goede versieringen noemt hij die van de kerk van San Zeno, te Verona, waarbij hij blijkbaar bedoelt haar westelijken gevel, die uit de 12e eeuw afkomstig is, en die uitmunt door de fijne behandeling der details. Het beeldhouwwerk is hier alleen bij de portalen aangebracht; daarboven is de gevel vrijwel onversierd gelaten.

Een ander voorbeeld zijn de portieken van den kruisbeuk der kathedraal te Rouaan, die in de 13e eeuw gemaakt zijn. Hier prijst Ruskin de reliefs van het benedendeel. Maar ook de uitermate rijke Laat-Gothische westelijke gevel dierzelfde kerk deelt in den lof, ofschoon Ruskin ervan zegt: „Dit werk is slechts Flamboyant, met bedorven Renaissance motieven“. Maar het beste acht hij toch den noordelijken kruisbeukgevel.

Zeer uitvoerig is de schrijver over Giotto's klokkentoren te Florence. Voor dit werk heeft hij onverdeelde bewondering, wat hem niet belet ook den Laat-Gothischen toren van de kathedraal te Rouaan als een zeer geslaagde schepping te noemen, ofschoon hier de rijkdom misschien wat al te groot is.

Maar de gevel van de kerk der Certosa, te Pavia, en die van de Cappella Colleoni, te Bergamo, worden om hun rijke versiering afgekeurd. Ruskin zegt, dat hij deze haast niet kan aanzien; toch behooren zij tot de prachtigste der Renaissance, en zijn zij met groot meesterschap uitgevoerd. De Renaissance heeft het echter bij Ruskin verbruid; in haar voortbrengselen kan hij maar hoogst zelden iets goeds ontdekken. Men zou zeggen, dat hij geen orgaan had om hare werken te zien en te genieten. De eenzijdigheid, die den schrijver kenmerkt, verraadt zich hier.

Ruskin kan zich niet voorstellen, dat er menschen zijn, die anders denken dan hij; objectief oordeelen is hem onmogelijk. Dit is ongetwijfeld een zijner zwakke zijden.

Over een der Laat-Gothische overhuivingen van den westelijken gevel der kathedraal te Rouaan raakt hij in verrukking. Hij beeldt haar af, en verklaart haar als „het meest uitgezochte werk der Laat-Gothiek, dat ergens bestaat“. Bij alle onderdeelen van deze en ook van de andere overhuivingen staat hij met liefde stil. Hij bewondert hier zelfs de zichtbaar gebleven beitelslagen.

Ten slotte maakt hij een vergelijking tusschen bouwstijlen die streng, en die weelderig zijn. Hij acht de eenvoudige op den duur vervelend; slechts de rijke werken spreken van waarlijke offervaardigheid hunner makers.

In een volgend opstel zal ik „De Lamp der Waarheid“, zeker een der meest belangrijke van de zeven, bespreken.

A. W. W.

TECHNISCH ONDERWIJS. (*)

Toen Ruskin, de beroemde, nu pas overleden Engelsche schrijver, aan wien de nieuwe kunst en de nieuwe samenleving zooveel te danken hebben, eens een metselaar aan het werk zag, die zijn vak volkomen machtig bleek te zijn, schudde hij hem dankbaar de hand. Maar toen hij hoorde, dat de man lezen noch schrijven kon, omhelsde hij hem en prees

(*) Voordracht van den heer A. W. Weissman, gehouden in de vergadering van 24 Januari jl. der afd. Amsterdam van de Technische Vakvereeniging.

hij hem gelukkig, dat hij zijn geheele verstand gebruikt had om het metselvak te leeren, en zijn tijd niet aan het verkrijgen van voor hem onnutte wetenschap had verbeuzeld.

Gij ziet hieruit, welke opvatting deze groote denker van technisch onderwijs had. Indien deze opvatting de juiste mocht zijn, dan zou het geheele moderne technisch onderwijs veroordeeld wezen.

Laat ons eens nagaan, wat hiervan is. Alle techniek beduidt handeling, of behoorde dit althans te beteekenen. Een bespiegelende techniek is eigenlijk iets onbestaanbaars. Dat wij dit niet inzien ligt aan de eigenaardige toestanden, welke onze eeuw, die haast scheiden gaat, in het leven heeft geroepen. Wij zijn er aan gewoon geraakt, wetenschap en techniek als woorden van gelijkkluidende beteekenis te beschouwen, ofschoon dit in werkelijkheid niet zoo is.

Hiermede wil ik geenszins gezegd hebben, dat de wetenschap aan de techniek niet groote diensten zou bewijzen. Mijn bedoeling is slechts te doen uitkomen, dat de taak van den technicus geen andere is, dan de ontdekkingen van de wetenschap op het werkelijk leven toe te passen.

Het zij mij vergund dit met een paar voorbeelden toe te lichten. De wetenschap had ontdekt, dat, wanneer men de oxyden van sommige metalen boven een brander van Bunsen verwarmt, zij een helder licht geven. Maar het waren technici, die ons aan de kousjes hielpen, welke ons vergunnen met de ontdekking der wetenschap ons voordeel te doen. Reeds in 1836 vond Wöhler, dat calciumcarbide, met water in aanraking gebracht, een brandbaar gas voortbracht. Doch deze wetenschappelijke ontdekking was al weder voor de menschheid van weinig nut, zoolang de techniek geen middelen bedacht had, waardoor zij in de practijk toepassing kon vinden.

De geleerde heeft tot taak de zuivere wetenschap te beoefenen; de technicus moet daarentegen voortdurend het oog op de practijk gericht houden. Men zag dit echter niet altijd in. Een veertig jaar geleden, toen de techniek pas in haar kindsheid was, maar de wetenschap reeds op verrassende ontdekkingen kon wijzen, werden de betrekkelijk nog zeldzame technici verre achtergesteld bij de geleerden. Men meende dien technici een grooten dienst te doen, door voor hen de gelegenheid open te stellen tot het maken van studien, die hen later in staat zouden stellen de mannen der zuivere wetenschap naar de kroon te steken.

In dien tijd kwam de wet van 2 Mei 1863, houdende de regeling van het „Middelbaar Onderwijs“, hier-te-lande tot stand. Het kan ons dan ook niet verbazen, dat zij beoogde de zuivere wetenschap, en dus afgescheiden van alle eischen, die het dagelijksch leven stelt, te verspreiden in den ruimst mogelijken kring. Van die verspreiding werden de schitterendste uitkomsten verwacht.

Het tegenwoordig geslacht is veelal van meening, dat de wet van 2 Mei 1863 uitsluitend bedoelde de zegeningen der wetenschap aan de kinderen der meergegoeden ten deel te doen vallen. Men kent slechts de Hoogere Burgerscholen en de Polytechnische School als inrichtingen van middelbaar onderwijs.

Doch ik zal hier artikel 13 van de wet mededeelen, om te doen zien, dat de opsteller een andere meening was toegedaan.

„De burgerscholen, voornamelijk bestemd voor aanstaande ambachtslieden en landbouwers, zijn dag- en avondscholen.

„De burgerschool is van een tweejarigen cursus. „Aan de burgerschool wordt onderwijs gegeven in:

a. de wiskunde; b. de eerste beginselen der theoretische en toegepaste mechanica en der kennis van werktuigen; c. die der natuur- en scheikunde; d. die der natuurlijke historie; e. die der technologie of der landbouwkunde; f. de beginselen der aardrijkskunde; g. die der geschiedenis; h. die der Nederlandsche taal; i. de eerste gronden der staathuishoudkunde; k. het hand- en rechtlijnig teekenen; l. de gymnastiek.

„De gemeenteraad bepaalt, of de beginselen der technologie dan wel die der landbouwkunde onderwezen zullen worden; hij kan ook bepalen, dat in beide vakken onderwijs gegeven zal worden. Hij kan ook bij de opgenoemde vakken van onderwijs dat in het boeteceeren en in eene of andere vreemde taal voegen. De raad bepaalt mede, welke van de in dit artikel genoemde vakken aan de avondschool onderwezen zullen worden.”

De „aanstaande ambachtslieden en landbouwers” zijn over het algemeen van deze scholen niet gediend geweest. De wet bepaalde wel is waar, dat in elke gemeente, waar de bevolking tienduizend zielen te boven zou gaan, ten minste ééne burgerschool, dag- en avondschool, moest worden opgericht, doch zij opende tevens de mogelijkheid voor de gevallen, dat op bezoek eener burgerschool weinig te rekenen ware, of in de behoefte op andere wijze voorzien zou zijn, om vrijstelling van de verplichting tot oprichting te verkrijgen. Daar beide deze omstandigheden schier overal aanwezig waren, is het begrijpelijk, dat er veel minder burgerscholen zijn geopend, dan waarop in 1863 ongetwijfeld gerekend werd. Die er nog zijn, hebben een kwijnend bestaan. Zelfs de hoofdstad des rijks is er toe moeten komen hare burgerdag- en avondscholen op te heffen.

Het mag voor het standpunt van 1863 karakteristiek genoemd worden, dat de toenmalige wetgever den aanstaanden ambachtsman in tal van wetenschappen wilde doen onderrichten, maar niet in zijn ambacht, wat toch wel het meest voor de hand lag. Er was toen een meening heerschende, die thans minder algemeen is, maar toch nog hier en daar bestaat, als zou wie wiskunde, theoretische werktuigkunde, natuurkunde, scheikunde, geschiedenis, technologie, aardrijkskunde, natuurlijke historie, staathuishoudkunde, een weinig Nederlandsche taal, teekenen en gymnastiek gedurende twee jaren bestudeerd had, nu van alle markten thuis zijn, zoodat de wereld voor hem open lag.

Niemand kwam op de gedachte, dat het onzinnig was een leerling in 24 maanden de „beginselen” van twaalf vakken te willen bijbrengen, zoodat, indien er niets voor vacantiën gerekend werd, slechts twee maanden voor ieder vak beschikbaar waren. En het schijnt, dat de wetgever niet eens overal de „beginselen” voldoende vond. Want hij wilde blijkbaar de wiskunde, die hem zoo na aan het hart lag, in haar vollen omvang onderwezen hebben! Wie maar eerst tot aan de hoogere machtsvergelijkingen gekomen was, kon niet missen later een uitstekend ambachtsman of landbouwer te worden!

Maar, ik zeide het reeds, de personen, ten wier behoefte de wetgever was werkzaam geweest, waren het niet met zijn inzichten eens, en toonden daardoor meer gezond verstand dan hij. Al die wetenschap achtten zij steenen voor brood, en zij voelden zich meer aangetrokken tot de ambachtsscholen, die het particulier initiatief in het leven riep. Het zou een

zegen voor Nederland geweest zijn, als artikel 13 der wet op het Middelbaar onderwijs van „ambachtsscholen” in plaats van „burger dag- en avondscholen” had gesproken. Dan was het ambachtsonderwijs, dat nu van gebedeld geld moet bestaan, op de goede leest geschoeid geweest.

De wetgever heeft gepoogd het onderwijs aanlokkelijk te maken door „hen, die aan een burgerschool dat onderwijs hebben bijgewoond, eenmaal 's jaars gelegenheid te geven om, ten gevolge van een examen, een getuigschrift of diploma te verkrijgen”. Wij zullen aanstonds zien, dat dit lokaas bij de andere inrichtingen van middelbaar onderwijs zijn uitwerking niet heeft gemist; bij de burger dag- en avondscholen echter gaf het niets.

Wij behoeven naar de oorzaak van dit verschijnsel niet lang te zoeken. Het bezit van de diploma's dier andere inrichtingen geeft zekere rechten, dat der burgerschool is slechts een onderscheiding, zonder meer.

Voor wie de hoogere burgerscholen bestemd zijn, zegt de wet niet. Als wij in het oog houden, dat als de bezoekers der burgerscholen slechts genoemd worden „aanstaande ambachtslieden en landbouwers”, dan is het niet gewaagd te gissen, dat als die der hoogere burgerscholen bedoeld zijn alle overige jongelieden, met uitzondering van hen, die het hoger onderwijs willen volgen.

Echter geeft de onderscheiding in hoogere burgerscholen met vijfjarigen en driejarigen cursus grond om te veronderstellen, dat de eerste voor aanstaande technici, de tweede voor aanstaande kooplieden bestemd moeten worden geacht.

Als men de opsomming nagaat, die de wet geeft van de wetenschappen, die aan een hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus behooren te worden onderwezen, dan komt men tot een dertigtal. De cursus duurt hier vijf jaar; werden ook hier geen vacantiën gegeven, en de beschikbare tijd gelijkelijk over de te onderwijzen wetenschappen verdeeld, dan zouden dus al weder voor iedere twee maanden beschikbaar zijn. In de praktijk geschiedt dit niet. Toen ik althans van 1871—1875 de Amsterdamsche Hoogere Burgerschool bezocht, werd aan de abstracte wetenschappen het leeuwendeel van den tijd gegeven; de overige vakken werden uiterst stiefmoederlijk behandeld.

In mijn tijd werd ons altijd de Polytechnische School als het einddoel, waarnaar wij behoorden te streven, voorgelaten. Uit de „mededeelingen”, die de directeur der Amsterdamsche school, thans inspecteur van het middelbaar onderwijs, ter gelegenheid van haar 25-jarig bestaan in 1891 deed, bleek mij echter, dat van de veertien leerlingen, die in 1875 hun diploma verwierven, en waaronder ook ik behoorde, slechts één naar Delft gegaan is en het tot civiel-ingenieur gebracht heeft. En toch schijnt ons jaar niet tot de slechtste behoord te hebben, daar het een zeer bekend geneesheer, een vermaard doctor in de filosofie en een leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie heeft voortgebracht. Treffender nog mag het heeten, dat de „mededeelingen”, die ik boven aanhaalde, op een getal van 1021 leerlingen, die in 25 jaren eind-examen aflegden, er slechts 100 opnoemen als „ingenieur of daarvoor studeerende”.

Toch geeft het diploma eener Hoogere Burgerschool, met vijfjarigen cursus, eigenlijk slechts toegang toe de Polytechnische School, al wordt er ook overigens groote, misschien wel te groote waarde aan toegekend.

Leerzaam is de lezing van het Koninklijk Besluit, van den 10den Maart 1870, waarbij een algemeen reglement voor de eindexamens der hoogere burgerscholen is vastgesteld. In dit reglement wordt alleen gesproken van de scholen met vijfjarigen cursus. Het heet daar, onder meer: „Daar het eindexamen der hoogere burgerscholen moet dienen om te onderzoeken, of de jongelieden, die zich daartoe aanmelden, met vrucht den vijfjarigen cursus eener hoogere burgerschool hebben gevolgd, of een daarmede gelijkstaand onderricht hebben genoten, behoort bij dit onderzoek het hoofddoel der hoogere burgerschool, de vorming van ontwikkelde jongelieden, toegerust met de kundigheden, die de hedendaagsche maatschappij in elk beschaaft man eischt, op den voorgrond te staan. De candidaten moeten dus bewijzen kunnen geven, dat zij door degelijke studie een voldoende grondslag hebben gelegd voor de speciale voorbereiding tot elk bedrijf of ambt en door veelzijdige oefening van het verstand in staat gesteld zijn om met oordeel partij te trekken van de ervaring, die het praktische leven hun zal aanbieden.”

Het doel, hier genoemd, is ongetwijfeld zeer schoon. Gevraagd mag echter worden, of de middelen, die de wet van 1863 aangeeft, wel geschikt zijn om het te bereiken. Wanneer men de eischen leest, die het bedoelde Koninklijk Besluit aan de candidaten stelt, en van de beantwoording waaraan het de uitreiking van een diploma afhankelijk maakt, dan duizelt men. Het is twijfelachtig of er ooit een candidaat is geweest, die werkelijk aan alle eischen heeft beantwoord. Mocht hij bestaan hebben, dan moet hij later een universeel genie zijn geworden.

Toch vindt de opsteller van het Koninklijk Besluit dit niets bijzonders; wat algemeen als buitengewoon geniaal zal beschouwd worden is voor hem niets anders, dan wat „in de hedendaagsche maatschappij elk beschaaft man” moet weten, ja hij acht het hoogstens „een voldoende grondslag voor de speciale voorbereiding tot elk bedrijf of ambt”.

De practijk der laatste dertig jaren heeft evenwel aangetoond, dat de opsteller van het Koninklijk Besluit zich op een al te verheven standpunt plaatste. Men behoeft de verslagen der examen-commissiën maar te lezen, om tot de ervaring te komen, dat werden de in het programma gestelde eischen inderdaad gesteld, het aantal uitgereikte diploma's bedroevend klein zou geweest zijn.

Ik kan hier uit ervaring spreken; vijf-en-twintig jaar geleden ben ik ook onder het mes geweest. Nog staat het mij voor, hoe verheerlijkt onze vaderlijke directeur Van Lankeren Matthes was, toen hij mij de mededeeling deed, dat ik de beste cijfers van alle candidaten behaald had, en dat er zelfs verscheidene malen een 10, die anders zeldzaam scheen, omdat dit het teeken van „uitmuntend” was, op mijn staat voorkwam. Toch waren er ook cijfers, afwisselende tusschen 6 en 9, die dus op den barometer der kundigheden maar de nuances tusschen „voldoende” en „zeer goed” vertegenwoordigden. De abstracte wetenschap stond het laagst op de schaal.

Ik twijfelde toen aan de hoogergeroemde „vormende” kracht der wiskunde, en ik ben nog steeds van dezelfde meening. In latere jaren heb ik het vaak betreurd, dat ik in mijn schooltijd kostbare oogenblikken heb moeten verbeuzelen aan wetenschappen, die mij daarna van niet het minste nut zijn gebleken. En toch ben ik technicus geworden, terwijl het meeren-deel mijner lotgenooten in vakken terecht zijn gekomen, waar zij nog veel minder gelegenheid hadden

dan de techniek aanbiedt, om abstracte wetenschap te pas te brengen.

Toen het eindexamen achter den rug was, won mijn vader het advies in van den onlangs overleden architect Godefroy, hoe nu verder met mij gehandeld moest worden. En deze bouwmeester, die op ieder gebied van zuivere wetenschap thuis was, die als wiskunstenaar zijn gelijke zocht, raadde de Polytechnische school niet aan. Want hij was van meening, dat wie in de bouwkunst het tot iets wil brengen, aan andere dingen behoefte heeft dan aan wetenschap in den eigenlijken zin des woords.

Voor wie is de Polytechnische School bestemd? De wet zegt: „voor aanstaande industrieelen of technologiën, die een grootere mate van theoretische en technische kennis verlangen, dan aan eene hoogere burgerschool met vijfjarigen cursus kan verkregen worden; voor hen die zich verlangen te bekwamen tot: civiel ingenieur, architect of bouwkundig ingenieur, scheepsbouwkundig ingenieur, werktuigkundig ingenieur en mijnen-ingenieur”.

De wetgever van 1863 heeft dus in de meening verkeerd, dat er op de hoogere burgerscholen technische kennis te verkrijgen viel. Hij moet dan een ietwat sonderlinge voorstelling van wat eigenlijk techniek is, hebben gehad. Voor hem waren techniek en wetenschap begrippen, die gelijkkluidend genoemd mochten worden. Toch geloof ik, u daar straks wel te hebben overtuigd, dat dit een groote dwaling was.

(Wordt vervolgd.)

GESTUTTE HUIZEN.

In het voorlaatste nummer van het „Vademecum voor de Bouwvakken” vonden wij vermeld, dat op 't oogenblik te Amsterdam verscheidene huizen, omdat zij zoogenaamd „vliegend” gebouwd zijn, volgens aanwijzing van het gemeentelijk bouwtoezicht gestut zijn geworden.

Dezer dagen de hoofdstad bezoekende, hebben wij dit stutten kunnen zien. De redactie van het „Vademecum” heeft niet te veel gezegd, toen zij als haar meening gaf, dat het beter zou wezen, indien het bouwtoezicht zijn zorg aan de bouwerij in de nieuwe wijken wijdde, dan in de oude stad te laten stutten wat eeuwen gestaan heeft, en nog eeuwen staan kan blijven.

Het schijnen voornamelijk de hoekhuizen in de oude stad, die gevaarlijk geacht worden. En wij kunnen ons begrijpen dat iemand, die Amsterdam niet kent, en die schier alle gevels in het 17e-eeuwsche gedeelte naar voren ziet hellen, waardoor dus vooral de hoekhuizen den indruk maken van topzwaar te zijn, van oordeel is, dat hij overal verzakkingen waarneemt, die stutten, nog liever afbreken, dadelijk noodig maken.

Doch ieder Amsterdammer weet, dat al deze gevels van den aanvang af zoo gebouwd zijn, en dat dit „vliegen” met bouwvalligheid of verzakking niets heeft uit te staan.

Niet ieder Amsterdammer evenwel weet, dat dit op vlucht bouwen een overblijfsel is uit den tijd, toen nog grootendeels houten huizen werden gesticht, wier verdiepingen telkens iets naar voren kwamen. Overal, waar hout de bouwstof is, vindt men, ook in het buitenland, deze wijze van samenstellen toegepast.

Bij enkele gevels, nu helaas afgebroken, was te zien, hoe men in de 16e eeuw een dergelijk systeem ook in de steenconstructie had pogen te maken. Maar reeds zeer spoedig schijnt men tot de overtuiging

gekomen te zijn, dat men, met minder kosten, de gevels iets naar voren kan doen hellen, om hetzelfde resultaat, het afwateren der lagen naar buiten, te bereiken. De stevige ankers, aan de niet minder stevige balken verbonden, waren ruim voldoende om het voorovervallen der gevels te beletten. Er is dan ook, zooveel wij weten, nooit een „op vlucht“ gebouwde gevel ingestort, ofschoon de puibalk van hout was. Waarom worden dan nu die huizen op eens gevaarlijk, en wil de overheid den bezitters tot slooping dwingen, een dwang, waarvoor reeds sommige eigenaars zijn gewicht?

Het is maar goed, dat de Amsterdamsche bouwpolitie te Delft noch te Pisa iets te zeggen heeft. Want de scheve torens, die den trots dier plaatsen vormen, zouden dan ook gesloopt moeten worden, daar hun „vlucht“ veel sterker is dan die, van welken Amsterdamschen gevel ook.

Voorzichtigheid is een prijzenswaardige deugd. Maar nu er verscheidene huizen in de nieuwe buurten zijn ingestort, is het niet goed gezien, daarvoor de schilderachtige hoekhuizen van de oude wijken, die al zoo lang staan en nog zoo lang staan kunnen, te doen boeten.

In naam van de bescherming der openbare veiligheid, die hier volstrekt niet bedreigd is, wordt zoo menig belangwekkend oud stuk architectuur ten offer gebracht.

EEN FRAAI STUK WERK.

De Haarlemsche Machinefabriek, vóórheen Gebr. Figee, waarvan de heer H. Figee directeur is, terwijl de heeren J. F. Hulswit en F. C. Dufour onderdirecteuren zijn, heeft in druk doen verschijnen een „Ontwerp voor de outillage van het nieuwe Entrepôt-dok en de nieuwe Handelskade te Amsterdam, uitgevoerd door de Haarlemsche Machinefabriek“, naar aanleiding eener opdracht van het gemeentebestuur der hoofdstad.

Het is een kloek boekdeel, keurig gecartonneerd, en op den omslag met het aloude zegel der Amstelstad en een panorama van den IJkant genomen versierd. Vondel's verzen, die Amsterdam „als Keizerin de kroon van Europe“ doen dragen, ontbreken hier niet.

In de inleiding zeggen de opstellers, dat zij het „wagen“ hun studie in druk te doen verschijnen. Men moet hier aan een prijzenswaardige bescheidenheid denken, want er kan van een waagstuk geen sprake zijn, voor wie zoo in allen deelen beslagen ten ijs komen als de Haarlemsche fabriek. Het is voor de Spaarnestad een groote eer, dat Amsterdam bij haar ter markt moest gaan.

Wij hopen later gelegenheid te hebben op den inhoud, die voor technici inderdaad hoogst belangrijk mag worden genoemd, uitvoeriger terug te komen. Thans bepalen wij er ons toe mede te deelen, dat achtereenvolgens gegeven worden: algemeene beschouwingen; een opgaaf van de grootte en inrichting van het elektrisch centraal-station; van de wijze, waarop de dynamo's, de motoren en de verlichting zullen geschakeld worden; van de wijze waarop de leidingen en de verlichting zullen worden ingericht; van de elektrische kranen; van de elektrische liften; van de elektrische kaapstanden en draaischijven; van de financiële zijde der ontwerpen; en eindelijk van de wijze, waarop deze werken kunnen worden uitgevoerd.

Behalve met vele diagrammen en reproducties van foto's in den tekst, is het werk versierd met een zestiental uitslaande platen, die met het volste recht

een atlas genoemd mogen worden, en die het medegedeelde zeer verduidelijken.

De wijze, waarop door electriciteit hier alle beweegkracht geleverd wordt, verdient de bijzondere aandacht. De Haarlemsche Machinefabriek, die reeds door vele uitgevoerde werken getoond heeft in ieder opzicht met haar tijd mede te gaan, mag een inrichting heeten, waarop Nederland trotsch kan zijn.

Met de schrijvers van het boek hopen wij, „dat de werken, waartoe thans besloten is, aan de stad Amsterdam een outillage harer handels-inrichtingen zullen schenken, zoodanig, dat zij onder de Noordzeehavens een eerste plaats zal innemen“.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 7 Februari 1900.

In deze vergadering hield de heer H. A. J. Baanders een voordracht over „Batikken“. Na een uitvoerig historisch overzicht, waaruit bleek, dat reeds honderd jaar voor Christus deze kunstnijverheid door de Hindoes den Javanen werd geleerd, verklaarde spreker de afkomst van het woord batikken.

Batikken, afkomstig van het woord batik, beteekent over den geheelen Archipel inkrassen, schrijven; het grondbeginsel van batikken is dan ook een stof gedeeltelijk te bedekken en het dan overschietende te kleuren. Dit bedekken geschiedt met een was-soort, die, smeltende bij een temperatuur van 62 gr. C., direct stolt nadat ze op het doek is gebracht, waardoor de figuren scherp uitkomen, terwijl eene latere wasching in warmwater het was oplost.

Vervolgens verklaarde spreker de manier van bewerken. De grondstof katoen, gewoonlijk uit het westen aangevoerd, wordt door waschen ontdaan van de appreteer-middelen, daarna met rijstap gesteven, opgerold en dan geklopt. Daarna worden de figuren op het doek geteekend of gecalcueerd. De stof wordt nu opgehangen en de aangegeven figuren met was bedekt. Dit bedekken vereischt veel handigheid, waarbij vooral de linkerhand een groote rol speelt. Het opbrengen van het was geschiedt met een zogenoemde tjanting, een werktuigje, bestaande uit een klein koperen bakje waarin het gesmolten was, en waaraan 1, 2, 3 tot 7 dunne gebogen koperen pijpjes, het geheel gestoken in een stukje riet. Met dit werktuigje kunnen stippeltjes, lijntjes of figuurtjes geteekend worden. Het doek is nu gereed om voor de eerste maal geverfd te worden, waarna de bewerking zoo vaak herhaald wordt als noodig is om de gewenschte teekening te vormen.

Spreker beschreef de meest gebruikte kleuren en de manier waarop zij worden samengesteld, en verklaarde met welke zorg ze behandeld moeten worden om was-echt te blijven. De ontworpen figuren zijn allen ontleend aan de natuur, waarbij vooral de prachtige tropische plantengroei de voorbeelden geeft; in zijne kunstuitingen geeft de Javanen dan ook den indruk weer dien de natuur op hem maakt. Te betreuren is het dat de kunst van batikken zoo achteruit gaat, hetgeen zijn oorzaak vindt in de concurrentie der Europeesche fabrieken, die voor weinig geld hun gedrukte goederen kunnen leveren. Alleen vorsten en rijken dragen nog uitleitend gebatikte kleding, daar zij het als een schande beschouwen gedrukte goederen te dragen.

Gelukkig gaan er stemmen op om de kunst van batikken te doen herleven, want hoe mooi ook gedrukt, het karakter, dat handarbeid aan een stuk werk geeft, mist het gedrukte geheel. Alsnu beschreef spreker de batik-techniek hier te lande, inzonderheid de lijnwaad-drukkerijen der 17e eeuw; verklaarde daarna uitvoerig het batikken op perkament en beschreef de eigenaardige moeilijkheden, die zich hierbij soms voordeden, om ten slotte het batikken op zijde en fluweel te behandelen. Eene fraaie verzameling gebatikte en gedrukte doeken en teekeningen, in de zaal opgehangen, stelde spreker in staat het verhandelde door voorbeelden te verduidelijken en de verschillende perioden te laten zien waarin het doek gedurende de bewerking verkeert.

Een aandachtig gehoor volgde sprekers belangwekkende voordracht en gaf aan het einde door een daverend applaus zijne ingeslotenheid erkende te kennen. Nadat een hartelijk woord van dank door den Voorzitter, den heer Sanders, tot den heer Baanders was gericht, werd overgegaan tot de verkiezing van 15 afgevaardigden naar de algemeene vergadering, waarna de vergadering, die door 70 personen was bijgewoond, werd gesloten.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

110de Vergadering van Woensdag 14 Februari 1900.

Bij afwezigheid van den Voorzitter werd de vergadering geleid door den Vice-voorzitter, den heer Nijhoff. Na lezing der notulen werd de heer Jan Stuyt geballoteerd en als gewoon lid aangenomen. Hierna kreeg de heer J. van Vuuren, kunstmid te Amsterdam, het woord, om een voordracht te houden over smeedwerk. Spreker ving aan mede te deelen, dat zijne bijdrage meer zou

bestaan in het beantwoorden van eventuele vragen naar aanleiding van de aanwezige talrijke werkstukken, dan wel een bepaalde voordracht. Als een der grootste en bewerkelijkste werkstukken kan genoemd worden een gesmeed-ijzeren kroon, voor elektrische verlichting, bestemd voor de koninklijke afdeeling van het Centraal-station te Amsterdam. Voorts waren verschillende stukken, bestemd voor het kasteel de Haarzuylen, aanwezig; voorts tal van uiteenlopende fragmenten van smeedwerk en een keur van photo's naar uitgevoerde werken. Op een deelsbetreffende vraag werd door den heer Van Vuuren toegezegd dat hij met 't grootste genoegen zijne werkplaatsen den leden zou willen laten zien; hij wees erop, hoe een architect in 't algemeen veel te weinig daar komt, niet genoeg op de hoogte van het werk is en zoodoende dikwerf schetsen maakt die in 't materiaal niet uitvoerbaar zijn. Nadat eenige vragen gesteld waren, dankte de Voorzitter den spreker voor zijn belangrijke bijdrage. Daarna bracht de heer Nijhoff nog een kunstbeschouwing over smeedwerk ter tafel en werd de goed bezochte vergadering gesloten.

SOCIÉTÉIT „U. N. I.“ TE ROTTERDAM.

Vergadering van 14 Februari 1900.

Op deze vergadering werd door het lid, den heer Bernard Nooyen, decorateur alhier, een expositie gehouden van een zeer groote collectie behangselpapieren van Prof. Eckmann, wiens werk op dat gebied in den laatste tijd zoozeer de aandacht trekt. Tot inleiding dixer expositie hield genoemde heer een kleine causerie, waarbij hij allereerst aanstipte dat het geëxposeerde een vervolg is op de door hem in 't begin van dezen winter gehouden voordracht over den wand en zijne versiering.

Spr. wijst er nog op in welken treurigen toestand de wand, die toch ten eerste onze belangstelling verdient, langen tijd verkeerde. Hij juicht het daarom toe dat men meer en meer de aandacht aan dit onderwerp gaat wijden. Spr. meent dat een zeer belangrijk aandeel ongetwijfeld Prof. Eckmann's wiens talent hij ten zeerste roemt, hieraan heeft. Hij betreurt het evenwel dat het groote publiek nog zoo weinig van Prof. Eckmann's scheppingen begrijpt, men noemt ze eenvoudig „gek“. Spr. toont nu de verschillende papieren, welke zeer zeker in de meeste gevallen voldoende aan de eischen die men aan een wandversiering mag stellen.

Een warm applaus valt den spreker ten deel, waarna de waarnemend Voorzitter hem dank brengt voor het geboorde.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

Naar aanleiding van het ingezonden stukje van den heer A. R. Freem, verzoeke ik u beleefd opname van het onderstaande. Alweer door een vriend, met wien ik tot nu toe „De Opmerker“ las, maar die thans in Amsterdam vertoefte, werd mij het no. van 10 dezer toegezonden.

Eik onpartijdig lezer zal er van denken „de sop is de kool niet waard“, maar is men van de geheele toedracht der zaak op de hoogte, zal erkend moeten worden, dat de heer Freem lichtvaardig beschuldigt, een handeling, welke ik niet van den heer Freem verwachtte, daar ik hem meerdere serieusheid in zijn daden toekende.

Het kan, dunkt mij, ZEd. geen ernst zijn met bedoeld stukje, waarin hij mij of mijn vrienden een handeling toedichtte, om deze vervolgens te critiseeren. Ik wil deze niet woorleggen en vind beter het geval mede te deelen, zoodat het passeerde, naar welks waarheid geïnformeerd kan worden, gestand door de verslaggevers der beide aangehaalde dagbladen.

De agenda der afdeelingvergadering was opgenomen in de plaatselijke bladen en 'sdaags voor mijn lezing ontving ik aan de inrichting, waar ik werkzaam ben, bezoek van den reporter der „N. R. Crt.“, mij tot zijn leedwezen mededeelende, dat hij onmogelijk Woensdagsavonds aanwezig kon zijn en deed mij het verzoek inzage te mogen hebben van het te lezen. Ik weigerde dit, maar was bereid ten mijnen huize de hoofdzaken mede te deelen.

De verslaggever der „Arnh. Crt.“ ontving pas na afloop der lezing op zijn verzoek het manuscript ter inzage, dat zonder mijn voorkennis geheel werd afgedrukt. Noeh van mij, noch van mijn vrienden, zoodat de heer Freem denkt, ging hiervoor het initiatief of een invitatie uit.

Deze week stelde ik van bovenstaande den heer Freem in kennis; had ZEd., voor hij zich aan het schrijven zette, zich even van zijn beweringen vergewist, mij dunkt, deze nietige kwestie was niet aan de orde.

Wat mij nu verbaast, is, dat de heer Freem zoo hoog opgeeft van de zware taak verslaggever van „De Opmerker“ te zijn. Immers de heer Freem had het zich deze keer gemakkelijk kunnen maken; als mijn naaste buurman van dien avond, wist ZEd. dat alles op papier stond en had den verslaggever der „Arnh. Crt.“ vóór kunnen zijn, toen deze zijn verzoek deed (wat toch zoo heel vreemd niet is) inzage van het manuscript te mogen nemen; of had de heer Freem verwacht, dat ik hem het verzoek zou doen, toch als 't u belieft de voordracht te leenen en toch vooral een goed verslag te leveren?

Nog meer sta ik er van te kijken, dat de heer Freem als het ware van de dagbladen eischt met hun verslagen te wachten tot het zijne afgedrukt is.

Zeer veel voel ik voor vakbesprekingen in de daarvoor aangeezwen vakbladen te houden, maar bestond hiervoor in dit geval zoo groote noodzakelijkheid? Ik geloof van niet.

Dankzeggend voor de opname,
Hoogachtend,

HARM ELLENS.

Arnhem.

Mijnheer de Redacteur!

In „De Opmerker“ van 10 Febr. II. komt een ingezonden stuk voor van den heer A. R. Freem, waarin hij er zijne ergernis over uitpreekt, dat het morgenblad van de „Nieuwe Rott. Courant“ van 1 Febr. een verslag kon bevatten van de rede des heeren Ellens over „het goed recht der zogenoemde nieuwe kunst“. Het stuk heeft mij leed gedaan, omdat ik, als correspondent van de „N. R. Crt.“, in zekeren zin oorzaak ben geweest van de insinuaties aan het adres van den heer Ellens.

Wat is het geval: op den avond der lezing kon ondergeteekende onmogelijk tegenwoordig zijn. De lezing kwam hem evenwel zoo belangrijk voor — en de redactie der „N. R. Crt.“ was het met hem eens — dat hij eene poging deed om van den heer Ellens van te voren te weten te komen, wat hij zou zeggen. Toen hij dit wist, en zich persoonlijk overtuigd had, dat de heer Ellens niet door een of ander verhinderd was geworden zijne lezing te houden, heeft hij zijn uitreksel weggezonden.

Niet de heer Ellens is schuldig, indien er van schuld sprake is, maar de verslaggever der „N. R. Crt.“.

Omdat dus de correspondent van de „N. R. Crt.“ zijn verslag zoo spoedig mogelijk wegzend, wat ieder ander correspondent evenzoo zou doen, wordt den heer Ellens nagegewreven, dat hij glashelder bewezen heeft, dat ook de toekomstgemeenschapskunst winstbejag en reclame niet zal verdringen en dat de eerste eigenschap, de heer Freem verzekert het, blink onder het mees geweest is en dus ook de tweede.

Mooie logica! Nog dit wil ik zeggen op een woord van den heer Freem, mij persoonlijk betreffende: Ik heb er geen oogenblik aan gedacht reclame te maken voor den heer Ellens — trouwens het is bij de „N. R. Crt.“ niet gemakkelijk dergelijke kunstjes uit te halen. Maar voor de ideeën, die het onderwerp belooft, daarvoor wilde ik wel reclame maken, door ze nl. onder de aandacht van het publiek te brengen.

Had de heer Ellens niet een onderwerp gehad, dat mij van zoo algemeene interesse scheen, dan zou ik mij er niet om bekommerd hebben en de „N. R. Crt.“ had het verslag dan ook niet opgenomen.

Van den heer Freem is het minder fraai overal een slechte bewegreden achter te zoeken; iemand zonder meer maar aan te wijzen, dat hij niet eerlijk is in het vervullen van zijn plichten. Met dank voor de plaatsruimte, hoogachtend,

Vie Dic. Dinaar,

De corresp. van de N. R. C., te Arnhem.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs hield Dinsdag 13 dezer een druk bezochte vergadering onder voorzitterschap van den heer J. F. W. Conrad, die een beschrijving gaf van de onthulling van het standbeeld van Ferdinand de Lesseps te Port-Saïd. De heer Symons hield daarop eenige beschouwingen naar aanleiding van het wetsontwerp regerende het staatsrecht op de volksgezondheid, en de heer Van Zuïlen deed een korte mededeeling omtrent den stand van zaken betreffende de voltooiing van het Panamakanaal.

De heer R. P. J. Nolthenius hield een voordracht over zijn bezoek aan de Vereenigde Staten van Noord-Amerika met lichtbeelden, waarvoor spreker de luide dankbetuiging van de Vergadering ontving.

Den heer Mondt, amanuensis van het Instituut, werd, onder dankbetuiging voor zijne vele diensten, op zijn verzoek eervol ontslag verleend, met ingang van 1 April a. a. De raad van bestuur heeft als zijn opvolger benoemd den heer Mondt Jr.

De Gemeenteraad zal Dinsdag a. k. overgaan tot de benoeming van een adjunct-directeur der duinwaterleiding, waartoe B. en W. hebben aanbevolen den heer L. Ypeij.

De heer D. A. Koster alhier, ingenieur te kl. bij den waterstaat in Nederlandsch-Indië, thans met verlof in Nederland, heeft zich bij den Raad voor de vervulling dezer betrekking aanbevolen.

AMSTERDAM. De Maatschappij „Arti et Amicitiae“ heeft het programma verzonden voor een tentoonstelling van schilderijen en beeldhouwwerken, die zij zich voorstelt in de maand April te houden. Verleden jaar handelde zij evenzoo, om haar tentoonstelling niet met de stedelijke te doen samenvalen, maar thans schijnt het voor goed in de bedoeling te liggen de tentoonstelling in het voorjaar open te stellen. Voor de bezichtiging van kunst komt ons dit gewenscht voor.

ROTTERDAM. In opdracht van de directie der „Holland—Amerika lijn“, te Rotterdam, is de heer J. Muller, architect, naar de voor-

naamste steden der Vereenigde-Staten vertrokken, om gegevens te verzamelen voor den bouw van een fraai monumentaal kantoor-gebouw op de terreinen der „N. A. S. M.“ aan de Wilhelminakade.

De inzendingen van de Rotterdamse ambachtsschool en van de Rotterdamse industrijschool voor meisjes, voor de wereldtentoonstelling te Parijs bestemd, zijn opgesteld en werden door het bestuur en vele autoriteiten en belangstellenden bezichtigd. Weldra worden deze belangrijke verzamelingen naar Parijs gezonden.

HAARLEM. In de Raadszitting van Woensdag jl. kwam in behandeling een schrijven van B. en W. naar aanleiding van klachten, door een paar democratische leden bij de behandeling van de begroting geuit over de malversatiën, die door verschillende met name genoemde gemeente-ambtenaren zouden zijn gepleegd ten opzichte vooral van bloemen uit de gemeentelijke kweektuinen en van dienstbetoon van verkleden dier inrichting.

De voorzitter had naar aanleiding hiervan een enquête op touw gezet, waarvan de resultaten waren neergelegd in een alleen voor raadsleden bestemd dossier. Het eenige stuk hiervan dat voor het publiek ter inzage was gelegd, was een schrijven van B. en W. aan den Raad, waarbij het college als zijn meening te kennen geeft, dat het onderzoek over 't algemeen van bevredigenden aard is, al is ook gebleken dat enkele onregelmatigheden zijn voorgekomen, doch geene daarvan van dien aard, dat zij krachtig ingrijpen of optreden noodig maken.

Burg. en Weth. verklaren dat hun vertrouwen in den gemeente-architect, den hoofdopzichter en den opzichter ongeschokt is gebleven. Over dit stuk ontstond een lang debat. De social-democratische leden deelden het vertrouwen van Burg. en Weth. in de drie bovengenoemde ambtenaren niet en trachtten deze alinea te doen verwerpen, wat hun evenwel niet gelukte. Met groote meerderheid is het schrijven van Burg. en Weth. onveranderd voor kennisgeving aangenomen.

ARNHEM. Naar wij vernemen laat de firma Becker & Buddingh, koninklijke fabriek van mathematische instrumenten en weegwerktuigen, een nieuwen en krachtigen gasmotor plaatsen in hare inrichting aan de Verlengde Rijkade alhier.

ZWOLLE. De Gemeenteraad heeft besloten de tijdelijke vereeniging van het directie-rechep van gasfabriek en waterleiding met een jaar te verlengen.

Met 9 tegen 8 stemmen werd voorts aangenomen een voorstel van B. en W. tot het nemen van voorbereidende maatregelen voor den bouw van een nieuw stadhuis, en daarvoor den gemeente-architect een adviseur toe te voegen.

BOLSWAARD. De gemeente heeft de sociëteit „Amicitia“ met tuin, grenzende aan het plantsoen der gemeente, in publieke veiling aangekocht; door het afgraven van een deel van 't bolwerk en het dempen van een gedeelte stadegracht kan een belangrijke uitbreiding en verfraaiing verkregen worden. De koopsom is f 8174 buiten de kosten.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: geplaatst in de residentie Bantam, de opzichter 2e kl. E. G. B. ten Brink; in de residentie Palimbang, de opzichter 3e kl. W. H. Th. Orlieb; in de residentie Benkoelen, de opzichter 3e kl. Th. C. Gevay; in de residentie Lampoenge districten, de opzichter 3e kl. C. A. Torré; en in de residentie Semarang, de opzichter 3e kl. A. Th. van der Zon Brouwer; toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling voor de irrigatie-opnemingen in Noord-Tegal, de opzichter 3e kl. G. L.

A. Kalfoten; aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling voor diens bureau, de opzichter 3e kl. Th. E. Clarcck.

— Bij de staatspoorwegen op Java is: gesteld ter beschikking van den chef van den afdeling der lijn Batavia—Tangerang—Bantam, voor de opname van een spoorweg van Rangkas bitoeng of Pandjeh naar Laboan, de tijdelijke adjunct-ingenieur 1e kl. J. P. Textor; geplaatst bij den afdeling der lijn Goebang—Kalimasoet, de tijdelijke opzichter 3e kl. W. L. Harmsen en de islandische teekenaar 1e kl. Mas Kerto Poero.

— Bij kon. besluit is benoemd tot opzichter-teekenaar ten kantore van den hoofdopzien. r der domeinen in Zeeland A. van Dorst, te Middelburg.

— Te Wormerveer is tot gemeente-opzichter benoemd de heer G. J. Hiddink, te Arnhem.

— Het gemeentebestuur te Dordrecht heeft tot opzichter bij de gemeentewerken benoemd den heer D. Brand Lz., te Zevenbergen.

— Te Apeldoorn is den 11 dezer, na een langdurige ziekte, overleden de heer W. van Enst B.Jz., opzichter 1e kl. bij den Rijkse Waterstaat, op den leeftijd van 53 jaren.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur der gemeentelijke gasfabriek te Enschedé. Aanv. jaarwedge f 2000, met vrij woning enz. Aan deze betrekking is verbonden het directeurschap der waterleiding. Jaarwedge f 400. Adres vóór 27 Februari aan Burg. en Weth.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gesieve van heeren gebouweaard tweemaal per jaar tweemaal opeenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een net jongmensch, 24 jaar oud, 7 jaar pract. timmerman, in staat gewone gebouwen te detailleeren en van goede get. voorz., zoekt met April plaats op kantoor van een architect. Salaris voorloopig geen vereischte. Adres no. 78 Bureau dezer (2)

— Iemand, 30 jaren oud, practisch timmerman, die gedurende de drie laatste jaren dienst heeft gedaan als opzichter en in staat is gewone gebouwen te detailleeren en van goede getuigschriften is voorzien, zoekt plaatsing als opzichter of iets dergelijks. Adres no. 74, bureau dezer. (1)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teekenaar, leeft. 20 j., ongeh., verl. sal. f 40.
- 4 Opz.-teek., leeft. resp. 21, 24, 23 en 20 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 80, f 60 à 70 en f 50.
- 1 Waterbouwk.-opz., leeft. 24 j., ongeh., verl. sal. f 70.
- 1 Opz. landmeter, „ 37 j., „ „ „ f 1500 per jaar.
- 1 Werktuigk.-teekenaar, leeftijd 22 j., ongeh.
- 1 Mach. electricien, leeft. 45 j., geh., verl. sal. f 16 à 20 per week.

A. P. SCHOTEL G^{de}
DORDRECHT.
Stoommarmersagerij Steenhoutwerf.
Steen- en Marmerhandel.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medailles AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

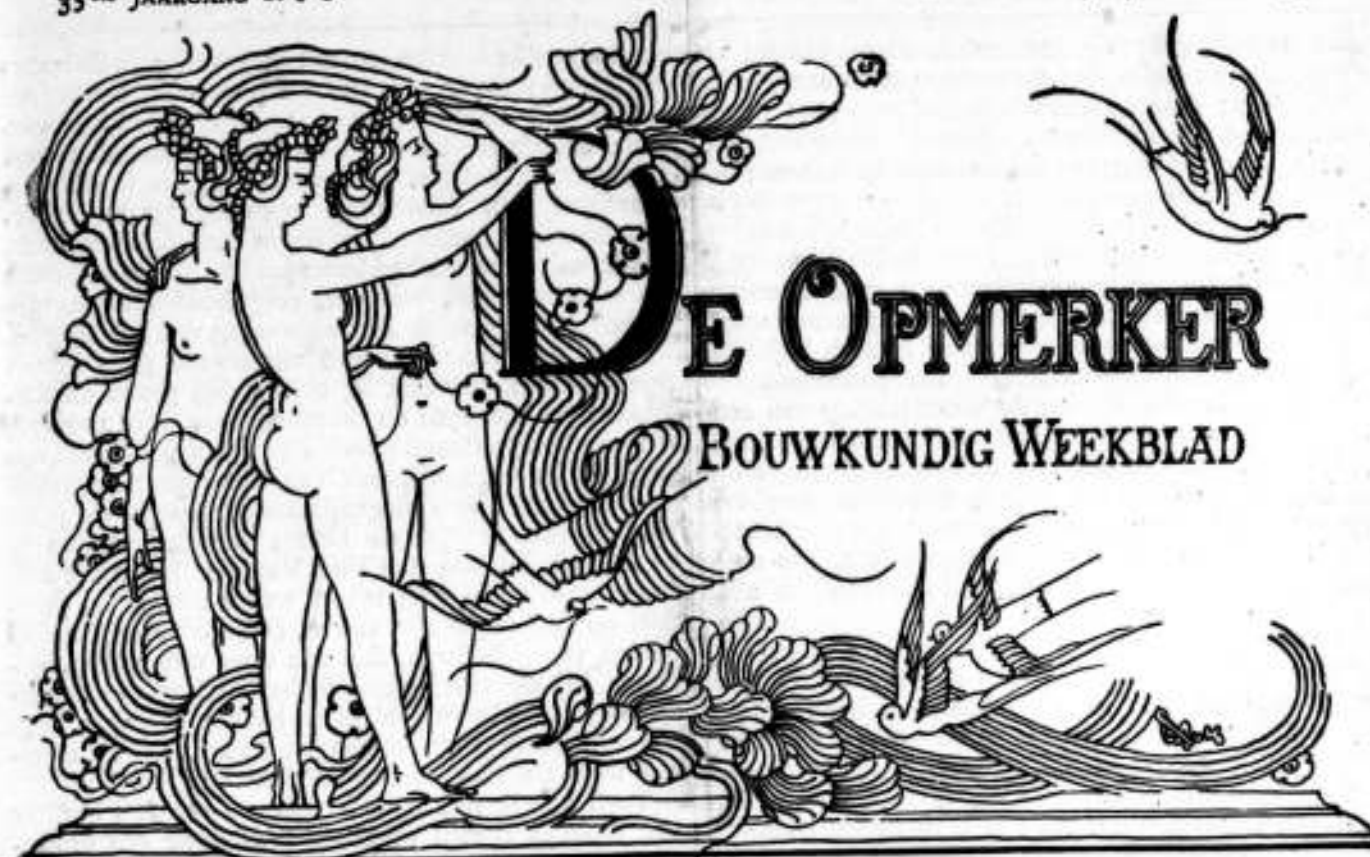
Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. —
Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**
Belust zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke raba.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering
Kantoor en Magazijn Bloemkweeker- voor de grootste maten.
straat 64 b. j. d. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daarvoor begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

TECHNISCH ONDERWIJS. (*)

(Vervolg van blads. 53.)

Wanneer de Polytechnische School in haar bijna veertigjarig bestaan niet de gewenschte uitkomsten heeft opgeleverd, dan is dit slechts te wijten aan de noodlottige vergissing, in 1863 begaan. Een gevolg van die vergissing was de instelling der diploma's, door de Polytechnische School uit te reiken. Zoo werden civiel-ingenieurs geschapen, die nog nooit op een werk waren geweest, technologen, die fabrieken slechts van buiten gezien hadden, architecten of bouwkundige ingenieurs, die van toeten noch blazen wisten, scheepsbouwkundige ingenieurs, die alleen de Delftsche scheepswerven van aanzien kenden, mijn-ingenieurs, die een mijn zeker niet in de stille Prinsstad konden zoeken.

Wij kunnen ons thans niet begrijpen, hoe men ooit zulke dwaze streken heeft begaan. Doch er valt wel het een en ander ter verontschuldiging aan te voeren. Men werkte naar buitenlandsche, meest Duitsche modellen, en Duitschland was toen nog bekend om zijn onpractische wetenschappelijkheid, die na 1870 echter voor beter inzicht heeft plaats gemaakt. Het Duitsche zwak voor titulatuur en examenkennis heeft den wetgever ook parten gespeeld. Minder verklaarbaar of verschoonbaar is het, dat ons vanouds toch zoo nuchter-practisch Nederland zich in 1900 nog altijd in zake technisch onderwijs plaatst op het standpunt van 1863, dat in Duitschland zelf reeds lang verlaten werd. Hier denkt men aan de vaderlandsche nachtschuit.

Het loont wel de moeite eens na te gaan, welke

(*) Voordracht van den heer A. W. Weissman, gehouden in de vergadering van 24 Januari jl. der afz. Amsterdam van de Technische Vakvereeniging.

eischen de wet stelt voor het verkrijgen der bovengenoemde technische diploma's.

Allen, die naar deze diploma's dingen, moeten eerst examen A afleggen, dat gelijk staat met het eind-examen der hoogere burgerscholen, zoodat wie een eindexamen-diploma kan vertoonen, van dit examen A is vrijgesteld.

Artikel 60 der wet bepaalt de eischen, waaraan de „technoloog“ voldoen moet. Techniek komt van het Grieksche „techné“, dat kunst beteekent. Men vindt dit Grieksche woord, nu verbonden met „logos“, dat door vertoog misschien het beste vertaald wordt, terug in het woord „technoloog“, dat dus eigenlijk kunst-kenners zeggen wil. Maar de wetgever en ook het spraakgebruik verstaan onder een technoloog een fabrieksingenieur.

Er zijn, zelfs in ons kleine Nederland, honderden van industrieën, die in fabrieken worden uitgeoefend; sinds 1863 is haar getal inderdaad reusachtig geworden. Wie van een dezer industrieën goed op de hoogte wil komen, dient, zoo vroeg hij kan, daaraan zijn studie en geheele aandacht te wijden. Dat zal in 1863 al wel juist zoo zijn geweest als thans, al had de nijverheid nog niet zulk een groote vlucht genomen.

Maar de wetgever, met zijn faliekante voorstelling van techniek, meende, dat een technoloog van alle markten thuis moest wezen, en, aan de wiskunde een waarde hechtende, die haar voor de practijk niet toekwam, verlangde hij daarenboven nog heel wat kundigheden, die later ballast moesten blijken.

Zoo wordt dan kennis van het volgende geëischt: de bolvormige driehoeksmeting en de beginselen der analytische meetkunde; de beginselen der beschrijvende meetkunde, der theoretische en toegepaste mechanica, der kennis van werktuigen; der mechani-

sche technologie; de toegepaste natuurkunde; de toegepaste natuurkunde; de toegepaste analytische scheikunde; de scheikundige technologie; de bouwkunde, voor zoover betreft de kennis van bouwstoffen en de samenstelling van eenvoudige gebouwen; het hand- en ornamentteekenen.

Gij zult met mij in de opsomming dezer eischen een zekere zonderlingheid niet miskennen. De bolvormige driehoeksmeting en de analytische meetkunde moeten wij wellicht als een hersengymnastiek opvatten, waarvan de opsteller der wet voor ieder mensch blijkbaar veel heil scheen te verwachten. De bouwkunde, de kennis van bouwstoffen en de samenstelling van eenvoudige gebouwen, het hand- en ornamentteekenen zijn vakken, waarin een aanstaand fabrieks-ingenieur maar matig belang zal stellen, gezegen nog van de onmogelijkheid, om in den betrekkelijk zeer korten tijd, die daarvoor zal kunnen overschieten, iets meer dan een uiterst oppervlakkige kennis van dit alles op te doen.

Met de theoretische en toegepaste mechanica, de kennis van werktuigen, de mechanische technologie, de toegepaste natuur- en scheikunde benevens de scheikundige technologie zal hij de handen reeds vol genoeg hebben.

Een geheel menschenleven is noodig, om in één vak van nijverheid het tot iets te brengen. Maar in zijn betrekkelijk korten studietijd wordt van den aanstaanden technoloog verwacht dat hij, na heel wat uren aan de hoogere wiskunde besteed te hebben, van alles, wat in de meest verschillende industrieën te pas komt, op de hoogte zal komen, en dat wel zonder dat hij ooit met eene daarvan in werkelijkheid kennis maakt. Daarbij moet hij dan nog van werktuigkunde, natuur- en scheikunde alle geheimen kennen.

Alweder stelt dus de wetgever den candidaat voor een reuzentaak, die door niemand volbracht kan worden. De examinatoren doen echter ook hier water door den wijn, omdat zij anders wel nooit een diploma zouden uitreiken.

De wet houdt zich in artikel 61 met de personen bezig, die zij als „civiele ingenieurs“ aanduidt. Het woord „ingenieur“ stamt af van het Fransche „s-ingénieur“, d. i. in zijn geest een middel trachten te vinden om een doel te bereiken. Dat dit Fransche wederkeerig-werkwoord samenhangt met het Latijnsche „ingenium“, geest of vernuft, is duidelijk. Zoo kwam Hooft er toe een ingenieur een „vernunfteling“ te noemen.

Gij zult u wellicht verbazen over de toevoeging „civiel“. Maar sinds de 16e eeuw placht men onder een ingenieur slechts te verstaan een vestingbouwkundige. In het begin der 19e eeuw begon men onderscheid te maken tusschen „militaire“ en „civiele“ ingenieurs. Deze benamingen zijn in den Franschen tijd ook tot ons overgewaaid. De „civiele“ ingenieurs noemen zich tegenwoordig, en dat is een gelukkige verandering, veelal burgerlijke ingenieurs.

De wetgever heeft hen echter allesbehalve „civiel“ behandeld. Komt de technoloog er met één examen af, de burgerlijke ingenieur moet er twee doen. En denkt nu maar niet, dat de quantiteit de qualiteit heeft vermindert.

Het eerste examen heet B. Wie dat doen wil moet, naar de letter der wet, in haar vollen omvang in zich hebben opgenomen: de hoogere stekunde; de bolvormige driehoeksmeting; de analytische meetkunde; de beschrijvende meetkunde; de differentiaal- en integraalrekening; de toegepaste natuurkunde;

de analytische scheikunde met betrekking tot de bouwmaterialen; de kennis van bouwstoffen, gebruikelijk zoowel voor bouwkundige als waterbouwkundige werken; de constructie van onderdeelen van gebouwen. Daarenboven behoort hij bedreven te zijn in het vervaardigen van eenvoudige bouwkundige en waterbouwkundige teekeningen en in het handteekenen.

Wie aan deze eischen inderdaad kan voldoen, dient als wondermensch met eerbiedig hoed-afnemen gegroet. Reeds wie al die wiskunde goed machtig is, zou als hoogleraar aan een universiteit geen kwaad figuur maken. Verstaat hij ook in den grond de toegepaste natuurkunde en de scheikunde, voor zooverre die van hem verlangd worden, dan kan hij gerust een proefstation tot onderzoek van bouwmaterialen openen. Ware het hem mogelijk, zonder ooit in de praktijk geweest te zijn, de kennis van bouwstoffen te verkrijgen, hij kon den heer Van der Kloes uit zijn leerstoel dringen. Kon hij, al weder zonder de praktijk, op de hoogte zijn van de constructie der onderdeelen van gebouwen, dan zou deze wetenschap, gevoegd bij de vaardigheid in het maken van bouwkundige, waterbouwkundige en handteekeningen, hem tot een bureaunkracht maken, waarvoor zelfs de meesten uwer de vlag zouden moeten strijken.

Toch heb ik nog nooit vernomen, dat een bezitter van diploma B zich vermeten heeft naar een professoraat te dingen, dat hij een proefstation als bovenbedoeld heeft gevestigd, of dat hij op eenig bureau begeerd is geworden. Over wat het hem met den besten wil onmogelijk was te leeren, behoef ik niet nader uit te weiden.

Er zal dus ook hier, in de onderwijs-praktijk, een oogje dicht gedaan moeten worden. Zeer matige eischen dienen te worden gesteld, zal men het diploma B kunnen uitreiken.

Eer ik bespreek, wat de wet verder van een civiel ingenieur verlangt, merk ik op, dat dit diploma B ook door hem, die architect of bouwkundig ingenieur wil worden, moet zijn behaald.

Voor den civielen ingenieur volgt dan een examen C. Hij zal daar blijken moeten geven in haar vollen omvang machtig te zijn: de theoretische en toegepaste mechanica, de kennis van werktuigen, de waterbouwkunde, die omvat: den aanleg van gewone wegen, van spoorwegen en van bruggen, dien van zee-weringen, de kennis der rivieren als afwateringsmid-delen en in betrekking tot de scheepvaart, den aanleg van kanalen, sluizen, havens en maritieme werken, de hydrographie van Nederland, de kennis van polders en bemalingen, de burgerlijke bouwkunde, de constructie van eenvoudige gebouwen, de beginselen der schoone bouwkunst, het situatie-, ornament- en handteekenen, het teekenen van voorwerpen, tot de waterbouwkunde behoorende, het maken van ontwerpen, bestekken en begrotingen, de beginselen der geodesie, het practisch landmeten en waterpassen, het administratief recht in betrekking tot den waterstaat en openbare werken.

De leerboeken voor deze vakken vormen een eerbiedwaardige bibliotheek, waarvan het aandachtig doorlezen reeds jaren vordert, terwijl, wie den inhoud werkelijk in zich op zou willen nemen, aan tientallen van jaren niet te veel zal hebben. Hierbij is dan nog buiten rekening gelaten de oefening in de praktijk, zonder welke de studie geen goede vruchten kan dragen.

De wetgever, die aan den gewonen „beschaafden mensch“ reeds zulke enorme eischen stelde, heeft zich verbeeld, dat „al wat in boeken steekt“ door de

hersen van den civielen ingenieur zou kunnen worden opgenomen. Het gevolg is natuurlijk, dat van niets grondige kennis kan verkregen worden, maar dat ook in de beste gevallen slechts zeer oppervlakkige wetenschap daardoor in de plaats treedt. De exameneischen maken het voor hem, die het diploma wil verkrijgen, onmogelijk, naar neiging en aanleg een keus te doen van dat gedeelte der ingenieurskunst, waartoe hij zich het meest voelt aangetrokken, wat hij later in werkelijkheid wil beoefenen. Want deze wijze beperking van zijn studieveld, hetwelk dieper doordringen mogelijk zou maken, ontnemt hem de kans, zich in den zin der wet ingenieur te mogen noemen.

Gaan wij nu over tot de eischen, waaraan men beantwoorden moet om het diploma van „architect of bouwkundig ingenieur“ te verkrijgen. Vooraf een enkel woord over den hier genoemden titel.

Architect schijnt den wetgever niet voornaam genoeg te hebben geklonken. Hij heeft zich als kenner van het Grieksch wellicht herinnerd, dat het woord komt van „archos“, dat hoofd en „tekton“, dat werkmans beteekent. Het staat dus gelijk met wat men „baas“ of „voorman“ noemt. En daar men in 1863 op alle handwerk, als den „beschaafden“ mensch onwaardig, met minachting neerzag, werd de term „bouwkundig ingenieur“ bedacht, die zulk een werkmansachtig bijmaakje niet had.

Sedert is het woord „architect“ in aanzien gerezen. De vroegere opvatting vindt men nog in Indië bewaard, waar de verschillende klassen van architecten geacht worden tot een anderen stand te behooren dan de ingenieurs, die boven hen gesteld zijn.

De bouwkundige ingenieur dan, om tot mijn onderwerp terug te keeren, doet eerst het vroeger genoemde examen B. Dan gaat hij studeeren voor examen C, welks eischen lang niet malsch zijn. Verlangd wordt: kennis van theoretische en toegepaste mechanica, van werktuigen, van het maken van ontwerpen, bestekken en begrotingen, van de burgerlijke bouwkunde en de schoone bouwkunst in haar geheelen omvang, van de waterbouwkunde voor zoover betreft den aanleg van verschillende bestratingen, het bouwen van bruggen, sluizen en kaden, het theoretisch en practisch landmeten en waterpassen, het bouwkundig, ornament- en handteekenen en eindelijk het administratief recht in betrekking tot openbare werken.

Oppervlakkig beschouwd zou men zeggen, dat de eischen hier veel minder zwaar zijn, dan die aan den civielen ingenieur gesteld. Maar wie bedenkt, dat alleen reeds de studie der bouwkunst in haar geheelen omvang een menschenleven vraagt, zal anders oordeelen.

Ook het oud-Hollandsche „scheepsbouwmeester“ was den wetgever te min. Hij verving dien term door het weinig fraaie „scheepsbouwkundige ingenieur“, en schijnt in ernst gedacht te hebben, dat men in een landstadje als Delft het daartoe zou kunnen brengen. Hij achtte het genoeg de eischen van examen B zoo te veranderen, dat de analytische scheikunde nu betrekking kreeg op de materialen voor den scheepsbouw, dat ook kennis van de bouwstoffen bij den scheepsbouw in gebruik zou worden verlangd en dat naast de beginselen van het handteekenen, die van het scheepsteekenen zouden worden gekend. Als eischen voor examen C stelde hij vast de theoretische en toegepaste mechanica, de kennis in het teekenen van werktuigen, de scheepsbouwkunde, het scheepsteekenen, de waterbouwkunde en het waterbouwkun-

dig teekenen, voor zoover betreft werken, die tot de scheepvaart betrekking hebben. In 1863, toen nog bijna geen stoombooten in de vaart waren, zal de scheepsbouw een geheel ander karakter gehad hebben dan thans. Het komt mij voor, dat wie nu van dit vak „volledige kennis“ zal toonen, heel wat in zijn mars moet voeren.

Ik erken echter, dat mijne begrippen omtrent scheepsbouw tamelijk vaag zijn, zoodat het best kan gebeuren, dat mijn inzicht niet het juiste is en deze tak van techniek te Delft uitstekend kan onderwezen worden.

Het diploma van werktuigkundig ingenieur vereischt twee examens. Dat B genoemd, komt in hoofdzaak met de andere, door die letter aangeduid, overeen. Slechts is er de toegepaste natuurkunde aan toegevoegd, terwijl de analytische scheikunde betrekking moet hebben op de materialen voor werktuigen.

Het examen C omvat in de eerste plaats, wat begrijpelijk is, de theoretische en toegepaste mechanica en de kennis van de werktuigen. Daaraan zijn toegevoegd de mechanische technologie, de werktuigbouwkunde, de kennis van bouwstoffen, de samenstelling van eenvoudige gebouwen, het handteekenen, het teekenen van werktuigen en het administratief recht in betrekking tot fabrieken en werkplaatsen.

Sinds dit examen C werd ingesteld is de werktuigkunde vooruitgegaan op een wijze, die toen ondenkbaar scheen. Geheel nieuwe beweegkrachten werden toegepast, wier studie veel tijd vereischt; wie daarom nu werkelijk aan de eischen van dit examen wil beantwoorden, streeft naar het onmogelijke.

Over de mijnen-ingenieurs zal ik zwijgen. De mijnen zijn in Nederland weinig talrijk; de werkzaamheid dezer ingenieurs zal zich dus tot de overzeesche bezittingen moeten bepalen, en valt buiten het veld onzer waarneming.

Zoo heb ik u dus een overzicht gegeven van de inrichting der Polytechnische School, die in het Nederlandsch de School der vele kunsten moest heeten, doch in werkelijkheid de school van veel wetenschap is. En als wij vasthouden aan het kenmerkend verschil, dat ik in den aanvang van mijn betoog tusschen wetenschap en techniek onder uw welwillende aandacht bracht, dan is deze school de vrucht van een noodlottige vergissing, zooals ik straks reeds zeide.

Dat dwalen menschelijk is, wisten reeds de ouden; Goethe heeft het hen nagezegd. Maar dat men veertig jaren in een dwaling volhardt, zonder ook zelfs maar een poging te doen, om den dwaalweg te verlaten, zoo iets schijnt alleen in Nederland mogelijk. Jan Salie is nog niet gestorven.

Er dient een kloek besluit genomen. De zuivere wetenschap moet tot het noodzakelijkste beperkt, de praktijk zooveel tot haar recht gebracht worden, als maar kan. Heel wat leeraren en hoogleraren worden dan van hun werkkroon beroofd, wat zeker een bezwaar is. Doch niet het belang van de onderwijzers, dat van de leerlingen moet hier wegeen.

Zal de Polytechnische School aan hare bestemming kunnen voldoen, dan mag zij niet langer in het stille Delft gevestigd blijven. In 1842 werd besloten tot de oprichting der „Delftsche Academie“, waarvan de tegenwoordige school de opvolgster is. Het Amsterdamsche Departement der Maatschappij van Nijverheid poogde toen de regeering te bewegen de school te Amsterdam te vestigen, er op wijzende van hoe veel belang het voor technici zou zijn, gedurende hun opleiding steeds voeling met de praktijk te houden. Doch de provincie, die al sinds den tijd der republiek

op de hoofdstad des rijks naijverig was, gunde haar de instelling niet, en zoo kwam zij in het doode Delft.

De uitsluitend theoretisch-wetenschappelijke opleiding der Polytechnische School heeft velen afkeerig van hare lessen gemaakt, die op meer praktische wijze tot technici gevormd wilden worden, en daarom in binnen- of buitenland datgene zochten en vonden, wat Delft niet geven kon.

Slechts hen ziet men naar de Prinsstad opgaan, die later als ambtenaar hun kostje hopen te koopen, of die, financieel onafhankelijk, de wetenschap om de wetenschap kunnen beoefenen. Anderen weer, een diploma verkregen hebbende, zien op tegen de belommeringen der praktijk en gaan als leeraren bij het middelbaar onderwijs, waartoe de wet hen de bevoegdheid geeft.

Wanneer het er ooit toe zou komen, dat de wet op het middelbaar onderwijs herzien wordt, dan zou de Zwitsersche regeling in vele opzichten navolging verdienen.

Het technisch onderwijs wordt in Zwitserland uitsluitend te Zürich gegeven. Men kent daar onze hogere burgerscholen niet. Daarvoor in de plaats heeft men de „Kantonschule“, die in drie afdelingen is gescheiden. De eerste bereidt voor de universiteit, de tweede voor het polytechnicum, de derde voor handel en nijverheid. Slechts in de laagste klassen is het onderwijs voor alle leerlingen hetzelfde; dan moet een keuze gedaan worden, al naar mate de universiteit of het polytechnicum zal bezocht worden, of de leerling later in den handel wil gaan. Zoo worden de leerlingen niet met onnutte kennis volgepropt, doch wordt hun van den aanvang af in de eerste plaats datgene onderwezen, waaraan zij later behoefte zullen gevoelen.

De technische hoogeschool, die te Zürich, met haar reusachtige nijverheid, uitnemend op haar plaats is, werd als inrichting van den Zwitserschen Staat door de wet van 7 Februari 1854 in 't leven geroepen en op 15 October 1855 geopend. Het tegenwoordig reusachtig gebouw werd in 1863 betrokken. De Bondsregering getrouwd zich voortdurend groote uitgaven om de inrichting aan de meest moderne eischen te doen beantwoorden. Talrijke en groote gebouwen, allen van de nieuwste hulpmiddelen voorzien, dienen voor de oefeningen in de praktijk.

(Slot volgt.)

DE WONINGWET.

Werd tot dusverre de lof van de voorgestelde woningwet in de meest verschillende groote-terstoonsoorten gezongen, in de allerlaatste dagen wordt er naar mineur gemoduleerd, en komt er een klagende klank in de liederen.

Dat begon met een solo van meester Verkouteren in het gebouw der Maatschappij; nu hebben de Amsterdamsche raadsleden F. S. van Nierop, L. Serrurier, D. Schut, J. Kruseman en N. M. Josephus Jitta zich tot een a cappellakoor vereenigd, dat meer droevige dan blijde zangen ten gehoor brengt.

In het rapport dezer heeren, aan den Amsterdamschen Raad uitgebracht, wordt geklaagd dat, wordt de wet onveranderd aangenomen, „de tot dusverre bestaande autonomie der gemeenten“ ten deele wordt opgeheven, daar zij „worden onderworpen aan de inzichten van hooger gezag“. Dit acht men bedenkelijk, „omdat de gemeentebesturen geheel afhankelijk zullen worden gesteld van het oordeel der Gedeputeerden, terwijl deze bij het nemen hunner beslissing aan geenerlei wettelijke regel gebonden zijn“.

De aanslag, die er op de veelgeprezen „autonomie der gemeenten“, eigenlijk eene herinnering aan den regententijd, gepleegd wordt, heeft evenwel niet veel te beteekenen. Want slechts de besluiten tot vaststelling, wijziging of intrekking van de voorschriften nopens behoorlijke bewoning zijn aan de goedkeuring van Gedeputeerde Staten onderworpen. Maar overigens zijn de gemeentebesturen vrij wel soeverein gebleven. Want, wanneer zulk een bestuur, als de wet in werking is, iemand weigert om te mogen bouwen, dan bestaat er geen macht ter wereld, die daar wat aan verhelpen kan.

De commissie is blijkbaar dan ook niet erg verdrietig; zij uit haar klacht slechts fatsoenshalve. Want hare meerderheid meent „na ernstige overweging, dat tegen het goedkeuringsrecht van Gedeputeerde Staten geen overwegend bezwaar kan bestaan, mits het slechts steunt op de bepalingen der woningwet“. Vermoedelijk zal dit recht wel op geen andere wijze worden uitgeoefend, en kan men dus gerust zijn.

Het rapport heeft evenwel een andere en meer grondige bedenking tegen het voorgedragen wetsontwerp. Het wijst op de moeilijkheden, die ontstaan zullen door „de regeling van de politie op den bouw van woningen, afgescheiden van die op andere gebouwen“. Inderdaad wordt in artikel 5 het „vergunningssysteem“, dat nu reeds in de Amsterdamsche verordening is opgenomen, alleen gesanctioneerd voor „tot bewoning bestemde gebouwen“ of het geheel of gedeeltelijk vernieuwen daarvan. En nu kan in een „woningwet“ bezwaarlijk over iets anders, dan over woningen gehandeld worden. Er is reeds een middel aan de hand gedaan, om het bezwaar op te heffen, en dat is, aan de gemeentebesturen het recht te geven om te bepalen, wat onder „woning“ zal worden verstaan. Die bepaling zou dan zoo kunnen worden gemaakt, dat zij ieder bouwwerk in zich sluit. Zal dit middel echter genade in de oogen der wetgevers vinden? Ook de commissie eindigt dit gedeelte van haar rapport met een vraagteken.

Bij de behandeling van artikel 5 der voorgestelde wet is de commissie er niet gerust op, of dit artikel wet het kunstje, dat thans zoo vaak gebruikt wordt, om eigenaars tot kosteloozen afstand van grond aan de gemeente te dwingen, ook in de toekomst mogelijk zal maken. Deze ongerustheid is, in verband met de laatste uitspraken van den Hoogen Raad, te begrijpen. Het is een verblijdend verschijnsel, dat in de commissie „de opmerking werd gemaakt, dat het in zoodanig geval billijk zoude zijn, de gemeente te verplichten tot onteigening van de vrijkomende strook grond“.

De aangiften door verhuurders, in artikel 9 der wet bedoeld „zullen naar de meening der commissie slechts weinig waarde hebben“. De belangrijke uitgaven, voor de administratie in dit opzicht noodig, zullen „waarschijnlijk weinig nut opleveren“. Wij zijn dit volkomen met de heeren eens, zooals uit onze vroegere opstellen, aan het wetsontwerp gewijd, reeds is gebleken.

Het artikel 18 der wet, dat over onbewoonbaarverklaring handelt, wordt voor een gemeente als Amsterdam door het rapport onuitvoerbaar geacht. En als de heeren in Den Haag maar eens laten onderzoeken hoe talrijk de „onbewoonbare“ woningen te Amsterdam zijn, dan zullen zij tot dezelfde overtuiging komen.

Bij de in de wet voorgestelde redactie van den titel „Onteigening in het belang der volkshuisvesting“, die aan de wet van 28 Augustus 1851 zal worden toegevoegd, doet de commissie de vraag, wat

onder het belang der volkshuisvesting moet worden verstaan. Eene „meer uitvoerige regeling“, die het rapport vraagt, is bepaald noodig.

Wij hebben er vroeger reeds op gewezen, vooral naar aanleiding van de bepalingen omtrent „de uitbreiding van bebouwde kommen“, dat het de schijn heeft, alsof de geestelijke vader van het wetsontwerp in eenigerlei betrekking staat of gestaan heeft tot het gemeentebestuur van Amsterdam. Het gedeelte van het rapport, aan de behandeling van dit onderdeel gewijd, is in zeer waardeerende bewoordingen gesteld, wat ons, in verband met het bovenstaande, allermint verwondert.

De beschouwingen, op de financieele regelingen betrekking hebbend, gaan wij met stilzwijgen voorbij, daar zij onzen lezers geen belang zullen inboezemen.

Over het groote bezwaar, dat, naar veler oordeel, tegen het ontwerp valt in te brengen, namelijk dat de regelen, die door de gemeentebesturen moeten gesteld worden, niet in de wet omschreven zijn, zwijgt het rapport.

De Amsterdamsche Raad, waarvan de rapporteurs deel uitmaken, acht zich waarschijnlijk best ertoe in staat goede voorschriften vast te stellen betreffende: „de plaatsing van de gebouwen ten opzichte van den openbaren weg; de hoogte van de gebouwen; de afmetingen der ter bewoning in te richten vertrekken; de beschikbaarheid van drinkwater; brandgevaar; voorkoming van vochtigheid in fundamente en muren; hechtheid van muren, vloeren, trappen, zoldering en dak; verwijdering van rook, water en vuil; toevoer van licht en lucht“. Maar de tegenwoordige, zoo algemeen als gebrekkig erkende verordening op dit stuk is toch ook door dien Raad gemaakt, wat tot twijfel aan de competentie der opstellers aanleiding kan geven. En er zijn talrijke gemeenteraden in ons vaderland, wier wetgevend talent op dit eigenaardig gebied al zeer gering is. Geeft de wet dus geen vaste leiding, dan zal het, ook in den vervolge, met de verordeningen treurig blijven uitzien.

Een tweede punt, waarover de rapporteurs zich niet uitlaten, is de wijze, waarop aan het verordende de hand zal worden gehouden. Hier valt het stilzwijgen te verklaren door de overtuiging, bij de commissie bestaande, dat Amsterdam een behoorlijk corps bouwpolitie heeft. Doch het vertrouwen in dat corps is, door de ongevallen der laatste maanden, niet gerezen, het zij dan terecht of ten onrechte. En de meeste gemeenten in ons vaderland hebben in het geheel geen bouwpolitie, en geven zich volstrekt geen moeite om aan de bouwverordeningen, zoo die er zijn, de hand te houden.

Daarom zal de woningwet, trots de daarin bedreigde hechtenis van drie of zes maanden, of de boeten van drie of zeshonderd gulden, niet de gevolgen hebben, die men daar nu van verwacht. Slechts als de wet ook bepalingen maakt omtrent de wijze, waarop de gemeenten, onder toezicht van rijksweg, de verordeningen moeten handhaven, en vaste regelen voor die verordeningen geven, zal de volkshuisvesting in de toekomst verbeterd worden.

De gemeenten zijn al „autonom“ genoeg. Het kan volstrekt geen kwaad, indien haar een deel dier autonomie wordt ontnomen. De ingezetenen voelen voor die zelfstandigheid niets; zelfs als zij uit Den Haag in plaats van uit het raadhuis geregeerd worden, klagen zij nooit. Zij weten, dat op beide plaatsen de door hen gekozenen zetelen.

VERANTWOORDELIJKHEID BIJ BOUWEN.

Men herinnert zich, dat ons artikel onder bovenstaanden titel, in het nummer van 3 Februari laatstleden, werd geschreven naar aanleiding van eenige beschouwingen, die in het weekblad „Architectura“ ten beste waren gegeven.

Het weekblad komt nu op ons artikel terug, en handhaaft zijn meening, „dat er iemand moet zijn, die verantwoordelijk is voor de ongevallen, die bij het bouwen plaats vinden“.

Maar het verschil in verantwoordelijkheid, dat bestaat, is blijkbaar „Architectura“ nog niet duidelijk geworden. Daarom zullen wij pogen, het nogmaals zoo begrijpelijk mogelijk te maken.

Stellen wij, dat A. op zich genomen heeft voor B. een gebouw te maken, en dat er een instorting plaats heeft.

Is bij het ongeval iemand gedood, of werd aan een of meer personen lichamelijk letsel toegebracht, dan is de een-en-twintigste titel van het tweede boek van het Wetboek van Strafrecht toepasselijk.

De artikelen van dezen titel luiden als volgt:

„Art. 307. Hij, aan wiens schuld de dood van een ander te wijten is, wordt gestraft met gevangenisstraf of hechtenis van ten hoogste negen maanden.“

„Art. 308. Hij, aan wiens schuld te wijten is dat een ander zwaar lichamelijk letsel bekomt, of zoodanig lichamelijk letsel waaruit tijdelijke ziekte of verhindering in de uitoefening zijner ambts- of beroepsbezigheden ontstaat, wordt gestraft met gevangenisstraf of hechtenis van ten hoogste zes maanden.“

„Art. 309. Indien de in dezen titel omschreven misdrijven worden gepleegd in de uitoefening van eenig ambt of beroep, kan de straf met een derde worden verhoogd, kan ontzetting worden uitgesproken van de uitoefening van het beroep, waarin het misdrijf is gepleegd en kan de rechter de openbaarmaking zijner uitspraak gelasten.“

Het openbaar ministerie kan natuurlijk niet zelf uitmaken, wie de schuld van het ongeluk heeft. Daarom draagt het aan deskundigen op, voorlichting te geven. Pas wanneer deze deskundigen een of meer personen als de vermoedelijke schuldigen aanwijzen, wordt tot vervolging overgegaan en wordt de zaak, althans wanneer de instructie daartoe aanleiding geeft, in 't openbaar terecht. Van wat ter terechtzitting blijkt hangt het ten slotte af, wie als verantwoordelijk aan de ramp gestraft zullen worden.

Zoo is dus de strafrechtelijke verantwoordelijkheid geregeld op een wijze, waar niets tegen valt in te brengen. Hier moet ieder voor zijn eigen handelingen opkomen, en kan de een niet aansprakelijk gesteld worden voor wat de andere deed. En zoo zal A. slechts dan veroordeeld worden, wanneer zijn schuld wettig en overtuigend is gebleken.

Zulk eene veroordeeling baat B. echter niet. Doch deze kan een eisch tegen A. instellen, en wel op grond van artikel 1645 van het Burgerlijk Wetboek, dat luidt: „Indien een gebouw, voor eenen bepaalden prijs aangenomen en gemaakt, geheel of gedeeltelijk vergaat door een gebrek in de samenstelling, of zelfs uit hoofde van de ongeschiktheid van den grond, zijn de bouwmeesters en aannemers daarvoor gedurende tien jaren aansprakelijk“.

In hoeverre B. zijn eisch zal zien toegewezen, hangt van de omstandigheden en de opvatting des rechters af. Is A. aannemer, dan zal hij waarschijnlijk den dans niet ontspringen. Heeft hij onder den architect C. gewerkt, dan blijft het de vraag, of deze wel als bouwmeester in den zin der wet zal worden be-

schouwd, en of hij zijn deel in de toe te kennen schadevergoeding zal hebben te dragen.

De verantwoordelijkheid naar het burgerlijk recht is dus wel geregeld, doch niet zóó, of verbetering zou mogelijk zijn.

Eindelijk komt nog de verantwoordelijkheid van en tegenover het bouwtoezicht, dat eene gemeentelijke instelling is, waar het althans bestaat. Ofschoon hier de administratie wel een rol speelt, zou het toch minder juist zijn van eene verantwoordelijkheid naar het administratief recht te spreken.

Het geval kan zich voordoen, dat het ongeluk veroorzaakt is door overtreding van de bepalingen der gemeenteverordening. Meent het gemeentebestuur, dat het personeel der bouwpolitie niet behoorlijk tegen die overtreding heeft gewaakt, dan kan het dit personeel ter verantwoording roepen en desnoods ontslaan.

De verantwoordelijkheid van A. tegenover het bouwtoezicht gaat niet verder, dan de gemeentewet toelaat. Heeft A. een overtreding begaan, dan kan het bouwtoezicht proces-verbaal tegen hem opmaken en moet het de rechterlijke uitspraak afwachten.

Uit het bovenstaande zal „Architectura“ kunnen afleiden, dat het gemakkelijk is te zeggen „er moet iemand zijn, die verantwoordelijk is voor de ongevallen, die bij het bouwen plaats vinden“, maar dat de bezwaren reeds komen, zoodra de vraag gedaan wordt, wie deze zondebok zal hebben aan te wijzen.

In het stelsel van ons strafrecht past zulk een aanwijzing niet; in ons burgerlijk recht wordt zij slechts gegeven, voor zooveel geldelijke belangen op het spel staan; er blijven dus slechts over de verordeningen, door de gemeentelijke administratie te maken.

Die verordeningen zullen in vele opzichten anders kunnen luiden dan thans, wanneer de „woningwet“ zal zijn aangenomen. Maar ook dan zal er wel geen college van Gedeputeerde Staten te vinden zijn, dat aan een „zondebok-systeem“ als wat door „Architectura“ gewenscht wordt, zijn goedkeuring zal willen hechten, wanneer een gemeentebestuur daarmede zou aankomen.

Het beste middel, om in de toekomst onheilen te voorkomen, zal zijn het maken van voldoende bouwverordeningen. En zullen die het verwachte gevolg hebben, dan zal het bouwtoezicht zich niet moeten bepalen tot een barsch en wettisch handhaven dier verordeningen, maar zal het door vaderlijken bijstand met raad en daad van hen, die daaraan behoefte hebben, zich meer „toezicht“ dan „politie“ moeten toonen.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacteur!

Ik schrok werkelijk toen ik in het nummer van 17 Febr. jl. in handen kreeg, en twee ingezonden stukken vond op mijne opmerking in het vorig nummer over het verstrekken van een verslag van de lezing van den heer Ellens op de afdeling Arnhem, voor dat die lezing gehouden was, want dit is eindelijk des „Pudels Kern“, en wordt in beide stukken zoo'n beetje handig van de baan gewerkt.

Ik heb de stelling verdedigd, dat wij zelfs den schijn van reclame moeten vermijden, en nu doet de heer Ellens eene wilde charge op mij, op partijde lezers, op mijn serieusheid, op mijn verslag-verstaak en krijgt nog hulp troepen die alle verantwoordelijkheid op zich nemen, die spreken over insinuaties, mij beschuldigen van aanwrijven en het zoeken van venijn uit boning, zelfs op mijn persoon afstormen zonder in het minst iets te ontzenuwen van mijne bewering, of iets te voelen voor de motieven die mij noopten tot de gedane opmerking. Het is alleen een tot elken prijs afmaken van mijne stelling, alsof de hoogste majesteit is beleedigd. De heer Ellens heeft dit bij ons persoonlijk onderhoud wel gevoeld, en daarom zag ik met verwondering het tweede stuk dat toch zeker met zijn medeweten is geplaatst.

Over de weigering om het verslag aan den heer correspondent te geven, aan de Ambachtschool, doch het den avond te voren ten zijnen huize door te lezen met genoemde correspondent, zwijg ik maar liever, als al te naïf. De heer Ellens passe hier eens het woordje „serieus“ toe.

En het is niet van mij te vragen dat ik antwoord aan elk verslaggever, die meent den heer Ellens te moeten verdedigen, te meer wanneer de verdediging in 't geheel het punt in kwestie niet raakt, en bijv. gevoerd wordt met argumenten als: „Toen hij zich persoonlijk overtuigd had dat de heer Ellens niet verhindert was geworden te lezen, heeft hij zijn verslag weggezonden“. Kan men hier nu serieus bij blijven? Heel ik het tegendeel willen aantoonen.

Ik blijf, mijnheer de Redacteur, bij mijn stelling, dat de heer Ellens, die ontzettend scherp in zijn voordracht bepaalde toonstanden bekeelde, die, volgens zijn zeggen, voor een groot deel op Arnhem betrekking hadden, zich had moeten onthouden van zelf den schijn van reclame. En hi rmade basta. Ik geloof dat ik den heer Ellens bij ons persoonlijk onderhoud meer dan den indruk heb gegeven dat het hier eene zuivere principieele opmerking betrof, die ik niet alleen voor den heer Ellens, maar vooral voor alle vakbroeders als versichte heb willen stellen.

Hoogachtend,
A. R. FRIEM.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De heer C. W. Wey, ingenieur der Burgerl. Openb. Werken in Ned.-Indië, te Leiden, wordt met 1 Maart gedetacheerd bij het Departement van Koloniën, in verband met de plannen tot watervoorziening van Soerabaja.

Op 27 dezer zal genoemde heer in het „Indisch Genootschap“ spreken over „Irrigatie op Java“.

De Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten brengt ten kennis van belanghebbenden, dat bij het college vacant zijn betrekkingen voor een adjunct-ingenieur en voor een opzichtertekenaar.

Dienstegevolge worden personen opgeroepen, voldoende aan de volgende vereischten:

a. benoembaarheid tot de betrekking als gevorderd in art. 13 van het Kon. besluit van 9 Juli 1876 (Stbl. no. 159), zoodat laatstelijk is gewijzigd bij Kon. besluit van 28 October 1892 (Stbl. no. 238); — b. een goede gezondheid, volgens schriftelijke verklaring, door een bevoegd geneeskundige afgegeven.

Voor eerstgenoemde betrekking wordt gevorderd, dat de candidaten in het bezit zijn van een diploma van civiel-ingenieur, verkregen aan de Polytechnische School te Delft.

Voor de betrekking van opzichtertekenaar wordt verlangd, dat de candidaten eenige praktische ervaring hebben opgedaan bij den bouw van spoorwegwerken of bij het ontwerpen en uitvoeren van bouwwerken.

Aan de betrekking van adjunct-ingenieur zal verbonden zijn een minimum jaarwedde van f 1500, terwijl als vergoeding voor reis- en verblijfkosten bij dienstreizen kan worden gedeclareerd in de 3e klasse van het tarief, vastgesteld bij Kon. besluit van 5 Januari 1894 (Stbl. no. 4).

Aan de betrekking van opzichtertekenaar is verbonden een minimum jaarwedde van f 1200, terwijl als vergoeding voor reis- en verblijfkosten bij dienstreizen kan worden gedeclareerd in de 4e klasse van genoemd tarief.

Ook worden — ter voorziening in een vacature van het korps district-inspecteurs der spoorwegdiensten — personen opgeroepen, voldoende aan de volgende vereischten: a. benoembaarheid tot die betrekking als gevorderd in art. 13 van het Kon. besluit van 9 Juli 1876 (Stbl. no. 159); b. een goede gezondheid, volgens schriftelijke verklaring, door een bevoegd geneeskundige afgegeven. Zij, die in het bezit zijn van het diploma van civiel-ingenieur van de Polytechnische School te Delft, zullen bij voorkeur in aanmerking komen.

Aan die betrekking zal verbonden zijn een minimum jaarwedde van f 2000, benevens een vast abonnement als vergoeding van bureaukosten, schrijffloenen enz. van f 400 's jaars, terwijl als vergoeding voor reis- en verblijfkosten bij dienstreizen kan worden gedeclareerd in de 3e klasse van het tarief, vastgesteld bij Kon. besluit van 5 Jan. 1894 (Stbl. no. 4).

Zij, die voor een benoeming tot een dezer betrekkingen in aanmerking wenschen te komen, hebben zich bij gezegd en vrachtfrij adres te wenden tot den Raad voornoemd, te 's-Gravenhage.

De regeringscommissaris voor de Parijsche tentoonstelling in 1900 verzoekt het volgende te melden:

De jury van teelating voor de Nederlandsche afdeling van schoone kunsten heeft hare werkzaamheden op 16 en 17 dezer geëindigd. Er waren ingekomen 174 schilderijen en teekeningen, waarvan 100 werden aangenomen, 100 etsen, gravures en lithografieën, waarvan 89 werden aangenomen, 9 beeldhouwwerken en 31 bouwkundige fotografieën en teekeningen, die alle werden aangenomen.

De stemming was geheim en over elk kunstwerk werd afzonderlijk gestemd. De jury bestond uit de volgende kunstenaars: voor kl. 1 (schilderijen en teekeningen) de heeren H. W. Mesdag, voorzitter, G. H. Breitner (afwezig), J. Israëls, W. W. Janssen, P. de Josselin de Jong, J. Marie, Willy Mariens (secretaris),

Alb. Neubuy en J. Toorop; voor kl. 8 (etsen, gravures, lithografieën) de heeren W. Witsen en Ph. Zilleken; voor kl. 9 (beeldhouwwerken) de heeren Bart van Hove en prof. Leenhoff; voor kl. 10 (bouwkunde) uit de besturen der Maatschappijen tot Bevordering van Bouwkunst en Architectura.

AMSTERDAM. Voor deelneming aan het examen, deze week uitgegeven door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst ter verkrijging van het diploma als bouwkundig opzichter, hebben zich 28 candidaten aangemeld.

Men verwacht blijkbaar dat de rechterlijke strijd tusschen de gemeente en het kerkbestuur over den eigendom der Nieuwe Zijds kapel van heel langen duur zal zijn. Ten minste, de koopman in optische instrumenten, die met het oog op de afbraak zijn winkel in het tegen de kapel aangebouwd perceel naar elders had overgebracht, heeft vergunning gekregen weer in zijn oude woning terug te trekken. De pui wordt zelfs nieuw opgeschilderd. (N. R. C.)

HAARLEM. B. en W. stellen aan den Gemeenteraad voor den heer L. A. Springer, tuinbouw-architect te Wageningen, te benoemen tot adviseur van de commissie voor het beheer en onderhoud van den Hout en de plantsoenen. Aan deze functie is eene jaarwedde van f 1000 verbonden.

Aflevering 2 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht, bevat: Gelede dieren als oorzaken van ziekten (vervolg en slot), door Dr. A. J. C. Snijders. — „Goedland“, De Flora, door C. J. Koning. — Schetsen uit Zuid-Afrika, door Mimos. — Opgravingen in Midden-Amerika. De Zapoteca's, door A. D. Hagedoorn. — De vooruitsichten van het gloeilicht, door Dr. L. Bleekrode. — De verpleging der gewonden in den oorlog, door Dr. R. G. Rijkens. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Correspondentie. — Boekaankondiging.

PERSONALIA.

Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is: verloofd wegens langdurigen dienst, een jaar verlof aan den opzichter 2de kl. W. A. B. David; bepaald dat de opzichter 2de kl. J. Vreedenburgh in de resid. Semarang geplaatst blijft; overgeplaatst naar de resid. Japara, de opzichter 2e kl. J. Walter.

Bij de exploitatie van staatspoorwegen op Java is: benoemd tot adjunct-chef der 2de afd., de adjunct-ingenieur J. Wouters; tot opzichter 1e kl. de opzichters 2e kl. H. Lange-laan en A. T. Bourgognon; en tot teekenaar, de tijdelijke teekenaar 1e kl. bij den aanleg van staatspoorwegen J. F. v. Straaten; eervol ontslagen de opzichter 2e kl. J. C. E. Breuer.

Bij den aanleg van Staatspoorwegen is: overgeplaatst naar de lijn Kalisat-Banjoewangi en belast met het beheer der 1e sectie, de ingenieur 1e kl. J. F. P. Richter.

Bij kon. besluit zijn, met ingang van 1 Maart, bij den Rijkswaterst. bevorderd: tot opzichter 1e kl. J. van Enst en D. Baars, thans 2e kl.; tot opzichter 2e kl. W. ten Bosch en H. O. Woenink, thans opzichter 3e kl., en tot opzichter 3e kl. A. Vreugdenhil en A. A. Sanders, thans opzichter 4e kl.

Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Maart, benoemd tot hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft Dr. G. Schauten, thans leeraar aan die inrichting; tot leeraar W. H. L. Janssen van Raay, werktuigkundig ingenieur, thans leeraar aan de H. B. school met 6-jarigen cursus te Haarlem.

Met ingang van 1 Maart zijn benoemd tot adjunct-ingenieur 1e kl. bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen de adjunct-ingenieurs 2e kl. F. M. van Panthaleon baron van Eck, B. J. Haltsma Muller en C. G. J. W. Koopman.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Nuyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagente voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWAKING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering

voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

ADVERTENTIE-BUREAU VAN

„De Opmerker“,
2e SCHUYTSTRAAT 102,
s-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „DE OPMERKER“ beveelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Week-bladen

Door afloop der werkzaamheden, zoekt een **bekwaam**

Opzichter-Teekenaar

tegen half Maart of 1 April **plaatsing**. Uitstekende referentieën staan hem ten dienste. Brieven *franco* onderlett. V.B. Bureau van dit Blad.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 20sten Maart 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen bij de Moreelse Laan te Utrecht, van:

BESTEK No. VI.

Het maken van drie **WACHERSWONINGEN**, op de in uitvoering zijnde plateau's links van het in aanbouw zijnde Spoorwegvak, tusschen **ARNHEM** en de **nieuwe IJsselbrug** bij **WESTERVOORT**, met eenige bijkomende werken.

Begroting f 13.400.

De besteding geschiedt volgens § 61 van het bestek.

Het bestek ligt van den 28sten Februari 1900 ter lezing aan het Centraalbureau bij de Moreelse Laan (Centraaldienst, 1e A. deeling) en aan het bureau van den Hoofd-Ingenieur A. C. BROEKMAN te *Arnhem*, Korte Walstraat No. 43, en is op *franco* aanvraag aan laatstgenoemd bureau te *Arnhem* te bekomen tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het bureau van den Hoofd-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 6den Maart 1900, aanvangende ten 10½ uur vóórmiddag (locale tijd) aan den Sebaans- of linker IJsseldijk bij de Viaduct (nabij Stopplaats „Fort Westervoort” van den Spoorweg *Arnhem-Zevenaar*).

UTRECHT, 22 Februari 1900.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot **billijke prijzen** onder **garantie** geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.
Lood- en Zinkwerker,
Singel 229 bjd Paleisstraat,
AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 gevestigde firma **CARL SCHNITT & Co., te HIRSCHBERG in Silezië.**

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

EXAMEN VOOR ASPIRANT-OPZICHTERS

van den Dienst van Weg en Werken.

Zij, die aan het in de maand April te **UTRECHT** te houden examen wenschen deel te nemen, moeten zich daarvoor schriftelijk opgeven aan genoemden Dienst, eerste Afdeling, vóór **25 Maart a. s.** met vermelding van leeftijd, overlegging van het in art. 3 van het programma bedoelde Getuigschrift of Diploma, en opgaaf der Afdeling waarbij plaatsing verlangd wordt.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

HERBESTEDING.

Op **Dinsdag den 20sten Maart 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 767.

Het maken van zeven **Wachterswoningen**, het afbreken en weder opbouwen van vier **Wachtershuisjes** en het wijzigen van vier stel **handboomen** in **treksluitboomen** met bijbehorende werken, ten behoeve van de **Spoorwegen MAASTRICHT-VENLO en VENLO-EINDHOVEN**, (in zes perceelen).

Raming: 1e perc. f 3000.

2e „ „ 2630.

3e „ „ 4370.

4e „ „ 2710.

5e „ „ 2710.

6e „ „ 5250.

De besteding geschiedt volgens § 54 van het bestek.

Het bestek ligt van den 16den Februari 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan de bureaux van de Heeren Sectie-Ingenieurs **A. VAN LIEBERG**, te *Maastricht*, en **Jr. J. C. VAN REIGENBERG**, te *'s-Bosch*, en is op *franco* aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door de Sectie-Ingenieurs voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 6den Maart 1900, ten 8 ure voormiddag (West Europeesche tijd) te *Maastricht*, voor de perceelen 1 tot en met 4, en den 1den Maart 1900, ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd) te *Eindhoven*, voor de perceelen 5 en 6.

Utrecht, den 15den Februari 1900

H. P. DEN BOER,

Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS**,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille **AMSTERDAM 1894**, en Gouden Medaille **DONRECHT 1896**.

Bouwt ook **OVENS** met uitrijden den bakvloer en **Draalovens**.

L. van der Hoorn,

DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van **ELECTRISCHE SCHELEN**, **NUMMERBORDEN**, **TELEPHONEN**, **BLIKSEMAFLEIDERS** enz. Complete installatiën voor **GALVANOPLASTIEK**, **VERNIKKELLEN**, **VERGULDEN**, **VERZILVEREN** enz. **DYNAMO'S**, **ELEMENTEN**, **SLIJSCHIJVEN**, **CHEMICALIEN**, **APPARATEN** enz.

Begrotingen, Prijscouranten enz. gratis.

J. VAN DER MOST,

Steenhouwer en Metselaar,
SCHIEDAM.

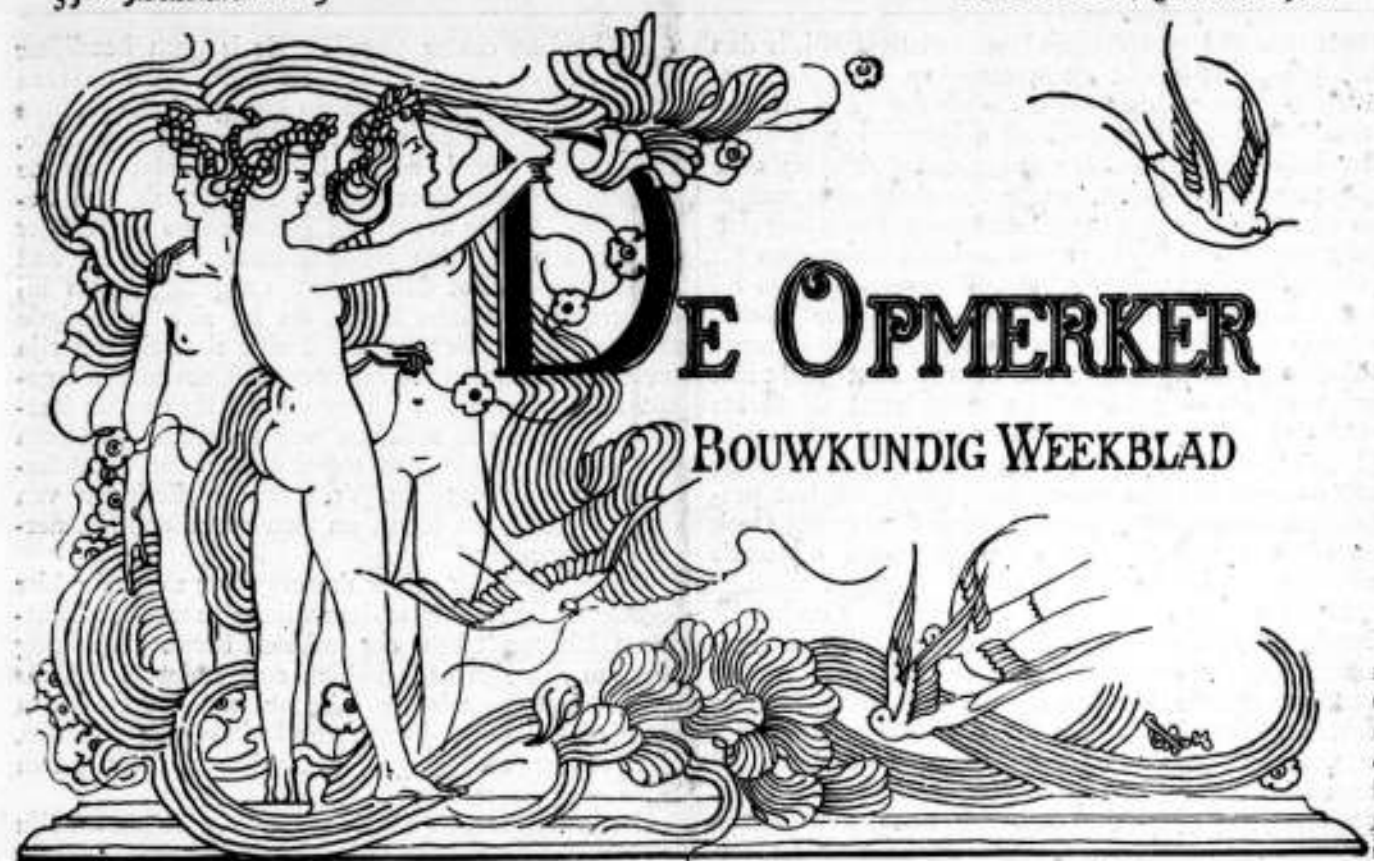
Molensteenen, Slijpsteenen.

Ruw en bewerkt
MARMER.
SCHOORSTEENMANTELS

HOUTEN
Parketvloeren.

GEBR. VAN NALSEN,
Stoomtimmerfabriek — **DEN HAAG.**

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGL. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnementen-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.
Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annooes van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

TECHNISCH ONDERWIJS. (*)

(Vervolg en slot van bladz. 60.)

Terwijl te Delft het aanvankelijk onderricht geheel van theoretisch-wetenschappelijke aard en voor allen vrijwel gelijk is, heeft men te Zürich een ander systeem, dat toelaat reeds aanstonds met de verschillende bestemmingen, die de leerlingen willen kiezen, rekening te houden. Er is daar een „Bauschule”, een „Ingenieurschule”, een „Mechanisch-technische Schule”, een „Chemisch-technische Schule”, die weer in twee afdelingen is gescheiden, een „Land- und forstwirtschaftliche Abtheilung” en een „Allgemeine philosophische und staatswissenschaftliche Abtheilung”, waar leeraren in wis- en natuurkunde gevormd worden en waar ook overigens de zuivere wetenschap in den uitgebreidsten zin word onderwezen. Wie zich dus tot die wetenschap voelt aangetrokken, kan ervan in zich opnemen wat hij verkiest, wie echter een tak van techniek gekozen heeft, wordt niet gedwongen meer en andere wetenschap te gaan bestudeeren, dan hij in zijn vak van noode zal hebben.

Is men van meening, dat een technische hoogeschool voor ons land noodig moet worden geacht, dan zou het gewenscht zijn het Zwitsersche voorbeeld te volgen en de inrichting te Amsterdam te vestigen.

Maar, en het aantal derzulken neemt toe, er zijn ook voorstanders van een geheel andere manier van onderwijzen.

Deze personen herinneren zich het aldoude: „fabricando fabri finis” en meenen, dat men slechts al smedende een smid kan worden. Daarom willen zij, dat de aanstaande technicus, als vanouds, weer met

het handwerk, althans met de techniek van zijn vak zal beginnen. Gij zult dit het ei van Columbus oordeelen. Men zou een pianist uitlachen, die de concerten van Beethoven geheel wist te analyseeren, doch wien het aan techniek ontbrak om ze ten gehore te brengen. Niet minder bespottelijk zou een schilder worden geacht, die de theorie der kleurmenging op zijn duimpje kende, maar die, als het op schilderen aankwam, geen penseel in de hand kon houden.

Gij zult mijn voorbeelden niet gelukkig gekozen vinden, omdat men van geen technicus mag verwachten, dat hij eigenhandig alles zal kunnen voortbrengen, wat van hem wordt verlangd. Maar voor hem zou ik onder „techniek” dan ook iets anders willen verstaan, namelijk kennis der werkelijke toestanden, welke zijn vak oplevert.

Die kennis is aan een school niet te verkrijgen. Slechts het werkzaam zijn in allerlei rangen kan die bezorgen. De wetgever heeft dit ook gevoeld toen hij sprak van „de ervaring, die het practische leven alleen kan aanbieden”. Hij was evenwel van meening, dat „van die ervaring met oordeel pas partij zou kunnen worden getrokken door hen, die hun verstand op veelzijdige wijze geoefend hadden”.

Ten deele had hij hier gelijk; slechts in de wijze, waarop hij zich die oefening dacht, heeft hij misgetast. Veelzijdigheid is een gevaarlijk iets, omdat zij haast altijd tot oppervlakkigheid leidt. Slechts schaarsche, zeer hoogstaande menschen is het gegeven veelzijdig te zijn, zonder oppervlakkig te worden. De overigen doen wijs, zich als de schoenmaker hij hun leest te houden.

Denken wij ons een jongmensch, dat van zijn twaalfde jaar af de hogere burgerschool en tot zijn vijf-en-twintigste de Polytechnische School bezoekt

(*) Voopdracht van den heer A. W. Weissman, gehouden in de vergadering van 24 Januari jl. der afd. Amsterdam van de Technische Vakvereniging.

heeft, om die gediplomeerd te verlaten. Hij is dan het groote veld, dat de wetenschap heet, tamelijk wel rondgeweest, doch op de wijze die Cook en Lissone plegen te volgen, als zij u met een gezelschap, bv. Italië laten zien. De reiziger, die zich bij deze gidsen aansluit, krijgt van te voren het programma, en weet dus wat hem te wachten staat. Trekt een stad hem aan, en wil hij daar wat meer van zien, dan dit programma geeft, dan is hem dit onmogelijk, als hij ten minste bij het gezelschap wil blijven. Welke waarde dit reizen met den stormpas heeft, is reeds dikwijls genoeg gezegd; die waarde staat gelijk met nul, want als de reiziger thuis komt, heeft hij slechts vluchtige en verwarde herinneringen medegebracht. Doch hij kan, zonder als leugenaar te boek te staan, zeggen, dat hij alle steden van Italië, die het programma aangaf, heeft bezocht. Misschien geven Cook en Lissone zelfs, als dit verlangd wordt, diploma's uit, die getuigenis der waarheid afleggen.

Nu kan men de wet op het middelbaar onderwijs beschouwen als een reisgids in den trant der genoemde ondernemers. De programma's zijn van te voren vastgesteld, en het streven is daarbij geweest, om er zooveel in op te nemen als slechts mogelijk was. De wetgevende Lissone heeft voor vertrouwbare gidsen op ieder gebied, dat bezocht zal worden, gezorgd. Die gidsen, leeraren en hoogleeraren, zijn in hun streek uitnemend thuis, maar daar de reis zeer vlug moet gaan, en zij door het programma gebonden zijn, kunnen zij niet veel laten zien. Zij kiezen daarom het voornaamste, dat op hun gebied wordt aangetroffen.

De reis duurt twaalf jaren gemiddeld, een aanzienlijke tijd dus. Maar daar vrijwel de geheele wereld der wetenschap bezocht moet worden, is spoed een vereischte. Pas in de laatste jaren van de reis wordt aan de deelnemers eenige keuze gelaten omtrent de streken, die zij bezoeken willen, doch overigens wordt met neiging of liefhebberij geen rekening gehouden. De wetgevende Lissone denkt, dat wie het ergens bijzonder aangenaam heeft gevonden, daar later, als de reis is afgelopen, voor eigen rekening maar heen moet trekken, om er te blijven zolang hij verkiest.

Hiertoe gaan dan ook vele deelnemers, als zij het getuigenschrift der welvolbrachte reis in den zak hebben, over. De verstandigen onder hen begrijpen, dat het vluchtig bezoek van vroeger hen weinig of niet gebaat kan hebben. Daarom vragen zij overal den weg, en doen zij met alle aanwijzingen, die zij ontvangen, hun voordeel. De dwazen echter spelden hun diploma op hun hoed, of laten er een rood boekbandje omheen maken, om overal te laten kijken, welk een reis zij hebben volbracht. Zij achten zich er te voorname voor, naar den weg te vragen; zij dolen op den gis rond en krijgen zoo velerlei ongelukken, die vaak de ernstigste gevolgen hebben.

Maar wie zulk een diploma heeft, kan in bepaalde hotels, waarvan het Waterstaat-hotel het meest gezocht is, gratis logies en nog geld toe krijgen. De dwazen vooral pogen den weg daarheen te vinden, want gelukt hun dit, dan zijn zij uit den brand.

Er zijn echter ook technici, die niet met Lissone de reis om de wereld der wetenschap kunnen ondernemen, hetzij dat zij van zulk rondhollen niet houden, hetzij dat hunne middelen hen de betaling van het aanzienlijk reisgeld niet toelaten.

Vooral de laatsten achten zich dikwijls zeer achteruitgezet, omdat het zoo deftig staat met Lissone mede te gaan, en om dat in de hotels, bovengenoemd, nu voor hen geen herberg is.

Zij hebben echter ongelijk. Er is geen heerlijker reizen dan op eigen beenen. Laat Ruskin u daarvan iets zeggen. „In vroeger dagen kon geen aanzienlijke reis gemaakt worden, zonder dat men zich vermoeide. Die moeite werd echter beloond, omdat men de streken, die men doortrok, op zijn gemak kon beschouwen. Als de avond was gekomen en de reiziger op den top van den laatsten heuvel, dien hij had te beklimmen, het kalme dorpje zag liggen, als hij de verspreide huizen bezag, als hij zich verlustigde in de groene weiden en het kleine riviertje aan zijn voeten, dan doorleefde hij oogenblikken van stil geluk. Niet minder was zijn genot, als hij aan de laatste bocht van een stoffigen weg gekomen, de torens van een vermaarde stad tegen den rooden avondhemel zag omhoogrijzen. Voor deze genietingen van vroeger vindt men thans, nu men overal doorrijt, nergens vergoeding.”

Mijne heeren, ik geloof dat ongeveer allen, die hier tegenwoordig zijn, op andere wijze dan met den Delftschen Lissone 't veld der techniek bereiden en nog bereizen. Er zijn er misschien ook onder u, die, als ik, een deel der reis met Lissone maakten, doch aan het eind van de H.-Burgerschool-landstreek gekomen, niet verder medegingen, om, vrij van dwang, hun eigen weg te zoeken.

Niet weinigen van u zullen hun tocht begonnen zijn in het schoone bergland der practijk, dat Lissone onbezocht laat, omdat dit nu eenmaal in zijn programma niet voorkomt, en hij er geen gidsen heeft. Daar hebt gij stevige bergklimmersbeenen gekregen, die u in staat stelden ook later de steile hoogten, die de practijk overal elders in het veld der techniek heeft opgeworpen, zonder moeite te bestijgen. Ook die hoogten mijdt Lissone steeds, onder voorgeven, dat zij te veel tijd zouden vorderen, wat misschien wel waar is.

Wanneer gij, voor zulk een hoogte gekomen, een van hen, die vroeger tot het reisgezelschap van het middelbaar onderwijs behoorden, daar zaagt staan, vergeefs pogende om naar boven te klauteren, dan hebt gij hem misschien wel op uw stevige schouders genomen en hem zoo veilig naar de andere zijde gebracht. Behoorde de man dien gij droegt tot de wijzen, dan heeft hij u vriendelijk bedankt, en is hij u later, waar hij kon, van dienst geweest. Maar was hij een dwaas, dan sprong hij, eenmaal over de hoogte heen, haastig van uw schouders, en pochte hij, in zijn hotel aangekomen, op het heldenfeit, dat hij vooraf volbracht te hebben, zonder dat iemand hem geloofde. En als dan zoo iemand weer eens gedragen wilde worden, dan heeft de drager hem halverwege neergezet en hem dus hulpeloos aan zijn lot overgelaten, wat een verdiende straf mag worden genoemd.

Ik zeide daareven, dat men kan reizen zonder Lissone. Voor wien zijn beenen wil opnemen, staat het geheele veld der techniek open. Hoe ver hij komen zal, hangt alleen af van hem zelf.

Gij zult dan ook begrijpen, dat ik met de denkbeelden, in de brochure van den heer M. C. Koole neergelegd, niet kan instemmen. Deze schrijver toch, na eerst een overzicht gegeven te hebben van de kleine rondreisjes, die door de reisbureaux van den Waterstaat en van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst reeds worden georganiseerd, ten behoeve van hen, die weinig middelen bezitten, verlangt dat ook een grootere toer zal worden ondernomen, een toer, wel niet zoo uitgestrekt als die, waarvan het programma te vinden is in de wet op het middel-

baar onderwijs, maar die, wat haast van reizen en oppervlakkigheid aangaat, daarmede groote overeenkomst zal hebben. De toer zou vier jaren duren, en de deelnemers, om ze naar streken te brengen, waar ze weinig aan hebben, uit het bergland der practijk houden, juist in dien tijd van het menschenleven, die gebruikt moet worden met klimoefeningen, zal men verder geen kruk worden.

Ik laat nu mijn beeldspraak varen, om u ten slotte nog eens duidelijk te doen zien, op welk standpunt ik mij in zake het technisch onderwijs meen te moeten plaatsen.

Ik ben een liefhebber van velerlei wetenschap, en nog steeds breng ik de uren, die mijn practijk mij vrij laat, bij voorkeur in mijn kleine studeercel, te midden van mijn boeken, door. Het is dus niet uit geringschatting van de wetenschap, dat ik de tegenwoordige wet op het middelbaar onderwijs, die het technisch onderwijs hier-te-lande beheerscht, ten eenenmale afkeur. Waarom ik dit doe, meen ik in wat voorafging duidelijk te hebben aangetoond.

Reeds werd van vele zijden erop gewezen, hoe weinig doeltreffend het onderwijs der hoogere burgerscholen is; aan bekwame docenten hapert het niet, doch de wettelijke voorschriften moeten tot hersenoverlading bij de leerlingen leiden. Zoo wordt het onderwijs onvruchtbaar.

Tegen het onzinnige van de examen-studie hebben zich krachtiger stemmen dan de mijne reeds sinds jaren verheven. Er is maar weinig overdrijving in de stelling, dat des zomers de eene helft der Nederlanders bestaat uit geëxamineerden, de andere uit examinatoren. Het systeem is al sinds de oudste tijden in China gebruikelijk. Dat het daar schitterende gevolgen heeft gehad, zal wel niemand beweren.

Nu zult gij mij vragen, op welke wijze ik dan zou willen, dat de technici werden gevormd. Mijn antwoord is, dat ik die vorming aan hen zelf wil overlaten, wat niet uitsluit, dat de Staat daarbij de behulpzame hand kan bieden.

Als de grondslag van alle techniek beschouw ik het handwerk, als haar eenig doel de practijk. Daarom zou ik overal, waar dit maar mogelijk was, ambachtsnijverheids- en landbouwscholen willen zien opgericht. Deze scholen zouden, met betrekkelijk weinig moeite, ontgaan kunnen worden van de gebreken, die haar tegenwoordig aankleven.

Het bezoek dezer scholen zou niet beperkt moeten blijven tot de kinderen der mingevoeden. Ook die der meergefortuneerden dienden, als zij aanleg voor een of anderen tak van techniek toonden, naar deze scholen gezonden te worden. Dit zou aan heel wat dwaze vooroordeelen der standen tegenover elkaar een einde maken.

Een wettelijk geregeld leerling-systeem zou niet kunnen worden gemist. Wie, na de door mij bedoelde scholen verlaten te hebben, bij hun voornemen om technicus te worden bleven, behoorden als leerling te gaan werken daar, waar gelegenheid bestond het vak hunner keuze te beoefenen. Voor de ijverigsten en meestbegaafden onder hen konden avondcursussen, aan de scholen verbonden, groot nut hebben.

Slechts aan de uitstekendsten onder de leerlingen zou ik gelegenheid willen geven tot hogere vorming, die niet vóór het 25e jaar zou kunnen beginnen. Alle schoolscheid zou ik bij die vorming uitgesloten wenschen te zien. Zij, die tot deze hogere vorming zouden worden toegelaten, moesten volkomen vrij blijven, naar roeping en aanleg, dat onderdeel der techniek te bestudeeren, wat hen het meest aantrok.

Wanneer men deze studie bepaalde op drie jaar en hen, die het noodig hadden, door ruime toelagen in staat stelde er zich onbezorgd aan te wijden, dan werd voor ieder bekwaam man, uit welken stand ook voortgekomen, de gelegenheid geopend om het vak zijner keuze in alle bijzonderheden te bestudeeren. Diploma's zouden aan deze uitverkorenen niet worden uitgereikt; met examens zou ik hen niet willen kwellen. Het feit alleen, dat zij aan het hooger onderwijs hadden mogen deelnemen, zou voldoende onderscheiding voor hen zijn.

Dit geheel vrije onderwijs, genoten op een leeftijd, die alle waarborg biedt voor den ernst der studeerenden, zou zeker betere resultaten hebben dan de examen-dressuur van tegenwoordig, vooral indien men daarbij in de eerste plaats op de practijk lette, waarin de studenten reeds hun sporen hadden verdiend.

Er zal misschien nog eens een tijd komen, dat het ideaal, hetwelk ik u hier met enkele trekken schetste, wordt verwezenlijkt. Maar vooralsnog ziet het er niet naar uit, dat wij deze verwezenlijking beleven zullen.

Zelfs een herziening van de wet op het middelbaar onderwijs schijnt in een verre toekomst te liggen. Laten wij hopen, dat, mocht het daar eenmaal toe komen, die herziening althans eenige der misstanden, die ik daarboven noemde, zal doen verdwijnen. Heel wat nuttelooze wetenschap kan dan opzij gezet worden, om door kundigheden, die voor de practijk waarde hebben, te worden vervangen.

Vooral zal er, bij de herziening der wet, acht op behooren te worden gegeven, dat het middelbaar onderwijs, waarin het technisch onderwijs is besloten, niet langer alleen bereikbaar blijft voor de kinderen der meergevoeden.

Ieder technicus behoort, zoo goed als de soldaten van Napoleon den maarschalksstaf in zijn ransel te hebben, terwijl die slechts door wezenlijke bekwaamheid daaruit te voorschijn moet kunnen komen.

Nu zijn er, vooral onder de technische ambtenaren, velen, die door groote kundigheden uitmunten, maar die steeds in ondergeschikte betrekkingen moeten blijven, omdat zij een stukje papier, diploma genaamd en met „eene som van veertig gulden, in 's Rijks schatkist gestort”, betaald, niet kunnen vertoonen. Dat stukje papier is de talisman, het tooverwoord, dat de poorten ontsluit. Wie het niet heeft, blijft buiten, al was hij de bekwaamste technicus van Nederland, al kon hij de Delftsche hoogleeraren lessen geven.

Dit is een der ergste gevolgen van de regeling van 1863. Want nu reeds zoolang voor allerlei betrekkingen de Delftsche diploma's verplichtend zijn, zal het moeilijk vallen in den toestand verandering te brengen.

Gelukkig is het slechts de ambtenaarswereld, waar de diploma's opgeld doen. In de techniek, zooals zij buiten die wereld beoefend wordt, heeft alleen bekwaamheid marktwaarde, en verliest de talisman zijn kracht.

Daarom zou ik ieder aanstaand technicus, die wat in de wereld wil worden, ontraden de ambtenaarsloopbaan te gaan betreden. Ik acht het een veeg teeken, dat de jongelieden, die naar de armzaligste „baantjes” solliciteeren, zoo talrijk zijn.

Zeker, men heeft als ambtenaar, althans in den regel, voor zijn leven zijn kostje gekocht, doch, daar de salarissen laag en de kansen op bevordering meestal gering zijn, is dit kostje bijster schraal. De

sleur maakt zich al spoedig van den ambtenaar meester, hij slaapt in, om zoo gemakkelijk niet meer wakker te worden. Er zijn naturen, die bij dit alles vrede vinden, die niets liever verlangen, dan dat men haar in haar rustige rust laat. Voor zulken is de ambtenaarsloopbaan als geknipt.

Maar wie op eigen wieken drijven het ideaal acht, die smede ook zijn eigen fortuin. Hij trachte in het vak zijner keuze zich steeds verder te bekwamen en zal dan ondervinden, dat die bekwaamheid gewaardeerd wordt, dat zij hem meer vooruit zal helpen dan alle getuigschriften.

De bekwaamste technici van voorheen en thans hebben in den regel zichzelf gevormd. Wie hun voorbeeld volgt zal de nadeelen, die het tegenwoordig technisch onderwijs met zich brengt, niet ondervinden, omdat hij er verre van blijft.

De Technische Vakvereniging doet veel, om den ijver voor deze eigen studie aan te wakkeren. Zij verricht daarmede een goed werk, dat veler sympathie verdient. Het was mij een eer, door deze bijdrage ook van mijne belangstelling in het nuttig streven der Vereeniging getuigenis te kunnen afleggen.

A. W. WEISSMAN.

Naschrift. — De studenten en oud-studenten der Polytechnische School zijn met het onderwijs, dat zij tot dusverre verkregen, al even weinig tevreden, als de steller van bovenstaande beschouwingen.

Maar terwijl deze klaagt over de veelheid der zuivere wetenschap, en de inrichting met het oog op de praktijk hervormd zou willen zien, zijn gezegde studenten en oud-studenten van meening, dat men hen nog geen wetenschap genoeg geeft. Zij verlangen ook in „de logica en de metaphysica“ te worden ingewijd, en zouden wenschen, dat deze beide wetenschappen alsnog in de wet op het Middelbaar Onderwijs werden vermeld.

Vanwaar dit verlangen naar lessen „in de algemeene spraakleer der wetenschap“? Zoo groote leergierigheid is wel wat verdacht.

De beantwoording dezer vraag kan men vinden in het gedeelte van het adres waar gezegd wordt: „dat, naar de bescheiden meening (der studenten en oud-studenten) hunne studiën evenzeer van wetenschappelijken aard mogen heeten als die van universiteits-studenten, voor wie met milde hand allerlei gelegenheid tot veelzijdige theoretische vorming wordt opengesteld“.

Daar wringt de schoen. Men schaamt er zich voor, ofschoon zich student noemend, en er een officieel erkend corps op nahoudend, toch eigenlijk slechts leerling aan een school van middelbaar onderwijs te zijn. Daarom wil men vakken, die tot de philosophische faculteiten onzer vier hogescholen behooren, ook te Delft onderwezen zien, in de niet ongegronde verwachting, dat er dan al ras een vijfde hogeschool aan de vier bestaande zal worden toegevoegd.

Het vormelijk bezwaar, dat de Polytechnische School heet „een inrichting van middelbaar, niet van hooger onderwijs“ weegt zeer bij de adressanten, ja het is hen een doorn in 't oog. Zij zouden tegen meer wetenschap, dan den rijstenbrijberg, dien zij thans reeds hebben te doorworstelen, niet opzien, zij zouden misschien de geheele techniek, die met wetenschap volstrekt niet gelijklopend is, overboord gegooid willen hebben, als zij zich maar studenten aan een hogeschool konden noemen.

Daarom gaat het. Of het technisch onderwijs aan zijn doel, bruikbare technici te vormen, beantwoordt, kan den adressanten niet schelen. Laat ons hopen, dat

er zich meer studenten dan oud-studenten onder hen bevinden. Want als dit zoo niet mocht zijn, dan zou daaruit blijken hoe zelfs velen van hen, die het werkelijke leven zijn ingetreden, het besef missen, dat hunne vorming een geheel verkeerde geweest is.

Den studenten zelf kan men hun optreden niet kwalijk nemen. Voor hen is het student-zijn, wat nog niet altijd zeggen wil de studie, het eenige, waarom zij zich bekommeren. Mogelijk zelfs laten logica en metaphysica hen koud. Maar daar echte studenten lessen in de redeneerkunde en de bovennatuurkunde ontvangen kunnen, als zij dit willen, zijn de leerlingen van het middelbaar onderwijs naijverig op hen.

Gelukkig schijnt de kans gering, dat aan het verzoek zal worden voldaan.

TOEZICHT OP BOUWEN.

De raad der stad Amsterdam benoemde den 20n Januari 1798 eene commissie, om uit te brengen „een Rapport over de gesteldheid der Woningen, met betrekking tot de Gezondheid“.

Dat rapport mag in vele opzichten merkwaardig geacht worden, omdat het dezelfde onderwerpen behandelt als de ruim een eeuw later ingediende „woningwet“.

De 18e-eeuwsche rapporteurs beginnen met de verklaring „dat de gesteldheid der woningen, met betrekking, zo wel tot derzelver ligging, als tot de wijze waarop, en de materialen, waaruit zij gebouwd zijn, veel tot de gezondheid of ongezondheid der Inwooneren kan toebrengen“.

Het eerst wordt dan de aanleg van de stad besproken. „Indien men thands de Stad Amsterdam op nieuws moest aanleggen, zoude men voorzeker in de rooijingen der straten, in het aanleggen der huizen, geheel anders te werk gaan dan geschied is: de huizen niet zo sterk als het ware op een pakken, en vooral die menigvuldige nauwe straten en steegen, en wel voornamelijk dat groot aantal blinde en zeer enge gangen, welke nauwelijks toegang tot licht of verversching van lucht toelaaten, doch niettemin met woningen opgepropt zijn, vermijden.“

Hoe die ongewenschte toestand ontstaan is, wordt als volgt verklaard. „In den beginne zijn de huizen zonder orde en zonder toelag, om dezelve tot eene groote Stad te doen uitwiden, bij elkanderen gesteld: het is niet dan in later tijden, dat men met meerder orde heeft beginnen te werken. Treft men nog zo veele blinde en nauwe gangen aan in eenige der laatste uitleggingen, men moet zulks niet aan de aanleggers dier uitleggingen, maar alleen aan de schraapzucht van verscheidene Ingezetenen toeschrijven, die hunne erven, op eigen gezag smaldeelden.“

Tegen dit misbruik had het stadsbestuur den 6n Juli 1647 een keur gemaakt. Overwegende „dat door het smaldeelen der erven tot sloppen, steegen en straten de Stad wordt gedeformeerd, de periculen van brand vermeerderen, en door het te digt op den anderen wonen van verscheidene huisgezinnen bij contagieuse pestilentielle tijden het vuur te eerder ontsteekt en de besmetting aanneemt“ werd bevolen „dat niemand voortaan hem zal vervorderen, op zijne eigen hand, zonder daartoe bij Heeren Burgemeestren geauthoriseerd te zijn, eenige erven te smaldeelen tot sloppen, steegen of straten, of daartoe eenige rooijingen te doen, op poene dat de getimmerden die contrarie dezels gesteld zullen worden, tot kosten van de eigenaars derzelve zullen worden gedemoliceerd en afgebroken“.

Was aan deze keur de hand gehouden, dan hadden er althans in het gedeelte der stad, na 1647 gebouwd,

en dat zich uitstrekt tusschen Leidschegracht, Heerengracht, Plantage en Buitensingel, geen gangen of sloppen mogen zijn. Doch men was in den goeden ouden tijd verder in het maken van keuren, dan in de handhaving der daarin voorkomende bepalingen.

De commissie, den toestand betreurende, vroeg zich af, wat tot verbetering der volkshuisvesting gedaan kon worden. De stad lag toen nog binnen hare muren besloten, en aan het maken van nieuwe wijken kon niet worden gedacht.

„Hoe groot“, zegt het rapport, „het nadeel dier wijze van huizen te bouwen en straten, steegen of gangen te rooijen, ook zijn mooge, men kan noch die gangen doen verdwijnen, noch de eigenaars der woningen in dezelve, noodzaken hunne huizen aldaar af te breeken en er andere in luchtiger wijken te bouwen, daar de plaats zoude ontbreeken. Men is dus, ongelukkiglijk, genoodzaakt de zaken te laten zo als zij zijn.“

Hadden de brave rapporteurs slechts in de toekomst kunnen zien! Ruim een eeuw na 1798 zou de woningwet datgene tot stand brengen, wat zij onmogelijk achtten.

Maar althans iets gaven zij tot verbetering aan. „Het eenige, dat er te doen valt, is, door zich aan de gemelde keure stiptelijk te houden, te beletten, dat er nieuwe gangen of steegen van dien aard worden aangelegd.“

En eenige beterschap scheen zelfs reeds aanwezig. „Immers op de aanzienlijke grachten is het getal dier blinde gangen aanmerkelijk verminderd, gelijk blijkt uit de vergelijking van den wegwijzer, door Wage naar opgesteld, met den tegenwoordigen staat van zaken: verscheidene gangen, daarin gemeld, zijn niet meer te vinden.“ Men was echter met weinig tevreden, want de rapporteurs vervolgen: „Ja zelfs, zedert dat het Quohier der Stad, door de commissie tot het verdeelen der Stad in Districten is opgesteld, is er ten minste eene gang, waarin in October 1795 over de twintig zielen geteld werden, verdweenen, en aan het naastgelegen huis aangetrokken; die gang was gelegen op den Singel, over het Latijnsche School, tusschen no. 514 en 515.“

Zag de commissie geen kans, veel tot verbetering der volkshuisvesting op deze wijze te doen, zij was van meening, dat niet slechts de ligging, maar ook de bouwstoffen der woningen moesten beoordeeld worden, om na te gaan, of aan de eischen der gezondheidsleer gedaan werd, of niet.

De ligging van vele woningen scheen haar ongunstig, omdat zij licht en lucht misten. Het eenige middel tot verbetering zou zijn „tal van huizen onder den voet te werpen“. Zij durfde echter niet de toepassing daarvan aan te raden.

Ten opzichte van de bouwstoffen, bij het stichten van huizen aan te wenden, verkeerde men in 1798 te Amsterdam in gunstiger toestand dan een eeuw later. Het gildewezen, dat pas 5 October van dat jaar, het vierde der Bataafsche Vrijheid, was afgeschaft, had, bij veel dat minder goed was, toch ook veroorzaakt, dat de ambachten op degelijke wijze beoefend werden. Dit bracht vanzelf mede, dat er ook op de hoedanigheid der materialen werd gelet.

Het stadsbestuur deed ook die hoedanigheid onderzoeken. Reeds den 19n December 1585 was een „Ordonnantie op het Timmeren en Rooijen“ vastgesteld, die dit onderzoek, dat door de Rooimeesters geschiedde, voorschreef.

Bij de keuren van 9 Maart 1650, 7 December 1663 en 18 September 1669 waren voorschriften gegeven omtrent de zwaarte van muren, balken, enz. Naar het

oordeel der commissie waren die voorschriften zeer voldoende, en werd er blijkbaar ook behoorlijk de hand aan gehouden, want zij heeft daaromtrent geen klachten. Alleen tegen de bepaling „dat men, op de Fondament-planken niet meer dan 4 of ten hoogste 5 lagen drooge steen mag leggen en dat men de Muuren met goede kalk zal moeten opmetzelen“ heeft zij bezwaar. Zij wenscht het artikel „te amplieren en vast te stellen, dat voortaan de Muuren tot een zekere hoogte boven den grond met goede cement zullen moeten opgetrokken worden“.

Er waren in het laatst der 18e eeuw te Amsterdam talrijke bewoonde kelders. Het rapport zegt: „Het wonen in kelders valt zeer te beklagen, daar de meesten derzelven vochtig zijn, en zommigen, bij hoog water, wel eens onderloopen“. De commissie weet daar geen middel tegen, „dewijl het onmogelijk valt, thans alle woningen in kelders te doen ophouden“.

De stadsbestuurders hadden den 12n Januari 1701 reeds een keur gemaakt, opdat „de kelders, die anderszins in veele gevallen zich met water belast zouden vinden, daarvan geheel en al bevrijd zouden zijn“. In die keur werd bepaald: „dat geen kelders binnen den omtrek van de Vsluizen laager zullen mogen worden gelegd dan uiterlijk tot op één duim boven Stadspeil; en buiten gemelde sluizen, doch binnen de waterkeeringen, niet laager dan tot twee voeten boven hetzelfde Stadspeil“.

Reeds bestaande kelders behoeften pas verhoogd te worden bij verbouw; wie dan in gebreke bleef verbeurde f 100 en werd gedwongen onmiddellijk tot het veranderen van zijn kelder over te gaan.

„Opdat zulks te beter en zekerder geëffectueerd worde“, zegt de keur verder, „of ook uit onkunde men de peilen niet mankeerde, zo zullen die geenen die timmeren, hertimmeren of vermaking aan kelders doen, daarvan kennis hebben te geeven aan den Generaalen Opzichter van de Stads wateren en sluizen: welke hun aldan de hoogte der gestelde peilen van Stadsweege zal doen aanwijzen“. Ten slotte werden „wel expresselijk alle Mrs. Timmerlieden en Metzelaars gelast, zich naar deze keure zorgvuldig te reguleeren“.

Het 1J was destijds nog niet afgesloten, en bij hooge vloed kwam het water in de kelders aan de Haringpakkerij en in de Haarlemmer Houttuinen. Dit werd veroorzaakt door het ontbreken der waterkeering, die in 1681 had zullen gemaakt worden, doch de bewoners verzochten haar weg te laten, „willende liever den ouden overlast van het hooge water lijden, dan den gemakkelijken op- en afslag hunner koopwaren missen“.

Den 15n November 1809 benoemde de Amsterdamsche raad weder een commissie, om hem in zake het woningvraagstuk voor te lichten. Uit haar rapport halen wij het volgende aan.

„De commissie heeft overwogen, op welke wijze het middel van onbewoonbaarverklaring kan worden gebezigd om Amsterdam te bevrijden van de zeer talrijke woningen, welke aan de matigste eischen van geschiktheid niet voldoen. Gelijktijdige ontruiming van alle zoodanige woningen kan voor Amsterdam niet in aanmerking komen, zelfs niet voor een eenigszins belangrijk deel der gemeente. Zelfs indien deze maatregelen gepaard gingen met een uitgebreiden aanbouw van woningen in de nieuwe wijken, zouden zij waarschijnlijk tot plaatselijken „woningnood“ leiden, indien niet voor de noodzakelijke opschuiving tijd werd gelaten.“

Het blijkt dus wel, dat in een eeuw de toestand al

heel weinig verbeterd is. De conclusie van 1899 luidt even ontmoedigend als die van 1798.

De commissie van 1798 zegt, aan het einde van haar rapport: „Er blijft nog een zaak overig, die het bewonen van Huizen zeer ongezond kan doen worden; namentlijk, wanneer nieuw getimmerde Huizen te spoedig bewoond worden, op eenen tijd, dat de muuren nog niet genoegzaam droog zijn. De nadeelen daarvan zijn te veel bekend, dan dat wij daaromtrent zouden behoeven uit te wijden: en het zoude niet moeilijk vallen, om, van de oudste tijden af, voorbeelden van onheilen, daaruit ontstaan, voor te dragen. Daar nu de Lieden, welke een nieuw getimmerd, of een hertimmerd Huis gaan bewoonen, zijn of de Eigenaars zelve of de Huurders, die beide weten, dat het Huis pas nieuw getimmerd of hertimmerd is, en hetzelfde niet betrekken, dan uit eigen wil of beweging en dus zich gewillig aan de onheilen, die daaruit ontstaan kunnen, bloot stellen; zoude de vraag zijn, of de Regeerders der Stad, uit hoofde der zorg, die hun voor het welzijn der Ingezeeten is toebetrouwd, niet het recht zouden hebben om wetten te maken, waardoor verboden wierdt: „dat, danneer een Huis op nieuw gebouwd, of geheel „vertimmerd is, iemand, het zij dan Eigenaar, het zij „Huurder, in hetzelfde mogt komen wonen, eerder „dan na verloop van.....” en zo ja, of de uitvoering van die wet, immers voor zooveel de hertimmerde Huizen betreft, niet tot veel ongelukken aanleiding zoude kunnen geven?”

De commissie stelde de vraag slechts, doch „wilde de beslissing er van niet op zich nemen”.

Te Amsterdam heeft een zoodanige en zeker nuttige bepaling in de bouwvoorschriften nimmer eens plaats kunnen vinden. In andere steden, o. a. Rotterdam, wel, en men heeft daar van geen „ongelukken” vernomen.

Ten slotte gaf de commissie van 1798 als hare meening: „dat, welke ook de nadeelen zijn, die uit de tegenwoordige gelegenheid der woningen in deez Stad voortvloeijen; dezelve, immers in haaren oorsprong, niet weg te nemen zijn: dat er niet anders te doen is, dan door wijze en voorzichtige politieke ordonnantiën, verdere misbruiken te voorkomen, en eenige gebreken te verbeteren”. Bijzonder werd aanbevolen het instellen van „een Comité van Gezondheid”.

Het zou echter nog een halve eeuw duren, eer „de Plaatselijke Gezondheidscommissie” in het leven werd geroepen, en ruim een eeuw zou voorbijgaan, eer een „Gezondheidswet” aan die commissie de taak zou geven, in het rapport van 1798 gewenscht.

RESTAUREEREN.

Ruim zeventien jaar werk ik nu aan „De Opmerker” mede, en in dien tijd heb ik telkens, wanneer daartoe gelegenheid was, gewezen op het onzinnige der „restauraties” die men, meest van Rijksweg of met ondersteuning van het Rijk, ondernam. Van instemming heb ik nooit iets mogen vernemen, totdat ik nu het laatste nummer van „Architectura” in handen kreeg, waarin de heer V. H. een artikel plaatste, dat zich geheel bij mijn zienswijze aansluit.

In October van het jaar 1886 heb ik in het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap een bijdrage geleverd over „Moderne Antiquiteiten”. De aanwezigen betuigden hun bijval voor hetgeen ik in het midden bracht, doch het restaureren ging zijn gang. Nog onlangs werd moedwillig een zeer belangwekkend stuk van het Muiderlot gesloopt, alleen omdat het niet uit de 13e, maar uit de 17e eeuw was.

In mijn redevoering van 1886 zei ik, onder meer: „Nu in onzen tijd een eigen bouwstijl ontbreekt, doet de lust om oude gebouwen te restaureren zich gelden; iedere restauratie is echter een vervalsching. Het gaat toch niet aan, een gebouw, dat in verschillende gedeelten werd opgetrokken, dat daarvan de onmiskenbare bewijzen draagt, te veranderen in den stijl van een bepaalde periode. Aan de bijzondere inzichten van den persoon, die met de restauratie belast is, wordt dan toegegeven, terwijl toch het cachet van oorspronkelijke kunst ontbreekt. Door het restaureren gaat het oude verloren en het nieuwe is niets dan zielloos namaaksel. Veel is reeds verdwenen, dat wij nimmer terug kunnen krijgen. Een goede tekening van den ouden toestand heeft meer waarde, dan een moderne copie van een oud gebouw.”

„Een restaurator uit de 19e eeuw is een man van de wetenschap, en hij wil dit ook toonen. Zij die in vroeger tijden een gebouw moesten herstellen en voltooiën, waren echter kunstenaars. Een architect uit de 16e eeuw, die een portaal moest zetten voor een kerk uit de middeneeuwen, deed dit in zijn eigen stijl. Ook de bouwmeesters van vroeger en lateren tijd maakten zich tot slaaf van het voorgeslacht. Ieder ging zijn eigen weg en zoo drukte elke eeuw haren stempel op het gebouw. In het geheel spiegelde zich de denkwijze der achtereenvolgende eeuwen getrouw weer. Ieder deel verhaalde zijn eigen geschiedenis. Maar ten slotte kwam de 19e-eeuwsche architect en daar deze niet, evenals zijn voorganger, een eigen taal had om zich in uit te drukken, en daarenboven de geschiedenis van zijn tijd niet waardig achtte om verhaald te worden, bediende hij zich van de kunsttaal van het voorgeslacht..... om een leugen op te disschen. Iemand, die geen geboren Fransman is, zal nooit onberispelijk Fransch spreken, omdat men in die taal niet denkt. De 19e-eeuwsche architect kan de kunsttaal van het voorgeslacht niet spreken zooals het behoort; allerlei moderne denkbepelden komen hem telkens hinderlijk in den weg. Hij is nog geen zoon der middeneeuwen, al gaat hij achter gekleurde vensters zitten of al tooit hij zijn huis met torens en tinnen.”

„Het is zeker geoorloofd, te pogen zich er reken-schap van te geven, hoe oude bouwwerken er in hun oorspronkelijken toestand hebben uitgezien. Men bringe echter zijn restauratie alleen op het papier ten uitvoer; worden dan later wellicht documenten of afbeeldingen gevonden, die een nieuw licht op de geschiedenis van het gedenkteken werpen, dan is er althans niets bedorven. Want voor een archeoloog heeft een gerestaureerd gebouw geen waarde meer. Is de restauratie geschied door iemand, die zich in den stijl geheel had weten in te werken, dan zal de oudheidkundige telkens moeten twifelen of hij de echte vormen of de namaak aanschouwt. Is de restauratie door een onbedreven hand geschied, dan zijn de toevoegselen wel is waar duidelijk kenbaar, maar is ook menig belangwekkend onderdeel tevens verloren gegaan. Na een restauratie is het niet meer mogelijk een zelfstandig oordeel over den oorspronkelijken toestand van een bouwwerk te vellen; men moet zich dan bij de uitspraak van den restaurator neerleggen en de nieuwe antiquiteit nemen zooals zij is.”

Deze aanhalingen doen zien, welk standpunt ik innam; het verheugt mij zeer, nu een medestander gekregen te hebben.

Ik stel mij voor, binnenkort de lezers van dit blad

te doen kennis maken met de „Zeven lampen der Bouwkunst”, van Ruskin. Reeds wijdde ik aan de eerste „lamp”, die der offervaardigheid, eene beschouwing. In het hoofdstuk, dat „de lamp der gedachtenis” heet, behandelt de schrijver het „restaureren” en zegt hij harde waarheden omtrent dit onderwerp.

Ruskin schreef in 1849. Zijn machtig woord heeft niet kunnen beletten, dat zoo goed als alle oude gebouwen in het Vereenigd Koninkrijk t restauratieproces, dat voor den architect zoo winstgevend was, hebben moeten ondergaan.

Nu echter de „nieuwe kunst” meer aanhangers gaat tellen, is de restauratiekoorts in Groot-Britannië aan het afnemen. Of dooft het vuur, omdat er geen brandstof meer is?

De heeren Cuypers en De Stuers hebben hier-terland al het kwaad gesticht. Zonder hen zou er van restaureren niet veel gekomen zijn. Het nageslacht zal hen als een paar wandalen brandmerken.

Gedane zaken nemen geen keer; in 1860 begon de wind in gansch Europa uit den hoek van het „restaureren” te waaien, en de verwoestingen, sedert aangericht, spaarden geen enkel land.

De heeren Cuypers en De Stuers waren ter goeder trouw, en kinderen van hun tijd. Moge deze overweging het later oordeel over wat zij deden verzachten; wat bedorven is, kan niet meer worden goedgemaakt.

A. W. W.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1106e Vergadering van Woensdag 28 Februari 1900.

Na opening der vergadering en lezing der notulen worden geballeerd de heeren A. J. Jolink, F. J. van Duuren en G. F. M. M. Mos, welke als leden werden aangenomen. Hierna kreeg de heer M. C. Koolle, technicus te Vlaanderen, het woord over: „Verbetering van het onderwijs tot vorming van technici”. Spreker begon zijn voordracht met het onderwijs in 't algemeen te behouden, gaf zijn volle tevredenheid over het lagere onderwijs hier-te-land en wilde 't hooger onderwijs buiten beschouwing laten, waardoor overblijft het middelbaar onderwijs. Spreker ging na wat hier-te-land gedaan wordt tot vorming van technici, d. w. z. tot vorming van opzichters en werkbazen, en komt dan tot de slotsom van niets. Spreker wijst op de onmisbaarheid van een goed ingerichte technische school, evenals dat de landbouwschool te Wageningen schitterend op haar gebied uitspreekt. Zeer betreurenswaard is het dat een zoo groote rubriek van personen, die later particulier, gemeente, provincie of Rijk zelfstandig moeten dienen, geheel buiten goede vorming staan. Spreker wees met cijfers aan dat ieder voorjaar, die op de Rijkshoogeschool te Utrecht zijn studie doorloopt, het Rijk ongeveer 6500 gulden kost; dan is het toch welklijk niet overdreven ook een zoo veel grotere groep personen een voldoende opvoeding te geven.

Spreker stelt zich voor wanneer de noodige adhezie aan zijn plannen wordt betuigd, zich tot de Regeering te wenden en aan te dringen op de stichting van zulk een school. Volgens spreker zou de beste plaats zijn Delft, daar in die plaats gebouwen aanwezig zijn van het Rijk die renteloos staan, daar in die plaats een onschatbare bibliotheek van de P. S. den leerlingen open gesteld kan worden en dus dat voor heeft 't minst dure plan te zijn.

Spreker zou op die school willen onderwezen zien wis- en natuurkunde, scheikunde, mechanica, burgerlijke, scheeps- en waterbouwkunde, alsmede werktuigkunde, scheepsbouwkunde en elektrotechniek enz., een en ander zowel theoretisch als praktisch. Spreker eindigde zijn rede met een oproeping aan allen om zijn denkbeeld te steunen. De heer Jos. Cuypers wees erop hoe hij geheel medegaat met dit idee en 't van onschatbare waarde acht voor een architect goed en welonderrichte opzichters in dienst te kunnen nemen. Nadat eenkele nog met den heer Koolle van gedachten over dit onderwerp wisselden, werd den spreker bij monde van den voorzitter hartelijk dank gebracht voor zijn belangrijke voordracht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

‘s-GRAVENHAGE. Naar wij vernemen, zal Dr. H. J. van 't Hoff, schikkundige-bacterioloog aan de drinkwaterleiding alhier, als afgevaardigde der gemeente, het binnenkort te Parijs te houden 10e internationale congres voor hygiëne en demografien bijwonen.

— Naar men verneemt is voor een gedenkteken voor den overleden kunstschilder Jacob Maris een totaal bedrag van ongeveer / 2500 ontvangen.

ROTTERDAM. De heer Ant. Zwanenburg, opzichter bij den bouw van het huis van bewaring en gerechtsgebouw aan den Noord-singel alhier, die den 18den November jl. bij de spoorwegramp te Capelle aan den IJssel zwaar gekwetst werd, is thans in zee-verre hersteld, dat hij, op krakken gaande, het ziekenhuis heeft kunnen verlaten en zijn tijdelijke woning in het gerechtsgebouw heeft kunnen betrekken.

— De directeur der Maatschappij „Het Witte Huis” deelt in zijn eerste jaarverslag mede, dat gedurende het tijdvak van 1 April tot 31 December de resterende kantoren in het gebouw werden verhuurd en een huurder van zijne verplichtingen ontslagen, zoodat op 31 December jl. nog slechts één lokaliteit beschikbaar was. De werktuigen voor de verwarming en voor het bewegen van de lift gaven voortdurend reden tot groote tevredenheid.

De winst- en verliesrekening over het tijdperk van 9 maanden wijst een exploitatie-opbrengst aan van / 84,780.84. De onkosten, belasting enz. hebben bedragen / 17,166.71.

Het saldo der winst bedraagt / 10,829.69, waarvan voorgesteld werd / 8000 te brengen op Reserve-Onderhoudsfonds en 8 pCt. dividend te betalen aan de aandeelhouders.

HAARLEM. De Gemeenteraad benoemde in zijn zitting van Woensdag den heer L. A. Springer tot deskundig adviseur der commissie van den Hout en de plantsoenen.

ALBIDO. B. en W. van Stad-Almelo hebben op de voordracht voor gemeente-architect, tevens directeur der gemeentewerken, geplaatst de heeren P. Kolpa, opzichter bij de gemeentewerken te Arnhem; E. Bachman, en L. A. van Essen, beiden opzichters bij de gemeentewerken in Den Haag.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Maart, benoemd tot hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft S. G. Everis, civiel-ingenieur, thans hoofdcommissie aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, te 's-Gravenhage.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is, wegens langdurigen dienst, een jaar verlof verleend aan den ingenieur 2e kl. P. J. Bertel.

— Door den Minister van Binnenl. Zaken zijn, met ingang van 1 Maart, benoemd tot opzichter voor de verwarming en de elektrische verlichting aan de Polytechnische School H. J. Weening, thans amanuensis aan die inrichting; tot amanuensis voor de mechanische technologie aan de Polytechnische School J. van Oosterhout, buitengewoon werkmans aan de Rijk-ammunitiefabriek aan de Hembrog, nabij Zaandam.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenl. Zaken is, met ingang van 15 Maart, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend aan E. C. W. van Dijk, als assistent voor de waterbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft.

— Voor het diploma van bouwkundig opzichter hebben zich bij de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst aangemeld 29 candidaten. De geslaagden zijn de heeren: C. D. Bakker, D. Bolhuis, T. T. de Boos, E. Kliphuis Sr., G. Meppolink, F. M. Miedema, D. Poot, P. C. Ringeling, K. Siekman, M. J. Stoltenborg Hzn., D. C. Tiemans, T. Veen en C. D. Zur Mühlen.

— De heer G. M. van den Berg, opzichter bij de Maasmondwerken, is benoemd tot hoofdopzichter, chef van het technische bureau der Amsterdamsche waterleiding.

— Tot opziener der domeinen in het rentambt Nierwaart is benoemd Jacobus Goedbloed, thans onder-opziener der domeinen in het rentambt Zwallowen.

— Tot loeraar in het hand- en rechtlijnig teekenen aan het Koninklijk Instituut voor de Marine te Willemsoord werd benoemd de heer A. F. de Graaf, te Den Helder.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Teekenaar voor een technisch bureau, bij voorkeur een oud-leerling van de kweekschool voor machinisten te Amsterdam. Adres, met volledige opgave van levensloop enz., lett. D, boekh. W. A. Beschoor, 's-Gravenhage.

— Bouwkundig opzichter te Tilburg, voor zes maanden. Salaris / 20 per maand. Adres lett. 8 E Z, Algem. Advert.-Bureau Nijh & Van Dijk, Amsterdam.

— Architectuur-teekenaar, bekend met ornament en degelijk in details; adres aan de De Opmerker, 2e Schuytstrat 102, 's-Gravenhage, onder letter H. A. (Zie advert. in dit no.)

— Opzichter-teekenaar op een tractement van / 30.— 's maanden. Adres onder no. 154 tot „De Jong's advertentiebureau” te Arnhem. (Zie adv. in dit no.)

— Teekenaar en 2 bouw k. opzichters. Brieven aan het bureau van De Opmerker, letter A. B. (Zie advert. in dit no.)

— Wapenteekenaar voor het in kleuren teekenen van eenige honderden wapenschilden, circa 8½ x 4 cm. Adres met opgave van cond. per dag, per week of per maand, lett. Z W 268, Nieuws v. d. Dag.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van lezers geconcentreerd tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een assistent opzichter-tekenaar zoekt plaatsing. Verl. salaris f 50 à 60 per maand. Adres n°. 75, Bureau deken. (2)

— Opzichter of plaatsing op een kantoor van een architect. Brieven franco no. 154, Van Cittert Zonen, Haarlem. (Zie advert. in dit n°.) (1)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VAKVEREENIGING.
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 5 Opz.-teek., leeft. resp. 21, 24, 23, 20 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 80, f 60 à 70, f 50 en f 60.
1 Bouwk. tekenaar, leeft. 20 j., ongeh., verl. sal. f 40.
1 Waterbouwk.-opz., " 24 j., " " " f 70.
1 Opz. landmeter, " 37 j., " " " f 1500 per jaar.
2 Werktuigk.-teek., " 22 j., " " " f 70.
1 Mach. electricien, leeft. 45 j., geh., verl. sal. f 16 à 20 per week.

ADVERTENTIE.

Wordt gevraagd, om dadelijk in dienst te treden, een bekwaam

BOUWKUNDIG TEEKENAAR.

bekend met het opmaken van begroting en bestek. Salaris naar bekwaamheid. Bij denzelfden architect worden

2 BOUWKUNDIGE OPZICHERS

gevraagd, met goede getuigschriften en opgaaf van salaris. Brieven aan het Bureau v.d. Opmerker, letter A.B.

TEKENAAR.

GEVRAAGD een bekwaam Architectuurtekenaar, bekend met ornament en de gelijk in detailleeren, om spoedig, eventueel dadelijk in dienst te treden. Sollicitatieschrijven, aanbevelingstukken en conditiën aan Bureau van De Opmerker, 2e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage, onder letter H. A.

Opzichter-Teekenaar.

Op het bureau van een architect wordt gevraagd om zoo spoedig mogelijk in dienst te treden een geroutineerd OPZICHTER-TEKENAAR, op een tractement van 180 's maanden.

Hierop inclineerenden worden verzocht zich met de noodige bescheiden te wenden onder N°. 154 tot DE JONGH's Advertentie-bureau te Amsterdam.

EEN JONGMENSCH,

9 jaar pract. Timmerman, in staat gewone gebouwen te detailleeren en van goede get. voorz. en, zoekt met April of eerder plaatsing als OPZICHTER of op een kantoor van een architect. Hoog salaris geen vereischte. Brieven franco N°. 154 VAN CITTERT ZONEN, Haarlem.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BUIJZEND, Breda. SPECIALITEIT in verplaatsbare houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen — Porcelainen Badkuipen, 17- en Badkuipen. — Closets, Waschb. elc., Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

EXAMEN VOOR ASPIRANT-OPZICHTERS van den Dienst van Weg en Werken.

Zij, die aan het in de maand April te UTRECHT te houden examen wenschen deel te nemen, moeten zich daarvoor schriftelijk opgeven aan genoemden Dienst, eerste Afdeling, vóór 25 Maart a. s. met vermelding van leeftijd, overlegging van het in art. 3 van het programma bedoelde Getuigschrift of Diploma, en opgaaf der Afdeling waarbij plaatsing verlangd wordt.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM. SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten. Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,

Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 996.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels. enz., het leveren van Bestek- en Detailtekeningen, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

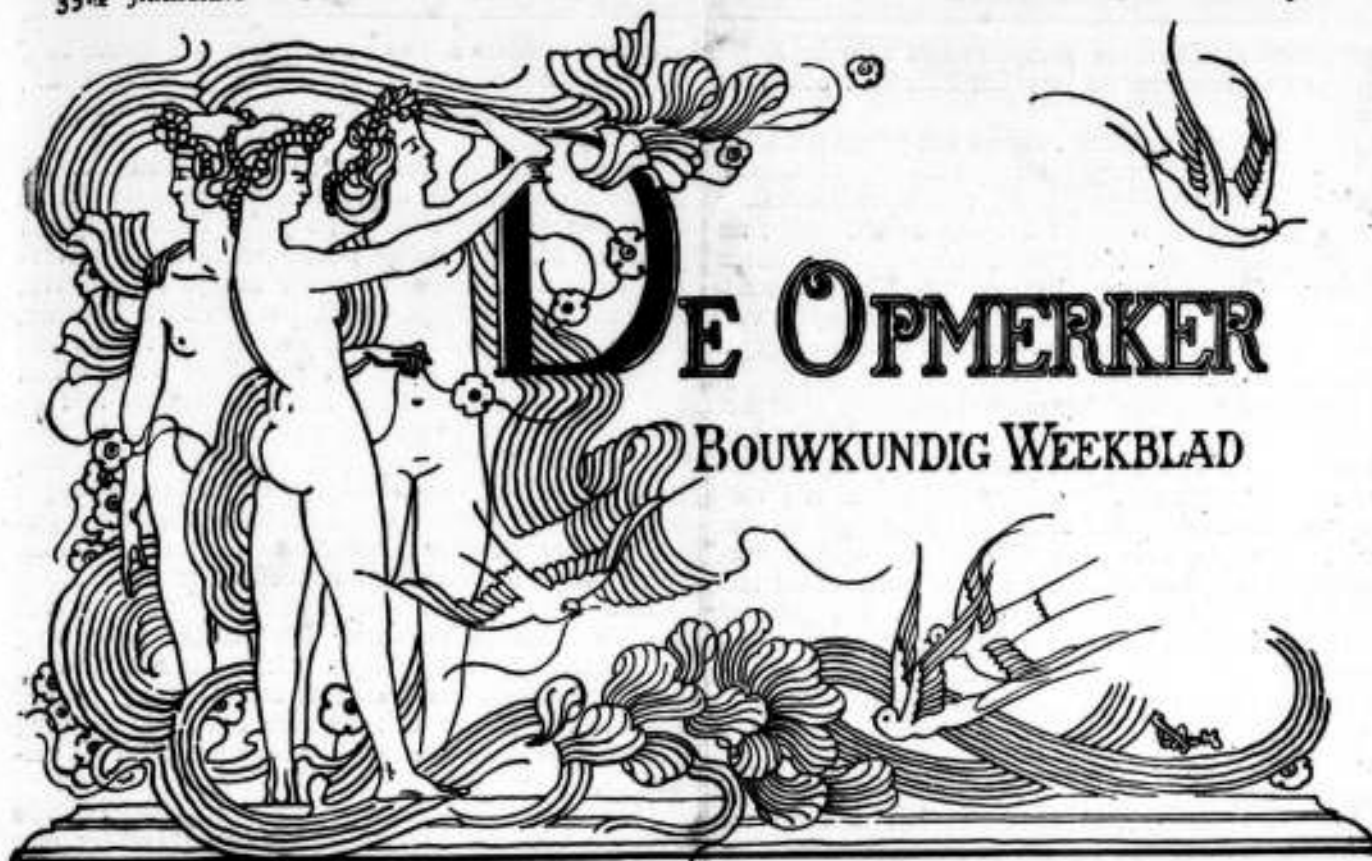
CORN. EICKELBERG.

voorheen A. J. JOEKES.

AMSTERDAM.

Machinerieën, Machinekamerbehoefden, Stoomappendages, Gasmotor-olie, Machine- en Cilinderoilen enz.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels: 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE KOMENDE WERELD-KERMIS.

In het jaar 1893 werden wij in de gelegenheid gesteld uitvoerige mededeelingen te doen over de wereldtentoonstelling te Chicago, die de Amerikanen zoo tekenend „the worlds fair“, de kermis der wereld, noemden. Thans wordt te Parijs zulk een kermis voorbereid.

Er is een tijd geweest, dat men van tentoonstellingen heel wat voor de menschheid verwachtte. Die tijd is lang voorbij. Telkens meer is het gebleken, dat de tentoonstellingen geen eigenlijk gezegd nut opleverden, doch dat zij slechts als gelegenheden tot uitspanning gewaardeerd werden.

Het groote voordeel, dat van de wereldtentoonstelling te Parijs gehoopt wordt, zal slechts genoten worden door de bewoners der Fransche hoofdstad, dien het als Danaë als een gouden regen in den schoot zal vallen.

Hoewel het er nog ver van af is, dat de tentoonstelling gereed zou zijn, kan men zich op het oogenblik toch reeds een tamelijk goed denkbeeld vormen van haar algemeen aanzien.

In 1894 werd een prijsvraag uitgeschreven voor een plan der tentoonstelling. Niet minder dan achttien bekroningen werden bij die gelegenheid toegekend. Het meerendeel der bekroonden had het Palais de l'Industrie, dat de herinnering aan de tentoonstelling van 1855 levendig hield, willen behouden. Deze ontwerpers waren van oordeel, dat het paleis met betrekkelijk geringe kosten tot een zeer behoorlijk tentoonstellingsgebouw zou kunnen worden ingericht.

Anderen evenwel meenden, dat het paleis moest verdwijnen, opdat men een nieuwen verbindingsweg tusschen de Champs-Élysées en de Esplanade des Invalides zou kunnen maken, door de Seine te overbruggen.

Dit laatste denkbeeld werd ten slotte het beste geacht, en het Palais de l'Industrie is thans gesloopt. In zijn plaats zijn twee nieuwe gebouwen gekomen, waarvoor ook indertijd een prijsvraag is uitgeschreven. Deze gebouwen zijn niet als ephemerie schepingen bedoeld, doch zij zullen blijven bestaan, als misschien alle andere gebouwen der tentoonstelling reeds zijn verdwenen.

De prijsvraag stond, in 1896, alleen voor Fransche bouwmeesters open; niet minder dan 59 namen er aan deel. Het publiek werd in de gelegenheid gesteld de antwoorden in het Palais de l'Industrie te aanschouwen.

Wij hebben die uitstalling bezocht, en kregen er geen gunstigen indruk van. Het scheen wel, dat de Fransche bouwkunst, onder den doodenden invloed van de Ecole des Beaux-Arts, tot voortdurende versteening gedoemd moet blijven. Pogingen om eens wat nieuws te maken, waren niet gedaan. Critiek en publiek waren volmaakt tevreden met de sempiternee pilaster- en zuilenorden, met de banaalste kopieën van bekende motieven. Niemand werd gehinderd door de onpersoonlijke, akelig-conventionele wijze van voorstellen, die jaar in, jaar uit aan de Ecole in zwang blijft. Het bleek alweer duidelijk, dat het academisme slechts middelmatigheid kweekt.

Het programma voor de prijsvraag was karakteristiek. De mededingers werden in vele opzichten vrij gelaten, indien zij slechts zorgden, de vereischte tentoonstellingszalen, concertzalen, restaurants enz. in hun ontwerpen een plaats te geven. Maar van hen werd verlangd: „de bien accuser la ligne perspective de la voie nouvelle, afin d'éviter qu'elle formât trois tronçons disparates: l'Esplanade, le pont, l'avenue“. Om dezen eisch hadden de inzenders zich echter in het minst niet bekommerd, wat vooral zou zijn uitgekomen, indien zij eerlijke perspectieftekeningen hadden.

den geleverd. Doch de perspectief is aan de Ecole niet in de gratie, en de jury liet haar dan ook voor wat zij was.

De gebouwen moesten volgens het programma het luchtig, feestelijk, oorspronkelijk karakter vertoonen, wat aan den hoofdingang eener wereldtentoonstelling voegt. De concurrenten en de jury deden echter, als of deze bepaling niet geschreven was. Wij waren althans van meening, dat de zeer banale klassieke architectuur-motieven, die de ontwerpen vertoonden, in het geheel niet aan de gestelde beantwoordden.

Den opstellers van het programma had, voor het groote paleis, het bestaande gebouw aan de Champs-Élysées, waar al sinds vele jaren de Salon gehouden wordt, als ideaal voor den geest gezwefd. Wij vonden, dat een dergelijke indeeling, bestaande uit een groote, met glas overdekte middenhal, omgeven door benedenzalen met zijlicht en door galerijzalen met bovenlicht, al zeer ongeschikt is voor een gebouw, waar kunstwerken tentoongesteld moeten worden. Het Palais de l'Industrie, de naam duidt het reeds aan, is dan ook nooit als kunst-museum bedoeld geweest. Dat de Franschen zich een kunstpaleis niet anders kunnen denken, is slechts een gevolg van de macht der gewoonte.

Om den plattegrond werd aan het ontwerp van den heer Louvet den eersten prijs gegeven voor het groote paleis. Maar de gevels van dien ontwerper werden te tam gevonden, en daarom de architecten Deglane en Thomas, die zich op de Louvre-kolonnade geïnspireerd hadden, met de opstanden belast. En nu zijn de kolonnades verrezen, niet in den stijl van Lodewijk XIV, maar in dien van Lodewijk XVI. Als Soufflot uit zijn graf kon verrijzen, zou hij tevreden zijn. Het is echter al heel dwaas, dat men, in 1900, doet alsof de geheele 19e eeuw er niet geweest is; een treuriger bekentenis van onmacht kon wel niet worden gegeven.

Het groote paleis heeft zijn voornaamsten gevel naar de Place de la Concorde; zijn zijgevels liggen aan de Champs-Élysées en den Cours-la-Reine. De achtergevel is aan de Avenue d'Antin. De plattegrond bestaat uit twee groote rechthoeken, die door een trapezium worden verbonden.

Men heeft, naar het voorbeeld van Berlijn en München, gemeend de veelkleurige beschildering een rol te moeten laten vervullen. Evenals bij de musea hier beide plaatsen zijn ook hier de muren achter de kolonnades, die, wegens de daar aanwezige bovenlichten blind moesten worden, van boven beschilderd, en dat wel in zeer sprekende kleuren. Schenkel en Von Klenze hebben over hun polychromie, die de tand des tijds slecht heeft weerstaan, heel wat moeten hooren. Hunne Grieksche orden waren echter een verontschuldiging voor wat zij deden. Doch bij den stijl van Lodewijk XVI, die alleen wit en goud toeliet, is het antieke kleurspel in het geheel niet op zijn plaats, en de Parijsche bladen keuren het dan ook om strijd af.

Het kleine paleis, waarin de stad Parijs haar eigen tentoonstelling zal houden, terwijl het groote nitsluitend voor de kunst bestemd is, werd ontworpen door den architect Girault. Het werd reeds van den aanvang af zeer geprezen. De dagbladschrijvers noemen het al „de parel der tentoonstelling”. Maar er is niet de minste oorspronkelijkheid in; de kolonnades en de koepel zijn naar de bekende recepten gemaakt. Het portiek herinnert aan dat van het Hôtel des Invalides, maar is veel minder grootsch. Het portiek geeft toegang tot een ovale vestibule, waartegen twee

galerijen aansluiten. Daar achter ligt een kleine tuin, met de onvermijdelijke kolonnade er omheen, die, als groote lofprijzing, „un délicieux pastiche néo-grec” genoemd wordt.

De paleizen zijn reeds grotendeels voltooid. De breede avenue, die zij begrenzen, leidt naar de nieuwe brug, die Alexander III gedoopt is. Deze brug had eerst 100 M. breed zullen worden, doch bij de uitvoering heeft men haar een breedte van 40 M. gegeven. Hoe aanzienlijk dit is, blijkt pas, als men bedenkt, dat bv. de Sarphatistraat te Amsterdam slechts een breedte van 30 M. heeft. De kaden der Seine waren hier zeer laag; men moet rekening houden met de eischen der scheepvaart en van het verkeer te land tevens. Daarom werd de brug met één overspanning gemaakt, en wel van vloeij-ijzer, en met een gebogen dek. Dit veroorloofde een betrekkelijk groote doorvaarthoogte in het midden, terwijl toch de kaden slechts 2.50 M. verhoogd behoeften te worden.

Het effect dat de brug maakt herinnert, zij het dan ook zeer uit de verte, aan dat der Blauwbrug te Amsterdam. Het gebogen dek is echter ongunstig voor het aanzien der gemaakte avenue. De gevel der Invaliden is pas te zien als men boven op de brug is. Voor wie in de Champs-Élysées staat, blijft hij verborgen.

De landhoofden zijn met pylonen en gebeeldhouwde groepen versierd. De steen harmonieert echter niet met den metalen bovenbouw, die men lichtblauw met goud wil schilderen.

Op het oogeblik is het Hôtel des Invalides in de verdrukking. Want de Esplanade wordt zoozeer door tentoonstellingsgebouwen ingenomen, dat er slechts een straat van 20 M. in de as is overgebleven. De paleizen, die hier gebouwd werden, zijn bestemd voor de „Manufactures Nationales”, het „Mobilier des Edifices publics” en voor de glas- en keramiek-tentoonstelling.

Deze gebouwen hebben, althans van buiten, weinig aantrekkelijks. Geen de minste poging om iets moderns te maken werd door de architecten gedaan. Als het „Palais du Mobilier” in Nederland werd gebouwd, zou het niet aangekeken worden. Ook het paleis voor de keramiek mist alle cachet. Het tijdelijk karakter der constructies toch is volstrekt niet tot uitdrukking gekomen. Evenals te Chicago, nu zeven jaar geleden, heeft men het ijzeren geraamte achter een omhulsel van gips verborgen, dat den indruk moet geven, alsof het uit gehouwen steen bestaat. Het paleis voor de keramiek moet echter nog met tegels en dergelijken versierd worden, waardoor de indruk mogelijk wat verbetert.

De kade der Seine tusschen de Esplanade en het Champ de Mars was reeds in 1889 bij de tentoonstelling aangetrokken. Ook nu is dat weer geschied, en daar verrijzen thans de gebouwen, die door de buitenlandsche regeeringen worden bekostigd. De meest verschillende stijlen vinden hier toepassing; slechts de Hollandsche Renaissance niet, daar Nederland geen gebouw noodig oordeelde.

De „Rue des Nations” is reeds een goed eind gevorderd; vooral de gebouwen aan den oever der Seine komen gunstig uit, omdat men ze uit de verte kan zien. Italianen werken aan een nabootsing van een gedeelte van het Dogenpaleis te Venetië, Amerikanen zijn bezig aan een gebouw met een hoogen koepel, dat een nabootsing moet zijn van het Witte Huis te Washington, Hongarije volgt middeleeuwsche voorbeelden, Engeland die uit den tijd van Jacobus I, Duitsland blijft trouw aan de XVIIIe eeuw, ofschoon de decoraties van binnen aan de XVIIIe eeuw zullen ontleend worden.

Het Champ de Mars heeft een geheel ander aanzien dan in 1889. Maar ook thans wordt weer bewezen, dat niet elke verandering een verbetering is. De beide paleizen, die toen aan de zijden stonden, lieten zoowel den Eiffeltoren als de machinegalerij behoorlijk vrij. In hun zichtbaar gebleven ijzerconstructie, die met de kleurige tegels zoo goed harmonieerde, scheen reeds de belofte te liggen van een modernen bouwtrant. Doch nu is alles gips en nog eens gips, wat zeer weinig feestelijk staat. De paleizen zijn veel groter dan de vroegere; zij komen bijna tot aan den voet van den toren. Hier zullen de afdelingen voor mijnen en metaalbewerking, voor spinnerij en weverij en voor werktuigbouw komen; zij zullen worden geflankeerd door: onderwijs en vrije kunsten, ingenieurskunst en verkeer, scheikunde toegpast op nijverheid.

In het midden van het plein, waar voorheen de lichtende fontein opspoot, komt nu een „Chateau d'Eau”. Het maakt ook hier geen aangename indruk, dat de ontwerpers niets beters wisten te vinden dan zulk een herinnering aan den Zonnekoning. Het paleis aan de zijde van de Avenue Rapp is zelfs in den stijl van Lodewijk XV gehouden.

Op het Trocadero worden de koloniale afdelingen ingericht. Natuurlijk is daar aan nabootsing van al wat erotisch is, geen gebrek. Alles is echter zoo dicht op elkander geplaatst, dat niets goed tot zijn recht kan komen. De linker Seine-oever is aan het vermaak gewijd; zij zal met de Midway Plaisance van Chicago niet slechts kunnen concurreeren, maar die zeker overtreffen. En daar het publiek nu eenmaal naar een tentoonstelling gaat om pret te maken, zal het hier aan bezoekers niet ontbreken.

INGESTORTE HUIZEN TE AMSTERDAM.

Dirk van Hoogstraten vertaalde in 1704 de „Ezopische Fabelen van Fedrus, gevrijden slaef des Keizers Augustus”. De 22ste fabel van het vierde boek, „Mons parturiens” gaf hij aldus weer:

„In arbeit ging een Berg met groot gezucht
„En veel gedruisch. Een ieder op 't gerucht
„Wil weten, wat in 't leest hier van zou komen,
„Maer 't was een Muis.”

Er is een groote afstand tusschen Keizer Augustus en burgemeester Vening Meinesz, tusschen den „gevrijden slaef Fedrus” en Doctor Blooker. Maar de fabeldichter heeft voor alle tijden geschreven.

Toen het rapport over de ingestorte huizen aan de Pieter Nieuwlandstraat zoo geheimzinnig werd verborgen in den schoot van het Dagelijksch Bestuur der hoofdstad en de raadsleden te vergeefs pogingen deden, om het daaruit te voorschijn te halen, werd er heel wat verwacht. Aan „gezucht” en „gedruisch” ontbrak het niet. Doch ten slotte is er slechts een muis te voorschijn gekomen. Het beestje heeft echter een staart, behoort dit lichaamsdeel althans te bezitten, als het welgeschapen ter wereld is verschenen.

Het rapport is uitgebracht door de heeren: D. E. C. Knuttel en F. J. Nieuwenhuis, Rijksbouwmeesters te 's-Gravenhage, en C. H. Peters, directeur van de gemeentewerken te Utrecht.

De heeren Nieuwenhuis en Peters hebben dus hun betrekkingen geruild, of men moet aan een lapsus denken.

Toen de rapporteurs geïnstalleerd werden, waren zij vol goeden moed. En dat is begrijpelijk, want de heer Blooker stelde in hun bekwaamheden blijkbaar het grootste vertrouwen. Het rapport zegt daaromtrent:

„Bij onze installatie op 14 November jl. stelde de

Wethouder van Publieke Werken in onze handen de tekening, waarop de bouwvergunning was verleend, en verschillende rapporten, teekeningen en photographieën, ten einde ons in staat te stellen ons behoorlijk rekenschap te geven van den gang van zaken en de omstandigheden, welke op de ramp van invloed kunnen geweest zijn. Ten overvloede verklaarde de Wethouder dat hij de commissie bij haar onderzoek in geen enkel opzicht wenschte te limiteeren.

Helaas, weldra konden de heeren met den Trompeteer van Säckingen zingen: „Uns ist zu wohl gegangen, das Biatt hat sich gewendt”.

Zij vervolgen:

„Uit die overlegging van al deze stukken, welke in geen direct verband staan met de bouwvergunning, zoowel als uit de verklaring van den Wethouder moesten wij afleiden, dat eene ruime opvatting van onze taak door uw college werd verwacht en de noodzakelijkheid daarvan bleek ons ook al dadelijk toen wij de bewuste tekening bezichtigden en kennis namen van Hoofdstuk IX der Algemeene Politieverordening, betreffende „bouwen en sloopen”.

„Deze tekening, zonder uitgeschreven maten, zonder beschrijving der materialen, zonder aangifte der verankering, enz., kan niet in staat stellen de soliditeit van den voorgenomen verbouw te beoordeelen, te minder waar de verordening omtrent zoo weinig onderdeelen eischen stelt en dus bij de beoordeeling van eene tekening als deze geen voorlichting verschaft.”

De heeren hadden dus aan meerdere voorlichting behoefte, en zij begrepen, dat een zoo onvolledige tekening de basis niet kon zijn van eene bouwvergunning, als verleend was. Daarom dachten zij aan „opvattingen, welke hen onbekend waren”. Zelfs gingen zij verder, en stelden een zeer natuurlijke vraag.

„De vraag kwam bij ons op: wat is de bedoeling der bouwvergunning? Verklaart het Gemeentebestuur daarmee dat een gebouw, naar de overgelegde tekening uitgevoerd, voldoende waarborgen geeft voor de openbare veiligheid (art. 315 der Politieverordening) of alleen dat uit de tekening niets blijkt, dat doet vermoeden dat op een of ander punt zal gehandeld worden in strijd met bepaalde voorschriften der verordening. Ware de laatste opvatting die van uw College, zoo zou ons antwoord op de ons gestelde vraag dadelijk te geven zijn, doch wij aarzelden dit aan te nemen, zoowel met het oog op artikel 315, als in verband met de woorden door den Wethouder bij onze installatie gesproken en het ons overgelegde dossier.

„Was dus de eerste opvatting de gangbare, dan verklaarde zich het verleenen der bouwvergunning op eene dergelijke tekening alleen uit het vertrouwen dat het bouwtoezicht zich vooraf geheel op de hoogte had gesteld van de voorgenomen wijze van uitvoering en tijdens het werk zulke voorschriften zou geven omtrent de constructie en de materialen, dat de veiligheid voldoende gewaarborgd moest geacht worden.

„Het was derhalve voor ons van groot belang een volkomen inzicht te verkrijgen in den geheelen gang van zaken bij bouwvergunningen en bij de uitvoering zooals deze zich in Amsterdam heeft ontwikkeld, wel wetende, dat de gewoonte in dergelijke zaken veelal eene onvolledige verordening aanvult.

„De taak van het bouwtoezicht moeten wij in de eerste plaats kennen en daartoe verzochten wij den wethouder van Publieke Werken ons inzage te verleen van de betreffende instructiën. Tevens gaven wij den wensch te kennen de ambtenaren van het bouwtoezicht te hooren. Ook verzochten wij zijne bemiddeling om ons in staat te stellen te spreken met

den uitvoerder van het werk in de Pieter-Nieuwlandstraat, want wel schijnt onze taak niet te zijn u ons oordeel mede te deelen over de oorzaak van de ramp, maar wel achten wij het noodig voor ons zelf daaromtrent eene meening te verkrijgen.

De commissie werd nu echter door den Wethouder al te nieuwsgierig gevonden. Aan zooveel licht was geen behoefte. Men verlangde een klein kaarsje en daar wilden de heeren maar liefst een electrische lichtkroon gaan ontsteken! Dat was te kras.

Licht kwam dus duidelijk gemaakt, dat zij vooral niet te veel ijver mocht toonen. En toen zij toch aan het ondervragen ging, antwoordden de ambtenaren van het bouwtoezicht niet, op grond van eene aanschrijving, welke zij van den Wethouder verklaarden ontvangen te hebben.

„La question ne sera pas posée”, heette het hier, juist als in de Dreyfus-zaak. De generale staf is gered, maar hoe?

Het gedeelte van het rapport, dat dan volgt, is zóó belangrijk, dat wij dit in zijn geheel overnemen.

„Het bleek ons dus, dat ons onderzoek, in plaats van niet gelimiteerd te zijn, tot in het uiterste beperkt was, en tot ons leedwezen zijn wij daardoor verhinderd u zoo volledig en degelijk voor te lichten als wij reeds uit de samenstelling onzer commissie mochten opmaken de wensch te zijn van uw college.

„Intusschen hebben wij bij de onvolledige gegevens toch getracht ons eenigszins in te denken in de overwegingen van de ambtenaren, die u over het geven van eene bouwvergunning moeten adviseeren en ons op hun standpunt te plaatsen bij de beoordeeling van het bouwplan voor de huizen in de Pieter-Nieuwlandstraat.

„Wij hadden de teekening voor ons welke niet minder duidelijk of volledig is dan gewoonlijk bij bouwvoorstellen worden gevoegd; op die teekening zagen wij niets dat bepaald in strijd is met de verordening; de gewoonte is, dat slechts in dat geval eene vergunning geweigerd wordt, schijnt de constructie welke een zeer groot gewicht op enkele punten brengt, eenigszins gewaagd, bij de uitvoering kan toegezien worden dat de veiligheid niet in gevaar wordt gebracht.

Vooraf reeds inlichtingen in te winnen omtrent de wijze van samenstelling der penanten zoowel als het geven van voorschriften omtrent de samenstelling gaat buiten onze bevoegdheid. Wij hebben geen recht de vergunning te weigeren, derhalve moeten wij die verleenen.

„Het bovenstaande is, zoover wij kunnen nagaan uit de verstrekte gegevens, de gedachtengang en de handeling bij het beoordeelen en afgeven van bouwvergunningen in uwe gemeente. En op dit standpunt door eene handhaving gedurende vele jaren in zekeren zin gesanctioneerd, is het verklaarbaar, dat ook in het geval in kwestie de bouwvergunning niet geweigerd is.

„Of dit standpunt het juiste is, of daarmede de bouwvergunning tot een formaliteit wordt gemaakt, of daardoor eene veel te groote verantwoordelijkheid wordt gelegd op de ambtenaren, die de werken moeten controleren, of ten slotte de veiligheid daardoor voldoende wordt gewaarborgd, wenschen wij bij de beperkte vraag, welke ons is voorgelegd, niet te bespreken, doch te volstaan met onze conclusies te geven:

1°. Daar de op de teekening voorgestelde bouw slechts de noodige waarborg voor veiligheid zou kunnen geven bij uitstekende uitvoering en toepassing van de daartoe geëigende materialen, zou geen vak-

man daaraan zijne goedkeuring kunnen hechten en alzoo verantwoordelijkheid kunnen op zich nemen zonder volkomen zekerheid omtrent de wijze van samenstelling en uitvoering.

Wij wijzen er meer uitdrukkelijk op, dat bij eene globale berekening volgens de gewone vastheidscoëfficiënten, ons gebleken is dat de penanten, samengesteld op de aangegeven zwaarte van 30 x 40 cm., zelfs indien zij behoorlijk waren uitgevoerd in deugdelijke baksteen, zwaarder werden belast dan met het oog op de veiligheid mocht worden toegelaten.

2°. Dat, indien op grond van in uwe gemeente gangbare beschouwingen en usantiën de ambtenaren van het bouwtoezicht zich toch verplicht en gerechtigd achten u tot verleenen der bouwvergunning te adviseeren, dit wijst op toestanden ten deze opzichte, welke dringend wijziging behoeven, zal de veiligheid voldoende gewaarborgd zijn en artikel 315 meer tot zijn volle recht komen.

Uit dit alles blijkt, dat de Wethouder Blooker alles gedaan heeft, wat hij kon, om het licht te beletten door te dringen. Waarom deed hij dit? Om den ambtenaren de hand boven het hoofd te houden? Hij behoefde zich echter van de zaak persoonlijk niets aan te trekken. En wanneer hij overtuigd was, dat dien ambtenaren geen blaam kon treffen, dan had hij hen in hun vrijheid van spreken niet behoeven te belemmeren.

Of de bouwvergunning terecht of ten onrechte verleend werd, is de vraag niet, te minder daar het Amsterdamsche vergunningstelsel, zoolang de woningwet nog maar ontwerp is, een onwettige instelling moet worden genoemd.

Andere vragen behoren in de eerste plaats gedaan te worden. Heeft de inspecteur behoorlijk geïnspecteerd? Heeft het bouwtoezicht voldoende toegezien? Waarom was aan geen enkelen balk een anker, ofschoon de verordening toch behoorlijke verankering eischt?

Dat de gemaakte penanten te licht zijn geweest, is wel duidelijk. Het feit der instorting is daarvoor het beste bewijs. De inspecteur heeft zich in zijn repliek op het rapport aan becijferingen gewaagd, die der commissie in haar dupliek volkomen terecht als onjuist werden verklaard.

„De bij het rapport van genoemden inspecteur gevoegde berekening had, wat de conclusie betreft, zeker niet aldus door zoodanig ambtenaar mogen worden opgemaakt.

„Men maakt geen berekeningen op breukbelasting waar men het breken voorkomen wil, maar wel op vastheidscoëfficiënten.

Dit gedeelte van de dupliek der commissie kan de inspecteur in den zak steken.

De heeren Knuttel, Peters en Nieuwenhuis zijn architecten, die in ons land groote vermaardheid hebben. Hun meening is dan ook van veel waarde, en men zou denken, dat het Amsterdamsche College van Dagelijksch Bestuur op zulke voorlichting hoogen prijs zou hebben gesteld. Het tegendeel is echter gebleken.

Tegenover deze drie beroemdheden stelt de heer J. A. van Voorthuizen, wiens naam nu voor het eerst aan de vakmannen bekend wordt, zich op een standpunt, als was hij ook zulk een autoriteit.

Een paar aanhalingen slechts uit zijn antwoorden, om dit in het licht te stellen.

„Hoe het te verklaren is, dat de commissie in dat opzicht tot de tegenovergestelde conclusie komt, kan niet worden nagegaan, aangezien door haar geene berekeningen zijn overgelegd.

„Wat betreft de uitspraak, dat het bouwtoezicht gewijzigd behoort te worden, ben ik ook van meening, dat aanvulling der Algemeene Politie-Verordening wenschelijk is, zooals dan ook reeds door mij werd voorgesteld bij de voorbereiding der aanhangige wijziging van hoofdstuk IX der Algemeene Politie-Verordening, bepaaldelijk wat betreft de afkeuring van materialen.

Dat de commissie niet noodig heeft, haar berekeningen over te leggen, opdat „kan worden nagegaan”, misschien wel door den inspecteur in hoogst eigen persoon, of zij wel goed heeft gerekend, „werd” niet ingezien, met het gevolg, dat in het nader rapport den inspecteur een lesje in het toepassen van zekerheidscoëfficiënten „werd” gegeven, dat hem heugden zal.

Het tweede antwoord van den inspecteur mag hier wel in zijn geheel worden overgenomen.

„Naar aanleiding van de in mijne handen gestelde missive van de commissie van onderzoek heb ik de eer u als mijne meening te berichten, dat de in voornoemd rapport door mij overgelegde berekeningen voor zooveel noodig slechts dienden om te bewijzen, dat bij het gebruik van deugdelijk materiaal de penanten voldoende waren om den daarop drukkenden last te torsen. De voor die berekening, zooals ik zeide, aangevoerde cijfers bewijzen dit ten volle, en tot het toepassen van de aangehaalde formules meen ik in deze volkomen gerechtigd te zijn.

„Wat de afmetingen der penanten betreft, moet ik blijven bij de cijfers, in mijn vorig rapport genoemd, en is mij niet bekend, dat door het bouwtoezicht dienaangaande aan de commissie onjuiste gegevens zijn verstrekt. Zoolang op de teekening als in werkelijkheid waren de ingestorte penanten niet één steen met eenen klamp, maar 1 1/2 bij 2 steen, die door de aangebrachte kozijnstijlen niet werden verzwakt, doch eerder versterkt, aangezien het houtwerk grooter draagkracht heeft dan de steen.

„De meening van de commissie, dat op grond van mijne berekening de door mij genomen conclusie niet had mogen worden getrokken, spruit hieruit voort, dat de commissie zich niet plaatste op het standpunt van het bouwtoezicht, dat uitsluitend met de bouwverordening mag te rade gaan.

„Het gemeente-bouwtoezicht mag een verzoek om bouwvergunning aan niets anders toetsen dan aan de bepalingen, welke in de verordening zijn opgenomen. Die bepalingen geven geen recht zeker veelvoud van zekerheid te eischen en zij verplichten bovendien het bouwtoezicht uit te gaan van de onderstelling, dat bij de uitvoering deugdelijke materialen zullen worden gebezigd. De verordening toch geeft het recht tot beoordeelen van de materialen bij eenen bouw als deze zelfs in het geheel niet. Wanneer nu eene vergunning voor een bouwwerk wordt gevraagd, dat, zooals hier het geval was, volgens de teekening in de onderstelling van een goede uitvoering, geen gevaar voor de openbare veiligheid doet vreezen, mag het bouwtoezicht Burgemeester en Wethouders niet adviseeren tot afwijzing van zulk eene vergunning.

„Voor zoover de beschouwingen van de commissie niet het gevolg zijn van het in deze door haar ingenomen standpunt, zijn zij ontleend aan mededeelingen ontvangen nadat de instorting was geschied. Ik meen op deze beschouwingen niet te moeten ingaan.

„Dat er in de uitvoering eene fout of fouten zijn geweest, en dat dientengevolge eene verzakking heeft plaats gehad, acht ik onbetwistbaar.

„De vraag echter is slechts, of dit gevolg op het oogenblik, dat de bouwteekening ter goedkeuring

werd aangeboden, was te voorzien en of het bij uitvoering van het werk volgens de teekening en met behoorlijk materiaal zou zijn ingetreden.

„Ook na de nadere beschouwingen van de commissie moet ik er bij blijven, dat op deze laatste vraag — de eenige hier ter zake dienende — ontkennend moet worden geantwoord.”

Eene oratio pro domo wordt in den regel niet op zulk een toon gesteld.

Wij zijn met Fedrus begonnen; wij willen ook met hem eindigen, en wel met de 14e fabel van het eerste boek „Rana rupta”:

„Een versch, die ossen zag, blies op haar lijf en leen.
„Zij vraagt: Ben 'k even groot? Doch d'andren zeggen: Neen.
„Toen zweltze op nieu, en wil het uiterst wagen,
„Totdatze berst en treurig ligt verslagen.”

Het is te hopen, dat de geheele zaak in den Amsterdamschen Raad door de daarin zetelende deskundigen zal worden besproken. Gevraagd moet dan worden, waarom het Dagelijksch Bestuur zoo zonderling gehandeld heeft, om niet alle licht te willen zien ontstoken, ofschoon de rapporteurs tot die ontsteking bereid waren.

De Raad dient den rapporteurs nu een nieuw mandaat te geven, en hen daarbij de grootste vrijheid van handelen te geven. Geschiedt dit niet, dan blijft de schijn bestaan, dat er zaken zijn, die men beter oordeelt in de duisternis te laten.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP” TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 7 Maart 1900.

In deze vergadering trad de heer Dr. H. Bink, van 's-Gravenhage, als spreker op, die tot onderwerp zijner voordracht had gekozen: „Kijkjes in de Zuid-Afrikaansche republieken”. 't Is slechts in een zeer verwijderd verband, begon spreker, dat wat hij zou mededeelen, stond met „de bouwkunst”, het eerste deel van 't devies der Vereeniging voor welker leden hij optrad. Er is van eene, aan land en volk eigen bouwkunst geen sprake; de daar inheemsche kunst zou alleen die der Kaffers, Hottentotten en Bosjesmannen kunnen zijn, en heeft slechts een zeer primitief karakter. Spreker twijfelde er niet aan of de gebeurtenissen van den laatsten tijd in Zuid-Afrika hadden in alle kringen en vooral in Nederland, de belangstelling voldoende gewekt om aan ieders plaats, waar over dat onderwerp werd gesproken, zeker te zijn van een aandachtig gehoor. Hij vertrouwde dan ook dat de leden der Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap”, al zou hij niet veel over bouwkunst kunnen vertellen, zijne mededeelingen wel zouden willen volgen.

Op boeiende wijze gaf spreker een overzicht der geheele geschiedenis van Zuid-Afrika, hoe, volgens Herodotus reeds de Phoeniciërs, door de Egyptenaren daartoe aangespoord, eene tocht om de Kaap gemaakt hadden en verhaalde van eene streek, die zij doorgevaren hadden, waar zij de zon in het noorden hadden zien staan; reden waarom Herodotus, in overeenstemming met den toenmaligen stand der cosmographische wetenschap, vermoedde, dat de tocht eene legende was, doch waarin juist het bewijs voor de waarschijnlijkheid ervan gracht kan worden te liggen.

Gedurende 15 eeuwen daarna bleef Zuid-Afrika echter een volkomen gesloten boek voor de Westelingen, totdat door de ontdekkingreizen der Portugeezen en Hollanders in de zestiende eeuw opnieuw de aandacht werd gevestigd op den zuidelijken punt van het zwarte werelddeel, dat als tussenstation op de lange route van Europa naar Indië als van zelf een gelegenheid aanbod tot oponthoud, waarvan gebruik werd gemaakt tot het innemen van water en dergelijken. De Tafelbaai, aldus genaamd naar den tafelvormigen berij, waarnaast zij lag, bood daarbij een veilige haven en een gemakkelijke gelegenheid tot landen. Geen wonder, dat de Oost-Indische Compagnie het van groot belang achtte, dat punt in Zuid-Afrika te beheerschen en trachtte dat doel te bereiken door er een nederzetting van bij haar in dienst zijnde matrozen en andere beambten te vestigen, die gemeenschap onderhield met de inboorlingen, ruilhandel met hen dreef en als tussenpersoon tusschen dezen en de bemanning der schepen, die de Tafelbaai aandeden, optrad. De herroeping van het edict van Nantes, door Lodewijk de veertiende, die verscheiden Franschen noopte hun vaderland te verlaten, stelde de O. I. C. in de gelegenheid verscheiden dezer vooral zeer ontwikkelde en blijkens hun uitwijking met een vast karakter en een krachtig protestantsch geloof bezielden naar Z.-Afrika te doen emigreren, echter niet dan nadat zij geheel Nederlandse on-

derdanen geworden en den eed van trouw aan Oranje gezworen hadden. Zoodanig werd hen door allerlei maatregelen ter plaatse, het Hollandsche stempel opgedrukt, dat zelfs hun moedertaal na een paar geslachten door hen niet meer gesproken werd. Meerendeels uit mannen bestaande nam de sterkte in zielestiel der kolonie slechts zeer langzaam toe, en om hieraan te gemeent te komen, besloot de Oost-Indische Compagnie door het waarborgen van allerlei voordeelen aan vrouwen en meisjes, die naar Zuid-Afrika willen vertrekken, het vrouwelijk element van uit Holland te versterken, ten gevolge waarvan verschillende malen meisjes uit de Amsterdamsche en Rotterdamse weeshuizen daarheen togen en daar de eigenlijke stammoeders der tegenwoordige beoorenbewaking zijn geworden. Waren de eerste kolonisten eigenlijk ambtenaren der O. I. C., later werden zij vrije onderdanen van Nederland, die voor eigen rekening handel dreven met de inboorlingen, en hun land bebouwden; doch die de van de inboorlingen verkregen artikelen slechts door bemiddeling der O. I. C. de wereld konden inzeiden, waardoor deze laatste met de groote voordeelen aan dien handel verbonden, ging strijken.

Het optreden der O. I. C. was veelal tirannie, en om aan haar dwang en uitbuiting te ontkomen, vestigden een groot aantal kolonisten zich oieper 't land in, en ontwikkelden zich daar geheel zelfstandig. Met het te gronde gaan der O. I. C. en de vlucht van den stadhouder Willem V naar Engeland in 1795, achtte dit land, dat reeds lang de oogen op de Kaap had gevestigd, de gelegenheid gunstig, om onder den schijn van de Kaap voor den Prins van Oranje te bewaren, totdat voor hem betere dagen waren aangebroken, de hand daarop te leggen, en door schoons belofte de kolonisten te bewegen Engeland's gezag te aanvaarden.

Eenmaal vasten voet daar verkregen hebbende, liet Engeland de Kaap niet los, en in 1814 werd deze voorgoed aan dat land afgestaan, en niet, zoals door velen wordt beweerd, verkocht. Alas bleek echter, dat Engeland's gezag in geen enkel opzicht beter was dan dat, vroeger door de O. I. Compagnie uitgeoefend. Door de op zichzelf goede, doch door verkeerde middelen, en op verkeerde gronden tot stand gebrachte afschaffing der slavernij, beroofde de Boeren van hunne werkkraacht niet alleen, maar zelfs die werkkraachten ook tegen hen op, zoodat de Boeren besloten zich aan Engeland's gezag te onttrekken en verlieten in 1836 hun land, om zich in een ondoelmatige strek te vestigen, waaruit zij na hevigen strijd het kaifopperhoofd verdreven hadden. Niet lang mochten zij echter hunne vrijheid smaken. Met vuur en verontwaardiging verhaalde spreker van Engeland's voortdurend intrigeren, om de Boeren aan zijn gezag te onderwerpen, aan het gedurig opnieuwe zich in een andere strek vestigen om daarna te ontkomen, totdat na een gelukkigen strijd in 1852 het Zandriviertractaat werd gesloten, waarbij Engeland de Boeren volkomen vrij en onafhankelijk verklaarde. Dat dit tractaat den Boeren echter niet voor Engeland's heerschzucht zou vrijwaren, toonde de loop der gebeurtenissen later heider aan. Onderlinge verdeeldheid der Boeren was meermalen voor Engeland een aanleiding om in het inwendig bestuur der Boerestaten in te grijpen, en zoo maakte ook in 1872 de Hegeering van zulk een verdeeldheid bij een Presidentkeuze gebruik in 't troebule water te vischen en de Z. A. Republiek eenvoudig als onderworpen te proclameeren.

Deze gebeurtenis bracht de Boeren tot bezinning en herstelde de eengezindheid onder hen; het hoogere belang hunner gemeenschappelijke vrijheid, die bedreigd werd, legde aan hunne onderlinge twisten het zwijgen op, en dit werd de grondslag voor een gemeenschappelijk verweer tegen Engeland's aanmatigingen; slechts één incident was noodig om daarna uitging te geven en dat had den 12n April 1877 plaats, toen een osenwagen van Boer Boezidenhout door de Engelsche overheid in beslag werd genomen, omdat deze zijne belasting niet wilde betalen. De hieruit ontstane oorlog eindigde in 1882 met het bekende Majoba en de daarop gevolgde vrijverklaring van Transvaal. Na een overzicht van wat sedert dat tijdstip is gebeurd, van Engeland's pogingen, om toch de Z. A. republiek aan zijn gezag te onderwerpen en de daarop uit voortgevloeide huidige krijg, eindigde spreker zijne mededeeling met een dankbetuiging aan de vergadering van den Voorzitter, den heer Henri Evers, den dank der Vergadering te aanvaarden.

BUITENLANDSCHEBERICHTEN.

— Donderdagmiddag tegen 12 uren is het Théâtre Français te Parijs geheel in de asch gelegd. Het theater, de Z-W viougel van het Palais Royal, aan het einde der Avenue de l'Opéra en der Rue Richelieu, was den 15 Mei 1790 als opera-zaal ingewijd, en door den architect Louis Lebourg.

Van buiten vertoonde 't niets meels, van binnen was 't voornamelijk merkwaardig door de vele goede hoedanigheden van zaal en toneel. De acoustiek was bijv. zeer goed, de schildering van

het plafond waarop men Frankrijk zag, aan Molière, Corneille en Racine lauweren uitreikende, was eveneens van betoeken en de foyer en gangen met hun beelden van groote schrijvers gaven een herinnering aan al die schrijvers en helden der verbeeldingskracht, wier verzen binnen de wanden van dit theater hadden getuist.

Daar had ieder bekend toeschouwer zijn buste in marmor. Daar was Talma, in den foyer, op den schoorsteen was een fries, waarop in bas-relief Molière gebeeld was, daar waren nog de bustes van Molière, Racine, de Corneille's, Ponsard, Beaumarchais en Rotrou. Tegenover den schoorsteen stond het bekende beeld van Voltaire, zittende in zijn stoel met het scherpe gezicht, door Houdon. In de gang, die langs den muur van het gebouw, aan de zijde van de Place du Théâtre Français liep, zette die beeldenrij zich voort om aan het einde van de gang te eindigen met het beeld van George Sand, door Clésinger. Beelden van latere schrijvers, Dumas père et fils o. a. Augier, Delavigne, enz. stonden op de trappen.

De ramp is voor de Comédie Française dubbel groot, nu de tentoonstelling voor de door staat. Waarschijnlijk zal de Franse Staat alles in het werk stellen wat strekken kan om een andere zaal voor de Comédie te vinden.

Men zal eenigen tijd moeten wachten om eadere bijzonderheden te vernemen omtrent de grootte van de ramp en het verlies van kunstschatten. Ook wat de oorzaak van de brand aangaat, zal nader licht ontstok en moeten worden; voorhands spreekt men van een gebrek aan de elektrische geleiding of wel in de calorifere. Mevrouw Henriot, eene jeugdige actrice, stikte door den dichten rook en is door de vlammen omgekomen.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

— GRAVENHAGE. De hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat, de heer Leemans, vertrok dozer dagen naar Boekarest om als arbiter op te treden in een geschil op technisch gebied tuschen Frankrijk en Roemenië.

De Franse maatschappij Hallier had het maken van aanzienlijke havenwerken in Constanta voor een bedrag van 5 à 6 miljoen gulden aangenomen, maar verleden jaar het werk gestaakt. Het diensaangetoede bestaande geschil zal nu uitgemaakt worden door drie arbiters. Een van hen is benoemd door de Roemeense regering; een, een Fransch hoofdinspecteur des ponts et chaussées, door de Franse maatschappij; en deze twee hebben samen een derde, geen Hoomeisier of Franschman, benoemd en als zoodanig den heer Leemans gekozen.

— De commissaris-generaal van Nederland voor de in 1900 te Parijs te houden wereldtentoonstelling maakt bekend dat de generale instructie voor de verpakking en de verzending der goederen naar de tentoonstelling, met officiële etiketten en verdere bijlagen, op 3 Maart aan de inzenders is verzonden. Zij, die deze stukken eventueel niet mochten ontvangen hebben, kunnen die alsnog verkrijgen bij den expeditie der centrale commissie voor de tentoonstelling, den heer A. Verkerk, Dam 8 te Amsterdam.

— UTRECHT. De schoorsteen van de beetwortelsuikerfabriek moest door een nieuwen vervangen worden, daar hij niet goed trok en daartoe heeft men dit gevaarte, dat een hoogte had van 34 meter, doen vallen. Nadat de schoorsteen aan de oostzijde uitgebroken en door palen gestut was, werd het hout in brand gestoken en kort daarna viel de schoorsteen met een doffen slag in drie stukken.

— HAALEM. Uit het Thiemefonds der Ned. Maatschappij ter bevordering van nijverheid wordt jaarlijks een premie van 150 beschikbaar gesteld, om uitgereikt te worden aan den leerling van een onzer ambachts- of industriescholen, die een uitmuntend voorwerp op het gebied der kunstnijverheid heeft vervaardigd. Verleden jaar werd de premie toegekend voor een werkstuk in de bewerking van metaal. Bekroond werd de leerling Th. Giliem uit Sneek, van de school voor kunstnijverheid alhier. Dit jaar zal de premie worden uitgereikt in het vak van kunstnaaldwerk.

— LEIDEN. In de groote middenzaal van het Museum van Kunstnijverheid te Haarlem wordt de tentoonstelling gehouden van het theaterdecor „dat gediend heeft tot het oproeren van Mince-lijen“, een sprookje, waarvan door Antoon Molkenboer te Amsterdam de tekst werd geschreven en de decors werden ontworpen.

De ontwerper heeft getracht, door eenvoudige breed opgezette decoratiën, die in verband tot het te spelen stuk staan, en door hunne symbolieke beteekenis pakkend op den toeschouwers werken, de toeschouwerdecoratie in een nieuwe baan te leiden.

De decoratieve voorstellingen zijn met geschilderd doek verkregen door doek van verschillende kleuren op elkander te brengen en de vormen met gekleurde zoemen te contoureren. Het toneelstuk is in een rijk geillustreerd boekje aan het Museum verkrijgbaar gesteld.

— 'S-HERTOGENBOSCH. In de aan den Raad aangeboden ontwerpvoordening tot regeling van de jaarwedden der ambtenaren van de architectuur wordt bepaald, dat die wedden zullen bedragen:

1. Van den ingenieur-architect van /2400 tot /3000.
2. Van den adjunct-directeur van /1500 tot /2200.
3. Van de opzichters van /1010 tot /1620.
4. Van de adjunct-opzichters van /600 tot /900.

5. Van den teekenaar van /840 tot /1200.

6. Van den boekhouder van /840 tot /1200.

7. Van den kleik van /420 tot /780.

De wedden worden verhoogd tot dat het maximum is bereikt: van den ingenieur-architect om de drie jaren met /200, van den adjunct-ingenieur na de eerste twee jaren met /200 en vervolgens na elke twee jaren met /100.

van de opzichters om de drie jaren met /120.

van de overige ambtenaren om de twee jaren met /60.

Met ingang van 1 Januari 1900 worden de jaarwedden van de bestaande ambtenaren verhoogd.

Daar tegenover is in de nieuwe instructie bepaald dat de ambtenaren geene belooning meer mogen genieten voor werkzaamheden ten behoeve van particulieren, en dat de overlangd door hen voor particulieren moeten worden opgemaakt de aanvragen met bijlagen, bedoeld in de hinderwet. De vergoeding daarvoor te betalen moet in de gemeentekas gestort worden.

KAMPEN. De Gemeenteraad heeft met bijna algemeene stemmen besloten tot het aanleggen en in elgen beheer exploiteeren van een telefoonnet.

OOSTERHIEK. Door aankoop van het buitengoed Bato's Wijk is het initiatief genomen tot stichting van een sanatorium voor zenuwlijders aldaar.

Dr. J. L. Dobberke, geneesheer-directeur van het krankzinnigengesticht Endegeest, nabij Leiden, zal als geneesheer-directeur optreden op de heeren J. A. Voorhoeve en C. N. van Goor, architecten te Rotterdam, zullen in overleg met en na goedkeuring door Dr. Dobberke, voor de stichting en de inrichting der gebouwen zorgen.

PERSONALIA

— Bij den Waterstaat in Neder-Indië is: belast met de waarneming van opzichter 2e kl. en geplaatst in Atjeh J. B. Henstedt; benoemd tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op wachtgeld E. G. R. ten Brink;

overgeplaatst van de resid. Kedoe naar de resid. Sumatra's Oostkust, de opzichter 2e kl. W. H. Berkhoudt Jr.; van idem Bagelen naar Kedoe, de opzichter 2e kl. A. H. van Bieker; van de Praanger Regentschappen naar Bagelen, de opzichter 1e kl. C. van Wijk; van Demak naar de Praanger, de opzichter 1e kl. H. Koot;

toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeeling Serang, met Demak als standplaats, de opzichter 1e kl. J. F. H. van Leeuwen. Verleend wegens langdurigen dienst een verlof naar Europa aan den opzichter 2e kl. B. van Laar; geplaatst bij de ontginning van het Ombilië-kolenveld, ten

Door het GEMEENTEBESTUUR van Hengelo (O.) wordt gevraagd:

Een tijdelijk HULPOPZICHTER,

hoofdzakelijk voor het houden van toezicht bij rioleering. Het salaris bedraagt f60 per maand.

In functie-treding 1 April e. k. Aanmelding vóór 15 Maart e. k.

Op een Architectenbureau te Amsterdam wordt een

VOLONTAIR

gevraagd, om dadelijk in dienst te treden. Leerlingen van eene Kunstnijverheidsschool hebben de voorkeur. Bij geleken geschiktheid kan eene vaste aanstelling tegen nader te bepalen salaris volgen.

Brieven onder B C aan het Advertentiebureau van „DE OPMERKER“.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKMAN & BUIJZERD, Brod. SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkeegels.

einde werkzaam te zijn onder de bevelen van den hoofdinspecteur, de ingenieur 3e kl. P. van Tiel, thans werkzaam op het hoofdbureau van het mijnwezen;

ter beschikking van den resident van Soerabaja, voor het marine-etablisement aldaar, de ter beschikking gestelde ambten. op non-act. Th. Heijman.

— De adjunct-inspecteur 2e kl. der staatspoorwegen, Jhr. Mr. C. Beelaerts van Blokland, te Utrecht, is bevorderd tot de 1e kl.

— Te Zandvoort is tot gemeente-ontvanger en gemeente-opzichter benoemd de heer M. Tiekman, wethouder.

— Bij kon. besluit zijn benoemd tot hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft I Franco, werktuigkundig ingenieur te Zwolle, en C. P. Holst Gz., chef-construteur der Nederlandsche fabriek van werktuigen en spoorwagmaterieel te Amsterdam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leeraar in het elementair rechtlijnig en handteekenen, op een salaris van f800, aan de ambachtsschool te Dordrecht. Inlichtingen en inzending van stukken bij den directeur der school.

— Inspecteur van den arbeid. Zieh aanmelden bij gezegeld adres vóór 15 Maart bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid. (Zie Staatscourant No. 54.)

— Opzichter van den arbeid. Zieh aanmelden vóór 15 Maart bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid. (Zie Staatscourant No. 54.)

DIENTSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Opzichter of plaatsing op een kantoor van een architect. Brieven franco no. 154, Van Cittert Zonen, Haarlem. (Zie advert. in voorgaand n.)

INFORMATIE-BUREAU TECHNISCHE VEREENIGING MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

3 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 20, en 23 j., ongeh., verl. sal. f60 à f70, f50 en f60.

1 Bouwk. teekenaar, leeft. 20 j., ongeh., verl. sal. f40.

1 Werkuigk.-teek., „ 22 j., „ „ „ f70.

1 Mach. electricien, leeft. 45 j., geh., verl. sal. f16 à 20 per week.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruijterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, 17 jar en Badkuipen. Closets, Waschtafels, Urinairs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belant zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS. ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Kantoor en Magazijn Bloemkroesherstraat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg. Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Electriciteits Maatschappij „Phaëton“, voorheen

ROOTHAAN ALEWIJNSE & Co. Nijmegen. — — — — — Brussel. ELECTRO-TECHNISCH BUREAU.

Electrische verlichting en Krachtverbrenging.

SPECIALITEITEN.

1. Fabrieken van gloeilampen en electrische toestellen.
2. Dynamo-machines en electro-motoren.
3. Beoglampen, geleidingdraad, kabel, keelspijsen en alle verdere behoeften op het gebied der electro-techniek.
4. Alle artikelen op het gebied der kunsttelegraphie en telephonie.

Engros-handel en Export naar Koloniën, Transvaal en alle overige landen.

UITMEST BILLIJKE PRIJZEN. PRIMA QUALITEIT.

— + Catalogi franco op aanvraag. — +

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met nitrijden-
den bakvloer en Draalovens.

L. van der Hoorn,
DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van ELECTRICHE SCHEL-
LEN, NUMMERBORDEN, TELE-
PHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS enz.
Complete installatiën voor GAL-
VANOPLASTIEK, VERNIKKELLEN,
VERGULDEN, VERZILVEREN enz.
DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIJP-
SCHIJVEN, CHEMICALIEN, APPA-
RATEN enz.

Begrotingen, Prijscuranten enz.
gratis.

**Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.**

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 27den Maart
1900**, des namiddags ten 2 ure (locale
tijd) aan het Centraalbureau der Maat-
schappij tot Exploitatie van Staats-
spoorwegen, in het Moreelse Park te
Utrecht, van:

BESTEK No. 808.

Het maken van grondwer-
ken, het uitbreiden en
wijzigen van sporen en
wissels, en het verrich-
ten van diverse wer-
ken, ten behoeve van
het rangeerterrain
**LIJNENDE--FEIJ-
ENOORD.**

Begroting 130500.

De besteding geschiedt volgens § 80
van het bestek.

Het bestek ligt van den 9den Maart
1900 ter lezing aan het Centraalbu-
reau in het Moreelse Park en aan het
bureau van den Heer Sectie-Ingenieur
A. J. BUIS, te Rotterdam, en is op
franco aanvraag (per brief) aan ge-
noemd Centraalbureau Dienst van Weg
en Werken) te bekomen, tegen be-
taling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 22den Maart 1900, ten
9.30 ure voormiddag (West Europeesche
tijd), te beginnen overweg Roestraat.

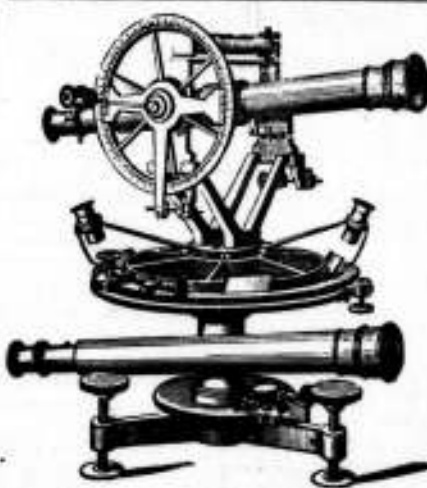
Utrecht, den 5den Maart 1900

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsstraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 596.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op
bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen,
winkels enz. het leveren van **Bestek- en Detailtee-
keningen**, administreren van huizen en eigendommen, het
koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het
exploiteren van bouwterreinen. (Woninggids.)

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN
WATERPAS- HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

**Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.**

AANBESTEDING.

Op **27 Maart 1900**, des namid-
dags ten 2 ure (Greenwichtijd) zal aan
het Bureau van den Sectie-Ingenieur
te Maastricht worden aanbesteed:

VOLGENS BESTEK I.

Het verrichten van eenige
Herstellingen en Ver-
werken met bijlevering
der materialen aan de
gebouwen, kunstwer-
ken en inrichtingen be-
hoorende tot de lijnen:

Pruisische grens bij
Aken—Belgische grens
bij Lannaken.

Maastricht—Belgische
grens bij Eljden.

Maastricht—Venlo—
Blerick.

Pruisische grens bij
Vlodrop—Belgische
grens bij Budel.

Sittard—Pruisische
grens bij Herzogenrath
in 16 Perceelen.

Het bestek is, tegen betaling van
f 1.— verkrijgbaar, op franco aan-
vraag aan bovengenoemd bureau.

Aanwijzing ter plaatse zooals in het
bestek staat vermeld.

De Sectie-Ingenieur,

A. VAN LIEBERGEN.

Advertentie-Bureau

VAN

DE OPMERKER,
20 SCHUYTSTRAAT 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „De Opm-
ker” beveelt zich aan voor de plaatsing van
advertentiën in alle Binnen- en Buitenland-
sche Dag- en Weekbladen.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend
naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

**HET VROEGER BEHEER DER
AMSTERDAMSCH-OPENBARE WERKEN. *)**

Amsterdam kan dit jaar het zesde eeuwfeest vieren
van zijn bestaan als stad, en wij mogen veilig aan-
nemen, dat er aan den Amstel sedert 1300 min of
meer belangrijke openbare werken zijn ondernomen.

Hoe echter het beheer over die werken in de 14e
eeuw was ingericht, weten wij niet, omdat in de
stukken daaromtrent geen gegevens worden aange-
troffen. Maar te Utrecht vinden wij reeds in de 13e
eeuw, onder de „ministri” of ambtenaren van den dom-
proost ook een „timmerman” vermeld, en zoo zal ook
Amsterdam reeds vroeg zulk een ambtenaar gehad
hebben.

Wat toen een „timmerman” heette, was eigenlijk
een „bouwmeester”, die evenwel geen zelfstandig gezag
had, doch onder de bevelen van de Raden, zooals toen
de Burgemeesteren genoemd werden, stond.

Doch reeds in het begin der 15e eeuw begint eene
afdeeling „Openbare Werken” zich te vormen. In een
handvest, door Willem de Goede, Graaf van Holland
en Hertog van Beieren den 4en November 1411 aan
de stad Amsterdam gegeven, staat namelijk onder
meer:

„Item, waer 't, dat eenige Bruggen, Straten, Steyghen-
ren ofte Caeden, binnen onser Stede ofte Vryheyt voor-
schreven ghelegen tot eenigher tydt alsoo vervallen
waren ende verbroken, dat den Raeden van derselver
onser Stede oorbaer dochte, datmense dede vermaec-
ken ende vernieuwen, zoo zoude een van de voorsz.
Raden met twee ofte drien Schepenen onser voorsz.
Stede setten moghen ende kiezen twee, drie of meer
goede knapen, nae behoefte des wercks.”

*) Lezing, gehouden 5 Maart 1900, voor de Amsterdamsche Ver-
eeniging van Gemeente-Ambtenaren „A. P.”

Gij ziet, dat hier uitsluitend de werkzaamheden, die
tegenwoordig als tot het gebied van den ingenieur
behoorend worden gerekend, vermeld zijn. Wij moe-
ten ons echter niet voorstellen, dat de „goede knapen”
zelf de handen aan het werk sloegen, of zelfs maar
op de uitvoering het toezicht hielden. Slechts de koor-
den van de beurs hadden zij in handen; later noemde
men hen de thesaurieren-ordinaris, en onder dien titel
bleven zij bestaan tot in onze eeuw toe, met het beheer
van de geldmiddelen, zoowel als met dat der openbare
werken, belast.

Men scheen in 1411 te vreezen, dat het ambt niet
zeer begeerd zou zijn. Want de Graaf dreigde, dat
„waert dat yemant van den ghenen die al dus gheset
ware, niet en dede als hem geboden ware”, deze
wederspanning met boete en gezezing kon worden
gestraft. Gelukkig kennen wij zulk een dwang niet
meer; een Raadslid, tot Wethouder benoemd, kan
bedanken voor de eer, zonder dat het huis van be-
waring er bij te pas behoeft te komen.

Reeds Graaf Willem koppelde de geldmiddelen
aan de openbare Werken. De onkosten toch van die
werken moesten „gelyk daer af costumelyck is ghe-
weest”, worden betaald door die burgers, welke de
„knapen” zouden aanwijken. Blevden de aangewezenen
in gebreke, dan wachtte ook hen de gezezing.

Dit is alles wat wij omtrent de 15e eeuw weten,
en wel mocht Mr. De Roever schrijven: „Veel van
hetgeen wij gaarne hadden bewaard gezien, heeft het
voorgeslacht onmeedoogend naar den papiermolen
gezonden. Wij kunnen dit betreuren, verhelpen kun-
nen wij het niet.”

Bij zijn leven had de betreunde archivaris mij reeds
medegedeeld, verscheidene aantekeningen omtrent
de openbare werken van vroeger verzameld te heb-
ben. Door de welwillendheid van zijn opvolger werd

ik in staat gesteld, die aantekeningen te bestudeeren. En zoo is het mij dan mogelijk, het een en ander omtrent dit onderwerp hier mede te deelen.

In het midden der 16e eeuw hadden Burgemeesteren het beheer over de openbare werken. Zij deden zich in dat beheer bijstaan door den fabriekmeester. Als zoodanig wordt in 1535 genoemd Willem Hendrickz Craeck. In 1552 ontwerpt een zeker meester Willem, misschien wel de reeds hiervoor genoemde, een rondel voor de stad Hoorn. Wij mogen daaruit afleiden, dat deze fabriekmeester een man van technische bekwaamheid was.

Den 3en Juni 1559 werd Frans Andriesz tot fabriekmeester aangesteld. Hij was van Haarlem afkomstig, en kalkbrander van zijn vak. In 1535 had hij buiten de stad, ter plaatse van de tegenwoordige R. guliersbreestraat, een kalkoven gebouwd, die den onwonenden heel wat last gaf.

Toen Frans werd benoemd, werd zijn jaargeld op 28 £ Vlaamsch, gelijkstaande met f 277 ongeveer, bepaald. Hem werd echter uitdrukkelijk verboden te genieten eenig voordeel van „het vercoopen van spaenders, bicksteen, etc.". Waren er bouwstoffen noodig, dan mocht hij die slechts koopen, als Burgemeesteren hem daar last toe gaven, en moest hij van „directe of indirecte profijten" afzien.

Burgemeesteren verboden hem bovendien „kalck van syn eyghen brandery" te leveren. Doch daar zij wel begrepen, dat Frans zijn zaak niet geheel en al in den steek kon laten, werd bepaald dat „hij sal twee daghen ter week moghen vacceren in zijn eyghen affaire".

Partijen konden elkander bij de drie maanden opzeggen, mits dit drie maanden van te voren te kennen gevende.

Het schijnt, dat Frans Andries tot 1566 zijn ambt heeft waargenomen. Den 16en Mei van dat jaar werd Coenraad Pietersz. als fabriekmeester aangesteld, op een wedde van 300 Caroli-guldens, gelijkstaande met f 450. Ook kreeg hij een toelage voor kleeding.

Den 13en Augustus 1575 wordt Wessel Jacobsz. fabriekmeester, op hetzelfde jaargeld. Hem werd op het hart gedrukt, als hij iets kocht, dit te doen „sonder vrunden oft maechen, noch eenige andere kennissen aen te sien, noch oock eenighe schenkinge te genieten directelick noch indirectelick".

Men zou uit die telkens herhaalde waarschuwingen tegen het zich op ongeoorloofde wijze verrijken willen opmaken, dat dit kwaad in de zestiende eeuw nogal vaak voorkwam.

Toen Amsterdam in 1578 de Spaansche zijde verlaten had, nam een der thesaurieren, Pieter Roding Albertz., het beheer der „fabriek" op zich, tegen een vergoeding van 100 Caroli-gulden 's jaars. En sedert werd steeds een lid van de vroedschap met het ambt van fabriekmeester begiftigd.

Zoo werd den 31 Januari 1589 Jan Jansz. Smith „totte fabrycke deser Stede" verzocht. Ook hij was thesaurier geweest, en zoo is 't dan ook begrijpelijk, dat hem slechts werd verzocht er voor te waken, dat niets van het eigendom der stad zou worden verkocht zonder zijn voorkennis. Voor kwade practijken werd bij hem niet gevreesd. Terwijl vóór 1578 de fabriekmeesters in den regel vakmannen waren geweest, zien wij dit na dien tijd veranderen. Roding handelde in olie, Smith was korenkooper. Er bestond dus toen een toestand niet ongelijk aan die, welke wij nog op het oogmerk bij de Amsterdamsche openbare werken vinden.

Den 25en Februari 1594 besloot de Vroedschap „naedien Jan Jansz. Smith midts syn ouderdom de

fabrycke deser stede nyet lang heeft kunnen bedienen ende daervan oorloff genomen heeft, dat Myne Heeren de Burgemeesteren totte selve fabrycke sullen mogen versoucken Frans Hendrickz. Oetgens, omme 't zelve te bedienen onder al sulke instructie als daer van geconcipteert es ende hem een penningmeester bij te vougen volgende syn versouck".

Deze Oetgens was toen schepen, en bekleedde dus een rechterlijke betrekking; als penningmeester werd naast hem benoemd Pieter Jacobsz. Nachtglas. De oudschepen heeft als fabriekmeester groote verdiensten gehad, zooals wij later zullen zien, doch hij vervulde zijn ambt slechts twee jaren. Den 4en Maart 1596 werd door de Vroedschap geresolveerd: „Alzoe Frans Hendrickz Oetges (nyet tegenstaende alle middelen van inductie by de heeren Burgemeesteren daertoe gebruyckt) nyet heeft konnen werden beweecht, omme hem als fabryckmeester deser stede voor dit loopende jaar noch te laeten gebruycken, ende als voorsz. dyenst niet langer mach ledich staen, zonder merckelycke schade ende nadeel van deser Stede Fabryck, zoo zyn d' Heeren Burgemeesteren geauthoriseert omme tot den voorsz. dyenst te verzoucken ende aen te nemen Pieter Jacobsz. Nachtglas, Raedt ende Penninkmeester ende denselfden, soe ten aenzien van syn dienst van fabryck- als penninkmeester toe te vougen alzulcken Traetement als in billickheyt bevonden zal worden te behoeren".

Nachtglas bekleedde het ambt tot aan zijn dood, er werd 23 April 1603 opgevolgd door Jan Jansz. van Hoorn. Deze Van Hoorn was een zwager van Nachtglas; zij waren beiden gehuwd met eene dochter van den bekenden admiraal Jacob Simonszoon de Rijck. Van Hoorn bleef in functie tot zijn dood in 1623. Den 5 Mei van dat jaar werd hij opgevolgd door Dirk Gerritsz. Houtkooper. Dezen werd als penningmeester Cornelis Wilhelmus ter zijde gesteld.

De laatste fabriekmeester, die Amsterdam heeft bezeten, was Pieter Pietersz. Hasselaer, Raad en oud-Schepen. Hij aanvaardde zijn ambt in 1626 en werd er in 1633 van ontheven.

Na hem namen thesaurieren, aan wie de fabriekmeesters verantwoording verschuldigd waren, het gezag zelf in handen. Zoo bleef de toestand tot in de 19e eeuw.

Toen de post van fabriekmeester werd opgeheven, was reeds een groot werk, de bouw van het nieuwe stadhuis, in voorbereiding. Onder het beheer van Hasselaer begon men met den aankoop van 69 huizen, die gesloopt moesten worden voor den bouw. Thesaurieren en Burgemeesteren trokken in deze één lijn; zij stelden zich meer en meer tegenover de Vroedschap.

In 1639 deden Burgemeesteren en Thesaurieren den Raad mededeeling van hun voornemen, om een nieuw stadhuis te stichten. Daarop werden zij, met Hasselaer, tot een commissie benoemd, om een onderzoek in te stellen naar den toestand van het oude gebouw. Dit onderzoek viel ongunstig uit, waarop in 1640 tot de stichting van het nieuwe raadhuis werd besloten. En het is voornamelijk aan de doortastendheid der thesaurieren te danken geweest, dat het gebouw tot stand kwam. Zij zaten aan het laadje, doch waren volstrekt niet schriel. Zelfs toen in 1653 de Vroedschap, met het oog op den Engelschen oorlog, besloot het gebouw onvoltooid te laten, stoorden zij zich niet aan dit besluit.

Doch alvorens verder de wijze te bespreken, waarop thesaurieren zich van hun taak kweten, wensch ik eerst aan het technisch personeel eenige woorden te wijden. Reeds in de 16e eeuw was de eigenlijke technische

leider de „onderfabriekmeester". Zijn ambt kwam overeen, mutatis mutandis, met dat van den tegenwoordigen directeur der openbare werken. In officiële stukken wordt deze titularis soms ook wel „fabriekmeester" genoemd, ofschoon ten onrechte. Zoo was in 1628, gelijk ik reeds zeide, Pieter Pieters Hasselaer fabriekmeester. Doch in het Thesauriersrekeningboek van dat jaar vinden wij Dirk Gerritsz, die toen onderfabriekmeester was, met denzelfden titel aangeduid als zijn superieur.

Ofschoon van den „onderfabriek" technische kennis verlangd werd, was toch zijn werkring van meer administratieve aard. Hij was belast met den inkoop en de verantwoording der bouwstoffen, het betalen der loonen, en met het opmaken der stukken, die aan thesaurieren moesten worden gezonden. Hij was dan ook, ofschoon ik hem den technischen leider noemde, wat zijn werkring betreft vrijwel gelijk aan den magazijn- en penningmeester, die vroeger aan den dienst van den Stadstimmerman was verbonden.

In tijden van bijzonder veel werk werd, zooals wij reeds zagen, soms een afzonderlijke penningmeester benoemd; de onderfabriek kon zich dan beter aan het technisch deel van zijn taak wijden. Daar men in de 16e en 17e eeuw alles in eigen beheer maakte, was de taak van den onderfabriek niet licht.

Wanneer er werken van eenig belang moesten worden ontworpen, dan wendde het stadsbestuur zich, althans in de 16e eeuw, tot bekwaame deskundigen. Zoo ontwierp in 1545 de architect Mr. Alexander den nieuwen muur tusschen de St. Anthonispoort en den noordelijk daarvan gelegen toren, terwijl in 1566, in 1586 en in 1591 aan Mr. Christiaan van Calcar, Mr. Adriaan Anthonisz. en Mr. Joost Jansz. het maken van uitbreidingsplannen en van ontwerpen voor verdedigingswerken werd opgedragen.

In 1591 wordt de eerste stads-ingenieur, Mr. Cornelis Bloemaert, uit Utrecht, in dienst genomen. Hij had zijn bureau in het gebouw, dat later als Rasphuis werd ingericht, doch toen het verlaten Clarissenklooster was. Slechts zeven maanden is hij in zijn ambt gebleven en wel van 1 April tot 1 November. Men gaf hem geen opvolger.

De eigenlijke vaste technische ambtenaren waren in de 16e eeuw de stadstimmerman en de stadsmetselaar. De stadstimmerman was gehoorzaamheid aan burgemeesters en den fabriekmeester verschuldigd, hij moest toezicht houden op zijn ondergeschikten, en de keuring van het hout verrichten. Het werken voor particulieren was hem niet verboden.

De eerste stads-timmerman, wiens naam wij kennen, was Adriaen Lenaertsz, bijgenaamd Coster. Zijn enig kind was de latere Dr. Samuel Coster, de stichter van de beroemde academie. In 1595 stierf hij, nadat hij reeds eenige maanden ziek was geweest.

Zijn tijdgenoot als metselaar was Roemer Gerbrandts, die in 1568 in dienst trad. Hij was verplicht mede te werken „de truffel in de hand" en ontving des zomers 10 en des winters 7 stuivers per dag, zoodat hij geen jaarwedde had. In 1589 werd zijn loon op 12 en 10 stuivers gebracht. Den 13en December 1594 stierf hij en met 1 Februari 1595 werd Cornelis Danckerts in zijn plaats benoemd.

Deze Cornelis werd te Amsterdam in 1536 geboren. Zijn vader was Danckert Adriaensz. en bakker van beroep. De zoon is misschien tot het metselaarsvak overgegaan, omdat zijn vader in 1556 met de weduwe van een steenhouwer, die tevens metselaar was, hertrouwde.

De nieuwe stadsmetselaar, die, als zijn voorganger, ook het steenhouwwerk, dat voorkwam, moest ver-

richten, overleed reeds in Juni van het jaar, dat hij werd aangesteld.

De oud-schepen Frans Hendriksz. Oetgens was toen fabriekmeester. Hij wist Burgemeesteren over te halen tot de eerste „reorganisatie der Publieke Werken", waarvan de Amsterdamsche geschiedboeken gewagen. Zij vond juist drie honderd jaar vroeger plaats dan de laatste, die in 1895 haar beslag kreeg.

De onderfabriekmeester werd behouden, ook de stadstimmerman en de stadsmetselaar, doch een nieuwe betrekking, die van stadssteenhouwer en beeldsnijder werd geschapen.

Onderfabriekmeester was toen Gerrit Elbertsz. Hop, uit Groningen, die tot zijn dood in 1601 het ambt bleef vervullen.

Als stadstimmerman werd 18 Juni 1595 aangesteld Hendrik Jacobsz. Staets; 19 Juli 1595 volgde de aanstelling van Cornelis Cornelisz. Danckerts tot stadsmetselaar, en van Hendrik Cornelisz. de Keyzer tot stadssteenhouwer en beeldsnijder.

De fabriekmeester, die hem voor benoeming aan Burgemeesteren voordroeg, bleek een uitstekende keuze te hebben gedaan. Van de bekwaamheid dezer drie mannen spreken nog de schoone gebouwen, die de zich ontwikkelende Amstelstad deed stichten.

De ambtenaren hadden allen een vaste wedde van f 400 en f 20 als jaarlijksche toelage voor kleeding. Alleen de stadsteenhouwer ontving slechts f 320, zonder kleedgeld.

(Wordt vervolgd.)

ENGELSCH E BOUWKUNST.

Zowel „Decorative Kunst" als „Studio" houden zich in hunne laatste afleveringen met den architect Ernest Newton en zijne werken bezig.

Het loont wel de moeite, van beide opstellen hier het een en ander mede te deelen. De Duitscher zegt, dat de nieuwe Engelsche huizen het eerst zijn ontworpen tusschen 1860 en 1870, als protest tegen de quasi-Italiaansche villas en de would-be Gothische landhuizen, die toen in den smaak waren. Eden Nesfield, Philip Webb en Norman Shaw hebben de verdienste gehad, de baanbrekers der nieuwe richting te zijn geweest.

De drie bouwmeesters zochten hunne voorbeelden in de kleine buitenhuizen der vorige eeuw die niet door architecten, doch door eenvoudige timmerlieden en metselaars ontworpen waren.

Zij streden tegen de „stijlen", die slechts toegepast werden, opdat de architecten hunne zoogenaamde kennis zouden kunnen toonen, ofschoon al dit stijlvertoon bij buitenhuizen volstrekt niet te pas kwam. Met Shakespeare verlangden zij „more matter with less art".

Aanvankelijk vond het drietal slechts betrekkelijk weinig navolgers, doch in de laatste jaren wordt er meer en meer in hun richting gewerkt. Nesfield is reeds overleden, Webb en Shaw zijn nu grijsaards.

Voor de leerlingen van den laatste, Lethaby, Newton, Horsley, Prior en Ricardo verheugen zich in een uitgebreide praktijk en hebben als ontwerpers van buitenhuizen een goeden naam.

Ernest Newton is de apostel der eenvoud, die hij nog strenger toepast dan zijn leermeesters. Om stijl geeft hij volstrekt niet. Hij hecht geen waarde aan teekenwerk, doch meent dat een bouwmeester bouwen moet. Zijn huizen maakt hij zóó, dat zij aangenaam voor den bewoner zijn; het uiterlijk aanzien is voor hem bijzaak. Alle versierselen verwerpt hij, en daar-

door hebben zijn werken iets strengs, iets puriteinsch, doch tevens iets waardigs en oprechts.

Zuilen, pilasters, friezen, assen, symmetrie en dergelijke moet men bij Newton niet zoeken. Maar het heldere rood van den gebakken steen, het wit der voegen, de roodverglaste pannen, de sprekende schoorsteenen, de groengeverfde deuren en voorspringende vensters zijn voldoende om een effect te bereiken, dat inderdaad treffend genoemd mag worden. De kleur is hier van meer beteekenis dan de vorm.

Newton wijdt ook zijn bijzondere aandacht aan de omgeving der huizen. De tuinen daaromheen ontwerpt hij rechthoekig, met geschoren hagen, meekundig gevormde bloembedden, kegelvormig gesnoeide boomen, balustrades, terrassen en dergelijken.

De Engelschen munten tegenwoordig bijzonder uit in het bouwen van buitenhuizen. De geheele burgerlijke architectuur wordt daar-te-lande door het buitenhuis beheerscht. Dit is zeker niet zonder bedenking, want er dient onderscheid gemaakt te worden tusschen wat voor woonhuizen en wat voor monumenten past.

Na deze beschouwingen uit „Decorative Kunst” volgen nu die van „Studio”.

De schrijver noemt den stijl van Newton den „stijl der ontkenning”. Wie dezen architect over stijl spreekt, maakt hem woedend, want hij is van meening, dat de professoren, die zich geen bouwkunst kunnen denken of zij moet een bepaald stijltiket hebben, met blindheid zijn geslagen.

Newton en zijn vrienden haten al wat stijl, vooral wat geschiedkundige stijl heet. Zij meenen, dat men een zeer goed oudheidkundige en toch een pover bouwmeester kan zijn.

De schrijver in „Studio” is echter niet in alle opzichten het met deze beschouwing eens. Hij zegt: „De theorie der negatie behoort binnen zekere grenzen alleen te worden toegepast. Want het is niet voldoende „weg te laten”, er moet ook iets voor in de plaats worden gegeven. Hier raak ik een teder punt van het vraagstuk aan. Moet hetgeen in de plaats wordt gegeven, uitsluitend voortkomen uit des bouwmeesters geest, of behoort die bouwmeester geen gelegenheid te laten voorbijgaan, die hem gegeven wordt, om het werk zijner voorgangers te bestudeeren? Is het hem veroorloofd, alles te verwerpen, wat zijn verbeelding aan banden zou kunnen leggen, mits hij slechts het levend beginsel der vroegere tijden in zich opneemt, om er het stempel van zijn eigen persoon op te drukken? Ik ben geneigd, als ik het werk des heeren Newton beschouw, hem onder diegenen te rangschikken, die de laatste vraag bevestigend beantwoorden. Een bepaalde stijl is in die werken niet waar te nemen, maar zij spreken van den beschaafden geest desgenen die, ofschoon de zinnen anders bouwend dan zijn voorgangers, toch hun woorden gebruikt”.

De heer Newton is het echter met deze beschouwingen niet eens. Hij zegt: „Het schetsboek en het teekenschot zijn verantwoordelijk voor de treurige toestanden der hedendaagsche bouwkunst. Ik waar schuw er mijn leerlingen telkens voor, zich toch niet de handboeien der stijlen van het verledene te laten aandoen. Hunne oudheidkundige neigingen moedig ik niet aan; steeds wijs ik er hen op, dat een architect moet bouwen, niet teekenen. Hoeveel beter werk zou er niet worden gedaan, als de architect maar begrijpen wilde, dat hij geen tekenaar is! Ik herinner mij nog, hoe een onzer meest beroemde bouw-

meesters, nu overleden, die in den stijl der middeleeuwen uitnemend thuis was, mij eens zeide, dat hij wenschte, al wat hij aan oude werken gezien, geschetst en opgemeten had, te kunnen vergeten; hij vond dit alles hinderlijk in plaats van helpend bij het zelfstandig scheppen. Dit vergeten is slechts hun mogelijk, die een zóo sterken wil bezitten, dat zij zich niet door hunne herinneringen van de wijs laten brengen. Dezulken zijn evenwel schaarsch, zij vormen de uitzonderingen, en daarom is het voor de leerlingen beter, van de historische stijlen geheel onkundig te blijven.”

Er zijn verschillende soorten van buitenhuizen. De grootste noemt men in Engeland „mansions”, de kleinste „cottages”. Doch de soort, daartusschen in, is het meest gebruikelijk, en hier moet de Britsche aard bijzonder tot uitdrukking komen. De heer Newton slaagt hierin al zeer goed. Zijn huizen groeien op natuurlijke wijze uit het vreedzame kalme en rijke Zuid-Engelsche landschap. En wie weet, hoe moeilijk het is dit te bereiken, zal den bouwmeester zijn lof niet onthouden. Hij heeft een type weten te geven, dat niet slechts in Engeland, maar ook aan de overzijde van het Kanaal meer en meer wordt gevolgd.

Over het algemeen zoeken de Engelsche architecten nog te veel naar het schilderachtige, en om dit te bereiken, deinen zij zelfs niet voor grilligheid of gezochtheid terug. De heer Newton weet deze klippen echter te ontzeilen. Hij vermijdt onrustige silhouetten, onnoodige voorsprongen en uitsteeksels, archaische details. Zijn ordonnaties zijn doorgewoond, bijvoorbeeld twee topgevels naast elkander, zonder trapjes of versierselen. Dit geeft iets zeer rustigs aan de ontwerpen, doch soms is een zekere nuchterheid het resultaat.

Newton wijdt bijzondere zorg aan den tuinaanleg. Hij is van meening dat, daar een huis niets met de natuur gemeen heeft, ook de het huis omringende tuinen blijk moeten dragen van door menschenhand te zijn aangelegd. Een standbeeld, zegt hij, wordt maar niet zóo op zijn voetstuk ergens neergezet. Men omgeeft het met treden, lage beplantingen, hekjes en dergelijken. En zoo moet ook om een huis in den tuin een dergelijke kunstmatige omgeving aanwezig zijn. Dit is te bereiken door geschoren hagen, in allerlei vormen gesnoeide boomen, rechte lanen, terrassen en beelden. De bekwaamste tuinaanleggers der wereld vindt men in Japan, en deze laten steeds het kunstmatige op den voorgrond treden.

Overal gebruikt Newton de materialen van de streck, waar hij bouwt. Waar gehouwen steen voorhanden is, bezigt hij die, en richt daarnaar zijn gevels in. Maar ook met gebakken steen weet hij te werken, en hij versmaadt het dan groefsteen te doen aanvoeren, behalve waar het bepaald noodig is.

Het werk van Newton is in zooverre van onzen tijd, dat wij ons niet kunnen voorstellen, dat het tot een vroegere periode behoort. De theorie van de negatie is ongetwijfeld modern. Bij het ontwerpen van buitenhuizen leidt zij tot goede resultaten. Maar voor monumentale scheppingen zal men naar iets anders moeten omzien. Hier schiet de negatie te kort; men kan de historische details wel weglaten, doch men moet er wat anders voor in de plaats geven, wat niet gemakkelijk is.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING” TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 1 Maart 1903.

De Voorzitter opent de vergadering en deelt, na afdoening van de gewone werkzaamheden, het voorstel van het bestuur mede, om de uitgave van photo's van oude gebouwen in de provincie Friesland meer onder de aandacht van zusterverenigingen te brengen, door toezending van een proef met de voorwaarden van uitgave, een en ander naar aanleiding van de gunstige beoordeling der photo's.

Hierop werd besloten, waarna de heer G. Oolman met algemeene stemmen tot lid werd aangenomen.

Alom werd het woord gegeven aan den rapporteur der commissie, bestaande uit de heeren Altona, Kalma en Finko over de beoordeling der 29 ontwerp-voorschriften, gesteld als eischen voor goed en veilig werk ten opzichte van buitensteigers, welke der Vereniging door den heer inspecteur van den arbeid te Groningen waren toegezonden.

Deze voorschriften luiden als volgt:

EISEN VOOR „GOED EN VEILIG WERK” TE STELLEN TEN OPZICHTE VAN STEIGERS (BUITENSTEIGERS) EN TOEBEHOREN VOOR BOUWWERKEN.

(Vergel. Art 19 sub 27, Kon. Besl. van 7 Dec. 1896 Stbl. 215.)

1. Alle onderdelen van steigers moeten van gaaf en gezond hout zijn.

2. De zwaarte der stellingpalen moet, gemeten ter plaatse van het hoogste scheerhout (strijkhout, schakel, aanbinder) minstens 7 (zeven) centimeter in diameter bedragen. Die zwaarte moet naar beneden toenemen met circa $\frac{1}{50}$ van de lengte.

3. De vaste stand der stellingpalen, zowel ten opzichte van wegzinking als zijdelingsche verschuiving moet verzekerd zijn. Zij moeten eenigzins naar den muur van het gebouw toe hellend worden opgesteld.

4. Ter hoogte van elke verdieping moeten de stellingen direct of indirect aan de balklagen worden gekoppeld en gekoppeld blijven.

5. De afstand van uit den muur tot den buitenkant der stellingpalen mag hoogstens 1,60 Meter bedragen, die van de palen onderling hoogstens 2,25 Meter.

6. Bij gebruik van oplagers (verleng- of opzetstukken) aan stellingpalen moeten de te verbinden deelen over een lengte van ten minste 2 Meter samengaan en op minstens twee plaatsen worden gebonden. De touwen moeten van boven af gerekend bij de eerste opstuiking tezamen ten minste 14 omwindingen, (bij de 2e ten minste 20 omwindingen) en bij elke volgende 8 omwindingen meer bekomen.

De windingen moeten door een houten spie kunnen worden gespannen. Elke verbinding moet worden ondersteund door een aangespijkerde kloos.

7. Minstens voor elke verdieping van het gebouw moeten strijk- of scheerhouten (schakels, aanbinders) zijn aangebracht; hun onderlinge afstand mag in geen geval 5 Meter overschrijden.

8. De scheerhouten moeten door aan de stellingpalen aangespijkerde kloosen worden ondersteund. Het aanbinden van scheerhouten aan stellingpalen dient echter steeds even degelijk te geschieden als wanneer deze kloosen niet aanwezig waren.

9. Bij steigers, die langer dan 3 maanden staan, moet een van elke drie deze aanbindingen van staaldrad zijn of een goede ijzeren verbinding zijn.

10. De afstand der kortelingen of buisings mag hoogstens 1,5 Meter bedragen; zij moeten rechts en links nabij en even ver uit den steigerpaal worden gelegd en nooit midden in een vak.

11. De koppeling van scheerhouten (aanbinders, schakels) ten einde ze te verlengen, moet worden vermeden door het naast elkaar plaatsen van twee steigerpalen, waaraan het einde van het eindigende en het begin van het beginnende scheerhout, welke luid tegen elkaar aankomen, zijn bevestigd.

12. Bij gebruik van touwen behooren de verbindingen elke drie maanden, en in het bijzonder na stormweer en ijzel, op hunne sterkte en vastheid te worden onderzocht.

13. Verbinding van stellinghout aan ijzeren zuilen enz. zal nooit door draad, uitsluitend door touwen behooren te geschieden.

14. De stellingpalen mogen niet dunner zijn dan 3 centimeter en moeten zoodanig op de kortelingen worden gelegd of bevestigd, dat opwippen en verhuiven niet mogelijk is.

15. Het plankier moet dicht zijn, zoodat het doorvallen van materiaal verhinderd wordt; de planken mogen niet verder dan 20 centimeter over een buiging uitsteken.

16. Op elke etage der stelling moet aan de buitenzijden een minstens 23 centimeter breede plank als kantdeel zijn aangebracht en ter hoogte van 1 Meter aan de binnenzijde langs de palen een leuning.

17. Onder elke werkstelling, meer dan 3,50 Meter boven den grond gelegen, behoort een schrikstelling aanwezig te zijn. Bij werkzaamheden op hooger liggende werkstellingen kan de onmiddellijk daaronder liggende als schrikstelling dienen.

18. Boven ingangen en over de ganache langte bij stellingen waarlangs passage is, moeten valschermen worden aangebracht minstens 60 centimeter uitstekend, onder een hoek van 45° (verstek), minstens 2 centimeter dik en goed bevestigd of ondersteund.

19. Een zijwaarts verschuiven van het gehele geraamte der

stelling behoort steeds door diagonaal schoren te worden verhinderd.

20. Bij gebruik van lier-, hysch- of trischinrichting moet de stelling ter plaatse evenredig versterkt zijn.

21. De ladders waarlangs de materialen worden vervoerd, moeten tegen uitgliden beveiligd zijn en zoodanig aan de stellingpalen verbonden, dat een overmatig doorbuigen wordt voorkomen. Aan de sporten mogen geen zwieplingen worden verbonden. Het bovenste der ladders moet minstens 80 centimeter boven den bovensten vloer uitsteken, daanoods door een aangespijkerde lat.

22. Het gebruik van ladders met opgespijkerde, niet ingekleepte sporten is verboden. Ontbrekende sporten mogen niet door opgespijkerde latten worden vervangen.

23. De ladders voor verschillende verdiepingen moeten, zoo maar eenigzins mogelijk, niet recht boven elkaar worden geplaatst met 't oog op 't gevaar van vallende voorwerpen. Indien 80 of meer personen de stelling moeten beklimmen, moeten afzonderlijke ladders voor het opgaan en het afgaan worden geplaatst.

24. Bordraan moeten stevig worden ondersteund, de kortelingen daarvan altijd tegen uitschieten worden beveiligd (bijv. door een daaraan gespijkerde kloos achter den schakel) en 't bordes aan de buitensijde door kantdeel en leuning worden beschermt.

25. Liggers voor balkonstellingen moeten binnenshuis onderling worden verbonden en tegen den zolder worden opgekegd.

26. In de nabijheid van trappen en ladders moeten vloeren en bordessen zooveel mogelijk vrij worden gehouden van materiaal.

27. Bij werken in den avond of nacht, zal de geheele stelling voldoende zijn verlicht.

28. Bij gladheid door vorst als anderszins moeten de stellingplanken met zand of aach worden bestrooid.

29. Uit gebruik houtwerk moeten dadelijk na het losmaken de spijkers worden verwijderd, dan wel geheel worden ingedreven of omgewaaid.

De commissie had hierover een kort rapport opgesteld en de naar haar oordeel gewijzigde artikelen aldus geformuleerd:

Art. 1. Alle onderdelen van steigers moeten van gezond materiaal zijn.

Art. 2. De zwaarte der steigerpalen moet, gemeten ter plaatse van het hoogste scheerhout (strijkhout, schakel, aanbinder) voor gebouwen van een verdieping minstens 6 c.M.; voor hoogere gebouwen minstens 7 c.M. in diam bedragen. Die zwaarte moet naar beneden toenemen met 0,8 c.M. per meter lengte.

Art. 3. Onveranderd over te nemen.

Art. 4. Onveranderd over te nemen (met toevoeging) en waar balklagen ontbreken op minstens elk deel van den schakel één schoor.

Art. 5. De afstand van uit den muur tot den buitenkant der steigerpalen moet minstens 1,30 M. bedragen, die van de palen onderling hoogstens 2,50 meter.

Art. 6. Bij gebruik van oplagers (verleng- of opzetstukken) aan steigerpalen moeten de te verbinden deelen, voor gebouwen waarvan 't muurwerk hoogstens 8 M. bedraagt, over een lengte van minstens 1,50 M. samengaan; voor hoogere ten minste 2 M. en op minstens twee plaatsen worden gebonden. De touwen moeten, van boven af gerekend, bij de eerste opstuiking te samen ten minste 12 omwindingen en bij elke volgende telkens 4 omwindingen méér bekomen. De windingen moeten door een houten spie worden gespannen. Elke verbinding moet worden ondersteund door een aangespijkerde kloos.

Art. 7. Minstens voor elke verdieping van het gebouw moeten strijk- of scheerhouten (schakels, aanbinders) zijn aangebracht en blijven bestaan; hun onderlinge afstand mag in geen geval 5 meter overschrijden; zij mogen verwisseld worden door een aangespijkerde scheering of deel.

Art. 8. De scheerhouten moeten bij steigers hooger dan 5 étages, op plaatsen waar het werkvolk op- en afgaat, alsook bij aanzettingen en zwaar belaste punten, door aan de steigerpalen aangespijkerde kloosen worden ondersteund; de kloosen zullen niet eerder worden aangebracht voor de steiger eenigzins belast is. Het aanbinden van scheerhouten aan de steigerpalen dient echter steeds even degelijk te geschieden als wanneer deze kloosen niet aanwezig waren.

Art. 9. Bij steigers, die langer dan 12 maanden staan, moeten de oplagers alle versterkt worden door omwinding van minstens 8 c.M. breed bandijzer of staaldrad; de aanbindingen van de scheerhouten om de andere staande juffer versterken met staaldrad.

Art. 10. De afstand der kortelingen of buisings mag hoogstens 1,5 meter bedragen. Zij moeten minstens 10 c.M. in den muur reiken en minstens 10 c.M. over de scheerhouten heensteken.

Art. 11. De koppeling van scheerhouten (aanbinders, schakels) ten einde ze te verlengen, moet minstens 1 meter naast elkander doorloopen, minstens met 10 omwindingen verbonden zijn en met spieën gespannen.

Art. 12. Bij gebruik van touwen behooren de verbindingen elke drie maanden en in het bijzonder na sterke droogte, stormweer en ijzel, op hunne sterkte en vastheid te worden onderzocht.

Art. 13. Onveranderd over te nemen.

Art. 14. Onveranderd over te nemen, met toevoeging „en bij steigers hooger dan 8 meter moeten de steigerdelen voor opwaaien worden beveiligd”.

Art. 15. Onveranderd over te nemen.

Art 16 Op elke in gebruik zijnde étage van den steiger moet aan de buitenzijde, te beginnen op de 3e étage, een minstens 23 c.M. breede plank als kantdeel, en aan de binnenzijde een leuning zijn aangebracht.

Art 17 onveranderd, uitgezonderd 850 wordt 6.

Art 18 onveranderd, met bijvoeging „deze valschermen behoeven niet te worden aangebracht bij steigers van minder dan 4 M. hoogte. Is de steiger evenwel 8 M. hoog, dan moet dezelve 1 M. breed zijn.”

Art 19, 20, 21 en 22 onveranderd over te nemen.

Art 23 met toevoeging: „niet meer dan 2 personen mogen zich op dezelfde losse ladder hewegen.”

Art 24 geen verandering.

Art 25. Liggers voor balkonsteigers moeten binnenshuis onderling worden verbonden en aan de uiteinden door solide schoren worden ondersteund.

Art 26 onveranderd over te nemen.

Art 27

Art 28 onveranderd over te nemen, alleen 't woord „asch” te doen vervallen.

Art 29. Het gebruikte houtwerk moet dadelijk na het losmaken der spijkers worden verwijderd of ingedreven.

Aldus geformuleerd, werd de beoordeeling der 29 artikelen vastgesteld, daarbij in aanmerking nemende dat steigers bedoeld zijn voor gewone huizenbouw.

Wegens het vervoer van een punt der agenda betreffende ambachtsaandrijving onafgemaakt, en sloot de Voorzitter onder de gewone dankbetuiging de vrij goed bezochte vergadering.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1106e Vergadering van Woensdag 14 Maart 1900.

Na opening en lezing der notulen werd als ingekomen stuk voorgelezen een brief van den heer Sparrings, waarin deze zijn functie als bestuurslid nederlegt wegens drukke werkzaamheden. Hierna kreeg de heer F. Zwollo 't woord. Spreker gaf een toelichting bij een keur van gedreven koperen en zilveren voorwerpen ter vergadering aanwezig. Al deze voorwerpen waren van de hand van spreker met een enkele uitzondering, ook wat betreft 't ontwerp daarvan.

Daar spreker juist een jaar geleden in een der vergaderingen van 't Genootschap de techniek in 't bijzonder behandeld had, wilde hij ditmaal hierbij niet meer in 't bijzonder stilstaan.

Een gedreven koperen bloemenbak, ontworpen door den heer Joseph Cuypers, en uitgevoerd door spreker, werd, wat betreft constructie en drijfwerk nader toegelicht. De bak zelf was geheel opgedreven uit een koperen plaat, zoodat wanden en bodem een geheel vormen, waarbij op vernuftige manier hals en voetstuk waren aangemaakt.

Over dit ontwerp ontstond zich een levendige discussie tusschen den heer Zwollo en den heer Van Vuuren, kunstmid te Amsterdam.

De heer Van Vuuren was 't totaal oneens met den heer Zwollo, dat dit de juiste constructie was. De heer Van Vuuren is een ijverig voorstander van goed solderen, dat volgens zijn zienswijze hetzelfde doet zien en belangrijk goedkoper is. De heer Zwollo riep de opinie in van een der leden, nl. den heer Hoeker, als vakman. De heer Hoeker was 't geheel eens met den heer Zwollo en keurde de manier van werken van den heer Van Vuuren af.

Een tweede belangrijke vraag werd gesteld door den heer Derkinderen, die den heer Zwollo vroeg of 't wenschelijker was dat in ontwerp en uitvoering in één hand bleven, of dat ontwerp en uitvoering van samenwerkende krachten waren. De heer Zwollo was de laatste opinie toegedaan, echter met dien verstande, dat denker en uitvoerder zeer intiem tot elkander staan. Zoo niet, dan heeft de eerste opinie voor.

Een hartelijk woord van dank werd den heer Zwollo gebracht voor zijn belangrijke bijdrage.

Hierna gaf de Voorzitter eenige inlichtingen over de werkzaamheden der commissie (van 16 leden) voor de a. s. Lustrumtentoonstelling. Voorgesteld werd deze met Mei 1901 te houden, 't welk in de volgende vergadering beslist zal worden.

Voorts werd mededeeling gedaan, dat 't Genootschapslokaal waarschijnlijk overgebracht zal worden naar Café Parkzicht. Na eenige huishoudelijke aangelegenheden werd de goed bezochte vergadering gesloten.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag 10 Maart 1900.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering, deelt de Voorzitter mede dat er op de prijsvraag „Grafmonument” drie ontwerpen zijn ingekomen onder de motto's: „Roes”, „Oom Paul” en „A. V.”.

De heeren D. Oosthoek en A. J. Sanders worden na ballotage als nieuwe leden aangenomen.

Daarna heeft er een beoordeeling plaats door al de aanwezige leden van de ingekomen ontwerpen op de prijsvraag: „Strat-verloring”, waarmee het officiële gedeelte der vergadering is afgelopen. Het meerendeel der leden blijft nu nog eenigen tijd gezellig bijeen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. De jury van toelating voor de architectuur in de Nederlandsche afdeeling „schoone kunsten” ter wereldtentoonstelling te Parijs heeft den 1den dezer vergaderd in het gebouw van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst, en de daar verzamelde inzendingen der Nederlandsche architecten aangenomen.

Deze jury bestond uit de heeren: Dr. P. J. H. Cuypers en C. M. M. van Nieuwen, als leden van de bijzondere commissie voor groep II van de Nederlandsche afdeeling schoone kunsten; A. Salm G. B. van, als voorzitter van de Maatschappij tot bevordering der bouwkunst; K. P. C. de Bazel, als voorzitter van het genootschap Architectura et Amicitia, en A. La Comte, Ed. Cuypers en C. T. J. Louis Rieker, gekozen door de inzenders.

GRONINGEN. Naar wij vernemen heeft het R.-K. kerkbestuur een groote uitgestrektheid grond gekocht, om daarop een kerkgebouw te stichten. Het maken der plannen en de uitvoering van het werk zal vermoedelijk worden opgedragen aan den architect A. Th. van Elmpst alhier.

Door het stichten van deze kerk bereikt het aantal Roomsche kerken in deze stad de hooveelheid, welke vereischt wordt om Groningen tot bisschopsstad te verheffen.

PERSONALIA

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is:

toegevoegd aan den chef der 1e waterstaatsafdeeling voor de opnemingen in het belang der verbetering van de bevoeling en den waterafvoer in Noord-Bantam, met intrekking zijner detachering bij den aanleg van staatspoorwegen, de ingenieur te kl. B. V. E. Rosthuisen.

— Bij den aanleg van den staatspoorweg Batavia-Tangerang-Bantam is:

belast met het beheer der 4e sectie, tijdelijk met dat der 3e sectie, de bouwkundig ambtenaar te kl. A. Hesselink.

— Bij beschikking van den minister van waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichters: P. J. d'Hersigny te Brielle bij het verbeteren van de toegangen naar het veer over het Spui te Nieuw-Begerland en W. P. H. Lommertzen te Zithommel bij het maken van twee ijzeren aanlegposten met toegang-bruggen, een ijzeren lichtopstand en bijkomende werken, ten behoeve van een stoomtramweghaven te Numansdorp.

— Bij kon. besluit is aan den aspirant-ingenieur der marine M. A. Cornelissen, op zijn verzoek, eervol ontslag uit 's Rijks dienst verleend.

— Uit 80 sollicitanten heeft de Gemeenteraad van Venlo tot opzichter over de gemeentewerken benoemd den heer A. M. Schoonmakers, gemeente-opzichter te Breda, op eene jaarwedde van f 1200.

— De heer A. N. Gulden, gemeente-architect te Zaltbommel herdenkt 1 April den dag waarop hij vóór 85 jaar in dienst der gemeente trad. Den oudsten ambtenaar dezer gemeente zal het dien dag zeer zeker niet aan belangstelling ontbreken.

— Benoemd tot adjunct-ingenieur bij de N.-O. Locaalspoorweg-maatschappij te Zwolle, de heer W. Kamp te IJmuiden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Het Dijkbestuur van het Waterschap der „Vijf Doelen Zeedijken Buitendijk” te Harlingen vraagt bij de aan de Zeeworlingen van het Waterschap uit te voeren buitengewone werken een tijdelijk opzichter, tegen een salaris van f 70 per maand.

Gedingmakenden worden verzocht zich schriftelijk aan te melden vóór den 1 April a.s.

— Leerling voor ontwerpen op bouwkundig en ornamenteel gebied. Adres onder letters D. D. aan het bureau van dit blad. (Advertentie in dit nummer.)

— Opzichter bij den dienst der gemeentewerken te Breda op eene jaarwedde van f 800. (Advertentie in dit nummer.)

— Opzichter bij den dienst der gemeentewerken te Utrecht. (Advertentie in dit nummer.)

DIENTAANBIEDINGEN.

— Chef de bureau of eerste teekenaar op omstr. f 1200 salaris. Adres onder letter H. O. aan het bureau van dit blad. (Advertentie in dit nummer.)

— Een assistent opzichter-teekenaar, goed op de hoogte met detailleren en volkomen bekend met het maken van lichtdrukken, zoekt plaatsing. Adres no. 76, bureau deses. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING
MARKSTRAAT 360, AMSTERDAM

3 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 20, en 23 j., ongh., verl. sal. f 60 à f 70, f 50 en f 60.

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 20 en 21 j., ongh., verl. sal. f 40 en f 60.

1 Werktuigk.-teek., leeft. 22 j., ongh., verl. sal. f 70.

1 Mach. electricien, leeft. 45 j., geh., verl. sal. f 16 à 20 per week.

ADVERTENTIËN.

Weekblad „DE OPMERKER”.

Algemeene Vergadering van AANDEELHOUDERS der Maatschappij tot Exploitatie van „De Opmaker” op Dinsdag den 27 Maart 1900, des namiddags te 1½ uur, in het „Zuid-Hollandsch Koffiehuis” te 's Gravenhage, ter behandeling van de volgende punten:

1o. Balans met toelichting en verslag van Commissarissen, benevens Winst- en Verliesrekening over het afgelopen Boekjaar.

2o. Benoeming van een Commissaris, ter voorzitting in de vacature, ontstaan door periodieke afsteding.

HET BESTUUR.

BEK. TEEKENAAR

zoekt pl. als CHEF DE BUR. of 1ste Teek. Bekend met Ontwerpen, Sierkunst en Perspectief. Sal. f 120 omstr. naar werktijd. Werk en ref. ter inzage. Br. L. H. O., Bur. „Opmerker”.

Bij een Architect te Amsterdam kan een

LEERLING

GEPLAATST worden voor
ONTWERPEN

op Bouwkundig en Ornamenteel gebied.

Br. Bur v. dit Blad onder letters D. D.

Te Breda wordt gevraagd:
EEN OPZICHTER
bij den dienst der gemeentewerken.

Jaarwedde f 800.—, welke wedde kan verhoogd worden na de eerste vijf jaren onafgebroken dienst met f 100.— en na tien jaren onafgebroken dienst eveneens met f 100.—.

Deelname aan het pensioenfonds is verplichtend. Eigenhandig geschreven adres, op gezegeld papier, vrachtfrij in te zenden aan den burgemeester van Breda vóór 31 Maart 1900.

Opzichter-Teekenaar.

Voor het toezicht bij den bouw eener school en woning wordt zoo spoedig mogelijk gevraagd een bekwaam **OPZICHTER-TEEKENAAR**. Salaris naar bekwaamheid.

Zich aan te melden bij den Directeur der Gemeentewerken te Utrecht, die persoonlijk tusschen 10 en 12 uur op zijn bureau, Stadstimmerhuis, is te spreken.

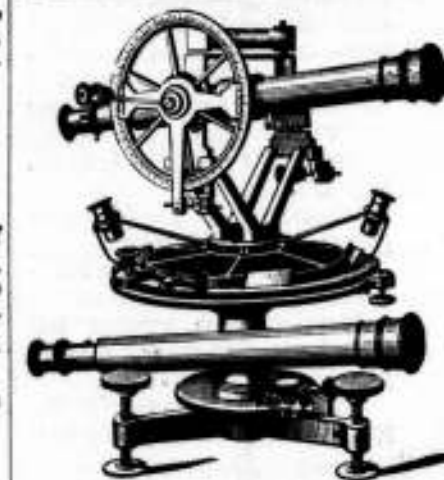
Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Lavering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.
Kantoor en Magazijn Bloemkwekerstraat 64 b.jd. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKHEET

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Javasche Bosch-Expl.-Mij.
v/h. P. Buwalda & Co.

DJATHOUT (JAVA-TEAK).

Handel in Alle houtsoorten worden tegen concurrerende prijzen in loon gezagd **De Directie.**

Siamhoutleverij: Overaljde van het IJ, westelijk v. h. Tolhuis. Nieuwe Doelenstraat 12-14 bij de Munt Amsterdam.

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy., DEN HAAG.

Kantoor STATIONSPLEIN No. 9.

(tegenover Station Hollandsche Spoor).

B. HOLSBOER.

Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor **WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.**

BEKROOND voor WATERPAS, HOEKHEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1866, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz. Bakens, Notatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Zooeven verschenen:

„Motieven”.

Verzameling schetsen van Gevels, Interieurs, Details, enz. door **ANTON VAN DE SANDT, Architect.**

Aflevering I. — Prijs f 1.50.

Afzonderlijk verkrijgbaar bij de toeren boekhandel en bij den aansteller **ROTTERDAM, Wijnhaven 98.**

H. & J. SUIYVER
FABRIKANTEN VAN
Stoomketels en Werktuigen.

op de Intern. Tentoonstelling te Amsterdam 1883 bekroond met
EERE DIPLOMA (hoogste onderscheiding)
Hollandsche Tuin en Koopgaard,
Bickerstraat
AMSTERDAM.

Provincie Zuid-Holland.

AANBESTEDING.

Op **Maandag den 26sten Maart 1900**, des voormiddags te 11½ uren, zal, onder nadere goedkeuring, door den Voorzitter, of een der Leden van het College van Gedeputeerde Staten der Provincie Zuid-Holland, en in bijzijn van den Hoofd-Ingenieur van den Provinciaal Waterstaat in Zuid-Holland, aan het lokaal van het Provinciaal Bestuur te 's-Gravenhage, worden aanbesteed:

Het maken van een BASALT-MUUR te Middelharnis aan den mond der Somme dijsche haven.

Raming f 5,000.

De aanbesteding zal geschieden bij enkele inschrijving, overeenkomstig § 447 der A. V.

Het bestek ligt na den 14dezer ter lezing aan het lokaal van het Provinciaal Bestuur van Zuid-Holland te 's-Gravenhage, en is voorts op franco aanvraag, tegen betaling der kosten, te bekomen bij de boekhandelaars-firma **GEBOEDERS VAN CLEEF**, Spui n°. 28a, te 's-Gravenhage en door hare tusschenkomst in de voornaamste gemeenten des Rijks.

Nadere inlichtingen, ook omtrent de kosten der besteding, zijn te bekomen bij den Hoofd-Ingenieur van den Provinciaal Waterstaat in Zuid-Holland, **J. VAN DER VEGT**, te 's-Gravenhage, terwijl aanwijzing in loco zal plaats hebben op **Dinsdag en Dondrags** de besteding voorafgaande.

De Gedeputeerde Staten der Provincie Zuid-Holland,
FOCK, Voorzitter.
F. TAVENRAAT, Griffier.

ROLLUIKEN

Maatschappij tot Exploitatie van
S aatsspoorw. gen.

AANBESTEDING.

Op **27 Maart 1900**, des namiddags ten 2 uren (Greenwichtijd) zal aan het Bureau van den Sectie-Ingenieur te Maastricht worden aanbesteed:

VOLGENS BESTEK I.

Het verrichten van eenige Herstellingen en Verwerken met bijlevering der materialen aan de gebouwen, kunstwerken en inrichtingen behoorende tot de lijnen:

Pruisische grens bij Aken—Belgische grens bij Lannaken.

Maastricht—Belgische grens bij Eijsden.

Maastricht—Venlo—Blerick.

Pruisische grens bij Vlodrop Belgische grens bij Budel.

Sittard—Pruisische grens bij Herzogenrath in 16 Parcellen.

Het bestek is, tegen betaling van f 1.— verkrijgbaar, op franco aanvraag aan bovengenoemd bureau.

Aanwijzing ter plaatse zooals in het bestek staat vermeld.

De Sectie-Ingenieur,
A. VAN LIEBERGEN.

Maatschappij „Brack's Doelen-Hotel”
te Amsterdam.

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag den 31sten Maart** a. s., 's middags om 3 uur, zal in Café „Du Passage”, aan den Nieuwendijk te Amsterdam, namens de Maatschappij „BRACK'S DOELLEN-HOTEL” worden aanbesteed:

Het gedeeltelijk verbouwen van BRACK'S DOELLEN-HOTEL, met bijlevering van alle materialen en arbeidsloon.

Bestek en lichtdrukken zijn tegen betaling van f 1.25 van af 21 Maart a. s. verkrijgbaar bij den H. er P. RIJNJA, R. guliersgracht 314, te Amsterdam.

Inlichtingen worden gegeven door de Architecten

A. L. VAN GENDT en ZONEN
te Amsterdam.

van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. M. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Openbare
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der gemeente Utrecht zijn voornemens op **Zaterdag 24 Maart 1900**, des namiddags ten 1½ uur in het openbaar ten **STADHUIZE**

aan te besteden:

1°. Het bouwen van een **Schoolgebouw met Gymnastieklokaal** aan den 2^{en} Dalschendijk, nabij den Amsterdamsechen Straatweg.

2°. Het bouwen van een **Woning** voor het hoofd van voornoemde school ter plaatse voormeld.

De bestekken met teekeningen liggen ter inzage aan het Bureau der Gemeentewerken Aelter Klarenburg en zijn aldaar, zomede ten StadhuiZe (Afdeling Financiën) en bij de Boekhandelaars **VAN TERVEEN & ZON**, verkrijgbaar tegen den prijs van f 1 per exemplaar met stel teekeningen van eerstgenoemd en van f 0.50 idem met tekening van het sub 2 genoemd werk met 4 ota. verhooging voor ieder bij toezending per post.

Aanwijzing in loco zal geschieden op **Dinsdag 20 Maart** e. k., des namiddags te 2 uur.

UTRECHT, 9 Maart 1900.

De Secretares der Gemeente Utrecht,
J. BOOL.

A. P. SCHOTELG
DORDRECHT.
Stoommarmerszagerij Steenhoutwerf.
Steen- en Marmershandel.

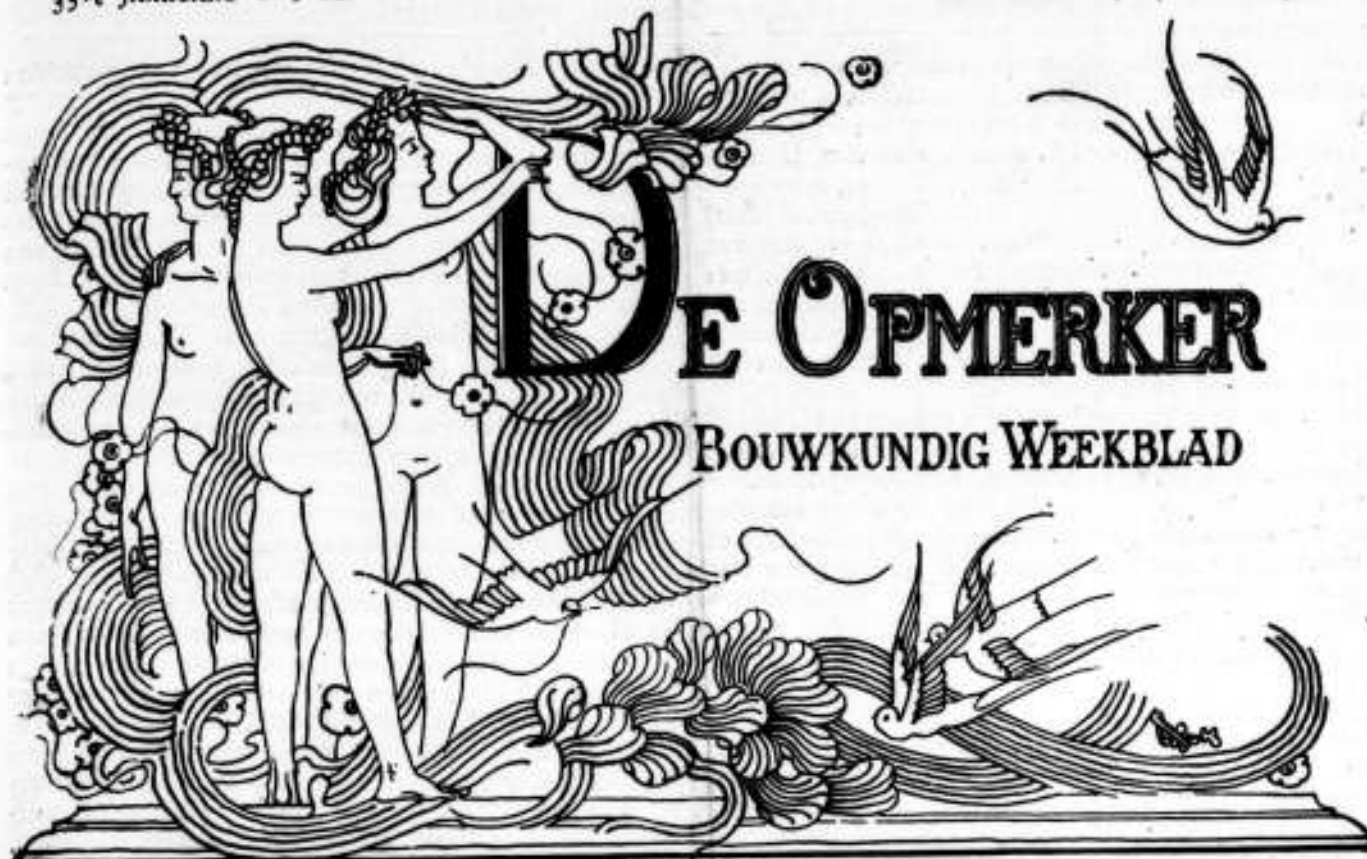
H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook **OVENS** met altrijden den bakvloer en Draalovens.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.
Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

**HET VROEGER BEHEER DER
AMSTERDAMSCH E OPENBARE WERKEN.**
(Vervolg van bladz. 83.)

Het systeem van bezoldigen verschildt eenigszins van dat, hetwelk in onzen tijd in zwang is. Want behalve de vaste of ordinairis-wedde, werden ook extra-ordinairis of buitengewone wedden gegeven. Deze laatste werden telkens slechts voor één jaar toegekend, doch wie er eens mede begiftigd was, en ten genoee der heeren zijn ambt vervulde, kon er vast op rekenen. Het was dus eigenlijk een loonsverhooging, overeenkomende met de persoonlijke toelagen, die thans nog wel eens worden toegekend.

Staats kreeg in 1597 zulk een extra-ordinairis van f 100. Danckerts werd in 1599 daarmede bedacht, en De Keijser in 1607. Het salaris van den laatste werd in 1608 op f 400 vastgesteld.

In 1598 werd de extra-ordinairis van den stadstimmerman tot f 200 verhoogd, en die van den stadsmetselaar en den stadssteenhouwer in 1610 op hetzelfde bedrag gebracht. Toen werd evenwel dat van Staats tot f 400 verhoogd.

Men kan dus zeggen, dat sedert 1610 de salarissen van timmerman, metselaar en steenhouwer f 820, f 620 en f 600 bedroegen. Maar er werden ook zogenoemde „vereeringen” gegeven. Zoo ontving Hendrik de Keyser den 4n April 1609 voor zijn beursontwerp f 150, een bedrag waarvoor men dat van 1898 zeker niet zou hebben gekregen.

Zijn de bezoldigingen, die genoten werden, niet hoog (ofschoon men ze, om hare waarde naar ons tegenwoordig geld te bepalen, moet verdubbelen), wij behooren in het oog te houden, dat werken voor

*) Lezing, gehouden 5 Maart 1900, voor de Amsterdamseche Vereeniging van Gemeente-Ambtenaren „A. P.”

particulieren den ambtenaren veroorloofd was, en dat dit vooral Hendrik de Keyser heel wat moet hebben opgebracht, daar zijn diensten tot ver buiten Amsterdam begeerd werden.

Er werden, in deze jaren, ook personen tijdelijk in stadsdienst genomen, en wel meest voor ingenieurswerk. Men kende toen nog geen andere ingenieurs dan de vestingbouwkundigen. De stad, die toen bezig was zich uit te breiden, had voor het ontwerpen harer nieuwe wallen ingenieurs noodig. Deze personen hadden geen vaste wedde. Ook de landmeters, van wie omstreeks 1600 vooral Adriaan Ockers en Lucas Janszoon Sinck voor de stad werkten, hadden zeer wisselvallige belooningen, daar zij slechts dan aan dan arbeid werden gezet, als dit voor het uitbakenen en in kaart brengen van de nieuwe wijken werd noodig geacht. Sinck ontving in 1615 voor zijn werkzaamheden f 971.

De wijze, waarop Amsterdam tot 1795 bestuurd werd, verschildt zeer van de tegenwoordige. Om de toestanden van vroeger te kunnen beoordeelen, is eenige kennis van de bestuursinrichting gewenscht. De Raad, die ook wel de Vroedschap genoemd werd, bestond uit 36 leden. Hij werd niet door de burgerij gekozen, doch vulde zichzelf aan. De Vroedschap koos ieder jaar vier burgemeesters, die het dagelijksch bestuur der stad vormden, en voor één jaar zitting hadden. Slechts één van de vier mocht twee achtereenvolgende jaren in functie zijn. De keuze geschiedde op 1 Februari, en ieder der burgemeesters was om de drie maanden voorzittend burgemeester. De afgetreden burgemeesters vormden den Oud-raad, een lichaam, dat door de regeerende burgemeesters in alle zaken geraadpleegd werd. Ieder afgetreden burgemeester werd, als het zijn tijd was, weer herbenoemd, zoodat de Oud-raad in den regel uit twaalf personen was samengesteld.

De geldmiddelen en de openbare werken stonden onder het beheer der Thesaurieren-ordinaris, wier getal niet vaststond. In den regel waren er vier, die, in Wagenaar's tijd, des Woensdags en des Donderdags vergaderden. In de eerste helft der achttiende eeuw bestond hun personeel, dat overeenkomt met dat onzer tegenwoordige afdeling Financiën en dat van de administratie der afdeling Publieke Werken, uit: een stadssecretaris, die men thans hoofdcommies zou noemen, een penningmeester, een opperboekhouder, een boekhouder, een commies, drie klerken, een bediende en een bode.

Er bestond echter ook nog een college van Thesaurieren extra-ordinaris, dat met het beheer over de lastingen, die geheven werden, zich bezig hield.

Ook de rechtspraak geschiedde door het stadsbestuur, en wel door de Schepenen, terwijl de Schout of Hoofdofficier met het opsporen der misdrijven was belast.

Gij ziet, dat het volk volstrekt geen invloed op het bestuur der stad had. De uitdrukking „wat de heeren wijzen, moeten de gekken prijzen" moet dan ook toen vaak gebruikt zijn.

De technische ambtenaren zetelden niet als thans ten raadhuize. Zij verbleven op de terreinen, die voor hun dienst waren bestemd, en zij hadden daar ook huune woningen, die door de stad waren gebouwd.

De „Stadstimmeruin" bevond zich in 1595 aan het Rokin, op den hoek van de Doelenstraat. Van deze inrichting zijn nog een paar herinneringen over. Gij moet ze echter niet zoeken ter plaatse waar zij zich eens bevond. Maar wanneer gij de poort van de Agnieten-school en die van het Burgerweeshuis tegenover Concordia ziet, dan aanschouwt gij de beide poorten, die vroeger tot dien timmertuin toegang gaven. In 1634 zijn zij naar de gebouwen, die zij nog op het oogenblik versieren, overgebracht. Galland meent, dat de poorten in 1605 zouden zijn gemaakt. De vormen zijn echter die van een vroeger tijdperk. Later dan 1590 kunnen zij niet zijn gemaakt.

Deze timmertuin is echter niet de oudste geweest. Hij werd pas in 1546 gesticht, ter vervanging van de „scaffierij", die zich bevond tegenover den O. Z. Voorburgwal, ongeveer ter plaatse van het tegenwoordig Binnengasthuis.

In 1595, toen Hendrik de Keyser als stadssteenhouwer was aangesteld, werd eene steenhouwerij voor hem ingericht ter plaatse waar nu de Groeneburgwal in den Amstel uitkomt. Zij werd, aan de noordzijde, begrensd door de tegenwoordige Staalstraat. In het huis, dat daarbij gebouwd werd, heeft Hendrik tot zijn dood, in 1621, gewoond. Blijkens het kohier van den tweehonderdsten penning, van 1631, woonden daar toen nog „d'erffgenamen van Mr. Henrick", die op een vermogen van f 2000 waren geschat. Het schijnt, dat ook Pieter de Keyser daar toen nog woonde, die zijn vader als stadssteenhouwer was opgevolgd.

Niet lang daarna was de „Stads-steenthuyt", zooals Commelin hem noemt, verplaatst, en wel „aan het noord-eynde van de Leydsche graft" (toen nog de stadswal). Hier werkten eerst Pieter de Keyser, later Quellijn met zijn helpers. Doch in Commelin's tijd, het laatste der 17e eeuw, was er geen stads-steenhouwer meer. De „Stads opper Meester-Metselaar" had daar toen zijn woning „en het opzicht op alle Stads-metselwerken, Metselaars en Opperluyden, nevens kalk, steen en dergelijke materialen, die alhier in voorraad tot onderhoud van kleynen noodwendigheden, opgedaan en bewaard worden. Hierbij is nu ook de Steen-

houwerij, staande onder het opzicht van gemelden Meester-Metselaar".

In 1632 was de Stads-timmeruin van de Oude Turfmarkt verplaatst naar den Jordaan. Volgens Commelin „op de Baangraaf tussen de Thuynstraat en Angelijsstraat, een groote hoek ledige erven innemende, die in twee deelen, het voorste deel tot een Hout-thuyt met een water doorsnydende, om 't hout te bequamer daer in te voeren".

Aan de westzijde stond „een treffelijk gebouw tot opzetting van 't droog hout". De timmerwerf werd omgeven door „logien, zoo tot Schrijnwerkers, Smits, Slootmakers, Wagemakers, als Spyker kassen, Brandemmerhuysen als andere gereedschappen".

In 1660 „werd de thuyt van daar weder opgeruimt en vervoerd naar de oostzyde van den Amstel, tussen de Weesperpoort en de Amstelbrug, op de Achtergracht". Hier was, in het laatste der 17e eeuw, „het Stads Timmerwerk, Smids, 't Magazijn van Yserwerk en andere nootsakelykheden geplaatst, waar toe een bysondere Boekhouder is, die van alles naukeurigh boekhout". Hier hadden ook „de Stats-Timmerbaas en Boekhouder haar woonhuysen".

De „Stads-Scheepstimmerwerf" was toen gelegen op Oostenburg, daar niet als Vlotschuyten, Modderschouwen en dergelyk slag gemaakt en hersteld werden. Alle dese boven genoemde stads arbeitsluiden, alsmede die aan haar Heyen werken, genieten nevens de daghuuren vrij drank en worden alhier des Zaterdag verscheyde soorten van Stadts arbeiders betaald.

De Thesaurieren, en tot 1633 de fabrieksmeester, behandelde alles met de „bazen". In 1595 was er geen architect in dienst genomen. Het maken der ontwerpen werd overgelaten aan den stadssteenhouwer Hendrik de Keyser. Zijn zoon Pieter was een man van minder gaven, en toen deze in 1621 zijn vader had opgevolgd, werden, naar het schijnt, enkele ontwerpen aan den stadstimmerman Staets gevraagd.

Maar toen, sedert 1627, het stadsbestuur zich bezig hield met het beramen van den nieuwen stadhuishouwer, werd naar meer bekwaame ontwerpers omgezien.

De zaak was zeer geheim gehouden, doch sinds 1643 zonden verscheiden bouwmeesters, waaronder ook Philips Vingbooms behoorde, plannen in Burgemeesteren vonden dit echter ongepast, en stelden zich in verbinding met de architecten Pieter Post en Jacob van Campen, om een ontwerp te verkrijgen, zóó als zij dat begeerden.

Uit al wat wij van Jacob van Campen weten blijkt dat, ofschoon hij een zeer geniaal man was, hij toch als architect te zeer dilettant bleef, om zijn ontwerpen tot in onderdeelen te kunnen uitwerken. Hij was echter een voornaam heer en verkeerde met de Amsterdamsche regeeringspersonen op een voet van gelijkheid, zoodat het niet te verwonderen is, dat hem het maken van het ontwerp werd opgedragen. Van Campen heeft echter slechts schetsen geleverd, die door Pieter Post werden uitgewerkt.

Den 28n October 1648 werd de eerste steen gelegd, en daags daarna Daniël Stalpaert tot stads-architect benoemd, op de tamelijk hooge bezoldiging van f 1600 en f 30 mantelgeld. Hij had zes opzichters onder zijn bevelen, en was tot groote tevredenheid van Jacob van Campen werkzaam. Deze genoot geen honorarium en slechts zijn onkosten werden hem vergoed.

Toen van Campen in 1657 overleden was, werd Pieter Post belast met het maken der ontwerpen voor de toen nog onvoltooide deelen van het gebouw.

Deze opdracht moet niet aangezien worden als een

blijk van ontevredenheid met Stalpaert. De Oud-raad had den 29n October 1648 besloten „Daniël Stalpaert is aengenomen voor stats architect op een tractement van zestien honderd gulden 's jaers, mits dat Burgemeesteren alle jaren vry mogen en hy zal moeten doen al wat de stat aengaet of dat Burgemeesteren of Thesaurieren hem belasten".

Zijn dienst was ingegaan op 1 Augustus 1648 en Burgemeesteren waren dus vry, hun architect ieder jaar op dien datum te ontslaan. Zij deden dit echter niet, doch toonden herhaaldelijk, dat zij Stalpaert op hoogen prijs stelden. Bij het bouwen van het Stadhuis was Stalpaert de practische uitvoerder; hij gaf zich niet voor kunstenaar uit, gelijk uit zijn „Eerpligt aan Mijn Heer en Meester Jacob van Campen", waarin hij betuigt, aan het ontwerp geen deel te hebben, blijkt. Maar een uitmuntend technicus was hij wel; zijn werk is de uitbreiding der stad van 1663, die op zoo gelukkige wijze aan Amsterdam zijn halvemaaanvorm gaf. Met die uitbreiding was de Oud-raad, en terecht, zeer ingenomen. Hij besloot den 30n Januari 1663 „Den architect Stalpaert is, in consideratie van sijne extra-moeite, die hij dese jaren gehad heeft met het afrooyen en afbaeckenen van nieuwe gronden, die volgens de caerte binnen deser stede fortificatie komen ingetrocken te worden, toegestaan voor extra-ordinaris de somma van 100 ducatonen eens, mits dat hij tot sijnen costen ter thesaurie levere vijftigh witte caerten (afdrukken) van de groote plaete ende deselve verder sodanigh bewaere dat ten allen tijde de stat 't hare coste daerof gedrukte caerten kan become, behoudende verder 't sijner particuliere baete deselve plaet volgens het octroy door H. Ed. Mogh. aen hem suppliant op versoek deser stede verleent, sonder dat hij wegens onkosten van de groote ofte cleene caerte ten laste van de stat yet verder sal moghen pretenderen".

(Wordt vervolgd.)

BLIJDE TIJDING.

Daar is zij weer, de Staatscourant, met het verheugenis brengende bericht, dat er in het Koninkrijk der Nederlanden, en wel binnen het gebouw der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, te beginnen op Maandag 2 Juli van dit jubeljaar, een examen zal worden afgenomen, bedoeld in art. 11 (sic) der wet van 26 Mei 1870 (Staatsblad no. 78) gevolgd door „..... gezellig samenzijn, concert, bal champêtre pardon, door een prijskamp in de schoone bouwkunst, volgens art. 12, het tweede lid, van die wet.

Er is een legende, die wil, dat er in overoude tijden eens een candidaat voor het examen is opgekomen, maar dat hij, toen hij de commissie bijeen zag, door een haastige vlucht zich aan den ongelijken strijd onttrok.

De Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, die anders van bouwkunst, laat staan van schoone bouwkunst niets weten wil, voelt eens in de drie jaar haar geweten knagen. Dan wordt de wet van 26 Mei 1870 van haar stoffige plank genomen, artikel 11 wordt opgeslagen, en men leest er niet, als in de Deutsche Commerswetten „es wird immer weiter getrunken", maar „er zal een examen worden afgenomen".

Als examinatoren hebben de heeren Dr. P. J. H. Cuypers, H. P. Berlage Nz., professor August Allebé, Ludwig Beirer, Jacob F. Klinkhamer, Theodoor G. Schill, J. Versluys en A. Salm GBz. bij een vroegere gelegenheid gefungeerd of niet gefungeerd, want geen examinandus zagen zij ooit verschijnen. Het is

dan ook billijk, dat men hen in de gelegenheid stelt andermaal hun fortuin te beproeven.

Op dan, o Nederlanders van beiderlei geslacht, jongmans en jongedochters, die 2 Juli 1900 niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaren zijt, op naar het examen, gevolgd door den prijskamp in de schoone bouwkunst! Geeft, ten minste vier weken van te voren, bij vrachtvrije brieven kennis van uw lofwaaardig voornemen aan den directeur professor August Allebé, legt over de uittreksels uit het geboorteregister van den burgerlijken stand, die uw persoon „betreffen".

Gij geeft u, op den leeftijd, die hier van u geëischt wordt, zooveel moeite, om in ondertrouw te worden opgenomen, zoudt gij dan aarzelen, waar het een examen geldt in de schoone bouwkunst? Immers neen, drierfvee neen! Toont dat het bloed van Jacob van Campen, die groote bouwmeester, het bloed van Anna Maria Schuurman nog onverbasterd door uwe aderen stroomt! Zegt niet, dat deze beiden ongehuwd zijn gebleven, en dat hun bloed dus niet door uwe aderen kan stroomen! De kunst kent geen bloed-verwantschap.

Als gij, en wie zou er aan twifelen, dat gij dit niet zult doen, het examen met goeden uitslag hebt afgelegd, wordt gij toegelaten tot den wedstrijd, want weet, dat u binnen acht dagen door de commissie van examinatoren een getuigschrift zal worden uitgereikt. Onthoudt het daarom vooral: Donderdag 26 Juli wordt aan de Rijksacademie de wedstrijd geopend in de schoone bouwkunst.

Verzuimt niet, u twee weken vóór dat tijdstip schriftelijk, bij vrachtvrije brieven andermaal bij den directeur aan te melden, en legt daarbij het zooveel genoemde getuigschrift over. En beseft het wel, overmits de ontledkunde, ofschoon van groot belang voor de bouwkunst zijnde, voor u wellicht onoverkomelijke moeilijkheden zou opleveren, zoo heeft een wijze wetgever u die kwijtschelden. Weest dankbaar dan, en ook verblijd, omdat gij Nederlanders zijt!

Dien zes-en-twintigsten Juli zult gij de examinatoren u in de vestibule der Rijks-Academie zien opwachten, u in koor toezingende, als aan het slot van den „Bourgeois-Gentilhomme", „Dignus, dignus est entrare". Misschien wordt de geheele treffende ceremonie wel uitgevoerd.

En, o Nederlanders van beiderlei geslacht, niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaar, als gij naar den gouden eereprijs hebt gedongen, dan zal hij aan een uwer, misschien wel aan een jongedochter, worden uitgereikt. Maar er is meer. Als gij dan nog bovendien blijken hebt gegeven van groot talent en buitengewonen aanleg, dan kunt gij, op gemotiveerde aanbeveling van de Commissie van Toezicht, door H. M. Koningin Wilhelmina gedurende vier achter-eenvolgende jaren met een jaargeld van f 1200 worden begunstigd, ten einde u in de gelegenheid te stellen, u in de schoone bouwkunst te volmaken.

Past echter braaf op, want onthoudt het wel, die ondersteuning wordt telkens voor een jaar verleend. Nogmaals, op dan, voor Koningin en Vaderland. Laat u niet afschrikken door hen, die in verwatening met examen en prijskamp lachen. Stoort u niet aan de slangenstemmen, die daar fluisteren, dat dit alles een paskwil is, en dat gij den besten tijd van uw jonge leven niet door zulke dwaasheden moet vermorsen. Bedenkt het toch, geen roem is duurzaam, die niet op een examendiploma, op een gouden eereprijs gegrond is. Waarom zijn Jacob van Campen, Hendrik de Keyser en Lieven de Keij, na nog nauwelijks drie eeuwen, haast vergeten? Omdat zij ge-

tuigschrijft noch ereprijs hebben behaald. Zij konden dit wel niet helpen, want zij leefden vóór 26 Mei 1870, doch het is toch ongelukkig voor hen.

Gij, jongmans en jongedochters, zijt gelukkiger. Maakt dan van de gelegenheid een dankbaar gebruik. Het ondankbaar nageslacht wijde aan Jacob van Campen een straat in de Pijp, aan De Keijser en De Keij niemendal.

Maar de naam van *den* of *de* gelauwerde van Juli 1900 zal aan de prachtigste straten, die de 20e eeuw zal zien, worden gegeven. Dan kunt gij, in de Elyzeesche velden, met Horatius zeggen:

Exegi monumentum aere perennius,
of als gij liever uw moedertaal blijft spreken:

Ik heb een gedenksteen opgericht, duurzamer dan het metaal van mijn ereprijs.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWUNKST.

II.

Het was te voorzien, dat de familie Cuypers, die hier-te-lande vrijwel het monopolie van het restaureren heeft, zich zou verweeren tegen den aanval, die de heer V. H. in „Architectura” op hare specialiteit ondernam. De heer Joseph Cuypers treedt als paladijn in het krijt, nu de vaardige pen van Alberdingk Thijm voor goed rust. Hij weet niet beter te doen, dan den heer V. H. zijn jeugd voor de voeten te werpen; maar als hij zich te binnen had gebracht hoe er staat geschreven, dat men uit den mond der kinderkens de waarheid zal hooren, dan had hij misschien naar andere wapenen omgezien.

Laat ons eens hooren, wat Ruskin, die dezer dagen op hoogen leeftijd stierf, en die in 1849, dus toen men nog niet aan den heer Joseph Cuypers zelfs kon denken, zijn „zeven Lampen der Bouwkunst” in het licht gaf, over het onderwerp zegt.

Wij moeten dan het zesde hoofdstuk opslaan, dat „de Lamp der gedachtenis” heet. Het begin behoort onder de fraaiste stukken proza, die Ruskin schreef, waarom ik mij veroorloven zal, het in zijn geheel te vertalen.

Onder de uren zijns levens, waaraan de schrijver steeds met bijzondere dankbaarheid zal denken, omdat zij buitengewoon vol vreugde of heldere leering waren, is er een, dat hij, enige jaren geleden, tegen zonsondergang doorbracht te midden van de donkere dennenbosschen, die in de Jura, boven het dorp Champagnole, het riviervallei de Ain omzoomen.

„Deze plek heeft al de plechtigheid, doch niets van de woestheid, welke aan landschappen in de Alpen eigen is. De aarde begint hier pas haar kracht te toonen; zij heft de lange heuvelreeksen op in stille majesteit en kroont ze met dennenloof. Hier hoort men de inleiding tot de machtige symphonie, die de hooge en wilde Alpen straks zullen aanheffen.

„De kracht openbaart zich echter nog niet in haar volheid; slechts reeksen van lage bergen volgen elkander op, als de lange golven, die door verre stormachtige zeeën over stille wateren gezonden worden. Er schuilt innige teederheid in deze eentonige oneindigheid. Van de verwoestende krachten en den trotschen ernst, die zich in het hoogere gebergte uiten, spreekt hier niets.

„Geen door het ijs geploegde, met kiezel gevulde gletscherwegen doorklieven de weiden der Jura, geen steile bergkammen breken de slanke dennenbosschen af, geen bleke, troebele, wilde stroomen bruisen hier tusschen rotsen. Rustig vloeien de groene beekjes langs hun welbekende oevers. In de stilte der ongerepte wouden onthult ieder jaar een rijkdom van vroolijke bloemen, als nergens anders.

„Het was lente; de bloemen vormen festoenen zóo liefelijk, als of de liefde zelf ze gewonden had. Er was ruimte genoeg voor allen, doch zij hadden zich op elkander gedrongen, hare blaadjes dooreenstrengend. Daar was de bosch-anemoon, wier sterren een waren melkweg vormden. Als maagdelijke processies in de maand van Maria, stonden de oxalis-plantjes in iedere spleet van den kalksteen, omlijst door klunop, zoo licht en bevallig als wijnloof. Op sommige plaatsen groeiden blauwe viooltjes en veelkleurige sleutelbloemen en, op open plekken, zandwikken, kamperfoelie en de azuren klokjes van de gentiaan. Op het zachte, warme, amberkleurige mos waren zij allen uitgestrooid, met hier en daar een paar wilde aardbeizen.

„Ik kwam aan den rand van een ravijn; beneden mij ruiste plechtig de stroom, en op de dennen-takken zongen lijsters. Aan de overzijde, waar de grijze kalksteen steil omhoog rees, vloog een valk, bijna de rotsen rakende, terwijl de schaduw der boom op zijn vederen speelde. Beneden hem vloede de groene rivier met kleine draaikolkjes, wier schuim wit opspatte.

„Het tafereel was vervuld van den ernst en de schoonheid, die eenzame plekken bezitten. Maar het veranderde geheel en al, toen de schrijver, om de oorzaken van wat het zoo indrukwekkend maakte, na te speuren, zich voorstelde, dat hij zich in een maagdelijk woud der nieuwe wereld bevond.

„Hij gevoelde zich plotseling bleek worden van kille huivering. De bloemen verloren haar licht, de rivier haar muziek. De heuvelen werden woest en somber. De dennenbosschen hadden hun vroegere macht niet meer. Het bleek duidelijk, dat zij die ontleend hadden aan leven, dat het hunne niet was, dat de heerlijkheid van de onvergankelijke, zich telkens vernieuwende schepping niet wordt veroorzaakt door dit vernieuwen alleen, maar door de gedachtenis der menschen. Deze telkens weer ontlukende bloemen, deze eeuwig stroomende beekjes waren eens gekleurd geweest door donker bloed, vergoten door een volhardend, dapper en deugdzaam volk. De kruinen der heuvels, die zich tegen den avondhemel afteekenden, kregen pas hoogere wijding, omdat zij de muren van Joux en den vierkanten toren van Granson beschaduwden.

Ruskin wil hiermede zeggen, dat dit landschap, of schoon op zich zelf reeds bekoorlijk, eerst dan wezenlijk indrukwekkend wordt, indien men zich herinnert dat hier op 3 Maart 1476 de Zwitsers het overmachtig leger van Karel den Stouten versloegen. En ook gebouwen ontleenen hun betekenis in de eerste plaats aan de gedachtenis, die zij levendig houden.

„Een volk”, zegt Ruskin, „dat huizen bouwt, die slechts één menschenleven kunnen duren, neigt ten ondergang. Het huis, door een goed mensch gesticht, heeft een heiligheid, die verdwijnt, wanneer het door anderen wordt vernieuwd. Wie aan het einde van een gelukkig en achtbaar leven gekomen zijn, moeten droevig gestemd worden, als zij bedenken, dat de plaats waar zij hebben gewoond, die hun vreugde en hun leed gezien, ja medegevoeld heeft — dat hun huis, met alle herinneringen, die het bewaart, met al hun bezit, met alles wat hun dierbaar is, waarop zij hun stempel gedrukt hebben — dat dit alles van de aarde zal verdwijnen, zoodra zij hun plaats in het graf hebben ingenomen. Het moet hen verdrieten, dat hun huis niet geërbiedigd zal worden door hun kinderen, omdat die daarvoor niets voelen en zullen meenen, genoeg gedaan te hebben, door een gedenksteen op het graf te doen stellen. Maar wat zij hoogschatten, zal worden veracht, de plaats die

hen beschutte en herbergde zal in puin worden neergesmeten.”

„Ieder goed mensch zal zóo denken; geen goed zoon zal zijn vaderlijk huis zóo mishandelen. Waren de menschen wezenlijk menschen, dan moesten hunne huizen tempels zijn — tempels die niemand durfde schenden, tempels die ons tot heiligheid zouden voeren, indien het ons veroorloofd werd, daarin te wonen.”

„De huizen onzer nieuwe buurten spreken van geheel iets anders. Wie daarin wonen, denken er niet aan te blijven; zij willen hooger op, en over hun vroeger-leven en hun voorouders moet men zwijgen, omdat zij daar maar liever niets van hooren. Het verleden geeft hun slechts ergernis. Zij hopen steeds hun huizen te kunnen verlaten, om betere te kunnen betrekken. Niemand geeft iets om den vrede, de heiligheid die het „te huis” zou kunnen hebben. De bevolkte huizen der nieuwe wijken met haar zweggende en rusteloze bevolking verschillen van de tenten der Arabieren en Zigeuners slechts daardoor, dat zij minder voor licht en lucht toegankelijk, en minder gunstig gelegen zijn. Deze bevolking offert haar vrijheid op, maar vindt er geen rust voor in de plaats; zij verandert telkens van woning, en toch ontbreekt het haar aan afwisseling, omdat alle huizen hetzelfde zijn.”

Ruskin wijst erop, hoe geheel anders men in vroegere eeuwen deed. Toen werd geen huis gezet of het kreeg zijn gevelsteen, waarop de stichter liet aanbrengen wat hem goed dacht, een wapen, een spreuk, een jaartal, een zinnebeeld. Hij zou willen, dat dit gebruik weer in zwang kwam, en dat onze woonhuizen, als de vroegere, weer gedenksteenen werden.

En dan toont de schrijver aan, hoe ook bij de openbare gebouwen van vroeger ieder detail zijn betekenis had. De gebouwen, door het voorgelicht ons achtergelaten, behooren wij ongeschonden weer aan ons nageslacht over te leveren. Wij hebben geen recht daarmede te handelen naar ons goeddunken.

„Wij denken volstrekt niet aan de toekomst. En toch wordt iedere daad van den mensch verhevener, als zij met het oog op de tijden die komen zullen is verricht. Daarom, als wij bouwen, laat ons steeds denken, dat wij het voor de eeuwigheid doen. Laat het niet zijn voor onze oogenblikkelijke verheuging, voor ons gebruik alleen; laat het werk zijn, waarvoor ons nageslacht ons zal danken. Laat ons bedenken, terwijl wij steen op steen stapelen, dat er een tijd zal komen, wanneer die steenen als gewijd beschouwd zullen worden, omdat onze handen hen hebben aangeraakt. Dan zullen de menschen zeggen: „Ziet, dit hebben onze vaders voor ons gedaan.”

„De roem van een gebouw is niet in zijn steenen of in zijn goud. Die roem ligt in zijn ouderdom; als muren bespoeld zijn door de voorbijgaande golven van vele geslachten, dan voelen wij, dat zij spreken, dat zij als wachters zijn, dat zij ons aantrekken, dat zij goedkeuring of veroordeeling van menschenlijke daden hebben te kennen gegeven. Zij zijn blijvende getuigen tegenover de menscheit, hun rust vormt een scherpe tegenstelling met de vergankelijkheid van het leven. Zij zijn de schakels, die lang vergeten tijden aan toekomstige verbinden. En het is de gouden kleur, waarmede het verledene de gebouwen getint heeft, die hen pas waarde geeft, die hen doet spreken en leven.”

Na deze schoone regels volgt nu een dier uitweidingen, die bij Ruskin zoo vaak voorkomen. De schrijver tracht zich rekenschap te geven van wat onder schilderachtigheid verstaan moet worden. Zijn be-

schouwingen over dit onderwerp hebben geen groote waarde, zooals reeds dadelijk daaruit kan blijken, dat Ruskin een onverholten afkeer van Rembrandt toont, en aan zijn werk slechts „parasietische verhevenheid” meent te mogen toekennen.

En dan behandelt Ruskin ten slotte het restaureeren.

„Wat de ware betekenis van het woord restauratie is, begrijpen noch het publiek, noch zij, aan wie de zorg voor openbare gedenksteenen is opgedragen. Dit woord beduidt de meest volkomen vernieling die een gebouw kan ondergaan; een vernieling, waaruit geen overblijfselen kunnen worden opgezameld; een vernieling die vergezeld gaat van een vervalsching der verwoeste zaak. Laten wij ons niet bedriegen, waar het iets zóo belangrijks geldt; het is even onmogelijk om dooden te doen verrijzen, als om iets, dat grootsch of schoon was in de bouwkunst, te restaureeren. Wat het leven was van het geheel, de geest die alleen gegeven werd door de hand en het oog van den werkmans, kan nimmer meer worden opgewekt. Een andere geest kan door een anderen tijd worden gegeven, en dan ontstaat een nieuw gebouw; doch de geest van den dooden werkmans kan niet opgeroepen worden, om andere handen te besturen, en andere hersenen te bezielen.

„Het is een tastbare onmogelijkheid, eenvoudig iets te kopieeren. Want hoe kan men oppervlakten kopieeren, die een halve duim zijn afgesleten? In die halve duim die verdween ging de eigenlijke afwerking verloren. Nu kunt gij trachten die afwerking opnieuw aan te brengen, doch dan kunt gij slechts gissen, hoe zij geweest zal zijn. Indien gij wat overbleef, kopieert en wij aannemen, dat dit getrouw kan geschieden en dat geen zorg, oplettendheid en geld gespaard worden, is dan het nieuwe werk beter dan het oude? In het oude werk was althans eenig leven, eenige geheimzinnige aanduiding van wat geweest, van wat verloren was; eenige zachtheid in de wazige lijnen, die regen en zon hadden getrokken. Maar in de brutale hardheid van het nieuwe werk kan van dit alles niets aanwezig zijn.

„Als een restauratie begonnen wordt, is het eerste wat men doet, het oude werk in stukken te slaan; dan brengt men een goedkoop nabootsing aan, soms geeft men zich daar veel moeite en werk voor, doch het blijft een nabootsing, een kil model, met velerlei gissingen aangevuld.

„Laten wij daarom nooit over restauratie praten. Zij is een leugen van het begin tot het einde. Gij kunt een nabootsing maken van een gebouw zoo goed als van een lijk. Ik zie niet in, welk nut het zou hebben, in de nabootsing van het lijk het geraamte, in dat van het gebouw de oude muren te sluiten, doch beide is mogelijk. Maar het oude gebouw is vernield, en dat meer volkomen en meer meedoogenloos, dan wanneer het tot stof was vergaan. Er is meer gevonden in het verwoeste Ninevé dan ooit uit het herbouwde Milaan voor den dag zal komen.

„Maar, zult gij zeggen, een restauratie kan soms noodzakelijk zijn. Toegegeven. Doch zie die noodzakelijkheid dan goed onder de oogen en begriip, wat zij in zich heeft. Zij beduidt vernieling. Neem haar als zoodanig aan, breek het gebouw af, gooi zijn steenen in vergeten hoeken, gebruik ze om wegen te verharren, brand er kalk van als gij dit wilt; maar blijf eerlijk en stel geen leugen in hun plaats.

„Als gij bijtijds zorgt, zal zulk een noodzakelijkheid zich echter niet voordoen. Wij veronachtzamen de bouwwerken eerst, om ze later te kunnen restaureren. Draag echter zorg voor uw gedenksteenen

en gij zult het buiten restauratie kunnen stellen. Het op zijn tijd nazien van daken en goten zal een gebouw voor ondergang behoeden. Zorg voor een oud gebouw met angstige zorg; spaar geen kosten, om het voor verder verval te redden. Tel zijn steenen, alsof het kroonjuweelen waren; versterk ze met ijzer, waar zij loslaten; stut ze, waar zij dreigen in te storten, en bekommer u niet om het aanzien dat het gebouw door deze hulpmiddelen krijgt. Beter is een kruk, dan een lichaamsdeel afgezet. En wat gij doet, doe het met teederheid, met eerbied, en voortdurend; dan zal nog menig geslacht in de schaduw van het bouwwerk kunnen wandelen. Eindelijk zal zijn laatste uur komen; laat dan geen ontcerende en leugachtige plaatsvervanger het van de plechtige begrafenis der herinnering berooven.

„Het is onnoodig, hier verder over deze verwoestingen, door baldadigheid of uit onkunde begaan, te spreken. Want mijne woorden zullen toch hen niet bereiken, die het kwaad bedrijven. Maar of ik dan gehoord word of niet, ik moet toch de waarheid verkondigen, dat de vraag, of wij de gebouwen van het verledene al dan niet bewaren moeten, een vraag is, die geenszins met nuttigheid of persoonlijk voelen in verband staat.”

Hier maakt Ruskin in 1880 een aantekening. „Neen, werkelijk, nooit heeft iemand meer dan ik zijn woorden verspild, nooit werd brood op bitterder wateren geworpen. Dit slot van het zesde hoofdstuk is, geloof ik, het beste deel van mijn boek — maar ik heb het te vergeefs geschreven.” En wanneer men bedenkt, hoe sinds 1850 de restauratiepest geen land van Europa onbezocht liet, dan zal men zich de bittere stemming van Ruskin begrijpen.

„Wij hebben geen recht aan de oude gebouwen te komen. Wij zijn de eigenaars niet. Zij behooren ten deele aan hen, die ze stichtten, ten deele aan de geslachten, die na ons zullen komen. De dooden hebben er nog steeds recht op; wij hebben geen recht om datgene weg te wisschen, dat spreekt van hun bekwaamheid, van hun godsdienstzin of van wat dan ook, dat zij voor alle eeuwen in hun werk wilden neerleggen.

„Wat wij zelf hebben gebouwd, kunnen wij vernielen. Maar het recht van onze voorgangers, die hun kracht, hun rijkdom en hun leven gaven, om iets te volbrengen, is met hun dood geenszins te niet gegaan. Die voorgangers hebben ons slechts het vruchtgebruik hunner werken gegund. Wij moeten die werken ongerept aan onze opvolgers overdragen.

„Miljoenen menschen zullen ons in de toekomst verwenschen, omdat wij zoo schandelijk en roekloos met de werken van het voorgeslacht, die ons slechts in bruikleen waren gegeven, hebben omgesprongen.”

.

Het bovenstaande was geschreven, toen de redactie mij het opstel zond van den heer G., dat in deze kolommen als ingezonden stuk plaats heeft gevonden.

Beter dan ik het zou kunnen doen, heeft Ruskin aangetoond, waarom restauratie, zooals die sedert een vijftig jaar in zwang is, veroordeeld moet worden.

„Wij hebben geen recht aan de oude gebouwen te komen”, daarop berust alles. Dreigt er voor deze gedenktekenen werkelijk gevaar, dan behooren wij door het aanwenden van gepaste middelen, dit gevaar af te wenden.

Doch in verreweg de meeste gevallen, dat tot restauratie wordt overgegaan, is er geen het minste gevaar aanwezig. De gebouwen worden niet ooglijk genoeg meer geacht. Geloof de heer G. dat het Muiderslot, het kasteel te Medemblik, de St. Bavo-

kerk te Haarlem, de St. Janskerk in den Bosch, de St. Servaaskerk te Maastricht, de Munsterkerk te Roermond, de St. Walburgskerk te Zutphen, om slechts eenige voorbeelden te noemen, zouden zijn ingestort, indien zij niet aan het restauratie-proces onderworpen waren geweest? Durft hij beweren, dat deze gebouwen niet nog eeuwen hadden kunnen bestaan, indien men ze gelaten had, zooals zij waren?

Sommige dezer gebouwen, en wel de drie, die ik het eerst noemde, heb ik grondig kunnen onderzoeken, eer de restauratie begon, en ik kan verklaren, dat niet het minste gevaar aanwezig was.

In mijn leven ben ik eenmaal genoodzaakt geweest, een oud gebouw te herstellen. Het was, toen ik als gemeente-architect te Amsterdam de St. Anthonieswaag tot archiefgebouw moest inrichten. Dit gebouw is een stadspoort van 1488, die in de 17e eeuw tot waag werd veranderd, met gildekamers daarboven. Er is toen pressie op mij uitgeoefend, om mij te bewegen, de 17e eeuwse toevoegselen te verwijderen, en, op grond van de zeer kleine houtsnede-afbeelding die Cornelis Anthonisz. in 1544 van het gebouw maakte, de 15e eeuwse vestingpoort weer te doen herrijzen. Ik heb echter dien drang weerstaan, en zoo is de Waag gebleven, wat zij was, en heeft Amsterdam een zijner meest beroemde stadsgezichten ongeschonden behouden.

Aan de St. Bavokerk te Haarlem zijn voor mij bijzondere herinneringen verbonden, en ik houd van dit gebouw meer dan van enig ander. Telkens als ik weer een steiger zag opzetten, als ik de oude verweerde steenen, die op mij neer hadden gezien in zoo treffende oogenblikken van mijn bestaan, met ruwe hand zag weghakken, om door nieuwe vervangen te worden, heb ik de restauratie uit den grond van mijn hart verwenscht.

Het is mogelijk, dat door dit bedrijf, zooals de heer G. zegt, menschen, „die anders niet zouden kunnen rondkomen” geholpen zijn geworden met een „passenden” werkkring. Maar waarom moest nu juist dit gedenkteken aan deze menschlievendheid worden ten offer gebracht? Het had geen ander gebrek dan dat het zijn kloeke grijsheid toonde; aan verval van krachten leed het geenszins. Nu is de grijsaard met velerlei blanketsel, poudre-de-riz, rouge en haarverf besmeerd, om hem er als een jongmensch te doen uitzien. En opdat alles te beter zou blijven zitten, heeft men hem zijn oude rimpelige huid afgeschaafd nog daarenboven. Midas is niet vreeselijker gevild geworden. En de menschen vinden nu den grijsaard belachelijk, omdat hij zich zoo dwaas heeft laten toetakelen.

Maar hij zal zich wreken. Want hij zal nog staan, als al de menschen van den „passenden” werkkring, als degenen die aan zijn mishandeling een broodje verdienden, onder de groene zoden liggen. En als dan een ander geslacht, dat beter dan het tegenwoordige begrijpt, welke vrome eerbied aan oude gedenktekenen moet bewezen worden, gewaar wordt wat men hem heeft aangedaan, dan zullen, om met Ruskin te spreken, „miljoenen menschen hen verwenschen”.

Ik wil gaarne gelooven, wat de heer G. verzekert, dat de heeren De Stuers en Cuipers het „hatelijk” zullen vinden, voor wandalen te worden uitgemaakt. Zij hebben het toch zoo goed bedoeld immers! Maar zij hebben te veel ijver getoond. Hadden zij alleen gezorgd, dat het oude behouden bleef, zóó als het was, zij hadden lof verdiend. Hun wandalenwerk begon pas, toen zij aan het retoucheeren, aan het bijwerken, aan het opruimen gingen. Tot hun verontschuldiging valt aan te voeren, dat men in het bui-

tenland desgelijks gedaan heeft; maar zal het nageslacht die verontschuldiging laten gelden?

Beeldhouwwerken en schilderijen zijn tot voor korten tijd ook geretoucheerd, bijgewerkt en opgefrist, en dat in geheel Europa, onder toejuiching van een vroeger geslacht. Het tegenwoordige echter oordeelt anders over deze wijze van handelen. En reeds zien wij overal tekenen, die erop wijzen, dat het niet lang meer duren zal, of het restaureeren van gebouwen zal even hard beoordeeld worden als dat van beeldhouwwerken en schilderijen, die nu door het proces „voor goed bedorven” worden geacht.

Ruskin had een profetischen stijl, maar ook een profetischen blik. Zijn boetprediking is lang in den wind geslagen, doch zijn woord blijft en de waarde daarvan wordt reeds meer en meer erkend.

A. W. W.

RESTAUREEREN.

(Ingezonden.)

Het stuk over restaureeren, geteekend A. W. W., en in no. 9 van „De Opmerker” geplaatst, doet mij een kleine ruimte in uw blad vragen voor een paar opmerkingen.

Voorreest schrijft daar de heer W., dat hij meermalen op 't onzinnige der restauraties gewezen heeft, doch van instemming nooit iets vernam, tot dat nu in het weekblad „Architectura” de heer V. H. een artikel plaatste, dat zich geheel bij zijne zienswijze aansluit.

De heer W. heeft dus zeker, een paar jaar geleden, „De Telegraaf” en „N. R. C.” over dat onderwerp niet gelezen, anders zoude hij bemerkt hebben dat, om nu maar bij deze bladen te blijven, daarin en zelfs op geen allerzachtsten toon, tegen enkele restauraties geageerd werd. Dit nu echter heeft met verdienste van restaureeren weinig te maken. Een andere reden is dan ook de oorzaak van dit schrijven.

De heer W. herhaalt hier en heeft in 1886 reeds uitgesproken o. a. het volgende: „Een architect uit de 16e eeuw, die een portaal moest zetten voor een kerk uit de middeleeuwen, deed dit in zijn eigen stijl. Ieder ging zijn eigen weg en zoo drukte elke eeuw haren stempel op het gebouw. Ieder deel verhaalde zijn eigen geschiedenis. Maar ten slotte kwam de 19e-eeuwse architect en daar deze niet, evenals zijn voorganger, een eigen taal had om zich in uit te drukken, en daarenboven de geschiedenis van zijn tijd niet waardig achtte om verhaald te worden, bediende hij zich van de kunsttaal van het voorgeslacht..... om een leugen op te disschen..... De 19e-eeuwse architect kan de kunsttaal van het voorgeslacht niet spreken zooals het behoort; allerlei „moderne denkbelden komen hem telkens hinderlijk „in den weg, enz. enz.”

Over dit laatste punt is reeds zooveel gesproken en geschreven, dat ik daarop niet zal terugkomen. Gedurende al dat geschrijf heb ik steeds te vergeefs naar een echt middeleeuwsch Romaansch of Grieksch gebouw (in dezen tijd gebouwd) gezocht en, buiten oud-Amsterdam of oud-Antwerpen, het nooit gevonden. Doch zooals ik schreef, over dit punt basta.

Eene andere vraag echter is het wat de heer W. dan wil als wij, 19e-eeuwers, zooals hij schrijft, geene kunsttaal bezittende, gedwongen worden door den toestand van een oud gebouw, het voor instorten of voor vernieling der onderdeelen te bewaren. Zouden wij dan aan een Gothische kathedraal bijv. den walgelijken fantasiestijl moeten gebruiken, die nu ongeveer (zooals wij ten minste hopen) tot het ver-

leden gaat gehoozen en vóór eenige jaren in gebruik kwam? Dit toch zal de heer W. niet wenschen, geloof ik. Maar wat dan? De St. Janskerk te 's Bosch, de Groote Kerk te Breda bijv., indien men ze zóó laat vergaan dan zijn ze binnen eenige jaren niet alleen geheel verweerd, maar zelfs voor den dienst onbruikbaar geworden en zijn alle details door ouderdom verloren gegaan, zoodat nog slechts grijze brokstukken zullen overblijven, gevaarlijk voor voorbijgangers en bezoekers, zonder belang voor den bouwmeester. Bedoelt de heer W. dan soms, dat men het gebouw sluite, het omheine, of herstelle met ongeprofileerde blokken en afdekkingen? Indien hij hier een voor de kunst waardevol en voor de practijk uitvoerbaar middel aan de hand kan doen, geloof ik dat zijne klacht over alleen-staan niet lang zou behoeven herhaald te worden. Schrijver dezes (en ik weet zeker, vele collega's) zijn evenals de heer W. de meening toegedaan, dat menig oud gebouw zoowel hier als in het buitenland door onoordeelkundige restauratie bijna alle kunstwaarde verloren heeft. Daartegenover staan ook oude gebouwen, die door de restauratie niet alleen wederom zonder ongerustheid kunnen betrokken worden, maar ook een sieraad geworden zijn voor de plaats waar ze zijn opgericht. Ik herhaal het echter dat mijn inziens veel, zeer veel, voor altijd bedorven is. De groote fout ligt echter, dunkt me, niet in de restauratie zelve, maar in de omstandigheid, 1°. dat vele gebouwen worden gerestaureerd door architecten, die hunne handen met andere werken overvol hebben en daarenboven nog verschillende gebouwen tegelijk restaureeren; 2°. dat dikwijls bij particuliere restauraties alleen gelet wordt op naam en connecties, zonder van de kunde van den architect behoorlijk overtuigd te zijn. Eene commissie van monumenten, als in België, is dunkt mij, 't eenige middel om dit laatste kwaad tegen te gaan. Een architect moest ook nooit meer dan één of twee gebouwen tegelijk restaureeren, hij kon zich dan behoorlijk van alles op de hoogte houden en met hart en ziel zich aan zijn taak wijden. Er bleef dan ook voor menigeen, die thans bijna niet weet rond te komen, eenig vooruitzicht op een hem passenden werkkring over. Dat de fantasie bij vele restauraties een voornamelijk rol speelt, is wederom een ander punt, dat hier wegens de omvangrijkheid der stof niet kan worden behandeld. De vraag is hier slechts: Moet een oud gebouw bij verval hersteld worden; zoo ja, op welke wijze; zoo neen, wat dan? Dat de heer W. de meening is toegedaan, dat goede restauratie wel degelijk mogelijk is, blijkt verder uit zijn schrijven, waar hij zegt: „Is de restauratie geschied door iemand, die zich in den stijl geheel had „weten in te werken, dan zal de oudheidkundige telkens moeten twifelen of hij de echte vormen of de „namaak aanschouwt”.

Ten slotte zegt de heer W.: „De heeren Cuypers en De Stuers hebben hier-te-lande al het kwaad „gesticht. Zonder hen zou er van restaureeren niet veel „gekomen zijn. Het nageslacht zal hen als wandalen „brandmerken”.

Indien de heer W. de wijze van restaureeren zakelijk besprak, zouden zijne woorden misschien meer bijval vinden; nu hij alleen het herstellen wil tegengaan, zonder eene practische oplossing daartegenover te stellen, geloof ik dat zijne uitdrukkingen als deze meer kwaad dan goed stichten en aan de goede adressen als hatelijk worden betiteld.

Bepaalt hij zich tot de manier, waarop vele restau-

raties worden geleid, wil hij het goede van het kwade onderscheiden, komt hij op voor het bewaren van het karakter in de te restaureren monumenten, wijst hij op het goede en het bedorvene daarvan, dan zal en moet zijn woord ingang vinden.

G.

DE STAART DER MUIS.

Toen wij, bij het bespreken van het rapport der heeren Knuttel, Peters en Nieuwenhuis, uitgebracht in zake de instorting der huizen in de Pieter Nieuwlandstraat te Amsterdam, als oorzake meening te kennen gaven, dat de burg een muis gebaard had, maar dat die muis een staart zou hebben, verwachtten wij niet, dat het beestje er drie zou blijken te bezitten.

Drie staarten vinden wij in de motie, door den heer Heineken ingediend, toen de Raad zich met het onderwerp bezig hield, waarbij verklaard wordt dat: 1o de Raad het leureurt dat aan de rapporteurs niet zijn verstrekt alle middelen, noodig tot hun onderzoek; 2o, de Raad het almede betreurt dat de reorganisatie van het bouwtoezicht geen betere resultaten opgeleverd heeft, en 3o, dat de Raad aandringt op krachtige reorganisatie van dat toezicht.

Het eerste deel van de motie werd aangenomen met 32 tegen 4 stemmen, een besluit dat ieder zal verheugen en dat te meer betekenis krijgt, omdat de voorzitter zijn volle gewicht in de schaal wierp. Het is nog niet te voorzien hoe lang deze staart zal worden.

Over het tweede deel van de motie, dat eene afkeuring bevatte over het beleid van den inspecteur van het bouwtoezicht staakten de stemmen. Voor gezegden ambtenaar ligt hierin een niet te miskennen vingerwijzing, dat hij wel zal doen zijn betrekking op te geven.

Tot stemming over punt drie kwam het nog niet. Ook de beide andere staarten hebben dus nog kans om te groeien.

Er is in de geheele zaak veel duisters. Waarom was de heer Vening Meinez alleen aan het woord, waarom zweeg de heer Blokker geheel? Waarom werd de inspecteur van het bouwtoezicht door den burgemeester in bescherming genomen, ook nadat alle deskundigen het er over eens waren, dat de titularis er niet in geslaagd was, zijn beleid uit een technisch oogpunt te rechtvaardigen? Waarom is er, toen de betrekking geschapen werd, geen oproeping van sollicitanten gedaan, maar werd de tegenwoordige inspecteur benoemd, ofschoon hij nooit iets op het gebied van bouwtoezicht gepresteerd had? Is het waar dat de inspecteur, zoals de voorzitter zeide, „door volkomen onafhankelijk, zonder aanzien des persoons zijn taak te vervullen, zich vele vijanden gemaakt heeft“, vijanden onder wie zich vrij wel de helft der raadsleden zou bevinden? Waarom nam geen enkel raadslid het voor den inspecteur op?

Deze vragen zouden nog met vele andere kunnen worden vermeerderd. Misschien dat de te wachten verdere openbare behandeling der zaak er het antwoord op brengt.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

UTRECHT. In aansluiting van vroegere mededeelingen omtrent de door de Vereeniging tot veredeling van het Ambacht opgestelde gelegenheid voor timmerlieden, meubelmakers, smeden en huisschilders, om door het afleggen van proeven van bekwaamheid den graad van meester of gezet in hun vak te verwerven, kan thans worden gemeld, dat deze proeven, den 19n Februari jl. te Utrecht aangevangen, den 17n Maart daaraanvolgende zijn gesloten, met den navolgenden uitslag.

Aantal kandidaten ingeschreven 36, opgekomen 25, teruggetrokken 3, afgewezen 5.

Geslaagd 17, namelijk voor de meesterproef in het timmeren: A. de Wijn, te Haarlem; J. Odinet, te Arnhem; W. A. Stroe, te Vliessingen; T. Foenstra, te 's-Gravenhage; voor de gezellenproef: B. Jansma Jr., te Groningen; J. Selders, te Vleuten; A. Thoolen, te 's-Gravenhage, B. v. d. Helde, te Wargen.

Voor de gezellenproef in het meubelmaken: P. Gerbenzon, te Leeuwarden.

Voor de meesterproef in het smeden: J. J. van Leeuwen, te Arnhem; idem als gezet: E. A. Bouma, te Alkmaar; H. van Manzon en J. Deys, te Utrecht.

Voor de meesterproef in het huisschilderen: J. Wingen, te Maastrecht; idem als gezet: L. Blok Az., te Woerden; C. Verhaar en M. Smit, te Utrecht.

Aan alle opgekomen kandidaten zijn afschriften van de door hen behaalde cijfers verstrekt, in den vorm van een examenstaat. Op nader te bepalen plaats, tijd en wijze zullen hun de desbetreffende diploma's worden uitgereikt. Voor deze proefaflegging waren bereidwillig lokalen beschikbaar gesteld door het bestuur der ambachtsschool en de directie der Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen te Utrecht.

AMSTERDAM. De algemeene vergadering der Vereeniging van Nederlandsche Steenfabrikanten werd den 28sten Maart alhier gehouden, onder voorzitterschap van den heer Jules van Hasselt.

Behalve de huishoudelijke zaken kwamen de volgende bestuursvoorstellen in behandeling:

I. a. om de steenvorm-campagne niet vóór 30 April te beginnen; b. om de productie over 1900 met 10 pCt. te verminderen, vergeleken met 1899.

II. Over te gaan tot het benoemen van eene commissie voor het onderzoeken naar de middelen, die moeten worden aangewend, om voor de toekomst meer normale prijzen te waarborgen. Inleider de heer S. M. van Wijk.

ENSCHIED. Voor de benoeming tot directeur der gemeente-gas-fabriek zijn voorgedragen de heeren M. de Jongh, ingenieur, en J. Rutten, technoloog, beiden te Amsterdam.

— Afslevering 3 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

Insekten, die op tabak leven, door Dr. J. E. Rombouts. — De verpleging der gewonden in den oorlog, door Dr. R. G. Rijkens. — De snelle verandering van hout door een elektrische werking, door H. — Het voortbrengen van vuur, Voorheen en Thans, door Dr. A. J. C. Seijders. De voorsichten van het gloeilicht, door Dr. L. Bleekrode. — „Goolland“. De Flora, door C. J. Koning. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij den Rijkswaterstaat hier-te-lande zijn: benoemd tot opzichter 1e klasse A. D. G. ten Doesschate, thans 2e klasse; tot idem 2e kl. A. Kooreman, thans 3e kl., en tot idem 3e kl. A. Nieuwland, thans 4e klasse.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is: een jaar verlof verleend aan den ingenieur 2e kl. F. M. E. L. Korstens;

toegevoegd aan den chef der 5e waterstaatsafdeeling voor het toezicht op en het beheer van de Pekalen-werken (residentie Probolinggo) de opzichter 3e kl. H. E. van Put, en aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling naar de o. n. n. en werken in de residentien Tegal en Pekalongan, de ingenieur 2e kl. J. C. van Aalst;

overgeplaatst naar de resid. Probolinggo, de opzichter 2e kl. A. W. de la Rambolje, en in de 1e waterstaatsafdeeling naar Kediri, de ingenieur 1e kl. J. Wilae;

geplaatst in de resid. Soerabaja de ambtenaar op non activiteit, dienstdoende opzichter 2e kl. D. O. L. Thodens;

gesteld ter beschikking van den chef der irrigatie-afdeeling Brantas, met Malang als standplaats, de ter beschikking gestelde ambtenaar op non-activiteit, laatste ingenieur 2e kl. J. F. Yunt.

— Bij kon. besluit is aan G. J. van der Goea, te Rotterdam, op verzoek, eervol ontslag verleend als hoofdopzichter over rechtsgebouwen, gevangenissen en Rijks opvoedinggestichten.

— De heer L. W. van der Made, opzichter 2e klasse bij den Rijkswaterstaat, wordt op 1 Mei van Doesburg overgeplaatst naar Apeldoorn.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandse Zaken is, met ingang van 1 April, benoemd tot opzichter bij het onderhoud der gebouwen van onderwys enz., ter standplaats Leiden, T. H. Slinger, thans buitengewoon opzichter bij de uitvoering van werken aan het Rijkskranksinnigengesticht te Medemblik.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter H. de Leeuw te Giesendam, bij de kanaalverbreding en oeververdediging der Zuid-Willemsvaart tusschen de sluizen no. 7 en 8, en bij het vernieuwen van paalregels, aansluitende aan de benedenhoofden van de sluizen no. 9 en 11 der Zuid-Willemsvaart, en W. A. Dormaar Pa. te Goea, bij de werken tot het vernieuwen en op diepte houden van de buitenhavens van het kanaal door Zuid-Beveland.

— Te Almeloo is benoemd tot gemeente-architect, tevens belast met toezicht op de gemeentereinigingsdienst, de heer P. Kolpa, thans opzichter bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen zijn benoemd tot aspirant-adjunct-ingenieurs de heeren E. C. H. van Dijk, W. van Veen en H. H. E. K. Westenberg.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Tweede onderwijzer in het timmeren aan de ambachtsschool te Tiel, op een jaarwedge van f 700. Inlichtingen bij den directeur J. W. Willemaas.

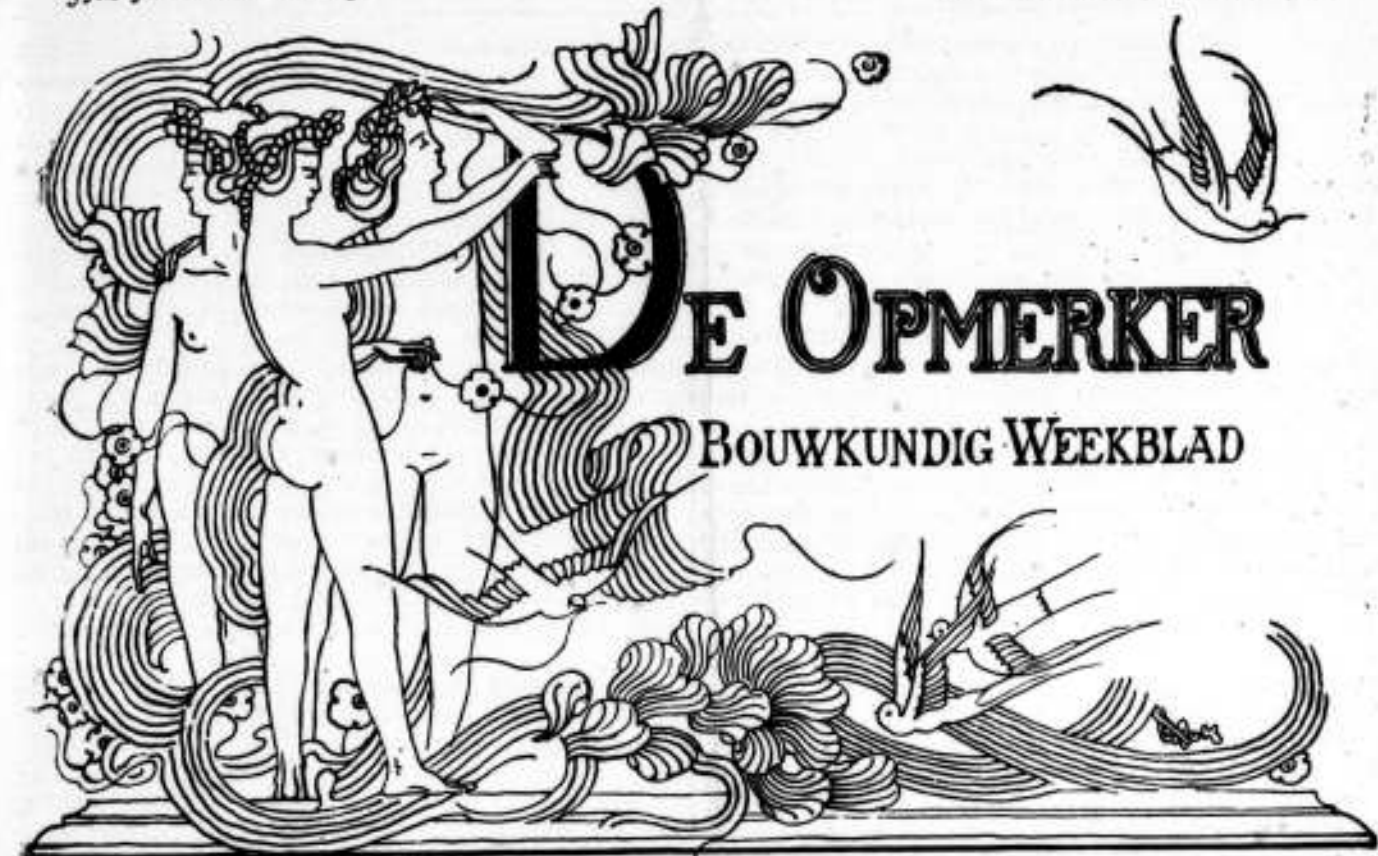
DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achterevolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Chef de bureau of eerste teekenaar op omz. f 120 salaris. Adres onder letter H. O. aan het bureau van dit blad. (Advertentie in dit nummer.)

— Een assistent opzichter-teekenaar, goed op de hoogte met detailleeren en volkomen bekend met het maken van plichtdrukken, zoekt plaatsing. Adres no. 76, bureau dezes.

Ter drukkerij der Vennootschap „Het Vaderland“

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsrizen, slechts tweemaal gerekend.

HET VROEGER BEHEER DER AMSTERDAMSCH-OPENBARE WERKEN. *)

(Slot van blad. 91.)

Stalpaert was hiervoor wel dankbaar, maar niet voldaan. Hij wendde zich weder tot Burgemeesteren, en deze besloten den 12n October 1663 „Het requeste van Daniël Stalpaert, verzoekend een vereeniging voor de caert van Amsterdam by hem uytgegeven, boven hetgeen hy heeft genoten te stellen in handen van de heeren Thesaurieren om te examineren ende rapport te doen“.

Volgens rapport van Thesaurieren ontving Stalpaert den 15n November 1663 een vereeniging van f 315.

In 1670 verzocht de architect om verhooging van loon. De Oud-raad besloot: „Is gelezen de requeste van Daniël Stalpaert, deser Stede architect, versoeckende in consideratie van zijn veelvoudige extra-ordinaris diensten, zoo int lantmeeten als anders, extra-ordinaris te mogen worden gerecompenseerd, ofte by vermeerdering van tractement gehonoreerd. Waerop synde gedelibereerd is goet gevonden ende verstaen syn architects tractement, in consideratie van 't geen voorschreven, 't augmenteren met de somme van twee hondert caroli guldens, dus dat zijn tractement voortaan sal worden betaelt met achttien-hondert guldens jaerlyx“.

De resolutiën van den Oud-raad en die van Thesaurieren vermelden Stalpaert daarna niet meer. Blijkens de kerkelijk huwelijks-proclamatien was Stalpaert in 1639, toen hij met Margaretha Fransen trouwde, 24 jaar, en dus in 1615 geboren. In 1670 was hij 55 jaar

*) Lering, gehouden 5 Maart 1900, voor de Amsterdamsche Vereeniging van Gemeente-Ambtenaren „A. P.“

oud, en het is niet onwaarschijnlijk, dat hij nog langer in dienst bleef.

In 1682 was hij echter geen stads-architect meer, want op een lijst van ambtenaren, in Maart van dat jaar opgemaakt, komen slechts voor: de stads-timmerman, de stads-metselaar, de stads-onder-metselaar, de stads-opziener van de graaf- en modderwerken, de stads-smid, de stads-steenhouwer, de stads-schuitmaker, de stads-onder-stratenmaker en de stads-loodgieter en leidekker.

In 1691 was er geen stads-steenhouwer meer, als Commelin ten minste betrouwbaar is in zijn opgave, dat toen de steenhouders onder den „opper-metselaar“ stonden. Sinds 1685 was echter het personeel uitgebreid met een opzichter der stads-lantaarns, tevens waarnemer van de stads-brandspuiten en generale-brandmeester. De titularis was de schilder Jan van der Heyden, die zoowel lantaarns als brandspuiten had uitgevonden. Amsterdam was toen, wat zijn straat-verlichting en brandweer betrof, alle steden der wereld de baas.

In 1712 werd een weddeboek der stads-ambtenaren aangelegd, dat, geregeld bijgehouden, voor het tijdperk tot 1746 belangrijke gegevens verschaft.

Het administratief personeel der openbare werken bestond toen uit een penningmeester, die tot 1715 f 1450, later f 1000 genoot; een boekhouder op f 1000, na 1728 op f 800 's jaars; een klerk op f 300 bezoldiging en een „schrijver in 't stratenmakershok“ die f 350 per jaar ontving.

Het technisch personeel bestond uit: den stads-timmerman, die, behalve vrij wonen, tot 1728 f 1200, later f 950 's jaars had; den stads-metselaar, die ook vrij woonde en een bezoldiging van f 800 ontving; den opzichter van de stads-schutsluizen en 't circuleren der wateren, die f 800 genoot, doch wiens be-

trekking in 1750 werd opgeheven; den opzichter van de stads-graaf- en modderwerken en 't verdiepen der wateren, die met f 1200 gesalaricerd werd; den stads-schuitenmaker, die vrij woonde en f 640 per jaar ontving; den stads-smid, met f 700 beloond; den stads-stratenmaker, op f 624 aangesteld; den opzichter der stads-lantaarns, die f 700 had; den opzichter van de stadsbrandspuiten en generale brandmeester, die f 315 ontving, en den waarnemer van de stads-brandspuiten, die f 800 tractement genoot.

De laatste drie betrekkingen werden tot 1726 door Jan van der Heyden, de jonge, vervuld. In 1729 werd een der betrekkingen opgeheven, en wel die van f 315 jaars.

Sinds het aftreden van Stalpaert, die de eenige „stads-architect“ der 17e eeuw geweest is, had de Oud-raad geen nieuwen titularis benoemd, misschien omdat de behoefte niet gevoeld werd. De Oosterkerk, in 1671 voltooid, was nog door Stalpaert ontworpen en uitgevoerd. Sinds deed de stad geen bouwwerken van belang meer verrijen, doch bepaalden Thesaurieren, daar de stads-financiën zich in geen besten staat bevonden, zich tot het meest noodzakelijk onderhouden.

De zeer nuchtere Eilandskerk, in 1736 voltooid, kan best door den toenmaligen stadstimmerman Willem van Dieden ontworpen zijn.

Maar in 1746 besloot de Oud-raad tot eene reorganisatie, waarbij een Directeur-generaal aan het hoofd der Stads-werken werd geplaatst, op een tractement van f 1500. De keuze viel op Gerard Frederik Maybaum, die het ambt tot aan zijn dood, in 1768, vervulde. In 1766 had hij, wegens zijn hoogen leeftijd, om een assistent verzocht, en Burgemeesteren stelden 2 Januari 1767 als „mede-Directeur“ aan Cornelis Rauws, die als ingenieur in de Generaliteitslanden, waaronder men toen Noord-Brabant en Limburg verstond, werkzaam was. Hij kreeg een tractement van f 1800, dus meer dan Maybaum, die een jaar later overleed.

Rauws werd den 22n Juli 1768 als Directeur-generaal benoemd. Zijn bezoldiging werd bepaald op f 3300, met f 700 aan emolumenten, welk bedrag de stad waarborgde. Het boek der besluiten van den Oud-raad is ten zijnen opzichte nogal uitvoerig, hetwelk ons vergunt enig denkbeeld te krijgen van de positie, door Rauws ingenomen.

De Directeur moest „sig ten zynen koste voorsien van een bequaam Reytuyg en Paard“, om steeds daar te kunnen zijn, waar Burgemeesteren of Thesaurieren hem wenschten te zien. Ook het „tent jagie“ der stad stond tot zijn beschikking, om te varen.

Zijn kantoor werd „van stadsweegen onderhouden en met schrijfbuizen als na gewoonte van de Thesaurie verzorgd“. Verscheidene ambtenaren waren op dat kantoor werkzaam. Daar zat de „secunde Boekhouder ter Thesaurie“ Gerrit Pumper, die een dag-geld van 24 stuivers van stadswege ontving en aan wien Wynand Wiltens „die de eygenlyke Boekhouder“ was, per week 40 stuivers uit zijn eigen zak moest betalen.

De assistent-Boekhouder genoot 18 stuivers per dag uit de stadskas, en 40 stuivers per week van Wiltens.

Als technische hulpkracht vinden wij daar Gijsbert van Dulmen, die 30 stuivers per dag genoot. Voor dit ambt, dat met onderbaas betiteld werd, moest daaren boven „een bequaam persoon worden aangequeet“.

Een boodschapplooper, die het betrekkelijk hooge loon van 18 stuivers per dag had, was mede aan het kantoor verbonden.

Rauws moest het aanvankelijk zonder assistent doen. Pas den 31n October 1771 werd de luitenant-ingenieur Dalhof als onder-Directeur van Stads-werken aangesteld op een loon van f 1500. Deze was belast met het maken van teekeningen, bestekken en kaarten. Hij mocht daarvoor geen teekenaarsloon in rekening brengen.

Rauws kwam in 1772, bij den brand van den Stads-Schouwburg, om het leven, toen hij poogde menschen te redden. Hij stond bij de heeren in groot aanzien. In 1768 was hem „als belooning voor veel moeyte en applicatie, in verscheyde opzigten aangewend“, een gratificatie van f 1000 toegekend, mede als „tegemotkoming in het aanschaffen van chais en paard“.

Zijn opvolger, Jacob Eduard de Witte, trad 10 Juli 1772 in dienst. Ook over hem worden vele bijzonderheden in het boek der besluiten gevonden. Zijn tractement was f 4500; voor paard en chais kreeg hij f 600 in eens. Hij mocht, voor de verwarming en de verlichting van zijn kantoor, aan de stad in rekening brengen 50 ton turf en 100 pond kaarsen per jaar.

Onder dezen Directeur begint het stelsel van aanbesteden naast dat van eigen beheer in zwang te komen. Aangaande hem toch vinden wij bepaald: „Hij zal, volgens zijn instructie, moeten nagaan, of de werken, die bij de hand zullen worden genomen, ook van die natuur zijn, dat deselve tot meerder voordeel zouden kunnen worden aanbesteed“.

Het „generaal opzigt over de stads-bazen“ was hem uitdrukkelijk opgedragen. Iederen Donderdag, des morgens ten 10 uur, moest hij op het Stadhuis komen „om de ordres van Thesaurieren te vernemen“.

Voorts was bepaald: „Hij zal sig moeten toeleggen om kennis te bekomen van het circuleeren der Stads-wateren en van de werking der sluyzen en molens, om de stank in de burgwallen zooveel doenlijk voor te komen“.

De Witte heeft zijn ambt slechts vijf jaar vervuld. Den 10n Juli werd hij onervol ontslagen „om reden van diversche malversatiën“. De onder-Directeur, Jan Samuel Creutz, werd tijdelijk met het beheer belast. Doch daar Burgemeesteren en Thesaurieren van oordeel waren, dat de „malversatiën“ minder zouden voorkomen, als men niet één Directeur had, voerden zij eene reorganisatie in, en benoemden drie Directeuren, ieder op een wedde van f 1500. De eerste dezer drie was de reeds genoemde Creutz, die de woning aan den Timmertuin kreeg, de tweede was Abraham van der Hart, architect, de derde Johannes Schelling.

Hen waren verscheiden voorrechten toegekend, die nu een ietwat vreemden indruk maken. Wij vinden omtrent hen bepaald: „Zij zullen in de publicque kerken en kapellen deeser stede haar zitplaats mogen neemen in Regentengestoelten en aan deeser Steede Poorten vrydom van Poortgeld genieten, alsmede een vry acces tot den Schouwburgh“.

Creutz werd belast met het beheer van de schuiten-makewerk, de stratenmakerswerk, de lantaarns, de brandspuiten enz. Van der Hart beheerde de gebouwen, de timmer-, metsel-, smids- en schilderswinkel. Schelling was met de aard- en waterwerken, benevens het toezicht op de rentegevende eigendommen belast.

Deze toestand duurde tot 1795.

Het bouwtoezicht vormt op het oogenblik zeker niet het minst belangrijke deel der afdeeling Publieke Werken. Zulk bouwtoezicht bestond te Amsterdam reeds sedert het begin van de 16e eeuw. Men noemde de ambtenaren der bouwpolitie „rooimeesters“. Oorspronkelijk waren zij drie in getal, doch 30 Januari 1680 werd hun aantal op vier gebracht.

Een kantoor hielden zij er niet op na. Zij moesten

ieder ochtend van 8—9 uur en iederen middag van 1—2 uur zich vervoegen op een aangegeven plaats, in de 17e eeuw bij de beurs „om seckerlyck gevonden, aengesproken ende ghebruyckt te connen worden by deghene dien t' ghelieft of die haer van noode heeft“.

De keuren, waarin de bouwverordeningen der 16e, 17e en 18e eeuw vervat zijn, hadden aan de rooimeesters uitgebreide bevoegdheden gegeven. Wij zullen die keuren zoo aanstonds wat nader bezien. Een wedde genoten de rooimeesters niet. Wie van hen gebruik moest maken, was verplicht hen te betalen naar een vast tarief. Het laagste loon per keer was 1 stuiver, het hoogste 18 stuivers, wat betaald moest worden als er aan „de Heeren van den Gerechte“ te rapporteeren viel. Buiten de muren der stad werd het tarief verdubbeld.

De rooimeesters waren verplicht hunne inspectiën twee aan twee te verrichten. Wie tegen de kosten niet opzag, kon er ook drie of vier laten komen.

Reeds den 5n October 1521 had „Kaerle, by der gratie Gods ghecoren Roomschen Keyser, grave van Hollandt“, verordend, dat binnen Amsterdam geen houten wanden of huizen gemaakt mochten worden, en dat, die hernieuwd werden, van steen moesten worden herbouwd.

De eigenlijke bouwverordening was de keur van 1565, die in 1638, 1650, 1663, 1669 en 1701 „geamplieerd“ werd. Overtredingen werden door de rooimeesters bij de schepenbank aangebracht. Legde deze boeten op, dan kreeg de rooimeester, die de bekeuring gedaan had, daarvan een derde, wat ongetwijfeld den ijver zal hebben geprikkeld.

In vele opzichten overtrof de bouwverordening van den regententijd de tegenwoordige. Geen kalk mocht gebruikt worden, of zij moest door de rooimeesters eerst gezien worden, „terwyl die beslagen werd“. Werd de mortel niet goed bevonden, of zag een rooimeester onder het metselen, dat er ondeugdelijke waar werd gebedigd, dan verbeurde de meester metselaar 3 caroli guldens. Ook alle steenen moesten vooraf door de rooimeesters worden gekeurd; die niet goed werden bevonden, moesten onmiddellijk buiten de stad worden gebracht.

Reeds in de keur van 1565 vindt men uitvoerige bepalingen omtrent fundamente, dikte van muren, putten, riolen, waterloozing, hoogte van stoepen, het voorspringen van luifels en uithangborden, pothuizen en privaten. Ja zelfs is daar een lijst te vinden van straten, die te smal werden geoordeeld, om er huizen met luifels, stoepen enz. te mogen maken. Het bouwen buiten de rooijlijnen was verboden, terwijl ook omtrent het peil en de afmetingen der balken voorschriften waren gegeven.

De keur van 1638 verscherpte de bepalingen op het heien, die van 1650 gaf nadere maten voor muurdikten, die van 1663 bevatte de bepalingen voor de Heeren- en Keizersgracht, die nog heden in de Politieverordening van kracht zijn verklaard, die van 1669 vermeerderde de bevoegdheid der rooimeesters en die van 1701, met bijzondere zorg opgemaakt, vulde aan, wat nog niet of onvoldoende geregeld was.

Een raadscommissie, in 1798 benoemd, om het woningvraagstuk te bestudeeren, oordeelde dan ook de bouwverordeningen zeer voldoende, en zwaaide vooral lof toe aan de „schoone“ keur van 1701.

De stadsreiniging was sinds de 15e eeuw reeds een voorwerp der regeeringszorg geweest. Bij keur van 16 December 1497 was bevolen „dat elc jongk wyf, ofte die t' behoert, alle saterdaghen en alle heyliche avonds haer strate sal hebben soon te maeken“. Onze urinoirs kende men nog niet, maar den 20n Februari

1579 werd bepaald, dat het verboden was „ergens op de straeten ofte wallen syn gevoech te doen, vermits daer met groote kosten secreeten aan de brugghen syn gemaect“.

Den 2n Maart 1580 werd bevolen: „ten eynde alle stancken, vuyligheden ende quaetde reucken, te verhoeden, sal een ieghelyk syne geute voor syn huys tweemalen ter weeke schoonmaecken en reynighen ofte doen reynighen van slyck ende vuylnissen ende die doorstecken ende klaermaecken met water, bezemen als anderszints“.

Het was, sinds 20 Februari 1579, verboden „vuyl-nis buyten de vaten in de grachten te werpen“. De stadsreiniging stond onder het beheer der regenten van het Aalmoezeniersweeshuis. Deze hadden een eigenaardige manier, om toezicht te houden bedacht. Commelin zegt: „Er zijn verscheidene kleine houten huisjes, op de kanten der burgwallen voor eenige straten gezet, waarin zitten schoenlappers, die jaarlijks aan het Aalmoezeniersweeshuis voor dezelve betalen. Bij aldien zij vernemen, dat iemand zijn vuilnis niet in de verordende vuilnisvaten, maar op de straten of in de grachten werpt, die moet boete aan haar betaalen en zij nemen, bij onwilligheid, tot pand van hetzelfde de ketels, potten of vaten, daaruit vuilnis geworpen is, na haar, waardoor zij hun huurgeld wel dubbel goedmaken“.

De vuilnisvaten werden op gezette tijden leeggehaald. Ook voeren „vuilnisschuiten alle grachten door“. Een der opvarenden „ging langs de straten en maakte gerugt met een ratel, waarop de luiden hun vuilnis aan de schuiten brengen“. De man kwam het vuilnis „ook wel uit eenige huizen, die daar jaarlijks eene vrijwillige vereering voor geeven, halen“.

Het schoonmaken van den openbaren weg werd verricht door vrouwen, opkortsers genaamd, en in 1705 ten getale van 56. Zij waren ieder van een wagentje en schop voorzien.

De reinigingsdienst stond al van ouds, zooals wij zagen, onder het Aalmoezeniersweeshuis, dat de baten genoot, die de verkochte vuilnis opleverde. Die baten werden in de 18e eeuw op f 9000 a f 10.000 's jaars geschat.

Het Aalmoezeniersweeshuis trachtte zooveel geld uit de stadsreinigingsdienst te verkrijgen als mogelijk was. Daarom keerde het geen hooge loonen uit.

De opkortsers ontvingen per jaar f 156; het mannelijk personeel bestond grotendeels uit „stads-gepensioneerden“, die, boven hun pensioen, nog f 156 per jaar genoten. Slechts het personeel op de schuiten bij de asch- en vuilnisvaten werd wat beter bezoldigd, en wel met f 234 per jaar. Maar men rekende ook op de Kermis- en Nieuwjaarsgiften, die geacht werden f 25 per persoon en per jaar en te leveren. De bezems kwamen dan nog voor rekening der werklieden.

De organisatie liet heel wat te wenschen over. Want de „stads-gepensioneerden“ stonden niet „onder directie van Regenten of van derzelver opzieners“. Zij stoorden zich derhalve „weinig aan de ordres“, die zij kregen, wel wetende, dat zij, bij luiheid of wangedrag, door de Regenten niet konden worden „opgeschort of afgezet“.

In de 18e eeuw waren de „schoenlappers“, die daarstraks genoemd werden, verdwenen. Bij de gebrekkige wijze, waarop het vuilnis werd opgehaald, is het dan ook niet te verwonderen, dat het, trots de keuren, overal in de grachten werd geworpen.

Die grachten verspreidden dan ook in de 18e eeuw „vooral in den zomer, een geweldige stank“. Dit was niet altijd zoo geweest. Nog in 1525 waren de stadswateren zoet, en werden zij gebruikt om te drinken

en tot het brouwen van bier. Maar reeds in 1540 schijnt het burgwalwater niet best meer geweest te zijn. Want toen durfde Karel V niet te Amsterdam komen „daar het water niet deugde“, en „Zyne Majesteit wilde, water drinkende“, haar gezondheid niet in gevaar brengen.

Nog in 1591 was het grachtwater echter als drinkwater algemeen in gebruik.

Sedert echter werd het meer en meer brak, en moest daardoor des zomers wel stank ontstaan, vooral daar het werpen van vuil in de grachten niet voldoende kon worden tegengegaan. Door verschillende intappende en uitlatende sluizen poogde men, sinds 1685, de waterverversing te regelen, doch dit bleef gebrekkig.

In 1672, toen de Lekdijk was doorgestoken om de Fransen te keeren, werd het water der grachten zoet en drinkbaar. Doch zoodra was de oude toestand niet hersteld, of de klachten over stank kwamen weer als voorheen.

De drinkwater-vraag was niet gemakkelijk op te lossen, toen de grachten eenmaal brak geworden waren. Regenbakken voorzagen slechts voor een klein gedeelte in de behoefte, en het overige moest in schuiten uit de Vecht worden aangevoerd. Bij strenge winters was die aanvoer zeer bezwaarlijk. De ijsbreker moest dan een slop maken, waardoor de schuiten de stad konden bereiken. Het duurde echter betrekkelijk lang, eer dat slop er was, en daarom waren bij de voornaamste openbare gebouwen regenbakken gemaakt, waaruit het water tegen 3 duiten per emmer werd verkocht.

In 1789 begon men ook groote bakken op pleinen aan te leggen, waarvan er 10 met regenwater en 14 met schuitenwater gevuld moesten zijn, welke vulling in het najaar geschiedde. Bij besloten water werden deze bakken geopend, en de emmer voor 4 duiten verkocht.

In 1685 werden de schuiten aan de Geinbrug gevuld, doch in de 18e eeuw moesten de schippers tot voorbij het fort Uitermeer de Vecht opvaren, om goed water te krijgen. Zij ontvingen daar een loodje, dat zij, aan de stad komende, den opzichter, door Thesaurieren aangesteld, moesten vertoonen.

Herhaaldelijk werd er over de hoedanigheid van dit schuitenwater geklaagd. In het laatst der 18e eeuw werd zelfs een commissie van geleerden benoemd, om naar het Amsterdamsche drinkwater een onderzoek in te stellen. Het bestaan van bacteriën was toen nog niet bekend en de scheikunde pas in haar kindheid. De commissie kwam tot het besluit, dat, wanneer het water slechts ver genoeg uit de Vecht werd gehaald, het aan alle eischen voldeed. Zij was echter van meening, dat er toezicht op de dichtheid der schuiten moest gehouden worden, omdat het drinkwater anders met grachtwater zich vermengde.

Had de commissie het water onzer tegenwoordige Vechtleiding gekend, dan zou zij het uitmuntend voor drinkwater hebben geacht. En nu wordt het voor drinkwater geheel en al ongeschikt geoordeeld.

De stedelijke overheid bemoeide zich slechts zeer weinig met de waterverzorging. De waterschippers, zestiën in getal, vormden een gild. Maar de liggers, waarin het water werd overgepompt, behoorden meest „aan minder welgezetten lieden, die niet in staat waren de noodige reparatiën daaraan te bekostigen“. Thesaurieren lieten geen schuit, voor een brouwerij bestemd, door de Amstelschutsluis dan tegen betaling van f 1, van andere schuiten werd 13 stuivers geheven.

Wanneer wij aan onze tegenwoordige gemeentelijke waterleiding denken, dan wordt het ons duidelijk, hoe

groot het verschil is tusschen voorheen en thans.

Een openbaar slachthuis heeft Amsterdam pas weinige jaren geleden gekregen. Doch reeds in 1595 was een keur gemaakt, dat geen vleesch verkocht mocht worden, of het moest eerst van stadswege goed bevonden zijn. Deze keur werd verscheidene malen „geamplieerd“. Daar de verkoop van het vleesch in hallen plaats vond, was het onderzoek naar de deugdelijkheid gemakkelijk uitvoerbaar. In de 18e eeuw waren er vier hallen; de grootste is thans het gebouw der Stadsdrukkerij. De andere, staande op de Botermarkt, de Westernmarkt en de Heerenmarkt zijn verdwenen. In 1797 werd het voorstel gedaan, om ter plaatse van den lateren Parktuin een openbaar slachthuis te stichten. De directeur, Van der Hart, had het plan reeds klaar, doch de zaak had geen voortgang.

Terwijl in onzen tijd takken van dienst bestaan, die men vroeger niet kende, was Amsterdam in de 17e en 18e eeuw toch ook stedelijke inrichtingen rijk, die nu gemist worden.

Een daarvan was de stads-geschutgieterij, waartoe de heer A. J. M. Brouwer Ancher in „Oud-Holland“ belangrijke mededeelingen deed.

Amsterdam was een vesting en had daarom kanonnen noodig, ook voor de oorlogs- en koopvaardij-schepen; tevens behoefde de stad af en toe klokken voor hare openbare gebouwen. Reeds in 1531 werd daarom aan Ghobel Jansz. Zael een jaarweld van 3 pond Vlaamsch gegeven „zoo lange hy 't ambacht van 't ghieten met dat daeraen cleeft“, binnen Amsterdam zou uitoefenen.

In 1599 werd Cornelis Ammeroy „alzo verstaen“ werd, dat het voor deze stad zeer nut, eerlyck ende dienstig soude wezen, soo men aldaer geschut soude mogen ghieten“, als gieter aangesteld, en een gieterij voor hem ingericht ter plaatse van de tegenwoordige Halvemaansteeg, die toen nog buiten de muren lag.

Gerrit Coster volgde in 1606 Ammeroy op. In 1614 verhuisde hij met de gieterij naar een terrein bij het voormalig Karthuizer klooster. De Gieterstraat herinnert nog aan deze instelling.

De gieters van het begin der 17e eeuw hadden geen vast loon. Zij mochten werken voor wie zij wilden, doch waren verplicht, alles wat het van stadswege zou worden opgedragen, te doen voorgaan, en tegen lagere prijs, dan zij elders konden bedingen.

De zoon en de kleinzoon van Gerrit Coster waren achtereenvolgens tot 1679 in de gieterij werkzaam. De eerste, Assuerus, maakte daar de grootste klok, die Amsterdam bezit, en die de uren op den Westertoren aangeeft.

Het was reeds sinds de 15e eeuw hier-te-lande gebruikelijk geweest, de torens van een klokkenspel te voorzien. Die klokkenspelen waren echter tamelijk gebrekkig. Er zijn in sommige steden nog carillons uit het laatst der 16e en het begin der 17e eeuw aanwezig; zij bestaan slechts uit weinige klokken, die daarenboven niet goed stemmen. Pas de gebroeders Hemony, die omstreeks 1640 uit Lotharingen naar Zutphen verhuisden, verstonden de kunst zuiver stemmende klokken te gieten.

De Zutfensche gieters verwierven groote vermaardheid door hun werk. Daarom deden Burgemeesteren van Amsterdam François Hemony in 1655 overkomen om te spreken „over 't klokkespel voor het nieuwe raedthuys, mitsgaders voor den oude-kercks toren en andere plaetsen binnen deser stede“. Hemony, dien groote bestellingen beloofd werden, was aanstonds bereid „tot clock- en geschutgieter“ te worden aangesteld. Voor hem werd een werkplaats ingericht op een gedeelte van den stadstimmeruin aan het Molenpad, die weldra naar de Achtergracht zou worden over-

gebracht. In 1669 stierf François, en werd door zijn broeder Pierre opgevolgd, die in 1680 overleed.

De werkplaats aan het Molenpad werd toen gesloten. In 1679 was de stads-gieter Gerrit Coster, die de werkplaats nabij het Karthuizer klooster in gebruik had, overleden, en sedert werd dit giethuis verhuurd. De eerste huurders waren Claude en Mammes Fremy, neven der Hemony's. Aan verschillende personen werd later de huur overgedragen. Doch in 1770 besloot men tot eigen exploitatie, met Pieter Seest als directeur, tegen een bezoldiging van f 20 's weeks en 1/6 van de winst, met vrije woning, vrij brandhout, turf en kaarsen, vier ankers wijn en het loon der dienstbode. In de laatste jaren der 18e eeuw is er nog veel gegoten, doch de Fransche tijd werd voor de gieterij noodlottig. In 1818 werd zij opgeheven.

Zoo heb ik dan omtrent de wijze, waarop de openbare werken der stad Amsterdam vroeger beheerd werden, u het een en ander medegedeeld. Ik ontveins mij geenszins, dat mijne mededeelingen allerminst op volledigheid aanspraak mogen maken. Doch het veld is nog vrijwel onontgonnen. Sinds Mr. de Roe-ver zijne „bladzijde uit de geschiedenis van het Stads-fabrieksambt“ openbaar maakte, waarin hij uitsluitend het tijdperk tusschen 1590 en 1630 behandelde, heeft niemand meer op den akker gewerkt. En moge het ook al geen rijke oogst zijn, waarop ik wijzen kan, in hoop toch u eenig denkbeeld gegeven te hebben van de wijze, waarop uwe voorgangers in dienst der stad hun taak vervulden.

A. W. WEISSMAN.

ANDERMAAL DE STAART DER MUIS.

De zaak van het Amsterdamsche bouwtoezicht is in de laatste raadsvergadering ten einde gebracht. De drie staarten der muis, die verleden week waarmeembaar waren, bleken nu zoo vreemd door elkander gedraaid, dat er geen losmaken aan was.

De hoogleeraar aan de gemeente-universiteit te Amsterdam, Mr. Treub, had in couranten-artikelen den Raad de les gelezen, was eenige raadsleden op bijzonder krasse wijs aangevallen, en had den lof van den inspecteur van het bouwtoezicht, die zich in zijn bijzondere bescherming schijnt te verheugen, gezongen.

Dat de hoogleeraar daarover in de vergadering heel wat te hooren heeft gekregen, spreekt van zelf; het is hem niet gelukt te voorkomen, dat het tweede deel der motie, houdende een verklaring, „dat de wijziging van het bouwtoezicht sedert 1895 onvoldoende is gebleken“ waarover de stemmen gestaakt hadden, te doen verwerpen.

Licht werd niet ontstoken; het scheen ons zelfs, dat de duisternis sedert den vorigen keer nog was toegenomen.

Wij ontleenen aan „Het Nieuws van den Dag“ de volgende karakteristiek der zitting.

„Niemand zal wel van meening zijn, dat deze zitting, in verband met de vorige, een schitterende bladzijde in der stede geschiedenis vult. Een Raad, die wel wat zeggen wil, maar niet juist weet wat en hoe, en een Dagelijksch Bestuur, dat den eenen keer heengaat met gefronste wenkbrauwen, maar acht dagen later terugkeert met een gelaat vol heilige onnoozelheid en het gemoed des argeloozen, hebben eenige uren lang een steekspel geleverd, dat inderdaad noch schoon, noch spannend was. De strijd, die misschien algemeen bedoeld was, verliep in eenige particuliere worstelingen, waarbij aan het slot de stand van het gevecht in het geheel niet te overzien was. Nu, beter

zoo dan dat er dooden vallen, wier verlies men allicht betreuren zou.“

Toch is het te verkiezen, eervol te sneuvelen; het veege lijf te redden, en verder een roemloos bestaan voort te slepen, wordt zeker door niemand als iets benijdenswaardig beschouwd.

Nu moge men, met den Schoolmeester, zeggen:

„Want zonder eer kan ik wel leven,
„Maar zonder kop leeft held Achilles niet“.

een gemeentebetrekking is den mensch zoo noodzakelijk niet, dat hij het opgeven daarvan met het verliezen van zijn hoofd gelijk zou behoeven te stellen.

Wanneer Dr. Blocker er de Publieke Werken aan zou geven, zouden de patiënten zeker hem toestroommen. En nu de heer Treub ons gezegd heeft, welk een man van zessen klaar de inspecteur van het Bouwtoezicht is, behoeven wij ons ook over hem niet ongerust te maken, als hij den dienst van het ondankbaar Amsterdam zou verlaten.

SOCIÉTÉIT „U. N. I.“ TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 25 Maart 1900.

Op de Woensdagavond gehouden vergadering werd bekend gemaakt dat op de uitgeschreven onderlinge prijsvraag voor een bewijs van lidmaatschap der Vereniging zes antwoorden zijn ingekomen, doch dat alleen een eerste prijs is toegekend en wel aan het ontwerp motto 8, waarvan de vervaardiger bleek te zijn de heer Jan v. d. Valk, architect te Tilburg.

Na afdoening van enkele huishoudelijke zaken werd het woord verleend aan den heer G. Dirksen te 's-Gravenhage, om namens de daartoe benoemde commissie verslag uit te brengen omtrent de navolgende in de vragenbus gevonden vraag:

„Wie kan iets mededeelen omtrent den onderbouw van de in aanbouw zijnde Alexander III-brug te Parijs, welke gefundeerd is door middel van samengeperste lucht.“

Spreeker wees er allereerst op dat het maken van fundeeringen door middel van samengeperste lucht, voor de leden der Sociëteit „U. N. I.“ een nieuw onderwerp is, waarom hij er de voorkour aan gaf, alvorens het antwoord op de gestelde vraag te geven, een eenvoudiger geval van een dergelijke fundeering te behandelen.

Als voorbeeld nam hij daartoe de pneumatische fundeering van de pijlers der spoorwegbrug over de Nieuwe Maas te Rotterdam, waarvan de verschillende onderdeelen, die voor het maken van zulke fundeeringen noodig zijn, werden beschreven, waarna de wijze van werken werd medegedeeld, die gewoonlijk bij het maken van zulke fundeeringen wordt gevolgd.

Tot het antwoord op de gestelde vraag komende, deelde spr. eerst een en ander mede omtrent den bovenbouw dezer belangrijke brug, waaruit bleek dat in verband met de eischen die door de scheepvaart werden gesteld, een boogbrug werd ontworpen met een wijde van 107.5 M. tusschen de scharnierpunten en een pijl van den boog van slechts 6.28 M., terwijl de breedte der brug 40 M. bedraagt. Elk landhoofd is achterwaarts verlengd door een steenen viaduct, die met de landhoofden één geheel „maakt“, waardoor hunne fundeering een afmeting heeft verkregen van 44 x 22.5 M.

Vervolgens geeft spr. een overzicht van de samenstelling der caisson, voor genoemde fundeeringen benodigd en van de wijze van werken in en op dit gevaarte. Achtereenvolgens beschrijft hij de werkkamer met mantel, de steigerwerken en andere hulpmiddelen, voor den bouw van genoemde landhoofden benodigd, om ten slotte de methode van werken aan te toonen welke voor dit werk gevolgd is. In de werkkamer, waar de lucht is samengeperst om het indringen van water te voorkomen, wordt de grond ontgraven, waardoor de caisson, boven de werkkamer door het metselwerk meer en meer belast, voortdurend zakt totdat de vaste grondlaag is bereikt, waarna de werkkamer geheel met beton wordt gevuld.

Deze interessante voordracht, door verscheidene teekeningen en plaatwerken verduidelijkt, werd met aandacht gevolgd, terwijl bij het slot de commissie in 't algemeen, doch de heer G. Dirksen in 't bijzonder, den dank van den waarnemenden Voorzitter had te aanvaarden voor de duidelijke en uitgebreide wijze waarop deze lastige vraag beantwoord is.

Ten slotte werd wederom een vraag uit de vragenbus ter tafel gebracht omtrent het ontstaan en de toekomst der moderne kunst-richting, welke vraag ter beantwoording in handen werd gesteld van een commissie van drie leden.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 21 Maart 1900.

In deze vergadering hield de heer Joseph Th. J. Cuyper, architect-ingenieur alhier, een kunstbespreking over Arabische kunst, waarvoor door spreker een fraai verzameling teekeningen en platen van Arabische kunstwerken waren tentoongesteld. Aan sprekers beschouwing ontleenen wij het volgende. De Arabische kunst, zoo geheel verschillend met de kunstuitingen van andere volken, staat in nauw verband met de meerkunde; elke versiering, hetzij een bandversiering of een vlechtwerk, heeft tot grond een geometrischen vorm. In hoofdzaak zijn het de wegen regelmatig veelhoeksystemen, die onderling gecombineerd tot een onbepaald aantal variatiën aanleiding geven.

Daar de Arabier de werken van den Schepper niet mocht nadenken, en dus mensch, dier of plant niet tot voorbeeld mocht nemen, bleef het beginsel bewaard; dat dan ook van de 12e tot de 18e eeuw haren hoogsten trap bereikte. Daarna vermengden zij zich meer met andere volken, en dit had invloed op hunne kunstuitingen. Wil men een beeld, een vlechtwerk of in het algemeen een versiering ontlenen, dan zoekt men de hoofdlijnen van de veelhoeken, die te zamen het schema van de figuren vormen.

Spreker beschreef daarna verschillende constructies voor het verkrijgen van de meest voorkomende veelhoeken, verklaarde daarna eenige der teekeningen, en wees er in het bijzonder op, hoe men door het gebruik van vaak zeer eenvoudige geometrische figuren, zulk een fraai geheel kan vormen.

De 10 aanwezigen gaven door een luid applaus hunne ingenuïteit met het gehoorde te kennen, waarna nog geruimen tijd de verschillende plaatwerken werden bezichtigd.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1107e Vergadering van 28 Maart 1900.

Na opening van de vergadering en lezing der notulen werd een stemming gehouden voor een nieuw bestuurslid. In plaats van den heer Sparringa, die wegens drukke werkzaamheden zijn ambt had neergelegd. Als candidaten werden gekozen de heeren Van Leeuwen en Verschuyl, waartoe ten slotte de heer E. Verschuyl als bestuurslid gekozen werd, hetwelk aldus door hem werd aanvaard. Voorts werd het voorstel van het bestuur, om de tentoonstelling van het lustrum te verschuiven tot het volgende jaar, goedgekeurd, terwijl toezegging gedaan werd dat in een volgende vergadering over de festiviteiten, naar het lustrum verbanden, berandslag zal worden.

Voorts kwam het voorstel aan de orde om het Bestuur te machtigen de onderhandelingen met de directie van café Parkzicht verder voort te voeren over een huurcontract van twee jaar voor een vergaderzaal en bestuurskamer, hetgeen aldus werd goedgekeurd.

Een aangekondigde bespreking van het rapport der commissie in zake de wijziging der tekenakten kon geen voortgang hebben, omdat de 5 leden der commissie niet aanwezig waren.

Ten slotte circuleerden een 40-tal photo's naar de werken van Brunelleschi da Majano enz.

Hierna werd de goed bezochte vergadering gesloten.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

AFDELING ARNHEM.

Als lid werd aangenomen de heer E. van Wessem en als afgevaardigde tot de staande Mel-vergadering benoemd de heer W. F. C. Schaap, secretaris van de Afdeling.

Van het bestuur van de Maatschappij was een schrijven ingekomen om adhesie te betuigen met het denkbeeld om de aanst. September-vergadering te Arnhem te houden.

Ingekomen was een brochure van den heer Sanders, technisch ambtenaar bij de Amsterdamsche fabriek van cement-ijzerwerken, systeem Monier, naar aanleiding van de door het hoofdbestuur van de Maatschappij gestelde vraag over het cement-ijzer.

Hierna werd het woord verleend aan den heer R. Kalff te Amsterdam, die met verschillende modellen inlichtingen gaf over de door hem geïmporteerde artikelen als: het jalousie-dakvenster, dat voor alle soorten van daken te gebruiken is, en op de gewone daklichten voor heeft dat het open kan blijven zonder in te regenen, en dus zeer geschikt is voor ventilatie van alle ruimten, direct onder het dak liggende.

Een gasdrukreguleerder-toestel of gasbezuiniger, die den te grooten druk regelt, en niet meer gas laat doorgaan als noodig is voor de pitten die aangestoken zijn.

Advertentiën.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKMAN & BUIJZEND, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruijterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Bathhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Een John's schoorsteenrook, uitvoerig beschreven in het „Bouwkundig Weekblad“ van 1899, waarbij het door een eenvoudige inrichting onmogelijk is de volgende schoorsteenrook te openen als de laatste geopende niet eerst gesloten wordt.

Een toestel tot afvoer van bodereven lucht en rook uit kamers, vergaderzalen enz., hetwelk onder het plafond in het afvoerkanaal wordt geplaatst.

Hoewel niet direct tot het bouwvak behorende, had de spreker medegebracht een toestel, waarmee men in een minimum van tijd kan afrekken, vermenigvuldigen en deelen, worteltrekken enz., door een Rus uitgevonden.

De Voorzitter dankte namens de Vergadering den heer Kalff voor de mededeelingen, en gaf daarna een zeer interessante kunstbespreking van tien briefkaarten, gesquareld in het genre van Alma Tadenia, welke in Parijs verkocht worden, en al is het dan ook niet door den grooten meester, op zeer artistieke wijze waren vervaardigd.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

AMSTERDAM. Den heer J. H. Albers is bij gelegenheid van zijn 25 jarige werkzaamheid als opzichter bij de Publieke werken der gemeente door den wethouder van dien tak van dienst, namens het gemeentebestuur, een goeden harloze met inschrift overhandigd, wegens zijn belangrijke diensten, aan de gemeente bewezen. De directeur van publieke werken bood hem, namens de superieuren en collega's, een toepasselijk cadeau aan en de jubilaris heeft vele bewijzen van belangstelling ondervonden.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is:

eervol ontslag verleend aan den ingenieur der 2e kl. E. J. Bergmans;

verlof verleend met zes maanden verlenging aan den ingenieur 2e kl. Koster;

tijdelijk gesteld ter beschikking van den tijdelijk vervangenden directeur der burgerlijke openbare werken, ten einde dienst te doen als ingenieur der 2e kl. de ambtenaar op wachtgeld K. J. Bergmans.

— Den ingenieur der 1e klasse bij het grondpailweson N. Wing Easton is opgedragen een reis te doen door Java en Madagaskar en Sumatra's Westkust, ten einde een onderzoek in te stellen naar de boringen van artesisch water.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 April, aan E. Lacomblé, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als leeraar aan de Polytechnische School te Delft.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat, is J. Breed, te Zijpe, benoemd tot buitengewoon opzichter bij het onderhoud der duinen en zanddijken onder Callantsoog.

— Te Enschede is benoemd tot directeur der gasfabriek de heer Marcel de Jongh, te Amsterdam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leerling machinist. De Minister van Marine brengt ter kennis van belanghebbenden, dat in dit jaar bij de opleiding van leerlingen-machinist te Hellevoetsluis, na vergelijkend examen, vier en twintig jongelingen kunnen worden geplaatst; tot bedoeld examen kunnen alleen worden toegelaten jongelingen die geboren zijn tusschen 1 Juli 1883 en 1 Juli 1886.

Het examen, dat te 's Gravenhage wordt gehouden, wordt gesplitst in een schriftelijk en een mondeling gedeelte. Het schriftelijk examen, aanvangende 27 Juni a. s., wordt aan alle aspiranten gelijktijdig afgenomen en duurt anderhalven dag. Daarbij worden aan alle aspiranten dezelfde vragen ter behandeling gegeven. Het mondeling examen zal aanvangen 9 Juli e. k. en duurt één dag.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING
MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 20 en 21 j., ongeh., verl. sal. resp. f 40 en f 60.

4 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 25, 23 en 21 j., ongeh., verl. sal. f 60, f 80, f 70 en f 70.

1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f 110.

1 Werktuigk.-teek., leeft. 22 j., ongeh., verl. sal. f 70.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 17den April 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 807.

Het wijzigen en uitbreiden van sporen en wissels; het maken van perrons, verhoogde los en laadplaats en loswegen; het vervangen van den gesloten ijzeren bovenbouw der brug over den 3e Gieulak, door eenen van getrokken ijzer; het wijzigen van duikers en het verrichten van diverse werken, ten behoeve van de uitbreiding van het station MEERSEN.

Begroting f 22800.

De besteding geschiedt volgens § 63 van het bestek.

Het bestek ligt van den 26sten Maart 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN te Maastricht, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 3den April 1900, ten 10.30 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 20sten Maart 1900.

AANBESTEDING.

Op Vrijdag, 30 April 1900, des middags te 12 uur, zullen BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Delft, in het openbaar, ten Raadhuis aanbesteden:

Het bouwen van een School voor Lager Onderwijs met 13 lokalen en Gymnastiek-school.

Aanwijzing Woensdag 11 April, des namiddags 2 uur, op het bureau Gemeentewerken.

Inlichtingen zijn te bekomen alle werkdagen tot den dag der aanbesteding, tusschen 10 en 11 en 2—3 uur aan het Bureau Gemeentewerken; het bestek met 3 teekeningen is tegen betaling van f 1.50 ter Secretarie verkrijgbaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 17den April 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 810

Het uitbreiden van de viaduct in den Graafsehe weg, met daarmede in verband staande werken op het station NIJMEGEN.

Begroting f 22200.

De besteding geschiedt volgens § 46 van het bestek.

Het bestek ligt van den 26sten Maart 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 10den April 1900, ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 20sten Maart 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 10den April 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 809.

Het wijzigen van de daken van 18 wachterswoningen op de lijnen UTRECHT—'s BOSCH en TILBURG—'s BOSCH.

Begroting f 8336.

De besteding geschiedt volgens § 37 van het bestek.

Het bestek ligt van den 24sten Maart 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. J. C. VAN REIGENBERG VERSLUJDS, te 's Bosch, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 2den April 1900, ten 9 ure voormiddag (West Europeesche tijd) te Station 's Bosch.

Utrecht, den 20sten Maart 1900.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKHEFT

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Gefabriceerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy.,
DEN HAAG.

Kantoor STATIONSPLEIN No. 9.

(tegenover Station Hollandsche Spoor).

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructies. Prijsopgaven en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

op **Donderdag 12 April 1900**, des namiddags ten half drie ure (West-Europ. tijd), in de wachtkamer 3e kl. van het stationsgebouw te 's-Hertogenbosch, van:

BESTEK K.

Het uitvoeren van herstellingen, vernieuwings- en verwerken, met bijlevering der materialen, aan de gebouwen en kunstwerken, inrichtingen en verdere werken behoorende tot de lijnen: Tilburg-Nijmegen, Utrecht (Lanthen)-Bokstel, Vlijmen-'s-Hertogenbosch, Bokstel-Blerik, Belgische grens-Eindhoven.

in 11 Perceelen.

Het bestek ligt ter inzage en is op franco aanvraag tegen betaling van **f1.-** (franco per post **f1.05**) te bekomen aan het bureau van den Sectie-Ingenieur Jhr. VAN REIGERSBERG-VERSLUJS, Stationsweg No. 5, te 's-Hertogenbosch, alwaar tevens ad **f0.25** te verkrijgen zijn exemplaren van de algemeene voorwaarden op het bestek van toepassing.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden tusschen 8 en 6 April 1900, op de in het bestek aangegeven tijdstippen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 10den April 1900**, des namiddags ten 3 uur, zal in het Café „DE ROODE LEEUW”, aan de Vijgendam te Amsterdam, door ondergeteekenden namens hun principelen worden

aanbesteed:

Het amoveeren der perceelen Keizersgracht 285 en 287 en het daar ter plaatse bouwen van een kantoorgebouw met annex magazijnen.

Bestek en lichtdrukken zijn van af Vrijdag 30 Maart a.s., tegen betaling van **f1.50**, verkrijgbaar bij de firma P. RIJNJA, Reguliersgracht 314, te Amsterdam.

Inlichtingen geven Architecten A. L. VAN GENDT & ZONEN, te Amsterdam.

A. P. SCHOTEL G^{te}.
DORDRECHT.
Stoommarmetagerij Steenhoutwerf.
Steen- en Marmmerhandel.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.

TELEPHOON No. 990.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels, enz., het leveren van **Bestek- en Detailtekeningen**, administreeeren van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

Firma Van Leliveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.
Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agenten te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidblaak No. 78
Directie te Valkenburg de Heer MENFF.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Meeuwse Bloemkweeker-
straat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS, enz. enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 10 April 1900**, des namiddags ten 2 uur (locale tijd) zal aan het bureau van den Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN, voorwaig stationsgebouw S.S. (Utrecht V) worden aanbesteed:

BESTEK G.

Herstelling van Timmer-, Metsel-, IJzer- en Loodgieterswerken aan Kunstwerken. Gebouwen en inrichtingen behoorende tot de lijnen Amsterdam-Oosterbrek, Rde-Wageningen, Utrecht-Rotterdam, Breukelen-Harmelen, Gouda-Den Haag-Scheveningen en Leiden-Weerden.

In 9 Perceelen.

Het bestek ligt ter inzage op het bureau van den Sectie-Ingenieur voornoemd, en is aldaar op franco aanvraag te bekomen ad **f1.-**. Tevens zijn aan hetzelfde adres ad **f0.25** te bekomen exemplaren van de Algemeene Voorwaarden (met verbeterblad) op het bestek van toepassing.

Aanwijzing op het terrein tusschen 26 Maart en 4 April als in het bestek vermeld.

UTRECHT, 21 Maart 1900.

H. P. DEN BOER,

Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-den bakvloer en Draalovens.

ADVERTENTIE-BUREAU

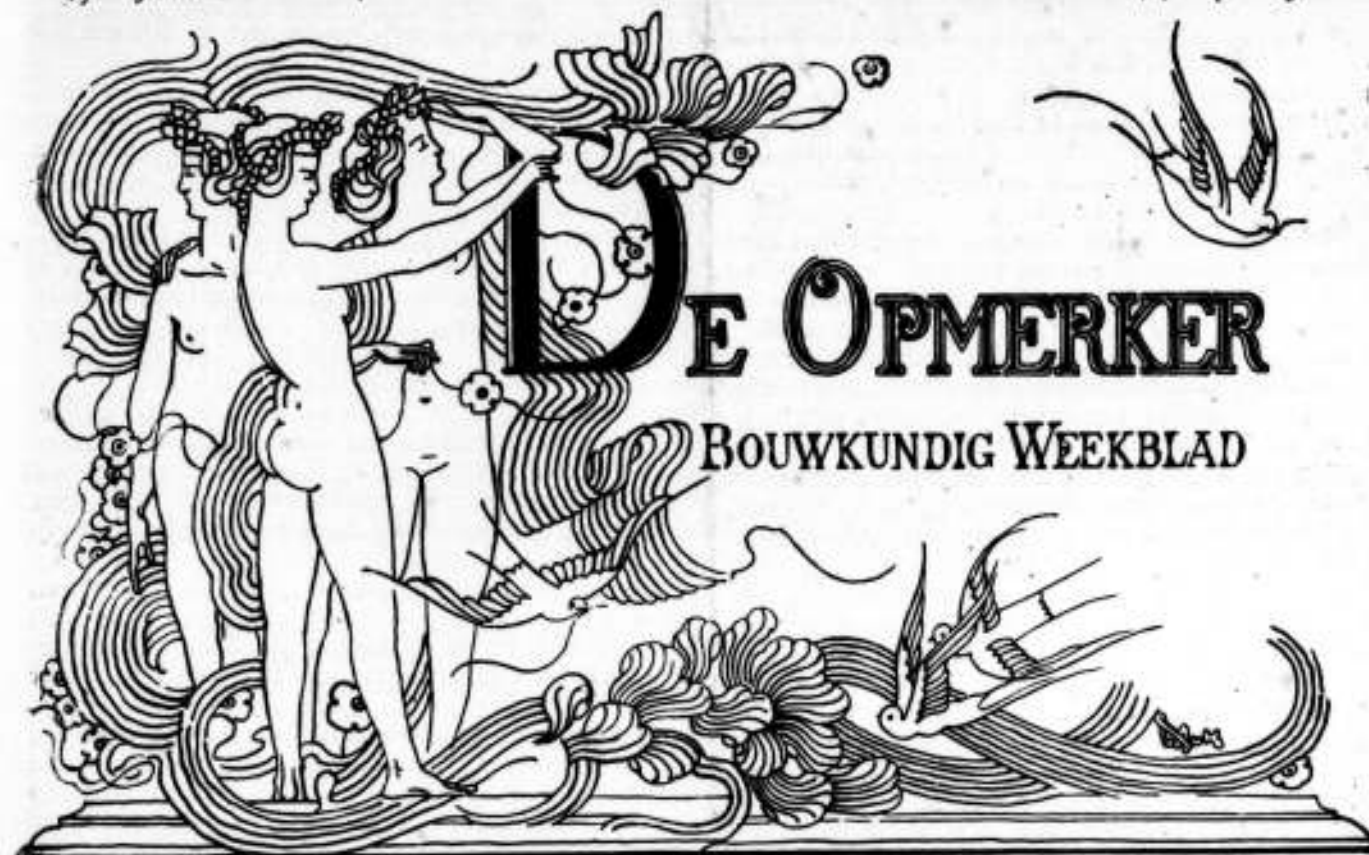
VAN

„De Opmerker”,

20 SCHUYTSTRAAT 102,
s-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „DE OPMERKER” beveelt zich aan voor de plaatsing van advertenties in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Weekbladen

Ter drukkerij der Naamloose Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 20e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.-; voor België f6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f0.25, zonder plaat f0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.

III.

Daar het onderwerp „restaureeren” in de zesde „Lamp” van Ruskin behandeld wordt, heb ik dat hoofdstuk, toen dit onderwerp ter sprake kwam, aaf het tweede doen voorafgaan.

Het tweede hoofdstuk heet „de Lamp der Waarheid”, en om de stof alleen reeds, is het uiterst belangrijk.

Ruskin begint, met erop te wijzen, dat de grens tusschen waarheid en leugen zeer scherp getrokken is, maar dat de menschen dit in den regel niet beseffen.

„Wij zijn over bedrog slechts dan werkelijk verontwaardigd, wanneer men ons uit boos opzet bedrogen heeft. Wij haten kwaadsprekerij, huichelarij en verraad omdat zij ons schaden, niet omdat zij leugenachtig zijn. Leugen die ons niet schaadt, hindert ons niet; houdt hij lof voor ons in, dan behaagt hij ons zelfs. Laster en verraad doen niet het meeste kwaad hier op aarde; zij worden voortdurend bestreden, en men voelt hen slechts als zij overwonnen worden. Maar de zwarte sluier, die over de menscheid hangt, wordt veroorzaakt door de gefluisterde leugens, de beminnelijke leugens, de vaderlandslievende leugens van den geschiedschrijver, de voorzichtige leugens van den staatsman, de ijverende leugens van den partijganger, de genadige leugens van den vriend, de leugens, die wij uit gemakzucht telkens ons zelven voorzeggen. Wij zijn dankbaar, als wij iemand hebben aangetroffen, die dezen sluier verscheurt; zoo danken wij ook den man, die een put in een woestijn heeft gegraven. Wij voelen ons gelukkig, omdat de dorst naar waarheid ons bijgebleven is, zelfs toen wij moedwillig de bronnen, waaruit zij stroomt, verlieten.”

„Laten wij in het geheel niet liegen. Laten wij

niet meer spreken van leugens om bestwil, van leugens, die geen kwaad kunnen, van leugens zonder opzet.”

„Het is moeilijk in woorden en daden steeds waar te zijn. Er zijn vele menschen, die hun goed of hun leven om der waarheid wil ten offer zouden brengen, maar slechts zeer weinigen die zich voor haar dagelijkse eenige geringe moeite willen getroosten.”

„Ik zou wenschen, dat de lamp der waarheid in de harten van onze kunstenaars en ambachtslieden hare heldere stralen schoot. Ik geloof niet, dat de waarheidlievende uitoefening der ambachten de zaak der waarheid zelve bevorderlijk zou zijn, maar ik meen dat de ambachten verder zouden komen, indien hunne beoefenaars door ridderlijke gevoelens werden aangespoord.”

„In het eenvoudige beginsel der waarheid is een groote, allesbeheerschende macht. Alle menschelijke kunst of handeling dankt haar waardigheid aan haar waarheid; onwaarheid gaat steeds met onwaardigheid hand in hand.”

„Er behoort echter onderscheid gemaakt te worden tusschen onwaarheid en verbeelding. Het rijk der verbeelding schijnt aanvankelijk slechts een rijk van bedrog. Maar dit is toch niet zoo, want wie zijn verbeelding laat werken roept vrijwillig voorstellingen op van dingen, die niet aanwezig of onmogelijk zijn. Slechts dan evenwel is de verbeelding edel en behaagt zij ons, wanneer wij haar nemen voor wat zij is, en steeds ons bewust blijven dat hare voortbrengselen geen werkelijkheid zijn. Wanneer wij ons door de verbeelding laten bedriegen, wordt zij waanzin. De verbeelding is een edele gave, zoolang zij haar bovenzinnelijkheid blijft erkennen; maar zoodra zij hiernede eindigt, gaat zij in krankzinnigheid over. Als geestelijke schepselen mogen wij verzinnen en aanschouwen wat er in werkelijkheid niet is, maar

als zedelijke schepselen moeten wij terzelfder tijd weten en bekennen, dat wij hier met geen werkelijkheid te doen hebben."

Ruskin tracht dan aan te toonen, dat in schilder-kunst geen bedrog schuilt, doch ik zal hem hier niet volgen, en liever overgaan tot datgene, wat op de bouwkunst betrekking heeft.

"In de bouwkunst is een bedrog omtrent den aard van de stof, of de hoeveelheid van het verrichte werk mogelijk. Dit is verkeerd, in den volsten zin van het woord, en het verdient evenzeer gelaakt te worden, als andere vergripen tegen de zedeleer. Zulk bedrog is zoowel de bouwmeesters als de volken, onwaardig. Waar het gepleegd werd, was het steeds het ken-teken van een vervalstijd in de kunst."

"Zulk een bedrog wordt vaak uit onnadenkendheid begaan, maar het heeft steeds een noodlottig gevolg voor de kunst, waarin het binnensluit. Als er geen andere redenen waren voor het mislukken van ieder pogen, in onzen tijd gedaan om wezenlijk grootsche bouwkunst te leveren, dan zouden al de leugens, waaraan wij ons schuldig maken, reeds oorzaken genoeg zijn. Willen wij grootsheid, dan moeten wij alles wat oneerlijk is, wegdoen. Wij hebben het niet in onze macht een goede, een schoone of een oorspronkelijke bouwkunst het aanzijn te geven, maar wij kunnen wel een eerlijke bouwkunst in het leven roepen. Sobere armoede kan men vergeven, droge nuttigheid verbieden; laag bedrog wordt echter steeds veracht."

Ruskin onderscheidt drie soorten van bedrog in de bouwkunst:

ten 1ste als zij den beschouwer in den waan wil brengen, dat hij een andere wijze van samenstelling of ondersteuning ziet dan de werkelijke;

ten 2de als oppervlakten zoo beschilderd worden, dat de beschouwer meent, dat zij uit iets anders bestaan dan in werkelijkheid;

ten 3de als gegoten of machinale versierselen zijn aangebracht.

Het is zeer merkwaardig wat de schrijver over deze verschillende wijzen van bedrog zegt.

"De bouwmeester is niet verplicht de samenstelling te laten zien. Wij mogen het hem niet kwalijk nemen, als hij haar verbergt. Wij betreuren immers ook niet, dat het samenstel van den mensch door huid en spieren verborgen wordt. Maar in het algemeen zal toch slechts dat gebouw edel zijn, dat aan het geoeft oog de groote geheimen van zijn samenstelling toont. Bij alle levende wezens is die samenstelling in haar groote lijnen te zien, al ontgaat zij soms den oppervlakkigen beschouwer."

Ruskin behandelt in dit verband de vraag, welke rol het ijzer in de bouwkunst heeft te vervullen. "De bepaling van wat onder bouwkunst moet worden verstaan", zegt hij, "is onafhankelijk van de gebruikte grondstoffen." Doch daar die kunst, tot de negentiende eeuw toe, bijna alleen klei, steen en hout heeft gebruikt, zijn hare verhoudingen en hare samenstellingen grootendeels gegrond op deze bouwstoffen. Het gebruik van metalen raanwerk wordt daarom als een vergriep tegen de eerste regelen der kunst beschouwd. Ik geloof, dat hiervoor wel reden is. Want de bouwkunst, die noodzakelijkerwijze de eerste kunst was, die de mensch beoefend heeft, bereikte ook het vroegst hare volmaking. Zij was afhankelijk van de bouwstoffen, die aan de oppervlakte der aarde te vinden waren, dus klei, steen en hout. Deze hooge ouderdom verleent aan de bouwkunst in de eerste plaats hare waardigheid. Daarom is het goed, zelfs in tijdperken van vergevorderde wetenschap, de bouwstoffen en de

wetten der vroegere perioden in ere te houden."

Ruskin voelt, dat niet ieder het met deze beschouwing eens zal zijn. Hij erkent, dat hij niet onbevooroordeeld is, maar hij verklaart uitdrukkelijk, dat naar zijne meening de ijzeren samenstellingen van onzen tijd niet tot de bouwkunst, zooals hij die opvat, behooren.

"Metaal", zegt hij, "moet een verbindingsmiddel blijven, doch mag niet als ondersteuning gebruikt worden. Er bestaan verbindingsmiddelen, die zoo stevig zijn, dat zij de steenen, waartusschen zij zich bevinden, tot een vaste massa maken, zonder dat die massa daarom haar karakter van bouwkunst verliest. Wanneer nu een volk zóó het ijzer heeft leeren gebruiken, dat het metalen dooken en ankers in plaats van kalk en cement kan aanwenden, dan kan het daardoor groote stevigheid verkrijgen, zonder dat het van de tot dusver gevolgde bouwwijze behoeft af te wijken."

"Zoodra evenwel het ijzer iets krijgt te dragen, en het dus de plaats van steen inneemt, zoodra het als balk optreedt, en de rol vervult van hout, kan er van bouwkunst in den waren zin van het woord niet meer worden gesproken."

De schrijver erkent, dat hij, door het gebruik van het ijzer op deze wijze te beperken, ook tevens de hulpmiddelen, waarover de bouwmeester de beschikking heeft, beperkt.

"De ware grootheid en de hoogste wijsheid kunnen slechts worden getoond door wie zich onderwerpt aan zekere beperkingen, die hij zich vrijwillig heeft opgelegd, en daarmede rekening houdt."

Ruskin wijst op de schepping, welke, ofschoon aan vaste wetten gebonden, die nooit overtreden kunnen worden, toch een oneindige schoonheid en verscheidenheid vertoont.

De schrijver gaat vervolgens over tot het bespreken van het tweede bedrog, namelijk, het beschilderen van oppervlakten. Hij maakt een vergelijking tusschen de beschildering der gewelven in de kathedraal te Milaan en die in de Sixtijnse kapel. Op de eerste zijn traceringen geschilderd, de tweede heeft Michelangelo met zijn kunstvol penseel versierd. De traceringen worden veroordeeld, als onwaardig bedrog.

"Het gewelf van de Sixtijnse kapel vertoont bouwkunstige vormen, in grijs geschilderd, en overal vermengd met de figuren der fresco's, het gevolg daarvan is verhooging van de waardigheid. Hoe komt dit? Vooreerst omdat de bouwkunstige vormen overal in zulk nauw verband staan tot de figuren, en ook in hunne schaduwen daarmede zooveel verwantschap toonen, dat men aanstonds ziet één geheel voor zich te hebben. De figuren kunnen niet anders dan geschilderd zijn, dus ook de bouwkunstige vormen worden als voortbrengsel van het penseel herkend. Daar is dus geen bedrog."

"Daarenboven zou een zóó groot schilder als Michelangelo was, de ondergeschikte deelen van zijn ontwerp, nooit met zulk een uitvoerigheid behandelen, dat men daar aan de werkelijkheid zou moeten denken."

"Schilderwerk, dat zich slechts voor schilderwerk uitgeeft, is geen bedrog, want het geeft geen bepaalde bouwstof aan. Het is onverschillig of het op hout, steen of pleisterwerk is aangebracht. Welke stof ook gebruikt zij, schilderwerk geeft haar hoogere waarde; omtrent de stof, waaruit de ondergrond bestaat, bedriegt het ons niet, daar 't ons geen enkele aanwijzing geeft. Het is iets volkomen geoorloofs, gebakken steen met kalkmortel, kalkmortel met fresco-schilderwerk te bedekken. In de groote tijdperken der kunst

heeft deze wijze van versieren steeds toepassing gevonden, is zij overal gewenscht geworden. Maar wie gebakken steen met Portland-cement bedekt, en daarin voegen krast, als ware het gehouwen steen, pleegt bedrog. Zijn handelwijs is even laag, als die der fresco-schilders edel mag heeten.

"Het is dus geoorloofd te schilderen, maar niet alle schilderwerk is daarom goed. Zoolang het niets anders dan schilderwerk wil zijn, kan er geen bedenking tegen worden ingebracht. Maar zoodra het ons, hoe weinig dan ook, den indruk der werkelijkheid wil geven, moet het veroordeeld worden."

"Laat ons dit met eenige voorbeelden toelichten. In het Campo Santo te Pisa wordt ieder fresco omgeven door een rand van zeer fraai vlak-ornament. Daardoor wordt aangeduid, dat alles vlak is, en de levensgroote figuren bedriegen ons niet. De schilders geven ons hun volle kracht, zij voeren ons door velden en boschjes, zij toonen ons wijkende landschappen, heldere wervende luchten, en toch gaat de strengheid der bouwkunstige versiering niet verloren."

"In de Camera di Correggio bij San Lodovico te Parma zijn de muren met wijnloof bedekt, als of men in een prieel was. De kinderen, die door de ovale openingen kijken, fraai van kleur en teeder van licht, schijnen verstoppertje te spelen. Maar de bevaligheid hunner houdingen en de blijkbare grootsheid van het geheele tooneel, toonen dat men hier schilderwerk ziet, en reddt het van de beschuldiging, bedrog te zijn. Maar edele of geoorloofde bouwkunstige versiering is dit schilderwerk toch niet."

"In den koepel van den dom te Parma heeft dezelfde meester de hemelvaart van Maria zoo bedriegelijk voorgesteld, dat hij de opening van misschien tien meters middellijn verandert in een hemel, welks wolken ontelbare engelen omgeven. Is dit verkeerd? Neen, want het onderwerp alleen reeds sluit alle bedrog uit. Tusschen de wijnranken van straks konden wij ons denken, in een werkelijk prieel te zijn, schenen de kinderen te leven. Doch wij weten, dat de wolken en de engelen door een mensch moeten geschilderd zijn. Die mensch deed daar het hoogste, wat hij vermocht. Zijn werk kan ons betooveren, doch het kan ons niet bedriegen."

Ruskin veroordeelt echter alle schilderwerk, dat hout of marmer wil nabootsen; hij ziet daarin, en terecht, een bedrog van de ergste soort. Witten en vergulden neemt hij daarentegen in bescherming. "Al is witsel soms, maar volstrekt niet altijd, te betreuren, als het ornamenten bedekt, het is toch geen leugen. Het geeft zich voor wat het is, en laat zich niet uit over wat het bedekt. Ook het verguldsel is, daar het zoo dikwijls reeds werd toegepast, even onschuldig. Het is slechts een dun huidje, en niemand vergist zich daarin."

Maar het bekleeden van een minder kostbare stof met een andere, die rijker is, wordt door Ruskin met warmte verdedigd. Zijne zienswijze daaromtrent heet hij later in de "Stones of Venice" nog uitvoeriger uiteen gezet.

"Iedereen weet dat, wanneer van een marmeren kerk gesproken wordt, bijna altijd wordt bedoeld, dat dunne platen marmer bevestigd zijn op muren van gebakken steen, die zoo gebouwd zijn, dat het marmer op een geschikte wijze kon worden aangebracht. Wat massieve steenen schijnen, zijn in werkelijkheid slechts dunne platen."

"Men kan zulk een bekleeding met het verguldsel, daar straks genoemd, vergelijken."

"Iedereen begrijpt, dat slechts de bekleeding uit marmer bestaat. Waar bijzonder kostbare steensoorten als jaspis en serpentijn gebruikt werden, kunnen

alleen dunne platen dienst doen, omdat het maken van geheele muren uit deze stoffen, (wat meestal onmogelijk zal zijn, daar zij niet in groote hoeveelheden voorkomen), ongelooflijke kosten met zich zou brengen. Dat zulk een bekleeding zeer duurzaam is, wordt door de ondervinding bewezen. Men moet haar beschouwen als mozaiek op groote schaal, uitgevoerd om gebakken steen of ander materiaal aan het oog te onttrekken."

"Wij roemen het in een zuil, wanneer zij uit één stuk gemaakt werd; bekleedden wij onze muren met kostbare materialen, dan zouden wij niet aan leelijke versieringen behoeven te denken."

Ruskin acht het wel geoorloofd, schilderwerk op muren, die aan de buitenlucht zijn bloot gesteld, te maken, doch hij ontraadt dit, omdat de kleuren spoedig verbleeken, en dan het oorspronkelijk bedoelde effect te loor gaat.

"De ware kleuren, waarmede de bouwkunst moet werken zijn die van den steen, en van die tinten kan op allerlei wijzen partij worden getrokken. Wij beschikken over alle schakeeringen tusschen geel en purper, als oranje, rood en bruin. Bijna alle tinten van groen en grijs kunnen wij eveneens verkrijgen. En als wij daarbij dan nog het zuivere wit voegen, dan blijkt het, dat onze kleuren de schoonste harmonieën toelaten. Gestrepte en gevlekte steensoorten zijn in haast oneindige verscheidenheid voorhanden. In mozaïeken kunnen wij de helderste kleuren, zelfs goud, zoo toepassen, dat zij weer en wind trotseeren. Laat daarom de schilder alleen de wanden van de zalen met de vruchten van zijn penseel bedekken."

"Dit is de enige goede, ware en eerlijke wijze van bouwen. Waar zij niet mogelijk is, kan men, zonder oneer, de kleur van buiten met het penseel doen aanbrengen. Maar men moet dan bedenken, dat er een tijd komt, wanneer de kleur verdwenen zal zijn, zoodat het werk dan zonder haar beoordeeld zal worden. Het doorschijnende albast der kerk van San Miniato bij Florence, de mozaïeken der San Marco te Venetië, zijn in de morgen- en avondzon nog altijd even schitterend als vroeger. Maar de kleuren der kathedralen van het noorden zijn reeds lang verdwenen; de tempels van Griekenland, die eens in azuren en purperen pracht straalden, staan nu in bleke witheid, als sneeuwvelden na zonsondergang."

De schrijver gaat dan over tot de bespreking van het bedrog dat bij het maken van versieringen kan voorkomen. Hij vergelijkt versieringen bij diamanten.

"De waarde van een diamant schuilt daarin, dat het zooveel tijd kost, er een te vinden; de waarde van een versiering staat in verhouding tot den tijd, waarin zij kan worden gemaakt. Maar een versiering heeft ook nog een innerlijke waarde, die een diamant niet bezit, want hij is niet fraaier dan een stukje glas."

"Eene vrouw met smaak zal nimmer valsche diamanten dragen; zoo behoort een bouwmeester ook geen goedkoope ornamenten aan te brengen. Beter is het de muren geheel vlak te laten, dan ze met onwaardige en leugenachtige versierselen te bedekken."

"Gebakken steen moet worden gemaakt en laat dus de meest verscheidene vormen toe. Die vormen zullen nooit als met den beitel verkregen worden beschouwd, en dus tot geen bedrog aanleiding geven. In vlakke streken, waar nergens steengroeven in de nabijheid zijn, is door gebakken steen alleen een prachtige versiering verkregen. De versierselen van het Palazzo Pepoli te Bologna, van de markt te Verelli behooren onder de rijkste, die Italië heeft aan te wijzen. Verglaasd aardewerk is door de familie della Robbia op bewonderenswaardige wijze in Tos-

kane toegepast. Wel zijn soms de kleuren hier overbodig en slecht aangebracht, maar ondanks deze gebreken zou ik toch nooit het gebruik willen afkeuren van een stof als klei, wier bewerking nog meer vaardigheid vereischt dan die van marmer. De waarde van een stof hangt af van datgene, wat zij onder menschenhanden geworden is. Een stuk gebakken klei of gips, door een mensch bewerkt, is meer waard dan alle blokken marmer, die een machine uit de groeven van Carrara kan zagen."

"Ik geloof, dat voornamelijk het gebruiken van gegoten ijzeren versierselen ons gevoel voor schoonheid heeft doen verminderen. Het ijzerwerk van de middeleeuwen was eenvoudig en toch voldeed het goed, omdat het uit de grondstof door de bedreven hand van den werkmans werd gesmeed. Geen versierselen zijn zoo koud, zoo lomp en zoo gemeen, zoo zonder mooie lijnen of schaduwen als die van gegoten ijzer. Evenwel kunnen wij, als wij ze ten opzichte hunner waarheid beschouwen, er niets tegen inbrengen. Men kan ze bij den eersten oogopslag herkennen van gesmeed werk, zoodat zij zich niet voor wat anders uitgeven dan zij zijn. Toch heb ik de vaste overtuiging, dat wij niet behoeven te hopen op eenige vooruitgang in onze kunst, zoolang ons volk nog behagen schept in deze gemeene en goedkope nabootsingen en het die als werkelijke versieringen duldt."

Men moet bedenken, dat Ruskin dit schreef in 1849, toen het gegoten ijzer nog in zijn opkomst was, en het de kunst van den smid dreigde verloren te doen gaan. Sedert is de smeedkunst, voornamelijk door den invloed van Ruskin en Morris niet slechts in Engeland, maar ook op het vasteland weder meer in eere gekomen.

Het slot van het hoofdstuk, aan de „Lamp der waarheid" gewijd, is niet in alle opzichten bevredigend. De schrijver, die tot dusverre het over de waarheid in het algemeen, zooals zij zich in de bouwkunst behoort te toonen, gehad heeft, begeeft zich nu op een dier zijpaden, die hij zoo vaak betreedt, doch die hem van zijn eigenlijk onderwerp afleiden.

Hij verdiept zich namelijk in eene beschouwing over de traceringen der middeleeuwsche kunst, waarvoor hij de vergiffenis van den lezer vraagt, wel beseffende van zijn stof af te dwalen. Het komt mij voor, dat deze uitweiding een gevolg is van de platen, die bij het werk zijn gevoegd. Dat ik hier niet mistatst, wordt aangeduid door een noot bij plaat II, in 1880 geschreven. „Ik begrijp niet, waarom ik eigenlijk deze plaat heb opgenomen. Zij is naar een potloodschets van een oude kerk te St. Lo gemaakt. De oorspronkelijke teekening is, meen ik, nu in Amerika, en in het bezit van mijn ouden vriend Charles Eliot Norton."

Ik geloof, dat plaat III en IV, die verschillende traceringen voorstellen, de aanleiding zijn geweest tot het behandelen dier middeleeuwsche bouwdeelen. Ruskin wijst in een noot van 1880 erop, hoe Viollet-le-Duc zich in deze geheel bij hem aansluit, waar hij in zijn „Dictionnaire d'Architecture" de traceringen bespreekt.

Als de bespreking der traceringen is afgelopen, dan eindigt Ruskin het hoofdstuk met een dier fraaie bladzijden proza, die wel de grootste aantrekkelijkheid van zijn boeken vormen.

Van des schrijvers oprechtheid, van zijn onbevangen oordeel over zich zelf, vindt men een bewijs in de noot van 1880, die hier wordt aangetroffen. „Dit slot", heet het daar, „is heel mooi, maar, ongelukkig onzin."

Daarom zal ik het hier niet vertalen. In een vol-

gend artikel hoop ik de „Lamp der Macht", die het derde hoofdstuk vormt, te behandelen.

A. W. W.

BOUWONDERNEMING „JORDAAN" TE AMSTERDAM.

Op het gebied van het woningvraagstuk is een belangwekkend geschrift verschenen: een verslag over drie jaren der bouwonderneming „Jordaan", die in 1890 zich den eigendom verzekerde van een huizen- of beter gezegd „krotten-complex" tusschen Goudbloemstraat en Lindengracht, ten einde door de vervanging dier huizen door aannemelijke arbeiderswoningen, te beproeven in hoever onder de tegenwoordige omstandigheden het voor particulier of vereeniging mogelijk zal blijken, op economische basis grondige verbetering te brengen in de woningtoestanden van het oude Amsterdam, d. i. gezond en doelmatig te bouwen voor die groote categorie van arbeiders, die in staat zijn geregeld huur te betalen, maar niet de hooge huur, welke gewoonlijk voor nieuwe en goede woningen geëischt wordt.

Het terrein, dat de commissie (1) niet zonder veel moeite en tijdverlies in handen kreeg, was voor de proefneming als aangewezen. Van de 37 in het geheel op dat terrein aangetroffen huizen, waren er 21 inpandig (2), terwijl van de 131 in die huizen gevonden woningen, 47 aan inpandige terreinen waren gelegen; 36 pCt. der woningen in dit kleine complex waren dus bekneld tusschen de huizen der oorspronkelijk slechts voor bebouwing bestemde Goudsbloemstraat en Lindengracht. Van de oppervlakte van 1806 vierk. meter, was 1564 vierk. meter bebouwd. Neemt men in aanmerking dat de onbebouwde ruimte verbouwd was over 17 onderdeelen, dan kan men zich eenigszins een denkbeeld vormen van de meer dan gebrekkige wijze, waarop licht- en luchttoevoer in verreweg de meeste woningen plaats had. De toestand was trouwens in alle opzichten erbarmelijk.

Wat het bouwplan betreft, door de commissie, met het oog op dit terrein aanvaard, aan de verwezenlijking van het ideaal eener arbeiderswoning: een vrijstaand huisje, voor elk gezin afzonderlijk, kon, met het oog op de kosten, natuurlijk niet worden gedacht. Men moest zich bepalen tot een soort van kazernebouw, maar met ondervanging zooveel mogelijk van de nadeelen aan het stelsel verbonden, deels door het construeeren van een betrekkelijk groot aantal trappen en gangen; deels door het systematisch scheiden der verschillende woningen.

Tijdens den ouden toestand bevonden zich op het terrein 131 woningen, bestemd voor de bewoning van 550 personen. De huurprijzen waren f 1,70 of meer voor 49 woningen; de overige deden minder, tot een minimum van f 0,60. De nieuwe woningen — dit stond reeds dadelijk vast — zouden in geen geval onder de f 1,70 kunnen worden verhuurd. In de nieuwe woningen trokken 92 gezinnen, omvattende 521 personen. Daaronder waren slechts 9 van de vroegere huurders; wel een klein contingent, maar daar intusschen 1½ jaar sedert de ontruiming der oude woningen verstreken was, hadden natuurlijk allen een andere woning betrokken.

Dat bij betere indeeling op het terrein, een even groot aantal woningen kan verrijzen, voldoende aan de gestelde eischen, verklaart zich uit de grootere hoogte der nieuwe huizen. De huurprijzen werden, in

(1) C. W. Janssen, A. Kerdijk, I. Kruseman, Helene Mercier, I. E. van der Pek, P. I. Smitt, Louise Went.

(2) Inpandig zijn die huizen, welke gebouwd zijn op de oorspronkelijk voor tuinen bestemde ruimte, welke zich tusschen twee op elkaar volgende, parallellopende verkeerswegen bevindt.

overeenstemming met de in de buurt geldende, gesteld op f 1,70 als minimum voor een achterkamer in de Goudsbloemstraat, f 3,70 als maximum voor een benedenhuisje op de Lindengracht (uitgezonderd de 4 winkelwoningen op die gracht, die voor f 5,25 verhuurd zijn). De huizen werden op degelijke wijze gebouwd, uit goed materiaal, en kosten, alles inbegrepen: f 328.000. Aan huur werd ontvangen 1897: f 11,285,30, 1898: f 11,223,42½, 1899: f 11,251,65. De onkosten bedroegen respect.: f 5437,15½, f 4248,02½, f 4212,73½. Doch daar uit een zorgvuldige berekening was gebleken, dat voor ale onderhoudswerken per jaar pl. m. f 2500 beschikbaar moest worden gehouden, vooral met het oog op het periodiek terugkomende schilderwerk, werden de rekeningen van de jaren 1898 en 1899 nog belast met resp. f 1191,89½ en f 1253,48. Voor rente bleef dus beschikbaar f 5848,05½ — f 5773,50½ — f 5775,33½. Volgens deze rekening (netto provenue van f 5800, aangezien ook nog rente wordt gekweekt van de belegde ontvangsten) kan dus gerekend worden op een rente van 1,46 pCt.

Om nu uit de rekening dezer bouwonderneming af te leiden in hoever verbetering van woningtoestanden op economischen grondslag mogelijk is, heeft men in aanmerking te nemen, dat de proef onder financieel zeer ongunstige omstandigheden is genomen — gelijk de commissie dan ook niet verzuimt uiteen te zetten. Zij heeft de perceelen, die tot afbraak bestemd waren, „buitensporig duur" moeten koopen, en ook de bouwrijp der nieuwe woningen is hoog geweest. Was de bebouwde grond b.v. verkregen voor f 50 per vierk. M., hetgeen men kan zeggen ongeveer de marktprijs te zijn (thans kwam de prijs op f 80,90), dan zou voor de geheele proef incl. bezuiniging op den bouw f 244.000 noodig zijn geweest, waardoor bijna 2,4 pCt. rente zou kunnen zijn uitgekeerd; hierbij is echter buiten beschouwing gelaten de immers noodzakelijke afschrijving voor waardevermindering. Daartegenover staat, dat de post wanbetaling plus onverhuurd, in de 3 jaren beneden 2 pCt. is gebleven. Maar in elk geval, evenals bij alle dergelijke bouwondernemingen blijkt, uit het oogpunt van geldbelegging, zij 't dan onder verzekering eener zeer matige rente, zal men niet kunnen rekenen op navolging, althans niet op zulk een schaal, als bij de hoogst treurige woningtoestanden in deze gemeente noodzakelijk zal zijn.

Of de uitkomst der proefneming al dan niet beemoedigend is, indien wij haar beschouwen in verband met de bepalingen van 't ontwerp Woningwet valt moeilijk te bepalen. Zeker zou zelfs de rekening der commissie, waar zij komt tot eene rente-opbrengst van bijna 2,4 pCt. (evenwel zonder afschrijving!), in verband met de bepalingen van 't ontwerp Woningwet in uitzicht gesteld, gunstiger worden. Onteigening op groote schaal! Ja, maar ook zoo geleidelijk, dat de bewoners, die men verdrijft, zooveel mogelijk in de buurt een heenkomen kunnen vinden. De commissie, die haar taak inderdaad zeer breed heeft opgevat, hield ook met deze omstandigheid rekening. Wat de allerarmsten der oude bewoners van het door haar aangekocht huizencomplex betreft, werd nagegaan in hoeverre ze een kamer gevonden hadden, overeenkomende in huur met de oude. Allen waren ongeveer voor denzelfden prijs weer in sloppen aangeland, sommigen, helaas, in nog ellendiger woning, dan de verlatene. Meerdere weigerden de bewoners goedschiks te vertrekken, en moesten de woningen of ontruimd worden, of men betaalde den bewoners een bedrag uit, iets lager dan de ontruimingskosten. Ook werden aan de verschillende winkelhouders vergoe-

dingen verstrekt, daar de commissie meende, dat zij geen nadeel mochten ondervinden van de verplaatsing hunner zaak. De meesten begonnen een nieuwe affaire in dezelfde buurt. Intusschen, onteigening op groter schaal volgens de Woningwet, en bouw op groter schaal, zal onbetwistbaar voordeel opleveren. Dan komt de onteigening naar de werkelijke waarde, dus zonder rekening te houden met de werkelijke inkomsten der eigenaars uit hun bezit! Maar ook in deze zal men niet draconisch kunnen te werk gaan, wil men de eigenaars, die het in weerwil van de hooge rente die zij maken niet breed hebben, niet zoo zwaar treffen, dat dezen op hun beurt hulpbehoevend worden. Onder de eigenaren, met wie de commissie te doen had, waren vermogende menschen, ja, maar voor het meereendeel bestonden ze uit kleine burgerlieden, die hun spaarpenningen in huizen hadden belegd. Een dier eigenaars werd huurder van een der woningen der Bouwonderneming. Eindelijk hebben wij in het oog te houden, dat wat de overgrootste meerderheid betreft, de nieuwe woningen — in verband met de hogere huurprijzen — slechts te betrekken waren door eene beter gezeten klasse van arbeiders, dan die de vroegere krotten bewoond hadden. En toch bleek dat de meeste nieuwe bewoners ¼ à 1/5 hunner inkomsten moesten verwonen, zelfs dikwijls 1/3. Treurige cijfers, schrijft de commissie met recht, al blijkt er uit hoe hoog de werkmans eene goede woning op prijs schat, zoodat hij voor haar bezit zich andere levensbehoeften onttogt.

Niemand zal kennis nemen van de beschrijving, welke de commissie geeft van den ouden toestand van het door haar aangekochte, zonder een gevoel van diep medelijden met medemenschen, die gedoemd zijn in zulk een walgelijke omgeving hun bestaan voort te slepen. „In een der kleine éénkamer-woningen waren 6 volwassenen en 2 kinderen onder dak gebracht. De kamer, 6,60 vierk. meter groot, deed bovendien dienst als bergplaats voor lompen. Waar die menschen sliepen? Twee in de bedstede, één volwassen vrouw met haar kind in een leuningstoel (met papieren zitting), terwijl de overige vier den grond als slaapplek gebruikten. Bedenkt men, dat deze woning (?) 2,30 M. hoog was, maar dat dit cijfer met het noodige voorbehoud moet worden beschouwd, daar op door de kamer gespannen lijnen vadden hingen te drogen, dan dringt zich met onweerstaanbare kracht de vraag op: wanneer eindelijk zulke, de maatschappij onteerende, toestanden tot het verleden zullen behooren?"

Dat dergelijke toestanden bestendig blijven, komt misschien ten deele hierdoor, dat ze meereendeels voor het oog verborgen zijn. — Wie — om in de Jordaan te blijven — langs Lindengracht of Goudbloemstraat wandelt, kan niet vermoeden, dat achter de betrekkelijk goede voorgevels aan de straat, zulke jammerlijke toestanden verborgen zijn. Juist „inpandig" vindt men opeengehoopt de krotten, die van de straat toegankelijk zijn door gangen tusschen de huizen, gangen, gemiddeld ter lengte van 12 M. en ter breedte van hoogstens 1 M. Wie er niet absoluut wezen moet, kuiert zoo'n gang niet in!

Het verslag der bouwonderneming Jordaan behoort in ruimen kring verspreid te worden. Vooral zouden wij het wenschelijk achten, dat een exemplaar in handen kwam van elk der leden onzer Tweede Kamer, als inleiding tot de beoordeeling van en de beraadslaging over de ingediende Woningwet. Zeker, het kwaad heeft door de eeuwen heen zulke afmetingen gekregen, dat het niet dan ten koste van belangrijke financieele offers zal zijn te veronzijdigen. Maar een der mooiste zijden van het ontwerp-Woningwet is,

dat zij de gelegenheid openstelt tot samenwerking van particulieren, gemeente en staat. Op de offervaardigheid van onze vermogende en welbezeten burgers, zal men stellig kunnen rekenen, als zij maar tot het inzicht geraken, dat het niet alleen om proefnemingen te doen is, maar dat er iets grootsch en afdoends is tot stand te brengen. En de gemeente? Het geld moet en zal gevonden worden!

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling 's-Gravenhage.

Vergadering van Vrijdag 30 Maart 1900.

In deze bijeenkomst trad Mr. J. Limburg op, die de verhouding van den aannemer tot den aanbestedder, gidschietster en werkmans in het licht stelde. Hoofddoel van zijn voordracht was een schets van de verhouding tusschen den aannemer en den gidschietster, met cessie, inpandgeving of hypotheek als waarborgen.

De eigendomsverdracht van schuldverdrachten (de cessie) waarbij de aannemer zijn rechten op de betalingstermijnen voor het werk cedeert aan den gidschietster, maakte hierbij het voornaamste onderwerp van behandeling uit, te meer daar spreker uiteenzette dat cessie een zekerder en gemakkelijker instituut is dan pandrecht. De cessie in ongunstige betekenisse bestaat z. i. hierin, dat reeds vóór het bouwen alle termijnen, waarop de aannemer recht heeft, zijn gecedeerd of in pand gegeven, derhalve een toekomstige zaak.

Op de schromelijke economische gevolgen hiervan, achtte inleider het plicht te wijzen. En die algemeene maatschappelijke gevolgen zijn o. a. deze: 1o. dat tot bouwen in staat gesteld worden, aannemers, die 't anders niet zouden zijn of niet in staat het bouwwerk behoorlijk uit te voeren; 2o. dat tegen een buitengewoon lage som wordt aangenomen, alle termijnen worden gecedeerd en men verder violent laat zorgen voor de verdere crediteuren; 3o. dat 't den aannemer bitter weinig kan schelen hoe 't werk wordt uitgevoerd.

Een der bijzondere gevolgen van de cessie, waarvan de interesten en kosten, gewoonlijk 7 pCt., maar ook wel in enkele gevallen eens opgelopen tot 20 pCt., is dat de gidschietster zijn geld krijgt, maar de leveranciers der bouwstoffen niet, alsook dat de leveranciers weigeren verdere materialen te leveren en de qualiteit niet is zoals deze besteld is.

Na aldus de hoogst nadeelgevoeligen van de cessie voor aannemers, leveranciers en aanbesteders te hebben doen uitkomen, daarbij alleen de eigendomsverdracht in verkeerde richting, den uitwas ervan bestrijdende, vroeg Mr. Limburg van dit standpunt, wat daartegen te doen buiten de wet en met de wet.

Onder de maatregelen buiten de wet, noemde hij o. m. een eenvoudig verbod van de cessie door den aanbestedder, hoewel hij een eisch tot ontbinding van het contract bij niet-nakoming van het verbod een onpractische weg achtte, evenmin als veel heil is te verwachten van opzegging van het werk, daar in dat geval de aannemer vergoeding van kosten, arbeid en winstderving zal kunnen vorderen.

Wil men in het aannemingscontract bepalingen tegen cessie, dan ware het beste daarop te stellen een hooge geldboete, in te houden van de te betalen termijnen. Met de wet zal echter cessie noch te straffen, noch te verbieden zijn, zoolang de aannemer niet is arbeider, gelijk de Duitse wet 't verbodt en in welke richting het arbeidscontract door Prof. Drucker ontworpen, cessie wil toestaan, mits niet meer dan een vijfde van het loon wordt afgestaan.

Zijn conclusie kwam hierop neer, dat buiten de wet cessie bij contract kan worden uitgesloten, doch dat de Europeesche arbeidswetgeving wel verbodt cessie bij de arbeiders, maar niet bij de aannemers en deze bezwaarlijk te brengen zijn onder het begrip van arbeiders. Kortelijk behandelde hij nog de subrogatie van de werklieden in hetgeen de aannemer te vorderen heeft van den bouwheer, ook al heeft hij alle termijnen gecedeerd, waaruit o. a. bleek, dat Mr. Limburg de waarborgen van den aannemer tegenover den bouwheer lustel achtte. Hiermede had hij zijn overzicht van de verschillende verhoudingen bij aanneming van werken geëindigd, aan de helderheid waarvan de afdeeling voorzitter, de heer Metzelaar, onder instemming der vergadering, hulde bracht.

In het op de voordracht gevolgde debat kwam meer bepaaldelijk op den voorgrond, dat subrogatie van den gidschietster in de rechten van den aannemer niet uitgesloten, maar nog al omslachtig en kostbaar is en dat, welke ook de rechtsverhoudingen zijn tusschen aannemer en aanbestedder, aannemer en gidschietster, de werklieden, behalve voorrang op hun loon, ook andere rechtsmiddelen hebben om zich de uitbetaling te verzekeren.

Ondanks het reeds vergevorderde uur besloot de Vergadering nog te behandelen, de vraag: Is het niet mogelijk in het vervolg bij aanbestedingen het schilderwerk als afzonderlijke post te beschouwen en als zodanig te behandelen?

Na eenige discussie vereenigde de afdeeling zich met het aan het hoofdbestuur op te zenden rapport harer commissie, wier conclusie hierop neerkwam, dat het buiten aanbesteding laten

van den geheelen post van het schilderwerk niet in het belang ware van het werk, doch dat het wenschelijk is, dat alleen het afschilderen, de voltooiing van het schilderwerk, als afzonderlijke post worde aanbesteed.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag 31 Maart 1900.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering wordt uitgebracht het volgende rapport der Jury:

WelEdele Heeren!

Ingevolge de vereeerde opdracht om de op bovengenoemde prijsvraag ingekomen ontwerpen te beoordeelen, hebben ondergeteekenden de eer u hierbij het volgende te rapporteeren.

Wij moesten aanvankelijk met ons leedwezen uit te drukken over de geringe belangstelling, die het gekozen onderwerp mocht ondervinden, hoewel er volgens onze meening wel redenen bestaan om eenige aandacht hieraan te schenken, aangezien in t algemeen op het gebied van grafmonumenten niet op een talrijke keuze van artistiek ontworpen en uitgevoerde werken kan worden gewezen.

Drie ontwerpen zijn ingekomen en wel onder de motto's Hulde, de letters A. en W. door elkander (figuur) en Oom Paul.

Is dit aantal gering, de waarde is daaraan evenredig, zoodat deze prijsvraag als weisig geslaagd kan beschouwd worden.

Motto Hulde. In dit ontwerp is nog het meest getracht aan het programma te voldoen door bijvoeging van verschillende samenstellingen, hoewel de ontwerper blijk heeft geen constructeur te zijn. De vormen zijn zeer alledaags en onbehaaglijk, terwijl de keuze van materiaal, nl. zink, niet gelukkig is en niet is aan te bevelen om een monumentaal karakter te verkrijgen.

Motto A. en W. door elkander. Uit dit ontwerp krijgt men volkomen den indruk als zoude het monument van steen zijn vervaardigd. Uit niets blijkt de uitvoering in metaal; overigens ontbreekt elke aanduiding van constructie.

Hoewel de indruk van dit ontwerp gunstiger is dan het vorige, zijn de aangewende vormen toch van algemeene bekendheid.

Het tekenwerk is goed, doch vooral het perspectiefisch aanzicht te hard van kleur.

Motto Oom Paul. Blijkbaar heeft de vervaardiger gedacht aan Duitsehe monumenten, getuige het streng vestingachtige karakter. Ook uit dit ontwerp blijkt allernist de uitvoering in metaal en is evenals in de vorige ontwerpen de bedoeling van het programma slecht begrepen geworden.

De Jury is van oordeel geen der ontwerpen voor een bekroning voor te dragen; evenwel meent zij aan elk der ontwerpen, meer ter aanmoediging dan wel voor de verdienste, een belooning te moeten toekennen van vijf gulden.

Gedaan en geteekend te Groningen den 31sten Maart 1900.

De Jury:

L. M. MOO ENAAR.

P. VAN DE WINT.

H. REDINGA.

J. A. HUIZENGA.

A. TH. VAN ELIJPT,

rapporteur.

Daarna heeft de verkiezing plaats van een lid voor de Commissie van Bijstand der Vereeniging tot verzekering van werklieden tegen ongelukken, waarvoor de heer A. Th. van Eljpt wordt verkozen, die de betrekking aanneemt.

Het bestuur doet een voorstel tot het uitschrijven van een nieuwe prijsvraag. Tot aanmoediging van de leerlingen die niet ouder zijn dan 22 jaar en woonachtig in de prov. Groningen, zullen in het vak van timmeren, smeden, schilderen, meubelmaken en behangen prijsvragen worden uitgeschreven. Vóór of op den 1 November 1900 moeten de antwoorden zijn ingekomen.

Voor iedere prijsvraag zal worden uitgeloot: een prijs van 3 rijkd. + het diploma der vereeniging; een premie van 1 rijkd. + het diploma en een 2e premie: het diploma.

De bijeenkomst wordt opgeluisterd door een tentoonstelling van de ontwerpen op de prijsvraag voor een grafmonument en van antwoorden op prijsvragen, in 1899 uitgeschreven door de vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" te Rotterdam, welke laatste, evenals de interessante circulaire van eenige bouwfragmenten, met groote belangstelling wordt beschouwd en besproken. Daarna sluiting.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP" TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 4 April 1900.

De Vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap" hield hare laatste vergadering in dit seizoen, waarin na afdoening van enkele huishoudelijke bezigheden de heer H. Ellen uit Arnhem zijne bekende voorrecht hield over het goede recht van de zoogenaamde nieuwe kunst, van welke voordracht reeds vroeger in dit blad een verslag verscheen, zooda dez doer hem in de afd. Arnhem

der „M. t. bev. d. Bouwkunst" was gehouden. Ter meerder verduidelijking van het door spreker voorgedragene werd echter naast de expositie van teekeningen, een reeks van allerbelangrijkste lichtbeelden vertoond van in zoogenaamd nieuwen stijl uitgevoerde bouwwerken, zoo in als uitwendig van Morris, Norman Shaw, Hankar, Horta, Otto Wagner, Berlage en anderen, die een duidelijk beeld gaven van het verschil in richting en opvatting enerzijds en van het overeenkomstig streven in beginsel anderzijds dier verschillende kunstenaars, bij de conceptie hunner scheppingen. — Als plaats voor de dozen zomer te houden excursie werd Amsterdam en als doel daarvan in hoofdzak de beursbouw aldaar bepaald tot voorbereiding van welke excursie, de heeren D. B. Logeman en A. P. B. Otten werden aangewezen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-Gravenhage. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergaderd Dinsdag 10 April, des voormiddags te 10^u, uren, in het lokaal „Diligentia". Op deze vergadering worden mededeelingen van den Raad van Bestuur aan de orde gesteld betrekkelijk de Wereldtentoonstelling te Parijs in zake het Gedenkboek en de vertegenwoordiging van het Instituut op congressen.

De agenda maakt melding van 2 voordrachten: a. onderzoek van de langedragers van onze spoorwegbruggen, door het lid N. C. Kist, en b. mededeelingen over de haven van Emden, in verband met het Dortmund-Emskanaal, door het lid Jhr. C. E. W. van Panhuys.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de eerste drie maanden van dit jaar bezocht door 1035 personen, terwijl het aantal over de maand Maart 400 bedroeg.

Uit de boekery van het Museum werden over eerstgenoemd tijdperk 376 boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land verzonden; gedurende de maand Maart bedroeg dit aantal 111.

De nieuwe catalogus der boekery is gereed gekomen en voor belangstellenden op aanvraag verkrijgbaar gesteld.

WORMERVEER. De Gemeenteraad heeft besloten de gemeentegastfabriek, volgens de plannen van den directeur den heer P. N. Labrijn uit te breiden, en daartoe een geldleening van f 100,000 aan te gaan.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is: tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken, de ambtenaar op wachtgeld E. J. Bergmans; de ambtenaren op non-activiteit, H. Ch. J. Strengman en S. C. P. van Musschenbroek, laatstelijk ingenieurs 2e kl.; benoemd tot ingenieur 2e kl. de ambtenaar op wachtgeld, E. Gerst, laatst die betrekking bekleed hebbende;

Vervolg der Aanbestedingen.

DONDERDAG, 12 April.

Middelbroek, te 5 uren, door H. Wislink, bouwmeester te Olat, namens de commissie van het stoomgemaal te Werven, in het Wijhehoeve veerhuis: het afbreken van het bestaande en het wederopbouwen van een machinenegebouw te Werven. Aanw. 12 April, te 2½ uren.

ZATERDAG, 14 April.

Epe, in het hotel „Veluwe", voor het herformd diaconalebestuur, op het erve „De Hoek" te Nijbroek: het bouwen van een houten schuur op steenen voet.

DINSdag, 17 April.

Colmschate, te 4 uren, in het koffiehuis van E. J. Klosters, voor rekening van C. Haarman: het bouwen van een woning te Colmschate (behalve het dekkerswerk).

WOENSDAG, 18 April.

Middelburg, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken van twee dakdalen boven de Oostechutsluis te Sas-van-Gent. Inl. door den hoofdlij. Behaar te Middelburg, den ing. Nelemans te Terneuzen en den opr. Kiewit te Sas-van-Gent. Aanw. 11 Mei.

VRIJDAG, 20 April.

Enschede, te 3½ uren, door burg. en weth., ten raadhuize: de levering van 150 gegalvaniseerd ijzeren privaattonnen met 25 binnen- en 25 buitendeukels. Inl. door den gem.-arch. P. Timmer.

ZATERDAG, 21 April.

Hellevoetsluis, te 10 uren, door den kaplt., eerste-adv.-ing., te zijnen burelee: 1o. het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Hellevoetsluis. Aanw. f 8640; 2o. het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Brielle. Aanw. f 6250. Inl. voor 1o. door den besteder, te zijnen burelee, 18 April, te 10 uren, en voor 2o. door de genie te Brielle, 19 April, te 10 uren. Geen aanw.

WOENSDAG, 25 April.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van waterstaat: de uitvoering van baggerwerk tot onderhoud van de bodemsdiepte in de haven voor rijkvaartuigen te Hoek van Holland en in het kanaal door Rosenberg met toebehooren, behorende tot het onderhoud, het herstel en de verbetering der werken van den waterweg van Rotterdam naar zee, langs de Nieuw Maas, het Scheur en aan den Hoek van Holland. Inl. door den hoofdlij. der rivieren, den ing. voor het 6de rivier-arrondissement te Rotterdam en den d.j. ing. Feith te Hoek van Holland. Aanw. 18 April, te 1 uur. Aanw. f 0.41 per M³.

DONDERDAG, 26 April.

Haarlem, te 11 uren, door den commissaris der Koningin, aan het gebouw van het prov. bestuur: het op diepte brengen van eenige gedeelten van het Groot Noordhollandsch Kanaal. Inl. door den hoofdlij. Kemper te Haarlem, door den ing. Caland te Alkmaar en J. Kooreman te Nieuwediep. Aanw. 19 April. Aanw. f 10,000.

bepaald dat de ingenieur 2e kl. J. C. van Aalst toegevoegd blijft aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling voor de irrigatie-opnemingen in de afdeeling Magetan (Madion);

overgeplaatst voor de opnemingen in de residentie Tegal en Pekalongan, de ingenieur 2e kl. E. Gerst;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling voor de opnemingen ter verbetering der bevoeling door de Sindopradja en Doetamale-leidingen (Indramajoe, Cheribon), de ingenieur 3e kl. A. Perelaer;

ontslagen op verzoek eervol uit 's lands dienst, de opzichters te kl. S. E. Haagsma en W. Klaus.

— Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is:

tijdelijk beoast met de waarneming der betrekkingen van chef der werkplaatsen bij de oosterlijnen, de adjunct-chef der 3e afdeeling der lijnen J. M. van Affelen van Saemsafoort; met die van inspect 2e kl. bij het toezicht op de spoorwegdiensten en het stoomwezen, de adjunct-chef der 3e afd. der oosterlijnen W. J. F. de Rijk; met die van adjunct-chef der 3e afdeeling der oosterlijnen, de inspecteur der 3e klasse A. Brijan; en met die van inspecteur 3e kl. de adjunct-ingenieurs bij de exploitatie F. Nobel en J. W. van Dijk;

één jaar verlof verleend aan den opzichter 3e kl. J. J. P. Hoon; aan den chef der werkplaatsen bij de Oosterlijnen der staatspoorwegen, N. de Vlieg; aan den inspecteur 2e kl. bij het toezicht op de spoorwegdiensten en het stoomwezen P. A. M. Karthaus en aan den adjunct-chef 4e afdeeling b.d. westerlijnen, J. H. van der Vossen;

benoemd tot opzichter 2e kl., de opzichters der 3e klasse W. Ramers en J. Huges;

ontslagen op verzoek eervol den opzichter 2e kl. Lammers; twee jaar verlof verleend aan den ingenieur 2e kl. Van Aalst.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 April, benoemd tot leeraar aan de Polytechnische School A. W. M. Odé Jr., beeldhouwer te 's-Gravenhage.

— Bij kon. besl. is de adjunct-ingenieur bij het aan het departement van koloniën verbonden technisch bureau J. C. Schäfer, met ingang van 1 April, bevorderd tot ingenieur 2de klasse bij dat bureau.

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING. MARKSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 2 Bouwk. teek., leeft. resp. 20 en 21 j., ongeh., verl. sal. resp. f 40 en f 60.
- 5 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 25, 23, 21 en 38 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, f 80, f 70, f 70 en f 90.
- 1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f 110.

VRIJDAG, 27 April.

's-Gravenhage, te 12 uren, door het voorloopig bestuur der stichting Oranje-Nassau's Oord: het bouwen van een „Sanatorium". Inl. door den ing.-arch. Roelof Kuipers, Ceintuurbaan 181, Amsterdam. Aanw. in loco 17 April, te 1 uur.

Zwolle, te 11 uren, door burg. en weth. ten gemeentehuize: de levering van 490 M³ smeer gewaschen riviergrind, ten dienste der kunstwegen.

MAANDAG, 30 April.

Maastricht, te 10½ uren, door den commissaris der Koningin, aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken en leveren van vier stalen gierboten voor de veren te Ool, te Baarlo en te Broekhuizen, behoorende tot de rijksweren op de rivier de Maas in Limburg. Inl. door den hoofdlij. Schuurman te Maastricht, den ing. Marinkelle te Rotterdam en de opzichters Kooreman te Venlo en Kooreman, te Roermond. Mededeeling van het proces-verbaal van aanw. 23 April door den ing. te Roermond.

MAANDAG, 7 Mei.

Maastricht, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het prov. bestuur: het verrichten van baggerwerk tot verbetering van het Zu.- of Afwateringskanaal van de Noordvaart naar de Maas in de provincie Limburg. Inl. door den hoofdlij. Schuurman te Maastricht, den ing. Marinkelle te Roermond en den ops. Van der Ven te Weert. Aanw. 30 April, te 1 uur, aan sluis no. 1 van het Afwateringskanaal te Meijel. Aanw. f 1800.

Vervolg der uitlagen.

's-Gravenhage, 5 April: de levering van gegoten-ijzeren kachels en kachel-mantels van plaatijzer; ingek. 6 bijl., als: Gebra. Schild, Enkhuizen, f 2426; M. Langezaal en Zⁿ, Leiden, f 2294; G. D. Buitendijk, f 2328.75; G. Brummelkamp, f 2190.74; J. H. Wildeman, firma G. Schuld en Zⁿ, Dordrecht, f 2100.50; H. G. v. Egmond, Leiden, f 2100.

2o, het aanleggen, rioleren en bestraten van straten op de voormalige buitenplaats „Westerbeek“, a. voor het geval de rijwegen bestraat worden met Outhoekse; b. idem met Scorius Bricks; ingek. 17 bijl., als:

	a.	b.
G. v. d. Drift	f 59,680	f 59,680
C. Bastiaansen, Waspik	„ 59,589	„ 59,789
A. de Haan	„ 59,463	„ 59,800
H. v. Rijn, Naarden	„ 59,400	„ 59,600
H. L. v. Zoël, Zandvoort	„ 58,000	—
W. A. Verbruggen, Wad-diksveen	„ 57,775	—
C. de Rutter, Leiden	„ 56,900	„ 56,900
H. Jongenburger, Wad-diksveen	„ 56,870	„ 57,110
S. Schoonboom, Voorburg	„ 56,800	—
H. Bomert	„ 56,800	„ 58,000
J. Blok, 's-Gravendeel	„ 56,490	„ 56,900
B. W. de Blécourt, Nij-megen	„ 55,900	„ 55,900
C. v. Stuijvenberg, Leos-dulmen	„ 54,804	„ 55,900
J. de Bruijn	„ 54,800	„ 55,800
G. v. d. Elshout, Scheve-ningen	„ 53,959	„ 53,459
A. de Waerd en J. C. Diericks	„ 52,428	„ 52,224
J. v. d. Elshout, Scheve-ningen	„ 51,480	„ 51,480

21-rikker, 5 April: de levering van 880,000 Waastrankklankers, door de com-missie van beheer over den straatweg Zierik-zee—Brouwershaven. Ingek. 4 bijl., als: Firma N. Terwindt, Nijmegen, f 16.35, 87 stuks in de M²; A. H. Kuipers, Dordrecht, f 15.60, 78 stuks in de M²; Gebra. van Hasselt, Kampen, f 17, 91 stuks in de M²; Leo Peters, Lobitz, f 16.15, 84 stuks in de M². Alles per 1000 stuks. Nog niet geged.

Montfoort, 5 April, door burg. en weth. het vernieuwen van den achtergevel van het raadhuis met bijk. werkz., het vernieuwen van de straat b.d. Hooftpoort en verdere timmer-, metsel- en verfwerken aan andere gem. eigen-dommen.

1. Vernieuwing achtergevel raadhuis.
2. Vernieuwing verdere gemeente-eigendommen.
Hoogste inschrijvers per. 1. H. van Vliet f 945
Hoogste inschrijvers per. 2. P. H. Pel f 834.
G. T. Heugema f 725, idem H. van Vliet f 575.
Gruis g in beraad gehouden.

Kampen, 5 April: den bouw eener zuivel-fabriek e. a. op Seveningen, voor rekening van den heer C. de Kock te Kampen. Ingek. 12 bijl., als: Treep, Zwolle, f 17,830; J. Mol, Genemuiden, f 17,756; N. Bollen, Zwolle, f 17,800; F. Herder, idem, f 17,450; G. J. Veldkamp f 17,300; J. Rietman, IJselemduiden, f 17,800; J. S. v. d. Werf f 16,877; G. Wilke, IJselemduiden, f 16,500; H. v. Dijk Dz. f 16,477; J. Valk Cz. f 16,484; J. v. Oene en H. J. Steenbergen f 16,268; H. Jalvingh, Assen, f 14,863. De overigen te Kampen. 3 dagen beraad.

Onderdendam, 5 April: het vernieuwen van de havenbeschouwing te Schouwerzijl, lang 51 M., de zuidelijke sluisleugel te Zoutkamp, lang 7.25 M., en het aanbrengen van eene voetboeschouwing langs den Leidijk over eene lengte van 220 M. ingek.; 26 bijl., als: Jac. Nicolai, Lauwerzijl, f 5225; W. de Vries, Garnwerd, f 5160; Joh. Pool den An-del, f 5160; H. de Vries, Kommerzijl, f 5048; G. Pastoor, Stedum, f 5050; H. Nieland, War-fum, f 5000; J. Nicolai, Grijsakerk, f 4999; R. Pathuis, Zoutkamp, f 4960; W. Nieland, Wir-dum (Gr.), f 4957; P. Nieland, id., f 4940; H. Huismann, Onderdendam, f 4920; R. Danhof, Ballo, f 4900; P. Dam, Raquert, f 4900; J.

Zeldenrust, Warffum, f 4800; H. K. Wind, Zoutkamp, f 4820; J. Pott, Stedum, f 4800; H. van Dijk, Delfzijl, f 4748; D. Bo-man, Eenrum, f 4837; B. Jansen, Middelstum, f 4629; R. Havinga, Zoutkamp, f 4600; R. Wieringa, Ulrum, f 4530; B. Jansen, W. Wiltwerd, f 4450; B. Kiepma, Groningen, f 4400; R. Zeef, Eenrum, f 4399; R. Rui-dinga, Groningen, f 4397; A. Hofman en P. Kars, Zoutkamp, 4300.

2o, het doen van borstelingen aan de sluizen, bruggen en andere objecten van het waterschap Hunzingo, in 3 perceelen en in massa:

	1e perc.	2e	3e
Joh. Pool, den Andel	f —	f 2475	f 3260
L. Bakker, Ballo	„ —	„ 2385	„ 3200
R. Danhof	„ —	„ 2518	„ 3037
G. Bremen, Middelstum	„ —	„ —	„ 3013
H. Nieland, Groningen	„ —	„ —	„ 2982
D. Bosman, Eenrum	„ —	„ 2290	„ 3000
P. Dam, Raquert	„ —	„ 2200	„ 2900
E. Stamhuis, Lopperaum	„ —	„ —	„ 2900
B. Jansen, Middelstum	„ —	„ —	„ 2775
R. Pathuis, Zoutkamp	„ —	„ 2378	„ —
A. Lap, Zuurdijk	„ 1485	„ —	„ —
A. Hofman, Zoutkamp	„ 1337	„ —	„ —
H. K. Wind, id.	„ 1240	„ —	„ —
R. Zeef, Eenrum	„ —	„ 2021	„ —
Massa: G. Pastoor, Stedum, f 6880.			

Bouw. Opzichter.

Door afloop der werkzaamheden zag een Bouwk. Opz. teek. zich gaarne zoo spoedig mogelijk geplaatst. Uit-stekend ref. staan hem ten dienste. Br. fr. onder letter B 18, Bureau van dit Blad

Bouwkundig
OPZICHTER-TEKENAAR.

Gevraagd een OPZICHTER-TEKENAAR voor de uitbrei-dingswerken aan de Gemeentegasfab-riek te Wormerveer. Salaris 80 gulden per maand. Stukken zoo spoedig moge-lijk, uiterlijk 15 April, te zenden aan den gemeente-architect.

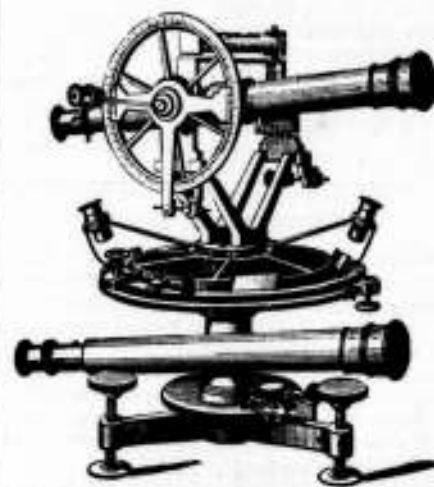
De Directeur van de Gemeente-gasfabriek,
P. N. LABRIJN.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-luchtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wastels etc., Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zoon concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN
WATERPAS-HOEKHEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b.d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

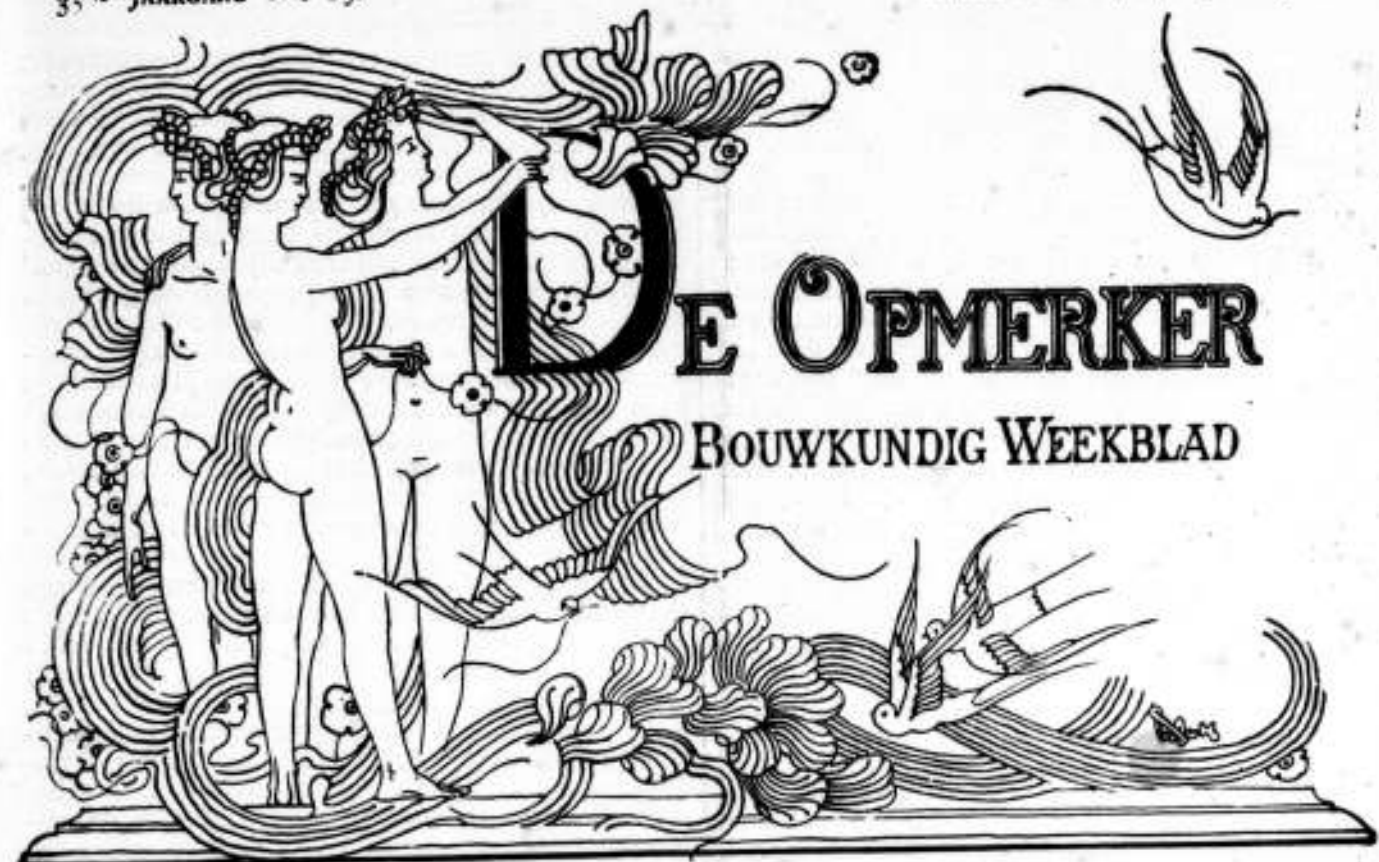
SPIEGEL- en VENSTERGLAS.

Glasverzilvering
voor de grootste maten.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende
constructies. Prijscuranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. N. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGL. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 20e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-cies van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.

IV.

Het derde hoofdstuk van Ruskin's boek heet „de Lamp der Macht“. De schrijver heeft dezen titel gekozen, omdat hij wil nagaan, op welke wijze in de bouwkunst grootsheid tot uitdrukking kan komen.

Na eene korte inleiding, waarin een vergelijking ge-maakt wordt tusschen de macht en de majesteit der natuur en die van menschenwerk, bespreekt de schrij-ver de macht, die zich toonen kan door groote afmetingen.

„Het schijnt niet mogelijk, om, wat afmetingen aan-gaat, met de verheven scheppingen der natuur te wed-ijveren; dit is ook zoo, wanneer de bouwmeester met de natuur in het strijdperk wil treden. Het zou dwaas-heid zijn piramiden in het dal van Chamounix te gaan oprichten. De St. Pieterskerk te Rome lijdt er onder, dat zij op de helling van een onbeteekenenen heuvel geplaatst is. Maar stel u dit gebouw eens voor in de Po-vlakte bij Marengo geplaatst of als de Su-perga bij Turijn, of La Saluté te Venetië!“

„Het besef van de grootte, zoowel bij het aanschou-wen van voortbrengselen der natuur als van die der bouwkunst, wordt den mensch meer bijgebracht door zijn opgewekte verbeelding, dan door meten met het oog. De bouwmeester heeft het in zijn macht des aanschouwers verbeelding te hulp te komen, en hem den indruk van grootsheid te geven.

„Er zijn weinig rotsen, zelfs in de Alpen, die zoo loodrecht oprijzen als het koor der kathedraal te Beau-vais. Hooge gebouwen, geplaatst daar, waar geen reus-achtige natuurvoortbrengselen met hen kunnen ver-gelijken worden, zullen altijd een grootschen indruk te weeg brengen.“

„Het strekt tot aanmoediging, maar valt te betreu-ren tevens, dat het den mensch gemakkelijker is, de

verhevenheid der natuur te doen verdwijnen, dan zijz werk door de natuur te doen verpletteren. Er is niet veel voor noodig, om een berg klein te doen schijnen. Een enkele hut is soms al genoeg. Ik kan nooit uit het dal van Chamounix naar den Col de Balme zien of ik erger mij aan het logement, dat op den top staat en welks helder witte muren duidelijk onder-scheiden worden, zoodat de indruk ten eenenmale ver-loren gaat.“

„Een enkel buitenhuis bederft dikwijls een geheel landschap, een gansche heuvelreeks; de Acropolis te Athene, met het Parthenon en de overige gebouwen lijkt kinderspeelgoed, nu er een paleis aan zijn voet gesticht is. Heuvels zijn nooit zoo hoog, als wij ons voorstellen. Maar als een gebouw van betrekkelijk groote afmeting de gedachte opwekt aan het werk van de hand en het vernuft der menschen, dan is een verhevenheid aanwezig, die alleen door grove vergis-singen in het ontwerpen der onderdeelen kan te loor gaan.“

„Men moet niet vergeten, dat ofschoon groote af-metingen alleen een slecht ontwerp niet kunnen red-den, toch die grootte een zekeren adel in zich sluit. Wie bouwen gaat moet daarom wel overwegen, of hij in de eerste plaats naar schoonheid dan wel naar verhevenheid wil trachten. Wenscht hij de laatste, dan moet hij zich niet te veel om de onderdeelen bekom-meren, daar deze, te zeer uitgewerkt, de schaal zou-den doen verloren gaan. Maar het behoort in de macht des bouwmeesters te zijn, ten minste die afmetingen te kunnen bereiken, waar de verhevenheid gezegd kan worden te beginnen; deze uitkomst is verkree-ge, wanneer levende wezens, met het gebouw ver-gelijken, kleiner schijnen, dan zij in werkelijkheid zijn.“

„Het is het ongeluk van onze hedendaagsche bouw-werken, dat wij ze aan alle eischen, die gesteld kun-

nen worden, willen laten voldoen. Daarom besteden wij een deel der bouwsom aan schilderwerk, een ander aan verguldsel, aan behangerswerk, aan gekleurde vensters, aan torens, aan velerlei versierselen. En toch is dit alles niets waard."

"Het bevattingvermogen van de menschen is door een harde korst omgeven. Wordt die niet doorboord, dan treft hen niets. En nu werkt de veelheid onze versierselen op deze korst als speldeprikken zouden doen. Zij bereiken de kern niet. Wij moeten op één plaats dieper doordringen, en wij kunnen dit door een zwaar gewicht. De korst die door een toren niet doorboord kan worden, bezwijkt onder het gewicht van een zwaren muur."

"Daarom moet de bouwmeester, die slechts over beperkte middelen kan beschikken, wel weten, wat hij wil. Wenscht hij indruk te maken, dan dient hij alle versierselen weg te laten, om alleen door de massa te werken. Hij moet niet vragen, of zijn kapitelen niet beter zouden doen, als zij gebeeldhouwd waren — hij late ze als groote blokken. Hij kan zijn bogen ongeprofileerd laten, — als hij ze maar zoo wijd spant, als hij kan. Een meter meer breedte van zijn groote zaal moet hem meer waard zijn dan een mozaiekvloer daarin. Een meter meer hoogte van zijn buitenmuren behoort hij te verkiezen boven een heiliger van bekronende pinakels. Slechts door het doel, waarvoor zijn werk bestemd is of door den grond, die beschikbaar is, mag de bouwmeester zich dan laten beperken."

"Als een gebouw zijn grootsheid zal toonen, dan behoort het in één oogopslag overzien te kunnen worden. Zijn grenzen dienen dan door groote lijnen gevormd te zijn. De grens van boven naar beneden kan schuin zijn, zoodat de massa dan die eener piramide is; loodrecht, alsof het een rots ware; of naar boven zich verbreedend, als bij Grieksche tempels en bij alle gebouwen met lijsten."

Ruskin verkiest de loodlijn. "Ik voor mij, zegt hij, houd er van, als een gebouw door zuivere loodlijnen begrensd wordt, of als de loodlijn van boven door een plechtig fronsen van het voorhoofd, gelijk bij het Palazzo Vecchio te Florence, wordt afgebroken. De dichters kennen dit strenge karakter steeds aan rotsen toe. In werkelijkheid hangen rotsen maar zelden dus over. Maar toch hebben de dichters gelijk, want de voorsprong van boven geeft iets dreigends aan een vlak, dat trotscher werkt dan groote afmetingen alleen kunnen doen. Daarom vind ik de bekroningen van het Palazzo Vecchio en de kathedraal te Florence veel grootscher dan die der Grieksche tempels."

Deze uitingen van Ruskin zijn zeer belangrijk. Men herkent er de beginselen in, waaruit de „nieuwe kunst", een vijftig jaar later, zou voortkomen. Ware het Ruskin gegeven geweest de voltooidde Amsterdamse beurs te aanschouwen, hij zou er veel van zijn idealen in verwezenlijkt hebben gevonden.

Maar niet alle. Want later zegt hij: „Wanneer grootsche eenvoud schoon zal zijn, dan moet de stof, waaruit zij bestaat, schoonheid bezitten. Daarom moeten wij de bouwmeesters van het noorden, die in veelheid van versierselen hun heil zochten, niet te haastig veroordeelen. Want wij dienen ons te herinneren, welk een onderscheid er is tusschen een muur, geheel glad van Noordschen steen opgetrokken, en een dergelijke uit tweekleurig marmer gebouwd. Waar Genua en Carrara hun groen en wit mengen, is het alsof serpentijnsteen door sneeuw wordt afgewisseld."

"Macht en majesteit komen echter slechts door breedheid van behandeling tot uitdrukking. Daarom moeten de muren door niets gebroken worden, of zij

van gebakken steen of van jaspis zijn gemaakt. Het licht des hemels, om hen te beschijnen, de zwaarte kracht der aarde om hen op hun plaats te houden, meer is niet noodig. De menschelijke geest is zóó, dat hij aan geen bouwstof of wijze van werken meer denkt, wanneer hij tegenover zeer groote vlakken komt. Hij herinnert zich dan slechts de vreugde, die het aanschouwen van breede vlakten of wijde zeeën hem gaf."

"Wanneer wij met onze gehouwen of gebakken steen kunnen bereiken, dat een muur zich als on-eindig aan den beschouwer voordoet, dat zijn bovenlijn als een gezichtseinder tegen de lucht afsteekt, ja zelfs wanneer wij dit niet geheel en al kunnen bereiken, dan vinden wij er een genoegen in, op te merken, hoe het wisselende licht op het groote vlak speelt, hoe tijd en weder daarop hunne stoute teekeningen met zoo veel tinten en schaduwen weten aan te brengen."

Ruskin wijst op de Romaansche werken van Italië als voorbeelden, hoe men bouwen moet. Ook bij het Dogenpaleis te Venetië staat hij uitvoerig stil, en in een noot van 1880 vermeldt hij nog San Paolo fuori le mura te Rome.

Belangrijk is, wat de schrijver omtrent de samenstelling van muren opmerkt. Een muur moet onvermijdelijk uit een opstapeling van kleinere stukken bestaan. Door groote kunstvaardigheid kan men de voegen haast onzichtbaar maken; ik vind het echter onverstandig en oneerlijk dus te handelen. De voegen moet men laten zien, en ik meen, dat met enkele uitzonderingen, bij kleine gebouwen juist groote stukken steen noodig zijn, om de muren samen te stellen. Want als een gebouw slechts geringe afmetingen heeft, dan is dit voor een ieder te zien, en kunnen wij die afmetingen niet grooter doen schijnen, door het uit kleine stukken te doen bestaan."

"Maar als wij zulk een bouwwerk uit groote steenen optrekken, dan kunnen wij het een zekere grootsheid verleenen. Er kan geen majesteit zijn in een buitenhuis, van gebakken steen gemaakt; maar als zulk een huis, zooals in Wales, Cumberland of Schotland, van ruwe, groote stukken steen wordt gebouwd, dan is er wel een zekere verhevenheid aanwezig."

"Als wij maar beseften, welke waardigheid in ruwe blokken te vinden is, dan zouden wij ze niet vlak gaan hakken, of nauwsluitende voegen willen maken. Wij zouden onze gebouwen dikwijls heel wat hooger hebben kunnen optrekken, als wij de steenen maar gelaten hadden zooals ze uit de groeve kwamen."

"Wij moeten echter ook eerbied toonen voor de bouwstoffen, die wij gebruiken. Het is bekend, dat marmer en kalksteen gemakkelijk te bewerken zijn; als wij ze ruw laten, dan zal de beschouwer denken, dat wij ons geen moeite hebben willen geven. Daarom doen wij goed, gebruik te maken van de betrekkelijke zachtheid der stof, en bij ons ontwerp rekening te houden met effen vlakken en fijne versierselen. Als wij echter graniet bezigen, is het dwaashed, dit vlak te gaan maken; wij doen dan goed, de blokken ruw te laten."

"Ik ontken niet, dat er pracht en kracht kan aanwezig zijn in gepolijst graniet; dat het harde materiaal zich heeft moeten voegen naar den mensch, is een overwinning. Maar ik meen, dat in de meeste gevallen het polijsten slechts tot vermorsen van tijd en geld heeft geleid. Er is een majesteit in de natuurlijke breukvlakken van den steen, waartegen de kunst het moet afleggen. Wie zou willen, dat de steenen van het Palazzo Pitti te Florence gelijk werden gehakt?"

"De bouwmeester werkt met massa's van licht en

schaduw. Men bedenkt niet genoeg, dat een muur voor hem is, wat een gepolijst doek voor den schilder is. Maar de muur heeft reeds verhevenheid in zich zelf door zijn afmetingen, en daarom is het gevaarlijk, daarop schaduwen aan te brengen."

Het zou mij te ver voeren, als ik hier alles wilde weergeven, wat Ruskin over het aanbrengen dezer schaduwen zegt. De talrijke teekeningen hebben vermoedelijk ook hier tot de bijzondere uitvoerigheid van den tekst aanleiding gegeven.

"Het versieren der wanden door schaduwen was in de middeleeuwen zoowel bij de bouwmeesters van het noorden als bij die van het zuiden algemeen. Maar het geschiedde op verschillende wijzen. De meesters van het zuiden hadden marmer tot hun beschikking; zij kenden de klassieke werken, en brachten uitmuntend blad-ornament of andere fijne versierselen aan. De architecten van het noorden kenden de klassieke werken niet, en hadden geen fijne bouwstoffen om te gebruiken; daarom maakten zij traceeringen op hun muren, die krachtige schaduwen konden geven."

"Er is veel over compositie en inventie geschreven. Ik meen echter, dat dit geen nut heeft gehad, want men kan niemand leeren te componeeren of te inventeeren. Deze beide elementen van de macht, die door bouwkunst kan worden uitgeoefend, laat ik dus onbesproken. Ook zal ik niets zeggen over de beperking, die men in alle groote tijdperken der bouwkunst heeft in acht genomen, waar het gold, de natuur in de ornamenten na te volgen, omdat ik dit onderwerp in het volgend hoofdstuk wensch te behandelen."

"De majesteit der gebouwen hangt meer af van de zwaarte hunner massa's. Groote vlakken van licht, groote vlakken van schaduw, groote vlakken van kleur zijn noodig. Bij alle onderdeelen moet dit insgelijks in het oog gehouden worden. Hier in Engeland bijvoorbeeld zijn wij gewoon de galmgaten onzer klokketorens met keurig nette jalouziebordjes te dichtten; de vele scherpe waterpaslijnen, die daarvan het gevolg zijn, vormen een onaangename tegenstelling met die der omgeving, en het nette timmerwerk maakt een prozaïschen en vervelenden indruk. Op het vasteland gebruikt men drie of vier hellende galmborden boven elkander, die de volle zwaarte van de muren innemen. Hier ziet men dus, in de plaats van onze met een lijnaal getrokken lijntjes, vier of vijf groote massa's schaduw, met de grijze galmborden, die door warm gekleurde mossen bedekt worden, een prachtige tegenstelling vormende. Deze galmborden zijn dikwijls nog fraaier dan de omringende architectuur, daar zij breede en eenvoudige schaduwen geven."

"Het doet er niet toe welke middelen gebruikt worden, om schaduw te verkrijgen — een overstekend dak, een inspringend portiek, een balcon, een nis, een waterspuwer, een kanteeling, alles kan worden gebruikt. Men moet eerst op de schaduwen bedacht zijn, dan komt het overige van zelf."

Ruskin velt ten slotte een zeer streng oordeel over de Engelsche kunst „Sinds de dertiende eeuw", zegt hij, „hebben wij gebouwd alsof wij kikvorschen of muizen waren. Welk een tegenstelling is er tusschen de treurige kleine duiven-gaatjes, die in de kathedraal te Salisbury als deuren dienst doen, en de koninklijke portalen der hoofdkerken te Abbeville, te Rouaan en te Rheims, die als uit rotsen gehouwen pijlers te Chartres, de geweldige ingangen en de kostelijke zuilen te Verona! Over onze burgerlijke bouwkunst behoort in het geheel niet gesproken te worden. Zelfs waar zij op haar best is, blijft zij toch kleingeestig, arm, en ten eenenmale beneden peil. Als wij ons van

Picardië naar Kent verplaatsen, welk een overgang! Wij moeten onze bouwkunst verbeteren, wij moeten haar meer trischheid geven. Zoolang de muren onzer burgerhuizen nog zoo dun zijn, mogen wij onze bouwmeesters er geen verwijt van maken, dat zij geen monumenten kunnen scheppen. Hun oogen zijn gewend aan bekrompenheid en poverheid; hoe kunnen zij dan in eens in breedheid en monumentaliteit smaak krijgen?"

"Onze bouwmeesters moesten niet in steden wonen. Hun verbeelding is daar ingemetseld. Zend een bouwmeester naar ons heuvelland, dat hij zien kan, wat de natuur verstaat onder een steunbeer, onder een koepel."

"Het is waar dat de gebouwen, die ik het hoogst stel, hun ontstaan danken aan de oproeren van het volk. Ik zou niet willen, dat in ons Engeland zulk een oorzaak tot het gebruiken van groote steenen, het smeden van forsche ijzerwerk zou nopen."

"Doch wij kunnen uit andere bronnen putten. Onze motieven zijn te vinden in onze trotsche kusten en blauwende heuvelen. Daar schuilt een macht, zuiverder en niet minder helder dan de kluisenaarsgeest, die eens haar witte kloosters tusschen de pijnboomen der Alpen deed verrijzen, die van de woeste rotsen hoge klokkentorens vormde aan de zee der Noormannen, die aan het kerkportaal de diepte en de duisternis van Elia's grot op den berg Horeb gaf, die, uit de bevolkte steden eenzame grauwe rotsen deed oprijzen, die slechts door de stille lucht onspoeld, door de vliegende vogels omzwervend worden."

* *

Zoo eindigt het hoofdstuk, dat „de Lamp der Macht" heet. In de noten van 1880 heeft Ruskin zijn eigen werk op zeldzaam onpartijdige wijze gecritiseerd. In een daarvan zegt hij: „Ik heb vele zinnen geschreven, die uiterst eenzijdig zijn, of die mijn bedoeling slechts onvolkomen weergeven; die zinnen misleiden den lezer, als hij ze neemt, zooals ze zijn, en niet let op wat ik elders verbeterde of aanvulde."

Het slot van dit hoofdstuk behoort onder die gedeelten. Want de krijtrotten en de heuvelen van Engeland kan men slechts onder voorbehoud als bronnen van inspiratie voor den bouwmeester erkennen. Bepaalde motieven kunnen zij niet gezegd worden, op te leveren. Slechts dit kunnen zij den ontwerper leeren, dat hij door groote omtreklijnen zijn effect moet trachten te bereiken. Ruskin wilde met een paar fraaie zinnen zijn hoofdstuk eindigen, en daarom nam hij het zoo nauw niet met wat hij eigenlijk zeide.

Een zekere neiging tot rhetoriek is bij den schrijver niet te miskennen. Des te meer moeten wij het in hem prijzen, dat hij zelf op de onwaarheid van de gedeelten, waarin deze rhetoriek zich toont, wijst.

Dit derde hoofdstuk behoort ongetwijfeld tot de meest belangwekkende van het boek. Ruskin's pleidooi voor majesteit, macht, verhevenheid in de bouwkunst is te merkwaardiger, omdat het in 1849 reeds gehouden werd. De bewondering van den schrijver voor sommige gebouwen van Italië is duidelijk merkbaar. In deze scheppingen vindt hij de verhevenheid, waartoe de bouwkunst in staat is, bereikt.

Reeds bij een vroegere gelegenheid heb ik opgemerkt, dat Ruskin altijd zeer subjectief oordeelt. Voor hem is de middeleeuwsche kunst van Italië de meest bewonderenswaardige van alle tijdperken. Doch voor gebouwen, hoe fraai ook overigens, die in Renaissance-geest ontworpen zijn, heeft hij geen oog. Ook het nationale, dat er in kunst gelegen is, ontgaat hem.

De gebouwen van Italië zijn daar uit den bodem uitgegroeid, zij zouden elders misplaatst zijn. Ja zelfs

wie in andere landen van dezelfde beginselen zou willen uitgaan bij het ontwerpen als de oude Italianen, zou toch niet bereiken, wat zij bereikten.

Zijn liefde voor Italië maakt Ruskin onbillijk tegenover de kunst van andere landen. De Engelsche bouwkunst, die de schrijver zoo laag stelt, had op meer waardeering aanspraak. De wereld zou er niet bij gewonnen hebben, indien de bouwkunst in alle landen de Italiaansche voorbeelden uit de middeleeuwen had gevolgd. De schoonheid, ook de verhevenheid kan zich op zeer verschillende wijzen toonen.

Zelfs ten opzichte van Italië is Ruskin onbillijk. Van wat daar na 1420 gebouwd is, wil hij bijna nooit iets weten; toch komen er onder die scheppingen werken voor, die volkomen aan de idealen, die hij heeft, beantwoorden.

Evenwel bevat dit hoofdstuk zeer belangrijke gedeelten. In het bijzonder Ruskin's beschouwingen over de waarde van eenvoud en groote lijnen in de bouwkunst zullen door hare tegenwoordige beoefenaars met waardeering en belangstelling gelezen worden.

A. W. W.

PRIJSVRAGEN

ONTWERP SMYRNA-TAPIJT.

De directie van de 's-Gravenhaagsche Tapijtfabriek heeft het besluit genomen jaarlijks voor Nederlanders een prijsvraag uit te schrijven voor het ontwerp van een Smyrna tapijt in modernen stijl. Drie prijzen worden uitgelooft, van f 100, f 60 en f 40, en de gedrukte toelichting is kosteloos te verkrijgen aan de fabriek op den Loosduinschen Weg no. 537 te 's-Gravenhage.

Er worden alleen ontwerpen in modernen stijl verlangd en de teekeningen moeten een afmeting hebben van 54 x 42 cm. en in zijn geheel zijn bewerkt, zoowel in lijn als in kleur. Het ontwerp moet vergezeld gaan van een tekening, waarop de bloemen, bladeren en planten zijn getekend, die gediend hebben als leidraad voor de versieringsmotieven.

De directie stelt zich voor de ingekomen ontwerpen ten toon te stellen en de namen van de leden der jury, waarbij de directeuren als technische adviseurs optreden, nader bekend te maken. De teekeningen of antwoorden op deze prijsvraag moeten zijn ingezonden vóór 20 Mei e. k.

EEN ONDOORDACHT PROGRAMMA.

Wij ontleenen aan de „Deutsche Bauzeitung“ van den 7den dezer maand, dat het kerkbestuur van St. Michael te Keulen een prijsvraag heeft uitgeschreven voor den bouw van een kerk en dat acht bouwkundigen, te Keulen en te Düsseldorf gevestigd, zijn uitgenoodigd aan dien beperkten wedstrijd deel te nemen. De voorwaarden, die de goedkeuring van de jury mochten verwerven, geven het kerkbestuur de bevoegdheid om de personen, die voor de uitnoodiging mochten bedanken, door anderen te doen vervangen, mits het totaal der medewerkers niet meer dan 8 bedraagt. De teekeningen, tot beoordeeling der ontwerpen dienende, moeten in eenvoudige lijnen worden ingezonden en vergezeld gaan van een perspectiefisch aanzicht. Bij de indiening van het ontwerp wordt den inzender een bedrag van 150 Mark voor vergoeding van de gemaakte kosten uitbetaald, zodra het uit een verklaring van de jury blijkt, dat het aan de gestelde eischen voldoet. Aan de meest bruikbare schets wordt bovendien een prijs van 250

Mark, en aan de daarop volgende een beloning van 200 Mark, toegekend.

Aan de mededingers wordt vrijheid gelaten meerdere oplossingen in te zenden zonder daardoor aanspraak op een bijzondere vergoeding te kunnen maken. Voor de genoemde geldsommen worden de schetsen in zoo verre het eigendom van het kerkbestuur, dat het gerechtigd is daaraan enkele fragmenten te ontleenen en toe te passen, zoodat er geene verzekering voor de uitvoering gegeven wordt. Voor de bouwkosten is een bedrag van 450.000 Mark uitgetrokken, waarin die van de binnenbetimmering niet begrepen zijn.

Het is een verblijdend teken dat tot heden slechts twee der uitgenoodigden aan den wedstrijd zullen deelnemen; de zes anderen maakten terecht bezwaar om reden de voorwaarden in strijd zijn met de bepalingen, die in 1897 door de Deutsche architecten- en ingenieurs-vereeniging werden vastgesteld en het trekt de aandacht, dat deze afwijkingen ditmaal werden goedgekeurd. De Vereeniging van Keulse architecten acht de bepaling van het honorarium, die in dit geval voor elken deelnemer 1850 Mark zou moeten bedragen, kleingeestig schraal genomen.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS

Het Instituut hield den 10den April jl. een talrijk bezochte vergadering in het lokaal Diligentia te 's-Gravenhage.

Na goedkeuring van de notulen der Instituutsvergadering van den 13den Februari jl. en aankondiging van een aantal wederom ingekomen geschenken, werden door den Raad van Bestuur mededeelingen gedaan van verschillende aard.

Voorreest moest de president weder melding maken van onderscheiden verliezen, welke het Instituut hadden getroffen, door het overlijden van de leden G. Wind, oud-ingenieur van den waterstaat te Groningen, J. Frenkel, gepensionoord kapitein der genie, W. van Enst, opzichter bij den Rijks-waterstaat, G. Th. G. Bodde, ingenieur bij de Nederlandsch-Indische Spoorwegmaatschappij en A. van Hooff, buitengewoon lid.

In verband met het besluit, vroeger genomen, om een exemplaar van het Gedenkboek 1847—1897, benevens van de daarvan sedert verschenen Fransche vertaling, op de Wereldtentoonstelling te Parijs in te zenden, had den Raad het lid J. van Konijnenburg, die zich door de artistiek-wetenschappelijke versiering van het Gedenkboek zoo hoogst verdienstelijk had gemaakt, uitgenoodigd een ontwerp te willen vervaardigen van een doelmatige, artistiek bewerkte tafel, waarop de beide boekdeelen zouden worden geplaatst.

Algemeen was de lof welke den heer Van Konijnenburg ten deel viel voor de zeer verdienstelijke wijze, waarop hij zich van deze in veel opzichten moeilijke taak had gekweten, zoodat ongetwijfeld door de wijze, waarop het Gedenkboek ter tentoonstelling zal worden geplaatst, het schoone van dien arbeid zeer tot zijn recht zal komen. Belangstellenden verwijzen wij naar de zeer uitvoerige beschrijving van de tafel, die door den meubelfabrikant L. P. Smulders te Breda uitstekend is uitgevoerd, welke voorkomt in de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ van 12 April jl.

Blijkens mededeeling, in de vorige Instituutsvergadering gedaan, zal een groot aantal internationale congressen bij gelegenheid van de Parijsche tentoonstelling worden gehouden.

Het Instituut zal te dier gelegenheid op het Con-

gres de surveillance et de sécurité en matière d'appareils à vapeur door het lid W. A. M. Piepers worden vertegenwoordigd; op het congres voor elektriciteit door het lid A. J. R. Collette; op dat voor tramwegen door het lid Jhr. H. G. Verspijck, en op het congres betreffende methodes van beproeving van materialen door het lid L. Bienfait. Het Instituut zelf is als lid toegetreden tot het achtste Scheepvaartcongres en behoort tot het comité de patronage van het congres voor toegepaste mechanica.

Twee belangrijke voordrachten stonden op den oproepingsbrief vermeld. In de eerste plaats verkreeg het lid N. C. Kist het woord, die de uitkomsten mededeelde van een door hem ingesteld onderzoek omtrent de spanningen in de langsdragers van onze spoorwegbruggen. Dit onderzoek liep over een 1500-tal spanningswaarnemingen aan de spoorwegbruggen te Bommel, Kuilenburg, Dordrecht, Rotterdam en Amsterdam en strekte om na te gaan of uit de waarnemingen verschijnselen met eenige zekerheid een theoretische berekening valt op te maken. Zowel de voordracht zelf als de daarop gevolgde gedachtenwisseling met de leden G. H. Broekman, J. M. Telden, H. J. E. Wenckebach, P. Joosting en B. M. Gramata leidde tot de conclusie, dat men zich door de bij de waarneming gevonden verschillen niet moet laten verleiden tot ingewikkelde, moeilijke berekeningen, daar allerlei, niet in rekening te brengen factoren optreden, en dat men het veiligst doet door te rekenen op een spanningsinvloed tweemaal grooter dan de theoretisch berekende spanning.

De tweede voordracht, die van het lid Jhr. C. E. W. van Panhuys, had ten onderwerp mededeelingen over de haven van Emden, in verband met het Dortmund-Emskanaal, waarin nevens de technische behandeling van het onderwerp de vraag ter sprake werd gebracht in hoeverre deze aanleg aan het blijkbaar doel zou beantwoorden om in Duitschland aan het gemis van een groote rivier naar het noordwesten tegemoet te komen en zoo doende aan het verkeer langs den Rijn en de spoorwegen in Nederland afbreuk te doen. Uit het medegedeelde en de daarover gevoerde gedachtenwisseling met de leden A. Déking Dura, J. F. W. Conrad, S. Bouma, F. W. Hudig, J. Schroeder van der Kolk, Wenckebach en G. van Diesen schijnt te mogen worden afgeleid, dat men zich voorshands daarover niet zeer bezorgd behoeft te maken.

Onder algemeene instemming van de Vergadering deelde de president mede, dat de Raad van Bestuur aan den heer P. C. Mondt, aan wien onlangs op zijn verzoek eervol ontslag was verleend uit zijne betrekking van amanuensis van het Instituut, die hij gedurende twee-en-twintig jaren had bekleed, als blijk van waardeering een schrijfbureau was aangeboden.

Weder werden eenige nieuwe leden aangenomen.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 4 April 1900.

Na de huishoudelijke zaken, werd een verkiezing gehouden voor leden van het hoofdbestuur, in de plaats van de heeren Sanders en Haver. Verkozen werden de heeren Baron, Van den Berg en Des Bouvrie, waarna nog vijf afgevaardigden verkozen werden voor de in Mei a. s. buitengewone algemeene vergadering. Een schrijven van het genootschap „Architectura et Amicitia“ in zake wijziging van de bestaande teekenaarten werd niet behandeld, daar men het eerst door het weekblad meer algemeen bekend wenschte te maken.

Daarna behandelde het lid, de heer Rientjes, een voorstel over het voorkomen van ongelukken op spoorwegen. Spreker wenschte dat de Technische Vakvereeniging bij de Regeering zou aandringen op middelen, waardoor ongelukken als bijv. die te Capelle, zouden voorkomen worden.

Een door spreker samergesteld concept-adres gaf het lid, den heer Baron, aanleiding een uitvoerige verklaring te geven van de veiligheids-inrichtingen op spoorwegen, en de zorgen te beschrijven, waarmede de verschillende spoorwegmaatschappijen trachten ongelukken te voorkomen.

Nadat besloten was het voorstel verder uit te werken, werd met een woord van dank aan de heeren Rientjes en Baron, door den Voorzitter, den heer Sanders, de vergadering gesloten.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING“ TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 5 April 1900.

De Voorzitter opent de vergadering en na 't afdoen van eenige gewone werkzaamheden wordt medegedeeld dat een brief is ingekomen van den eersten spreker voor dezen avond, inhoudende de mededeeling dat hij verhindert is de vergadering te bezoeken.

De Voorzitter geeft nu dadelijk het woord aan den tweeden spreker, den heer S. Jansma, voor 't houden van zijn toegezegde bijdrage over vuurtorens.

In zijn inleidend woord zegt spreker, dat hij met deze bijdrage het oog heeft op een meer algemeene beschouwing te houden over vuurtorens, dan wel om de constructie van deze torens te bespreken en daarbij het nat van dezen in 't licht te stellen. Op onderhoudende wijze werd den aanwezigen verteld welke middelen men reeds vroeg had aangewend om de schepen de zeer gevaarlijke plaatsen te doen kennen, of wel door seinen een veiligen weg aan te geven, waarbij in hoofdzaak de inrichting van vuurtorens en lichtschepen werd besproken. Aan de hand van een kaart werd aangegeven waar deze seinen zijn geplaatst en werd te kennen gegeven dat, waar de Engelsche kusten goed van seinen zijn voorzien, ook ons land niet ten achter staat om de middelen aan te wenden, die de gevaren van den zeeman tot een minimum beperken. Verder deed spreker nog eenige mededeelingen omtrent de bediening van vuurtorens en lichtschepen en eindigde zijne bijdrage met eenige geschiedkundige bijzonderheden uit het leven van personen, die daarmede belast zijn. Het gesprokene werd met aandacht gevolgd en den spreker dank gezegd voor zijne interessante lezing. Hierna werden de tentoongestelde plaatwerken, door de boekhandelaren de heeren Meijer en Schaafsma vrijwillig afgestaan, met belangstelling bezichtigd.

De Voorzitter deed daarna lezing van een in de vorige bijeenkomst ingekomen vraag betreffende de nieuwe richting in de bouwkunst, waarover een algemeene, zeer geanimeerde discussie ontstond en waarbij de secretaris over deze zaak eenige artikelen uit *De Opwerker* voorlas, waaruit de steller volgens zijn inzien voldoende wijsheid kon putten; een ander droeg er toe bij om den slotavond voor dit seizoen tot een der gezelligste te maken, waarop de Voorzitter met een tot weerziens en met dankzegging voor de trouwe opkomst de vergadering sloot.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1108e Vergadering van 11 April 1900.

Na opening der vergadering werden de notulen gelezen en goedgekeurd. Hierna werd het nieuwe bestuurslid, de heer E. Verschuur, bij monde van den Voorzitter welkom geheeten aan de bestuurstafel. Voorts werd voorlezing gedaan van een ingekomen stuk van een beeldhouwers-vereeniging, waarin het verzoek werd gedaan op de een of andere wijze in de bestekken voor te schrijven dat bij ruw en koud weer, wanneer genoemde beeldhouwers in de open lucht aan de gevels moeten arbeiden, zij een afgeschut gedeelte op de steigers zullen hebben.

Dit stuk werd ondersteund door den heer Joseph Cuyper, terwijl de heer Joling de meening is toegedaan dat aan deze wensch gewoonlijk voldaan wordt. Besloten wordt het stuk in het Orgaan op te nemen en hierover nader te overleggen.

Vervolgens hield de heer Jan Kalf zijne bijdrage over toepassing van beelden in de kerkelijke kunst, en meer in 't bijzonder in de middeleeuwen. Spreker wijst aan hoe deze beelden volgens een bepaald systeem over de verschillende gevels verdeeld worden, zoowel wat betreft de plaatsing ten opzichte der windstreken als wel wat betreft de onderlinge meer of mindere belangrijke ten opzichte van elkander.

Een serie van platen vooral van de kerk te Chartres, verduidelijkt en bewijst de woorden van den spreker. Na ten slotte gewezen te hebben op de grove dwalingen en onkunde, dikwerf in de moderne kerken te zien, en na gewaars te hebben op een gunstige uitzondering hierop in ons land, namelijk de nieuwe St. Baro te Haarlem, eindigt de spreker zijne causerie en oogt daarvoor veel dank der Vergadering.

Na eenige huishoudelijke aangelegenheden wordt de druk bezochte vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

's-Gravenhage. Naar het *Dagblad* vernoot, zal nog dit jaar in de maand September door den Minister van Waterstaat een wetontwerp worden ingediend betreffende de droogmaking der Zuiderzee.

Amsterdam. De oud-leerlingen der rijkschool voor kunstnijverheid zullen aan den afgetreden directeur, den heer J. R. de Kruijff,

als blijk van waardeering en hoogachting, een portfeuille aanbieden met bijdragen, bestaande in photographieën of andere afbeeldingen van door de oud-leerlingen uitgevoerd werk.

LEEUWARDEN. De hier-ter-afte gevestigde „Onderlinge Brand waarborg-maatschappij“ heeft in een buitengewone vergadering besloten, ter gelegenheid van haar 50 jarig bestaan op 1 Mei a.s., aan de gemeente aan te bieden:

1o. Een bedrag van f25.000, om daarvoor aan te schaffen een automobiel-, elektrische- of stoombrandspuit van voldoende capaciteit, en 2o. een bedrag van f15.000 voor aanschaffing van een voldoende getal nieuwe handbrandspuiten van de laatste constructie, met bijbehorende gummi-slansen, en verdere voor de brandweer gewenschte inrichtingen; een en ander zooals het college brandmeesters in overleg met den Raad zal wenschelijk achten.

GRONINGEN. Wij ontleenen aan het jaarverslag over 1899, dat de behoefte aan uitbreiding van het „Museum van Oudheden“ zich steeds klemmender doet gevoelen. Voor den bouw van den oostelijken vleugel wordt een uitgave van f15.000 gevorderd, waarvoor f5000 is bijeengebracht; het Bestuur hoopt die som in het loopende jaar te besteden en bovendien in het gemis van een centrale verwarming te voorzien, waarvan de kosten op f8000 geraamd zijn.

De ontvangen geschenken geven moed dat de belangstelling in het „Museum van Oudheden“ niet zal verminderen en dat deze verzameling steeds de aandacht van het publiek zal trekken.

UTRECHT. De kunstglashielders Lübler en Lersch, die sinds 1881 aan het Stationsplein no. 17 gevestigd zijn en het voorgaand jaar een tentoonstelling van glashielderkunst in het lokaal „Diligentia“ te 's-Gravenhage hielden, hebben in laatst genoemde stad een filiaal geopend in de Huygensstraat no. 25.

HAARLEM. In het Museum van Kunstverheid zal gedurende de feestdagen een zeer belangrijke tentoonstelling gehouden worden van reproductieën naar de werken van Rembrandt.

De prachtige reproductieën naar de voornaamste schilderijen van den grooten meester, die door de firma Meisenbach Riffarth & Co. worden gereproduceerd, en door den heer F. M. baron van Lijnden welwillend ter expositie werden afgestaan, vormen een voornaam deel dezer tentoonstelling, terwijl een groot aantal reproductieën van de firma Emmerik en Binger alsook van de firma Kleinman & Co., beiden te Haarlem, deze tentoonstelling completeren.

Deze tentoonstelling biedt een zeldzame gelegenheid een zoo groot aantal reproductieën, waaronder nog vele onbekende werken van een der eerste Nederlandsche artiesten uit vroegere tijdperken bij elkander te zien, en zal zeker de belangstelling van velen opwekken.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is: benoemd tot opzichter 1e kl., de waarn. opzichter 2e kl. J. B. Hemstedt; tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit D. D. L. Thedens;

toegevoegd aan den chef der 3e waterstaats-afdeeling voor de opnemingen ter verbetering der irrigatie in de resid. Rembang en Japara, de ambtenaar op wachtgeld, dienstdoende ingenieur 2e kl. E. J. Bergmans; één jaar verlof verleend, wegens langdurigen dienst, aan de opzichters 2e kl. C. J. Evers en C. Swarthof.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is: bepaald dat de tijdelijk waarnemende chef der werkplaatsen F. E. van Aellen van Saemsoort op de oosterlijnen geplaatst blijft; geplaatst op de oosterlijnen, de tijdel. waarn. adjunct-chef der 3e ad. A. Bryan; op de westerlijnen, de adjunct-ingenieur M. H. Damme; tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van

adjunct-chef der 3e afdeeling, de adjunct-ingenieur bij dien dienst J. F. A. Mulock Houwer; verlof verleend voor den tijd van zes maanden met stilstand van de aan zijne betrekking verbonden bezoldiging en verder geheel buiten bezwaar van den lande, aan den adjunct-chef der 3e ad. S. G. Heymerling.

— Wegens ziekte is een tweejarig verlof verleend aan den ingenieur 1e kl. bij den aanleg van Staatspoorwegen op Java J. F. P. Riechter.

— Bij het toezicht op de spoorwegdiensten en het s'oomwezen in Nederl.-Indië is:

overgeplaatst naar Semarang, de waarn. inspecteur 2e kl. A. N. van Meerten; geplaatst te Medan, de tijdelijk waarn. inspecteur 2e kl. W. J. F. de Rijk; te Pasoeroean, de tijdel. waarn. inspecteur 2e kl. F. Nobel; te Batavia, de tijdel. waarn. inspecteur 2e kl. J. F. v. Dijk.

— Bij kon. besluit is benoemd tot adjunct-ingenieur bij den Raad van Toezicht op de Spoorwegdiensten, de civiel-ingenieur J. G. Kavenek.

— Bij kon. besluit is de Oost-Indische ambtenaar met verlof C. J. van Loon, laatstelijk ingenieur 2e kl., waarnemend ingenieur 1e kl. bij den dienst van het mijnwezen in Nederl.-Indië, op zijn verzoek, wegens fysieke ongeschiktheid, met 1 Mei e.k. eervol uit den Indischen dienst ontslagen, met toekenning van pensioen.

— De heeren E. C. H. van Dijk, W. van Veen en H. H. E. K. Westenberg te Utrecht zijn benoemd tot aspir.-adjunct-ingenieurs bij den dienst van weg en werken der Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen.

— Tot ingenieur bij de directie over de wegen en vaarten tusschen de zes Noord-Hollandsche steden, is benoemd de heer Graaf Van Raasdijk, te Haarlem.

— Te Velsen is op 40-jarigen leeftijd overleden de heer A. Dhooge, civiel-ingenieur, directeur der stoomtram Haarlem—Alkmaar.

— Den 8u April is de industrieel Jhr. F. Backer te Breda, directeur der machinefabriek „Breda“, in den ouderdom van 65 jaar overleden.

— De heer P. van Duyn, opzichter van den locaspoorweg Hattem—Dieren, wordt overgeplaatst naar Almelo; de heer S. P. A. Beckers, thans te Barneveld, is aangewezen voor de standplaats Apeldoorn.

— Eervol ontslag is verleend aan D. M. Hol als assistent voor de beschrijvende meekunde en graphostatica aan de Polytechnische School te Delft.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Assistent opzichter-teekenaar zoekt plaatsing. Verlangd salaris f50 's maanda. Brieven onder letter K, aan het bureau van dit blad.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING
MARKTSTRAAT 360, AMSTERDAM

1 Bouwk. teek., leeft. 21 j., ongeh., verl. sal. f60.
1 „ opz., „ 23 „ „ „ „ f60.
5 Opz.-teek., leeft. resp. 25, 23, 21, 38 en 21 j., ongeh.,
verl. sal. resp. f80, f70, f70, f90 en f60.
1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f110.

Vervolg der Aankondigingen.

DINSDAG, 17 April.

Oudshoorn, te 11 uren, door de firma Ned. P. A. W. Wernik en Zoon: het afsleken en weder opbouwen van een vesting met toebehooren. Inl. door den bouwkundige C. Pannevis. Aanw. gebonden.

Venlo, door den arch. H. Seelen: het bouwen van twee woonhuizen met bijl. van materialen op een lange den Ligtberg gelegen open terrein. Inl. door gen. arch. Aanw. 17 April.

WOENSDAG, 18 April.

Alkmaar, te 12 uren, door den arch. G. Loozen, in de sociëteit „Harmonie“: het bouwen van een woning en wachplaats bij den ontmettingstoren, gelegen aan „Klein Hargen“. Aanw. gebonden.

DONERSDAG, 19 April.

Alkmaar, te 1 uur, door burg. en weth.: a. het verbouwen van de stads apotheek; b. het afbreken van de perc. wijk B. no. 40, aan den Koningweg en B. no. 1, aan de Deelekt, het verbouwen van de perc. B. no. 2 en 3, aan de Deelekt en het maken van omringmuren langs Koningweg en Deelekt. Inl. door den gen.-arch. Aanw. 17 April.

Haarlem, door den arch. J. v. d. Ban, namens den raad van beheer der sociëteit anonyne Belg. de tramways Nederland, gesticht te Brussel: het bouwen van wachthuisje met goedertuig lokaal op het Kennemerplein te Haarlem, ten dienste van de stoomtram Haarlem—Alkmaar.

VRIDAG, 20 April.

Bovenkerpel, te 3 uren, door burg. en weth. der gemeenten Bovenkerpel, Grootebroek, Hoogkerpel en Andijk, op het raadhuis: 1o. eenige versieningen en herstellingen, alsmede het onderhoud tot 1 Jan. 1901 der werken aan de Broekerhaven, met de leverantie der daartoe benodigde materialen; 2o. het afslanmen, droogen en schoonmaken der sluis te Broekerhaven. Inl. door den opz. K. Swagerman Pz. te Bovenkerpel.

Groningen, te 8 uren, namens J. Muller, in het koffiehuis van H. G. Boer: het afbreken van het personeel get. no. 68, in de Nieuwe Ebbeingest. en het weder-opbouwen van een behuizing, onder bijlevering van al het daartoe benodigde, met uitzondering van het glas en verwerk. Inl. door den arch. Y. v. d. Veen.

Venlo, door den arch. H. Seelen: het bouwen van drie woonhuizen met bijl. van materialen, op een lange den Oostsingel gelegen open terrein. Aanw. 20 April.

ZAANDAG, 21 April.

Rapenburg (Zee.) door den aanbieder: het bouwen van een woonhuis met aanhoorigheden, met bijl. van alle bouwstoffen (eet. gezeerd metelsteen) voor J. A. Claessens, onderwijzer te Stoppeldijk. Inl. door J. A. Claessens. Aanw. in loco 21 April.

WOENSDAG, 22 April.

Frederiksoord, te 9 uren, door het bestuur der Maatschappij van Weldadigheid: 1o. het bouwen van een fabriek met magazijnen voor mandenmakerij en mattenweverij, benevens een afzonderlijk gebouw voor smederij en ververij te Wilhelmsoord; 2o. een boerderij, genaamd hoeve „Rustoord“. Aanw. 17 en 20 April.

DONERSDAG, 23 April.

Rijbergen (N.Br.), te 11 uren, door den arch. P. P. Bilen te Breda, in het koffiehuis van P. Goerts te Rijbergen: het bouwen van een heerenhuis met bijl. van de ben. bouwstoffen.

DINSDAG, 8 Mei.

Zutphen, te 2 uren, door de provisors van het oude en het nieuwe gashuis: het bouwen van een kranksingelingslicht op „het Gravel“. Inl. door den arch. D. Lijss en den civiel-ingenieur. H. Paul te Leiden. Aanw. 30 April, te 1 uur.

VRIDAG, 11 Mei.

's-Bosch, te 10½ uren, door het min. van wat., aan het gebouw van het prov. bestuur: het uitvoeren van verbeteringen aan den rijksweg van Prinsenhage naar het Tholousche veer, onder de gemeente Halsteren. Inl. door den hoofdinsg. in

het 6e district te 's-Bosch en den arrondissements-ingen. te Breda. Aanw. 4 Mei. Ram. f4000.

Op onbepaalden datum.

Gronow: het bouwen van een graanpakhuus voor de firma G. L. Lykles en Zoon. Inl. door den arch. K. Budstra. Aanw. 18 en 19 April, te 11 uren.

Leemmer, door het dijkbestuur van het waterschap „de Zeven Grietenijen en Stad Sloten“: de vernieuwing van verschillende perceelen paalwerk, drag; betonnisering steenglooijing; verwerk aan gebouwen, bruggen enz.; houtbestrijking met carbolineum; greppel- en hekkewerk; kistulling; walbeheining.

Vervolg der uitslagen.

Groningen, 11 April: het bouwen van een vleeschhouwerij met vrije bovenwoning ter plaatse van perceel Brugstraat no. 14 te Groningen voor J. Joosten, onder beheer van den arch. P. M. A. Huurman; ingek. 14 bilj., als: G. Brinks f18,450; D. Dooijes f18,200; J. De Vink f16,985; B. Wilkens f16,875; G. Rademaker f16,618; H. K. Bol f16,570; G. Kuipers f16,222; H. T. Van Duinen f16,100; W. T. C. Kruse f15,887; D. Janssen f15,876; Ph. Hendriks f15,777; H. Kampe f15,440; A. v. d. Berg f15,430; A. Janssen f15,342. Allen te Groningen.

Kiel bij Hoogezand, 11 April: het vergrooten der aardappelmeeffabriek „Eendracht“ a. zonder beschoeijing; ingek. 6 bilj., als:

B. N. Beunker / 23,299
L. Gorter „ 23,960
J. Jansen „ 23,920
J. Dietsen Jr., Foxham, „ 21,790
M. Tijma „ 19,700
L. Oldenburger, Groningen, „ 18,600
b. met beschoeijing; ingek. 3 bilj., als:

B. Jansen, Middelstum, / 28,050
J. Zeldeneust, Warfum, „ 26,100
P. Nieland, Wirdum, „ 25,900

De overigen te Sappemeer.

Den Helder, 11 April: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Den Helder en op Tessel:

J. Spruit, 1 pCt. boven tarief.
Firma gebr. van Pelt, 3 „ „ „
W. de Jong, 5 „ „ „
H. Wijk, 5½ „ „ „
J. F. Philips, 7½ „ „ „
A. Krijnen, 9 „ „ „
A. Noppen, 10½ „ „ „
P. Korff, 11 „ „ „
J. Dienaar, 12 „ „ „
Raming f5945.

Surhuizen, 11 April: het bouwen eener handkraak zuivelfabriek met directerwoning der Coöperatieve Zuivelvereeniging; ingek. 15 bilj., als: J. Nicols, Grijskerk, f4416; P. S. Schiere, Rotterdam, f4367; J. Oosterhoff, Kollum, f4230; J. Nicolai, Lanwerzijl, f4220; H. J. Kijlstra, Oostmeester, f4189; E. v. d. Laan, Kollum, f4083; G. v. d. Veen, Surhuizen, f3997; F. Dam, Zwagerveen, f3970; J. K. Pijnacker, Kollum, f3930; M. Keenstra, Augustinusg., f3860; A. v. d. Veen, idem, f3847; G. v. d. Wal, Kooten, f3820; J. H. Bos, Twijzel, f3560; J. J. Dalstra, Surhuisterveld, f3470; H. J. Dalstra, Twijzel, f3460. Gegund.

's-Bosch, 12 April: het uitvoeren van herstellingen, vernieuwings- en verwerken, met bijlevering der materialen aan de gebouwen, kunstwerken, inrichtingen en verdere werken, behoorende tot de lijnen Nijmegen—Tilburg, Utrecht—Bokstel, Vlijmen—'s-Hertogenbosch, Bokstel—Bierik en Belgische grens—Eindhoven.

Perc. 1, P. van de Plas, Udenhout, f2740; Perc. 2, J. A. Jansen, Vlijmen, f1286; Perc. 3, A. van Heek, 's-Bosch, f3282; Perc. 4, M. E. Hartman, Vianen, f1184; Perc. 5, Firma Gebr. Kausjager, Zaltbommel, f3080; Perc. 6, dezelfde, f1760; Perc. 7, M. E. Hartman, Vianen, f1794; Perc. 8, Firma Gebr. Kausjager, Zaltbommel, f2270; Perc. 9, J. A. Jansen, Vlijmen, f134; Perc. 10, F. Verhagen, Bokstel, f2806.50; Perc. 11, C. de Haan, Eindhoven, f1159; Perc. 12, A. Bogaarts, Woensel, f1137; Perc. 13, C. de Haan,

Eindhoven, f44750; Perc. 14, F. Moonen Jr., Valkenswaard, f540; Perc. 15, J. van Well, Horst, f873; Perc. 16, A. van Heesl, Bokstel, f1213; p. 17, C. de Haan, Eindhoven, f459.

Den Helder, 12 April: 1o. een vering van militaire gebouwen en werken te den Helder; ingek. 7 bilj., als: J. Lak f1910, J. Bothlehem f1899, F. Boon Jr. f1887, Gebr. de Boer f1874, Gebr. Hoogerduijn f1870, M. E. Hartman, Vianen, f1749; H. Zegel f1825. Ram. f1700.

De overigen te den Helder.

2o. het doen van herstellingen aan militaire gebouwen en werken te den Helder; ingek. 10 bilj., als: A. Nobbes f4245, C. Kroon, Wieringen, f3200; J. J. Schoeffelenberg f2496, A. Krijnen f2487, J. F. Philips f2410, W. de Jong f2310, H. Wijk f2294, Gebr. van Pelt f2278, P. Korff f2240, K. Langland Winder f2249. Ram. f2295.

De overigen te den Helder.

Naarden, 12 April: 1o. het éénjarig onderhoud der milit. gebouwen te Naarden; ingek. 3 bilj., als: Van Santen en Van den Grampel, Breukelen (St.-Pieter), f3185; W. van Schrik, Nieuwersluis, f3027; H. Schippers, Oud-Over (Loosdrecht), f4885. Raming f3725.

2o. het éénjarig onderhoud van milit. gebouwen en werken te Nieuwersluis en in de Nieuwe Holl. waterlinie van Kijkuit; ingek. 3 bilj., als: M. P. van Wetsum f4100, H. L. Verhaar f4075, J. van Alkster f4070. Raming f5385.

Appelscha, 12 April: het bouwen van een heerenhuis; ingek. 11 bilj., 3 van onwaarde. Laagteinschrijver H. J. Broekema, Assen, f4556, boven de raming. Niet gegund. Herbesteding 26 April.

Zwolle, 12 April, in 't „Hotel Derboven“: het uitvoeren van herstellingen, schilder- en behanherwerk aan het „Café IJsselt“; ingek. 4 bilj., als: L. Stijl, Zwolle, f1150; A. Rouwenhorst, Hattem, f1128; D. J. Noorman, idem, f1098; H. van Laar, Zwolle, f1085. Gegund.

Melodam, 12 April, door B. en W.: het maken van een gedeelte bazaltsteenen kaasmuur langs de Nieuwehaven. Laagte inschrijver G. Kamsteeg, te Boines voor f4250 bij vrije keuze van werklieden of f4300 met Schiedamsche werklieden. Gunning aangehouden.

Haarlem, 12 April, door het provinciale bestuur van Noordholland: 1o. het herstel van den voet der Pettemer Zeezuivering, tusschen de hoofden VIII en IX, benevens het herstel van het werkspoor der zeezuivering, behoorende tot de rijkswerken in de provincie Noordholland; ingek. 5 bilj., als: C. Kwak en A. v. Pelt, Helder, f10,981; A. Krijnen, idem, f10,940; W. de Jong, idem, f10,350; J. Oldenburger, Bergen, f9992; G. Visser Gz., IJmuiden, f9840.

2o. het veranderen van het onder- en bovendeel van de beide bruggen over de rijkkanalen B en C van het Noordzeekanaal; ingek. 25 bilj., als: G. L. Winder, Helder, f8475; H. J. Boers, Velsen, f8425; G. P. B. Schermer, Uitgeest, f8224; W. van Wijk, Utrecht, f7866; L. van Zon, Purmerend, f7942; G. Schermer, Dussen, f7900; H. J. Meekers, Amsterdam, f7800; J. Vaas, Amsterdam, f7777.74; C. Hoen, Nieuwendam, f7700; G. van Steen, Sloterdijk, f7695; H. L. van Zijl, Zandvoort, f7694; H. Dinkla, Baikaloot, f7687; P. Verniers, Amsterdam, f7654; J. Oldenburg, Bergen, f7592; G. D. van Doors, Amsterdam, f7540; C. Bos, Haarlemmermeer, f7546; J. P. Pennings, Sloten, f7488; L. H. van Esen, Halfweg, f7469; V. Ph. Braun en Zoon, Beverwijk, f7448; J. A. Kaub, Halfweg, f7460; A. Boekel, Assendelft, f7369; J. IJ. Veenis, idem, f7198.99; C. Benard, Haarlem, f7198; G. Schermer Jr. f7175; T. Metz, Assendelft, f6967.

Saawoude, 12 April: het bouwen eener school met 2 lokalen voor de Vereeniging voor Chr. Schoolonderwijs; ingek. 7 bilj., als: H. E. Kijlstra, Oostmeester, f2580; H. Doktor, Twijzel, f2490; J. Dalstra, Surhuisterveld, f2464; A. A. Voeninga, Saawoude, f2042; J. R. Slotsgraaf, Saameer, f1990; A. Dijkstra, Bergum, f1900; H. Elderink, Saameer, f1878. Gunning aangehouden.

ADVERTENTIENTEN.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894 en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met althouden bakvloer en Draaiovens.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruijterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJeren Badkuipen. — Closets, Waschtoilet, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

KON. NED. GROFSMEDERIJ,
LEIDEN.

Machine-, Stoomketel- en Constructiefabriek. Scheepsbouwwerf met Dwarshelling, lang 50 M. Stoombooten-, Bagger- en Spoorwegmateriaal. IJzer- en Kopergieterij. Zware en Lichte Smee- werken. Ankers, IJzeren en Stalen Kettingen met certificaat van Lloyd's en Bureau Veritas.

Het Advertentie-bureau van "De Opmerker" beveelt zich aan voor de plaatsing van advertenties in alle Binnen- en Buitenlandse Dag- en Weekbladen.

Een bekwaam Timmerman en ontwikkeld Teekenaar zoekt plaatsing als
Opzichter-Teekenaar.
Hoog salaris niet direct verlangd. Br. fr. lett. P. aan GEBR. v. BREDERODE, Boekh. Haarlem.

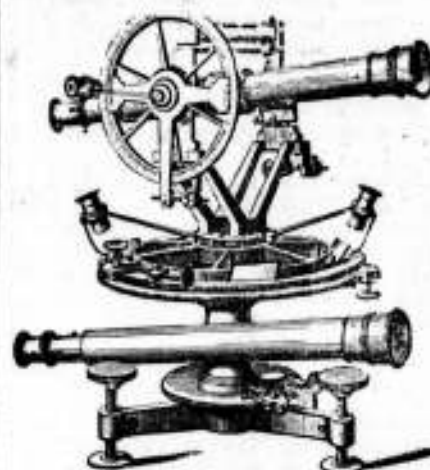
AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente ARNHEM, zullen
Donderdag 19 April 1900,
's voormiddags 11 1/2 uur, in het openbaar, ten Gemeentehuize aanbesteden:

BESTEK No. 16.

De levering van gegoten
IJZER aan: 7 Buizen, wijd 0.80 M., 100 Riool-luiken met randen; 1000 Syphons, 1200 Syphonranden met luiken, 25 Kolkranden met roosters, 10 Handwijzerspalen, 40 Vultstukken en 24 Telefoonpalen; in zes percelen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 18 April a. s., des voormiddags van 10—12 uur aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegd inschrijvingsbiljet en 6 teekeningen à f 1.50 verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-HOEKHEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.
Gefmilleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b. j. d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

MASTIX-CEMENT DAKBEDEKKING.

De enige echte en originele Mastix-Cement Dakbedekking.

VERKLEINING en VERBETERING van

dek, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

van dak, en als de BESTE BEDEKKING

die erkend is als de

het Houtcementen-

WIJKE ter ver-

kundig Weekbl. No. 11

85, 26 Febr. '98) in 1894 in,

op grond van een ruim

20-jaarige ervaring

UITSLUITEND GELEVERD door

H. ALLERSDORF, 20 jaar Garantie.

Singel 455, AMSTERDAM.

Talrijke Binnen- en Buitenlandse Referentiën.

En model is getoetst in het gebouw der Nij. L. Bev. d. Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijsoorantien en inlichtingen op aanvraag gratis bij
W. M. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy.,
DEN HAAG.

Kantoor STATIONSPLEIN No. 9,
(tegenover Station Hollandsche Rijkspoor).

Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ, Rotterdam,

legt Houtgraniet-Vloeren uit één stuk, zonder naden of voegen in Vestibules, Gangen, Portalen, Kantoren, Keukens, Badkamers, Slaapkamers, Kinderkamers, Warandes, Serres, Ziekenzalen, Schoollokalen, Winkels, Magazijnen, Café's en Biljartzalen. Levert Traptreden en Platen van elke gevraagde afmeting voor Aasrechtbanken in Keukens, Toonbanken in Winkels, Bagagebalies in Stations enz.

Aanvragen, met opgave van grootte en bestemming, adresseere men **Wijnstraat 113-115 (Kantoor) ROTTERDAM.**

Platen van 1 x 1 en 2 x 1 M' in geel, rood, bruin en zwart, dik 2 cM. zijn voorradig. — Zie in De Ambachtsman van 26 Aug. 1899 het rapport geteekend J. A. VAN DER KLOES, op aanvraag verkrijgbaar.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annosces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.

V.

De vierde „Lamp“, die der Schoonheid, is zeker niet de minste der zeven. Ruskin wil geen onderzoek instellen naar het eigenlijk wezen der schoonheid. Hij verzoekt den lezer te willen aannemen, dat schoonheid iets volstrekt subjectiefs is.

Ruskin gaat uit van de onderstelling, dat alle schoonheid in de bouwkunst berust op navolging der natuur en hare wetten.

„Ik wil daarmee niet zeggen“, vervolgt hij, „dat iedere gelukkige schikking van lijnen onmiddellijk door een voorwerp in de natuur is aangegeven, maar alleen, dat alle schoone lijnen navolgingen zijn van die, welke algemeen in de natuur voorkomen. De mensch kan slechts weinig schoons uit eigen brein doen ontstaan; zoodra hij verder wil gaan, moet hij noodzakelijk de natuur nabootsen.“

Deze uitspraak van den schrijver zal den aanhangers onzer nieuwste kunstleer verbazen, maar de gegeven toelichting laat geen twijfel aan Ruskin's bedoelingen over.

„Bij den Dorischen tempel zijn de triglyphen en het hoofdstel geen navolgingen, of misschien hoogstens nabootsing van samenstellingen in hout. Maar de groeven der zuilschachten, die ongetwijfeld het Griekische zinnebeeld voor boomschors waren, berusten op navolging, en herinneren aan de wijze, waarop sommige planten gevormd zijn. Men bespeurt hier reeds schoonheid, doch van betrekkelijk lagen rang. De eigenlijke versiering geschiedde door het nabootsen van het leven, vooral dat der menschen, in de metopen.“

„Het Dorische kapiteel is ook geen navolging; maar zijn schoonheid berust op de zuiverheid van den

echinus, een lijn die in de natuur veelvuldig voorkomt.“

„Ik ben van oordeel, dat het Jonische kapiteel als bouwkundige vinding bijzonder laag moet worden geschat. Maar als het eenige schoonheid heeft, dan berust die op de spiraallijnen, die in de lagere dierenwereld zeer algemeen worden aangetroffen. Toen de Grieken naar grootere schoonheid streefden, kwamen zij er toe, de bladeren van een distelplant na te bootsen.“

„De Romaansche boog is schoon, ofschoon hij door een wiskundige lijn gevormd wordt. Maar het voorbeeld dier lijn is het zichtbare hemelgewelf. Een ronde zuilschacht is altijd schoon, want zoo is iedere boomstam gevormd, die het oog behaagt. De spitsboog is schoon, want in hem eindigt haast ieder blad, dat door den zomerwind bewogen wordt. De samenstellingen van spitsbogen zijn onmiddellijk gevolgd naar den klaver der velden, naar de kransen der bloemen. Verder kon de mensch niet gaan, zonder de bloemen en bladeren zelf toe te passen. Hij vergaderde ze en wond ze in kransen om zijn kapiteelen.“

„De schoonste vormen en gedachten zijn onmiddellijk aan voorwerpen uit de natuur ontleend. Ik wensch deze stelling ook om te keeren, en meen dus, dat alle vormen, die niet aan voorwerpen uit de natuur ontleend zijn, noodzakelijk leelijk moeten wezen.“

Ruskin zegt, dat hij geen ruimte heeft, om deze stoute stelling te bewijzen. Hij verzoekt daarom den lezer, haar als bewezen te willen beschouwen. Dit is een weinig wetenschappelijke wijze van redeneeren, doch die bij Ruskin wel meer voorkomt. Hij verlangt, dat zijn lezers hem op zijn woord zullen gelooven. Misschien is dit echter wat veel geveerd, als hij onmiddellijk laat volgen, dat de stelling het schibboleth vormt, waarnaar beoordeeld zal worden wat al of niet versiering is.

„Er komen in de bouwkunst vele zoogenaamde versieringen voor, die algemeen toegepast worden, en die daarom ook als fraai gelden; die althans nimmer worden afgekeurd. En toch is het mijn overtuiging, dat zij in het geheel geen versieringen zijn, maar leelijke dingen, die in het bestek van den bouwmeester onder een afzonderlijk hoofd „monsterachtigheden” dienden te worden opgenomen.”

Ruskin belooft den lezer later te zullen uiteenzetten, welke versieringen hij op het oog heeft, en komt inmiddels met een andere stelling aan, namelijk dat alle versieringen natuurlijk moeten zijn, en dat vooral datgene natuurlijk is, wat de mensch dagelijks en gemakkelijk kan zien.”

„Wat veelvuldig voorkomt is schoon, en omgekeerd. Weten wij dus, dat iets algemeen is, dan mogen wij daaruit afleiden, dat het ook schoon is. Maar het moet zichtbaar zijn; want de dingen die in den schoot der aarde, of in de organische lichamen verborgen zijn, werden door den Schepper niet gemaakt, opdat de mensch ze zou aanschouwen.”

Bij deze stelling voegt Ruskin in 1880 een noot. „Dit is een voortreffelijke stelling; ik ben er trotsch op, dat ik toen reeds inzag hoe gevaarlijk de ontleedkunde is, op welk gevaar ik in mijn latere werken zoo vaak heb gewezen.” Deze uiting is zeer karakteristiek voor den schrijver. De ontleedkunde heeft aan de beeldende kunst ongetwijfeld groote diensten bewezen. In Ruskin's kraam komt zij echter niet te pas, en daarom wordt zij met een enkele pennestreek weggeredeneerd.

Dan worden de verschillende versierselen wat nader beschouwd, in de eerste plaats de Grieksche meander. Die veroordeelt Ruskin, omdat de vorm herinnert aan de kristallen van bismuth.

„Kristallen van bismuth komen in het dagelijksch leven bijna nooit voor. Hun vorm is zelfs onder de delfstoffen eenig. Daarenboven kan men ze slechts door een kunstbewerking verkrijgen, daar het metaal zich in de natuur alleen in verbindingen vertoont.”

„Om die reden verklaar ik, dat de meanderversiering leelijk is, of in de letterlijke beteekenis van het woord monsterachtig. Want zij verschilt van alles, wat het des menschen aard is te bewonderen. Ik ben van meening, dat een vlakke band verkieslijk is boven een, die met deze gemeene samenstelling van rechte lijnen bedekt is.”

De onpartijdige lezer zal met mij van oordeel zijn, dat Ruskin hier doordraaft, ja doorslaat als een blinde vink. In zijn noten van 1880 heeft hij, zooals wij reeds vroeger konden opmerken, zichzelf met groote openhartigheid gecritiseerd. Ook hier komt een noot voor, waarin Ruskin het gebruiken van den meander op vazen of op zoomen van gewaden goedkeurt. Maar toch zegt hij daar ook, dat toen Michele Sanmicheli het plint van het Palazzo Grimani te Venetië met een meander versierde, hij blijk gaf van een vermindering gevoel voor wat schoon is.

De Grieksche eierhijst vindt daarentegen in den schrijver een bewonderaar. Als reden voor die bewondering voert hij aan, dat eieren zoo veelvuldig in de natuur te vinden zijn. Hij gaat zelfs zoover te betoogen, dat slechts gebogen lijnen schoon kunnen zijn, omdat de natuur de rechte lijn niet kent. De bouwkunst kan dan ook slechts betrekkelijke schoonheid, of liever benaderende schoonheid geven, omdat zij de rechte lijn niet kan vermijden.

Men ziet tot welke zonderlinge gevolgtrekkingen het als axioma aannemen van de stelling, dat de natuur de leermesters der kunst is, leidt.

Doch Ruskin gaat verder. Hij prijst zekere ruit-

vormige versierselen die te Lucca, Pisa en Pistoja veelvuldig voorkomen, omdat zij aan de kristallen van keukenzout doen denken. Hij veroordeelt de geheele wapenkunst, omdat zij niet natuurlijk genoeg is, hij toetst de traceeringen van den laat-Gothischen stijl aan de netwerken, die de vleugels der insecten, de huid van krokodillen vertoonen.

Gelukkig zegt de schrijver in 1880: „Dit gedeelte is geheel en al onjuist. Ik begrijp niet, hoe ik zoo iets schrijven kon, want ik had in Italië veel goede wapenkunst gezien en bewonderd. Mijn minachting voor het Parlementsgebouw heeft mij parten gespeeld. Ik verbaas mij er over, als ik de ontwikkeling van mijn geest naga, dat, terwijl iedereen meende, hoe ik vol verbeelding en geestdrift was, het al te veel op den voorgrond stellen van nuchter gezond verstand mij noodlottige vergissingen deed begaan.”

Het gebruik van spreukbanden en draperijen wordt door Ruskin afgekeurd, ofschoon hij, in een noot, voor de spreukbanden van Botticelli een uitzondering maakt. Ook de festoenen en kransen der Renaissance worden veroordeeld. Bloemen en vruchten mogen volgens den schrijver slechts aan kapitelen worden toegepast.

Want Ruskin is van meening, dat versierselen niet overal op hun plaats zijn.

„Veronderstel dat in een tijd, dat gij met ernstig werk bezig zijt, een uwer vrienden voortdurend een uwer lievelingsgedichten voor u opzegt. Gij zoudt daar tureluursch bij worden, en na een dag zoudt gij nog slechts eenige geluiden hooren, zonder dat de beteekenis van het gedicht u meer iets schelen kon. Later zoudt gij moeite hebben, de verzen weer als voorheen te genieten. De taalmusiek zou u in uw werk gehinderd hebben, en haar bekoring zou later voor u ten deele te loor zijn gegaan.”

„Denk nu eens, welk een indrukken door uw oog worden verkregen. Er is dikwijls volkomen stilte, en dan heeft uw oor niets te doen. Maar uw oog is altijd bezig. Als het mooie vormen te zien krijgt op oogenblikken, dat gij daar niet om geeft, omdat uw geest zich met iets anders moest bezig houden, dan hinderen die vormen u slechts. Later zult gij ze nooit meer goed kunnen genieten, omdat hunne frischheid onherroepelijk verloren ging.”

„Daarom is het een algemeene wet, een wet van eenvoudig gezond verstand, een wet, die in dezen tijd van bijzonder belang is — versier niets, wat van het haastig en bezig leven onzer dagen onafscheidelijk is. Versier slechts daar, waar gij rusten kunt; waar geen rust is, daar kan ook geen schoonheid zijn. Versiering zoomin als spel kan met zaken samengaan. Werk eerst en rust dan!”

„Werk eerst en aanschouw dan, maar gebruik geen gouden ploegscharen, en versier de banden uwer kantoorboeken niet met email. Gebruik geen gebeeldhouwde dorschvlegels, en breng geen bas-reliefs aan op molensteenen.”

„Hoe nu, zal gevraagd worden, doen wij dit dan? Ja, altijd en overal. Grieksche lijsten ziet men tegenwoordig het meest aan winkelpuien. De versierselen die bedacht waren voor tempels en koninklijke paleizen vindt men nu op de uithangborden, de kasten en de toonbanken van de winkeliers in de straten van al onze steden. Waar men ze nu ziet, hadden zij evengoed weggelaten kunnen worden. Zij hebben geen de minste waarde — zij kunnen geen genoegen geven, zij kunnen slechts het oog oververzadigen, en zoo hun vormen alledaagsch doen worden.”

„Deze versierselen zijn dikwijls goede nabootsingen van fraaie zaken, die wij echter, later, nooit meer van harte zullen kunnen bewonderen.”

Ruskin voegt hier een noot bij. „Het beginsel (om geen voorwerpen van dagelijksch gebruik te versieren) getuigt van eenzijdigheid, en zijn waarde is twijfelachtig. Ik heb weder gefaald, door al te veel gezond verstand te willen toonen.”

De schrijver behandelt dan het streven der winkeliers, om door rijke puien en gevels de aandacht der voorbijgangers te trekken.

„De winkels onzer kruideniers, onzer komenijsbazen, onzer kleedermakers zijn dikwijls met aardige motieven in hout of cement versierd. Maar begrijpen deze neringdoenden dan niet, dat zij slechts klanten lokken door goede thee, goede kaas, goed laken te verkoopen? De menschen komen bij hen omdat zij goede waar wenschen, omdat zij eerlijk en vlug bediend willen worden. Maar de klanten geven niets om de Grieksche lijsten boven de puien of om de groote vergulde letters op de gevels.”

„Heerlijk zou ik het vinden, als ik door Londen's straten kon gaan en door een tooverkracht de puien en letters kon doen verdwijnen. Ik zou dan de macht willen hebben, om den winkeliers de gelden terug te geven, die zij aan dit alles hadden besteed. En ten slotte zou ik hen op een voet van eerlijke gelijkheid willen stellen, door ieder een eenvoudige houten pui te geven. In die pui zou ik kleine ruitjes willen maken, opdat geen voorbijganger in de verzoeking zou komen, om door het ingooien van een spiegelruit vrij logies te verkrijgen. Den naam van iederen winkelier zou ik in zwarte letters boven zijn deur willen schilderen, en niemand zou dien meer van zijn bovenverdiepingen mogen uitschreeuwen.”

„Dit zou veel beter voor hen zijn. Zij zouden zich gelukkiger voelen, zij zouden wijzer handelen, nu zij alleen op hun eerlijkheid en ijver konden bouwen en niet op de dwaasheid hunner klanten. Zonderling is het, en weinig streelend voor onze vaderlandsche voorzichtigheid en rechtschapenheid, dat onze geheele straatversiering uitgaat van het denkbeeld, dat de menschen naar een winkel gelokt moeten worden als motten naar een kaars.”

„Nu zult gij zeggen, dat vele der beste middeleeuwsche houtwerken juist aan winkelpuien voorkomen. Maar dit is niet waar; toen was de winkelpui geen afzonderlijk iets als tegenwoordig. Zij vormde een deel van den gevel en werd niet afzonderlijk versierd. In die dagen leefden de menschen niet slechts door hun winkels, maar ook boven hun winkels; iets anders konden zij zich niet voorstellen.”

„Met die winkelhuisen waren zij tevreden en gelukkig, zij vormden hun paleizen en kasteelen. Daarom versierden de bewoners hun huizen; zij maakten de bovenverdieping, waar zij woonden, het rijkst, en beschouwden de winkelpui als iets meer ondergeschikt.”

„Als onze winkeliers weer wezenlijk boven hun winkels gaan wonen, en niet verkiezen op buitjes te verblijven, mogen zij hun gevels weer laten versieren, maar dan naar vaderlandschen en echt huiselijken trant. Doch in onze groote steden woont men haast niet meer bij zijn zaak; maar als dan de woning elders is, behoort de winkelier zich te herinneren, dat er geen reden meer bestaat tot versieren, en hij dient de pui zoo eenvoudig mogelijk te maken.”

Toen Ruskin dit schreef, was de reclame nog slechts in haar begin. Hoe zou hij niet getoord hebben, als hij gezien had, hoe meer en meer de bouwkunst zich in dienst der reclame is gaan stellen! Bij de winkelpuien zijn nu de verzekeringsgebouwen gekomen, als zoovele kaarsen om de motten te lokken!

„Ook het versieren der spoorwegstations is een

vreemde en verkeerde neiging van onzen tijd. Nergens ter wereld mist de mensch meer dan hier de stemming, die noodig is om iets schoons te genieten. Een station is een plaats, waar wij aan geen rust of geriefelijkheid kunnen denken. Al wat de bouwmeester doen kan, om ons van dienst te zijn, is, ons het wegkomen zoo gemakkelijk mogelijk te maken.”

„Wie met de spoor reist, heeft haast, en doet het niet voor zijn plezier. Wie zooveel schoonheidsgevoel heeft, dat hij reeds aan het station bevrediging daarvan verlangt, wil niet met den trein door ingravinnen en tunnels reizen. Als hij maar tijd heeft, dan wandelt hij liever op zijn gemak over heuvelen en tusschen hagen.”

„Al wat met het spoorwegverkeer in verband staat heeft een zakelijk karakter. Hier kan geen tijd verbeuzeld worden; men reist niet meer, doch wordt vervoerd. De mensch heeft afstand gedaan van zijn edelste eigenaardigheden, om maar snel van de eene plaats naar de andere te kunnen komen. Vraag hem niet iets te bewonderen onderweg. Hij wil slechts veilig vervoerd worden en zoo kort mogelijk in den trein zitten. Meer begeert hij niet.”

„Wees daarom niet zoo dwaas, den reizenden mensch nog op andere wijze te willen behagen, want hij lacht u uit. Het fraais, dat gij aanbrengt is als een vlag op een modderschuit. Het is onzinnigheid, iets wat met onze spoorwegen in verband staat, te gaan versieren. Leg de lijnen aan in de leelijkste streken, die gij kunt vinden, beken, dat iedere spoorweg iets afschuwelijks is en zorg alleen, dat men er veilig en snel op vervoerd kan worden. Geef aan het personeel hooge loonen, opdat het voor zijn taak geschikt kan zijn, doe uwe bestellingen bij goede fabrikanten, betaal uwe kundige werkheden ruim; laat het ijzer taai, het metselwerk zwaar, de rijtuigen sterk zijn. Dit alles kost reeds geld genoeg en is niet zoo gemakkelijk te bereiken; geld aan wat anders uitgeven is gekheid. Begraaf het liever in de perrons, dan dat gij er versierselen voor koopt om de stations mede op te smukken.”

„Geen reiziger is bereid, een hooger prijs voor zijn kaartje te betalen, omdat de zuilen van het South-Western station te Londen met motieven uit Ninivé zijn bedekt. Die versierselen maken slechts, dat hij de ivoren uit Ninivé in het Britsch Museum met onverschilligheid aanziet.

„Niemand neemt den North-Western spoorweg, omdat het station Crewe een dak heeft met quasi oud-Engelsche spanten. Maar de spanten van Crewe-house, waarnaar deze gevolgd zijn, worden nu niet meer bewonderd. De spoorweg-bouwkunst zou een waardig karakter kunnen hebben, als zij alleen op nuttigheid wou letten. Als een smid aan zijn aanbeeld staat, doet hij geen ringen aan zijn vingers.”

Ruskin haatte al wat spoorweg is met een groote haat. Hier maakt hij zich ongetwijfeld aan overdrijving schuldig. Maar er ligt toch wel waarheid in zijn oordeel. Welk reiziger herinnert zich iets van de stations, die hij voorbij ging?

De schrijver betoogt dan, dat versiering slechts daar op haar plaats is, waar verondersteld kan worden, dat rustige beschouwing mogelijk zal zijn.

De verdere gedeelten van dit hoofdstuk zijn minder belangrijk, en zij passen niet goed bij wat voorafging. Met zijn gewone openhartigheid erkent Ruskin in een noot van 1880: „Ik heb mijn stof niet goed geordend, deels omdat ik te haastig te werk ben gegaan, deels omdat ik steeds zorgen moest, dat mijn zeven Lampen niet acht, negen of meer werden, en zoo in een gewone rij van tooneelvoelichten overgingen.”

„Moet de schoonheid, mogen wij vragen, al dan niet in de voorwerpen van ons dagelijksch leven te vinden zijn? Ja, antwoord ik, mits gezorgd worde, dat zij slechts daar voorkomt, waar zij in kalme kan worden genoten. Maar de schoonheid mag nooit een masker worden, waarachter de voorwerpen zich zoo goed verbergen, dat men niet meer weet, wat hun doel eigenlijk is. De schoonheid behoort in de kamer, niet in de werkplaats; zij mag zich vertoonen op onze meubelen, niet op ons gereedschap."

„Iedereen voelt, welke grenzen hier bestaan, maar de meesten laten hun gevoel niet werken; iedereen weet, waar en wanneer schoonheid hem genoeg doet. Hij moet om haar vragen, doch zij mag hem niet opgedrongen worden."

„Vraag het maar eens aan de menschen, die London Bridge overgaan, of zij wel iets geven om de vormen der bladeren, waarmede de bronzen lantaarnpalen versierd zijn, en zij zullen u met een antwoord. Maar verklein nu eens de schaal dezer bladeren, breng ze aan op een melkkan, en vraag dan eens aan den man die de kan bij zijn ontbijt krijgt, hoe hij ze vindt. Dan zal hij zeggen, dat ze heel mooi zijn."

„Maar omdat de bronzen bladeren op London Bridge van een slechten smaak getuigen, volgt daaruit nog niet, dat zij ook op de Ponte della Trinità te Florence zouden misstaan. Het zou dwaasheid zijn, de gevels in een drukke winkelstraat te gaan versieren; maar als men de huizen van een rustige provincie-stad verfraait, verdient dit lof. Of men van buiten of van binnen versieren moet, hangt geheel af van de vraag, waar de meeste rust is te vinden."

„Het was goed gezien, dat de gevels in het oude Venetië zoo rijk werden gemaakt, want nergens zit men zoo rustig als in een gondel."

Ruskin behandelt vervolgens de verhoudingen in de bouwkunst. Hij is van oordeel, dat er tusschen onderdeelen van gelijke waarde geen verhouding mogelijk is. Gelijheid van assen in een gevel keurt hij goed, maar een opeenstapeling van even hooge verdiepingen verwerpt hij. „Hoed u voor zulk een gelijheid", zegt hij, „laat die over aan de kinderen, die kaartenhuizen maken. Gelijheid is tegen de wetten der natuur, tegen de rede des menschen. Gelijheid is zoowel in de kunst als in de politiek iets onmogelijks. Er is in Italië, naar mijn oordeel, slechts één leelijke toren; dit is de toren te Pisa, die gelijke verdiepingen heeft."

Niet iedereen zal dit met Ruskin eens zijn. Onze nieuwste kunst geeft om het beginsel der verhoudingen, zooals de schrijver dat verstaat, al zeer weinig.

Meer toont zij te voelen voor een ander denkbeeld, in dit hoofdstuk neergelegd en wel, dat het primitieve groote waarde heeft.

„Alle kunst kan, als zij begint, slechts enkele hoofdtrekken van haar voorbeelden nabootsen. Zij brengt dan ingewikkelde omtrekken tot hoogst eenvoudige terug, en laat veel aan symboliek en conventie over. In dit tijdperk gelijkt de kunst van alle groote volken op het werk van kinderen en onwetenden. De gedachteloze beschouwer licht er dan ook om."

„De boomen der beeldhouwwerken uit Ninivé gelijken zeer veel op die welke men op merklappen vindt; de gezichten die de vroegste Italianen schilderen, kunnen gemakkelijk als karikaturen beschouwd worden."

„Maar ook als de kunst krachtiger geworden is, houdt zij, uit vrijen wil, de kinderlijke vormen van vroeger vast. In alle zuivere beeldhouwkunst, schilderkunst en bouwkunst vindt men dit verschijnsel."

Ruskin gaat na, hoe het zich openbaart en geeft

talrijke voorbeelden, door platen toegelicht. In het bijzonder staat hij stil bij de rol, die het beeldhouwwerk in de bouwkunst heeft te vervullen.

„Onder zekere beperkingen kan volmaakt beeldhouwwerk zelfs met de meest strenge architectuur samengaan. Maar toch is de volmaaktheid van het beeldhouwwerk gevaarlijk. Want zoodra de bouwmeester veel zorg aan de beeldhouwde versierselen gaat besteden, loopt hij gevaar, de eigenlijke beteekenis daarvan te gaan overschatten, en meer waarde te gaan hechten aan de onderdeelen dan aan het geheel. En dan is hij verloren. Want als architectuur slechts een omlijsting is voor fijn beeldhouwwerk, heeft hij geen zin meer. Het beeldhouwwerk zou in een museumzaal beter tot zijn recht komen."

Men begrijpt, dat Ruskin, zoo oordeelende, de Italiaansche Renaissance geheel en al afkeurt. Hier vertoont zich des schrijvers eenzijdigheid. Er zijn verschillende wegen, die naar Rome leiden. Ruskin meent, dat er geen andere is dan die hij koos.

Over polychromie is Ruskin niet best te spreken. Hij vindt, dat slechts die kleurschakeeringen fraai zijn, welke door de materialen zelf in de wisseling van licht en schaduw kunnen verkregen worden.

Ten slotte wijdt hij eenige woorden aan Giotto's klokketoren te Florence, die hij een der schoonste bouwwerken der wereld acht.

„Ik weet nog wel, hoe ik in mijn jeugd dien Campanille als al te zoet en te gelikt verachtte. Maar seder heb ik langen tijd bij dien toren gewoond, ik heb hem uit mijn venster gezien bij zonneschijn en bij maanlicht, en ik zal nooit vergeten, hoe somber en woest ik, na mijn terugkeer in het vaderland, onze Engelsche kathedraal vond. De tegenstelling is vreemd. Hier grauwe muren uit een groen grasveld oprijzende, als donkere onbegroeide rotsen uit een meer, ruwe zuilen en vensters, geen andere versieringen dan vogelnesten, ginds een heldere, zonnige, gladde oppervlakte als van gloeiend jaspis, gewonden zuilen en traceeringen als door een gebesteld, zoo wit, zoo zacht, zoo kristallijn, dat zij zich nauwelijks afteekenen tegen de bleekheid van den oosterhemel, tegen het klaar albast der bergen, dat gekleurd is als een uichtendwolk, gevormd als een zeeschelp."

„En wanneer deze toren nu zulk een voorbeeld van volmaakte bouwkunst is, kan dan het leven van den bouwmeester ons niet veel leeren? De macht van den menschelijken geest groeide in de wildernis. De schoonheid wordt daar geleerd, waar de den en de spar tieren. Niet binnen de muren van Florence, maar tusschen de verre velden waar zijn leliën en rozen wassen, groeide het kind op, dat de schoonheid boven alle torens der stad zou doen uitsteken. Denk aan Giotto's geschiedenis, herinner u de gewijde gedachten waarmede hij het hart van Italië vervulde. Hij was werkelijk een koning onder de menschenkinderen. Op zijn kroon kon als op die van David staan: „Ik heb u genomen van de schaapskooi, van achter de schapen."

A. W. W.

PRIJSVragen

PROGRAMMA GEVELWEDSTRIJD.

Op initiatief van Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, burgemeester van Haarlem, worden door de afdeeling „Haarlem en Omstreken" van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst prijzen uitgelooft voor het ontwerp en voor de uitvoering van gevels van gebouwen, binnen de gemeente Haarlem in een bepaald tijdperk verzeen.

Het doel van den wedstrijd is: het bevorderen van de bouwkunst in 't algemeen en de verfraaiing van Haarlem in 't bijzonder.

Is voor dit laatste een goede architectuur een van de eerste vereischten, ook een dergelijke, zorgvuldige uitvoering van de bouwwerken zal voorzeker het hare daartoe kunnen bijdragen.

Met het oog daarop zal de wedstrijd zijn tweeledig, d. i.: nevens een beoordeeling van de bouwkunstige waarde zal de uitvoering van de ter beoordeeling aangewezen gevels getoetst worden aan de eischen van het ambacht.

Voor een beoordeeling van de uitvoering kunnen bij dezen wedstrijd alleen die gevels in aanmerking komen, waarvan tevens de architectuur door den ontwerper ter beoordeeling gegeven wordt.

Tot mededinging worden overigens toegelaten alle beoefenaars der bouwkunst met die door hen ontworpen gevels, welke binnen het tijdvak van 1 Mei 1900 tot 1 Mei 1901 te Haarlem zullen verzeen zijn, onverschillig den aard van het gebouw, mits slechts het karakter van den gevel daarmede in overeenstemming zij.

Tot den 1sten Mei 1901 kunnen zij zich daarvoor bij den secretaris der regelings-commissie aanmelden door het inzenden van een gesloten en verzegeld briefje, waarop aan de buitenzijde alleen mag en moet vermeld worden het motto „Gevelwedstrijd", en waarbinnen door duidelijke opgaaf van plaats en nummer den gevel wordt aangeduid, waarmede men aan den wedstrijd wenscht deel te nemen.

Het insluiten van teekeningen mag geschieden, doch is geen vereischte.

Verder moet de enveloppe bevatten een naamkaartje van den mededinger en een door hem geteekende verklaring, dat hij is de ontwerper van den gevel, den datum vermeldende van de voltooiing en den aard aangevende van 't gebouw, dat door dien gevel afgesloten wordt.

Waar tevens de uitvoering ter beoordeeling wordt gesteld, zullen aan den inhoud der enveloppe nog toegevoegd moeten worden het naamkaartje en de handtekening van den aannemer of werkbaas, aan wien de uitvoering is opgedragen geworden en die het werk voltooid heeft.

De leden der regelings-commissie verbinden zich, om vóór de uitspraak van de jury aan niemand, dan te zijner tijd aan de jury in haar geheel, eenige mededeeling te doen van de ingekomen aanvragen tot beoordeeling.

De aanvragen zullen niet geopend worden vóórdat de gestelde termijn van inzending, 1 Mei 1901, verstreken is. De beoordeeling geschiedt door een jury van drie leden, waarvan één te benoemen door Jhr. Mr. J. W. G. Boreel van Hogelanden, burgemeester der gemeente Haarlem, terwijl de beide andere gekozen worden door de mededingers in dier voege, dat elk in het hierboven genoemde briefje de namen opgeeft van twee personen, die hij als juryleden zou verkiezen.

De twee, welke alsdan de meeste stemmen op zich vereenigd hebben, zullen deel uitmaken van de jury.

Bij gelijheid in stemmen zal het lot beslissen, terwijl bij het eventueel niet aanvaarden van de opdracht door een der gekozenen, diegene in diens plaats treedt, welke de derde in het stemmenaantal zal zijn gebleken of, bij gelijheid, weder door het lot zal aangewezen worden.

In alle andere gevallen zal door de regelings-commissie, in overleg met de reeds tot de jury toegetreden leden, voorzien worden.

Zoo spoedig mogelijk na de samenstelling van de jury zal de beoordeeling van de gevels plaats hebben.

De uitspraak van de jury zal, voor zoover die den bekroonden aangaat, bekend gemaakt worden door een mededeeling in de dagbladen en in het „Bouwkundig Weekblad".

Buiten toestemming van een mededinger, de bekroonden uitgezonderd, zal noch diens naam vermeld, noch diens werk op eenigerlei wijze aangeduid worden.

De toe te kennen prijzen zullen bestaan in: een verguld zilveren medaille voor den ontwerper van dien gevel, aan welken door de jury de meeste architectonische waarde wordt toegekend.

Een zilveren medaille voor den aannemer of werkbaas, wiens werk zal geacht worden het meest aan de eischen van een goede, zorgvuldige uitvoering te voldoen.

De jury heeft het recht om de uitgeloopte medailles al of niet toe te wijzen, maar tevens om een lofelijke vermelding toe te kennen aan het werk, dat haar die onderscheiding waardig mocht voorkomen.

Kan voor geen der gevels, hetzij als ontwerp, hetzij als uitvoering, door de jury de volle bekroning toegewezen worden, dan zal voor het best gekeurde ontwerp een som van f 25, en voor de knapste uitvoering een som van f 10 beschikbaar worden gesteld.

De uitreiking van de prijzen zal plaats hebben op een nader aan te geven buitengewone vergadering van de afdeeling „Haarlem en Omstreken" van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst.

J. B. VAN DEN BAN Pz., Voorzitter.

JACQUES LEIJH.

J. J. F. BEIJNES.

G. L. VAN LENNEP.

J. W. G. DROSTE, Secretaris.

Dit programma is van af 1 Mei a. s. gratis verkrijgbaar bij den secretaris der regelings-commissie, Ged. Oude Gracht 16.

VARIA.

GLAZEN STRAATSTEENEN.

Worden glasscherven door verwarming gesmolten en daarna geperst, dan krijgt men een ondoorzichtige massa van groote hardheid, die tevens een groot weerstandsvermogen bezit tegen afslijting. Kort geleden heeft men te Genève een proef genomen met het bestraten van straten met deze glazen steenen. De resultaten zijn zeer bevredigend uitgevallen wat betreft de duurzaamheid en voor het uitgliden der paarden levert zij niet het minste bezwaar op. In Frankrijk zijn reeds onderscheidene fabrieken opgericht, die zich bezighouden met de vervaardiging van straatsteenen uit glasscherven.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

— GRAVENHAGE. Omtrent het bericht dat de Minister van Waterstaat in September een wetsontwerp zal indienen betreffende het droogmaken der Zuiderzee, deelt „De Ingenieur" mede dat dit bericht klaarblijkelijk voorbarig is, daar tot de indiening thans nog niet besloten kan zijn, maar dat minister Lely het plan, waaraan zijn naam meer dan die van iemand anders verbonden is, zeker niet ter zijde zal leggen.

— In de vereniging „Art et Industrie" alhier heeft de heer Jac. van den Bosch van Amsterdam een voordracht gehouden over „versieringskunst", meer bijzonder met toepassing op wand- en plafondversiering en meubeleering, waarin de spreker de hooge noodzakelijkheid betoogde van volkomen samenwerking der decoratieve en meubeleeringskunst met de architectuur, ten einde een schoon geheel tot stand te brengen. Er ligt een tijd achter ons waarin het decoreren en meubileren geheel ondergeschikt werd beschouwd, waarin men de versiering of nalliet of beperkte tot een platte, makeeloze bedekking van wanden, waarin het behang

de volkomen karakterloze versiering uitmaakte van de zijwanden, en men zich verplicht rekende dat behang te bedekken door schilderijen en tekeningen. Maar gelukkig is daarin verbetering waar te nemen, ontkennen kunstenaars niet meer de hooge waarde van goede decoratie en ontzien zij zich niet zelf daartoe mede te werken. Trouwens, juist de groote wandelakten leenen zich zoo bijzonder tot versiering, en de kunstenaar is geneigd ze te vullen met die harmonische versieringen, die hem door zijn kunstgevoel werden voorgeschreven.

Wat vooral door spreker op den voorgrond werd gesteld, was de behoefte aan eenheid in bouw en versiering, aan het gebruik der materialen naar hun natuurlijke aard, ten einde uitpattingen of naaierijen te voorkomen, die geen betekenis hebben dan te zijn een modegril. Niet door schoonschijnende, niet op het algemeen eenheidsbegrip gegroede vormen mag de kunstenaar zich laten afleiden van de grondgedachte van zijn kunstuiting.

Met vele voorbeelden lichtte de spreker zijn rede toe en trad in vele bijzonderheden. Hem werd door verschillende sprekers hulde gebracht, die over de rede een zeer levendig debat openden, waardoor de spreker gelegenheid had nog veel toe te lichten en aan te vullen.

Aan het einde der vergadering is uitvoerig gesproken over hetgeen de vereniging doen moest met het haar toegezonden rapport van het genootschap „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam over de door de heeren H. L. Boerma c. a. voorgestelde wetswijziging in de bestaande Teekenaakte M. I.

Het hooge gewicht van deze zaak erkennende, vooral uit een kunstindustrial oogpunt, stonden sommigen om behandeling dezer zaak voor, gemeenschappelijk met andere nijverheidsverenigingen hier-ter-stede, doch daartegen gold het bezwaar van tijdsgebrek voor de voorbereiding, daar de Amsterdamsche vereniging in de eerste helft van Mei de samenkomst zal houden, waartoe ook vertegenwoordigers van „Arti“ zijn uitgenoodigd.

Besloten werd dat het bestuur een commissie van vijf leden zou benoemen om op korten termijn een advies over de rapporten uit te brengen, dat tot grondslag kan strekken van een debat en een besluit in een volgende, spoedig te houden vergadering van „Arti“.

— Dezer dagen is door den Rijkswaterstaat een begin gemaakt met de voorloopige werken voor de buitenhaven te Scheveningen.

Van den weg langs het verschooningskanaal wordt een toe- en afweg gemaakt naar het terrein tusschen dat kanaal en den vuurtoren. Op het terrein worden twee directie-woningen geplaatst. Deze werken zijn aangenomen door den aannemer J. van der Vliet R., alhier, voor f15,000.

De aanbesteding van de havenwerken zal nog dezen zomer volgen.

— De Scheveningse wandelpier strekt zich nu, van den strandmuur af, al 140 meter ver in zee. Mankeeren nog 210 meter, die primo Augustus klaar moeten zijn. De ongeveer 45 meter omvattende ijzerconstructie van het Kurhaus terras naar en over den strandmuur, tot de grens, waar het hoofd begint, zijn gereed. De winkalgalerij onder dit terras nadert haar voltooiing en de trappen, leidende van het terrasviaduct naar het hoofd, zijn gesteld. Met de dekking der ijzeren balken van het viaduct met ijzerement kan begonnen worden.

AMSTERDAM. Op de algemeene vergadering van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, tegen Woensdag 30 Mei uitge-schreven, komt de verkiezing van twee bestuursleden aan de orde. Volgens rooster zijn de heeren A. C. Bleij en Ed. Cuypers aan de beurt van aftreding en is eerstgenoemde herkiesbaar.

UTRECHT. Op de agenda der jaarlijkse algemeene vergadering der Nederlandsche vereeniging van Spoor- en Tramwegpersoneel, welke op Donderdag 24 Mei (Hemelvaatsdag) hier-ter-stede zal worden gehouden, komen o. a. de navolgende door de afdelingen ingezonden voorstellen voor.

Bij het doorlezen daarvan komt men tot de overtuiging dat er nog tal van wenschen vervuld kunnen worden.

1o. De vergadering drage het hoofdbestuur op de directie der Holl. spoorwegmaatschappij en staatspoorwegmaatschappij te verzoeken, de bezoldiging der wachtmeesters te verhogen en te brengen op f0.50 per dag.

2o. De vergadering drage het hoofdbestuur op de directie der staatspoorwegen te verzoeken de bestaande vijfjaarlijkse verhoging op de bezoldiging der arbeiders van weg en werken met vijf cent, te willen herleiden tot jaarlijkse verhoging.

3o. De algemeene vergadering drage het hoofdbestuur op, namens de vereniging tot de staatspoorwegen een verzoek te richten, aan haar personeel steenkolen, coke en briketten te leveren tegen den kostenden prijs, evenals zulke bij de Holl. spoorwegmaatschappij geschiedt.

4o. De algemeene vergadering drage het hoofdbestuur op de directie der Holl. spoorwegmaatschappij te verzoeken de beambten en werklieden van weg en werken, welke in vasten dienst zijn, evenals de beambten en werklieden der afdeling vervoer, dienst-kleeding, zijnde overjassen, jassen en kleden te verstrekken.

5o. De algemeene vergadering drage het hoofdbestuur op aan de directie der staatspoorwegen te verzoeken het werkliedenpersoneel bij de diensten van movement en weg en werken betere dienstkleeding te doen toekomen, daar genood personeel het

grootste gedeelte van hun dienst aan alle weersgesteldheid blootstaat.

6o. De algemeene vergadering besluite tot het oprichten van een weerstandskas met een verplichte contributie van 5 cent per lid en per maand en bijdragen daarboven vrijwillig.

7o. De algemeene vergadering drage het hoofdbestuur op de directie der staatspoorwegen te verzoeken den rang van aan-teekenaar-weger te doen vervallen en dien te vervangen door dien van ladingmeester en tevens de periodieke verhoging te doen doorgaan.

8o. De algemeene vergadering spreke zich uit omtrent de wenschelijkheid van aansluiting bij het Nederl. Arbeiders-secretariaat.

9o. De algemeene vergadering drage het hoofdbestuur op de verschillende directies te verzoeken in de dringende behoefte van drinkwater, waaraan op verschillende stations gebrek is, te voorzien, alsmede van betere verlichting van rangeerterrainen, met het oog op de veiligheid.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië zijn de volgende beschikkingen genomen, als:

bepaald dat de ingenieur 2e kl. J. F. Quant bij de directie geplaatst blijft;

tijdelijk gesteld ter beschikking van den chef der irrigatie-afdeling Brantas, met Malang als standplaats, de ingenieur 2e kl. H. Ch. J. Strengnaert;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaats-afdeling voor de opnemingssectie Tagal-Pokalongan, de ingenieur 2e kl. S. C. P. van Murschenbroek;

overgeplaatst naar de residentie Kediri, de opzichter 2e kl. W. C. van der Spek;

verlof verleend wegens ziekte, voor twee jaren, aan den opzichter 2e kl. S. J. Weg;

benoemd tot ingenieur 2e kl., de ambtenaar op wachtgeld E. J. Bergmans, laatst die betrekking bekleed hebbende.

— Bij kon besluit zijn, met ingang van 1 Juni, benoemd tot inspecteur van den arbeid E. H. Ekkert, leeraar aan de Nederl. school voor nijverheid en handel te Enschede D. Blanson Henkema, adjunct-inspecteur van den arbeid te Groningen, en S. K. Smit, te Amsterdam, technisch adviseur van de Eerste Spoorwegmaatschappij, overgesteld te Pretoria.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is P. W. J. Carpay, te IJpendam, benoemd tot buitengewoon opzichter bij het plaatsen van meerpalen langs het Noord-Hollandsch kanaal.

— De zending van den heer W. F. Leemans als derde scheids-rechter in de zaak van den aannemer Hallier contra het Romeesche gouvernement is geëindigd en de heer Leemans heeft zijn werkzaamheden als inspecteur van den Waterstaat, Nederl. commissaris bij de centrale commissie voor de Rijnvaart, en lid der Solo-commissie weder aanvaard.

— De civiel-ingenieur C. L. M. Lambrechtsen van Rittthem, de nieuw opgetreden directeur der Dordtsche Petroleum-maatschappij, zal zich waarschijnlijk met October naar Indië begeven in het belang zijner maatschappij.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen is benoemd tot adjunct-ingenieur 1e kl. de heer D. L. Graadt van Roggen.

— De civiel-ingenieur J. F. de Vogel vertrekt als ingenieur der Semarang-Joana Stoomtram-maatschappij naar Java.

— De heer P. J. A. de Wildt is als ingenieur in dienst getreden in het technisch bureau te Amsterdam van de Koninklijke electriciteits-maatschappij „Hellas“.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Gemeente-opzichter op een aanvankelijk salaris van f 800, wordt te Ede (Gelderl.) gevraagd een gemeente-opzichter bouwkundige, tevens bekend met den aanleg en het onderhoud van verschillende wegen. Brieven met getuigschriften franco in te zenden aan den burgemeester van Ede. Persoonlijke aanmelding op Zaterdag 21 en Maandag 23 April aanstaande.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van lezers geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Assistent opzichter-teekenaar zoekt plaatsing. Verlangd salaris f50 s' maands. Brieven onder letter K, aan het bureau van dit blad. (2)

CORRESPONDENTIE.

Aan B. te H. Uw schrijven, gisterenavond ontvangen, zal ten spoedigste beantwoord worden.

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 24 April.

Hellevoetsluis, te 10 uren, door den kapt., eerste-adv.-ing. te zijnen bureel: het afbreken van de Zuidpoort en het verra gen van de brug buiten die poort door een dam met korte brug te Brielle. Inl. door den besteder, ten bureel der genie te Brielle, 25 April, te 1 uur Aanw. in loco 25 April te 11 uren. Ram. f 8800.

ZATERDAG, 3 Mei.

Vlaardingen, te 11 uren, door burg. en weth., ten raadhuize: het bouwen van een school voor 576 kinderen, aan de Oosterstraat. (Zie advert. in dit no.)

DINSDAG, 8 Mei.

Amsterdam, te 10 uren, door den majoor eerste-adv.-ing., Nieuwe Heerengracht no. 11: 1o. het maken van artillerie-inrichtingen aan de Hembrug (8e gedeelte). Raming f 20,200. 2o. het maken van artillerie-inrichtingen aan de Hembrug (9e gedeelte). Raming f 8120. 3o. het maken van een hoelloods bij de artillerie-inrichtingen van de Hembrug. Raming f 975. 4o. het uitbreiden van de smalspoorbanen der artillerie-inrichtingen aan de Hembrug. Raming f 3850. Inl. door den besteder op gen' bureel, te 9 uren. Geen aanw.

Groningen, te 2 uren (W.-E. T.), aan het bureau van den sectie-ing. der Mij. tot expl. van Staatsap., in het stationsgebouw, bestek N: het uitbreiden van eenige herstellings- en vernieuwingswerken met bijl., der materialen aan gebouwen, kunstwerken en inrichtingen, behoorende tot de lijnen Harlingen-Nieuweschans, Groningen-Delfzijl, Sauwerd-Roodeschool en Beilen-Groningen, in 9 perc. (Zie advert. in dit no.)

Utrecht, te 2 uren, aan het centraal bureau der Mij. tot expl. van Staatsap., bestek no. 813: het verbeteren van het ballastbed op de lijn Nijmegen-Venlo, door het opbrengen van grove gewaschen grint. Inl. aan het centraal bureau en door den sectie-ing. D. Molenaar te Zutphen. Aanw. 30 April, te 10 uren (W.-E. T.), in de 3e klasse wachtkamer te Nijmegen en verder per extra trein. Ram. f 112,500. (Zie advert. in dit no.)

Vervolg der uitslagen.

Amsterdam, 18 April, door de commissie van de nieuw op te richten parochie van den H. Vincentius: het bouwen onder R.-K. kerk met toren, sacristie, pastorie, zusterscholen en bijkomende werken op een terrein aan de van Lennepkade; ingek. 11 bilj., als:

N. Perquin, Amsterdam, f 151,000 f 81,000 f 182,100

W. Westerhof, Weesp, „177,700 „84,200 „211,900

v. d. Pluijm en Gielen, R'dam, „149,870 — „180,870

W. A. Verbruggen, Waddinge, „178,700 „81,000 —

P. H. Versteijnen, Oisterwijk, „164,200 — „196,800

J. N. Hendrix, Amsterdam, „176,789 — „209,789

C. Bastiaanse, Waspik, „165,500 — „278,897

F. Raaymakers, Amsterdam, „172,900 „88,000 —

J. H. Groenendaal, A'dam, „168,700 „81,500 —

H. R. Hendriks, Amsterdam, „149,500 „80,800 —

J. v. Groenendaal, Hilversum, „165,375 „83,200 —

* Gegund.

Kulure, 19 April, door de kerkvoogden: een belangrijke herstelling aan de Ned.-Perr. kerk; ingek. 10 bilj., als: P. J. Zijlstra, Oldholt, f 8495; T. M. Hofman, Sloten, f 8232; L. Ouderweeg, Ossensl. f 8219; W. Jonkers, Oldemark, f 8138; A. M. Boema, Lemmer, f 8090; H. Visser, idem, f 8070; D. L. Hoogkamp, Felle, f 8047; H. J. Zijlstra, Sonneg, f 8038; J. Nijholt, Wolvgra, f 8033; H. Vischer, Kulure, f 6915. Gegund.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen, Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWAARDING EN VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wedervarkoopers genieten het gebruikelijke rabat.

Arnhem, 19 April, door burg. en weth.: de levering van gegoten ijzer aan: 7 buizen, wijd 0.80 M.; 100 rioolbuizen met tanden; 1000 syphons; 1200 syphonranden met loeken, 25 kolle-randen met roosters, 10 handwijzerpalen, 40 valstukken en 24 telefoonpalen, in zes percelen. Perc. 1, buizen, 7 stuk; perc. 2, per stuk met tand; perc. 3a, per syphon, perc. 3b, per syphonrand met loek; perc. 4, per kollekrand met rooster; perc. 5a, per handwijzerpaal; perc. 5b, per valstuk; perc. 6, per telefoonpaal met voetplaat.

	Perc. 1	Perc. 2	Perc. 3a	Perc. 3b	Perc. 4	Perc. 5a	Perc. 5b	Perc. 6
ingek. 4 bilj.	5 bilj.	4 bilj.	4 bilj.	6 bilj.	3 bilj.	3 bilj.	5 bilj.	
IJzergisterij Saliandis, Zwolle	f 1196	f 18,18	f 14,—	f 3,50	f 16,75	f 45,—	f 0,30	f 30,—
H. T. Wierink en Co., Nijm.	„	„ 14,30	„ 12,38	„ 4,12	„ 10,60	„	„	„ 28,—
G. Dufay en Zo., 's-Bosch,	„	„ 12,80	„	„	„ 7,80	„	„	„ 21,85
Nijmeegsche Machinefabr.,	„	„ 897	„ 16,45	„ 12,49	„ 4,38	„ 8,49	„ 25,54	„ 0,35
Nijmegen,	„	„ 736	„	„	„	„ 9,70	„	„ 27,65
H. Versteeg, Hardinkaveld,	„	„	„	„	„	„	„	„
G. A. A. van de Wall en Co., Arnhem,	„	„ 1180	„ 11,28	„ 13,24	„ 3,56	„ 8,38	„ 31,90	„ 0,40
Gunning in beraad gehouden	„	„	„	„	„	„	„	„ 26,40

Maarlem, 19 April, door het min. van wat. aan het gebouw van het Provinciaal bestuur: 1o. de voltooiing van de stroomglooiing op het buitenbeloop der Helderse zeezuivering voor Huisduinen, behoorende tot de Rijkswerken in N.-Holland; ingek. 6 bilj., laagste inschrijver A. de Maas, Watergraafseiner, f 113,980. Raming f 105,000.

2o. het verbeteren der stroomglooiing op het buitenbeloop der Helderse zeezuivering bewesten, en het voorzien van den teen der zeezuivering beoosten het Noordduinshoofd, behoorende tot de Rijkswerken in Noord-Holland; ingek. 3 bilj., laagste inschrijver A. Bos, Helder, f 39,770. Ram f 38,800.

3o. het verbeteren der zeezuivering langs de Noorderstrand van het eiland Vlieland, behoorende tot de zeezuiveren in Noord-Holland; ingek. 3 bilj., laagste inschrijver A. C. Swart, Tereschelling, f 30,880. Ram. f 28,500.

4o. het verbeteren van een gedeelte omringdijk op het eiland Marken, behoorende tot de zeezuiveren in Noord-Holland; ingek. 13 bilj., laagste inschrijver H. M. van Meekeren, Huisduinen, f 4845. Ram f 5000.

Prinsenhage, 19 April, door den arch. F. P. Hilten te Breda: het bouwen van twee heerenhuizen en een winkelhuis; ingek. 2 bilj., als: P. A. Hoppensbrouwers, Breda, f 8112; J. Dielen, Prinsenhage, f 7960.

Prinsenhage, 19 April, door den arch. J. Lijdsman: het bouwen van vier woningen; ingek. 8 bilj., als: R. Wierck f 5806, A. Van Gag Idonk f 5075, P. H. Rijnsarts f 4960, H. J. W. Karhausen, Teteringen, f 4954. A. Dielen f 4890, H. A. Mol f 4683, C. J. Mol f 4420, A. Hop f 4180. Gegund. De overigen te Breda.

Sneek, 19 April: het amoveren van een gedeelte der cacao- en chocoladefabriek met kantoorgebouw, en het bouwen van een fabriekgebouw met kantoorlokaal voor de heeren J. Veer en Co. te Sneek; ingek. 18 bilj., als: H. Keijzer, Leeuwarden, f 9842; F. Boersma, Huizum, f 8955; G. Velsink, Sneek, f 8750; A. Elser, idem, f 8723; C. Lerk, Leeuwarden, f 8700; R. J. v. d. Leij, Arum, f 8675; A. Bruusma, Sneek, f 8645; M. Meijer, Leeuwarden, f 8625; H. Boema, Borum, f 8600; G. en H. Boersma, Harlingen, f 8596; J. A. de Graaf, Sneek, f 8540; F. Anema, Harlingen, f 8525; F. R. Feenstra, Bolsward, f 8400; Geers, v. d. Meer, Harlingen, f 8385; A. G. Visser, Idst, f 7924; H. Lammertus, Bolsward, f 7920; F. Blok, Sneek, f 7889; F. de Wolf, idem, f 7644.

Naarden, 19 April, door de genie, bestek no. 132: het eenjarig onderh. van de milit. gebouwen en werken in de Nieuwe Holl. waterlinie van Naarden tot Hinderdamsdam; ingek. 2 bilj., als: M. E. van Wettrun, Naarden, f 7175; H. L. Verhaar, id., f 7245. Bestek no. 141: een verving van idem;

ingek. 4 bilj., als: J. van der Velden, Mulden, f 814; J. Hanon, Naarden, f 815; H. van der Velden, id., f 888; J. F. van Galen, Bussum, f 900.

Doetinchem, 19 April: het vergrooten der stoomzagerij; ingek. 6 bilj., als: A. Gieskes, Azevijn, f 900; T. Stabelink f 6442, H. J. Tiecken f 5975, H. J. Lebbink f 5798, F. A. Wamelink f 5703, W. G. J. van Roo f 5737. De overigen te Doetinchem.

Groningen, 19 April: het bouwen van een ijzeren draanbrug met houten penant en remmingwerk over het Winschot-rdip te Foxham, het bouwen van een landhoofd, waaraan te verbinden de benoedigde draagstoelen, het herstellen der overige metaalwerken en loopbruggen, enz. enz.; ingek. 15 bilj. Laagste inschr. Koert Hennema, Oude Pekela (Gr.), f 9893.

Brda, 19 April, door burg en weth., 1o. het maken van een taocallijnbak van cementbeton op de gemeente-moerstraat, met inbegrip aan alle daartoe benoedigde materialen. ingek. 11 bilj., als: Th. Kessels f 5810; H. Westenberg, Almelo, f 5648; M. Bakkeren, Prinsenhage, f 5640; Th. Bijlevens, Made, f 5485; J. Kampsteeg, Giesendam, f 5345; J. Kleiner, f 5000; A. Kortweg, f 5000; C. de Kanter, f 4978; F. J. Stullemeijer, f 4788; Rotterdamse-Cementsteefabriek van Wanning en Co., f 3994; C. Bijlevens, Made, f 3590. Gegund. De overigen te Brda.

2o. het leveren van hardsteen en trottoirbanden voor het Kerkplein en den Tram-singel; ingek. 2 bilj., als: M. Bakkeren, Prinsenhage, f 305; J. B. Petit, Breda, f 292 per meter. Gegund.

3o. het leveren van 100 M² steenslag; ingek. 5 bilj., als: Th. Bijlevens, Made, f 543; C. de Kanter, f 530; J. B. Petit, f 537; F. J. Stullemeijer, f 537; M. Bakkeren, Prinsenhage, f 519 per M². Gegund. De overigen te Brda.

4o. het maken en leveren van gegoten ijzeren rioolkolken voor den Tram-singel; ingek. 5 bilj., als: Kon. Ned. Grofamederij, Leiden, f 462; Dufou en Zoon, 's Bosch, f 456; A. de Lepper, Breda, f 399; G. A. van den Broek-Marboi, Breda, f 381,60; Gebroeders Fonckert, Breda, f 384. Gegund.

Nijmegen, 19 April: 1o. het eenjarig onderhoud van de mil. gebouwen en werken, in gebruik bij de Koloniale Reserve te Nijmegen; ingek. 11 bilj., als: H. v. Genderen f 3300, D. P. Hendriks f 3290, W. v. d. Wag f 3216, J. M. Roos f 3218, G. Nollen f 3193, H. W. Delgier f 3180, J. C. Kropman f 3175, J. v. Ginkel f 3170, K. Verbrugh f 3130, H. Bartels f 2969, W. H. Thaniassen f 2900.

2o. een verving van mil. gebouwen en werken, in gebruik bij de Koloniale Reserve

te Nijmegen; ingek. 5 blj., als: W. C. E. Berger, Arnhem, f 1847; M. H. Eijvogel, Rump, f 1827; R. H. van Dijk f 1888, J. H. in den Bosch f 1804, T. D. Toeswisen f 1889.99. De overigen te Nijmegen.

Nijmegen, 20 April: 10. het eenjarig onderhoud van de mil. gebouwen en werken te Nijmegen, Lent en Pannerden; ingek. 6 blj., als: W. H. Thunissen f 5400, H. van Genderen f 5800, H. Bartels f 5800, J. C. Kropman f 5225, G. J. Verbruggen f 5150, J. van Ginkel f 4990.

20. een veroving van militaire gebouwen en werken te Nijmegen; ingek. 4 blj., als: L. van Eenennaam f 674, J. H. in den Bosch f 689, R. H. van Dijk f 628, T. D. Toeswisen f 627.75. Allen te Nijmegen.

Swolle, 20 April, door burg. en weth.: de levering van 400.000 straatklokers, in drie perceelen, waarvoor twee ieder groot 150.000 stuks en het derde groot 100.000 stuks; ingek. 3 blj., als: J. ter Windt, Westervoort, perc. 1 f 16,40, perc. 2 f 16,40 en perc. 3 f 15,90; H. ter Windt, Arnhem, perc. 1 f 15,75 en perc. 2 f 15,75; H. J. Nienhuis, Rujs, Voessen, perc. 3 f 16,40, alles per 1000 stuks. Gunning aangehouden.

Mertergenboech, 20 April: het veruimen der doorvaartopening van de Beekse ophaalbrug over de Zuidwillemsvaart; ingek. 8 blj., als: M. Visser, Papendrecht, f 6000; J. M. van den Berg, Weert, f 5850; G. Schermers, Dussen, f 5889. Ram. f 6000.

Arnhem, 20 April: de bediening van het rijksveer over de Waal te Zaltbommel van 1 Mei 1900 tot 30 April 1906; ingek. 1 bijljet van P. W. van Hattum, Zaltbommel, f 3198 per jaar.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

op DINSDAG 8 MEI 1900,

des namiddags ten 2 ure (West-Europese tijd) aan het Bureau van den Sectie-Ingenieur der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Stationsgebouw te Groningen, van:

BESTEK N.

Het uitvoeren van eenige herstellings- en vernieuwingswerken met bijlevering der materialen aan gebouwen, kunstwerken en inrichtingen behorende tot de lijnen Harlingen-Nieuweschans, Groningen-Delfzijl, Sauwerd-Roodeschool en Beilen-Groningen in 9 perceelen.

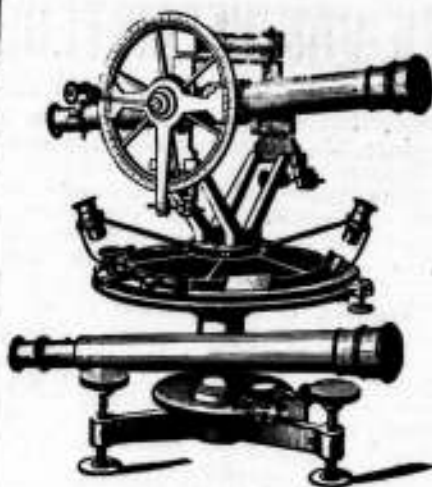
De besteding geschiedt volgens § 31 der Algemeene Voorwaarden, genoemd in § 151 van het bestek.

Het bestek ligt van den 21 April 1900 ter lezing aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op aanvraag aan genoemd bureau te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

De Algemeene Voorwaarden op het bestek van toepassing, zijn terzelfder plaatse te verkrijgen tegen betaling van f 0.25.

Inlichtingen worden gegeven als in het bestek vermeld.

GRONINGEN, den 19 April 1900.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKHEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-

straat 64 b. jd. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.

Glasverzilvering

voor de grootste maten.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS van Vlaardingen, zullen op
Zaterdag den 5ten Mei 1900,
des namiddags ten half twee ure, bij
enkele inschrijving, ten **RAADHUIZE**
in het

Openbaar Aanbesteden:

Het bouwen van een
SCHOOL, voor 576 kin-
deren, aan de Ooster-
straat te Vlaardingen.

Bestek en teekeningen liggen ter
inzage op de Gemeente-Secretarie en
zijn van af 28 April tegen betaling
van f 2.50 per stel op franco aan-
vraag verkrijgbaar.

Vlaardingen, den 19den April 1900.

Burgemeester en Wethouders

voornoemd,

R. A. VERPLOEGH CHASSÉ.

De Secretaris,

J. VAN SCHRAVENDIJK.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOB-
BRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met altrijden-
den bakvloer en Draalovens.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 8ten Mei**
1900, des namiddags ten 2 ure (lo-
cale tijd), aan het Centraalbureau der
Maatschappij tot Exploitatie van Staats-
spoorwegen in het Moreelse Park te
Utrecht, van:

BESTEK No. 813.

Het verbeteren van het
ballastbed op de lijn
NIJMEGEN-VENLO
door het opbrengen
van grove gewassen
grind.

Begroting f 112500.—.

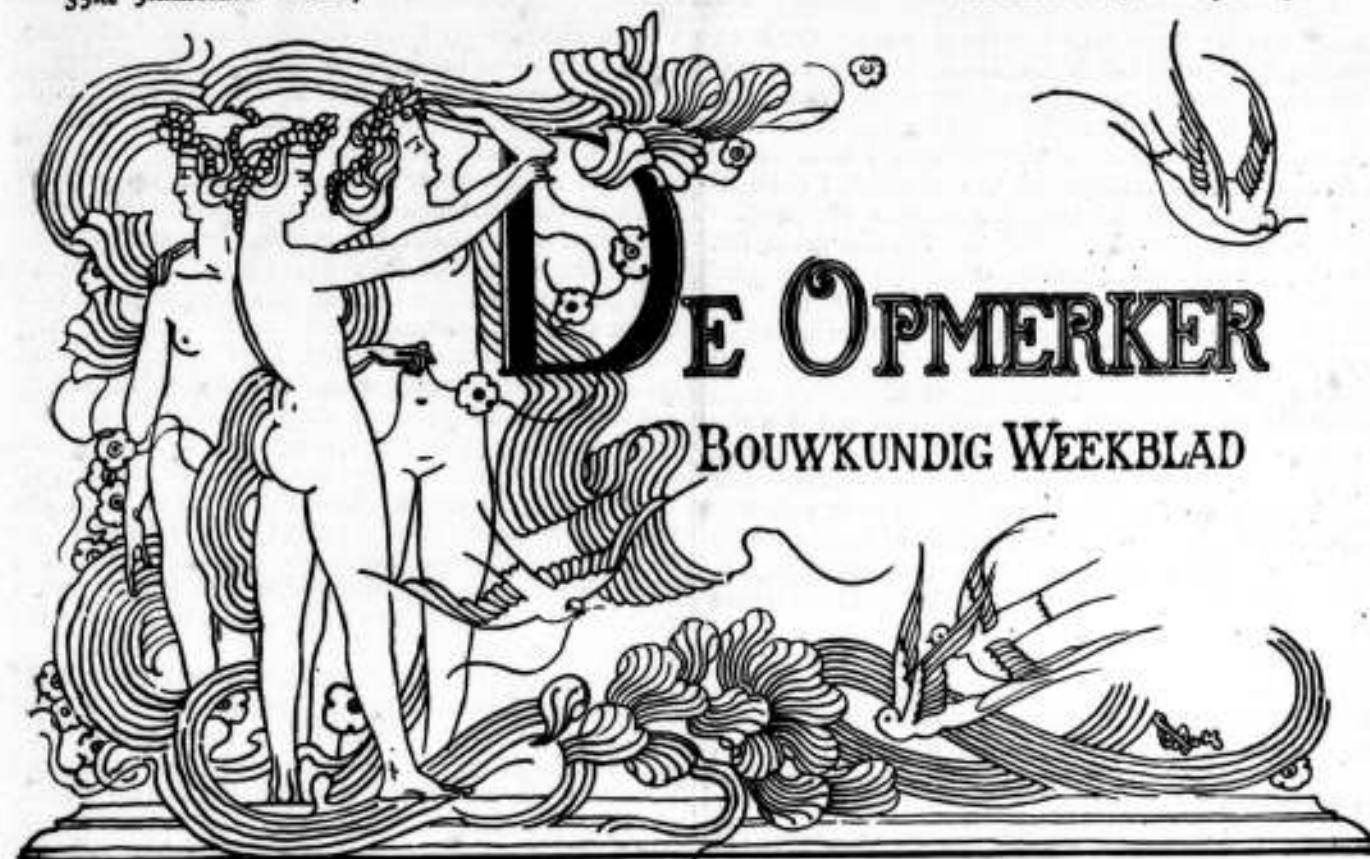
De besteding geschiedt volgens § 19
van het bestek.

Het bestek ligt van den 17den
April 1900 ter lezing aan het Centraal-
bureau in het Moreelse Park en aan het
bureau van den heer Sectie-Ingenieur
D. MOLENAAR te Zutphen en is op
franco aanvraag (per brief) aan ge-
noemd Centraalbureau (Dienst van Weg
en Werken) te bekomen, tegen betaling
van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 30sten April 1900, ten
10 ure voormiddag (West-Europese
tijd), wachtkamer 3e klasse te Nijmegen
en verder per extra trein.

UTRECHT, den 12den April 1900.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend
naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.

VI.

Het vijfde hoofdstuk draagt als titel „de Lamp des
levens“. De stelling, die hier de inleiding vormt, luidt
dat in de kunst de meerdere of mindere adel der voort-
brengselen afhankelijk is van de volheid des levens
die erin opgesloten ligt.

„Ook voor de bouwkunst“, zegt Ruskin, „geldt deze
regel. Wel zijn hare voortbrengselen samengesteld uit
dingen, die op zich zelf geen leven bezitten, — ter-
wijl de muziek en de schilderkunst door het liefelij-
ke van geluiden en kleuren in gunstiger omstandig-
heden verkeeren — doch bij haar hangt de indruk,
die zij maakt geheel af van het geestelijk leven, dat
bij haar schepping werkte.“

„Over wat leven is, in den eigenlijken zin, kan geen
verschil bestaan. Dieren en planten kunnen zoo we-
nig leven bezitten, dat men het haast niet bespeurt.
Maar toch kan geen mechanisme of galvanisme het
vervangen. De mensch schept er echter behagen in,
ook voorwerpen, die eigenlijk doode dingen zijn, als
levend voor te stellen. Dan brengt hij wat van zijn
eigen leven in hen over, en doet wolken dreigen,
golven juichen en rotsen spreken.“

„Maar het leven van den mensch vertoont twee zij-
den. De eene is waar en werkelijk levend, de andere
valsche en dood. Het eigenlijke leven van den mensch
is de kracht, waarmee hij de stoffelijke natuur be-
heerscht, waardoor hij zich voedsel en werktuigen
maakt uit wat hem omgeeft. Maar het andere leven
is datgene, wat de gewoonte en de omstandigheden als
natuurlijke gevolgen met zich brengen.“

„Het leven der volken is als een lavastroom. Eerst
vloeit het helder en krachtig, dan langzamer onder
de gestolde korst en eindelijk is er nog slechts eenige
beweging in de hard geworden stukken, totdat alle

leven ophoudt. Dit laatste tijdperk is treurig om aan
te zien.“

„In de bouwkunst gaat het op dezelfde wijze. Ik
weet niets wat zoo droevig is voor de aanschouwing,
als een doode architectuur. De zwakke jeugd was vol
belofte, alle belangstelling waard — jonge kracht
vulde later aan, wat er aan wetenschap ontbreken
mocht — maar eindelijk kwam de onmacht en de
starheid van den ouden dag. En dan zou men willen,
dat de bouwkunst weer alle wetenschap, op ervaring
steunende, kon weg doen, en zij weer terug kon kee-
ren tot een onbeholpen jeugd.“

„Maar zulk een terugkeer is onmogelijk. Er zou
slechts hoop op zijn, als kindsheid in kinderlijkheid
kon veranderen; maar ik weet niet, hoe wij ooit het
verloren leven terug zullen kunnen krijgen.“

„De beweging, die zich sedert eenige jaren in de
bouwkunst openbaart, is voor sommigen vol van be-
loften: ik hoop, dat dit zoo zal zijn, maar ik vind in
haar iets ziekelijks.“

Hier maakt Ruskin in 1880 een zeer karakteristie-
ke aantekening. „Ik ben blij als ik zie hoe ik, zoo
vroeg reeds, van gezond verstand blijk gaf. Maar had
ik toen nog maar meer gezond verstand gehad! Dan
had ik mijn krachtig leven niet vermorst door boe-
ken te schrijven, maar had ik het kunnen gebruiken,
om te tekenen. Ik had de geheele San Marco en Ra-
venna toen kunnen opmeten, als ik verstandig geweest
was. De menschen hebben mijn ongelukkig boek her-
drukt willen zien, en daaruit maak ik op, dat zij er
wat goeds uit meenen te kunnen leeren. Maar ik zie
niet in, hoe dit mogelijk zou zijn. Er is nog slechts
één werkelijk levende kunst in Engeland — die van
geld verdienen.“

Ruskin gaat dan na, waarom onze kunst dood is.
„Het is geen bewijs van den dood, dat de kunst van

elders leent; maar het is droevig, als zij dit doet, zonder rente te betalen. De Longobarden, een ruw en kinderlijk volk, waren omgeven door overblijfselen van een edele bouwkunst, die zij bewonderden en navolgden. Maar zij veranderden en schikten alles naar hun eigen zienswijze en wisten zoo het ontleende om te scheppen tot een volmaakt en oorspronkelijk geheel. Het vuur van dit volk was zoo groot, dat het de gestolde lavablokken, door zijn voorgangers achtergelaten, weder deed smelten."

"Nu zal de vraag gedaan worden, op welke wijze men moet navolgen, opdat het gezonde leven daarbij bewaard blijft. Maar helaas, gij kunt wel de ken-tekenen van het leven opnoemen, doch het is u onmogelijk van het leven een juiste bepaling te geven, of het aan doode lichamen mede te deelen. Ieder schrijver over kunst heeft opgemerkt welk een verschil er bestaat tusschen het navolgen in het begin en in het eind van een tijdperk; geen enkel is echter in staat geweest, den copist, op wien hij invloed had, de kracht des levens te geven.

"Al geeft het dan ook geen baat, het is toch belangwekkend te weten, dat openhartigheid en durven de eigenschappen zijn van het goede navolgen. De openhartigheid is vooral merkwaardig; zij versmaadt het de bronnen, waaruit geput is, ook maar het minst te verbergen."

"Raffaël neemt een geheele figuur van Masaccio, een geheele compositie van Perugino over, en doet dit zoo gerust en zonder het minste schuldbesef als ware hij een jonge Spartaansche gauwdief."

Ruskin bedoelt hier een der figuren van Masaccio in de Cappella Brancacci der Karmelieterkerk te Florence, door Raffaël gebruikt in zijn carton "Paulus predikend", voor de tapijten in het Vaticaan te Rome. De compositie, die overgenomen werd, is de "Sposazio" in de Brera te Milaan, en die geheel overeenkomt met een schilderij van Perugino, nu in het museum te Caen.

"De Romaansche bouwmeesters in Italië namen hun zuilen en kapitelen waar zij ze vonden, juist zoo als een mier takjes oppraapt. Als wij zulk een overnemen zien, dan mogen wij aannemen, dat hij, die het doet, zich bewust is, genoeg kracht in zich te hebben, om al wat hij dus ontleent, naar zijn eigen behoeften pasklaar en geschikt te maken."

"Het durven openbaart zich in het al of niet volgen der overleveringen, al naar dit noodig geacht wordt of niet."

Als een voorbeeld geeft Ruskin de gevels der Romaansche kerken te Pisa. Hier zijn de schuine daken der zijbeuken als halve klassieke frontons gevormd. Doch de bouwmeesters plaatsten daar zuilen in, wier schachten, tegen alle klassieke regelen in, telkens korter moesten worden, en eindelijk geheel verdwijnen.

De schrijver is evenwel van meening, dat de openhartigheid en het durven niet de eenige kenmerken van een wezenlijk levende bouwkunst zijn. Ook een zekere onregelmatigheid noemt hij als zoodanig, en geeft daarvan belangwekkende voorbeelden.

Die onregelmatigheid, welke men ook ongelijkmatigheid zou kunnen noemen, openbaart zich op verschillende wijzen. Een der voorbeelden, die Ruskin noemt, is de predikstoel van Sant' Andrea te Pistoja, door Nicolo Pisano gemaakt. Hier zijn de wanden met rijke reliëfs bedekt, die verschillende tafereelen uit de gewijde geschiedenis vertoonen, en waaraan de beeldhouwer zijn uiterste zorg heeft besteed. Maar de omlijstingen dier reliëfs zijn haast slordig bewerkt, zoodat men nergens scherpe lijnen ziet. Om strakheid, zelfs om wiskunstige zuiverheid bekommerde Andrea

Pisano zich niet en hierin ziet Ruskin het bewijs, dat zijn kunst leven bezit.

Een ander voorbeeld, dat de schrijver geeft, is de westelijke gevel van de kathedraal te Pisa, wier zeven traveën, ofschoon even breed bedoeld, bij opmeting tamelijk aanzienlijke verschillen blijken op te leveren. Ook de loodlijnen en waterpaslijnen laten veel te wenschen over. Onder het bouwen ontstonden blijkbaar verzakkingen, doch de architect bekommerde zich daarom niet. Hij trachtte zoo goed hij kon, weer in het waterpas te komen. Het baarde hem geen zorg, dat de fout gezien zou worden. Zelfs bij het versieren deed hij geen enkele poging, om haar te verbergen.

Zulke eigenaardigheden vond Ruskin ook aan den gevel van San Giovanni Evangelista te Pistoja, van San Marco te Venetië, de kathedraal te Bayeux, de kerk te St. Lo en St. Maclou te Rouaan. Het zou mij te ver voeren den schrijver hier te volgen; de lezer zou, zonder de platen, de uiteenzettingen toch niet goed kunnen begrijpen. Ieder, die gebouwen uit vroegere tijden heeft opgemeten, heeft zulke onnauwkeurigheden kunnen ontdekken.

Ruskin noemt dit "levende" bouwkunst, en de lezer zal met die benaming vrede hebben. De vraag rijst echter, of in deze betrekkelijk geringe afwijkingen van wat blijkbaar de oorspronkelijke bedoeling der bouwmeesters was, wel zoo groote verdienste schuilt, als Ruskin ons wil doen gelooven. Wanneer de oude gebouwen, die wij bewonderen, geen andere aanspraken op schoonheid zouden kunnen doen gelden, dan verschil van asbreedten en soortgelijke eigenaardigheden, die zich eerst door meting of door zeer aandachtige beschouwing vertoonen, dan zou onze bewondering niet van langen duur zijn.

De schrijver vervolgt: "Ik heb misschien veel te lang bij deze uiting van levenskracht stil gestaan, die even bekend is door de fouten, welke haar gevolg waren, als door de middelen, die tot het verbeteren daarvan werden aangewend."

"Ook in details komen dergelijke vergissingen wel voor; doch ook hier behooren wij ze niet te laken, omdat zij het uitvloeisel zijn van de eenig juiste werkwijze."

"Men kan aan deze fouten handwerk van machine-werk onderscheiden. Het is, helaas, mogelijk, dat ook menschen machines worden, en dat hun arbeid dan niet hooger komt dan het machine-peil. Maar zoolang de mensch werkt als een mensch, zoolang hij zijn ziel legt in wat hij doet, zoolang hij alles zoo goed mogelijk doet, komt het er niet op aan, of hij groote bedrevenheid bezit. Want in zijn werk ligt dan datgene, wat voor geen geld te verkrijgen is."

"Als men zulk werk met aandacht beschouwt, ziet men gedeelten, waar de vervaardiger blijkbaar groot genoeg in vond, en andere waar hij minder zorg aan besteedde of vluchtig overheen gleed. Hier raakte de beitel met kracht, ginds heel zachtjes, op andere plaatsen zelfs aarzelend. De stemming van hart en ziel wordt overal teruggevonden."

"Vergelijkt men nu hetzelfde ontwerp, door een machine of machinaal uitgevoerd met dat, door menschenhand gebeiteld, dan is het alsof men eerst een piano-orgel hoort en daarna een pianist. Er zijn menschen, die van het onderscheid niets merken; maar wie gevoel voor muziek heeft, zal zich ergeren, als hij een mooie melodie dus hoort verknoeien."

Onder machinaal werk verstaat Ruskin niet slechts dat, wat werkelijk door een machine wordt voortgebracht, maar ook datgene, wat één zelfde model dikwijls herhaalt of wat gelikt en glad is.

"Men vergeet meestal dat beeldhouwen niet is het hakken van bepaalde vormen uit steen; wezenlijke

beeldhouwkunst wil door haar werk bij den beschouwer een bepaalden indruk te weeg brengen. Als een beeldhouwer de werkelijke vormen aan het marmer geeft, dan maken zij meestal een geheel anderen indruk, dan men zich voorstelt."

"De beeldhouwer moet met zijn beitel schilderen. Hij werkt met licht en schaduw, en maakt een verhevenheid of een diepte, niet omdat hij die zoo bij zijn model ziet, maar om licht of schaduw te verkrijgen."

Ter toelichting van zijn bedoeling vermeldt Ruskin het oude houtsnijwerk, waarvan hij vooral het Fransche bewondert. In Nederland is, tot het laatst der 17e eeuw, zulk karakteristiek houtsnijwerk algemeen geweest.

"Schoone voorbeelden van dit schilderen met den beitel vindt men ook in de werken van Mino da Fiesole. Hier worden de prachtigste effecten bereikt door schijnbaar ruwe beitelslagen. De lippen van een der kinderfiguren op een tombe in de Badia te Florence lijken onaf als men ze dichtbij ziet. Maar op den behoorlijken afstand gezien, is het effect prachtig, en overtreft het dat van alle beeldhouwwerk, dat ik ken."

"Slechts Michelangelo's beelden in de sacristie van San Lorenzo komen Mino's werk nabij. Ook hier is door het schijnbaar onafgewerkt laten het treffend effect verkregen."

"Bij beeldhouwwerk, dat gebouwen moet versieren, is zulk een breede behandeling aangewezen. De al te fijne afwerking gaat door den tijd spoedig verloren."

"Bij alle versiering zou ik slechts één vraag willen stellen, en wel of de maker zich gelukkig gevoelde, toen hij haar aanbracht."

Ruskin wijst erop, dat alle oude ornamentwerk met liefde gedaan is, en dat het daarom zoo mooi werd. Dan heeft hij het over een nieuwgebouwde kerk, in Gothischen stijl opgetrokken.

"De details zijn rijk, met smaak ontworpen; de architect heeft de oude werken goed bestudeerd. Maar alles is zoo dood, als bladeren in December. Men vindt geen teedere toets aan het geheele gebouw. De menschen, die aan het hakken werden gezet, deden dat zonder genoeg, alleen omdat zij moesten; zij waren blij, toen alles af was. Toch hebben zij geld genoeg verdiend, maar het leven is niet voor geld te koop."

"Als af en toe een beeldhouwer als ornemanist eenig talent toont, dan stuurt men hem gauw naar de academie. Zoo gaat de invloed, die hij op zijn medewerklieden zou kunnen hebben, geheel te loor."

"Alle gestampte ijzerwerken, alle gegoten ornamenten, alle nabootsingen van kostbare houtsoorten en brons alle soortgelijke vindingen van onze veelgeprezen nijverheid — al die goedkope en gemakkelijke manieren om iets te doen, wat vroeger slechts met moeite, maar daarom ook met eere kon gedaan worden — het zijn slechts hindernissen op ons toch reeds niet ruim pad. Zij zullen ons niet gelukkiger of verstandiger maken — zij zullen ons oordeel niet verscherpen, ons genot niet vermeederen. Zij zullen ons slechts oppervlakkigheid in ons begrip, kilheid in ons hart, zwakheid in onzen geest brengen."

"En dit kan niet anders. Want wij zijn niet op deze wereld gekomen, om werk te doen, waarin wij onze ziel niet kunnen leggen. Wij moeten werken voor ons brood, en dat met ijver; maar wij moeten ook werken voor ons genoegen, en dan van harte. Wij moeten nooit iets ten halve doen, en steeds onzen wil toonen. Werk dat zulk een inspanning niet waard is, deden wij beter na te laten."

"Misschien is alles wat wij doen niets dan een oefening van verstand en hart, en heeft het geen eigenlijk gezegd nut. Is het niet waard, dat wij er onze kracht voor aanwenden, dan behoeft het geringe nut ons niet te nopen, het toch te gaan ondernemen."

"Het past niet aan onzen onsterfelijken geest zijn gemak te nemen, daar dit niet met zijn hoog gezag bestaanbaar is. Er mogen geen andere werktuigen tusschen den geest en de dingen die hij beheerscht, zich stellen dan de strikt noodzakelijke. Wie meent de scheppingen zijner ziel met iets anders dan met zijn handen tot werkelijkheid te kunnen maken, zou zeker, als hij kon, aan de engelen in den hemel draai-orgels willen geven, opdat zij hun muziek gemakkelijker ten gehoor mochten brengen."

"Wij hebben te weinig oogenblikken van wezenlijke bezieling, dan dat het noodig zou zijn, die tot een mechanisme te verlagen. Er zijn reeds droomers, aardschgezinden en zinnelijken genoeg."

"Zelfs het leven van de besten onder ons is slechts een damp, die gedurende korten tijd zich toont en dan verdwijnt. Laat die damp dan een wolk zijn aan den hoogten hemel; laat zij niet de duistere rook wezen, die hangt boven de hoogovens en de sombere fabrieken."

A. W. W.

PRIJSVRAGEN

FABRIEKMATIGE KAASBEREIDING IN NOORD-HOLLAND

De Vereeniging tot ontwikkeling van den landbouw in Hollands Noorderkwartier heeft de volgende prijsvragen uitgeschreven: „De vereeniging voornoemd, van meening, dat de fabriekmatige kaasbereiding in Noord-Holland, zoowel wat de regeling van het bedrijf als wat inrichting der gebouwen betreft, niet voldoet aan de eischen, die tegenwoordig gesteld mogen worden, verlangt:

10. Eene uitvoerige schets van de wijze, waarop eene vereeniging, die zich ten doel stelt de bereiding van Edammer kaas, behoort te worden opgericht en georganiseerd, en waarop het bedrijf behoort te werken en te worden beheerd.

In het antwoord zullen onder meer de volgende punten moeten worden behandeld: statuten, reglementen (o. a. ook voor de behandeling der melk), contracten met en instructiën voor het personeel, melkcontrole, wijze van uitbetaling, boekhouding.

De melk moet tweemaal per dag kunnen worden geleverd en gerekend moet worden op de mogelijkheid, om ze zoowel eens als tweemaal per dag te verwerken, terwijl de hoeveelheid melk in het drukst van den tijd op minstens 7000 K.G. per dag te stellen is. (Voor de beantwoording dezer prijsvraag wordt eene som van f 250 beschikbaar gesteld.)

20. Een uitgewerkt plan met schetsteekeningen voor eene kaasfabriek met volledigen inventaris, die minstens 7000 K.G. melk per dag kan verwerken:

a. in de veronderstelling dat tweemaal per dag volmelksche kaas wordt gemaakt.

b. aannemende dat eens per dag gekaasd wordt uit gedeeltelijk volle- en gedeeltelijk geroomde melk, doch met levering der melk tweemaal per dag.

Wanneer een der plannen volledig is uitgewerkt, kan in het andere daarnaar worden verwezen.

De fabriek mag, met inbegrip van den inventaris, hoogstens f 17.000 kosten (zonder den grond), tenzij eenige overschrijding van dat bedrag voldoende wordt gemotiveerd.

Voor de beantwoording dezer prijsvraag wordt f 150 beschikbaar gesteld.

Antwoorden moeten worden ingezonden bij den secretaris der vereniging te Alkmaar, vóór 1 Januari 1901.

Zij moeten geschreven zijn in de Nederlandsche taal, met een andere hand dan die van den inzender, niet onderteekend worden en voorzien zijn van een kenmerk, dat zich ook bevindt op een begeleidend verzegeld couvert, bevattende den naam van den inzender.

Bekroonde antwoorden blijven het eigendom der vereniging.

TENTOONSTELLING AMRACHTS- EN TEEKENONDERWIJS.

Ter herdenking van het vijftigjarig bestaan der Vereniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerkambacht in Nederland, heeft zij het initiatief genomen tot een tentoonstelling, welke zoo volledig en juist mogelijk een beeld geeft van den stand van het ambachts- en teekenonderwijs in ons land, of liever van de opleiding der werklieden (mannelijke en vrouwelijke) voor het vak.

Het heeft H. M. de Koningin behaagd, het beschermvrouwschap te aanvaarden, en Mr. H. Goeman Borgesius heeft zich welwillend bereid verklaard als ere-voorzitter op te treden.

De tentoonstelling zal in de eerste plaats moeten geven een beeld van den leerzang (practisch en theoretisch) aan elke richting tot opleiding, welke hare medewerking verleent, door tentoon te stellen het theoretisch werk en de praktische werksstukken, in elke klasse of afdeling, voor elk vak door een leerling verricht of gemaakt. Voor elke klasse en elk vak kan het werk gekozen worden van den leerling, die de beste is of als de beste vertegenwoordiger geldt ter beoordeeling van het bestuur der inzendeende inrichting.

Alle opleiding, welke de strekking heeft den aanstaander ambachtsman (als gezet, niet als patroon) voor te bereiden voor zijn ambacht (dit in den ruimsten zin genomen als alle technische handarbeid in de klein-industrie) valt binnen de getrokken reizen. Ook het teekenonderwijs.

In de tweede plaats zal de tentoonstelling moeten bevatten leer- en hulpmiddelen, echter alleen de zoodanige, welke niet overal gebruikelijk zijn en zich door een of andere bijzonderheid onderscheiden.

Ten einde de tentoonstelling zooveel mogelijk vrucht te doen dragen voor de ontwikkeling van de opleiding van den ambachtsman ligt het in de bedoeling, te ten aanzien van elke inzendeende inrichting een kort overzicht samen te stellen uit de t-tuten, programma, jaarverslag en dergelijke gegevens, zoodat het karakter en de organisatie uitkomen. Zo een bereidens verslag te doen opmaken door deskundigen, die de opleiding van verschillende scholen kunnen beoordeelen.

Ten slotte is het plan opgevat, gedurende een of twee dagen tijdens de tentoonstelling een bijeenkomst te organiseren van directoren en leeren van ambachtsscholen en andere opleidingsinrichtingen, alsmede van andere deskundigen en belangstellenden, ter behandeling van later vast te stellen onderwerpen betreffende de opleiding voor het ambacht.

De tentoonstelling zal gehouden worden te 's-Gravenhage tuschen half Juli en begin September 1901, het jaar, waarin het 50-jarig bestaan der Vereniging tot bevordering van fabrieks- en handwerkambacht in Nederland zal te herdenken zijn; zij zal omstreets drie weken geopend zijn. Uit den aard der zaak zullen feesten of vernieuwelijkheden aan de tentoonstelling niet verhoed worden; er zal slechts een geringe toegangsprijs gevorderd worden en op ruime schaal vrije toegang verleend dienen te worden.

De volgende heeren zijn door het hoofdbestuur van de Vereniging tot bevordering van fabrieks- en handwerkambacht uitgenodigd en waren bereid zich te belangen met de uitvoering van het plan: Mr. E. Fokker, voorzitter; J. Jurriaan Kok, Mr. A. J. E. A. Bik, Dr. J. Routers van Lennep, Mr. C. J. E. graaf van Bylandt, Dr. J. Th. Mouton, F. H. van Malsen, Suze Groenenda, Margaretha Gallé, H. J. de Groot, W. B. G. Molkenboer (Amsterdam), Jhr. Mr. W. C. A. Alberda van Ekenstein (Groning), Mr. A. Bloembergen (Leeuwarden), Mr. H. Smeenge (Hoogeveen), M. Meesdag (Zwolle), R. P. J. Tutein Nolthenius (Zutphen), G. A. A. Middelberg (Naarn), A. Salm G.Bx. (Amsterdam), H. van der Linden Dz. (Rotterdam), A. A. Bekaar (Middelburg), W. P. A. Metassers (Tilburg), Dr. P. J. H. Cuypers (Valkenburg) en Mr. J. D. Verbroek ('s-Gravenhage), secretaris.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 18 April 1900.

In deze vergadering werd het rapport behandeld, in zake het aan den Minister van Buitenlandsche Zaken aangeboden advies tot wijziging der bestaande teekensystemen M. O.

De Vergadering kon zich met dat rapport niet geheel vereenigen. De akte M. O. geeft recht op het geven van onderwijs in bouwkundig en werktuigkundig teekenen. Toch wordt op vakken in het laatste vak, en veelal ook in aanverwante vakken onder-

wijze gegeven door mannen, die of in de praktijk, of in speciale inrichtingen hunne opleiding genoten, en oordeelde men het noodig, dat ook dergelijke onderwijzers bevoegdheid tot het geven van onderwijs konden verkrijgen, wanneer zij blijken hadden gegeven de noodige vakken te bezitten, en in het algemeen onderwijs konden geven in wiskunde, teekenen, perspectief en projectie.

Daarna werd op voorstel van het lid Kientjes besloten toe te treden tot de Vereniging van voorstanders eener Nederlandsche Oorlooiwet.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1100e Vergadering van 25 April 1900.

De vergadering werd geleid door den Vice-voorzitter, den heer Nijhoff, die mededeeling deed dat een zeer ernstige ziekte oorzaak was van de afwezigheid van den Voorzitter; in hartelijke woorden drukte hij uit hoezeer het Bestuur en de leden den heer De Bazel een voorspoedig herstel toewenschten. 't Woord werd vervolgens gegeven aan den heer Kromhout, die namens de architecten van het nieuw te bouwen American-Hotel, de heeren H. G. Jansen en W. Kromhout, uitschietingen gaf over den nieuwen bouw toegelicht door tal van teekeningen.

Allereerst gaf de heer Kromhout een beschouwing over buitenlandsche Hotels en wel in 't bijzonder over de Engelsche hotels, die bovenaan staan in de reeks der buitengewoon goede hotels, welke een comfort in luxe geven, zooda men elders te verpogen zal zoeken. Als zoodanig en ook op 't gebied van restauranten worden in 't bijzonder besproken het Holborn Restaurant in de Oxford-Street, het Criterion op Piccadilly en het "First-Avenue Hotel" in de Oxford-Street, alle te Londen.

Vervolgens ging spreker over tot het American-Hotel. Het programma gaf aan 5 hoofdpunten: 1o Hotel, 2o Café-Restaurant, 3o Afdelingen Feestzalen. De ingang van het hotel met trappenhuis enz. is gelegen aan de Leidse Kade.

Het café krijgt zijn toegang aan 't Leidscheplein, waar ook de groote zaal geprojecteerd is, met aansluitende restaurantzaal en biljartzaal aan de Marnixstraat. De afdeling der feestzalen krijgt haar entree in het uiterste gedeelte aan de Marnixstraat en bevindt zich overigens boven de restaurant- en biljartzaal. De overige ruimten der bovenverdiepingen is geheel gebruikt als hotelruimte, met ruime en goed verlichte corridor ter breedte van 3 M. In de kap bevinden zich de slaapvertrekken van het personeel.

De kelderverdieping wordt geheel gebruikt voor keukens en daarbij behorende ruimten, terwijl zich ook daar goed geprojecteerde toilettruimten bevinden met W. C.'s, urinoirs en lavabos gemakkelijk toegankelijk uit het centrum van 't café. De gevels worden opgetrokken, wat betreft de sokkel van graniet, overigens geheel van licht gekleurde Waalsteen met toepassing van Udel-fagerteen voor latelen enz., terwijl de afdekstenen zullen worden gebouwen uit Klebersteen.

De voordracht werd met zeer veel belangstelling gehoord en aan beide architecten werd dank gebracht voor de bereidwilligheid deze plannen in de vergadering te brengen. Na enkele huisbondelijke bezigheden werd de goed bezochte vergadering gesloten.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS

's-GRAVENHAGE. Bij beschikking van den Minister van Buitenlandsche Zaken zal de commissie, belast met het afnemen der examens B, volgens de artikelen 61-65 van de wet van 25 December 1878, dit jaar zitting houden te Delft, en zijn benoemd: tot lid en voorzitter der commissie J. A. Snijders C.Jz., hoogleraar aan de Polytechnische School; tot leden Dr. J. C. Kluyver, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Leiden; Dr. V. A. Julius, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht; Dr. J. de Vries, hoogleraar aan de Rijks-universiteit te Utrecht; Dr. P. Zeeman, buitengewoon hoogleraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam; Dr. L. Aronstein, J. Cardinaal, H. Cop, J. F. Klinkhamer, Dr. J. L. C. Schroeder van der Kolk, G. J. Morre, Dr. G. Schouten en Dr. P. Zeeman Gz., hoogleraren aan de Polytechnische School te Delft; A. F. Gips, Dr. M. de Haas, J. A. van der Kloos, W. H. L. Janssen van Rans en G. J. van Swaay, leeren aan de Polytechnische School te Delft; W. K. Hebrons, ingenieur van 's Rijks waterstaat, tijdelijk belast met het geven van onderwijs in de waterbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft; C. J. van Loon, mijnen-ingenieur, tijdelijk belast met het geven van onderwijs in het mijnenwezen aan de Polytechnische School te Delft, T. E. van Erkel, hoofdopzichter bij de gemeentewerken te Rotterdam; Dr. A. Labret, te Haarlem; J. N. van Ruyven, directeur der gemeentewerken te Dordrecht, en Dr. W. Stortebeker, leeraar aan de Hogere Krijg-school te 's-Gravenhage, die zich te Delft zullen vereenigen op zoodanigen tijd als hun nader door den voorzitter zal worden medegedeeld.

— Omtrent de dezen zomer te houden Geschiedkundige Tentoonstelling van het Nederlandsche Zeewezen kunnen thans reeds de volgende bijzonderheden worden medegedeeld.

De commissie, reeds meer dan een jaar bezig aan de voorbereiding, heeft onlangs hare officiële uitnodigingen tot inzending rondgezonden en verheugt zich over algemeene instemming. H. M. de Koningin ging hierbij vooraan. H. K. H. de Vorstin van Wied en de Prinses van Saksen-Weimar beloofden eveneens inzendingen.

Van bijzonder groot gewicht was de vergunning van den Minister van Buitenlandsche Zaken om ook uit rijkverzamelingen voorwerpen in bruikleen te mogen aanvragen. Hierdoor is het mogelijk geworden de allerfraaiste voorwerpen op allerlei gebied bijeen te brengen, zooda portretten der zeehelden, wapens of kostbaarheden die hun hebben toebehoord, autografen, gedenkpenningen, scheepsmodellen, zeevaartkundige instrumenten en een schat van kostbare plaat- en kaartwerken.

De gemeentebesturen, in het bezit van merkwaardige voorwerpen, volgden tot nu toe bijna zonder uitzondering dit voorbeeld, evenals verschillende besturen van provinciale musea, kerken en instellingen. Bene prachtige inzending is o. a. te wachten van de Kweek-school voor de zeevaart te Amsterdam, die in het bezit is van weinig bekende en hoogst belangrijke zaken.

Het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage heeft den Raad in overweging gegeven afwijzend te beschikken op het adres der Vereniging om eenige in het Gemeente-Museum aanwezige voorwerpen in bruikleen te mogen hebben.

AMSTERDAM. De bekende firma Hamer & Co. alhier heeft hare cliënteel eene referentielijst met getuigschriften over de door haar geleverde veiligheidsliften toegezonden. Wij ontleenen daarvan dat zij ongeveer 600 liften voor verschillende doeleinden in Nederland geplaatst heeft, waaronder een groot aantal in de verschillende Koninklijke paleizen, Rijks- en gemeente-instellingen. Een aanzienlijk deel der liften wordt in de eigen werkplaatsen gemaakt, waardoor de fabrikanten niet alleen in staat waren de prijzen te verlagen, maar ook de constructie te verbeteren. Zij vertegenwoordigen geen bepaald fabriekant en behouden een onafhankelijk standpunt tegenover de verschillende fabrikanten.

Wij raden de bouwkundigen, maar ook de particulieren, aan de referentielijst te ontleiden en te raadplegen; in iedere rubriek zijn de referenties naar volgorde van levering en datum gerangschikt.

HAARLEM. De afdeling der artistieke houtbewerking van de School voor Kunstnijverheid heeft dit schooljaar eene aanzienlijke uitbreiding ondergaan. In deze afdeling zal in het vervolg niet alleen, zooda voorheen de ornamentale beeldhouwkunst, bestaande in het bootsen en het snijden in hout, onderwezen worden, doch zullen eveneens de houtconstructiën, die bij de werksstukken voorkomen, door de leerlingen worden uitgevoerd, zoodat het onderwijs dezer afdeling thans omvat: voor beginnenden, het teekenen van vlakversieringen, het teekenen van geometrisch ornament, het teekenen naar pleister en stillevenen voor zoverre dit voor het vak wenschelijk is, terwijl meer gevorderden hunne studiën voortzetten met het opmeten en in tekening brengen van meubelen en betimmeringen uit vroegere tijdperken, het vaktekenen en ontwerpen van hetgeen met de artistieke houtbewerking in verband staat, meubels-betimmeringen enz., het bootsen, copieeren en ontwerpen van ornamentale motieven in verband met het vaktekenen, het vervaardigen der diverse houtconstructiën bij het meubelvak in gebruik, het snijden van ornamentale decoratieve versieringen.

De Directie der School is overtuigd dat deze afdeling door den genomen maatregel veel verbeterd is en in een dringende behoefte voorziet. Het werk van den kunstmeubelmaker toch behoort tot de belangrijkste takken der ambachtsoverheid en het groote aantal leerlingen, uit alle oorden van ons land naar hier gekomen, zal gelegenheid vinden zich ook in dit vak grondig te kunnen bekwaamen.

BERGEN-OP-ZOOM. Het Gemeentebestuur heeft in zijne zitting van 25 April besloten, van de heeren Dirk de Leeuw, concessionaris der Bergen-op-Zoomsche drinkwaterleiding, wonende te Amster-

De Architect E. KNEVEL te Ermelo vraagt, om direct in dienst te treden, een bekwaam

OPZICHTER-TEKENAAR van Christelijke beginselen.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaillen AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met alrijden den bakvloer en Draaiovens.

dam en Cornelis Bosman, wonende te Alkmaar, eigenaar der tot gemelde waterleiding behorende goederen, over te nemen, de vaste goederen, gebouwen machinerieën, buizenleiding, telefoon en verdere zaken tot de drinkwaterleiding in deze gemeente behoorende, uitgezonderd de voorraad pijpen en hulpstukken, die niet voor den aanleg zijn gebruikt, benevens alle rechten, voortvloeiende uit de aan genoemden Dirk de Leeuw verleende concessie bij akte van den 24n Augustus 1899, voor den prijs van twee honderdduizend gulden en voorts onder voorwaarden:

„dat de betaling van de overeengekomen som van f 200.000 zal moeten plaats hebben binnen zes maanden na de dagteekening der akte van overdracht, terwijl de gemeente gehouden zal zijn vanaf dien dag tot aan de voldoening eene rente te betalen van 4½ ten honderd in het jaar.

— Afscheiding 4 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat: Bloemen-geuren, door Dr. H. J. Calkoen. — De vooruitzichten van het gloeilicht (vervolg en slot), door Dr. L. Bleekrode. — Het voortbrengen van vuur, voorheen en thans (vervolg), door Dr. A. J. C. Snijders. — De verpleging der gewonden in den oorlog (vervolg) door Dr. R. G. Rijkens. — „Goal-land". De Flora (vervolg en slot), door C. J. Koning. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen. Nog meer donkere sterren, door Ant. Pannekoek. Correspondentie. — Korte mededeelingen.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned-Indië is verlof verleend voor een jaar aan den opzichter 2e kl. C. Bakker.

— Tot tijdelijk opzichter bij de uitbreidingswerken van de gemeentegastfabriek te Wormerveer is benoemd de heer M. G. van der Tas te Hindeloopen.

— De eere-medailles in het Parijsche Salon zijn gegeven: aan den architect Guilbert, die de kapel voor de slachtoffers van de bazar in de rue Jean-Goujon heeft gemaakt; aan den schilder Ferdinand Humbert; aan den beeldhouwer Verlet, maker van het monument voor Manpassant in het Park Monceau, en aan den graveur Auguste Bonnard.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is J. van de Rotte, te Zaandam benoemd tot buitengewoon opzichter bij de werken voor het begrinden van den Veldweg in den Houtrakpolder en het maken van een brug over de molentocht in dien polder.

— Tot directeur van het stedelijk tramwagnet te Keulen, waar na het elektrische bedrijf zal worden ingevoerd, is benoemd de heer J. M. Oudendijk uit Kampen, thans technisch leider van de elektrische tram te Elberfeld.

DINSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING.
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 21 en 22 j., ongh., verl. sal. resp. f 60 en ± f 50.

1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f 110.

5 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 38, 21, 23 en 23 j., ongh., verl. sal. resp. f 70, f 90, f 60, f 60 en f 60.

1 Opz., leeft. 23 j., ongh. verl. sal. f 70.

2 Werktuigk. teek., leeft. resp. 21 en 19 j., ongh., verl. sal. resp. f 50 à f 60 en f 60.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, f 75 en Badkuipen. — Closets, Wasbtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering voor de grootste maten.
Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b, d. Nieuwe Binnenweg.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

ROLLUIKEN van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijsopgaven en inlichtingen op aanvraag gratis bij **W. H. M. SCHOLTE,** Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Vervolg der uitslagen.

Bontel, 25 April, het bouwen van twee woningen en één lokaal; ingek. 7 bijl., als: A. J. van Lier, f 4500; P. van der Heijden, f 4578; J. van Erp, f 4556; C. Anselms, Tilburg, f 4550; Ant. van Kerkorle, f 4422; F. der Kinderen, Tilburg, f 4235; H. van Kerkorle, f 4794.26. Gunnin aangehouden. De overigen te Bontel.

Woerden, 25 April 10 herstellingen aan de Haanwijkerslaan; ingek. 6 bijl., als: H. de Goederen, Linschoten, f 698; H. de Hoop, Waarder, f 676; J. C. Rietkerk, Woerden, f 633; J. Tania, Woerden, f 625; W. de Kramer Heekendorp, f 610; J. Vermeer, idem, f 594.

30. herstellingen aan de Ruigewoldsebrug; ingek. 3 bijl., als: W. de Kramer f 434, H. de Hoog f 423, J. Vermeer f 419.

30. het afbreken van het sluis bij Polanen; ingek. 7 bijl., als: W. de Kramer f 208, J. Vermeer f 194, H. Bode, Ammerstol, f 179, M. Karsdorp, Woerden, f 143, H. de Hoog f 139, J. Tania f 125, H. de Goederen f 98.

40. verwerken in het huis bij de Gojanvervelleslaan; ingek. 3 bijl., als: H. Verwey, Langerauwse, f 59; J. Verwoerd, Heekendorp, f 56; A. H. Tania, Woerden, f 39.

Doebergh, 25 April: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Doebergh; ingek. 3 bijl., als: G. J. Onstein f 5397, M. H. Jolink f 5163, H. van Dyke f 5055 voorgedragen. Allen te Doebergh.

Hengelo, 25 April, door de arch. Van der Goot en Kruisweg: het bouwen van een Centraalstation met elektrische verlichting te Hengelo; ingek. 14 bijl., als: H. A. Morrell, Borne, f 1460; F. Morrell, idem, f 944; G. B. Markslag f 8954, G. Ribbertink f 8910, Koster en Stegink f 8823, G. H. v. d. Eeck f 8804, L. P. K. f 8792, B. Lemelink f 8690, J. Mulder f 8640, J. Kleereboom f 8592, G. J. B. Linn f 8487, firma A. Grootshuis, Borne, f 8460; W. A. V. Linn f 7989, Gebr. Thomassen f 7569. De overigen te Hengelo.

Frederiksoord, 25 April: den bouw van a. een matton- en mandenfabriek; b. een boerderij; ingek. 5 bijl., als: J. E. Mulder, Noordwilde, a. f 13,180, b. 4470; A. Aberson, Steenwijk, a. f 13,119, b. f 4950; Gebr. Aberson, idem, a. f 12,880, b. f 4646; J. Eisinga, Kortewang, a. f 13,375, b. f 5375; S. W. de Boer, Lippenhuizen, a. f 12,410, b. f 4600. Geen der beide percelen is gegund.

Amsterdam, 26 April: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken; ingek. 6 bijl., als: C. J. M. J. f 1917, W. S. van der Horst f 9045, J. Poot f 9000, C. Kötters f 8950, W. de Leon f 8899, H. J. Meesters f 8473, Raming f 8300.

Als voren van het Noordelijk front der Stelling van Amsterdam; ingek. 6 bijl., als: W. Tadmara, Purmerend, f 2500; G. Kuiper, Edam, f 2440; J. Bexwinkel, Purmerend, f 2425; J. van Voorst, idem, f 2400; J. de Vries, idem, f 2400; L. van Zon, idem, f 2259 Raming f 2300.

Als voren van het Oostelijk front idem idem; ingek. 3 bijl., als: Koster en Co., Weesp, f 1742; Firma Timmer, Muiden, f 1712; N. Mühl, idem, f 6855. Raming f 6900.

Als voren van het Zuidelijk front idem idem; ingek. 5 bijl., als: J. Poot f 8000, P. J. Pennings, Sloten, f 7825; W. I. van der Horst f 7035, C. J. M. J. f 6935, L. van Zon, Purmerend, f 6877. Raming f 7450.

Als voren van de artillerie-inrichting aan de Hembrug; ingek. 1 bijl., van L. van Zon, Purmerend, f 2190. Raming f 2000.

Een vering van militaire gebouwen en werken te Amsterdam; ingek. 16 bijl., als: Firma Dekker en Boendermaker f 5500, L. J. de Bos f 4505, J. H. Heijer Jr. f 4300, W. J. van der Ham, Haarlem, f 4030; J. R. van 't Hof, Amersfoort, f 4000; J. Meijers, Woerden, f 4000; A. H. Schenk, Haarlem, f 4000; M. G. Hartman, Vianen, f 3900; J. Hoona, Naarden, f 3848; W. de Graaf, Sloten, f 3800; J. F. van Galen, Bussum, f 3800; Ch. Sterk, Bodegraven, f 3790; J. L. Letering, Naarden, f 3734; A. Koenhoeft, Nieuwerbrug, f 3737; K. van Proosdij, Bussum, f 3700; P. H. van de Bos, Assendelft, f 3587. Raming f 4000.

Een vering van het Oostelijk front der Stelling van Amsterdam; ingek. 6 bijl., als: W. J. van der Ham, Haarlem, f 1750; A. H. Schenk, idem,

f 1700; J. van der Velde, Muiden, f 1694; A. Koenhoeft, Nieuwerbrug, f 1649; J. P. van Galen, Bussum, f 1600. Raming f 1600. De overigen te Amsterdam.

Arnhem, 26 April, door het gemeentebest.: het verichten van buiten- en binnen-verwerken aan het hotel pension Sonbeek; ingek. 19 bijl., als: W. Kappers f 6065, L. B. van den Akker Jr. f 5984, D. Schouten en Zn f 5240, Th. Jansen f 4896, E. J. A. Cohen f 4746, P. H. Kroon f 4680, P. H. Willemsen f 4300, A. A. Verhout f 3994, A. E. Bense f 3868, J. M. Kleijn f 3855, W. C. E. Bense f 3848, F. Simmelink f 3803, de Greef en Hanekamp f 3768, M. de Leeuw f 3572, A. J. de Geert f 3490, wed. H. J. Brouwer f 3200, W. P. Kool Jr. f 2600, J. Weemink en Zn. f 2530 D. W. Maandag f 2333. Gegund. Allen te Arnhem.

Appelscha, 26 April: het bouwen van een boerenhuis voor rekening van de Vereniging tot Evangelisatie binnen de klassis Heerenveen, onder beheer van den arch. P. J. Kramer te Smilde; ingek. 7 bijl., als: H. Bannink, Assen, f 6735; J. K. Luiting, Oosterwolde, f 6558; G. H. Wieberdink, Oosterwolde, f 6555; P. L. Mulder, Makkinga, f 6549; H. Vissinga, Smilde, f 6480; G. K. Hoekstra, Appelscha, f 6400; K. J. Rimmerma, Drachten, f 6090. Ram. f 6294.

Groningen, 26 April, in het café „de Usie“ van den heer J. Huizinga, aan de Grootte Markt: 10. het maken van voorzieningen aan militaire gebouwen; ingek. 5 bijl., als: B. Wilkens f 1710, W. Heespeelink f 1640, J. Werkman f 1612, J. Modderman f 1494. Ram. f 1550.

20. het éénjarig onderhoud aan militaire gebouwen en werken; ingek. 3 bijl., als: W. Heespeelink f 3325, G. Kerkstra f 3110, J. Werkman f 2893. Ram. f 3313.

30. het éénjarig onderhoud van de maree- en see-kazerne; ingek. 5 bijl., als: B. Wilkens f 896, J. Modderman f 770, J. Werkman f 761, G. Kerkstra f 686. Ram. f 800.

40. het verichten van verwerken aan verschillende militaire gebouwen; ingek. 8 bijl., als: J. de Vries Pzn. f 1908, A. Birza f 1590, K. Bossina f 1590, H. v. d. Heide f 1700, J. Hamen f 1670, K. Tulp f 1636, firma W. K. Wits en Zn. f 1648, J. Schaap f 1619. Ram. f 1650. Alle te Groningen.

Loenwarden, 26 April, 10. bestek no. 111: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken; ingek. 7 bijl., als: J. H. Stoett f 3678, H. Keijzer Jr. f 3662, S. v. d. Zaag f 3580, C. Goud f 3580, M. Meijer f 3558, A. v. d. Meulen f 3547, C. Lerk f 3520 (Bovendien 1 bijl. van onwaarde). Ram. f 3825.

20. bestek no. 115: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken in gebruik bij de Koninklijke mareebanussen; ingek. 8 bijl., als: A. v. d. Meulen f 1469, S. v. d. Zaag f 1460, H. Keijzer Jr. f 1434, M. Meijer f 1393, P. Goddard f 1385, C. Goud f 1384, J. H. Stoett f 1384, C. Lerk f 1378. Allen te Loenwarden. (Bovendien 1 bijl. van onwaarde). Ram. f 1530.

Gouda, 26 April: 10. het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Gouda; ingek. 4 bijl., als: J. J. Duijn f 2560, C. P. W. Densing f 2497, J. H. de Wilde f 2339, H. J. Nederhorst f 2290. Allen te Gouda.

20. het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Schoonhoven; ingek. 2 bijl., als: J. Klip, Schoonhoven, f 2250; A. Bouter, idem, f 2238.

Vianen, 26 April, in het „Zwijnsloot“: enige herstellingen aan almede het omleggen van een gedeelte der kade van den polder Uiterwaarden gemeenten Vianen en Hagestein, in twee percelen; perceel 1 D. Peck Gz., Vianen, f 105; perceel 2 H. de Jong Jr., Lexmond f 55.

Breda, 26 April, bestek 2: uitvoering onderhoudswerken langs den spoorweg Vlieninge—Boxtel Rosendaal Belg. grens en Tilburg—Belg. grens; minste inschrijvers waren: perceel 1, W. Dekker, Voore, f 3845; perceel 2, A. Jacobs, Goes, f 1890; perceel 3, 4, 5 en 6 gecombineerd, A. C. Buijzen, Rosendaal, f 4700; perceel 7, H. J. van Daalen, Zevenbergen, f 4897; perceel 8, M. Panis, Tilburg, f 3625; perceel 9, W. van Eijck, idem, f 5990; perceel 10, J. van Lier, Baarle Nassau, f 3804.

Zierikzee, 26 April: de vernieuwingen, herstellingen en leveranties behorende tot de

gewone aarde-, kram-, rijk-, en steenglooiwerkzaamheden aan de zeedijk van het waterschap Schouwen in 6 percelen volgens bestek no. 252.

Perceel 1 Zierikzee; P. Bezuijen, Dairdijk, f 3338; A. Heijboer, Serooskerke, f 3332; J. H. Berrevoets, Zierikzee, f 3174; W. Berrevoets, idem, f 3160; W. Rinkelberg, Dairdijk, f 3050; H. J. Romeijn, Borch, f 2997; J. van Strien, Zierikzee, f 2749. Gemiddeld door J. van Strien, idem, f 2875.

Perceel 2 Bredendam; A. Heijboer f 3636; J. den Boer La., Elkerke, f 3573; H. J. Romeijn f 3473; P. Bezuijen f 3284; W. Rinkelberg f 3275; W. Berrevoets f 3193; J. van Strien f 2980. Gemiddeld door J. van Strien f 2875.

Perceel 3 Flauwers; A. Heijboer f 2678, J. den Boer La. f 2673, P. Vink, Noordongwe, f 2600, P. Bezuijen f 2484, H. J. Romeijn f 2463. Gegund.

Perceel 4 Koudekerke; J. van Strien f 4734, J. den Boer La. f 4596, A. Heijboer f 4444, P. Vink f 4425, W. Berrevoets f 4425, P. Bezuijen f 4396, W. Rinkelberg f 4325, H. J. Romeijn f 4048. Gegund.

Perceel 5 Scharendijke en Langendijk; J. den Boer La. f 3094, P. Bezuijen f 3075, W. Rinkelberg f 2950, P. Vink f 2875. Gegund.

Perceel 6 Hrouwershaven; W. Rinkelberg f 850, J. den Boer La. f 847, P. Bezuijen f 833, J. M. Dekker Hrouwershaven f 820, P. Vink f 790. Gegund.

Delft, 26 April, door dijkgraaf en hoogheemraden van Delfland: diverse onderhoudswerken in 13 perc., bestek 73; P. M. Both D., Slidrecht, 3 f 4180, 6a f 1650; A. Bontenbal, Schipluiden, 1 f 299, 8 f 793, 9 f 492, 13 f 1055; L. Dubbeldam, Slidrecht, 3 f 4300, 6a f 1623; A. van der Loos, Kethel, 2 f 3183, 3 f 4500; L. de Bo, Vrienslaan, 9 f 479, 13 f 1038; G. van der Vliet, Maasland, 4 f 3670, 5 f 1170, 6 f 1270, 7 f 470, 8 f 970, 9 f 1290; P. van der Voort Wateringen, 10 f 964.87, 12 f 208.70, 13 f 897.50; J. van der Heul, Maasland, 5 f 1050, 6 f 1740, 7 f 505; F. Blanddijk, Vlaardingen, 4 f 2648; C. A. Wimmera, Maasland, 5 f 1365, 6 f 1966; mrj. A. Verboom, Schipluiden, 1 f 313, 8 f 777; Q. de Zoete, Wateringen, 10 f 936, 12 f 302; L. Verweij de Winter, Naaldwijk, 6 f 1036, 11 f 265, 204, 13 f 990; L. van der Eijk, Schiedam, 2 f 3390; J. de Ros, Delft, 1 f 298; wed. G. S. Hofman, Naaldwijk, 6 f 980; J. J. Mulder, Hof van Delft, 13 f 633; L. A. Pas, Maasland, 5 f 1349, 9 f 339; J. Pinster, Schiedam, 2 f 3247; L. van der Linde, Vlaardingen, 4 f 1698, J. Bos, Overschie, 1 f 287; C. C. van Rijmers Jz., Maasland, 7 f 398.50; J. C. Maassen, Vlaardingen, 4 f 1836.

Maasricht, 26 April: het éénjarig onderhoud van de militaire gebouwen en werken te Maasricht; ingek. 5 bijl., als: L. B. Gennisse f 5400, P. Lepage f 5500, J. H. Meijers f 5550, O. Offermans f 5900, J. Schenk f 5990. Allen te Maasricht.

Kampen, 27 April: a. éénjarig onderhoud van militaire gebouwen en werken; b. éénjarig onderhoud van militaire gebouwen en werken in gebruik bij den hoofdcursus; ingek. 9 bijl., als:

	a.	b.
H. K. Hivarius,	f 1800	f 6300
W. van der Werf,	1800	6300
J. S. van der Werf	1783	6850
M. de Groot	1755	—
H. van Dijk Dzn.,	1739	—
D. Bruggink Gzn.,	1735	6185
G. Londo,	1700	—
H. van Dijk Hzn.,	1680	6900
E. de Groot Ezn.,	1620	6575

Haarlem, 26 April: het op diepte brengen van eenige gedeelten van het Noordhollandsch kanaal; ingek. 5 bijl., als: A. W. Groot, Honthum (Roosmalen), f 21,525; K. Bos A., Overveen, f 18,300; A. Visser, Haarlem, f 18,100; L. Volker, Maarsse, f 18,000; J. Goedkoop D., Amsterdam, f 15,590.

Het vernieuwen en onderhouden van het verwerk van de gebouwen te en nabij Schellingwoode, behorende tot de werken van het Noordzeekanaal, gedurende 1900—1901; ingek. 22 bijl., als: A. Doijerwaard en Zn., Haarlem, f 8618; Dekker en Boendermaker, Amsterdam, f 8500; J. Schoot, Amsterdam, f 8475; A. H. Schenk, idem, f 8450; K.

Proosdij, Bussum, f 8450; W. J. v. d. Ham, Haarlem, f 8400; J. E. Guldemond, Breukelen, f 8330; G. J. Druif, Amsterdam, f 8155; M. H. Javogel, Rump (Gelderland), f 8075; J. v. d. Velde, Utrecht, f 8150; P. H. v. d. Bos, Assendelft, f 8084; T. J. Groot, Utrecht, f 8025; M. Post, Amsterdam, f 2933; J. H. van Overbeek, idem, f 2869; J. Fransen, idem, f 2800; M. Pinnikes, idem, f 2780; W. K. Wits en Zn., Utrecht, f 2874; H. Doosburg, idem, f 2664; J. H. Berendsen, v. Bosch, f 2535; J. Meike, Amsterdam, f 2440; W. de Graaf, Sloten, f 2430; M. G. Hartman, Vianen, f 2394.

Het onderhoud van het verwerk van de gebouwen van het Merwedekanaal, bestek no. 92, dienst 1900—1901; ingek. 30 bijl., als: J. L. Loefering, Amsterdam, f 5459; J. T. v. Galen, Bussum, f 5400; J. Fransen, Amsterdam, f 5290; M. Sinniker, idem, f 5250; Gebr. Boendermaker, idem, f 5200; M. H. Javogel, Rump, f 5100; J. J. Koch, Utrecht, f 5000; T. J. Groot, idem, f 5000; W. K. Wits en Zn., f 4990; G. J. Duijff, Amsterdam, f 4988.41; H. Doosburg, Utrecht, f 4979; M. Post, Amsterdam, f 4960; A. Doijerwaard en Zn., idem, f 4850; M. E. Guldemond, Breukelen, f 4800; S. Goltstein, v. Gruvenhage, f 4700; M. Hartman, Vianen, f 4589; J. H. v. Overbeek, Amsterdam, f 4400; J. Minko, idem, f 4000; W. de Graaf, Sloten, f 3960; R. W. Brandama, Amsterdam, f 3899.

Haarlem, 27 April, bestek no. 93, een vering van militaire gebouwen en werken te Haarlem; ingek. 3 bijl., als: C. H. Scholte f 1150, S. Goldstein, v. Hage, f 1115; W. J. van der Ham f 1100. Ram. f 1000.

Bestek no. 94, een vering van militaire gebouwen en werken van het westelijk front der Stelling van Amsterdam; ingek. 4 bijl., als: C. H. Scholte f 1370, W. J. van der Ham f 1340, S. Goldstein, v. Hage, f 1325; P. H. van den Bos, Assendelft, f 1320. Ram. f 1200.

Bestek no. 146, het doen van herstellingen aan militaire gebouwen en werken te Haarlem; ingek. 10 bijl., als: J. van Gelder f 6479, C. J. Cramer f 6345, P. van Duuren f 6320, P. van der Weegh f 6300, T. J. Verzijlberg f 6290, J. N. van der Vliet f 6280, P. T. Maas f 6220, J. S. van Velthuisen f 6180, J. A. Jonker f 6096, D. H. van Leeuwen f 6060. De overigen te Haarlem. Ram. f 5480.

Arnhem, 27 April: het uitvoeren van eenige vernieuwingen en herstellingen aan de provinciale gebouwen te Arnhem in 1900; ingek. 4 bijl., als: A. E. Bense f 1039, J. Hummel f 1034, J. A. Koenders f 985, L. H. H. Jacobs f 880. Allen te Arnhem.

Vianen, 27 April: het hoogheemradschap de Vijfhoerlanden.

Perceel 1, onderhoud, magazijnen, dijkmuur, Z.-Lekdijk; laagste inschrijver B. Labree Jz., Vianen, f 154 gegund.

Perceel 2, onderhoud, magazijnen, dijkmuur, enz. N.-Lingdijk; laagste inschrijver W. Brouwer, Loosdrecht, f 285 gegund.

Perceel 3, vierkanten en onderprofiel brengen N.-Lingdijk over 1000 Meter laagte en het verdiepen van den buiteloop met basaltstoeven van 0.80 M. + A.P. tot 2.50 M. + A.P.; ingek. 15 bijl., als: P. de Vos H., Bergambacht, f 14,111; A. de Jong Jr., Ammerstol, f 14,000; C. Zaccu Ch., id., f 13,940; P. Zaren H., id., f 13,778; J. Kampsteeg, Giesendam, f 13,925; K. J. Looijen, Heukelum, f 12,600; C. Pannekoek, Assperen, f 12,449; J. W. van Wijnen, Slidrecht, f 12,380; H. Sterk Gz., Heukelum, f 11,995; A. Krasjenveld Pz., Slidrecht, f 11,888; G. Sterk Bz., Heukelum, f 11,540; A. Koorevaar, Hardinkveld, f 11,386; J. Sterk, Arkel, f 10,996; J. van 't Verlaat, Hardinkveld, f 10,865; T. Koorevaar, id., f 10,830 gegund.

Perceel 4, herstellen afslag N.-Lingdijk; laagste inschrijver J. Sterk, Arkel, f 330 gegund.

Perceel 5, herstellen afslag Z. Lekdijk en het beieren van 40 last basaltstoeven; laagste inschrijver H. de Jong Jr., Lexmond, f 730 gegund.

De grond werd aangenomen te leveren in 7 percelen.

Perceel 1 f 156, 2 f 144, 3 f 156, 4 f 154, 5 f 162, 6 f 140, 7 f 144, alles per M².

's Hage, 27 April, door het departement van waterstaats, handel en nijverheid: het

leggen en ingraven van kabels te Eindhoven; ingek. 5 bijl., als: H. F. van Essen, Halfweg, f 778, C. J. Tierolf, Rosendaal, f 770; J. van Deutekom, Zoelmond, f 760; W. van Dijk, Utrecht, f 765; J. Achten, Arceen, f 709.

Zwolle, 27 April. 10. Het maken van een stroomduiker met bijbehorende werken bij sluis no. 4 en het bouwen van twee bruggen in de kanaaldijk ten zuiden van sluis no. 5 van het kanaal van Zwolle naar Almelo, f. 2 percelen.

Perceel 1. Ingek. 2 bijl., als: J. Schuurman, Den Ham, f 4720; J. Kuiper, Almelo, f 4800. Ram. f 4615.

Perceel 2. Ingek. 2 bijl., als: J. Kuiper, Almelo, f 4870; J. Schuurman, Den Ham, f 3920. Ram. f 3725.

Mass. Ingek. 4 bijl., als: J. Kuiper, Almelo, f 8670; H. A. Averdijk, Wijbe, f 8940; B. L. Buijroets Almelo, f 9144; T. Mol, Giesendam, f 9260. Ram. f 8340.

Perceel 3. Het gedeeltelijk opruimen van den dam bij de Kammeltbeek aan de Rijksgrens. Ingek. 7 bijl., als: K. Herrebout, Deekamp, f 4800; C. M. van Blaken, idem, f 5884; W. Arntz, Millingen, f 6521; H. L. Buijroets, Almelo, f 6943; H. A. Averdijk, Wijbe, f 7110; F. ten Zijthof en Zn., Deventer, f 7269; B. A. Morrell, Borne, f 7270. Ram. f 6550.

Zwollerkerspel, 27 April: de levering van 490 M3 grint; ingek. 2 bijl., als: H. J. van der Voort, Hasselt, f 2,09; J. Weener A., idem, f 1,94, beiden per M³.

Zwolle, 27 April: de levering van 15,000 eenigszins getrokken stranklinkers. Gegund aan H. Terwindt, Arnhem, f 15.75; 15,000 eenigszins getrokken stranklinkers aan J. Terwindt, Westervoort, f 16.40; 100,000 vlakke trottoirlinkers aan dezelfde, f 15.75, alles per 1000

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der

JOSSON-CEMENT

voor NEDERLAND en INDIË.

Uitluitend: Iste soort AND. TRAS

(volgens de nieuwe A. V. met 7½ % gloeiverlies).

Handel in Bouwmaterialen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd

Spuistraat 109,

AMSTERDAM.

STOOMTIMMER-

HOUTWOL-FABRIEK

DIJKMAN & BUIJROET, Broda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare

Houten woonhuizen, Directie-

keeten, Ziekenbarakken en

Tuinkeopsels.

J. VAN DER MOST,

Steenhouwer en Metselaar,

SCHIEDAM.

Molensteenen, Slijpsteenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

SCHOORSTEENMANTELS

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

DE AANBESTEDING,

nietgeschreven voor **Dinsdag den 2den Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraal-bureau der Maatschappij tot Exploitatie

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Vlaardingen, zullen op **Zaterdag den 5den Mei 1900**, des namiddags ten half twee ure, bij enkele inschrijving, ten RAADHUIZE in het

Openbaar Aanbesteden:

Het bouwen van een **SCHOOL**, voor 576 kinderen, aan de Oosterstraat te Vlaardingen.

Bestek en teekeningen liggen ter inzage op de Gemeente-Secretarie en zijn van af 23 April tegen betaling van **f 2.50** per stel op franco aanvraag verkrijgbaar.

Vlaardingen, den 19den April 1900.

Burgemeester en Wethouders voornoemd.

R. A. VERPLOEGH CHASSÉ

De Secretaris.

J. VAN SCHRAVENDIJK.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 8sten Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

Het plaatsen en monteren van **Lichtmasten en Houten Geleidingspalen**, het leveren en stellen van een **Houten Gebouwde Geleidingsmaterialen**, benodigd **IJzerwerk** enz. voor de **Electrische Verlichting** van het Emplacement op het Station **ROTTERDAM (D. P.)**. Begrooting **f 2700**.

De besteding geschiedt volgens § 25 van het bestek.

Het bestek ligt van den 23sten April 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer District-Ingenieur **M. L. BLEULAND VAN OORDT**, te Rotterdam, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 0.50** voor het bestek en **f 1.—** voor de teekeningen.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den District-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 30sten April 1900, ten 1.30 ure namiddag (locale tijd).

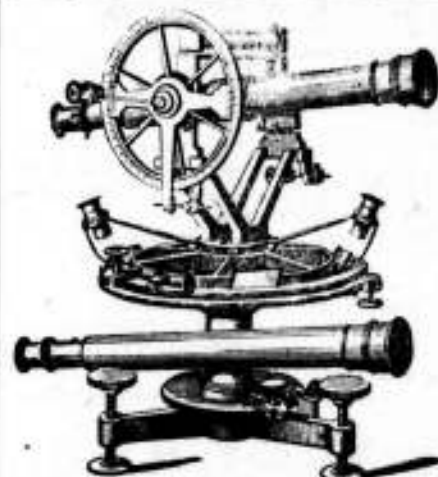
Utrecht, den 19den April 1900

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.

TELEFOON No. 990.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels enz., het leveren van **Bestek- en Detailteekeningen**, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN.

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Ministerie van Justitie.**Openbare****AANBESTEDING.**

Op **Zaterdag 19 Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure, zal in een der lokalen van het Departement van Justitie te 's-Gravenhage, in het openbaar worden aanbesteed:

Het uitvoeren van onderhoudswerken, vernieuwingen en herstellingen aan het **Rijksopvoedingsgesticht „De Kruisberg“** te **Ambt-Doetinchem**.

Het bestek ligt voor gegadigden ter inzage in bovengenoemde gebouwen, en is op aanvraag tegen betaling van **f 0.80** franco verkrijgbaar bij de **GEBROEDERS VAN OLEEF**, Boekhandelaars, Spui No. 28 a te 's-Gravenhage.

Aanwijzing zal worden gehouden op **Zaterdag 12 Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure, terwijl inlichtingen zijn te bekomen bij den Ingenieur-Architect voor de Gevangenis en Rechtgebouwen te 's-Gravenhage, Departement van Justitie en bij den Opsichter **H. J. L. OVINK**, te Doetinchem.

's-Gravenhage, 25 April 1900.

De Minister van Justitie,

Voor den Minister,

De Secretaris-Generaal:

P. J. VAN BEIJMA.

Gemeente-Gasfabriek, WORMERVEER.**AANBESTEDING.**

Op **Dinsdag den 15den Mei 1900**, des namiddags te 2 uur, zal de Directeur der Gemeente-Gasfabriek, namens de Commissie van Beheer, ten zijnen Kantore aanbesteden:

Het veranderen van eenige bestaande gebouwen; het bouwen van een **nieuwe Stokerij** met Lokalen voor **Exhausters, Ketels en Ammoniaktoestel**; het maken van een **Ammoniakwaterput**; het maken van een **Kolenloods** en eenige bijkomende werken op het terrein van de **Gasfabriek**.

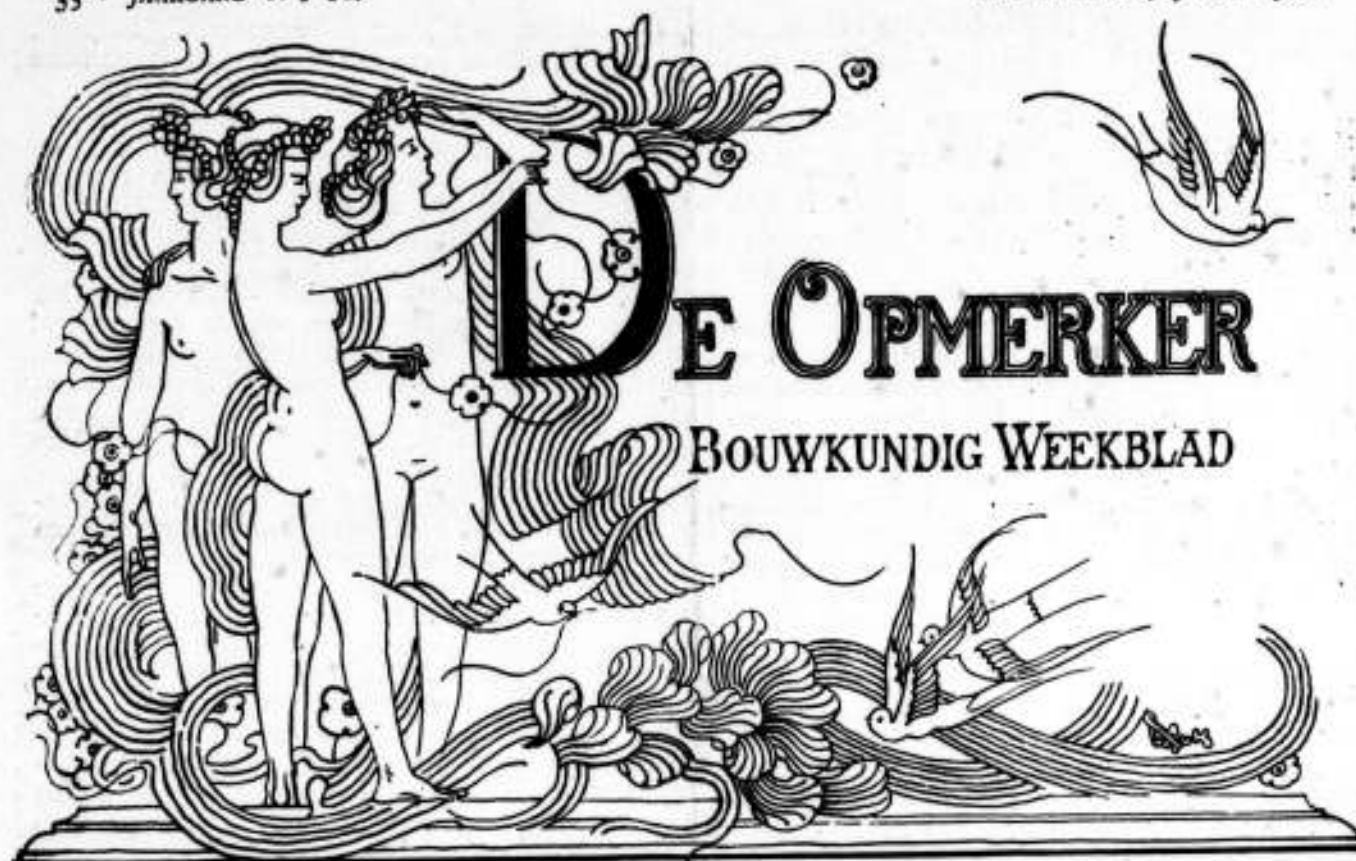
Bestek met Teekeningen liggen ter visie in het lokaal van besteding en zijn van af **Woensdag 2 Mei** verkrijgbaar tegen betaling van **f 3.50**.

Inlichtingen worden gegeven elken werkdag tusschen 2 en 4 uur, ten kantore van den Gemeente Architect.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 8sten Mei 1900, te 2 uur namiddag.

De Directeur,
P. N. LABRIJN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5 —; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno: ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE ZEVEN LAMPEN DER BOUWKUNST.**VII.**

Daar ik het zesde hoofdstuk reeds vroeger heb besproken, kom ik nu tot Ruskin's laatste „Lamp“, die der gehoorzaamheid.

De schrijver is van oordeel, dat er voor den mensch geen eigenlijke vrijheid of onafhankelijkheid bestaat.

„Wat de menschen vrijheid noemen, is slechts een verraderlijk spook, het verraderlijkste van alle spoken. Als wij maar even nadenken, komen wij tot het besef, dat vrijheid nooit te bereiken is, daar zij tot de onmogelijkheden behoort. Nergens in het heelal vindt men haar, en zij kan ook nergens zijn. De sterren zijn niet vrij, de aarde is niet vrij, de zee is niet vrij. Wat wij menschen als vrijheid beschouwen is slechts een karikatuur, ons als een zware straf gegeven.“

Nu zal men mij antwoorden, dat onder vrijheid slechts de wet der vrijheid behoort verstaan te worden. Maar waarom wordt er dan steeds alleen het verkeerd begrepen woord vrijheid gebruikt? Als gij onder vrijheid verstaat kastijding der harstochten, tucht over het verstand, onderwerping van den wil; vrees voor het doen van onrecht, voor het begaan van kwaad; eerbied voor het gezag, welwillendheid voor uwe minderen; waardeering voor wat goed is, toegeeflijkheid voor wie het booze doen, medelijden met zwakken; waakzaamheid over uw gedachten, gematigdheid in uw gevoels, volharding in uw werk — waarom gebruikt gij dan dit woord? De schurk gebruikt het ook, als hij steelt, de wellusteling als hij zich aan zijn hartstocht overgeeft; de dwaas stelt vrijheid met gelijkheid op één lijn, de booze pleegt geweld in haar naam, de eerczuchtige treedt, om haar te bereiken, alle wetten met voeten.“

„Spreek daarom van geen vrijheid meer, maar van

gehoorzaamheid. Gehoorzaamheid berust wel op vrijheid, daar zij anders slavernij zou zijn; maar die vrijheid is er slechts opdat de gehoorzaamheid des te volkomener zou wezen.“

„Eenige vrijheid is aan al het geschapene gegeven, opdat het zijn eigenaardigheden zou kunnen toonen. Maar de schoonheid, de volmaaktheid van het geheel berust toch op tucht.“

„De gehoorzaamheid van al het geschapene aan de eeuwige wetten staat in rechte reden tot zijn grootheid. De zon en de maan gehoorzamen volkomen aan de wet der zwaartekracht; maar de kleine stofjes doen het slechts weerstrevend.“

Dit beeld van Ruskin is niet bijzonder gelukkig. Want in het luchtledige gedraagt zelfs het kleinste lichaam zich juist als zon en maan.

„Een kunst, die, als de bouwkunst, zoowel voor het alledaagsche als voor het verhevene te zorgen heeft; die voor haar uitoefening de samenwerking van vele menschen, voor haar volmaking de aanhoudende pogingen van vele geslachten behoeft, dient de gehoorzaamheid in al haar gestrengheid op te vatten.“

„Er gaat geen dag voorbij, of wij hooren om een nieuwen bouwstijl vragen. Die vraag is dwaas; niemand zal aan een man, die nauwelijks lompen genoeg aan het lichaam heeft, om zijn naaktheid te bedekken, vragen om een nieuwe mode te willen uitdenken. Geef hem maar eerst een pak kleeren; de vraag omtrent het snit kan later behandeld worden.“

„De bouwmeesters van den tegenwoordigen tijd hebben geen begrip van wat oorspronkelijkheid eigenlijk is. Wie zich oorspronkelijk wil uitdrukken in een taal behoeft geen nieuwe woorden te smeden; wie oorspronkelijke gedichten wil maken heeft geen nieuwe versmaat of nieuwe rijmen noodig; wie oorspronkelijk in de schilderkunst wil zijn, gaat geen nieuwe kleuren of een nieuwe penseelvoering bedenken. De

klanken der muziek, de harmonieën der kleuren, de behandeling der massa's in de beeldhouwkunst staan sinds eeuwen vast, en kunnen niet vermeerderd of veranderd worden. Als veranderingen mogelijk zijn, dan zijn zij niet het werk van individuen, maar van den tijd en van groote menigten van menschen."

Met deze uitingen van Ruskin zullen vele beoefenaars van kunst het tegenwoordig niet meer eens zijn. Maar toch heeft de schrijver misschien wel gelijk.

"Iemand als Van Eijck, die een geheel nieuwe wijze van schilderen uitvindt, komt misschien eens in de tien eeuwen voor. Maar hij zelf zal zijn uitvinding aan een toevalligheid hebben toegeschreven. Dat die uitvinding zulk een opgang maakte kwam daardoor, dat zij in een behoefte van een geheel tijdperk voorzag."

"Oorspronkelijkheid is echter van zulke uitvindingen niet afhankelijk. Een man die begaafd is neemt de stijl van zijn tijd, werkt erin, toont zich er groot in. Al wat hij maakt is echter zoo frisch, alsof het zóó uit den hemel kwam."

"Ik zeg niet, dat zulk een man zich geen vrijheden zal veroorloven, of dat hij niet den vader van een geheel nieuwe richting zal zijn. Doch de veranderingen, die hij invoert zullen natuurlijk zijn, en daarom niet minder bewonderenswaardig. Hij zal niet opzettelijk naar het nieuwe zoeken om zijn onafhankelijkheid te kunnen toonen, om aan zijn waardigheid niet te kort te doen. De vrijheden die hij neemt zijn die, welke een groot redenaar zich tegenover de taal veroorlooft. Hij gooit de regelen niet omver, alleen om anders te doen dan anderen."

"Er zijn soms tijden in iedere kunst, dat haar leven zich toont in het plotseling verbreken van wat haar omknelde. Ook in het leven van vele insecten merken wij een soortgelijk verschijnsel op."

"Maar een rups is niet zoo dwaas, om vóór haar tijd in een vlinder te willen veranderen. Zoo lang zij rups is, leeft zij als een rups. Is de tijd voor het inspinnen gekomen, dan wacht de pop rustig af, totdat zij vlinder geworden is."

"Daarom zijn oorspronkelijkheid of verandering — ook al waren zij op zich zelf goed, wat in den regel niet gezegd kan worden — verkeerd, als zij om geen andere reden ontstaan, dan om wat nieuws te hebben. Gewelddadig verzet tegen de bestaande wetten kan nimmer baten. Wij hebben ook geen oorspronkelijkheid of verandering noodig. De bestaande bouwvormen zijn voor ons goed genoeg, ja zelfs voor beteren dan wij. En pas dan behoeven wij er over te denken, ze voor nieuwe te verwisselen, als wij eerst van de oude een behoorlijk gebruik kunnen maken."

"Naar mijne meening is de bouwkunst de eerste der kunsten, die door de anderen gevolgd moet worden. Daarom is de bloei van onze schilderkunst en van onze beeldhouwkunst afhankelijk van het welvaren onzer bouwkunst. En onze bouwkunst zal blijven kwijnen, totdat zij aan de eischen van het gezond verstand gehoorzaamt, en zich overal aan een bepaalde manier van werken houdt. Dit is misschien onmogelijk, vrees ik; maar dit gaat mij niet aan. Is het werkelijk onmogelijk, dan is een Engelsche kunst ook iets onmogelijks."

"Laten wij daar dan maar niet meer over denken. Wij vermorsen onzen tijd en ons geld, om het onmogelijke te verkrijgen. Wij putten uit alle eeuwen en schatkuers, en wij brengen het toch tot niets."

Tot dusverre is het betoog van Ruskin zeer belangwekkend. De lezer ziet met verlangen uit naar de eischen, die de schrijver voor een wezenlijk bloeiende bouwkunst zal stellen.

De teleurstelling is groot, wanneer hij bespeurt, dat Ruskin hem de keus laat tusschen vier historische stijlen, en wel: 1. De Romaansche stijl van Pisa; 2. De Florentijnsche Gothiek; 3. De Venetiaansche Gothiek; 4. De Engelsche Vroeg-Gothiek.

Hier blijkt het duidelijk, dat Ruskin in 1849 de pen voerde. Doch wij zoeken te vergeefs een noot van 1880, om aan te toonen, dat de schrijver sedert tot ander inzicht kwam.

Het is wel jammer dat Ruskin, die, wij zagen het reeds, zoo juist de beginselen wist te formuleeren, waarvan eene nieuwe, echt moderne bouwkunst een halve eeuw later het gevolg zou zijn, zich niet heeft kunnen voorstellen, dat er iets anders mogelijk zou zijn dan de historische stijlen, die hij noemde. Van de keuze uit het viertal stelde hij zich veel voor.

"In onzen tijd van twijfel en onwetendheid kunnen wij ons haast niet voorstellen, welke gevolgen het aannemen van een bepaalden stijl voor ons zou hebben. Alle kunsten zouden daar baat bij vinden. De kracht der kunstenaars zou evenzeer toenemen als de gemakkelijheid, waarmede zij konden werken. Wijze beperking zou de ware vrijheid brengen."

"De bouwmeester, bevrijd van de moeielijkheid der keus, die altijd angst baart, bevrijd van de noodzakelijkheid om alle stijlen van verleden, heden en toekomst te bestudeeren, zou rustig al zijn kracht kunnen aanwenden, om den algemeen aangenomen stijl geheel te doorgronden."

"Een kind voelt zich niet op zijn gemak op een eindeloze vlakte; het speelt liever in een kleinen ommuurden tuin. Zoo zou het ook den bouwmeester gaan, die op het beperkte veld al zijn talenten kon toonen."

Ruskin verwacht van het aannemen van zulk een stijl nog heel wat meer. Broederschap onder de menschen, verdraagzaamheid, algemeene welvaart zijn slechts enkele van de zegenrijke gevolgen, die hij hoopt.

Nu komt er echter een korte noot van 1880, die wel doet zien, dat Ruskin zich na dertig jaren in al zijn verwachtingen bedrogen vond. Hij geeft namelijk den lezer den raad, als het eenigszins mogelijk is, nimmer te laten bouwen en in geen geval bouwgrond te verkoopen. Maar in 1849 dacht hij nog anders.

"Wij hebben nu honderd vijftig millioen pond sterling uitgegeven, en die betaald aan menschen, die op de eene plaats grond uitgroeven, om hem op een andere weer neer te werpen. Zoo hebben wij een nieuwe soort van menschen aangekweekt, de grondwerkers, een onverschillig, onhandelbaar en gevaarlijk volk. Wij hebben tal van ijzergieters in gelegenheid gesteld, hun ongezond en zwaar werk te verrichten. Wij hebben heel wat werktuigkundig vernuft in staat gesteld, zich te toonen. Ten slotte zijn wij door dit alles in staat gesteld, ons snel van de eene plaats naar de andere te begeven."

"In al deze werkzaamheden hebben wij niet het minste belang gesteld; de gewone ijdelheden en zorgen van het bestaan namen al onzen tijd in beslag."

"Veronderstel nu eens, dat wij het bedrag gebruikt hadden om schoone huizen en kerken te doen bouwen. Dan hadden wij den werklieden ook bezigheid kunnen geven, beter dan het voortrijden van kruiwagens. Wij hadden hen aan een ambacht kunnen wennen, hun geest kunnen ontwikkelen. De bekwaamsten onder hen hadden wij zelfs in staat kunnen stellen, hun verbeelding te laten werken. Door die verbeelding waren zij vanzelf tot het opmerken van het schoone gekomen."

"Er is evenveel werktuigkundig vernuft toe noodig

om een kathedraal te bouwen, als om een tunnel te boren of een locomotief in elkander te zetten. De wetenschap kon dus beoefend worden, en de kunstzin zou bovendien ontwikkeld zijn. En wij zelf zouden de werken met belangstelling hebben gadeslagen, en door die belangstelling ons gelukkiger hebben gevoeld, ons verstand hebben gescherpt. Nu hebben wij het twijfelachtig voordeel, snel van de eene plaats naar de andere te kunnen gaan. Dan zou ons thuisblijven ons een onvermengd genoegen hebben verschaft."

Hier blijkt weer Ruskin's afkeer van alles wat tot de moderne beschaving behoort. Spoorwegen vooral zijn hem een gruwel. Hij toont zich hier een behoudsman van de ergste soort. In vele opzichten veranderde hij later; hij mocht toen onder de vooruitstrevenden gerekend worden, ja ging zelfs voor rood door. Zijn afkeer van de hedendaagsche fabrieksnijverheid bleef hem echter bij.

"Er zijn vele manieren", vervolgt hij, "waarop men zijn geld kan uitgeven. Of die goed of kwaad zijn voor de maatschappij, daarnaar wordt nooit gevraagd. En toch mochten wij wel eens onderzoeken, of het niet mogelijk is, onze uitgaven zoo in te richten, dat arbeiders daardoor aan gezonde en geschikte bezigheid worden geholpen."

"Het is niet voldoende, dat wij het volk aan werk helpen. Wij moeten ook bedenken, welk werk wij door onze bestellingen noodzakelijk maken. Wij behooren onze behoeften zóó te beperken, dat de armen, door ons in die behoeften te helpen voorzien, niet slechts gevoed, maar ook opgeheven worden."

"Ik twijfel eraan of wie op zulk een voet leeft, dat hij veel huisbedienden noodig heeft, zijn geld wel op nuttige wijze besteedt. Nog erger schijnt het mij toe, dat de klasse der jockey's en der stalknechts zich meer en meer uitbreidt; dit acht ik een averechtsche liefdadigheid."

"En bedenk dan eens welk een groot aantal menschen door de beschaafde volken gebruikt worden als diamantslijpers! Hoeveel vaardigheid, hoeveel geduld, hoeveel vernuft wordt hier niet aangewend, alleen opdat een diadeem schitteren zal! Die diadeem geeft noch aan haar draagster, noch aan hen, die haar zien, zooveel genoegen, dat daar vergoeding in te vinden zou zijn voor het geestdoodende werk, dat de diamantslijper zich had te getroosten."

"Het ware voor hem gezonder en aangenameer geweest, als hij steenhouwer had kunnen worden; zijn geest had zich dan meer in edelen zin kunnen ontwikkelen. En ik geloof, dat het ook voor vrouwen een aangenameer gevoel is, iets tot het stichten van een grootsch gedenkteeken te hebben bijgedragen, dan eenige diamanten op haar hoofd te hebben."

"Zoo zou ik kunnen voortgaan, maar ik geloof, dat ik verstandiger doe mijne verdere beschouwingen achterwege te laten. Ik bepaal mij er nog eens op te wijzen dat — welke waarde men ook aan de voorgaande bladzijden en de daarin behandelde onderwerpen moge toekennen — er toch wel eenige belangwekkendheid schuilt in de voorbeelden, die daarin werden aangehaald."

"Herhaaldelijk heb ik kunnen wijzen op de machtige wetten, die toepasselijk zijn op alle menschen. Want ieder is steeds bezig met bouwen; geen uur gaat voorbij, dat wij niet een steen aan het bouwwerk, dat ons leven heet, toevoegen."

"Ik heb dikwijls mijn pen ter zijde gelegd, ik heb heel wat al te krasse vertoogen niet neergeschreven, omdat ik de gedachte niet van mij af kon zetten, dat alle bouwkunst ijdel is, behalve diegene, die niet door menschenhand ontstaat."

"Het licht der wetenschap stelt ons nu in staat de eeuwen, tusschen wier schoone overblijfselen wij hebben gewandeld, te verachten. Maar ik moet lachen, als ik hoor, met hoeveel vertrouwen, met hoeveel vreugde de menschen de vlucht onzer wetenschap, de kracht van onze wereldsche pogingen, begroeten."

"Wij zijn niet in het begin der dagen. De dageraad, die men ziet, is de voorbode van een onweder."

"De zon ging op boven de aarde als Lot te Zoar inkwam."

Zoo eindigt Ruskin zijn boek met een bijbeltekst. De beteekenis van dit slot is misschien niet allen lezers duidelijk. Maar wanneer ik hier de volgende teksten aanhaal, dan zal ieder begrijpen, wat de schrijver wilde zeggen.

"Toen deed de Heere zwavel en vuur over Sodom en Gomorra regenen; en hij keerde deze steden om en de gansche vlakte, en alle inwoners dezer steden, ook het gewas des lands."

Ruskin vreesde dus, dat de wetenschap, die in 1849 als een zon opging, de menschen wel verstandiger, maar niet beter zou maken, en dat zij groote rampen ten gevolge zou hebben. In vele opzichten is zijn voorspelling ongetwijfeld vervuld geworden.

Nu ik de lezers van „De Opmerker" heb kennis doen maken met een van de belangrijkste boeken, die Ruskin schreef, is het misschien niet ongewenscht hieraan nog enkele woorden toe te voegen.

Alles wat Ruskin in het licht zond, was zoo belangwekkend en aantrekkelijk om reden de lezer overal bespeurt, dat een mensch met een diep gevoelig hart de pen voert. Een vergelijking met Viollet-le-Duc maakt dit nog duidelijker. De Fransman werkt alleen met het hoofd, de Engelsman voelt alles. Viollet-le-Duc is helder, hij betoogt, hij redeneert, doch heilig vuur moet men bij hem niet zoeken. Dikwijls is hij eigenlijk niets anders dan een handig sophist, die men met betrekkelijk geringe moeite kan weerleggen. Anders Ruskin. Met de logica staat hij soms op gespannen voet, doch hij sleept zijn lezer mede door den gloed zijner overtuiging.

"De zeven lampen der bouwkunst" bevatten de kernen, waaruit onze hedendaagsche nieuwe richting is voortgekomen. Toen Ruskin het zaad strooide, kon hij er zich geen voorstelling van maken hoe het gewas zou uitvallen.

Dat bouwkunst mogelijk zou zijn, die zich van de historische stijlen losmaakte, durfde Ruskin niet veronderstellen. Daarom meende hij vier diere stijlen te moeten aanwijzen, om uit te kiezen.

Het blijkt telkens, dat Ruskin begrijpt, hoe er een innig verband bestaat tusschen kunst en de omgeving, waarin zij beoefend wordt. Daarom is het haast onverklaarbaar, hoe de schrijver ertoe komen kon, den Engelsen aan te raden, een der stijlen van het zonnig Italië te kiezen.

Het is misschien een der bedenkelijkste eigenaardigheden onzer tegenwoordige nieuwe kunst, dat zij zich in het gehele beschaafde Europa onder vrij wel dezelfde vormen vertoont. Alleen in Engeland is zij uit den bodem gegroeid; van daar werd zij naar elders overgeplant, zonder dat gevraagd werd, of op het vasteland de grond en het klimaat wel geschikt waren.

De historische stijlen, ten minste de Romaansche stijl, de Gothiek en de Renaissance hebben zich ook over een groot deel van Europa verbreid, zal men zeggen. Hier dient echter in het oog gehouden te worden, dat ieder land deze stijlen op zijn eigenaardige manier toepaste, met zijn eigen behoeften rekening hield.

Monumentale gebouwen zijn, zooveel ik weet door aanhangers der nieuwe richting nog niet uitgevoerd; allen voor de Amsterdamsche beurs moet een uitzondering worden gemaakt.

Ik vond reeds gelegenheid erop te wijzen, hoe verscheidene van Ruskin's idealen hier verwezenlijkt schijnen te zullen worden. En daar deze idealen zich vormden bij het bestudeeren van de middeleeuwsche kunst van Noord-Italië, zoo kan het ons niet verbazen, als ook de Amsterdamsche Beurs, eenmaal voltooid, ons in gedachten naar Bologna en Florence zal verplaatsen.

Ware het niet beter geweest de gebouwen van Italië te laten, wat zij waren, om naar een meer Nederlandsch karakter te streven?

Het verdient opmerking dat Ruskin, naast de drie Italiaansche stijlen, die hij voor Engeland aanbeveelt, toch ook die noemt, bekend als „early English”. Hij gaat zelfs zoo ver de keuze van dien stijl de meest veilige te achten.

Hierin ligt misschien een vingervijzing opgesloten, dat de bouwkunst wel doet, als zij bij het maken harer werken met de nationale karaktertrekken rekening houdt.

De nieuwe richting is van een andere meening. Het zal betrekkelijk reeds spoedig blijken, wie het bij het rechte eind heeft gehad.

A. W. W.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

Afdeeling 's-Gravenhage.

Vergadering van Vrijdag 27 April 1900

De Voorzitter deelde mede dat de heer A. C. Bleijs door bijzondere omstandigheden verhindert werd de toegezegde voordracht te houden, en dat het Bestuur in den korten beschikbaren tijd geen anderen spreker had kunnen uitsnoeden. Na lezing en vaststelling van de notulen der vorige vergadering, deed de Voorzitter eenige mededeelingen over den finansiëlen toestand van de afdeeling en werd de avond aan de kunstbespreking en de behandeling van een paar vragen besteed.

De Voorzitter vestigde de aandacht op de uitgave van de „Friesche Bouwkring”, waarvan een exemplaar, bestaande uit photographieën van merkwaardige gebouwen in Friesland, ter tafel was gedeponeerd.

De heer Boonstra besprak den niet geslaagden cursus voor het huisschilderen en de vraag of daarvan nog iets zou komen, waarop de Voorzitter antwoordde dat het Bestuur meende voorloopig het zijne gedaan te hebben. Mochten evenwel vele gegadigden zich voor het openen van zulk een cursus aanmelden, dan was het Bestuur bereid de zaak opnieuw aan te vatten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-Gravenhage. Bij kon. besluit is eene commissie ingesteld tot het overeenkomstig een door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid vastgesteld programma onderzoeken van de geschiktheid en de bekwaamheid van hen die in aanmerking wenschen te komen voor eene benoeming van adjunct-inspecteur van den arbeid. Tot leden der commissie zijn benoemd de heeren: Mr. J. W. S. A. Versteeg, administrateur aan het Depart. van Waterstaat, Handel en Nijverheid, tevens voorzitter, te 's-Gravenhage; H. A. Ravenek, P. van der Burg en Dr. Aronstein, hoogleraren aan de Polytechnische School te Delft; Dr. R. H. Saltet, hoogleraar aan de gemeentelijke universiteit te Amsterdam; H. W. E. Struve, Dr. H. F. Kuyper en A. D. P. V. van Lünen-Sels, inspecteurs van den arbeid te 's-Gravenhage, Breda en Arnhem; Mr. J. B. Peyrot, hoofdcommissie aan het Depart. van Waterstaat, tevens secretaris, te 's-Gravenhage.

De Minister van Koloniën maakt bekend dat twee jongelieden, met diploma van het examen B, genoemd in artikel 65 der wet van 2 Mei 1863 *Nederlandsch Staatsblad* n°. 50, in opleiding kunnen worden genomen voor de betrekking van ingenieur bij het mijnwezen in Nederl.-Indië, volgens de bepalingen van het kon. besluit van 23 Juni 1893, n°. 84 (*Indisch Staatsblad* n°. 238).

Amsterdam. Door het bestuur der Academie van Beeldende Kunsten en Technische Wetenschappen alhier, zijn, in overeenstemming met de voorstellen der verschillende jury's, de navolgende bekroningen toegekend op de prijskampen, aan het einde van den cursus voor de leerlingen gehouden.

10. Bouwkunde. Ontwerp: landwoning. Zilveren medaille aan den heer J. G. Copper; eervolle vermelding aan den heer K. J. Hoogeveen.

20. Handteekenen naar een ontleend model. Zilveren medaille aan den heer H. Brouwerbrugge.

30. Booteeren van een stilteven naar de natuur. Zilveren medaille aan den heer H. Schellenberg.

Haarlem. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand April bezocht door 1098 belangstellenden, terwijl uit de aan het Museum verbonden Boekerij 110 boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land verzonden werden. Van de Boekerij is de nieuwe Catalogus gereed; de beoefenaars der verschillende kunstambachten vinden hierin de meest uitgebreide gegevens, zowel wat betreft de ruime keuze van modellen uit vroegere tijdperken, als van de hedendaagsche stijfrichting; alsmede boeken, die betrekking hebben op de kunstgeschiedenis, de ornamentleer, en de techniek der verschillende bewerkingen, terwijl deze boeken alle gratis worden uitgeleend. Het Reglement kan worden aangevraagd bij den Directeur van het Museum van Kunstnijverheid, den Heer E. von Saher.

Wormerveer. De 123e algemeene vergadering der Ned. Maatschappij ter bevordering van Nijverheid zal 10 en 11 Juli alhier gehouden worden.

Door directieuren wordt voorgesteld een bijdrage van f200 te verleen aan de school voor kunstnijverheid te Haarlem voor werkzaamheden ten dienste van de inzending der school op de Parijsche tentoonstelling.

Als maatregelen van bezuiniging stellen directieuren voor, de schadeloosstelling aan de eigenaardigen te verminderen tot f250 voor minder dan 12 uren en f5 voor een etmaal, wat een besparing zal geven van ongeveer f875.

Voorts zal nog aan de orde zijn het rapport van den heer D. van Lookeren Campagne over een handelsmuseum. De conclusie luidt, dat voor ons land wordt aanbevolen, dat de regering na de reorganisatie van ons consulaatwezen een afdeling stichtte aan het ministerie van waterstaat om, werkende als handelsinformatiebureau en steunende op de inlichtingen onzer consula, van uit dat bureau aan handelaars en fabrikanten inlichtingen te geven.

In voorbereiding zijn nog de volgende onderwerpen: I. wijziging der hinderwet; II. de steenkoolexploitatie in Limburg; III. bevordering onzer handelsbetrekkingen met de Zuid-Afrikaansche Republieken.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: eervol ontslag op verzoek de opzichter te kl. C. van Wijk;

— een jaar verlof verleend, wegens langdurigen dienst, aan den ingenieur 2e kl. F. J. van Oppen, den opzichter te kl. K. A. Trouwbaach en den opzichter 2e kl. C. Bakker.

— Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is, wegens langdurigen dienst, één jaar verlof verleend aan den adjunct-chef der 2e afdeling L. M. Meijssenheijm, en is met de waarneming diër betrekking belast de adjunct-ingenieur F. Vos.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen is met ingang van 1 Mei benoemd tot aspirant-adjunct-inspecteur de heer Mr. E. van Meerbeke.

— Bij kon. besluit zijn, met ingang van 1 Mei 1900, benoemd tot opzichter van den Rijkswaterstaat der 4de klasse W. A. Dor-maar Px, W. F. A. Hagethorn en P. van Tiel.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken is, met ingang van 1 Mei 1900, benoemd tot amanuensis voor de mechanische technologie aan de Polytechnische School te Delft, Ph. P. Tetteroo, instrumentmaker te Delft.

Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd: de civiel-ingenieur R. G. Hoefelman te 's-Gravenhage, tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij den algemeenen dienst van den waterstaat; tot tijdelijke opzichters A. J. van Vemde te IJmuiden, bij het maken van twee blokken, elk van vier woningen voor dienstpessoel en van eenige bestratingen ten behoeve van het stoompontveer in den Rijkswaterstaat te Velzen; F. J. Frohn en R. van der Ploeg te IJmuiden, bij het opruimen van de inrichtingen vormende de bergplaats voor reservadeuren der beide Noordzeesluisen te Velzen en het maken van een nieuwe berg- en berstelplaats voor deze deuren te IJmuiden; J. H. Dapper te IJmuiden, bij het maken van twee blokken elk van vier woningen voor dienstpessoel en van eenige bestratingen ten behoeve van het stoompontveer in den Rijkswaterstaat te Velzen, en J. Wind Cx. te Groningen, bij het maken en inhangen van een paar reserve ebeuren voor de Nieuwe Statenzijl.

— Ingevolge besluit van den raad van toezicht op de spoorwegdiensten wordt met ingang van 15 dezer 10 de district-inspecteur A. R. Witkop, te Zutphen, onthoven van het hem opgedragen dagelijksch toezicht op de spoorwegen in het 4e district en belast met dat toezicht in het 9e district, ter standplaats Haarlem, en 20. den met ingang van 1 Mei benoemden district-inspecteur J. A. Beyerinck, belast met het dagelijksch toezicht op de spoorwegen in het 1de district, ter standplaats Zutphen.

— Bij kon. besluit van 30 April is aan den heer J. J. L. Roordrez, leeraar in de geniewetenschappen aan de Koninklijke Militaire Academie, op daartoe door hem gedaan verzoek, met

ingang van 1 October, een eervol ontslag uit zijne gemelde betrekking verleend.

— Bij kon. besluit zijn benoemd tot adjunct-inspectrice van den arbeid E. Kleerekoper, doctoranda in de artsenijkunde en apotheker te Amsterdam, en E. J. Tilanus, echtgenoote van R. K. H. Kuyper, te Amsterdam.

— Met 1 Mei zijn de heeren Van Barkom en Dibiitz, chefs-de-bureau bij de Nederl. Centraal Spoorweg-maatschappij te Utrecht, benoemd tot inspecteurs.

— De heer H. P. Addink, teekenaar bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage, herdacht dezer dagen zijn 25-jarige dienstbetrekking.

— De heer U. J. F. Groenier, aspirant adjunct-ingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen, is met ingang van 1 dezer benoemd tot adjunct-ingenieur 2e kl. bij die Maatschappij.

— In den leeftijd van 56 jaar is de beroemde Hongaarsche schilder Michael v. Munkacsy te Eindhoven bij Bonn overleden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Ingenieur-onderdirecteur der gemeentereiniging te Amsterdam op eene jaarwedge van f4000 tot f5000. Aanmelden vóór 15 Mei.

— Directeur of beheerder eener kleine metaalwarenfabriek met stoomvermogen, die voor uitbreiding vatbaar is en met circa 80 man werkt. Salaris tusschen f1000 en f2000 naar omstandigheden en bekwaamheid, met aandeel in de winst Br. fr. lett. A. O. Z., Algem. Advert.-Bur. Nijh & Van Dymar, Rotterdam.

— Teekenaar op het kantoor van een architect in een der provinciesteden bekend met detailleeren en R. K. Onder letter L. E. aan het Bureau van 's-Hertogenbosche Courant.

— Leeraar in rechtlijng en bouwkundig teekenen aan de Hoogere Burgerschool en de Burgeravondschool te Nijmegen, op eene jaarwedge van f1400. Inzending der stukken vóór 15 Mei e. k. bij den Burgemeester.

— Machine-teekenaar aan eene fabriek van stoom- en andere werktuigen, te Utrecht; zich schriftelijk wenden met opgaaf van referentiën en gewenscht salaris, onder no. 88, tot de boekh. J. G. van Tervens & Zoon, aldaar. Zelfstandig te kunnen detailleeren is vereischte.

— Praktisch bouwkundig-opzichter gevraagd voor uitvoering van een werk te Amsterdam, om direct in dienst te

Vervolg der Aankondigingen.

MAANDAG, 14 Mei.

Berkelo, te 1 uur, namens S. Leterpoll, in het café van H. D. Eibrik: het weder-opbouwen van zijn woonhuis aan de Markt ald. Inl. door den arch. G. Beltman. Aanw. in loco 14 Mei, te 10 uren.

DINSDAG, 15 Mei.

Enschede, te 12½ uren, voor de firma G. J. v. Heck en Zonen, in het Hotel „De Graaf”: het bouwen van 4 blokken, elk van 2 arbeiderswoningen, op een terrein gelegen achter Rijkswaterstaat te Twickler veld. Aanw. 12 Mei, te 10 uren, door den bouw. S. de Jong.

Oosterbeek, te 1½ uur, door burg. en weth. van Reukum ten gemeentehuis, in 2 pro.: het verrichten van bestratingen te Oosterbeek en te Reukum. Aanw. 10 Mei, te 2½ uren te Reukum en te 4½ uren te Oosterbeek. Inl. door den gem.-opz. te Oosterbeek.

WOENSDAG, 17 Mei.

Almelo, te 12 uren, namens het Liefde-gesticht „De Goede Herder”, in het hotel van ouds De Prijs: het verbouwen en uithreiden van bovengenoemd gesticht, op een terrein gelegen aan den straatweg naar Vriezenveen. Inl. door den arch. A. L. Clemens Azn. te Enschede. Aanw. in loco 15 Mei te 2 uren.

's-Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth. in het raadhuis: 10. het afbreken van twee houten barakken, het gebouw der voormalige zoogenaamde 2de afdeling, en het oude lijkenhuis met annexen, en den bouw van een nieuw lijkenhuis met bijbehorende werken. Aanw. in loco 14 Mei, te 11 uren.

20. het leggen van riolen in den Rijwijkseken weg, tusschen de Van-Leeuwenhoekstraat in het Rijwijkse Plein, in het Rijwijkse Plein, in de Huijgensstraat, in het Huijgensplein en in de Van-der-Dijckstraat, het verbreden en onderprofiel brengen van bovengenoemd uideelte van den Rijwijkseken weg, en het uitvoeren van

daarmede in verband staande werken. Aanw. 14 Mei, te 2 uren, aan de Gemeentewerf, daarna in loco.

VRIJDAG, 18 Mei.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth. ten raadhuis: de levering van 150,000 stuks trottoirklankers. Inl. door den gem.-bouwmeester. (Zie advert. in dit no.)

ZATERDAG, 19 Mei.

Utrecht, te 1½ uren, op het stadhuis: het bouwen van stallen, remise, nevengebouw, mestlokaal, enz., op het terrein voor het abattoir. Aanw. in loco 15 Mei, te 2 uren.

Vlissingen, te 12 uren, door de Koninklijke Mij. „de Schelde” ald. in 2 pers. en in massen: 10. het maken van een gebouw voor woning en bureau voor den opzichter van fortificatiën te Vlissingen, met bijbehorende bergplaats, schietstunnen en houten beschieting, op een terrein, gelegen ten Noord-oosten van de kazernes „Nieuw Arsenaal”.

20. het bouwen van 3 woningen voor gehuwde militairen, op een terrein aan de Kanaalstraat, op het zoogenaamde Eiland ald. Inl. 9. 10 en 11 Mei te 2 uren ten kantore der Mij. Aanw. in loco 12 Mei te 2 uren.

WOENSDAG, 23 Mei.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van wat.: het maken van een regelmatig rivierbed op een gedeelte van de Vecht tusschen Vlissingen en Varsen en op het busedendeel van de Regge tusschen de Laarbrug en den nieuwen moed in de verbeterde Vecht, met de uitsceering van eenige daarmede in verband staande werken in de gemeente Ambt-Onnen, prov. Overijssel. Inl. door den hoofdineg. Welcker en den ing. Steijn Parvé, beiden te Zwolle. Aanw. in loco 16 Mei, te 11½ uren. Ram. f86,800.

VRIJDAG, 25 Mei.

Zwolle, te 12 uren, aan het gebouw van het prov. bestuur: het maken en inhangen van

treden. Zij, die eenigzins met de Engelsche taal op de hoogte zijn, zullen de vo rkeur genieten. Brieven franco onder Z H 195, *Nieuw v. d. Dag*.

— Bouwkundig opzichter om dadelijk in dienst te treden; geheel op de hoogte van kerkbouw. Brieven onder letters D E aan De Opmerker (*Zie adv. in dit Nummer*).

— Teekenaar-opzichter om dadelijk in dienst te treden. Brieven onder letters A B aan De Opmerker (*Zie adv. in dit Nummer*).

— Ter benoeming tot adjunct-ingenieur bij de exploitatie der Staat-spoorwegen in Nederlandsch-Indië worden gevraagd twee werktuigkundige ingenieurs, in het bezit van de diploma's bedoeld bij de artt. 61 en 64 der wet van 2 Mei 1863 (*Staatsblad* no. 50).

Zij die voor plaatsing in aanmerking wenschen te komen, behooren zich vóór 1 Juli, bij gezegeld adres, te wenden tot het departement van koloniën.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een Bouwkundig Teekenaar wenschte gaarne spoedig geplaatst te zijn. Adres letter IJ aan het bureau van „De Opmerker”.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f60 en f50.

1 Bouwk. opz., leeft. 23 j., ongeh., verl. sal. f70.

4 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 21, 23 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f70, f60, f60 en f60.

1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f110.

3 Werktuigk. teek., leeft. resp. 21, 19 en 21 j., ongeh., verl. sal. resp. f50 en f60, f60 en f50 en f60.

1 Opz.-landm., leeft. 38 j., ongeh., verl. sal. f125.

1 Waterbotwk.-opz., leeft. 21 j., ongeh., verl. sal. f60 en f70.

MAANDAG, 28 Mei.

Amsterdam, te 3 uren, door de Nederlandsche Boek-Maatschappij, aan het kantoor der Maatschappij, Bon.-en-Amstel no. 349: het aanleggen van wegen en het ophoogen van bouwterreinen in den Bisschopsdijkse Buitenvelderschen polder, aan de Kuydsdijk. Aanw. 21 Mei, te 10½ uren, op het terrein.

's-Gravenhage, te 11½ uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het prov. bestuur: het uitvoeren van buitengewone herstellingen aan de werken behoorende tot het rijkswater tusschen 's-Gravendeel en Wieldrecht in de prov. Zuidholland. Inl. door den hoofdineg. van wat., den ing. van wat. in het zuidelijk arrondissement van het 10e district te Brielle en des opz. J. C. Bauman te Dordrecht. Aanw. in loco 21 Mei, te 11 uren. Ram. f2350.

WOENSDAG, 30 Mei.

Amsterdam, door de Maatschappij tot Exploitatie van het American-Hotel, in dit hotel: het bouwen van een nieuw hotel en café restaurant op het hoekterrein Leidse Kade, Leidse Plein en Marnixstraat te Amsterdam, in twee percelen en in massen. Inl. door de arch. H. G. Jansen en W. Kromhout Czn.

VRIJDAG, 1 Juni.

Zwolle, te 12 uren, door den Commissaris der Koningin aan het gebouw van het prov. bestuur: het verrichten van baggerwerk tot verdieping van het vaarwater tusschen de beide IJdammen in het Zwolsche Diep en daarbuiten in zee, in de provincie Overijssel. Inl. door den hoofdineg. Welcker te Zwolle, den ing. Steijn Parvé ald. — die kennis geeft van het proces-verbaal van aanw. — en bij den adj. opz. Duif te Genemuiden. Ram. f0,30 per M³.

Op onbepaalde datum.

Oudeschoot, door den arch. Joha. H. Bor-

ver te Joure: het bouwen van een stoommolen-
abriek c. a. met d'actieswoning. Aanw. in
-oco 8 Mei te 2 uren.

Vervolg der uitslagen.

Leiden, 30 April: het restaureren van het
door brand beschadigde perceel Nieuwe Rijn no.
6 te Leiden. Minste inschrijver Henswon f1449.
Leenwarden, 4 Mei, in het lokaal van
het prov. bestuur: het maken van een steen-
glooiing langs de westzijde van het Schapeveld
te Stavoren, met bijbehorende werken; ingek.
14 bijl. Laagste inschr. C. P. Bakker, Stavoren,
f16,966. Raming f17,200.

Middelburg, 4 Mei: lo de voorziening
der boorden van het kanaal van Ter-Neuzen
(de inschrijving geschiedt naar het aantal
meters zware beschouwing te maken voor
f25,000); ingek. 9 bijl. als: G. Klootwijk,
Papendrecht, 860 M.; M. van den Hoek,
866 M.; A. A. de Wilde, Goes, 867 M.; J.
Lindenbergh Cx., Wemeldinge, 868 M.; K.
de Vos, 868 M.; B. van Eck, 874 M.; C. van
der Hooft, 880 M.; G. J. Balkenstien, 885 M.;
A. Tholens Dz. voor 889 M. De overigen
te Terneuzen.

20. het aanbrengen van een voorziening
aan het onderzeech beloop vóór het zee-
einde van den Oosthavendam te Breakens,
behoorende tot de havenwerken in de provincie
Zeeland. Bestek no. 105, dienst 1900; ingek.
12 bijl. als: J. de Jonge, Middelburg, f4693;
W. de Kluiver, Slidrecht, f4625; C. van der
Plas Jr., Hardinxveld, f4510; P. Monjé,
Breakens, f4497; B. van Eck, f4487; M. van
den Hoek, f4444; A. Tholens Dz., f4390;
J. de Bree Fz., f4388; B. den Exter van
den Brink, Krabbendijke, f4300; J. Linden-
bergh Cx., Wemeldinge, f4210; C. de Wilde Az.
Kattendijke, f4186; P. J. Visser Pz., Hans-
Weert, f4086. De overigen te Terneuzen.
Raming f5000.

Opbouwen van FABRIKSSCHOORSTEENEN.

Radiale Machinele Gatensteen

NAGERPERSTE GEVELSTEENEN

(Appelbloesem.)

PROFIELSTEENEN.

Klinkers.

Waalvorm en Drielingen

STOOMTIMMER- HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BOLZARD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare
Houten woonhuizen, Directie-
kesten, Ziekenbarakken en
Tuinkoepels.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 30 Rohin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Privaat-Inrichtingen. —
Shanks Closets zijn nog niet overtuigd — Porseleinen Badkuipen, IJeren Badkuipen. —
Closets, Waschta's, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE.
Belaast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
ROTTERDAM. Glasverzilvering
Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b. id. Nieuwe Binnenweg. **TOEGEVOEGDE WAARDE**
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende
constructies. Prijscuranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ Rotterdam,

legt Houtgraniet-Vloeren uit één stuk, zonder naden of
voegen in Vestibules, Gangen, Portalen, Kantoren, Keukens, Badkamers, Slaap-
kamers, Kinderkamers, Waranden, Serres, Ziekentzaken, Schoollokalen, Winkels,
Magazijnen, Café's en Biljartzalen. Levert Traptreden en Platen
van elke gevraagde afmeting voor Aanruchbanken in Keukens,
Toonbanken in Winkels, Bagagebalies in Stat ons enz.

Aanvragen, met opgave van grootte en bestemming, adresseere men
Wijnstraat 113-115 (Kantoor) ROTTERDAM.

Platen van 1 x 1 en 2 x 1 M' in geel, rood, bruin en zwart,
dik 2 c.M. zijn voorradig. — Zie in De Ambachtsman van 26 Aug. 1899
het rapport geteekend J. A. VAN DER KLOES, op aanvraag verkrijgbaar.

B. HOLSBOER.

Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJKE GEBRUIK.

BEKROOND voor WATERPAS, HOEKHEET- en andere INSTRUMENTEN
met Silver 1858, 1861, 1863 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Notatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Bouwkundig Opzichter.

Voor het bouwen eener R. K. kerk
wordt gevraagd een **BOUW-
KUNDIG OPZICHTER**, ge-
heel op de hoogte met den kerkbouw.
Salarij f90 per maand.

Brieven onder letters **DE franco**,
aan het Bureau van dit Blad.

Een Hollandsch ARCHITECT

vraagt voor twee groote Prijsvraag-
projecten een **Bekwaam Archi-
tect** als Compagnon. Adres **A. DE
HERDER, Bremen, Wall 171.**

TEKENAAR.

Door afdruk der werkzaamheden zou
een **Bouwkundig Tekenaar**
zich gaarne als zodanig geplaatst
willen zien. Adres onder letter **Y**, aan
het Bureau van „De Opmerker“.

Bouwkundig TEKENAAR-OPZICHTER

wordt gevraagd om dadelijk in
dienst te treden; eenige kennis van
kerkbouw strekt tot aanbeveling.

Brieven aan „De Opmerker“, letter
A B met referentiën.

PRIJSVRAAG.

Het Gemeentebestuur van 's-Herto-
genbosch noodigt uit tot medewerking
aan een prijsvraag voor een

MONUMENTALE FONTEIN,

te plaatsen op den Stationsweg,

ter verwezenlijking van de bedoelingen
van het legaat, door de gemeente ont-
vangen van wijlen Jhr Mr P. J. BOSCH
VAN DRAKESTEIN, Commissaris der
Koningin in Noord-Brabant.

Programma en teekeningen liggen
ter inzage op het Gemeentehuis en
zijn te verkrijgen tegen betaling van
f1.50, bij den Ingenieur-Architect
der gemeente.

Waterpas-Instrument.

Ter overname aangeboden een
waterpas-instrument (Troughton
met boussole) met kist en drievoet. Alles
in uitstekenden staat. Prijs bij be-
zichtiging overeen te komen.

Reflecteerenden wenden zich met fr.
br. **A D**, aan het Bureau van dit Blad.

HOUTEN

Parketvloeren.

GEBR. VAN MALSEN,

Stoomtimmerfabriek — DEN HAAG.

L. van der Hoorn, DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van **ELECTRISCHE SCHEL-
LEN, NUMMERBORDEN, TELE-
PHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS** enz.
Complete installatiën voor **GAL-
VANOPLASTIEK, VERNIKKELEN,**
VERGULDEN, VERZILVEREN enz.
**DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIJP-
SCHIJVEN, CHEMICALIEN, APPA-
RATEN** enz.

Begrotingen, Prijscuranten enz.
gratis.

Gemeente Vlissingen.

AANBESTEDING

van de levering van **150,000 stuks**
Trottoirklinkers.

BURGEMEESTER en **WETHOU-
DERS** van Vlissingen zijn voornemens
op **Vrijdag 18 Mei a. s.**, des
namiddags ten twee uren ten **RAAD-
HUIZE** in het openbaar aan te be-
stellen:

De levering van **150,000**
stuks Trottoirklinkers.

Het bestek is tegen betaling van
f0.15 verkrijgbaar bij den Gemeente-
Bouwmeester, bij wien tevens de noodige
inlichtingen te bekomen zijn.

Gemeente-Gasfabriek, WORMERVEER.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 15den Mei**
1900, des namiddags te 2 uur, zal
de Directeur der Gemeente-Gasfabriek,
namens de Commissie van Beheer, ten
zijnen Kantore aanbesteden:

Het veranderen van eenige
bestaande Gebouwen:

het bouwen van een
nieuwe Stokerij met
Lokalen voor Exhaus-
ters, Ketels en Ammo-
niaktoestel;

het maken van een
Ammoniakwaterput;
het maken van een
Kolenloods en eenige
bijkomende werken op
het terrein van de Gas-
fabriek.

Bestek met Teekeningen liggen ter
visie in het lokaal van besteding en
zijn van af **Woensdag 2 Mei** verkrijg-
baar tegen betaling van **f3.50**.

Inlichtingen worden gegeven elken
werkdag tusschen 2 en 4 uur, ten
kantore van den Gemeente-Architect.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 8ten Mei 1900, te 2 uur
namiddag.

De Directeur,
P. N. LABRIJN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 8ten Mei**
1900, des namiddags ten 2 ure (locale
tijd), aan het Centraalbureau der Maat-
schappij tot Exploitatie van Staats-
spoorwegen, in het Moreelse Park te
Utrecht, van:

Het plaatsen en monteren
van **Lichtmasten en**
**Houten Geleidingspa-
len**, het leveren en stel-
len van een **Houten**
**Gebouwde Geleidings-
materialen**, benodigd
lijzerwerk enz. voor
de **Electrische Verlich-
ting** van het Empla-
cement op het Station
ROTTERDAM (D. P.)

Begroting **f2700**.

De besteding geschiedt volgens § 25
van het bestek.

Het bestek ligt van den 28sten April
1900 ter lezing aan het Centraalbu-
reau in het Moreelse Park en aan het
bureau van den Heer District-Ingenieur
M. L. BLEULAND VAN OORDT, te
Rotterdam, en is op franco aanvraag
(per brief) aan genoemd Centraalbureau
(Dienst van Weg en Werken) te ha-
komen, tegen betaling van **f0.50**
voor het bestek en **f1.—** voor de
teekeningen.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den District-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 8sten April 1900, ten
1.30 ure namiddag (locale tijd).

Utrecht, den 19den April 1900.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag 25 Mei 1900**, des
namiddags ten 2 ure, zal de
Naamloze Vennootschap „de Gooische
Bouwgrond-Maatschappij“, gevestigd te
BUSSUM, in het Hout „VLINTLAAN“
worden aanbesteed:

Het dempen van slooten
en ophoogen van een
terrein, en het aanleg-
gen van straatwegen,
op gronden, gelegen in
de Gemeente **BUSSUM**,
groot 11 Hectare, 55
Are, 21 Centiare.

Aanwijzing zal gedaan worden op
11 en 14 Mei a. s., des namiddags
ten 2 ure.

Bestek en teekeningen zijn verkrijg-
baar tegen betaling van **f2.50** bij
de Architecten

J. F. EVERTS,
Bussum.
SMITS en SCHULZ,
Naarden.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 8ten Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 818.

Het verbeteren van het ballastbed op de lijn **NIJMEGEN-VENLO** door het opbrengen van grove gewassen grind.

Begroting f 112500.—

De besteding geschiedt volgens § 19 van het bestek.

Het bestek ligt van den 17den April 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den heer Sectie-Ingenieur D. MOLENAAR te Zutphen en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 30sten April 1900, ten 10 ure voormiddag (West-Europese tijd), wachtkamer 3e klasse te Nijmegen en verder per extra trein.

UTRECHT, den 12den April 1900.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Breda zullen op **Maandag 21 Mei 1900**, des middags te 12 uur, ten gemeentebuisje aldaar, in het openbaar

AANBESTEDEN:

het bouwen van een twaalfklassige school voor openbaar lager onderwijs, met woning en afsluitmuur, aan de Middeleeuw.

De voorwaarden van aanbesteding liggen op de gewone uren ter gemeentesecretarie ter inzage, en inlichtingen zijn te bekomen op het bureau der gemeentewerken, elken werkdag, des voormiddags van 9 tot 12 uur.

Aanwijzing in loco op Dinsdag 15 Mei 1900, des voormiddags te 11 uur. Gedrukte voorwaarden met tekening zijn ter gemeentesecretarie verkrijgbaar tegen betaling van f 2.50 per exemplaar.

BREDA, 30 April 1900.

Namens Burgemeester en Wethouders voornoemd:

De Gemeente-Secretaris,
A. R. VERMEULEN.

Openbare AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der gemeente Utrecht zijn voornemens op **Zaterdag 19 Mei 1900**, des namiddags ten 1 1/2 uur, in het openbaar ten **STADHUIZE**

aan te besteden:

Het bouwen van stallen, remise, nevengebouw, mestlokaal, enz. op het terrein voor het abattoir.

Bestekken en teekeningen liggen ter inzage aan het Bureau der Gemeentewerken Achter Klarenburg en zijn aldaar, zoomede ten Stadhuis (Afdeling Financien) en bij de Boekhandelaren VAN TERVEEN & ZOON te verkrijgen tegen betaling van f 1.— per exemplaar met teekeningen afgehaald en van f 1.05 franco toegezonden per post.

Aanwijzing in loco zal geschieden op Dinsdag 15 Mei e. k., des namiddags te 2 uur.

UTRECHT, 4 Mei 1900.

De Secretaris der Gemeente Utrecht,
J. BOOL.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

op **DINSdag 8 Mei 1900**,

des namiddags ten 2 ure (West-Europese tijd) aan het Bureau van den Sectie Ingenieur der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Stationsgebouw te Groningen, van:

BESTEK N.

Het uitvoeren van eenige herstellings- en vernieuwingswerken met bijlevering der materialen aan gebouwen, kunstwerken en inrichtingen behoorende tot de lijnen Harlingen-Nieuweschans, Groningen-Delfzijl, Sauwerd-Roodeschool en Bellen-Groningen in 9 perceelen.

De besteding geschiedt volgens § 31 der Algemeene Voorwaarden, genoemd in § 151 van het bestek.

Het bestek ligt van den 21 April 1900 ter lezing aan het bureau van den heer Sectie-Ingenieur Jhr H. H. SANDBERG VAN BOELENS te Groningen, en is op aanvraag aan genoemd bureau te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

De Algemeene Voorwaarden op het bestek van toepassing, zijn terzelfder plaatse te verkrijgen tegen betaling van f 0.25.

Inlichtingen worden gegeven als in het bestek vermeld.

GRONINGEN, den 19n April 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

op **Vrijdag den 18 Mei 1900**, des namiddags ten 2 ure (Greenwich-tijd) op het Bureau van den Sectie-Ingenieur (kamer no 8) bovenverdieping Station ZWOLLE van:

BESTEK L.

Verriichten van Onderhoudswerken, Verfi- en Behangwerken, met bijlevering van de materialen, aan de Gebouwen, Kunstwerken en verdere werken, behoorende tot de lijnen DEVENTER-LKEUWARDEN, MEPPEN-BELLEN en ZWOLLE-WIERDEN.

in 14 Perceelen.

Het bestek ligt van 5 Mei 1900 ter lezing aan het Bureau van den heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX te Zwolle en is op franco aanvraag aan genoemd Bureau te bekomen tegen betaling van f 0.50. Tevens zijn daar te verkrijgen tegen betaling van f 0.25 per stuk de Algemeene Voorwaarden voor de uitvoering van Herstellings-, Vernieuwings- en Verfiwerken onder beheer van den dienst Weg en Werken, vastgesteld December 1897 met het 1e Verbeterblad, op dit bestek van toepassing.

Inlichtingen worden gegeven door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden zooals in het bestek is bepaald.

ZWOLLE, den 4 Mei 1900.

AANBESTEDING.

Op **Donderdag den 24sten Mei 1900**, des middags te twaalf uren, zijn Burgemeester en Wethouders der gemeente Leiden voornemens op het Raadhuis aldaar, **AAN TE BESTEDEN:**

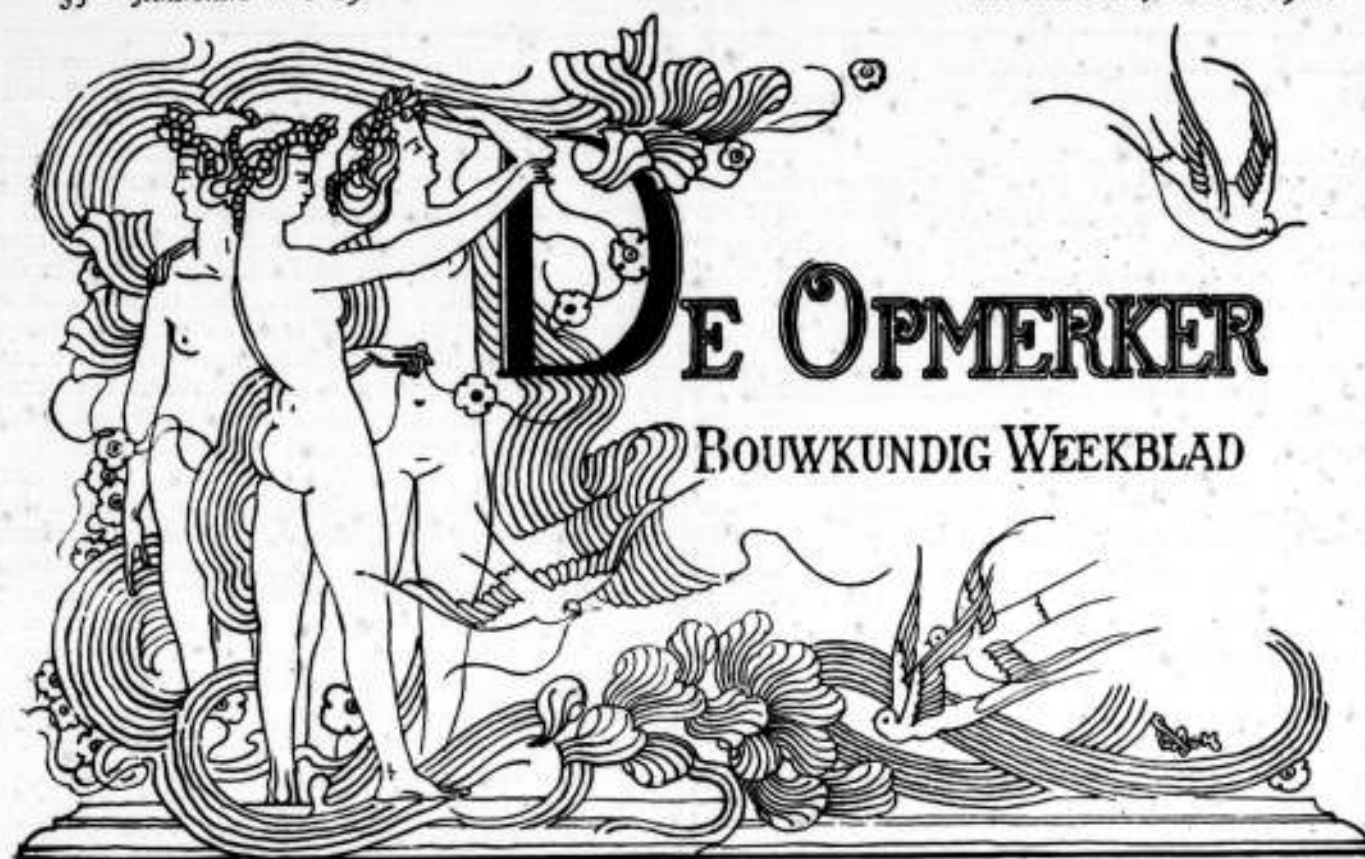
Het bouwen van een **KORNBREURS** achter de perceelen Nieuwe Rijn no. 20 en 21.

Het bestek en de tekening liggen ter inzage en overname op het Bureau van Gemeentewerken, op elken werkdag de besteding voorafgaande, van 's morgens te 9 uren tot 's namiddags te 4 uren en is aldaar zoolang de voorraad strekt, à f 1.50 per stel verkrijgbaar.

Aanwijzing in loco op Maandag 14 Mei 1900 des voormiddags te 10 uren.

Verdere inlichtingen verkrijgbaar op 't Bureau van Gemeentewerken, dagelijks tusschen 11 en 12 uren.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 1-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno. ees van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsigen, slechts tweemaal gerekend.

SLACHTHUIS DER GEMEENTE GRONINGEN

(Met een plaat.)

In het midden der vorige week verscheen bij den uitgever P. Noordhoff te Groningen een boekje getiteld „Het openbaar slachthuis der gemeente Groningen“, beschreven door W. J. Roelisma Hzn., lid van den gemeenteraad van Groningen.

Het boekje bevat eene plattegrondteekening van dit slachthuis. Wij meenen de lezers van dit blad geen ondiens te doen door eene reproductie van deze plattegrondteekening daarin op te nemen.

Aan den inhoud van het boekje, dat in korte trekken de geschiedenis van het ontstaan van dit slachthuis vermeldt en waarin verder beschreven wordt hoe het is en hoe het gebruikt wordt, ontleenen wij het volgende:

Nadat ongeveer 18 jaar geleden een verzoek van particulieren om in deze stad een abattoir op te richten werd gewezen van de hand, werd de zaak eerst in 1893 weder opnieuw in behandeling genomen en werd in 1896 in beginsel besloten, dat van gemeentewege een abattoir zoude worden opgericht. Als een gevolg van dit besluit werd een raadscommissie benoemd voor den aankoop van grond en voor de verdere leiding der zaak. Aan deze commissie werd toegevoegd de adjunct-directeur der gemeentewerken, L. M. Moolenaar, die met de commissie de slachthuizen te Aken, Keulen, Barmen en Wesel bezocht en verder het plan ontwierp en uitvoerde, dat op de teekening is voorgesteld.

De gebouwen werden uitgevoerd voor rond 273,000 gulden. De transport- en slachtinrichtingen werden geleverd door de Maschinenbau-Actiengesellschaft, vorm. Beck & Henkel te Cassel voor f 34,225, en de koel- en ijsbereidingstoestellen door de Gesellschaft für Linde's Eismaschinen te Wiesbaden, voor de som van

rond 64,000 gulden. De installatie voor de elektrische verlichting werd opgedragen aan de Allgemeine Electricitäts-Gesellschaft te Berlijn voor de som van ongeveer 7500 gulden.

Wij lezen verder dat de gezamenlijke uitgaven ten behoeve van dit slachthuis ongeveer 430,000 gulden zullen bedragen.

Onder het hoofdstuk „Hoe het is“ vindt men vermeld, dat het slachthuis buiten de bebouwde kom der gemeente is opgericht. Betreedt men den ingang, die in kunstig gesmeed ijzer door opschrift en stadswaapen de bestemming van het geheel uitdrukt, dan heeft men ter rechterzijde de portierswoning en de cantine (1) en links het administratie-gebouw. (2) Dit laatstgenoemde gebouw bevat, behalve de noodige dienstlokalen en een woning voor den directeur, de vereichte bureau's voor de ambtenaren der rijksbelastingen. Onmiddellijk achter deze gebouwen is het voorplein gelegen. Aan de westzijde van dit plein is eene overdekte wagenruimte (3) aangebracht. Langs de noordzijde bevinden zich de stallen (4) en de ruimte voor mest (5), alsmede een afzonderlijke stal voor varkens (6).

Op de oostelijke grens van het voorplein staat het hoofdgebouw (7) met zijne slachthallen, het koelhuis, het ketel- en machine-huis, de lokalen voor de koelmachine, de ijsbereiding, de darmenwasscherij en hetgeen verder tot het meer fabriekmatige deel der inrichting behoort.

In het volle licht, dat door talrijke ramen binnenstroomt, en niet minder door de elektrische verlichting door vele gloei- en booglampen, maakt het inwendige der beide slachthallen een goeden indruk. De wanden bestaan voor het benedengedeelte uit fraaien baksteen, terwijl zij daarboven lichtkleurig gestucadoord zijn; het spantwerk der bekapping heeft zijne natuurlijke kleur behouden. De vloeren zijn van gelen Frie-

schen klinkersteen gemetseld, een plaveisel dat hier de voorkeur verdient boven tegels of cement-beton. Een der muren in de zuidelijke hal geeft een zesrege-
lig vers te lezen, dat op het hier uitgeoefend worden-
de handwerk toepasselijk is. Behalve de reeds ge-
noemde gebouwen vindt men een gebouwtje (8) dat
op den beganen grond een vertrek bevat uitsluitend
ten dienste van de Sjochet (slagers volgens den Jood-
schen ritus) en daarboven eene afzonderlijke ruimte,
voor de slachters en hunne gezellen, waarin zij de noo-
dige berguimte vinden in 24 afzonderlijk afgesloten
afdeelingen, welke elk door eene luchtzuiger met de
buitenlucht in verbinding staan. Voorts vindt men
op het terrein het gebouw voor ijsbereiding (9), een
woning voor den machinist en den stoker (10) en twee
afzonderlijk staande gebouwen (11 en 12) bestemd
voor slachthuis voor ziek vee en voor paarden, beide
met eene afzonderlijke afdeeling voor stalling. Einde-
lijk bevindt zich op de uiterste grens van het terrein
een gebouwtje voor bloedbereiding (13).

Alle gebouwen zijn opgetrokken van harde waal-
steen, waarin hier en daar versieringen van gekleurde
baksteen zijn aangebracht, afgewisseld door banden
en hoekstukken van gehouwen steen. Keurig afge-
werkt, maakt het geheel bij allen eenvoud een aange-
namen indruk. De zaakkennis, waarmede de heer Moo-
lenaars eene hem aanvankelijk vreemde inrichting
heeft weten te ontwerpen en den bouw ervan tot
een gelukkig einde te voeren, verdienen groote waar-
deering.

De waterafvoer geschiedt door riolen met een hon-
derdtal zinkkolken en stankafsluiters. Alle riolen ver-
eenigen zich in een hoofdriool dat uitmondt in een
klaarbekken (14) waarin het afvalwater zich verza-
melt. Dit bekken bestaat uit vier groote en twee klei-
ne afdeelingen, waarin de vaste deeltjes van het water
worden teruggehouden.

Voor de verlichting zijn, behalve de noodige gas-
branders, 32 hoog- en 102 gloeilampen aangebracht.

Het terrein is langs de openbare wegen afgesloten
door een muur en overigens door een houten hekwerk.

Nog zij vermeld, dat de vloeren der gebouwen 2.90
M. boven den waterstand zijn gelegen en het oor-
spronkelijk terrein ongeveer met 2 meter zand is op-
gehoogd. De bodem, welke onder deze zandlaag tot
eene aanzienlijke diepte uit klei bestaat, maakte het
noodig, alle muren der gebouwen op paalfundering
te bouwen, waartoe 2250 palen werden ingeheid.

Gelijk reeds is gezegd, wordt in een volgend hoofd-
stuk een beschrijving gegeven van de wijze waarop
het slachthuis gebruikt wordt. Eene omschrijving wel-
ke ten doel heeft de personen, welke de inrichting
moeten gebruiken, voor te lichten.

Verder bevat het boekje als bijlagen de verordenin-
gen in zake het gebruik der inrichting, de heffing der
slacht- en andere gelden en de instructiën voor de
ambtenaren, welke aan de inrichting verbonden zijn.
Deze zijn hier niet ter zake dienende. Evenwel bevat-
ten zij belangrijke aanwijzingen voor gemeentebestu-
ren, welke tot de oprichting van een openbaar slach-
thuis mochten willen overgaan.

De gemeente Groningen is intusschen eene stich-
ting rijker geworden, welke voor vele gemeenten een
uitstekend voorbeeld kan zijn.

VAN DE PARIJSCHЕ TENTOONSTELLING.

Het „Oude Parijs" is een van de weinige gedeelten
der tentoonstelling die gereed zijn. Men kan het niet
meer zonder iets dergelijks stellen, sinds te Antwer-
pen en te Amsterdam zulk een pastiche zoo groote
aantrekkingskracht bleek te bezitten.

Er was voor het oude Parijs slechts een betrekke-
lijk smalle strook grond langs de Seine beschikbaar;
om meer ruimte te verkrijgen heeft men een steiger
in de rivier gebouwd. Het heien was iets ongewoons
voor de Parijzenaars; zij werden dan ook niet moe-
de, naar de werkzaamheden te kijken.

De ligging, tegenover het Champ de Mars, is zeer
gunstig. Van den pont de l'Alma betreedt men de
stad door een poort, die een navolging is van de oude
porte St. Michel. Daar zulk een versterkingswerk op
een tentoonstelling een minder aangenaam effect zou
maken, zoo heeft men zich enkele vrijheden veroor-
loofd. Boven de vestingmuren zijn huisjes gebouwd,
zooals dit in de middeleeuwen wel geschiedde.

Als men de poort is doorgestaan komt men op een
plein, waar in een hoek een nabootsing van een der
oude torens van het Louvre is geplaatst, die zeker
40 M. hoog, een grootsch gezicht oplevert. Aan dezen
toren sluit zich het eerste stadhuis van Parijs aan. Het
is een tamelijk bescheiden gebouwtje, dat wel iets van
het oude Amsterdamsche stadhuis heeft. Beneden zijn
arcades aanwezig, boven openen zich de drie vensters
der raadzaal. Tegenover dezen gevel staat een andere,
die den ingang van het vroegere Karthuizersklooster
weergeeft. Hier is een poging tot polychromie ge-
daan, die echter wat al te schrill is uitgevallen.

Het pleintje, dat Place du Pré-aux-Clercs gedoopt
werd, ziet er schilderachtig uit. Trapjes, winkeltjes, al
die toevalligheden, welke men op afbeeldingen van
oude steden vindt, zijn ook hier niet vergeten.

Twee straten, evenwijdig aan de Seine, komen op
het plein uit, en wel de Rue des Vieilles Ecoles en
de Rue des Remparts.

In de eerste straat vindt men een nabootsing van
het huis, waarin Molière geboren werd. Het dagtee-
kende uit de 15e eeuw en heeft tot 1810 bestaan in
de Rue des Etuves-Saint-Honoré. Het was een huis
in vakwerk, en op den hoekstijl had een beeldhou-
wer een boom gesneden, waarin apen klommen, mis-
chien wel een illustratie van de oude spreuk: „Als
de apen klimmen willen ziet men....." enz. Daarom
heette het huis „in de apen". Dit alles vindt men hier
weer.

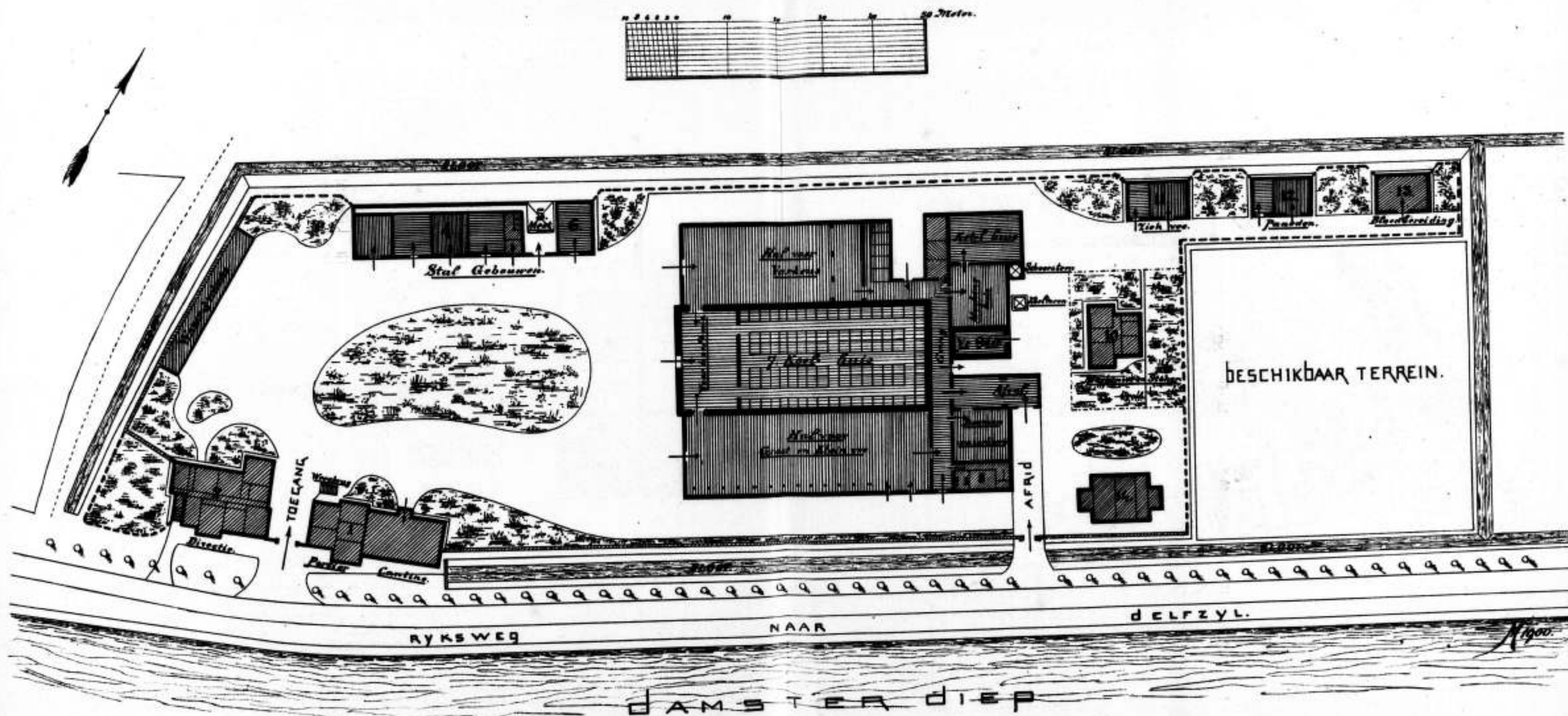
Het huis daarnaast is dat, hetwelk de beroemde
„verluchter" van boeken, Nicolas Flämel, in 1407 in
de Rue de Montmorency, bouwen liet. Het bestaat
nog, maar werd in den loop der tijden tot onherken-
baar wordens toe veranderd. Hier is het nu weer in
al zijn luister. Flämel was een menschevriend; hij
verhuurde de benedenverdieping, woonde zelf op de
eerste, en stond de tweede om niet aan werklieden ter
bewoning af. Nog is de balk bewaard, waarop men
leest, hoe deze bewoners hun huur voldeden, door
één Pater Noster en één Ave Maria op te zeggen.
Daarboven is de H. Drieëenheid verbeeld, die door
Flämel en zijn vrouw, vergezeld door engelen, wordt
aangebeden.

Als buurman komt nu Robert Estienne, de eerste
boekdrukker. In een oud huis heeft men, naar het
voorbeeld van het Musée Plantin, een 15e-eeuwsche
drukkerij ingericht.

Vele aardige huisjes en winkeltjes vormen de over-
gang naar de kerk Saint-Julien des Ménetriers. Zij
werd in de 14e eeuw gesticht door het gilde der mei-
streels, en er was een gasthuis voor zieke gildebroe-
ders aan. De kerk dient voor muziekzaal, en er wordt
goede kerkelijke toonkunst in ten gehoor gebracht.
Bijzonder trekt de aandacht het carillon in den toren,
voor de Parijzenaars iets nieuws, doch niet te verge-
lijken met die van Holland en Vlaanderen.

In de Rue des Remparts, die met deze straat even-
wijdig loopt, zijn tal van oude winkelhuisen opgericht.

OPENBAAR SLACHTHUIS TE GRONINGEN.

De uithangteekens zouden Van Lennep en Ter Gouw, leefden zij nog, in verrukking brengen. Daar is „de spinnende zeug“, „de geit die op de harp speelt“, „de ezel op wacht“, daar zijn „de vier Heemskinderen“, natuurlijk op het ros Beyaart, daar heeft een spekslager „St. Antonius“ uithangen, en ook „de drie zalmen“, „de wildeman“, de „gulden os“ ontbreken niet.

Met de oude hallen en een gedeelte van het oude Chatelet eindigt hier de eigenlijke middeleeuwsche afdeeling.

De bezoeker wordt dan naar de 17e eeuw verplaatst, en wel op den „Pont-au Change“, die met winkels dicht was bezet, juist zooals nog thans de Ponte Vecchio te Florence. Hier hebben handelaars in oudheden, goudsmeden en boekverkoopers hunne tenten opgeslagen.

Maar ook de 18e eeuw wilde men niet overslaan, en dit ontleent aan het geheel wel eenigszins zijn waarde. Want de plotselinge overgang van drie eeuwen is wat al te kras.

Het einde van het Oude Parijs wordt gevormd door een nabootsing van een verdwenen gedeelte van het Palais de Justice. Van binnen is hier een feestzaal ingericht, waar de bekende „Bodinière“ haar voorstellingen geven zal. Tegen dit paleis is de oude trap van de Sainte Chapelle aangebouwd, een zeer pottosk geheel, met haar winkeltjes en haar groote bogen.

In verband met dit paleis vindt men een 16e-eeuwsche stadswijk aangelegd, die op zichzelf wel aardig is, doch die, na alles wat vooraf ging, wel eenigszins uit den toon valt.

Er is iets ziekelijks in, door valschen schijn tot nieuw leven te willen opwekken, wat voor goed dood is. En hoeveel moeite ook gedaan werd, om alles zoo getrouw mogelijk weer te geven, iemand van fijnen smaak zal er zich aan ergeren, dat men de eeuwen geplunderd heeft, alleen om geld te verdienen en het groote publiek iets te zien te geven, waar het van houdt.

De verkoopsters hebben zich wel in historische kostumes gestoken, doch men ziet aanstonds „qu'elles viennent de Batignolles“. En daar men de bezoekers niet verplichten kan zich in een passend gewaad te steken, alvorens de oude wijken te betreden, zoo is het anachronisme bijzonder hinderlijk.

Wie smaak heeft, gaat niet naar de Parijsche tentoonstelling. De menschen met smaak zijn echter zó zeldzaam, dat de ondernemers der wereldkermis zich niet ongerust behoeven te maken.

Voor al van de Seine gezien is het oude Parijs wel aardig. De ontwerper, A. Robida, heeft zich zeer veel moeite gegeven, en zijn werk kan met dat van andere „oude“ steden gerust worden vergeleken.

Een grief is slechts, dat hij te veel heeft willen geven. Door zich tot de 15e en 16e eeuw te bepalen, zou zijn werk aan eenheid hebben gewonnen.

ADJUNCT-INSPECTEURS VAN DEN ARBEID

De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid brengt ter kennis van belanghebbenden:

dat in den loop van dit jaar een of meer adjunct-inspecteurs van den arbeid kunnen worden benoemd; dat aan de betrekking van adjunct-inspecteur van den arbeid is verbonden eene jaarwedde van f 1500, die bij gebleken geschiktheid kan gebracht worden tot f 2500;

dat zij, die op 1 Januari 1900 hun 36ste levensjaar nog niet waren ingetreden, en in aanmerking wenschen te komen voor de betrekking van adjunct-in-

specteur van den arbeid, zich vóór 1 Juni a. s. bij gezegd adres aan zijn Departement kunnen aanmelden, onder overlegging van hunne geboorte-akte en van diploma's en verdere stukken, waaruit kan blijken waar zij hunne theoretische kennis hebben verkregen en aan welke inrichting zij practisch werkzaam zijn geweest.

Zij, die zich zullen hebben aangemeld, zullen — hetzij allen, hetzij een gedeelte van hen — door den Minister vóór 1 Juli a. s. worden uitgenoodigd om zich in den loop der maand Juli a. s. te onderwerpen aan een onderzoek naar hunne geschiktheid en hunne bekwaamheid in de navolgende vakken:

A. Wetgeving.

10. de Arbeidswet, de Veiligheidswet en de krachtens die wetten genomen algemeene maatregelen van bestuur, de Hinderswet en de Stoomwet;

20. de hoofdbeginselen van het administratieve recht, van het materiele en formeele strafrecht en van de rechterlijke organisatie, voor zooveel deze onderwerpen in dadelijk verband staan met de sub 10. genoemde wetten;

30. de hoofdbeginselen van de wetgeving in een of meer der navolgende Rijken, ter keuze van den candidaat: Frankrijk, Engeland, Duitschland en Zwitserland, betreffende de onderwerpen, geregeld in de Nederlandsche Arbeidswet en Veiligheidswet.

B. Gezondheidsleer.

De beginselen der gezondheidsleer, voor zooveel betreft fabrieken en werkplaatsen, meer bepaald met het oog op verlichting, verwarming, ventilatie en gevaar voor vergiftiging en besmetting.

C. Kennis van werktuigen.

10. Inrichting en werking der motoren;

20. Werktuigen tot het verplaatsen van lasten in en buiten fabrieken;

30. Bekendheid met het berekenen van het vermogen der sub 20. bedoelde werktuigen en der constructie van de hoofddeelen daarvan met het oog op het ontstaan van gevaar.

D. Leer der bedrijven.

10. Kennis van een of meer der onderwerpen, genoemd in de hieronder sub 20. vermelde groepen, ter keuze van den candidaat;

20. Het geven van een algemeen overzicht van de bewerkingen van de grondstoffen of van den gang van het bedrijf, en, waar deze daarbij voorkomen, van de scheikundige processen bij twee der volgende onderwerpen, waarvan één uit groep I en één uit groep II, ter keuze van den candidaat, een en ander voor zoover niet van meer bijzondere kennis in een der onderwerpen ingevolge het hierboven sub 10. bepaalde is gebleken:

Groep I.

a. mechanische bewerking der metalen en van het hout;

b. spinnerijen en weverijen;

c. papierfabrieken, boek- en courantedrukkerijen.

Groep II.

a. suiker- en aardappelmeel-industrie;

b. zeep- en kaarsenfabricage;

c. bierbrouwerijen en spiritus-industrie;

d. technologie van brandstoffen en lichtgas.

Bij de behandeling der vakken sub C en D zal den candidaat de gelegenheid worden gegeven blijken te geven van zijne bekendheid met de inrichtingen bij de verschillende werktuigen, aangebracht tot het voorkomen van ongevallen bij het gebruik.

Om ter benoeming te kunnen worden voorgedragen moet bij een geneeskundig onderzoek door een of meer door den Minister aan te wijzen geneeskundigen blijken, dat de candidaat lichamelijk geschikt is de betrekking van adjunct-inspecteur van den arbeid te vervullen.

Nadere inlichtingen omtrent het in dit programma vervatte, worden mondeling aan het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid (afdeeling Arbeid en Fabriekswezen) verstrekt.

PRIJSVRAGEN

MONUMENTALE FONTEIN TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch schrijft een prijsvraag uit voor een monumentale fontein, te plaatsen op den Stationsweg, ter verwezenlijking van de bedoelingen van het legaat, door de gemeente ontvangen van wijlen Jhr. Mr. P. J. Bosch van Drakestein, Commissaris der Koningin in Noord-Brabant.

De prijsvraag wordt uitgeschreven onder de volgende bepalingen:

10. De mededinging staat open voor alle Nederlandsche of sedert 1 Januari 1899 in Nederland gevestigde kunstenaars.

20. De fontein moet, behalve een sieraad voor de stad, een gedenkteken zijn, herinnerende aan wijlen de echtgenoot en aan twee op 16-jarigen leeftijd overleden dochters van den erflater, terwijl met hare strekking tot het verschaffen van drinkwater aan de ingezetenen moet worden rekening gehouden.

30. De mededingers worden overigens geheel vrijgelaten, voor wat betreft den vorm en het karakter, aan het monument te geven. Het monument moet echter zijn samengesteld uit materiaal, omtrent welks duurzaamheid ter plaatse geen twijfel bestaat, terwijl eventuele beelden in brons moeten zijn gedacht.

40. Er worden verlangd:

I. De volgende teekeningen van:

a. Eene situatie op de schaal van 1 à 500, aangevend de plaatsing van de fontein en de wijze waarop de ontwerper zich het middengedeelte van den Stationsweg heeft gedacht te zijn ingedeeld, verder beplant en afgewerkt. (De bestaande boomenrijen blijven in hoofdzaak.)

b. De beide hoofd-aanzichten van de fontein op de schaal van 1 à 10.

c. Een plattegrondtekening, tevens horizontale doorsnede van de fontein op 2 verschillende plaatsen, op de schaal van 1 à 10.

d. Een verticale doorsnede van de fontein, op een schaal van 1 à 10.

e. Een perspectief-tekening, gezien van uit het punt a, op de situatietekening bij het programma behoorende, aangegeven en aanduidende de fontein met omgeving.

II. Modellen in gips, op de schaal van minstens 1 à 5 van de twee voornaamste beeldwerken of beeldgroepen, die de ontwerper zich eventueel zal hebben gedacht.

III. De volgende inlichtingen:

a. Eene memorie, uiteenzettende den gedachten-gang, die den ontwerper heeft geleid.

b. Eene beschrijving van de samenstelling.

c. Eene gedetailleerde begroting van kosten.

d. Eene behoorlijk verzegelde en ondoorzichtige enveloppe, inhoudende een kaart met den naam van den ontwerper en van buiten voorzien van een correspondentie-adres, dat niet dat des ontwerpers mag wezen.

50. De aanzicht- en plattegrondteekeningen moeten

worden behandeld in zwarte inktlijnen, ongekleurd, ongeschaduw en ongewassen. In de behandeling der overige teekeningen is de ontwerper vrij.

Het handschrift op de teekeningen en van de toelichtingen moet zijn van een andere hand dan die des ontwerpers.

De mededingers mogen hunnen naam niet in het openbaar of aan een der jury-leden bekend maken alvorens de beoordeeling zal hebben plaats gehad.

60. De noodige fundeeringswerken benevens de werken voor de toeleiding en afleiding van het water worden door de gemeente uitgevoerd en bekostigd, evenals de verdere aanleg van het terrein.

De fontein mag overigens niet meer kosten dan 710.000 met inbegrip van het salaris voor de bemoeiingen van den ontwerper, die zich ook met de leiding van en het toezicht op de uitvoering zal moeten belasten.

De ontwerpers nemen bij inzending hunner plannen op zich de fontein voor het aangegeven kosten-cijfer uit te voeren.

70. Als prijzen worden uitgelooft:

f 500.— voor het ontwerp, dat door de jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht.

f 300.— voor het ontwerp, dat daarna door de jury het beste wordt geoordeeld en voor uitvoering geschikt geacht.

f 100.— voor het ontwerp, dat daarna door de jury het beste wordt geoordeeld.

De jury is bevoegd nog twee ontwerpen voor bekroning met f 100.— voor te dragen.

Wordt een ontwerp met den eersten of den tweeden prijs bekroond, nochtans niet voor uitvoering geschikt geacht, dan worden deze prijzen resp. met f 100.— en f 50.— verminderd.

Het gemeentebestuur is vrij in de opdracht van de uitvoering van het gedenkteken.

De bekroonde plannen worden eigendom der gemeente, die de bevoegdheid heeft van de daarin vervatte denkbeelden, naar goedvinden, gebruik te maken en de plannen te doen reproducereen, in welk geval aan de ontwerpers 10 afdrucken zullen worden toegezonden.

80. De ontwerpen zullen worden beoordeeld door een jury, bestaande uit de heeren:

Jhr. P. J. J. S. M. van der Does de Willebois, burgemeester van 's-Hertogenbosch;

A. J. A. van Lanschot, lid van den gemeenteraad van 's-Hertogenbosch;

Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, referendaris bij het Ministerie van Binnenl. Zaken, te 's-Gravenhage.

J. Dony, ingenieur-architect, directeur der Koninklijke school voor Nuttige en Beeldende kunsten te 's-Hertogenbosch;

F. M. L. Kerlshoff, civiel en bouwkundig ingenieur, ingenieur-architect der gemeente 's-Hertogenbosch.

90. De ontwerpen moeten zorgvuldig verpakt en de teekeningen niet opgerold vóór of op 1 October 1900, vrachtfrij zijn ingezonden aan het adres van den heer Burgemeester van 's-Hertogenbosch.

Zoodra de beoordeeling heeft plaats gehad en de uitspraak der jury is geschied, zullen de plannen worden tentoongesteld gedurende 8 dagen te 's-Hertogenbosch en de bekroonde daarna gedurende 8 dagen elders.

De niet-bekroonde ontwerpen zullen aan de correspondentie-adressen worden teruggezonden of aan de ontwerpers voor 't geval deze hunne namen zullen hebben bekend gemaakt.

FONTEIN MET LANTAARN TE ARNHEM.

Rapport

van de jury, bestaande uit de h.h. V. G. A. Bosch, B. I., voorzitter v. d. Afd. Arnhem van de Mij. t. B. d. B.; J. W. C. Tellegen, C. I., directeur van Gemeentewerken te Arnhem en A. R. Freem, architect, onder-voorzitter v. d. Afd. Arnhem van de Mij. t. B. d. B., inzake de prijsvraag, uitgeschreven door de Afd. Arnhem der Mij. t. B. d. B. voor:

Een drinkfontein met lantaarn aan de noordzijde van de Groote Markt, te Arnhem.

Op Vrijdag 4 Mei 1900, des namiddags te 1½ uur is de jury bijeengekomen en heeft als rapporteur benoemd het lid A. R. Freem.

Vijf antwoorden waren ingekomen, als:

1. Motto „Hoop”, met 2 teekeningen.
2. „„Drie”, met 1 tekening, 1 calque, 1 model, 1 photo.
3. „„A. T.”, met 1 tekening.
4. „„Waterlelie”, met 1 tekening.
5. „„Gelre”, met 2 teekeningen.

1. Motto „Hoop”.

De bedoeling van dit ontwerp is niet recht duidelijk. De ontwerper heeft getracht een plan te leveren in de moderne richting, waarin hij door veel studie wellicht later iets goeds zal kunnen leveren. Het ingezondene voldoet overigens niet aan de gestelde eischen.

2. Motto „Drie”.

Een oorspronkelijk, fraai en goed geteckend ontwerp, in moderne geest gedacht. De vorm is rank en toch stabiel. Het piëdestal is gedacht als driehoek in Arduinstein met drie ingehakte bassins, waarin door bronzen leeuwenvormen het water loopt. Uit dit voetstuk ontwikkelt zich zeer harmonisch het smeedwerk van de lantaarn. De calque geeft een veel slanker overgang van het smeedwerk dan het oorspronkelijk ontwerp.

De lantaarn zal bij uitvoering wat grooter moeten worden en kan dit zeer goed zonder aan het totaal effect afbreuk te doen.

Het tekenwerk is flink behandeld.

Het geheel voldoet aan de gestelde eischen.

3. Motto „A. T.”

Ontwerp en tekenwerk zijn zwak. De voet is gedacht met drie banken van hardsteen, met bloemversiering. De koperen uitloopers zijn te nuchter van conceptie. De gevraagde details ontbreken; daardoor voldoet het niet aan de gestelde eischen.

4. Motto „Waterlelie”.

Kan als poging tot uitwerking van het gevraagde niet zeer geslaagd heeten. Het tekenwerk is met zorg vervaardigd. De contreforten en de zwaarte van den hardsteen voet zijn te massaal voor het dragen van een lantaarn.

5. Motto „Gelre”.

Is een verdienstelijk geteckend ontwerp met goede lijnen. De lantaarngroep is te zwaar tegenover het voetstuk. Het ontwerp van de lantaarngroep is op zichzelf zeer goed, doch het geheel mist de onderlinge verhouding, en geeft het gevoel van topzwaar.

Met algemeene stemmen heeft de jury den eersten prijs toegekend aan het ontwerp onder het motto: „Drie”, waarvan bij opening van den naambrief bleek de ontwerper te zijn Herman Kloot, architect te Rotterdam.

en den tweeden prijs aan het ontwerp onder het motto „Gelre”, bij welk ontwerp alleen een correspondentie-adres was. Bij nader onderzoek bleek dat de ontwerper was G. de Hoog Hzn., architect te Utrecht. Arnhem, 7 Mei 1900.

De Jury:

V. G. A. BOSCH.

J. W. C. TELLEGEN.

A. R. FREEM, Rapporteur.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Deze Vereeniging heeft, tot aanmoediging van leerlingen in eenige bouwambachten binnen de provincie Groningen, de navolgende prijsvragen uitgeschreven:

I. Voor leerlingen timmerlieden. Een tekening van een binnen-deurkozijn met deur welke is voorzien van koperbeslag. De deur breed 1 meter, hoog 2,25 meter. Platte grond, aanzicht en doorsnede op 1/2 der ware grootte, profielen en andere details op ware grootte.

II. Voor leerlingen in het smeden. Een tekening van een gedeelte stoephek met draalbaar gedeelte. Lengte van het gedeelte stoephek 2 meter, hoogte 0,90 meter. Platte grond en aanzicht op 1/2 der ware grootte, doorsneden en verbindingen op ware grootte.

III. Voor schilderleerlingen. Een tekening van een opschrift met bijwerk voor een uithangbord voor een barbierswinkel; uithangbord lang 1 meter, breed 0,50 meter. De tekening op ware grootte.

IV. Voor leerlingen in het meubelvak. Een tekening van een waschtafel op de helft der ware grootte en eenige details op ware grootte.

V. Voor behangersleerlingen. Een tekening van een raam-drapeerij welke zoo min mogelijk het bovenlicht afsluit op 1/2 der ware grootte.

De medewerkers aan deze prijsvragen mogen niet ouder zijn dan 22 jaren.

Elke medewerker moet zijn leeftijd met duidelijk schrift op de tekening vermelden.

De teekeningen moeten geheel eigenhandig door de mededingers vervaardigd en voorzien zijn van een motto of teken en vergezeld zijn van een naambriefje in een gesloten couvert, waarop van buiten dit motto of teken is herhaald.

De teekeningen worden ingewacht vóór of op den 1sten November 1900 bij den heer W. A. Hof, 1ste Secretaris der Vereeniging, in de Hofstraat te Groningen.

De teekeningen zullen door een nader te benoemen jury worden onderzocht.

Voor elk der 5 genoemde vakken worden uitgelooft:

10. één prijs van 5 rijkdaalders met diploma.

20. één premie van 1 rijkdaalder met diploma.

30. het diploma der Vereeniging.

Vastgesteld in de algemeene vergadering van den 31sten Maart 1900.

De Voorzitter:

L. M. MOOLENAAR.

De 1ste Secretaris:

W. A. Hof.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 2 Mei 1900.

Mededeeling werd gedaan, dat de afdeeling Amsterdam lid was geworden van de Vereeniging van voorstanders eener Nederl. Oetrootwet. Hierna werden een olie-economiser, een olie-separator en een nieuwe oliefilter bezichtigd, waarbij de heer Robert Kalf enige toelichtingen gaf en erop wees, dat, door het in bedrijf brengen van vele kleine en groote machines het olieverbruik zeer was gestegen en het loonend zou blijk- en toestellen te gebruiken, waarbij morsen onmogelijk was, of gebruikte olie door zuivering opnieuw bruikbaar gemaakt kon worden. Alsnu verklaarde spreker de in de zaal aanwezige toestellen, waarbij nog eenig debat werd gevoerd.

Een voorstel tot het verkrijgen van een eigen lokaal tot berging van archieven en het houden van bestuursvergaderingen werd tot nader order uitgesteld. Verder werd nog bekend gemaakt, dat het orgaan door de Vereeniging zelf zal worden uitgegeven.

Met een woord van dank aan de aanwezigen, in het bijzonder aan den heer Robbert Kalf, sloot de Voorzitter de druk bezochte vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. Bij beschikking van den Minister van Binnenland. Zaken van 7 Mei 1900 no. 25821, afdeling Onderwijs, is bepaald, dat de commissie, belast met het afnemen van de examens B volgens art. 60 en C volgens de art. 61 05 der wet van 2 Mei 1896 (Staatsblad no. 50), voor het jaar 1900, zitting zal houden te Delft, en zijn benoemd: tot lid en voorzitter der commissie Ph. W. van der Sleyden, oud-Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, te 's-Gravenhage; tot leden: Dr. L. Aronstein, P. van der Burg, J. Cardinaal, H. Cop, J. C. Dijkhoorn, S. G. Everts, L. Franco, E. Gugel, N. H. Henket, H. J. Heuvelink, C. P. Holst Gz., Dr. S. Hoogewerf, J. F. Klinkhamer, G. J. Morra, Mr. B. H. Pekelhaar, H. A. Ravens, Dr. C. A. Scheltema, Dr. G. Schouten, Dr. J. L. C. Schroeder van der Kolk, J. A. Sijders C.Jz., Dr. P. Zeeman Gz., hoogleraren aan de Polytechnische School; A. F. Gips, Dr. M. de Haas, W. H. L. Janssen van Raay, G. J. van Sway, leeraren aan de Polytechnische School; W. K. Behrens, ingenieur van 's-Rijks waterstaat, te 's-Gravenhage; C. J. van Loon, ingenieur te Delft; A. C. Broekman, hoofdingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen te Arnhem; L. Groenendaal jr., ingenieur van Delfland te Delft; B. Hoogenboom, hoofdingenieur van 's-Rijks waterstaat, te 's-Hertogenbosch; Dr. N. P. Kapteijn, leeraren aan de eerste hogere burgerschool met 3-jarigen cursus te Amsterdam; Dr. J. A. C. Oudemans, oud-hoogleraar, lid van de Rijkscommissie voor graadmeting en waterpassing te Utrecht; J. N. van Ruyven, directeur van de gemeentewerken te Dordrecht, en G. L. Schim van der Loeff, werktuigkundig ingenieur te Amsterdam.

Bij kon. besluit is de eerepenning, bedoeld bij de kon. besluiten van 24 Mei 1897 no. 87 en van 23 Juni 1898 no. 43 in goed toegekend aan F. Uldall, architect te Randers (Denemarken), als blijk van waardeering zijner belangstelling in 's-Rijks wetenschappelijke en kunstverzamelingen betoond door schenking aan het Rijksmuseum te Amsterdam van een serie papierafdrukken van opschriften en versieringen, voorkomende op kerkklokken in Denemarken (Jalands), Zweden en Duitschland, door Nederlandsche gieten vervaardigd, benevens een uitvoerige beschrijving der klokken.

Blijkens bij de Regeering ingekomen bericht, worden tot uiterlijk 12 Juli 1900 bij het plaatselijk bestuur van Macao — adres „Président de la Commission des travaux du port de Macao“ — aanbestedingen ingewacht voor de levering van een baggermolen, een sleepboot en twee pramen, ten behoeve van de werken aan de haven aldaar.

Van de voorwaarden waaronder naar deze levering kan worden medegedongen, ligt voor belangstellenden een exemplaar ter inzage aan het Ministerie van Waterstaat, Handel en Nijverheid (afdeling Handel en Nijverheid), alhier, terwijl op aanvraag een afschrift van bedoeld stuk, tegen betaling der daarop vallende schrijfgelden, verkrijgbaar is.

AMSTERDAM. Door het op 29 Dec. 1899 alhier overleden eered. lid der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, den heer A. N. Godefroy, is tevens architect te Amsterdam, oud-secretaris en oud-voorzitter der Maatschappij, zijn aan haar vermaakt: zijne nagelaten tekeningen naar oude gebouwen enz., en van onuitgevoerde ontwerpen, een verzameling van groote waarde; voorts een jaarlijksche uitkeering groot / 500, ter aflossing van de leening, gesloten tot stichting van het maatschappelijk gebouw in de Nieuwstraat alhier.

Aan een en ander is de voorwaarde verbonden, dat de zetel der Maatschappij te Amsterdam gevestigd blijft.

In een buitengewone vergadering der Maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen werd benoemd met 264 van 275 stemmen tot directeur-generaal Mr. Sprenger van Eyk, op een salaris van / 16,000. De heer Claysenaer werd op de meest eervolle wijze ontslagen.

HAARLEM. De onthulling van het standbeeld voor Frans Hals is nu vastgesteld op Donderdag 14 Juni.

ZUTPHEN. De buitenwerkzaamheden van de restauratie onzer St. Walburg zijn hervat. Het doel is dit om uitsluitend de goetijsten en de piinstukken der balustrade langs het kerkdak te herstellen, mede de eerste laag op de lijven der conterforts aan te brengen van het geheel, nog niet gerestoreerde deel der kerk.

TILBURG. De kerkelijke kunststellers der firma Janssen & Cie Ltd., zullen tegen Juni aanstaande te Haarlem een afdeling

vestigen en wel speciaal ter beoefening der middeleeuwache silversmedekunst waarvoor deze stad zulke rijke bronnen heeft in het Bisschoppelijk Oudheidkundig Kerkelijk Museum, het Kunsthijverheidsmuseum en de sinds enkele jaren gevestigde School voor Kunstmetaalbewerking, de éénige in Nederland.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: verleend, wegens langdurigen dienst, een jaar verlof aan den architect te kl. F. J. F. Marty; benoemd tot opzichter 3e kl. de ambtenaren op wachtgeld W. H. Th. Ortlieb en Th. C. Geway; tot aspirant-ingenieur de ambtenaar op wachtgeld Jhr. R. R. L. de Muralt; toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeling Brantas, met Lengkong als standplaats, de opzichter 3e kl. L. P. van Eekhout; aan den chef der irrigatie-afdeling Serang met Rumbang als standplaats, de opzichter 3e kl. W. H. Th. Ortlieb; aan den chef der 3e waterstaats-afdeling in het belang van de bevoeling uit de Manggis-leiding en uit de Kali Tangsi (residentie Kedoe), de opzichter 3e kl. C. Hollestille; aan den chef der 4e waterstaats-afdeling voor de werken aan de Brantas, Porrong- en Soerabajarivieren, de opzichter 3e kl. K. G. H. N. Thörig; overgeplaatst van de directie naar de residentie Palembang, de opzichter 2e kl. B. H. W. Willebrands; naar de residentie Madelon, de opzichter 1e kl. W. H. Guldensaar.

Bij de exploitatie van de Oosterlijnen der staatspoorwegen op Java is gedetacheerd de aspirant-ingenieur Jhr. R. R. L. de Muralt, en blijft de tijdelijk waarnemend chef der 2e afdeling F. Vos geplaatst.

Tot buitengewoon opzichter bij de werken voor het verruimen en het maken eener boordvoorziening langs de Zuid-Willemsvaart in de gemeente Nederweert, en voor het maken van paalregelwerk langs den linkerboord der Zuid-Willemsvaart in de gemeente Weert, is benoemd de heer G. H. Slot, te Zwartsluis.

Met ingang van 1 September is aan den heer W. J. Schoemaker eervol ontslag verleend als leerling in natuurkunde aan het gymnasium te Nijmegen en als directeur-leerling der burger-avondschool aldaar.

Den heer P. J. O. Leeuw is met ingang van 1 Juni eervol ontslag verleend als leerling in het rechtlijng tekenen aan de inrichtingen voor middelbaar onderwijs aldaar.

Door Ged. Staten is benoemd tot tijdelijk opzichter bij de uitvoering van de werken aan het Roode Klink K. J. Zwerver te Drachten.

Bij kon. besluit is, met ingang van 1 September 1900, benoemd tot opzichter van den arbeid B. Quispel, te Rotterdam, opzichter over de werktuigen, tevens tekenaar aan de fabrieken voor gas en electriciteit der voornoemde gemeente.

VACANTE BETREKKINGEN.

Adjunct-inspecteurs van den arbeid. Zie de oproeping van den Minister van Waterstaat in dit nummer.

Leeraar met bevoegdheid voor hand- en lijntekenen aan de Hogere Burgerschool en de Burgeravondschool te Nijmegen. Inzending van stukken aan den burgemeester vóór 15 Mei o. k.

Bouwkundig opzichter. Adres bij den architect R. van der Woerd Hx., te Enschede.

Opzichter-tekenaar bij den bouw der stroo-carton-fabriek nabij Scheemda ad / 60 per maand. Adres vóór 15 Mei o. k. bij den architect P. G. Cremer, te Nieuwolda.

Bouwkundig opzichter. Adres onder letter K, aan het Bureau van het nieuwsblad „Tubantia“ te Enschede.

Tijdelijk opzichter gevraagd, tegen omstreeks 1 Juni, bij den bouw der nieuwe kasernen te Gorinchem. Franco brieven met opgave van vroegere betrekkingen aan den kapitein eerst-aanwezend ingenieur aldaar.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van leeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Een Bouwkundig Teekenaar wenschte gaarne spoedig geplaatst te zijn. Adres letter IJ aan het bureau van „De Opmerker“. (2)

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 19 Mei.

Ondelands, te 11 uren, door het bestuur van het waterschap Beerland c. a. in de herberg van de Loo. Loo: de vernieuwing en het onderhoud tot 30 April 1901, van de aarde-, rijk-, kram- en steenglooiingenwerken aan bovengenoemd waterschap. Aanw. 18 Mei.

VRIJDAG, 25 Mei.

's-Gravenhage, te 11 uren, in het lokaal van het depart. van marine: de levering van 324 stuks tonsteeën, in zes soorten, ten dienste van 's-Rijks betooning. Inl. door den bouw- en berging bij den dienst van het loodweten aan het depart. van marine 18 Mei.

's-Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth. in het raadhuys: het aanleggen, rioleren en bestraten van een deel van het Frankenslag. Aanw. 21 Mei, te elf uren, aan de gemeentewerf.

Kwelle, te 12 uren, aan het lokaal van het prov. bestuur: het uitvoeren van herstellingen aan de werken van de haven te Kuine. Inl. door den prov. hoofd. A. Deking Dura aldaar en den ops. Th. Smit Gz. te Blokzijl. Aanw. 17 Mei, te 1 uur. Ram. / 1250.

Kwelle, te 12 uren, aan het lokaal van het provinciaal bestuur: het maken van een ijzeren gronddeker met steenen frontauren, onder het Overijsselsche kanaal te Vriesseveen. In-lichtingen door den provincialen hoofd. A. Deking Dura en door den hoofdops. van den prov. waterstaat P. de Kiewit aldaar. Aanw. 17 Mei, te 1 uur. Ram. / 17680.

DINSdag, 29 Mei.

Almele, te 1 uur, met goedkeuring van het hoofdbestuur van het waterschap „de Regge“, op het bureau van het waterschap. Grootte Straat, Nieuwe Kint aldaar: het maken van een regelmatig rivierbed op een gedeelte van de Regge tusschen de Kooische Aa en de Eestergraven. Inl. door den ing. A. Zandstra. Aanw. 23 Mei, te 12 uren. Ram. / 14,200.

Vervolg der uitlagen.

Schoonhoven, 10 Mei: het bouwen van een broodbakkerij c. a. voor de Coöperatieve Broodbakkerij en Verbruiksvereniging „Help-makker“ te Schoonhoven; i. gek. 6 bijl., als: J. Klip / 2132, G. de Vos / 2050, D. T. Blanke, Bergambacht, / 2029; A. van Dam / 2027, P. Vermeij / 2023, G. de Lange / 1940. De overigen te Schoonhoven.

Utrecht, 10 Mei: den bouw van een schuur, schuur, mestschuur, 2 hooibergen en diverse bijkomende werkzaamheden door de bouw- en berging G. van Heerde, namens den heer D. G. Hingham in het Haagse Hofhuis te Utrecht, alles gelegen op de hofstede „Papendorp“ te Oudegras; i. gek. 16 bijl., als: N. van Schik, Breukelen, / 27,100; A. Griffioen, idem, / 26,600; J. Baars, Vleuten, / 26,299; G. Trompert, idem, / 26,100; K. J. Loujens, Henkelom, / 25,000; M. C. Krouwenboek, Harmelen, / 24,970; W. M. Beijers, Blauwkapel, / 24,960; A. W. Raat-gaver, IJsselstij, / 24,950; H. J. Jurrissen en J. C. M. van Aken, Utrecht, / 24,940; E. de Graaf, IJsselstij, / 24,900; J. P. van Heteren, Harmelen, / 24,830; C. W. den Hoed, Sluiskerksloot, / 24,520; H. J. Brinkhof, de Meere, / 24,500; H. de Goederes, Linschoten, / 24,410; J. Schinkel, Jutfaas, / 23,060; J. Schinkel, Houten, / 22,831. Gegend.

Maarssen, 10 Mei: het maken van een met steen begeten berm en het verlaten van de steenglooiing langs „het Hooge Klink“ op het eiland Urk, behoorende tot de zeewerken in de provincie Noord-Holland; i. gek. 2 bijl., als: L. van der Vlies, Texel, / 2785; J. ten Napel, Urk / 2740. Raming / 8000.

's-Gravenhage, 10 Mei: den bouw van een Hogere Burgerschool met 5-jarigen cursus, en een woning voor den eouierge, op een terrein gelegen aan de Stadhouderslaan; i. gek. 23 bijl., als: J. Steffens / 210,000, A. Gravestijn / 205,000, R. Cruijff en Zs., Amsterdam, / 203,500; H. Ch. Dorla, idem, / 202,497; A. Ch. Paardekooper en Zs., / 202,300, H. R. Hendriks, Amsterdam, / 198,600; L. Kolen / 197,840, J. H. Paardekooper / 193,300, L. M. Berkel / 190,000, G.

20. het voortzetten van de herstelling der boordvoorziening van het kanaal door Zuidbeveland, volgens bestek no. 114, dienst 1900; i. gek. 8 bijl., als: W. Dekker, Veere, / 3373; C. Nieuwenhuis, IJsselt, / 3323; B. den Exter van den Brink, Krabbendijke, / 3390; J. Lindenbergh Gz., Wemdinge, / 3288; J. B. Koch, Hansweert, / 3194; J. F. Adriaansens Poldiet, Walscoorden, / 3165; P. J. Visser, Hansweert, / 3079; B. van Eck, Terneuzen, / 2965. Ram. / 3500.

BURGEMEESTER en WETHOU-DERS van Breda zullen op **Maandag 21 Mei 1900**, des middags te 12 uur, ten gemeentehuize aldaar, in het openbaar

AANBESTEDEN:

het bouwen van een twaalf-klassige School voor openbaar lager onderwijs, met woning en afsluitmuur, aan de Middelland.

De voorwaarden van aanbesteding liggen op de gewone uren ter gemeentesecretarie ter inzage, en inlichtingen zijn te bekomen op het bureau der gemeentewerken, elken werkdag, des voormiddags van 9 tot 12 uur.

Aanwijzing in loco op Dinsdag 15 Mei 1900, des voormiddags te 11 uur.

Gedrukte voorwaarden met tekening zijn ter gemeentesecretarie verkrijgbaar tegen betaling van f 2,50 per exemplaar.

Breda, 30 April 1900.

Namens Burgemeester en Wethouders voornoemd:

De Gemeente-Secretaris,
A. R. VERMEULEN.

ADVERTENTIE-BUREAU

VAN

„De Opmerker“,

2e SCHUYTSTRAAT 102,
s-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „DE OPMERKER“ beveelt zich aan voor de plaatsing van advertentien in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Week-bladen

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den **hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.**

Bouw ook OVENS met nitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste malen.

ROLLUKEN

van hout en van staal, in verschillende
constructien. Prijsvoorwaarden en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE.
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

ADVERTENTIEN.

Een Hollandsch ARCHITECT

vraagt voor twee groote Prijzen-
projecten een **Bekwaam Archi-
tect** als Compagnon. Adres A. DE
HERDER, Bremen, Wall 171.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.
Hoofddagant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — *Privaat-Inrichtingen.* —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — *Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen.* —
Closets, Wastafels, Urinsirs enz. — **VERWARING en VENTILATIE.**
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 22sten Mei**, des voormiddags te 10¹/₂ uur, zal in de zaa Noordeinde No. 38 te Leiden, door het Bestuur van de Vereeniging tot Christelijke Ziekverpleging „Het DIACONESSENHUIS" te Leiden worden aanbesteed:

Het maken van een **Gebouw voor Ziekverpleging met vrijstaande Barak en bijbehorende werkzaamheden, op een terrein, gelegen aan den Witten Singel, aldaar.**

Bestek en teekeningen zijn tegen betaling van f 5.— per stel bij den ondergeteekende verkrijgbaar.

Aanwijzing op het bouwterrein zal gehouden worden op **Vrijdag den 18den Mei**, des middags te 2 uren.

Inlichtingen versprekt

W. FONTEIN, Architect,
Nieuwe Rijn 68a, te Leiden.

Gemeente Vlissingen.

AANBESTEDING

van de levering van 150,000 stuks
Trottoirklinkers.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van **Vlissingen** zijn voornemens op **Vrijdag 18 Mei a. s.**, des namiddags ten twee uren ten **RAADHUIZE** in het openbaar aan te besteden:

De levering van 150,000 stuks **Trottoirklinkers.**

Het bestek is tegen betaling van f 0.15 verkrijgbaar bij den Gemeente-Bouwwaarde, bij wien tevens de noodige inlichtingen te bekomen zijn.

AANBESTEDING.

Op **Maandag den 28sten Mei 1900**, d. s. m. d. d. g. te **twanaalf uren**, zijn Burgemeester en Wethouders der gemeente **Leiden** voornemens op het **Raadhuis** aldaar, **AAN TE BESTEDEN**:

Het bouwen van een **KORNBREURS** achter de perceelen **Nieuwe Rijn no. 20 en 21.**

Het bestek en de teekening liggen ter inzage en overname op het Bureau van Gemeentewerken, op elken werkdag de besteding voorafgaande, van 's morgens te 9 uren tot 's namiddags te 4 uren en is aldaar zoolang de voorraad strekt, à f 1.50 per stel verkrijgbaar.

Aanwijzing in loco op **Maandag 14 Mei 1900** des voormiddags te 10 uren. Verdere inlichtingen verkrijgbaar op 't Bureau van Gemeentewerken, dagelijkse tusschen 11 en 12 uren.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsstraat 90, 's-Gravenhage.
TELEPHOON No. 990.

Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels, enz., het leveren van **Bestek- en Detailtekeningen**, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (*Woninggids.*)

CENTRALE VERWARMING

Electrische Verlichting,
Watervoorzorging, Bad- en Kookinrichtingen,

worden volgens de strengste eischen der tegenwoordige techniek door **eigen personeel** zaakkundig ontworpen en geïnstalleerd.

GEVEKE & Co., Amsterdam.

In uitvoering:

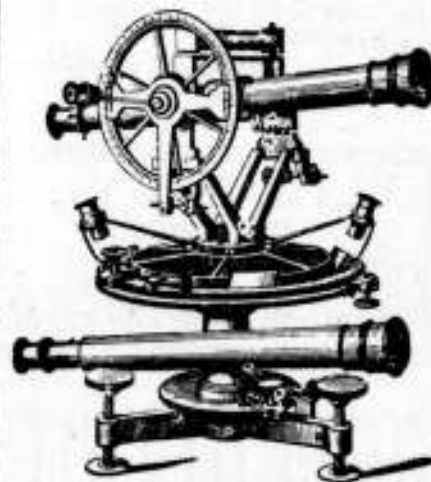
Rijks-Kweekschool voor Voedvrouwen te Amsterdam.
Divisie-Gebouw S.S.—UTRECHT.

SZERELMEY's Steenvloestof.

Een onfeilbaar middel om alle natuurlijke en kunstmatige steensoorten, stukadoor- en pleisterwerk, en alle soorten metselwerk, volkomen waterdicht te maken en dus tegen verval en bederf te behoeden. — Hier te lande o. a. in gebruik:

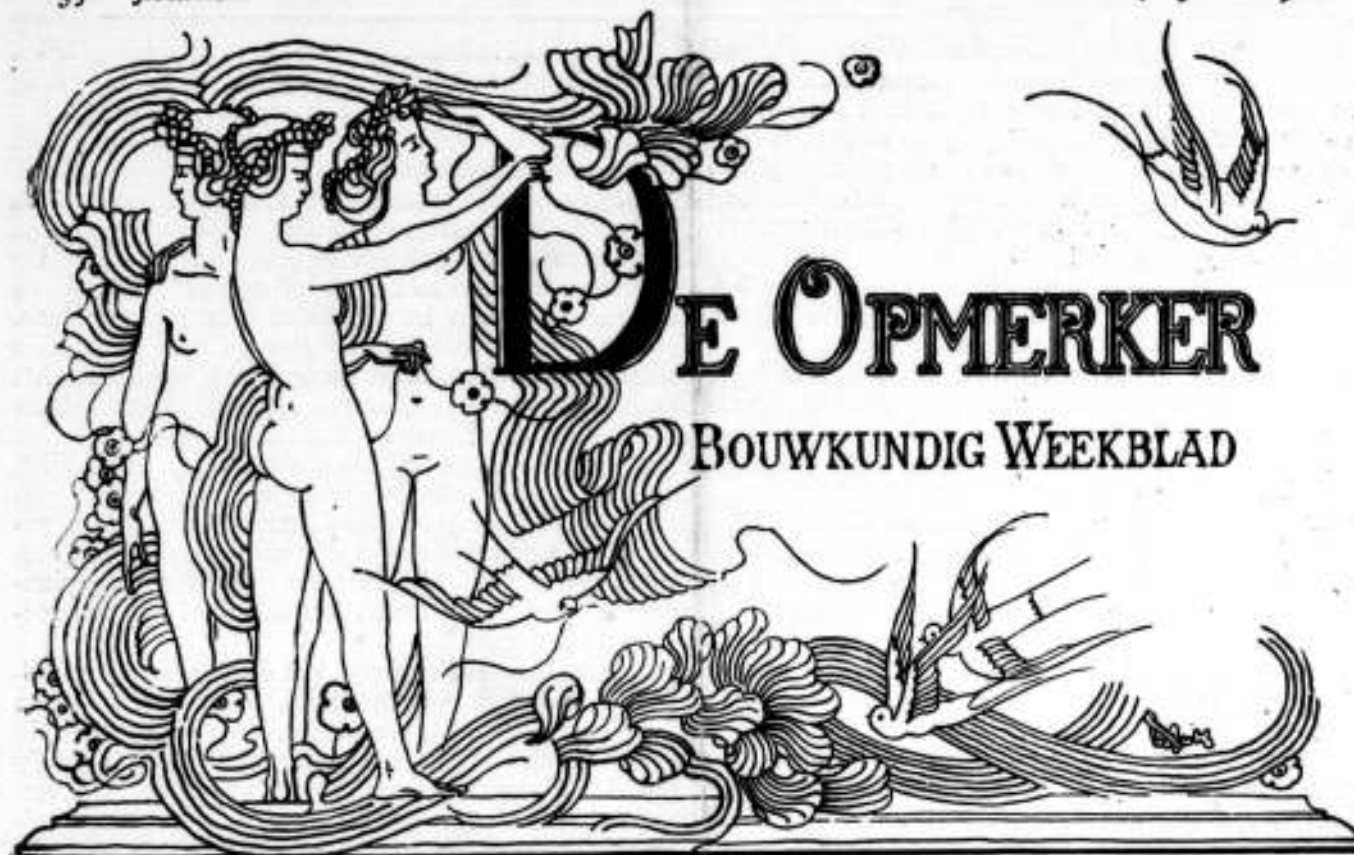
bij het Wapen der Genie;
het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid
de Maatsch. tot Exploitatie van Staatspoorwegen;
bij diverse Gemeente-Werken, enz.
De Hollandische Brochure (3e editie): SZERELMEY, over Oorzaken en Middelen tot herstel van Vochtigheid en Verval in Metselwerk, wordt op aanvraag franco toegezonden
De Vertegenwoordigers voor Nederland en Koloniën:

CRANS & Co., Den Haag.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS. HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels / 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer / 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno. ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsjes, slechts tweemaal gerekend.

DE TENTOONSTELLING TE PARIJS.

In verschillende artikelen hebben wij de gebouwen der tentoonstelling te Parijs besproken. Ons oordeel was niet gunstig, en onze zienswijze vormde een krasse tegenstelling met de enthousiaste opstellen, die in andere bladen een plaats vonden.

Daarom doet het ons genoegen, dat niemand minder dan de heer Kalf, die nu als kunstverslaggever door het Handelsblad naar Parijs gezonden is, onze zienswijze deelt.

Hij schrijft:

En dan, ja dan valt de tentoonstelling tegen. Men heeft geen enkele verontschuldiging meer, dat het toch maar tijdelijk is, en dat men het zoo nauw niet moet nemen. Het was even gemakkelijk geweest het anders te doen.

Ga eens staan op den Trocadero en zie, zoover de Eiffeltoren dat toelaat, naar het Champ de Mars — ge kunt het later van den Pont d'Iéna of onder den Eiffel herhalen. De lijn der paleizen is niet mooi, of liever er is bijna geen lijn. De vuurtoren op de Duitse zeeafdeeling — de Duitschers treden overal groot en eenigszins brutaal op — hindert zeer aan de linkerzijde, rechts doet het Palais de l'Optique niet best, ofschoon het toch minder kwaad doet. Maar de paleizen op het Champ de Mars zelf hebben geen mooie lijnen. Dat zij verschillend zijn — in 1889 waren zij vrijwel gelijk — zou minder hinderen wanneer zij maar mooi waren. Maar de toren dien zij aan de rivierzijde hebben, terwijl de andere uiteinden uitloopen in het Château d'eau, doet niet goed, en dan..... het ornement is leelijk. Dat zijn werkelijk banketbakkers-kunst-torens van witte meringue, in allerlei vormen.

Op de Esplanade des Invalides ongeveer hetzelfde. Het voorplein is daar mooi van vorm, maar de straat

naar het Hotel des Invalides toe is te nauw. En als men daar loopt men den rug naar de Seine, is vooral het linker-paleis hinderlijk met zijn zware vormen, vooruitspringende balkons, grootendeels bestaande uit zware gordijnen met dikke franjes en daarop R. F., ten dat alles van wit stuc. Met de letters R. F. is trouwens gewoerd, men vindt ze overal, zelfs vervormd tot streepjes, die eerst een phantasie-ornementje schijnen, dan Japansche letterteekens lijken en eindelijk blijken de initialen van de Republiek te moeten voorstellen.

Het voornaamste ornement op de witte paleizen is een soort deksel van een suikerpot, gedragen door vier menschenfiguren; ook komt veel voor een draai-seltje uit de schuimspuit, het meest lijkende op vier op hun kop staande vraagteekens, waarvan de boven-einden verbonden zijn met een knoedeltje, dat iets heeft van een kroon, maar dat natuurlijk hier niet wezen kan — Marianne heeft geen kroon, la pauvre! Wel heeft zij een haan, en die staat vooraan op de Esplanade zelfs boven op eenige van die groote dikke vazen, die hier maar al te veel dienst moeten doen om een zuil op de een of andere manier, nog boven de kroonlijst welke zij draagt, langzamerhand in niets te laten uitloopen. Op een dier paleizen, het rechtsche, heb ik een wapenschild ontdekt met een ooievaar erop; ik heb een sterk vermoeden, dat men gemeend heeft daar het wapen van Nederland's hoofdstad aan te brengen.

Eindelijk nog één ornement: naakte vrouwenfiguren. Er zijn er te veel, werkelijk. Zij hangen tegen gebouwen aan, groeien er ten halverhije uit, zitten er op met hangende beenen, staan er boven op. In de Salle des Fêtes vormen twee kaarsrecht staande van alle hulsel verstoken vrouwenbeelden, de candelabres op het eind van de trapleuning. Zij houden elk twee fakkels in de hand..... en achter uit haar halzen

steken vier draden van een elektrische geleiding, die, denk ik, nog vastgemaakt zullen moeten worden aan een verder stuk draad. Hoe dat gebeuren zal, zóó dat men de draden niet zien zal, begrijp ik niet. Tenzij men den armen naakten wezens een peplum omgooie!

Op de twee trappen in de Oostenrijksche afdeeling op de Esplanade heeft men dit lumineuse verlichtings-idee ook toegepast.

Men ziet, dit oordeel is niet naalsch. Ook de beschouwing van de la Sizeranne in de jongste „Revue des Deux Mondes” is in denzelfden toon.

De Fransche bouwkunst, wij hebben het vroeger reeds gezegd, is aan het versteenen. Slechts bepaalde „schablonen” weet zij aan te wenden, doch zoodra haar frissche en oorspronkelijke scheppingen gevraagd worden, schiet zij te kort.

Over de beide kunstpaleizen aan de Champs Elysées hebben wij ons oordeel vroeger reeds gezegd. Zij hebben niets 19e-eeuwsch, doch gelijken eer op een paar gebouwen uit den tijd vóór de revolutie. Zij zullen blijven staan als de tentoonstelling is afgelopen, wat zeker jammer is, omdat zij een treurig bewijs zijn van de onmacht der Fransche kunst in 1900.

Andere gebouwen, ofschoon groot van afmetingen, hebben slechts een tijdelijk karakter. Maar ook hier is niets, welks later verdwijnen men zou behoeven te betreuen.

Daar hebt gij bijvoorbeeld het „Palais des Manufactures Nationales”. Voor de zijvleugels is de kolonnade, die tegenwoordig te Parijs „up to date” geacht wordt, toegepast, maar op een weinig aantrekkelijke wijze. De zuilen zijn op hooge pedestallen geplaatst, die door bogen werden verbonden, met balkons daarboven. De middenpartij doet aan Borromini denken; de ontwerper heeft echter van het talent en den geest, die de groote Italiaan bezat, geen greintje. Slechts de grilligheid poogde hij na te volgen. Gebroken, gebogen frontons, gedraaide zuilschachten, vazen, de onvermijdelijke naakte dames, krullen, suikerpotten, ziedaar de grondstoffen, waaruit de ragout is bereid.

In dienzelfden trant is het „Palais du Mobilier et de l’Habitation”. Slechts geeft de doorlopende kroonlijst aan de gevels daar iets meer rust. De ontwerper heeft zich evenwel schadeloos gesteld door uiterst baroque hoekspitsen, en niet minder grillige venster- en deuromlijstingen.

En wat te zeggen van het „Palais des Industries diverses”? De ontwerper daarvan heeft blijkbaar gemeend, dat wij in den Rococo-tijd leven. Maar hij heeft De Cotte en De Boffrand of niet begrepen, of niet bestudeerd. Want de werken dezer meesters vertoonen steeds sobere, haast stringe gevels. De weelde bleef voor de versieringen van het inwendige bewaard.

Hier vindt het oog nergens rust. De gemakkelijke, waarmede het gips kon worden bewerkt, heeft den bouwmeester ertoe verleid, overal ornament aan te brengen. Nergens is een stukje rustig muurvlak, zelfs het plint is door allerlei profillen bedorven.

Het paleis „des Manufactures Nationales” wordt eigenlijk gevormd door twee gebouwen, die symmetrisch ten opzichte van de as der Esplanade des Invalides geplaatst zijn. Oorspronkelijk was een der gebouwen uitsluitend voor de Fransche, het andere voor de buitenlandse inzendingen bestemd, wat aan de stedewapens, waaronder ook dat van Den Haag, als hoofdstad van Nederland waarschijnlijk voorkomt, te zien is. Maar er is verandering in de schikking gebracht.

Evenals in 1878 is er op de tentoonstelling weer

een „rue des Nations”. Twee en twintig jaren geleden maakte zulk een straat veel opgang, niet slechts bij het groote publiek, maar ook bij de beoefenaars der bouwkunst. Vooral het Belgische paviljoen van Janlet werd zeer bewonderd.

De „vieux-neuf” richting was toen in haar opkomst; het gold als wonder wat verdienstelijks, een stijl van het verledene zoo getrouw mogelijk na te volgen. De volkeren hadden met meer of minder geluk uit de schatkamers van hun verleden een greep gedaan.

Het is wel wonderlijk, dat, terwijl over de geheele wereld een nieuwe kunst bezig is zich te vormen, het denkbeeld van een „rue des Nations” weer opdook. De uiterst conservatieve Franschen willen van het nieuwe in de kunst nog haast niets weten. Het blijkt, dat ook bij de besturen der andere landen de „novateurs” slecht aangeschreven staan. Want in de gehele „rue des Nations” vindt men geen enkele oorspronkelijke gedachte. Het verleden is weer geplunderd, alsof er geen heden bestaat, alsof er geen toekomst zal komen.

Het is al zoo vaak gezegd, dat de wereldtentoonstellingen haar tijd hebben gehad. Maar de Franschen willen er geld mede verdienen, en zoolang hun dit gelukt zullen zij telkens weer een wereldkermis inrichten. Als de vreemdelingen maar komen en geld verteren, dan is men tevreden. Of de tentoonstelling eenige waarde heeft en zoo ja, welke, komt er volstrekt niet op aan.

Het mag een geluk geacht worden, dat Nederland in de „rue des Nations” zich onthouden heeft. Wij hebben onze oude gebouwen, in nabootsing, al zoo overal heengesleept, dat we ze nu wel eens met rust mochten laten.

Onze koloniale afdeeling wordt nu reeds zeer opgemerkt en geprezen. Op deze lof valt misschien niets af te dingen, als men van de stelling uitgaat, dat alle middelen, die naar een beoogd doel kunnen leiden, gebruikt mogen worden.

Maar is het eigenlijk niet heiligschennis, dat wij nu, om reclame te maken, pronken met afgietsels van tempels, die wij niet gebouwd hebben, waarop wij geen ander recht hebben, dan dat wat het bezit van Java als kolonie ons verschaft?

Toen de tempels werden gesticht, waren de Javanen nog Boeddhisten. Later gingen zij tot den Islam over, daarna kwamen de Portugeezen en eindelijk kwamen wij, om te blijven. De tempels, voor een verheven eredienst bedoeld, worden nu, in afgietsel, aan de „badauds” getoond, opdat zoo de aandacht op de Nederlandsche koloniën zal worden gevestigd.

Wat verwacht men daar echter van? Dat de tentoonstelling iets tot verlevendiging van den Indischen handel zal bijdragen gelooft niemand. Maar, zoo luidt immers de uitdrukking, wij mogen niet achterblijven bij andere landen. En daarom, omdat Frankrijk, Duitschland en de andere landen, wier koloniën in omgekeerde reden staan tot de ophief, die ervan gemaakt wordt, koloniale afdeelingen hebben, moeten wij er ook een inrichten en, om dit met succes te kunnen doen, moeten wij de oude Boeddhistische tempels plunderen, hun plechtige, zinvolle beelden als reclame-middel gebruiken.

Aan de gamelang en de dansmeisjes hebben wij niet meer genoeg. Ook Boedda moet zich ertoe leenen, den roem van Nederland der wereld te openbaren.

Van het Trocadero naar de eigenlijke ingang der tentoonstelling aan de Place de la Concorde is een heele afstand. Maar tusschen Boedda en de Parisienne nog meer. Zij dienen echter beide als reclame-middel en dan wint de laatste het van den Indischen vor-

stenzoon. De Parisiennes van vleesch en bloed maken, ook zonder reclame, dezen zomer prachtige zaken. En boven den ingang van de tentoonstelling is dan ook, bij wijze van uithangteeken, een reusachtige Parisienne van gips geplaatst. Die ingang is een horreur, voor die nem uit een esthetisch oogpunt beschouwt. De tentoonstelling is ook niet mooi, dus de ingang blijft in het karakter.

En de Parisienne weet bezoekers te lokken.

MOTIEVEN.

Anno Domini 1900 heeft Anton van de Sandt, architect, een verzameling schetsen van gevels, interieurs, details, enz. in het licht gezonden, waarvan de eerste aflevering onder den titel „Motieven” voor ons ligt.

Het werk zal compleet zijn in vier afleveringen, met te zamen zestig platen, in zincographie en autotypie. Elke aflevering bevat vijftien platen, in omslag met vignet.

Er was een tijd, dat zulke verzamelingen opgeld deden; wij meenden, dat die tijd voorbij was. De heer Van de Sandt is van een ander oordeel geweest. Zijn scheppingsdrang schijnt zóó groot te zijn dat die in het bouwen alken zich niet kan uiten, doch ook andere spiegaten noodig heeft.

Gemakkelijkheid en vruchtbaarheid in het scheppen is niet ieder kunstenaar gegeven. Wie deze eigenschappen niet heeft, kan er zich mede troosten, dat Fa Presto, de snelschilder bij uitnemendheid, in de kunstgeschiedenis geen geëerden naam heeft verworven. De heer Van de Sandt schijnt op architectonisch terrein de Hollandsche Fa Presto te willen worden, zooals Rieth dat al in Duitschland is.

De heer Van de Sandt is een vaardig teekenaar. Reeds de eerste zes platen, minder fraai, „reisopnamen uit Bourges en Tours” betiteld, bewijzen dit. Waarom hebben echter deze bladen het schetsboek verlaten, om de wijde wereld te worden ingezonden? Deze vraag is niet gemakkelijk te beantwoorden. Wie gereisd heeft, geniet later veel, als hij zijn intieme krabbels weer eens voor den dag haalt. Zoo zal het ook den heer Van de Sandt gegaan zijn. Toen hij zijn schetsen terugzag, was het hem, alsof hij Bourges en Tours nog eens doorwandelde, kwamen hem allerlei schijnbaar nietige, maar voor wie ze doorleefd heeft toch belangrijke bijzonderheden voor den geest. Anderen evenwel kunnen die schetsen dat niet zeggen, en dus moet de teekenaar ze alleen als proeven zijner vaardigheid in het licht gezonden hebben. Want wie van Bourges en Tours wat weten wil, doet beter, goede fotografien te kopen.

Het is echter niet als schetser alleen, dat de heer Van de Sandt zich produceert. Ook als ontwerper zien wij hem in de verzameling aan het werk. Hij is niet een van die menschen, die meenen, dat gevels de logische gevolgen van platte gronden moeten zijn, want plattegronden geeft hij in het geheel niet. Het schijnt wel, dat de twee gevels van heerenhuizen op plaat 7 voor éénzelfden plattegrond gedacht zijn, maar de groote afwijkingen van het bovenste deel doen toch weer twifelen. De ouderwetsche aquarelmanier met al haar likjes en veggies vond hier toepassing. Naar details en materialen moet men raden.

De achtste plaat vertoont een gedeelte van een hoekhuis. Hier toont zich de heer Van de Sandt in een nieuw licht. Berlage heeft hem te pakken, en dat wel zoo, dat de ontwerper zich zelf geheel vergeet en torens, tinnen, overkragingen, chamfreins en rechte lijnen uit zijn mouw schudt, of het niets ware. De penteekening is aardig, wat Amerikaansch; het huis

zou, werd het gebouwd, niet gemakkelijk verhuurd worden.

Dezelfde snaar wordt bespeeld in het „winkelhuis” van plaat 9. De zwarte lucht, waartegen torens en tinnen schril uitkomen, wijst op een naderend onweder. Van den winkelier is niets te zien; heeft de ontwerper zich ook in het onderschrift vergist, en bedoelde hij een ridderslot, zooiets als het kasteel van Gijsbrecht van Amstel? Het is toch wel een vreemde tijd, die zijn winkels met kasteelen verwart.

Van het landhuis op plaat 10 zijn de gewassen boomen het mooist, altijd voor wie van zulke gewassen boomen, die niets te maken hebben met het wezenlijk groen, houden. Waren die boomen er niet, de plaat zou het aankijken niet waard wezen. Noem dat nu maar conventie!

Het „trappenhuis” ons op plaat 10 voorgesteld, doet zien, dat de heer Van de Sandt met zijn tijd weet mede te gaan, wat altijd voorzichtig en verstandig is. Hankar is Allah, en Mutters zijn profet, dacht de teekenaar, en hij ging zijn „motieven” in Brussel zoeken. Als nieuw bekeerde blaakt hij van geloofsijver, en dit doet hem in het grillige zwelgen. Onder deze plaat staat het jaartal 1899.

Daar verscheidenheid behaagt, is het geveldetail van plaat 12 meer in modern-Engelschen trant gehouden. Om de deur zijn de boomen van „Studio” te pas gebracht; ook een bay-window, in den geest van het uitstralraam onzer oude bakkerswinkels, ontbrekt niet.

En nu de volgende plaat. Zij is ongelukkig uitgevallen en draagt aan ook het ongeluksgetal 13. Van de hier voorgestelde woonhuisgevels zullen wij maar niets zeggen.

Plaat 14 vertoont ons, hoe de heer Van de Sandt zich „een rustoord” voorstelt. Is hier de laatste rust bedoeld, en zien wij dus een mausoleum, met een spits, die naar hooger wijst? Of hebben wij de woning van een zonderling voor ons, en zien wij den heer des huizes à cheval op den pyloon bij zijn schoorsteen zitten, om in deze minder gewone houding te rusten en frissche lucht te genieten? Tekst had hier veel kunnen verduidelijken.

De laatste plaat der aflevering verplaatst ons in een bosch. Het is geen bosch zooals een schilder u dat zou malen, het is het conventionele woud van den architect. Tusschen de boomen verrijst een buitenhuis, dat van zeer vreemde ordonnantie schijnt te zijn, doch dat, vanwege het dicht gebladerte, niet goed te zien valt. Zooveel is zeker, dat er een zwarte vlag op staat, halfstok geheschen. De dood deed zijn intrede in het huis, de gordijnen zijn neergelaten; op den achtergrond, in het diepst van het woud, ziet men de droeve stoet der lijkbezorgers reeds naderen. Er is stemming in deze plaat; de titel kon zijn „het huis der Rouwe” of zoo iets.

En daarmede besluit de aflevering. De ontwerper besluit zijn inleiding aldus: „Moge deze verzameling zooveel tot oefening als ter aanvulling van soortgelijke werken strekken en zodoende iets bijdragen tot bevordering der bouwkunst.” De heer Van de Sandt heeft zich zeker geoeft. Of zijn uitgaaf tot aanvulling van soortgelijke werken kan strekken, blijve in het midden. Is echter onze bouwkunst door het werk bevorderd? Wij gelooven van niet. Wie dit doel wil nastreven behoort een ernstiger beoefenaar der kunst te zijn. Eenige vaardigheid in het teekenen is dan niet voldoende. Waren de „motieven” een vijftien, twintig jaar vroeger verschenen, men had ze toegejuicht. Nu komen zij te laat, als mosterd na den maaltijd. Dat de heer Van de Sandt dit niet inzag, doet ons vreezen, dat hij zijn tijd niet begrijpt.

VOOR HET GERECHT.

Men kan niet zeggen, dat de raadszitting, waarin de kwestie van het instorten der huizen in de Pieter Nieuwlandstraat te Amsterdam ter sprake kwam, veel licht over die zaak heeft verspreid. Maar de andere instorting aan de Willebrordusstraat, die verlies van een menschenleven ten gevolge had, is door de Amsterdamsche rechtbank behandeld, en, welke ook de afloop zij, het getuigenverhoor leverde heel wat op, waarin bouwkundigen belang zullen stellen.

Wij hebben, in een vroeger artikel aangetoond, hoe moeilijk het in een geval als dit voor de deskundigen is, om vast te stellen, wat de oorzaak van de ramp geweest is. Het getuigenverhoor leverde wel het bewijs, dat ook ditmaal de puinhoop geen voldoende aanwijzingen bevatte, om met volstrekte zekerheid te kunnen aangeven, hoe het ongeluk zich heeft toegedragen.

Eer wij hierover meer zeggen, evenwel eerst een woord over het Amsterdamsche bouwtoezicht, dat voor de rechtbank verklaringen heeft afgelegd, die een eigenaardig licht op zijn werkzaamheid werpen.

De inspecteur van het bouwtoezicht deelde mede, dat hij de teekeningen der huizen, die bij hem ingekomen waren, niet duidelijk en onvoldoende achtte, waarom hij ze aan den bouwterugzond. Andere, althans gewijzigde teekeningen werden daarop ingezonden en op grond daarvan werd door de gemeente de vergunning tot bouwen verleend.

Tegen dit alles valt niets in te brengen en men mag aannemen, dat, wanneer werkelijk naar de teekeningen gewerkt was, het ongeluk niet zou zijn voorgekomen.

Wat heeft het bouwtoezicht nu gedaan, om te zorgen, dat zoowel de verordeningen als de eischen, die de openbare veiligheid stelde, in het oog werden gehouden? De verhooren doen zien dat dit zoo goed als niets is geweest.

De inspecteur verklaarde „dat hij nimmer zelf toezicht heeft uitgeoefend op enig werk van beklagde“. De inspecteur inspecteert dus blijkbaar niet. En toch is inspecteren niets dan in oogenschouw nemen.

De ijzeren balken, die de oorzaak van de ramp zijn geweest, waren niet verankerd, ofschoon de verordening zulks eischt. De bouwopzichter, die belast was met het toezicht op den bouw, was ziek geweest, een collega nam zijn taak over, doch moest verklaren, „nimmer bij het bouwwerk geweest te zijn“. Maar, ware de ziekte van den eigenlijken opzichter er niet geweest, dan nog zou het toezicht niet veel beduid hebben, want deze moest erkennen, slechts éénmaal per week het werk te hebben bezichtigd.

Uit dit alles kon men zich een begrip vormen, hoe de Amsterdamsche bouwpolitie is ingericht, en welke waarde zij heeft. Niet bij het uitoefenen van toezicht, doch op de kantoorburelen moet men haar zoeken. Wat heeft het toezicht op een werk te beduiden, dat slechts één per week plaats vindt!

Ook ter terechtzitting bleek weer, dat het bouwtoezicht, steeds op de politie-verordening turende en niet beseffende, dat het voorkomen van ongelukken slechts door voortdurend inspecteren ter plaatse kan geschieden, een geheel verkeerde opvatting van zijn taak heeft. Natuurlijk gehoorzaamt het personeel hier aan wenken en bevelen van hoogerhand, en zou het, ware het vrij, anders optreden, doch dit is een schrale troost.

Verandering kan, na wat indertijd door den raad werd besloten, niet uitblijven. Het systeem deugt niet, daar is geen twijfel aan. Niet op het stadhuis, doch op de werken moet het bouwtoezicht worden uitgeoefend. Den bouwopzichters moeten niet te veel wer-

ken worden aangewezen, opdat zij die verscheidene malen per dag kunnen bezoeken, opdat overlading met werk geen verontschuldiging meer kan zijn. Het bureauwerk, tot een minimum teruggebracht, moet door afzonderlijk personeel worden verricht.

Dit alles zal geld kosten. Maar wanneer door die uitgave ongelukken voorkomen en menschenlevens gered worden, dan is zij goed besteed.

Wij zijn er benieuwd naar, of de hervormingen spoedig zullen plaats vinden, en of zij het gehoopte gevolg zullen hebben.

ZAAK PENN-BAUDUIN.

Wij ontleenen aan de „Nieuwe Rotterdamse Courant“ het volgende omtrent de kwestie van restitutie van beloopte boete bij den bouw van de Regentessebrug te Rotterdam.

Bij de behandeling op 1 Februari van het voorstel van B. en W. van Rotterdam tot afwijzing van het verzoek van de firma Penn en Bauduin om restitutie van beloopte boete, heeft de heer Den Held twee aan B. en W. onbekende brieven in het debat gebracht, een van den adjunct-directeur Van IJsselstein en een van den over het werk — den bovenbouw der Regentessebrug — gestelden ingenieur Broekman, brieven, die den indruk moesten maken, alsof door de schuld dezer ambtenaren een deel der vertraging was ontstaan, waarvoor adressanten met boete zijn gestraft, en het vermoeden moesten wekken, dat de ambtenaren der gemeente in deze niet de geheele waarheid hadden gezegd. Dientengevolge is toen de behandeling gestaakt en B. en W. gelegenheid gegeven tot onderzoek.

Zoodra het verslag dier zitting in het bezit van B. en W. was, den 13 Februari, hebben zij de commissie voor de plaatselijke werken uitgenoodigd hen daartoe in staat te stellen. Onder dagteekening van 20 Februari ontving deze de opheldering van den directeur der gemeentewerken, die hierachter is afgedrukt. Deze gewerd B. en W. nevens haar schrijven d.d. 6 April, het verslag behelzende van hetgeen zij verder heeft verricht, terwijl hun tevens is toegezonden het omvangrijke in dat schrijven vermelde materiaal, dat B. en W. thans ook aan den Raad ter kennisneming overleggen.

Gelijk blijken zal — zeggen B. en W. — stellen deze bescheiden het buiten allen twijfel, dat beide bovenbedoelde brieven niet betrekking hebben op eenige den voortgang van het geheele werk beheerschende levering, doch slechts golden een onderdeel, nl. de ankerbinten, die, los van de dragende deelen der brug, bij wijze van trekstangen de landhoofden onwrikbaar met elkander moeten verbinden en wier juiste afmetingen eerst te geven waren, nadat de geheele ijzerconstructie aangebracht was. Hieruit vloeit voort, dat er voor onze ambtenaren hoegenaamd geen reden geweest is, van deze correspondentie in bijzonderheden melding te maken en dat adressanten er de vertraagde oplevering in geen enkel opzicht mede kunnen verontschuldigen. Wij verwachten, dat de Raad tot dezelfde slotsom zal komen en dat zijn geacht mede-lid, wien de brieven waren gesuppediteerd, gevoelen zal, dat hij op een verkeerd spoor is gebracht, door dien hem zoo kort vóór de zitting stukken zijn overhandigd, die in het dossier ontbraken, oorzaken met de bedoeling om thans ongegrond gebleken argwaan te verwijderen. Wij betreuen dat zoo aanstonds op eene eenzijdige beschuldiging van particulieren, die aan een geldelijk nadeel te ontkomen trachten, partij gekozen is tegen de ambtenaren.

die zeer zeker voor al hun daden ter verantwoording kunnen worden geroepen, maar aan den anderen kant gerechtigd zijn hun natuurlijke verdediger te zien in het bestuur. Als eene goede zijde van het geval beschouwen wij het echter, dat daardoor eene dergelijke beschuldiging in het openbaar tot helderheid moet worden gebracht. Ambtenaren toch die hun plicht doen jegens de gemeente en daartoe met velerlei belangen in botsing komen, ontbrekt het niet aan tegenstanders, die zich niet ontsien op hun goeden naam af te dingen. Evenzeer als een gegronde beschuldiging gevolgen moet hebben, behoort een uit de lucht gegrepen te worden ontzenuwd; maar daartoe behoort men haar te kennen. Wij vertrouwen dat de Raad, waar misbruiken beweerde worden, tot het verkrijgen van klaarheid zal willen medewerken, maar ook ons korps ambtenaren zal hoog houden tegenover oppervlakkige en ongegronde beschuldigingen. Terugkeerende tot het verzoek van adressanten, meenen wij, dat hoezeer hunne houding in deze o. i. ook afkeuring verdient, dit geen element mag zijn bij de beslissing. Onafhankelijk dus van het thans behandelde incident, verklaren wij echter dat bij het plaats gehad hebbend onderzoek ons geen enkel feit bekend is geworden dat eenigen invloed op ons advies zou kunnen uitoefenen. Ongewijzigd wordt het dus door ons gehandhaafd.

De commissie voor de plaatselijke werken legt een rapport over van den directeur. Ten einde zich echter een zelfstandig oordeel te vormen en B. en W. volledig te kunnen inlichten, heeft zij inzage genomen van al de brieven, die tusschen de directie en de aannemers zijn gewisseld; van de weekrapporten en teekeningen, die zij mede hierbij overlegt, terwijl hare voorzitter de heeren Penn en Bauduin nogmaals in de gelegenheid gesteld heeft (en ditmaal in tegenwoordigheid van de directie en den ingenieur Broekman) om hunne bezwaren mondeling toe te lichten.

Na kennisneming van al deze stukken is de commissie eenparig tot de overtuiging gekomen:

10. dat de brieven, door den heer Den Held in het debat gebracht, uitsluitend betrekking hebben op de ankerbinten en de stoelen, waarop deze rusten;

20. dat de teekeningen van de essentiele deelen der brug vóór 9 Juni aan de heeren Penn en Bauduin zijn gezonden en daarop betrekking hebbende bestellingslijsten hun 18 Juni hebben bereikt;

30. dat die van de ankerbinten daarop dadelijk zijn ter hand genomen, en dat, zoo zij iets later gereed zijn gekomen, dan onder normale omstandigheden het geval zou zijn geweest, zulks alleen daaraan te wijten is, dat, terwijl gezegde ankerbinten op de bestekteekeningen in één doorlopend geheel waren aangegeven, zij op de detailteekeningen elk in 3 deelen zijn uitgewerkt, op grond van overleg met de aannemers;

40. dat, waar in den brief van 17 Augustus door den adjunct-directeur gesproken wordt van een „onwillekeurig verzuim“, er eigenlijk volstrekt geen verzuim heeft plaats gehad, daar het oponthoud van hoogstens 7 dagen alleen is veroorzaakt door de toevallige omstandigheid, dat het verlof van den adjunct-directeur samenviel met de reis van den ingenieur Broekman naar Duitschland, tot keuring van het materiaal, en een ontmoeting op een dier dagen door misverstand verijdeld werd, waardoor zij de gelegenheid tot het vereischte overleg misten;

50. dat die teekeningen niet zijn ingetrokken, doch op de fabriek zijn gebleven en 30 November door een gewijzigde teekening zijn vervangen;

60. dat die wijziging, welke slechts enkele maten

betrof, in het belang van het werk zoo laat mogelijk moest worden vastgesteld, en dat steeds voor oogen werd gehouden, zooals aan de aannemers was medegedeeld, tot die vaststelling over te gaan, zoodra behoefte aan die teekening mocht ontstaan;

70. dat dus door de directie geenerlei verzuim is gepleegd, en

80. dat overigens de brieven die, zooals sub 1 vermeld, alleen betrekking hebben op de ankerbinten met toebehooren, die bij de berekening der boete geheel buiten beschouwing zijn gebleven, niets ter zake afdoen.

De commissie heeft getracht ook een ander punt tot klaarheid te brengen, dat een rol speelt in de discussie, de bewering namelijk van Penn en Bauduin, dat de directeur, in tegenspraak met hetgeen op de aanwijzing is gezegd, hun zou hebben toegestaan de langsliggers in twee stukken te maken. Dit is haar niet gelukt. Penn en Bauduin blijven bij hun beweren, de directeur herhaalt dat hij zich daarvan niets herinnert en voegt er bij, dat het hem minst genomen zeer onwaarschijnlijk voorkomt, daar hij zich steeds van het geven van dergelijke inlichtingen onthoudt. Het misverstand blijft dus bestaan, maar de commissie meent dat, als deze constructie werkelijk voor hen zulke nadeelige gevolgen kon hebben, zij zich niet, uit vrees voor „captie“ met de directie, zouden hebben weerhouden om met kracht er tegen op te komen en zich niet bepaald zouden hebben tot een zwakke aanmerking in den brief van 11 Juni, waarin hun bezwaar voornamelijk gegrond is op vrees voor beschadiging bij het vervoer, een bezwaar dat door de directie terstond is opgeheven, door bakken voor dat vervoer te hunne beschikking te stellen, terwijl overigens het oponthoud van twee maanden, dat deze wijze van constructie hun berokkend zou hebben, ons zeer overdreven voorkomt (zie correspondentie van Penn en Bauduin met voorzitter).

De heeren Penn en Bauduin hebben in den brief aan den voorzitter der commissie, dato 16 Maart, een punt aangeroerd, waarop tot nu toe niet was gewaard.

In art. 7 van het bestek staat:

Al. 3. „Vóór of op 1 October 1898 (later veranderd in 1 November) moet het geheele werk op de fabriek „van den aannemer voltooid zijn, zoodat, indien zulks „verlangd wordt, de aanvoer der verschillende onderdeelen onmiddellijk kan plaats hebben.“

Al. 4. „Binnen veertien dagen na kennisgeving moet „de aannemer zorgen, dat de verschillende deelen, in „de volgorde die de directie aangeeft, alsdan op de „plaats van opstelling zijn aangevoerd.“

Al. 5. (buiten beschouwing).

Al. 6. „Zes weken na de vermelde kennisgeving „moet de geheele brug voltooid zijn, met inachtne- „ming van de bepalingen omtrent het verven in § 5 beschreven.“

Deze kennisgeving zou, volgens de heeren Penn en Bauduin, niet gegeven zijn, en zij verklaren dus niet te weten, waarom de datum der eindoplevering, die met deze kennisgeving in verband staat, op 1 December is bepaald.

De directeur deelt de commissie dienaangaande mede, dat eene formeele kennisgeving niet is gedaan en ook niet gedaan is kunnen worden, omdat, wegens te weinig ruimte, het geheele werk niet op de fabriek voltooid kon worden, vóór dat de afzending van een gedeelte was begonnen, dat daarom aan de aannemers vergunning was gegeven om deelen naar Rotterdam te verzenden, naarmate ze gereed kwamen, om alzo op de fabriek plaats voor de volgende te maken. Indien de aannemers in staat waren geweest

om aan die bepalingen van het bestek te voldoen, dan zou, daar het metselwerk van den onderbouw tijds gereed was, er geen enkele reden geweest zijn om die kennisgeving niet veertien dagen vóór 1 November verzonden te hebben, zoodat, naar meening van de commissie, de heeren Penn en Bauduin zich zeker niet op de afwezigheid eener schriftelijke kennisgeving mogen beroepen.

Hoewel de commissie, op de gronden in vroegere rapporten ontwikkeld, volhardt bij hare meening, dat er termen zijn om Penn en Bauduin ontheffing van boete te verleenen, verzwijgt zij niet, dat, nu de geheele loop der zaak in alle bijzonderheden is nagegaan, bij verscheidene leden twijfel is gerezen, of de houding dier firma de consideratie rechtvaardigt, waarmede zij is behandeld.

Aan de ophelderingen van den directeur der gemeentewerken ontleenen wij het volgende:

„In mijn rapport van den 5 September 1899, bij uwe commissie ingediend, naar aanleiding van het adres der heeren Penn en Bauduin te Dordrecht, staat het volgende:

„De eenigszins late toezending van de tekening der ankerbinten heeft geen invloed uitgeoefend op de berekening der boete, daar deze binten altijd nog vroeger geleverd zijn geworden dan de liggers, en ten laatste het gereedkomen der brug feitelijk uitsluitend op deze gewacht heeft en dus ook de boete alleen daardoor is bepaald geworden.”

Ik stel er prijs op, hierbij te constateeren, dat ik dus ook deze kwestie onder de oogen gezien heb. Waar, van verschillende kanten, naar aanleiding van het te berde brengen der brieven door den heer Den Held, de veronderstelling geuit is, als zou ik of mijn personeel, heeren burgemeester en wethouders niet alle stukken ter inzage gegeven hebben, waarover wij de beschikking hebben, zij uitdrukkelijk vermeld, dat er voldoende gegevens in het dossier waren, om de in het debat gebrachte gezichtspunten te weerleggen.

Voor alles worde opgemerkt dat de zoogenaamde ankerbinten, waarop de later gezonden teekeningen betrekking hebben, in geen enkel verband staan met de hoofdconstructie der brug. De dragende deelen (liggers en platen) moeten zich toch geheel vrij kunnen bewegen van de in rust blijvende ankerbinten. Het later komen van deze had dus niet den minsten invloed op het gereedkomen der brugconstructie. Zooals ik in mijn rapport van den 4 April 1899 mededeelde, is de datum, volgens welken de boete gerekend wordt, (18 Maart 1899), die, waarop de laatste hoofddeelen der brug, zijnde de dekplaten boven de hoofdliggers, hier ter stede aangevoerd zijn. Een der bewuste ankerbinten, waarop de tekening betrekking heeft, gezonden bij het schrijven van den heer Van IJsselstein, was toen reeds lang aangebracht, terwijl tegelijkertijd met die dekplaten ook het andere ankerbint gezonden werd. Duidelijkheidshalve volgt hier nog eene opsomming der data, die op deze levering betrekking hebben: den 3 Augustus 1898 werden de teekeningen dezer ankerbinten naar de fabriek toegezonden; eenige dagen na dien datum werden de daarop betrekking hebbende gewichtsstaten door de fabriek aan de directie, ter controleering, overhandigd; den 17 Augustus d. a. v. werden deze staten, door de directie goedgekeurd, aan de heeren Penn en Bauduin gestuurd.

Het „onwillekeurig verzuim”, waarop die brief wijst, heeft betrekking op een langer tijdsverloop tusschen de toezending door de fabriek en de retourneering door de directie, dan wel gebruikelijk is. Uit de op-

gegeven data blijkt, dat dit hoogstens eenige dagen kan betreffen.

Volgens schrijven der heeren Penn en Bauduin, lagen de betreffende materialen, die onmiddellijk na den 17 Augustus besteld waren, den 20 September ter keuring gereed. In dezelfde maand zijn deze nog gekeurd en in October op de fabriek aangevoerd. Volgens de weekrapporten, is er eerst in de week tusschen den 27 November en den 3 December „een begin gemaakt met het afschrijven der ankerbinten”. Eerst in de week tusschen den 25 en den 31 December werd eenigszins krachtig begonnen „met het boren en verder afwerken van hoekijzers en platen voor de ankerbinten.” Den 17 Maart werden de laatste dekplaten naar Rotterdam verzonden. Den 18 Maart de laatste ankerbinten. Het gereedkomen der brug heeft gewacht op het afklinken der bedoelde platen; niet op het opleggen der ankerbinten, dat reeds geschied is, lang voor dat het dek gereed was. Waren dus de teekeningen voor de ankerbinten vroeger ingezonden, dan zou de brug geen dag vroeger zijn gereed gekomen. Ook kan de firma Penn en Bauduin niet beweren, dat door de vertraagde levering der teekeningen, er eenige opeenhooping der werkzaamheden is ontstaan, zoodat diensgevolge de verschillende werken te zamen kwamen en er aan de hoofddeelen minder vlug kon gearbeid worden.

Ware dit het geval geweest, dan zou er, na de aankomst van het ijzer der ankerbinten op de fabriek, of met meerder personeel of althans met hetzelfde aantal werklieden moeten gearbeid zijn. Het tegendeel blijkt uit de weekrapporten.

Terecht zag de fabriek in dat, toen men eenmaal begon met de aflevering der hoofdliggers, men zich voor het gereedkomen der ankerbinten, die slechts 1/6 à 1/7 deel van het overige werk vormden, niet bijzonder behoefde te haasten. De eersten beheerschten het gereedkomen der brug. Daarom vond ik ook vrijheid, u voor te stellen, om den tijd, ingenomen voor het maken der teekeningen van die deelen, van de boete af te trekken. Motieven om hetzelfde te doen voor de teekeningen der accessoire deelen bestonden er m. i. niet. Er was een goede en afdoende reden, dat het ijzer, dat reeds in October aangevoerd werd, eigenlijk eerst tegen het eind van November kon verwerkt worden. Het gebrek aan ruimte op de fabriek was hiervan de oorzaak. Feitelijk kon met de ankerbinten eerst begonnen worden, toen de hoofdliggers gereed waren en deze van de fabriek waren weggevoerd.

Nu echter het feit, dat de heer Broekman op het laatste oogenblik (30 November) nog wijzigingen in de teekeningen gebracht heeft. Van den aanvang af heeft genoemde ingenieur den fabrikanten mededeeld, dat de teekeningen der ankerbinten nog zouden moeten herzien worden. Zulks geschiedde niet, omdat er fouten in waren, doch om de volgende reden:

De ankerbinten vormen het verband tusschen landhoofden en pijlers. Het was noodig om op het laatste oogenblik de juiste, vroeger opgenomen maat, te controleeren met de werkelijke. De mogelijkheid was toch niet uitgesloten, dat er eenige zetting in de landhoofden gedurende den bouw zou hebben plaats gehad. Werkelijk bleek het, bij de hernieuwde opname, dat zulks het geval was. Een der binten moest dus iets ingekort worden. Bovendien moesten zij iets in hoogte worden afgenomen, in verband met de intusschen geleverde granietblokken. De heer Broekman had de firma altijd op deze laatste wijzigingen opmerkzaam gemaakt, doch ook hierop behoefden de werkzaamheden niet te wachten. Alle hoekijzers konden toch

geboord worden en herhaaldelijk heeft hij aangedrongen om met dezen arbeid een aanvang te maken.

Onjuist is ook de opmerking van den heer Den Held, dat door deze verandering der liggers meerdere kosten veroorzaakt zijn geworden.

De vier kanten „er platen moesten toch, „rondom ter breedte van 3 m.M., en van de hoek- en profielijzers de beide einden, minstens 5 m.M. worden afgeschaafd of gefraisd.” In plaats van schaven heeft men nu toegestaan te rissen en te hakken, hetgeen bovendien voor de fabriek gewenscht was, omdat daar geen behoorlijke schaaftmachines, groot genoeg voor deze werkstukken zijn. Het blijft natuurlijk hetzelfde, of men 8 of 10 m.M. op deze wijze afneemt. Slechts eenig meerder materiaal gaat daardoor verloren. Dit nu is den aannemer bij de verrekening vergoed geworden.

Kan ik aan de vertraagde inlevering der teekeningen voor de ankerbinten geen argument tot boete-ontheffing verbinden, evenmin kan ik zulks doen aan het ook nu weder in de discussie te berde gebrachte argument, omtrent hetgeen ik den heer Van Aardenne zou hebben medegedeeld, wat betreft het in één stuk leveren der hoofdliggers. De indruk, dien de heer Van Aardenne in dit opzicht gekregen heeft, moet op een misverstand berusten. Te meer geloof ik zulks, omdat in een bij het dossier gevoegd schrijven van den Juni 1898, geteekend door den heer Van IJsselstein, de volgende zinsnede voorkomt:

„Zooals u uit de tekening zien zult, moeten de hoofdliggers uit één stuk vervaardigd worden. Zulks is op de aanwijzing medegedeeld en ik vind geen vrijheid, tot eene wijziging mijne toestemming te geven, die zeer ten nadeele der constructie zoude zijn.”

Waarlijk, waar op dezen brief toen nimmer eenige tegenspraak is gevolgd, daar is toch de waarschijnlijkheid groot, dat de heer Van Aardenne niet zoo geheel overtuigd was van zijn goed recht.

Aan het eind van dit rapport, blijf ik de meening handhaven, op de vroeger uitvoerig behandelde gronden, dat vrijstelling van boete gewenscht ware; met kracht verwerp ik daartoe echter de argumenten, in de zitting van den gemeenteraad van den 1 Februari 11, door den heer Den Held ter tafel gebracht.

Deze ophelderingen zijn mede onderteekend door den adjunct-directeur der gemeentewerken.

INGEZONDEN.

Mijnheer de Redacten!

Nu de vertalingen uit Ruskin's „Zeven Lampen der bouwkunst”, welke in uw blad onze aandacht eenigen tijd hebben gevraagd, hebben opgehouden te verschijnen, is het, dunkt me, een billijke plicht een woord van dank te brengen aan den heer A. W. W. die ons het genot heeft verschaft, zij 't dan ook slechts in brokstukken, met genoemd werk kennis te maken. Want zeker is het velen onzer niet gegeven: 1o. het Engelsch zoo goed machtig te zijn om Ruskin in die taal te begrijpen, 2o. ontbreekt velen daartoe tijd en gelegenheid.

Het is hier niet de plaats over de denkwijze van Ruskin te discuteeren, hoe men over zijne opvattingen ook denke; zeker is het, dat zijne taal niet die is van een gewoon en alledaagsch artist, dat hij ons dikwijls meesleept en bekoort op eene wijze, als zelden bij dergelijke onderwerpen voorkomt. Deden zulks deze brokken vertalingen reeds, hoe zal dat dan met 't geheele werk 't geval zijn! Waar somtijds in enkele bouwkl. bladen stukken te lezen staan, men zou zoo zeggen, geschreven voor kinderen, was 't mij en hoop

ik velen een dankbaar oogeblik zulke schoone en mannelijke taal als die van Ruskin te kunnen genieten, zoodat ik bijna zou durven hopen, dat de heer W. ons ook uit de overige werken van R. nog iets te genieten geve. Voorzeker geene gemakkelijke taak!

Hoogachtend

G.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

„GRAVENHAGE. De door „Arti et Industria” benoemde commissie, bestaande uit de heeren F. J. Belinfante, M. J. Drochaler, E. W. F. Kerling, J. H. Latour en A. M. van Oyen, belast met het uitbrengen van een praedicties op het rapport van de commissie van deskundigen uit „Architectura et Amicitia” te Amsterdam, over de wijziging van de teekensystemen, voorgesteld door de heeren H. L. Boersma e. a. bij adres aan den Minister van Binnenl. Zaken 8 September 1899, heeft als haar gevoelen doen kennen:

1o. dat zij in hoofdzaak zich kan vereenigen met de bedenkingen, in bovengenoemd-rapport neergelegd, omtrent de scheiding van het hand- en rechthoekig teekenen in een grondakte voor het teekenen M. O.;

2o. dat zij de aantekeningen M. C. 1-8 volkomen kan billijken, indien het schematisch plan, op pag. 16 van het oorspronkelijk adres der heeren Boersma e. a. voorkomende, werde bijgevoegd een kolom „Bouwkunde”, zoodat bij het examen in de daarmede verwante vakken, ook een algemeene kennis van constructie- en stijlloer worde gevorderd;

3o. dat absoluut uit het examen M. 3. worde verwijderd de werktuigkunde, zoodat dit examen zich uitsluitend op het gebied der bouwkunde blijve bewegen;

4o. dat zij het examen M. B. als geheel op zich zelf staand, onnoodig acht, doch in de vereeniging van examens M. A. en M. I. B. de vereischten aanwezig ziet tot een degelijke grondakte voor het teekenen, zooals het rapport bedoelt.

— De Staatscourant no. 112 bevat het verslag van den toestand der Rijks-academie van Beeldende Kunsten over 1899. Daarin is o. a. opgenomen een lijst van de geschenken, aan de boek- en prentverzameling der academie verstrekt.

— Het gemeentebestuur van Brussel heeft besloten den gothischen gevel van het stadhuis aan den kant van de straat Tête-d'Or geheel te laten restaureren, en dit kunstwerk in eigen beheer te laten uitvoeren.

AMSTERDAM. Woensdag 30 dezer zal de algemeene vergadering der Maatschappij tot bevordering der bouwkunst gehouden worden in het maatschappelijk gebouw in de Marixstraat alhier. Na de behandeling van verscheidene huishoudelijke zaken, het uitbrengen van verslagen, de verkiezing van bestuursleden en van een voorzitter, het rapport van beoordeelaars der prijsvragen, het uitbrengen van bekroningen, komt het adres ter sprake, aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal ingediend in zake het wetsontwerp betreffende de „Volkskuisvesting”, door den heer Mr. H. Verkooren ingeleid.

Na afloop der vergadering, des namiddags te ongeveer 2½ uren, zal een gemeenschappelijk bezoek gebracht worden aan:

1o. het nieuw gebouwde en ingerichte proefstaten van bouwmaterialen van de heeren Koning en Bienfait, aan de Da Costa-kade, en

2o. de in uitvoering zijnde werken van de nieuwe koopmansbeurs aan het Damrak.

Des namiddags te 5 uren zal gelegenheid bestaan om deel te nemen aan een gemeenschappelijke maaltijd in het hotel Krasnapolsky.

LEERWAREN. Het Friesch Genootschap en de Vereeniging tot bevordering van vreemdelingenverkeer alhier zijn van plan eene tentoonstelling te organiseren van antieke goud- en zilvermidswerken. In den nazomer zal zij plaats hebben.

Dit is dus eene tentoonstelling niet uitsluitend van Friesch, maar van alle antieke goud en zilvermidswerk.

Als nu ieder meewerkt, zijn kasten eens opent en tijdelijk afstaat, wat hij bezit, kan de verzameling buitengewoon mooi worden. Verscheidene gemeentebesturen, kerkvoogdijen en particulieren hebben reeds beloften daaromtrent gedaan. Er zit hier veel moois aan gedroeven en gegraveerde schotels, kannen, bekens, sieraden enz.

In het museum van het Friesch Genootschap zal de verzameling worden uitgesteld. De veiligheid der ingezonden voorwerpen loopt daar geen gevaar; bovendien stellen in het Friesch Genootschap en de Vereeniging tot bevordering van vreemdelingenverkeer zich aansprakelijk voor de verplichtingen tegenover de inzenders. De voorwaarden van inzending zijn zóódanig, dat voor de eigenaars volledige zekerheid gewaarborgd wordt.

Wij vernemen dat de uitvoeringscommissie, die al sedert eenige maanden deze tentoonstelling voorbereidt, niet ongenegen is om een systematischen catalogus te laten drukken, waardoor deze expositie eenige blijvende waarde verkrijgt voor de kunstgeschiedenis.

Genoemde commissie heeft tot eere-voorzitter, den heer Mr. B. P. baron van Harinxma thoe Slooten, commissaris der Koningin.

(Lecur. C.)

HAARLEM. Te deze stede is eene afdeling opgericht van de „Technische Vakvereniging“.

BEVERWIJ. De Gemeenteraad besloot een crediet toe te staan om den heer J. de Koning, civiel-ingenieur te Amsterdam, plannen te doen ontwerpen tot verbetering van den waterweg naar deze gemeente, welke met het oog op de zich steeds uitbreidende scheepvaart in zeer onvoldoende toestand verkeert.

Aflevering 5 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

Lichtende Planten, door Dr. H. J. Calkeon. — Het voortbrengen van vuur, voorheen en thans (vervolg en slot), door Dr. A. J. C. Soljers. — Uit het gebied der metingen, door J. Brandt. — De verpleging der gewonden in den oorlog (vervolg en slot), door Dr. R. O. Rijkens. — Tusschen mensch en aap, door Dr. H. J. Calkeon. — Verscheidenheid op fotografisch gebied, door Dr. J. E. Rombouts. — De scutleindustrie op haar tegenwoordig standpunt, door Dr. L. Bleekrode. — Chemicaliën voor fotografie in tabletvorm, door Dr. J. E. Rombouts. — Voorschriften tot een eerste hulpbetoon bij ongevallen in elektrische bedrijven. — Boek-aankondiging. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Correspondentie. — Korte mededeelingen.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: benoemd tot opzichter te kl. de opz. 2e kl. H. F. Meeng; tot opz. 2e kl. de opz. 3e kl. J. Ch. Sraab, H. L. E. Hornung en J. A. den Hartog;

tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur der burgerl. openbare werken, teneinde dienst te doen als opz. 3e kl. de ambtenaar op wachtgeld H. G. A. Houtvelt, laatst die betrekking bekleed hebbaide.

Bij den dienst van het Grondpeilwzen: overgeplaatst naar Larong Pandjang (Batavia) de tijdel. boommeester W. Pot, thans belast met de artemische boringen te Kendal (Semarang); naar Semarang ter voortzetting der boringen te Kendal de tijdel. boommeester J. D. P. Nauman, thans werkzaam te Paroeng Pandjang (Batavia).

De heer K. J. Schill, te Spijkenisse, is benoemd tot tijdel. adjunct-ingenieur bij den aanleg van havens aan het Zijpe met daartoe behoorende werken, in verband met de stoomtramwegen Zijpe—Brouwerhaven en Willemspolder—Steenbergen.

De heeren J. H. Pellikhof, te Zwolle, en B. de Jong, te Franekeradeel, zijn benoemd tot buitengewoon opzichter bij de werken in verband met den aanleg van stoomtramwegen, ingevolge de wet van 23 Mei 1899.

De civiel en bouwkundig ingenieur J. J. L. Bourdrez, op verzoek eervol ontslagen leeraar aan de Kon. Militaire Academie te Breda, is in dienst getreden als ingenieur bij het ingenieursbureau Beversen en Van Heurn, om later geplaatst te worden bij de uitvoering van de lijn Rotterdam—'s-Gravenhage—Scheveningen van de Zuidhollandsche elektrische spoorwegmaatschappij.

De aspirant-ingenieur der telegraphie P. H. G. Montenberg, wordt met 1 Juni overgeplaatst van 's-Hertogenbosch naar Zwolle.

Tot opzichter bij den dienst der gemeentewerken te Breda is benoemd de heer J. Timmers, bouwkundig opzichter, tijdelijk te Amsterdam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leeraar aan de Koninklijke Militaire Academie te Breda tegen 1 October a.s. in de Burgelijke- en Schoone Bouwkunde en het Bouwkundig teekenen. Aanvangstraktement f2200. De benoeming geschiedt voorloopig voor één jaar.

— Bekwaam bouwkundig opzichter-teekenaar om direct in dienst te treden. Salaris van f 90 à f 100 per maand. Brieven met uitvoerige inlichtingen fr., lett. A., aan het Haarlemisch Dagblad, Haarlem.

— Electro-technisch opzichter gevraagd in tijdelijken dienst, in 's-aant elektrische installatiën te ontwerpen en be-groeten en toezicht te houden op de uitvoering. Salaris f 100—/120 per maand. Brieven fr., met refer., n°. 656, aan Seyffardt's Centr. Ann.-Bure., Amsterdam.

— Onderwijzer in het schilderen aan de ambachtsschool te Goes. Aanv. salaris f 625. Acte l. o. teekenen strokt tot aanbeveling.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen zal in den loop der maand Juli examen worden gehouden voor aspirant-opzichter bij de 3e afd. van weg en werken (seinwezen, electrotechniek, verlichting). In afwijking van de bestaande voorwaarden van benoembaarheid tot opzichter bij den dienst van weg en werken wordt voor dit examen het overleggen van getuigschriften of diploma's niet gevorderd en de minimum-leeftijd van 23 op 25 jaren gesteld.

— Opzichter tot het houden van toezicht bij het maken van rijzen dammen. Brieven franco, onder motto „Opzichter“, aan het bureau van „De Opmerker“ (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig opzichter Brieven franco, bij Kemink & Zoon's boekhandel te Utrecht. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig teekenaar. Brieven franco, aan Dueroisii Goetzee's boekhandel te Rotterdam. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig teekenaar. Brieven onder letter J, aan de Gebroeders Van Cleef, boekhandelaars te 's-Gravenhage. (Zie advert. in dit no.)

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van lezers geaccepteerd tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Iemand zoekt plaatsing als onderbaas of ter assistentie van bouwkundig opzichter-teekenaar. Adres letter R, aan het Bureau van „De Opmerker“.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVERENIGING.

MARNINSTRAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60 en f 50.

2 Bouwk. opz., leeft. resp. 23 en 30 j., resp. geh. en ongeh., verl. sal. resp. f 70 en f 90.

1 Opz.-teek., leeft. 26 j., geh., verl. sal. f 110.

6 Opz.-teek., leeft. resp. 23, 21, 21, 23, 23 en 26 j., ongeh., verl. sal. resp. f 70, f 60, f 60, f 60, f 60, f 90 à f 100.

3 Werktuigk. teek., leeft. resp. 21, 19 en 24 j., ongeh., verl. sal. resp. f 50 à f 60, f 60 en f 50 à f 60.

1 Werktuigk. en electric, leeft. 29 j., ongeh., verl. sal. boven f 70.

1 Cijz.-landm., leeft. 38 j., ongeh., verl. sal. f 125.

1 Waterbouwk.-opz., leeft. 22 j., ongeh., verl. sal. f 60 à f 70.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Bokla.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, f'fieren Badkuipen. — Closets, Wastafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wedervarkoopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkruis-straat 64 b, d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

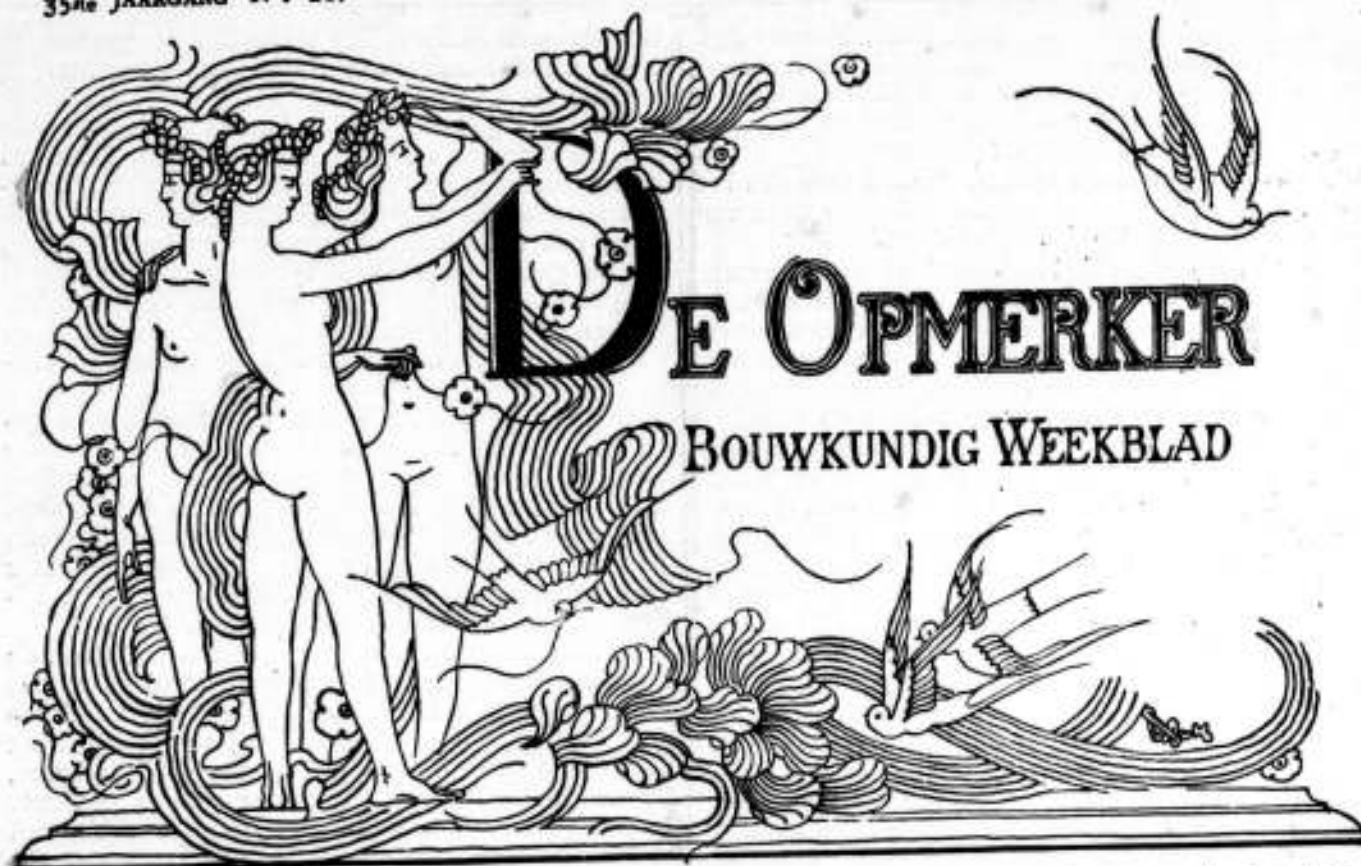
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

L. van der Hoorn, DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van ELECTRISCHE SCHELEN, NUMMERBORDEN, TELEPHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS enz. Complete installatiën voor GALVANOPLASTIEK, VERNIKKELEN, VERGULDEN, VERZILVEREN enz. DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIJSCHIJVEN, CHEMICALIEN, APPARATEN enz.

Begrotingen, Prijscuranten enz. gratis.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementenprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsigen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

I.

Het Lago Maggiore.

De reis van Amsterdam naar Bazel is vervelend, ook al kiest men, ter afwisseling, in plaats van den weg naar Straatsburg, dien over Karlsruhe. Van het Schwarzwald krijgt men niet genoeg te zien en de vlakke of weinig heuvelachtige streken die men doortrekt, leveren al heel weinig merkwaardigs op.

Maar de tocht van Bazel naar Bellinzona hoop ik nog dikwijls te kunnen maken. De reis is nog mooier geworden, nu men niet meer over Rothkreuz gaat, doch de nieuwe lijn van Lucern naar Arth-Goldau gevolgd wordt. De reiziger kan nu heerlijke gezichten op Lucern en zijn omgeving, op het meer en den Pilatus genieten.

De berglandschappen tusschen Fluelen en Göschenen ziet men telkens met nieuw genoegen. De maaltijd in het Station te Göschenen, die zijn ondernemer rijk gemaakt heeft, vindt niet meer plaats, doch wordt nu, terwijl de trein door den duisteren tunnel rijdt, in den electrisch verlichte eetwagens voorgediend, wat werkelijk een verbetering is.

Zoo werd Airolo bereikt. Daar waren zij weer, de hooge, steil aflopende bergen, de oude Lombardische kerkjes, de witte huisjes, de schuimende watervallen van het Leventina-dal. Eerst ziet men nog slechts naaldhout onder den blauwen Italiaanschen hemel, maar reeds te Faido begint, met de zuidelijke warmte, ook de zuidelijke plantengroei.

De amandelboomen staan in bloei, als lichtroode ruikers. De noten- en kastanjeboomen beginnen hun knoppen te openen. De hooge bergen en de lachende hemel geven majesteit aan het geheel. De tegenstel-

ling tusschen de besneeuwde toppen en het malsche groen beneden is treffend.

Wij komen te Bellinzona aan, en verlaten den trein. Want terwijl wij bij vroegere gelegenheden over den Monte Cenere naar Lugano gingen, zullen wij nu in het dal van den Ticino blijven, en met den locaaltrein Locarno bereiken. Het oponthoud duurt lang genoeg, om de drie kasteelen, die Bellinzona voorheen van de zuidzijde verdedigden, althans vluchtig op te nemen. Hier lag de sleutel van den Gotthard-pas en de Zwitsers, die reeds sinds het begin der 10e eeuw het dal van den Ticino bezaten, hebben de kasteelen gebouwd. Thans zijn het slechts bouwvallen. Moderne vestingwerken bij Airolo zijn er voor in de plaats gekomen.

De steengroeven in den omtrek leveren graniet en gneiss in groote verscheidenheid. Het materiaal wordt dan ook voor velerlei doeleinden gebruikt. Zelfs als afscheiding van tuinen en weiden doen granietplaten, naast elkander in den grond gegraven, dienst. Vooral het graniet van Osogna is van goede hoedanigheid.

Het Lago Maggiore, het Lacus Verbanus der Romeinen, moet zich in oude tijden tot Bellinzona hebben uitgestrekt. De Ticino is echter voortdurend bezig het bekken te vullen, en zoo wordt de stad nu van het meer gescheiden door een uitgestrekte en vruchtbare vlakte, door den spoorweg naar Locarno doorsneden. Overal ziet men wijnstokken en moerbezieboomen. De wijnstok is hier echter minder stijf dan in Duitschland, omdat men de ranken vrij om boomen of prielen laat slingeren.

Weldra bereikt de trein Cadenazzo, dat op de hoogte ligt, wel een half uur van het station verwijderd. Bij Gordola zien wij links het donkergroene meer, rechts opent zich het heerlijke Verzasca-dal. Nog eenige minuten rijdens langs het meer en wij zijn te Locarno.

Maar het blijkt ons dat het station, ofschoon Lo-

carno gedoopt, feitelijk in de gemeente Muralto ligt. In die gemeente bevinden zich ook de voornaamste hotels en de villa, waar ons gastvrijheid zal worden verleend. Dat Muralto zoo in trek is vindt zijn oorzaak daarin, dat het op de berghelling is gelegen, terwijl Locarno goeddeels vlak is, en men daar dus het uitzicht op het meer mist, vooral omdat de delta van de Maggia zich vóór de stad uitstrekt.

Muralto is een plaats, waar men zou willen wonen. De hoge bergen beschutten het tegen noorden, westen en oostenwinden; slechts de zuidwind waait er. Tegen de helling der bergen zijn de huizen gebouwd, overal omgeven door welig groen. Prachtige tuinen zijn aangelegd, en daar bloeien azalia's en camelia's in den vollen grond. Het stille donkergroene meer spreidt zich aan den voet der bergen uit, en wordt ook aan de overzijde door bergen ingesloten, die met blanke sneeuw bedekt zijn. Slechts een enkel bootje doet zijn wit zeil in het spiegelgladde water weerkaatsen, want scheepvaart in den eigenlijken zin bestaat niet op het meer. Drie maal per dag doen de stoombooten naar Suino, Pallanza en Arona hun raderen een wit schuimspoor in de groene vlakke klieven.

Uren hebben wij op ons balkon doorgebracht, uren van stil genot. Vooral tegen den avond, als van alle torens der omliggende dorpen het eigenaardige Italiaansche klokgelui zich deed hooren, als de bergen langzaam in schaduw werden gehuld en ten slotte alleen de sneeuw nog den rooden gloed weerkaatste, was het schouwspel onvergetelijk.

De natuur is hier vol afwisseling. Bij haar majesteit verzinkt alles, wat menschenhand maakte, in het niet. Maar ook hier spreken de steenen, en wat zij zeggen verdient wel, dat wij er naar luisteren.

Locarno, ofschoon nog op Zwitsers gebied gelegen, is toch reeds een echt Italiaansche stad, bestaande uit een groot plein en eenige nauwe en tamelijk hellende straten. De huizen aan het plein hebben gelijkstraats allen arcades, die de wandelaars tegen zon en regen beschutten. De zuilen, die de gewelven dragen zijn van graniet, en van zeer verschillende dagteekening. Men vindt er uit den vroeg-middeleeuwschen tijd, maar ook uit de 17e eeuw. Dikwijls zijn deze zuilen de eenige details, waaraan men den stichtingstijd der gebouwen kan herkennen, want overigens zijn de gevels meest later veranderd. Als bouwstof werd breuksteen gebezigd, met graniet voor deuren en vensteromlijstingen. De daken zijn door bruinroode pannen van het oud-Romeinsche model, of door dikke, zwarte stukken lei gedekt. Voor een Hollandsch oog hebben die daken iets zeer slordigs, doch tevens schilderachtigs. De breuksteen is niet in het gezicht gebleven, doch door „gesso", het Italiaansche pleisterwerk, bedekt.

Langs het meer, waar een plantsoen is aangelegd, verrijst een nieuwe wijk. Het daaraan sluitende voormalig paleis der kantonale regeering wordt nu door het Credito Ticinese gebruikt. Het is een droog-klasieke schepping van omstreeks 1850. Het post- en telegraafkantoor ligt aan dezelfde zijde van het plein, en kan almede op geen bouwkunstige schoonheid aanspraak maken.

Aan de westzijde van het plein, waar de steile Via Motta begint, staat de lagere school, die blijkbaar pas nieuw is, en bewijst, hoeveel men in Zwitserland voor het onderwijs over heeft. Waar is in Nederland een gemeente van 6000 zielen, die zulk een school-paleis bezit?

Wij gaan de school voorbij, en komen dan aan de overblijfselen van het Castello, door de hertogen van Milaan gesticht. Het was zoo sterk, dat in 1502

tien duizend Zwitsers het tevergeefs belegerden. In 1513 stond Maximiliaan Sforza het hun echter bij verdrag af.

Een groot gedeelte van het kasteel is gesloopt. Wat over is, wordt nu als gerechtshof gebruikt. Door een poort komt men op het slotplein, dat met zijn vroeg-Romaansche, haast Byzantijnsche galerij, een ongevoel effect maakt. Een steenen trap geeft toegang tot de galerij. Een fraaie zoldering van notenhout uit het begin der 16e eeuw trekt hier de aandacht; verrassender nog is een fresco, dat, ofschoon ten deele wat verflauwd, duidelijk den stijl van Bernardino Luini vertoont.

De schilder heeft zijn fresco in twee deelen gescheiden, omdat het twee rechthoekig tegen elkander sluitende muren waren, waarop hij zijn voorstelling moest aanbrengen. Het linksche vak is het smalste. Daar knielt een der donatoren, in het zwart gekleed, met een kaal hoofd en een niet fraai, doch blijkbaar naar het leven gevolgd profiel. Een vrouwelijke heilige, misschien Santa Chiara, staat achter hem.

Het breedte rechthoek vertoont, in het midden, de madonna onder een Renaissance troonhemel. Het vrouwentype van Leonardo da Vinci, dat Luini zoo goed wist na te volgen, vinden wij hier terug in het hooge voorhoofd, de rossige lang neervallende haren, de smalle kin en den zacht-weemoedigen glimlach. Maria is in een purperen gewaad en een blauwen mantel gekleed. Haar kind is niet, zooals meestal, naakt, doch heeft een grijs buisje aan. De kleuren vormen een zeer harmonisch geheel. Naast Maria staan de H. Hieronymus en Franciscus, aan haar voeten knielt een donator. De leeuw van den H. Hieronymus is bijna geheel verdwenen, en ook van den donator is niet veel meer te zien. Hij draagt een pijpkraag, wat erop wijst, dat deze figuur na 1530 moet zijn geschilderd.

Er is aan het kasteel, gelukkig, niets gerestaureerd. Wat er van over is, bleef in den staat, waarin de eeuwen het hebben gebracht. In het zuiden heeft men niet het Hollandsche begrip van netheid, dat voor zooveel restauraties verantwoordelijk gesteld moet worden.

In de nabijheid staat het voormalig klooster San Francesco, dat nu als gymnasium en kweekschool voor onderwijzers wordt gebruikt. De kloostergangen, in 16e-eeuwschen trant, zijn nog goed bewaard. Ook de kloosterput, die in 1229 door niemand minder dan den H. Antonius van Padua werd gezegend, geeft altijd nog haar voortreffelijk water, al is er geen Franciscan meer om het te drinken.

Doch de Kloosterkerk is geheel en al in verval geraakt. In het begin der dertiende eeuw gesticht, in de zestiende eeuw vergroot, vertoont zij nu een beeld van de treurigste verwaarloozing. Men ziet de blauwe lucht door de gaten van het dak, de koepel boven het kruis wordt door stutten voor invallen behoed, de zerken van den vloer zijn opgebroken, overal liggen de doodsbeenderen verspreid, en slechts enkele fragmenten van stuc en fresco's herinneren er ons aan, dat wij ons bevinden in een gebouw, waar eenmaal de christelijke eredienst werd uitgeoefend. Tegenover de kerk staat een zeer belangwekkend grafteeken van zwart en wit marmer, uit de 14e eeuw. Het werd in 1347 gesticht ter nagedachtenis van Giovanni d'Orelli.

De hoofdkerk der stad is tegenwoordig Sant' Antonio Abbate. Zij heeft echter haar rang pas sinds 1815; vóór dien tijd was San Vittore te Muralto, de parochiekerk en hoofdkerk van Locarno tevens.

Sant' Antoni is een dier 17e-eeuwsche stichtingen, die, naar het voorbeeld van Vignola's Jezuitenkerk te

PRIJSVRAGEN

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST

Het Bestuur van de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst maakt bekend, dat de jury van beoordeeling der antwoorden, ingekomen op de drie door haar in 1899 uitgeschreven prijsvragen, de volgende bekroningen heeft toegekend:

Prijsvraag I. Ontwerp voor een Sanatorium voor longlijders in Nederland. Als eerste prijs was uitgelooft de zilveren medaille der Maatschappij benevens f 150, als tweede prijs de bronzen medaille en f 100. Er waren twee antwoorden ingekomen; aan dat gemerkt „Trio" werd toegekend een bronzen medaille benevens f 150 en aan dat, gemerkt „Prof Koch", f 50. Als vervaardiger van het ontwerp „Trio" heeft zich bekend gemaakt de heer A. D. N. van Gendt te Amsterdam en als die van het ontwerp „Prof. Koch" de heer M. J. E. Lippits te Amsterdam.

Prijsvraag II. Ontwerp voor de woning voor den directeur-geneesheer van bovengenoemd Sanatorium. Als prijs was uitgelooft de bronzen medaille der Maatschappij en f 75 en van de zeven antwoorden werd dat, gemerkt „Rust na arbeid" toegekend aan den heer A. D. N. van Gendt, te Amsterdam, en aan elk der antwoorden „Leda" en „Studie" een beloning van f 25. Als vervaardigers van het ontwerp „Leda" hebben zich bekend gemaakt de heeren C. de Groot Jr. en J. H. W. Lehman te Delft en als vervaardiger van het ontwerp „Studie", de heer J. D. Looijen te Parijs.

Prijsvraag III. Ontwerp van een der woningen voor het dienstpersoneel van bovengenoemd Sanatorium. Van de zes antwoorden is dat met het motto „Tehuis" met den uitgelooften prijs van f 25 bekroond; vervaardiger bleek te zijn de heer A. D. N. van Gendt te Amsterdam.

Leden der jury van beoordeeling waren de heeren A. C. Bleijs, M. A. C. Hartman, H. Leguit, F. W. M. Poggenbeek en A. Salm G.Bz.

RAPPORT VAN BEOORDEELING der ontwerpen, ingekomen op de Prijsvragen, uitgeschreven door de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst in 1899.

I. Ontwerp voor een Sanatorium voor Longlijders in Nederland.

Ingekomen twee antwoorden: een onder motto Trio.

„ „ „ Prof. Koch.

Ontwerp, motto Trio, bestaande uit 9 teekeningen.

Situatie. Over het algemeen vindt de commissie van beoordeeling de plaatsing der kleinere gebouwen om de beide hoofdgebouwen niet gelukkig, de wascherij, ketel- en machinohuis te ver van —, de woning van den geneesheer-directeur en de boerderij te dicht bij de hoofdgebouwen, terwijl men het lijkenhuis liefst in een hoek van het terrein dicht aan den publieken weg, gemakkeerd door boomgroepen, had gewenscht; door het projecteeren van uitgang of weg achter langs het terrein had de ontwerper hieraan kunnen voldoen.

Van den verdere aanleg van het park, behalve de groote verkeerswegen, is niets aangegeven.

Het plaatsen van het hoofd- en bijgebouw in een kom of dal werd door eenige leden afgekeurd, daar de verdieping gelijkstraats van het hoofdgebouw door de 5 M. hooge grondaanvulling govaar loopt en vochtig te worden, hetwelk vooral in een sanatorium voor longlijders vermeden behoort te worden; bovendien wordt het doel dat de ontwerper zich heeft voorgesteld toch niet bereikt, daar de verpleegden op de 1e en 2e verdieping gehuisvest, het uitzicht op den zijweg en de daaraan geplaatste gebouwen behouden.

Hoofdgebouw. Het oordeel van de commissie over de indeeling van het hoofdgebouw is gunstig, het aantal gevraagde lokaliteiten is aanwezig en regelmatig ingedeeld; alleen de privaten had men met het oog op verlichting en ventilatie beter kunnen plaatsen, ook met het oog op de plaatsing van de afvoerbuizen, wat aangaat de privaten op de verdiepingen.

Rome, in Italië zoo gaarne werden gebouwd. Het breede schip, bijna 20 M. tusschen de pijlers, wordt door een tongewelf gedekt, boven het kruis verheft zich een koepel. De gewelfconstructie is stout, maar de 17e-eeuwsche bouwmeester had haar niet goed berekend, en zoo stortte in 1863 een groot gedeelte in, waarbij, naar een opschrift meldt, honderd slachtoffers te betreuren waren.

Aan beide zijden van het schip bevinden zich ondiepe kapellen, die met veelkleurig marmer rijk zijn versierd. In het noorderkruispand heeft een leerling van Tiepolo een groot fresco geschilderd, dat echter de vergelijking met het werk van den grooten Venetiaan niet kan doorstaan. In de pendentifs van den koepel zijn de vier evangelisten aangebracht. De kerk is van buiten zonder eenig sieraad; de zijgevels en de koornis zijn zelfs van zulke onregelmatige steenen gebouwd, alsof nooit iemand ze zien zou. Alleen de voorgevel, die naar het oosten gekeerd is, heeft vier Korinthische pilasters en een fronton, alles in stucwerk. De klokkentoren rijst recht omhoog, zonder lijsten of iets dergelijks.

Van de Piazza Sant' Antonio, die met een leelijk modern standbeeld bedacht is, leidt een straat oostwaarts naar de Via Cittadella, waar de gevel van l'Assunta, meestal de Chiesa Nuova genaamd, de aandacht trekt om het reusachtig beeld van den H. Christoffel, dat er tegen aan geplaatst is. Wie dit beeld 's morgens aanziet, heeft een gelukkigen dag, zegt het volk. Het was toevallig ochtend, toen ik Christoffel daar zag staan, en ik moet erkennen, dat die dag mij geen ongeluk gebracht heeft. De kerk, in 1628 voltooid, is een goed voorbeeld van Barokstijl. Stucwerk, fresco's en verguldsel zijn kwistig aangebracht, zoodat wie uit het noorden komt, aan overlading denkt. Men moet zich echter herinneren, dat men in Italië is, en dat het geloof zich daar anders openbaart, dan bij ons.

De Italianen verlangen, dat er op zijn zinnen gewerkt zal worden, dat de pracht van de kerk hem de macht en de heerlijkheid van het geloof zal toonen. Een paar oude vrouwen liggen geknield, en bidden. Hoe moeten zij de tegenstelling voelen tusschen haar schamele woning, en de pracht, die haar hier omgeeft! Het kunstkeurig oog zal heel wat aan te merken vinden, en zal het een slechte smaak noemen, die ertoe geleid heeft, om, als of er nog geen ornament en kleur genoeg ware, pijlers en wanden met rood damast en gouden franje te behangen. Maar de geloovigen zien door andere oogen. Een hindert het al te wereldsch karakter van het geheel niet, omdat zij daar geen besef van hebben.

Een weinig verder is op een muur geschilderd: „alla Madonna del Sasso". Dit opschrift wijst den weg naar de beroemde bedevaartsplaats. En als wij het nog niet wisten, waar zij is, dan zou de lange stoet van pelgrims, die dezen Zondagmorgen daarheen gaan, het ons zeggen. Eerst komen geestelijken met een crucifix, dat zij achterste voren dragen. Daarachter de vrouwen, twee aan twee, in haar beste kleeding, met zwarte sluiers over het hoofd, doch zonder hoed. Geestelijken met lange stokken loopen tusschen de rijen om de orde te bewaren. Dan komen de mannen in witte hemden, blootshoofd, en ten slotte de dorpspastoor in groot ornaat. De pelgrims komen uit het Verzasca dal en hebben reeds uren geloopt. Men kan het hen aanzien, vooral de kinderen gaan met moeite voort over den stoffigen weg, in den warmen zonneschijn. De liederen, droevige melodiën, worden dan ook zonder opgewektheid gezongen; de kelen zijn droog.

(Wordt vervolgd.)

De beide zalen gelijkaars, elk voor 6 bedden, had men minder diep en beter verlicht gewenscht. De slaapkamers, de slaapkamers der doctoren, evenals die voor de pleegzusters, zijn zeer klein; laatstgenoemde zijn, met het oog op het aantal verpleegden, te veel in aantal.

Het aantal badkamers op de 1e en 2e verdieping, één voor 24 patiënten, is gering.

In afwijking van het programma heeft de ontwerper de hoofdtrep tot aan de 3e of zolderverdieping door laten lopen en de dienstrappen met de liften in de zijvleugels slechts tot de tweede verdieping.

Bijbouw. De gevraagde lokalen zijn aanwezig en goed gegroepeerd, de ontwerper had echter de scheiding tusschen manne- en vrouwelijke verpleegden (overigens in het hoofd- en het bijgebouw zeer goed aangegeven) ook in de overdekte open gaanderij kunnen doorzetten en de toegangen van de beide eetzalen niet juist vlak over elkander behoeven aan te brengen.

Woning Directeur. Deze woning vond men zeer goed ingedeeld; echter wel wat groot en van opvatting en voor een dergelijk ambtenaar wat kostbaar in uitvoering.

Administratie-gebouw. De in het programma genoemde lokaliteiten zijn aanwezig, doch naar de meening van sommige leden niet gelukkig gegroepeerd; die leden wenschten strenge scheiding tusschen de woon- en slaapvertrekken van den administrateur en de lokalen, bestemd voor den geneeskundigen dienst, vooral in verband met het bacteriologisch onderzoek.

Wachhuis, ketelhuis en machinekamer en de verdere onder de letters F en H bedoelde gebouwen. Volgens het programma behoorden deze gebouwen alleen in omtrek te worden aangegeven en op de situatie gegroepeerd, en dient de opgaaf der verschillende lokaliteiten alleen om de afmetingen der gebouwen te kunnen bepalen.

Aan bovenstaande heeft de ontwerper voldaan, doch de commissie kon niet nalaten op te merken, dat de indeeling van de onder E, F en H genoemde gebouwen te wenschen overlaet en blijkbaar daaraan weinig studie is besteed.

Onder anderen zij gewezen op de ligging der stoomketels vóór de lichttramen en de plaatsing van den stoomschroefsteen, die, ware hij aan de tegenovergestelde zijde van het ketelhuis geplaatst, van meer studie niet alleen, maar ook van praktische kennis had doen blijken.

Woning Personeel. De indeeling dezer woningen werd algemeen goed gevonden en in overeenstemming met het gehele plan. Van hoofd- en bijgebouwen zijn de gevels doorsneden enz., met studie en smaak ontworpen en verdienen een extra vermelding. De uitvoering van het tekenwerk is enberispelijk en flink.

Ontwerp Motto „Prof. Koch“, bestaande uit 9 teekeningen.

Statuatie. De plaatsing der gebouwen op het terrein vond men algemeen goed en beter dan bij het eerstgenoemd ontwerp, doch de aanleg van het park en de oprijlaan naar het hoofdgebouw is niet gelukkig.

Communicatiewegen, geschikt om met voertuigen bereikt te worden, bijv. voor de kolenvaag van het ketelhuis enz. en die de onderdeelen van het bouwplan verbinden, zijn er niet.

Alle aangebrachte wegen zijn niets dan wandelpaden.

Hoofdgebouw. De indeeling van het hoofdgebouw kon weinig instemming vinden; de zalen voor patiënten, die gelijkvloers verpleegd moeten worden, zijn te donker, de waranda's langs de slaapkamers der 1e en 2e verdieping missen gedeeltelijk de onmisbare ondersteuning en het aantal badkamers op die verdieping is te gering. Ook den meer dan 50 M. hoogen toren, voorzien van carillon, achtte men voor een sanatorium een overbodige weelde en tevens minder passend.

Bijgebouw. Evenmin als met de indeeling van het hoofdgebouw kon de commissie van beoordeeling zich vereenigen met die van het bijgebouw; het plan van beide is onrustig en maakt geen aangename indruk. De wintertuinen tusschen de twee verbindingsgangen, hoewel niet direct gevraagd, vond instemming.

De afmetingen van de melkkamer zijn niet in verhouding met die der spijkkeuken.

Het tekenwerk der plattegronden van beide gebouwen is niet behandeld zoo als men van een mededeling naar een prijsvraag als deze verwachten mag en de bijkeus de zeveltekening beter kan; ook waren er leden die aanmerking maakten dat een aalijn de scheiding vormde tusschen gelijkaars en 1e verdieping, terwijl het overige op calqueerpapier was aangegeven.

Woning Directeur. Men vond de woning voor den Directeur-geneesheer goed ingedeeld en het plan passend voor uitvoering.

Administratiegebouw. De verlangde lokaliteiten zijn alle aanwezig; overigens werden dezelfde opmerkingen gemaakt als bij het ontwerp „Trio“.

Wachhuis, ketelhuis, machinekamer en verder de onder letter E en H genoemde gebouwen. Deze gebouwen zijn alleen in omtrek aangegeven, zodat men minder oed over indeeling en afmetingen kan oordeelen.

Woning v/h. personeel. Deze woningen zijn klein van afmeting doch overigens voldoende ingedeeld.

Eindoordeel over beide ontwerpen. Algemeen werd het ontwerp „Trio“ geacht beter aan de gestelde eischen te voldoen dan het ontwerp „Prof. Koch“; niet alleen wegens plan-indeeling der verschillende gebouwen, maar ook wegens de smaakvolle voorstelling van het gehele ontwerp en de artistieke uitvoering van het tekenwerk, hoewel het tekenwerk van de gevels der gebouwen ontwerp „Prof. Koch“ niet onverdienstelijk werd geacht.

De Commissie van beoordeeling meent, dat wegens de groote afwijking van het programma voor het hoofdgebouw, wat de hoofdtrep en trappen in de vleugelgebouwen betreft en de verder hier en daar gemaakte opmerkingen, aan het ontwerp „Trio“ niet de volle bekroning kan worden toegekend en stelt voor, aan het ontwerp „Trio“ de bronzen medaille en f 150 toe te kennen.

Aan den vervaardiger van het ontwerp „Prof. Koch“ zag zij gaarne een som van f 50 toegekend als aanmoediging en belooning.

2. Ontwerp voor de woning van den Directeur Geneesheer.

De commissie van beoordeeling heeft de ingekomen ontwerpen naar hunne waarde en verdienste volgens onderstaande volgorde gerangschikt.

No.	1. Rust na Arbeid	3 teekeningen.
2.	Leda	5
3.	Studie	4
4.	G. M.	2
5.	Natura Sanat enz.	3
6.	Heilanstalt	2
7.	Joost	2

Rust na arbeid. Dit ontwerp werd algemeen geprezen om de goede indeeling van de plattegronden, gevels en doorsnede. De frans artistieke uitvoering van het tekenwerk vond veel instemming; doch voor het doel, reeds vroeger opgemerkt, is het ontwerp wat groot van opvatting.

Leda. Ook dit ontwerp werd zeer geprezen en door de commissie verdienstelijk geacht, zoowel om de beknopte en goede indeeling, de vrij goede gevels, welke vooral met het oog op de verlichting der vertrekken hier en daar wat huzien behoort te worden, als om het tekenwerk, waardoor het geheel een aangename indruk maakt.

Studie. De indeeling der plattegronden werd zeer goed geacht, het uiterlijk aanzien van het gebouw kon echter minder goedkeuring erlangen.

G. M. Met de indeeling van de plattegronden kon men zich vereenigen; de opvatting van de gevels vond men minder fraai.

Natura Sanat enz. Hoewel de indeeling goed werd gevonden, werd echter de toegang naar de provisiekamer door de bergplaats voor brandstoffen, minder doelmatig geacht. Ook het uiterlijk aanzien van het gebouw kon geen instemming vinden.

Heilanstalt. De indeeling der plattegronden werd zeer zwak geacht, bijv. de keuken te ver van de eetkamer gelegen. Ook het uiterlijk aanzien van het gebouw vond geen bijval wegens de sombere opvatting.

Joost. Ook dit ontwerp werd door de commissie tot de zwakken gerekend; de onderlinge ligging van de keuken in betrekking tot de eetkamer, provisie- en dessertkamer, getuigt van onvoldoende studie.

Eindoordeel over de ontwerpen v/d 2e prijsvraag. De commissie besloot aan het ontwerp Rust en arbeid, als het best gekeurde antwoord, de volle bekroning toe te kennen.

Aan het hoofdbestuur is voorgesteld aan het ontwerp Leda wegens de goede beknopte indeeling van het plan en de frans uitvoering van het ontwerp f 25 en aan ontwerp Studie f 25 tot aanmoediging, toe te kennen.

3. Ontwerp van een der woningen van het dienstpersoneel.

Ingekomen 6 ontwerpen onder de motto's:

No.	1. Te Huis	1 tekening.
2.	Santé	1
3.	Hector.	1
4.	P.	1
5.	Lucht	1
6.	Kosmos	1

Ook deze ontwerpen zijn gerangschikt naar hunne waarde, zoowel wat indeeling van het gebouw, uiterlijk aanzien en het tekenwerk betreft.

Als resultaat der gehouden bespreking, oordeelt de commissie eenstemmig, dat het ontwerp Te Huis als het best gekeurde ontwerp, ten volle bekroond behoort te worden en stelt zij voor, de bepaalde som van f 25 aan den vervaardiger van dat ontwerp toe te kennen.

Wat de overige ontwerpen betreft, valt het de commissie moeilijk over ieder plan, zonder in herhalingen te vervallen, iets afzonderlijk te zeggen; ze zijn alle over het algemeen te groot. Dergelijke gebouwen moeten niet te veel kleine „villa's" worden

verder zijn zij min of meer zwak wat betreft plan, verdeeling, uiterlijk aanzien en vooral ook de beide laatste wegens tekenwerk; de commissie meent de vrijheid te mogen nemen den ontwerpers den goeden raad te geven, door overige studie zich in alle opzichten verder te bekwaamen ten einde een volgende keer met beter gevolg dan nu, uit het strijdperk te treden.

VEREENIGING „BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP“ TE ROTTERDAM.

De Vereeniging heeft vier prijsvragen uitgeschreven en de programma's daarvoor vastgesteld als volgt:

1e. Opgang tegen het talud van een dijk tegenover een breede straat.

(Avenue Concordia of Voorschoterlaan).

De richting van de straat, die 25 M. breed is, wordt verondersteld loodrecht te zijn op die van den dijk. De benedenweg waarop die straat uitkomt, is 15 M. breed; de dijk heeft een hoogte van 4 M. en het talud heeft een helling van 2 op 1. Voor voetgangers moet een trappenaanleg met bordessen en voor voertuigen naar beide zijden een oprit, ter breedte van minstens 3.5 M. met een helling van minstens 15 op 1 worden ontworpen; voor trappenaanleg en opritten mag het profiel van den dijk nergens verkleind worden.

Trappen en grond-keermuren moeten in gebouwen of gebakken steen of in een combinatie van deze beide materialen en de ha'straden evenzoo of in metaal worden uitgevoerd.

Er moet gelegenheid zijn voor het plaatsen van kandelabers voor verlichting door gas of electriciteit. Eene behoorlijke aansluiting aan het gas, waarmede het dijktaalud bekleed is, wordt vereischt. Eventueel met behoorlijk verborgen urinoirs of met drink of kleine springfontein en gecombineerde oplossingen zijn geoorloofd.

Verlangd worden: 1e. een platte grond, opstaand en de voor een goed overzicht benodigde doorsneden van den geheelen aanleg op een schaal van 1 à 100; bij symmetrischen aanleg behoort slechts één der opritten geëskerd te worden; 2e. dito van den trappenaanleg en het aansluitend deel van de opritten op een schaal van 1 à 20.

Uitgelooft worden:

Een eerste prijs, bestaande uit de Zilveren medaille en het Getuigschrift der Vereeniging, benevens f 50.

Een tweede prijs: Bronzen medaille en Getuigschrift met f 25.

Een derde prijs: het Getuigschrift der Vereeniging.

2e. Ontwerp van een Poortje voor een Schoolgebouw.

Het poortje wordt verondersteld in de roofing van de straat een open gang af te sluiten, voerende naar een op een ander terrein gebouwde School voor lager onderwijs of een Bewaarschool.

Het moet gedacht worden in steen, 't zij gebouwen of gebakken, te zijn uitgevoerd en met ijeren of houten bakken of deuren gesloten worden. Er moet een gelegenheid zijn om in duidelijke en voldoende grote letters de opschriften: „School voor Gewoon Lager Onderwijs“ of „Bewaarschool“, te plaatsen en bovendien moet een oetrische klok worden aangebracht, waarvan de wijzerplaat ± 0.50 M. middellijns heeft; ook moet een vlaggestok kunnen worden aangebracht, die bij plaatsing een geheel met de geheele conceptie uitmaakt.

De breedte van de gang wordt geacht 4 M. te bedragen, de doorgang moet 2 M. in den dag breed zijn.

Verlangd worden: Platte grond, opstaand en doorsnede op 1/10 der ware grootte.

Uitgelooft worden:

Een eerste prijs, bestaande uit de Zilveren medaille en het Getuigschrift der Vereeniging, benevens f 40.

Een tweede prijs: Bronzen medaille en Getuigschrift, benevens f 20.

Een derde prijs: het Getuigschrift der Vereeniging.

3e. Ontwerp van een Woonkamerschoorsteen.

De schoorsteen wordt verondersteld te worden aangebracht in het midden van een der lange wanden van een woonkamer van 5 x 7 M. hoog 4 M., en ingericht te zijn voor een instekbaar die in het vertrek zelf gestookt wordt. Er moet bovendien gelegenheid zijn tot het plaatsen van enkele der voorwerpen die gewoonlijk op den schoorsteenmantel gezet worden. De boezem moet bij een sprong van ± 80 cM. de nodige breedte bezitten om behalve het eigen rookkanaal nog hoogstens 2 d to van lager gelegen vertrekken te kunnen bevatten.

Daar het de bedoeling is een originele compositie voor een onmisbaar onderdeel eener woonkamer te verkrijgen, is aansluiting aan den gangbaren hoofdvorm daarvan wel doch navolging van de conventionele vormenpraak der in den handel voorkomende marmeren schoorsteenmantels niet gewenscht.

De keuze der te gebruiken materialen is vrij.

Verlangd worden: Plattegrond, voor- en zij aanzicht en hoogte doorsnede op een schaal van 1 à 10.

Uitgelooft worden:

Een eerste prijs: Bronzen medaille met Getuigschrift en f 25.

Een tweede prijs: Getuigschrift met f 15.

4e. Opmeting van een oud Gebouwtje.

Er wordt verlangd: de opmeting van den toegang tot en den gevel van het huisje naast het Oude Vrouwenhuis aan de Hoogstraat No. 89 en 97 te Rotterdam.

Gevraagd worden: Opstaand, hoogtedoorsneden en platte gronden, op een schaal van 1 à 20; de teekeningen moeten in enkel inktlijnen zonder schaduwen enz. worden uitgevoerd.

Uitgelooft worden:

Een eerste prijs: Zilveren medaille met Getuigschrift en f 25.

Een tweede prijs: Bronzen medaille met Getuigschrift en f 15.

Een derde prijs: het Getuigschrift.

Het ligt in de bedoeling van het bestuur van B. en V. het bekroonde antwoord ter plaatsing in een der hier te lande uitkomende plaatwerken aan te bieden. Het daaruit voortvloeiende honorarium, vermeerderd met de uitkeering van B. en V., te samen ± f 35, wordt aan den bekroonde uitgekeerd.

Algemeene Bepalingen.

De behandeling der teekeningen, voor zoover bij de 4e prijsvraag niet anders is vermeld, is vrij doch moet accuraat en niet schetsmatig zijn.

Alle stukken ter beantwoording dezer prijsvragen worden vóór of op den 1e December 1900 vrachtfrij ingewacht aan het adres van den Secretaris, Jonkerfransstraat 126.

Ontwerpen na dien datum ingezonden blijven buiten beoordeeling.

De teekeningen en stukken moeten met een motto gemerkt en verder vergezeld zijn van een gelooten brief waarin naam, kwaliteet en woonplaats van den ontwerper, en van een tweede dito, waarin een correspondentieadres is vermeld is. Op beide brieven moet het motto der teekeningen voorkomen.

De ontwerper van eenig antwoord mag zich als zodanig niet bekend maken vóór de uitspraak der Jury.

De Jury voor deze prijsvragen bestaat uit de heeren:

Jacob Klinkhamer, hoofdleraar aan de Polytechnische School; W. Kromhout architect te Amsterdam; J. Verbeul Dzn. architect te Rotterdam; Henri Evers en J. P. Stok Wzn., architecten te Rotterdam en bestuursleden van B. en V.

Wanneer geen antwoord ter volle bekroning kan worden voorgedragen, heeft de Jury het recht aan het bestuur van Bouwkunst en Vriendschap voor te stellen, de uitgelooftde prijzen op andere dan de bovenvernoemde wijze te verdeelen.

De Vereeniging behoudt zich het recht voor, gedurende 3 maanden na de beoordeeling, alle antwoorden ter expositie af te staan aan andere Vereenigingen in ons land; gedurende dien tijd kan geen der ontwerpen gereproduceerd worden zonder toestemming van het bestuur van Bouwkunst en Vriendschap.

De ontwerpen zullen na dien tijd aan de correspondentieadressen worden teruggezonden.

De uitslag der bekroningen en de uitreiking daarvan zal op de Algemeene Vergadering in Januari 1901 worden bekend gemaakt en de ontwerpen zullen aldaar voor de eerste maal worden geëxposeerd. Het rapport der jury zal aldaar ter inzage liggen en tevens in de voornaamste bouwkundige bladen verschijnen.

De deelneming aan de beantwoording der prijsvragen is algemeen.

De programma's zijn te bekomen bij den heer C. N. van Geor, 1e secretaris van B. en V., Jonkerfransstraat 126 te Rotterdam.

's-GRAVENHAAGSCHE TAPIJTFABRIEK.

Op blad. 116 van den loopenden jaargang werd mededeeling gedaan van het besluit der directie van de 's-Gravenhaagsche Tapijtfabriek om jaarlijks een prijsvraag uit te schrijven voor het ontwerp van een Smyrna tapijt in modernen stijl, waarvoor drie prijzen van f 100, f 60 en f 40 werden uitgelooft. De antwoorden moesten zijn ingezonden vóór 20 Mei jl. en, naar wij vernemen, is de jury voor de ingekomen ontwerpen samengesteld uit de dames Anna C. Heering, leerares M. O. handteekenen te 's-Gravenhage, en Joh. van den Kaay, leerares aan de Industrieschool voor Meisjes te Rotterdam, en de heeren Henri Evers, architect en hoofdleraar aan de Academie te Rotterdam, E. W. F. Kerling, kunstindustriël te 's-Gravenhage, en H. M. Krabbé, schilder, leeraar in het schilderen aan de Kunstnijverheidsschool te Haarlem.

De tentoonstelling werd Vrijdag 25 dezer in Pulchri geopend. Er werden 65 ontwerpen ingezonden en de volgende prijzen toegekend. De eerste ad f 100 met een vereerend getuigschrift, aan het ontwerp, ingezonden onder het motto „Videbimus“, inzonder de heer C. J. Booms, 's-Gravenhage; 2e prijs, f 60 met een vereerend getuigschrift, motto „0000“, mej. M. E. de Graaf, van Rotterdam; 3e prijs, f 40 met een vereerend getuigschrift, motto „Zeedistel“, Jac. Brouwer, eveneens van 's-Gravenhage.

De directie, de heeren Corn van Puffelen en A. J. Tieleman, hadden aan de beoefenaars van kunstnijverheid de gelegenheid geopend (en denken dit jaarlijks te herhalen) te toonen, wat ons land op het gebied van tapijt-ontwerpen vermag.

REMONSTRANTSCH Kerk te DORDRECHT.

In overleg met den architect J. Verheul Dzn. te Rotterdam heeft het bestuur der Remonstrantsche gemeente te Dordrecht uit een besloten prijsvraag voor een kerkgebouw — waarvoor drie Dordtsche architecten waren uitgenoodigd — ter uitvoering aangenomen het ontwerp ingezonden onder het motto „Eenheid in het noodige. Vrijheid in het onzekere. In alles de liefde.“ Bij opening van het naambriefje bleek de inzonder te zijn de heer H. A. Reus, architect te Dordt.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

De Amsterdamsche afdeling hield eene vergadering, die door verscheidene dames werd bijgewoond.

Tot bestuurslid, inplaats van den heer B. J. Oudendag, die dankt had, werd benoemd de heer W. J. de Groot, stads-ingenieur. De Voorzitter, de heer Ed. Cuyper, richtte een woord van hulde en waardeering aan het afstredend bestuurslid, die zoo veel in het belang der afdeling gedaan heeft.

De heer C. A. Lion Cachet hield vervolgens een lezing over „het handwerk“.

De toestand van het handwerk, zeide hij, is niet zooals die wezen moet. Het is als een werkmans, die op een zekere hoogte van bekwaamheid gekomen, plotseling blind geworden is.

In elk vak is verarming en terugkeer gekomen, inplaats dat ze, zooals men na vele voorafgaande eeuwen van werkzaamheid mocht verwachten, rijker zijn geworden.

Daarom zijn thans de winkels en magazijnen vol voorwerpen, die vroegdeloos en weinig fraai zijn.

Er is in de laatste vijftig jaren intusschen wel iets gedaan om het handwerk te relevereren. Ruskin heeft voor de boekdrukkunst, Morris voor de bouwkunst, Walter Crane voor de versieringskunst in dat opzicht veel gedaan.

Hun werk en streven heeft reeds dit resultaat gehad, dat men meer en meer begint in te zien, dat er verval is in het handwerk.

Ruskin zocht een oorzaak van dit verval, dat zich ook in de boekdrukkunst doet gelden, in het gebruiken van de snelpers, en hij arbeidde met handpersen als die, waarop Gutenberg en anderen hun prachtige werk maakten. Vele jongeren gaan nog verder in hun oordeel en werpen alle schuld van achteruitgang van het handwerk op de machines.

Spr. achtte dit oordeel onrechtvaardig, en een groot deel van zijn betoog strekte dan ook om aan te toonen, dat de machines wel zijn gekomen tegelijk met het verval van het handwerk, maar niet de oorzaak van dat verval zijn. Integendeel verdient de machine een lofbed, maar hare beteekenis wordt nog niet goed begrepen. De ontwikkeling van de nijverheid, de vlucht die industrie en machinerieën genomen hebben, hebben een plotselinge stoornis gebracht en zijn oorzaak, dat men de grondstof en de machine niet meer meester is.

Met verschillende voorbeelden lichtte spr. deze zienswijze nader toe en hij gaf daarbij als zijn overtuiging te kennen, dat dit de voornaamste oorzaak is, dat in alle vakken van handwerk en nijverheid achteruitgang is en dat een verbetering in de toekomst niet te wachten is van één man die iets nieuws zal geven, maar van opeenvolgende geslachten van kunstenaars, die ons een logische en langzame volmaking van de dingen en van de bewerking der grondstoffen zullen geven.

De spreker verduidelijkte het gesprokene door eenige producten van pottbakkerskunst te vertoonen, eenig Engelsch aardewerk van een veertig jaren geleden en eenig Chineesch porcelain. Hij liet aan de aanwezigen ook eenige door hem gebakke perkamenten zien, boekbanden enz., fraaie proeven van handwerks-

nijverheid, waarbij echter het handwerk samengaat en, naar spr. verklaarde, zeer goed kan samengaan met een mechanische bewerking.

De voordracht van den heer Cachet werd met belangstelling door de leden en gelistudeerden gevolgd.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van 16 Mei 1900.

Mededeeling werd gedaan dat eene afdeling Haarlem was opgericht, waarna een der leden hulde bracht aan de propagandacommissie voor den ijver, waarmede zij hare taak had aangevat en volbracht.

Hierna werden twee afgevaardigden verkozen naar de eventueel te houden vergaderingen van de „Vereniging van voorstanders eener Nederlandsche Octrooiwet“, en de „Zuidzee-vereniging“, van welke vereenigingen de Afdeling Amsterdam lid is.

Verder werd voorgesteld het leerkring-reglement zoodanig te wijzigen, dat voor het bezorgen der portefeuilles, de portier als grens werd aangenomen, terwijl zij, die daar buiten woonden of zelf voor de verzending dienden te zorgen, of dat bezorgen extra moesten betalen.

Ook bleek het aantal deelnemers aan den leerkring zoo toegenomen, dat enkele series tijdschriften verdubbeld moesten worden en werden de daarvoor benodigde gelden aangevraagd, doch vooreerst gedeeltelijk toegestaan, daar er wellicht kans bestaat om in vereeniging met een technisch leersmuseum op minder kostbare wijze in de behoeften aan technische tijdschriften te voorzien.

Met een woord van dank sloot de Voorzitter daarna de vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. Volgens het weekblad „De Ingenieur“ zullen als vertegenwoordigers van het Kon. Instituut van Ingenieurs op de receptie der société des Ingenieurs civils de France voorloopig optreden de leden J. J. Boddinck, J. D. Donker Duyvis, P. Duyvis, J. de Koning, J. B. van Merion en de algemeene secretaris R. A. van Sandick. Er worden nog 4 vertegenwoordigers gewenscht; tot vertegenwoordiger van het Instituut op het internationaal schepspraatcongres te Parijs, te houden van 28 Juli—3 Aug. was benoemd het lid W. F. Leemans. Intusschen was een verzoek gekomen van het organisatie-comité om wel eenige leden als vertegenwoordigers te willen aanwijzen. Hierop is aan dat comité verzoekt alsnog mede als vertegenwoordigers te willen erkennen den president J. F. W. Conrad, het raadslid G. J. de Jongh en de leden C. L. M. Lambrechtsen van Rittsum, en D. F. v. Ameijden van Duym.

Eerstdaags zal te Scheveningen de directie-keet geplaatst worden voor de werken voor de door het Rijk aan te leggen buitenhaven voor de visscherij.

HAARLEM. Bij den Raad is een voorstel ingekomen om den hoofdopzichter over de reiniging met ingang van 12 Mei als zoodanig te ontslaan, omdat hij zich op dien datum zonder verlof heeft verwijderd; omdat de commissie uit den Raad het vermoeden mededeelde, dat door dien opzichter fraude is gepleegd in zijn administratie en dat vermoeden is bevestigd door brieven, die door den opzichter zijn achtergelaten, waaruit bleek dat de fraude bestond in het niet verantwoorden van ontvangen gelden.

De Raad besloot den geschorsten hoofdopzichter niet te ontslaan, voor dat een rapport der enquête-commissie is ingekomen.

ARNHEM. De Gemeenteraad heeft besloten de belvedere op Sena-beek te hernieuwen en van de woningvereeniging „Openbaar Belang“ eenigen grond voor het bouwen eener nieuwe school aan te koopen voor f 3,50 per centiare.

DELFT. Voor de deelneming aan de examens B (overgangsexamens) der Polytechnische School hadden zich aangemeld 366 kandidaten en wel voor het eerste gedeelte 194, waarvan zich v  r of gedurende het examen terugtrokken 29; voor het tweede gedeelte 128, waarvan zich eveneens terugtrokken 2, en voor het geheele examen 44, waarvan zich 7 kandidaten op B, eerste gedeelte, terugtrokken.

Examen B, geulagd de kandidaten: artt. 61, 62, 64, J. W. de Brussel Ass  , F. B. H. Asselbergs, C. C. W. C. Beck, C. G. Beltman, A. Bos W.A.zn., D. L. ten Bosch, G. C. Bremer, H. L. Enthoven, H. J. van Geuns, N. J. de Groot, H. Heyl, W. van Houten Jr., H. Huisman, P. J. de Jonge, A. van Kalkeren, J. H. J. Kayzer, G. van der Kooij, J. Lohmann Hzn., F. B. J. M. Moutils, F. C. Niennaber, A. Plate, H. Polans, P. Schouten, L. F. Soesman, H. G. A. Treep, R. A. Verwey, C. K. Visser, R. P. Vos, H. M. W. Werker, J. F. C. Wrede, W. M. de Jonge.

Artt. 61, 62, 63, 64, A. W. Kloos Jr.

Artt. 63, 64, J. Blom, J. W. Kips, W. Kootstra, J. J. Penning, A. M. Schippers.

Artt. 64, 65, Ph. A. Bannet, E. Douwes Dekker, E. R. D. G  llner, H. F. Grondijs, J. de Kroes, C. W. A. Lely, C. Menschaar, W.

F. F. Oppenoorth, B. F. Prager, J. I. J. M. Schmutzer, A. P. H. Trivelli, J. Versluis, J. G. E. G. Voute

Art. 64, R. van Ammers, H. J. Bergerhoff van den Bergh, A. L. H. Bingen, A. J. Bockelman, H. C. A. Boom, J. J. B. J. Bouvy Jr., J. Breeman, M. C. van den Broeke, G. J. Post van der Burg, A. J. van der Poort Clement, L. Davidson, A. F. Dinger, P. Dr  yer, T. Elahout, J. H. Gahlen, A. Goekoop, J. Harmsen, R. Heering, H. W. ter Horst, A. B. Hulshoff Pol, A. de Jager, A. B. Japkeas, A. P. de Jonge, D. de Jongh Wzn., E. L. Kempe, J. J. van den Kieboom, F. G. Kouveld, H. Lebreij, J. N. v. d. Ley, H. Logt, D. J. C. Meieringh, J. H. M  ller Jr., E. J. W. de Munck Mortier, P. M. C. Nicolai, F. Plantema, J. E. v. d. Ploeg, W. J. A. Reuhl, J. H. C. Salberg, W. Th. van Schaik, N. J. Schilder, C. J. Schram, W. H. D. Segboer, C. M. Slotboom, H. W. Snijders, S. H. Stoffel, C. E. van der Stok, J. Tak Jr., P. G. Vier van Takker, G. de Vries, I. J. Warendorf, A. G. van Waveren, R. A. Weerman, C. J. Westonenk, J. J. C. Willekens, B. Wouters. De uitslag van de overige examens, die nog worden voortgezet, zal vermoedelijk Vrijdag 8 Juni bekend kunnen worden gemaakt.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: verleend wegens ziekte een tweejarig verlof aan den ingenieur 2e kl. R. van den Broek d'Obrenan;

benoemd tot opzichter 1e kl., de opzichter 2e kl. J. J. van der Rest; tot opzichter 2e kl., de opzichter 3e kl. J. Halbis;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling, is het belang der verbetering van de bevoeling en afwatering en het stroomgebied der Serajoe, met uitzondering van het gedeelte daarvan in Zuid-Banjoemas, de ingenieur 2e kl. W. H. M. de Bruyn;

aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling, voor de opnemingen ter verbetering der bevoeling in de afdeeling Magetan (resid. Madloen), de ingenieur 3e kl. Jhr. A. H. E. van der Does de Bije;

gesteld ter beschikking van den chef der irrigatie-afdeeling Brantas, met Kediri als standplaats, de ingenieur 3e kl. O. E. Rappard;

geplaatst te Karanganjer, als chef der irrigatie-afdeeling Serajoe, de ingenieur 2e kl. Jhr. P. J. Boreel;

overgeplaatst naar het gouvernement Sumatra's Westkust, de opzichter 3e kl. A. L. P. Luijck.

belast met de waarneming der betrekking van opzichter 1 kl., de ambtenaar op non-activiteit H. G. Stal, laatst architect te kl.

— De heer W. G. Reijmers, te Nijmegen, is benoemd tot buitengewoon opzichter bij het onderhoud der Rijkswaterwerken en hun toebehooren in het eerste personeel van den Bovenrijn en de Waal; de heer L. G. van Beem, te Ter Neuzen, bij de uitvoering van het maken en verleggen van kribben en het verrichten van baggerwerk tot verbetering van de rivier de IJssel beneden Deventer en de heer I. J. van Valkenburg, te IJmuiden, bij het vernieuwen van het onder- en bovendeck van de beide bruggen over de zijkanalen B. en C. van het Noordzeekanaal.

ADVERTENTIE.

Bouwkundig Opzichter.

Wordt gerragd voor + 3 maanden een bekwaam ROUWKUNDIG OPZICHTER, om direct in dienst te treden voor uitvoering van een bouwwerk te Amsterdam.

Brieven met uitvoerige inlichtingen en verlangd salaris lett. A, aan het redactie-bureau van „De Opmerker“.

H. P. DEN BOER, Wollenoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van HEETE-LUCHT-BAKOVENS.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijdenden bakvloer en Draaiovens.

De heeren P. de Vries Jr. en P. Krook, te IJmuiden, bij het maken van een dubbele woning, van een steenkolenbergplaats en van een aanlegtoeger voor kolenschepen bij de nieuwe schutsluis te IJmuiden.

— Bij den aanleg van staatspoorwegen op Java is: verleend wegens langdurigen dienst één jaar verlof aan den bouwkundigen ambtenaar der 1e kl. A. Hesselink; benoemd tot tijdelijk onderopzichter 1e kl., de tijdelijk onderopzichter 2e kl. O. F. Horster.

— Van de 99 kandidaten voor het examen voor oprichter van den Rijkswaterstaat kwamen 3 niet op, trokken 2 zich terug en kon één niet worden toegelaten. Geslaagd zijn 64 kandidaten, te weten de heeren: H. P. Antea, D. van Aste van Zyl, A. W. de Bode, H. Brand, L. G. van Breen, G. P. van den Broek, P. W. J. Carpay, J. J. Cos, H. Ph. Cramer, C. L. Dalebout, W. A. Dormaar, M. J. Geeverding, F. E. Grovelink, H. G. Hagenaar, W. F. A. Hagethorn, R. Hartmans, J. Hermanie, C. A. d'Herigny, M. J. van Heumen, W. H. N. van der Sleyden, B. Hoff, G. Hooijk, W. R. Janssen, D. de Jong, R. de Jong, N. J. Kenbeek, J. Kerkhof, E. Kliphuis Bzn., J. M. Krüger, H. J. Kr  the, L. C. G. Kuselbos, P. Kuyper, J. A. Luyten, A. Luyendijk, H. J. Marsman, P. Mulder, L. G. Onrust, J. H. Pollinkhof, A. Peters, D. Poot, L. Prummel, J. P. W. Schellekens, J. G. Simmermans, P. B. Sips, J. Sizoo, H. Snater, J. A. Steinz, G. Stolk, B. Streelbeek, P. S. van Teeckenburgh, P. van Tiel, D. J. Steenstra Toussaint, J. van de Velde, J. A. C. van der Velde, C. W. Verburgh, J. J. Verlinda, C. Visser, T. Visser, H. van der Waal, B. van der Werff, K. van Werven, A. J. van Weynsbergen, C. B. van Weynsbergen en J. Zuidema.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Werknigkundig teekenaar op een machinefabriek gevraagd. Flink salaris, goede vooruitzichten. Br. fr., lett. B.B.M., Alg. Advert.-bur. Nijgh & Van Dittmar, Rotterdam.

— Tijdelijk opzichter bij den bouw van een nieuw gemeentehuis te Nes op Ameland. Sollicitanten, onder overlegging van de noodige stukken, zich aan te melden v  r 1 Juni bij den burgemeester.

— Bouwkundig opzichter voor drie maanden voor de uitvoering van een bouwwerk te Amsterdam. Brieven letter A, aan het redactie-bureau van „De Opmerker“. (Zie adv. lu dit no.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in behoopen vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Iemand zoekt plaatsing als onderbaan of ter assistentie van bouwkundig opzichter-teekenaar. Adres letter R, aan het Bureau van „De Opmerker“. (1)

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, J  eren Badkuipen. — Closets, Waschb  den, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

ROLLUKEN van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij W. M. H. SCHOLTE, Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

B. HOLSBOER. Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.

BEKROOND voor WATERPAS, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1868, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.) Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz. Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 19den Juni 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 814.

Het afbreken van een bestaande loods en het maken van een cokesloods, bergplaatsen voor takkenbossen en steenkolen, en het uitvoeren van eenige diverse werken op het station 's-GRAVENHAGE.

Begroting f 9810.

De besteding geschiedt volgens § 78 van het bestek.

Het bestek ligt van den 21sten Mei 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN, te Utrecht, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 5den Juni 1900, ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 12den Mei 1900

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag 15 Juni 1900**, des namiddags ten 2de ure, zal door de Architecten-Ingenieurs A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK namens de Naamloze Vennootschap „OVER-ROOM“ in het Koffiehuys „DE ROODE LEEUW“, Vijgendam te Amsterdam, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het maken van een Ophaalbrug, Wegbanen, het ophoogen van Bouwterreinen en het maken van Walbeschouelingen met bijkomende werken in den Stads- en Godshuizenpolder te Amsterdam.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à f 3.— per stel ten kantore der Maatschappij, Spuistraat 104 te Amsterdam, van 29 Mei 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten haren kantore Plantage Parklaan 4 te Amsterdam.

Bouwkundig Bureau

E. J. WIND & Co.,
Prinsestraat 90, 's-Gravenhage.
TELEPHOON No. 990.

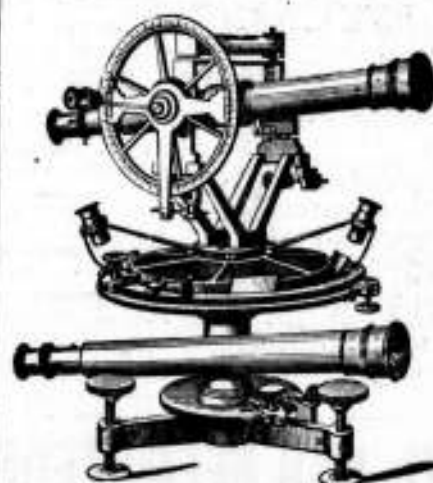
Ontwerpen en uitvoeren van alle voorkomende werken op bouwkundig gebied, het compleet installeren van woonhuizen, winkels enz., het leveren van **Bestek- en Detailteekeningen**, administreeën van huizen en eigendommen, het koopen en verkoopen, huren en verhuren van huizen en het exploiteeren van bouwterreinen. (Woninggids.)

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b. jld. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS- HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**

LANDMETERS, TREKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Pellschalen.

WEEGWERKTUIGEN

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy.,
DEN HAAG.

Kantoor **STATIONSPLEIN No. 9,**

(tegenover Station Hollandsche Spoor).

MASTIX-CEMENT DAKBEDEKKING.

De enige echte en originele Mastix-Cement Dakbedekking.

VERKLEINING en VERBETERING van

het Houtcementen-

dek, en als de **BESTE BEDEKKING**

van zinken daken (zie het Bouw-

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

die erkend is als de

het Houtcementen-

dek, en als de **BESTE BEDEKKING**

van zinken daken (zie het Bouw-

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

die erkend is als de

het Houtcementen-

dek, en als de **BESTE BEDEKKING**

van zinken daken (zie het Bouw-

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

die erkend is als de

het Houtcementen-

dek, en als de **BESTE BEDEKKING**

van zinken daken (zie het Bouw-

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

die erkend is als de

het Houtcementen-

dek, en als de **BESTE BEDEKKING**

van zinken daken (zie het Bouw-

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

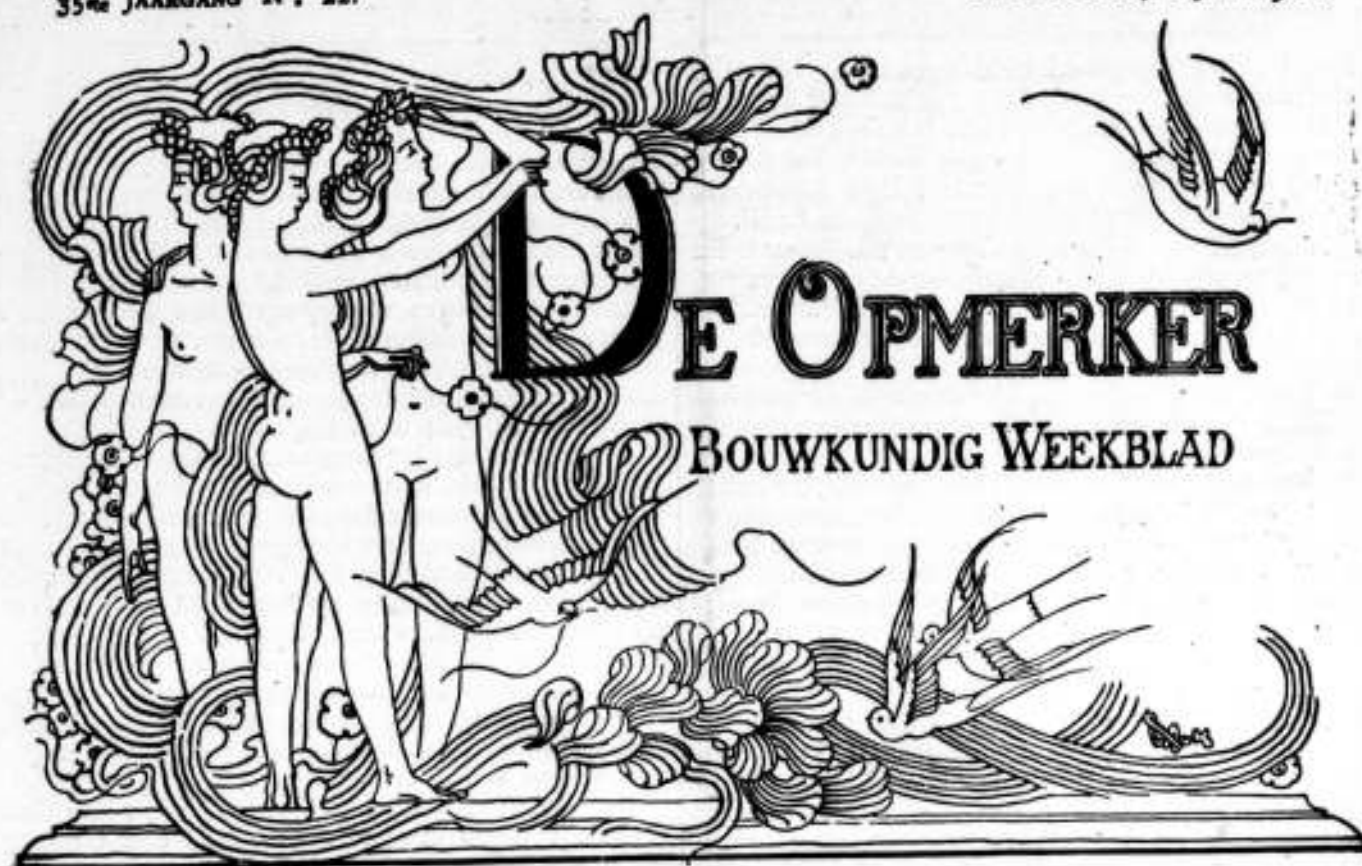
18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

18 Maart 1897, en Architectura No

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JG. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

I.

Het Lago Maggiore.

(Vervolg van bladz. 163.)

Het Santuario della Madonna del Sasso ligt hoog op een steile rots; twee wegen leiden er heen. De eene, waaraan kapellen met de statien liggen, is zeer lastig te begaan, en de kleine veldkeien zijn een kwelling voor de voeten. Doch de pelgrims kiezen dezen weg, om hun vleesch te beter te kastijden. Boven gekomen wacht hen echter, als zij de kerk bezocht hebben, lachenis in velerlei vorm, waarvan zij ruimschoots gebruik maken. Vele der terugkeerende pelgrims zijn dan ook minder vast ter been.

Om de kerk te zien, moet men er niet op een Zon- of feestdag heengaan. Een ochtend in de week is daarvoor geschikter. Men gaat langs de nieuwe, geheel naar de eischen des tijds ingerichte kweekschool voor onderwijzeressen omhoog, en als men de heerlijke villa's Righetti en Belvedere voorbij is, komt men aan een schaduwwijk dal, waardoor de Romagna haar watervalletjes naar beneden zendt. Anemonen en sleutelbloemen groeien hier tusschen het malsche gras.

Een klein kerkje, l'Annunziata, vertoont zich. Het werd gebouwd ter plaatse waar Fra Bartolommeo d'Ivrea, aan wien de Madonna del Sasso haar stichting dankt, begraven ligt.

Fra Bartolommeo was een monnik in het Franciscaner-klooster te Locarno, dat nu voor wereldsche doeleinden dient. In den nacht van 15 Augustus 1480, toen de kloosterlingen zich opmaakten, om het feest

van Maria's hemelvaart te gaan vieren, verscheen hem de H. Maagd, en beval hem, op den steilen Sasso haar heiligdom te stichten. Het was aanvankelijk slechts klein, en werd in het begin der 16e eeuw door de tegenwoordige kerk vervangen.

De weg door het dal, die een heerlijke wandeling oplevert, is met kleine kapellen van afstand tot afstand bezet. Zij bevatten verschillende groepen van beelden op natuurlijke grootte en zeer naturalistisch beschilderd, die men door ijzeren hekken kan zien. De Italiaansche pelgrims hebben door die hekken hun soldi geworpen, welk kopergeld af en toe door de monniken wordt verzameld, en tegen Zwitsersche munt ingewisseld. Sommige der groepen zijn uit de 16e eeuw, andere modern. De voorstellingen beginnen met de groetenis des Engels en eindigen met het Pinksterfeest.

Het laatste gedeelte van den weg bestaat uit terrassen, die door trappen verbonden zijn. Men bereikt het klooster, gaat nog een paar trappen op, en komt op het plein voor de kerk, dat 350 M. boven het meer ligt. Het uitzicht is hier prachtig, vooral van de kleine galerij, die aan de zuidzijde tegen de kerk is aangebouwd.

Eenige jaren geleden is de kerk van een nieuwen gevel en klokkentoren voorzien. Men heeft in den stijl van het begin der 16e eeuw willen werken, en het gevolg is geweest, dat de indruk geheel bedorven is, want alles is koud en zielloos; de versieringen zijn rijk genoeg bedoeld, maar de geest der Renaissance heeft men niet kunnen doen herleven.

Bij het binnentreden der kerk is de eerste indruk van den bezoeker verbazing over zooveel pracht als hij ziet. Die pracht treft nog meer, omdat het gebouw niet groot, en tamelijk laag is. Het hoofdaltaar schittert van goud en zilver. Daar tusschen is de wonderdadige schilderij geplaatst, die de Madonna ver-

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

beeldt. Zij is nog geheel middeleeuwsch en blijkbaar veel ouder dan de kerk.

De fresco's van het gewelf zijn ten deele door Bernardino Luini en Bramantino geschilderd. Vooral een groep van zingende engelen munt door schoonheid uit, en behoort onder de beste werken van Luini.

Naast het schip zijn twee kapellen uitgebouwd. De zuidelijke prikt met het altaar, dat de bewoners van Florence daar in 1522 hebben opgericht. Bramantino, die eigenlijk Bartolommeo Suardi heette, versierde dit altaar met eene schilderij, de vlucht naar Egypte voorstellende. De schilderij is door wierook- en kaarsenwalm erg zwart geworden. Men zou hier den leerling van Mantegna niet herkennen; vooral de ezel is geheel mistekend. Slechts Maria doet aan de fraaie Madonna van den schilder in het Brera-museum te Milaan denken. De omlijsting is een rijk stuk houtsnijwerk uit den goeden tijd der Renaissance.

In de noordelijke kapel is, boven het altaar, de vermaarde „graflegging“ van Ciseri geplaatst. De schilderij is het werk van een hedendaagsch professor te Florence, die te Locarno geboren werd. De fotografie heeft de voorstelling overal bekend gemaakt, en de meeste menschen, die te Locarno komen, gaan alleen naar de Madonna del Sasso om Ciseri's schepping te zien.

De verlichting, door een venster op het noorden, is bijzonder gunstig, en het doek mag ongetwijfeld een respectabel werk genoemd worden. Maar toch bevredigt de „graflegging“ niet. Haar ontbrekt de godsdienstige wijding, die dergelijke scheppingen pas het ware leven geeft. Men wijst u te Locarno nog den logementhouder, die voor den dooden Christus geposeerd heeft, en die het type van den bekenden Amsterdamschen architect Bleys vertoont. Ook de origineelen van de overige zeven figuren leven vermoedelijk nog. Het zijn moderne menschen, die wat theatraal doen in hun atelier-draperien. De drie mannen, die Christus in een laken dragen, zouden op deze wijze hun last in werkelijkheid niet kunnen torschen. Maria slaat haar blik omhoog à la Guido Reni, Magdalena vergeet in al haar verdriet, niet, haar weelderig haar zoo gunstig mogelijk den beschouwer te toonen.

Denk u, bij deze schilderij, eens die van Tiziano in het Louvre! Hier vindt gij enkele eigenaardigheden van Ciseri's werk, in het bijzonder de ietwat theatrale houdingen ook, maar het coloriet verzoent u er mede. En wilt gij zien hoe dit onderwerp in al zijn tragiek behandeld kan worden, ga dan naar het museum te Antwerpen, en beschouw het meesterstuk van Quinten Matsys.

Als gij weer buiten komt, en het heerlijk gezicht op het meer u weer verrukt, als de warme zon u beschijnt, dan denkt gij aan de „graflegging“ niet meer. De herinnering daaraan wordt u evenwel, beneden in de stad gekomen, meer dan u lief is, opgefrischt, als gij de voorstelling in fotografie en kleurendruk, op borden, vazen en brochures tot in het oneindige herhaald, voor alle winkelruimen vindt.

Muralto bevat twee zeer merkwaardige gebouwen. Het eerste is de kerk San Vittore, die wij, op ons balkon staande, aan onze voeten zagen liggen, het tweede is het Cà di Ferro, het oude slot, dat zich aan de Riva Piana in het meer spiegelt.

Voor wie geen deskundige is, heeft de kerk San Vittore weinig aantrekkelijks. Het gebouw is niet groot, aan het onderhoud is weinig gedaan, en de ligging op de berghelling doet de kerk slechts weinig in het oog vallen.

De kenner evenwel ziet aanstonds, dat hij hier een

zeer oude basiliek voor zich heeft. Van buiten zijn zoo goed als geen versierselen aanwezig. Lisenen en boogtrienzen aan den westelijken gevel en aan de koor-nis, ziedaar alles. De 16e eeuw heeft een loggia aan den westelijken gevel toegevoegd, een portiek in den zuidelijken zijbeuk gemaakt, en den vroeg-Romaanschen toren ombouwd. Maar het is haar niet mogelijk geweest, dit laatste werk te voleindigen. En zoo werden op de twee verdiepingen van marmer later pijlers van breuksteen gezet, met een vlak dak daarboven, om een plaats voor de klokken te verkrijgen. Een steen, met twee fraaie wapens, vermeldt, hoe de torenbouw in 1524 werd begonnen.

Toen men in 1527 ongeveer ter hoogte der zijbeuken gekomen was, werd weer een steen aangebracht, met de vermelding dat een mud tarwe toen 6 „libre“ kostte, een mud rogge 5, en een mud mais 4. Dit waren voor dien tijd zeer hooge prijzen, en het is misschien om de slechte tijden geweest, dat de bouw kort daarna werd gestaakt.

Boven in den zuidelijken torenmuur is een reliëf geplaatst, dat, in uitmuntend beeldhouwwerk, een ruitert vertoont. Het volk vereert daarin den H. Victor, maar blijkbaar heeft de kunstenaar een der hertogen van Milaan willen voorstellen.

In haar aanleg doet de kerk aan die van San Carloforo te Como denken, door ons in den jaargang 1897, bladzijde 262, vermeld. Ook hier is een krocht uit den tijd der Longobarden aanwezig. De vriendelijke geestelijke, die met een waskaars de krocht voor ons verlichtte, meende dat zij uit de IVe eeuw afkomstig was; de stijl der kapitelen wees echter op de VIIe. De beeldhouwers hebben soms gepoogd, de antieke kapitelen na te volgen, doch zijn ook zelfstandig scheppend opgetreden, en hebben dan jachtafereelen, krijgsliden of dieren in hun composities te pas gebracht.

De kerk is vier eeuwen jonger dan de krocht. Zij is een basiliek met pijlers, en halfcirkelvormig koor. Sinds de 16e eeuw is echter het inwendige naar den smaak der tijden veranderd en versierd. In 1584 kreeg de koor-nis haar fresco, dat geen kwaad figuur zou maken, wanneer het niet door onhandige restauraties veel had geleden. Ook de beschilderingen der orgelgalerij, van 1619, zijn op deze wijze bedorven. Maar de koorbanken uit dienzelfden tijd bleven vrij goed bewaard. In de latere jaren der 17e eeuw werden de zijbeuken met stucversieringen bekleed; de 19e eeuw nam de middenbeuk voor haar rekening, doch het schilderwerk, dat zij daar deed aanbrengen mist alle kunstwaarde.

Ook de toren werd beklommen, om een onderzoek naar de klokken in te stellen. De oudste bleek van 1708, dan waren er nog van 1790, 1829 en 1832. De grieters waren Pietro Franca, en de gebroeders Bizzozzi van Varese. Het opschrift luidde steeds: „A fulgure et tempestate libera nos, Domine“, in het Nederlandsch „voor bliksem en storm behoed ons, Heer“.

Op dezen toren zagen wij de inrichting, waardoor het eigenaardige beieren, dat men in alle Italiaansche steden hoort, en dat zulk een vreemden indruk maakt, mogelijk is. Zij komt overeen met die der Hollandsche carillons, doch de toetsen zijn veel groter en met leder bekleed, opdat de klokkenist zijn handen niet zal bezeeren, als hij zijn snelle trillers of loopjes voortbrengt. Daar slechts vier tonen aanwezig zijn, moet het rythme de verscheidenheid geven. Toch is dit gebeier, waarmede reeds om vijf uur een begin gemaakt wordt des morgens, en dat ook den vooravond van kerkelijke feesten inwijdt, op den duur vervelend.

Het Cà di Ferro draagt zijn naam naar de ijzeren tralies voor de vensters. Hier zetelden eens de Zwitsersche landvoogden, die de buitenlandsche vorsten van soldaten voorzagen. Nu is een gedeelte van het kasteel als mineraalwaterfabriek, een ander als bierhuis ingericht. De aanleg is de bekende middeleeuwsche, vier vleugels om een binnenplaats, met hoektorens, waarvan een grooter afmetingen heeft dan de andere. Door latere verbouwingen ging echter van het oorspronkelijk karakter veel verloren.

Wie Locarno bezoekt, gaat meestal over het meer naar Pallanza en dan naar Luino, waar hij spoorwegverbinding naar het oosten, het zuiden en het noorden vindt. Ook wij maakten deze tocht.

De boot vaart om de delta van de Maggia, en doet eerst Ascona aan, dat schilderachtig aan het meer ligt, met het dorpje Ronco hoog daarboven op den berg. Twee kleine eilandjes vertoonen zich, bij Brissago, de laatste Zwitsersche plaats, wier sigarenfabrieken zoo groot zijn en zooveel winst afwerpen, dat booze tongen beweren, dat de smokkelhandel naar Italië de voornaamste bron dier winst is.

De Italianen hebben, om het smokkelen tegen te gaan, torpedobotjes op het meer, die 's nachts hun zoeklichten laten werken. Het middel schijnt echter niet afdoende.

Cannobio is de eerste Italiaansche stad. Dicht bij den steiger, waar de boot aanlegt, ziet men een fraaie koepelkerk uit het begin der 16e eeuw. De bergen worden nu lager en het meer verliest langzamerhand zijn grootsheid.

De vermaarde bocht van Pallanza, met Isola Bella, viel ons tegen, juist omdat de bergen daar zoo weinig hoogte hebben. Van Isola Bella maakt men zich thuis reeds zulke voorstellingen, dat de werkelijkheid noodzakelijk tegen moet vallen.

Men verwacht geen architectuur uit de 17e en 18e eeuw, en de tien gewelfde terrassen, de grotwerken, het paleis met zijn zalen en oudheden zijn een teleurstelling. Isola Madre beantwoordt in vele opzichten beter aan het ideaal, omdat daar de kunst zich meer op den achtergrond houdt.

Te Luino vertoefden wij een paar uren, om de fresco's van Bernardino Luini, door Baedeker vermeld, te gaan zien. De hoofdkerk San Pietro e Paolo, waar zij zich moesten bevinden, heeft, in haar aanleg, het karakter van het begin der 16e eeuw.

Het interieur maakt een aangename indruk door zijn goede verhoudingen en eenvoudige lijnen. De koepel boven het kruis vooral is van een gelukkig effect. Maar de fresco's, die het overgeven der sleutels aan Petrus, den dood van Petrus, de bekeering van Paulus en den dood van Paulus voorstelden, vielen ons zeer tegen. In de compositie was Luini nog wel te herkennen, maar overigens was er van de vroegere schoonheid, zoo zij ooit aanwezig mocht zijn geweest, slechts weinig overgebleven. Onhandige herstellingen hebben blijkbaar veel bedorven, maar toch schijnt ook Luini niet in zijn kracht geweest te zijn. Dramatische voorstellingen gelukken hem minder goed dan madonna's met engelen.

En zoo daalden wij weer door de nauwe straatjes van het stadje naar beneden, om den trein op te zoeken, die ons over Gallarate naar Milaan zou brengen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

In het maatschappelijk gebouw werd Woensdag 30 Mei de 81ste algemeene vergadering gehouden van

de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst onder het voorzitterschap van den heer A. Salm Gfz., die in zijn openingswoord de nagedachtenis van wijlen den heer Godefroy, in leven ere-lid der Maatschappij, huldigde.

De voorzitter deelde mede, dat hij hedenmorgen de nagedachtenis van wijlen den heer Godefroy geëerd had, door op diens graf te Diemerbrug een palmtak neer te leggen. Hij meende hiermede gehandeld te hebben in den geest van alle leden. Onder diep stilte hoorden de aanwezigen, die ten teeken van eerbied van hun zetels waren opgestaan, deze mededeeling aan.

De heer Leliman sprak ook nog een hartelijk woord, bracht dank aan den voorzitter voor zijn daad van pietet en sprak met groote erkentelijkheid over het legaat van den heer Godefroy, waardoor de Maatschappij voor drukkende geldzorgen is bevrijd.

Het jaarverslag vangt aan met de mededeeling, dat de financieele toestand der Maatschappij verbeterd is, waardoor men zich ruimer kon bewegen en de periodieke uitgaven der Maatschappij, het Weekblad, enz., verbeteren.

Het getal leden klonk tot 514 gewone, 28 buitengewone en 79 kunstlievende, in het geheel 621 leden.

Een gevoelig verlies leed de Maatschappij door den dood van den heer Godefroy, oud-secretaris, oud-voorzitter en ere-lid, en met groote dankbaarheid herinnert het bestuur aan het legaat, door dit overleden ere-lid aan de Maatschappij besproken.

De Maatschappij heeft de nagelaten teekeningen van den heer Godefroy van oude gebouwen en monumenten, enz. — een verzameling van groote waarde en beteekenis — ten geschenke ontvangen, en een bedrag van ruim f 62,000,— door jaarlijksche uitkeeringen van f 500, totdat de leening voor het maatschappelijk gebouw zal zijn afgelost door jaarlijksche uitlotingen tot eenzelfde bedrag. — een schitterende gift, die niet dankbaar genoeg kan worden vermeld.

De heer J. R. de Kruijff, werd, na zijn aftreden als directeur van de Rijks-School voor Kunstnijverheid te Amsterdam, tot ere-lid benoemd.

De maatregel van het bestuur, om de toetreding van jonge leden gemakkelijker te maken, had het gewenscht resultaat.

Het verslag herinnert verder aan de gehouden bijeenkomsten en de algemeene vergadering, te Zwolle gehouden, en vermeldt, dat de uitgeschreven prijsvragen veel belangstelling en medewerking ondervonden. Aan den milden schenker, die ook dit jaar weer een gift beschikbaar stelde voor het uitschrijven eener prijsvraag, brengt het verslag hartelijk dank.

De inzendingen voor de afdelingen Bouwkunst ter Parijsche Wereldtentoonstelling werden, door bemiddeling van de daartoe mede door de Maatschappij gevormde commissie, verzonden, na eerst gedurende twee maanden te zijn bewaard gebleven in het gebouw der Maatschappij, omdat de lokalen op het tentoonstellingsterrein niet op tijd gereed waren.

In den loop van 1898 werd door den Gemeenteraad van Lochem besloten het advies te volgen, dat door de Maatschappij gegeven was in zake de restauratie van het Raadhuis aldaar, waarvoor de Gemeenteraad een bedrag van f 13,000 uittrok. In het begin van 1899 werd het werk voor ruim f 11,500 uitbesteed, en den 8en Januari van dit jaar werd het herstelde gebouw in gebruik genomen.

De exploitatie van het Maatschappelijk gebouw in de Marnixstraat heeft dezelfde resultaten opgeleverd als in het jaar tevoren, toen van een ietwat gunstiger toestand kon gesproken worden. Het bezoek der leden aan de boeken is buitengewoon groot geweest; ins-

gelijks de verzending van werken, die buiten Amsterdam werden te leen gevraagd. De jaarlijksche tentoonstelling van Bouwkunst was in 1899, hoewel niet van grooten omvang, zeer belangrijk.

De permanente tentoonstelling van bouwartikelen werd goed bezocht.

Van het door de Maatschappij ingesteld examen voor het verkrijgen van het diploma als bouwkundig opzichter, slaagden 13 van de 27 kandidaten.

Het bureau voor plaatsing van opzichters en teekenaars heeft 't in het afgelopen jaar drukker gehad dan 't vorige.

Uit de jaarverslagen, die door de afdelingen aan het hoofdbestuur zijn toegezonden, blijkt, dat deze over 't algemeen in gunstigen toestand verkeerden, ook wat de financiën betreft.

De rekening en verantwoording over 1899 werden goedgekeurd.

Tot bestuursleden werden gekozen de heeren F. W. M. Poggenbeek en A. C. Bleys; den heer Ed. Cuypers, als vice-voorzitter aftredende, werd door den voorzitter dank gezegd voor hetgeen hij in het belang der Maatschappij gedaan had en de heer Cuypers gaf de verzekering, dat zijn belangstelling in de Maatschappij niet zal verflauwen.

De voorzitter, de heer A. Salm GBzn., werd herkozen.

Alsnu werd mededeeling gedaan van de conclusiën volgens het rapport van de beoordeelaars der prijsvragen; de heer A. D. N. van Gendt te Amsterdam ontving een bronzen medaille, benevens f 150 voor het ontwerp voor een sanatorium, de bronzen medaille en f 75 voor dat van de woning voor den directeur-geneesheer en den uitgelooften prijs van f 25 voor dat van een woning voor het dienstpersoneel. Voorts werden tweede prijzen toegekend aan den heer M. J. E. Lippits te Amsterdam voor het ontwerp van een sanatorium, en aan de heeren C. de Groot Jr. en J. H. W. Leliman te Delft, zoo ook aan den heer J. D. Looijen te Parijs, voor het ontwerp van een woning voor den directeur-geneesheer.

Daarna bracht de voorzitter hulde aan de heeren D. Cerlijn en Zn. en A. J. De Haan. Na een opsomming der talrijke groote bouwwerken, gedurende de 25 jaren van haar bestaan door die firma uitgevoerd, overhandigde de voorzitter aan de firmanten, de heeren A. J. de Haan en J. Cerlijn den erepenning der Maatschappij. Voor die onderscheiding bracht de heer De Haan dank aan de Vergadering en aan het bestuur.

De begroting werd goedgekeurd. Zij wijst in ontvangst en uitgaaf een bedrag aan van f 13.449. Voor contributie wordt o. a. uitgetrokken f 7710 en voor uitgaven aan het weekblad f 3500.

Besloten werd de algemeene September-vergadering te Utrecht te houden, welke afdeling in het aanstaande najaar haar 25-jarig bestaan zal herdenken.

De voorgestelde wetswijzigingen werden goedgekeurd. In een dier gewijzigde artikelen werd voorgesteld de ereprijsvraag, die om de vijf jaren wordt uitgeschreven, te noemen: ereprijsvraag-Godefroy.

In de September-vergadering zal het hoofdbestuur met een uitgewerkt voorstel komen betreffende de nadere bepalingen dier ereprijsvraag, of de mededinging ook voor buitenlanders zal worden toegelaten, enz.

Op voorstel van het hoofdbestuur werd de heer I. Gosschalk, vroeger architect te Amsterdam, thans woonachtig te Brussel, benoemd tot erelid der Maatschappij.

Ten slotte behandelde Mr. H. Verkouteren een adres, te zenden aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal in zake het wetsontwerp betreffende de Volkshuisvesting.

In den namiddag brachten de leden een bezoek aan het nieuw gebouwde en ingerichte proefstation voor bouwmaterialen der firma Koning en Bienfait en aan de nieuwe Beurs.

ONTWERP-ONGEVALLENWET.

Het hoofdbestuur der Technische Vakvereniging heeft onderstaand adres gezonden aan de Eerste Kamer der Staten-Generaal:

Geeft met verschuldigde eerbied te kennen de Technische Vakvereniging, gevestigd te 's-Gravenhage, goedgekeurd bij koninklijk besluit van 24 Juni 1896 No. 34, bestaande uit zeven afdelingen, te weten: 's-Gravenhage, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Enschede—Hengelo, Groningen en Haarlem, waarvan leden zijn opzichters en teekenaars in de vakken van Burgerlijke Bouwkunde, Waterbouwkunde, Scheepsbouwkunde, Werktuigkunde en Metaalindustrie en voorts werkmeeesters, chef-machinisten, alsmede beoefenaars der Kunstnijverheid, vertegenwoordigd door de afgevaardigden naar haar Hoofdbestuur, vergaderd geweest zijnde op den zosten Mei 1900 te Utrecht;

dat het ontwerp-Ongevallenwet, zooals het Uwe Kamer ter behandeling is aangeboden, ook voor hare leden en hunne vakgenooten de zoo lang gewenschte waarborgen wil geven, dat ongevallen, waaraan zij voor het overgrote meerendeel in bijzondere mate blootstaan, voor hen en hunne betrekkingen niet langer zulke schromelijke financiële gevolgen zullen hebben als zulks tot heden het geval is;

dat zij daarom met groot leedwezen heeft gezien, hoe vele patroons en ondernemers zich tot Uwe Kamer gewend hebben met het verzoek, het ontwerp-Ongevallenwet te verwerpen;

dat naar hare meening de door genoemde Patroons en Ondernemers geopperde bezwaren geenszins kunnen opwegen tegen het waarachtig belang, dat duijzenden bij de aanneming dezer wet hebben;

dat de instelling eener Rijks-Verzekeringsbank, wel verre van, zooals eenige leden Uwer Kamer blijken te meenen, een bezwaar tegen het ontwerp te zijn, naar hare meening juist een der beste grondslagen der wet te achten is, omdat de verplichting voor den patroon om zijne ondergeschikten bij eene Rijks-Verzekeringsbank te verzekeren, eene onpartijdige behandeling zal waarborgen van alle aanspraken op uitkeering bij ongeval en daardoor tevens de goede verhouding tusschen patroons en ondergeschikten zal worden gebaat.

Redenen waarom ondergeteekende er bij Uwe Kamer ten sterkste op aandringt, het ontwerp-Ongevallenwet aan te nemen, zonder nadere wijziging daarin van de Regeering te verlangen.

't Welk doende,

Het Hoofdbestuur der Technische Vakvereniging.

(w.g.) E. BACHMAN, Voorzitter.

(w.g.) W. A. BECKER, te Secretaris.

's-Gravenhage. 26 Mei 1900.

NB. De Eerste Kamer heeft Vrijdag 1 Juni de Ongevallenwet met 29 tegen 20 stemmen verworpen.

SCHUBBENPANTSERVERF.

Reeds sedert geruimen tijd wordt in geheel Duitschland en door verschillende groote spoorwegmaatschappijen in Rusland, Siberië, Turkije, Oostenrijk, Italië en Venezuela voor het verven van bruggen, stations, gas- en andere fabrieken, kortom voor allerlei doeleinden met groot succes gebruik gemaakt van den door Dr. Graf uitgevonden Schubbenpantserverf in 26 verschillende kleuren en nuances.

Deze verf heeft de goede eigenschap, dat zij veel beter dan andere verf bestand is tegen de invloeden zoowel van koude en warmte als droogte, volkomen tegen roest beschermt en veel langer hare frissche en natuurlijke kleur behoudt. Ook tegen zeelucht is zij bestand en meer dan 5000 ijzeren bruggen, honderden stations en perrondaken, het groote slachthuis te Breslau en vele andere groote gebouwen en fabrieken zijn met deze verf geschilderd tot volkomen tevredenheid der bestellers. Ook de groote Rijnbrug te Dusseldorf is reeds sedert tien jaar met deze verf geschilderd en het onderhoud daarvan is zoo gering en weinig kostbaar, dat slechts een gedeelte om de drie jaar overgeschilderd moet worden. Daar zij in bussen in vloeibaren toestand geleverd wordt en slechts met 1/3 lijnolie behoeft vermengd te worden, is zij tot dadelijk gebruik gereed, en kan elk gewoon werkmans dit werk bezorgen. Ofschoon het 't beste is deze verf en voor grondverf en voor dekverf te gebruiken, houdt zij toch ook evengoed op menie en alle andere olie-erven. Met 1 kilo dezer Schubbenpantserverf worden van 10—20 vierkante meter in grondverf en 14—30 vierkante meter in dekverf geverfd.

De heer Theod. Ferd. Bierhorst te Haarlem heeft het hoofdagentschap voor Nederland en Koloniën van deze duurzame, goedkope en zeer schoone verf, en bij hem zijn alle nadere inlichtingen te verkrijgen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Dinsdag 29 Mei 1900.

De heer Jhr. G. Graafland luitenant-kolonel der infanterie van het Oost-Indisch leger, hield een causerie over Nederl.-Indië, in tegenstelling met de beschouwingen, door den heer B. Veth in een Gids-artikel geplaatst. Noemt Veth Indië een graf voor den Europeanen, het kerkhof zijner illusies en van zijn gezondheid. Jhr. Graafland, in Indië geboren en daar 27 jaar in dienst van den Staat gebleven, stelde zich zelf ten bewijze van het tegendeel.

Wie in Indië zich niet wel voelt, heeft het in de allermooiste gevallen zelf te danken, gelijk de smadelijke indruk, die men op een naar Indië stroomende mailboot krijgt van de Indische gewoonten, zijn oorsprong vindt en in de zonderlinge wijze van doen der pan uit wit patris komende gasten, die nog te zeer geïmbeerd zijn door het Westersche om zich thuis te voelen in het Oostersche en in de oppervlakkige beschouwing van den beoordeelaar, die op zijn beurt van de Westersche begrip, en zich nog niet heeft losgemaakt.

Het meest overtuigende deel van Jhr. Graafland's voor 't overige vermakelijke beschouwingen, was wel dat, waar hij de groote moeilijkheid in het licht stelde van een juiste verhouding door het Europeesche tegenover het Indische element in te nemen. De Indische bevolking is het zachtste ter wereld. Zij is in menig opzicht den kinderen gelijk. Wie zich bewust is van de zware taak om kinderen op te voeden, mag op een weg gvaacht worden van het besef, hoe men met den inlander zich heeft te gedragen. Wie hem knijpt of onverschillig of uit door hem niet begrepen overwegingen, komt geen stap verder met hem. Evenmin hij, die hem — als men het een kind doet — niet onder toezicht houdt, controleert bij de hem opgedragen taak. Als een kind moet hij behandeld worden, door ons, die toch zijn ouders niet zijn, veelal zijn taal niet verstaan en door onbekendheid met zijn karakter, hem al te dikwerf met vooroordeel aanschouwen.

Indië kan voor den Europeanen een leerschool zijn in zelfbeheersching, zelfstandigheid, want de zelfverantwoordelijkheid in dikwerf groot; in verdragsaansluiting, want alle Europeanen, in kleinen ring verzameld, hebben elkaar te steunen en woe er een ontijdig graf vindt, heeft hij in zijn omstandigheid te wijten aan eigen onverstand.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs vergaderd Dinsdag 12 dezer, des voormiddags te 10½ uren, op een der borenzalen in het Zuidhollandsch Koffiehuus.

Na behandeling van het voorstel tot wijziging van hoofdstuk IV der verordeningen, in hoofdsake ten doel hebbende met ingang van 1 Juli 1900 het weekblad *De Ingenieur* kosteloos aan alle leden te verstrekken, komt de begroting over 1900—1901 aan de orde en volgt een nadere mededeeling omtrent vertegenwoordiging op de receptie van de Société des Ingénieurs Civils de France en de Congressen te Parijs.

Het lid W. Cool Jr. zal daarna een voordracht met lichtbeelden houden omtrent de tentoonstelling te Parijs en over gewapend beton.

Ten slotte is de verkiezing van drie leden van den raad van bestuur aan de orde, in plaats van de volgens rooster aftredende en niet dadelijk herkiesbare heeren F. M. van Panthaleon baron Van Eek, H. Wortman en B. M. Gratams.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand Mei bezocht door 393 belangstellenden, terwijl 79 boek- en plaatwerken, betrekking hebbende op de kunsten en ambachten, naar verschillende plaatsen van ons land werden uitgesleurd.

Het uitlezen der boek- en plaatwerken geschiedt kosteloos, de transportkosten alleen komen ten laste der aanvragers.

Gedurende de Pinksterdagen zal in het Museum een tentoonstelling gehouden worden van antieke beeldhouwwerken, die zich in Rome bevinden, terwijl eveneens een kleine verzameling afbeeldingen van de gebouwen die thans op de geopende wereldtentoonstelling te Parijs te bezichtigen zullen zijn.

MIDDELBURG. Het bestuur van de Vereniging tot bevordering van het Vreemdelingenverkeer heeft het plan opgevat in het voorjaar van 1901 een premie toe te kennen aan den outwerper van een gedurende 1900 nieuw gebouwde of verbouwde gavel, welke, in verband met de omgeving, het meest bijdraagt tot verfraaiing van den openbaren weg te Middelburg. Deze premie zal niet groot zijn en moet beschouwd worden als een blijk van waardering en aanmoediging bij hetgeen in het bouwvak wordt gedaan tot verfraaiing der stad.

AKKERLOOT (N.-H.). Er heeft zich een commissie gevormd met het doel een onderzoek in te stellen naar de mogelijkheid van droogmaking van het Alkmaardermeer. Zij heeft zich daartoe in verbinding gesteld met den opzichter van 'de Honedslootseke'.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Aug. o. k., aan N. H. Henket, op zijn verzoek, eervol ontslag verleend als hoogleraar aan de Polytechnische School, met dankbetuiging voor de door hem in die betrekking bewezen diensten.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit Th. Heyman; tot opzichter 3e kl., de ambtenaren op wachtgeld C. A. Torré, O. L. A. Kalfoten, Th. E. Clark en A. Th. van den Zon Brouwer; tot ingenieur 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit J. T. P. J. Straatman;

toegevoegd aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling voor de werken aan de Brantas-, Porrong- en Soerabaja-rivieren, de opzichter 2e kl. J. W. Coorensengel; overgeplaatst naar de residentie Beoeki, de opzichter 3e kl. C. A. Torré; naar de residentie Bagelen, de opzichter 3e kl. J. J. Hubeek;

geplaatst in de residentie Zuider- en Oosterafdeling van Borneo, de dienstdoende opzichter 3e kl. H. G. A. Hennevelt; bij den gewestelijken dienst in de resid. Soerabaja, de opz. 2e kl. Th. Heyman; in de resid. Beoeki, als eerste aanwezende waterstaats-ambtenaar, de waarn. opz. 1e kl. H. G. Stal;

overgeplaatst naar de resid. Bantam, als eerste aanwezende waterstaats-ambtenaar, de architect 1e kl. A. Scheers.

— De landmeter der 3e kl. P. A. C. Preeters gaat, wegens langdurigen dienst, met een jaar verlof naar Europa.

— In het examen voor landmeter der 3e kl. bij het kadaaster in Nederl. Indië zijn gelaagd de heeren: J. von Michalofski, W. C. Mul, F. J. A. Keuchenius, J. D. Remmers, E. J. O. Andela, J. H. A. Wolff, M. C. Muller, V. Wybrandi, J. H. E. Cobet en H. E. Cuny.

— Benoemd tot opzichter-machinist, tevens belast met het toezicht in de werkplaats bij den dienst der exploitatie van den toorntramweg in Arnhem, de ambtenaar op non-activiteit W. H. N. C. van Garrel, laatstelijk als betrekking bekleed hebbende.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Juni 1900, benoemd tot opzichter-teekenaar bij den Raad van Toezicht op de Spoorwegdienst, J. H. Schouten, bouwkundige te 's-Gravenhage.

— Met ingang van 1 Aug. a. s. hebben de volgende verplaatsingen in het corps opzichters van den Waterstaat plaats: P. de Ronde, opzichter 2e kl., van Haasvoort naar Schiedamschen dijk; Kooreman, opzichter 2e kl., van Venlo naar Hanzeveert; A. A. Beelders, opzichter 3e kl., van Moerdijk naar Venlo; P. van Tiel, opzichter 4e kl., van Nunspeet naar Moerdijk; en met ingang

van 15 Aug. a. s. J. C. Mann, opzichter 1e kl. van Rhenen naar IJmuiden; W. ten Bosch, opzichter 2e kl. van Dieverbrug naar Rhenen; C. de Jong, opzichter 4e kl. van Veenhuizen naar Dieverbrug.

— Door den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter: M. W. Berrevoets en J. de Kluiver te Calantsoog, bij de uitvoering van werken tot verdediging van de Noordzeekust in Noord-Holland tusschen de Helderse en Hondse boezemingen.

— De ingenieur der 3de kl. H. L. van Hooff, ter standplaats IJmuiden, wordt met ingang van 15 Aug. a. s. belast met de Noordzeehavens en de havenhoofden, zoodat met de elektrische installatiën met bewegingswerktuigen en verlichting aldaar.

— In de jaarvergadering van de Nederl. vereeniging van spoor- en tramwegpersoneel, te Utrecht gehouden, werden herkozen als leden van het hoofdbestuur de heeren Th. L. Fransen, J. Schals en A. Harms en gekozen de heeren Gerritsen en Vernoot.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is benoemd tot buitengewoon opzichter bij de werken tot verbetering van de Vecht, de heer J. M. Krüger Jr., thans buitengewoon opzichter bij de werken op Schokland, en tot buitengewoon opzichter bij de werken op Schokland de heer C. B. van Weijnsbergen te Hoofddijk (prov. Zeeland).

— Van het gewestelijk bestuur van Celebes en Onderhoorigheden is bericht ontvangen dat de opzichter der 2e klasse bij den Waterstaat A. J. Müller, in den middag van 24 April op dienstreis nabij Tjamba (Maros) is vermoord. Volgens de „Java Courant" zou de aanslag gelegen zijn in diens ongemotiveerd raw optreden tegenover eenige Boegineezen.

— De heer H. Norman, gemeente-opzichter te Leek, is als zoodaags benoemd te Ede (Geld.), op een salaris van f 800.

— Te Arnhem zijn benoemd tot leeraren in het lijn- en vak- tekenen aan de Ambachtsschool en de gemeentelijke avondschool voor handwerklieden de heeren C. J. Jes, opzichter bij de landgebouwen te 's Gravenhage, en A. J. Besseling, te Arnhem, reeds tijdelijk aan de school als leeraar verbonden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter voor drie maanden voor de uitvoering van een bouwwerk te Amsterdam. Adres letter A aan het redactie-bureau van „De Opmerker". (Zie adv. in dit nummer).

— Opzichter-teekenaar gevraagd door Van der Goot en Krulweg, Architecten, Hengelo (O.).

— Op een Machinefabriek wordt gevraagd een bekwaam praktisch ervaren Werktuigkundig Teekenaar. Leeftijd

niet onder 28 jaren. Flink salaris, goede vooruitzichten. Br. fr. lett. B.M. Alg. Advert.-Bureau Nijgh & Van Ditzmar, Rotterdam.

— Door den architect A. M. A. Gulden te Zaltbommel wordt terstond gevraagd een dagelijksch Opzichter, bij een schoolbouw aldaar, à f 14 per week.

— Machine-teekenaar gevraagd, ervaren in het teekenen van complete pijpleidingen van Machine- en Ketalinstallatiën; vlug en zelfstandig kunnen werken is vereischte. Brieven met opgave van leeftijd, tegenwoordigen werkkring en verlangd salaris onder letter D O, aan het Ned. Advertentie-Bureau, Warmoesstraat 147-151, Amsterdam.

— Bouwkundig teekenaar. Brieven fr. onder letter O. A. aan het Bureau van de „s-Hertogenbosche Courant".

— Ingenieur of werktuigkundige, die zelfstandig kan construeeren en uitvoeren stoom-, elektrische-, motor- of andere werktuigen. Adres: Br. fr. lett. BK 782, „Nieuws van den Dag".

— Twee teekenaars aan het bureau der gemeentelichtfabrieken te Haarlem; adres het bureau der gemeentelichtfabrieken. (Zie advert. in dit no.)

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM.

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60 en f 50.

2 opz., resp. 23 j. en ongeh., 30 j. en geh., verl. sal. resp. f 70 en f 90.

4 opz.-teek., resp. 23, 21, 23, en 26 j., ongeh., verl. sal. resp. f 70, f 60, f 60, en f 90 à f 100.

2 opz.-teek., resp. 26 en 35 j., geh. verl. sal. resp. f 110 en f 100.

4 werktuigk. teek., resp. 21, 19, 21 en 22 j., ongeh. verl. sal. resp. f 50 à f 60, f 60, f 50 à f 60 en f 70.

1 Werktuigk. electric, leeft. 29 j., ongeh., verl. sal. boven f 70.

1 Cpz.-landm., leeft. 38 j., ongeh., verl. sal. f 125.

1 Waterbouwk.-opz., leeft. 22 j., ongeh., verl. sal. f 60 à f 70.

ouder beheer van J. H. C. Roesink; ingek. 8 bijl., als: J. Bos f 4995, H. Hulst en B. Groelker f 4836, G. J. Ticheler en G. Lemmink f 4648, G. J. Platekamp f 4577, T. Boersma f 4493, Joh. Weener f 4380, J. W. Horstman f 4239, H. W. te Pas f 4190. Gegund. Allen te Enschede.

Amsterdam, 31 Mei: het bouwen van kastoorlokalen met bovenwoning aan den Amstel perceel 185 Alhier; ingek. 29 bijl., als: H. H. Egman f 16,989, A. J. van Liemt f 16,848; F. Leyten f 16,380, W. J. C. van Slingerland f 15,950, J. van Oostveen f 15,800, Timmer en Pustner f 15,725, H. Ch. Dorlas f 15,650, B. C. Hamer Jr. f 15,680, R. Craiff en G. J. Hofmeyer f 15,600, J. Gelseu Gzn f 15,594, J. E. Meekers f 14,976, W. de Vlugt en B. Donhof f 14,945, J. P. Prenzler f 14,850, M. Deutekom f 14,810, R. Craiff en Zoon f 14,800, P. Schmidt en E. Hermans f 14,750, W. H. Kuipjes en J. Vree f 14,700, C. Kater f 14,653, J. N. Hendrix f 14,498, C. F. Högeholz f 14,400, J. Koster f 14,380, Th. Lijthart f 14,286, D. Lijling f 13,760, de mij. van Bouwhandwer-

kers f 13,735, L. G. Hillen en A. P. Roosen f 13,480, W. Uitalager en C. P. Kruijs f 13,333, Gebr. Switsar f 13,097. Gegund.

Enschede, 1 Juni, door de firma Van Heek en Co. a. het verbouwen van een pakhuis, b. het bouwen van een burgerwoninghuis a/d. Bothofstraat aldaar, in perceelen en in massa, beide onder beheer van den bouwkundige G. W. van der Meer; ingek. 9 bijl., als:

	a.	b.	Massa.
G. en A. de Herder	f 4490	f 6580	f 11,070
F. H. Wijdeveld	5645	5276	10,921
J. H. en A. J. Eggink	5124	5608	10,732
G. J. Ticheler en G.			
Lemmink	4860	5560	10,420
H. ten Cate	5262	4984	10,086
J. B. Hensch	4511	5377	10,088
G. Sluimer	4920	5060	9980
H. op de Weegh,			
Oldenzaal	4780	5100	9880
G. Hückriede	4979	4399	9368
De overigen te Enschede. Volgens bestek 8 dagen beraad.			

ADVERTENTIËN.

Th. VAN HEEMSTEDÉ OBELT, Sanitary Engineer.
Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Bokla.

Hoofddag voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Vervolg der uitlagen.

Enschede, 31 Mei, voor den heer G. J. ten Cate: het bouwen van twee woonhuizen

L. van der Hoorn, DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van ELECTRISCHE SCHELEN, NUMMERBORDEN, TELEPHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS enz. Complete installatiën voor GALVANOPLASTIEK, VERNIKKELEN, VERGULDEN, VERZILVEREN enz. DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIJP-SCHIJVEN, CHEMICALIËN, APPARATEN enz. Begrotingen, Prijscuranten enz. gratis.

GEBR. VAN DER VLIET IJzerhandelaars te Amsterdam.

Staal, Plaat, Band, Hoek en T-IJzer enz. Stalen Balken in verschillende profielen en lengten. Vullen en gegoten Staal uit de fabriek van Gebr. Böhler & Co. te Wenen, alsmede CHRISTIANIA STER Hoefnagels.

MARINE.

De Schout-bij-Nacht, Directeur en Commandant der Marine te Hellevoetsluis, zal op **Vrijdag den 18n Juni 1900**, des voormiddags ten 11 1/2 ure, onder nadere goedkeuring van den Minister van Marine in het openbaar

aanbesteden:

Het verrichten van herstellingen aan Sluis, Haven- en Dokwerken, behorende tot de Directie der Marine te Hellevoetsluis.

De voorwaarden, waarnaar de aanbesteding zal geschieden, liggen ter lezing aan het Departement van Marine te 's-Gravenhage, ter Griffie van de Directie der Marine te Amsterdam, Willemoord en Hellevoetsluis, en van de Provinciale Besturen, uitgezonderd dat van de Provincie Zuid-Holland, alsmede ter Secretarie van de Gemeentebesturen te Rotterdam en te Dordrecht.

Afdrukken van het bestek zijn zoodat de voorraad strekt tegen f 0.50 per Ex. verkrijgbaar ter Griffie der Directie der Marine te Hellevoetsluis.

De aanwijzingen zullen geschieden op den vierden en derden werkdag, dien der aanbesteding voorafgaande aan hen, die zich daartoe des n.m. van 2—4 ure vervoegen aan het bureau van den Hoofdingenieur op 's Rijks-werk te Hellevoetsluis.

De inschrijvingsbiljetten, ingericht overeenkomstig art. 5 der Algemeene Voorwaarden, zullen behoorlijk gesloten moeten worden ingeleverd ter griffie van de Directie der Marine te Hellevoetsluis vóór of uiterlijk op den dag der besteding des voormiddags ten 11 1/2 ure.

Hellevoetsluis, 31 Mei 1900.

De Schout-bij-Nacht voornoemd,
W. J. P. VAN WANING.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag 15 Juni 1900**, des namiddags ten 2 1/2 ure, zal door de Architecten-Ingenieurs A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK namens de Naamloze Vennootschap „OVERTOOM" in het Koffiehuis „DE ROODE LEEUW", Vijgendam te Amsterdam, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het maken van een Ophaalbrug, Wegbanen, het ophoogen van Bouwterreinen en het maken van Walbeschoeiingen met bijkomende werken in den Stads- en Godshuis-polder te Amsterdam.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à f 3.— per stel ten kantore der Maatschappij, Spuistraat 104 te Amsterdam, van 29 Mei 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten hunnen kantore Plantage Parklaan 4 te Amsterdam.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 19den Juni 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 190

voor de levering van Omwendbare Punt- en Kruisstukken van gegoten staal ten behoeve van de STAATSSPOORWEGEN.

De besteding geschiedt volgens Art. 15 van het bestek.

Het bestek ligt van den 28sten Mei 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur Chef der Werkplaatsen en Magazijnen te Utrecht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 23sten Mei 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 19den Juni 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 191

voor de levering van 440.000 Stalen Onderlegplaten ten behoeve van de STAATSSPOORWEGEN.

De besteding geschiedt volgens Art. 16 van het bestek.

Het bestek ligt van den 1sten Juni 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Ingenieur, Chef der Werkplaatsen en Magazijnen te Utrecht, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 0.50.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Ingenieur voornoemd.

Utrecht, den 28sten Juni 1900.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Zaandam zullen op **Zaterdag 16 Juni c. k.** 's namiddags 1 1/2 uur, ten GEMEENTEHUIZE

aanbesteden:

1o. Het ophoogen, rioleeren en bestraten van een gedeelte der Menschikoffstraat en van het verlengde van het Modderbeltspad.
2o. Het dempen en rioleeren van de sloot ten westen van „het Blokje".

Bestekken met teekening zijn à f 0.75 per stuk van af 1 Juni verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

Zaandam, 31 Mei 1900.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

H. J. C. VAN TIENEN.

De Secretaris,
ZAALBERG.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkroekerstraat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.
SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering
voor de grootste maten.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Aan het bureau der GEMEENTE-
LICHTFABRIEKEN kunnen twee

BEKWAME

Bouwkundige Teekenaars

worden geplaatst, waarvan een onmid-
dellijk in dienst moet treden.

Zich aan te melden aan het bureau
der Gemeentelichtfabrieken, Pro-
vinciehuys te Haarlem, van des v. m. 9^{1/2}
tot 12 uur en des n. m. van 2^{1/2} tot
5 uur.

De Directeur,
J. BLOM Sz.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met alrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

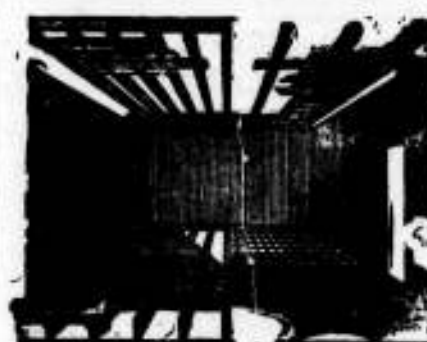
HOUTCEMENT BEDEKKINGEN worden toe- gelijkt prijzen en ondergarantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN HZ.
Lood- en Zinkwerker,
Singel 229 bld Paleisstraat
AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 ge-
vestigde firma CARL SCHMIDT &
Co., te HIRSCHBERG in Silezië.
Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar

A. P. SCHOTELG
DORDRECHT.
Stoommarmersagerij Steenhoutwerf.
Nieuw- en Marmerhandel.

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam
Fabriecr. GELIJKE DUINSTOKKEN.
Twee- en Vijf Meterlatten.
STALEN MEETKETINGEN,
Bakens, Jalons,
KOPEREN EN STALEN
Peillijnen, Peillooden, Peilstokken
PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdoenen.
TEEKENBEHOEFTE
en Optische Instrumenten
EQUERRES, PRISMA'S enz.

Excelsiorplaten.

**GEER. VAN DER VIJGH,
AMSTERDAM,**
Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafond-
platen volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Licht-
dicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in ver-
schillende dikten. Steeds grooten voor-
raad. Directe levering. Uitvoering op 't
werk door onze eigene stellers. Voorge-
schreven bij particuliere- en gemeente-
werken. Op aanvraag gratis toezending
van Brochure, Monsters en Prijs.

Geluidwerende tusschenvloeren, ondervlo-
ren voor houtcementdaken, brandvrije
separatieën en plafonds.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

W. J. STOKVIS. Arnhem.

CENTRALE VERWARMING.

Warmwaterbezorging voor badinrichtingen,
hospitalen, huishoudelijk gebruik. Installatie
van badkamers, waterclosets etc. Fabrik van
gasornamenten. Kopergieterij

**Humber Rijwielen.
AUTOMOBIELEN.**

B. HOLSBOER. Arnhem.

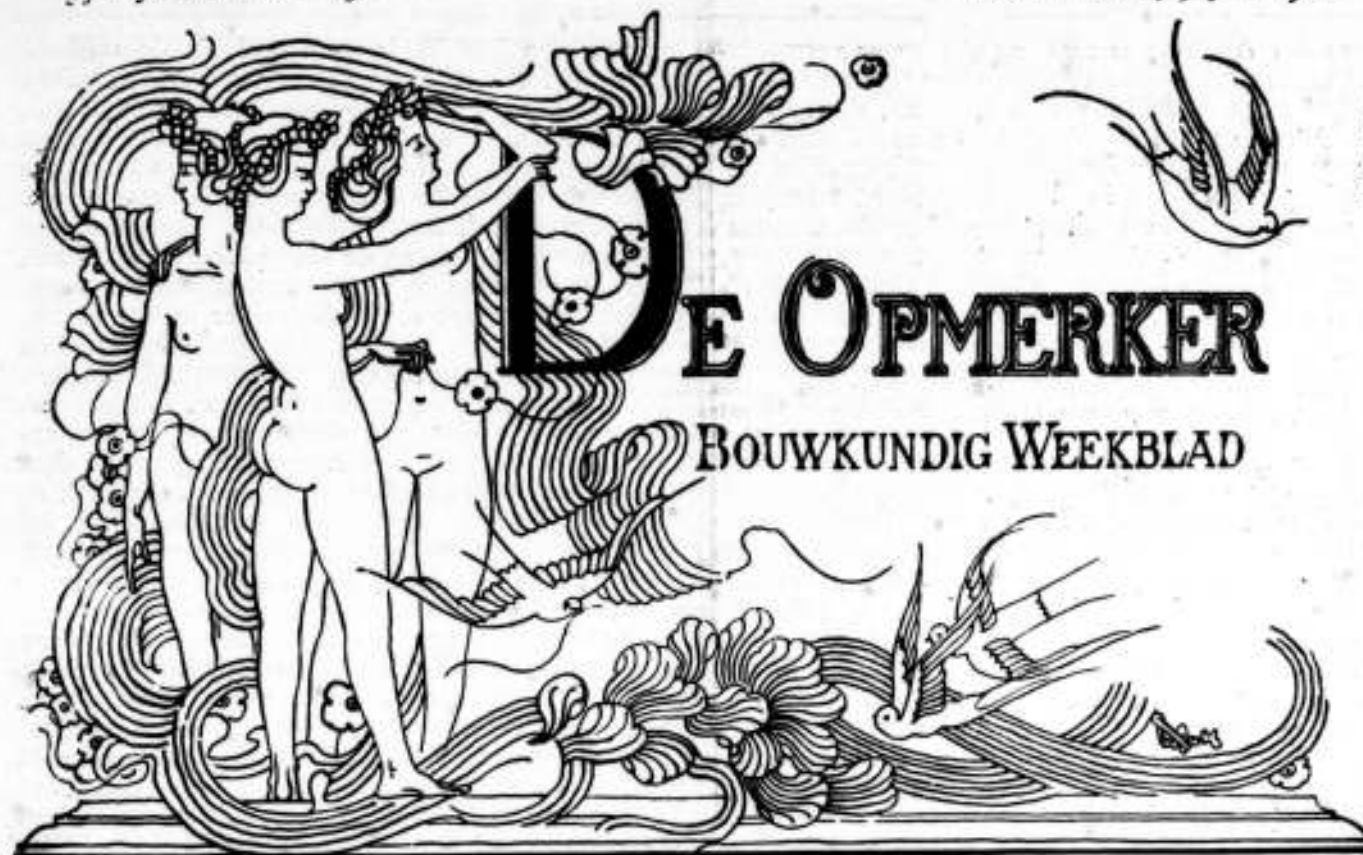
Leverancier van Z. M. den Koning.

**Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.**

BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
met Silver 1889, 1891, 1893 (Internat. Tentoonst.)
Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“

DE OPMERKER BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.-; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inschrijving van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend
naar plaatsruimte. Anno. ces van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsirgen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

door
A. W. WEISSMAN.
II.
Bologna

De reis van Luino naar Milaan is niet bijzonder
belangwekkend. Terwijl eerst nog eenige bergen zich
vertoonen, en een paar meren, waaronder het Lago
di Varese, eenige afwisseling geven, wordt bij Gal-
larate de Lombardische vlakte bereikt, die zeker
vruchtbaar is, doch als landschap op geen aantrek-
kelijkheid kan bogen. Rijstvelden, fabriekssteden en
kanalen, ziedaar alles wat de vlakte biedt.

Milaan heeft een groote verandering ondergaan
sedert 1897, toen wij daar de laatste maal waren. De
paardentrams zijn afgeschaft en door elektrische ver-
vangen. De dienst is voortreffelijk ingericht, en het
Amsterdamsche gemeentebestuur zou wel doen, zijne
deskundigen naar Milaan te zenden, om studien te
maken. Want er is veel overeenkomst tusschen bei-
de steden. Te Amsterdam stationneeren vrijwel alle
trams op den Dam; te Milaan vindt men ze op de
Piazza del Duomo. Ook grachten ontbreken in de
Italiaansche stad niet. De tramtarieven zijn laag, en
voor een luttel bedrag kan men overal komen. Zelfs
door nauwe straten wordt met aanzienlijke snelheid
gereden; daar echter oogenblikkelijk opgehouden
kan worden, zagen wij nimmer ongelukken gebeuren.
De geleidingen zijn bovengronds, doch zij vallen
haast niet in het oog en ontsieren de stad in het
geheel niet.

Wij hebben een dag te Milaan doorgebracht, om
nog weer eens oude herinneringen op te frischen,
en enkele kunstwerken op te zoeken, die ons vroeger
bijzonder aantrokken. Milaan is eigenlijk de eenige
wezenlijk moderne stad van Italië, maar het bezit

tevens kunstschaten uit het verledene, die van on-
schatbare waarde zijn. Wij hebben nog weer eens
door de Galleria Vittore Emanuele gewandeld en
een bezoek aan de kathedraal gebracht. Had Ruskin
nog geleefd, het zou hem een voldoening geweest
zijn, wanneer hij gezien had, hoe men bezig is de
moderne geschilderde traceringen van de gewelven
te verwijderen. Een effen tint zal de majesteit van
het interieur beter doen uitkomen.

Lang hebben wij in de kerk van het Monasterio
Maggiore, San Maurizio vertoeft, om nog eens van
de fresco's, daar door Bernardino Luini en zijn leer-
lingen aangebracht, te genieten. Dolcebuono heeft de
kerk in 1519 voleindigd, nadat zij in 1503 begonnen
was. Heeft hij erop gerekend, dat de kapellen met
fresco's versierd zouden worden? Wij zouden het haast
betwijfelen, omdat hij ze anders beter verlicht zou
hebben. Dit weinig voldoende licht heeft Luini ech-
ter niet verhinderd in 1530 daar meesterstukken te
maken. De knielende H. Catharina, die ten onrechte
als een portret van de ongelukkige gravin De Chal-
lant beschouwd wordt, is een figuur die men niet
vergeet. Fraai zijn ook de fresco's op den muur ach-
ter het altaar der kerk. De portretten van Alessandro
Bentivoglio en Ippolita Sforza zijn bijzonder natuur-
lijk; de heiligen die daarbij geplaatst zijn, hebben
waardigheid en schoonheid. Luini heeft, meer dan
eenig ander schilder, de geest van Lionardo in zich
opgenomen.

Ook de schilderijenverzameling van de Biblioteca
Ambrosiana hebben wij nog eens bezocht. Weer trof
het ons, in welke ongeschikte lokalen de kunstschat-
ten hier zijn tentoongesteld. Wij zagen het aan de
fresco's van Luini, en hebben ook op onze verdere
reis overvloedig gelegenheid gehad op te merken,
hoe de oude meesters zich volstrekt niet om de plaat-
sing hunner werken bekommerden. Konden zij de

zalen der Ambrosiana zien, zij zouden er vermoedelijk vrede mede gehad hebben. Onze tijd stelt echter andere eischen, en hij wil de nadeelen, die aan het bijeenbrengen van schilderijen in museumzalen verbonden zijn, vergoed zien door de best mogelijke verlichting. Schilderijen in zalen met zijlicht tegenover, ja zelfs tusschen de vensters gehangen, kan men niet behoorlijk zien, laat staan ervan genieten.

Zijn de portretten van Giovanni Goleazzo Sforza en van Isabella van Arragon door Lionardo da Vinci geschilderd? De geleerden verschillen daaromtrent van meening, doch wie ook de vervaardiger geweest is, hij heeft, vooral in het vrouwenportret, een meesterstuk gemaakt.

Lombardije is een vlak land. Wie er aan mocht twifelen, reize van Milaan naar Bologna. De natuur heeft veel overeenkomst met die van Holland. Overal slooten en vaarten, wilgen en populieren. De rijstvelden, uit wier water de groene halmen omhoog schieten, doen aan onze rietplassen denken. Slechts aan de dorpen, steden en menschen herkent men Italië. Ook straalt de zon veel warmer, is de hemel veel blauwer dan een Hollander in April gewend is.

Er is hier veel, dat ons aan vroegere tijden herinnert. Als de conducteurs „Lodi" roepen, en wel alsof het „Loddi" gespeld wordt, dan komt Napoleon ons voor den geest. En bij Piacenza denken wij aan den hertog, die eertijds eenvoudig Lebrun heette, en die in den „Franschen" tijd te Amsterdam het gezag in handen had.

Dan komt de Via Aemilia, na den tweeden Punischen oorlog door Aemilius Lepidus als heirbaan aangelegd, en nog altijd in gebruik. Zij doorsnijdt Parma, de stad die wij op de terugreis zullen bezoeken, en zet zich voort tot Rimini.

Te Reggio zag Ariosto het levenslicht. Modena was de zetel van het geslacht Este, gelijk Parma dat der Farneses. Al deze herinneringen maken een streek belangrijk, die anders met onverschilligheid zou worden beschouwd.

Bologna is bereikt, en de schokkende omnibus brengt ons naar het Hotel Brun. De ambtenaren der accijnzen aan de Porta Galliera overtuigen zich, dat wij nog van „gemaal" noch van „geslacht" plaatselijke belasting te betalen hebben, en voort hotst de omnibus door de Via dell'Indipendenza. Hier vertoonen zich reeds de arcades, de doorlopende overdekte voetpaden, die een eigenaardigheid van Bologna zijn.

Het hotel bevindt zich in de Via Ugo Bassi, de Nieuwendijk der stad, terwijl de Via Rizzoli de Kalverstraat is. De omnibus rijdt de binnenplaats op, en het blijkt, dat een paleis uit de 15e eeuw ons herbergen zal. Onder de arcades van de binnenplaats staan de bedienden reeds te buigen, zij zweven ons vooruit, de breede marmeren trap op, naar een galerij, met antieke borstbeelden en schilderijen versierd. Op die galerij komen de logeerkamers uit. Zoo kan men zich verbeelden, een paar eeuwen vroeger te leven. Gelukkig is overigens ruimschoots aan de eischen, die de negentiende eeuwse reiziger stelt, voldaan.

Bologna is, voor wie van kunst houdt, een zeer belangrijke stad. Reeds op het groote plein in het midden ziet men fraaie gedenktekenen. Eigenlijk zijn het twee pleinen, die aan elkander sluiten, de Piazza del Nettuno en de Piazza Vittorio Emanuele.

In het midden van het eerste plein staat de beroemde fontein van Giovanni da Bologna, den Vlaming, die geheel Italiaan werd. Maar in zijn kunst bespeurt men nog den Vlaamschen aard. De prachtige bronzen Neptunus, door den tijd met een mooi

groen patina bedekt, is geen god uit de oudheid, maar een forsche Vlaamsche figuur, breed gespierd, zooals Rubens er een halve eeuw later zou schilderen. De meerminnen aan zijn voeten drukken haar mollige armen tegen haar volle borsten en het water spuit er uit met kracht. Zulk realisme kende de eigenlijke Italiaansche kunst niet.

Aan de westzijde van de twee pleinen verheft zich het Palazzo Comunale. Het bestaat eigenlijk uit twee paleizen uit de 13e eeuw, die echter in lateren tijd velerlei verandering hebben ondergaan. Toch zijn de oorspronkelijke vormen nog duidelijk te herkennen. Gebakken steen is de voornaamste bouwstof geweest. De gevels zijn volkomen vlak, zonder lijsten of andere versierselen. De bekroning wordt gevormd door tinnen, de vensters bezitten allen spitsbogen. Ook de zware toren aan de zuidzijde heeft dit karakter; de Renaissance kroonde hem met een achtkanten koepel.

In de 15e eeuw kreeg de gevel zijn eerste versiering. Niccolò dell'Arca, dus genoemd naar zijn werkzaamheid aan de graftombe van den H. Dominicus, maakte toen het relief, dat de Madonna voorstelt, tusschen twee van de bovenste vensters. Omstreeks 1560 voerde Galeazzo Alessi het rijke portaal uit, dat naar de binnenplaats leidt. Bologna had toen zijn zelfstandigheid verloren, want in 1506 was het door Paus Julius II veroverd. Van 1572 tot 1585 zat echter een Bolognees, Ugo Buoncompagni als Gregorius XIII op den stoel van Petrus. Naar hem is de Gregoriaansche kalender genoemd. Zijn stadgenooten deden zijn beeld in brons gieten en plaatsten het in de nis, die Alessi boven het portaal had aangebracht.

De binnenplaats heeft nog goeddeels haar middeleeuwsch karakter. Sebastiano Serlio heeft onder de 14e eeuwse arcades een paar portieken gemaakt in zijn eigenaardigen trant. Als men deze ordonnaties beschouwt, dan wordt het duidelijk, hoe Serlio's werken de bronnen geweest zijn, waaruit Vredeman de Vries heeft geput. En aan dezen kunstenaar dankt de geheele zoogenaamde Hollandsche Renaissance haar ontstaan.

Een eigenlijke hoofdtrap bezit het gebouw niet. Daarvoor in de plaats werden slauwe hellingen gemaakt, die men gemakkelijk te paard zou kunnen bestijgen. Bramante wordt als de ontwerper van dezen grootschen aanleg, die in 1509 voltooid werd, genoemd.

In een groote zaal staat een reusachtig beeld van Hercules, van gebakken klei. Het werd gemaakt door Alfonso Lombardi, een tijdgenoot van Michelangelo, wiens forsche manier door den beeldhouwer met geluk is aangewend. In dit vertrek bevindt zich ook een gezicht op Bologna, in het begin der 16e eeuw door Francesco Francia geschilderd. De voornaamste gebouwen der stad zijn hier bijeengebracht, daar het den vervaardiger slechts er om te doen was, de karakteristieke trekken van Bologna weer te geven. Een stadsgezicht zooals wij ons dat denken is het niet.

Boven deze zaal is een tweede, met fresco's van Carlo Cignani, een volgeling der Caracci's. Daar staat een bronzen beeld van paus Alexander VII, uit het laatst der 17e eeuw. De overige zalen en de kapel, waar Karel V met de ijzeren kroon gekroond werd, mochten niet bezichtigd worden.

Aan de andere zijde van het plein zien we het Palazzo del Podesta, ook een bouwwerk uit de 13e eeuw, en van hetzelfde karakter als het Palazzo Comunale. In het laatst der 15e eeuw werd evenwel de zuidelijke, naar den Piazza Vittorio Emanuele gekeerde gevel, met zijn ruime arcades gemaakt, waardoor het gebouw uit den Renaissance-tijd schijnt, ofschoon het

veel ouder is. Het paleis wordt door twee straten in vier deelen gescheiden; waar zij elkander kruisen verheft zich de Torrazza dell'Arringo, in 1264 voltooid. Zonder lijsten of voorsprongen gaan de torenmuren, van gebakken steen gebouwd, rechtstandig omhoog. Bovenaan zijn telkens drie kleine rondboogvensters aanwezig; het platte dak wordt door tinnen omgeven. De idealen onzer nieuwste kunst werden in de 13e eeuw reeds te Bologna verwezenlijkt. Komen wij nu zes eeuwen te laat, of zijn de Bologneeszen te voorbarig geweest?

Aan de oostzijde van het plein heeft Giacomo Barozzi da Vignola het Portico de' Banchi gebouwd. De ordonnantie van dit in 1560 voltooide werk is veel minder streng, dan men van Vignola verwachten zou. Wij kennen den architect slechts als geleerde; men moet zijn bouwwerken zien, om te beseffen welk een fijnvoelend kunstenaar hij tevens was. De moeilijke taak, om voor bestaande huizen, met twee straatjes daartusschen, een gevel te ontwerpen, die met de overige gebouwen van het plein in overeenstemming zou zijn, is meesterlijk door hem volbracht. Beneden zijn Korinthische halve zuilen gemaakt, boven is door de schikking der vensters en hun omlijsting met betrekkelijk geringe middelen een zeer goed effect bereikt.

Terwijl het plein dus aan drie zijden door uiterst monumentale gevels van paleizen begrensd wordt, zien wij de vierde zijde door de kerk van San Petronio ingenomen. Breede treden leiden naar een terras, dat de volle lengte van den gevel der kerk heeft.

De gevel is slechts, wat zijn benedenste verdieping betreft, van een marmeren bekleding voorzien. Het overige, van gebakken steen, heeft die bekleding nimmer gekregen. Bijzonder merkwaardig is de omlijsting van het hoofdportaal, door Jacopo della Quercia uit Siena gemaakt, die er van 1425 tot aan zijn dood in 1438 aan gewerkt heeft.

De betrekkelijk kleine reliefs verbeelden aartsvaders en profeten, met God den Vader in het midden, vijf tafereelen uit het nieuwe testament, en de oud-testamentische geschiedenissen van de schepping der wereld tot aan den zondvloed. In het tympan zijn de vrijstaande beelden der madonna, van Sant' Ambrogio en van San Petronio geplaatst. Jacopo toont zich hier de evenknie van zijn tijdgenoot Lorenzo Ghiberti. De behandeling van het naakt in de oud-testamentische tafereelen vooral getuigt van groot meesterschap.

De zijportalen zijn, in de eerste helft der 16e eeuw, door Niccolò Pericoli, gezegd Tribolo en Alfonso Lombardi, twee der beste volgers van den vermaarden Andrea Sansovino, versierd. De engelen en profeten van Tribolo munten door groote schoonheid uit; de verrijzenis van Christus, in vrijstaande beelden, door Lombardi voorgesteld, wordt reeds door Vasari geprezen; toch moeten deze werken bij die van Jacopo della Quercia achterstaan.

Wij gaan nu de kerk binnen. Er is in Italië, voor zoover wij dat bezocht hebben, geen interieur, dat zulk een indruk op ons maakte, als dat van San Petronio. Het gebouw is niet voltooid, want de zes traveeën, die men nu ziet, zouden slechts het schip vormen. Een koepel moest boven het kruis zich verheffen, en een transept van zes traveeën, benevens een koor met trans daarbij aansluiten.

De traveeën van het middenschip zijn vierkant en worden door kruisgewelven bedekt, die 16 M. spanning hebben. De zijbeuken hebben de halve breedte van het middenschip; zij zijn slechts zooveel lager, dat ronde vensters boven hun daken konden worden aangebracht. Aan de zijbeuken grenzen kapellen van

dezelfde diepte, zoodat telkens twee op één travee komen. Ook boven deze kapellen ziet men ronde vensters. De verlichting, door deze vensters verkregen is zeer gelijkmatig. De kerk is van binnen niet beschilderd, wat de majesteit van het geheel verhoogt. Banken of stoelen zijn in de meeste Italiaansche kerken niet aanwezig; zij ontbreken ook hier. Zelfs de predikstoel is een verplaatsbaar meubel.

In de kapellen treft men talrijke kunstwerken aan, waaronder de San Girolamo van Lorenzo Costa, die de schildertrant van Mantegna in de teekening, maar in de kleur den invloed van Francia vertoont. De achtste kapel ter rechterzijde is rijk met marmer van verschillende kleuren, naar een ontwerp van Vignola, versierd. Hier heeft men de prachtige koorbanken opgesteld, die door Fra Raffaele Bresciano voor de kerk van San Michele in Bosco, thans als ziekenhuis in gebruik, werden gemaakt. Het intarsia-werk behoort tot de beste van Italië. Beroemd is het relief van Tribolo, de hemelvaart van Maria; de compositie maakt echter wegens haar overlading geen bevredigenden indruk.

Wij verlaten nu de kerk en begeven ons naar het Museo Civico, welks ingang onder de bogen van de Via dell'Archiginnasio zich bevindt. Wij komen eerst op een schilderachtige binnenplaats, die van het in 1450 voltooide Ospedale della Morte. De zuilen hebben nog een Gothisch karakter, de bogen vertoonen de terra cotta-versieringen, die een der eigenaardigheden van Bologna zijn. Boven is de Renaissance reeds aan het woord; de sgraffito's maken daar een rijken indruk.

Een tweede binnenplaats dient tot het tentoonstellen van terra-cotta's, die van gesloopte gebouwen in de provincie Bologna afkomstig zijn. De verzamelingen op de bovenverdieping zijn uiterst belangrijk; in het bijzonder kan men daar de Etruskische kunst bestudeeren.

Ten zuiden van het Museum, met zijn ingang onder dezelfde arcades, ligt het Archiginnasio, het paleis door Francesco Terribilia van 1562 tot 1566 op last van Paus Pius IV voor de vermaarde universiteit der stad gebouwd. Zij is daar echter niet meer gevestigd, doch in 1803 naar het Palazzo Poggi, in de Via Zamboni, overgebracht.

Door een portiek met een prachtig gesmeed hek, dat uit de kerk San Michele in Bosco afkomstig is, betreedt men de binnenplaats. Wat hier het meest de aandacht trekt zijn de wapens, op iederen muur geschilderd. Hun aantal belooft zeker verscheidene duizenden. Zoowel de blazoenen der professoren als der studenten van 1560 tot 1797 vindt men hier, en een heraldicus zal watertanden bij het gezicht.

Men wordt een trap opgeleid, die met een fresco, San Carlo Borromeo voorstellend, versierd is. Deze heilige was pauselijk legaat te Bologna, toen het gebouw werd gesticht. De achttien zalen aan de zijde van de straat loopen allen in elkander en bevatten de stedelijke bibliotheek, die zeer belangrijk schijnt te zijn.

Aan de overzijde van de binnenplaats ligt gelijkstraats de kapel, met goedbewaarde fresco's uit de 16e eeuw. Daarboven bevindt zich het vermaarde Theatrum Anatomicum, waar het vroegst de ontleedkunde werd beoefend en onderwezen. Het is een vierkant, hoog vertrek; in het midden stond de tafel met het lijk, daaromheen zijn gestoelten voor de studenten geplaatst. Bijzonder fraai zijn de gestoelten voor de professoren; met hun weelderige vormen en snijwerk hebben zij veel van koorbanken. Ook de in hout betimmerde zoldering mag een keurig stuk werk worden genoemd.

Steeds zuidwaarts gaande, als wij de aloude universiteit hebben verlaten, bereiken wij de meest vermaarde kerk van Bologna, San Domenico.

Van buiten maakt het heiligdom niet veel indruk. De Piazza San Domenico, thans Piazza Galileo genaamd, is ruim genoeg, maar de gevels der kerk zijn zoo onaanzienlijk, dat zij er niet bij winnen, reeds op een afstand in het oog te vallen. Twee kolommen, met den H. Dominicus en de H. Maagd erop, staan op het plein; zij zijn van de Korinthische orde en buitengewoon hoog. Interessant zijn ook twee grafteekens uit de 13e eeuw, voor Egidio Foscherari en Rolandino Passaggieri opgericht. Zij bestaan uit zuilen, die een spitse overhuiving dragen, en hebben dus denzelfden vorm als de beroemde graven der Scaligers te Verona.

De westelijke ingang der kerk, met een verveeloorde afgesloten, wordt niet gebruikt. Door het noordelijke portaal gaat men naar binnen. Terwijl het gebouw van buiten zoo onaanzienlijk is, treft het interieur den bezoeker door zijn pracht. De aanleg en de muren zijn blijkbaar nog uit de 13e eeuw, maar de versieringen werden in den tijd der latere Renaissance aangebracht.

Aan de zuidzijde der kerk, recht tegenover den ingang, heeft de H. Dominicus zijn kapel, die in 1596 naar de plannen van Terribilia werd gebouwd. Daar staat, in de blankheid van haar marmer de arca of tombe, die het stoffelijk overschot van den grooten heilige bevat. Aan dit werk hebben tal van meesters hun krachten beproefd.

Niccolò Pisano, geholpen door den Dominicaner monnik Fra Guglielmo, beitelde de reliëfs, die de wanden van de eigenlijke tombe versieren. De wonderen, door den heilige verricht, zijn hier voorgesteld. De composities hebben een zekere stijfheid, doch de details verdienen een aandachtige beschouwing. In de fraaie plooien der gewaden, de fijne behandeling der aangezichten herkent men den 13en eeuwischen meester, die met zooveel ijver de oudheid bestudeerd had, en die de eigenlijke vader der Renaissance was.

Niccolò dell' Arca, de beeldhouwer, die zijn naam ontleent aan zijn werk, maakte de bekroning en het onderstuk der tombe, die, ofschoon in een geheel anderen stijl uitgevoerd, met het overige uitstekend harmonieeren. Vooral de beide engeltjes, die festoenen houden, zijn allerliefst. Van de heiligenbeelden, op de tombe geplaatst, is dat, San Petronio voorstellende, in 1494 door den jongen Michelangelo gebeiteld. Men zou er den kunstenaar niet in herkennen; ook de knielende engel ter rechterzijde, toen door hem vervaardigd, staat achter bij den anderen, die nog van Niccolò dell' Arca is. Drie fijne reliëfs, werken van Alfonso Lombardo, vullen de ruimte tusschen de engelen. Tegen den voet der tombe is in de 18e eeuw een altaar geplaatst, dat weinig kunstwaarde heeft, en met zijn pretentieuze relief schade doet aan het overige zoo fraaie beeldhouwwerk.

Op het gewelf der kapel heeft Guido Reni een fresco geschilderd. Christus en Maria ontvangen daar den H. Dominicus in den hemel. De tekening is uitmuntend, ook de kleuren zijn met smaak gekozen, maar de figuren zijn wat geaffecteerd, om niet te zeggen theatraal. Andere reusachtige tafereelen, die de wonderen van den heilige voorstellen, zijn van minder bekende meesters.

De talrijke kapellen aan de noord- en zuidzijde prijken allen met kunstwerken van meer of minder waarde. Die zuidelijk van het koor bevat eene schilderij, het huwelijk van de H. Catharina, waarbij St.

Paulus en St. Sebastiaan. Men leest er onder: „Opus Philippini Flor. Pic. A. S. MCCCCCI." De manier van Botticelli, die de meester van Filippino Lippi was, is duidelijk te herkennen. Maar de kleur is warmer en helderder dan bij Botticelli.

In het koor bevinden zich de prachtig ingelegde gestoelten door Fra Damiano da Bergamo en Fra Antonio Asinelli van 1528—1541 gemaakt. Aan de zuidzijde werden tafereelen uit het Oude Testament, aan de noordzijde uit het Nieuwe Testament weergegeven. Dit „monnikenwerk" in den eigenlijken zin des woords hebben wij met aandacht beschouwd, en de vaardigheid der kunstenaars bewonderd. Behalve van verschillende houtsoorten is ook van koper en tin gebruik gemaakt, om bepaalde effecten te verkrijgen.

De rijkversierde kapel van de H. Rozenkrans bevat werken van de voornaamste schilders der school van Bologna, de zogenaamde „incamminati". Van Denys Calvaert, de Vlaming, die geheel Italiaan werd, en de leermeester der anderen was, is hier een „Simeon in den Tempel", goed geconponeerd, maar tletsch van kleur. Lodovico Carraci is vertegenwoordigd door een „Geeseling van Christus", waarbij de af te forsche musculatuur op Michelangelo's invloed wijst. Guido Reni schilderde voor deze kapel een ietwat sentimentele „Hemelvaart van Maria".

Zuidwaarts van de Piazza Galileo is een ander plein, de Piazza da Tribunali, waar het Palazzo Ruini, nu als gerechtshof in gebruik. Palladio maakte het ontwerp en de streng klassieke details zijn den meester wel waardig. De gebruikelijke galerijen gelijkstraats zijn hier achterwege gebleven.

Palladio's werk wordt echter droog als men het vergelijkt met Palazzo Bevilacqua in de nabij gelegen Via d'Azeglio. Dit paleis uit de 15e eeuw heeft een gevel in rustiekwerk, zooals dit te Florence gemaakt placht te worden. De twee portieken zijn met fijn beeldhouwwerk versierd, en de vensters van de verdieping worden door slanke kolonnetten in tweeën gedeeld. Een forsche kroonlijst sluit de gevel af. De binnenplaats met haar zuilen en keurige terracotta-ornamenten is van 1481. Blijkbaar is het geheel door een Florentijnsch meester ontworpen.

Op den hoek van de Via Farini en de Via Castiglione zien wij een paleis uit onzen tijd, gebouwd voor de Cassa di Risparmio. De bouwmeester heeft zich op de 16e eeuwse werken geïnspireerd, en al bezit het gebouw geen bepaalde kunstwaarde, het valt toch niet al te zeer uit den toon.

Aan afwisseling ontbreekt het te Bologna niet, want tegenover deze spaarbank bevindt zich het reusachtige Palazzo Pepoli, een schepping uit de veertiende eeuw. Het karakter der architectuur is streng, en slechts gebakken steen werd als bouwstof gebruikt. Alleen om de portieken werden ornamenten van terra cotta aangebracht.

Tegenover dit paleis ligt de kerk van Santo Stefano, zeker een der merkwaardigste, die men ergens zien kan, want zij bestaat uit zeven gebouwen. Waarom die zoo dicht bij elkander staan, bleek niet. Als men op het plein staat ziet men drie der kerken; de andere liggen daarachter. De grootste is die aan de rechterzijde, Santissimo Crocifisso geheeten. Zij heeft een gevel in Romaanschen stijl, die uit gebakken steen bestaat en hoogst eenvoudig is. Vier rondboogvensters, één radvenster, vier lisenen en een portiek, ziedaar de elementen, waaruit hij is samengesteld. Treedt men binnen, dan ziet men een interieur in den Barokstijl van 1637. Eenige vrij goede 17e eeuwse schilderijen bevinden zich op de

altaren. Het merkwaardigste van deze kerk is echter de uitgehoude predikstoel aan den westelijken gevel, die de vormen van de 12e eeuw vertoont.

Aan de noordzijde dezer kerk ligt de tweede, San Sepolcro, die in haar achthoekigen plattegrond aan de Karolingische kapel te Nijmegen herinnert, en die vermoedelijk ook in de 8e of het begin der 9e eeuw is gesticht. De marmeren zuilen, die het middendeel dragen, zijn van een antieken tempel, aan Isis gewijd, afkomstig. Zeer merkwaardig zijn de veelkleurige ornamenten van gebakken steen. Het effect van het inwendige wordt bedorven door het graf van San Petronio, ofschoon dit op zich zelf een zeer belangrijk werk uit de 12e eeuw is.

Het schijnt, dat dit gebouw oorspronkelijk een doopkapel is geweest, behorende bij de volgende kerk, San Pietro e San Paolo, die oorspronkelijk de kathedraal van Bologna was. Het uitwendige dezer kerk is evenals San Sepolcro gerestaureerd, en die restauratie heeft zoo degelijk plaats gevonden, dat er van het oude niets meer is te zien. Van binnen vertoont het gebouw zich als een basiliek met drie beuken, blijkbaar hoofdzakelijk van overblijfselen uit de oudheid samengesteld. De kerk is dan ook in de 4e eeuw gesticht, ofschoon zij later vele veranderingen heeft ondergaan. De oude fresco's zijn deels door de vochtigheid, deels door onhandige herstellingen, bedorven.

Het vierde gebouw wordt Cortile di Pilato genoemd. Het is de in het begin der 9e eeuw gestichte kruisgang van het klooster Gerusalemme, dat in 1797 werd opgeheven. De architectuur, van gebakken steen, is hoogst eenvoudig. In het midden staat het doopbekken, in de 8e eeuw door de Longobardische Koningen Lintprand en Ilprand aan het klooster geschonken. Het vertoont in zijn beeldhouwwerk de onbeholpen, doch frissche vormen van dien tijd.

De muren werden in het begin der 16e eeuw door Bartolommeo Ramenghi, gezegd Bagnocavallo met fresco's versierd, waarvan echter bijna niets meer over is. Verscheidene fresco's, van andere muren afgezaagd, worden nu bewaard in een kleine kapel, die in de kloostergang uitkomt. Daaronder bevindt zich een, dat San Girolamo met Santa Maddalena en San Francesco verbeeldt, en door Giacomo Francia, den zoon van den vermaarden Francesco, geschilderd is. De zoon blijkt een veel minder bekwaam kunstenaar geweest te zijn.

De vijfde kerk is de krocht van de eerste, en haar korte zuilen vertoonen de Romaansche vormen van de 11e eeuw. Aan de andere zijde van de kruisgang vindt men de zesde kerk, Santa Trinità, die twee beuken heeft, door zuilen uit den tijd der Longobarden gescheiden. De gewelven zijn echter pas in de 13e eeuw gemaakt. Het zevende gebouw is de Cappella della Consolazione, waar verscheidene schilderijen uit de 13e, 14e en 15e eeuw bijeen zijn gebracht.

In de Via Santo Stefano sluit paleis aan paleis. Zij zijn meest uit de 19e eeuw afkomstig, en gelijkstraats van arcades voorzien. Waar zuilen gebruikt werden, hebben zij details, die slechts weinig aan de klassieke herinneren. Maar de archivolten zijn rijk geprofileerd en met terracotta-ornament versierd. De betrekkelijk kleine vensters hebben ook soortgelijke omlijstingen, en een min of meer rijke kroonlijst van terra-cotta sluit de geheel van gebakken steen opgetrokken gevels af. In deze straat zijn de voornaamste gebouwen van dit type: het Palazzo Bolognini, het Palazzo Bovi-Silvestri, het Palazzo Ranuzzi en het Palazzo Pallavicini.

Soms waren de straten te smal, om galerijen te kunnen maken. Dan deed men de bogen op overkragingen van gebakken steen rusten. Een fraai voorbeeld van dezen bouwtrant is het huis, waar de gebroeders Caracci woonden, in de Via Rolandino.

De Via Santo Stefano eindigt op de Piazza di Porta Ravegnana. (Wordt vervolgd.)

FRANS HALSFEEST.

Te Haarlem zullen op den Frans Halsdag, 14 Juni, in den voormiddag verschillende muziekuitvoeringen plaats hebben door harmonie- en tantarekorpsen.

Op de Groote Markt van 8—9 uren door de „Harmonie", die te 7 uren van de Amsterdamsche poort al spelende daarheen zal trekken; en van 9—10 uren door „Orpheus", die te 7½ uren van het Stationsplein langs een grooten omweg, ook door de buitenwijken, naar de Groote Markt zal marcheren.

Bij de fontein in den Hout van 9—10 de „Werf-Conrad", om te 8 uren van het Fr. Halsplein door de hoofdstraten daar heen te gaan; voor het Paviljoen speelt dan „Arbeid na Kunst", die te 8 uren van de Zijlbrug langs andere straten zich daarheen zal begeven.

Bij het standbeeld zal van 9—10 uren „Wilhelmina" een uitvoering geven. Dit korps vertrekt daartoe te 8 uren van 't Stationsplein.

De groot-industrie zal nu ook, naast de grafische vakken, aan het defilé deelnemen met een praalwagen, voorafgegaan door gecostumeerden van de „Conrad". De wagen is ontworpen door den heer J. A. G. van der Steur.

Zooals wij reeds meldten, geeft „Cremet" in den vooravond, dus op 13 dezer, een opvoering van een stuk over Hals van den heer Van Emmerik, dat zeer fraai belooft te worden. En de sociëteit „Vereeniging" biedt op den avond na het feest, dus op 15 dezer, een concert aan, waarbij in de pauze door leden van „Voor Vaderland en Koning" tableau-vivants naar schilderijen van Hals gegeven worden, en tot slot een bal.

Waarschijnlijk zal het Stadhuis op den 14n geillumineerd worden en zijn, naar men verneemt, de heer en mevrouw Boreel van Hoogelanden voornemens op 15 dezer een garden parti te geven op hun landgoed „Waterland", onder Velsen gelegen.

EXAMEN ALS MACHINIST AAN BOORD VAN KOOPVAARDIJSCHEPEN.

De commissie, belast met het afnemen van het examen ter verkrijging van een diploma als machinist aan boord van koopvaardij-schepen, zal aanvangen 26 Juni te half tien uren in het „Nutsgebouw" te Amsterdam.

Om tot een van die examens te worden toegelaten zal de candidaat, onder overlegging van een geboorteakte en met opgave van woonplaats en laatste werkkring, de aanvraag hiertoe vóór 19 Juni schriftelijk en portvrij bij den voorzitter der commissie, te Hilversum, moeten inzenden, waaruit tevens dan moet blijken, voor welk diploma hij verlangt geëxamineerd te worden.

De candidaat moet den leeftijd van 18 jaar bereikt hebben en een verklaring overleggen, dat hij niet aan doofheid of hardhoorigheid lijdtende is, terwijl hij het bewijs dient te leveren, dat hij gedurende ten minste drie jaren als smid, bankwerker, draaier, ketelmaker of machinesteller heeft gewerkt, waarvan ten minste één jaar in een machinefabriek aan den bouw of de herstelling van stoommachines en ketels of wel in het bezit is van het eindexamen van een inrichting ter opleiding van machinisten.

Wijders dient nog overgelegd te worden:

voor het diploma A: het bewijs dat hij gedurende ten minste een jaar op buitengaats varende stoomschepen heeft dienst gedaan als leerling, als ass-machinist of als machinist;

voor het diploma B: het bewijs dat hij gedurende twee jaren op buitengaats varende stoomschepen als machinist heeft dienst gedaan;

voor het diploma C: het bewijs dat hij gedurende ten minste twee jaren heeft dienst gedaan, hetzij als eerste machinist op schepen uitsluitend bestemd voor de vrachtaart, of op schepen die varen tusschen Europeesche havens en niet-Europeesche havens der Middellandsche- en Zwarte Zee onderling, hetzij als tweede machinist op schepen, welke op niet-Europeesche havens buiten de Middellandsche en Zwarte Zee varen en niet uitsluitend voor de vrachtaart bestemd zijn.

Als bewijzen voor gedane dienst worden aangenomen verklaringen, afgegeven door de ambtenaren, voor welke de aan- of afmonstering van den candidaat heeft plaats gehad, of zoodanige andere bescheiden als door de commissie voldoende worden geoordeeld.

De candidaten voor de diploma's B en C dienen in hun aanvraag te vermelden of zij, voor zoover de talen betreft, in de Engelsche of in de Duitsche taal geëxamineerd wenschen te worden.

Tot het erlangen van hooger bedoelde verklaring omtrent de gehoorscherte zal de candidaat zich te zijner keuze kunnen aanmelden bij Dr. A. A. G. Guye, hoogleeraar bij de Gemeentelijke Universiteit te Amsterdam, of wel bij Dr. H. Van Anrooy te Rotterdam.

Eerstgenoemde zal daartoe zitting houden alle werkdagen te 11 uren 'smorgens, en de laatstgenoemde alle Dinsdagen en Zaterdag tusschen 9 u. 30 m. en 11 uren 'smorgens.

Alvorens tot het examen te worden toegelaten zal men moeten betalen: voor een examen volgens programma A. f 5; voor dat volgens programma B. f 7.50; voor dat volgens programma C. f 10.

PARIJSCH TONTOONSTELLING.

De lijst van de Ned. jury-leden ter Parijsche tentoonstelling is als volgt samengesteld:

Groep I. Klasse 6. J. C. Fabius, inspecteur van het lager onderwijs te Delft.

Groep II. Klasse 7. Willy Martens, W. Maris; kl. 8. Ph. Zillcken, kunstschilders, te 's Gravenhage; kl. 9. Bart van Hove, beeldhouwer, te Amsterdam (plaatsvervangend lid); kl. 10. Dr. P. J. H. Cuypers, architect van de Rijksmuseum, te Roermond.

Groep III. Klasse 13. P. A. M. Boele van Hensbroek, boekhandelaar-uitgever, te Den Haag (firma Martinus Nijhoff).

Groep IV. Kl. 19. C. F. Stork (firma Gebr. Stork en Cie), machinefabrikanten, te Hengelo.

Groep V. Kl. 23. A. D. R. Verbeek, ingenieur, te Parijs (plaatsverv. lid).

Groep VI. Kl. 33. M. Lels, van de firma Diepeveen, Lels en Smit, machinefabrikanten, te Kinderdijk.

Groep VII. Kl. 39. F. G. Waller, directeur van de Ned. Spiritusfabriek, te Delft (plaatsverv. lid); kl. 40. J. A. Bos, groothandelaar in kaas en boter, te Leiden.

Groep VIII. Kl. 46. J. Jurrissen, boomkweker, te Naarden.

Groep IX. Kl. 53. Dr. P. P. C. Hoek, wetenschappelijk adviseur in visscherijzaken, te Den Helder, directeur van het Zoöl. station.

Groep X. Kl. 59. D. Blooker, directeur van de Mij. „Intern. Cacao-fabriek", te Amsterdam; kl. 61. Joan

Schmitz van de firma Wijnand Fockink, te Amsterdam; kl. 62. J. Petersen, directeur van de Heineken's Bierbrouwerij-Maatschappij, te Amsterdam en te Rotterdam.

Groep XI. Kl. 69. Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, directeur-generaal van het Rijks-Museum, te Amsterdam.

Groep XII. Kl. 70. J. Mutters Jr., architect, te 's Gravenhage; kl. 72. Juriaan Kok, directeur van de faience- en porceleinfabriek „Rozenburg", te 's Gravenhage.

Groep XIII. Kl. 84. Jhr. Ch. van de Poll, directeur van de Haarlemsche katoenmaatschappij te Haarlem (plaatsverv. lid).

Groep XIV. Kl. 87. Dr. H. IJssel de Schepper, directeur van de stearine-waskaarsenfabriek „Gouda", te Gouda; kl. 88. P. Smidt van Gelder, van de firma Van Gelder en Zonen, te Amsterdam; kl. 89. J. B. Timmermans Wzn., president van de Kamer van Koophandel, te Waalwijk; kl. 94. A. Pit, directeur van het museum voor geschiedenis en kunst, te Amsterdam.

Groep XVI. Kl. 102. J. C. van Marken, directeur van de Ned. Gist- en Spiritusfabriek, te Delft.

Groep XVII. Kl. 113. C. M. Pleijte Wz., oud-conservator van het Genootschap „Natura Artis Magistra", te Leiden; kl. 114. G. B. Hooijer, gep. luit-kol. van het Ned.-Ind. leger, te 's-Gravenhage.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 30 Mei 1900.

Mededeeling werd gedaan, dat weder een donateur en twee leden tot de Vereeniging waren toegetreden. Hierna werd besloten een zomerexcursie te houden, en de Commissie, die de vorige keer op zoo'n flinke wijze de boottocht organiseerde, daarvoor opnieuw aangezocht. Eene wijziging van het Algemeen Huishoudelijk Reglement tot juiste omschrijving van het recht van de leden, om de vergaderingen van alle andere afdelingen bij te wonen, werd tot nader uitgesteld.

Betreffende technisch onderwijs stelde het Bestuur het volgende voor: In de eerste plaats praktische vorming en dan werkzaamheid in de praktijk met verdere theoretische opleiding. Men zou dat kunnen verkrijgen door de ambachtsscholen meer uit te breiden en avondschoolen op te richten, terwijl zij, die van die inrichtingen geen gebruik kunnen maken, door correspondentiescholen zich zouden kunnen bekwamen.

Besloten werd de contributie met 2 gulden te verhoogen en daarvoor allen leden het technisch weekblad toe te zenden en tevens de minimum bijdrage voor donateurs te wijzigen.

Met een woord van dank aan de 37 aanwezigen, sloot de Voorzitter hierna de vergadering.

SOCIÉTÉIT „U. N. I." TE ROTTERDAM.

In de Zaterdagavond 3 Juni gehouden vijfde jaarvergadering der Sociëteit „U. N. I." alhier, werd door den secretaris een uitvoerig verslag uitgebracht, waarin de geschiedenis der stichting van de Vereeniging en hare ontwikkeling werd nagegaan, en ten slotte een gedetailleerd overzicht van hare verrichtingen in het afgelopen jaar werd gegeven. Zowel uit dit verslag, als uit dat der commissarissen bleek dat de toestand der Vereeniging in alle opzichten bevredigend genoemd mag worden, terwijl de penningmeester nog op een ruim batig saldo kan wijzen.

Na het vaststellen der begroting voor het volgende jaar, werd overgegaan tot het voorzien van vacatures in het bestuur. Tot voorzitter en secretaris, welke aan de beurt van afstreding waren, werden herkozen de heeren Joh. A. Millenaar en Herm. Kloot. Als penningmeester, welke wegens vertrek naar elders voor zijne functie had bedankt, werd gekozen de commissaris de heer W. Bruynzeel, terwijl in diens plaats als commissaris gekozen werd de heer Bernard Nooyen.

Ten slotte werd nog besloten de aanstaande jaarlijkse excursie te maken naar Arnhem en eene onderlinge prijsvraag uit te schrijven voor een plafond met versiering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ROTTERDAM. De Gemeenteraad heeft de firma Penn en Bauduin de haar wegens te late oplevering van den bouw der Regentensbrug opgelogde boete met 23 tegen 18 stemmen kwijtgescholden.

GRONINGEN. Op de voordracht van Burg. en Weth. tot het benoemen van een directeur der gemeentewerken zijn geplaatst de heeren: lo. J. H. Maloek Houwer, gemeente-bouwmeester te Deventer; 2o. W. F. C. Schaap Jr., adjunct-directeur der ge-

meentewerken te Arnhem; L. M. Moolenaar, adjunct-directeur der gemeentewerken te Groningen.

's-HERTOGENBOSCH. De tweede groote veiling van de verzamelingen op het kasteel Hoorwijk zal gehouden worden in het „Casino" alhier, op 19 dezer en drie volgende dagen.

De firma Frederik Muller & Co. heeft voor deze gelegenheid een prachtige catalogus in gereedheid gebracht, welke zich aan de beschrijving van de reeds verkochte wapencollectie aansluit en te zijner tijd nog door nieuwe deelen zal worden gevolgd.

Vooreerst zullen op 19 Juni een aantal schilderijen onder den hamer komen, waarvan de rijk geïllustreerde catalogus een hoogen dank geeft. De meeste dezer stukken behooren tot de oud-Hollandse schilderschool. De omstandigheid, dat onder deze portretten herhaaldelijk contereitselen van Cornelis Tromp voorkomen, doet eraan denken, dat het geslacht Speelman, vroeger eigenaar van het kasteel, vermaatschappij was aan dien zeeheld.

Op 20 tot en met 22 Juni zullen daarna in veiling worden gebracht prachtige bronzen, marmerwerk, porselein, goud- en zilverwerk, enz. enz. Onder de meubelen vindt men in dit deel van den rijk geïllustreerde catalogus in het bijzonder beschreven o. a. een archieven-kaas uit 1588, met kunstwerk, afkomstig uit het klooster van Sint Agatha in Noord-Brabant; het volledig ameublement van een slaapvertrek met een praalbed; voorts meubelen in verschillende stijlen, bijouerie-kistjes, uurwerken, spiegels, candelabros, bronzen en marmeren beeldjes, muziekinstrumenten, waarbij o. a. een staartpiano van omstreeks 1770, een clavecimbel van 1778, een Stradivarius en andere violen, luiten, mandolines, enz. De afdeling porselein is hoogst belangrijk, evenals het plateelwerk, de gouden en zilveren voorwerpen, de prachtige horloges, snuifdozen, bonbonnières en nog veel meer bijeels van alle landen en tijden.

Kijddagen voor deze buitengewone veilingen zijn 15 tot en met 18 Juni e.k.

DELFT. Voor het dit jaar gehouden examen B aan de Polytechnische school zijn:

Geslaagd voor art. 64: C. R. H. Arntzenius, F. Bogemann, E. P. Haverkamp Bogemann, P. F. Biek, C. Blokhuys, P. C. Hoogwerf, L. F. Botter, E. O. Douwes Dekker, A. Dros, W. C. Engel, H. M. Engelhard jr., K. M. A. Enthoven, F. Feith, A. M. Sollevijn Gelpke, H. C. Ghyssels, H. S. Hallo, E. A. Hamburger, W. I. Harjens, W. C. Heis, B. J. H. Herweyer, G. Ten Hoopen, A. M. Hubregtse, E. H. Hayken, H. F. de Jong, G. D. Jordens, A. de Kanter, J. A. J. M. P. Kersemakers, D. Kos, Th. B. Grampré Moliers, J. A. Monod de Froideville, F. Muller Jzn., F. Muller van Brakel, C. Noteboom, G. C. Op ten Noort, B. S. van der Ploeg, J. H. Poppink, D. Postma, D. L. H. van Raalte, J. A. Reus, W. F. H. van Rijkvorst, Th. Roskopf, W. H. van Schouwenburg, F. C. Tuij Schultemaker, A. De Silva, A. H. Sirks, F. J. Sirks, H. L. Slinkers, C. Spruit jr., A. S. C. Stoop, J. D. Tours, W. Veenhoven Ass, G. H. M. Vierling, R. van Vloten, J. F. van Weelden, F. Westendorp, F. E. Wijnmalen, F. W. E. Wolterbeek Muller.

Alsnog geslaagd voor het eerste gedeelte van examens B: voor artt. 61, 62 en 64: J. E. de Meyier jr., H. H. Nieuwenhuis, C. Noteboom, P. J. van Rees, R. Welcker.

Voor art. 64: C. G. van den Wall Bake, P. S. H. Boelen, A. Broese van Groenou, M. H. Damme, C. A. W. Fournier, A. Honig, J. K. H. Philzinger.

Voor artt. 64 en 65: J. A. R. Stauffen.

Voor artt. 61, 62 en 64: C. G. van Baerle, F. J. R. Bakker, F. M. Bounke, Z. S. Beyl, C. J. Niek Blok, L. G. van Dam, J. B. Drenth, H. van Eek, E. C. Ph. Gallas, J. M. Gasille, W. A. de Graaf, H. de Groot, A. J. A. de Gruyter, J. H. L. C. Guadon, C. A. W. Hirschman, E. C. van der Hoek, O. C. A. van Lith, de Jude, A. E. Kempe, A. Koppler, C. P. Kesper, J. Kloppe, A. H. E. Lahaye, J. J. van Leeuwen, J. F. Ligtenberg, P. N. Max, H. Meelhuysen, J. W. L. H. Meertens, W. A. van der Meulen, W. J. M. Nivell, A. G. Quarles van Ufford, L. F. van Ravenswaay, G. Redeker, K. Robbers, J. Roëll, N. de Ronde Brasser, J. Schaly Jr., A. C. S. Schwere, W. A. Slinkers, G. C. M. Smit, D. C. W. Erell, A. W. G. Stigter, J. W. Stoutjesdijk, H. Strick van Linschoten, M. E. H. Tjaden, H. van der Veen, H. L. Vernhout, E. de Vries, J. G. Wattjes, D. F. Wouda.

Voor artt. 63, 64: A. van Driel.

ADVERTENTIE.

Bouwkundig OPZICHTER-TEKENAAR

direct gevraagd voor de uitvoering van een belangrijk bouwwerk. Reflectanten gelieven zich persoonlijk te verzoeken met teekening-n, enz. ten kantore der Architecten Z. HOEK en J. Th. WOUTERS, Waldeck Pyramontkade No. 133, des morgens van 9 tot 10 ure.

Voor artt. 64 en 65: J. G. Bijdendijk, P. N. Degens Jr., S. van Dorsser, A. J. Gouka Jr., J. G. B. van Heek, W. H. D. de Jongh Dzn., W. A. Knol, J. de Lange, C. Moerman, F. P. C. van der Ploeg, B. F. P. Römer, J. de Vries, Th. C. van Wijngaarden.

Voor art. 65: Z. S. Beyl, E. A. Douglas, G. E. Gravenhorst, C. A. Guffroy, C. L. van Nee, P. Tesch.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is:

ingetrokken, op verzoek, het aan W. A. B. David, gewezen opzichter 2e kl., wegens langdurigen dienst, voor den tijd van een jaar verlof naar Europa en hem benoemd tot opzichter 2e kl.;

bepaald dat de standplaats van den ingenieur 2e kl. Jhr. P. J. Boreel, chef der irrigatie-afdeeling Serajoe, is Poerworedjo, in stede van Karang Anjer;

overgeplaatst van Karang Anjer naar Poerworedjo, de opzichter 3e kl. K. F. Tuijman; benoemd tot ingenieur 2e kl. J. T. P. J. Straatman; tot opzichter 2e kl. Th. Heyman en tot opzichter 3e kl. C. A. Torre G. L. A. Kalfaten, Th. E. Clark en A. Th. van der Zon Brouwer.

— De Minister van Waterstaat heeft benoemd tot buitengewoon opzichter: A. Slidrecht te Engelen, bij het bouwen van een woningblok voor aluipersoneel onder Engelen; J. M. Krüger Jr., bij de werken tot verbetering van de Vecht in Overijssel; C. B. van Weysbergen te Hoofddorp, bij de werken op Schokland; P. W. J. Carpay te IJpendam, bij de werkzaamheden tot vernieuwing en herstelling aan de St. Martinusvloedbrug; A. J. van den Oever, bij de werken tot verbetering aan de Maas onder Oyen en Lithoyen en Appeltorn.

— De stationschef van den Nederlandschen Centraalspoorweg te Amersfoort, de heer J. H. Bosch, is benoemd tot directeur van de locaal-spoorweg-maatschappij De Veluwe (Nijkerk—Ede).

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen zijn benoemd tot ingenieur der tractie de afdelingschef H. I. J. Gatsenides; tot afdelingschef de ingenieur P. C. J. Laumans; tot ingenieurs in algemeenen dienst bij den dienst van weg en werken, tevens afdelingschefs, de afdelingschefs H. E. Bouke en L. H. N. Dufour; tot ingenieurs bij den dienst van tractie en materieel de adjunctingenieurs 1e kl. M. E. H. C. Bongarts, H. F. Thijssen en H. Vermaas, ingaande 1 Juli; tot onder-afdelingschef de chef de bureau 1e kl. C. Kiese-wetter, ingaande 1 Juli.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwk. opzichter-tekenaar voor de uitvoering van een belangrijk bouwwerk (Zie advert. in dit no.)

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., leeft. resp. 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60 en ± f 50.

2 opz., resp. 23 j. en ongeh., 30 j. en geh., verl. sal. resp. f 70 en f 90.

4 opz.-teek., resp. 23, 21, 23, en 26 j., ongeh., verl. sal. resp. f 70, f 60, f 60, en f 90 à f 100.

2 opz.-teek., resp. 26 en 35 j., geh. verl. sal. resp. f 110 en f 100.

4 werktuig. teek., resp. 21, 19, 21 en 22 j., ongeh. verl. sal. resp. f 50 à f 60, f 60, f 50 à f 60 en f 70.

1 Werktuig. electric., leeft. 29 j., ongeh., verl. sal. boven f 70.

1 Cijz.-landm., leeft. 38 j., ongeh., verl. sal. f 125.

1 Waterbouwk.-opz., leeft. 22 j., ongeh., verl. sal. f 60 à f 70.

Javasche Bosch-Expl.-Mij. v/h. P. Buwalda & Co.

DJATHOUT (JAVA-TEAK).

Handel in

Alle houtsoorten worden tegen concurrerende prijzen in loon gezagd

Blomhoutsagerij De Directie.

Overstijde van het IJ, Nieuwe Doelenstraat 12-14 bij de Munt Amsterdam.

Spoorweg-Maatschappij „DE VELUWE”.

AANBESTEDING

op **Donderdag 28 Juni 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het bureau der Spoorweg-Maatschappij „DE VELUWE”, ten gemeentehuize te BARNEVELD van

BESTEK No. 2

voor de levering van onderlegplaten, schroefbouts en haakbouts ten behoeve van den spoorweg NIJKERK-DE in drie percelen, als volgt:

- 1ste p-reef 125.000 kilogram stalen onderlegplaten
2de „ 30.000 kilogram stalen schroefbouts
3de „ 40.000 kilogram stalen haakbouts

te leveren franco en vrij van rechten op station Nijkerk.

Het bestek met tekening ligt ter inzage ten gemeentehuize te BARNEVELD, en is op franco aanvraag aan genoemd bureau te bekomen, tegen betaling van f 0.75.

Het Bestuur der Spoorweg-Maatschappij „De Veluwe”.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Zaandam zullen op **Zaterdag 16 Juni c. k.** 's namiddags 1½ uur, ten GEMEENTEHUIZE

aanbesteden:

- 1o. Het ophoogen, rioleeren en bestraten van een gedeelte der Menschikoffstraat en van het verlengde van het Modderbeltspad.
- 2o. Het dempen en rioleeren van de sloot ten westen van „het Blok-je”.

Bestekken met tekening zijn à f 0.75 per stuk van af 7 Juni verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie. Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 31 Mei 1900.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

H. J. C. VAN TIENEN.

De Secretaris,
ZAALBERG.

A. P. SCHOTEL G^{de}
DORDRECHT.
Stoommarmezagerij Steenhoutwerf.
Steen- en Marmerhandel.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Nokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat

ROLLUIKEN

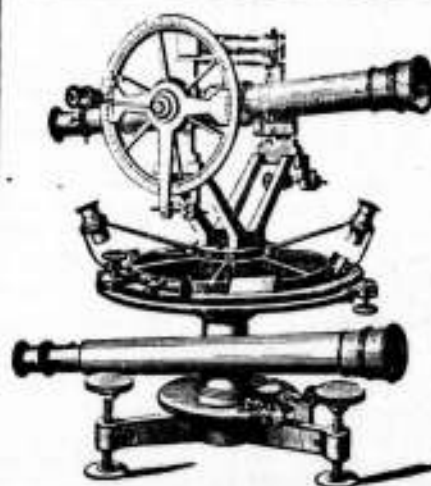
van hout en van staal, in verschillende constructies. Prijscouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij **W. M. SCHOLTE**, Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkroonkerkstraat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN **WATERPAS- HOEKMEET- EN ANDERE INSTRUMENTEN.**

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEKENAARS, enz.**

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

AANBESTEDING.

Op **Vrijdag 15 Juni 1900**, des namiddags ten 2½ uur, zal door de Architecten Ingenieurs **A. W. WEISSMAN** en **P. H. VAN NIPTRIK** namens de Naamlooze Vennootschap „OVER-ROOM” in het Koffiehuis „DE ROODE LEEUW”, Vijgendam te Amsterdam, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het maken van een Op-haalbrug, Wegbanen, het ophoogen van Bouwterreinen en het maken van Walbeschoelingen met bijkomende werken in den Stads- en Godshuis-polder te Amsterdam.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à f 3.— per stel ten kantore der Maatschappij, Spuistraat 104 te Amsterdam, van 29 Mei 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten hunnen kantore Plantage Parklaan 4 te Amsterdam.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKMAN & BUIZEND, Breda
SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

ADVERTENTIE-BUREAU

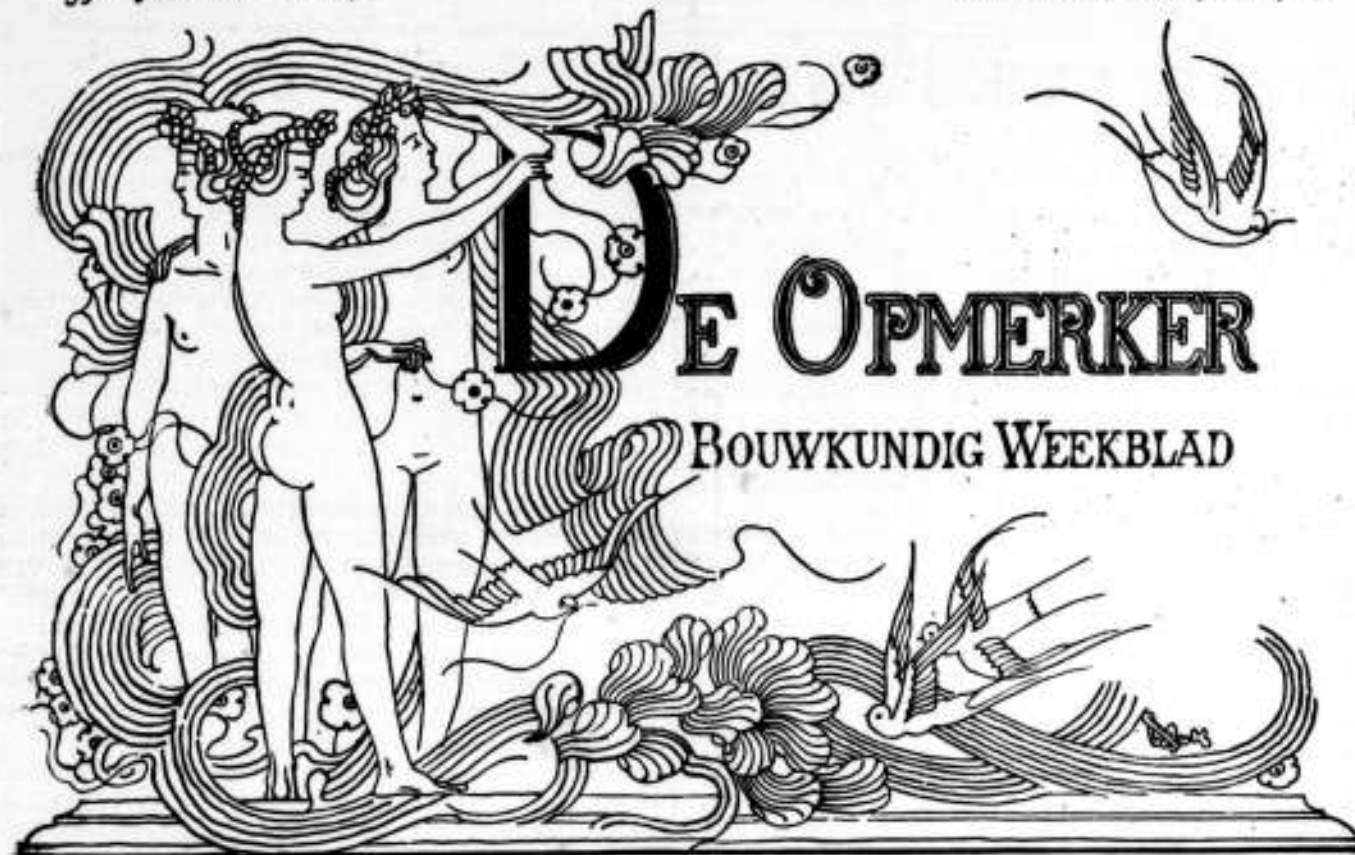
VAN

„De Opmerker”,

2e SCHUYTSTRAAT 102, a-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „DE OPMERKER” beveelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Week-bladen

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland”

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, a-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

II.

Bologna

(Vervolg van bladz. 181.)

Hier verheffen zich de twee torens, die aan de stad Bologna haar eigenaardig silhouet geven. In de twaalfde en dertiende eeuw moeten er ongeveer twee honderd zulke torens zijn opgericht, waarvan alleen de beide, die hier staan, met enkele andere overgebleven zijn.

En van deze is alleen de Torre Asinelli, op het kleine plein recht tegenover de drukke Via Rizzoli, nog gaaf. Men denke zich een toren, even hoog als die van den Dom te Utrecht, doch beneden slechts 8 M. in het vierkant en boven nog iets minder. Van gebakken steen opgetrokken, gaan de muren recht omhoog, zonder lijsten of wat dan ook. Enkele kleine vensters zijn hier en daar aangebracht, en bovenaan wordt de afsluiting gevormd door een boogfries met kanteelingen.

Zoo heeft de toren veel van een grooten fabrieksschoorsteen, vooral wanneer men hem uit de Via Rizzoli ziet. En toch werd hij gesticht in de eerste jaren der 12e eeuw, toen men nog aan geen stoomfabrieken dacht. Welk doel de bouwmeester voor oogen had, is onbekend. Lag Bologna niet zoo dicht bij de Appenijnen, dat de waterleiding druk genoeg heeft, dan zou de Torre Asinelli als watertoren kunnen dienen. Maar het bouwwerk staat meer dan een meter uit het lood, en dit zou het niet raadzaam doen zijn, van boven belasting aan te brengen.

Aan den voet van dezen toren zijn in 1403 kleine

huisjes gebouwd, waarin sedert winkels gevestigd werden, ofschoon zij eerst als verblijf voor de stads-soldaten dienden. De huisjes, onder één plat dak, dat door boogfriezen omgeven wordt, doen de hoogte van het gedenkteken nog meer uitkomen.

Onmiddellijk naast de Torre Asinelli staat de Torre Garisendi, in 1110 aangevangen. Deze toren begon echter langzamerhand zoo te verzakken, dat men in het laatst der 14e eeuw het bovendeel heeft moeten sloopen. Wat nu nog staat is 47 M. hoog en helt 2.50 M. over, doch juist naar de andere zijde als de Torre Asinelli. Ook dit gedenkteken doet aan een onvoltooiden fabrieksschoorsteen denken.

Toen Dante in het begin der 14e eeuw te Bologna als balling woonde, was de toren nog in zijn geheel. Hij vermeldt hem in zijn gedichten, en beschrijft het gezichtsbedrog, dat zich voordeed, wanneer een wolk den toren voorbijtrok, en het scheen, alsof hij vallen zou. Men heeft de terzinen van den onsterfelijken dichter op een marmeren plaat doen uithouwen, en in een der torenmuren geplaatst.

Er zijn nog vier zulke torens te Bologna, maar zij vallen minder in het oog dan de twee, die als „le torri” bekend staan. Een dwarsstraat van de Via Rizzoli, de Via Venezia, die naar de Via Altabella leidt, brengt ons ook naar de Torre Azzoguidi, die 61 M. hoog is. Deze toren is onvoltooid, doch naar zijn breedte te oordeelen had men hem nog hooger willen maken dan de Torre Asinelli. Een andere toren, de Torre Prendiparte, in de Via Albioli, is ongeveer even hoog. De twee overige, de Torre Galluzzi bij de Piazza Galvani en de Torre Oseletti in de Via Mazzini, zijn slechts 30 M. hoog. Al deze torens zijn onvoltooid. Zij staan niet ver verwijderd van elkander in het stadsdeel, oostelijk van de Piazza Vittorio Emanuele.

Voor een architect is Bologna al bijzonder belang-

wekkend, want aan de belangrijke gebouwen is haast geen einde. Men ziet telkens weer iets, wat men niet verwacht had.

Dicht bij de Piazza Ravignana bijvoorbeeld vindt men de Mercanzia, in 1294 als plaats van samenkomst voor de kooplieden gebouwd. Als de latere beurzen is ook deze niets dan een overwelfde ruimte, die zich naar drie zijden opent, en waarboven zich eenige vertrekken bevinden. Gebakken steen en terracotta werden als bouwstoffen gebruikt, voor enkele onderdelen ook marmer. De 13e eeuwse architect, wiens naam onbekend is, heeft zijn hoofdlijnen eenvoudig gehouden, doch door fijne en rijke details voorkomen, dat zijn werk er koud en droog zou uitzien. De pijlers, die de bogen dragen zijn sierlijk geprofileerd en van kapitelen met reliefs voorzien. Ook de bogen, lijsten en de omgeving der vensters vertoonen keurig ornament. Zeer eigenaardig is het balkon met de gotische overhuiving in het midden. Het diende voor het doen van mededeelingen aan de kooplieden.

In 1496 werd de lakenhal, het Palazzo dell'arte degli Stracciaiuoli, op de Piazza Ravegnana gebouwd. Hier is de Renaissance aan het woord; zij gebruikt nog de fijne vormen, die voor de terracotta-techniek zoo geschikt zijn, en die te Bologna pas later dan elders voor de strenge navolging der antieken moesten wijken. De tinnen maken een eigenaardig effect.

Tegenover dit gebouw trekt een koepelkerk van aanzienlijke afmetingen de aandacht. Het is San Bartolomeo, hoofdzakenlijk een werk van den Baroktijd; slechts een 10e eeuwse portaal bewijst, dat hier reeds vroeger een kerk stond. De plattegrond is die, welke in de 17e eeuw tamelijk algemeen in zwang was, een kruis met koepel en zijkapellen naast het schip. Het gewelf is met fresco's bebilderd. Onder de altaarstukken treft men er aan van Lodovico Caracci en van Guido Reni. Even als alle andere kerken uit dezen tijd is ook San Bartolomeo wat wereldsch van binnen, maar het effect is toch wel grootsch en indrukwekkend.

In de Via San Vitale, waar deze kerk op uitkomt, staat het Palazzo Fantuzzi, een eigenaardig voortbrengsel van het midden der 16e eeuw. Andrea Formigine was de architect; hij heeft, vóór alles, grootsch willen zijn. Ten deele is dit hem wel gelukt, maar zijn vormen, wat al te zwaar, voldoen toch niet in ieder opzicht. De open arcades aan de straat vindt men hier niet; daarvoor in de plaats is een Dorische orde gekomen, wier halve zuilen twee aan twee werden geplaatst. In de details herkent men den invloed van Serlio; Formigine is echter verder gegaan dan zijn leermeester, en heeft vormen aangewend, die er ons op wijzen, dat de Barokstijl toen bezig was, zich te ontwikkelen. In plaats van de triglyphen zijn consoles gemaakt, die een doorlopend pedestaal dragen, waarop de Ionische halve zuilen der verdieping zijn geplaatst. De kroonlijst van het gebouw met haar staande consoles in de fries en de mutulen daarboven, is bepaald plomp. De stijl van Formigine moet aan Lieven de Key, den Haaremschen meester bekend geweest zijn. Maar De Key heeft van meer smaak blijk gegeven, en ook uit de wisseling van gehouwen en gebakken steen meer weten te halen, dan zijn voorganger.

De Piazza Aldrovandi brengt ons nu naar de Via Zamboni, een der voornaamste straten van Bologna. Hier staat paleis naast paleis, en de arcaden vormen aan beide zijden der straat een geliefkoosde wandelplaats. De drie Palazzi Malvezzi vooral munten uit

door rijken aanleg. Zij zijn alle drie uit het midden der 16e eeuw afkomstig. Het Palazzo Malvezzi-Campaggi, een werk van Formigine, bezit een prachtige binnenplaats; de kunstenaar doet zich hier van een betere zijde kennen dan bij het Palazzo Fantuzzi.

Wat verder, aan de kleine Piazza Rossini, vinden wij San Giacomo Maggiore, de kloosterkerk der Augustijnen. Zij is in de 13e eeuw van gebakken steen opgetrokken bestaat uit drie beuken, een veelhoekig gesloten koor en een koortrans met kapellen. Boven de zijkapellen zijn galerijen aanwezig. Bijzonder stout is de gewelfconstructie, daar geen contreforten werden aangebracht. Aan de zijde van de Via Zamboni werd in de 16e eeuw een overwelfde gang gebouwd.

De kerk is rijk aan kunstwerken. Een der kapellen werd in de 16e eeuw, naar het ontwerp van Pellegrino Tibaldi met stucwerk versierd, terwijl de fresco's van Caracci zijn. Het geheel vormt een goed voorbeeld van laat 16e eeuwse kunst. Maar belangrijker nog is de Cappella de Bentivoglio. Haar architectuur is niet van veel betekenis, doch de fresco's behooren tot het beste, wat Lorenzo Costa heeft voortgebracht. Deze meester, die van 1460—1535 leefde, was een leerling van Casimo Tura, een volgeling van Mantegna. De strenge zorgvuldige tekening van Mantegna is ook bij Costa te vinden. De onderwerpen zijn de triomf van het leven en de triomf van den dood; behalve deze zinnebeeldige voorstellingen zijn ook de portretten van Giovanni II Bentivoglio en zijn talrijke familie aangebracht. De fresco's bleven tamelijk wel bewaard, doch hun kleuren toonen fletsch, als men ze vergelijkt met het altaarstuk, een madonna in olieverf van Francesco Francia.

Een prachtig kunstwerk is de graftombe van Galeazzo Bentivoglio, door Jacopo della Quercia. De overledene ligt, naar middeleeuwsche wijze, met gekruiste handen op de tombe uitgestrekt. Op het benedendeel ziet men hem andermaal, nu zittende en aan een uit verscheidene personen bestaand geheel een boek verklarende. Ofschoon Jacopo hier verscheidene motieven aan de werkelijkheid ontleend heeft, bijvoorbeeld de tafels, waaraan de hoorders zijn gezeten, zoo is toch de compositie van het geheel lang zoo realistisch niet als het werk der Florentijnen van dien tijd.

Het reeds genoemde altaarstuk van Francia vertoont de Madonna, door vier heiligen vergezeld. Vooral St. Sebastiaan en Johannes de Dooper zijn edele figuren; maar als misschien het fraaiste mogen de beide engelen, die muziek maken, gelden.

Aan deze kapel sluit de kleine kerk Santa Cecilia aan. Zij is niet meer in gebruik, doch verdient om de fresco's, die Francia er schilderde, wel een bezoek. Dat alle tafereelen van des meesters hand zijn, geloof ik niet; verscheidene doen eer aan Costa denken. Men zou in de fresco's den colorist, die Francia was, niet herkennen. Misschien heeft de tijd ze verbleekt, doch mogelijk voelde de schilder zich ook in de techniek minder goed thuis. Waar de legende van de H. Cecilia de stof leverde tot rustige tafereelen, zijn de schilders wel geslaagd. Als die stof echter dramatisch wordt, schieten zij te kort.

De Via Zamboni leidt naar de Accademia delle Belle Arti, de vermaarde Pinacoteca van Bologna. Men komt de tegenwoordige Universiteit voorbij een paleis met statige binnenplaats, en slaat dan links om.

De bovenzalen, die de voornaamste schilderijen bevatten, hebben tamelijk licht. Men heeft ze blijkbaar voor het doel gebouwd, en wanneer het bovenlicht wat grooter was, de zalen wat lager waren en het

zenithlicht minder kon invallen, dan zouden de kunstwerken vrij goed tentoongesteld mogen heeten.

Het beroemdste stuk is de H. Cecilia van Raffael. Ik durf het bijna niet zeggen, dat het mij zeer tegengevallen is. De vijf figuren staan naast elkaar en poseeren al te zeer. Paulus denkt blijkbaar meer aan de plooiën van zijn mantel, dan aan Cecilia of de muziek der engelen, waarnaar zij al te sentimenteel omhoog ziet. De H. Magdalena kijkt koket den toeschouwer aan, en houdt haar rok zóó op, dat haar vormen zich zoo gunstig mogelijk vertoonen. Raffael is hier in de roodbruine vleeschkleur vervallen, die een der minst fraaie kenmerken van zijn latere manier mag worden genoemd. Hij had de Venetianen aan het werk gezien en meende hun gulden toon wel te kunnen navolgen, doch het is hem niet gelukt.

Ik voor mij verkies verre Francia. Zijn madonnas zijn naar het leven gedaan, en haar gezicht heeft een waas van liefelijkheid en reinheid, als bij de beste werken der Umbrische school. Het warm coloriet wijst op den invloed der Venetianen, doch Francia, die de meer realistische opvatting der Noord-Italianen heeft, vervalt niet als Raffael in een uiterlijke manier.

Het spreekt van zelf, dat het museum vele stukken van de eigenlijk gezegde school van Bologna bevat. Lodovico Caracci, die de Venetianen en Correggio bestudeerd had, stichtte met zijn neven Agostino en Annibale omstreeks 1580 in zijn vaderstad Bologna een academie, wier ideaal was, de vormen der antieken met de grootsheid van Michelangelo, de compositie van Raffael, de kleur der Venetianen en het licht en bruin van Correggio te verbinden.

Dit ideaal was natuurlijk niet te bereiken. Van Lodovico bezit de verzameling twaalf groote doeken, waarvan dat, Christus op den berg Thabor, het meest vermaarde is. Er spreekt echter geen overtuiging uit het stuk; de schilder heeft meer aan de spieren der apostelen, dan aan hun stemming gedacht.

Agostino toont zich in de „Communie van den H. Hieronymus" een goed schilder. De compositie is wel overwogen, de verbazing van de kloosterbroeders juist weergegeven. De armen van den heilige zijn echter zóó overdreven gespiegeld, dat zelfs de sterkste athleet er niet voor zou kunnen hebben geposeerd.

Annibale is de meester, wiens ontegenzeggelijk groot talent aan de latere school van Bologna iets eigenaardig sentimenteels heeft gegeven. Van hem ziet men hier twee madonna's, die als sprekende voorbeelden van zijn manier mogen gelden. Het is onder zijn invloed geweest, dat Guido Reni zich voornamelijk vormde. Van dezen schilder bevat de verzameling de beroemde „Maria met het lijk van Christus". Het coloriet van dit werk, uit den eersten tijd van den meester, is sterker en fraaier dan men van hem verwachten zou. Maar de Christus aan het kruis is uit de fletsche, sentimenteële periode.

Boven Reni staat zijn tijdgenoot Domenichino. Misschien is zijn fantasie niet groot, maar daarentegen weet hij de natuur met veel juistheid waar te nemen en volgt hij de meesters der 16e eeuw slechts uit de verte. Wanneer men zijn „Communie van den H. Hieronymus" met het stuk van Caracci vergelijkt, dan blijkt het, hoeveel hooger de leerling stond dan de meester. In de verzameling te Bologna is „de dood van den H. Petrus Martyr" een zeer goed werk; de angst der beide monniken, die door roovers worden aangevallen, werd zeer goed uitgedrukt. Het zou ons te ver voeren, indien wij alle meesters der school van Bologna wilden bespreken. Wij mogen ook niet vergeten, dat onze lezers vermoedelijk meer belang zullen stellen in bouwkunst dan in schilderkunst.

In de Via Belle Arti zien wij het Palazzo Bentivoglio, een grootsch en fraai gebouw uit het laatst der 16e eeuw. Het is niet voltooid, en de binnenplaats maakt wel eenigszins den indruk van een ruïne.

Wij bereiken nu de kerk San Martino, een basiliek uit de 13e eeuw. De gevel, van gebakken steen, is gerestaureerd, of eigenlijk zoo goed als geheel vernieuwd. Of de bekronende pinakels wel oorspronkelijk zoo geweest zijn als thans, meenen wij te moeten betwijfelen. Onder de talrijke altaarstukken is dat, Maria met haar kind, San Sebastiano, San Rocco, San Bernardino en Sant' Antonio, een fraai werk van Francia, die zich hier nog „Aurifex" noemt. Het moet dus uit den tijd zijn, toen de schilder het goudsmidvak nog niet vaarwel had gezegd.

Een der meest bekende paleizen van Bologna is het Palazzo Davia, in de Via Mazzini. Het werd in het begin der 17e eeuw gebouwd, en zijn ingang, met het balkon daarboven, dat door twee goedgebeeldhouwde atlanten wordt gedragen, is vooral in Duitschland een twintig jaar geleden, herhaaldelijk nagevolgd.

De Baroktijd had wel grootsche denkbeelden. Deze paleisgevel is zóó goed van verhoudingen, dat het reusachtig balkon er uitmuntend bij past. Ook de lijstprofielen zijn door een uiterst gevoelig kunstenaar aangegeven. Het is wel zonderling, dat nog op het oogenblik zoo weinigen oog voor Barokkunst hebben.

Welk een grootsch interieur is niet dat van San Pietro, de tegenwoordige Kathedraal! De Barnabiter Pater Magenta uit Milaan, die deze kerk ontwierp, en in 1605 begon, was een meester in zijn vak. Hij toonde ook pieteit voor het werk zijner voorgangers, door het prachtige koor, dat in 1575 door Domenico Tibaldi voltooid was, ongeschonden te bewaren. Drie beuken met zijkapellen vormen het schip. Het middenste gewelf heeft een zeer groote spanning, en maakte steunmuren boven de zijbeuken noodig. De pijlers zijn met fraaie Korinthische pilasters smaakvol versierd. De reusachtige gevel, grootendeels van gebakken steen, deed Benedictus XIV, die uit Bologna afkomstig was, in het midden der 18e eeuw maken. Hij heeft het systeem van de kerken te Rome, en in de details is de pruijktijd volstrekt niet te bespeuren. Daar de Via Indipendenza niet breed is, komen de reusachtige afmetingen bijzonder treffend uit.

Aan de overzijde der Via Indipendenza vinden wij in de smalle Via Manzoni de kleine kerk Santa Maria di Golliera. Haar gevel is van 1470, en vertoont den stijl der Renaissance. De fijne pilasters en versieringen zijn allen in gebakken steen en terracotta uitgevoerd. Van binnen is de kerk in de 17e eeuw naar den smaak des tijds gedecoreerd.

In dezelfde straat verheft zich het Palazzo Fava dat ook uit de 15e eeuw afkomstig is. Het is een der meest karakteristieke voorbeelden van den eigenaardig Bologneeschen stijl. Gelijksstraats vinden wij de bekende arcades, wier pijlers, van gebakken steen, fijne kapitelen bezitten. De archivoltten daarboven bestaan uit rijk versierd terra-cotta. Sierlijk geprofileerde cordon- en kroonlijsten sluiten de verdiepingen af. De vensters der eerste verdieping toonen ook rijke vormen, doch die daarboven zijn daarentegen uiterst eenvoudige. Het paleis wordt nu door talrijke, niet bijzonder welgestelde gezinnen bewoond. Tot de fresco's van Carracci gelukte het ons niet, toegang te verkrijgen. Niet ver van hier is de Piazza de' Marchi, waar des ochtends de markt van Bologna wordt gehouden. Een moderne overdekking beschut, meer

practisch dan fraai, koopers en verkoopers. Hoog boven die bekapping uit verschijnt de kerk der Mindebouders, San Francesco, die sedert 1866 niet meer voor den eredienst gebruikt wordt. Men heeft haar in de laatste jaren gerestaureerd. Op het oogenblik van ons bezoek werd een tentoonstelling van kerkelijke kunst in het gebouw voorbereid.

San Francesco is een basiliek uit de 13e eeuw, met veelhoekig gesloten koor, trans en kapellen. Tusschen de beuken zijn achtkante zuilen geplaatst. Bijzonder zware steunbeeren en luchtbogen schragen de gewelven. De westelijke gevel werd met majolica en terracotta versierd, doch overigens slechts gebakken steen gebruikt. Van de twee vrijstaande torens is de grootste een uiterst sierlijk werk der 14e eeuw. De wijze, waarop de kerk overwelfd is, herinnert aan den Duitschen overgangsstijl. Ieder gewelf toon heeft zes velden, een systeem, dat in Italië bijna nergens voorkomt.

Oostelijk van San Francesco staan twee grafmonumenten, die veel overeenkomst hebben met die, bij San Domenico aanwezig.

Een van de eigenaardigheden der stad is, dat zij haar poorten behield. Als verdedigingswerken hebben zij natuurlijk niets meer te beduiden, maar met het oog op de accijnzen konden zij niet worden gemist. De wallen zijn thans met boomen beplant. Aan de zuid- en oostzijde strekt de bebouwing zich tot dicht bij de wallen uit, doch aan de noordwestzijde liggen nog uitgestrekte open terreinen, die voor uitbreiding der stad kunnen dienen.

Voor de Porta d'Azeglio begint het terrein heuvelachtig te worden. Op de hoogte ligt het voormalig klooster San Michele in Bosco, thans een orthopedische inrichting. De gebouwen zijn uit het midden der 15e eeuw afkomstig. De kerk is een basiliek met zijkapellen. Een fraai marmeren portiek uit de 16e eeuw versiert den ingang. Ofschoon verscheidene kunstvoorwerpen uit de kerk verwijderd zijn, prijkt zij nog met tal van fresco's en olieverfschilderijen. In de sacristie heeft Bagnacavallo een gedeelte van Rafaels „Christus op den berg Thabor“ als fresco geschilderd. Van de groote tafereelen, die Lodovico Carracci en zijn leerlingen in den kruisgang van het klooster aanbrachten, is bijna niets meer over.

Een geheel ander bouwwerk is de Madonna di San Luca, die op een tamelijk hoogen berg buiten de Porta Saragozza ligt. Hier heeft de 18e eeuw getoond, wat zij vermocht.

De kerk wordt door bedevaartgangers bezocht, die daar het portret van Maria, door den H. Lucas geschilderd, komen vereeren. Om dit eervol overblijfsel een passende verblijfplaats te geven, werd, sedert 1731, de tegenwoordige koepelkerk door Carlo Francesco Dotti gebouwd. Zij is pas in 1820 voleindigd.

Het uitwendige der kerk maakt door de paviljoens en de galerijen, die er rondom heenloopen, en die zich zelfs van boven naar de stad uitstrekken, een zeer ongewonen indruk. Ware de koepel wat gelukkiger van silhouet, dan zou het gebouw, dat bijzonder gunstig gelegen is, zich nog beter voordoen.

Van binnen is de kerk rijk versierd met marmer, schilderwerk en verguldsel. De onmacht van de meesters uit het laatst der 18e eeuw, om iets te maken, dat de vergelijking met het werk hunner voorgangers kan doorstaan, toont zich hier maar al te duidelijk. In zijn hoofdaanleg is het interieur echter imposant en het behoort tot de beste voortbrengselen der soms wel wat al te zeer miskende 18e eeuw, die vooral te Rome toch zooveel fraais heeft tot stand gebracht.

Bologna is een stad, waar men niet gauw is uitgekeken. Vooral de architect zal zich een langdurig verblijf niet beklagen. Onze tijd was helaas te beperkt, dan dat wij al de bezienswaardigheden der stad konden beschouwen. Er is haast geen paleis, dat niet het binnentreden loont. Reeds met de studie der galerijen, welke de straten begrenzen, zouden weken gemoeid zijn. Wanneer wij dan ook weder eens Bologna mochten kunnen bezoeken, dan zullen wij er veel aantreffen, dat ditmaal aan onze aandacht ontsnapte.

BAAS BOVEN BAAS.

De debatten omtrent het bouwtoezicht in den Raad der gemeente Amsterdam hadden tot resultaat, dat een motie werd aangenomen „de Gemeenteraad acht een hervorming van het bouwtoezicht noodzakelijk“. Het Dagelijksch Bestuur had, bij monde van den Burgemeester, van een andere meening blijk gegeven; ook was de lof van het beleid des tegenwoordigen inspecteurs door den oud-wethouder Treub met kracht van longen gezongen.

Maar nu de motie was aangenomen, moesten er wetvoorstellen tot hervorming komen. Omtrent die hervorming zijn de gevoelens van het Dagelijksch Bestuur verdeeld; de thans ingediende voordracht spreekt althans van een minderheid en een meerderheid. De minderheid schijnt nog altijd den tegenwoordigen inspecteur de hand boven het hoofd te houden. Van haar is zeker afkomstig dit gedeelte der toelichting: „Uit de practijk voortgekomen, heeft de inspecteur bij de bestaande verordening getoond, de rechte man op de rechte plaats te zijn. Hij is gebleken te zijn bekwaam, ijverig, en wat veel zegt, onafhankelijk tegenover wien ook. Dat hij zich daardoor veel vijanden heeft gemaakt, ligt in den aard der zaak, doch is tevens het bewijs zijner getrouwe plichtsvervulling. B. en W. denken er daarom niet aan, dezen ambtenaar van zijn functie te ontheffen“. Dit stukje proza zal zeker door de overige ambtenaren der gemeente met zeer groote verbazing gelezen zijn. Slechts die ambtenaar vervult getrouw zijn plicht, die onafhankelijk optreedt tegen „wien ook“, (dus ook tegenover zijn superieuren?), die zich veel vijanden maakt! Wie ze nu niet heeft, mag wel zorgen dat hij er wat krijgt, anders staat hij onder verdenking geen goed ambtenaar te zijn! Het is fraai.

Evenwel, de meerderheid ziet gelukkig in, dat voor de betrekking noodig is „een man van erkende wetenschappelijke bekwaamheid, bovendien toegerust met beproefde ervaring“. Wij zijn het met het inzicht der meerderheid volkomen eens, en vertrouwen, dat ook de Raad de voordracht zal aannemen. Wordt een goede keus bij de benoeming gedaan, dan zal de aan te stellen hoofdinspecteur wel zorgen, dat de tak van dienst, wier bestuur hem is opgedragen, aan de eischen, die gesteld mogen worden, kan beantwoorden. Op het gevaar af, dat hij dan door sommige leden van het Dagelijksch Bestuur voor geen goed ambtenaar zal worden aangezien, zal hij toch wel doen, door humaan en bezadigd optreden tevens te zorgen, dat hij zich zoo min mogelijk vijanden maakt. Een ijzeren hand in een fluweelen handschoen zij zijn devies.

En wanneer dan baas boven baas zal zijn gesteld, wanneer een goede bouwverordening zal zijn tot stand gekomen, wanneer een talrijk personeel onder goede leiding met de toepassing daarvan belast zal zijn, dan zullen de Amsterdammers zich op hun bouwtoezicht kunnen verheffen. Zoo zij het.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Naar aanleiding van de artikelen over dit onderwerp, in onze Nos. van 17 en 24 Febr. en 3 Maart d. a. v. opgenomen, zendt een onzer lezers in Indië ons de toelichting tot het Programma der lessen van de Polytechnische school, voor 1899—1900.

Wij ontleenen daaraan het volgende.

„Het bijwonen der lessen aan de Polytechnische School is aan geene andere voorwaarden gebonden dan de storting der bij de wet tot Regeling van het Middelbaar Onderwijs vastgestelde som, de door het reglement bepaalde inschrijving door den Directeur en de opgave van de lessen, welke men wenscht te volgen.“

„Evenmin als toelatingsexamens bestaan er overgangsexamens. In overeenstemming met de geheele vrijheid van studie, in den geest der wet, voor de Polytechnische School als beginsel aangenomen, is aan ieder, die haar wenscht te bezoeken, overgelaten te beoordeelen of hij de daartoe noodige kundigheden bezit, en voorts geheel aan de eigen verantwoordelijkheid der leerlingen, in hoeverre zij van de hun openstaande gelegenheid om zich te bekwaamen, gebruik willen maken.“

„Hiertoe behoort in het oog te worden gehouden: „dat bij het onderwijs aan de Polytechnische School ondersteld wordt, dat allen, die daarvan gebruik maken, in het bezit zijn van de kundigheden, welke aan eene Hoogere Burgerschool met vijfjarigen cursus kunnen verkregen worden, voor zooverre die kundigheden betrekking hebben op vakken, waarop zij zich wenschen toe te leggen;“

„dat voor hen, die een diploma als technoloog of ingenieur wenschen te verwerven, het volbracht eind-examen der Hoogere Burgerschool alleen dan een waarborg voor genoegzame voorbereiding oplevert, wanneer daarbij voor elk der afdeelingen wis- en werktuigkunde, natuurkundige wetenschappen benevens hand- en rechtlijnig teekenen de vorderingen alleszins voldoende worden gerekend;“

„dat het alle aanbeveling verdient, zooveel mogelijks van de zomervacantie partij te trekken tot practische oefening, als onmisbaar voor den technicus en bevorderlijk aan eene vruchtbare studie.“

Wij zullen gaarne vernemen, wat de schrijver van de artikelen omtrent deze toelichting heeft op te merken.

VEREENIGING „REMBRANDT“.

In de op 8 dezer gehouden algemeene vergadering der Vereeniging „Rembrandt“ bracht de voorzitter, de heer Jac. Ankersmit, het verslag uit over de gebeurtenissen in 1899. Verscheidene aankopen van kunstwerken waren te vermelden. Uit den boedel van den kunsthandelaar Stein te Parijs werd voor f 23.306 aangekocht een zilveren reliekhouders, in 1362 vervaardigd door den goudsmid Elyas Scerpwert, te Utrecht; door het Rijk was de helft der koopsom beschikbaar gesteld, de andere helft werd door bijdragen van het Oudheidkundig Genootschap, het Provinciaal Utrechtsch Genootschap, de Rembrandt-Vereeniging zelf en ruime giften van particulieren samengebracht. Het stuk is geplaatst in het Rijksmuseum in de afdeeling van het Nederlandsch Museum.

Eene uitgebreide verzameling oude muziekinstrumenten, nagelaten door wijlen den heer J. C. Boers, orkestdirecteur te Delft, werd aangekocht voor f 4300 en geplaatst in het Rijksmuseum in de afdeeling voor geschiedenis en kunst. De halve koopsom

betaalde het Rijk, het overige werd door giften van particulieren samengebracht. Twee fraaie schilderijen van Palamedes Palamedesz, werden voor f 5000 aangekocht; zij werden door het Rijk overgenomen en in het Rijksmuseum in Amsterdam en het Mauritshuis te 's-Gravenhage geplaatst. Van vroegere aankopen werden door het Rijk overgenomen: twee portretten op koper, een schilderij van Claes Hals, een gedeelte van de op de auctie Pitcairn Knowles in 1895 aangekochte teekeningen, enz.

Hoewel het verslag over het volgende boekjaar vooruitlopend, releveerde de voorzitter nog den aankoop van een prachtig landschap van Rembrandt, afstammend van de collectie van Landsdowne en in Mei 1900 in veiling te Londen aangekocht voor ruim f 28.000.

Aan het Museum van Oudheden te Groningen en aan het Provinciaal Museum te Assen, verstrekte de Vereeniging rentelooze voorschotten, ten einde gewenschte aankopen voor deze Musea, waarvoor de benodigde gelden niet onmiddellijk beschikbaar waren, te helpen tot stand brengen.

Het centraal comité der Inhoudingsfeesten schonk aan de Vereeniging van het netto-overschot der in 1898 gehouden Rembrandt-tentoonstelling een bedrag van f 20.978,22. Een legaat van wijlen den heer J. Scheltema, te Noordwijkerhout, groot f 10.000, werd in 1899 geïnd.

De voorzitter wees erop, dat door dergelijke schenkingen de Vereeniging steeds nader werd gebracht tot het groote doel: ten allen tijde te kunnen beletten dat kunstschaten, nog in ons land aanwezig, hoe groot hunne waarde ook zij, naar het buitenland verhuizen. In 1895 had wijlen de heer D. Franken Dzn. daarvoor den eersten steen gelegd, door een schenking van f 100.000. Sedert werd het kapitaal der vereeniging niet onbelangrijk vermeerderd. Maar toch, tegenover de groote waarde der genoemde kunstschaten, moet er nog veel gebeuren, alvorens de vereeniging kan verklaren op alle eventualiteiten voorbereid te zijn.

Het kapitaal der vereeniging bedraagt thans f 94.989,42½, terwijl het Speciaal-Fonds Franken door gekweekte rente is aangegroeid tot f 113.921,74½. De vereeniging telt 310 leden en 26 donateurs. Aan contributies werd ontvangen f 3154, tegen f 3.066,50 in 1891. De aan de beurt van aftreden zijnde bestuursleden werden met algemeene stemmen herkozen.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS.

Vergadering van Dinsdag den 12 Juni 1900.

In deze te 's-Gravenhage gehouden vergadering werden allereerst herdacht de overleden leden Jhr. F. Backer, W. van Hasselt en M. W. Muurling.

In tegenstelling met andere heeft ditmaal de bespreking van huishoudelijke aangelegenheden een groot deel der handelingen van deze vergadering uitgemaakt. Dit gold hoofdzakelijk het voorstel omtrent de gratis-verstreking van het weekblad „De Ingenieur“ aan alle leden. Uit de uitvoerige discussie over dit voorstel, dat ten slotte bij acclamatie werd aangenomen, bleek dat voortaan alle voordrachten met de discussiën in „De Ingenieur“ zullen verschijnen, zoodat het Tijdschrift van het Instituut en de Verslagen der vakafdeelingen daarin zullen worden opgenomen. Alleen het verslag der handelingen omtrent de huishoudelijke aangelegenheden zal afzonderlijk als bijlage verschijnen en uitsluitend bestemd zijn voor de leden. Komen voordrachten voor of worden stukken

ingezonden, die wegens hun blijvend belang of hun grooten omvang daarvoor in aanmerking komen, dan blijft alleen voor die bijzondere gevallen de aparte verschijning in den vorm van de tegenwoordige „Verhandelingen“ gereserveerd.

Vele financiële beschouwingen werden daaraan vastgeknoopt, ook in verband met de begroting voor het instituutjaar 1900—1901, die mede aan de orde was, en in verband met andere behoeften, welke zich kunnen voordoen, waarbij ook niet werd voorbijgezien het voor vele jaren reeds geopperde denkbeeld van een eigen gebouw wegens het onvoldoende der lokaliteiten in Diligentia. Daartegenover kon echter de verzekering worden gegeven, dat de gratis-verstreking van het weekblad in verband met de ingevoerde wijziging van de publicering van alles wat van het instituut uitgaat, niet het uitzicht opende op een financieel nadeel, maar veelmeer kans gaf op een gunstiger financieel toestand.

Bij de behandeling der begroting werd onder vele andere punten ook gesproken over de besnoeiing der uitgaven voor het jaarboekje; zelfs over de geheele afschaffing. Hiervan wilde de Vergadering echter niet weten. Wel werd besloten tot een goedkoopere verschijning.

Van de mededeelingen worde vermeld, dat het instituut op de receptie van de Société des Ingénieurs Civils de France zal worden vertegenwoordigd door tien afgevaardigden. Deze delegatie zal worden gevormd door de heeren J. de Koning, voorzitter, R. A. van Sandick, secretaris, Jhr. J. B. van Merlen, J. J. Buddingh, J. D. Donker Duijvis, P. M. Duijvis, G. E. V. L. van Zuijlen, W. J. van Geer, H. P. N. Halbertsma en A. Ph. van der Ploeg. Op het congres des habitations à bon marché, te Parijs, wordt het instituut vertegenwoordigd door den heer Van Zuijlen, voornoemd, tevens vertegenwoordiger der Regeering. Op het scheepvaartcongres zullen het instituut vertegenwoordigen de heeren J. F. W. Conrad, D. P. van Ameijden van Duijn, G. E. V. L. van Zuijlen, G. J. de Jongh, C. L. M. Lambrechtsen van Rithem en H. J. Nijgh. En eindelijk zal de heer M. Sijmons het instituut vertegenwoordigen op het congres voor hygiëne en demographie.

Ten slotte werd nog besloten, dat eenmaal per jaar alle uitgeleende werken uit de instituut-bibliotheek tijdelijk zullen worden teruggenomen; dit appel nominal zal worden gehouden tusschen 15 Juni en 1 Juli.

Nog werd goedkeuring verleend aan een tweede afwijking van het reglement, nl. om met het oog op den nieuwen toestand ditmaal geen 5-jarig register op het Tijdschrift van het Instituut te geven, maar een 6-jarig register 1894—1900, als sluiting van de periode van de afzonderlijke uitgave van de notulen.

De voordracht van den heer W. Cool Jr. besloot deze langdurige vergadering. Zijn technische mededeelingen omtrent de tentoonstelling te Parijs en over gewapend beton werden gehouden aan de hand van talrijke lichtbeelden.

De vele afbeeldingen van geheele gedeelten der tentoonstelling gaven daarvan een duidelijken indruk.

Ook bij de bespreking van gewapend beton gaven de lichtbeelden een indruk van de groote voordelen van deze constructie, die in het algemeen hierin bestaan, dat een lichte constructie wordt verkregen met veel weerstand. In groote platte vlakken kan het gewapend beton uitstekend dienen tot dekking zonder steun van balken; en ook dan is nog maar een dunne vloer noodig. Beton met ijzer is uitzonderend bestand, zowel tegen hitte als tegen vorst, en bij dakeonstruc-

ties heeft het dit groote voordeel, dat in geval van brand niet de geheele constructie instort. Ook werd getoond een voorbeeld, waarbij in slapen grond een kaaimuur met succes was gebouwd.

Een groot voordeel is nog de waterdichtheid en de onaantastbaarheid door water. Aan het gebruik van staal in plaats van vloeij-ijzer is geen noemenswaardig voordeel verbonden, daar de trekspanning toch slechts binnen zekere grenzen kan worden toegelaten.

De uitslag van de ballotage was, dat zijn aangenomen negen gewone en zeventien buitengewone leden.

Bij de verkiezing van drie leden van den raad van bestuur werden in de plaats van de drie aftredenden, die niet dadelijk herkiesbaar zijn, gekozen de heeren W. F. Leemans, J. L. Cluysenaar en H. F. W. Becking.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's GRAVENHAGE. Bij kon. besluit is, met ingang van 1 Juli a.s.: 1o. opgeboven de betrekking van inspecteur van 's Rijkse stoomvaartdienst, en de ingenieur der 1e kl. K. F. Koning eervol van de waarneming daarvan ontheven;

2o. ingesteld:

a. bij het Departement van Marine, de betrekking van chef van het bureau Stoomwezen;

b. bij 's Rijkse werf te Amsterdam, de betrekking van inspecteur van den marinstoomvaartdienst;

3o. belast met de waarneming der betrekking van chef van het bureau Stoomwezen bij het Departement van Marine, de ingenieur der 1e kl. K. F. Koning;

4o. belast met de waarneming der betrekking van inspecteur van den marinstoomvaartdienst, de officier-machinist der 1e kl. A. Jongkees, thans gedetacheerd bij het Departement van Marine.

AMSTERDAM. Hoewel Burg. en Weth. nog niet gereed zijn met een in bijzonderheden uitgewerkt concept tot hervorming van het bouwtoezicht, staat het volgens hen vast, dat het personeel voor het bouwtoezicht zal moeten worden uitgebreid en ook dat aan het hoofd van dien dienst gesteld moet zijn een man van erkende wetenschappelijke bekwaamheid, bovendien toegerust met beproefde ervaring. Deze maatschappij mag billijkerwijze aan den inspecteur van het bouwtoezicht niet worden aangelegd. Uit de praktijk voortgekomen, heeft hij bij de bestaande verordening getoond de rechte man op de rechte plaats te zijn. Hij is gebreken te zijn bekwaam, ijverig, en, wat veel zegt, onafhankelijk tegenover wien ook. Dat hij zich daardoor veel vijanden heeft gemaakt, ligt in den aard der zaak, doch is tevens het bewijs zijner getrouwe plichtvervulling. Burg. en Weth. denken er daarom niet aan, dezen ambtenaar van zijne functie te ontheffen. Voor de elischen, thans aan het hoofd van het bouwtoezicht te stellen, is evenwel eene bredere opleiding en ontwikkeling noodig, dan hij heeft kunnen genieten.

De meerderheid van Burg. en Weth. is van oordeel, dat het, onder de gegeven omstandigheden het beste zal zijn zoo spoedig mogelijk over te gaan tot de benoeming van een hoofd-inspecteur van het gemeentelijk bouwtoezicht, die aan de elischen van wetenschappelijke bekwaamheid kan voldoen en de noodige praktische ervaring bezit. Het voordeel van deze reorganisatie van boven af zal zijn, dat de te benoemen functionarissen voorlichting zal kunnen geven omtrent de reorganisatie en uitbreiding van het bouwtoezicht, en, mochten deze nog niet in werking zijn getreden, zal kunnen adviseeren omtrent de aangehangige concept-verordeningen.

Burg. en Weth. vragen mededien machtiging eene aanbeveling in te dienen voor de vervulling van bovenbedoelde betrekking. Het salaris vast te stellen op 4000 tot 6000 's jaars.

Herhaaldelijk is er geklaagd, en meermalen is in 't openbaar en in den raad zelfs gezegd, dat de proeven met gasgloeilichtkousjes in de straatlantaarns als mislukt beschouwd moesten worden. Vermoedelijk wegens de groote besparing van gas, welke deze verlichting oplevert, behield men de kousjes, niettegenstaande zij des avonds langs sommige grachten aan de oude gloeiende spijkers (olieclampjes) deden denken. In de bureaux der gemeentelijke gasfabrieken is men dan ook druk in de weer met verschillende proefnemingen. In den laatsten tijd op verschillende punten der stad met de zoogenamde Ritter-Normaal-lantaarn. Deze heeft het voordeel dat zij door eene bijzondere inrichting van de kap beter dan andere lantaarns het kousje tegen tocht beschermt en tevens, daar ze geheel van glas is, geen schaduw geeft. De branders zijn overigens dezelfde als bij de oude. Het ligt in de bedoeling de nieuwe lantaarns langzamerhand door de geheele stad in te voeren. Men had, komende aan het einde van den voorraad der op heden gebruikte lantaarns, de keuze tusschen het oude en het nieuwe systeem, en verkoos het nieuwe.

Naar aanleiding van een ontvangen mededeeling uit Amsterdam, schrijft de „Haagsche Courant“ dat de heer C. E. Stark,

ingenieur, oud-leerling van de polytechnische school te Aken, laatst technisch directeur der maatschappij „Grano“ te Wineschoten, een belangrijke uitvinding heeft gedaan. Daardoor nl. kan elk vaartuig in een kort tijdsbestek veranderd worden in een motorboot, zonder dat een opening in de schuit gemaakt behoeft te worden voor het leggen van de schroefas. De 26 jaige uitvinder heeft nl. een stuur of roer vervaardigd, dat tegelijkertijd motor en schroef in zich vereenigt.

De motor is die, welke ook voor automobielen gebruikt wordt. Daar deze echter niet achteruit kan loopen, heeft de heer Stark een schroef geconstrueerd, waarmee door een druk op een hefboom onder stoom de bladen der schroef in elken willekeurigen stand kunnen gezet worden, waardoor dan natuurlijk het vaartuig voor- of achteruit loopt of stil ligt. Daar de schroef aan het onderste gedeelte van het roer werkt en daarmee één geheel uitmaakt, kan het vaartuig met deze machine veel gemakkelijker gestuurd worden dan met het gewone roer en bijna om zijn eigen as draaien.

Met twee pennen, zooals die aan elk roer zijn, wordt het werktuig aan den achtersteven van het schip gehangen en de geheele verandering van roer- of zeilschip in een stoomboot is geschied. De motor-Stark heeft slechts een gewicht van 60 kilo en is gemakkelijk mede te voeren. Bij windstilte of tegenwind wordt het gewone roer door het motorstuur vervaangen.

Een proefneming, Vrijdag-avond op den Amstel gehouden, slaagde goed.

LEEUVARDEN. In zijne zitting van Dinsdag 12 dezer behandelde de Gemeenteraad het voorstel van Burg. en Weth. tot aanwinst van de door de directie der Onderlinge Brandwaarsborg-Maatschappij alhier aangeboden schenking aan de gemeente ten behoeve der brandweer.

Gelijk men weet, was het aanbod tweeledig; of 25 000 gulden voor het aanschaffen van een stoombrandspuit, of 15 000 om eenige nieuwe handbrandspuiten te koopen en verder het brandweermateriaal te completeren.

Het voorstel tot aankoop van handbrandspuiten werd om verschillende redenen aanbevolen, waarbij ook de financiële kwestie zich deed gelden; op grond van insinchingen, door het gemeentebestuur van Rotterdam verzinkt, werden de kosten van onderhoud voor een stoomspuit op ongeveer 18400 per jaar berekend en de Raad vereenigde zich, met op één na algemeene stemmen, met het voorstel van B. en W. om tot aankoop van handspuiten te besluiten.

LEIDEN. Omtrent de laatst gehouden tentoonstelling wordt van hier aan de „Rotterdamsche Courant“ geschreven:

De laatste tentoonstelling van de Vereeniging „De Laeckenhallo“ in het Stedelijk Museum draagt zeer sterk het kenmerk van het feit, dat het der jonge vereeniging nu al zeer moeilijk schijnt te vallen wat goeds te blijven geven. Immers van het vreugdeloos geschiedt, dat er thans te zien is geweest, kan veilig worden getuigd, dat het beter ware geweest indien dat alles maar rustig op 't atelier ware gebleven. Want, met uitzondering van een aardig portret door Gratama (een kereltje in zwart fluweelen bus) en een paar kinderkopjes van mejuffrouw Kerling, was er waarlijk weinig treffends.

WINSCHOTEN. De heer J. Wind Hx., ingenieur en directeur der constructiewerkplaatsen, heeft een verzoek aan den Gemeenteraad gericht om concessie voor den aanleg en de exploitatie van eene hoogdruk-waterleiding in die gemeente.

Volgens de daarbij overgelegde plannen en voorwaarden worden de kosten begroot op 160 000, welk kapitaal op eerste aanlegging door den heer Wind beschikbaar is door de medewerking van drie kassiersfirma's te Winschoten. Binnen twaalf maanden na aanvaarding van de concessie zal de waterleiding in exploitatie moeten zijn.

De technische plannen zijn bewerkt door den ingenieur Schotel, te Rotterdam.

Volgens de daarbij gevoegde voorwaarden van maatschappij enz. verkrijgt de gemeente het recht om zich reeds na zes maanden exploitatie in het bezit te stellen van de geheele waterleiding met alles wat daarbij behoort. Als vergoeding voor verrichte werkzaamheden en geloopt risico heeft de gemeente dan, boven de aanlegkosten en 6 pCt. renteverlies, te betalen aan den concessienaris eene som gelijkstaande met 15 pCt. van den prijs van overneming.

ADVERTENTIE.

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKMAN & BUIJZEND, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkeopsels.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Nuyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 26 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wastkruisels, Urinoirs enz. — VERWARMING EN VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is: verleend verlof naar Europa aan den opzichter 2e kl. J. H. Termoulen en aan den bouwkw. ambtenaar 2e kl. bij den aanleg van Stasiepcorwezen op Java A. Ghijssels Mz.; overgeplaatst bij den dienst van het grondpelliwozen van Batavia naar Cheribon, de tijdelijke boommeester bij dien dienst L. F. Smaals.

— Aan den heer A. Doornweerd, opzichter over de draaiery bij den artillerie constructiewinkel te Soerabaja, is een jaar verlof naar Europa verleend. Gedurende diens afwezigheid is H. A. Logeman, thans meesterknecht-metalsdraaiery, met de waarneming der betrekking belast.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Ingenieur voor een machinefabriek te Rotterdam tegen een jaarwedde van circa 4000. Brieven onder lett. B.M.W. aan het bureau van „de Ingenieur“, Paviljoensgracht 19, te Gravenhage.

— Ingenieur of werktuigkundige aan een moderne machinefabriek in Noord-Holland. Brieven onder lett. B.K. 763 aan het bureau van „Het Nieuwe van den Dag“, Amsterdam.

— Leeraar in burgerlijke en schoone bouwkunde aan de Kon. Militaire Academie te Breda op een wedde van 2400 tot 2800; sollicitatiën te richten tot den gouverneur der Academie.

— Bouwkundig opzichter-teekenaar voor de uitvoering van een belangrijk werk om terstond in dienst te treden. (Zie advert. in voorgaand no.).

— Teekenaar te Amsterdam, bekend met meubel- en decoratiesteekenen. Brieven onder lett. 80, aan het algem. advert.-bureau Rouma & Co., Heerengracht 228.

— Teekenaar voor een inrichting van Kunstnijverheid. (Zie advert. in dit n.).

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Iemand, 22 jaar oud, bekend met bouwk. teekenen, zoekt plaatsing als „opzichter“. Br. fr. fr. n°. 503, boekh. voorh. W. J. van Hoogstraten, Piet Heinstr. 29. (Zie adv. in dit no.)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARKXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

3 Bouwk. teek., resp. 21, 22 en 23 j., ongh., verl. sal. resp. 160, ± 150 en 160.

2 opz., resp. 23 j. en ongh., 30 j. en geh., verl. sal. resp. 170 en 190.

6 opz.-teek., resp. 21, 23, 21, 23, 24 en 26 j., ongh., verl. sal. resp. 140, 170, 160, 180, 180 en 190 à 100.

2 opz.-teek., resp. 26 en 35 j., geh. verl. sal. resp. 110 en 100.

4 werktuigk. teek., resp. 21, 19, 21 en 22 j., ongh., verl. sal. resp. 150 à 160, 160, 150 à 160 en 170.

1 Werktuigk. electric, 29 j., ongh., verl. sal. boven 170.

1 Cpz.-landm., 38 j., ongh., verl. sal. 125.

1 Waterbouwk.-opz., 22 j., ongh., verl. sal. 160 à 170.

Vervolg der Aankondigingen.

WOENSDAG, 20 Juni.

Leeuwarden: het vernieuwen van het huis, letter M no. 58, aan den Ewals te Leeuwarden, eigen aan de algemeene telefoon-maatschappij, gevestigd te Amsterdam. Inl. door den arch. W. C. de Groot aldaar.

ZATERDAG, 23 Juni.

Munnekesyl: het maken van een regenwaterbak. Inl. door den gem.-opz. te Kollum.

MAANDAG, 25 Juni.

Dordrecht: door den arch. H. A. Reus, namens de Naamlooze Vennootschap „Dordrechtse Metaalwarenfabriek” voorheen de firma wed. J. Bekkers en Zoon aldaar: het maken van den opbouw voor de afbreiding van bovengenoemde fabriek, op de bestaande funderingswerken. Inl. door den arch. dagelijks te 8 uren.

DINSDAG, 26 Juni.

Groningen: te 8 uren n.m., door den arch. A. Th. van Elmp, in het café „Kostelaar”: het afbreken van het perceel staande en gelegen Oostzijde aan het Schuitendiep te Groningen, kadastraal gem. sectie G. no. 175 en het daar ter plaatse bouwen van een winkelruimte met bovenwoning e.a. Inl. door den arch. alle werkdagen te 10 uren.

VRIDAG, 29 Juni.

Zwolle: te 12 uren, aan het lokaal van het provinciaal bestuur: het bouwen van een tweede waterkering bij het valseh in den noordelijken kanaal van het kanaal van Almelo naar de Pruisische grens bij de kruising met de Loolee en het verhoogden van de schuif in dat valseh. Inl. door den provinciaal hoofdinsp. A. Dekking Dura aldaar en den opz. J. Vegter te Almelo. Aanw. 21 Juni.

ZATERDAG, 30 Juni.

Voorburg: te 11 uren, door het bestuur der sociëteit „De Gezelligheid”: het bouwen van een zaal met kasteleinswoning en een kegelbaan op een terrein aan de Fransche Kerkstraat. Inl. alle werkdagen te 9 uren door den arch. E. F. Ehle, Pieter Bothstraat, 's-Gravenhage. Aanw. 21 Juni. (Zie adv. in dit no.).

ZONDAG, 1 Juli.

Zwolle: door het provinciaal bestuur: het verrichten van baggerwerk tot verdieping van het vaarwater tusschen de beide lidammen in het Zwolsche Diep en daarbuiten in zee, in de provincie Overijssel. Raming f 0.30 per M².

MEDEDELINGEN.

Bij onderhandsche herbesteding volgens een gewijzigd plan (zonder beton- en molleerwerk) is het verbouwen van het landgoed Oranje Nassauwoud te Wageningen tot sanatorium, gegund aan den laagsten inschrijver, den heer Ph. A. Warrers, aanwoner te Amsterdam, voor f 94875. **Opgesloten.** Bij onderhandsche inschrijving is de bouw van een nieuwe R. K. kerk met toren en pastorie aldaar, volgens ontwerp van de architecten Jon. J. Cuypers en Jan Stuyt, gegund aan den laagsten inschrijver, den heer J. Roodenburg, te 's-Gravenhage.

Een bouwkundig OPZICHTER-TEKENAAR

zag zich gaarne tegen 15 Juli of later **GEPLAATST.** Goede referentiën ten dienste. Br. fr. Lett. C. aan het Bureau van dit Blad.

TEKENAAR.

GEVRAAGD voor een inlichting van Konstnijverheid een **BEKWAAM TEKENAAR.** Brieven met voll. inl. en gewenscht salaris o. lett. A. B. C. Bur. van „De Opmerker”.

Iemand van 22 jarigen leeftijd, goed bekend met bouw teekenen en reeds als uitvoerder eenige flinke werken gemaakt hebbende, zoekt een betrekking als **OPZICHTER.** Br. fr. No. 503, Boekh. v/h. W. J. v. HOOGSTRATEN, Piet Heinstr. 29, 's-Hage.

WATERLEIDING Hengelo. (O.)

BURGEMEESTER EN WETHOUDERS van Hengelo (O.) zullen op **Dinsdag 26 Juni** des namiddags te half 6 en (locale tijd) in het Raadhuis

aanbesteden:

BESTEK No. 6.

Het maken van een **Filter met reinwaterkelder, uitbreiding van de ontijzerings-inrichting en decantatie-bassins en van eenige verdere werken** ten behoeve van de Gemeentelijke Waterleiding.

Bestek en teekeningen liggen ter visie ten Raadhuize van Hengelo (O.) en ten kantore van den Ingenieur J. SCHOTEL te Rotterdam, bij wien inlichtingen zijn te bekomen en exemplaren van bovengenoemd bestek met teekeningen tegen toezending van een postwissel groot f 3.

Aanwijzing op het terrein der Waterleiding zal plaats hebben op Donderdag 21 Juni e. k. des voormiddags te elf uur.

AANBESTEDING.

Het Bestuur der Sociëteit „De Gezelligheid” te Voorburg is voornemens aan te besteden:

Den bouw van een zaal met kasteleinswoning en een kegelbaan op een terrein aan de Fransche Kerkstraat te Voorburg.

Bestek met 8 teekeningen zijn van af Dinsdag 19 Juni 1900 te verkrijgen bij den Architect E. F. EHLE, Pieter Bothstraat No. 23 te 's-Gravenhage, tegen betaling van f 3,00 per stel. Aanwijzing op Donderdag 21 Juni en aanbesteding op Zaterdag 30 Juni, telkens ten 11 uur.

Inlichtingen op alle werkdagen van 9—1 uur, ten kantore van den Architect.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den **hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.**

Bouwt ook **OVENS met uitrijden-den bakvloer en Draalovens.**

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Geluidwerende tusschenvloeren, ondervloeren voor houten en betonnen, brandvrije separatiën en plafonds.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; voor elk regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE GASFABRIEK TE WORMERVEER.

Bijgevoegde twee platen geven een overzicht van de uitbreiding der Gemeente-gasfabriek te Wormerveer.

Het terrein is aan alle zijden ingesloten zoodat men, bij het maken van het ontwerp, aan een beperkte ruimte gebonden was.

De fabriek wordt ingericht op een gasproductie van 5000 M³. die, met een geringe wijziging, tot 10.000 M³. per etmaal kan opgevoerd worden.

Het vullen der retorten geschiedt op een verhoogd ijzeren laadvloer.

De generators worden door de firma Klönne te Dortmund, en de stationmeter, van 5000 M³., wordt door de firma G. Wilson te 's-Gravenhage geleverd, terwijl de apparaten en toestellen vervaardigd worden door de firma Louis Smulders te Utrecht.

Aan de fabriek wordt verbonden een inrichting tot het produceeren van ammoniakzout.

De bouw werd door Burgemeester en Wethouders aan den laagsten inschrijver, den heer P. Langendijk te Beverwijk, voor f 33.666 opgedragen; de installatie door bovengenoemde firma's kost ± f 52.000.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

Een reis van Bologna naar Florence moet aange-naam geweest zijn in den tijd toen men nog geen spoorwegen kende. De Apenijnen leveren heerlijke berglandschappen op, die men op zijn gemak zou willen beschouwen. Maar de tunnels zijn zoo talrijk, dat

wie in den spoorrein zit van het landschap niet veel te zien krijgt.

Pas wanneer men Piteccio bereikt heeft, en de vruchtbare heuvelen van Toscane in de diepte zichtbaar worden, vindt het oog wat rust. Wel is er aan de tunnels nog geen einde, maar zij volgen elkander zoo snel niet meer op, of men kan van het gezicht op Pistoja met zijn koepelkerk genieten, en zich rekenschap geven, van wat men ziet.

En dan daalt de weg meer en meer, zoodat Pistoja steeds nader schijnt te komen. Nog een paar stations en de villas van Florence vertoonen zich op de heuvelen, Giotto's campanile, Brunelleschi's koepel glinsteren in de avondzon.

Het station te Florence is al bijzonder primitief ingericht. Een verbouwing naar „de eischen des tijds” ware geen weelde. En als dan tevens de facchini wat vlugger en beleefder konden worden, zou de vreemdeling van zijn aankomst te Florence een aangename herinnering behouden.

Ik geloof, dat wel niemand, die in de stad aan de Arno des avonds om zeven uren zijn logement bereikt heeft, en die de laatste stralen der zon op het Palazzo Strozzi ziet schijnen, aan de uitnodiging om aanstonds de open tafel met zijn tegenwoordigheid te vereeren, zal voldoen.

Een wandeling door de stad, om althans de eerste nieuwsgierigheid te bevredigen, heeft dan meer aanlokkelijks.

Is dit nu Florence? Deze moderne straat, dit moderne square, deze moderne triomfboog? De onvermijdelijke Vittorio Emanuele staat in het midden van het plein, cafés en bierhallen, die niets Florentijnsch hebben, omgeven het. Het Palazzo Strozzi verbergt zich achter den triomfboog, als schaamde het zich voor dit onwaardige gezelschap.

Wij gaan verder, en bereiken de Via Calzajoli, die

de Piazza del Duomo en de Piazza della Signoria verbindt. De winkeliers beginnen hun licht op te steken, de wandelaars houden pantooffelparade. Amuzante omnibusjes sjokken over het effen plaveisel, uit groote platen graniet bestaande, voort. Een hoog gebouw staat, somber, tusschen de helder verlichte winkels; het heeft nissen, en op het druk verkeer zien Christus en zijn heiligen verwonderd neder, alsof zij niet begrijpen, waarom zij in die nissen geplaatst werden. De H. Marcus heeft een tingeltangel recht over zich. Dit is Or San Michele.

Plotseling komt uit een zijstraat een vreemde stoet. Een zwarte gedaante met een wasflambouw gaat vooruit, daarachter dragen andere gedaanten een baar. De gezichten zijn bedekt met kappen, waaruit slechts de oogen te voorschijn komen. In snellen pas beweegt zich de stoet door het druk gewoel, zonder dat iemand zich om de zonderlinge optocht bekommert. Wij volgen de dragers, en zien hen, op de Piazza del Duomo gekomen, een huis binnengaan, welks deuren achter hen gesloten worden, nadat de flambouw, door haar op de straatsteenen heen en weer te wrijven, is uitgedoofd. Het was de Broederschap der Misericordia, in 1244 door Pietro Borsi gesticht, die wij hier aan den arbeid zagen. Haar leden verleen onmiddellijke hulp aan zieken en gewonden, waar dit verlangd wordt.

En dat is nu de kathedraal, met het baptisterium en den klokkentoren, door Ruskin zoo geestdriftig beschreven! Electriche trams omgeven de gebouwen, onverschillig dreuntelen de wandelaars over het plein.

Wij keerden naar het logement terug, peinzende over het groote verschil tusschen de stad, zooals wij ons die hadden voorgesteld en zooals zij werkelijk is.

Den volgenden morgen gold ons eerste bezoek het Palazzo Strozzi. De forsche rustieke architectuur van Benedetto da Majano mist ook thans nog haar werking niet, al is de Via Strozzi verbreed, en tot een hoofdader van het verkeer gemaakt. Toch heeft die verbredening ten gevolge gehad, dat nu meer dan vroeger in het oog valt, hoe de beroemde kroonlijst naar Cronaca aan den zijgevel achterwege is gebleven. Alleen de gevel aan de Piazza Strozzi is van deze bekroning voorzien. Op het oogenblik is men bezig de lijst te herstellen.

Een vroolijk verblijf is dit paleis niet. De binnenplaats is betrekkelijk klein, en ofschoon Cronaca haar met fraaie zuilen, pilasters en balustrades versiert heeft, maakt zij toch een somberen indruk.

Van het Palazzo Strozzi richtten wij onze schreden naar de Via Calzajoli, om de kerk Or San Michele te bezoeken. Men ziet aanstonds, dat dit gebouw oorspronkelijk niet voor den eredienst bestemd kan geweest zijn. In 1284 richtte Arnolfo di Cambio het op, toen de Florentijnen een graanbergplaats behoeften. Pas in de veertiende eeuw werd de verdieping gelijkstraats als kerk ingericht. De vijftiende eeuw versierde de nissen met beelden. Het beroemdste daarvan, de St. Joris van Donatello, is naar een museum overgebracht en door een afgietsel vervangen. Het mag zeer eigenaardig heeten, dat dit meesterstuk in een der meest achteraf gelegen nissen werd opgesteld. Het schijnt, dat Donatello's tijdgenooten de groote waarde van dit beeld niet beseften.

Aan den voornaamsten gevel, die aan de Via Calzajoli, werd de H. Lucas van Giovanni da Bologna opgesteld, ofschoon dit beeld niet bijzonder geslaagd is. Ook de H. Steven van Lorenzo Ghiberti, die de pendant van het vorige beeld vormt, kan de vergelijking met Donatello's werken niet doorstaan.

De middenste groep stelt Christus met den onge-

loovigen Thomas voor. Andrea Verrochio heeft hierin een proeve van zijn kunst gegeven. Christus is een grootsche figuur, met vriendelijk, doch ernstig gelaat, Thomas een dier schoone jongelingen, zooals Lionardo ze zoo vaak heeft afgebeeld. De groep zou nog meer voldoen, als de beeldhouwer de plooiën der gewaden eenvoudiger had gehouden. St. Marcus en St. Petrus van Donatello, twee uiterst karakteristieke figuren, zijn veel rustiger gedrapeerd.

Het inwendige der kerk is bijzonder laag van verdieping en het maakt daardoor een ongewonen indruk. De aandacht wordt aanstonds getrokken door de prachtige altaaroverhuiving aan de zuidzijde, het voornaamste werk van Andrea di Cione, gezegd Orcagna, in 1359 voltooid. De Gothische stijl is voor de architectuur gebezigd. Behalve beelden van engelen en profeten ziet men hier ook reliefs, welke taferelen uit het leven van Maria voorstellen. Orcagna's werk onderscheidt zich door de goede verhoudingen, de levendige uitdrukking op de aangezichten en de smaakvolle plooiën der gewaden. De beeldhouwer heeft de natuur met ijver bestudeerd; hij toont zich hier de wegbereider voor de groote meesters, die Florence in de 15e eeuw zou opleveren.

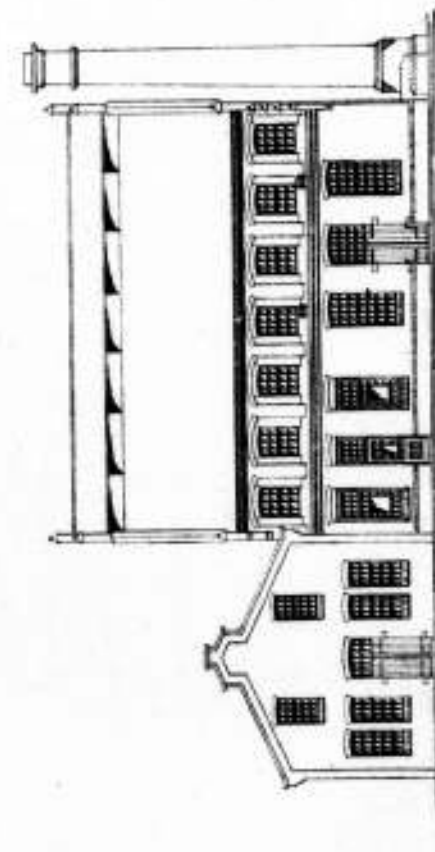
De beroemde kathedraal van Florence, Santa Maria del fiore, heeft ons teleurgesteld. Die teleurstelling werd in de eerste plaats veroorzaakt door den nieuwen gevel, met veel zorg en kosten in den geest van het overige gebouw. De personen, die geld voor dezen gevel gaven, en wier namen of wapens men erin ziet uitgehouwen, hebben vermoedelijk gemeend een zeer goed werk te doen, toen zij de koorden hunner beurzen ontsloten. Maar ware deze dorre, onechte 19e-eeuwsche Gothiek niet beter achterwege gebleven? Zij heeft geen de minste kunstwaarde. Een kleine twintig jaar geleden bestond het plan, ook de kathedraal te Milaan zulk een gevel te schenken. De Voorzienigheid heeft toen de uitvoering van dit plan belet, door den vervaardiger van het bekroonde ontwerp een vroegtijdigen dood te doen sterven. Florence is minder gelukkig geweest; zijn hoofdkerk werd afgemaakt in onzen stijllozen tijd. Wanneer de gevel was uitgevoerd naar de bedoeling van de oorspronkelijke ontwerpers, dan had hij een ander silhouet gekregen dan nu.

In de zoogenaamde Spaansche kapel van Santa Maria Novella, die wij later bezochten, zagen wij een belangwekkend fresco uit de 14e eeuw, waarop Santa Maria del Fiore als voltooid is afgebeeld. De gevel doet hier aan die der kathedralen te Siena of te Orvieto denken. Het bekronend fronton staat in geen verband tot de daar achter aanwezige kap, terwijl door fialen aan de omtreklijn veel levendigheid is gegeven.

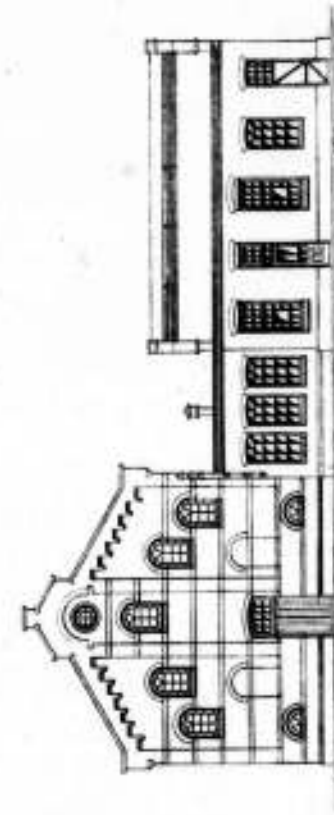
Zooals de gevel thans uitgevoerd is, heeft hij leelijke lijnen. Boven de zijbeuken is de waterpasse bekroning voortgezet, boven den middenbeuk de dakschuinte gevolgd. En langs die lijnen werd, onzinnig genoeg, de door Ruskin zoo bewonderde kroonlijst eenvoudig voortgezet. In de hoofdlijnen van den gevel is iets dat aan het monument op den Dam te Amsterdam herinnert; Teta van Elven had dit ontworpen als een midden-evenredige tusschen het fronton van Jacob van Campen en de transeptbekroning van de Nieuwe Kerk. De Florentijnsche bouwmeester heeft mogelijk iets soortgelijks bedoeld. Over de stijlloosheid van het moderne beeldhouwwerk zullen wij maar zwijgen.

De kathedraal is, wanneer men haar meer van de oostzijde beschouwt, zoodat de gevel uit het oog verdwijnt, wel indrukwekkend. Doch Ruskin had gelijk,

UITBREIDING GEMENTECASFABRIEK TE WORMERHVEN

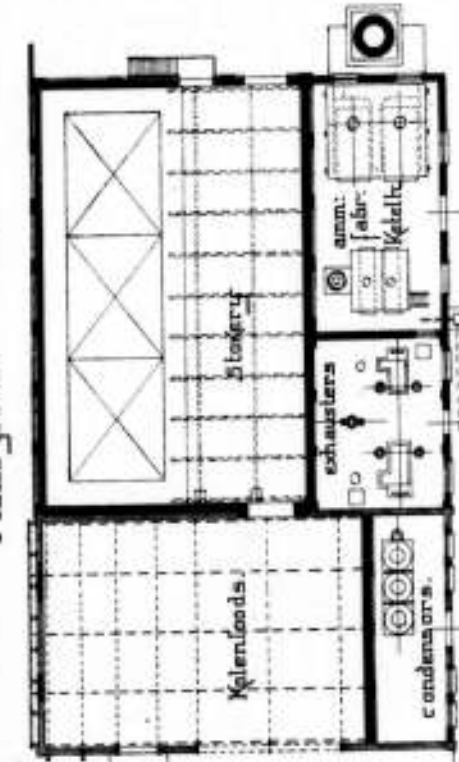

Gevels Condensatorgeb. Exhausters Amm.fabr. Ketelh. Stokerij.

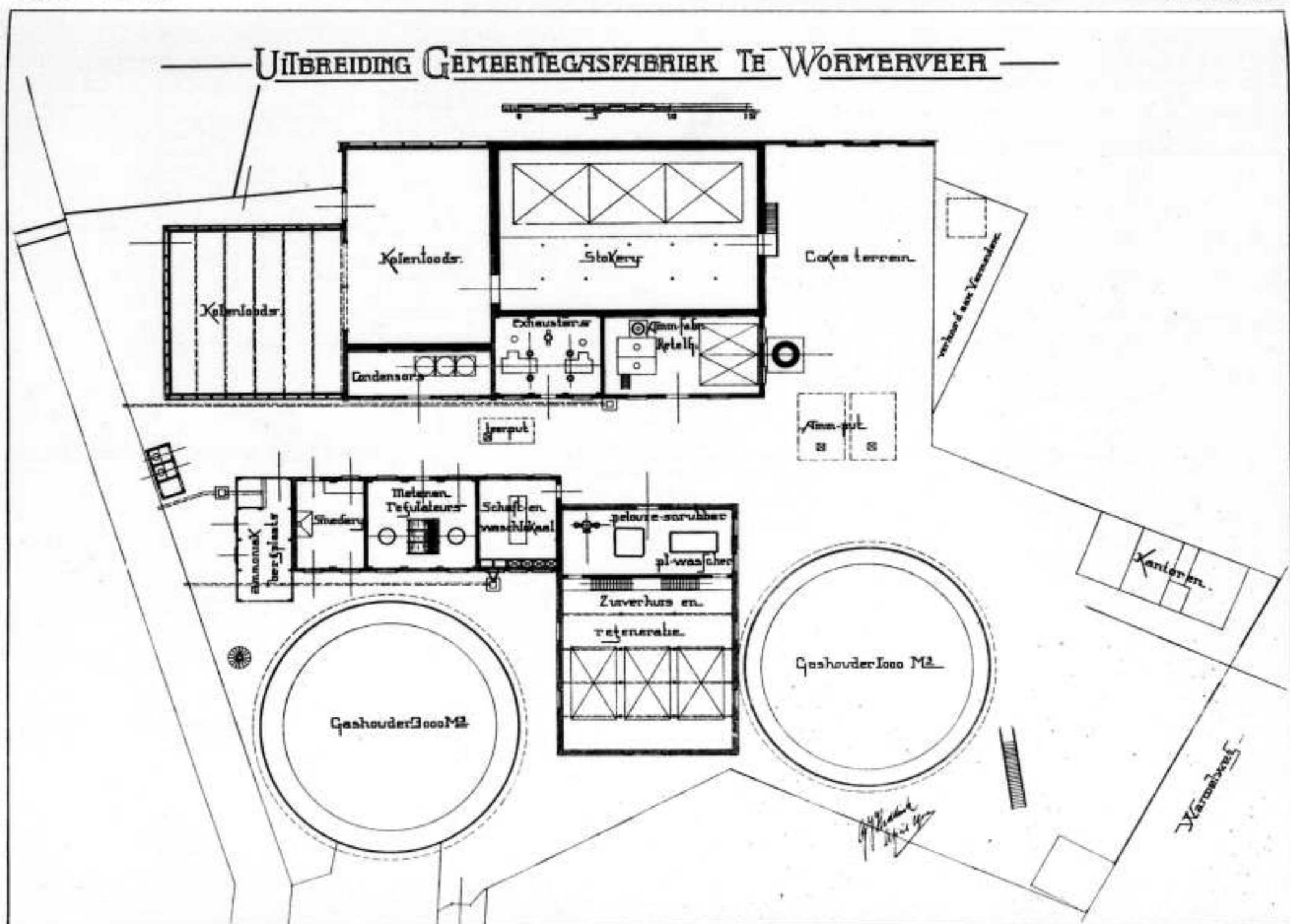
Pelauze-sor, Plaatsw. Schafflootjeal Meter en Ref. Smedery

Platte grond.

Platte grond.

toen hij beweerde, dat er slechts enkele standpunten zijn, vanwaar men de massa overzien kan. De bekleeding der muren met veelkleurig marmer maakt een eenigszins onrustig effect, ofschoon de tijd veel gedaan heeft om de verschillende tinten ineen te doen smelten. De achtkante koepel boven het kruis, het meesterstuk van Brunelleschi, beantwoordt niet geheel aan de verwachting. De tambour is wat laag, en zijn marmeren bekleeding is onvoltooid. Welke bedoeling de bouwmeester met het bovendeel van den tambour gehad heeft, is niet duidelijk. Misschien zou een kroonlijst, doch dan van anderen vorm dan die der zijbeuken, aan het silhouet van den koepel ten goede zijn gekomen. De koepellijn is fraai, doch de lantaarn voldeed ons minder. Ook de bedekking met pannen verhoogt het aanzien niet.

De groote bewondering, die Ruskin voor Giotto's klokkentoren toont, zal door ieder deskundig beschouwer van dit monument worden gedeeld. Slechts de bekroning, een tamelijk vlak pannendak en een vlaggestok, zou men anders wenschen. Wij hebben den toren beklommen, en toen gezien, dat het dak slechts een nooddak is, zoodat de ontwerpers een andere bekroning bedoeld moeten hebben. De steenen trappen zijn in de dikke muren aangebracht. Onder de klokken, die de toren bevat, zijn er enkele uit de 14e eeuw. Over de fraaie beeldhouwwerken, waarmede het benedendeel van den toren versierd is, werd reeds zooveel gezegd, dat wij daaraan niets behoeven toe te voegen.

Giotto, die den klokkentoren ontwierp en ook ten deele uitvoerde, was een universeel genie, daar hij ook als beeldhouwer en schilder meesterwerken gemaakt heeft. Wel is waar schijnt hij aan den toren niet zelf den beitel gevoerd te hebben, maar toch de teekeningen of de modellen zijn van zijn hand. De versiering bedoelt een voorstelling van de ontwikkeling der menschelijke beschaving te geven. Beneden is de schepping en het leven der eerste menschen de stof. Dan wordt de strijd van den mensch met de natuur verbeeld, hooger krijgen kunsten en wetenschappen een plaats en bovenaan is het doel van alle menschelijk streven, volgens de middeleeuwsche opvatting het bereiken der christelijke deugden, verzinnelijkt.

De beelden van evangelisten, profeten, aartsvaders en andere bijbelsche personen, later aangebracht, hebben niet in Giotto's bedoeling gelegen. Verscheidene zijn het werk van Donatello, die, door rekening te houden met het standpunt, vanwaar men ze zou zien en door daarnaar de verhoudingen, de gebaren en de min of meer uitvoerige behandeling te regelen, zijn meesterschap toonde. Al van ouds zijn de David en de Jeremias beroemd; ook Donatello schijnt over deze scheppingen voldaan te zijn geweest, omdat hij ze van zijn naam voorzien heeft. David, een oud man uit het volk, heet nog steeds in de wandeling „il zuccone", de kaalkop. Met de bestaande overleveringen heeft Donatello hier geheel gebroken; de waarheid ging bij hem boven de traditie.

Santa Maria del fiore maakt, van binnen, niet den indruk, die men verwachten zou, als men het gebouw door afbeeldingen heeft leeren kennen. Het interieur is somber, grijs en leeg. Daar de vensters van de koornissen en de zijbeuken door oude en nieuwe gebrande glazen bijna geen licht doorlaten, zoo valt dit alleen door de ronde openingen boven den middenbeuk en onder den koepel naar binnen. De muren, van de „pietra serena" opgetrokken, die bij Montelupo gebroken wordt, hebben de vaalgrijze tint, welke die steensoort eigen is.

Van de kunstwerken, die de kerk bevatte, zijn er verscheidene naar een afzonderlijk museum overgebracht. Misschien toont daarom het inwendige zoo kaal. Achter het hoofdaltaar is evenwel nog altijd Michelangelo's *Pieta* opgesteld, een werk uit des meesters laatsten tijd. De opvatting is ongetwijfeld grootsch, doch de ongelijke, haast onzekere wijze, waarop de groep is uitgevoerd, doet aan de zwakheid des ouderdoms denken. In den romp van den dooden Christus zijn prachtige brokken, doch de beenen, spichtig en mager, passen niet bij de forsche gespierde armen. Jozef van Arimathea, die het lijk in zijn armen houdt, is een mooie figuur, doch het gezicht van Maria en ook dat van Christus is te nauwernood aangelegd. Het hoofd van Maria schijnt zelfs verhaakt. Daarentegen is de jonge vrouw, die aan de andere zijde geknield ligt, Michelangelo wel waard. De verlichting van de groep is zeer ongunstig.

De kathedraal bevat, in de reliefs, die de borstwering om het hoofdaltaar versieren, belangrijke werken van Baccio Bandinelli, de Florentijnsche goudsmid, die als beeldhouwer zijn tijdgenoot Michelangelo naar de kroon wilde steken. Sinds Vasari vermeld heeft, op hoe onwaardige wijze Bandinelli zijn afgunst jegens den grooten meester toonde, wordt den goudsmid veelal talent ten eenenmale ontzegd. Maar de reliefs hebben groote verdienste; de figuren zijn goed gecomponeerd, eenvoudig opgevat, en de eigenaardige moeilijkheden van den reliefstijl werden op gelukkige wijze overwonnen. Ook het beeld van St. Pieter, in de middenste koorkapel, is een uitmuntend werk en vertoont volstrekt niet de gemaniereerdheid, die Vasari den kunstenaar verwijt.

De deur, die naar de noordelijke sacristie leidt, is van brons en door Luca della Robbia, die zich anders voornamelijk bezig hield met het maken van reliefs in gebakken aarde, versierd. In tien vakken zijn hier zittende beelden van Maria, Johannes den Dooper, evangelisten en kerkvaders aangebracht. De opvatting is edel, en vooral de behandeling der draperien mag uiterst gelukkig genoemd worden. Men zou deze reliefs echter onder een beter licht moeten zien, dan zij nu hebben, om ze goed te kunnen genieten.

Waarschijnlijk is het Museo di Santa Maria di Fiore achter de kerk, ingericht om aan dit bezwaar van ongunstige verlichting tegemoet te komen. In dit museum, dat slechts tegen betaling van een lire toegankelijk is, heb ik heerlijke uren doorgebracht. De stroom der toeristen schijnt het voorbij te gaan, althans in al den tijd dat ik er was vertoende zich geen ander bezoeker.

In de benedenzalen bevinden zich oude kapiteelen, een fragment van een renaissance deurondlijsting, terra cotta's uit de school van della Robbia. Op de trap ziet men fraaie reliefs van Bandinelli, heiligen en profeten, die hier veel gunstiger uitkomen, dan in de kathedraal.

En nu treedt men in een groote zaal, van boven verlicht, tegen wier achterwand Donatello's beroemde orgelgalerij is aangebracht. De borstwering daarvan prijkt met de kindergroepen, die al van oudsher zoo bewonderd zijn. De beeldhouwer heeft blijkbaar engelen willen voorstellen, althans de meeste kinderen zijn van twee kleine vleugels voorzien. Maar de figuurtjes in levendige beweging, zijn zoo naar de werkelijkheid gevolgd, dat men die vleugeltjes bijna niet opmerkt. De reliefs komen sterk uit den fond, die, waarschijnlijk opdat de figuren op de vroegere plaats in de donkere kerk beter zouden uitkomen, als mozaiek is ingelegd. Ook de eenigszins gechar-

geerde uitdrukking van sommige aangezichten zal in de oorspronkelijke verlichting haar verklaring vinden.

Ook de reliëfs van Luca della Robbia zijn in deze zaal opgesteld. De kinderen, die men hier ziet, verschillen zeer van die, door Donatello gebeiteld. Ondanks hun vleugelen zijn de laatste echte wildebrassen; die van della Robbia daarentegen, ofschoon ook naar de werkelijkheid gevolgd, hebben iets zoetelijks, ik zou haast zeggen, iets van brave Hendrikken. Dit neemt niet weg, dat er fraaie groepen onder voorkomen, bijvoorbeeld die der vijf zingende jongens, die zoo natuurlijk zijn, dat eene hedendaagsche zangleerare bij het beschouwen der groep kon zien, hoe in de 15e eeuw het onderwijs in haar vak werd gegeven.

Een belangrijk stuk, al kan het niet bij de vorige halen, is het gedreven zilveren altaar van Antonio del Pollajolo, die het werk van oudere meesters voortzette. Het zou mij te ver voeren, indien ik al het merkwaardige, in het museum aanwezig, opsomde. Slechts nog een enkel woord over de zaal met teekeningen en modellen. Hier vindt men al de projecten, van 1864—1867 voor den kathedraalgevel ingezonden, en waaruit blijkt, dat het lang niet het beste was, dat ten slotte werd uitgevoerd. Interessant was ook een tekening, die den gevel voorstelt zooals hij was in de 16e eeuw. Reeds toen maakte men ontwerpen voor den gevel, want wij vinden er hier van Gian Antonio Dosio, van Gherardo Silvani, van Bernardo Buontalenti, van Gian Bologna. Al deze meesters hebben den stijl van hun tijd gebruikt. Was een hunner projecten uitgevoerd, de kerkgevel zou beter voldaan hebben dan de tegenwoordige, die uit de 14e eeuw afkomstig wil schijnen en toch pas in de 19e eeuw gemaakt werd.

(Wordt vervolgd.)

TECHNISCH ONDERWIJS.

Wat uw Indische lezer in uw vorig nummer mededeelde, was mij niet onbekend. Zoogenaamde „vrije studie“ is aan de Polytechnische School mogelijk, en ik herinner mij verscheidene personen, die haar indertijd beproefd hebben.

Of echter deze „toehoorders“, die al naar zij lessen bijwoonden, die gegeven werden éénmaal 's weeks, tweemaal, driemaal, vier of meer malen“ bij den aanvang van elk studiejaar $f 10$, $f 20$, $f 30$ of $f 40$ “ betaalden, wil van hun geld hebben gehad, is een andere vraag.

Heeft alleen dorst naar wetenschap hen naar de Delftsche bronnen gedreven, dan is het mogelijk dat die dorst gelescht werd. Maar wenschten deze leergerigen tastbare resultaten van hun verblijf in de Prinsstad te zien, dan kwamen zij bedrogen uit.

Want al mochten zij in het door hen gekozen onderdeel der techniek ook zóó uitmunten, dat de professor zijn hoed voor hen afnam, een diploma kon hen niet worden uitgereikt. En wat beduidt een technicus zonder diploma?

Uw Indische lezer zal van de nietswaardigheid van zulk een technicus wel overtuigd zijn. Immers zoo ergens dan is het in het schoone Insulinde, dat alleen het gediplomeerd zijn iemand recht geeft om mede te spreken.

W.

VAN DE PARIJSCHЕ TENTOONSTELLING.

Een van de grootste werken, waartoe de wereldkermis aanleiding gaf, was de „Pont Alexandre III“. Of eigenlijk was deze brug reeds lang in ontwerp

gereed, toen er omtrent de tentoonstelling nog maar vage denkbeelden bestonden.

De Compagnie de l'Ouest had het plan hare lijnen tot de Esplanade des Invalides door te trekken, en daar een groot station te bouwen. Om dit station in verbinding te brengen met de Champs-Élysées zou de Maatschappij, ter hoogte van de Rue de Contantine, de Seine overbruggen. Maar de ontwerpers der tentoonstelling vonden goed, het Palais de l'Industrie af te breken en een deel van de Champ-Élysées en de Esplanade des Invalides als terrein voor hun gebouwen te gebruiken. Toen werd een brede brug in de as der Esplanade een noodzakelijkheid. De Maatschappij werd van hare verplichting tot het bouwen der brug tegen betaling van een flink bedrag ontslagen en de brug werd door den Staat gemaakt. Van de gelegenheid, dat de Russische Keizer te Parijs was, toen de landhoofden der brug onderhanden waren, werd gebruik gemaakt, om dezen vorst een gedenksteen te doen plaatsen. Zoo verkreeg zij den naam van Pont Alexandre III.

Ter plaatse, waar de brug ligt, is de Seine ruim honderd meters breed. De drukke scheepvaart mocht geen belemmering ondervinden, en daarom moest de doorvaarthoogte zoo groot mogelijk worden. Doch, zou men aan de perspectief der nieuwe avenue in de as van de Esplanade geen schade doen, dan mocht het bruggedek toch niet hooger komen dan het vlak der Seinekaden.

Het bleek niet mogelijk, aan deze beide eischen te voldoen. Daar als vorm der brugliggers een boog gekozen werd, kon alleen in het midden de verlangde doorvaarthoogte verkregen worden. En dit was daarenboven nog slechts doenlijk, door het bruggedek te welfen, zoodat de gewenschte perspectief niet geheel en al bereikt is.

Er zijn menschen, en hun aantal is vooral te Parijs talrijk, die de brug als een meesterstuk beschouwen. Er is op die beschouwing evenwel nog al het een en ander af te dingen.

Een brug als deze kan een verdienstelijk ingenieurswerk zijn, doch men moet niet beproeven, er een kunstwerk van te willen maken. Boogvormige liggers als die hier zijn toegepast, kunnen, als zij hun constructie, en niets meer, duidelijk laten zien, een bevredigenden indruk maken. Doch als men, zooals aan deze brug, al het mogelijke doet, om de constructie door ornamentatie aan het oog te onttrekken, dan is geen schoonheid daarvan het gevolg. Wat er, met de constructie alleen te bereiken valt, hebben indertijd de Eiffeltoren en de Machinegalerij getoond. Doch men denke zich het ijzeren geraamte van den toren bekleed op een wijze, als bij de brugliggers geschiedde, en men zal begrijpen, hoe dwaas zulk een streven is.

Te Amsterdam is de Blauwbrug, natuurlijk op zeer kleine schaal, een voorbeeld van een soortgelijke wijze van behandeling als de Pont Alexandre III ten deel viel.

Tusschen de steenconstructie van de landhoofden en de decoratieve ijzerconstructie der overspanning bestaat geen verband, althans niet in esthetischen zin. Ieder landhoofd is door een tunnel doorboord, om het verkeer langs de lage Seinekaden mogelijk te maken. Had de ijzerconstructie zich hier voortgezet, dan ware reeds veel gewonnen geweest. De landhoofden en de vleugelmuren der opritten, zeer stil gehouden, hadden dan geen nadeelig effect te weeg gebracht.

Maar juist het tegenovergestelde vond plaats. Door zeer in het oog vallende bossages deed men de steen-

constructie zich op hinderlijke manier opdringen. En, of dit nog niet genoeg ware, werden op ieder bruggehoofd twee vierkante reusachtige pylonen gesteld, met vier Louis XVI zuilen op de hoeken, een klassiek pedestaal, dito hoofdstel en eenige snuisterijen opgesmukt. Uit ieder der pedestallen groeit een tweede, en daarop zit telkens een kolossale vrouw. Op een kleiner pedestaal, wat verder, werd telkens een leeuw geplaatst, en op de pyloon een groep van verguld brons.

Al dit ornamentwerk is niet slecht gedaan, maar het is, om het zoo eens uit te drukken, met de haren er bijgeslept, en eigenlijk geheel overbodig. De vrouwefiguren stellen telkens Frankrijk voor, en wel het Frankrijk van Karel den Grooten, van Lodewijk XIV, van de Omwenteling en van heden. Wat de leeuwen beteekenen werd nog niet verklaard.

De liggers zijn vijftien in getal; zij bestaan uit segmenten van vloeijsij, die ter plaatse aan elkander werden geklonken. Daar het niet gewenscht was formeelen te gebruiken, omdat die de scheepvaart zouden hinderen, werd een ijzeren loopkraan boven de Seine gemaakt, die op de landhoofden heen en weder kon bewogen worden, en waaraan ieder spant kon worden opgehangen, totdat het geheel ineen was geklonken. Deze loopkraan was een hulpbrug, die de beide oevers verbond en waarop de eigenlijke hijschtoestellen zich bewogen.

Het is jammer, zooals wij reeds zeiden, dat men de constructie der liggers niet in het gezicht heeft gelaten, zóó als zij was. De festoenen van gegoten ijzer, die schelpen, visschen en dergelijken te zien geven, verfraaien de buitenste liggers niet. Ook de vliegende engelen, die in het midden zullen komen, kunnen geen aangename indruk maken.

De brug heeft drie en een half miljoen gulden gekost. Of Parijs voor dit geld inderdaad een monument van betekenis heeft gekregen, zal de toekomst moeten leeren.

NEDERLANDSCHE STEENHOUBERSBOND.

Deze bond heeft zich met een schrijven van den volgende inhoud tot de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst gewend:

De Nederlandsche Beeldhouwersbond heeft besloten voor het volgende uwe aandacht te vragen.

Tot heden heeft de beeldhouwer, die zijn werk aan den gevel moet verrichten, veelal met moeilijkheden te kampen, die dikwijls een storenden invloed op hem en zijn werk uitoefenen. Dit is vooral het geval, wanneer hij in het najaar en in den winter bij regen en sneeuw zijn werk zonder voldoende beschutting moet uitvoeren. Dat ziekte hiervan nogal eens het gevolg is, behoeft voorzeker geen nader betoog.

Nu hebben wel is waar eenige architecten reeds het ondoenlijke van deze werkwijze ingezien en een goed voorbeeld gegeven door den beeldhouwer tegen weer en wind te laten beschutten, doch dit vond niet altijd navolging. Meestal stuit de beeldhouwer in deze op den onwil van den uitvoerder of onderbaas van een bouwwerk.

Beleefd verzoekt daarom de Nederlandsche Beeldhouwersbond in deze den voortdurenden steun van al de architecten. Wellicht zou door een besteksbepaling de aannemer in gevallen als bovenbedoeld verplicht kunnen worden den beeldhouwer, die aan den gevel moet werken, op behoorlijke wijze tegen weer en wind te beschutten.

Vertrouwende, dat u dit verzoek ernstig zult overwegen, teekenen wij hoogachtend enz.

De Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst neemt dit schrijven op in het „Bouwkundig Weekblad“ en voegt er het volgende aan toe:

Niemand, die van dit schrijven kennis neemt, zal aangespoord behoeven te worden om aan het zoo voor de hand liggende verzoek gehoor te geven.

Niet alleen, dat de beeldhouwer het volste recht heeft om beschermd te worden tegen ruwe weersgesteldheid, het is ook aan geen twijfel onderhevig, dat het werk onder behoorlijke beschutting met meer toewijding zal worden uitgevoerd.

Bezwaren om aan het verzoek te voldoen, zijn bovendien niet groot; want, waar gelden uitgetrokken kunnen worden om beeldhouwwerken aan een gevel aan te brengen, daar kan meteen gezorgd worden, dat de geringe uitgaven beschikbaar zijn om een reeds bestaanden of toch noodzakelijken steiger tijdelijk dicht te timmeren.

Het heeft zijn nut, dat de Bond deze zaak onder de algemeene aandacht bracht.

Ongetwijfeld zullen nu ook zij, die — zeker niet uit onwil, maar omdat de zaak aan hunne aandacht is ontgaan — de gelegenheid lieten voorbijgaan, om in hunne bestekken bepalingen voor te schrijven tot beschutting van den beeldhouwer, thans allen hiertoe overgaan, wetende daarmede een goed werk te verrichten.

VEREENIGING TOT BEVORDERING VAN DE VAKOPLEIDING VOOR HANDWERKS-LIEDEN IN NEDERLAND.

Den 16en Juni werd in het gebouw der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst te Amsterdam de 9e algemeene vergadering van de in het hoofd dezes genoemde vereeniging gehouden. Zij werd geleid door den voorzitter der vereeniging, den heer G. A. Scholten te Tiel. Na de openingsrede werd het eere-lid, den heer H. J. de Groot, inspecteur van het middelbaar onderwijs en oud-voorzitter der vereeniging, een oorkonde aangeboden. Dit fraaie, op perkament gedrukte en met geteekende initialen versierde stuk, is ontworpen en vervaardigd op de ateliers van de Erven Tijl te Zwolle.

Als nieuw bestuurslid werd gekozen de heer A. Kerddijk, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal. De heer H. Ellens uit Arnhem, lid van een commissie voor het doen van pogingen tot het verkrijgen van een weduwen- en wezenpensioen, deelde mede, dat zich negentig leeraren tot 1 Januari 1901 hadden verbonden, 2 gulden te storten ten behoeve der achterblijvenden van hen, die in dit jaar mochten komen te overlijden, terwijl hij tevens duidelijk maakte welke plannen genoemde commissie koesterde omtrent het verkrijgen van een deugdelijk pensioenfonds. Hij verzocht daartoe namens de commissie geldelijken steun der vereeniging.

Het bestuur deed het voorstel voor dit doel dit jaar $f 100$ disponibel te stellen, dat door de bestuursleden J. Temme uit Haarlem en C. Zander uit Zwolle nader werd toegelicht en warm aanbevolen. Laatstgenoemde betuigde zijn algeheele instemming met de wijze van optreden der commissie, verheugde er zich over dat men begonnen was met daden en niet met woorden, en dat men bereid was zich eenige geldelijke opofferingen voor dit schoone doel te getroosten, al moest hij er dadelijk bijvoegen, dat het aantal toetredenden hem eenigszins had teleurgesteld, om ten slotte de hoop uit te spreken, dat de vergadering het voorstel van het bestuur bij acclamatie zou goedkeuren. Het voorstel werd zonder stemming aangenomen.

Door den heer J. Woudstra uit Lemmer werd nu de volgende vraag ingeleid: „Is het in het belang van de leerlingen bij het bankwerken dat door de ambachtsscholen het vuurwerken aan die leerlingen weinig of niet onderwezen wordt?”

In een rede, zowel om vorm als inhoud zeer verdienstelijk, werd de gestelde vraag beslist ontkennend beantwoord, een conclusie, die voor de hoorders trouwens geen verrassing meer kon zijn. De aanwezigen waren over de rede zeer voldaan. Ook de voorzitter bracht den spreker lof toe voor hetgeen hij ten nutte van het ambachtsonderwijs had verricht, terwijl de inspecteur van het M. O. eveneens den heer Woudstra dankte voor zijn met veel zorg en toewijding gehouden voordracht.

Hierna werd door den voorzitter medegedeeld, dat een commissie was benoemd voor het onderzoek naar de opleiding van leeraren aan ambachtsscholen, ingevolge de opdracht van de vorige gehouden algemeene vergadering en dat het bestuur voorstelde de leden dezer commissie vergoeding van reis- en verblijfskosten toe te kennen. Dit voorstel werd aangenomen. Eveneens werd goedgekeurd, op de eerstvolgende begroting een post voor vergoeding aan inleiders toe te kennen, waarna de vergadering met de gebruikelijke plichtplegingen werd gesloten.

Na het sluiten der vergadering brachten de leden gezamenlijk een bezoek aan het Museum van voorwerpen ter voorkoming van ongelukken en ziekten in fabrieken en werkplaatsen.

De vergadering werd bijgewoond door ruim 80 personen, die zowel uit het noorden als uit het zuiden des lands waren samengekomen. Dat dit getal zoo groot was is voor een groot deel te danken aan het groote nut van die vergaderingen, maar vooral ook aan de welwillende medewerking van de besturen van verschillende ambachtsscholen, omdat zij op dien dag gaarne vacatie geven, overtuigd als zij zijn, dat dit slechts kan zijn tot voordeel van het onderwijs.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

Afdeeling Amsterdam.

Vergadering van 13 Juni 1900.

Na het behandelen der ingekomen stukken werd mededeeling gedaan hoe de drie leden van het Hoofdbestuur der Afdeeling 's-Gravenhage zich genoodzaakt zagen hunne functiën naar te leggen, en werd door de 48 aanwezigen met algemeene stemmen een motie aangenomen, waarin de Afdeeling Amsterdam haar absoluut vertrouwen in die heeren uitsprak.

Een door het Bestuur gesteld antwoord aan het Hoofdbestuur betreffende regeling en verbetering van het „technisch onderwijs”, mocht de goedkeuring van allen wegdragen.

Hierna werd door den Voorzitter een kunstbeschouwing gehouden over Midden-Afrika, waarvan een fraaie verzameling photographiën aanwezig waren, ook circuleerde nog een collectie photographiën van uitgevoerde meubelen.

Besloten werd gedurende de maanden Juli en Augustus niet te vergaderen, waarna de Voorzitter, na opening der Vragenbus en rondvraag, met een woord van dank de druk bezochte vergadering sloot.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

s-GRAVENHAGE. Het in aanbouw zijnde wandelhoofd aan de zeezijde van het „Kurhaus” met toebehooren, moet, behoudens overmacht tengevolge van weersgesteldheid, gebouwd en voltooid zijn vóór 1 October.

Hoewel de mogelijkheid, ja waarschijnlijkheid, niet is uitgesloten, dat aan dat bepaald zal worden voldaan, zou de Maatschappij liever zien, dat haar werd vergund om, in dit seizoen enkel het eigenlijke hoofd voltooiende, den bouw van het feestgebouw uit te stellen tot in het voorjaar van 1901, als wanneer dat gebouw dan op 1 Juni 1901 voltooid zoude opgeleverd worden. Bij zodanige regeling zoude het eigenlijke wandelhoofd op 15 Augustus opengesteld worden voor het publiek, dat dan gevrijwaard zoude worden van den overlast dien het, bij voortzetting van het werk, zou ondervinden.

B. en W. hebben den Raad voorgesteld aan de voorschreven gewijzigde regeling van de werkzaamheden goedkeuring te hechten.

— Blijkens bij de Regering ontvangen mededeeling heeft zich in Bulgarije onder het eerepresidium van Z. K. H. den Vorst van Bulgarije een comité gevormd tot het oprichten te Sofia van een monument ter eere van de nagedachtenis van wijlen Tsaar Alexander II, Keizer van Rusland.

Genoemd comité heeft een prijkkamp geopend voor de vervaardiging van dit monument, waaraan de beeldhouwers van alle landen kunnen deelnemen.

Voor belanghebbenden ligt een programma van den prijkkamp ter inzage bij het bestuur van: de Maatschappij „Arti et Amicitiae” te Amsterdam (Rokin); de Vereeniging „Pulchri Studio” te 's-Gravenhage (Prinsengracht); de Vereeniging „Haagsche Kunstkring” te 's-Gravenhage (Hoerengracht); de Vereeniging „Kunstkring” te Rotterdam; de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage; de Academie van Beeldende Kunsten te Rotterdam; bij den hoogleraar-directeur van de Rijksacademie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, en bij de directoren van de kunstnijverheidsteekenschool „Quellinus” te Amsterdam en de School voor Kunstnijverheid te Haarlem.

(N. O. C.)

— Het Handelsblad meldt, dat de jury voor de schilderkunst op de wereldtentoonstelling te Parijs vier gouden medailles heeft toegekend aan de Nederlandsche afdeeling, en wel aan Meesdag, Breitner, Blommers en Weissenbruch.

HAARLEM. Het bestuur van den Nederl. Stambewerksbond heeft zich tot den Raad gewend met verzoek het daarheen te leiden, dat bij de aanstaande aanbesteding voor de gemeentelijke lichtfabrieken, de te leveren stalen worden gegund aan Nederlandsche fabrieken.

— In de Raadszitting waarin in beginsel werd besloten dat er hier zou komen een abattoir, werd dadelijk als de mening van den Raad uitgesproken dat het terrein in den Veerpolder, vlak bij de vuilnisbelt en de te bouwen lichtfabrieken, dat Burg. en Weth. er voor wilden aanwijzen, niet deugde. Burg. en Weth. gaven dit nu toe en stellen voor te koop een terrein aan het Zuiden buiten Spaarne, groot 55,000 M² voor de som van f 30,000.

LEIDEN. Nu er in den laatsten tijd veel gesproken wordt over de inrichting eener doelmatige verordening op het bouwen en de regeling van het toezicht daarop, verdient het aanbeveling om toe te zien welke bepalingen in andere steden in het leven worden geroepen. In het „Leidsch Dagblad” trof ons dezer dagen het volgende bericht, waarop de aandacht der bouwkundigen gevestigd wordt:

„Die timmert aan den weg maakt altijd veel gezeg.” Dit oude spreekwoord werd ook weer hier-ter-stede bevestigd. Immers, ten gevolge van opmerkingen, schreef de bouwpolitie den eigenaar van het café-restaurant „In den Vergulden Turk” voor, de draagkracht van den arkel en het balkon daarboven van zijn inrichting te beproeven door die te belasten. Hoewel de architect van het pand, de heer H. J. Jesse, zich tegen deze beproeving verzette, omdat hij de overtuiging had, dat de constructie van dien aard was, dat er in deze gemeente misschien weinig sterkere constructies zijn en hij zich er bovendien op beriep, dat het gebouw door de bouwpolitie was goedgekeurd, werd gedwongen toch tot de beproeving over te gaan, daar anders geen vergunning zou worden verleend tot de in-gebruik-neming van het balkon.

„De beproeving had hedenmorgen op echt Amerikaanse manier plaats; er waren daartoe ongeveer tweehonderd man opgetoetst, die den arkel en het balkon opgepropt vulden.

„Het resultaat der beproeving was in één woord schitterend, daar het bleek, dat de constructie desgevoerd nog een veel grooteren last zou kunnen dragen.

„Het behoeft wel niet gezegd te worden, dat de beproeving, die om halfnegen plaats had, een groot getal kijkers trok.

„Onder de aanwezigen merkten wij op den wethouder van publieke werken, den directeur der gemeentewerken, den inspecteur der bouwpolitie en veel bouwkundigen, alsmede den eigenaar der inrichting, die zich gedurende den geheelen tijd der beproeving vooraan op het hoogste balkon bevond.”

— De navolgende studenten der Polytechnische School zijn tot hunne praktische vorming gedurende de zomervakanties door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid als buitengewoon opzichter aangesteld, te weten: G. Leijns Bakhoven, bij het maken eener steenglooing langs het Schapenland en het stellen van meerpalen langs de oude haven te Stavoren; G. J. van den Broek, bij de werken tot verbetering van de Vecht in Overijssel; J. C. F. van Sandiek, bij de kanaalverbrediging en oeververdediging der Zuid-Willemsvaart tusschen de sluizen 8 en 9; R. C. H. Schöngel, bij het bouwen van een woningblok voor sluispersoneel onder Engelen; A. Schotel, bij de verbetering van het Noordzeekanaal en wel bij het opruimen van de inrichtingen, vormende de bergplaats voor reserveduren der oude Noordzeesluizen te Velsen en het maken van een nieuwe berg- en herstelplaats voor deze deuren te IJmuiden; H. F. Streiff, bij het maken van een dubbele woning voor machinisten, van een steenkolenbergplaats en van een aanlegsteiger voor kolenschepen bij de nieuwe schutsluis te IJmuiden; H. C. Wasseling, bij den aanleg van een haven te Numansdorp; W. Hiebendaal, bij het herstellen van den schutsluis van het

kanaal door Voorne te Hellevoetsluis; F. 's Jacob en L. A. M. Ankersmit, bij den bouw eener brug over de Oude Maas te Spijkenisse; D. A. van Heyet, bij de herstelling van de taatsen en slagdorpen der groote sluizen van het kanaal door Zuid-Beveland; P. H. V. Bongarts en J. J. Canter Cremers, bij de werken van den Boven Rijn; P. Binkhorst en H. J. Boetje, bij de werken van Neder Rijn en Lek; Willem van Houten, bij de werken van den IJssel; C. Driessen en D. Meyer, bij de werken van de Maas; H. W. Dohna en J. H. Stravers, bij de werken van den Waterweg langs Rotterdam naar Zee; F. O. Wegener Sloeswijk, bij den bouw van het post- en telegraafgebouw te Nieuwe Pekela; J. Blackstone, bij den bouw van het directiegebouw der Rijkspostspaarbank te Amsterdam; P. J. W. J. van der Burgh, bij den bouw van het post- en telegraafgebouw te Ternaasten.

Door den Raad van Toezicht bij de spoorwegwerken: C. Mayil en J. H. A. Haarman, bij de werken van den bouw van een spoorwegbrug over den IJssel te Westervoort; G. W. ten Dam, bij de uitbreiding van het station Hengelo; W. F. de Wilde, bij de overkapping van het 2e perron te Tilburg en locomotiefwerkplaats aldaar; L. W. C. C. P. J. Velu, bij de uitbreiding van het station Nijmegen; J. W. Birnie, bij verschillende werken in de sectie Utrecht; L. Valk, bij onderhoudswerken aan bruggen.

Nog werd aan de studenten S. van Dorsser, A. J. Gouka Jr., G. E. Gravenhorst, C. A. Guffroy, W. H. D. de Jongh Dz., J. de Lange, C. L. van Nieu, F. P. C. S. van der Ploeg, B. F. P. Rümer en Th. C. van Wijngaarden de gelegenheid aangeboden praktisch werkzaam te zijn, onder leiding van den heer ingenieur C. Blanckvoort bij de mijnen in de omgeving van Heerlen in Limburg.

— Aflevering 6 van *De Natuur*, (uitgave van J. G. Broese te Utrecht), bevat Zwavelzuurrijke bij de groententeelt, door Dr. H. J. Calkoen. — Een eenvoudige Kinematograaf, door H. Jonker Cz. — De militaire luchtvaart, door G. — Eenige merkwaardige halo's, door Chr. A. C. Nell. — Lichte Planten, (vervolg en slot), door Dr. H. J. Calkoen. — Het nieuwe stelsel van telegraferen door Dr. H. J. Calkoen. — Het nieuwe stelsel van telegraferen door Dr. H. J. Calkoen. — De volgens Pollak en Virg, door Dr. A. van Hensseker. — De acetylenindustrie op haar tegenwoordig standpunt (vervolg), door Dr. L. Bleekrode. — Korte mededeelingen. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen. Algalterren, door Ant. Pannekoek. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: benoemd tot opzichter 2e kl. en toegevoegd aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling in het belang der bevoeling van de districten Werodjajeng en Kertosane (Kediri) de ambtenaar op non-activiteit H. J. Regeer; tot opzichter 3e kl. de ambtenaar op wachtgeld H. G. A. Hennevelt.

— Door den Minister van Waterstaat zijn: benoemd tot buitengewoon opzichter P. Vriesman Pz. te Petten, bij het egaliseren van den buitenduinroel, onder de gemeente Callantsoog, benoorden de Groote Kotten; J. A. Steins te Veghel, bij de werken tot uitvoering van de voorziening der boorden van het kanaal van Ter Neuzen; H. A. Nijssen te Zijpe, bij de werken tot het verruimen van het kanaal door Zuid-Beveland; A. J. van Weijnsbergen te Hoofddorp, bij de werken tot het maken van twee goederensteigers met toebehooren in de tramweghavens aan het Zijpe; P. J. Dheraigny, bij de werken voor de herstelling van de schutsluis van het kanaal door Voorne te Hellevoetsluis.

— Van de 14 sollicitanten voor de betrekking van eer-ten onderwijzer in het smeden aan de Ambachtsschool te Middelburg

Vervolg der Aankondigingen.

VIJFDAG, 29 Juni.

Charlois, door de bestuurders der Christelijke school aldaar: het vergrooten van de bestaande Christelijke school aan den Kerksingel te Charlois-Rotterdam. Inl. door den arch. B. Hooijkaas Jr.

Moogveenen, te 12 uren, voor The Griendtveen Moellitter Company Limited (Rotterdam) in het hotel „Thomas” aldaar: het graven van een kanaal met bijhoorende werken van uit de Hoogveenevaart naar de Schutstreek naar den spoorweg. Inl. door de opz. G. Witthart aldaar en P. J. van den Berg te Corvorden. Aanw. 29 Juni, te 10 uren.

DINSdag, 3 Juli.

Delft, te 12 uren, door de regenten van het meijeshuis: het bouwen van twee bouwmaatschappijen enz. op het landgoed „Oranjestein” één aan de Houtkade en één aan den Veenweg. Inl. en aanw. 29 Juni, te 11 uren.

WOENSDAG, 4 Juli.

Enschede, te 8 uren, voor G. J. v. Eack aldaar, in het café van J. Hamken: het bouwen

van 2 woningen op een terrein gelegen aan de Walhofweg. Inl. door J. H. C. Rosink. Aanw. in loco 4 Juli, te 11 uren.

DONDERDAG, 5 Juli.

's-Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth. ten raadhuise: het overkluizen van de Singelgracht tusschen de Elandstraat en de Kortenserkade en het maken aldaar van een grondraaijer voor de ruitering en van andere werken. Inl. aan de Gemeentewerf, Groenewegje. Aanw. 5 Juli, te 11 uren aan gen. werf.

VIJFDAG 6 Juli.

Klarenbeek (gem. Voorst), te 11 uren, namens den heer E. Krepel aldaar: het maken van diverse timmer- en metselwerken e. a. op en nabij het terrein der fabriek aldaar. Inl. aan de Gistelsche brouwwerij te Gistelo, door L. S. Smaijen te Klarenbeek, den besteder en G. Ten Raai te Twello. Aanw. in loco 30 Juni en 2 Juli te 2 uren.

VIJFDAG, 13 Juli.

Vlissingen, te 2 uren, door burg. en weth. ten raadhuise: het bouwen van een school voor

zijn tot een vergelijkend onderzoek opgeroepen de heeren E. A. Bouma, assistent-werkmeester in het Rijks opvoedingsgesticht voor jongens te Alkmaar; A. Brinkema, gediplomeerd hoofsmid te Wirdum, en P. de Hoo, te Schrans, bij Leeuwarden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter-Teekenaar, praktisch ervaren. Salaris naar bekwaamheid. Br. fr. lett. T.B., aan het Adv.-Bur. van G. Los, te Leiden. (Zie advert. in dit no.)

— Opzichter bij de exploit. der hoogdrukwaterleiding van 's Bosch. Jaarwedde f 1020. Sollicitatiën aan den burgemeester vóór 27 Juni.

— Teekenaar-constructeur voor een groote stoomketel- en machinefabriek in Noord-Brabant. Brieven onder n°. 9488 aan het bureau v/h. Algem. Nederl. Advertentieblad, 's Hage.

— Teekenaar op het bureau der Nederl. Hieldmaatschappij te Utrecht, bekend met teekenen van kaarten. Br. fr. aan den Directeur vóór 1 Juli 1900.

— Opzichter, bekend met rjs-steenglooing en aardewerken. Brieven franco, onder no. 16628, aan het bureau van de *Nieuwe Rottd. Courant*.

DIENTSTAANBIEDINGEN.

(Dienststaanbiedingen in beknopten vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Iemand zoekt plaatsing als bouwkundig teekenaar in of nabij Rotterdam. Brieven franco, letter B, boekhandel Noord-singel 68 Rotterdam. (1)

— Iemand, 22 jaar oud, bekend met bouwk. teekenen, zoekt plaatsing als „opzichter”. Br. fr. n°. 608, boekh. voorh. W. J. van Hoogstraten, Piet Heinstr. 29. (Zie adv. in dit no.) (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM.

3 Bouwk. teek., resp. 21, 22 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60, ± f 50 en f 60.

2 opz., resp. 23 j. en ongeh., 30 j. en geh., verl. sal. resp. f 70 en f 90.

5 opz.-teek., resp. 21, 23, 23, 24 en 26 j., ongeh., verl. sal. resp. f 40, f 70, f 80, f 80 en f 90 à f 100.

2 opz.-teek., resp. 26 en 35 j., geh. verl. sal. resp. f 110 en f 100.

4 werktuigk. teek., resp. 21, 19, 21 en 22 j., ongeh. verl. sal. resp. f 50 à f 60, f 50, f 50 à f 60 en f 70.

1 Werktuigk. electric, 29 j., ongeh., verl. sal. f 70.

1 Cpz.-landm., 38 j., ongeh., verl. sal. f 125.

2 Waterbouwk.-opz., 22 en 27 j., ongeh., verl. sal. f 60 à f 70 en f 70.

288 leerlingen aan de Joost de Moorstraat. Inl. door den gem.-bouwmeester. Aanw. in loco, 5 Juli, te 2 uren. (Zie advert. in dit no.)

DONDERDAG, 19 Juli.

Breda, te 12 uren, door burg. en weth. ten gemeentehuise: het maken der gebouwen voor Hoogers Burgerschool en Gymnasium en van terreininsluitingen aan de Nassaustraat. Inl. op het bureau der gemeentewerken te 9 uren. Aanw. in loco 13 Juli te 11 uren. (Zie advert. in dit no.)

ADVERTENTIËN.

Wordt gevraagd

zoo spoedig mogelijk, een praktisch ervaren **OPZICHTER-TEEKENAAR**. Salaris naar bekwaamheid. Br. fr. letter T.B., aan het Adv.-Bur. van G. LOS, te Leiden.

AANBESTEDING.**Stichten van een Schoolgebouw.**

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Vlissingen* zijn voornemens op **Vrijdag 13 Juli 1900**, des namiddags ten twee ure, ten **RAAD-HUIZE** dier Gemeente in het openbaar aan te besteden:

Het bouwen van een **SCHOOL** voor 288 leerlingen aan de **Joost-de Moorstraat** aldaar.

Bestek met twee teekeningen zijn tegen betaling van **f 1.80** van af 27 Juni e.k. te bekomen bij den Gemeente-Bouwmeester, bij wien tevens de noodige inlichtingen te bekomen zijn.

Aanwijzing op Donderdag 5 Juli e.k., des namiddags 2 uur op het terrein.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Breda* zullen op **Donderdag 19 Juli 1900**, des middags te 12 uur, ten gemeentehuize aldaar in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het maken derg. bouwen voor **Hoogere Burgerschool en Gymnasium** en van terreinsafsluitingen. Een en ander op een terrein aan de **Nassastraat**.

Aanwijzing in loco zal worden gedaan op **Vrijdag 13 Juli 1900**, des voormiddags te 11 uur, en inlichtingen zijn te verkrijgen op het bureau der gemeentewerken des voormiddags van 9 tot 12 uur.

Bestek met teekeningen zijn tegen betaling van **f 2.50** per stel ter gemeente-secretarie verkrijgbaar.

BREDA, 21 Juni 1900.

Namens Burgemeester en Wethouders voornoemd:

De Gemeente-Secretaris,
A. R. VERMEULEN.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 10 Juli 1900**, des namiddags ten 2^{1/2} uur, zal door de Architecten-Ingenieurs **A. W. WEISSMAN** en **P. H. VAN NIFTRIK** namens den Heer **H. H. EVERHARD** in het **AMERICAN HOTEL** te Amsterdam, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het bouwen eener **Stalhouderij met bovenwoningen** op een terrein aan de **Van Baerlestraat** te Amsterdam.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à **f 3.—** per stel bij **ROELOFFZEN, HUBNER & VAN SANTEN**, van 30 Juni 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten hunnen kantore **Plantage Parklaan 4** te Amsterdam.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

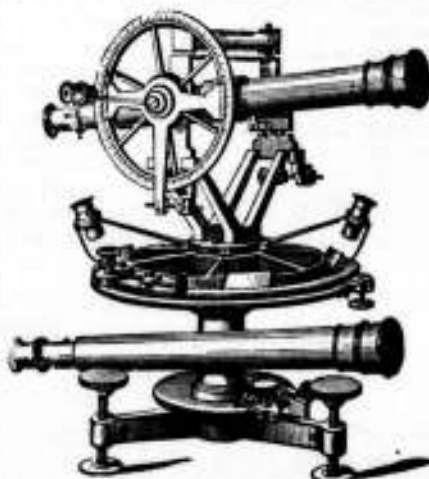
Kantoor: **150 De Huyterkade, AMSTERDAM**, Filiaal: **36 Rokin**.
Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van **SHANKS & Co.** te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete *Badinrichtingen*. — *Privat-lus inrichtingen*. — *Shanks Closets* zijn nog niet overtroffen. — *Porseleinen Badkuipen*, *Ijzeren Badkuipen*. — *Closets*, *Waschtafels*, *Urinoirs* enz. — **VERWARMING en VENTILATIE**.
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b.d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN **WATERPAS-HOEKMEET-**
EN ANDERE
INSTRUMENTEN.

VOOR **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN

ROLLUIKEN

van *hout* en van *staal*, in verschillende constructies. Prijsocouranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij **W. M. M. SCHOLTE**, Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy., DEN HAAG.

Kantoor **STATIONSPLEIN No. 9**,
(tegenover Station Hollandsche Spoor).

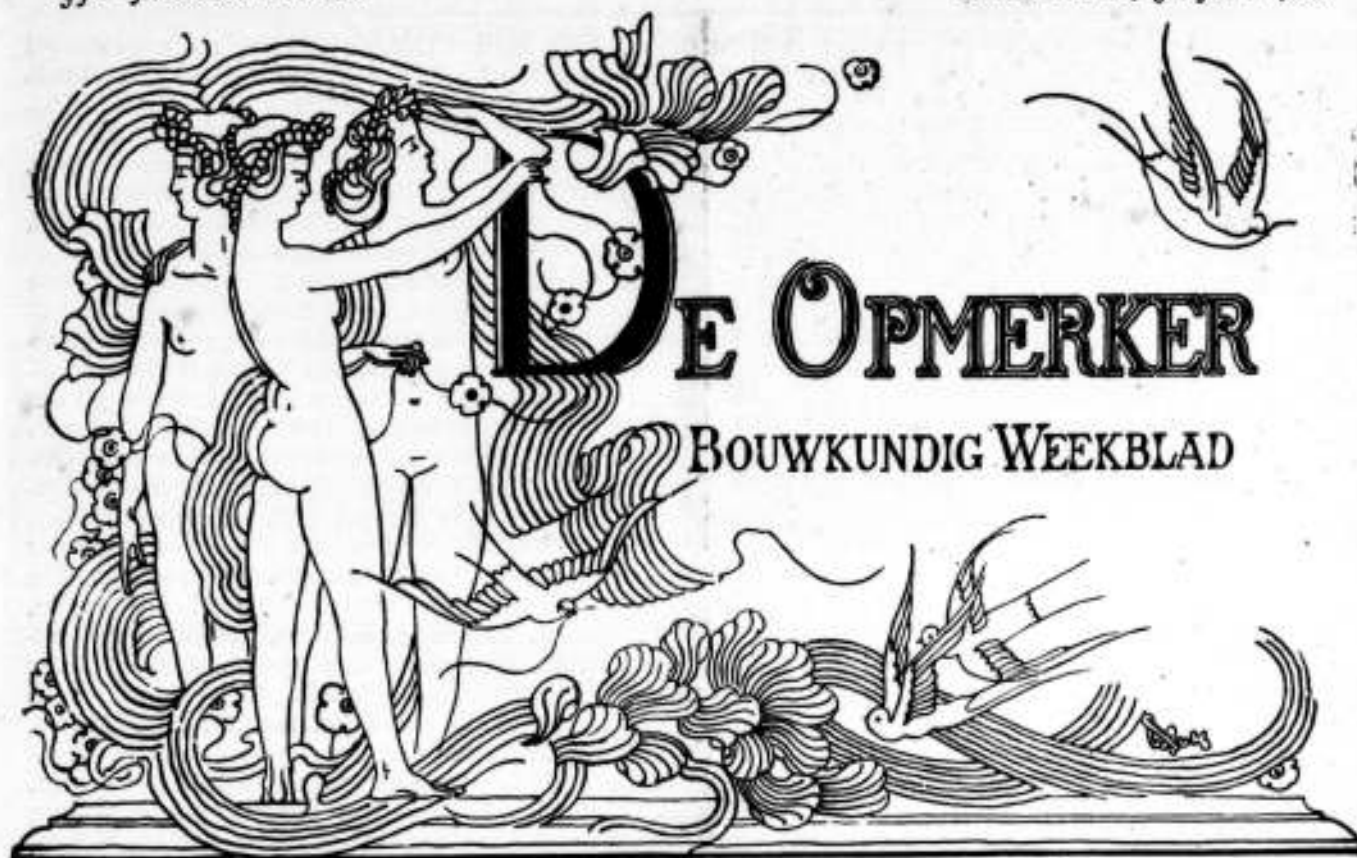
Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ, Rotterdam,

legt **Houtgraniet-Vloeren uit één stuk, zonder naden of voegen** in Vestibules, Gangen, Portalen, Kantoren, Keukens, Badkamers, Slaapkamers, Kinderkamers, Warandes, Serres, Ziekenzalen, Schoollokalen, Winkels, Magazijnen, Café's en Biljartzalen. Levert **Trap treden en Platen van elke gevraagde afmeting** voor Aanrechtbanken in Keukens, Toonbanken in Winkels, Bagagebalies in Stations enz.

Aanvragen, met opgave van grootte en bestemming, adresseere men **Wijnstraat 113-115 (Kantoor) ROTTERDAM.**

Platen van **1 x 1** en **2 x 1 M²** in **geel, rood, bruin en zwart**, dik 2 c.M. zijn voorradig. — Zie in *De Ambachtsman* van 26 Aug. 1899 het rapport geteekend **J. A. VAN DER KLOES**, op aanvraag verkrijgbaar.

Tor drukkerij der Naamloos Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 20e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland **f 5.—**; voor België **f 6.50** en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, **f 7.50**. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat **f 0.25**, zonder plaat **f 0.15**.

Advertentiën van 1 tot 6 regels **f 1.00**, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer **f 0.15**. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

(Vervolg van bladz. 196.)

Tegenover de kathedraal, aan de westzijde, staat het Baptisterium. Deze doopkapel is een achtkant gebouw van ongeveer 25 M. middellijn, door een koepel bekroond. Het is niet gemakkelijk te zeggen, uit welken tijd deze kerk afkomstig moet zijn. De aanleg wijst op de achtste of negende eeuw, maar de details doen vermoeden, dat er in de latere middeleeuwen veranderingen zijn aangebracht, terwijl de vensters met frontons daarboven uit de periode der Renaissance afkomstig moeten zijn. Van buiten is de architectuur betrekkelijk eenvoudig. Ieder vak van het achtkant heeft drie nissen met muurzulen daartusschen. Overigens is het effect verkregen door de afwisseling van kleur der marmeren bekleding, die in het laatst der 13e eeuw schijnt aangebracht.

De roem van het Baptisterium dankt het aan zijn deuren van brons. De oudste zijn die aan de zuidzijde. Andrea Pisano, een meester, die tot de andere kunstenaars van dien naam in geen familiebetrekking stond, doch alleen, evenals zij uit Pisa afkomstig was, heeft ze in 1336 gemaakt. Zij waren oorspronkelijk voor den hoofdingang bestemd, doch zijn later hier geplaatst. Acht-en-twintig paneelen worden door een samenstel van rechte en gebogen lijnen begrensd, en bevatten reliëfs, die het leven van Johannes den Dooper te zien geven. De acht andere paneelen zijn met zinnebeeldige voorstellingen gevuld. De wijze, waarop, door een paar figuren en eenig bijwerk, ieder tafe-

reel, volkomen duidelijk en juist voor de ruimte passend, is samengesteld, verdient hooge bewondering. In juist begrip van den reliëfstijl wint Andrea het zelfs van Ghiberti, die de andere deuren vervaardigde. Op de omlijsting van dezen ingang staat een groep, uit het laatst der 16e eeuw, die de onthoofding van Johannes den Dooper verbeeldt.

Vasari verhaalt uitvoerig den wedstrijd, die in 1401 tusschen de beste kunstenaars van Florence plaats vond, toen de tweede ingang, aan de noordzijde, van bronzen deuren voorzien zou worden. Den beeldhouwer was opgegeven het maken van een reliëf, dat Abraham's offerande zou voorstellen. De meeste reliëfs, toen ingezonden, zijn verloren gegaan. Slechts de twee, die door de beoordeelaars de beste geacht werden, bleven bewaard. Wij zullen ze later in het Museo Nazionale vinden. Lorenzo Ghiberti's reliëf werd het meest verdienstelijk gevonden, en in 1403 dezen meester het werk opgedragen. Bij deze deuren heeft Ghiberti in vele opzichten Andrea Pisano gevolgd, en zijn voorstellingen uit het Nieuwe Testament zijn eenvoudig gecomponeerd en fraai van lijnen. Boven deze deuren staat de prachtige groep, die Giovanni Francesco Rustici in het begin der 16e eeuw in brons goot. Johannes is in het midden predikende voorgesteld. Rechts staat een Farizeër, links een Leviet met aandacht te luisteren. Rustici heeft hier grootsche figuren weten te scheppen en toont zich een waardig leerling van Andrea Verrochio, in wiens werkplaats hij zijne studiën maakte. De Farizeër woelt met de hand in zijn baard; in de andere hand heeft hij een perkament, waarop de teksten staan, waarmede hij den prediker wil weerleggen. De kaalhoofdige Leviet is geheel en al gehoor. Ongemeen fraai behandeld zijn de draperieën.

Sinds Michelangelo verklaarde, dat de deuren, die

Ghiberti in 1452 voor de oostzijde van het Baptisterium maakte, waard zijn om den ingang van het Paradijs te vormen, past het hen, die ze aanschouwen, slechts, te bewonderen. Maar op het gevaar af, van voor een betweter te worden gehouden, moet ik hier als mijne meening te kennen geven, dat de deuren mij niet geheel en al voldeden. De tien tafereelen verbeelden geschiedenissen uit het Oude Testament, waarvan er soms verscheidene in één relief zijn samengevat. Maar deze reliefs zijn geheel als schilderijen gedacht, zoodat de figuren schijnbaar op verschillende plans staan, terwijl de achtergronden gevormd worden door perspectiefisch behandelde bouwwerken of landschappen. Hierdoor wordt aan den eigenlijken relief-stijl geweld gedaan. Want daar de beeldhouwer slechts met licht en schaduw kan werken, zoo moet hij noodzakelijk falen, als hij op een plat vlak wil weergeven, wat alleen door kleur kan worden uitgedrukt. Ghiberti heeft door deze wijze van behandeling een voorbeeld gegeven, dat later veel gevolgd is, en dus door tijdgenoot en nageslacht moet zijn bewonderd. Toch is de antieke reliefstijl, die van geen perspectiefische effecten weten wilde, de eenig goede.

Toen Michelangelo zijn uitspraak deed, zal hij minder de compositie der paneelen, dan wel de figuren afzonderlijk, op het oog gehad hebben. En inderdaad, de drapering is meesterlijk, de gebaren en bewegingen onderscheiden zich door ongemeene natuurlijkheden, terwijl ook het naakt voortreffelijk is weergegeven.

Bijzonder rijk versierd zijn de vellingen en de omlijsting der deuren. De eerste hebben kleine nissen met beelden, koppen en lofwerk op geregelde afstanden, de laatste prikken met festoenen van bloemen en vruchten, vazen en vogels. Hier openbaart zich de rijkdom der Renaissance.

Wanneer wij het Baptisterium binnengaan, dan zien wij aanvankelijk niet veel, omdat het licht door de kleine vensters en de opening van den koepel slechts schaars invalt. Langzamerhand wennen wij echter aan de schemering, en wordt het ons duidelijk, welk een eigenaardige constructie hier gevolgd werd. De acht hoeken toch vormen naar binnen springende, met pilasters versierde steunbeeren, die den koepel schragen. Daartusschen staan telkens twee Korinthische zuilen, die, met hun hoofdstel, de galerij dragen, welke slechts betrekkelijk weinig breedte heeft.

Boven de galerij begint het gewelf, dat met mozaïeken versierd is, die uit de twaalfde, dertiende, veertiende en vijftiende eeuw afkomstig zijn. De koornis, eveneens van mozaïeken voorzien, ligt aan de westzijde, tegenover den hoofdingang. Het is jammer, dat men van de mozaïeken wegens de slechte verlichting, bijna niets kan onderscheiden.

Aan de zuidzijde van de Piazza del Duomo bevindt zich de Loggia del Bigallo, een eigenaardig werk uit de 14e eeuw; het is wel nog Gothisch gedetailleerd, doch de halfcirkelvormige bogen en het overstekende dak wijzen reeds op de naderende Renaissance.

Dit gebouw den rug toegerende zien wij, boven Ghiberti's bronzen deur, de beroemde groep van Andrea Sansovino, die den doop van Christus voorstelt. Omstreeks 1500 gemaakt, geldt zij als des beeldhouwer's meesterstuk. Christus, met gekruiste armen en gebogen hoofd is een waardige figuur, niet overdreven gespierd, doch krachtig. Johannes, in een ruim gewaad gehuld, heeft een majestueuse houding. Jammer is het, dat, voor de symmetrie, in de 18e eeuw een plumpe engel aan de groep werd toegevoegd.

Aan de oostzijde van de kathedraal leidt de Via del Proconsolo zuidwaarts. Hier trekt het Palazzo

Nonfinito, waar het telegraafkantoor thans gevestigd is, onze aandacht. Het werd begonnen door Bernardo Buontalenti, een tijdgenoot van Vasari, in wiens details men reeds enkele Barokmotieven kan waarnemen. Later hebben Santi di Tito, Scamozzi, Caccini en anderen aan het paleis gewerkt, doch het is onvolleindigd gebleven, al werd het zoo goed mogelijk voor zijn tegenwoordige bestemming ingericht.

Wat verder in deze straat vinden wij de Badia, een kerk die uit een architectonisch oogpunt wel niet bijzonder belangrijk is, doch die eenige fraaie kunstwerken bezit. Het portiek aan de straat door Benedetto da Rovezzano, is een prachtig voortbrengsel der Renaissance van omstreeks 1500. Van Mino da Fiesole zien wij, behalve een relief, dat Maria met heiligen voorstelt, ook twee grafmonumenten, die de jaartallen 1466 en 1481 dragen. Het laatste der beiden werd door Ruskin zeer bewonderd; in het bijzonder de kinderfiguur noemt hij als meesterlijk gedaan. En ieder, die dit kunstwerk ziet, zal het met hem eens zijn.

De houten zoldering der kerk, met hare rijk behandelde caissons, maakt een rijken indruk, en daar het interieur overvloedig verlicht is, komen de fijne vormen goed uit. In een kapel aan de noordoostzijde, die overigens tamelijk eenvoudig is, wordt het meesterstuk van Filippino Lippi, het „Vizioen van den H. Bernhard" bewaard. De heilige zit in een rotsachtig landschap te schrijven, als plotseling de H. Maagd, door vier engelen vergezeld, hem verschijnt. Maria en de engelen zijn figuren, die met het beste, wat Botticelli voortbracht, op één lijn gesteld kunnen worden. Slechts op de compositie van het geheel zou aanmerking te maken zijn. De rechterhoek van de schilderij is wat leeg, daar hij door de figuur van den besteller, Francesco da Pugliese, die ter halver lijve boven de lijst uitkomt, slechts onvoldoende wordt gevuld. Als colorist toont Lippi zich hier den meerdere van Botticelli.

Tegenover de Badia is het Palazzo del Bargello het oudste der eigenaardige Florentijnsche paleizen, die meer vesting dan woning waren, gelegen. Vasari, de Italiaansche Van Mander, meldt, dat dit gebouw in 1250 door Lapo Tedesco begonnen werd en dat later twee Dominicanen, Fra Sisto en Fra Ristoro het werk voltooiden. Omstreeks 1300 werd het paleis den schout, den Podestà, als verblijf aangewezen, doch in de 17e eeuw deed men de fraaie zalen tot gevangennissen verbouwen, en hield de Bargello, het opperhoofd der gerechtsdienaren er zijn intrede. Sinds 1858 heeft een met zorg geleide verandering de 17e-eeuwsche gevangennissen doen verdwijnen. Nu is het Museo Nazionale in de ruime zalen gevestigd.

Daar het paleis aan nauwe straten staat, en zijn uitwendige vormen slechts zeer eenvoudig zijn, zoo is het haast onmogelijk er goede afbeeldingen van te maken. Doch teekenaars, schilders en fotografen hebben zich schadeloos gesteld op de binnenplaats. Op het oogenblik van ons bezoek waren zes dames en tien heeren bezig, die binnenplaats in waterverf, krijt, potlood of olieverf voor het nageslacht te bewaren. Het maken van zulke afbeeldingen is te Florence een industrie, die aan vele artisten zonder talent een broodje geeft. Reeds in Or San Michele (wat uw zetter in het vorig nummer Sanillichele spelde) zagen wij deze nijveren aan den arbeid om Orcagna's altaar te verschalken. Later zouden wij overal elders, waar vreemdelingen komen, de heeren en dames bezig vinden. Zij bieden u hun arbeidsproduct ten verkoop aan, en overvragen of laten zich afdingen, juist als de groenboer bij ons.

De binnenplaats is inderdaad zeer schilderachtig

Aan drie zijden wordt zij door arcades in twee verdiepingen omgeven, aan de vierde zijde gaat de bekende trap omhoog. De arcades hebben achtkante pijlers met de eigenaardige kapiteelen der Italiaansche gothiek versierd. De verschillende podesta's of bargelli hebben hunne wapenschilden tegen de muren doen aanbrengen, zoodat een heraldicus hier een rijk materiaal voor studie kan vinden.

De verzamelingen van het museum zijn zoo rijk, dat, wie als wij, voor de bezichtiging slechts één dag kan nemen, zijn aandacht bij het allervoornaamste moet bepalen. De verzameling van oorlogstuig, gelijkstraats in een groote zaal opgesteld, hebben wij slechts vluchtig beschouwd. Alleen een wapenrusting, door Pirro Sirrico voor Keizer Karel V gemaakt, deed ons een oogenblik toeven, om de rijkgeceleerde figuren, dieren- en bladversieringen te bewonderen.

In een zaal met goed bovenlicht treft men meesterstukken van Florentijnsche beeldhouwkunst aan. Sommige hebben een zuiver decoratief karakter, zooals een waschbak door een onbekend meester, de deuromlijsting door Donatello voor het Palazzo Pazzi gemaakt, en een andere van Benedetto da Rovezzano.

Maar ook andere werken van groote waarde bevinden zich in deze zaal. Allereerst de saterkop, die Michelangelo als knaap maakte, en die de aandacht van Lorenzo il Magnifico op zijn talent vestigde.

Hier staat ook het beeld van Bacchus, dat Michelangelo in 1497 door Jacopo Galli besteld werd. De god van den wijn is in beschenken toestand voorgesteld, waggelend naar iets grijpende, om zich aan vast te houden. De behandeling van het naakt is uiterst zorgvuldig.

Bartolommeo Ammannati is de vervaardiger der kleine marmeren Leda, die naar een groep van Michelangelo werd gevolgd. De forsche liggende vrouw herinnert aan de figuren, die de graven der Medici versieren. Zij heeft echter, zooals het onderwerp medebracht, iets veel zinnelijks dan deze. Geheel anders opgevat is een relief, door Michelangelo begonnen, doch onvoltooid gelaten. Het H. Huisgezin vormt het onderwerp; de figuren zijn hoogst eenvoudig, en hebben nog niet de gemaniëerde houdingen, die de latere werken van Michelangelo vaak kenmerken.

In deze zaal bevinden zich ook de fraaie paneelen van Benedetto da Rovezzano, die het leven van San Giovanni Gualberto in vijf hoog-reliefs weergeven. Wanneer men zich aan de perspectiefische achtergronden niet ergert, dan hebben deze reliefs, in „pictra serena" uitgevoerd, ongetwijfeld groote verdienste.

Men gaat nu naar de binnenplaats terug, waar, onder de galerij, eenige beelden van Michelangelo, Giovanni da Bologna, Baccio Bandinelli en Niccolò Tribolo zijn opgesteld. Tot de beste werken dezer meesters kunnen zij evenwel niet gerekend worden.

De trap leidt nu naar de galerij, die toegang geeft naar de verdieping. Hier zijn vijf tamelijk groote klokken opgesteld, die wij met groote belangstelling bezagen. De oudste, kenbaar aan haar groote hoogte en kleine middellijn, droeg alleen in Gothische majuskels het jaartal 1170. Een andere, van 1249, vermeldde Bartholomeus Pisanus als gieter. Op de derde, van 1317 stond de naam Puccius Florentinus. De beide laatste waren in 1670 door Giovanni Maria Cenni gemaakt. Deze laatste gieter heeft zijn werk naar den smaak zijns tijds rijk versierd. Midden op iedere klok bracht hij een hagedis aan, met zorg naar het leven gemodelleerd.

Ter gelegenheid van het vijfde eeuwfeest van Donatello's geboorte, in 1887, heeft men in de groote zaal, waar de Raad van Florence sedert 1300 bijeen

placht te komen, zooveel mogelijk werken van den beroemden beeldhouwer bijeengebracht.

Donatello, eigenlijk Donato di Betto Bardi, die van 1386 tot 1466 leefde, is de eerste naturalist, die de Italiaansche kunst heeft voortgebracht. Hij bekomert zich niet om bevaligheid van lijn, hij tracht geenszins de antieken na te volgen, maar hij wil de natuur slechts weergeven, zooals hij haar ziet. Vasari deelt verscheidene bijzonderheden uit de jeugd van den beeldhouwer mede; ongetwijfeld zijn die niet alle waar, daar de 16e-eeuwsche schrijver natuurlijk slechts op overleveringen kon afgaan. Zooveel is zeker, dat Donatello met Brunelleschi bevriend was en met hem een reis naar Rome ondernam. In 1400, als twintigjarig man, werd hem het maken van beelden voor den gevel en den klokkentoren der Florentijnsche kathedraal en voor den gevel van Or San Michele opgedragen.

Bijna achttien jaar was Donatello met deze werken bezig. De beelden, voor den gevel der kathedraal bestemd, bevinden zich nu in de oostelijke kapel dier kerk. Het zijn de vier evangelisten, die in zittende houding zijn voorgesteld, met opgeheven hoofd en de handen op de knie of op een boek. Doch terwijl Mattheus door Ciuffagni, Marcus door Niccolò d'Arezzo, Lucas door Nanni di Banco vervaardigd, niets individueels hebben, munt daarentegen Johannes, door Donatello gemaakt, door karaktervolle schoonheid uit. De figuur leeft, en zij moet Michelangelo voor den geest hebben gestaan, toen hij zijn Mozes schiep.

Het was een goede gedachte, in deze zaal, behalve de origineelen, die het museum reeds bezat, ook afgietsels van de overige werken van Donatello op te stellen. Daardoor kan de bezoeker zich een voorstelling maken van de veelzijdigheid des beeldhouwers. Hij zoekt vooral het krachtige, het levendige weer te geven en de waarheid gaat bij hem boven de schoonheid.

Hier staat het bronzen beeld van David, die het hoofd van den overwonnen Goliath onder zijn linker-voet heeft. Het geheel naakte lichaam is een meesterstuk van bootschekunst. Ook het uiterst vlak gemodelleerd relief op den helm van den reus mag bewonderenswaardig heeten. Donatello heeft geen enkele poging gedaan om zijn model te flatteren. Zelfs de al te magere armen, de al te spitse ellebogen gaf hij getrouw weer.

Het marmeren beeld van Johannes den Dooper, een mager man, is volstrekt niet geïdealiseerd. Misschien nog treffender in zijn realisme is het borstbeeld van Niccolò da Uzzano, dat naar de natuur gekleurd, dien 15e-eeuwschen Florentijn nog na zes eeuwen voor ons doet leven.

Het origineel van den St. Joris, voor Or San Michele gemaakt, is hier eveneens opgesteld. Men kan zich geen betere verpersoonlijking van de dapperheid denken. In het midden der zaal staat een afgietsel van het standbeeld, sinds 1444 door Donatello te Padua voor den Venetiaanschen veldheer Erasmo de' Narni, gezegd Gattamelata, opgericht. De krijgsman is meer dan levensgroot te paard voorgesteld. Dat het ruitersandbeeld van Keizer Marcus Aurelius den kunstenaar heeft geïnspireerd is aanstonds te zien. Maar van onmiddellijke navolging heeft Donatello zich toch onthouden. Alleen de kop van het paard heeft een antiek karakter; overigens is alles op de natuur bestudeerd.

In de zaal, die nu volgt zijn bronzen, ivoor-snijwerken, wapenen en schilderijen opgesteld, en dan komt men in de voormalige kapel. Hier brachten de ter dood veroordeelden hunne laatste oogenblikken

door, eer zij op de binnenplaats van het paleis terechtgesteld werden. De wanden zijn beschilderd door leerlingen van Giotto met de hel, het vagevuur en het paradijs, terwijl ook tafereelen uit het leven van de H. Maria Magdalena werden aangebracht. Een der figuren van het Paradijs gaat door voor een portret van Dante. De fresco's hebben veel door den tijd en door restauraties geleden. Maar de verschillende kerkmeubelen, hier bijeengebracht, verdienen een aandachtige beschouwing. Men vindt hier prachtig ingelegde banken en een lezeaar, door Benedetto Renzi in 1529 voltooid, twee 15e-eeuwsche kruisen van gedreven koper met email, de visschersring van Paus Paulus II, goudsmids- en mello-werk van Matteo Dei, Antonio del Pallajolo en Maso Finiguerra, die volgens Vasari, de uitvinder der kopergraveerkunst geweest zou zijn. Een beeldje van hout en een reliëf van kalksteen worden aan Albrecht Dürer toegeschreven, doch blijkbaar zonder grond.

Een zaal met ivoorsnijwerk, emails, en dergelijke kabinetstukjes, bevat voorwerpen, die voor den kenner zeker van groote waarde zijn. Wij brachten daar slechts een kort bezoek, om langer in de zalen der bronzen te verwijlen. Vele meesterstukken zijn hier opgesteld. Allereerst de reliëfs, door Filippo Brunelleschi en Lorenzo Ghiberti ter gelegenheid van den wedstrijd voor de deuren van het Baptisterium gemaakt. Abraham's offer is het onderwerp. Brunelleschi is in zijn vormen wat hard, en de compositie mist fraaie lijnen. De ezel op den voorgrond, die staat te grazen, valt te veel in het oog. Ghiberti is in geen dezer fouten vervallen. Het naakte lichaam van Isaac is door hem veel beter gemodelleerd, dan door zijn mededinger, de ezel heeft een meer ondergeschikte plaats. Toch heeft Brunelleschi den reliëfstijl beter begrepen dan Ghiberti, die door de rots op den achtergrond een perspectiefisch effect zocht, dat in de beeldhouwkunst niet bereikt kan worden. Het zijn de oude en de nieuwe school die zich hier met elkander meten. De nieuwe school behaalde de overwinning, wat niet wegneemt, dat de oude van betere grondbeginselen uitging.

In deze zaal vinden wij ook den David van Verrocchio. Was Donatello's beeld van dien herdersknaap krachtig, haast al te krachtig voor een zoo jong man als bedoeld werd, Verrocchio heeft David jeugdiger opgevat en daardoor natuurlijker gemaakt.

Benvenuto Cellini modelleerde het kolossale borstbeeld van Cosimo de' Medici, en heeft het karakter van dezen tweeden hertog van Toscane treffend weten weer te geven. Van Giovanni da Bologna is hier de beroemde Mercurius, waarvan een herhaling het voorportaal der Amsterdamsche eurs versiert. Dit beeld, in 1598 gegoten, was bestemd voor de Villa Medici te Rome, waar nu de Ecole des Beaux-Arts gevestigd is. Het zweven, het gedragen worden door den adem des winds is bijzonder schoon uitgedrukt.

Ook bij de terra-cotta's van de familie della Robbia, meest wit op blauwen grond, en de Madonna voorstellende, hebben wij lang vertoefd.

Al was dit museum het enige van Florence, de stad zou er waard om zijn, bezocht te worden. Maar aan de Arno is nog heel wat meer kunst te zien.

De Piazza della Signoria is eigenlijk een museum in de open lucht. Daar verheft zich het Palazzo della Signoria, een trotsch, weerbaar gebouw, van ruwe steenblokken opgericht, vierkant, met kleine vensters, en door tinnen gekroond. Een hooge toren steekt er boven uit, en de bovenste verdieping springt dreigend op kraagsteenen naar voren. Evenals te Bologna ziet men ook hier de idealen onzer nieuwste kunst-

richting verwezenlijkt. Maar of het te verdedigen is, dat men aan den Amstel in de twintigste eeuw gaat bouwen als aan de Arno zeven eeuwen vroeger, blijve in het midden gelaten. Zelfs Ruskin, die toch voor de Florentijnsche paleizen der middeleeuwen zulk een groote bewondering koesterde, moest erkennen, dat de omstandigheden, die tot hun bouw geleid hadden, zich in onzen tijd niet meer konden voordoen.

Eer wij het paleis binnengaan, wandelen wij het plein eens rond. Wat al kunstwerken zijn hier bijeen! Links van het gebouw staat het ruiterstandbeeld van Cosimo de' Medici, in 1594 door Giovanni da Bologna voltooid. Dit werk bewijst, welk een groot meester deze Vlaming, die door de kunstgeschiedschrijvers niet naar waarde geschat wordt, was. De traditiën van Donatello en Verrocchio waren in het laatst der 16e eeuw nog niet verloren gegaan. Vooral de verhouding tusschen ruiter en paard, die bij vele moderne scheppingen zoo veel te wenschen overlaat, is hier voortreffelijk. Ook het voetstuk is met fijnen smaak ontworpen; de betrekkelijk geringe hoogte doet het eigenlijke beeld beter tot zijn recht komen dan de veel te kolossale pedestallen, die men thans voor onmisbaar houdt.

De fontein van Bartolommeo Ammanati, geplaatst daar waar in 1498 Savonarola verbrand werd, bevestigt als geheel minder. De tritons en de zegodinnen van brons, die het uelken omgeven, zijn wat al te slank en hebben te kleine hoofden. De marmeren Neptunus in het midden is een mooi beeld, doch te groot in verhouding tot het overige.

Aan de zuidzijde van het plein vinden wij de vermaarde Loggia de' Lanzi, de Gothische hal van Oragna, waarin zooveel beeldhouwwerken zijn opgesteld. Die opstelling is niet gelukkig, al plegen de meeste reizigers en schrijvers haar te roemen. Want voor eerst verzinken de beelden en groepen, hoe aanzienlijk van afmetingen overigens, onder de hooge hal als in het niet. Daarenboven hebben zij slechts diffuus licht, omdat de Loggia, op het noorden open, door de zon niet beschenen wordt. De vermaarde Sabijnsche maagdenroef van Giovanni da Bologna, de bronzen Perseus van Benvenuto Cellini en de antieke werken zouden zich veel beter voordoen, indien de Loggia aan de andere zijde van het plein stond. Maar ook dan zou misschien het minder gewenschte effect, alsof men een uitstalling van beeldhouwwerk, ten verkoop bestemd, voor zich had, niet verdwenen zijn.

Toen wij het Palazzo Vecchio binnentraden, maakte zich een gids van ons meester, en leidde ons door het gebouw rond. Niets werd ons gespaard, doch het kunstgenot was niet in evenredigheid tot den tijd, die het bezoek op deze wijze vereischte.

Treffend is de tegenstelling tusschen de strenge vormen der gevels, en de rijke architectuur van de binnenplaats, die van Vasari afkomstig is. De oorspronkelijke Gothische zuilen en pijlers zijn in Renaissance-geest gedecoreerd. De kapitelen hebben hunne middeleeuwsche hoofdvormen gehouden, doch werden in den trant der Korinthische gebeeldhouwd. De schachten kregen over haar benedenste derde deel opgelegde cannelures, terwijl zij overigens met arabesken, waarbij maskers en hermen een groote rol hebben, werden bedekt. In deze arabesken, die alle verschillend zijn, bewondert men de vindingrijkheid der decorateurs. Al deze versierselen zijn in stuc uitgevoerd. De gewelven werden beschilderd.

De groote zaal van het paleis had men door Lionardo da Vinci en Michelangelo willen doen beschilderen. Doch ofschoon de cartons in 1505 gereed kwa-

men, is er van de fresco's nooit iets gekomen. In 1540 ondernam Vasari de versiering. Zijn groote fresco's zijn gemaniereerd; de bewondering voor Michelangelo heeft den schilder doen vergeten, dat niet iedereen het genie heeft van dien meester. In deze zaal zijn ook zes groepen van de Rossi, een vriend van Vasari. Zij verbeelden de daden van Hercules. De beelden der Medici, door Bandinelli en zijn tijdgenooten, passen niet best bij deze mythologische voorstellingen; geheel uit den toon valt echter het moderne beeld van Savonarola.

Van de talrijke andere zalen, die ons werden getoond, bleef alleen de herinnering aan een, waar Domenico Ghislandajo eenige heiligen op de muren geschilderd had, ons bij. Bij deze zaal trok ook een deur met inlegwerk, meesterlijk gedaan, om hare witmarmeren omlijsting onze aandacht.

Aan kunstvoorwerpen is in het paleis overigens geen gebrek; ofschoon zij op zich zelf dikwijls wel waarde hebben, vallen zij tegen, als men ze met die, in het Museo Nazionale aanwezig, vergelijkt.

(Wordt vervolgd.)

EEN PROEF.

In het nummer van 23 dezer werd melding gemaakt van een onderzoek, dat de autoriteiten te Leiden naar de hechtheid van een nieuw gebouw hadden ingesteld.

Deze proef was zeker „Amerikaansch". Maar als nu arkel en balkon de tweehonderd „opgecommandeerden" eens niet hadden kunnen dragen, en ingestort waren? Was ieder van hen een „corpus vile", dat al blij mocht wezen ten aanschouwe van „den wethouder van publieke werken, den directeur der gemeentewerken, den inspecteur der bouwpolitie en veel bouwkundigen" den nek te breken?

Zijn proeven als deze noodig, wat wij allermint toegeven, dan neme men daarvoor als belasting geen menschen, doch levenloze voorwerpen van gelijk gewicht.

Het komt ons voor, dat er voor de justitie termen zijn, om hem, die tot zulke proeven order geeft, ter verantwoording te roepen.

VEREENIGING VAN GASFABRIKANTEN.

Een honderdtal leden waren dezer dagen bij de opening der vergadering te Nijmegen tegenwoordig. Met een korte maar levendige herinnering aan de geschiedenis van Nijmegen als huide aan de door deze stad steeds betoonde levenskracht, opende de Voorzitter, de heer Cramer, directeur der gasfabriek te Rotterdam, de vergadering.

De ongunstige omstandigheden van den laatsten tijd beletten niet te constateeren, dat de gasfabricage met succes allen strijd het hoofd heeft weten te bieden; zoowel een betere wijze van verbranden van het gas als het waardiger maken van de bijproducten, hebben daartoe veel bijgedragen. En wat de productie-wijze betreft nemen de toepassing van hellende retorten en het watergas alle aandacht in beslag; niet minder dan de heft der te behandelen vraagpunten hebben daarop betrekking.

Muntmeters en hooge kolenprijzen werden in het openingswoord natuurlijk niet vergeten. Dat de verhooging van den gasprijs belangrijke afmetingen zal aannemen, behoeft niet te worden gevreesd, voornamelijk wegens de verhooging van den prijs der cokes.

De aanvankelijke verwijdering tusschen gas en electriciteit heeft plaats gemaakt voor een samengaan, waarbij ieder niettemin zijn eigen veld van werkzaamheid behoudt. Al heeft de opvoering der drukspanning van elektrische geleidingen het mogelijk gemaakt, dat ook grootere uitgestrektheden van uit één centrum worden verlicht en is daarmee tegelijk de elektrische tractie ver vooruitgeschoven, toch behoeft geen vrees te bestaan, dat de toepassing van het gas niet meer is uit te breiden, waartoe o. a. een middel is te vinden in de invoering van verschillende tarieven bij gebruik tot verschillende doeleinden, hetgeen ook bij electriciteitslevering met zooveel succes wordt toegepast.

Bij de herinnering aan de zoo goed geslaagde gas- en acetyleen-tentoonstelling te Schiedam in September van het vorige jaar, sloot zich aan een verwijzing naar het in September a. s. te

Parijs te houden gas-congres, waar niet minder dan drie leden der vereeniging een onderwerp zullen inleiden.

Naar aanleiding van het wetsontwerp op de arbeids- en rusttijden is een request aan de regeering gezonden met de bezwaren tegen de voorgestelde regeling voorzover betreft de gasfabricage.

Het vraagstuk van Zondagrust blijft bestaan met de regeling van het drieploegenstelsel, verbonden aan de zich uitbreidende invoering van den schturigen arbeidstijd.

Met een herinnering aan het nog tot stand komen van het ondersteuningsfonds en aan de viering van het jubileum van den heer Breunissen Troost, geadirecteur te Sneek, was de voorzitter aan het einde van zijn luid toegejuicht openingswoord en kon worden overgegaan tot de verdere werkzaamheden.

Uit de mededeelingen van het bestuur bleek o. a., dat de vereeniging thans telt 2 eereleden, 183 gewone leden en 71 buitengewone leden; dat is ingekomen een gift voor de kas der vereeniging van de te Dordrecht gevestigde gasmeter-maatschappij, en dat de officiële vertegenwoordiging van de Belgische vereeniging van gasfabrikanten niet zoedanig was als aanvankelijk schoon dat het geval zou wezen.

Het verslag der vorige algemeene vergadering werd vastgesteld en commissien werden benoemd tot nazien der rekening en verantwoording in zake de kas der vereeniging en van het ondersteuningsfonds.

De verkiezing van twee redacteurs van „Het Gas", ter vervanging van de heeren Salomons en Bolhuis, was overbodig, wegens het met enthousiasme bij acclamatie herbenoemen der beide heeren als bewijs van groote erkentelijkheid voor de wijze, waarop zij hunne taak vervullen. Een crediet werd toegestaan om de redactie verslag te doen uitbrengen omtrent het wetsontwerp op het gebied der gasfabricage op de tentoonstelling te Parijs.

Het rapport van de photometrie-commissie had in hoofdzaak de strekking aan te dringen op vergelijkende proeven op verschillende plaatsen, vooral in verband met de zich steeds uitbreidende toepassing van het watergas. Besloten werd een der beide groote photometers tot dat doel naar Amsterdam over te brengen.

De sulphaat-commissie had wegens persoonlijke redenen harer leden niet veel kunnen uitrichten; door gebrek aan financiën, was slechts één vlugschrift kunnen worden verspreid, dat evenwel voortdurend nog veel gevraagd wordt. Uit de laatste landbouw-verlagen is trouwens reeds gebleken, dat de rijke land- en tuinbouw-leeraars overtuigd zijn van de betekenis van den zwavelzuren ammoniak voor bemesting, maar niattamen blijft propagandeering daarvoor gewenscht. De commissie werd van hare taak gedecoreerd, terwijl de zaak in de aandacht van het bestuur blijft.

Aan het verzoek der commissie voor de normalen om bezwaren in te brengen tegen de op de vorige vergadering reeds godane voorstellen, is geen gevolg gegeven, zoodat deze commissie dit jaar geen werk heeft gehad. Tot 1 October a. s. is de gelegenheid tot het inbrengen van bezwaren nog open.

Ook de commissie voor het wetsontwerp op de arbeids- en rusttijden heeft hare taak gelukkig met het reeds vermelde adres aan de regeering te zenden, zoodat ook die commissie werd ontbonden.

Het verslag van de commissie voor het ondersteuningsfonds maakt melding van één ondersteuning, die daarna niet meer noodig bleek; van de moeilijkheid om het kapitaal te beleggen op het Grootboek en van de nog niet algemeene storting van gelden door alle leden der vereeniging, tengevolge waarvan de toestand van het jonge fonds nog niet bepaald schitterend is te noemen, vooral met het oog op de mogelijkheid van eenige gelijktijdige gevallen.

Het bestuur had besloten te blijven bij het besluit der vorige algemeene vergadering wat betreft de belegging der gelden op het Grootboek, zoodat dit nu zal geschieden.

Daar de heer Schöne niet aanwezig kon zijn, verviel de eerst-aangekondigde voordracht over het koken met gas, met proeven. Bij de voordracht van den heer Molijn, ingenieur te Gouda, over watergasfabricage, kwam deze tot de volgende beschouwingen. Uit hoofde van de onzekerheid omtrent den geregelde aanvoer van steenkolen voor gasfabricage, gevoegd bij de duurte der grondstof, treedt de wenschelijkheid om gewaarborgd te zijn tegen verrassing, meer dan vroeger op den voorgrond en is het daartoe aangewezen middel: de watergasfabricage. Uit ondervinding, opgedaan met de watergasfabriek te Enschede, werd de wenschelijkheid aangetoond om vooral cokes te gebruiken, met een laag aschgehalte. Voorts dat de onttrekking van koolzuur aan het gearbeideerd watergas een bezuiniging aan gasolie ten gevolge heeft, en dat insigse vermenging van watergas en steenkoolgas dan verkregen kan worden door de menging der gassen voor hunne latrede in het zuiverhuis te doen plaats hebben.

De op deze voordracht gevolgde discussie deed blijken, dat bedoelde menging ook verkregen wordt als een gashouder in dienst gesteld kan worden, die zoowel steenkolen- als watergas ontvangt en dit mengsel overdrukt in den gashouder, die tot directe aflevering in het buizenet dient.

Zooda reeds is gezegd, had een groot aantal der aan de orde komende vraagpunten betrekking op dit onderwerp.

De uitkomsten van de productie en de aflevering van watergas als menggas konden over het algemeen gunstig worden genoemd; ernstige bezwaren hebben zich daarbij niet voorgedaan.

Bij de beantwoording der vraag naar de laatste verbeteringen

In het watergas-procédé aangebracht, was de heer Molijn andermaal aan het woord. Spreker lichtte toe het watergastoestel van de Gesellschaft für Linde's Gasmachines te Wiesbaden. De bijzonderheid van dat toestel is, dat het continuëel lichtgas en watergas produceert uit niet samenbakkende brandstoffen en zogenaamde Lind's lucht, welke laatste, bevattende zuurstof en stikstof in gelijke hoeveelheid, door gedeeltelijke verdamping van vloeibaar gemaakte dampkringlucht verkregen wordt. Omtrent de bedrijfskosten zijn nog geen gegevens voorhanden.

Tot heden zijn bijna uitsluitend watergas-installaties aangebracht op fabrieken van groter omvang, hetgeen de grond was voor de vraag tot welk minimum van productie met voordeel een watergas-installatie bij een kleine fabriek is op te richten. Vrij algemeen werd het groote voordeel in die gevallen ontkend, maar een oplossing zou kunnen liggen hierin, dat in tijden van groot verbruik de watergasinstallatie zoveel mogelijk gas levert en de steenkoolgasproductie zoveel mogelijk wordt beperkt.

De ervaringen, ofschoon nog zeer beperkt, opgedaan met de toepassing van den Pelouze-condensor voor de afscheiding van het watergaster uit het gecarbureerde watergas, kunnen gunstig worden genoemd, mits daarbij gebruikt wordt een alleszins geschikte olie.

De in den namiddag aangekomen Belgische gasingenieurs werden onder eenige warme historische herinneringen door den voorzitter verwelkomd, waarna de vergadering tot den volgende morgen werd opgehouden.

Bij de voortzetting der behandeling van de vraagpunten bleek gisteren dat de vorming van ijzerkooloxyde in het watergas, niet als een ernstig bezwaar voor de toepassing van dat gas moet worden beschouwd, maar dat verschijnsel hierbij niet hinderlijk is dan bij steenkoolgas. En er zijn wel middelen om den ongunstigen invloed op het gasgehalte te neutraliseren.

De beantwoording der zesde vraag stelde in het licht, dat de af of niet volledigheid van de distillatie der carburatie-olie verband houdt met het luchttoevoer op den brander, de temperatuur van de toestellen en de kwaliteit van het gas; daarvoor moesten dus vele factoren gunstig samenwerken.

Wat betreft de olie, te gebruiken bij de carburatie van het watergas, werd meermalen de voorkeur gegeven aan de Amerikaanse olie boven de Gallicische. Van ervaring omtrent de Russische olie bleek niet.

En op het punt van den olieprijs en het steeds voorradig zijn van een voldoende hoeveelheid olie, waren de meeningen nogal verdeeld. Als conclusie zou kunnen gelden, dat vrees voor olietekort vooralsnog ongegrond is en dat de prijs nauw verband zal houden met den steenkoolprijs.

Uitvoering werd gediscussieerd over de bereidingskosten van gecarbureerd watergas van een bepaalde lichtsterkte. Watergas is op zichzelf altijd duurder dan gewoon gas; maar de vraag, of het voordeliger is voor een gemeente om een watergas-installatie te maken of de bestaande gasfabriek uit te breiden, moet in verband met allerlei omstandigheden voor elk geval afzonderlijk worden beantwoord.

Bij de volgende vraag bleek dat het opbergen van carburatie-olie in gemetselde bassins in plaats van in ijzeren reservoirs, aanvankelijk met succes is beproefd.

Als uiteenpanning stond op het programma een bezoek aan het „Valhof“ en de sociëteit „Burgerlust“, die ook hare bekken wijd voor de vreemdelingen ontloot, evenals de Vereniging. Een concert werd aangeboden met bal na, dat door zijn improvisieerd karakter des te eigenaardiger was.

De tweede zitting ving onmiddellijk aan met de beantwoording van de vraag, betreffende het distilleren van gas uit andere stoffen, met het oog op eventueel gebrek aan steenkolen.

Uit de antwoorden bleek, dat reeds belangrijke proeven zijn genomen met turf, die zeer kan worden samengeperst. Dit zeer belangrijke punt leidde tot de benoeming van een commissie van drie leden, ter bestudeering van dit onderwerp.

De heer Bakhuizen, van Den Haag, gaf belangrijke inlichtingen over de resultaten verkregen met de hellende retorten, waarvan het gebruik leidt tot een aanzienlijke besparing van arbeid.

Als aanvulling van zijne mededeelingen van voor twee jaren deed de heer Knottnerus nader zijne ervaring kennen met de vulling van een gashouder, geplaatst op grooten afstand van de fabriek. Het resultaat was, dat het leggen van een nauwere leiding met exhauster aan de fabriek veel voordeel gaf boven een wijders leiding, die zonder exhauster noodig zou zijn geweest.

Uit mededeelingen van den heer Mierlo uit Tilburg, bleek dat het gebruik van een gasmotor als drijfkracht voor exhausters uitnemend heeft voldaan, hetgeen trouwens geheel overeenstemt met de vele zoodanige in Engeland voorkomende gevallen.

Omtrent de bescherming van gasleidingen, die aan de lucht zijn blootgesteld, ter voorkoming van naphthaline-verstoppingen, tengevolge van temperatuurswisseling, werd deze over het algemeen wenschelijk geacht, al doen zich ook gevallen voor, waarin het achterwege laten van bescherming geen ongunstigen invloed heeft gehad.

Wat betreft het gebruik van natte of droge gasmeters voor het bedrijf van gasmotoren, valt te constateren, dat die onderscheid niet meer wordt gemaakt. En het bezwaar van schokken in de

gasleiding bij gasmotoren, veroorzaakt door de afwisselende afzuiging van de lucht, is te voorkomen door een goeden gaszak in te schakelen, om een constanten toevoer van gas daarin te onderhouden.

De heer Geerlings, van Amsterdam, deed belangrijke mededeelingen omtrent verschillende branders, naar aanleiding van de vragen met betrekking tot de distributie van lichtgas onder hooge drukking en de toepassing van prosegas op gloeilicht. Zijne conclusiën waren in hoofdzaak, dat in de combinatie van prosegas en presslucht de oplossing schijnt te zijn gelegen van de vraag, en dat de toepassing binnen zekere grenzen rijp is voor de praktijk.

Met passeering van eenige vragen, die geen beantwoording uitlokten, werden vervolgens eenige aanwijzingen gegeven ter vermindering van het bezwaar, dat het email der reflectors van de lantaarns voor straatverlichting bij het gebruik van kernbranders binnen betrekkelijk korten tijd bederft.

De vraag, of het overweging zou verdienen, om voor de leveringen aan de gasfabrieken in Nederland en zijne koloniën algemeene technische en andere bepalingen op te maken in den zin der algemeene voorschriften, vastgesteld door het ministerie van waterstaat, leidde tot het besluit aan de leveranciers te verzoeken een commissie uit hun midden op te dragen den gasfabrikanten een concept van voorwaarden voor te leggen.

Als plaats waar de volgende algemeene vergadering zal worden gehouden, werd bij acclamatie aangewezen 's-Gravenhage.

Bij de daarop volgende verkiezingen voor het bestuur werden gekozen tot voorzitter de heer D. van der Horst, Amsterdam; vice-voorzitter de heer Cramer, Rotterdam; penningmeester de heer Bauduin, Maastricht; bestuurslid de heer Knottnerus, Rotterdam.

Uitgebracht wordt het rapport van de commissie tot het nazien van de rekening en verantwoording van den penningmeester, waaruit blijkt, dat het jaar 1899 sluit met een tekort van f 162.78. Uit de toelichting van den penningmeester bleek, dat voor dat tekort onvrijwillige redenen waren, en dat er andere omstandigheden zijn, die de toekomst voltrekt niet donker behoeven te doen inzien.

Daar geen andere punten te behandelen waren, sloot de voorzitter hierop de vergadering, na eerst den dank voor zijne leiding te hebben ontvangen.

Thans ging het naar de gasfabriek en de waterleiding-installatie. De wetvoerder Quack ontving de gasten met een goedhartig welkom, waarna men zich overtuigde, dat de voorzitter in zijn antwoord niets te veel had gezegd met de bewering, dat de fabriek alle blijken gaf van een uitstekende directie door den heer Payens.

Na dit bezoek werd een rijtoer gemaakt en met een banket in hotel Berg en Dal nam ook het feestelijk samenzijn een einde. (N. R. C.)

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: verleend een jaar verlof naar Europa, wegens langdurigen dienst, aan den ingenieur 2e kl. W. H. Kloppenburg; idem wegens dringende familie-aangelegenheden 6 maanden verlof naar Europa, buiten bezwaar van den lande, aan den ingenieur der 3e kl. Jhr. A. H. E. van der Does de Bye; ontslagen op verzoek, eervol uit 's lands dienst, de ingenieur 1e kl. B. Kersjes; benoemd tot opzichter 2e kl. bij de exploitatie van den Staatspoorweg ter Sumatra's Westkust, de opzichter der 3e kl. F. A. Fache.

— Bij kon. besluit van 6 Juni zijn benoemd tot gedelegeerde der Nederl. Regeering voor na te noemen in 1900 te Parijs te houden congressen: voor het „Congrès International de surveillance et de sécurité en matière d'appareils à vapeur“ W. A. M. Pieters, hoofdingenieur voor het stoomwezen; voor het „Congrès International d'Agriculture et de pêche“ Dr. P. C. Hoek, wetenschappelijk adviseur in visscherijzaken; voor het „Congrès International d'Electricité“ A. E. R. Collette, hoofdingenieur der telegraphie; voor het „Congrès International des Mines et de la Métallurgie“ C. Blankevoort, ingenieur der mijnen; voor het „Congrès International de la Navigation“ J. F. W. Conrad, oud-hoofdinspecteur van den waterstaat, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal; P. H. Kemper, hoofdingenieur van den waterstaat; A. Deking Dura, hoofdingenieur van den provincialen waterstaat in Overijssel; J. C. Ramaer, ingenieur van den waterstaat; voor het „Congrès International de la protection légale des travailleurs“ H. W. E. Struve, inspecteur van den arbeid in de 3de arbeidsinspectie; voor het „Congrès International des tramways“ J. van Leeuwen Jr., Rijksingenieur voor de spoorwegen.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de civiel-ingenieur J. H. van Seters te Delft benoemd tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij het maken van den onderbouw en de aardenbaan met bijbehorende werken voor de overbrugging van de Oude Maas bij Spijkenisse, en zijn benoemd tot buitengewoon opzichter: C. Visser te Buitenpost, bij het verbeteren van de zoeweringen langs het Noorderstrand van Vlieland; P. Mulder te Millingen bij de werken in den Boven-Rijn, onder Herwen en Aerdt en Panndord; D. de Jong, te Herbayum, bij het afbreken en het bouwen eener nieuwe steenen directiekeet op de Doenoplaas, A. M. van Yeggel te Engelen, bij de werken van het kanaal van Engelen naar

Henriëttewoord; J. van de Rote te Zaandam, bij de werken tot het weder op hoogte brengen van de dijken van den Houtrakpolder, en C. Breukelman; bij het verruimen der doorvaartopening van de Beekse ophaalbrug over de Zuid-Willemsvaart.

— De heer W. J. Prins, architect te Putten, is benoemd als opzichter over den bouw van het sanatorium op Oranje-Nassau's eerd, nabij Renkum.

— De civiel-ingenieur Veth, die bij de verbrediging van den Rijn en de Gouwe met het toezicht op de werken was belast, is thans deels voor de Gouwe, deels voor zaken van algemeen aard bij den provincialen hoofdingenieur van Zuid-Holland werkzaam, en hem zal, indien mogelijk nog in dezen zomer, een waterpassing worden opgedragen om van de overeenstemming tusschen dijktafels en het profiel der verhoogde en verzwaaarde dijken de zekerheid te verkrijgen.

— De heer R. A. de Reiter, opzichter aan de gasfabriek te Deventer, is benoemd tot directeur der gasfabriek te Bessum.

— Tot eersten onderwijzer in het ameden aan de ambachtschool te Middelburg is benoemd de heer E. A. Houma, assistent-werkmeester aan het Rijks opvoedingsgesticht voor jongens te Alkmaar.

NAGEKOMEN AANKONDIGINGEN.

Op onbepaalden datum.

Leeuwarden: het bouwen van een pakhuis aan het Ruiterskwartier voor de firma L. Joh. v. d. Meulen aldaar. Aanw. 3 Juli 1901, door den arch. H. H. Kramer.

Bolsward: een belangrijke vertimmering aan het woon- en winkelhuis aan de Dijkstraat; het afbreken en weder opbouwen van een pakhuis en keukens c. a. voor den heer M. van den Oever. Inl. en aanw. door den arch. J. Dijkstra Az., aldaar.

Vervolg der uitslagen.

Hillegersberg: 26 Juni, het bouwen van een gesticht voor ziekoverpleging te Hillegersberg is bij onderhand-ke inschrijving in massa gegund aan den heer M. Breveld te Oud-Alblas. **Maartensdijk** (bij Utrecht), 26 Juni: het verrichten van eenige werken in het waterschap Maartensdijk. Enige inschrijver de wed. J. Verschuur te Groenekan; door de weinige deelname herbesteding op 10 Juli 1900.

Bessum: 26 Juni, door den arch. A. H. Arentsen: het bouwen van een villa, op een terrein gelegen aan de Zwarteweg, ald.; ingek. 10 bijl., als: W. v. Schaik f 8840, R. Hesselings f 8767, I. Moussie f 8606, Speller en Ploij f 8636, A. W. J. de Kort f 8550, M. v. d. Heijden f 8490, W. Schipper f 8350, Liesen Moussie f 8338, A. v. Slingerland f 8330, A. Verhaar f 7890. Nog niet gegund. Allen te Bessum.

Sneek: 26 Juni, door burg. en weth. van Wynbruterdijk: het vernieuwen van de Valbrug te Tirns met daarbij behorende werken; ingek. 10 bijl., als: P. Boudin, Tirns, f 4155; P. Prins, Sneek, f 3739; Tj. Hofman, Sloten, f 3635; A. T. Jonstra, Baard, f 3332; A. Gaasterland Wierwerd, f 3293; A. F. Reitsma, Oppenhuizen, f 3119; W. W. G. de Boer, idem, f 3069; H. Lammertama, Bulward, f 3075; K. Boutsma, Tirns, f 2936; H. Jungens, Oosterend, f 2883. Gegund.

's-Gravenhage: 26 Juni, door de arch. K. Meijer en H. E. M. Rademaker: het sloopen van het perceel Noordeinde 48 en het ter plaatse bouwen van een wijkhuis met bovenwoning; ingek. 11 bijl., als: A. de Haan f 17,400, A. C. Paardkooper f 17,380, H. v. Wort, Scheveningen, f 16,943, J. Steffens f 16,500, J. v. Rossum, Loosduinen, f 13,400, H. Roa en W. Oudejan f 11,990, H. Snoeck f 12,885. Schijf en Wolf f 12,800, Smeltling en Knaap f 12,800, N. v. Tienen en A. Kerrebijn f 12,500, J. J. T. Schijf f 10,837. De overigen te 's-Gravenhage.

Gouda: 26 Juni, door burg. en weth.: lo. het maken van 65 M. kade- of walmeur „Oude Veerstaal“ langs de rivier „de IJssel“ met de daarbij behorende werken; 2o het onderhoud der kade- of walmuren in de gem. Gouda met de daarmee in verband zijnde werken.

1o; ingek. 11 bijl., als: Arnoldus de Man, Watergraafmeer, f 28,870; A. de Man, idem, f 23,570; Jan Kamsteeg, Giesendam, f 22,989; Joh. Kamsteeg, idem, f 21,870; G. Kamsteeg, B. nes, f 20,990; C. W. den Hoed, Solwijkersluis, f 19,400; J. J. Duijn, Gouda, f 19,328; W. A. Verbruggen en G. Alblas, Waddingsveen, f 19,240; W. Bokhoven, Gouda, f 18,989; J. H.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Teekenaar bij een architect te Amsterdam, zelfstandig kunnen ontwerpen. Brieven franco letter O. Z., a.d. boekh. Joh. G. Steimler Co., Amsterdam. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig teekenaar op een ingenieursbureau te 's-Gravenhage. Salaris f 70 per maand. Br. fr. onder no. 103, aan het bureau van dit blad. (Zie adv. in dit no.)

— Aspirant-ingenieur bij den Rijks telegraafdienst op een be-
zoldiging van f 1200 's jaars.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, moeten daarvan vóór 15 Augustus aan den directeur-generaal der posten en telegrafie doen blijken, bij een op zegel geschreven adres, met nauwkeurige opgave van naam, voornamen en woonplaats. Daarbij moeten worden overgelegd: een geboorte-akte, ten blijke dat de candidaat is geboren in een van de jaren 1872 tot en met 1890; een bewijs van Nederlanderschap; een bewijs van goed gedrag, na 15 Juni 1900 afgegeven, en het diploma van civiel- of werktuigkundig-ingenieur, verkregen aan de Polytechnische School te Delft.

de Wilde, idem, f 17,442; H. J. Nederhorst Jr., Solwijkersluis, f 16,816. Gegund.
2o; ingek. 4 bijl., als: C. W. den Hoed f 3900, J. H. de Wilde f 3782, J. J. Duijn f 3728, W. Bokhoven f 3758. Gegund.

IJmuiden: 26 Juni, door den arch. P. A. Timmers te Amsterdam: het bouwen van een woonhuis aan den Rijkstrassweg aldaar; ingek. 3 bijl., als: C. Dill, IJmuiden, f 8700; K. Zeeman, Helder, f 7588; Kistenmaker en Blaauw, IJmuiden, f 6967.

's-Gravenhage: 27 Juni, aan het depart. van waterstaat: lo. het onderhoud en herstel der Rijkswaterwerken van den Waterweg lange Rotterdam naar zee, langs de Nieuwe Maas, het Scheur en aan den Hoek van Holland, van 1 Juli 1900 tot en met 31 Dec. 1903; per. 1; ingek. 6 bijl., als: H. de Kluijver, Slidrecht, f 103,500; H. de Waal, Zaltbommel, f 102,000; W. Volker, Slidrecht, f 98,600; L. Volker Jr., Maarsse, f 95,000; J. van der Plas, Hardinkveld, f 94,450; J. P. de Groot, Giesendam, f 92,800. Ram. f 86,500.

Per. 2; ingek. 2 bijl., als: A. Volker Lz., Slidrecht, en P. A. B. A. Gorinchem, f 440,000; C. van der Plas Jr., Hardinkveld, f 435,449. Ram. f 426,500, in de drie en een half jaar.
2o. het ver- en van den metalen bovenbouw der brug over het Heestensch kanaal, onder de gemeente Nederisemert; ingek. 15 bijl., als: K. A. van Rijswijk, Heusden, f 1870; W. J. van der Ham, Haarlem, f 1780; L. van Splinder, Slidrecht, f 1773; F. A. van Velsen, Haarlem, f 1755; J. C. van Laarboren, Heusden, f 1743;

Barneveld: 26 Juni: de levering van onderlegplaten, stalen schroef- en haakbouten voor den spoorweg Nijkerk—Ede, in 3 per.

	Per. 1. 30,000 KG.	Per. 2. 30,000 KG.	Per. 3. 40,000 KG.
stalen onder- legplaten.	stalen schroef- bouten.	stalen schroef- bouten.	stalen haak- bouten.
—	f 21.35*	—	—
f 14,302.89	—	f 17.30*	—
—	4920.—	—	6640.—
13,581.25	—	—	6055.—
—	4745.—	—	6948.—
—	5385.—	—	—
—	6334.50	—	—
—	7050.—	—	—
—	5880.—	—	—
—	20.—*	—	30.45*
—	5760.—	—	7160.—
Union Actien Gesellschaft für Bergbau Eisen- und Stahl- industrie, Dortmund,	f 13,125.—	—	—
Everte en Van der Weyden, Helmond,	—	183.—†	179.—†
Société Anonyme des Laminiers du Raan, Monceau sur Sambre,	—	—	6996.—
Hendrik van Thiel, Helmond,	—	17.—*	14.75*
Friedrich Krupp, Essen,	15,312.50	—	—
Gebroeder van Thiel, Helmond,	—	8367.—	—
Brasserie en Kappeler, Essen,	—	210.40†	—
Société Anonyme des Usines Boulonneries et Fonderies, La Louvière,	—	179.—†	171.60
Bochumer Verein für Bergbau und Gußstahl-Fabrikation, Bochum,	117.—†	—	—

* per 100 KG., † per 1000 KG.

Olderboorn, 27 Juni, door den arch. M. K. de Jong: het bouwen eener stoomtrekfabriek aldaar. Langste inschrijver S. Kuindersma Joure, f84,840. Gunning 3 Juli a.

Dokkum, 27 Juni, door den burgemeester: a. trottoir langs de Diepewal; ingek. 10 bilj., als: Wed. J. T. v. d. Meij f876, H. P. de Vries f885, P. Kreeft f847, J. v. d. Werf f833, A. Ozinga f830, J. A. v. d. Werf f816, D. G. v. d. Werf f787, G. H. Vollmer f748, S. Capery, Ea. f734, S. Erich f724. Gegund. b. vernieuwing van het Karsradabrug; ingek. 11 bilj., als: P. Kreeft f947, K. Pranger f924, Wed. v. d. Meij f895, H. P. de Vries f854, Jan v. d. Werf f849, G. H. Vollmer f798, J. A. v. d. Werf f798, S. Erich f794, A. Ozinga f786, D. G. v. d. Werf f759, S. Capery, Ea. f727. Gegund. De overigen te Dokkum.

Rotterdam, 28 Juni, door den arch. W. C. Coopje: het bouwen van een school met negen lokalen alsmede twee dubbele panden a/d. Marinestraat voor de vereniging „Een school met den Bijbel“ te Veijenoord en Hillesluis; ingek. 5 bilj., als: C. Post f42,500, W. A. Vrolijk en Zoon f42,498, Pant en Beur f42,000, A. Langrejan f38,950, B. Meis f38,177. Allen te Rotterdam.

Haarlem, 28 Juni, door den arch. J. v. d. Ban, voor rekening van den heer D. Hogenbirk Jr.: het bouwen van een smederij met magazijn, bergplaats en bovenwoning. Zijlstraat 17. Langste inschrijver Kaptein f12,778.

Schinnen, 28 Juni: de vergrooting der parochiekerk voor St. Dionisius; Mestrum, Venlo, f25,500.

Nunspeet, 28 Juni: het bouwen van een school en onderwijzerswoning te Hulsborst, gem. Ermelo; ingek. 22 bilj., als: G. Wassink, Amersfoort, f12,600; E. van de Pol, Putten, f12,050; M. J. Lindenhof, Apeldoorn, f10,910; M. Jels, idem, f10,910; H. ten Harnse, idem, f10,088; N. B. J. Ierberts, Hilversum, f9,280; H. Draak, Ermelo, f9,280; J. Venema, Apeldoorn, f9,098; C. Paul, idem, f9,000; R. van den Berge, Putten, f8,400; J. E. van de Weijer, Harderwijk, f8,296; H. Nijhoff, Ermelo, f8,200; wed. I. Kok, Harderwijk, f8,196; J. van den Berg, Ermelo, f8,150; G. Visch, Harderwijk, f8,000; H. J. Buitenhuys, Nunspeet, f7,972; H. van der Toorn, Harderwijk, f7,790; J. G. Haaijen, idem, f7,750; B. Smink, idem, f7,749; C. Kok, idem, f7,740; D. van Munching, idem, f7,732; G. van Unen, Zwolle, f7,398, Ram. f8,130.

Zwolle, 29 Juni. a. het bouwen van een tweede waterkering bij het valsehut in den noordelijken kanaal van het kanaal van Almelo, naar de Pruisische grens bij de kruising met de Looze en het verhoogen van de schuif in dat valsehut; ingek. vijf bilj., als: H. A. Averdijk, Wijbe, f5650; J. H. Wehrmeijer, Stad Almelo, f5779; J. Kuipers, id., f6300; B. L. Buyroets, Ambt Almelo, f6500, en F. ten Zijthoff en Zn., Deventer, f6775. Ram. f5750.

b. het maken van een ijzeren brug met stenen landhoofden, ter vervanging van de houten brug no. 6 over de Hollander graven, in den rijksweg van Wierden naar Almelo, en het vervangen van brug no. 11 in den rijksweg van Almelo naar Borne door een duiker van cement ijzer, behorende tot de groote rijkswegen in de provincie Overijssel; ingek. 11 bilj., als: R. Hume, Assen, f7999; G. Peteri Ca., Deventer, f7998; W. Arisz, Milligen, f7879; B. L. Buijvoets, Ambt Almelo, f7777; J. Esbuis, Stad Almelo, f7720; H. A. Averdijk, Wijbe, f7600; J. H. Wehrmeijer, Stad Almelo, f7514; Teunis Mol, Genemuiden, f7500; J. Kuipers, Almelo, f7444; F. ten Zijthoff, Deventer, f7169; H. Westenberg en J. Fikkert Jr., Almelo, f7137, Ram. f7200.

Hoogeveen, 29 Juni: het bouwen van brugwachter- en arbeiderswoningen volgens bestek no. 3 en no. 4.

Sieders	No. 3	No. 4	Maas.
F. Mulder	495	—	1075
E. v. Dorsten	816	—	1556
B. Nijmeijer	675	862	1498
G. W. ter Stege	730	890	1600
J. Nijmeijer	814	759	1350
A. v. Aalderen	715	798	1500
	—	545	—

Gunning aangehouden. Allen te Hoogeveen.

Hoogeveen, 29 Juni: het graven van een kanaal voor The Griedslaven Mosseliter Com-

pany Limited te Rotterdam van uit de Hoogseesche vaart aan de Schuttrek naar den spoorweg; ingek. 4 bilj., als: C. v. d. Veen, Eendrum (Gr.), f15,987; A. Paston, Stedum (Gr.), f15,812; A. S. Schaafsma; Hartloogen f14,600; C. ter Horst, Zwolle, en Gebr. Abersno, Steenwijk, f14,560. Gunning aangehouden.

Knechtse, 29 Juni: het bouwen van een heerenhuis geligen aan den Hengelsechen straatweg aldaar voor den heer I. Ruzendaal, onder beheer van den arch. R. van der Woerd. Hoo. te Knechtse; ingek. 10 bilj., als: H. Hulstijn en B. Grodiker f13,897, G. Derksen f12,591, H. ten Cate f12,590, B. J. Turin f12,545, J. H. Varvik f11,978, J. H. en A. J. Eggiak f11,860, W. A. Thomasson Wzn. f11,800, G. J. Ticheler en G. Lemmink f11,600, G. J. Bos f11,590, T. Berama f11,250. Gegund. Allen te Knechtse.

MEDEDELINGEN.

Bij onderhandse aanbesteding is aan P. en W. Bijker, aannemers te Arnhem en Zwolle, door de maatsch. tot expl. van SS. opgedragen het vervangen van 2 vaste bruggen op de lijn Utrecht—Arnhem voor f16,489.

Bouwkundig TEEKENAAR.

Op een Ingenieursbureau te 's-Gravenhage wordt dadelijk gevraagd een bekwaam **BOUWKUNDIG TEEKENAAR**. Salaris aanvankelijk f70 per maand. Brieven met korte levensschets en getuigschriften onder No. 103, aan het Bureau van dit blad franco in te zenden.

Th. VAN HEEMSTEDÉ OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

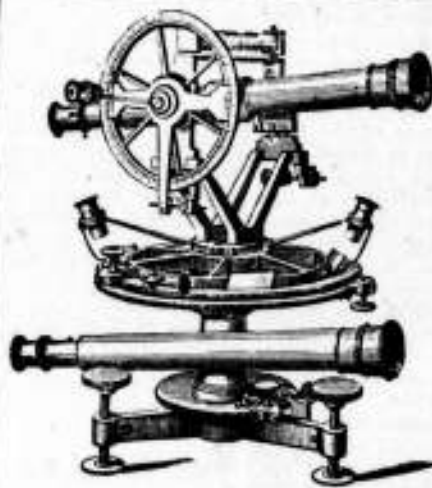
Hoofdgerechtigd voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — **VERWARMING EN VENTILATIE**. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b/d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN **WATERPAS- HOEKHEET-**

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**

LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

Bij een Architect te Amsterdam, waar ongeveer elf jaar een teekenaar onafgebroken werkzaam was, is plaatsing voor een

Bekwaam Teekenaar,

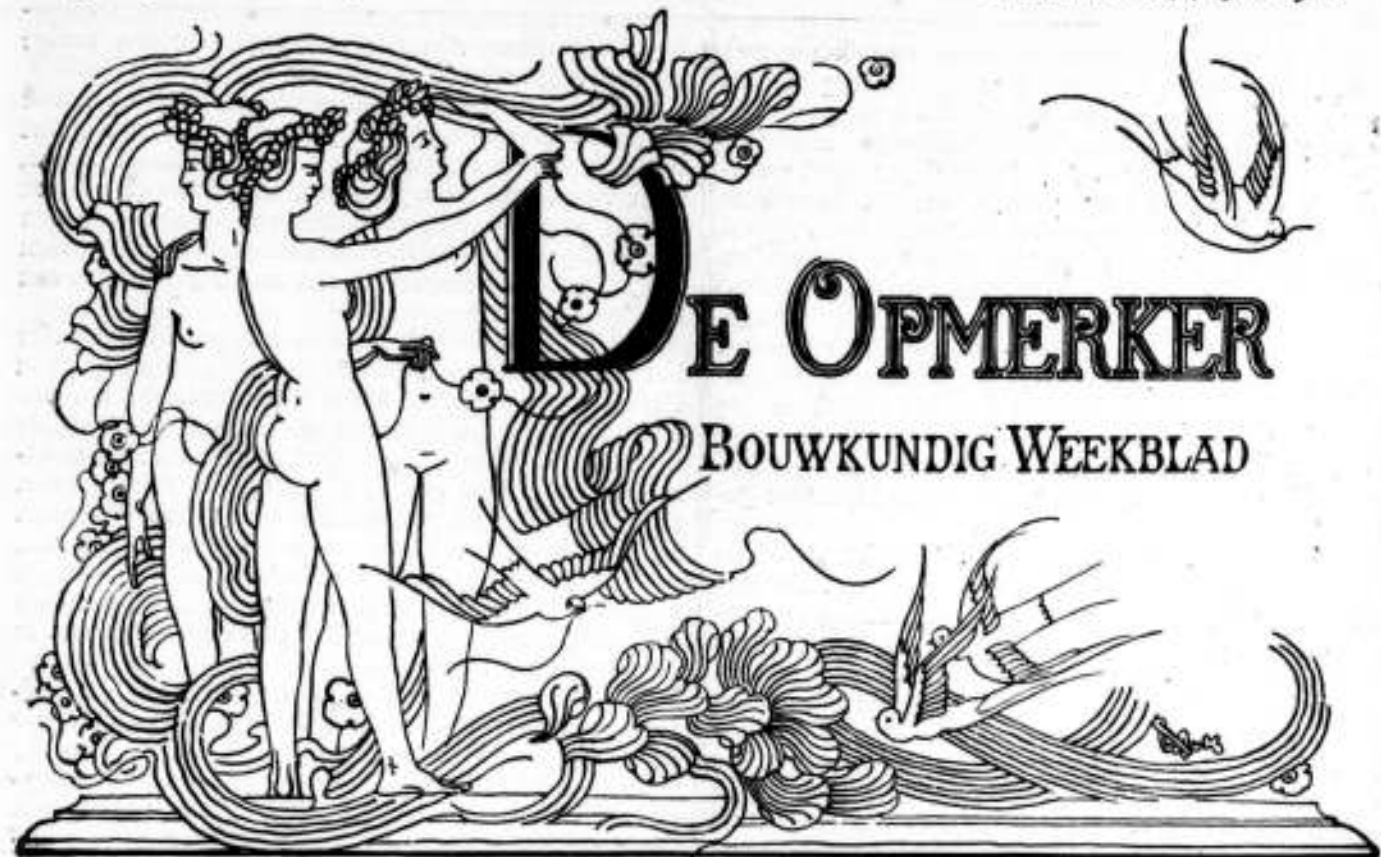
in staat zelfstandig te ontwerpen en goede detaillist. Kennis van perspectief- en ornamentteekenen strekt tot aanbeveling. Brieven franco onder lett. OZ, met opgave van verlangd salaris en referentieën a/d. Boekh. JOH. G. STEMLER Cz., Amsterdam.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS,**

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden- den bakvloer en Draaiovens.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGZ. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsiege, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

(Vervolg van bladz. 205.)

In de Via del Proconsoio vinden wij het Palazzo Gondi, door Giuliano da Sangallo in 1490 begonnen. De rustieke blokken zijn hier minder fors dan bij de vroegere paleizen, en blijven tot de beide benedenste verdiepingen beperkt. De binnenplaats, met haar zuilen, is sijn gedetailleerd.

Dicht bij dit gebouw leidt de Borgo de' Greci oostwaarts naar de Piazza Santa Croce. Hier zien wij een der meest beroemde gedenkteekenen van Florence voor ons. Midden op het plein is in 1865 het standbeeld van Dante geplaatst, welks onthulling Potgieter de stof leverde tot zijn bekend dichtwerk. Dat het standbeeld den dichter waardig zou zijn, zal wel niemand durven beweren. Met een theatraal gebaar, dat vooral bij Duitsche heldentenoren in eere is, wikkelt Dante zich in zijn mantel, het hoofd naar links gewend, alsof hij iemand een uitdaging doet. Vier leeuwen als poedelhonden zitten op de hoeken van het voetstuk.

De kerk Santa Croce werd in 1294 door Arnolfo di Cambio begonnen, en in 1442 voleindigd op den gevel na, die van 1857—1863 werd uitgevoerd. Men heeft zijn best gedaan, „in stijl“ te werken, maar de gevel, eigenlijk een opeenstapeling van gelijke rechtehoeken, is geen fraai stuk werk. Nog minder bevredigend is de klokkentoren, in 1847 voltooid.

Het inwendige dezer kerk, die voor de orde der Franciscanen werd gebouwd, is bijzonder indrukwek-

kend. De drie beuken worden door achtkante pijlers gescheiden. Aan den oostelijken muur van den kruisbeuk sluit zich de hooge, doch ondiepe polygone koornis, en aan weerszijden daarvan zijn telkens vijf vierkante kapellen geplaatst.

De middenbeuk, bijna 20 M. breed, heeft een zeer aanzienlijke afmeting, wanneer men bedenkt, dat die van den dom te Keulen 7 M. minder is. De kerk is niet overwelfd, en overal ziet men tegen de spanten aan.

De verlichting der kerk geschiedt door vele vensters. De zijbeuken hebben voor iedere travée afzonderlijke daken, die loodrecht op de as der kerk staan.

De talrijke grafteekenen maken de kerk tot een waar mausoleum. In den zuider zijbeuk, wiens altaren, alle op geregelde afstanden geplaatst, telkens door twee Korinthische zuilen met frontons omgeven worden, vinden wij, tegen den muur, het grafteeken voor Michelangelo, in 1570 naar het ontwerp van Vasari opgericht. Op een eenvoudig voetstuk zitten de schilderkunst, de beeldhouwkunst en de bouwkunst, voorgesteld door drie vrouwen, die wel karakter hebben. Dit voetstuk draagt een sarcophaag in den trant van die der Medici, door een borstbeeld van Michelangelo bekroond. Men mist hier de liggende figuren, die in San Lorenzo zulk een fraai effect maken. Niet geslaagd is de bekleeding van den achtermuur, die wat al te zeer aan een schoorsteenmantel doet denken.

Wat verder bevinden zich twee moderne grafteekenen, dat van Dante door Ricci en dat van Alfieri door Canova. Dante ligt echter niet hier, maar te Ravenna begraven. Deze beide monumenten, uit de eerste helft der 19e eeuw, zijn al bijzonder zoetelijk.

Dan is de predikstoel, tegen een der pijlers daartegenover, een ander werk! Benedetto da Majano

heeft hier getoond, hoe de Renaissance rijkdom met waardigheid kon verbinden. Het eigenlijke gestoelte, geheel in marmer uitgevoerd, wordt gedragen door sierlijke consoles, waarop Korinthische zuilen rusten. Tusschen deze is telkens een paneel geplaatst waarop een tafereel uit het leven van den H. Franciscus werd verbeeld. Deze paneelen zijn geheel in den geest van Ghiberti opgevat; het zijn eigenlijk schilderijen in marmer, die met de grootste uitvoerigheid werden behandeld. In het bijzonder het paneel, waar voorgesteld is, hoe Franciscus door Innocentius III wordt ontvangen, munt uit door levendigheid en natuurlijkheid. Maar toch zouden deze tafereelen misschien nog beter voldaan hebben, indien een van Benedetto's tijdgenooten ze als fresco's op een muur had geschilderd. Het decoratieve bijwerk is echter bijzonder gelukkig.

Tegen den muur van dezen zijbeuk ziet men Donatello's marmeren relief „Maria Boodschap“. De omlijsting spreekt van een zeer vrije opvatting der antieke vormen. Zoo bestaan de kapitelen der pilasters uit maskers, terwijl de basementen eigenlijk omgekeerde Jonische zuilhoofden zijn. In plaats van cannelures werden schubben toegepast. Alle geleidingen van het hoofdstel zijn versierd, waarbij vooral de eierlijst, die in de fries voorkomt, een eigenaardig effect maakt. De prachtige knielende engel en de schuchter terugwijkende H. Maagd zijn al van ouds beroemd.

Het laatste vak van dezen zijbeuk wordt ingenomen door het grafteeken, dat Bernardo Rossellino voor den in 1444 overleden Lionardo Bruni, secretaris van Florence, maakte. Het bestaat uit een nis, welke door Korinthische pilasters en een rijkversierde archivolt wordt omlijnd. Het plint vertoont kinderfiguurtjes, die festoenen dragen, een motief, dat later dikwijls herhaald is. Op de archivolt houden grotere kinderfiguren een krans met een wapenschild. In de nis is de overledene als slapende op een door twee adelaars gedragen legerstede voorgesteld. Dit beeld geeft een hoogen dunk van Rossellino's bekwaamheid. In de archivolt werd, in flauw relief, de Madonna met engelen aangebracht.

In de kapellen noordelijk van het koor heeft Giotto fresco's geschilderd. Jaren lang waren zij door witkalk bedekt, en pas tusschen 1842 en 1860 zijn zij daarvan ontdaan. Men heeft de schilderwerken gerestaureerd, waardoor misschien wel hier en daar wat van het oorspronkelijk karakter verloren is gegaan.

De fresco's zijn uitingen van een man met ernstige en diepe gedachten; lijnen en kleuren zijn geen doel, maar middel. Groote verscheidenheid vertoonen de figuren niet, en van studie naar de natuur is haast geen sprake. De aangezichten zijn naar bepaalde typen, die telkens wederkeren, gevolgd; ook de plooiën der gewaden werden naar vaste regels geschikt. Planten en dieren heeft Giotto slechts gebrekkig weergegeven.

Wanneer ondanks dit alles zijn werk toch diepen indruk maakt, dan komt dit door de grootsche opvatting van het geheel, door de oprechtheid, waarmee de schilder zich geeft door de overeenkomst, die er bestaat tusschen de versiering en de haar omgevende bouwkundige vormen.

Giotto is geboren in een tijd, toen de mystiek bloeide; toch is zijn werk niet mystiek opgevat. Wel spreekt de geloovigheid der middeneeuwen er uit. Een fresco vertoont St. Franciscus, die op zijn doodbed ligt. Monniken met kruis en banier omgeven hem. Eenigen van hen raken de stigmata der voeten aan, een andere peilt met de hand de wond in de zijde.

Maar de figuren zijn slechts omtrekken, met eenige schaduwen.

Andere fresco's geven tafereelen uit het leven van Johannes den Dooper en Johannes den Evangelist weer. Een der eigenaardigste voorstellingen is die, waar het hoofd van Johannes den Dooper op een schotel aan Herodes, die onder een overhuiving aan tafel zit, getoond wordt. Links bespeelt een jong man een strikinstrument, rechts ziet men Herodias, in een lang gewaad.

In den noordelijken zijbeuk trekken de aandacht het grafteeken van Leone Batista Alberti en dat van Carlo Marzupini. Het eerste is merkwaardig om den persoon, die er onder rust en die, als architect de theoretische grondslagen der 16e-eeuwsche Renaissance legde. Het tweede heeft slechts kunstwaarde, en is het meesterstuk van Desiderio da Settignano. De hoofdvorm is weder een nis, die de sarcophaag, waarop het beeld van den overledene rust, omsluit. De motieven zijn dus aan het monument van Rossellino ontleend, doch de opvatting der onderdeelen is in vele opzichten anders.

Wij verlaten de kerk door eene deur aan de zuidzijde en komen dan in de kloostergang der vroegere Franciscanen. De arcaden hebben segmentbogen, uit afwisselend licht en donker gekleurd marmer samengesteld. De kloosterhof is met bloemen beplant, en een laan van geschoren boompjes leidt naar de vroegere kapittelzaal, Brunelleschi's vermaarde Cappella dei Pazzi, die, toen wij haar bezochten, gerestaureerd werd. In 1420 voltooid, is dit gebouw een der eerste werken der Renaissance, die hier reeds met haast onberispelijke zuiverheid is toegepast. De loggia vóór de kapel rust op Korinthische zuilen en pilasters, en wordt door een tongewelf gedekt, dat in het midden een koepel heeft, die door della Robbia met fayences versierd is. Om dit tongewelf te kunnen aanbrengen was een hoog attiek noodig, dat een bijzonder eigenaardig effect maakt, daar op de kroonlijst korte pijlers geplaatst zijn, welke een pannendak dragen. Tusschen die pijlers door is de koepel zichtbaar.

De plattegrond van het gebouw is een Grieksch kruis, met een koepel in het midden. De muren zijn bepleisterd en met pilasters van grijzen zandsteen, geheel naar de antieke Korinthische gevolgd, versierd. Het interieur is wat kaal. In het voormalige refectorium zijn verscheidene oude schilderijen opgesteld.

Noordwaarts van de kerk, aan de Via Ghibellina, bevindt zich het huis, dat Michelangelo voor zijn neef en erfgenaam Lionardo kocht. Het is sedert in de familie Buonarroti gebleven, en bij het uitsterven daarvan aan de stad Florence vermaakt. De nazaten van den grooten meester hebben hier veel, wat op hem betrekking heeft, verzameld. Er is hier, naast veel, wat werkelijk bezienswaardig is, ook heel wat dat minder betekenis heeft.

Natuurlijk steit de bezoeker het meeste belang in datgene, wat van Michelangelo's eigen hand afkomstig is. Het relief, Herakles met de Centauren strijdend, door den kunstenaar op zeventien-jarigen leeftijd vervaardigd, is als compositie te onrustig. In de iorsche spieren der strijders herkent men reeds een der eigenaardigheden van den beeldhouwer.

Zeer werd onze aandacht bezig gehouden door de teekeningen. Er zijn hierbij vele ontwerpen voor gebouwen of onderdeelen daarvan. Michelangelo had een geheel andere wijze van teekenen dan wij. Zijn lijnen zijn grof, ongelijk, dikwijls blijkbaar niet met de trekpen, doch met een veeren pen ten papiere gebracht. Aan opwerken is niet veel gedaan; hier en daar wat grijze of bruine tint; ziedaar alles. Met zijn keurig

handschrift heeft Michelangelo overal zijn bedoelingen verduidelijkt. Onder de opmerkelijkste ontwerpen behooren die voor de sacristie van San Lorenzo, voor de Biblioteca Laurenziana en voor de versterkingen van Florence.

De Casa Buonarroti wordt te vier uren gesloten. Het was prachtig weder, en daarom besloten wij dien dag niet meer kunst te gaan zien, doch een wandeling in de omgeving der stad te maken. De elektrische tram bracht ons naar de Piazzale Michelangiolo. Dit plein is op een aanzienlijke hoogte aan de overzijde van de Arno gelegen. De rivier bevat slechts zeer weinig water, en op de meeste plaatsen is het kiezelbed zichtbaar. Buiten de Porta San Niccolò begint een prachtige schaduwrijke weg omhoog te gaan, die op de Piazzale uitkomt.

Van dit plein geniet men een der schoonste gezichten op Florence. Om den man, naar wien het genoemd is, te eeren, werd hier een gedenkteeken geplaatst, samengesteld uit afgietsels in brons van eenige zijner marmerwerken. Dit is een smakelooze hulde. Kon Michelangelo zijn David boven zijn graven der Medici zien staan, hij zou met deze samenvoeging zeker niet tevreden zijn.

Zoo kan men in of buiten Florence nergens gaan, zonder kunst op zijn weg te ontmoeten. Niet ver van het plein, nog hooger, zagen wij twee kerken liggen. De eerste bleek te zijn San Francesco al Monte, een werk van Simone Pollajuolo, gezegd il Cronaca. Zij is een basiliek zonder gewelven, wier bekapping van beneden zichtbaar is. De pijlers hebben Dorische pilasters met eigenaardige lange kapitelen, de vensters van den middenbeuk zijn van binnen bekroond door de afwisselend driehoekige en segmentvormige frontons, die in de 16e-eeuwsche Renaissance zulk een groote rol zouden spelen. Michelangelo bewonderde dit interieur boven andere, naar Vasari bericht. Er is hier inderdaad met betrekkelijk geringe middelen, een groot effect bereikt.

Nog hooger op den berg, reeds van verre door haar met veelkleurig marmer bedekten gevel de aandacht trekkend, ligt de vermaarde kerk San Miniato al Monte.

Men bereikt eerst een poort, die toegang geeft tot het kerkhof van San Miniato. Alleen de westelijke gevel van het gebouw heeft zijn versiering met marmer gekregen. Het schijnt, dat men reeds van den aanvang af de overige gevels onversierd heeft willen laten.

De kerk is een basiliek van betrekkelijk bescheiden afmetingen en niet overwelfd. Een kruisbeuk is niet aanwezig en het koor is een halfronde nis. Tusschen de beuken wisselen zuilen en pijlers af. Op iedere twee zuilen volgt een pijler, die als uit vier halve zuilen is samengesteld. Deze pijlers zijn met bogen over den middenbeuk verbonden. Op deze bogen rust het dak.

Een uitgestrekte krocht bevindt zich aan de oostzijde, zoodat de kerk een werk der 12e eeuw moet zijn. Van binnen is overal marmer, deels in platen, deels als mozaïek aangebracht, wat, gevoegd bij het mozaïek in het koornis, aan het interieur een ongemeenen rijkdom geeft. In den middenbeuk, tusschen de twee ingangen naar de krocht, heeft Michelozzo Michelozzi, een der vaders der Renaissance, in 1448 een fraaie altaaroverhuiving van wit marmer opgericht.

De vensters van het koor zijn niet met glas, doch met dunne marmeren platen gesloten, die bijna geen licht doorlaten. Het mozaïek daarboven, God den Vader, Maria en San Miniato voorstellende, komt daarvoor des te beter uit. Een zeer oud marmeren ge-

stoelte staat aan de zuidwestzijde van het koor.

Aan de noordzijde der kerk heeft Antonio Rossellino in 1466 een kapel gebouwd, die aan San Giacomo gewijd is. Haar plattegrond is een kwadraat met drie ondiepe nissen. Een kleine koepel op pendentifs vormt de bedekking. Luca della Robbia heeft de pendentifs met prachtige terracotta's gevuld.

De noordelijke nis bevat het altaar, de oostelijke het grafteeken van den kardinaal Jacopo da Portogallo, een meesterwerk van Rossellino, die hier het motief, dat wij reeds in Santa Croce aantreffen, op fraaie wijs gevarieerd heeft. De omlijsting van de nis werd eenvoudig gehouden, doch achter de sarcophaag met het beeld van den overledene kregen pilasters met Korinthische kapitelen een plaats. Twee prachtige engelen knielen op de hoeken van het hoofdstel. Twee anderen houden het medaillon met de madonna. Het minst fraai is het gebeeldhouwde, schijnbaar opgenomen gordijn, een motief dat in de 15e eeuw zeldzaam voorkomt, doch later vaak werd toegepast.

Op den zuidelijken muur der kerk vindt men fresco's uit het begin der 15e eeuw, die echter zeer geleden hebben. Slechts Maria, St. Franciscus, Johannes den Dooper, Johannes den Evangelist, St. Antonius en St. Jacobus zijn nog te onderscheiden.

In de sacristie, aan de zuidzijde gelegen, schilderde Spinello Aretino, dus genoemd naar zijn geboorteplaats Arezzo, een reeks van fresco's, die de verheerlijking van den H. Benedictus bedoelen. Deze tafereelen, uit de 14e eeuw, herinneren in vele opzichten aan het werk van Giotto. In levendigheid van voorstelling winnen zij het misschien, ook is de teekening der figuren beter, doch de verhevenheid, die Giotto's scheppingen steeds vertoonen, ontbreekt.

(Wordt vervolgd.)

BESCHOUWINGEN OVER BOUWKUNST.

Een vijf, zes jaar geleden kon men in de weekbladen, die hun lezers onder het groote publiek zoeken, telkens beschouwingen over bouwkunst, in den regel ter ophemeling van den toen in wording zijnden „nieuwen stijl“ vinden. Sedert verflauwde de ijver der schrijvers, om alleen in de dagen der openbaarmaking van het Amsterdamche beursontwerp weer wat aan te wakkeren.

Wij mogen dan ook het opstel, dat de heer J. H. Schorer in het laatste nummer van „De Amsterdammer“ aan de Amsterdamsche bouwkunst wijdt, als een zeldzamen vogel begroeten. Ditmaal wordt de „nieuwe stijl“ niet opgehemeld; ja, al zegt de schrijver het niet bepaald, tusschen de regels door is toch te lezen, dat deze kunstuiting hem maar weinig toelacht.

Dat ook de „rede gevende“ kunst den heer Schorer geen bevrediging geeft, weet ieder, die zich zijn krasse artikelen van vóór een kleine twintig jaar herinnert. Ook thans wordt haar vonnis geveld — zij is slechts „de strenge toepassing van de wetten der kerkelijke kunst op de niet-kerkelijke bouwwerken“, de bouwmeester bereikte slechts „leelijke en niet sympathieke resultaten“. Maar bij dit vonnis ontbreken de noodzakelijke overwegingen geheel, en daarom kan men niet nagaan of het terecht of ten onrechte gewezen werd.

Men kan den heer Schorer echter gereedelijk toegeven, dat de heer Cuijpers geen school gemaakt heeft en dat zijn richting met hem haar begin en haar einde vond. Bewondering heeft het jongere geslacht voor den bouwmeester zeker; den sterksten vorm daarvan, navolging, onthoudt het hem echter.

De heer Schorer somt, als onze vier op „den hoogsten trap van het onuitsprekelijke eener kunstuiting“

staande landgenooten op Dr. Cuijpers, den grooten schilder des ombres et des douleurs (Israëls?), Bauer de etser en den zanger Messchaert. Het komt hier er maar op aan, welke trap bedoeld wordt. Dat de heer Schorer scheppende en weergevende kunstenaars in één adem noemt, zou doen vermoeden, dat hij hier hoofdzakelijk de bekendheid over onze grenzen als maatstaf nam.

Tijdgenooten zijn soms slechte beoordeelaars. Heel wat kunstenaars, die, toen zij nog leefden, zeer geprezen werden, vergat men al spoedig na hun dood. Bouwmeesters hebben het voordeel (misschien soms een nadeel) dat hun werk blijft bestaan en in het oog valt in dagen, als niemand meer denkt aan schilders, eters of zangers, die eens veel faam hadden.

Met den heer Cuijpers is het wel eigenaardig gegaan. In den aanvang van zijn loopbaan werd hij slechts door enkele geestverwanten gewaardeerd; nu een vijftiental jaren geleden hadden die geestverwanten het publiek tot hun overtuiging weten te brengen, en op het oogenblik heeft gezegd publiek, door anderen voorgelicht, slechts oog voor wat het etiket „nieuwe kunst“ draagt.

Dat nieuwe valt niet in ieders smaak. Zoo noemt de heer I. Gosschalk, wiens vaardige pen tegenwoordig te veel rust, in hetzelfde nummer van het weekblad, waarin de heer Schorer zijn artikel plaatste, de nieuwe richting „het treung product van geestesarmoede of afdwaling, waarvoor men te Amsterdam in het beursgebouw een tempel sticht.“

De heer Schorer schijnt het, met dezen schrijver eens te zijn. Wel meent hij te mogen zeggen „dat onder de architecten een ernstig streven naar karakteristieke uitdrukkingen heerscht“, maar het ontgaat hem niet dat de meest in het oog springende bouwwerken der nieuwe richting „een uitheemsch type, zij het als geheel of in zijn details“, vertoonen. Hij ziet daarin een bewijs voor de stelling dat „nevens het nationale, hetwelk zich in ons volk versterkt, iets internationaals ons beheerscht“. Doch hij heeft een ernstiger grief tegen de nieuwe richting, waar hij haar voortbrengselen „plomp, zwaarlijvig en disgracieus“ noemt, en waar hij meent, dat „nu de vestingwerken rondom de stad geslecht zijn, deze in modernen vorm daarbinnen herrijzen.“

De redegevende kunst heeft in Viollet-le-Duc haar profet gehad. Het stelsel, waarvan zij uitging, heeft hij met evenveel talent als helderheid uiteengezet. De nieuwe richting meent in Ruskin ook zulk een profet te bezitten. Het is echter de vraag, of de Engelsche schrijver wel met het werk van hen, die zich thans zijne volgelingen noemen, ingenomen zou zijn. Want van een negatie der historische stijlen is bij hem nimmer sprake. Aan het einde van zijn „Seven Lamps of Architecture“ weet hij niets beters te doen, dan een viertal historische stijlen op te geven, waaruit de bouwkunst van thans een keuze zou moeten doen.

Voor de „vesting-achtige“ gebouwen van Italië had Ruskin groote bewondering. Doch, hoezeer hij ook wenscht, dat in onze steden zulke zware steenmassa's mochten staan, hij erkent, dat de omstandigheden, die in de 13e, 14e en 15e eeuw in Italië zulke gebouwen noodzakelijk maakten, zich in onze wereld niet meer zullen voordoen. Tegen menschen, met pijl en boog of soortgelijk primitief oorlogstuig voorzien, gaven de zware muren bescherming genoeg. Maar wie meent, dat de Diamantwerkersbond, als hij zijn gebouw in de Fransche Laan te Amsterdam wilde gaan verdedigen, het daar een kwartier zou volhouden? Ook als socialisme en kapitalisme eens gewapend tegenover elkander kwamen te staan, zouden de Amsterdamsche

kooplieden, door de stormklok naar de beurs geklept, den vijand niet lang buiten kunnen doen blijven, al ziet de tempel van Mercurius er nog zoo krijgshaftig uit.

Een sterk kasteel was in de middeleeuwen iets noodzakelijks, iets nuttigs; wie er nu een gaat bouwen, gooit zijn geld in het water. De vierkante steenmassa's van Bologna, Florence of Siëna zijn indertijd niet voor de aardigheid of om een effect te verkrijgen, opgetast, maar omdat er behoefte aan was. Nu staan zij daar nog, doch zonder bepaald nut en slechts als herinneringen aan een tijd, die nimmer zal wederkeren.

Bij moderne bouwwerken moet aan moderne eischen worden voldaan. Een dier eischen is, dat ook de schoonheid niet uit het oog wordt verloren. En nu kan men het den heeren Schorer en Gosschalk volkomen toegeven, dat bij vele hedendaagsche scheppingen de schoonheid het loodje heeft moeten leggen.

Als verontschuldiging hiervoor hoort men wel eens aanvoeren de beperktheid der beschikbare middelen. Doch er zijn gebouwen genoeg aan te wijzen, waarvoor veel geld werd besteed, en die toch zoo arm van hoofdlijnen en details werden gehouden, alsof de koorden der beurs haast niet los te krijgen waren geweest.

Men heeft deze armoede ook willen verklaren door de vereenvoudiging des levens, die velen thans voortaan. Doch ook deze verklaring schijnt weinig steekhoudend, daar eenvoud en schoonheid best te verenigen zijn.

Ten slotte komen zij, die ronduit verklaren, dat de soberheid slechts het gevolg van een grill der mode is. Zij zijn van meening, dat het tegenwoordig met de bouwkunst al niet beter gesteld is dan met de vrouwelijke kleeding. Als de japonnen meer en meer versierd zijn, als de mouwen, de sleep reusachtige verhoudingen hebben aangenomen, komt er een oogenblik, dat verder gaan in die richting niet meer doenlijk is. Dan wordt de eenvoud in eere hersteld, om wanneer hij zijn tijd gehad heeft, voor meer versierde vormen plaats te maken. Men heeft hier dus een verschijnsel als eb en vloed.

In 1880 kwam de vloed in de Nederlandsche bouwkunst opzetten; de was hield aan tot 1894 ongeveer. Toen trad de kentering in en het laat zich aanzien, dat wij in 1908 den laagsten waterstand zullen krijgen, indien ten minste het verschijnsel aan vaste tijdprieken gebonden is. In 1922 zou het dan weer hoogwater zijn.

De heer Schorer verwijt, en al weder niet zonder recht, onzen Nederlandschen bouwmeesters, dat hun werk echt-nationale trekken mist. Maar is iets anders te verwachten, wanneer de voorbeelden uit Amerika, Engeland, België of andere landen moeten komen? Dat de heer Schorer meent, onze jonge architecten te Dordrecht of Enkhuizen aan het schetsen te kunnen vinden, bewijst dat hij met den werkelijken toestand in het bouwvak niet bekend is.

De waarheid is, dat er van schetsen tegenwoordig niets meer komt. Men schaft zich eenvoudig de nieuwste plaatwerken, in het buitenland uitgekomen, aan, en neemt daaruit over, wat men van zijn gading vindt. Is het dan wonder, dat „iets internationaals ons beheerscht“?

En daarbij komt nog de zucht „d'épater les bourgeois“, die tot de zonderlingste uitpattingen leidt. Mannen met zeer groot talent, zooals de 17e en 18e eeuw die hebben opgeleverd, zijn op de klip, die gezochtheid heet, gestrand. Onzen pigmeën wacht geen beter lot.

Zullen wij werkelijk een nieuwe nationale bouwkunst krijgen, dan moeten er grondslagen gevonden worden, waar zij op kan rusten. Die grondslagen te verkrijgen door ijdel lijnen trekken, door quasi diepzinnig, wijsgeerige theoriën, kan niet gelukken. Waar is de man, die ze ons geven zal?

JHR. MR. VICTOR DE STUERS.

1 Juli 1875—1 Juli 1900.

Vóór 25 jaren was het met den toestand onzer musea, openbare gebouwen, archieven, enz. treurig gesteld, en nog treuriger stond het geschapen, wanneer de Regeering aan het bouwen ging, een schilderstuk kocht of zich inliet met een openbare verzameling. Allen die de kunst en de eer van het vaderland lief hadden, allen die begrepen hoe schadelijk de verwaarloozing van het element der kunst in ons nationaal leven werkte op de nijverheid en de beschaving van ons volk; zij allen hebben met ingenomenheid het optreden van Jhr. Mr. Victor de Stuers als referendaris der afdeeling Kunsten en Wetenschappen aan het Ministerie van Binnenlandsche Zaken begroet.

Gedragen door de sympathie, welke zijn vaderlands-lievend en kunstminnend streven vond, zag onze referendaris zijne wenschen voor een groot deel verwezenlijkt. Dank zij zijn optreden ontkende de Staat niet langer dat kunst een factor van het volksleven is, die den steun der Regeering behoeft en verdient.

Niet onbelangrijke subsidien werden besteed tot herstel van oude gebouwen; nieuwe musea werden gesticht; bestaande gereorganiseerd; kunstvoorwerpen uit vroeger eeuw werden verzameld; schilderijen aangekocht; bekwame personen kwamen aan het hoofd van eenige belangrijke verzamelingen en overal in den lande ontstond warme belangstelling voor oudheden en kunst, die belangstelling die wij zoo dringend noodig hadden voor het herleven onzer nationale kunstnijverheid, voor de beschaving van ons volk, een kunstzin die recht wakker en vaardig moest zijn om tot groote dingen te geraken, waarvan gelukkig in het 25-jarig bestaan der afdeeling Kunsten en Wetenschappen met Jhr. Mr. Victor de Stuers als haar bekwamen en geestdriftvollen leider aan het hoofd, zoo vele voorbeelden zijn aan te wijzen.

Wij behoeven daartoe slechts te noemen de stichting van 's Rijks Museum, de stichting der vele Rijks-archiefgebouwen, de herstelling van het Prinsenhof, de verbetering van het teekenonderwijs door de stichting der Normaal- en Kunstnijverheidsschool; de stichting van zoovele belangrijke gebouwen en van die welke aan het beheer der ingenieurs van den Waterstaat onttrokken, aan architecten werden opgedragen, aan de restauratie-werken van zoovele monumenten, enz.

Laten wij onzen wakkeren Jhr. Mr. de Stuers onze oprechte hulde aanbieden voor al hetgeen door zijn krachtig initiatief is tot stand gekomen. Laten wij hem daarmede van ganscher harte gelukwenschen en daarbij de hoop uitspreken dat het hem gegeven moge zijn nog lang op de zoo rijpe vruchten van zijn onvermoeiden arbeid neer te zien en dat hem kracht en gezondheid blijven om nog alle door hem onvervulde wenschen en plannen ten uitvoer te brengen.

Moge hij daardoor nog lang de haard blijven, waarvan de gloed en warmte uitgaat, die den ontwaakten kunstzin blijft bezielen en tot heil van zoo velen doet voortleven.

s Gravenhage, 1 Juli 1900.

M. A. VAN WADENOIJEN.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 27 Juni 1900.

Mededeeling werd gedaan, dat gunstig was beschikt op het verzoek tot bezichtiging van het kasteel „De Haar“, maar dat van dit uitstapje moest worden afgezien, daar de tijd te kort bleek om het bezoek behoorlijk in alle afdelingen voor te bereiden. Ook werd nog bekend gemaakt dat met ingang van Juli de heer Des Bouvris als secretaris van het hoofdbestuur optreedt. Hierna bracht de secretaris der commissie voor de zomer-excursie een verslag uit, en bleek dat ditmaal een boottocht langs de Vecht zal worden gehouden. Breedvoerig werd, in verband met het aantal beschikbare plaatsen, het al of niet noodigen van de andere afdelingen besproken, daar men van de afdeling Amsterdam eene drukke opkomst voorzag. Voorloopig werd dan ook het aantal introducties op twee bepaald.

Wegens het late uur stelde de heer Sanders zijn voorgenomen mededeelingen betreffende den invloed van lavas in traasement-mortels en in traas-kalk-mortels, naar de resultaten der proefnemingen van den ingenieur A. Unna, te Keulen, uit, maar deed toezegging ze in het *Technisch Weekblad* uitvoerig te behandelen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. Gedepl. Staten zoven aan de Staten van Zuid-holland in overweging gunstig te beschikken op het adres van het hoofdbestuur der Vereeniging tot bevordering van Fabrieks- en Handwerkenijverheid tot het toekennen van eene subsidie van hoogstens 1000 voor eene tentoonstelling van het ambachts- en teekenonderwijs voor werklieden, in 1901 te 's-Gravenhage te houden.

— Vanwege het Departement van Koloniën zal in de maand September de aanbesteding plaats hebben voor de uitvoering der werken voor de drinkwaterleiding te Moerabaja.

De ingenieur van den Indischen waterstaat, de heer Weyss, thans werkzaam aan het Departement van Koloniën, wordt belast met de uitvoering dier werken en vertrekt daartoe in het najaar naar Indië.

— Den 23n Februari 1901 is de 70e geboortedag van H. W. Meesdag. Vele kunstbroeders, vrienden en vereenigers van den gevierden schilder maken zich reeds op om, in navolging van hetgeen tot dusver ten aanzien van andere 70-jarige kunstenaars-jubilarens geschiedde, ook hem een waardige hulde te brengen.

— De Koningin heeft toestemmend geantwoord op het verzoek van het bestuur van Arti et Amicitia om de werken van Bosboom, in Hr. Ma. bezit, in bruikleen te mogen ontvangen voor de eerlang door de Maatschappij aan te richten Bosboom-tentoonstelling.

— Van Zondag 29 Juli tot Zaterdagavond 4 Aug. zal te Parijs als een der onderdeelen van de wereldtentoonstelling, een internationaal congres van architecten worden gehouden.

Het bureau van de organisatie-commissie bestaat uit de heeren Alfred Normand, lid van het instituut, voorzitter; Frantz Blondel, Charles Lucas en Octave Courtoisouffit, vice-voorzitters; Maurice Poupinel (rue Boissy-d'Anglais 45 te Parijs), algemeen secretaris; Georges Roussi, Henri Pucey en Alfred Newham, secretarissen, en Charles Bartaumieux, penningmeester.

Voor Nederland zijn leden van het permanente comité de heeren Dr. P. J. H. Cuijpers, architect der Rijks-museumgebouwen, en A. Salin G.Bz., voorzitter der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst. Eere-voorzitter van het Nederlandsch Comité is de heer Jhr. Mr. Victor de Stuers, referendaris van schoone kunsten bij het Departement van Binnenlandsche Zaken, terwijl als leden van het patroniserend comité optreden de heeren K. P. C. de Bazel, voorzitter van „Architectura et Amicitia“; Jos. Th. J. Cuijpers, architect-civil-ingenieur, beiden te Amsterdam; Henri Evers, architect en hoofdleraar aan de Academie van Beeldende Kunsten, te Rotterdam; J. H. Leliman, architect te Amsterdam; J. van Likhors, Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, en C. T. J. Louis Rieber, architect, secretaris der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst te Amsterdam.

AMSTERDAM. Aan Derkinderen is, naar de *Kroniek* verneemt definitief opgedragen de groote zaal van de Kamer van Koophandel in de nieuwe Beurs te Amsterdam met wandschilderingen te versieren.

UTRECHT. De heer J. L. Cluysemaer heeft het volgende ter kennis van het personeel der Exploitatie-maatschappij gebracht: Heden aftredend als directeur-generaal der Maatschappij, waarvan het bestuur morgen wordt aanvaard door Mr. J. P. Sprenger van Eijk, betuig ik mijn hartelijken dank aan allen, die — in hoogen of bescheiden rang — mij gedurende korter of langer tijd met ijver en toewijding bij den arbeid hebben gesteund, daardoor mij het recht gevend, hen als medewerkers te erkennen.

De belangen der Maatschappij zullen het best worden gediend, wanneer aan mijn opvolger de medewerking en de steun worden verleend door mij — gedurende ruim tien jaren — onderronden en immer op hoogen prijs gesteld.

— Den 9den Juli zal in de Bilt het gedenkteken voor Buys Ballet onthuld worden, gemodelleerd door Pier Pander. Dr. Van

der Stok, leerling van Buys Ballot, thans directeur van de zeevaartkundige afdeling van het Meteorologisch Instituut, zal er een rede bij uitspreken.

Het monument staat tegenover den ingang van het Instituut en komt prachtig uit tegen een wijdegetakten bruinen beuk. De plaats koos de kunstenaar zelf uit.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand Juni bezocht door 681 belangstellenden, terwijl uit de aan het Museum verbonden boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen van ons land verzonden werden.

De lokalen der School voor Kunstnijverheid te Haarlem zullen van af 8 tot 16 Juli voor het publiek geopend zijn, omdat aldaar eene tentoonstelling van het werk der leerlingen zal worden gehouden.

Niettegenstaande de School reeds eene uitgebreide verzameling studien en werktukken naar de wereldtentoonstelling te Parijs gezonden heeft, zijn op deze tentoonstelling de verschillende afdelingen van het onderwijs, dat op de School gegeven wordt, vertegenwoordigd.

Eene reeks lokalen werden gevuld met teekenstudien van af de eerstbeginnenden tot de uitvoerige vakteekeningen en schilderstudien, die gedurende het afgelopen jaar vervaardigd werden, terwijl eveneens tentoongesteld zijn houtbewerkende werken, die door de leerlingen eigenhandig in gips werden afgegoten, alsook werktukken betrekking hebbende op de bewerking van het hout en op de bewerking der metalen. In eersgenoemde afdeling vinden wij zowel constructieve werktukken als beeldhouwwerken. De laatste genoemde afdeling heeft edert hare stichting goede voordeelen gemaakt. Zeer belangrijke werktukken, zowel naar vroeger gegeven, als naar eigen vinding zijn aldaar voorhanden; onder deze moet vooral uit het zilveren bord, dat door een leerling uit Gouda gedreven werd.

Dat de Haarlemsche School voor Kunstnijverheid door de praktische richting, die zij volgt, goede vruchten voor de Nederlandsche Nijverheid afwerpt, is zonder twijfel. Leerlingen, die den geheelen cursus hebben doorlopen, kunnen ruimschoots in hun onderhoud voorzien, en de Directeur kan nauwelijks voldoen aan alle aanvragen, die tot hem worden gericht om door zijne bemiddeling goede werktukken te verkrijgen.

Zij die buiten de ambachtelijke verhouding staan, kunnen zich nauwelijks een denkbeeld vormen van het nieuwe leven, dat het kunstambacht op het oogenblik bezigt, en den grooten omvang, die het in de laatste jaren in Nederland heeft verkregen. Door de degelijke en ernstige opleiding, die aan de School geboden wordt, gaan dan ook de meeste leerlingen eenen eervolven en loonenden werking te gemoet.

GRONINGEN. Nadat in Januari de directeur der gemeentewerken met eervol ontslag en met een pensioen van 2500 zijn aardeche rust kon ingaan, meende men dat als zijn opvolger zou worden benoemd den adjunct-directeur, die na een meer dan twintig jaren loopbaan in dienst der gemeente achter den rug te hebben, meer dan eenmaal bleken had gegeven van te zijn de aangewezen man. Maar wie aldus mochten denken, dat wien zij die onbekend zijn en stel-elmatig onbekend worden gehouden met de toetselen van het hart eene Gemeenteraad. Na maanden wachters kwam eindelijk de voordracht ter tafel, bestaande uit de heeren Mulock Houwer te Deventer, Schaap te Arnhem en Moolenaar te Groningen. Er werden heel wat rare gezichten getrokken toen die voordracht bekend werd en heel wat praatjes gingen rond, nu over dezen, dan over geenen liefhebber. Ieder wist er wat van te vertellen.

No. 1 had de meeste kans, want die, die, en die — enz.
No. 2 kwam pas kijken, maar werd aanbevolen door dit — en dat — en die — enz.
No. 3 zou wel kans hebben, kunnen, gehad hebben als ie maar met — en toen — enz.

Men kon het waarschijnlijk niet eens worden, want, zietdaar, de benoeming zou al voor lang hebben plaats gehad, als niet de Voorzitter van den Raad was komen mededeelen, dat op vereend verzoek van eenige Raadsleden, de voorgestelde benoeming van de agenda werd afgevoerd. Daarna alweer dezelfde praatjes: no. 1 werd het nu zeker niet, enz.; no. 2 had er voor bedankt, had niet, wel, niet, wel, niet — bedankt; no. 3 kon het nu wel worden, neen toch niet — een nieuwe oproeping — ook niet —; no. 2 zijn kans was veel beter geworden — neen — ja wel — neen toch niet. 't Zou nu gauw beslist worden. Ne. 1, 2 of 3 werd bepaald benoemd, dat was zeker.

En zoo geschiedde dat in de j. gehouden zitting van den Gemeenteraad tot directeur der gemeentewerken werd benoemd de heer Mulock Houwer te Deventer met 17 stemmen, de heer Schaap verkreeg 2 en de heer Moolenaar 7 stemmen. Dat was eindelijk een pak van 't hart voor allen die bij die benoeming betrokken waren, en dat waren er niet weinigen naar het scheen. Voor wie de Groningsche toestanden kent en in het algemeen bekend is met de komingswinkel van gemeentewerken, heeft de heer Schaap met het laagste nummer toch het beste lot getroffen. Zoo dachten en spraken velen, toen 's Raads' hooge wijsheid aldus had beslist.

PERSONALIA.

— Bij den Watersstaat in Nederl-Indië is: overgeplaatst van de residentie Japara naar de residentie Preanger Regentschappen, de opzichter te kl. J. J. van der Rest;

van de residentie Semarang naar de residentie Japara, de opzichter te kl. W. L. A. Wetters; verlof verleend wegens langdurigen dienst, aan den opzichter te kl. P. K. van Gemert.

— Wegens langdurigen dienst is één jaar verlof naar Europa verleend aan den landmeter der 1e klasse bij het kadastr. D. Hollander.

— De Gemeenteraad van Groningen benoemde in zijne zitting van Zaterdag 30 Juni tot directeur van gemeentewerken den heer J. A. Mulock Houwer, gemeente-bouwenmeester te Deventer, met 17 van de 26 stemmen. De heer L. M. Moolenaar, adjunct-directeur der gemeentewerken te Groningen, verkreeg 7 en de heer W. P. C. Schaap, adjunct-directeur der gemeentewerken te Arnhem, 2 stemmen.

— Tot opzichter bij het beheer der gemeentewerken te Groningen is door B. en W. benoemd de heer P. Ploegh, ambtenaar aan het 2e hoofdbureau der publieke werken der gemeente Amsterdam.

— De Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen heeft eervol ontslag verleend wegens het bereiken van den vastgestelden leeftijd aan den ingenieur, chef der werkplaats, F. Oberstadt, te Zwolle.

— De Internationale Jury der afdeling „Schoone Kunsten“ van de tentoonstelling te Parijs heeft aan Nederland 13 tweede (zilveren) medailles toegekend en wel aan de heeren (alphabetisch): Th. de Bock, A. H. C. Briët, P. J. C. Gabriël, J. G. Heyberg, P. de Javelin de Jong, T. H. Kemmerer, J. S. M. Kever, E. Pieters, M. Schildt, mej. Thérèse Schwartz, Louis van Soest, L. Toorop en N. van der Waay.

Voor zooverre bekend is kroeg België 11, Duitschland 16, Oostenrijk 9, Denemarken 9, Spanje 9, Verenigde Staten 20, Engeland 26, Hongarije 12 en Italië 12 zilveren medailles.

— Den 1sten Juli j.l. was het 25 jaar geleden, dat de heer J. Lakeman onder-opzichter werd van het waterschap „De Beemster“ (N.H.). Verschillende blijken van waardeering vielen hem ten deel.

— De rijkscommissie tot het examineren van machinisten aan boord van koopvaardij-schepen heeft in hare zitting, gehouden te Amsterdam, uitgereikt: het diploma B aan de heeren H. van Meisen, J. D. Picner, G. de Bruyn; het diploma A aan de heeren M. J. Kermer, A. F. Gilbert, M. A. Schalekamp, H. F. L. Chabot, W. B. S. Heyenga, D. Grin; 16 candidaten hadden zich aangemeld. Het eerstvolgend examen zal aanvangen op 25 September te Rotterdam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Aspirant-ingenieur bij den Rijks telegraafdienst op een bezoldiging van f1200 's jaars.

Zij, die voor deze betrekking in aanmerking wenschen te komen, moeten daarvan vóór 15 Augustus aan den directeur-generaal der posten en telegrafie doen blijken, bij een op zegel geschreven adres, met nauwkeurige opgave van naam, voornamen en woonplaats. Daarbij moeten worden overgelegd: een geboorte-akte, ten blijke dat de candidaat is geboren in een van de jaren 1872 tot en met 1880; een bewijs van Nederlandschap een bewijs van goed gedrag, na 15 Juni 1900 afgegeven, en het diploma van civiel- of werktuigkundig-ingenieur, verkregen aan de Polytechnische School te Delft.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in knechten vorm worden ten gerieve van heeren geabonneerden tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen, kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Iemand zoekt plaatsing als bouwkundig teekenaar in of nabij Rotterdam. Brieven franco, letter B, boekhandel Noord-singel 68 Rotterdam. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

- 2 Bouwk. teek., resp. 22 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. ± f 50 en f 60.
- 1 Opz., resp. 23 j. en ongeh., verl. sal. resp. f 60.
- 3 Opz.-teek., resp. 23, 28 en 23 j., ongeh., verl. sal. resp. f 80, 80 en f 60.
- 2 Opz.-teek., resp. 26 en 35 j., geh., verl. sal. resp. f 110 en f 100.
- 4 Werktuigk. teek., resp. 21, 19, 21 en 22 j., ongeh., verl. sal. resp. f 50 à f 60, f 60, f 50 à f 60 en f 70.
- 1 Werktuigk.-electric, resp. 29 j., ongeh., verl. sal. resp. f 70.
- 1 Cijz.-landm., resp. 38 j., ongeh., verl. sal. resp. f 125.
- 2 Waterbouwk.-opz., resp. 22 en 27 j., ongeh., verl. sal. resp. f 60 à f 70 en f 70.
- 1 machinist, resp. 26 j., geh., verl. sal. resp. f 65.

Vervolg der Aankondigingen.

MAANDAG, 9 Juli.

Zaandam, te 7 uren nm, door de kerkeraad van de Ned.-Hav. gemeente van Oost-Zaandam, in de regentenkamer van het weeshuis: het bouwen van een weeshuis in verband met het Oude Mannen- en Vrouwenhuis. Inl. door M. Verbeul, Bloemgracht 7, aldaar, te 3 uren.

MAANDAG, 23 Juli.

Amsterdam, te 1½ uren (Gr. Tijd), in het centraal personen-station: het maken van een enkele steenen woning voor den stations-assistent op de stations-emplacementen Teuge, Bathmen en Dijkshoek aan den spoorweg Apeldoorn—Deventer. Aanw. als in het bestek vermeld. Ram. f 7560.

VRIJDAG, 27 Juli.

Utrecht, te 2 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het leveren en plaatsen van meerpalen langs het Merwedekanaal in de provincie Utrecht. Inl. door den hoofdij. Bloem te Arnhem, den ing. Beijerman te Utrecht en den ops. Klaassen te Breda. Ram. f 1600.

MAANDAG, 30 Juli.

's-Gravenhage, te 1½ uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het uitvoeren van vernieuwingen en verstratingen op het gedeelte van den rijksweg van 's-Gravenhage naar Haarlem, gelegen in de provincie Zuidholland. Inl. door den hoofdij. Van Hooff aldaar, den ing. Kemper te Gorinchem en op 23 en 24 Juli door den ops. Weehuizen, Nassau-Odijsstraat te 's-Gravenhage. Ram. f 12,000.

's-Gravenhage, te 1½ uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het uitvoeren van vernieuwingen en verstratingen op den rijksweg van Delft naar de Doekade, in de provincie Zuidholland. Inl. door den hoofdij. Van Hooff aldaar, den ing. Kemper te Gorinchem, en op 23 en 24 Juli door den ops. Weehuizen, Nassau-Odijsstraat te 's-Gravenhage. Ram. f 6000.

DINSDAG, 31 Juli.

Haarlem, te 10 uren, door den majoor eerste-adv.-ing. aldaar, te zijne burelen, Kinderhainvest no. 17: Bestek no. 197, het doen van voorzieningen aan sluisen in den Oostelijken ringdijk van den polder het Woud. Inl. door den besteder op gen. bareel 26 Juli, te 9 uren. Aanw. 27 Juli, te 2½ uren. Ram. f 2300.

MEDEDEELINGEN.

Drachten, de verbouwing van de leerloerij der firma Bongaerts en Oosterbaan is gegund aan de laagste inschrijvers gebroeders Van Manen aldaar voor f 4400.

De voltooiing van de steenglooing op het buitenbeloop der Helderse zeezuiging vóór Huisduinen, behoorende tot de rijks-zeewerken in Noord-Holland, raming f 105,000, met vervalling van f 20 van het bestek, waarbij schade wegens storm en stormvloed voor rekening van den aanwemer was, herbested op 31 Mei j.l., is gegund aan den heer G. D. van Doorn te Amsterdam voor f 112,560.

Ook het verbeteren der steenglooing op het buitenbeloop der Helderse zeezuiging bestaande, en het voorzien van den teen dier zeezuiging oosten het Noordduinshoofd, raming f 38,800, onder dezelfde omstandigheden den 31sten Mei j.l. herbested, is met voorbijgang van den minsten inschrijver voor f 44,200 aan bovengenoemden aanwemer gegund.

De verbouwing van de leerloerij der firma Bongaerts en Oosterbaan te Drachten, is gegund aan de laagste inschrijvers Gebr. van Manen aldaar voor een som van f 4400.

Bij onderhandse aanbesteding is aan P. en W. Blijker aanwemer te Arnhem en Zwolle, door de maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen opgedragen het verruimen van 2 vaste bruggen op de lijn Utrecht—Arnhem voor f 16,480.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, Ijzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM. **SPIEGEL- en VENSTERGLAS.** **Glasverzilvering** voor de grootste maten. **Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.**

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem. KONINKLIJKE FABRIEK VAN WATERPAS-ROEKMEET-EN ANDERE INSTRUMENTEN, voor INGENIEURS, ARCHITECTEN, LANDMETERS, TEKENAARS, enz. Geëmailleerde Peilschalen. WEEGWERKTUIGEN.

Corns. GIPS Cornszoon, Dordrecht.

CREOSOTEEREN
BURNETEEREN } op strengste keur.
KYANISEEREN
GEDEELTELIJKE CREOSOTEERING.

HOUTHANDEL — DWARSLIGGERS.

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn.

Valkenburg bij Leiden.

SCHELPKALKFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.

Agenten te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidblaak No. 73 Directie te Valkenburg de Heer SENEFF.

Scoriae-Bricks. Uitsluitend verkrijgbaar bij **DOBBS's PATENT SCORIAE PAVER Cy., DEN HAAG.** Kantoor STATIONSPLEIN No. 9, (tegenover Station Hollandsche spoor).

Wed. J. AHREND & ZOON. Amsterdam, Prins Hendrikkade 20/21. Telefoon No. 97.

Export naar Oost- en West-Indië.

Waterpas-instrumenten, Theodolieten, Equerres, Prisma, Meetbanden, Meetkettingen, Bakens, Jalons en verder alle Instrumenten voor Landmeters.

Passerdooren, Phantographen, Trekantafels en alle Instrumenten en benodigdheden voor Teekenaars, Architecten, enz.

RIJSCOURANTEN gratis en franco.

MARINE.

De Schout-bij-Nacht, Directeur en Commandant der Marine te Hellevoetsluis, zal op **Vrijdag den 20sten Juli 1900**, des voormiddags ten 11½ ure, onder nadere goedkeuring van den Minister van Marine in het openbaar

herbesteden:

Het verrichten van herstellingen aan Sluis-, Haven- en Dokwerken, behorende tot de Directie der Marine te Hellevoetsluis.

De voorwaarden, waarnaar de aanbesteding zal geschieden, liggen ter lezing aan het Departement van Marine te 's Gravenhage, ter Griffie van de Directie der Marine te Amsterdam, Willemsoord en Hellevoetsluis, en van de Provinciale Besturen, uitgezonderd dat van de Provincie Zuid-Holland, alsmede ter Secretarie van de Gemeentebesturen te Rotterdam en te Dordrecht.

Afdrukken van het bestek zijn zolang de voorraad strekt tegen **f 0.50** per Ex. verkrijgbaar ter Griffie der Directie der Marine te Hellevoetsluis.

De aanwijzingen zullen geschieden op den vierden en derden werkdag, dien der aanbesteding voorafgaande aan hen, die zich daartoe des n.m. van 2-4 ure vervoegen aan het bureau van den Hoofdingenieur op 's Rijks-werf te Hellevoetsluis.

De inschrijvingsbiljetten, ingericht overeenkomstig art. 5 der Algemeene Voorwaarden, zullen behoorlijk gesloten, moeten worden ingeleverd ter Griffie van de Directie der Marine te Hellevoetsluis vóór of uiterlijk op den dag der besteding des voormiddags ten 11½ ure.

Hellevoetsluis, 4 Juli 1900.

De Schout-bij-Nacht voornoemd,
W. J. P. VAN WANING.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag 10 Juli 1900**, des namiddags ten 2½ ure, zal door de Architecten-Ingenieurs A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK namens den Heer H. H. EVERHARD in het **AMERICAN HOTEL** te Amsterdam, in het openbaar worden

aanbesteed:

Het bouwen eener Stalhouderij met bovenwoningen op een terrein aan de Van Baerlestraat te Amsterdam.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à **f 3.-** per stel bij ROELOFFZEN, HUBNER & VAN SANTEN, van 30 Juni 1900 af.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten hunnen kantore Plantage Parklaan 4 te Amsterdam.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

Op **Dinsdag den 17den Juli 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 817.

Het maken van een gedeelte kaaimuur, het verplaatsen van een hijskraan, het leggen en omschuiven van sporen en het verrichten van daarmede in verband staande werken op het station **GRONINGEN**.

Begroting **f 4050**.

De besteding geschiedt volgens § 39 van het bestek.

Het bestek ligt van den 2den Juli 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BOELEN, te Groningen, en is op franco aanvraag (per brief) aangenomen Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van **f 0.50**.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 6den Juli 1900, ten 1.30 ure namiddag (West-Europesche tijd).

Utrecht, den 27sten Juni 1900.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Breda zullen op **Donderdag 19 Juli 1900**, des middags te 12 uur, ten gemeentehuize aldaar in het openbaar

AANBESTEDEN:

Het maken der gebouwen voor Hoogere Burger-school en Gymnasium en van terreinsafsluitingen. Een en ander op een terrein aan de Nassaustraat.

Aanwijzing in loco zal worden gedaan op **Vrijdag 13 Juli 1900**, des voormiddags te 11 uur, en inlichtingen zijn te verkrijgen op het bureau der gemeentewerken des voormiddags van 9 tot 12 uur.

Bestek met teekeningen zijn tegen betaling van **f 2.50** per stel ter gemeente-secretarie verkrijgbaar.

Breda, 21 Juni 1900.

Namens Burgemeester en Wethouders voornoemd:

De Gemeente-Secretaris,
A. B. VERMEULEN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

AANBESTEDING.

Stichten van een Schoolgebouw.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Vlissingen zijn voornemens op **Vrijdag 13 Juli 1900**, des namiddags ten twee ure, ten **RAAD-HUIZE** dier Gemeente in het openbaar aan te besteden:

Het bouwen van een **SCHOOL** voor 288 leerlingen met woning voor het Hoofd, aan de Joost de Moorstraat.

Bestek met twee teekeningen zijn tegen betaling van **f 1.80** te bekomen bij den Gemeente-Bouwmeester, bij wien tevens de noodige inlichtingen te verkrijgen zijn.

Aanwijzing op **Donderdag 5 Juli e. k.**, des namiddags 2 uur op het terrein.

AFBRAAK.

De Architecten-Ingenieurs A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK, Plantage Parklaan 4 te Amsterdam, zullen tot **Donderdag 12 Juli ten 12 uur**, inschrijvingen aannemen voor het afbreken van de huizen Ege-lantierstraat 148, 150 en 152 aldaar, tot de hoogte van de straat. De afbraak zal van het terrein verwijderd moeten zijn binnen drie weken na den dag der gunning. De huizen kunnen worden bezocht **Dinsdag 10 Juli van 10-12 uur**.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van

HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medailles AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met nitrijden-den bakvloer en Draalovens.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der **JOSSON-CEMENT**

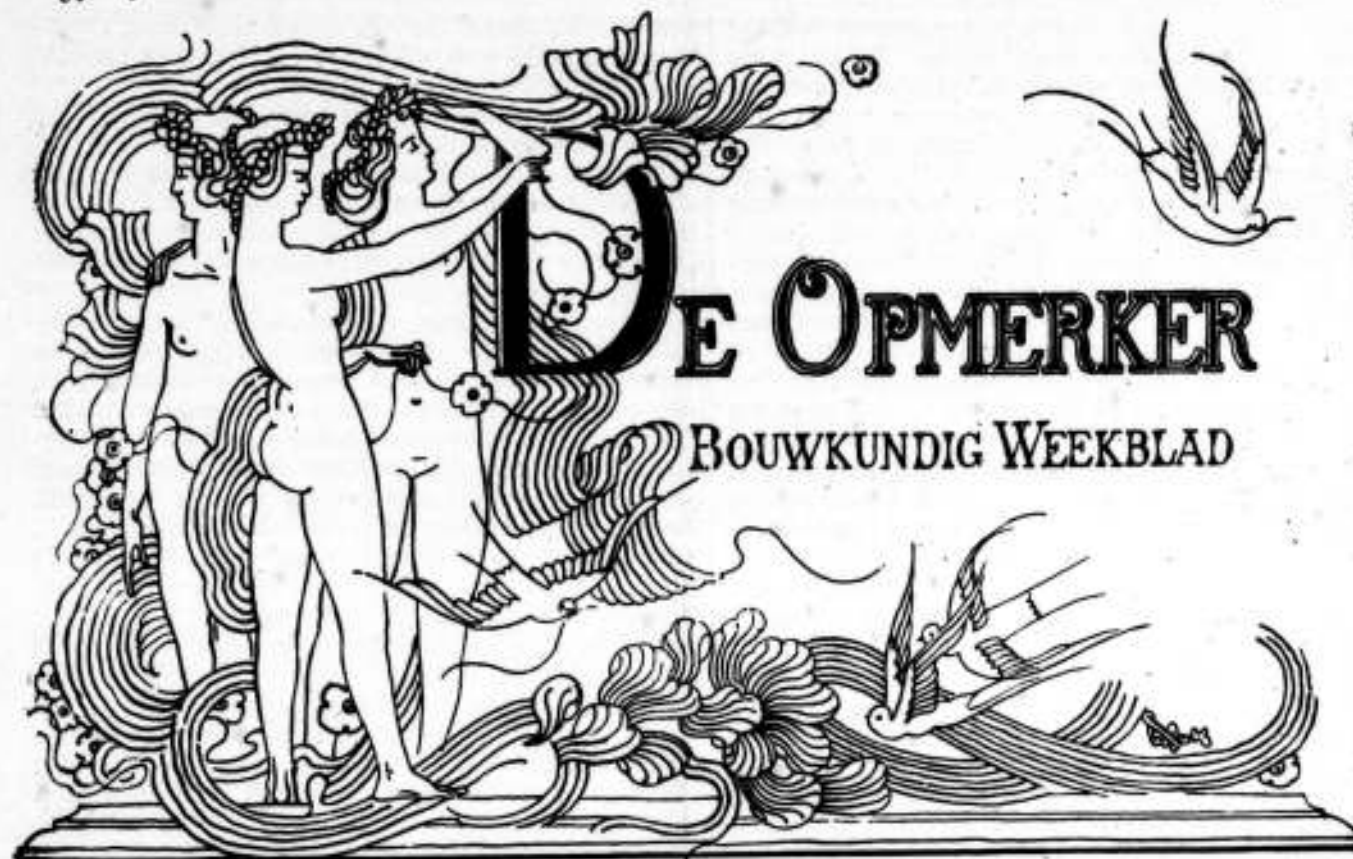
voor NEDERLAND en INDIËN.

Uitluitend: Iste soort AND. TRA S

(volgens de nieuwe A. V. met 7½ % glooiverlies).

Handel in Bouwmaterialen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd **Spuistraat 109, AMSTERDAM.**

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 20e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland **f 5.-**; voor België **f 6.50** en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, **f 7.50**. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat **f 0.25**, zonder plaat **f 0.15**.

Advertentien van 1 tot 6 regels **f 1.00**, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer **f 0.15**. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsjes, slechts tweemaal gerekend.

UIT VROEGER DAGEN.

Met den heer Victor de Stuers, dien zijn vrienden, als deze regelen verschijnen, zullen huldigen, heb ik het vaak aan den stok gehad. Maar er is toch ook een tijd geweest, dat ik mij tot hem en zijn richting voelde aangetrokken.

„Holland op zijn smalst“ las ik in mijn Burger-school-periode. Pas een jaar bij „het vak“, bewonderde ik, toen de Rijks-museum-ontwerpen in 1876 door Arti tentoongesteld werden, het project-Cuijpers, in het bijzonder den middeleeuwschen variant, van gansch harte.

Slechts in de kunst der middeleeuwen zag ik heil, en ik legde mij met ijver op haar studie toe. Mijn eerste pennevrucht, die, ik meen in 1878, een plaats vond in „De Opmerker“, had tot titel „Iets over Gothiek“, en was een warm pleidooi voor dien stijl. In dien tijd schreef het Genootschap „Architectura et Amicitia“ prijsvragen uit voor een grafmonument in Gothischen stijl, en voor een R.-K. dorpskerk in Romaanschen stijl. Dat waren juist kolfjes naar mijn hand, en ik had het geluk, dat mijn ontwerpen genade in de oogen der beoordeelaars vonden niet alleen, maar dat zij mij ook in persoonlijke aanraking brachten met den heer De Stuers.

In 1880 had „Architectura“ zijn vijf-en-twintig-jarig bestaan op bijzonder luisterrijke wijze herdacht. De oudere leden zullen zich de zoo smaakvol door Jan Springer geschikte tentoonstelling in „De Geelvink“, den tocht over de Zuiderzee naar het Hooge Huis te Muiden, den maaltijd te Weesp nog met genoegen herinneren.

Ter gelegenheid van dit feest beproefde het Genootschap de uitgaaf van een bouwkundig plaatwerk, een illusie, die in de eerste kwart eeuw niet verwezen-

lijkt was, tot stand te brengen. Een proef-aflevering kwam gereed, doch de zaak zou pas levensvatbaarheid kunnen hebben als een zeker aantal intekenaren gevonden was.

Dus gingen wij aan het colporteren. Ik kreeg Den Haag voor mijn deel, en op een fraaien herfstmorgen meldde ik mij aan bij den referendaris der Afdeling Kunsten en Wetenschappen, die mij zeer vriendelijk ontving, onmiddellijk zijn naam op onze lijst plaatste en, naar aanleiding van de kerk en het grafteeken, het gesprek bracht op de kunst der middeleeuwen en van zijn groote kennis dier kunst deed blijken. Kort daarop ondernam ik een studie over de St. Bavokerk te Haarlem, en ook daarbij stond de referendaris mij uiterst bereidvaardig ter zijde.

In 1881 kwam er aan mijn middeleeuwsche periode een einde. De vroege Renaissance trok mij aan, en, nadat ik op het prentenkabinet, toen nog in het Trippenhuis, met de werken der oudste graveurs had kennis gemaakt, begon ik de voortbrengselen onzer 16e eeuwse bouwkunst en beeldhouwkunst op te meten en in teekening te brengen.

Het werd mij meer en meer duidelijk, dat de Gothiek niet voor onzen tijd geschikt was, omdat wij zoo geheel anders voelen dan de middeleeuwsche menschen. En toen het Rijks-museum langzamerhand verrees, en het meer en meer te zien was, hoe de middeleeuwsche traditie daar werd gehuldigd, zond ik een artikel naar het weekblad „De Amsterdammer“. De aanleiding daartoe was een ontboezeming van Alberdingk Thijm, die aan dit blad geregeld medewerkte, en die betoogen wilde, dat de Renaissance de stijl was, waarin het Rijks-museum werd gebouwd. In dien tijd werd deze schrijver nog al eens aangevallen, en hij had, bij al zijn strijdbaarheid, niet altijd lust op die aanvallen te antwoorden. De volgende week

plaatste hij een onderschrift, dat ongeveer luidde: „Iedereen wil met mij vechten." De heer W. krijgt een plaats op de lijst dergenen, die ik bij gelegenheid antwoorden zal."

Ik begreep, dat de schrijver zich met een Jantje van Leiden aan de kwestie wilde onttrekken. En met de stoutmoedigheid der jeugd ging ik op een middag naar de Pijpenmarkt, en vroeg den heer Thijm te spreken. Met de bekende minzaamheid werd ik ontvangen, en werd mij gevraagd wat er van mijn verlangen was. Ik verzocht de lijst te zien. Doch met een fijnen glimlach, goedig, zooals Thijm dat deed, werd mij geantwoord, dat er geen lijst was. Toen hebben wij het geval samen besproken, en na een paar uur zijn wij als beste vrienden gescheiden, wat wij gebleven zijn tot des schrijvers overlijden. Nog bewaar ik als kostbare relikven de werken die Thijm mij ten geschenke zond, met hoogst vleeiende opdrachten, in sierlijk letterschrift gesteld.

Een van de punten, waarover wij verschilden, was het al of niet wenschelijke van restaureren. Van die restauraties had ik genoeg gezien om te begrijpen dat zij, hoe goed ook bedoeld, toch vandalenwerk waren. Thijm stond met gloed een geheel tegenovergesteld meening voor. Ook omtrent het Rijks-museum konden wij tot geen overeenstemming komen. Niet slechts tegen het middeleeuwsch bouwstelsel, doch ook tegen den aanleg in verband met de bestemming had ik bezwaar. Maar het is mij nooit gelukt, den gevierden schrijver mijn zienswijze te doen deelen.

Sinds dien tijd heb ik den referendaris, ofschoon zijn goede bedoelingen waardeerd, bestreden, waar hij voortging met onze Nederlandsche monumenten te doen restaureren, waar hij trachtte een tijdperk te doen herleven, dat dood is.

Doch ik ben mij wel bewust van den invloed ten goede, die de heer De Stuers in zijn vijf-en-twintigjarige ambtenaarsloopbaan heeft gehad, en erken, dat daaraan veel nuttigs te danken is. En heeft men, ten slotte, wel het recht, een pruimenboom te verwijten, dat hij geen appelboom is?

W.

HET AMSTERDAMSCH BOUTOEZICHT.

De gemeenteraad van Amsterdam heeft de voordracht omtrent de nieuwe regeling van het bouwtoezicht aangenomen, doch tevens gelegenheid weten te vinden om dit te doen op een wijze, die voor een gedeelte van het Dagelijksch Bestuur bijzonder onaangenaam moet zijn.

In de toelichting tot de voordracht waren de verdiensten van den tegenwoordigen inspecteur breed uitgemeten, en hadden B. en W. te kennen gegeven, dat zij er niet aan dachten, dien titularis te ontslaan. Dit was misschien niet verstandig, omdat de voorgevallen ongelukken nog te versch in het geheugen lagen, en omdat niemand het ontslag van den inspecteur verlangd had. Er bleek evenwel uit, dat B. en W. er prijs op stelden, dat de titularis gehandhaafd bleef.

De Raad was van een ander gevoelen, en dat kan men begrijpen. Maar het is toch onaangenaam, dat hij op zulk een geniepige wijze daarvan deed blijken. Hadden de leden de grieven, die bij hen tegen het beleid van den inspecteur bestonden, openlijk uitgesproken, dan was het duidelijk geworden, waarom zij niet met de voordracht, zooals die daar was liggende, konden medegaan.

Doch men hield die grieven voor zich, ofschoon men toch het Dagelijksch Bestuur geen gelijk wilde geven. De titel van „hoofdinspecteur" werd bedenke-

lijk geacht, omdat die een „inspecteur" doet veronderstellen! En men wilde het te benoemen „hoofd" van den tak van dienst vrij laten in de reorganisatie en in de keuze der personen, die noodig zullen zijn! Het was werkelijk heel aardig gevonden.

Het Dagelijksch Bestuur hield zich, alsof het niet wist, waar de schoen eigenlijk wrong. Het krabbelde flauwtjes tegen, en het weglaten van den titel uit de voordracht werd met overweldigende meerderheid goedgevonden.

Als men in de keuze van het „hoofd" wat gelukkig is, als men bij de sollicitanten meer op ervaring en wezenlijke kennis, dan op brevetten of diploma's let, dan kan er een goeden toestand ontstaan. Doch nu het Dagelijksch Bestuur kleur bekend had, ware het gewenscht geweest, dat de Raad dit ook had gedaan. Of de tegenwoordige inspecteur was de lof waard, hem in de toelichting tot de voordracht toegezwaid, en dan bestond er geen bezwaar tegen hem te behouden, of hij was te kort geschoten, en dan had behooren te worden aangetoond waarin.

Wij hebben indertijd tegen de wijze, waarop het bouwtoezicht in de laatste jaren zijn taak opvatte, onze bedenkingen in het midden gebracht. Wij zullen dus niet van partijdigheid verdacht worden, indien wij meenen, dat de Raad, door den inspecteur ter sluiks te ecarteeren, geen daad heeft verricht, waarop hij fier kan zijn.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

(Verzorg van bladz. 211.)

Wanneer men van de Piazza del Duomo zijn schreden noordwaarts richt, dan ziet men weldra aan de breede Via Cavour het oude paleis der Medici zich verheffen. Het is tegenwoordig als het Palazzo Riccardi bekend en dient tot woning van den prefect der stad.

Dit gebouw is het eerste der Renaissance-paleizen, daar het door Michelozzo Michelozzi in 1440 reeds voltooid werd, terwijl Brunelleschi in dat jaar pas met het Palazzo Pitti begon. De schrijvers der kunstgeschiedenis willen nu eenmaal in Brunelleschi den vader der Renaissance zien, en als zoodanig achten zij hem ook den schepper van den rustieken paleis-stijl. Maar zij geven hem dan de eer, die aan Michelozzi toekomt.

De gevels bestaan geheel uit rustieke blokken; de drie verdiepingen hebben ongelijke hoogten, die ongeveer zich verhouden als 10, 7 en 6. De kroonlijst is bijzonder fors en de verdiepingen worden door cordonlijsten gescheiden. De betrekkelijk kleine vensters zijn halfcirkelvormig afgedekt. Het systeem dezer architectuur is hetzelfde, wat reeds sinds de 13e eeuw te Florence wed toegepast. Slechts heeft, in de details, de Renaissance de Gothiek vervangen.

Ook de binnenplaats was reeds van ouds in Italië gebruikelijk geweest. De Renaissance bepaalde zich er toe, dit motief in haar geest om te werken. Michelozzo heeft, door de zuilen in den geest der Korinthische te ontwerpen, en de kruisgewelven op consoles, die uit de muren naar voren springen, te doen steunen, het type aangegeven, dat later algemeen zou worden. Bijzonder fraai zijn de lijsten der binnenplaats, wier friezen door Donatello met medaillons werden versierd.

Daar het paleis bewoond wordt, kan men slechts

enkele der vertrekken bezoeken. Men komt eerst in een galerij, wier gewelf door Luca Giordano, den beruchten Fa Presto, met fresco's is versierd. De duivel is nooit zoo zwart als men denkt, en deze zoldering viel ons mede, daar zij ongetwijfeld tot het beste behoort, wat in de 17e eeuw op decoratief gebied werd voortgebracht. Het coloriet is harmonisch en helder; de moeilijke taak, om een zó groot vlak met mythologische figuren te vullen, is uitstekend volbracht.

In de voormalige huiskapel, een zeer klein vertrek, schilderde Benozzo Gozzoli van 1459—1463 beroemde fresco's. Slechts één venster verlicht deze kapel, zoodat er van het schilderwerk niet veel te zien zou zijn, als de oppasser door een electrische lamp den beschouwer geen hulp verleende. Ook hier blijft het een raadsel, hoe de schilder onder zó ongunstige omstandigheden heeft kunnen werken.

De optocht der H. Drie Koningen met hun gevolg is verbeeld, en wel als een ruiterschool in het Florence der 15e eeuw. Alle figuren zijn portretten, en ook overigens gaf Gozzoli aan een meer realistische opvatting dan zijn tijdgenooten huldigen, de voorkeur. Alleen de engelen bij het venster zijn meer ideaal. Een magere Engelsche schilder had daar echter haar ezel opgezet, wat als gevolg met zich bracht, dat deze engelen slecht te zien waren, en de kapel nog een goed deel van het licht, dat door het raam in kon vallen, moest missen.

Als men de nauwe straat naast het paleis doorloopt, komt men weldra op de Piazza San Lorenzo. Hier wordt markt gehouden, en Baccio Bandinelli's marmeren beeld van Giovanni delle Bande Nere ziet op kraampjes met groenten, gevogelte of andere levensbehoeften neder. Deze Jan met de zwarte banden was de vader van Cosimo de Medici.

De kerk San Lorenzo heeft van buiten geen indrukwekkend aanzien. Brunelleschi, die haar in 1425 begon, heeft zeker het plan gehad, den voorgevel met marmer te bekleden, doch deze versiering is achterwege gebleven.

Het inwendige vertoont een basiliek met vlakke zoldering in den middenbeuk, en gewelven in de zijbeuken. Het koor is rechthoekig gesloten, tusschen de beuken zijn Korinthische zuilen met hoofdgestellen geplaatst. Ondiepe kapellen zijn langs de zijbeuken aangebracht. Boven het kruis verrijst een lage koepel. Deze kerk is de eerste, waarbij de Renaissance werd toegepast en het verdient zeker bewondering, met hoeveel zekerheid dit is geschied.

De beide predikstoelen der kerk werden door Donatello en zijn leerlingen met bronzen reliëfs versierd. Vooral dat, hetwelk de kruisiging voorstelt, doet ons den beeldhouwer van een geheel nieuwe zijde kennen door het dramatische leven, waarvan het spreekt. Donatello was reeds bijna tachtig jaar, toen hij dit werk ondernam. De dood verraste hem, eer het gereed kwam, en de voltooiing geschiedde door Bertoldo di Giovanni, die zijn leerling was, en die als de leermeester van den jongen Michelangelo, de schakel vormt, welke de beide vermaarde beeldhouwers verbindt.

In een der kapellen bevindt zich een schilderij van Fra Filippo Lippi, de „Boodschap aan Maria". Het is in grijsachtige tinten aangelegd, de kleuren zijn slechts gebruikt ter verduidelijking, en daarom lijkt het wat bont. Maria is slechts een gewone vrouw, die alleen door een klein aureool als de aanstaande moeder des Heeren is aangeduid.

De zoogenoemde oude sacristie dezer kerk is mede een schepping van Brunelleschi, en het eerste voor-

beeld van een Renaissance koepel, daar zij reeds in 1430 voltooid was. De sacristie is vierkant, met pendtifs als overgang naar den koepel, die geen tambour heeft, doch door twaalf ronde vensters verlicht wordt. Donatello heeft de bronzen deuren gemaakt, die met kleine heiligenbeelden versierd werden; zijn werk is ook het borstbeeld van den H. Laurens, en de karakteristieke medaillons der vier evangelisten, in gips geboetseerd, behooren tot zijn beste voortbrengselen.

De deur, die de oude met de nieuwe sacristie verbindt, is thans gesloten. Om Michelangelo's schepping te kunnen bezoeken, moet men naar het plein achter de kerk, de Piazza della Madonna gaan.

Daar is een lage deur, met het onvermijdelijke tour-niquet er achter, waar men een halve lire betalen moet. De bezoeker komt nu in het souterrain van de Capella dei Principi, die hij langs een smalle trap bereikt.

Deze kapel, een achtkante koepel, is een werk uit het begin der 17e eeuw, dat zijn waarde meer ontleent aan de rijke marmeren bekleding dan aan de architectuur.

En nu treden wij in de Nieuwe Sacristie, door Michelangelo gebouwd en versierd. De architectuur kan niet in alle opzichten bevredigend genoemd worden. Tegen de wanden zijn Korinthische pilasters geplaatst, die iederen muur in drie vakken verdeelen. Het middenste vak, dat iets terugspringt, heeft een archivolt, in de zijvakken zijn kleinere Korinthische pilasters boven het hoofdgestel geplaatst. Al deze onderdeelen, in den grijzen steen, die om Florence gebroken wordt, uitgevoerd, vormen tezamen als het ware het geraamte der compositie. Weinig geslaagd zijn de hoeken, waar de halve pilasters elkaar ontmoeten.

In de smalle vakken vonden deuren een plaats, bekroond door eigenaardig baroque nissen. De breede vakken, met drie dergelijke nissen en kleine pilasters gevuld, vormen den achtergrond der vermaarde graf-tomben van de Medici.

Het overlijden van twee leden dezer familie was in 1521 de aanleiding, oat Michelangelo deze graf-gestichten begon. De ontwerpen moesten verscheidene malen veranderd en verkleind worden en ten slotte werden slechts enkele figuren uitgevoerd, waaronder, behalve vier zinnebeeldige, die van Giuliano, hertog van Nemours en van Lorenzo, hertog van Urbino. Dat het overige achterwege bleef, ja, dat zelfs deze zes beelden niet geheel voltooid werden, vond zijn oorzaak in den strijd, die tusschen de republiek Florence en de Medici uitbrak, om met de overwinning der laatsten te eindigen, zoodat de vroegere vrije staat een hertogdom werd. Michelangelo had ijverig aan de verdediging der stad medegewerkt, en hij wilde aan de beelden, bestemd om een geslacht te verheerlijken, dat hij nu uit den grond van zijn hart haatte, niet meer werken. Pas in 1563 werden de beelden opgesteld zooals men ze nog ziet. Michelangelo heeft daaraan echter geen deel gehad.

Men behoort zich dit alles te herinneren, om den kunstenaar niet onbillijk te beoordeelen. Zooals de beelden thans zijn geplaatst, de zittende gekneld in een nis, de liggende op te kleine en niet fraaie sarcophagen, heeft Michelangelo ze niet doen opstellen. Ja het is zelfs de vraag, of hij met de nissen en de pilasters wel vrede gehad zou hebben.

De beelden op zich zelf zijn zó bekend en beroemd, dat ik er niets over behoef te zeggen. Langen tijd was ik in de sacristie alleen, en kon ik ze ongestoord bewonderen. Het trof mij, hoe zelfs de beste afgietsels de eigenaardigheden van het marmer niet kunnen weergeven.

De Via Cavour volgende, komen wij aan de Piazza San Marco, dus genoemd naar het Dominicaner-klooster van dienzelfden naam. Dit klooster dankt zijn vermaardheid meer aan herinneringen, waarvan het spreekt, dan aan zijn architectuur. Het was toch hier, dat Savonarola verblijf hield, en dat Fra Angelico zijn schilderwerken voortbracht.

De kloosterkerk, wier gevel uit de 18e eeuw afkomstig is, moet reeds in de 13e eeuw gesticht zijn. In het laatst der 16e eeuw werd het interieur echter naar den smaak des tijds veranderd. Onder de altaarstukken verdient een 11. Maagd, door Fra Bartolomeo, genoemd te worden. De sacristie, door Michelozzi gebouwd, herinnert in vele opzichten aan die van San Lorenzo. Een kapel, rijk door Giovanni da Bologna versierd, is aan Sant' Antonino, die monnik in dit klooster was, gewijd.

Thans herbergt het klooster echter geen monniken meer, doch is het, als merkwaardigheid, tegen betaling van een lire te bezichtigen. Men komt eerst in de fraaie kruisgang, naar Michelozzi's ontwerp gebouwd, en dan in de verschillende vertrekken.

In 1436 werd Fra Giovanni Angelico da Fiesole, die in 1407 tot de orde der Dominicanen was overgegaan, bewoner van het klooster San Marco. Hij was toen reeds een beroemd schilder. Zijn kunst stelde hij uitsluitend in dienst der kerk; zij is de uiting van een innige, kinderlijke vroomheid.

Schier alle vertrekken van het klooster zijn door Fra Angelico met fresco's versierd. Niet alle zijn van gelijke waarde. Alleen waar het liefelijke, het bovenaardsche moet weergegeven worden, ziet men den schilder in zijn kracht. Het geweldige, het hartstochtelijke ligt boven zijn bereik. Een figuur als die van Judas, den verrader, getukt hem evenmin als die van de duivels, die, bij het Laatste Oordeel, de verdoemden naar de hel slepen. Alleen diepe smart weet hij soms op aangrijpende wijze uit te drukken. Maar het liefst schildert hij de vreugde, door den deemoed getemperd. Hoe naief deze kloosterbroeder was, blijkt uit het verhaal, dat hij, door Paus Nicolaas V naar Rome geroepen om een kapel te beschilderen, en door den H. Vader aan een maaltijd genoodigd, geen vleesch durfde eten, alvorens daartoe van zijn prior vergunning te hebben gekregen. Dat er een hooger gezag bestond, begreep hij niet. Zulk een naieve opvatting spreekt ook uit zijn schilderwerk.

Fra Angelico, men vergeve mij de uitdrukking, is tegenwoordig, met Botticelli, zeer in den smaak. Het klooster San Marco was dan ook vol van toeristen, die geen cel oversloegen, en die, waar hun reisgidsen een of meer sterretjes aangaven, de vereischte bewondering toonden. Maar of al die bewonderaars den vijftiende-eeuwschen monnik, dien het slechts om de eer Gods te doen was, begrepen hebben, mag worden betwijfeld.

Tegenover het klooster ziet men een tweetal paleizen, door Buontalenti, in het laatst der 16e eeuw gebouwd. Deze meester, die, zoo hij minder beroemde tijdgenooten had gehad, ons grooter zou schijnen, heeft vooral in het kolossale Casino Mediceo een zeer verdienstelijk werk geleverd.

Iets verder duidt een opschrift aan, dat zich daar de toegang naar het Chiostro dello Scalzo bevindt. Men offert 25 centesimi, en komt op het kleine binnenplaatsje, dat vermaard werd door de fresco's van Andrea del Sarto, van 1511 tot 1514 geschilderd. Deze meester was de zoon van een snijder, en men zou hem dus, in het Nederlandsch, Andries Snijders moeten noemen. Zulke namen komen onder de Italianen meer voor. De familie Pollajuolo bijvoorbeeld zou

men, haar naam vertalende, Poelier dienen te doopen. Simone Pollajuolo, il Cronaca bijgenaamd, heet dus eigenlijk Simon Poelier, gezegd de kroniek.

Doch keeren wij tot Andrea del Sarto terug. Zijn fresco's behandelen de geschiedenis van Johannes den Dooper, en hebben door de vochtigheid nog al geleden. Thans heeft men de binnenplaats van een glazen bedekking voorzien, om verder verval tegen te gaan. De fresco's zijn in bruinachtig grijze tinten, zonder toepassing van kleuren uitgevoerd, en maken dan ook het effect van grisailles. Vooral het tafereel, waar Johannes het volk doopt, is fraai van teekening en compositie. De andere staan in dit opzicht wellicht minder hoog, doch overal valt de smaakvolle verdeling van licht en bruin te bewonderen.

Hier niet ver van daan, aan een zijstraat, vinden wij een der meest bekende Florentijnsche gebouwen, het Palazzo Pandolfini. Raffaël heeft het ontwerp gemaakt, dat door Giovanni Francesco da San Gallo in 1520 werd uitgevoerd. Van de strenge vormen der 15e eeuw is hier niets meer overgebleven. Door fraaie tuinen omgeven, maakt dit kleine paleis een meer vriendelijken dan statigen indruk. Het rustiekwerk is beperkt tot de deuropeningen en de hoeken van den gevel, terwijl de vensters door Dorische en Ionische pilasters zijn ingesloten, die afwisselend driehoekige en segmentvormige frontons dragen. De kroonlijst is bijzonder gelukkig van verhouding. Slechts de segmentvormige frontons toonen wat zwaar.

Dit paleis lag oorspronkelijk vrij wel aan het noordelijk einde van de bebouwde kom der stad. Sedert werden niet slechts vele der vroegere tuinen als bouwterrein gebezigd, doch ontstonden ook buiten de vroegere wallen nieuwe wijken, die zich tot aan de Mugnone, een zijriviertje van de Arno, uitstrekken, en waarvan de Piazza Cavour het middenpunt vormt.

De architectuur dezer nieuwe wijken is wel is waar niet belangwekkend, doch daar de bouwers zich aan de bestaande typen gehouden hebben vallen zij toch niet zoo uit den toon als men elders wel ziet.

Van de vroegere tuinen bleven er verscheidene bewaard; langs een daarvan, nu als Hortus Botanicus in gebruik, bereikt men de Piazza dell' Annunziata, zeker niet het minst karakteristieke plein van Florence. Aan drie zijden wordt het door monumentale gebouwen omgeven, die allen arcades hebben, zoodat men aan Bologna herinnerd wordt. Twee fraaie fonteynen door Pietro Tacca, en een ruitersstandbeeld van Ferdinand I stoffeeren het plein. Giovanni da Bologna, die het beeld maakte, heeft hier weer een meesterwerk geleverd.

De kerk du Annunziata behoort tot de merkwaardigste van Florence. Haar loggia werd door de oude Antonio da San Gallo begonnen; de ordonnantie is ongemeen slank, daar boven de Korinthische zuilen hoofdgestellen tot dracht der bogen werden aangebracht.

Uit de loggia komt men in een soort van voorhof, vermaard om de fresco's van Andrea del Sarto. Om ze te beschermen, maar wellicht ook om den koster gelegenheid te geven wat te verdienen, zijn er glasramen voorgeplaatst, die men moet laten openmaken, om de schilderwerken goed te zien.

De fresco's zijn niet alle van Andrea. Aan de linkerzijde bracht hij de vijf tafereelen uit het leven van San Filippo aan, terwijl hij de rechterzijde met de geboorte van Maria en de Aanbidding der H. Drie Koningen versierde.

Wij zien hier den meester, dien wij in den Scalzo slechts als teekenaar konden bewonderen, in zijn volle kracht als kolorist. In het bijzonder de geboorte

van Maria heeft, al van ouds groote vermaardheid. Toch zijn hier ook enkele der minder goede eigenaardigheden van den schilder te vinden. Zoo zijn al de vrouwen, die de kraamkamer der H. Anna vullen, naar één model, des meesters echtgenoot, de schoone Lucrezia del Fede, geschilderd. Alleen de kraamvrouw zelve vormt een uitzondering, daar zij als stokoude bes werd afgebeeld.

Wanneer men de kerk binnentreedt, wordt men getroffen door den buitengewonen rijkdom. Overal slechts marmer, schilderwerk en verguldsel. Het schip met zijn kapellen werd door Antonio da San Gallo aan het koor, dat Leone Battista Alberti in 1451 begon, toegevoegd.

Dit koor is eene navolging van het Pantheon te Rome, doch op de halve grootte; de later aangebrachte versieringen hebben ten deele het effect bedorven. Aan dezen koepel, die wat weinig licht heeft, zijn een rechthoekige altaarnis en halfronde kapellen toegevoegd.

Een dezer kapellen bevat het grafteeken van Giovanni da Bologna, die te Florence zulke fraaie beeldhouwwerken heeft gemaakt. Een andere heeft een altaarstuk van Pietro Perugino, dat echter niet tot zijn beste werken behoort. Boven de deur, die naar de kruisgang leidt, schilderde Andrea del Sarto de beroemde „Madonna del Sacco". Dit fresco draagt zijn naam naar den zak, waartegen de H. Jozef leunt. Maria is een bijzonder fraaie figuur. De pose van haar kind werd door Michelangelo in zijn Madonna van San Lorenzo nagevolgd.

Het meest wordt de aandacht getrokken door de Cappella della Vergine Annunziata, door Michelozzi in 1448 gebouwd, en in de 17e eeuw vergroot, doch niet verfraaid. De versieringen zijn ongelooflijk rijk, en in de kapel, waar honderden kaarsen branden, wordt, meest door vrouwen, het wonderdoend afbeeldsel van Maria vereerd.

Rechts van de kerk staat het Spedale degli Innocenti, door Brunelleschi gebouwd. Tusschen de bogen der loggia heeft Andrea della Robbia de vondelingen, waarvoor dit gesticht bestemd is, als motief van een hoogst eigenaardige versiering in terracotta gebruikt.

Een fraaie binnenplaats leidt naar de kerk Santa Maria degli Innocenti, boven wier ingang Andrea della Robbia een zijner fraaiste werken plaatste. De boodschap aan Maria is het onderwerp. Links knielt de prachtige engel, rechts Maria. Het midden wordt gevuld door een vaas met leliën, waarboven God de Vader, door Cherubijnen omgeven, de H. Geest laat neerdalen. Ook de omlijsting wordt door Cherubijnen gevormd.

De kerk heeft als bouwwerk geen bijzondere waarde; op het hoofdaltaar ziet men echter het beste paneel, dat Domenico Ghirlandajo, die vooral als fresco-schilder uitmuntte, gemaakt heeft. De aanbidding der H. Drie Koningen is voorgesteld. De stal van Bethlehem bestaat uit vier rijkgebeeldhouwde Renaissance pijlers, met een houten dak daarboven, dat echter door een groep van engelen, die een perkament met het Gregoriaansche „Gloria in excelsis" vasthouden, grootendeels wordt verborgen. Een zeer uitvoerig geschilderd bergachtig landschap met een rivier vormt den achtergrond. De talrijke figuren zijn aan het Florentijnsche leven dier dagen ontleend. Eigenaardig is het, dat naast de Wijzen uit het Oosten ook Johannes den Dooper knielt. Men leest het jaartal 1401 op dit stuk.

Deze kerk komt uit aan de Via della Colonna. Hier bevindt zich het Oudheidkundig Museum, dat wij echter niet bezochten, daar het gesloten was. Wat ver-

der, in deze zelfde straat, is de ingang naar de kapittelzaal van het klooster Santa Maria Magdalena de' Razzi, door Pietro Perugino met een fresco versierd. Christus aan het kruis wordt hier door vijf heiligen vereerd. Iedere figuur is fraai van teekening en goed geschilderd, terwijl ook het landschap op den achtergrond uitmuntend mag worden genoemd. Maar van een compositie in den eigenlijken zin is hier geen sprake, daar Perugino zijn fresco door een perspectiefisch geschilderde arcade in drie nissen heeft verdeeld.

Bij dit klooster behoort een kerk uit de 15e eeuw, door Brunelleschi begonnen en door Giuliano da San Gallo voltooid. De aanleg onderscheidt zich door een ruim voorplein met arcades.

Een bezoek aan de Accademia delle belle arti mocht natuurlijk niet achterwege blijven. De schilderijen, die hier tentoongesteld zijn, werden verzameld, uit kerken, die buiten gebruik werden gesteld of waar het aan behoorlijk licht ontbrak. Men komt eerst in een lange zaal, aan het eind waarvan in 1882 een „tribuna" gebouwd werd voor Michelangelo's David, die tot 1873 bij het Palazzo Vecchio stond.

Michelangelo hakte dit beeld in 1504 uit een stuk marmer, dat door een ander beeldhouwer was bedorven. De tijdgenooten zagen in dezen krachtigen man slechts een reus, en ook thans doet men goed, niet te veel aan den Israëlitischen herdersknaap te denken, om het beeld naar waarde te schatten. De „tribuna" bestaat uit een koepelzaal met een nis van de Dorische orde. Door den koepel valt het licht ruimschoots in, en men zou met de tegenwoordige opstelling vrede kunnen hebben, indien de zaal wat minder groot ware. Afgietsels van verschillende werken des beeldhouwers zijn hier opgesteld.

De schilderijen zijn in zalen met zijlicht opgehangen, die niet aan de moderne eischen voldoen. Onder de beste werken is de Aanbidding der H. Drie Koningen, door Gentile da Fabriano, nog geheel van middeleeuwsche innigheid vervuld. Perugino is vertegenwoordigd door een Hemelvaart van Maria, uit 1500, en warm van kleur; uit een vroegere periode afkomstig is de 11. Maagd bij Christus' lijk, waar de diepe smart goed is uitgedrukt. Wanneer men deze werken ziet, zou men meenen, dat een zeer godsdienstig schilder ze gemaakt heeft. Vasari vermeldt echter, dat Perugino niet aan de onsterfelijkheid geloofde, en zelfs op zijn sterfbed niet wilde biechten.

Een soortgelijk man als Perugino was ook de Karmeliet Fra Filippo Lippi. Het kloosterleven kon hem op den duur niet behagen; levenslustig van aard, zei hij het spoedig vaarwel, om, na velerlei avonturen, zich alleen aan de kunst te wijden. Van hem is hier een kroning van Maria, een paneel vol uiterst natuurlijke figuren, die zoo talrijk zijn, dat de hoofdpersonen op den achtergrond raken.

De Accademia bezit ook de vermaarde „allegorie op de Lente", door Alessandro Filipepi, gezegd Sandro Botticelli. Sinds Ruskin de aandacht op dezen leerling van Fra Filippo vestigde, is hij in den smaak der Engelschen gekomen. Deze „Primavera" in temperavert uitgevoerd, heeft veel door den tijd geleden. Het landschap is bijna zwart geworden, de figuren komen in spookachtige witheid daartegen uit. Hier ziet men de bron, waaruit de nieuwe Engelsche kunst putte, voor zich. Geen wonder, dat de copisten in grooten getale voor deze schilderijen zijn neergestreken.

De verzameling bezit van Botticelli ook een Madonna met heiligen, een schilderij, die veel geleden heeft, doch den invloed van Verrocchio toont, zooals blijkt,

wanneer men haar vergelijkt met diens „Doop van Christus". Verrocchio heeft aan de anatomie in deze schilderij, de eenige die van hem bekend is, groote zorg besteed. Maar overigens is zijn werk wat hard en droog, eigenaardigheden, die ook Botticelli's heiligen vertoonen. De engel, die op den voorgrond naast Christus knielt, vertoont een geheel andere behandeling. Deze figuur is dan ook door den jongen Lionardo da Vinci aan het stuk van Verrocchio toegevoegd.

Er hangt hier een schilderij, Tobias door engelen geleid, verbeeldend. Sommigen zien daarin de hand van Verrocchio, anderen die van Botticelli. Den leerling van Fra Filippo herkent men in de „Koning van Maria". Doch Botticelli heeft, ofschoon in de hoofdfiguren zijn meester volgend, de vier heiligen, die op aarde het wonder, dat in den hemel plaats vindt, aanschouwen, geheel zelfstandig opgevat.

Onder de paarden der verzameling behoort ook het „Laatste Oordeel" van Fra Angelico. Hier ziet men de zaligen, die naar den hemel door engelen worden geleid. Christus knikt hen vriendelijk toe; hij wenkt met de hand de verdoemden terug, die ter helle gaan. De duivelen zijn den schilder niet best gelukt; blijkbaar kon hij zulke afschuwelijke wezens zich niet voorstellen. Bewonderenswaardig is de uitvoering, die aan miniatuurschilderwerk doet denken.

Er is in dit museum nog veel meer, dat de aandacht verdient, doch wij moeten ons beperken, als wij ook van de overige bezienswaardigheden der stad nog iets mededeelen zullen.

Het grootste plein van het oude Florence is de Piazza Santa Maria Novella. Wij zagen het reeds, toen wij aankwamen, daar het onmiddellijk bij het station ligt.

Santa Maria Novella is de kerk der Dominicanen. Haar aanleg heeft veel, dat aan die van Santa Croce doet denken; de afmetingen zijn echter minder kolossaal. De Romaansche klokkentoren echter is oorspronkelijk en uit de 13e eeuw afkomstig, terwijl de gevel door Leone Battista Alberti in de 15e eeuw aan het gebouw werd toegevoegd. Het Gothische benedendel behield hij; slechts den hoofdingang veranderde hij in den geest der Renaissance. De Korinthische zuilen, die hier werden toegepast zijn echter te lang voor haar middellijn.

Het bovendeel van den gevel is geheel Alberti's werk. Hier zien wij het type, waaraan de 16e, 17e en 18e eeuw trouw zijn gebleven, geschapen. Wat de bouwmeester hier tot stand bracht, maakt hem tot een der baanbrekers in zijn kunst. Om het smalle bovendeel, dat bij den basiliekvorm altijd voorkomt, met den brederen benedengavel te verbinden, zijn de consoles aangewend, die later zoo algemeen zouden worden. Ook het bekronend fronton is hier voor het eerst toegepast. De veelkleurige bekleding met marmer geeft aan den gevel, die zeer goed van verhoudingen is, iets zeer eigenaardigs.

Ook Santa Maria Novella bevat tal van kunstwerken. Maar terwijl het in Santa Croce de grafteekenen zijn, die het meest de aandacht trekken, heeft hier voornamelijk de schilderkunst de kerk beroemd gemaakt. Wel zijn er eenige monumenten van Bernardo Rossellino, en Benedetto da Majano, doch deze behoren niet tot hun beste voortbrengselen.

Evenwel vindt men in Santa Maria Novella zoowel altaarstukken als fresco's die tot de belangwekkendste der Florentijnsche school mogen worden gerekend. Allereerst de Madonna Rucellai, in de 13e eeuw door Giovanni Cimabue geschilderd, en door de tijdgenooten zoo hoog geschat, dat het voltooid paneel in feestelijken ommegang naar de kerk werd gedra-

gen. Maria is naar de Byzantijnsche traditie op een rijken zetel geplaatst en haar handen vooral vielen al te mager uit. Ook haar kind is ietwat mistekend, doch de zes knielende engelen hebben waardigheid, ja zelfs schoonheid.

Van Giotto zelf bezit de kerk geen werken, doch wel van zijn tijdgenooten en leerlingen. In de Cappella Strozzi schilderde Orcagna groote fresco's. Tusschen de vensters verbeeldde hij het Laatste Oordeel. Bovenaan troont de Rechter der wereld, omgeven door engelen met bazuinen en de werktuigen der passie. Maria en Johannes knielen in deemoedige houding, de apostelen zetelen op wolken, geheel onderaan verlaten de dooden hunne graven. Aan de overzijde is het Hemelsch Paradijs geschilderd, waar Maria naast Christus onder een overluivend zetel, terwijl engelen en heiligen hen omgeven. Wel is de compositie enigszins stijf, maar de gezichten hebben meer uitdrukking dan die van Giotto, terwijl ook de plooiën der gewaden natuurlijker vallen. Door goed aangebrachte schaduwen heeft Orcagna zijn figuren ronding weten te geven.

(Wordt vervolgd.)

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-GRAVENHAGE. Het hoofdbestuur der Technische Vakvereniging heeft een verschoonschrift van den volgende inhoud gezonden aan den Minister van Waterstaat:

Geeft met verschuldigdheid te kennen:

de Technische Vakvereniging,

gevestigd te 's-Gravenhage, goedgekeurd bij koninklijk besluit van 24 Juni 1896 No. 84, bestaande uit zeven afdelingen, te weten 's-Gravenhage, Amsterdam, Rotterdam, Utrecht, Enschede, Hengelo, Groningen en Haarlem, waarvan leden zijn opzichthouders en teekenaars in de vakken van burgerlijke bouwkunde, waterbouwkunde, scheepsbouwkunde, werktuigkunde en metalindustrie, en voorts werkmasters, chef-machinisten, alsmede beoefenaars der kunstnijverheid;

verteenwoordigd door haar afgevaardigden naar de algemeene vergadering te Utrecht op den 20sten Mei 1900:

dat, naar haar oordeel, de droogmaking der Zuiderzee is „een nationaal belang";

dat zij mitsdien eerbiedig verzoekt dat het Uwe Excellentie moge behagen eene spoedige totstandkoming van eene desbetreffende wet te bevorderen. 't Welk doende,

's-Gravenhage, 9 Juli 1900.

Het Hoofdbestuur der Technische Vakvereniging.

(V. g.) E. BACHMAN, Voorzitter.

(V. v.) W. J. DES BOUVRIE JR., Secretaris.

AMSTERDAM. Er heeft zich een commissie gevormd om de uitvoering van het plan van den heer W. Vrolijk voor te bereiden, namelijk het houden van een tentoonstelling van hotel-, café- en restauratie-behoedigheden, in het gebouw „Velox", van 18 Augustus tot 17 September o. k.

De commissie stelt zich voor de tentoonstelling te beperken tot den inventaris en de inrichting van hotels, café's en restaurants. Juist om hiernaar de zoo nodige aandacht uit te spreken te wijden, meende zij gebouwen — en de architectuur daarvan — thans niet in het programma te moeten opnemen. Zij wenscht de afdeling hotel-artikelen te verdeelen in: slaapkamer, badkamer, salon, eetkamer, vestibule, leze- en schrijftaai, linnenkamer, garderobe, rookkamer, en keuken-artikelen. Zij zal de café- en restaurant-behoedigheden verdeelen in: meubelen, glaswerk, aardewerk, consumptie-artikelen, buffet, closet, urinoir- en kelder inrichtingen.

Professor Ferdinand Leenhoff heeft om gezondheidsredenen ontslag genomen als hoogleraar in de beeldhouwkunde aan de Rijksacademie van beeldende kunsten te Amsterdam.

Leenhoff kwam in 1888 in ons land na langdurig verblijf te Parijs, waar hij als beeldhouwer en graveur naam had gemaakt. Nadat hij eenigen tijd in Den Haag had gewoond, benoemde de Regeering hem tot hoogleraar te Amsterdam, in de plaats van wijlen Prof. Stracké. In de tien jaren, dat hij aan de academie onderwijst gaf, heeft Leenhoff verdienstelijke leerlingen gevormd, van wie bel-en Wortman en Baars reeds op jeugdigen leeftijd, kort nadat zij den prijs de Rome behaalden, overleden.

GRONINGEN. In de op 10 dezer gehouden vergadering van de Provinciale Staten van Groningen werd een voordracht tot wijziging van het reglement op den dienst van den provincialen waterstaat behandeld.

Op eene vraag naar de tractementen van de hoofdinspecteurs

in de andere provincies, werd van de zijde van Gedeep. Staten het volgende lijstje gegeven:

Zeeland	/ 5000
Zuid-Holland	5000 met particulier werk
Noord-Holland	5000 idem.
Friesland	5000 en / 450 lokaalhuur.
Overijssel	4000
Gelderland	4500
Noord-Brabant	4000
Utrecht	4000 en / 600 lokaalhuur.

Zonder hoofdelijke stemming werd de voordracht aangenomen, zoodat bij de begroting het bedrag der verhooging zal bepaald worden.

HAARLEM. In het trappertaal van het Museum van Kunstnijverheid zullen van af Donderdag 15 Juli tentoongesteld zijn, zeven kartons of oorspronkelijke teekeningen van Derkunderen, gediend hebbende voor de muurschilderingen in het Trappenhuis van het gebouw der Algemeene Maatschappij van Levensverzekering en Lijfrente te Amsterdam.

DEVENTER. De Gemeenteraad heeft den heer J. A. Mulock Houwer met 1 October a. s. eervol ontslag verleend als gemeentebouwmeester.

De Raad besloot in de instructie voor zijn opvolger de bepaling te maken, dat hij geen particulier werk mag verrichten en geen onderwijs geven aan de Burger-avondschool. De jaarwedge werd vastgesteld van /2500—3000.

VEERE. De Kampveersche toren werd eenigen tijd geleden door de gemeente Veere verkocht, doch deze verkoop kon de goedkeuring van Gedeep. Staten van Zeeland niet wegdragen en van deze beslissing in de gemeente Veere is hooger beroep gegaan.

In de vorige week is door den vice-president en eenige leden van den Raad van State een plaatselijk onderzoek in zake den verkoop van den toren ingesteld, waarbij voorlichting werd verstrekt door den heer J. A. Frederiks, te Middelburg.

De deelnemers aan het aanstaande Architectonisch Congres te Parijs worden door de „Construction Moderne" in de gelegenheid gesteld op 5 en 6 Augustus aanstaande een uitstapje — als verademing na de tentoonstellings- en congresdrukte — mode te maken naar den beroemden Mont St. Michel. Dit zal vooral belangrijk zijn, omdat het plaats zal hebben onder het geleide van den heer Paul Gout, aan wien het onderhoud en de restauratie van het unieke middeleeuwsche gebouw is opgedragen, en van den heer Roujon, directeur van schoone kunsten. De heer Gout zal bij die gelegenheid in de ridderzaal der oude abdij eene voordracht over het gebouw houden, opgeluisterd met lichtbeelden.

(Bouw. Weekblad.)

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Ned.-Indië is:

benoemd tot ingenieur late kl. H. A. Saltet; tot ingenieur te kl. de ambtenaar op nonactiviteit H. Ch. J. Strengnaerts, laatst die betrekking bekleed hebbende;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeling voor de irrigatie-opnemingen in de residentien Tegal en Pekalongan, de aspirant-ingenieur J. A. Roukens.

— Bij kon. beal. is, met ingang van 16 Juli, benoemd tot burelamaatenaar der 3de klasse van den rijkswaterstaat P. Walles, te Assen.

— Op de Parijsche tentoonstelling zijn voor de schilderkunst in de Nederlandsche afdeling de volgende bekroningen toegekend. Eere-medaille: Jozef Israëls. Gouden medailles: Blommers, Breitner, Meudag, Weissenbruch. Zilveren medailles: De Bock, Briët, Gabriel, Heyberg, Josselin de Jong, Kaasmerer, Kever, Pieters, Schildt, Thérèse Schwartz, Van Soest, Toorop, Van der Waay. Bronzen medailles: Bastert, Mevr. Blaschop—Robertson, Bosch Reitz, Boudewijns, Le Comte, Krabbé, Lapidot, Van Oosterzee, Rink, Rip, Alb. Roelofs, Willy Sluiter, Wouters. Eervolle vermeldingen: Mev. Abrahams, Akkeringa, Arntzenius, Mevr. Bilders—Van Bousse, Dankmeijer, Gorter, Hamel, Hart, Nibbrig, Hoynek van Papendrecht, J. Jacobson, Mev. Kerling, A. Koester, Maatenbroek, Oppenoorth, Rijnga W. Roelofs, Mevr. Van Thol—Ruyech, Van Vuren en Mev. van der Willigen.

— De commissie, dit jaar belast met het afnemen van de examens B volgens art. 60 en C volgens de artt. 61—65 der wet

Vervolg der uitslagen.

Utrecht, 10 Juli: Bestek no. 816, het opbreken en leggen van bestratingen, het maken van riolerings- en bijbehorende werken ten behoeve van het voorgeplein van het station Nijmegen; ingek. 21 bijl., als: D. P. Hendriks en A. Th. Hendriks /23,670; Th. A. Bernisen /23,645; C. Bos, Haarlemmermeer, /21,695; W. Westerhof, Weesp, /20,938; L. J. Metz, Zaltbommel, /20,496; F. Hilarius Wzn., Haarlem, /20,394; W. v. d. Wagt /20,210; J. C. Kropman /20,200; J. E. Haanappel /20,180; G. W.

Van Haeuwijk /19,990; J. H. Bouwmeijer /19,974; J. H. Heggerink en G. Nollen /19,950; B. W. De Blacourt /19,770; H. A. Averdijk, Wijke, /19,760; A. Blochs Jr., Enschede, en J. W. Ter Horst, Gronau, /19,647; W. Van Oack, Oack, en J. Schippers /19,600; H. Segers /19,488; D. Koers, Hoonzand, /19,426; G. H. v. d. Heijden, Arnhem, /18,577; F. Smolders, Oosterwijk, /17,688; H. Van Kan, Venlo, /17,643. De overigen te Nijmegen. Ram. /18,600.

Amsterdam, 10 Juli: het bouwen eener stalhouderij met bovenwoningen aan de Van Baerlestraat aldaar, onder beheer van de arch-

van 2 Mei 1863 (Staatsblad no. 50), heeft, ten gevolge van de door haar gehouden examens, de navolgende diploma's uitgereikt:

het diploma van technoloog (B art. 60) aan: H. de Jong Cleynert, M. A. de Jong, P. D. C. Kley, C. A. de Looze, J. Rodenburg, E. L. Sellegger, P. J. van der Sluis en B. Wigerams;

het diploma van civiel-ingenieur (C art. 61) aan: J. C. Ankermit, A. Backer, Jhr. M. H. Van Herestov, J. Th. Berkmeier, J. A. Blok, J. A. Bonnerman, A. J. A. Braak, F. A. Brandt, J. W. Dieperink, L. Doedes, J. H. de Granada, I. Hangeveld, H. A. Henket, A. Heybroek, E. H. Hoogema, J. B. de Hulster, N. M. de Kanter, I. J. P. Kley, C. W. Koch, J. H. Kremer, U. P. E. Kriens, V. J. P. De Bloo, van Kuffeler, E. J. Kuiper, A. Van Linden van den Heuvel, J. G. Numans, W. K. van Oort, A. A. Oosting, W. A. Piets, H. J. Roosen, J. Rueb, S. J. Rutgers, J. C. Scharp, W. van der Tak, J. J. Vermeulen, C. P. Vijverberg en J. van der Waerden;

het diploma van werktuigkundig ingenieur (C art. 64) aan:

A. Blomhert, J. P. Boezardt, P. F. Bunge, J. H. Delgorgé, E. B. van Doesburgh, J. M. Gritters Doublet, J. L. Th. Groneman, J. J. A. de Groot, Th. N. Hellema, G. van Hille, J. Jannette Walen, W. de Jong, A. J. Juchter, H. W. Land, M. G. van der Meer, S. F. Monhemius, A. Plate Hzn., W. F. Pot, A. A. Reidt, J. R. Sassen, P. Persant Snoop, G. C. Snijders, H. Stokvis, G. Vermeulen, C. H. de Vos en P. J. van Zwieten;

het diploma van mijn-ingenieur (C art. 65) aan: E. C. Abendonon, P. M. van Bousse en P. J. Stigter.

— De heer J. Nieuwland te Spijkensse is benoemd tot buitengewoon opzichter bij den bouw eener brug over de Oude Maas bij Spijkensse.

— Tot tijdelijk leeraar in de werktuigkunde aan de burgerdagschool te Leeuwarden is benoemd de heer H. P. Priester, leeraar aan de ambachtsschool aldaar.

— Een drietal studenten der Polytechnische School zijn alsnog tot buitengewoon opzichter gedurende de zomermaanden benoemd en wel door den Minister van Waterstaat: A. Bijl en J. A. van Santwijk, bij de werken der Helderse overvoerdigding en door den Raad van Toezicht bij de spoorwegwerken: W. C. G. H. van Mourik Broekman, bij de werken voor den bouw van een spoorwegbrug over den IJssel te Westervoort.

— De heer J. Blok, tijdelijk opzichter aan de gemeente-gasfabriek te Zwolle, is met ingang van 1 Augustus a. s. benoemd tot inspecteur aan de gemeente-gasfabrieken te Amsterdam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leeraar aan de hooger burgerschool te Tilburg. Met 1 September o. k. is te vervullen de betrekking van leeraar in wiskunde, werktuigkunde en lijntekenen aan de Rijks hooger burgerschool met 5-jarigen cursus te Tilburg. Jaarwedge /1600.

— Dagelijksch opzichter, bij het bouwen eener school, brieven motto „Opzichter" aan het Bureau van dit Blad.

— Opzichter, bekend met grond-, zee- en betonwerken, voor het houden van toezicht bij de werken voor de binnenhaven te Scherpeningen. Salaris aanvankelijk /1500 à /1600

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARXSTRAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., 22 en 23 j., ongeh., ± /50 en /60.

1 Opz., 23 j., ongeh., /60.

3 Opz.-teek., 23, 28 en 23 j., ongeh., /80, /80 en /60.

2 Opz.-teek., 26 en 35 j., geh., /110 en /100.

4 Werktuigk. teek., 21, 19, 21 en 22 j., ongeh., /50 à /60, /60, /50 à /60 en /70.

1 Werktuigk.-electric, 29 j., ongeh., /70.

1 Opz.-landm., 38 j., ongeh., /125.

2 Waterb.-opz., 22 en 27 j., ongeh., /60 à /70 en /70.

1 Mach., 26 j., geh., /65.

ing. A. W. Weisman en P. H. van Niftrik; ingek. 9 bijl., als: E. H. Hille /60,100, W. Voskuil /57,433, J. A. Kiehl en M. van den Bos /54,600, H. Hüfte /54,495, B. C. Hamer Jr. /54,190, P. S. Rijnierse /55,800, C. Kater /54,840, Mij. „de Bouwersbond" /53,958, W. Uitslager /53,400. „Gegund. Allen te Amsterdam. Maartensdijk, 10 Juli, door het bestuur van het waterschap: het vernieuwen van het schut in de groote vaart en eenige onderhoude- werken; ingek. 2 bijl., als: E. Shhaephouwer, Utrecht, /1679; W. M. Reijerse, Blauwkapel, /1590. Gegund.

Zetten, 10 Juli: het bouwen van het stations-koffiehuis; ingek. 6 bilj., als: J. Baas, Ochten, f 5888; B. Kiers f 5555; E. J. W. van de Voren f 5545; S. Geurts, Indoomik, f 5231; K. W. Evers f 4288; A. Bosverger Nijmegen, f 3940. De overigen te Zetten.

Laag-Keppel, 11 Juli: het bouwen van een burger-woonhuis voor den heer B. Dammiik. Laagste inschrijver H. Kleinhout, Doelincum, voor f 2128. Gegund.

Rotterdam, 11 Juli: door het bestuur van den Prins Alexanderpolder: a. het maken van een steenen brug in de Cappelse weg over de Ommoord-che tocht; ingek. 6 bilj., als: D. v. Vliet, Nieuwerkerk a/d. IJssel, f 3427; C. Bujs, Cappelle a/d. IJssel, f 3120; W. v. Verre, idem, f 3000; P. v. d. Berg, Bergschenhoek, f 2900; C. W. den Hoed, Stelwijksdijk, f 2890; D. Lockhorst, Rotterdam, f 2782. Gegund.

b. onderhoud der kunstwerken van den polder van den dag der gunning tot 15 Juli 1901; ingek. 8 bilj., als: D. van Vliet, Nieuwerkerk a/d. IJssel, f 4650; C. van Leeuwen, idem, f 4235; W. J. v. Dort, Rotterdam, f 4120; D. Lockhorst, idem, f 3812; W. v. Verre, Cappelle a/d. IJssel, f 3765; P. v. d. Berg, Bergschenhoek, f 3681; J. Leenheer, Heinoord, f 3568; C. Bujs, Capelle a/d. IJssel, f 3300. Gegund.

c. onderhoud dijken en wegen en uitbaggeren haven bovengemaal; ingek. 4 bilj., als: A. Dekker, Nieuwerkerk a/d. IJssel, f 2975; C. v. Wingerden, Rotterdam, f 2910; W. Koolhaas, idem, f 2770; W. Noordhoek, Numansdorp, f 2698. Gegund.

Gravenhage, 11 Juli: (herbest.) door het min. van wat.: het maken van een regelmatig rivierbed op een gedeelte van de Vecht tusschen Vlisters en Varsen en op het beneden-deel van de Regue tusschen de Laarbrug en den nieuwen muud in de verbeterde Vecht. met de uitvoering van eenige daarmede in verband staande werken in de gemeente Ambt Ommen, prov. Overijssel; ingek. 5 bilj., als: J. G. Zwets, Har diekvelde, f 101 000; A. Bloks Sr., Zwolle, f 101 000; C. ter Horst, idem en Gebr. Abersen, Steenwijk, f 100 800; A. Ph. Volker, Slidrecht, f 100 147 (ongeldig); J. Prins v. Wijsmaarden, id., f 96 200. Ham f 88 800.

Gravenhage, 11 Juli: door het min. van wat.: het uitvoeren van baggerwerk in de rivier de Nieuwe Merwede; ingek. 6 bilj., als: C. L. Kalle Wz., Slidrecht, f 52 300; A. Prins Lz., id., f 49 800; Th. Volker, Dordrecht, f 48 000; W. P. de Vries, Rossum, f 45 800; J. P. de Groot, Giessendam, f 45 600; P. A. Bos, Goren, f 44 300. Ham, f 30 750.

Sneek, 11 Juli: (herbest.) voor de Doopsgez. gemeente aldaar: het bouwen van een pastorie aan den Singel; ingek. 13 bilj., als: G. Lantier, Deernum, f 12 874; J. Jorjens, f 11 988; W. Franzen Jzn., f 11 920; Gebr. v. d. Meer, Harlingen, f 11 874; P. Prins, Sarek, f 11 775; C. I. Reisma, Heerzumer olen, f 11 700; P. I. Westra, Arum, f 11 661; P. de Bois, Franeker, f 11 572; A. P. Wierma, Gaastmeer, f 11 480; J. A. de Graaf, Sneek, f 11 440; H. Krijger, f 11 343; W. T. Nanta en J. W. Nanta, Hijaard, f 11 160; S. v. d. Zaan, f 10 830. Gegund. De overigen te Leeuwarden.

Meenidum, 12 Juli: lo. het herstellen van de ophaalbrug en de welbeschooning aldaar; 2o. het maken van een nieuwe brug op de Bot-gorre en het herstellen van die bij Roorda te Klooster Anjum. Niet gegund. Herbesteding 21 Juli 1900.

Wateringen, 12 Juli: het bouwen van een woon- en een winkelhuis ten dienste van mej. de wed. de Groot; ingek. 7 bilj., als: Gebr. J. F. Radder f 8290; R. C. Koch f 7998; G. A. v. Dongen f 7889; J. v. d. Vis f 7399 50; P. v. d. Voort, Q. intshel f 6475; C. de Zotte, Wateringen, f 6468; J. P. Vierling f 5900 (van onwaarde). Gegund. De overigen te Gravenhage.

Veldhoven, 12 Juli: bij de wed. Jos. Bijnes: het bouwen van een burger-woonhuis met bijbe-leving der materialen, voor den heer H. W. Platteel, sigarenfabrikant aldaar; ingek. 6 bilj., als: A. Gevers, Westerhoven, f 3625; G. van Doornmalen, Veldhoven, f 3512; G. Rijnders, Bergeijk, f 3411; P. J. v. Zantvoort, Zeelst, f 2850; J. Bijnes, idem, raming f 2800; Jos. van Kuik, Leende, f 2525. Gegund.

Tilburg, 12 Juli: door den arch. Leo Gyaerts: het bouwen van een heerenhuis voor den heer L. Sala te Tilburg; ingek. 39 bilj., als: J. Horvers f 23 589; H. v. d. Weeger f 23 480; C. Schout, Oosterwijk, f 22 652; C. Horvers f 22 626; Weduwe P. v. d. Schoot f 22 446; J. Groenen f 22 160; Wjdemans f 22 011; W. duwe E. de Beer f 21 899; A. v. d. Aa f 21 778; P. v. d. Aa f 21 646; A. van Riel f 21 550; L. Jongen f 21 435; P. van Riel f 21 400; J. Hoel f 21 371; Groenen en Cosop f 21 351; Gebrs. Schout, Oosterwijk, f 21 332; A. Bouweus f 21 300; L. van Eijk f 21 145; Weduwe J. van Riel f 21 060; P. J. de Waal f 21 035; M. Reijnders f 20 856; Jac. van Gorp f 20 856; C. Donders f 20 840; J. v. d. Schoot f 20 790; J. C. v. Post f 20 771; J. Damer f 20 717; C. Muisaars f 20 600; K. van Herk f 20 425; J. Brouwers f 20 399; P. Hoel f 20 338; F. Jongen f 20 320; A. van Bostel f 20 318; A. Smeelders f 20 130; L. van Herk f 20 128; De Waal en Co. f 20 106; C. van Bostel f 19 896; F. Mandes f 19 450; Weduwe A. Smeelders f 19 330; J. Smeelders f 18 930. De overigen te Tilburg.

's-Hertogenbosch, 13 Juli: het herstellen van het zuidelijk deel van den nieuwen linker Diezdiijk in het Buscheveld onder de gemeente 's-Hertogenbosch van winterschade; ingek. 12 bilj., als: D. Koers, Hoens-Dront, f 8549; M. Vissers, Drunen, f 7830; L. v. Drunen, Hintham, f 7690; C. Bokman Hx., Hardinksveld, f 7667; Th. v. Lee, Veghel, f 7600; H. Dubbeldam Hx., Garinchem, f 7477; A. Blokland en B. A. Tase-laar, Werkendam, f 7389; J. Visser Jz., idem, f 7265; W. van Os, Osch, f 7200; W. Volker, Slidrecht, f 6850; A. P. Volker, idem, f 6836; G. van Oord, Werkendam, f 678. Ram. f 7200.

Hoek, 13 Juli: het maken van werken tot zeewering, van dijksverbetering, aanleg van steen-glooiing met oud-rhond tot 30 April 1901 aan het waterschap Louw en Willamskerke; ingek. 6 bilj., als: D. den Oudeier f 2850; Abr. Tuolens Dz. f 2838; J. de Bree Fz. f 2824; B. van Eck f 2790; J. Meertens, Hoek, f 2760; K. de Bja f 2740. De overigen te Terzouwen.

Amelo, 13 Juli: door den arch. H. A. Wizaant (z.): het bouwen van een boerderij te Vroomshoop; ingek. 7 bilj., als: J. Wessels, Vriezenveen, f 8000; J. Roelofs, idem, f 7983; E. Jansen, idem, f 7400; A. Boom en G. Eten-dam f 6721; Huk en 't Hoen f 6719; J. H. Wehrmeijer f 6450; E. J. van Durth, Vroomshoop, f 6749. De overigen te Amelo.

Vlissingen, 13 Juli: het bouwen van een openb. school voor 288 leerlingen met woning voor het hoofd n.d. Joust de Moestr.; ingek. 3 bilj., als: Woning, Mamea, f 8950 f 83 000; P. v. d. Rooij en J. J. Krijger, 2300 f 51 500; L. Raaijmakers, Wouwe (N.-B.), 8000 f 49 700. Gegund. De overigen te Vlissingen.

Zaltbommel, 13 Juli: door den arch. G. G. Ladder: het bouwen van een stoomwasmach. en strijklariching ter oppervlakte van 520 M.² op een terrein ten noordoet der stad; ingek. 9 bilj., als: G. Konings, Tiel, f 17 380; Wed. H. Elmer en Zn., idem, f 16 950; N. H. v. Zetten, idem, f 16 790; W. F. Schneiders, Waardenburg, f 15 950; A. A. van Ierssen, Boed, f 14 979; Th. M. Beretson, Nijmegen, f 14 773; F. Smulders, Oosterwijk, f 14 455; R. v. d. Buggelaar, 's-Bosch, f 13 775; D. v. Manerier, Aach, f 13 492.

NEDERDELINGEN.

Leiden. Aan den heer R. Onwehand te Katwijk a/Zee is opgedragen het maken van een gebouw voor Christelijke Ziekenverpleging te Leiden, volgens plan van den architect W. Fontein aldaar, voor f 75 000.

Leeuwarden. Ged. Staten hebben aan den

aannemer H. Krikke te Oudehaaks voor f 306.40 onderhandsch de uitruiming opgedragen van rich in de Dokkumer Ee te Birdaard en bij de Klaar-kampsterbrug bevindende ondiepten.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 31sten Juli 1900**, des namiddags ten 2 ure (lo-cale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staats-spoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 818

Het maken van de grond-werken, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wissels en het ver-richten van diverse werken, ten behoeve van eenen rangoor-bundel op het Station 's-Hertogenbosch.

Begroting f 27.000.

De besteding geschiedt volgens § 23 van het bestek.

Het bestek ligt van den 5den Juli 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den heer Sectie-Ingenieur Jhr J. C. VAN REIGERSBERG VERSLUIS te 's-Bosch, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te be-komen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-schieden den 23sten Juli 1900, ten 9 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

UTRECHT, den 24den Juli 1900.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

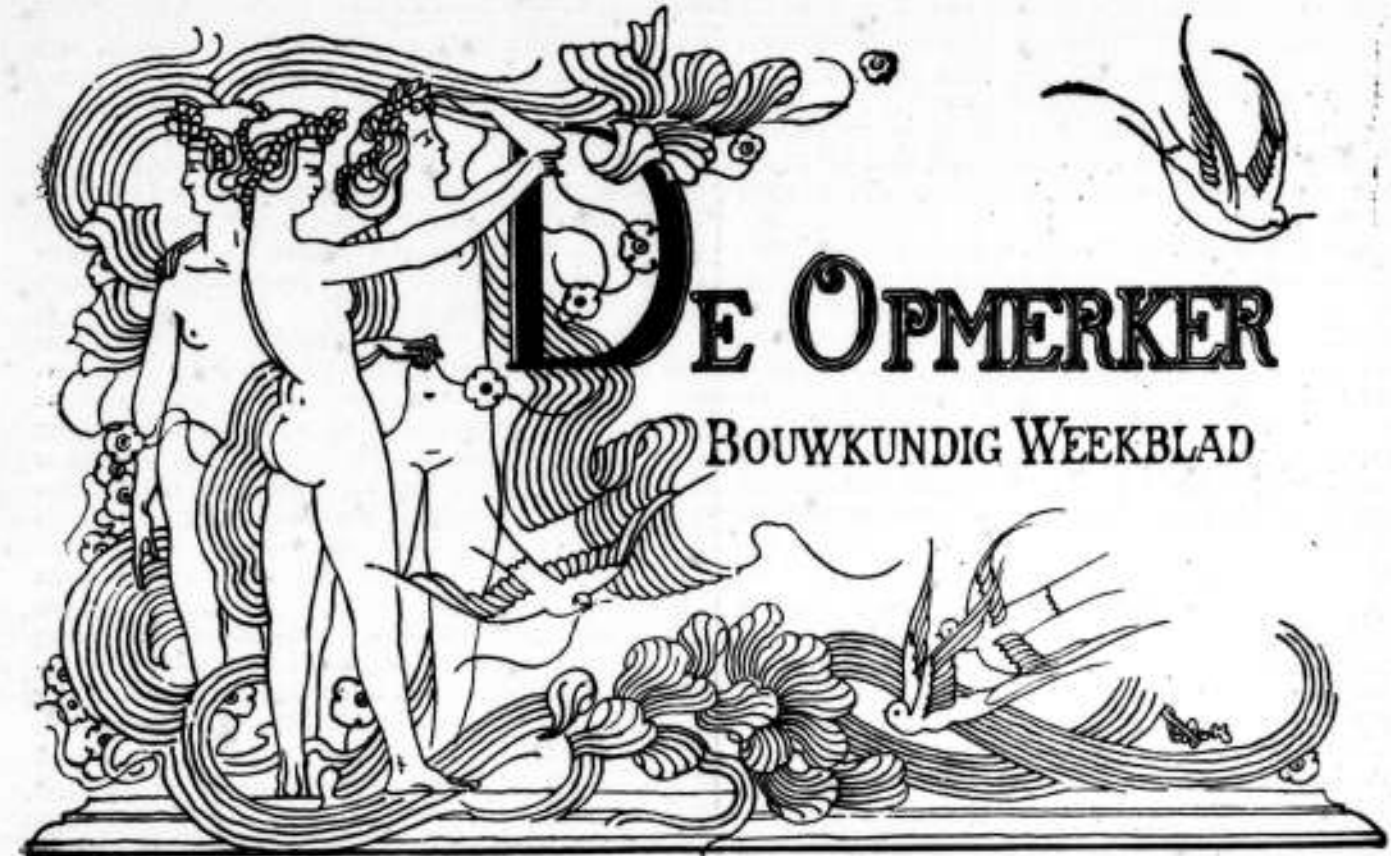
Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS**.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaillen AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaillen DOR-DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-den bakvloer en Draaiovens.

VAN RIJN & Co, ROTTERDAM. Spiegel- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten. Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsirgen, slechts tweemaal gerekend.

NIET GEWOON.

Wat men ook onzen tijd verwijten moge, men zal met kunnen zeggen dat hij de deugd, die dankbaar-heid heet, onbeoefend heeft gelaten. Wij zijn niet minder dankbaar dan Van Alphen's kleine hond, die het „voor beentjes en voor brood“ was.

Er kan haast niemand van eenige betekenisse meer vijf-en-twintig jaar een ambt bekleeden, er kan geen mensch, die met kunst of wetenschap iets uitstaande heeft, meer zeventig jaar worden, of de dankbaarheid uit zich.

Dan komen de vrienden „unterm Siegel der Ver-schwiegenheit“ bijeen, dan laten zij een circulaire drukken, dan plaatsen zij een advertentie in de cou-rant, heel delicaat, om ieder, die zulk een circulaire nog niet heeft, duidelijk te maken, waar hij zijn be-geerte, om dit drukwerk te bezitten, kan voldoen.

Inmiddels doet de aanstaande jubilaris maar, alsof hij niets merkt. Is eenmaal de heuchelijke dag aan-gebroken, dan laat hij zich complimenteeren, en kan hij, als het afgeloopen is, of geen woorden vinden, om aan zijn gevoelens lucht te geven, of wel niets anders dan enkele banale dankbetuigingen stamelen, als hij ten minste niet de bekende „welgekozen woorden“ op dat oogenblik ter beschikking heeft. Des avonds wordt alles in de couranten den volke medegedeeld.

Het is de verdienste van den heer De Stuers ge-weest, in dit al te eentonig schema wat variatie te hebben gebracht.

Aanvankelijk ging alles als naar gewoonte. Te 3 uren vereenigden zich den 15 Juli dezes jaars „in het kunstmuseum aan de Parkstraat“ de commissie voor het huldeblijk „met velen van de 856 belangstellende vrienden en vereerders, drie Commissarissen der Kon-igin, autoriteiten, één oud-Minister, meest alle refe-

rendarissen en vele dames, die door hare tegenwoor-digheid een blijk van sympathie wilden geven aan den kampioen onzer nationale kunst“.

Een der Commissarissen der Koningin trad nu naar voren, en overhandigde den jubilaris met een gepaste toespraak een gedenkpenning met daarbij behooren-de oorkonde.

De verslaggevers meenden reeds te kunnen ver-trekken, toen de heer De Stuers zijn oprechte hulde „aan de breede scharen, uit Noord en Zuid samenge-stroomd“ had gebracht; zij staken hun opschriftboek-jes reeds bij zich, in het knus vooruitzicht van hun verderen vrijen Zondag achtermiddag, toen zij be-merkten, dat de redenaar doorging, iets wat men van jubilarissen niet gewend is.

De potlooden kwamen weer voor den dag. En het was wel merkwaardig wat zij verder neerschreven, merkwaardig vooral om de plaats waar en de gelegen-heid waarbij dit geschiedde.

De heer De Stuers had, zoo zeide hij, bij wijze van een „examen de conscience“ de redenen nagegaan, die zoovelen bewogen hadden, zooveel werk te maken van zijn vijf-en-twintig jarig referendarisschap.

Den uitslag van deze onderzoekingen hebben de verslaggevers niet geboekstaafd. Maar wel deden zij mede, dat de spreker zijn gehoor vertelde, dat hij zich nogal kalm en volstrekt niet bedwelmde gevoelde door den wieroek der lof. Wie zoo op zulk een tijd-stip spreekt, is zeker geen gevoelsmensch.

De verslaggevers vervolgen dan: „Geestig schetste de spreker, hoe hij zelf tegenwoordig niet meer over-tuigd was van hetgeen men vijf-en-twintig jaar gele-den van hem vertelde, dat hij zou zijn een groot kunst-geleerde; die gedachte had hij laten varen sedert de gezichtseinder al breder en breder is geworden, zoo-dat hij tegenover driedruizend schilders in den lande

zijn onmacht moet bekennen". Duidelijk is dit niet; vermoedelijk heeft men de bedoeling van den jubilaris niet begrepen. Het leelijke Germanisme „kunstgeleerde" is zeker niet aan zoo kieskeurige lippen ontglipt. En het beeld van den gezichtseinder, die tegenover drieduizend schilders machteloos ligt, is meer nieuw dan begrijpelijk.

Den lof, door den vorigen spreker aan den ijver en de toewijding van den jubilaris gebracht, „gaf hij toe", zeggen de verslagen. Vermoedelijk heeft de heer De Stuers dien lof dus aanvaard. Maar het bleek, dat zijn vereerders toch één eigenschap van den referendaris bij het aanbieden van het geschenk niet erkend hadden. Dit was „het geduld, het engelachtig geduld" dat de jubilaris zeide te bezitten.

Dat het gehoor daarop in lachen uitbarstte, is verklaarbaar. Want als een bijzonder geduldig man, laat staan als een man met iets engelachtigs in zijn geduld, stond de referendaris tot dusverre niet bekend.

Nu volgde een schildering van het ambt, ietwat in den trant van den Schoolmeester.

„Een referendaris is nl. een mijnheer die rapporteert en adviseert, die administratief geen macht heeft, en niemand kan commandeeren, een macht die uitsluitend zetelt bij de Koningin, den Minister van Binnenlandsche Zaken, verschillende hoofden van musea en archieven en bouwkundige Rijksinstellingen. Wel kan hij invloed hebben, als hij het talent heeft zijn adviezen ingang te doen vinden. Gaan de zaken goed, dan wordt de eer gebracht aan den Minister, en te recht, want deze beslist. Maar mishagen de beslissingen, dan wijt men dit niet aan den Minister, maar aan den referendaris, ofschoon dit onbillijk is, omdat men niet weet welke adviezen hij geeft. Die toestand nu maakt zijn positie moeilijk, hetgeen hij in ruime mate heeft ondervonden, niet alleen van 't publiek en van de Koningin oer aarde, de pers, maar ook in de Staten-Generaal. Het meest betreurd hij het, dat hij zich tegen de aanvallen in de Kamers niet verdedigen kan.

In zulk een moeilijke positie was er alleszins aanleiding om er het bijltje bij neer te leggen, maar juist zijn geduld heeft hem daarvan teruggehouden. Spreker liet zijn gehoor lachen door de referendarissen, die aldus onder Ministers moeten werken, te vergelijken bij kippen die zich aan den haan moeten wennen, en als dan de omgang niet is zooals die wezen moet, dan worden slechts windeieren te voorschijn gebracht. Wel zijn de Ministers bereid om te werken, maar zij worden bewerkt in de Kamers, in de secties, in de pers, door particulieren, en door achterklap in het torentje, die op den eenen Minister meer, op den andere minder vat heeft."

Welke gezichten de aanwezige referendarissen bij dit gedeelte van de rede hebben gezet, weten wij niet. Maar zij zullen hun collega benijd hebben, die zulke dingen kan zeggen, zonder dat het hem zijn baantje kost.

De verslaggevers konden van verbazing haast niet meer schrijven. Maar zij herstelden zich spoedig, toen de spreker het had over het verdriet en de vernederingen, hem in zijn ambtelijk leven door intriges, knoeierijen en verdachtmaking berokkend. Zulke dingen houdt een jubilaris meestal voor zich, maar de heer De Stuers wilde nu eenmaal geen gewoon jubilaris zijn.

„Men", zoo vervolgde hij bitter, „was bezig de teekenschoon aan zijn beheer te onttrekken." Vermoedelijk is „men" hier de Minister van Binnenlandsche Zaken, die ongetwijfeld weinig gesticht er over zal zijn dat een zijner hoofdambtenaren in het openbaar

van verdachtmaking spreekt, zodra een regeling hem niet bevalt.

Toch vindt de heer De Stuers een Minister nog wel ergens goed voor; de referendaris kan zich achter hem verschuilen. De jubilaris toch „verdedigde zich vooral tegen de beschuldiging, dat hij een peperdure referendaris was, daarbij opmerkende, dat hij nooit een cent kon besteden, of de Minister moest het goedkeuren en geen crediet kon aanvragen of de Kamer moest het gevoterd hebben."

Het gehoor gaf, volgens de verslagen, na dezen pasus van hilariteit blijk. Komende tot het verwijt van eenzijdigheid, tot hem zoo vaak gericht, verklaarde de spreker dat alleen zotten en dronkaards veelzijdig kunnen zijn, een paradox die klinkt als een klok, maar die door het gehoor niet als ernst werd opgenomen.

Was veel van wat tot dusverre gezegd werd, als antwoord van een jubilaris aan zijn vereerders ongevoel, hetgeen daarna volgde had achterwege behoeven te blijven. De heer De Stuers heeft van een slechten smaak blijk gegeven, door op een dag als dezen nog eens de geloofsquestie te gaan behandelen. De aanwezigen toch hebben den referendaris zijn overtuiging niet kwalijk genomen, maar het gesprokene zal in de kringen, die den heer De Stuers niet genegen zijn, geen vertrouwen in zijn „onpartijdigheid" hebben gewekt.

Met de verrassende mededeeling, dat Thorbecke volstrekt de man niet was van het „kunst is geen regeringszaak", maar dat hij integendeel een „door en door verstandig" programma had opgemaakt voor de wijze waarop de Staat de kunst had te beschermen, eindigde de spreker.

Zijn rede was de gekruide hoofdschotel van den dag. Wat de heeren Molkenboer, Rutten en Diefenbach, de directeur van het Ethnographisch Museum, de vertegenwoordigers van „Architectura" en de tekenonderwijzers, van „Arti et Industriae" in het midden brachten was goed bedoeld, soms goed gezegd, maar het verhief zich niet boven het peil der gewone feesttoespraken.

De heer De Stuers was evenwel niet gewoon geweest. Er zal wel nooit een referendaris komen, die op zijn vijf-en-twintig jarig feest zóó kan spreken.

TENTOONSTELLING VAN BEELDHOUWERKEN TE GRONINGEN.

In de plaatselijke bladen der vorige week stond vermeld: „Tentoonstelling van beeldhouwwerken van Emil Epple, beeldhouwer te Berlijn". Een paar dagen later gaven die bladen verslag van die tentoonstelling; d. w. z. het publiek werd uitgenoodigd zelf te gaan zien, omdat men bevreesd was zichzelf een brevet van kennis uit te reiken door het uitspreken van een oordeel over het tentoongestelde. Dat was zeer bescheiden van de pers en wel een weinig wonderlijk, wanneer men in aanmerking neemt hoe dikwijls men kritische beoordeelingen te lezen krijgt over schilder- en bouwkundige werken waarin men, blijkbaar, zich het brevet van kennis van het vak wel heeft uitgereikt. Wij werden daardoor nog meer verlangend de tentoonstelling zelve te bezichtigen en togen er heen in de verwachting iets zeldzaams te zullen zien, dat boven de beoordeeling der dagbladschrijvers stond.

Maar ach welk eene teleurstelling. Was dit nu eene tentoonstelling van beeldhouwwerken? Laten we, het programma volgende, eens zien. No. 1, portretbuste van den heer Wild, kunstschilder te München. Een vuil gipsafgietsel van een tamelijk goed geboetseerd kleimodel. No. 2, portretbuste van mej. F. B. Grone-

man, idem, een vuil gipsafgietsel; misschien een goed gelijkende afbeelding van de werkelijkheid, doch geen beeldhouwwerk, wel knap geboetseerd. No. 3, gipsafgietsel van „Susanna", waarvan zich het origineel in marmer op de „Groote Berlijner Tentoonstelling" bevindt en een afgietsel in brons in het „Glaspaleis" te München. Dit beeld gelijkt wel iets op beeldhouwwerk, al was het maar een gipsafgietsel. Een recht opstaande figuur, goed van lijnen; van 't gelaat is weinig te zien omdat ze dit lichaamsdeel vanwege het schaamtegevoel, nagenoeg geheel met de handen bedekt; overigens is het beeld slechts ongeveer een derde der natuurlijke grootte. No. 4, Marmerrelief „Franz Liszt" een werkelijk stuk beeldhouwwerk, 't is zoo plat alsof te veel steen is weggeslagen en erg zoetelijk behandeld. No. 5, „Eva" (marmer) ook beeldhouwwerk, doch een klein stukje, niet grooter dan 25 cM. breed en hoog. Volstrekt niet mooi bewerkt. Een platgedruken Z-vorm; van het gelaat is niets te zien; 't is een ineengedrongen figuurtje, vermoedelijk ook al vanwege de schaamte over het proeven van den verboden appel. No. 6 „Kain" (schets), alweer een vuil gipsafgietsel, ook een gebogen figuur, te klein opgezet om de vormen goed te doen uitkomen. No. 7, „der Einsame" (schets). Een stukje boetsceerwerk, voorstellende een op een boek zittend mannetje met gebogen hoofd en slap hangende armen en beenen, erg eenzaam, doch men zou ook kunnen zeggen iemand in kennelijke staat, die zijn roes uitslaapt. No. 8, „Vergebung" (schets), een heel klein dingetje van gips, erg slordig; men heeft ongeveer vijf minuten noodig om de figuurtjes te onderscheiden; de bedoeling is vermoedelijk een voorstelling van twee menschen die elkander afkussen. No. 9, „der Tod" (schets), natuurlijk weer een afgietseltje, een poppetje, in houding en figuur als van een grasmaaier; het maaigereedschap was niet aanwezig. No. 10, Beleuchtungsfigur (schets). No. 11, Oedipus en Antigone (schets). No. 12, schets voor „Susanna". No. 13, Trauer (schets). No. 14, Goethe (schets) op een tiende der werkelijke grootte. No. 15, Badend meisje (schets) — afgelopen. — Die „dood" was ons waarlijk haast in de schoenen blijven zitten, vandaar dat wij van no. 10 tot en met 15 niets meer zeggen kunnen. Toen we het gebouw verlaten hadden en de natuur met haar rijkdom van kleuren en vormen ons weer tegemoet kwam, konden we begrijpen waarom de pers zich bij deze gelegenheid eens onkundig had gehouden en maar aanspoorde „zelf te gaan zien".

Als we een volgende tentoonstelling van beeldhouwwerken mogen beleven, hopen we meer te zien en met een beteren indruk naar huis te gaan.

REISHERINNERINGEN

door

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

(Vervolg van bladz. 222.)

Niet ver van deze kapel is de toegang tot de groote kruisgang, waarheen een jong Dominicaan ons geleidt. Hij brengt ons naar de Cappella dei Spagnuoli, de vroegere kapittelzaal van het klooster. De fresco's hier aangebracht, zijn uit de 14e eeuw, en aan de verheerlijking van St. Thomas Aquinas, den voornaamsten heilige der Dominicanen, gewijd. Aan de westzijde ziet men St. Thomas op zijn kathedra, omgeven door engelen, profeten en heiligen met overwonnen ketters aan zijn voeten. De wijsbegeerte is verzin-

nelijkt, en wel volgens een programma, dat, naar Vasari meldt, door den prior van het klooster werd opgesteld. De schilder heeft, zoo goed hij kon, de gegeven voorschriften opgevolgd.

Aan de overzijde is de leer van St. Thomas verzin-

nelijkt, en wel volgens een programma, dat, naar Vasari meldt, door den prior van het klooster werd opgesteld. De schilder heeft, zoo goed hij kon, de gegeven voorschriften opgevolgd. Men ziet daar de aardsche kerk, als de kathedraal van Florence gedacht. De geestelijke en wereldlijke macht, Paus en Keizer, zitten daarvoor, door de scharen der geloovigen omringd en door de Dominicanen, de honden des Heeren, bewaakt. Rechts zijn Dominicanen geschilderd, predikende en bekeerende; de honden daarbij doelen eveneens op de kloosterbroeders, terwijl de vossen, naar een beeld van Salomo, de ketters en afgedwaalden verzinneelijken. De kleine figuren, hooger geplaatst, zijn de menschheid, gelukkig, omdat zij zich in den schoot der kerk bevindt. Zij let niet op de wereldsche verlokkingen, door een man met een valk, een vrouw met een viool en een vrouw met een hondje gesymboliseerd, doch gaat, door den H. Thomas geleid, naar den hemel, die door den H. Petrus wordt ontsloten. Tal van heiligen vullen den hemelschen hof.

Boven het altaar dezer kapel is Christus' lijden verbeeld; de tafereelen, die met de kruisdraging beginnen en met de hemelvaart eindigen, zijn niet gescheiden, doch vormen één compositie, die als achtergrond een landschap heeft.

Al deze fresco's zijn als het ware geschilderde leerdichten. En gelijk het leerdicht niet de hoogste uiting der poëzie is, zoo is ook in de schilderkunst hier de schoonheid opgeofferd aan de duidelijkheid.

De kruisgang zelf werd door Paolo Doni, gezegd Uccello, in de eerste helft der 15e eeuw met fresco's, in groenachtige tinten gehouden, versierd. Zij hebben veel door tijd en vocht geleden. De meester heeft zich aan de vroegere traditiën gehouden, doch de natuur meer bestudeerd, dan zijn voorgangers. Vooral in de afbeeldingen van den Zondvloed en van Noach's offerande is dit merkbaar.

Hoe de kunst zich in de 15e eeuw heeft ontwikkeld, bewijzen de fresco's van Domenico Ghirlandajo en Filippino Lippi, in 1485 begonnen. Die van Ghirlandajo versieren het koor der kerk en zijn des kunstenaars meesterstukken. De verlichting is al weder gebrekkig, en vooral het geschilderde glas in de vensters van het koor hindert den beschouwer. Toch is dit glas in Ghirlandajo's tijd daar geplaatst en moet men dus wel aannemen, dat hij daar geen bezwaar tegen gemaakt heeft.

Op de drie muren is de geschiedenis van Maria en van Johannes den Dooper weergegeven. De gebeurtenissen zijn zóó voorgesteld, alsof zij door de tijdgenooten van den schilder werden bijgewoond. Vooral in de geboorte van Maria, de geboorte van Johannes en de ontmoeting van Maria en Elisabeth spiegelt zich het Florentijnsch leven van die dagen getrouw af. De figuren in den tempel, waar Zacharias aan het altaar des reukoffers staat, zijn allen portretten.

In 1485 ving ook Filippino Lippi de fresco's in de Cappella Filippo Strozzi aan. Het leven van de apostelen Johannes en Philippus is de stof. Links is de opwekking van Drusiana door Johannes, rechts het verdrijven van den draak uit den tempel door Philippus afgebeeld. Wel zijn de figuren vol uitdrukking,

maar de houdingen zijn dikwijls onnatuurlijk. Toch zijn de verbazing der vrouwen bij de opwekking en de angst der tempelgangers voor den draak goed teruggegeven. Aan het gewelf prijken de grootsche figuren van Christus, de vier evangelisten en de H. Antonius.

De Via dei Banchi verbindt de Piazza Santa Maria Novella met de Via Tornabuoni, een der levendigste straten van Florence. Hier vinden wij in het Palazzo Larderel, in 1558 voltooid, een fraai voorbeeld van de latere behandeling der gevels, toen de zware vormen van vroeger voor streng klassieke plaats maakten.

Naar de Arno toe verbreedt zich de straat tot de Piazza Santa Trinità. Achter de 16e eeuwse gevel, die men hier ziet, verbergt zich de kerk Santa Trinità, in 1250 begonnen. Zij heeft vijf beuken van ongeveer gelijke hoogte, een aanleg, die in Italië zeldzaam is. In een kapel aan de noordzijde heeft Ghirlandajo, sedert 1485, zijn beroemde fresco's, die het leven van den H. Franciscus ten onderwerp hebben, gemaakt. Het sterfbed van den heilige is merkwaardig, vooral wanneer men dit met het fresco van Giotto in Santa Croce vergelijkt. De compositie vertoont veel overeenkomst; Ghirlandajo heeft echter de natuur op den voet gevolgd, terwijl Giotto zich tot de grootte lijnen bepaalde. De monniken in Santa Croce zijn vol mystiek geloof; die in Santa Trinità zijn echte kinderen van den tijd, die de boetprediking, die Savonarola zou gaan houden, wel noodig had. Teeknend is het, dat Ghirlandajo het klooster voorstelt als een weelderig gebouw in Renaissance-stijl.

Eer wij de Arno overgingen, om het stadsdeel aan de andere zijde te bezoeken, wilden wij nog een paar werken, vermaard in de geschiedenis der bouwkunst, gaan zien. De kerk Santi Apostoli is een kleine basiliek in den geest van San Miniato al Monte. De gevel heeft men gerestaureerd, doch de fraaie ingang, in de 15e eeuw door Benedetto da Rovezzano gemaakt, behouden. Deze kunstenaar vervaardigde ook het prachtige grafteeken voor Ottone Altoviti, een variant op het bekende Florentijnsche type.

Het Palazzo Rucellai, het meesterwerk van Leone Battista Alberti, vindt men altijd geometrisch afgebeeld. Dit heeft zijn reden. Want de Via della Vigna Nuova, waaraan het ligt, is maar een smalle straat, die zich vóór het gebouw wel tot een driehoekig pleintje verbreedt, maar toch het verkrijgen van een behoorlijken afstand onmogelijk maakt. Het gebouw is te bekend, dan dat wij er over zouden behoeven uit te wijden.

Achter dit paleis bevindt zich de kerk San Pancrazio, die belangrijk is om het zoogenaamde Heilige Graf, dat Leone Battista Alberti daarin bouwde. Het is een klein Korinthisch tempeltje van twee bij drie traveeën. Tusschen de pilasters is een rijke marmeren bekleeding aangebracht. Boven de deur leest men het jaartal 1467. Boven de lijst wordt de afsluiting gevormd door een rijk bewerkte crête en een koepeltje van de Dorische orde.

Vijf bruggen verbinden de beide deelen der stad met elkander. Vier daarvan bestonden reeds in de 13e eeuw; de oostelijkste alleen is een voortbrengsel van hedendaagsche metaalconstructie. De Ponte alle Grazie werd in 1237 begonnen. Haar bogen en pijlers hebben den sterken stroom dus reeds bijna zes eeuwen getrotseerd. Een in 1874 uitgevoerde verbrediging heeft echter het oorspronkelijk karakter goeddeels doen verloren gaan.

De Ponte Vecchio is in haar tegenwoordigen staat

het werk van Taddeo Gaddi. Zij heeft slechts drie bogen, die door bijzonder zware pijlers worden gedragen. Aan beide zijden zijn winkels gebouwd, die meest aan goudsmiden behooren. Zoo is de brug eigenlijk een nauwe straat boven de rivier. De huizen springen op de grilligste ondersteuning boven het water uit. Alleen in het midden geven een paar bogen gelegenheid om de rivier te zien. Over de winkels heen verbindt een gang het Palazzo Pitti met de Uffizi.

De derde brug is herhaaldelijk door den sterken stroom beschadigd. Zooals men de Ponte Santa Trinità thans ziet, is zij een werk van Bartolommeo Ammannati, die haar in 1569 voltooidde. De brug onderscheidt zich door haar fraaie verhoudingen. De gevels, in de kruin buitengewoon dun, zijn uit een technisch oogpunt beschouwd ongetwijfeld meesterstukken.

De Ponte alla Carraia werd in 1557 door Ammannati herbouwd, doch daar zij in 1867 verbreed is, zijn ook hier de oorspronkelijke vormen niet meer te herkennen.

Wanneer men den Ponte Santa Trinità overgaat, bereikt men langs de Via del Presto de Piazza Santo Spirito. Hier staat het bekende Palazzo Guadagni op den hoek van de Via Mazetta. Cronaca heeft het omstreeks 1490 gebouwd. De rustieke blokken zijn hier alleen aan de verdieping gelijkstraats, de hoekpilasters benevens aan de omlijstingen van de deur en de vensters toegepast, doch overigens zijn de gevels gepleisterd. De bovenste verdieping is een open galerij, terwijl de kroonlijst buitengewoon ver oversteekt.

De kerk Santo Spirito is naar plannen van Brunelleschi gebouwd. Het systeem is vrijwel hetzelfde als dat van San Lorenzo, doch de zijkapellen hebben de hoogte der zijbeuken, en zijn minder diep.

Het interieur, helder verlicht, maakt een zeer fraaiën indruk; een koepel verheft zich boven het kruis en om kruisbeuken en koor zet zich het systeem van het schip voort.

De kapellen bevatten allen kunstwerken van meer of minder waarde; onder de altaarstukken zijn er van Fra Filippo Lippi, Filippino Lippi, Sandro Botticelli, Perugino en Ridolfo Ghirlandajo.

De sacristie, welke men uit den noordelijken zijbeuk bereikt, werd door Cronaca gebouwd en was in 1496 voltooid. Zij is een koepel, achtkant in plattegrond, en met Korinthische pilasters versierd, waarvan de bovenste kleiner zijn dan de onderste, en vierkante vensters met frontons insluiten.

De kerk Santa Maria del Carmine, westelijk van Santo Spirito gelegen, was een werk uit de 13e eeuw, dat evenwel door brand in 1771 grotendeels verwoest werd. Sedert heeft men haar herbouwd, in den droog klassieken stijl van het laatst der 18e eeuw. Gelukkig werd echter de Cappella Brancacci met haar vermaarde fresco's door de vlammen verschoond.

De school van Giotto had in de 14e eeuw de Italiaansche schilderkunst beheerscht. Maar in de 15e eeuw ontstond een andere richting. De natuur werd bestudeerd en zoo begon het realisme zich te doen gelden. De wetten der doorzichtkunde werden ontdekt, proeven met samenstellingen van kleuren ondernomen, naar het naakt model werd geteekend.

Zoo wordt de strenge compositie-manier van Giotto verlaten. De achtergronden, tot dusver slechts op tamelijk primitieve wijze door een paar conventionele boomen of bergen of door enkele motieven aan de architectuur ontleend aangegeven, worden nu als landschappen behandeld en van perspectiefisch geteckende gebouwen voorzien, die reeds spoedig al den rijkdom der Renaissance vertoonen.

Deze nieuwe opvatting vinden wij het eerst in de fresco's der Brancacci-kapel. Tomaso di Ser Giovanni, gezegd Masaccio, heeft ze geschilderd. Ofschoon zij reeds door de tijdgenooten bewonderd werden en nog in de 16e eeuw als onovertreffelijk golden, is van Masaccio's leven slechts weinig bekend. Alleen weet men, dat de meester in 1401 geboren werd, dat hij in 1421 in het gilde der apothekers, in 1422 in dat der schilders werd opgenomen en dat hij in 1429 te Rome overleed, arm en zonder zijn fresco's te Florence vol-eindigd te hebben.

Het is niet zeker, of hij de versiering der kapel ook begon. De overlevering zegt, dat Masaccio's leermeester, Masolino da Panicale dit gedaan zou hebben. Sommigen willen, dat hij slechts fresco's toonde van de lang verdwenen zoldering der kapel. Maar het is veel waarschijnlijker, dat enkele der tegenwoordige fresco's van Masolino, andere van Masaccio zijn.

Masolino is een liefhebber van vreemde gewaden en zonderlinge hoofddeksels. En deze eigenaardigheid vindt men in het fresco terug dat de genezing van den verlamde en de opwekking van Tabitha voorstelt. Ook Adam en Eva in het Paradijs is een fresco, dat aan Masolino wordt toegeschreven. Masaccio's fresco's die de verdrijving uit het Paradijs, Christus en den Tollenaar en verscheidene taferelen uit het leven van den apostel Petrus verbeelden, zijn terecht vermaard. In het eerste bewondert men de prachtige behandeling van het naakt en de natuurlijke gebaren, die zoo goed Adam's schaamte en Eva's wroeging doen uitkomen. Christus en de Apostelen zijn ernstige, waardige figuren, in een fraaie groep samengeschild. Hier is reeds een grootsheid van stijl, die aan de 16e eeuw doet denken.

Aan Filippino Lippi werd opgedragen, de onvoltooidde reeks te volendigen. Hij voegde eerst het ontbrekende toe aan het taferel, dat de opwekking van Theophilus verbeeldt; daarna schreef hij, geheel zelfstandig, Paulus, die Petrus in de gevangenis bezocht, Petrus' bevrijding door den engel, het verhooren der beide apostelen door den pro-consul en Petrus' marteldood. Vooral de slapende soldaat, die in het taferel der bevrijding voorkomt, is natuurlijk. De pro-consul is blijkbaar naar een Romeinsch borstbeeld gevolgd, terwijl de kruisiging van den apostel Filippino gelegenheid geeft, te toonen, hoe goed hij het naakt bestudeerd had.

De Via Mazetta volgend bereiken wij nu het beroemde Palazzo Pitti. De ligging van dit gebouw hadden wij ons anders gedacht. De wijk aan deze zijde van de Arno schijnt niet tot de meest welvarende van Florence te behooren, en de onaanzienlijke omgeving vormt een vreemde tegenstelling met het paleis, dat in 1440 door Brunelleschi werd begonnen. Hier is de rustieke stijl in al zijn strengheid toegepast. Het is wel jammer, dat in de 17e eeuw twee zijvleugels en in de 18e eeuw de voorspringende eindrisaliten aan de oorspronkelijke ordonnantie werden toegevoegd. De binnenplaats, door Bartolommeo Ammannati uitgevoerd is het voorbeeld, dat vele latere bouwmeesters in verschillende landen van Europa hebben gevolgd, in het bijzonder wat de behandeling van het rustiek-werk betreft. Het meest bekende gebouw in dezen trant is het Palais du Luxembourg te Parijs.

Het paleis ligt op een helling en daarachter gaat de vermaarde Boboli-tuin omhoog. Met zijn terrassen, grotten, fonteynen en beelden is hij geheel het type van den oud-Italiaanschen aanleg. Misschien valt hij daarom den modernen beschouwer tegen.

Natuurlijk bezochten wij de Galleria Pitti. Zij is toegankelijk langs een onaanzienlijke trap in een hoek

en de schilderijen zijn gehuisvest in prachtig versierde en gemeubelde zalen. Deze opstelling is zeker wel in den geest van vroeger tijd, en het ontbreekt niet aan menschen, die nog op het oogenblik haar de meest gewenschte achten.

Er zijn echter heel wat bezwaren tegen. Op zichzelf valt het misschien niet af te keuren, als men schilderijen als een passende stoffering van rijke zalen beschouwt. Doch dan dient slechts hier en daar een enkel stuk, waar het gunstig licht heeft en ook overigens een goed effect maakt, een plaats te krijgen. Maar wanneer overal doek aan doek en paneel naast paneel hangt, wanneer niet slechts over, maar ook tusschen de vensters schilderijen werden opgehangen, dan moet men ook in zulk een geval van een „kunstpakhuis" spreken. En dan mist men het goede licht, dat een naar de eischen des tijds ingericht museum kan hebben.

Het zou mij te ver voeren, indien ik ook over de schilderijen in bijzonderheden wilde treden. Slechts tot enkele opmerkingen wensch ik mij te bepalen.

(Wordt vervolgd.)

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken van 18 Juli 1900, n°. 4058, afdeling Onderwijs, is bepaald, dat de commissie, belast met het examinaeren van hen die eene akte van bekwaamheid wenschen te verkrijgen tot het geven van middelbaar onderwijs in hand- en rechte lijn tekenen en boetseeren, voor het jaar 1900 zitting zal houden te Amsterdam, is aan deze commissie tevens opgedragen het examinaeren van hen, die in 1900 de akte van bekwaamheid verlangen voor het handteekenen bedoeld in art. 656a der wet tot regeling van het lager onderwijs:

en zijn benoemd tot lid en voorzitter dier commissie, W. B. G. Molkenboer, directeur der Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers te Amsterdam; tot lid en ondervoorzitter, H. J. de Groot, inspecteur van het middelbaar onderwijs te 's-Gravenhage; tot leden:

L. Beiler, leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers en aan de Rijkschool voor kunstnijverheid te Amsterdam; H. L. Boersma, directeur der Ambachtschool te 's-Gravenhage; J. Dubberman, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool en aan de burgeravondschool te Leeuwarden;

J. Cardinaal, hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft; A. R. Cohen, leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers en aan de Rijkschool voor kunstnijverheid te Amsterdam;

H. A. C. Dekker, onderwijzer aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem, wonende te Amsterdam;

A. van Delden, directeur der Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage;

J. H. Hines jr., onderwijzer aan openbare lagere scholen te Amsterdam;

Bart van Hove, directeur der School voor kunstnijverheid „Ouellin" te Amsterdam;

J. D. Hulbers, leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers en aan de Rijkschool voor kunstnijverheid te Amsterdam;

J. de Jong Hzn., leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Zwolle;

W. Kromhout Gzn., leeraar aan de Rijksnormaalschool voor teekenonderwijzers en aan de Rijkschool voor kunstnijverheid te Amsterdam;

G. A. Laagland, leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten en onderwijzer aan openbare lagere scholen te 's-Gravenhage;

J. C. U. Legner, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool en aan de burgeravondschool te Utrecht;

J. P. D. Lokhof, leeraar aan de industrijschool van de Maatschappij voor den werkenden stand en onderwijzer aan den hoofdcursus welke wordt gehouden aan de kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam;

J. A. H. Mislaret, hoofdleeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage;

Th. H. A. A. Molkenboer, leeraar aan de industrijschool van de Maatschappij voor den werkenden stand te Amsterdam;

H. Rezenbeek, leeraar aan de Rijks-hoogere burgerschool te Heerenveen en onderwijzer aan de Rijksnormaalschool te Sneek, wonende te Heerenveen;

G. A. Scholten, leeraar aan de hoogere burgerschool en aan de burgeravondschool te Tiel;

J. W. Sevenhuisen, hoofd der leerschool verbonden aan de Rijkskweekschool voor onderwijzers te Haarlem;

H. J. de Vries, directeur der burgeravondschool en leeraar aan de hogere burgerschool met 5-jarigen cursus te Haaslem;
B. W. Wierink, directeur der industrijschool van de Maatschappij voor den werkenden stand en leeraar aan de gemeentelijke kweekschool voor onderwijzers en onderwijzeressen te Amsterdam;
W. Zwier Gzn., leeraar aan de 4de hogere burgerschool met 3-jarigen cursus en onderwijzer aan openbare lagere scholen te Amsterdam.

Zondag 8 dezer werd Jhr. Mr. Victor de Stuers hulde gebracht bij gelegenheid van zijn 25-jarige ambtsbediening. De aanbieder had plaats in de woning van den heer De Stuers.

De commissie trad op namens 856 belangstellende vrienden en vereerders. Mr. J. H. Geeroms, lid der Eerste Kamer voor Groningen, voerde het woord en schetste de loopbaan van den ambtenaar, zijn talent, veelzijdige kennis, rusteloozen arbeid en toewijding.

De commissie had een gedenkpenning laten slaan in drie exemplaren, waarvan een in goud, een in zilver en een in brons, welke den jubilaris werd aangeboden, vergezeld van een rijk versierde oorkonde en een naamlijst der deelnemers.

De gedenkpenning vertoont aan de voorzijde het borstbeeld van den jubilaris met het handschrift Victor de Stuers. Aan de keerzijde diens familiewapen met handschrift „1875—1 Juli 1900“ „referendaris voor kunsten en wetenschappen“.

De inhoud van de oorkonde werd door den spreker voorgelezen. Zij luidt: „Aan Jhr. Mr. Victor Eugène Louis de Stuers, den warmen minnaar en ridderslijken voorvechter onzer nationale kunst en geschiedenis, door wiens raad, beleid, voorlichting en initiatief Nederland's monumenten met schrandere onderscheiding en najverrige liefde werden bewaard en hersteld; onze geschiedkundige documenten, tolken van het streven onzer vaderen, onder veilige en kundige hoede ten spiegel voor 't nageslacht worden geleid; de schatten onzer openbare kunstverzamelingen, door hem beschreven en vermeerderd, zijn geborgen in kunsttempels hunner waardig; scholen en academien werden gesticht, waardoor de kunstnijverheid werd opgewekt en 't ambacht straks weer tot kunst zou worden geleid; aan dien ridder zonder blaam, die 't oog gevestigd op zijn ideaal, voor de schoone kunsten meer dan een kwart eeuw zonder wankelen of wijken werkte en streefde met fierheid moed en stalen kracht, wordt door zijn vele vrienden en vereerders op den 25sten verjaardag der aanvaarding van zijn ambt als referendaris der afdeeling kunsten en wetenschappen bij 't departement van binnenlandsche zaken, ten blijke van achting voor zijn karakter, van erkenning zijner verdiensten, van instemming met zijn streven, deze gedenkpenning aangeboden.“

„Te 's-Gravenhage, 1 Juli 1900“.

Vijf-en-veertig bladzijden van deze oorkonde, rijk versierd met kleurtekeningen, bewerkt door Dr. Cuyper, architect der rijksmuseumgebouwen, geven een voorstelling van tal van rijksgebouwen in de 25 jaar onder het kunstenaarschap van den heer De Stuers opgericht, te weten: het Rijksmuseum, de bibliotheek van dat museum, de koninklijke bibliotheek in Den Haag, het Indisch huisje, het laboratorium te Groningen, de kerken te Maastricht, het laboratorium van de rijksuniversiteit te Utrecht, de fontein op 't binnenhof, de faam op het Rijksmuseum te Amsterdam, het universiteitsgebouw te Leiden, muurschilderingen in het gouvernementsgebouw te Assen, schilden en wapens van eenige der oudste instellingen.

De uitvoering der ontwerpen is verricht door den heer R. J. van de Pavert, te Amsterdam, en het calligraphische werk door den heer Van der Stok te Amsterdam. De oorkonde is vervaardigd, dus nationaal. Het voor den gedenkpenning bedoelde borstbeeld is gemodelleerd door den beeldhouwer L. Jünger, te Amsterdam, terwijl in de Koninklijke Utrechtse fabriek van gouden en zilveren werken van den heer C. L. Begeer, te Utrecht, de stempels gesneden en de gedenkpenningen geslagen zijn.

De heer De Stuers nam den lof, gebracht voor zijn gver en toewijding, in ontvangst. Hij was daar trotsech op, maar eigenlijk moest men hem huidigezins wegens zijn geduld, zijn ongeschikt geduld, want hij had veel moeten doorstaan. Het meest had hem 't verwijt gehinderd dat hij zich door zijn catholiciams liet leiden en men hem wegens zijn religie verdacht maakte. Dit is *folensie*. De hulde past feitelijk de mannen die 25 jaren geleden een beteren geest lieten binnenkomen en een van hen zag hij in levenden lijve voor zich, den oud-minister Goertsema.

Er volgden nog vele toespraken en huldebetuigingen, terwijl hem een aantal fotografie-albums, oorkonden, etc. werden aangeboden als even zoovele blijken van waardeering.

LEEUWARDEN. In een Zaterdagmiddag gehouden vergadering van Burg. en Weth. kwam een commissie uit de directie van de Onderlinge Leeuwarder Brandwaarbörg-maatschappij een oorkonde en een herinneringsmedaille aanbieden.

De oorkonde, op zwaar karton, vervaardigd door den bekwaamen heraldicus den heer Joh. Wenning Jx. alhier, is een meesterstuk van calligraphie. In fraaie gothische letter opgez. wordt de tekst geopend met een groote D, voorzien van een heraldische teekening van het officieel zegel der gemeente Leeuwarden.

De tekst is als volgt: „Door de Onderlinge Brandwaarbörg-maatschappij voor de gemeente Leeuwarden wordt, bij de herdenking van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij op 1 Mei 1900, aan de gemeente Leeuwarden aangeboden eene som tot

een maximum van vijftienduizend gulden, ten einde, zoowel in het belang der gemeente, als in het belang van de Maatschappij, te dienen tot verbetering der brandweermiddelen in deze gemeente.“ Een verguld zilveren herinneringspenning is hierna toegevoegd. De medaille, vervaardigd in de werkplaats van den heer P. Altema Dz. alhier, bevat aan de voorzijde een zilveren lauwerkrans, waarbinnen is gegrift de vermelding van het vijftigjarig bestaan der Maatschappij. Aan de achterzijde prijkt het wapen van de gemeente Leeuwarden. De rand bevat de opdracht aan de gemeente.

De medaille, die kan worden geopend, vertoont van binnen de namen van de leden der directie op 1 Mei j.l.

GRONINGEN. Het voorstel van Gedeputeerde Staten om het salaris van den hoofdinspecteur van den provincialen waterstaat te verhoogen van 4000 tot 5000, werd verworpen. Na een uitvoerige discussie werd met 22 tegen 21 stemmen aangenomen een amendement, hierop neerkomende, dat het salaris van genoemden hoofdambtenaar thans wordt verhoogd met 250 en nog driemaal, telkens na 3 jaar met een gelijk bedrag verhoogd kan worden.

AMERSFOORT. De Gemeenteraad heeft den heer W. H. Kam' sedert 1871 leeraar in 't rechtlijnig teekenen aan de inrichtingen voor M. O. aldaar, ontheven van zijne werkzaamheden als leeraar aan de H. B. school, met instandhouding van zijne betrekking tot de burger-avondschool, aan welke inrichting hij belast blijft met het toezicht op 't onderwijs in bouwkundig teekenen.

Deze regeling is gemaakt, opdat de heer Kam zich meer kan wijden aan de betrekking van gemeente-architect, welke hij ook bekleedt en die bij de zeer sterke uitbreiding van het bebouwde gedeelte der gemeente meerdere tijd vereischt. De jaarwedde, aan laatstgenoemde betrekking verbonden, werd dan ook verhoogd.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: verloofd wegens langdurigen dienst, één jaar verlof aan den ingenieur 2e kl. B. V. E. Houthuysen; bepaald dat de opzichter 2e kl. J. B. Willems Geeroms in de residentie Kediri geplaatst blijft; overgeplaatst naar de residentie Semarang de opzichter 2e kl. C. F. J. Hamel.

— Bij den dienst van het mijnwezen is overgeplaatst naar Pacajombo (Padangse Bovenlanden), de ingenieur 2e kl. E. A. Neep en de opziener C. B. H. Potkamp; naar Pacajombo, de tijdelijke opziener A. F. Jacobs; naar Pacajombo, de opziener 2e kl. E. F. K. A. Burghgraaf.

— Bij het eindexamen afd. A aan de Rijksnormaalschool voor teekenenonderwijzers kregen het eindexamen met de daaraan verbonden gratificatie van 1000: mej. C. J. W. Babbeman, geb. te Heerenveen; F. Dekker, W. C. Drupsteen, P. E. de Grijter en H. A. Hes, geb. te Amsterdam; C. C. Heydanus, geb. te Bussum; N. G. Honig, geb. te Belsingfors; M. J. H. Lina, geb. te Utrecht; J. Vredenberg, geb. te Amsterdam; J. C. Warning, geb. te Nieuwer-Amstel; — en de heeren J. J. Damme, geb. te Breda; T. van Dijk, geb. te Warffum; A. C. Hanse, geb. te Amsterdam; J. Hegemann, geb. te Iserlohn (Westfalen) B van Kasteel, geb. te Utrecht; C. Petrus, geb. te Amsterdam; J. Rotgans, geb. te Terschelling; M. A. Verbrank, geb. te Rooendaal-Nispen.

— De Minister van Waterstaat heeft benoemd tot buitengewoon opzichter J. van der Stel, bij de zee- en oeverwerken in Zeeland, en W. E. Janson te Housden, bij het maken van eene aanlegplaats met bijkomende werken nabij het dorp den Oever op Wieringen.

— Bij de gemeentetram te Amsterdam wordt werkzaam gesteld als ingenieur, de heer T. E. van Putten, thans ingenieur bij Siemens en werkzaam aan de filiaal te 's-Gravenhage.

— De heer J. Blok, tijdelijk opzichter aan de gasfabriek te Arnhem, is met isgng van 1 Augustus benoemd tot inspecteur aan de gemeente-gasfabrieken te Amsterdam.

— In alphabetische volgorde zijn de heeren E. van Houten, te 's-Hertogenbosch; Kliphuis, te Annervensche Kanaal; Kransenburg, te Leiden; P. Ploegh, te Amsterdam; L. Prummel, te Wilschoten, en D. Veldhuis, te Rotterdam, geplaatst op de voordracht voor opzichter bij het beheer der gemeentewerken te Groningen.

— Bij de exploitatie van staatspoorwegen op Java is overgeplaatst naar de Oosterlijnen, de opzichter 2e kl. B. E. S. Brandt a Brandis.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Dagelijksch opzichter, voor ongeveer 3 maanden, bij het bouwen van een fabriek. Brieven franco, motto „Opzichter“, aan den boekhandelaar Pet, te Hoogeveen. (Zie adf. in dit no.)

— Leeraar in het hand- en rechtlijnig teekenen aan de H. B. school en de teekenschool te Stad-Almelo wordt, zoo mogelijk tegen 1 September 1900, gevraagd. De jaarwedde voor beide betrekkingen gezamenlijk is 1500, en eene toelage van 150 wegens meerdere lesuren aan de in 1889 gevormde parallelklassen.

Aangifte bij gezegd adres aan den burgemeester van Stad-Almelo vóór 22 Juli e. k.

— Praktisch gevormd ingenieur om voorloopig een deel der werkzaamheden te leiden in eene groote machinefabriek, en technische correspondentie te voeren, genegen bij gebreken geschiktheid als vertegenwoordiger in overzeese gewesten op te treden. Bekendheid met de suiker-industrie strekt tot aanbeveling. Adres met brieven, onder no. 19423, aan het bureau der N. R. Ct.

— Militair opzichter der genie bij het Nederlandch-Indisch leger. In de tweede helft van November zal een vergelijkend examen worden gehouden voor Nederlanders, — minstens 20 jaar oud en die den leeftijd van 30 jaar nog niet bereikt hebben, — die genegen zijn, op de in de „St.-Ct.“ no. 164 volledig vermelde voorwaarden te worden aangesteld tot militair opzichter der genie 3e kl. bij het Nederl.-Indisch leger.

Ter toelating tot het examen wende men zich vóór 1 November tot het Departement van Koloniën, bij gezegd rekest.

Vervolg der Aankondigingen.

WOENSDAG, 1 Augustus.

Grauw en Langendam, te 12 uren, door burg. en weth. ten raadhuise: het maken van 2450 M² bestrating van Lessines- of Quenaken van 9/15 cM. en Doorloofde kantsteenen, zwaar 10 à 12 cM. Aanw. 28 Juli, te 10 uren.

Vervolg der uitslagen.

Rotterdam, 17 Juli, door de architecten Muller en Drooghever Fortuijn: het bouwen van een kantoorgebouw aan de Wilhelminalade, voor de Nederlandsche-Amerikaansche Stoomvaart-Maatschappij; ingek. 16 bilj, als: C. A. Zanini 164,122; J. Steffens, 's-Gravenhage, 164,000; J. J. Gort 153,100; A. G. Soudemeyer 150,200; J. v. d. Spek 149,988; J. K. Overbeek 149,200; H. v. Rijn, Naarden, 148,540; P. Korsten 147,346; A. K. Koolhaider 147,800; J. C. Bastiaanse, 's-Gravenhage, 147,287; G. D. v. Doorn, Amsterdam, 142,000; J. H. Stelwagen 140,400; A. Boosert en A. van Doorn, Haarlem, 139,800; G. Keij 139,700; H. J. Nederhorst, Gouda, 136,480; H. Wiershoven, Schiedam, 134,530. De overigen te Rotterdam.

Grave, 17 Juli: het bouwen van een stal voor het St. Catharina's Gasthuis; ingek. 6 bilj, als: A. Mass 1178 48. L v d Broek 1140. M. v. Gemert 910. J. Kloppe 908. J. Broosier 788. R. v. Gemert 738. Gegund. Allen te Grave.

Utrecht, 17 Juli: Bestek No. 817, het maken van een gedeelte kasmuur, het verplaatsen van een hieschraan, het leggen en omschrijven van sporen en het verichten van daarmede in verband staande werken op het station Groningen; ingek. 8 bilj, als: S. Bos 4495. B. Jansen 4489. J. Versteegh 4280. J. N. Kruisinga 4208. H. Formosa, Grijskerk, 4154. H. de Herder 4100. H. Nieldand 4097. D. Bosman, Eemrun, 4089. De overigen te Groningen. Ram. 4080.

Leerdam, 18 Juli: het bouwen van een eiserij, markamer en kistenbergsplaats, voor rekening der glasfabriek „Leerdam“, voorheen Jeekel, Mijnsen en Co te Leerdam; ingek. 6 bilj, als: A. A. van Ierssen, Beend, 113,600; J. Maasland, Goudriaan, 113,300; B. J. H. van Berghem, Opjoden, 112,980; M. de Kloe, Alblasserdam, 111,900; M. Schreuders, Kedichem, 111,072; A. Bicker, Leerdam, 111,421. Gegund.

Tiel, 18 Juli: de vergrooting van de Ambachtschool; ingek. 3 bilj, als: Van der Kolk 1160. Van der Velde 980. J. Melkert 930. Allen te Tiel.

Rotterdam, 18 Juli, door de Nederl. Lood-, Hagel- en Metaalgieterij van D. A. Hamburger, O.-Z. Voorburgwal 131 Amsterdam: het aanveeren en weder opbouwen van personeel Gedempte Botersloot 59 en Wilde Zeezong 3; ingek. 14 bilj, als: P. v. d. Houwen, 's-Gravenhage, 111,454; F. L. Kanters en Zn. 111,300; A. Smit en A. H. Wolterbeek 110,929; G. J. Blicher 110,469. Firma T. Smiten en Grootenhuys 9894.20. J. A. Huij, Watergraafsmeer, 9555; P. de Kort 9333. J. Klot Overbeek 9200. Scheenloop en Tiggeleman 8335. C. W. den Heel, Stolkijkerslaai (Z. H.), 8180. L. C. v. d. Leude en Co. 8150. D. T. Blouwen, Bergambacht, 7916; A. v. d. Perk en B. Peisman 7850. A. J. en J. A. van der Hoeft 7300. De overigen te Rotterdam.

Leeuwarden, 18 Juli: het bouwen van

DINSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARKSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 2 Bouwk. teek., 22 en 23 j., ongeh., ± f 50 en f 60.
- 1 Opz., 23 j., ongeh., f 60.
- 3 Opz.-teek., 23, 28 en 23 j., ongeh., f 80, f 80 en f 60.
- 2 Opz.-teek., 26 en 35 j., geh., f 110 en f 100.
- 4 Werktuigk. teek., 21, 19, 21 en 22 j., ongeh., f 50 à f 60, f 60, f 50 à f 60 en f 70.
- 1 Werktuigk.-electric, 29 j., ongeh., f 70.
- 1 Opz.-landm., 38 j., ongeh., f 125.
- 2 Waterb.-opz., 22 en 27 j., ongeh., f 60 à f 70 en f 70.
- 1 Mach., 26 j., geh., f 65.

een schuur voor veestalling bij de huijze be-
woond door D. L. Bouma te Ferward, onder be-
heer van den arch. J. L. de Vries; ingek. 8
bilj, als: Wed. J. T. v. d. Meij, Dokkam, f 1440;
A. Oving, idem, f 1420; J. Siphema, Ferward,
f 1290; R. de Jong Jr., Blij, f 1297; L. J.
Fokkens, Britsum, f 1294; P. A. Zeilstra, Blij,
f 1288; S. Saakstra, Zweins, f 1194; K. Pranger,
Dokkam, f 1179.

Enschede, 19 Juli, door den arch. H. Reijgers:
het bouwen van een woning voor den heer H.
G. Elders; ingek. 8 bilj, als: Ticheler en
Lemmiak 1895. J. H. Varvik 1820. H. ten
Cate 1820. W. A. Thomas 1780. B. Spitholt
1735. J. M. Lammerink 1673. G. Doorneste
1663. J. W. Houtman 1630. Gegund. Allen
te Enschede.

Munnekeburen, 19 Juli: het doen van
enige vernieuwingen en herstellingen aan de
woningen, draaien enz. in den Grooten Veen-
polder en Weststellingwerf; ingek. 12 bilj, als:
T. Visser, Oldelamer, 1830; H. J. Zijlstra,
Sienega, 1830; J. Nijholt, Wolvaga, 1281; P.
J. Zijlstra, Oldelamtpade, 1280; L. Hoogkamp,
Blesse, 1239; H. L. Hoogkamp, Nijelamer,
1226; T. J. Noij, Munnekeburen, 1235; P.
W. Bouma, Oldelam, 1168; R. P. van der
Leende, Munnekeburen, 1070; H. A. Hoogkamp,
Scherpenzeel, 1053; Roelof D. de Raiter, Oldelamer,
1011; Sake H. de Vries, idem, 965.

2o. het verdiepen van een gedeelte van het
kanaal „de Scheen“ ter lengte van 1024 Meter;
ingek. 4 bilj, als: G. van Oist, Dinkerbroek,
1094; K. G. Pijlman, Nijetrijse, 1440; F. H.
Smit, Munnekeburen, 1443; P. J. de Boer,
Scherpenzeel, 1429.

Breda, 19 Juli, door burg. en weth.: het
maken der gebouwen voor hogere burgerschool
en gymnasium, benevens het maken van terrein-
afsluitingen, een en ander op het bouwterrein
tusschen de Nassaustraat en den Nassauingel;
ingek. 20 bilj, als: M. Wardenier Jr., Arnhem,
117,700; Fresen en Wassink, idem, 118 800;
A. Verhagen en Zonen, Breda, 110,540; G. v.
d. Velden, idem, 110,900; C. de Kanter, Til-
burg, 109,560; H. van den Heuvel, Uden,
99,874; A. A. Bouwens, Tilburg, 98,500; F.
Smolders, Oosterwijk, 98,360; A. J. Verleg,
Ginseken, 98,480; G. de Ruijter, 's-Boch, 97,500;
Th. Bijlervens, Made, 95,998; L. Raaijmakers,
Wouw, 95,580; H. v. d. Beggelaar, 's-Boch,
94,490; F. Raaijmakers, Amsterdam, 94,922;
J. Mol, Breda, 94 919; W. M. Weijers, Til-

burg, 93,425; J. H. Beun ing, Nijmegen, 92,900
Versteijoen, Oosterwijk, 91,766; W. F. Weijers,
Tilburg, 89 230; M. Bakken, Prinsenhage,
88,930. Gegund.

Apeldoorn, 19 Juli, door den arch. J. A.
Wijn: het vergrooten van de R.-C. par. school
aldaar; ingek. 8 bilj, als: D. van Woudenberg
f 3111. C. Paul Zan. f 3000. H. van Esen Jr.
f 2999. P. W. Geurden f 2989. Joh. Veenema
f 2900. W. Wolf f 2850. Chr. Wegerif f 2822.
G. Wegerif f 2484. Gegund. Allen te Apeldoorn.

Onderdendam, 19 Juli: het door middel
van stoom uittaggen en verdiepen van het
Uithuistermeerstermaar, lang 7375 M; ingek. 11
bilj, als: J. G. Bruinsma, Midlam, f 16,819;
J. W. Ringoldus, Gorredijk, f 16,980; H. E.
Pott, Groningen, f 14,260; W. de Vries, Garwerd,
f 14,050; H. Sterk, Drachten, f 14,000; B. S.
Krikke, Osdehaske, f 13,983; Y. Dikkeboom,
idem, f 13,889; H. van Dijk, Delfzijl, f 13,400;
R. Zeef, Eemrun, f 12,400; A. Pastoor, Stedam,
f 10,920; Jh. van Noordense, Utrecht, f 8888.

Wordt gevraagd, voor den tijd
van omstreeks 3 maanden, een

Dagelijksch Opzichter

bij het bouwen van een fabriek.
Br. fr. motto „OPZICHTER“ aan
Boekh. PET, te Hoogeveen (Dr.)

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DON-
DERECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ryterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagente voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inrichtingen. —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, 17eeren Badkuipen. —
Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING EN VENTILATIE.
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende
constructiën. Prijscouranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. M. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Venlo, 19 Juli: het afbreken en wederopbouwen van een winkelhuis, gelegen langs de Vleeschstraat aldaar, met bijlevering van de benodigde materialen, voor rekening van den heer M. Keizer—Van den Berg; ingek. 3 bilj., als: Fr. Paes, Venlo, f14,600; J. van Avenst en H. Gijzen, Blerik, f12,600; J. Kortling en Th. Ponwela, Alfen (gem. Bergen), f11,570. Gegund.

Heegkerk, 19 Juli: het bouwen van een school en onderwijzerswoning te Dorkwerd—Kostverloren; ingek. 15 bilj., als: Reijntjes f13,920, R. Patbuis, Zoutkamp, f12,756; H. Jansen f12,480. H. Poel, Leens, f12,437; R. Wieringa, Ulrum, f12,463; Dam, Raakwerd, f12,092; H. Huismans, Onderdendam, f11,978; B. Bos, Oubruinmeeden, f11,949; J. Sijpkens, Nierijl f11,910; Snik, Molenrijke, f11,876; D. Timmermans, Konmerzijl, f11,874; J. Pastoor, Onderdendam, f11,800; Tulp f11,794, Dijkstra, Kollum, f11,745; H. Smidt f11,100. De overigen te Groningen.

Amsterdam, 19 Juli: lo. het doen van verbeteringen aan inonudatiemiddelen in de stelling van Amsterdam, bestek no. 186; ingek. 2 bilj., als: N. Mühl f13165, A. Klein f13161. Ramming f2625.

2o. het doen van verbeteringen van ondergeschikt belang aan de vestingen Muiden en Weesp, bestek no. 196; ingek. 2 bilj., als: A. Klein f2515 N. Mühl f2389. Ramming f2100. Beiden te Muiden

Steenwijk, 20 Juli: het bouwen van een heerenhuis voor den heer H. Spijkervet Rza. aldaar; ingek. 11 bilj., als:

1o. Hardsteen; J. Pen en G. v. d. Woude, Steenwijkerwold, f13,928 C. Timmerman, idem, f13,853; B. Ouwijk, 't Meer, f13,610; Sp. de Boer, Lippinhuizen, f13,579; R. de Boer Az., Steenwijk, f13,450; A. Abersson, idem, f13,423; A. Witbaar, Meppel, f13,360; J. de Boer en Zn., Steenwijk, f13,260; Busch, Meppel, f13,200; Firma v. d. Plas, Steenwijk, f12,980; G. Jansen, Meppel, f11,994.

2o. Huw graniet; R. de Boer Az., Steenwijk, f13,700; A. Abersson, Steenwijk, f13,651; J. de Boer en Zn., Steenwijk, f13,560; G. Jansen, Meppel, f12,594.

3o. Gepolijst graniet; R. de Boer Az., Steenwijk, f14,230; A. Abersson, Steenwijk, f13,987; J. de Boer en Zn., Steenwijk, f13,980.

's-Gravenhage, 20 Juli, aan het depart. van waterstaat: lo. het herstellen en verbeteren van linnen in de prov. Limburg; ingek. 3 bilj., als: W. van Dijk, Utrecht, f2345; J. Achten, Arden, f2129; L. Troost, idem, f1649.

2o. het herstellen en verbeteren van de lijn Gorinchem—Ressen—Bemmel, alsmede het bijspannen van een draad aan de palen van die lijn; ingek. 2 bilj., als: C. O. Dekker, Steenwijk, f1389; W. van Dijk, Utrecht, f1296.

MEDEDEELINGEN.

Amsterdam. De Nederlandsche Handelsmaatschappij maakt bekend, dat zij voornemens is in de eerste dagen van Augustus v. a. te Amsterdam een veiling te houden van 200 ton gouvernementskoper, in blokken van circa 10 kilogrammen.

Door den architect Jos. Hegener te Amsterdam is onderhands aanbesteed het verbouwen van perc. 126 en 128 aan het Rokin, voor de naam. venn. „Hygiea“. Gegund aan W. F. Henneke, aldaar, voor f4552 50.

Het bouwen van 1 winkel, 3 burger- en 22 werkmanswoningen met schuur enz. te Rijnsburg, is gegund aan de Wed. K. de Best te Katwijk voor f27,000.

Te Schiedam is eenigen tijd geleden aanbesteed het maken van een rijkendam langs de Maas, tot verbinding van den rijkendam aan de oostzijde der oosterhaven met de westelijke krib van de haven der gemeentelijke waterleiding; de gunning daarvan werd toen aangehouden; het werk wordt thans verricht door den heer H. De Waal te Zalt-Bommel, voor f53,575, zijnde de minste inschrijving.

Wijhe, 16 Juli. Aan den heer H. A. Averdijk aldaar is voor de som van f5650 gegund het bouwen van een tweede waterkering en het valschut in den noordelijken kanaaldijk van het kanaal van Almelo naar de Pruisische grens en tot het verhoogen van de schuif in dat valschut. De raming bedroeg f5575.

BOUWKUNDIG GENOOTSCHAP te 's-Gravenhage.

Het Bestuur deelt den H.H. Leden mede, dat op **Zondag 29 Juli e. k.**, des morgens ten 10 ure een

Gemeenschappelijk Bezoek

zal worden gebracht aan de

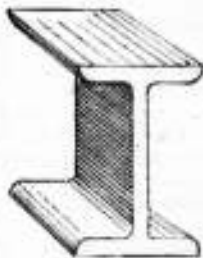
Geschiedkundige Tentoonstelling van het Nederlandsche Zeewezen.

De kosten worden door het Genootschap gedragen. — De Leden worden verzocht zich ten 10 ure voormiddags te vereenigen in de Paleisstraat vóór de Gothische Zaal.

HET BESTUUR:

P. DU RIEU Fzn., Voorzitter.

JAN DE QUACK, Secretaris.

GEER. VAN DER VLIET,
IJzer- en Staalhandel
te AMSTERDAM.
STAAF-, BAND-, PLAAT-, HOEK- en
T-IJZER, enz.
STALEN BALK- en U-PROFIELEN.
GEGOTEN BÖHLERSTAAL.

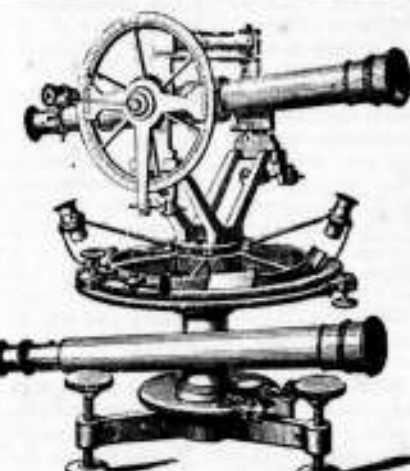

van 8 tot 32 cM. voorradig. tot 30 cM. voorradig.

Alleen verkoop van P. L. H. Kroonijzer en Wille. S. M. vloeijsier.

VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.
Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b./d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.
Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

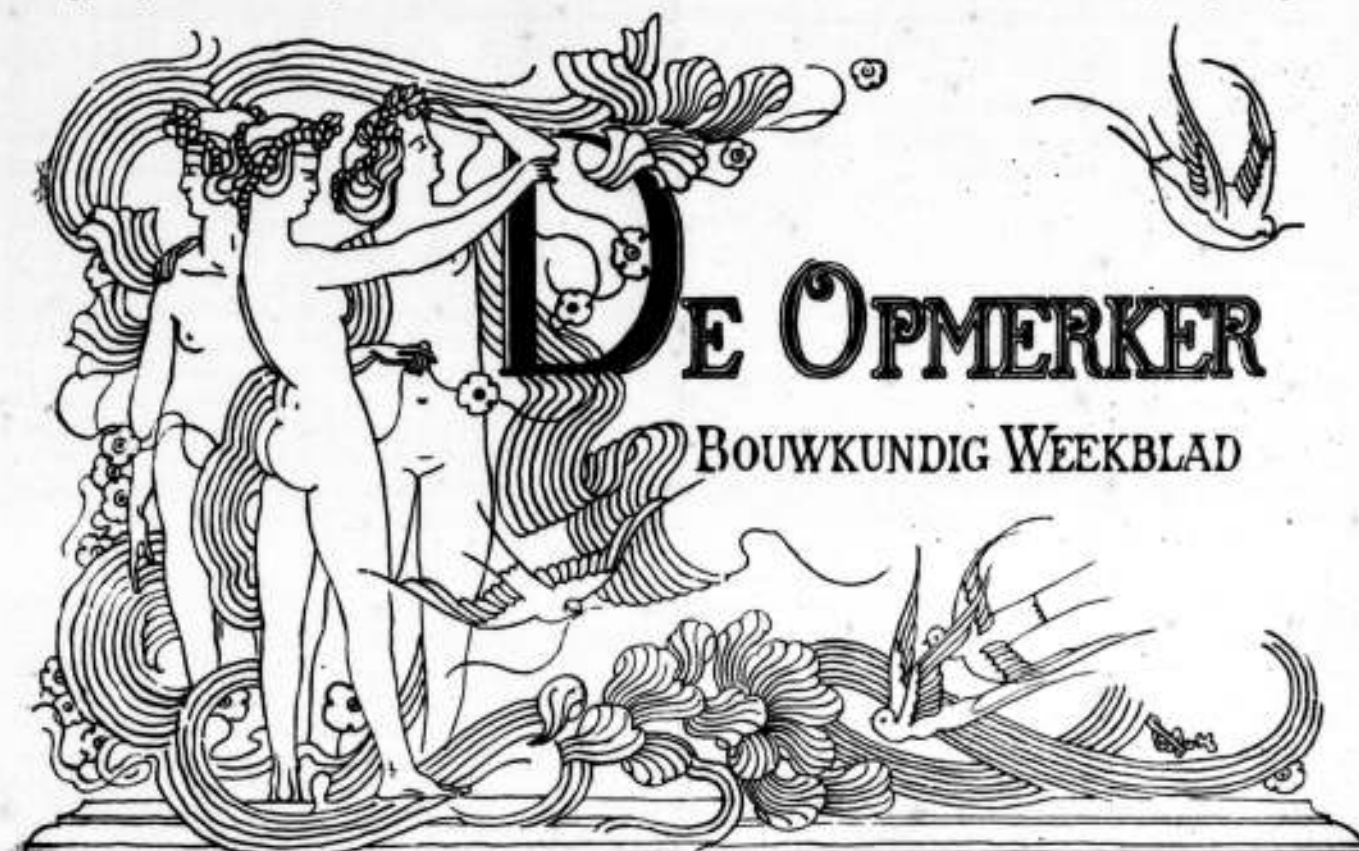

BECKER & BUDDINGH.
Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN.
voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.

B. HOLSBOER.
Arnhem.
Leverancier van Z. M. den Koning.
Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.
BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN
met Zilver 1868, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.)
Hoogste onderscheiding 1879.
EQUERRES, MEETKETTINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Notatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

III.

Florence.

(Verzorg en slot van blad, 229.)

In het Palazzo Pitti zijn tal van meesterwerken. Van Fra Filippo Lippi vinden wij een rond stuk, Maria met haar kind op den schoot. De achtergrond wordt ingenomen door twee tafereelen, links de kraamkamer van de H. Anna, rechts den terugkeer van Joachim verbeeldend. In het bijzonder de vrouw, die een mand op het hoofd draagt, is een prachtige figuur.

De uitvoerige schilderwijze brengt het werk der Vlamingen van dien tijd in herinnering.

De verzameling is ook een fraai werk van Pietro Perugino rijk, de beroemde afneming van het kruis van 1495, dus uit des meesters besten tijd. De smart der vrouwen en grijsaards is hier treffend uitgedrukt. Ook mist men de sentimentaliteit, die anders bij Perugino wel eens hinderen kan.

Pinturicchio, dien ik later als frescoschilder zou leeren kennen, vond ik hier vertegenwoordigd door een altaarstuk, de aanbidding der H. Drie Koningen. Vooral de aangezichten der figuren munten uit door schoonheid en waardigheid. De perspectief der architectuur is niet overal juist, doch de kleur helder, of schoon wat koeler dan bij Perugino.

De twee portretten van Leonardo da Vinci worden door de kenners als apocrief beschouwd. Het vrouweportret gaat door voor dat van Ginevra Benci, door Vasari zoo geroemd, maar is niet door Leonardo ge-

schilderd. Het mansportret stelt een goudsmid voor: sommigen schrijven het aan Ridolfo Ghirlandajo, anderen aan Lorenzo di Credo toe.

Reeds had ik te Florence werken van de voornaamste schilders gezien, doch van Fra Bartolomeo nog niet, wat den grooten roep, dien deze meester heeft, rechtvaardigde. Hier echter in de „afneming van het kruis“ toonde de monnik van San Marco zich in zijn volle kracht. De doode Christus wordt door Johannes ondersteund, Maria kust hem op het hoofd, en Magdalena hoedt, in bittere smart, zijn voeten omvangen. In de figuren is veel, wat aan Lionardo doet denken, doch de kleur, zoo harmonisch en zoo fraai, is geheel des schilders eigendom. Hij was een der eersten, die olieverf gebruikten. De warme lichtpartijen, die eenigszins geelachtig van tint zijn, gaan in de diepere schaduwen over door grijsachtig groene tusschen-toonen, waardoor de scherpe omtrekken, die het werk der 15e eeuwse meesters kenmerken, vermeden zijn.

Van Fra Bartolomeo is hier ook de beroemde Christus met vier heiligen. In dit stuk ontbreekt alle handeling; het geeft slechts een groep van personen te zien, die door aureolen tot bovenaardsche figuren zijn verheven. Christus staat in het midden op een pedestal; de evangelisten, in mooie houdingen, zijn om hem geplaatst. Aan den voet van het pedestal houden twee allerhefste engeltjes een medaillon en een miskelk. De groep zou, in marmer of brons uitgevoerd, uitstekend voldaan hebben. Het groote doek, dat den H. Marcus voorstelt, werd door Fra Bartolomeo geschilderd, om te bewijzen, dat hij ook figuren van meer dan gewone afmetingen kon maken, doch is minder bevreemdend.

Wel is de drapering der figuur zeer goed, wat het aannemelijk maakt, dat de schilder de ledopoppen heeft uitgevonden, zooals Vasari meldt, maar de na-

volging van Michelangelo heeft tot gemaniereerdheid geleid.

Van Raffael vindt men in het Palazzo Pitti verscheidene werken. De madonna del Granduca is nog uit zijn eersten tijd, en herinnert aan Perugino. De madonna della sedia vertoont Maria op een stoel gezeten en haar kind aan het hart drukkend, terwijl de kleine Johannes de handjes in aanbidding opheft. De compositie en de tekening zijn prachtig, doch de kleuren al te hard. Raffael toont zich hier ook als portretschilder. De afbeeldingen van Angelo Doni en zijne echtgenoot zijn uit zijn eerste periode, die van Julius II, Leo X en kardinalen uit zijn lateren tijd. Slechts het portret van Paus Julius is geheel eigenhandig door Raffael gedaan; bij de overigen hebben de helpers het leeuwendeel gehad. Dat er op deze wijze geen meesterstukken tot stand konden komen, spreekt van zelf.

Welk een verschil tusschen deze portretten en die der Venetianen! Van Tiziano ziet men hier de afbeeldsels van Andrea Vesalio, de ontleedkundige van Pietro Aretino, den schrijver-Iosbol, van een kardinaal, van Koning Philips II en van een Venetiaansch edelman. Ieder dezer personen is zóó karakteristiek gedaan, dat men ze in levenden lijve voor zich ziet. Vermaard is het portret van de Hertogin van Urbino, dat kortweg „la bella di Tiziano” genoemd wordt. Doch de schilder is hier blijkbaar aan het fantaseeren geweest, en daarom werd de natuurlijkheid minder treffend.

Van Andrea del Sarto vinden wij hier een bijzonder fraai werk, de boodschap aan Maria. Meestal wordt de H. Maagd voorgesteld in haar binnenkamer, wanneer de engel haar bezoekt. Doch Andrea verplaatst ons in een tuin, bij een paleis, van welks balkon een drietal mannen naar beneden kijken. Maria heeft weer de bekende trekken van des schilders vrouw; zij staat rechtop en ziet eenigszins verbaasd naar den knielenden engel, die met twee andere achter hem een mooie groep vormt. De kleur dezer schilderij is rijk en harmonisch.

Onder de paarlen der verzameling behoort het stuk van Giorgione, dat twee geestelijken verbeeldt, waarvan de eene het clavecimbel bespeelt, terwijl de andere een violoncel in de hand houdt, en een jong-mensch naar de muziek luistert. Het coloriet is hier van een haast ongelooflijke kracht.

In de tweede helft der 16e eeuw ging de schilderkunst der Italianen achteruit. Bronzino, Pontorno en hun tijdgenooten kunnen niet gelijk gesteld worden met hun beroemde voorgangers. Maar Cristofano Allori heeft in zijn Judith, en Matteo Rosselli in zijn David werk geleverd, dat toch voortreffelijk mag worden genoemd.

De schilderijenverzameling van het Palazzo Pitti verheugt zich bij de reizigers in een bijzondere belangstelling. Het is in de zalen vol en warm, en ook aan kopiisten is geen gebrek. Wie het in die atmosfeer een uur of drie uthoudt, bezit een krachtig gestel.

Men kan door een gang, die over den Ponte Vecchio leidt, uit het Palazzo Pitti naar de Uffizi gaan. Vele reizigers doen dit, in de verwachting dan vóór één geld de beide verzamelingen te zullen zien. Maar aan het eind van de gang, die met prullen van schilderijen behangen is, vindt men het onvermijdelijk tourniquet, dat niet in beweging komt voor wie niet betalen wil.

Het Palazzo degli Uffizi is door Giorgio Vasari gebouwd, om de bureaux van het groothertogdom Toskane te huisvesten. Men moet dit wel in het oog hou-

den, zal men deze schepping rechtvaardig beoordeelen.

Het bouwterrein leverde groote moeilijkheden op, daar het slechts betrekkelijk smal, zich van de Piazza della Signoria tot aan de Arno uitstrekte. Om voldoende licht te kunnen krijgen, werd het gebouw in twee vleugels, met een straat daartusschen, verdeeld. Deze vleugels zouden geheel afgezonderd zijn, ware niet aan de zijde van de Arno een soort van triumfhoog als verbinding gemaakt.

De architectuur vertoont beneden een galerij met Dorische zuilen en nissen, daarboven een mezzanino, geheel in den geest van Michelangelo behandeld, en dan een verdieping met vensters, die architraven en afwisselend driehoekige en segmentvormige frontons bezitten.

Nu volgt nog een tweede verdieping, waar de kunstverzameling gehuisvest is. Het schijnt, dat deze verdieping niet in de bedoeling van Vasari gelegen heeft. Haar zeer sobere details althans passen niet best bij het overige.

Dat de kunstverzameling zóó hoog is onder dak gebracht, heeft het bezwaar, dat de bezoeker 126 treden moet klimmen, eer hij de zalen bereikt. Daar niet iedereen daartoe bij machte is, werd een hijschtoestel gemaakt, dat tegen 50 cent kan gebruikt worden.

Men komt eerst in twee zalen met antieke beeldhouwwerken, en dan in een lange galerij, die door vensters overvloedig verlicht is. Onder deze vensters zijn vitrines met teekeningen geplaatst; tegen den muur aan de andere zijde vindt men schilderijen uit de 14e eeuw en verscheidene antieke borstbeelden. De eerste deur links geeft toegang tot de vermaarde Tribuna.

In dit achtkant vertrek, dat twaalf meter in middellijn heeft, zijn de schoonste stukken der verzameling onder bovenlicht zeer goed tentoongesteld. Misschien doen de antieke beelden wat schade aan het geheel, hoe fraai zij overigens zijn. Hier ziet men den slaaf, die zijn mes aanzet, de worstelaars, den jongen Apollo, den dansenden faun, en eindelijk, door een hekje omgeven, de vermaarde Venus de Medicis met haar koket gebaar.

De zaal is rijk versierd, en die rijkdom doet zelfs aan de schitterende werken der Italiaansche schilders schade. De vloer, met zijn inlegwerk van veelkleurig marmer, en vooral de veel te sprekend georneerde lambrisering, zou men stiller wenschen. Ook de versiering van den koepel is wat druk.

De meeste schilderijen hangen hier „à la rampe”; slechts enkele grootere stukken zijn hoger geplaatst. Wie de keuze gedaan heeft, weet ik niet; vermoedelijk zijn al jaren geleden de werken, die men er thans nog ziet, in de Tribuna geplaatst. Dat hier slechts meesterwerken aanwezig zouden zijn, is misschien wat overdreven. De stukken van Daniele da Volterra, Frederico Barocci en Alfani zouden, werd thans gekozen, zeker in deze eerezaal geen plaats krijgen.

De antieke beelden zijn allen gerestaureerd, wat thans door de kenners betreurd wordt, al heeft by. niemand minder dan Michelangelo den dansenden faun van een nieuw hoofd en nieuwe armen voorzien, en Bernini de ontbrekende deelen aan het Venusbeeld toegevoegd.

Michelangelo had de schilderkunst bij Domenico Ghirlandajo bestudeerd. Een der zeldzame paneelen van zijn hand, nog uit zijn eersten tijd, is in de Tribuna aanwezig. Maria zit op den grond en heeft haar gebedenboek gesloten, om het kind Jezus, dat haar door Jozef wordt toegereikt, aan te nemen. Op den achtergrond zijn naakte figuren aangebracht, die met de eigenlijke voorstelling in geen verband staan. Mi-

chelangelo toont zich hier reeds meer beeldhouwer dan schilder. De tekening is onberispelijk, maar het coloriet weinig aantrekkelijk.

Dan is Sebastiano del Piombo, aan wien Michelangelo later het overbrengen zijner gedachten op paneel dikwijls overliet, een ander colorist! Zijn vrouweportret van 1512 heeft langen tijd als een afbeeldsel van de bakkersdochter, wier gunst Raffael genoot, gegolden, en werd toen ook aan dien meester toegeschreven. Doch sinds men de treffende overeenkomst van dit portret met de vrouwelijke heiligen op Sebastiano's altaarstuk in San Giovanni Crisostomo te Venetië heeft gezien, gelooft niemand meer aan Raffael's auteurschap. Al de pracht van het Venetiaansche coloriet vindt men hier.

Niet veel stukken houden het tegen Sebastiano's werk uit. Raffael's Madonna del Cardellino schijnt er bleek, zoetelijk, ja zelfs kinderachtig bij. Durer's aanbidding der H. Drie Koningen lijkt bont, en slechts de beide schilderijen van Tiziano overtreffen de „fornarina”. Het zijn liggende naakte vrouwen, die de groote Venetiaan heeft afgebeeld. In de trekken der eene herkent men de hertogin van Urbino, die wij, zoo prachtig gekleed, in het Palazzo Pitti zagen. Zonder schaduwen, in het helderste licht, is hier aan de weelderige vormen een ronding gegeven, die haast niet meer aan verf doet denken.

De aanleg van de Tribuna wordt aan Buontalenti toegeschreven. Het vertrek, met zijn drie deuren, is voor rustig genieten weinig geschikt. Want het is eigenlijk slechts een antichambre, die men door moet gaan, om in de zalen te komen, waar de werken der Toskaansche en Nederlandsche schilders zijn tentoongesteld.

De drie zalen der Toskaansche meesters zijn tamelijk goed ingericht en verlicht. Er zijn hier verscheidene merkwaardige schilderijen. Perugino toont zich een zeer goed portretschilder, Botticelli is vertegenwoordigd door de allegorische voorstelling „de laster”, en door de prachtige aanbidding der H. Drie Koningen, vroeger in Santa Maria Novella. Hetzelfde onderwerp heeft ook Leonardo da Vinci behandeld in een grisaille, in 1481 voor de kloosterkerk te Scopeto gemaakt. Blijkbaar heeft Botticelli dit werk gekend.

Hier vinden wij ook het meesterwerk van Mariotto Albertinelli, den geestverwant van Fra Bartolommeo. De ontmoeting van Maria en Elizabeth is wel nimmer door twee zulke fraaie figuren weergegeven als door dezen Florentijnschen schilder. En de prachtige Madonna van Botticelli mag zeker onder de paarlen der verzameling gerekend worden. Maria is zittende voorgesteld met haar kind op den schoot. Zij schrijft in een boek, door haar zoon geleid, den lofzang, die naar zijn aanvang het Magnificat pleegt genoemd te worden en die in Lucas I, vers 26, te vinden is. Het kind Jezus ziet, als beziel, opwaarts, Maria doopt haar pen in een inktkoker, door een engel vastgehouden. Andere engelen ondersteunen het boek en houden een kroon omhoog. Iets liefelijkers dan deze engelen heeft de Italiaansche kunst nimmer weten voort te brengen.

De zalen aan de andere zijde der Tribuna zijn klein en bedompt. Het licht is er niet best; vooral waar het van ter zijde invalt, kwamen mij de bovenzaaltjes van het vroegere Trippenhuis in de gedachten. De Nederlanders hebben hier meest wat men kabinetstukjes pleegt te noemen. Gerard Dou, Gabriel Metsu, Jan Steen, Gerard ter Borgh zijn het vooral, die hier uitmunten. Hun kunst komt echter na al de Italiaansche schildeijen, den beschouwer wat laag bij den grond voor. Een goed portret van Holbein, een

fijne Memling, ziedaar alles, wat onder de Duitschers en Vlamingen de aandacht verdient.

Doch in de zalen der Venetianen zijn schilderijen van den eersten rang. Het vrouweportret van Tiziano staat bovenaan, doch ook de andere portretten van dien meester, zijn altaarstuk en de werken, die op naam van Giorgione staan, ofschoon aan hun echtheid getwijfeld wordt, behooren tot het beste wat de Venetiaansche school voortbracht.

In een afzonderlijk vertrek, de Sala di Lorenzo Monaco zijn, onder kunstwerken van minder betekenis, Botticelli's Venus en de vermaarde madonna met engelen van Fra Angelico da Fiesole tentoongesteld.

Twee zalen bevatten portretten van schilders, door hen zelf geschilderd. Dit is een eigenaardige verzameling. Men vindt er meesters van alle scholen, van 1500 af. Ook Nederlanders zijn erbij, als Gerard Dou, Gerard Honthorst, Pieter van Laar, Lucas van Leiden, Rembrandt en Thérèse Schwartz die hier zeker in goed gezelschap is. Hier staat ook de beroemde Vaso Mediceo, wier reliefs in afgietsel overal bekend zijn geworden.

Nu komen de antieke beelden. In een afzonderlijke zaal is de vermaarde groep van Niobe met haar kinderen opgesteld. Vroeger meende men, dat dit Grieksche origineelen waren, doch thans is men het er over eens, dat de beelden herhalingen uit den Romeinschen tijd zijn. Het oorspronkelijke werd door Attische meesters uit de 4e eeuw vóór Christus vervaardigd. Doch reeds de oude schijvers wisten niet of Skopas dan wel Praxiteles den beitel gevoerd had. Hoe de beelden oorspronkelijk opgesteld waren, is niet bekend. De tegenwoordige plaatsing is niet gelukkig, ten eerste omdat men de beelden te zeer van dichtbij ziet, en vooral ook omdat het verband tusschen de afzonderlijke figuren verloren is gegaan.

Het onderwerp is de straf, door Apollo en Artemis op Niobe toegepast, omdat zij zich tegenover Leto, hun moeder, op haar vele kinderen had durven beroemen. Den god en zijn zuster ziet men niet; alleen is voorgesteld hoe hun pijlen de veertien kinderen van Niobe treffen. Enkele liggen reeds dood ter aarde, andere storten neer of willen vluchten. Een der zoons vangt zijn gewonde zuster in de armen op en bedekt haar met zijn kleed. De huisslaaf of pedagoog tracht een der kinderen met zijn lichaam te dekken. Het jongste dochttertje zoekt redding bij Niobe zelve, die met angst omhoog ziet naar de wrede goden, van wie geen genade te wachen is.

Aan het einde van de gang zijn, in verschillende vertrekken, de teekeningen tentoongesteld, voor zover die niet reeds onder de vensters in de gangen een plaats kregen. In de zalen vindt men de meest belangwekkende, die tot ongeveer 1550 loopen.

De oude meesters hebben niet, zooals de heden-daagsche, teekeningen gemaakt als afzonderlijke kunstwerken. In de 15e eeuw zijn de teekeningen slechts met pen of zilverstift in lijnen ongetrokken. Het doel der vervaardiging was geen ander, dan de compositie van fresco's of altaarstukken in hoofdtekken aan te geven of enkele onderdeelen eenigszins uitvoeriger uit te werken. Pas in de 16e eeuw worden ook houtskool, krijt, waterverf en roodaard gebezigd en de schaduwen aangelegd.

Verrochio en Leonardo da Vinci zijn de eersten geweest, die de nieuwe teekenwijze hebben in zwang gebracht. Maar pas Fra Bartolommeo en Andrea del Sarto maakten haar algemeen. Leonardo gebruikte gaarne groen papier, waarop hij met wit en zwart krijt de licht- en schaduwpartijen uiterst zorgvuldig weergeeft. Ook enkele teekeningen met de pen of met

roodaard gedaan, soms met bister wat aangewassen, komen voor.

In de zalen der teekeningen komen niet veel bezoekers. De meeste vreemdelingen gaan alleen in de Tribuna en de aangrenzende vertrekken, en vervolgens de gang door, die naar het Palazzo Pitti leidt. Het gedeelte van deze gang, dat zich boven den rechteroever van de Arno bevindt, bevat een tamelijk rijke verzameling van prenten. Vooral oude Italiaansche houtsneden en kopergravures zijn hier aanwezig, soms in bijzonder fraaie exemplaren. Maar de wijze van tentoonstellen voldoet niet best. Reeds het denkbeeld om zulke kostbare prenten in een gang te plaatsen, is zonderling. De menschen, die zich van het eene museum naar het andere spoeden, zien de prenten ter nauwerrood aan. En dan heeft men er vele nog tusschen de vensters achter glas opgehangen, zoodat zij al heel slecht verlicht zijn.

Het Palazzo Pitti was voorheen het Paleis der Groothertogen van Toskane, en de Uffizi bevatten toen de regeeringsbureaux. Door de gang konden de vorsten van het eene naar het andere gebouw gaan, zonder opgemerkt te worden.

Florence is beroemd om zijn schoone omstreken. Daar echter de stad zelve zooveel van onzen tijd in beslag had genomen, hebben wij van die omstreken niet veel gezien. Mochten wij later nog eens aan de Arno komen, dan blijft er heel wat te genieten over.

Des namiddags, tusschen 5 en 7 uren, verzamelt zich het „tout Florence" in de Cascine, een park dat zich ten westen van de stad langs de Arno uitstrekt. Het beantwoordt niet geheel aan de verwachting, want het bestaat eigenlijk slechts uit twee lanen. De Florentijnen laten zich nu deze lanen onophoudelijk open afrijden. De rijtuigen vormen een eindeloze file, die door bereden politie in orde gehouden wordt.

Op een plein, ongeveer halverwege, staat een paviljoen met een fijn, doch tevens duur restaurant, waar de rijtuigen stil houden.

Daar wij dit op- en neerrijden weldra vervelend begonnen te vinden, gingen wij 'smiddags liever langs den Viale dei Colli rijden, die, aan de zuidzijde der stad gelegen, overal prachtige gezichten oplevert.

Maar Prato en Pistoja, zoo vol van kunst, hebben wij niet bezocht, voor Siena kon geen dag meer overschieten, en ook een uitstapje naar Fiesole en het Val d'Arno, dat Ruskin zoo liefhad, moest achterwege blijven. Want wij wilden te Rome zijn op den negenen-twintigsten April van dit jubeljaar, omdat Paus Leo XIII dan in de St. Pieterskerk den zegen zou geven.

Hoe het kwam, dat wij, ofschoon te juister tijd in de eeuwige stad, toch te Rome geweest zijn, zonder den Paus gezien te hebben, zullen wij in een volgend artikel mededeelen.

DE AMSTERDAMSCH E BOUWPOLITIE.

De Amsterdamsche firma Buffa, voor wier kunstwinkel de voorbijgangers zoo dikwijls stilstaan, om naar de schilderijen of prenten, die voor de ramen zijn uitgesteld te kijken, wilde het achterhuis van haar winkel verbouwen.

Doch naast haar huis is een steeg, die Gapersteeg heet en die van de Kalverstraat naar het Rokin leidt. Die steeg dreigde der kunstzaak bij haar verbouwing noodlottig te worden. Want nademaal de Amsterdamsche verordening, regerende de Bouwpolitie, bepaalt, dat wie op een hoek bouwt slechts over een zekere lengte uit dien hoek gemeten een bepaalde hoogte mag innemen of doen innemen, en het overgelegde bouw-

plan iets verder ging dan gezegde lengte, zoo had het Dageelijksch Bestuur de vergunning tot bouwen geweigerd.

Kunstkoopers hebben uit den aard der zaak veel relaties en zij laten zich niet gauw uit het veld slaan. De firma Buffa wendde zich dan ook tot den Raad, om vergunning. De beschreven vaders stelden het request in handen van Burgemeester en Wethouders om bericht en raad. En dit collegie concludeerde „tot afwijzende beschikking".

Onze lezers zullen de Gapersteeg niet kennen. Het schijnt dat dit smalle straatje zijn naam ontleent aan zeker drogist, die, naar Oud-Amsterdamsch gebruik, een gaper had uithangen. De vier hoekhuizen van Kalverstraat en Rokin vormen de geheele steeg, althans bijna. Want aan de zijde van den kunstwinkel zijn nog twee klein huisjes, waarvan het eene, ofschoon het zich met den weidschen naam van „bar" tooft, eigenlijk een kroegje is, terwijl het andere als pakhuys van een horlogemaker dient.

De eerste spreker, die in den Raad het woord voerde over het geval, wees erop, dat niemand van de Gapersteeg-bewoners tegen het bouwplan bezwaar had. Ook de tweede redenaar wees erop, dat geen enkel belang geschaad wordt. En de derde spreker, nog wel een lid van de zoogenaamde commissie van bijstand sloeg op hetzelfde aanbeeld.

Toen kwam de wethouder Bloeker, voorheen geneesheer, en dus ook thans nog, als wethouder over de openbare werken gesteld, de eischen der gezondheidsleer vooropstellend, aan het woord. Hij wilde gaarne aannemen, dat een kunstzaak licht noodig heeft, doch hij gunde haar niet meer licht dan de verordening toelaat. Want gaf men haar meer licht, dan zouden de bewoners van de overkant der steeg geschaad worden. Nu toch hebben zij nog juist genoeg, om gezod te blijven. „One ray the less", om met Byron te spreken, en zij gaan dood, zoo zeker als tweemaal twee vier is. Dat de bewoners niet geklaagd hebben, bewijst alleen, dat zij niet beseffen, welke gevaren hen dreigden.

Toen kwam er een spreker, die zeide, dat de kwestie ging over drie meter lengte en twee en een halve meter hoogte. Zulk een kleinigheid had men wel over het hoofd mogen zien. Hij achtte het verkeerd, de politie-verordening als een „folterwerktuig" te gebruiken.

Dit was den „wettischen" voorzitter te kras. Hij was er verontwaardigd over, dat men de politieverordening, dat meesterstuk van communale wetgeving zoo durfde decinceren. Hij stelde nog eens in het licht, waartoe de verordening dient, namelijk om alle Amsterdammers de grootst mogelijke gezondheid te verschaffen.

Maar al weer kwam er een spreker met klem betoogen, dat wat men wilde bouwen, in die steeg, bij die hoogte, niet kon schaden. Zelfs voor de gezondheid achtte deze de 7½ Mz., waarom het ging, niet gevaarlijk.

Doch een volgend redenaar zag een ander gevaar. En wel dit, dat als men eenmaal ertoe kwam, iemand, die van de „sacrosainte" politieverordening wilde afwijken, daartoe vergunning te geven „Amsterdam zijn gezag op straat gooide".

Doch de volgende spreker was het hiermede niet eens. Hij meende, dat de Raad meer zijn gezag op straat zal werpen als hij een goed beginsel verkeerd toepast, dan wanneer hij, waar dit noodig is, onthefing van de politieverordening verleent.

De wethouder wees nog eens op de schade, die aan de gezondheid der argelooze Gapersteegbewoners zou worden toegebracht en men ging stemmen.

Als nu de eene spreker, die afwijking der verordening gevaarlijk vond, gelijk had, dan ligt het gezag van Amsterdam nu in de Gapersteeg. Want de Raad heeft met 21 tegen 9 stemmen besloten, den bouw te vergunnen. Enkele voorbijgangers, die al bij de hand waren, eer de stadsreiniging in de steeg haar nuttig werk verrichtte, hebben het gezag er zien liggen, en het als gevonden voorwerp aan het politie-bureau bezorgd.

Uit het genomen besluit blijkt, dat er in den Raad, ten opzichte van de bouwpolitie, twee partijen zijn. De kleinste acht de bestaande verordening, misschien ook de nu tot verdwijnen gedoemde organisatie, goed genoeg. Aan de bepalingen wenscht zij althans met de uiterste gestrengheid de hand te houden; dat sommigen dier bepalingen slechts door een milde toepassing het verwijt kunnen ontgaan van nutteloos en kwellend te zijn, ziet zij niet in. De letter meent zij dat levend maakt, de geest kan volgens haar slechts doodend werken.

De meerderheid, gelukkig de groote meerderheid is echter van een ander oordeel. Zij ziet in, dat de tegenwoordig geldende regelen door andere vervangen moeten worden, zij heeft het Dageelijksch bestuur gedwongen, den dienst te hervormen. Zij zal, hopen wij, der hoofdstad aan een bouwpolitie helpen, die aan de te stellen eischen voldoet en een bouwverordening tot stand brengen, die op de hoogte van haar tijd staat.

Die verordening zal rekening moeten houden met reeds bestaande toestanden. Wanneer zij zich ook zal richten naar de eischen der gezondheidsleer, dan dient vooraf vastgesteld te worden, welke die eischen zijn, en of zij ook redelijk genoemd mogen worden.

Er is nu een schoone gelegenheid, om eens na te gaan, wat er van die hygiëne aan is. Niettegenstaande de ernstige waarschuwingen van een geneesheer is de Raad er toe over gegaan, een wijze van bouwen te sanctionneeren, die schadelijk moet zijn voor de gezondheid der Gapersteegers. Men onderzoeken nu die bewoners op gezette tijden; men legde een lijst aan van hun ziekten en kwalen; men houde er aantekening van, hoevelen sterven ten gevolge van wat hun overburen deden. Dan verzamelt men prachtig materiaal. En mocht het wezen, wat haast al te oncerbidig tegenover de wetenschap zou zijn, dat de menschen, ook na de voltooiing van de kunstzaal, niet dood willen gaan, ja misschien nog gezonder zijn, dan vroeger, dan erkenne men, dat de gezondheidsleer, wie ter wille men de „folterende" bepaling maakte, het mis heeft gehad.

En men richt zich daarnaar!

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De leden van het Bouwkundig Genootschap alhier worden namens het bestuur uitgenoodigd tot een gemeenschappelijk bezoek aan de geschiedkundige tentoonstelling van het Nederl. zeewez. H.H. leden worden **Zondag 29 Juli** o. k. des namiddags te twee uren, in de Paleisstraat vóór de Gothische Zaal opgewacht door het dagelijksch bestuur van voornoemd Genootschap.

— De *Amst. G.* schrijft het volgende:

„De ontwikkeling onzer kunstnijverheid, het baanbreken van de moderne versieringskunst in ons dagelijksch leven, heeft de behoefte doen ontstaan aan een nieuwe onderneming, die enerzijds de artiesten die zich op kunstnijverheid en versieringskunst toeleggen in de gelegenheid wil stellen hun werk te exposeren en anderzijds aan het publiek het gemakkelijk wil maken om door tusschenkomst der artiesten hun woning te versieren en met kunstzin te doen inrichten.

„De architect H. P. Berlage en de heer W. C. Hoeker, die zich op kunstnijverheidsgebied sedert enkele jaren lofwaardig onderscheidt, o.a. door de oprichting van de aardewerkfabriek „de Amstelhoek", wier werk op de Parijsche tentoonstelling zeer de

aandacht trekt, zullen met September a.s. op het Rokin te Amsterdam bij Arti een inrichting openen, die in de nieuwe behoefte op kunstnijverheidsgebied voorziet, waar artiesten gelegenheid vinden hun werk te exposeren, het publiek om te koop en om met de door beide heeren aan te wijzen artiesten in verbinding te komen bij de inrichting van hun huis of bij het doen vervaardigen van al wat tot het gebied der kunstnijverheid, en de versieringskunst behoort.

„Zij noemen, bij het veldwinsteven om het huis ook (in artistiek opzicht tot een gezellig en smaakvol „Heim" te maken, hun onderneming „Het Binnenhuis".

HARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid ontving dezer dagen van den heer Dr. H. J. de Dompierre de Chaupié, directeur van het Koninklijk Munt- en Penningkabinet te 's-Gravenhage, weder ten geschenke een verzameling afgietsels van medailles en plaketten vervaardigd door de medailleurs Lefebvre, Tantenhaia, Scharff, Radnitsch, Schwartz, Baars en anderen.

Deze verzameling werd eenigen tijd geleden eveneens aangevuld met een 15-tal oorspronkelijke plaketten en medailles van Desgorges, Chaplain, Rotij, Dupuis, Mauchon, Le Chevreil, Dupré, Coudray en Charpentier, die thans in het Museum zijn tentoongesteld, zoodat de collectie penningen met de reproductien der oude exemplaren, die reeds vroeger aan het Museum door den heer Amiel te 's-Gravenhage ten geschenke werden aangeboden zich van lieverde uitbreidt. De heer A. J. C. van Gemund, conservator van het Penningkabinet van Teijlers stichting, heeft met de meeste welwillendheid de classificatie dezer verzameling op zich genomen, zoodat zij weldra zal kunnen worden gecatalogiseerd.

BOESWAARD. Op initiatief van de „Friesche Schildersvereniging", zal in 1901 een nationale tentoonstelling worden gehouden betreffende het schildersvak, als decoratie-, hout-, marmeer- en gewoon schilderwerk, grondstoffen, materialen en gereedschappen; de glas-industrie in haar geheelen omvang ten dienste van schilder- en bouwvak; de behangerij en stoffeerdij; de beeldhouwkunst voor huis- en kerkversiering, de tegelbeschildering.

— Aflevering 7 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat: Het gebruik van electriciteit bij den aanleg van havens en kanalen, door H. V. — Kollidaal Zilver, door A. P. H. Trivell. — De heliostaat, door H. V. — Onze varen, door Dr. H. J. Calkoen. — Rugzwemmers, rugklimmers en rugloopers, door Dr. A. J. C. Snijders. — De acetyleen-industrie op haar tegenwoordig standpunt (vervolg), door Dr. L. Bleekrode. — Zelfontbranding (?) van chinasappels, door Dr. J. C. C. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Paanekoek. — Boek aankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Met 1 Augustus 1900 is benoemd tot hoogleraar aan de Polytechnische School, W. K. Behrens, ingenieur der 2e klasse van 's-Rijks Waterstaat te 's-Gravenhage.

— Bij kon. besluit is benoemd tot vertegenwoordiger der Nederlandsche regeering op het van 29 Juli tot 4 Augustus te Parijs te houden internationaal congres van architecten, Dr. P. J. H. Cuypers, architect der Rijks-museumgebouwen te Amsterdam.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: ontslagen, wegens ziekte, eervol uit zijne betrekking, de opzichter 3e kl. S. van Slooten; benoemd tot ingenieur 3e kl., de aspirant-ingenieur J. W. de Bruyn Kops; tot aspirant-ingenieur J. A. Roukens, thans ter beschikking van den directeur der B. O. W.; belast met de waarneming der betrekking van opzichter 2e kl. en geplaatst in de resid. Preanger-regentschappen, de ambtenaar op wachtgeld G. Rapp.

— Bij het mijnwezen in Nederl.-Indië is: ingetrokken de overplaatsing van den tijdelijken opziener A. F. Jacobs van Toboli (Banks) naar Pajocombo (Padangsehe Bovenlanden); overgeplaatst van Pangkal Pinang (Banks) naar Pajocombo, de tijdelijke opzichter M. F. Bloom, wordende hij toegevoegd aan den ingenieur 3e kl. E. A. Neeb; eervol ontslagen wegens volbrachten diensttijd den opzichter G. Busgen.

— Bij het kadaster in Ned.-Indië is: verplaatst naar het kadastraal bureau te Pasoeroean, de adjunct-landmeter 1e kl. E. J. O. Andela.

— Volgens de officiële opgave bevat de lijst van onderscheidingen aan Nederlanders voor beeldhouwkunst, toegekend op de Parijsche tentoonstelling, de volgende namen: grand prix, mej. Minca Bosch Kats; gouden medaille, Fred. Leenhoff; zilver med., Anton Begeer; bronzen med., Ch. van Wijk; eervolle vermelding, Teixeira de Mattos en mej. Geo. Schwartz.

— De heer A. Breunissen Troost, sedert 1 Juli 1859 directeur-boekhouder der gasfabriek te Sneek, is Zaterdagavond, den 21 Juli, in den ouderdom van 68 jaren plotseling overleden.

Hij had des morgens nog eene begrafenisplichtigheid bijgewoond en 's avonds ruim 6 uren de fabriek bezocht. De gemeente Sneek verliest in hem een achtenswaardig burger en de fabriek een uitstekend directeur.

— Met 1 Augustus zal de adjunct-ingenieur Van der Steen van Ommeren bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen overgeplaatst worden van Arnhem naar Maastricht.

— De Minister van Waterstaat heeft benoemd tot buitengewoon opzichter H. J. Visser te Amsterdam, bij de werken tot verbetering der los- en laadplaatsen in de voerhaven te Tiel en A. J. van den Oever, bij de werken tot voortzetting der verbetering van de Maas onder de gemeente Driel.

— Bij kon. besluit is aan A. J. Piët, op zijn daartoe gedaan verzoek, eervol ontslag verleend als opzichter over rechtsgebouwen, gevangenissen en Rijksoverheidsgebouwen, ter standplaats te Gravenhage.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter voor den bouw van het Sanatorium te Hellen-doren. Brieven franco aan den ingenieur-architect R. Kuipers, Ceintuurbaan 181, Amsterdam. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwmeester (chef van het bouwkundig bureau) te Deventer, op een nader vast te stellen jaarwedde van f 2500 tot f 3000. Rekesten op zegel met bijvoeging van stukken in te zenden aan den burgemeester vóór 4 Augustus. (Zie advert. in dit no.)

NAGEKOMEN AANKONDIGINGEN.

MAANDAG, 6 Augustus.

Ierske, te 3 uren, in het gemeentehuis: het geheel of gedeeltelijk dempen en riooleren van slooten, zoals breeder omschreven in bestek no. 44, bestaande in het dempen van 877 Meter sloot, leggen van 420 Meter stiel en 650 Meter goot, maken van 15 zinkputten en leeren van 720 Meter afstruifing, lnl. door den gem.-opz. Aanw. 3 en 6 Augustus, te 1½ uren.

DINSDAG, 7 Augustus.

Amsterdam, te 11 uren, door den schout bij nacht: het maken van een bewaarderswoning aan het wachthuis te Kadocelen, gemeente Landmeer. Voor inlichtingen en aanvragen zich te verzoeken aan het bureau van den hofhouding der marie te Amsterdam.

WOENSDAG, 8 Augustus.

Arnhem, te 11 uren, door burg. en weth. ten gemeentehuis: bestek no. 10, het bouwen van een politiewachtpost aan de Rijksweg en van een wachthuis aan de gemeentepoort. lnl. aan het bureau der gemeentewerken in de Kuitestraat tot en met 8 Augustus, te 10 uren. Aanw. 1 Augustus, te 1½ uren. Aanw. f 2370.

Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth. in het raadhuis: het verbouwen van het politiebureau aan de Nieuwe Haven, het uitbreiden van dit bureau met het daartoe te verbouwen huis Nieuwe Haven No. 5 en het bouwen van een wachthuis, nachtverblijven, enz. Aanw. in loco 6 Augustus, te 11 uren.

VRIDAG, 10 Augustus.

Gravenhage, te 1 uur, aan het lokaal van het departement van waterstaat: het herstellen en vernieuwen van lijnen in de provincie Overijssel en Friesland. lnl. door den hofhouding der telegrafie aldaar en den ing. der telegrafie te Zwolle. Aanw. f 1115.

Gravenhage, te 1 uur, aan het lokaal van het departement van waterstaat: het bijspannen van vier draden aan de palen der lijn langs den stantpoortweg tusschen Gravenhage en Zeehuizen en het uitvoeren van onderhoudswerken aan die lijn. lnl. door den hofhouding der telegrafie aldaar en den ing. der telegrafie te Amsterdam. Aanw. f 1943.

NAGEKOMEN UITSLAGEN.

Breda, 26 Juli, door burg. en weth.: 10. het bouwen van een verdieping op het woonhuis aan de St. Annastraat 19 en boven de poort van den ingang naar het Stadsf; ingek. 11 bijl., als: P. H. Rijnsdorp f 1742, P. A. Hoppewaters f 1587, H. A. Mol f 1481, H. J. Wackerhaus, Ginkelen, f 1471; A. van Gastel f 1456, A. Maas f 1393, C. Nijssen f 1390, A. van der Heijden f 1375, W. M. Simons f 1348, A. G. Nagelvoort f 1295, J. Kleins f 1293. * Gegund.

20. het maken en leveren van 12 stuks gegoten-ijzeren meerpalen; ingek. 2 bijl., als: Joh. Hillen, Blerik, f 144; Gebr. Fonkert f 120. Gegund. De overigen te Breda.

— Aspirant-ingenieur van den Rijkswaterstaat, De Minister van Waterstaat brengt ter kennis van belanghebbenden, dat in den loop der maand September a. a. voor de vervulling der betrekking een vergelijkend onderzoek zal plaats hebben. Tot dit onderzoek worden toegelaten Nederlanders, die een voldoende examen als civiel-ingenieur hebben afgelegd aan de Polytechnische School te Delft, mits zij op 1 Januari e. k. niet ouder zijn dan 28 jaar. Nadere bijzonderheden vindt men in de „Staatscourant“.

DINSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

- 1 Bouwk. teek., 23 j., ongeh., f 60.
- 3 Opz.-teek., 23, 28 en 23 j., ongeh., f 80, f 80 en f 60.
- 2 Werktuigk. teek., 20 en 22 j., ongeh., f 50 en f 70.
- 1 Construct.-werkt., 27 j., ongeh., f 90 à f 100.
- 1 Mach., 26 j., geh., f 65.
- 1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., f 70.

f 87,866 gegund het herstellen van den grintweg Zutphen—Emmerik, van de grens der gemeente Zutphen tot aan de rijksweg in de gemeente Bergh. De raming was f 80,000.

Dordrecht. Door den architect H. A. Reus is onderlands opgedragen aan de firma Hurkmans en v. d. Berg aldaar, het verbouwen van het winkelhuis Voorstraat no 262, tot een filiaal voor de firma Vroom en Dreesman.

Amsterdam. Door B. en W. van Amsterdam is het maken van houten afscheidingen in het nieuwe Eestrop opgedragen aan de Maatschappij de Houtwerkers aldaar voor f 12,359. Amsterdam. Door de ingenieurs-architecten H. W. Weijman en v. N. N. N. is het maken van een stalhouderij met bovenwoning voor den heer Everhard opgedragen aan de Maatschappij de Houtwerkers aldaar voor f 54,958.

Gemeente-Bouwmeester te DEVENTER.

Wegens benoeming van den tegenwoordigen titularis tot directeur der gemeentewerken te Groningen, wordt te Deventer gevraagd een **BOUWMEESTER** (chef van het bouwkundig bureau) op een nader vast te stellen jaarwedde van f 2500 tot f 3000, naar gelang van praktische bekwaamheid en ervaring van den te benoemen persoon.

Sollicitanten worden verzocht hunne op zegel geschreven rekest, met bijvoeging van stukken in te zenden aan den Burgemeester van Deventer vóór 4 Augustus 1900.

DEVENTER, 26 Juli 1900.

Burgemeester en Wethouders van Deventer,

VAN HEEMSTRA.

De Secretaris.

BECKMAN I. a.

OPZICHTER.

Voor den bouw van het **Sanatorium te Hellen-doren**, wordt gevraagd een **OPZICHTER**.

Sollicitanten worden verzocht zich schriftelijk te wenden tot den Ing.-Arch. R. KUIPERS, Ceintuurbaan 181, Amsterdam.

MEDEDEELINGEN.

Gravenhage. Het departement van koloniën alhier heeft de levering van een Hardfield's stoomspil voor een bedrag van f 3500 opgedragen aan de firma W. C. en K. de Wit te Amsterdam.

Aan H. J. te Siepe te Winterswijk, op een na de laagste inschrijver, is voor de som van

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37. ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS**.

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896. Bouwt ook OVENS met alrijden den bakvloer en Drainovens.

W. J. WEISSENO, Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabricator: GEIJKT DUMSTOKKEN, Twee- en Vijf Meterlatten, STALEN MEETKETTINGEN, Bakens, Jalons, KOPPERN EN STALEN

Peillijnen, Peillooden, Peilstokken. PEILSCHALEN enz. Magazijn van Passerdoozen. TEEKENBEHOEFTE in Optische Instrumenten. EQUERRES, PRISMA'S enz.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen. AANBESTEDING

Op Dinsdag den 7den Augustus 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 819.

Het maken van een smederij voor de werkplaatsen van Weg en Werken en daarmee in verband staande werken op het station UTRECHT.

Begroting f 19,600.

De besteding geschiedt volgens § 47 van het bestek.

Het bestek ligt van den 18den Juli 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN te Utrecht, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 31sten Juli 1900 ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 14den Juli 1900.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barchin. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, Ijzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belust zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen. AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 7den Augustus 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 820.

Het maken van een overkapping op het 2e perron met bijkomende werken en het maken van een gebouw voor waterplaatsen en privaten met doorgang met bijkomende werken op het station ZEIST-DRIEBERGEN.

Begroting f 22,005.

De besteding geschiedt volgens § 74 van het bestek.

Het bestek ligt van den 18den Juli 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur H. J. VAN HOORN, te Utrecht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 31sten Juli 1900, ten 2 ure namiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 14den Juli 1900.

Nederl. Advies- en Inspectie-Bureau voor Electrische Inrichtingen.

Amsterdam, Ch. G. DUMONT.

Prinsengr. 520. Werkst. Electr.-Ingen.

Plannen, Bestekken, Contracten, Beoordeling van Projecten, Toezicht op Aanleg en Bedrijf, Inspecties, Expertisen voor Inrichtingen van Electrische Tractie, Kracht, Verlichting. Levert niet, ins. alleert niet.

J. VAN DER MOST, Steenhouwer en Metselaar, SCHIEDAM.

Molenstenen, Slijpstenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

SCHOORSTEENMANTELS

STOOMTIMMER-HOUTWOL-FABRIEK

DIJKERMAN & BUIJZERD, Breda.

SPECIALITEIT in verplaatsbare Houten woonhuizen, Directie-keeten, Ziekenbarakken en Tuinkoepels.

Advertentie-Bureau VAN

„DE OPMERKER“, 26 SCHUYTSTRAAT 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „De Opmarker“ beveelt zich aan voor de plaatsing van advertenties in alle Binnen- en Buitenlandse Dag- en Weekbladen.

L. van der Hoorn, DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van ELECTRISCHE SCHELLEN, NUMMERBORDEN, TELEPHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS enz.

Complete installatiën voor GALVANOPLASTIEK, VERNIKKELLEN, VERGULDEN, VERZILVEREN enz.

DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIJSCHIJVEN, CHEMICALIEN, APPARATEN enz.

Begrotingen, Prijscuranten enz. gratis.

Opbouwen van
FABRIEKSSCHOORSTEENEN.

Radiale Machinale Gatenteenen

NAGERPESTE GEVELSTEENEN

(Appelbloesem.)

PROFIELSTEENEN.

Klinkers.

Waalvorm en Drielingen

Marmeren

Schoorsteenmantels

EN

Grafmonumenten,

MAGAZIJNEN:

Amsterdam, Bloemgracht 77,
Rotterdam, Delftschestraat 61,

Beleefd aanbevelend:

G. & J. COOL,

Fabrikanten.

**D. VAN DER POT,
ROTTERDAM.**

Handel in BOULOGNER en andere PORTLANDCEMENT in Vaten en Zakken. Voorts ENGELSCH AARDENBUIZEN, VUURVASTE STEEN, merk „Foster“ en „Cowen“ VUURKLEI, GIPS en TRAS.

L. A. H. DE WOLF, Architect. Noordeinde 86, DEN HAAG.

Vertegenwoordiger van het Technisch Bureau van A. HELFF Ingenieur te KEULEN.

BETON- en MONIERBOUWWERKEN.

Laatste uitvoering zie: Winkelgalerij, Bierhalle en Overbrugging aan de Zeeboulevard te SCHEVENINGEN.

**VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.**

Kantoor en Magazijn Bloemkweekerstraat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

**SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.**

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

W. J. STOKVIS.
Arnhem.

**CENTRALE
VERWARMING.**

Warmwaterbezorging voor badinrichtingen, hospitalen, huishoudelijk gebruik. Installatie van badkamers, waterclosets etc. Fabrik van gasornamenten. Kopergieterij

**Humber Rijwielen.
AUTOMOBIELEN.**

B. HOLSBOER.
Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor
WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.

BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1868, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz.
Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatscijeren, slechts tweemaal gerekend.

GEZONDHEIDSLEER.

Een onzer lezers is boos, omdat wij, naar zijn meening althans, in ons vorig nummer met de gezondheidsleer den spot hebben gedreven. Hij vindt dit hoogst ongepast, en ziet er in een hernieuwd bewijs voor onze minachting voor de wetenschap, volgens hem zoo duidelijk gebleken uit onze afbrekende beschouwingen over de Polytechnische School te Delft.

Booze menschen luisteren naar geen rede en zoo smeeren wij wellicht boter aan de galg door met enkele woorden ons standpunt ten opzichte van de gezondheidsleer aan te geven. Doch onze andere lezers weten dan althans hoe wij er over denken.

De gezondheidsleer staat, als wetenschap, op tamelijk losse grondslagen. Zij heeft dit gemeen met de geneeskunde. Ja, zij verkeert zelfs in ongunstiger omstandigheden, omdat zij zich niet met de individuen, doch met het geheele mensdom moet bezig houden.

Het is voor den geneesheer reeds moeilijk genoeg, om met eenige zekerheid te zeggen, wat voor een bepaald individu gezond is en wat niet. Wint men den raad in van verscheidene geneesheeren, dan zal die, voor één zelfden persoon, zeer verschillend luiden.

De gezondheidsleer wil vaststellen, wat voor den normalen, misschien beter den gemiddelden mensch, al dan niet schadelijk is. Dit doel te bereiken kan haar slechts gelukken na het nemen van talloze proeven.

En dikwijls dwaalt zij dan nog. Een zeer sprekend voorbeeld daarvan is de ventilatie. In naam der gezondheidsleer zijn daarvoor allerlei systemen bedacht en ingevoerd, systemen die schatten van geld hebben gekost. Doch de nieuwste onderzoeken hebben geleerd, dat door de luchtversching, zooals die thans geschiedt, de gezondheid niet gebaat wordt.

De gezondheidsleer heeft ook hare esthetische zijde. Zij is al gauw geneigd om alles, wat de zintuigen van

den mensch onaangenaam aandoet, voor ongezond te verklaren.

Stinkende grachten, nauwe straten, ingebouwde huizen gelden als ongezond. In werkelijkheid echter zijn zij alleen onesthetisch, daar het bewijs niet geleverd is, dat de sterfte of de ziekte der aan- of bewoners er door toeneemt.

Brede straten, niet te hooge huizen, ruime pleinen, flinke achterterreinen, men make ze in iedere nieuwe wijk. De gezondheidsleer verlangt ze, en het schoonheidsgevoel van de bewoners wordt er door bevredigd.

Maar waar in oude steden een andere aanleg reeds bestaat, passe men de voorschriften der gezondheidsleer slechts dan toe, wanneer men de bewijzen heeft, dat de opvolging dier voorschriften werkelijk nut zal hebben. Want de bewoners dier oude steden hebben nog andere belangen dan die, waarmede de gezondheidsleer zich bezighoudt. Kan worden aangetoond, dat er een verhouding bestaat tusschen de breedte eener straat, de hoogte der huizen en de gezondheid der bewoners, dan dient die verhouding, ook waar het oude wijken geldt, in het oog gehouden. Maar heeft men hier een vraagstuk — en wij gelooven het wel — dat overeenkomt met dat uit onze jeugd, waarbij verlangd werd uit de lengte van een schip en den ouderdom van den gezagvoerder de hoogte van de mast af te leiden, dan wijde men er niet te veel aandacht aan.

Wanneer de booze lezer nu nog boozter wordt, en ons met de wraak van alle hygienisten dreigt, dan kunnen wij het niet helpen. Wij zullen echter gaarne voor een beoefenaar der gezondheidsleer onze kolommen openstellen, als hij zijn vak zou willen verdedigen tegen onzen aanval.

Dat, vooral sedert de ontdekking der bacteriën, de gezondheidsleer groote diensten heeft bewezen, erkennen wij gaarne en met dankbaarheid.

KLEURENSPEL.

De Amsterdamse forensen hadden tot nog toe hun woord forum, de nieuwe beurs op het gedempte Damrak, met groote onverschilligheid aangezien. Als zij des morgens zich naar hun kantoren spoedden, dan letten zij niet op wat er gemaakt werd. Zij zagen de vlakke muren hooger worden, telkens meer vierkante raampjes ontstaan, doch het kon hen niet schelen.

Maar op een goeden morgen bleek hen de waarheid van de spreuk „Es ist dafür gesorgt, dass die Bäume nicht in den Himmel wachsen“. Want er begon zich wit kapbeschoot te vertoonen, dat langzamerhand goudgeel werd door de lucht; het was een zeker teken, dat er nu niet meer raampjes zouden komen.

Het goudgeel werd schitterender; het was, alsof het dakbeschoot gevernist werd. Maar dat werd het niet, het was door goudgele verglaasde pannen bedekt.

Zoo iets hadden de forensen nog nooit gezien; zij ontwaakten uit hun onverschilligheid en gingen gissingen maken, wat die gele pannen wel mochten beduiden. Dat hier symboliek bedoeld werd, begrepen zij aanstonds. Wat er echter verzonnelijk werd, daaromtrent liepen de meeningen uiteen. Sommigen meenden het goud, dat op de beurs werd verdiend, anderen dachten aan den broodrijd.

De gele pannen hadden een paar weken gelegen, toen zij ten deele door blauwe werden vervangen. De afwisseling van blauw en geel, dat leed geen twijfel, was een toespel op het Nederlandsche wapen, zoo goed als de vroegere uitmontering van ons volk.

Daar zag men echter op een anderen ochtend een vak met roode pannen vullen. Wat daarmee bedoeld mocht zijn? Het geel en rood van het wapen van Holland giste de een, de roode neigingen van den bouwmeester verzekerden anderen. Een deftig assuradeur, met een wit vest aan en een hoogen hoed op, vond dat het niet te pas kwam, de politiek op de beurs te brengen. Een groot bankier was er verontwaardigd over, dat men een toespel durfde maken op de afschaffing van het kapitaal en dat nog wel aan een beurs, die zonder dat kapitaal geen zin heeft.

Zoo lei ieder op zijn beurt een duit in het zakje. Niemand kwam op de gedachte, dat men hier misschien niets in had te zien dan een kleurenspeel, in den geest van dat, waarvoor de kameleon beroemd is. En dit beestje doet toch zeker niet aan politiek.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Een inzender van een artikel aan het weekblad „De Ingenieur“ houdt eenige beschouwingen over den weinig bevredigenden uitslag der examens, die dit jaar aan de Polytechnische School plaats vonden.

Zijn betoog komt daarop neer, dat er, door verschillende oorzaken, thans velen te Delft gaan studeeren, die voor deze studie den noodigen aanleg missen, daar zij geen lust oenoe hebben in de afgetrokken wetenschappen.

De schrijver raadt hen aan een ambacht te kiezen, daar het beter is „een sterk schootsvel“ dan „een uitgerafeld boordje“ te dragen. Hij is blijkbaar ter goeder trouw, waar hij dus ambacht en wetenschap tegen over elkander stelt. Zijn stuk is kenmerkend voor den geest, die de nu bijna veertig jaar oude wet op het middelbaar onderwijs in onze ingenieurswereld heeft doen geboren worden.

Waren onze vroegere ingenieurs, die de reputatie van Nederland gevestigd hebben, mannen der praktijk, mannen die het ambacht lief hadden en hoog-

achten, omze tegenwoordige vernuftelingen werpen zich op als wetenschappelijke menschen, die met de praktijk liefst zoo min mogelijk te maken hebben, die haar als een noodzakelijk kwaad beschouwen. Het schootsvel is bij het jongere geslacht niet in tel; met keurig wit linnengoed zonder rafels, in een pak van een bekwaam kleermaker, ziet men er beter uit.

Bij de beoefening van de zuivere wetenschap heeft zulk een costuum niets te lijden. Men kan zijn jasje uittrekken om het te sparen, de broek kan haar scherpe rechte plooiën houden, de bruine schoentjes blijven onberispelijk. Op een werk echter is het wat anders; daar wordt de „swel“ al gauw verfonfaaid, wat niet aangenaam is. Het schootsvel is daar doelmatiger dan de keurig gesteven boord, het bombazijnen pak voldoet daar beter dan een costuum naar den laatsten smaak.

Is het nu te verwonderen, dat de eigenlijke techniek zoo weinig gediplomeerden aantrekt? Toen zij te Delft hunne studiën begonnen, werd er geen onderzoek gedaan, of zij ook technischen aanleg hadden. Het werd voldoende geacht, dat zij aan de Hoogere Burgerschool in de afgetrokken wetenschappen goede cijfers hadden behaald. En ook in hun studietijd lette niemand erop of zij wel van het hout waren, waaruit men technici snijdt. Voldoende vordering in velerlei wetenschap, blijkende op examens, was alles, wat er van hen verlangd werd. Ten slotte werd hun een diploma van bekwaamheid en bevoegdheid in een tak van techniek uitgereikt, en liet men hen over nu verder zich een weg te zoeken.

De stroom naar Delft wordt sterker en sterker. Zoo heeft men te Chicago machines, waar viervoeters ingaan, om er als worstjes weer uit te komen. De machine kan slechts worstjes leveren, op iets anders is zij niet ingericht. De Delftsche machine brengt slechts wetenschappelijke mannen (?) voort. Wanneer zal men haar inrichting zóó veranderen, dat zij technici oplevert?

UIT PARIJS.

Een onzer lezers is, ter gelegenheid van het congres der bouwmeesters, naar Parijs gegaan. Op ons verzoek had hij de vriendelijkheid, ons zijn indrukken mede te deelen. Wij geven zijn brief zooals wij hem ontvingen. Slechts de spelling der Fransche woorden hebben wij in overeenstemming gebracht met die van Larousse. De schrijver zal het ons ten goede houden. Wij hopen, dat hij aanleiding moge vinden ons nog een vervolg te zenden.

**

WelEd. Gestrenge Heer!

Ofschoon geveleid door UEd. verzoek, omtrent mijne indrukken te Parijs iets in UEd. blad te schrijven, zoo is het toch met groote aarzeling, dat ik de pen opneem. Want ik behoor tot het ouder geslacht, dat zoetjes aan uit den tijd geraakt.

Aan reizen heb ik niet veel gedaan in de welhaast veertig jaren, die ik in de kleine stad mijner inwoning gevestigd ben. Nog nooit was ik buitenslands geweest en daarom is de tocht naar Parijs voor mij een heele onderneming. Maar ik wilde de tentoonstelling zien, en nu ik daaraan het bijwonen van het architecten-congres kon verbinden, heb ik, ondanks mijn gevorderden leeftijd, de tocht vol moed aanvaard.

Eerst bereidde ik mij behoorlijk voor. Ik begon met mij als congreslid te laten inschrijven, en liet daarna een Hollandsche gids voor Parijs komen, die ik met ijver bestudeerde. Indertijd heb ik wel de Fransche school bezocht, en ik heb daar heel wat thema's uit

Agron gemaakt, maar daar ik geen gelegenheid had mijn Fransch te onderhouden, zoo ben ik het nu tamelijk wel vergeten. Een jonger vakgenoot was echter zoo vriendelijk met mij mede te gaan, en daar deze aardig met zijn Fransch terecht kan, zoo is alles best afgelopen.

Van onze reis hierheen zal ik UEd. maar niet veel melden. Wij hadden het duchtig warm met ons tiene in één wagen. Van slapen is weinig gekomen, en wij waren blij, toen de reis achter den rug was.

Wij kwamen aan op een uur, als bij ons ieder zich nog eens omdraait. Doch aan het station was het al zeer druk. Wij stapten in een open rijtuig, ofschoon het hard regende. Want er waren geen dichte rijtuigen aan het station. De kap werd opgezet, en zoo werden wij ten minste niet geheel en al nat.

De huizen zijn hoog te Parijs. De gehouwen steen schijnt er geen geld te kosten, en dunne muren kent men er blijkbaar niet. Na een half uur rijdens kwamen wij aan het logement, waar wij van te voren kamers besteld hadden. Mijn vriend kreeg ruzie met den koetsier over het geld en er moest politie bij te pas komen, eer wij van den man af waren.

Hoeveel treden wij moesten klimmen, eer wij op onze kamers waren, heb ik toen niet geteld. Later wel en toen kwam ik op honderd en vier. Voor een bejaard man is dit te veel eigenlijk. Doch ons werd bevestigd, dat alle andere kamers bezet waren, ofschoon ik het niet geloof. Wij schenen echter geen voorname klanten genoeg.

Wij zijn onmiddellijk naar bed gegaan en hebben een gat in den dag geslapen. De regen hield wel op, doch de lucht bleef dreigen, en de warmte was drukkend.

De inwendige mensch vroeg nu om versterking. Wij gingen een restauratie binnen, waar in het zwart gekleede juffrouwen bedienden, echt Parijsch. Het was er vol, vanwege den Zondag denk ik. De sabbath werd anders slecht onderhouden, want aan de huizen in aanbouw zagen wij overal werken. Wij keken er met aandacht naar, hoe de steen aan de gevels met schaven bewerkt werd, als was het hout. Dan heb ik toch onze Hollandsche hardsteen, fijn gefrijnd, wat liever, al zijn het maar platen. Een zoo zacht materiaal als die Parijsche witte steen moet slecht tegen het weer bestand zijn. Het bouwen vonden wij zoo interessant, dat wij stoutweg het huis binnen gingen. Wat moet het bouwen daar een geld kosten! Zelfs de binnenmuren zijn nog twee steen dik, en de buitenmuren wel een meter! De trap is van steen; alle verdiepingen door trog-wulven afgedekt. Maar de kamers zijn klein en laag, ten minste bij de Hollandsche vergeleken.

Zoo hadden wij dan, hoe kort wij ook te Parijs waren, al wat geleerd. In een tevreden stemming, veroorzaakt door den wijn, bij ons twaalfuurtje gebruikt, slenterden wij verder, en kwamen wij weldra op de boulevards. Het is er druk en gezellig, maar schoone bouwkunst vonden wij er niet. Dikwijls hoorden wij Hollandsch spreken, vermoedelijk door collega's van ons, die ook voor het congres gekomen waren.

Aan een der boulevards staat een kerk, die de Madeleine heet; dit is een zeer mooi gebouw. De man, die het ontworpen heeft, moet Vignola op zijn duimpje hebben gekend. Ik zag nog vele andere gebouwen in dien trant en dat deed mij genoegen. Iets schoons toch dan de klassieke orden is er niet, al wordt er tegenwoordig bij ons wat om gelachen. Het is een zegen, dat de Franschen zich aan Vignola houden.

De opera vind ik, van buiten althans, niet bijzonder; het is mij alles te druk, te woelig. Maar aller-

aardigst is het op een trottoir te zitten, met een vaderlandsch bittertje en een even vaderlandsche gesmokkelde sigaar.

Naar de tentoonstelling wilden wij nog niet gaan, omdat wij bang waren, dat het er wat vol zou zijn. Het wandelen werd voortgezet, langs de Trinité, een kerk van belang, doch mij niet klassiek genoeg. De weg begon omhoog te gaan en tegen een uur of zes stonden wij boven op Montmartre. Daar is al weer een kerk gebouwd, wel groot, maar somber en niet naar mijn smaak. Het is daar op Montmartre een vrolijke buurt, dat merkte ik dadelijk. Wij aten in een restauratie, waar jeugdige Fransche artsen hun ankertje neergelegd schenen te hebben. Zij hadden een vreemd soort van hooge hoeden op en lange haren. Voor het gemak gingen zij door het raam in en uit. En luidruchtig dat zij waren! Maar ik mag dat wel, en als ik het Fransch maar machtig was geweest, dan had ik een gloeiende toespraak tot hen gehouden. Wij besproeiden ons maal met Bourgogne, die heerlijk was, maar die ons wel wat naar het hoofd ging.

En aan die Bourgogne is het te wijten geweest, dat een eerzaam Hollandsch huisvader, gekomen met de ernstigste bedoelingen, aan den rol is gegaan, alsof hij een lichtzinnig Fransman was!

Mijn leeftijd is er gelukkig niet meer naar, om al te zeer de bloempjes buiten te kunnen zetten. Toch durf ik nu zeggen, Parijs te hebben gezien. Ik zal hier maar niet meer van vertellen.

Den volgenden morgen was ik alles behalve frisch; ik voelde echter, dat ik mijn congresplichten niet mocht verzuimen, en liet mij per rijtuig naar de Ecole des Beaux-Arts brengen.

Maar in de congreszaal, die met velerlei figuren beschilderd was, kreeg ik het te kwaad. Eerst ging het nog, maar toen een heer een lange preek in het Fransch ging houden, dommelde ik in, waarschijnlijk door de warmte bevangen.

Toen ik wakker werd, zat ik alleen, en kwamen er een paar oppassers op mij af, die mij beduidden, dat ik heen moest gaan. In het logement heb ik verder uitgeslapen.

Ik zweer een duren eed, 's avonds niet meer uit te gaan, om beter voor de verdere congreswerkzaamheden geschikt te wezen.

Met vriendelijke groeten

UEd. dv. dienaar,
PIETER SPA PZ.

DE WONINGWET.

Men herinnert zich misschien, dat de Amsterdamse afdeeling van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst aan het Bestuur der Maatschappij een adres, ter inzending aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, had aangeboden, waarin een scherpe en zeker niet ongegronde critiek op de ingediende woningwet werd geleverd.

Wij hebben er reeds op gewezen, dat het wetsontwerp de duidelijke blijken draagt, dat zijn vervaardiger de Amsterdamse regelingen als model heeft genomen. De architecten der hoofdstad, die gebrekkige en onvoldoende dier regelingen van nabij kennende, hebben in het concept-adres de vele bezwaren, die rijzen, aangegeven.

Het bestuur der Maatschappij meende het concept ter overweging en beoordeeling te moeten stellen in handen van een commissie, bestaande, behalve uit een Amsterdamsch gemeente-ambtenaar, uit eenige technici in provinciesteden gevestigd. En het is niet te verwonderen dat deze commissie het ontwerp-adres afkeurde.

Want de woningwet, ofschoon schijnbaar geldende voor het gehele rijk, zal alleen in de grootste steden van invloed zijn, en in de kleinere plaatsen zich ter nauwernood doen bemerkten. De bouwverordeningen, die de gemeenten moeten vaststellen, zullen slechts daar effect hebben, waar bouwpolite aanwezig is, om er de hand aan te houden. In de kleinere gemeenten zullen zij, als nu reeds, een doode letter blijven.

De samenstelling der commissie maakt het verklaarbaar, dat zij de woningwet nog zoo slecht niet vindt, dat zij, zoo er al critiek op noodig is, een opbouwende critiek wenscht.

De hoofdstad en de provincie staan dus lijnrecht tegenover elkander. Het bestuur der Maatschappij geraakte daardoor in een lastigen toestand, want geit en kool dienen gespaard. Gelukkig heeft het onderzoek der wet in de afdeelingen van de Tweede Kamer inmiddels plaats gehad, en meent het bestuur „dat het nu gewenscht is, met de indiening van een adres te wachten, tot de resultaten van het afdeelingsonderzoek en van het tusschen de Regeering en de commissie van voorbereiding gepleegd wordend overleg het licht zullen hebben gezien.”

Zoo kan men de kat uit den boom kijken.

PRIJSVRAGEN

uitgeschreven door de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in 1900.

PRIJSVRAAG I.

ONTWERP VOOR EENE AMBACHTSSCHOOL MET DIRECTEURSWONING.

Men vraagt het plan van eene ambachtsschool voor drie honderd jongens, waarbij vooropgesteld wordt, dat van deze drie honderd zullen onderwijs ontvangen:

- 100 in het timmervak,
- 100 „ „ smidsvak, machinevak en de beginselen der electro-techniek,
- 35 „ „ schildersvak,
- 35 „ „ meubelmaken en draaien,
- 10 „ „ metsel- en steenhoudersvak,
- 10 „ „ koperslag- en loodgietersvak.

Het gebouw mag slechts bestaan uit beganen grond met één verdieping, terwijl de ligging wordt verondersteld aan eene openbare straat, met het front naar het westen. Lengte en diepte van het terrein zijn onbepaald. De directeurswoning moet van het gebouw geheel geïsoleerd kunnen worden, indien omstandigheden dit tijdelijk noodzakelijk maken.

De volgende lokalen met de daarbij $\pm$ aangegeven maten moeten aanwezig zijn.

	Aantal.	Lengte.	Breedte $\pm$
Lokalen voor vaktekenen.	4	13 M.	7.5 M.
Lokalen voor vaktekenen.	3	8 „	7.5 „
Onder deze 7 lokalen zijn begrepen die voor schilders en voor werktuigkundig teekenen.			
Model- en theoriezaal voor werktuigkunde en electrotechniek.	1	7 „	7.5 „
Handteekenzalen.	3	8 „	7.5 „
Modellenkamer voor vakhandteekenen.	1	12.50 „	7.5 „
Lokalen voor lager onderwijs.	3	7 „	7.5 „
Directeurskamer.	1	5 „	7.5 „
Onderdirecteurskamer, waarin behoorlijke berging voor teeken- en kantoorbenodigd-			

	Aantal.	Lengte.	Breedte $\pm$
heden.	1	5 M.	7.5 „
Concierge.	1	$\pm$ 16 M2.	
Permanente expositie.	1	12.50 „	7.50 „
Bestuurskamer.	1	7 „	7.50 „
Leerarenkamer, tevens vergaderkamer met flinke bibliotheekkast.	1	5 „	7.5 „
Magazijn voor vervaardigde werkstukken.	1	12.5 „	7.5 „
Bergplaats voor brandstoffen.	1		
Timmerwinkels.	3	14 „	8.50 „
Bergplaats.	1		
Meubelmakerswinkel.	1	15 „	8.50 „
Bergplaats.	1		
Politoerkamer.	1	$\pm$ 30 M2.	
Verfinkel.	1	15 M.	7.5 „
Lakkamer.	1	$\pm$ 30 M2.	
Smederijen, waarin aangegeven de vuren, banken, waschplaats enz.	3	15 M.	9.5 „
Machinekamer bestemd v. het plaatsen van een gasmotor.	1		
Bergplaats voor ijzer.	1		
Metselarij.	1	15 „	9.5 „
Modellenkamer, bergplaats.	1		
Loodgieters- en koperslagwerkplaats.	1	8 „	7.5 „
Modellen en bergplaats.	1		
Schaftkamer, voor overblijvende jongens.	1	8 „	5 „
Speelplaats.		$\pm$ 400 M2.	
Ruime en frische privaten en urinoirs, toegang hebbende van speelplaats en corridors.			
De verwarming wordt verondersteld eene centrale te zijn.			
De kelderruimte voor het plaatsen der ketels enz. moet worden aangegeven.			
De steenhouders worden verondersteld alleen des zomers in de open lucht (overdekt) te arbeiden. Electriciens volgen ten deele het onderwijs in het timmeren en in het smeden, doch worden gerekend te behoren tot de smeden.			
Het huishouden van den directeur wordt geraamd op man, vrouw en drie kinderen, benevens dienstbode.			
Bij ruime gangen en trappen, is voldoende berging voor emmers, bezems enz. noodig.			
De plaatsing der waterkranen, met inbegrip der brandkranen, moet aangegeven worden.			
In de plattegronden moeten de ruimten ingenomen door de teekentafels, het amphitheater bij het handteekenen, de schaaftbanken, de banken in de smederij, de banken bij het lager onderwijs, enz., aangegeven worden.			
Eene afzonderlijke kleine speelplaats bij de schaftkamers is wenschelijk.			
Bij de school te ontwerpen eene concierge-woning, van waaruit toezicht op de schaftkamer met de daarbij behorende speelplaats kan gehouden worden.			
Men vraagt de teekeningen:			
van 2 plattegronden		schaal 1:100;	
van den voorgevel		„ 1:100;	
van minstens twee doorsneden, waaronder eene over den vuurhaard met schoorsteen in de smidse,		„ 1:100;	
van twee details (een van den voorgevel en een van eene doorsnede).		„ 1:20;	

ALGEMEENE BEPALINGEN.

Art. 1. Alle stukken ter beantwoording van deze prijsvragen worden vóór of op 1 Februari 1901, des namiddags te 2 uur, vrachtfrij ingewacht aan het bureau der Maatschappij, Marnixstraat 402 te Amsterdam.

Art. 2. De in te zenden stukken moeten gemerkt zijn met een motto, en met een herkenningsteeken aan de achterzijde; zij moeten vergezeld zijn van: 10. een gesloten naambrief, waarop aan de buitenzijde dat motto is herhaald, en van binnen bevattende de vermelding van naam, betrekking en woonplaats van den afzender, 20. van een open brief, waarin een adres, om zoo noodig met den inzender te corresponderen zonder den naambrief te openen.

Art. 3. De teekeningen mogen niet op houten ramen ingeleverd worden.

Het schrift op de teekeningen moet van eene andere hand dan die des vervaardigers zijn.

De ontwerper mag zijn naam niet bekend maken vóór de uitspraak der jury.

Worden de beide laatste bepalingen niet behoorlijk nagekomen, dan blijft zijn ontwerp buiten mededinging.

Art. 4. De ingezonden ontwerpen worden in handen gesteld van eene commissie van beoordeeling, bestaande voor de te prijsvraag, uit de heeren:

H. J. de Groot, Inspecteur van het Middelbaar Onderwijs, te 's-Gravenhage,

E. Jelsma, Directeur der 1ste Ambachtsschool te Amsterdam,

J. F. Klinkhamer, Bouwk. Ing., Hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft,

A. Salm G.Bzn., Architect, Voorzitter van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, te Amsterdam, en

V. G. A. Bosch, Bouwk. Ing., Lid van het Bestuur van de Mij. t. Bev. d. Bouwkunst, te Arnhem;

voor de prijsvragen II en III, uit de heeren:

A. Le Conte, Kunstschilder, te Delft,

Ed. Cuijpers, Architect, te Amsterdam, en

J. A. van Straaten Jr., Architect, te Amsterdam.

Art. 5. De Jury heeft het recht, wanneer eenig antwoord niet ter bekroning kan worden voorgedragen, aan het Hoofdbestuur voor te stellen eene andere onderscheiding daaraan toe te kennen.

Art. 6. De bekroonde ontwerpen blijven het eigendom der Maatschappij.

Art. 7. De uitslag der beoordeeling zal terstond na de uitspraak der Jury worden bekend gemaakt, en de ingekomen plannen zullen worden tentoongesteld tijdens de Algemeene Vergadering in Mei 1901, waarin de bekroningen zullen worden uitgereikt.

Art. 8. Alle ontwerpen worden tentoongesteld in de steden waar Afdeelingen der Maatschappij zijn gevestigd. De niet bekroonde ontwerpen kunnen daarna in April 1902 worden afgehaald aan het bureau der Maatschappij, te Amsterdam, op vertoon van het in art. 2 vermelde herkenningsteeken. De stukken der inzenders, buiten Amsterdam woonachtig, worden na genoemd tijdsbestek en tegen overlegging van het herkenningsteeken, aan een op te geven adres teruggezonden.

In bijzondere gevallen, ter beoordeeling van het Bestuur der Maatschappij, kunnen op uitdrukkelijk verlangen der inzenders, teekeningen binnen dit tijdsbestek worden teruggegeven.

Het Bestuur der Maatschappij:

A. SALM G.BZN., Voorzitter.
C. T. J. LOUIS RIEBER, Secretaris.

Alle teekeningen moeten in inktlijnen uitgevoerd, en de gevel, ter aanduiding van de aan te wenden bouwstoffen, gekleurd worden.

De bestemming der vertrekken moet in de plattegronden worden ingeschreven.

Het ontwerp moet vergezeld gaan van eene korte omschrijving ter nadere toelichting.

Voor de ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden uitgelooft, als:

Eerste prijs, de zilveren medaille der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst, benevens f 100;

Tweede prijs, de bronzen medaille der Maatschappij, benevens f 50.

Ter mededinging worden uitgenoodigd alle Nederlanders.

PRIJSVRAAG II.

ONTWERP VOOR EEN DIPLOMA UIT TE REIKEN AAN DE EERELEDEN VAN DE MAATSCHAPPIJ.

De papier-grootte van het Diploma zal zijn 40 cM. bij 28 cM.

Bij het maken van het ontwerp moet er op gerekend worden, dat dit photographisch tot op de helft verkleind zal worden, om afgedrukt te worden als „Diploma”, op papier van bovengenoemd formaat, langs photolithographischen weg in hoogstens 3 kleuren.

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst.

Gesticht in 1842.

Beschermvrouw Hare Majesteit de Koningin Moeder

De algemeene Ledenvergadering gehouden op

heeft benoemd tot

Eerlid

van de

Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst

den Heer

Amsterdam

Het Bestuur.

S

Voorzitter.
Secretaris.

Op de plaats door S aangeduid, moet voldoende ruimte beschikbaar zijn om een stempel af te drukken, of een zegel te plaatsen, waarvan de werkelijke middellijn 4.5 cM. groot is.

Voor de ter bekroning waardig gekeurde ontwerpen worden uitgelooft:

als Eerste prijs, de zilveren medaille der Maatschappij en f 75;

als Tweede prijs, de bronzen medaille der Maatschappij en f 25.

Ter mededinging worden alle Nederlanders uitgenoodigd.

PRIJSVRAAG III.

EEN AQUAREL NAAR EEN SCHILDERACHTIG STADS-OF DORPSGEZICHT IN NEDERLAND.

Het stad- of dorpsgezicht in Nederland moet in dier voege gekozen worden, dat minstens één schilderachtig oud gebouw daarin hoofdzak is.

De aquarel moet zijn uitgevoerd naar de natuur.

Voor de ter bekroning waardig gekeurde inzending wordt uitgelooft de bronzen medaille der Maatschappij en f 50.

Ter mededinging worden uitgenoodigd alle Nederlanders.

BINNENLANDSCHEBERICHTEN.

AMSTERDAM. In de algemeene vergadering der Maatschappij ter bevordering der Bouwkunst, van 30 Mei j.l., ontving het bestuur der Maatschappij de opdracht om een commissie te benoemen, ten einde het concept-adres in zake de woningwet aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal, door het bestuur der afdeling Amsterdam aan dat der maatschappij ter indiening aangeboden, te overwegen en een advies daarover uit te brengen.

Het bestuur der maatschappij heeft, schrijft nu het *Bouwkundig Weekblad*, tot leden dezer commissie benoemd de heeren J. W. C. Tellegen, civiel-ingenieur, directeur der gemeentewerken te Arnhem; F. van Erkel, hoofd-opzichter bij den gemeentelijken gezondheidsdienst te Amsterdam; I. H. J. van Lunteren, architect te Utrecht; J. A. Mulock Houwer, civiel- en bouwkundig ingenieur, benoemd directeur der gemeentewerken te Groningen, en C. T. J. Louis Rieber, bouwkundig ingenieur te Amsterdam.

Deze commissie heeft den 1den Juli j.l. te Arnhem, onder voorzitterschap van den heer J. W. C. Tellegen vergaderd, waarbij tegenwoordig was de heer Mr. H. Verkouteren, die de denkbeelden, in het ontwerp-adres neergelegd, uitvoerig heeft uiteengezet.

Door de commissie is daarop aan het bestuur der maatschappij medegedeeld, dat zij de indiening van een adres als het ontwerp in geen geval gewenscht acht. De zeer knappe afbrekende kritiek, die over de ontwerp-woningwet wordt geveld, deelt de commissie toch geenszins. Wel is zij van oordeel, dat de ontwerp-wet op verscheidene punten verbetering en aanvulling kan ondergaan doch de wenschelijkheid hiervan dient, zal de toestand-komst van een woningwet worden bevordert in plaats van tegenovergesteld, te worden aangetoond in een adres van een opbouwende, en dus van een tegengestelde strekking als die van het ontwerp-adres.

De commissie is echter van oordeel dat, nu het onderzoek in de afdelingen van de Tweede Kamer reeds heeft plaats gehad, een adres naar aanleiding van het oorspronkelijke wetsontwerp welnu of geen nut meer kan hebben, en dat het dus gewenscht is met de indiening van een adres te wachten tot de resultaten van het afdeelingsonderzoek en van het tusschen de Regering en de commissie van voorbereiding gepleegd wordend overleg het licht zullen hebben gezien.

Het bestuur heeft besloten zich naar dit advies te gedragen en een gunstiger tijdstip voor het indienen van een adres af te wachten.

De portefeuille met de bijdragen van oud-leerlingen der Kunstverheidschool, bestemd voor den heer J. K. de Kruif, wordt Zaterdag 4 en Zondag 5 Augustus in het gebouw van de Maatschappij tot Bevordering van Bouwkunst ter bezichtiging van de inzenders gesteld, om daarna aan den afgestreden directeur te worden toegezonden.

LEIDEN. De directie der Leidse Duinwater-maatschappij heeft, tengevolge van het steeds toenemend duinwaterverbruik, behoefte aan de beschikking over nieuwe duingronden.

Dientengevolge verzoeken Burg. en Weth. den Raad, hun college te machtigen aan de Regering aan te vragen, de uitgifte in erfpacht aan de gemeente Leiden, ten behoeve der Leidse Duinwater-maatschappij, van een aantal perceelen daingrond onder de gemeente Katwijk, ter gezamenlijke grootte van ± 25 H.A.

GRONINGEN. Het rijksgebouwtje „de Hoofdwacht“ op de Groote Markt, dat gedurende zijne restauratie reeds zoovele hoofden heeft bezig gehouden over de wijze waarop die restauratie van wege het Rijk is tot stand gebracht, is dezer dagen opnieuw in opdraak gekomen.

Nadat de gemeentenaren zich al wel een jaar lang hebben geërgerd over den ontredenden toestand om en bij het gebouwtje en zelfs de Gemeenteraad niet bij machte scheen te zijn om het gevaar en den hinder voor het verkeer weg te nemen, heeft het Rijk eindelijk de zaak aangepakt en is men begonnen rondom de zeele plek een aantal houten paaltjes te plaatsen, die allen, naar wij vernemen, zullen verbonden worden met prikkeldraad en later, bij wijze van vlechtwerk, van biozen en rijkhout zullen voorzien worden, om daardoor op karakteristieke wijze de „Hollandsche tuin“ te symboliseren. Ook zullen, naar men zegt, twee papieren leeuwen met den Rijkstandaard in hun klauwen, bij den ingang worden geplaatst, benevens een asf met een bordje in de hand, waarop staat: „bukken“; dit laatste omdat tengevolge van de restauratie de deur, welke toegang geeft tot het gebouwtje, een beetje minder hoog is uitgevallen dan te doen gebruikelijk is.

Nu gevoelt men gaarne dat zoo'n beetje wel heel snooperig zal staan en dat het sapje wel heel aardig uit den mond is gekropen, doch men heeft er geen vrede mede dat het Rijk zulke dingen aan den openbaren weg mag doen zonder het gemeentebestuur daarover te verstaan, terwijl een gewoon burgermeester zelfs geen steentje voor zijn eigen stoep zonder een officieele vergoeding mag verleggen of hij wordt verbaliseerd als wetovertreder. Het geval heeft dan ook aanleiding gegeven tot een interpellatie in de Raadszitting van jl. Zaterdag, en het bleek toen dat er door het Dagelijks bestuur reeds een telegram aan het adres van den Minister was afgezonden, waarop echter nog geen antwoord was ontvangen.

Terwijl wij dit schrijven, heeft men opgehouden aan de ont-ruiming van den modderpoel te arbeiden. Vermoedelijk heeft de

Minister de malligheid van de overdreven zucht naar symboliek van zijn ambtenaren ingezien. Onder de gemeentenaren is de hoop weer levendig geworden, dat ze het vrije verkeer over het stukje Staatsgrond, hetwelk ze honderden jaren hebben bezeten, zullen behouden en daarop eindelijk een behoorlijke bestrating zal worden gelegd. Ze hopen ook dat het met modder en drek bespate en beaasde onderstel van het gerestoreerde gebouwtje zal worden gereinigd, en dat de honderden glaasjes van de in lood gezette raampjes, welke door de lieve straatjonged met Rijksmateriaal zijn stuk gegooit, weder vernieuwd zullen worden.

HAARLEM. Het Museum van Konstnijverheid werd gedurende de maand Juli bezocht door 688 personen, terwijl uit de aan het Museum verbonden boekery 70 boek- en plaatwerken naar verscheidene plaatsen van ons land verzonden werden.

Gedurende de maand Augustus is de boekery gesloten.

— Dat ook de Haarlamsche grachten wel eens in minder goeden toestand verkeerden, blijkt uit een adres van den directeur der katoen-maatschappij aan den Raad, waarin zelfs de staking van de werkzaamheden aangekondigd wordt, wanneer in den „bijzonder vervuilen toestand, waarin thans het water der grachten verkeert“ (vermoedelijk wegens een herstelling aan het stoomgemaal te Spaarndam), niet op de een of andere wijze kan voorzien worden.

Wijl voor het bedrijf, de vervoer, goed en veel water noodig is (ongeveer 8000 M³ daags), en dat nu alleen door de waterleiding geleverd kan worden, vraagt de adresant vermindering van den waterprijs tot 5 cents per M³ voor 1000 M³ daags, gedurende 30 dagen, wijl anders bij staking 328 personen tijdelijk den arbeid zullen moeten overleggen. De Raad kon zich niet vereenigen met het voorstel van Burg. en Weth. om aan het verzoek te voldoen.

LEEUWARDEN. De vanwege het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde en de Vereeniging tot bevordering van vreemdelingenverkeer in het Friesch Museum te Leeuwarden te houden tentoonstelling van antieke goud- en zilvermidwerken, zal van 25 Augs.—15 Sept. gehouden worden.

LENT. De nestor der heraldici in Nederland, Jan Adriaan Koopmans, herdacht deze week den dag, waarop hij vóór vijftig jaar in het huwelijk trad en schier evenlang werkzaam was in zijn kunst, die hij nieuw leven in Holland gaf. Vaardaar dat het recht feestelijk toeging in zijne tusschen 't groen verscholen woning te Lent, waar het familiefeest een welkome aanleiding bleek geworden tot een feestelijk samenzijn. Kwamen familieleden en tal van vrienden om het gouden echtpaar te huldigen, kunstbroeders en belangstellenden waren uit verschillende oorden des lands overgekomen om den kleothen grijsaard persoonlijk te doen blijken van hunne waardeering van zijn arbeid.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Neder-Indië is: benoemd tot Ingenieur 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit J. F. Quant, laatst die betrekking bekleed hebbende, en tot opzichter 1e kl. G. Rapp;

belast met de waarneming der betrekking van ingenieur 3e kl., de ambtenaar op non-activiteit S. C. P. van Musschenboek, laatst Ingenieur 2e kl.;

overgeplaatst van de residentie Tegal naar de residentie Pekalongan, de opzichter 3e kl. N. A. Emor;

toegevoegd aan den chef der 2de waterstaatsafdeeling voor de verbetering van de bevoeling in de residentie Tegal en Pekalongan, de opzichter 3e kl. J. A. Kleian; aan den chef der irrigatie-afdeeling Brantas, met Kauri als standplaats, de opzichter 1e kl. J. G. Westenberg.

— Bij kon. besluit zijn, met ingang van 1 September 1900, benoemd tot adjunct-inspecteur van den arbeid G. C. Snijders, werktuigkundig-ingenieur te Delft, en C. J. Ph. Zaalberg, luitenant ter zee der 2e kl. te Den Helder.

— Ter benoeming van een leeraar in lyntoekenen aan de burger-avondschool te Schiedam, cursus 1900/1901, zijn aanbevolen de heeren A. Velink, J. P. Logeman en J. v. d. Wilde, allen te Rotterdam.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen zijn benoemd tot aspirant adjunct-ingenieur de heeren G. van Hille en J. P. Boezaardt.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Opzichter te 's-Gravenhage, voor 5 maanden, ad / 40 per maand. Adres bureau *Haagsche Courant* no. 6398.

— Bouwkundig Opzichter, bij den bouw eener villa bij Baarn. Salaris / 80 per maand. Brieven met opgave van informatie te bekomen, onder lett. CE 808, *Nieuws van den Dag*.

— Aspirant-opzichter der telegrafie. In het laatst van Augustus zal een vergelijkend onderzoek worden gehouden voor genoemde betrekking, waarvoor zes plaatsen worden open-gesteld. De aspirant-opzichters genieten een bezoldiging van / 50 per maand en kunnen, na een diensttijd van tenminste twee jaren, en na voldoende blijken van geschiktheid te hebben gegeven, deelnemen aan het examen voor opzichter.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden, ten gerieve van lezers geaccepteerd, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Een praktisch ontwikkeld bouwkundig opzichter zoekt, na voltooiing van zijn tegenwoordige werkzaamheden, tegen einde September plaatsing. Attesten van zijn verleden staan hem ten dienste.

Vervolg der Aankondigingen.

VRIJDAG, 10 Augustus.

Apeldoorn, te 8 uren n.m., in het café van W. Kleinboer: het timmer- en metselwerk voor een nieuwe bekapping op de pottenbakkerij en terens het lood- en zinkwerk. Aanw. dagelijks.

VRIJDAG, 17 Augustus.

Leeuwarden, te 1 uur, in het gebouw van het provinciaal bestuur, in 2 pers.: het uitdiepen van vaarwaters in onderhoud en beheer bij de provincie Friesland. Inl. door den hoofd-ing. van den prov. waterstaat en de prov. opz. S. Bakker te Harlingen voor het 1e en T. C. Kleizenbrink te Saeek voor het 2e pers. Aanw. 13 Augustus voor het 2e pers en 14 Augustus voor het 1e pers.

Utrecht, te 10 uren, door den luitenant-kolonel, eerste a.w. ing. te zijnen bareis, terrein Damsel: Bestek no. 198, het verbeteren van inasidatiedelen nabij het fort Houswijk. (Het werk bestaat in het uitdiepen van de buitendijkische gracht.) Bestek no. 199, het aanschaffen van materiaal der genie voor het in staat van verdediging brengen van werken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Inl. door den besteder op gen. bureel 10 Aug. te 10 uren. Aanw. 11 Aug. te 11 uren. Ram. bestek 198 f 2500, bestek 199 f 750.

ZATERDAG, 18 Augustus.

Rotterdam, te 2 uren, door de Rotterdamse tramwegmaatschappij aan haar kantoor Isaac Hubertstraat: het maken van de verschillende gebouwen, verelading, perrons, watervoorziening enz. ten behoeve van het Harenenplacemint te Nieuwedorp. Inl. aan het kantoor der maatschappij. Aanw. in loco, 18 Aug.

VRIJDAG, 31 Augustus.

Middelburg, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het maken en inhangen van twee nieuwe buiten-ebdenren; het uitnemen, herstellen en weder inhangen van de bestaande binnen-ebdenren en het sloopen van twee zich in de bergplaats voor houten sluisdeuren bevindende buiten-vloedeuren van de kleine schutsluis van het kanaal door Walcheren te Vlissingen. Inl. door den hoofd-ing. Bekker te Middelburg, den ing. Ermerias te Vlissingen en den opz. Langeveld, idem. Aanw. in loco 31 Augustus. Ram. f 6000.

Vervolg der Uitlagen.

Veendam, 30 Juli: het gedeeltelijk snoo-veren en vertimmeren van een oud gebouw en het bouwen van een nieuw woonhuis voor de heeren Gebr. Veenhuizen te Wildervank.

Timmerwerk; ingek. 5 bilj., als: H. Smit f 3557, W. H. v. Kelckhoven, Wildervank, f 2900; O. Post A. f 2573, J. Kamminga f 2890, J. Overlander f 2814. Gegund.

Verfwerken; ingek. 4 bilj., als: J. J. Eekhof, Wildervank, f 253; E. Pola f 237, H. M. Huizing, Wildervank, f 225; N. Heijer f 197. Gegund. De overigen te Veendam.

Amsterdam, 30 Juli: het bouwen van een stenen bergplaats op de Grootenmarkt; ingek. 34 bilj., als: L. Bijlman f 23,875; B. de Bruijn, Weesp, f 23,430; U. H. Elzinga f 22,999; J. P. Rieken f 22,900; Craijff en Hofmeijer f 22,694; H. I. van Zeijl f 22,440; De Bruijn en v. d. Schaer f 22,400; A. Klijnsma f 22,100; Schmidt en Hermans f 22,060; J. Paas f 22,000; H. C. Dorlas f 21,864; H. Hoffs f 21,798; M. Deutekom f 21,780; A. J. van Liemt f 21,680; G. D. van Doorn f 21,400; W. J. C. van Sligerland f 21,397; Hilten en Roosen f 21,000; Kiel en v. d. Bos f 20,987; J. E. Meekers f 20,968; Ladiges en

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek, 23 j., ongeh., / 60.
- 3 Opz.-teek, 23, 28 en 23 j., ongeh., / 80, / 80 en / 60.
- 1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., / 70.
- 2 Werktuigk. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± / 50 en / 70.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., / 90 à / 100.
- 1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. / 90.
- 1 Mach., 26 j., geh., / 65.

M. Robbers: het bouwen van een café met woning; ingek. 17 bilj. Hoijete inschr. J. F. Bakker, Haarlem, f 17,400; laagste H. A. van der Meijde, Rie, f 13,662.

Nijmegen, 31 Juli, door burg. en weth.: het maken van een bergplaats enz. aan het openbaar alchthuis; ingek. 9 bilj., als: F. v. Broekhuizen f 930, D. P. en A. Th. Hendriks f 905, H. Bartels en J. Arnts f 860, H. W. Dalgier f 845, Ch. van Tienen f 830, W. J. G. Knoop f 770, J. v. Ginkel f 760, J. Chr. Kropman f 712, J. H. G. v. Haaren f 674. Gegund. Allen te Nijmegen.

Roorn, 1 Aug., door den arch. J. v. Reijndam Cz.: het bouwen van 13 woningen en een binnenplaats aan het St. Pietershof; ingek. 10 bilj., als: B. Hagen, Haarlem, f 16,585; P. Ringe, Sa-dpoort, f 16,870; D. Kant, Hoorn, f 15,790; J. Markus, idem, f 15,650; H. J. Blauw, idem, f 15,190; A. Hagenaar, Medemblik, f 14,993; A. Deen, Westerblokker, f 14,574; C. Woestenburg, Hoorn, f 14,071; J. Schellinkhout, idem, f 13,862; F. v. Tetterode, idem, f 13,578.

Schoondijke, 1 Aug.: het bouwen van een graaschaar voor den heer baron de Nere Kervijn te Evergem bewoond door P. B. Modde; ingek. 5 bilj., als: J. de Legnie f 7120, J. Haartsen f 7090, J. van Acker, Schoondijke, f 7065; M. van de Sande, Breda, f 7031; J. van Male f 6820. Gegund. De overigen te Schoondijke.

Utrecht, 1 Aug., in het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen te Utrecht: het maken van de grondwerken, het uitbreiden en wijzigen van sporen en wijsels en het verrichten van diverse werken, ten behoeve van een rangerebndel op het station 's-Hertogenbosch; ingek. 3 bilj., als: J. de Legnie f 7120, J. Haartsen f 7090, J. van Acker, Schoondijke, f 7065; M. van de Sande, Breda, f 7031; J. van Male f 6820. Gegund. De overigen te Utrecht.

Tholen, 1 Aug.: Waalbrikken: G. M. Larooij, Scherpenisse, f 211; W. Hokken f 207; C. Bakker Jr. f 213 per stuk. Perkoenen: G. Dekker f 2190 en W. Hokken f 23 per 100. Vilt. steen: G. Dekker f 520 en W. Hokken f 514 per stuk.

* Gegund. De overigen te Slidrecht.

Wapenvelde (gem. Heerde), 1 Aug.: vernieuwing der brug over de Nieuwe Watering; ingek. 5 bilj., als: W. Sijter, f 594, A. J. Zwerns, Nijbroek, f 579; W. Koor f 570; A. J. Vinke, Velsen, f 556; G. Boere, f 554. De overigen te Heerde.

Enschede, 1 Aug., door den arch. A. L. Clemens Az.: in het café van den heer Mendelaar, voor den heer D. Vierdag: het bouwen van drie woonhuizen met werkplaats op een terrein aan de Brinkstraat alhier; ingek. 5 bilj., als: B. Spitholt f 8398, G. J. Ticheler en G. Lemmink f 8185, H. Weijck f 8165, W. A. Thoncasen f 8140 en G. Doornikate f 8083. Allen te Enschede. Volgens bestek vier dagen beraad.

Philippine, 1 Aug.: het bouwen van een woonhuis met bijkomende werken voor den heer P. B. v. d. Walle; ingek. 6 bilj., als: J. de Feijter f 2868,40, A. A. v. d. Wiele f 2850, J. van 't Hof f 2800, A. Koomen, Terzessen, f 2775; A. C. Rijnberg, idem, f 2720; A. de Keuning f 2413. Gegund. De overigen te Hoek.

Grauw en Langendam, 1 Augustus: het leggen van 2450 M³ keiweg van Grauw naar Scheifhouthoek. Quastakken ³/₁₅ geen inschrijvers; ¹⁰/₁₆ ingekomen 2 bilj., als: W. Adriaansens P.A.Z., Groenendijk, f 21,487; A. de Waal, Lamswaarde, f 20,930.

Loosdrecht, 2 Aug., ter secretarie voor rekening der gemeente: het leggen van een klinkerweg van Loosdrecht naar Hilversum. Hoogste inschrijver was de heer C. Boshout te Bodegraven, voor f 12,983. Laagste G. de Gooijer aldaar f 10,897,25. Gegund.

Advertentie-Bureau VAN "DE OPMERKER", 28 SCHUYTSTRAAT 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van "De Opmerker" beveelt zich aan voor de plaatsing van advertenties in alle Binnen- en Buitenlandse Dag- en Weekbladen.

Middelburg. 2 Aug. ter directie der registratie en domeinen: het maken van 3 dammen in den Brakman; ingek. 7 bijl. als: C. de Jong Jzn., Hardinxveld, /1980; J. Meertens Hoek, /1890; J. de Jonge, Middelburg, /1697; J. de Meester, Hoek, /1589; P. J. Visser Prn., Hansweert, /1499; M. Meertens, Hoek, /1393; A. A. de Wilde, Gora, /1290.

's-Gravenhage. 2 Aug. door de arch. Z. Hoek en J. Th. Wouters alsdaar, namens de Maatschappij "Mercurius": het bouwen van een kantoorgebouw met magazijnen gesaamd het gebouw "Mercurius", aan het Noordeinde no 33, ingek. 13 bijl. als: J. P. J. Lorrie /106,700; A. van Lih /106,000; M. Th. Wijne /105,700; H. van Jaarsveld /105,700; H. J. Peppink /105,275; Jac. Vos /105,175; A. M. van Bennekom /105,000; J. Steffens /104,999; J. P. Reeser /104,750; L. Koolen /104,700; H. van Bergen Hengouwen /103,700; J. v. d. Elhout, Scherpeningen, /102,830; B. de Baan /102,460.

Enschede. 3 Aug. het bouwen van een melknerij en zuivelfabriek enz. voor de Lomneker coöperatieve melknerij en zuivelfabriek, onder beheer van den arch. H. E. Zeggink; ingek. 21 bijl. als: J. B. Heubach /27,700; E. Gebben en A. J. Heerink /34,780; G. J. Bos /34,707; H. ten Cate /34,695; W. A. Thomassen /34,680; H. W. te Pas /32,980; A. Jeunink /31,970; L. O. Koenders en J. Benne /31,458; A. B. Th. van Halteren, Glasneek, /31,000; J. Kleerebezem, Hengelo, /30,920; H. Wagelaar G.Jzn. /30,900; H. Maatenbroek en W. Hartman /30,650; G. Schreurs /30,500; G. H. van den Eeck, Hengelo, /30,470; J. H. Varvik /29,930; G. Derksen /29,894; F. H. Wijdveld /29,800; H. Weijck /29,770; G. J. Lasonder /29,740; G. J. Sluizer /29,800; L. M. van den Berg en G. G. Colenbrander /26,847. De overigen te Enschede.

Zwolle. 3 Aug. aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het maken en inhangen van nieuwe en het herstellen van aanwezige buitenvloerdekken voor de schatsloten aan het Katerveer, behorende tot de werken aan de Willem-

vaart, provisie Overijssel; ingek. 6 bijl. als: Gebrs. Abersou, Steenwijk /6290; C. ter Horst, Zwolle, /5600; T. Mol, Gessmalden, /5429; H. Danzer H., Meppel, /5397; F. de Herder en N. M. Bollen, Zwolle, /5212; W. Bijker, idem, /5190; Ram, /5440.

Zwolle. 3 Aug. door burg. en weth.: het bouwen van een kasimuur langs het terrein der gasfabriek aan de Ahtergracht; ingek. 16 bijl. als: L. Meijer, Zwolle, /22645; J. N. Kruizinga, Groningen, /21,100; H. de Herder, id., /20426; M. Bloeka, Zwolle, /19,990; D. Bosman, Eenrum, /19,708; Gebr. Abersou, Steenwijk, /19,600; C. ter Horst, Zwolle, /19,360; T. Mol, Gessmalden, /18,700; E. Tulp, Groningen, /18,698; B. Jansen, id., /18,696; W. Bijker, Zwolle, /18,200; J. H. ter Horst, Gronau, en A. Bloeka Jr., Enschede, /17,977; C. Peters, Deventer, /17,950; N. M. Bollen en F.

de Herder /17,784; F. H. Noorman /17,726; H. G. Troep & Zoon /17,577. Gunning aangehouden.

MEDEDEELINGEN.

Bij de te Loosdrecht gebouwen aanbesteding van een klinkerweg Loosdrecht-Hilversum voor rekening der gemeente zijn ingeleverd 7 bijetten. De hoogste inschrijvingsom bedroeg /12,988. Laagste inschrijver was de heer G. de Gooijer te Loosdrecht, wien het werk gegund is voor /10,697.25.

Het maken van een basaltmuis langs den Westervingel te Leeuwarden voor de Nederlandsche Tramweg-Maatschappij is gegund aan den laagsten inschrijver den heer H. U. van Meekeren te Hiedeloopen voor /7415.

Tegelen. Het bouwen van een villa. Gegund aan Chr. Verhoegh en G. van Dijk, beiden aldaar voor /23,700.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

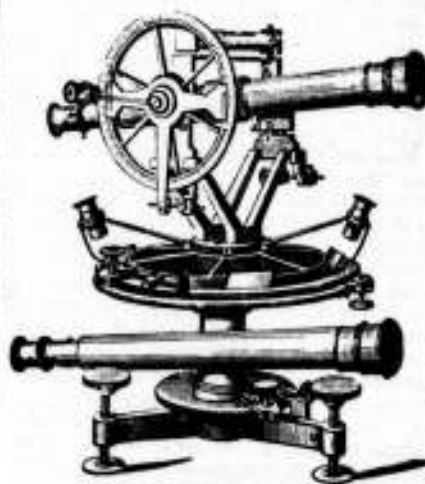
Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, Tassen en Badkuipen. — Closets, Waschtels, Urinoirs enz. — VERWARING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-straat 64 b. d. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS. HOEKMEET.

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

LANDMETERS, TEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijsopgaven en inlichtingen op aanvraag gratis bij

W. H. M. SCHOLTE,

Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

Asphaltfabriek WIJHE.

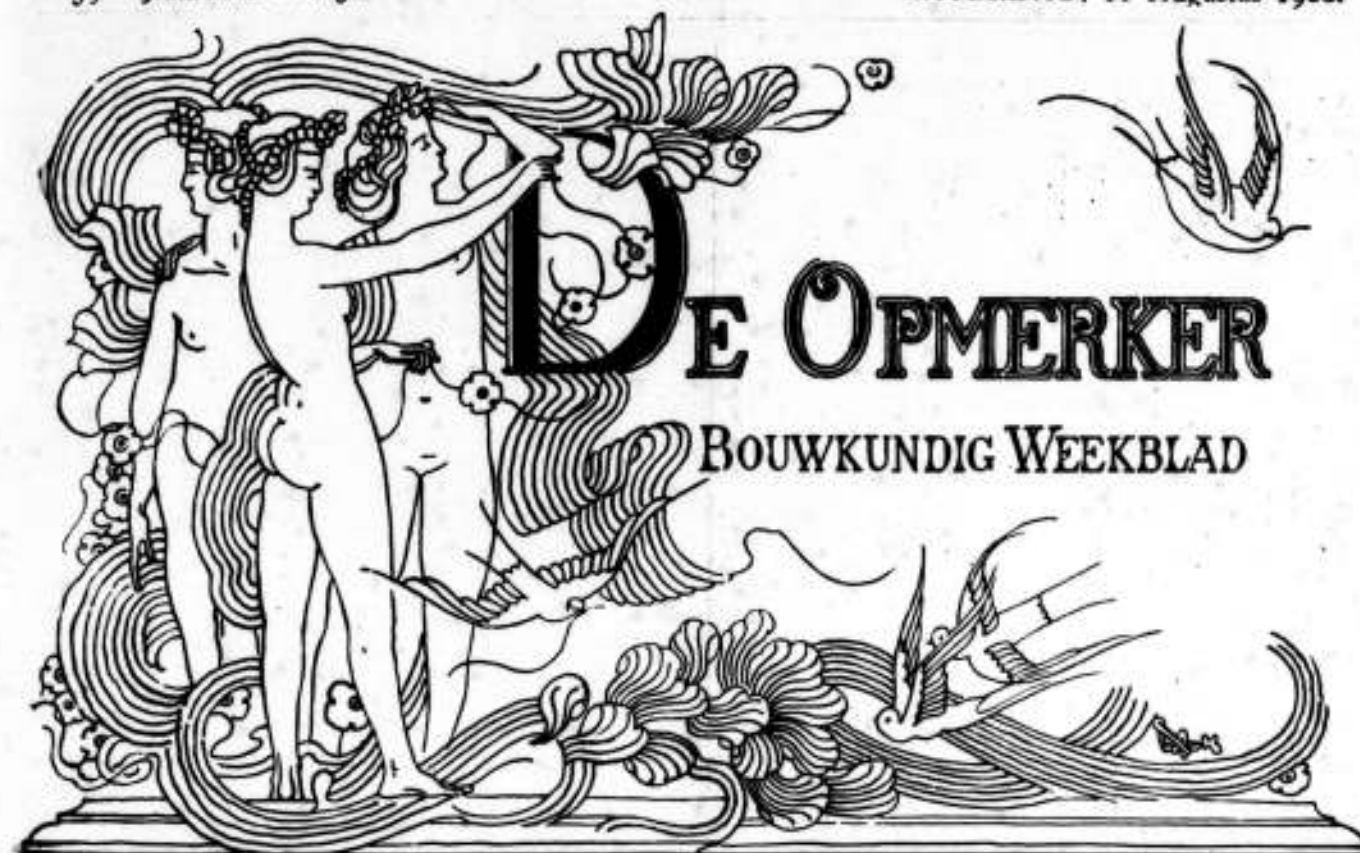
Voorheen MEIJES & BOSCH.

Leggen: HOUTCEMENTDAKEN, HASTIKDAKEN, ASPHALTDAKEN en ASPHALTVLOEREN.

Fabrieceren: ASPHALTDAKPAPIER, HOUTCEMENT, ISOLEERPLATEN, CARBOLINEUM, enz.

Directe levering. Prima referentiën. Concurrerende prijzen. Veeljarige garantie.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap "Het Vaderland".

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met integrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. of elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annoeies van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsirgen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Rome.

Het is eigenlijk niet verstandig in eens van Florence naar Rome door te gaan, want dan moet men het Val d'Arno, Arezzo, Perugia, Assisi en Orvieto onbezichtigd laten. Doch wie in zijn tijd beperkt is, wie van de eeuwige stad in het jubeljaar zooveel mogelijk zien wil, dient wel den sneltrein te nemen.

De reis gaat eerst door het fraaie dal van de Arno, dan door de vlakte van Arezzo. Het hooggelegen Cortona, nog een stichting der Etruskers, ziet men in de verte liggen, dan komt het Lacus Trasimenus, bij welk meer Hannibal de Romeinen versloeg. Evenals Cortona zijn ook Chiusi en Orvieto op rotsen gebouwd, zoodat de stations, die in de vlakte geplaatst werden, tamelijk ver van de steden verwijderd zijn.

Nu wordt het dichtbegroeide dal van den Tiber bereikt. De dorpen worden zeldzaam, hier en daar ziet men herders met hun kudden. Eindelijk komt de St. Pieterskoepel in het gezicht, om echter spoedig weer te verdwijnen. Langs eenige moderne buitenwijken komen wij ten slotte aan het station der eeuwige stad.

Ruskin had wel gelijk, toen hij beweerde dat, sinds de invoering der spoorwegen, de aankomst in alle steden hetzelfde is. Daar stonden de gewone hotel-omnibussen, daar snelden elektrische trams voorbij, daar gingen huurrijtuigen in een sukkeldrafje, juist als overal elders.

In de dagbladen had ik gelezen, dat de toevloed van pelgrims, in het bijzonder van Vlaamsche, Duitse en Hongaarsche, bijzonder groot was. Ik had dus eenige vrees, niet gemakkelijk onder dak te zullen ko-

men, doch in het Hotel National bleek nog plaats genoeg te zijn.

De omnibus kwam in beweging. En ik dacht aan het begin van Göthes Romeinsche elegien:

„Saget, Steine mir an; o sprecht, ihr hohen Palaste!
Strassen, redet ein Wort!“

Wanneer de dichter, die honderd jaar geleden de eeuwige stad bezocht, aanvankelijk niet onder haar indruk kon komen, hoeveel meer moet dan een gewoon sterveling, die haar in 1900 binnenrijdt, zich afvragen, of dit nu Rome is.

Nauwelijks het station uit, ziet hij reeds de Thermes van Diocletianus, dan het Quirinaal, tal van kerken, en eer hij het weet, houdt de omnibus, na de zuil van Marcus Aurelius voorbij gereden te zijn, op de Piazza di Monte Citorio stil, en komt het hotelpersoneel met de gebruikelijke strijkages op hem af.

Na eenige verfrissing ging ik door de stad flaneeren, om wat er van den Zaterdag overbleef, zoo nuttig en aangenaam mogelijk te besteden. Het eerste gebouw, wat ik in oogenschouw nam, was het Palazzo di Monte Citorio, een werk van Bernini, in 1650 begonnen. Het heeft al de eigenaardigheden van den Barokstijl; de reusachtige Korinthische pilasters zijn wel pompeus. Het was toeval, dat ik dit 17e-eeuwsche gebouw het eerste zag. Maar het geeft wel den toon aan, waarnaar de Romeinsche kunst is gestemd. Rome heeft een 17e-eeuwsch karakter.

Het Palazzo di Monte Citorio was de zetel der pauselijke gerechtshoven. Toen in 1870 Rome de hoofdstad van het koninkrijk Italië werd, richtte men het paleis voor de afgevaardigden in. Schildwachten staan voor den ingang; in de vestibule hangt een waarschuwing voor de afgevaardigden, om er hen aan te herinneren, dat de gemakken en gerieflijkheden, die het gebouw heeft, alleen voor hen en niet voor hun verwanten, vrienden en kennissen bestemd zijn. Het

parlement hield geen zitting, en zoo was de groote zaal, die verkregen is door de binnenplaats te overdekken, geheel ledig. Ik had anders gaarne eens de zuidelijke welsprekendheid genoten.

De Piazza Colonna is in de onmiddellijke nabijheid. Zij vormt het middelpunt der stad, en ofschoon niet door gebouwen van veel beteekenis omgeven, heeft zij een indrukwekkend aanzien. Aan het antieke Rome herinnert de zuil, die het plein zijn naam heeft gegeven. Zij werd opgericht ter eere van Marcus Aurelius. In een spiraallijn slingeren zich de reliëfs, die tafereelen uit den oorlog tegen de volken aan de Donau verbeelden, om de schacht. Het is niet gemakkelijk deze reliëfs te beschouwen; zooveel is wel duidelijk dat de Romeinsche kunst ten tijde van Marcus Aurelius achteruit ging.

Op den hoek van het Corso, de hoofdstraat van Rome, staat het Palazzo Chigi (uit te spreken Kietsji) een der talrijke adellijke verblijven, die de eeuwige stad bezit. De meesten zijn gebouwd in de tweede helft der 15e en der 17e eeuw. Het nepotisme bloeide toen te Rome; de pausen gebruikten hun regerings-tijd om hun verwanten zooveel mogelijk te verrijken. Zoo vonden deze de gelden, om de grootsche paleizen te bouwen, waarin hun nazaten zich niet meer thuis voelden, omdat zij de middelen missen, die noodig zijn, om zulke gebouwen naar den eisch te bewonen.

Het Palazzo Chigi, dat in 1562 begonnen werd door Giacomo della Porta, terwijl Carlo Maderna het in het begin der 17e eeuw voltooide, dankt evenwel zijn ontstaan niet aan zulke pauselijke vrijgevigheid. Het geslacht was uit Siena afkomstig, en had fortuin gemaakt als bankiers. Toen in 1655 Fabio Chigi als Alexander VII op den pauselijken stoel plaats nam, beproefde hij het nepotisme te onderdrukken, en verbande hij zijn familie uit Rome. Maar zijn voorbeeld werd door zijn opvolgers niet nagevolgd.

Dank zij de gunstige ligging is een groot deel van het paleis tegenwoordig aan winkeliers, wijnhandelaars en verzekerings-maatschappijen verhuurd. Om aan de eischen dezer huurders te voldoen, is de architectuur der gevels zeer gelavend. Toen het gebouw nog in welstand was, vertoonden de beide benedenste verdiepingen vensters met architraven, kroonlijsten en frontons. De zware ijzeren hekken voor de benedenste ramen zijn nog goeddeels aanwezig. Zij houden de herinnering levendig aan den tijd, toen de veiligheid te Rome nog veel te wenschen overliet. De bovenste verdiepingen zijn zeer eenvoudig behandeld. De gevels zijn gepleisterd en alleen voor hoekblokken, deur- en vensteromlijstingen werd gehouwen steen gebruikt. De binnenplaats is van goede verhoudingen, en maakt, ondanks haar tegenwoordig verval, nog een rijken indruk.

Sedert de 16e eeuw hebben de pausen, wanneer althans de tijd hunner regering niet al te kort was, zich beijverd Rome met gedenkteeken te versieren. Op die monumenten deden zij Latijnsche opschriften stellen. Ook Gregorius XVI, die van 1831 tot 1846 aan het bewind was, heeft dit voorbeeld gevolgd, door aan de Piazza Colonna een gebouw, met een galerij daarvoor, te stichten. Het heeft wel geen bijzondere kunst-waarde, doch valt niet al te zeer uit den toon. Beneden zijn nu koffiehuisen, boven is een Amerikaanse Verzekeringsmaatschappij gevestigd.

Men behoeft zich niet ver van het plein te verwijderen, om met zeer belangrijke kunstwerken kennis te maken. De kleine Via dei Crociferi leidt naar de Fontana di Trevi, die als de schoonste fontein van Rome geldt. Ik had mij altijd voorgesteld dat dit prachtig voortbrengsel van 18e-eeuwsche kunst aan

een groot plein zou liggen. Daarom bevreemde het mij, dat er tusschen het groote bassin met zijn rots-werk en de huizen daarom heen slechts betrekkelijk smalle wegen liggen. Maar ik moet erkennen, dat nu de afmetingen van het monument grooter schijnen, dan anders het geval zou zijn. De zijgevel van het Palazzo Poli vormt den achtergrond der compositie van Niccolò Salvi. Aan de beide zijden ziet men, tusschen Korinthische pilasters, de vensters van het paleis. In het midden omsluit de Korinthische ordon-nantie drie nissen. Het attiek noemt paus Clemens XII als den stichter, de fries paus Benedictus XIV als den voltooiër van het werk. De beelden boven de zuilen en in de nissen hebben een zeer decoratief karakter. En toch werd dat van Neptunus pas in 1762, toen Clemens XII paus was, geplaatst.

De Via delle Muratte leidt naar het Corso, dat wij echter nu niet inslaan, doch kruisen, om de Piazza di Pietra op te zoeken. Hier rijzen elf Korinthische zuilen uit den tijd van Keizer Hadrianus omhoog. Zij maakten deel uit van een tempel aan Neptunus gewijd; dat zij bewaard bleven is daaraan te danken, dat de vroegere tempel door een gebouw werd vervan-gen, dat nu als beurs gebruikt wordt.

Een klein straatje volgend kom ik op de Piazza di Sant' Ignazio, waar de statige gevel van de kerk, aan dien heilige gewijd, mijn aandacht trekt. Algardi heeft het ontwerp gemaakt, en het bekende thema, een smal, bovengedeelte aan een breed benedendeel door reus-achtige consoles verbonden, op geestige wijze gevarieerd. Van binnen is de kerk ongelooflijk rijk. Hier heeft Padre Pozzo zijn kunst getoond, door het tongewelf van den middenbeuk zoodanig te beschil-deren, alsof men in den hemel zelf ziet. Wie zóo iets kan maken, moet de doorzichtkunde goed onder de knie hebben. Doch slechts van één standpunt is de illusie volkomen; wie ergens anders gaat staan, be-merkt al ras, dat men hem beet wil hebben.

De kerken te Rome maken den indruk van leeg te zijn, omdat er geen banken of stoelen in staan. De ge-loovigen knielen op den marmeren vloer. Het schijnt, dat de Romeinen niet bijzonder kerssch zijn; slechts daar waar de pelgrims, in groote kudden door hun geestelijke herders geleid, hun godsdienstplichten ver-richten, was het vol. Waar de pelgrims ontbraken, zag ik niets dan eenige vrouwen, dikwijls al op jaren, den dienst bijwonen. Op het oogenblik van mijn be-zoek in Sant' Ignazio was het er niet druk.

Maar in de nabij gelegen kerk Santa Maria Sopra Minerva verdrong men zich voor het schitterend ver-lichte altaar. Dit gebouw is in de 13e eeuw in Gothi-schen stijl opgericht en als zoodanig een nunicum te Rome. De platte grond herinnert aan dien van Santa Maria Novella. Het interieur zou imposanter zijn, wan-neer de moderne polychromie was weggebleven.

De kerk bevat talrijke kunstwerken, die echter, wegens de betrekkelijk schaarsche verlichting, niet zoo goed te zien zijn, als men wel zou wenschen. De Cappella Caraffa, die ten noorden van het koor ligt, werd door Filippino Lippi met fresco's versierd, die onder zijn beste werken gerekend worden. Bijzonder uitvoerig behandeld zijn de architectonische achter-gronden en de omlijstingen, die de weelderige Renais-sance van ongeveer 1500 te zien geven. Het eerste der fresco's stelt voor de overwinning, door den H. Thomas Aquinas op Averroes behaald. De heilige zit met een geopend boek in de linkerhand op een troon, waarboven een rijke overhuiving zich uitbreidt. Aan zijn voeten ligt de verslagen ketter. Vier zinnebeeldi-ge vrouwefiguren omgeven deze groep. Het belang-wekkendst zijn echter de talrijke figuren op den voor-

grond, die fraai geschikt en uitmuntend geteekend zijn. Een tweede fresco stelt voor hoe de heilige voor een kruisbeeld geknield ligt, dat plotseling be-gint te spreken, om de leer van den H. Thomas te prijzen. Het derde fresco, de hemelvaart van Maria, is misschien wat te zeer op effect berekend. Het colo-riet voldoet echter bijzonder goed.

De kerk bevat, behalve deze muurschilderwerken, nog talrijke voortbrengselen van Florentijnsche kunst. Mino da Fiesole maakte het grafteeken voor Frances-co Tornabuoni, een der beste werken van het midden der 15e eeuw. Antonio da San Gallo de jonge is de ontwerper van de grafteeken voor Leo X en Cle-mens VII, beiden uit het huis Medici. Het is wel inter-essant de opvatting der twee kunstenaars met elkan-der te vergelijken. De 15e-eeuwsche meester is vóór alles beeldhouwer; waar hij bouwkundige vormen bezigt, versiert hij ze zoo rijk, dat de overgang van architectuur tot sculptuur onmerkbaar plaats vindt. De 16e-eeuwsche kunstenaar daarentegen is uitslui-tend bouwmeester. Hij maakt zijn ordonnaties streng en moet voor de figuren der overledenen de hulp van Raffael da Montelupo en Nanni di Baccio Bigio in-roepen. Zoo gaat het innig verband tusschen de beide kunsten verloren.

Uit het laatst der 16e eeuw zijn de grafteeken voor twee leden van het geslacht Aldobrandini afkomstig. Giacomo della Porta heeft ze ontworpen, terwijl Am-brogio Buonvicino ongeveer tegelijkertijd dat voor Urbanus VII maakte. De Barokstijl begint zich hier, zij het ook pas schuchter, te vertoonen. En welke be-zwaren men tegen dien stijl ook moge aanvoeren, tot zijn lof moet gezegd worden, dat hij het verband tus-schen bouwkunst en beeldhouwkunst, dat in het laatst der 16e eeuw dreigde te verdwijnen, bewaard heeft.

Michelangelo maakte in 1521 het marmeren beeld van Christus, dat aan de zuidzijde van het koor staat. De figuur, geheel naakt, wedijvert met de beste antie-ke werken. Het is eerder een heidensche god dan de Verrezen Zaligmaker, die daar staat. Reeds vroeg heeft men dit ingezien en daarom door een bronzen schort het beeld iets van zijn antiek karakter pogen te be-nemen. Het contrast tusschen marmer en brons is echter te groot. De bronzen schoen aan een der voe-ten, die dient om dit lichaamsdeel tegen de vernielen-de werking van de kussen der geloovigen te bescher-men, is ook een toevoegsel, dat men gaarne zou mis-sen.

Toen ik uit de kerk kwam, scheen de zon nog zoo helder en warm, dat ik besloot, mijn tocht in den om-trek van de Piazza Colonna voort te zetten. Naar de zijde van het Corso vond ik het reusachtig Collegio Romano, de vroegere hoogeschool der Jezuïeten, een 17e-eeuwsche schepping met betrekkelijk eenvoudige details, doch van voortreffelijke verhoudingen. In het bijzonder is de binnenplaats indrukwekkend.

Weer terugkeurend naar Santa Maria Sopra Miner-va kwam ik aan het Pantheon. Ook dit gebouw had ik mij voorgesteld liggende aan een groot plein. Maar de Piazza del Pantheon is van zeer bescheiden af-me-tingen en heeft niets monumentaals. In het midden staat een fontein, door een obelisk bekroond, en met vier kiosken er om heen, die niet bepaald tot de ver-fraaiing van het plein bijdragen.

Het Pantheon van Agrippa is zoo dikwijls afge-beeld, dat ik het als een oude bekende begroette. De zestien zuilen vertoonen wel de sporen van het kna-gen des tijds, maar dragen nog hoofdstel en fron-ton zooals zij het twee duizend jaar geleden deden. De steen is haast zwart geworden, doch het opschrift in de fries bleef ongeschonden.

Pas in deze grootsche koepelzaal krijgt men besef van wat monumentaal bouwen is. Deze tempel heeft alles moeten verduren, wat een bouwwerk maar ver-duren kan, en na twintig eeuwen staat hij nog, niet als een schilderachtige bouwval, maar als een kerk, die dagelijks gebruikt wordt.

Al wat men van het gebouw kon wegnemen, werd weggenomen. De bronzen dakpannen, de marmeren bekleedingen verdwenen reeds in de vroege middel-eeuwen, het bronswerk van het portiek werd gebruikt voor den tabernakel der in de 17e eeuw voltooide St. Pieterskerk. Maar het samenstel van gebakken steen en beton heeft zoowel de vernielzucht der menschen als der elementen getart.

Men denke zich het meest monumentale bouwwerk van onzen tijd aan zulk een behandeling bloot gesteld. Reeds na een paar eeuwen zou er niets dan een vor-meloze puinhoop van over zijn.

Het inwendige van het Pantheon gaf mij, meer dan eenig ander gebouw, den indruk van majesteit. Door een opening in den koepel valt het licht naar binnen. De zeven nissen geven prachtige schaduwpartijen. In een daarvan is het grafteeken voor Victor Emanuel, geheel door kransen bedekt. Nu Koning Umberto zoo laaghartig vermoord is, zal ook hij in een der nissen zijn gedenkteeken krijgen.

Den volgende morgen ging ik reeds vroegtijdig op weg, in de hoop den zegen in de St. Pieterskerk te zullen bijwonen. Nu echter begonnen mijne teleurstel-lingen.

Ik was langs het Corso gewandeld, en de Via Fon-tanella ingegaan, om het Palazzo Borghese te zien. De gevel van dit paleis aan de zijde der Piazza maakt door zijn sobere lijnen, een echt monumentalen in-druk. De vensters zijn door eenvoudige lijstwerken omsloten; die van de eerste verdieping hebben daar-boven afwisselend driehoekige en segmentvormige frontons. Alleen de hoofdingang is met het daarboven gelegen venster eenigszins rijker versierd. De binnen-plaats is bijzonder indrukwekkend. De zuilen, bene-den van de Dorische, boven van de Ionische orde, zijn twee aan twee geplaatst en dragen telkens een lijst, waarop de bogen rusten. Martino Lunghi, die in 1590 dit paleis aanving, toont zich een bouwmeester van groote verdienste. Het is wel zonderling, dat in geen enkele kunstgeschiedenis zijn naam genoemd wordt.

Nu nog een klein straatje door, en ik zou aan den Tiber zijn, juist op het punt, van waar men het be-roemde gezicht op den Engelenburg, met den St. Pie-terskoepel op den achtergrond, heeft. En daar onder-vond ik mijn eerste teleurstelling. De schilderachtige oude huizen aan de zuidzijde der rivier zijn gesloopt, de oever aan de overzijde is genormaliseerd, en aan beide zijden heeft men keurig nette, doch alles behal-ve schilderachtige kaden gemaakt. Naast den Enge-lenburg is een groot paleis van justitie in aanbouw, en naast de Engelenbrug ligt nu een ijzeren, die met groote paraboollijgers de rivier overspant, en waar-achter de St. Pieterskoepel wegschuilt. Een tweede moderne brug leidt naar het gerechtsgebouw in wor-ding. De Tiber stroomt als van ouds zijn troebel wa-ter in trage golfjes zeewaarts, maar hij kent hier de omgeving niet meer. En het mausoleum van Keizer Hadrianus, van zijn bekronenden kegel beroofd, als vesting ingericht, ziet verbaasd op de moderne ver-fraaiingswerken neer.

Ondanks het tamelijk vroege uur gaat over alle bruggen een stroom van menschen; velen zijn te voet, doch ook alle mogelijke rijtuigen doen dienst. Over de ijzeren brug snorren onophoudelijk de elektrische tramwagens. Alles gaat de richting van het St. Pie-

tersplein uit. De toegang daarheen wordt gevormd door twee niet breede straten, die Borgo Vecchio en Borgo Nuovo heeten, en waar bijna niets dan wijnhuizen en winkels van „objets de piété" worden aangetroffen. Zij maken allen blijkbaar goede zaken. Hier worden ook toegangskaarten tot de plechtigheid verkocht, en voor f 0.50 werd ik de gelukkige bezitter daarvan.

Doch tusschen mond en lippen kan nog veel ontglippen. Want toen ik op het St. Pietersplein was aangekomen, was het daar zwart van de menschen, die in de brandende zon stonden te dringen, om in de kerk te komen. Van de deuren waren de hekken gesloten. Slechts één, waarboven een opschrift met groote letters: „Ingresso per Pellegrini" was aangebracht, werd af en toe geopend, om de geloovigen binnen te laten. Een sterke politiemacht poogde daar den stroom te leiden of te keeren, al naar dit mogelijk was. Het vooruitzicht, om ook in dit gedrang te komen, was niet aantrekkelijk. De geuren, die de pelgrims verspreidden, waren alles behalve welriekend. Doch hun wensch om den zegen deelachtig te worden, deed den pelgrims alles vergeten, en zij trotselden zon en gedrang, om maar in de kerk te komen, waar zij nog minstens drie uur als haring in een ton gepakt zouden moeten staan.

Dat het daar in meer dan een opzicht heet toeging, was zelfs al op een afstand te zien. Den volgenden dag vermeldde de couranten, dat één pelgrim dood gedrukt was, en dat vele andere flauw gevallen of ongesteld geworden waren.

Ik merkte op dat onder de kolonnade, aan de zijde van het Vaticaan, veel minder ophooping was, en dat heel wat menschen daar naar binnen gingen. Ook ik volgde hun voorbeeld, en kwam in een ruime vestibule, waar de Zwitsersche garde van den paus, in haar veelkleurig 16e-eeuwsch costume, op post stond. Ik toonde mijn kaart, doch mij werd heel beleefd in het Fransch te kennen gegeven, dat die hier niet geldig was, en dat alleen speciale kaarten, door het Vaticaan uitgereikt, toegang gaven.

Toen had ik er genoeg van, en ik wandelde door de arcade en een paar stille straatjes naar de Passeggiata Margherita, een prachtig park, hoog langs den Tiber zich uitstrekkend. Op een bank zittend, genoot ik daar van de stilte en het heerlijke weder, met Rome aan mijn voeten.

De Passeggiata Margherita is ten deele nieuw aangelegd, ten deele gevormd door den tuin van het Palazzo Corsini. Zij slingert zich langs den heuvel, die in de oudheid den naam van Janiculum droeg.

De weg leidt eerst naar het klooster Sant' Onofrio, waar Torquato Tasso in 1505 stierf. De kloosterkerk is een eenvoudige gebouw uit de 15e eeuw. Hier ziet men een fresco, dat, op gouden grond, de madonna, door een knielend man aanbeden, voorstelt. Het wordt aan Lionardo da Vinci toegeschreven, doch is niet in zijn geest. Veeleer zal Lorenzo di Credi het hebben gemaakt.

Na een twintig minuten bereikte ik de Acqua Paola, een van de meest bekende fonteinen van Rome. De aanleg is grootsch, maar op de ordonnantie van het geheel zijn gegronden aanmerkingen te maken. Domenico Fontana begon het werk, dat door Carlo Maderna in 1612 voleindigd werd. Het onderste deel, bestaande uit vijf Jonische nissen, waaruit het water te voorschijn komt, schijnt van Fontana; hier hinderen de al te hooge pedestallen, onder de zuilen geplaatst. Maar dit benedendeel zou toch nog wel voldoen, indien het niet door een attiek, even hoog als de zuilen, geheel geëcraseerd werd. Dit attiek is

eigenlijk een reusachtig opschriftbord, waarop in het Latijn vermeld staat hoe Paulus V in het zevende jaar van zijn pausschap de fontein deed maken. Hij was uit het geslacht Borghese, en verzuimde niet, bovenaan zijn familiewapen, door twee engelen gehouden, te doen aanbrengen.

In het laatst der 17e eeuw voegde Innocentius XII het groote bassin aan de eigenlijke fontein toe.

Wat lager, den heuvel af, ligt de kerk San Pietro in Montorio, gebouwd ter plaatse waar, volgens de overlevering, de apostel Petrus gekruisigd werd. Het tegenwoordig gebouw is een werk van omstreeks 1500. De kerk heeft slechts één beuk, met zijkapellen en een koepel boven het koor. De details zijn geheel in den geest der vroege Renaissance. Onder de altaarstukken munt een van Sebastiano del Piombo uit. Het stelt de geeseling van Christus voor. In de tekening van het naakt is de invloed van Michelangelo onmiskenbaar. Het coloriet is evenwel geheel Venetiaansch.

Aan de kerk sluit zich ten noorden een klooster. En op de binnenplaats daarvan bouwde Bramante, in 1502, den beroemden Tempietto, juist daar waar Petrus' bloed gevloeid had. Het tempeltje bestaat uit twee gebouwen, waarvan één ondergronds ligt. Een monnik leidde mij naar beneden; in het midden van den vloer was een opening, met een balustrade er om heen. In die opening lag geel, vochtig zand; met een schepje haalde mijn geleider een weinig er van omhoog, en stelde het mij, in een papier gewikkeld, ter hand. Wanneer aan alle bezoekers zulk een herinnering wordt mede gegeven, moest, meende ik, de voorraad van dit gewijde zand spoedig uitgeput zijn. Maar de monnik zeide, in den eenvoud zijns harten, dat alle jaren nieuw zand in den put werd gedaan.

De eigenlijke Tempietto is een klein rond gebouw, met Dorische zuilen er omheen, en door een koepel gekroond. Slechts eens in het jaar, op 29 Juni, wordt hier de mis opgedragen.

Als men van San Pietro in Montorio, van wier voorplein weder een prachtig gezicht op Rome te genieten valt, naar beneden daalt, komt men langs het gebouw der Spaansche kunstacademie in de stadswijk, die, omdat zij aan de overzijde van den Tiber ligt, Trastevere genoemd wordt. Dit is een arbeiderswijk, doch zeer belangwekkend en schilderachtig. Een groote tabaksfabriek, nog in den tijd van Pius IX opgericht, geeft hier aan vele handen werk. De vrouwen, voor zoover zij jong zijn, fraaie exemplaren van het Romeinsche ras, staan meest aan haar deur te praten, te lachen of te kibbelen. Aan kerkgaan schijnen zij niet veel te doen, ofschoon er verscheidene Godshuizen in Trastevere worden gevonden. En de mannen vullen op dezen Zondagmorgen de trattorie en osterie, die hier in grooten getale aanwezig zijn. Overal wordt het blad „Avanti" gelezen, het sociaal-democratisch blad van Italië.

Nabij de tabaksfabriek, in een onaanzienlijke straat ligt de kerk Santa Cecilia, gebouwd ter plaatse waar zich het huis der heilige bevond. Men komt eerst op een voorplein. Hier lag alles overhoop en bouwmaterialen waren er opgestapeld. De kerk werd gerestaureerd, en zij vertoonde ook van binnen daar de sporen van. De geheele vloer was opgebroken en alle kerkmeubelen had men van hun plaats gehaald.

Van de oorspronkelijke vormen is, sinds in de 18e eeuw de kerk naar den smaak des tijds veranderd werd, niet veel meer te zien. Alleen de mozaïeken in de koornis, uit de 9e eeuw, bleven bewaard. In het midden zit Christus met het boek des levens, naast

hem staan heiligen in statige rijen. In een andere omgeving zouden deze mozaïeken beter voldoen. De tabernakel van het hoofdaltaar werd in 1283 door Arnolfo di Cambio voltooid. Ofschoon niet zoo rijk als de tabernakel van Orcagna te Florence, is toch deze altaaroverhuiving een fraai werk. Het zijn hoofdzakelijk bouwkundige vormen, die werden aangewend; het beeldhouwwerk vervult slechts een meer ondergeschikte rol.

Een nis onder het altaar bevat het meesterstuk van Stefano Maderna, het liggende beeld van de H. Cecilia. De overlevering wil, dat in 1599 haar lijk, door een wonder bewaard, zoo in de katakomben werd gevonden. Het beeld is van een aangrijpend realisme; misschien ging de beeldhouwer wat al te ver, toen hij ook de wonde in den hals getrouw wedergaf.

Santa Maria in Trastevere ligt in een hoek van een klein plein. De gevel komt niet genoeg uit, omdat hij door twee hooge 17e-eeuwsche paleizen wordt ingesloten. Ook de galerij, in 1702 voor de kerk gemaakt, ofschoon op zichzelf van goede verhoudingen, past slecht bij de 12e-eeuwsche architectuur. Clemens XI, die dit toevoegsel deed maken, heeft goede bedoelingen gehad. Toch zou men het niet betreuren, indien zijn galerij ware weggebleven. Want het bovendeel van den gevel is met mozaïeken uit de 12e eeuw versierd, die een vreemde tegenstelling vormen met de 18e-eeuwsche architectuur. De mozaïeken vullen een holle lijst, en zij hebben een ander karakter, dan die uit den oud-christelijken tijd. Was vroeger altijd Christus, of een zijner zinnebeelden de hoofdfiguur, nu is Maria voor hem in de plaats gekomen; zij is tusschen twee bisschoppen geplaatst. Van de wijze en dwaze maagden, een illustratie der bijbelsche gelijkenis, zijn slechts enkele meer over.

In de 12e eeuw plunderde men te Rome de antieke gebouwen, om materiaal voor de kerken te verkrijgen, daarbij vroegere voorbeelden volgend. De zuilen van Santa Maria in Trastevere zijn blijkbaar van verschillende oud-Romeinsche gebouwen afkomstig, en zoo goed en kwaad het ging voor haar nieuwe bestemming passend gemaakt. De ingelegde vloer uit de 13e eeuw is een der beste werken, die toen gemaakt werden. Dat de bijzonder rijke, grootendeels vergulde zoldering, in de 17e eeuw aangebracht, hier het gewenschte effect maakt, zal wel niemand toegeven. De koornis bevat mozaïeken uit de 12e en 13e eeuw. Zij zijn blijkbaar naar oudere gevolgd; de schapen, als symbolen der apostelen, Christus met het boek des levens, de profeten en heiligen, in symmetrische rijen bewijzen dit. Maar de toevoeging van Maria maakt het duidelijk, dat deze mozaïeken op zijn vroegst uit de 12e eeuw moeten zijn. De kerk San Crisogono, ofschoon kleiner dan Santa Maria in Trastevere, en nog veel meer verbouwd dan zij, is ook van antieke zuilen voorzien.

Een geheel ander karakter heeft de kerk van San Francesco a Ripa. Meer nog dan in de overige godshuizen van Trastevere wordt men hier getroffen door de armoede der wijk als tegenstelling met den rijkdom van het interieur. Het is hier alles marmer en verguldsel; de gilden hebben in de 18e eeuw deze versieringen bekostigd, gelijk door opschriften wordt vermeld.

Zoo had ik dan mijn Zondagmorgen in de armste wijk van Rome doorgebracht, en schatten van kunst ontdekt. Weer aan den Tiber gekomen, zag ik een gansche vloot van zeeschepen liggen, wel klein, maar toch voor de kustvaart geschikt. Ook een paar stoombooten lagen hier.

Maar Rome is de stad der contrasten; achter de

schepen, door een zoo moderne kracht als stoom bewogen, vertoonde zich de Ponte Rotto, de gebroken brug, die in de 17e en 18e eeuw zooveel geteekend en geschilderd is. Het is de antieke Pons Aemilius, die in 181 vóór Christus voltooid, in 1598 door een overstroming verscheidene zijner pijlers verloor. De brug is thans hersteld door tusschen de oude pijlers een ijzeren overspanning te slaan. Als men haar overgaat, bereikt men aan de oostzijde van den Tiber de Piazza Bocca della Verità. Een fraaie fontein, twee tritons die een schelp dragen, staat in het midden van dit plein. En daarachter vertoont zich de tempel van Vesta, thans de kerk Santa Maria del Sole. Het gebouwtje is een ronde Korinthische peripteros. De zuilen zijn nog aanwezig, doch het hoofdstel verdween. Op de kapitelen rust het dak, dat aan een uitgespannen regenscherm doet denken. Septimius Severus heeft dit gebouw gesticht en men verbaast er zich over, hoe het zooveel eeuwen heeft kunnen trotseeren.

Nog ouder is de tempel van Fortuna Virilis, die reeds ten tijde der republiek in wezen was. Terwijl bij den tempel van Vesta travertynsteen is gebruikt, vinden wij hier alleen tufsteen toegepast. De plattegrond is die van een Jonischen prostylos. Het peripterale systeem is slechts door muurzuilen aangeduid. Toen de tempel als kerk voor Santa Maria Egiziaca werd ingericht, zijn ook tusschen de oorspronkelijke vrijstaande zuilen aan de voorzijde muren gemetseld.

Ook de kerk Santa Maria in Cosmedin is gebouwd ter plaatse, waar een tempel stond. Het volk noemt haar Bocca della Verità, mond der waarheid, naar een Romeinsch masker in de voorhal. Het meent dat de Romeinen dit masker aanraakten bij het afleggen van een eed. Van de zuilen, die tot den tempel behoorden, zijn er nog verscheidene te zien. De kerk is zoo verbouwd, dat de oorspronkelijke vormen haast niet meer te herkennen zijn.

Ik ben hier nu reeds in het antieke Rome, en de verleiding is groot, het forum en zijn omgeving te gaan bezoeken. Doch ik besluit daarvoor liever een anderen dag te nemen, en aan den oever van den Tiber te blijven.

(Wordt vervolgd.)

UIT PARIJS.

WelEd. Gestrenge Heer,

Het was mij een groote eer, dat UEd. mijn schrijven wel in UE. geacht blad hebt willen opnemen. Alleen, het zij met bescheidenheid gezegd, had UE. op de minder juiste spelling van sommige woorden niet zooveel nadruk behoeven te leggen. Ik had zelf reeds eerlijk erkend, dat ik in het Fransch geen held ben.

En dat men te Parijs soms vreemd staat te kijken, als men zich niet behoorlijk kan uitdrukken, heb ik ook ondervonden. Mijn reisgenoot wilde wat blijven liggen, toen ik met het vaste voornemen, om mijn congresplichten nu naar eisch waar te nemen, des ochtends het logement verliet.

Ik riep een rijtuig aan, en zei tegen den koetsier „congres". Hij begreep mij blijkbaar best, en voort ging het over asphalt, langs boulevards, een groot plein en breede lanen. Wij waren nu bij de tentoonstelling, en ik dacht er een oogenblik over, het congres er maar aan te geven, doch mijn beter ik behaalde ten slotte de overwinning.

Na een tijd rijden hielden wij voor een gebouw stil, een ander dan dat van gisteren, maar ik begreep, dat de koetsier het toch wel zou weten. Ik rekende af, vier frank, dus niet weinig.

In de vestibule stonden verscheidene beambten; ik maakte een vragend gebaar en zij knikten. Een geleidde mij naar een zaal, waar verscheidene heeren reeds bijeen waren. Ik ging ook zitten en verbaasde mij over de stilte; niemand zei een woord, en alleen een vreemdsoortig geluid, dat van de tentoonstelling scheen te komen trok mijn aandacht.

Enfin, denk ik, het is zeker pauze, of zij zijn nog niet begonnen. Maar op een kathedraal stond een heer, die met zijn vingers allerlei figuren maakte. Toen begreep ik in eens, dat ik op het congres der doofstommen verzeild was geraakt.

Ik natuurlijk er weer uit. De beambten in de vestibule zagen dat ik verkeerd was, en wezen mij een andere zaal. Daar zaten weer heeren, en er was ook een redenaar, die duidelijk sprak. Ik kon hem echter, helaas, niet volgen. Gelukkig zaten er twee Vlamingen voor mij, die, onder de redevoering door, elkander hun indrukken van Parijs vertelden. Ik vraagde hen, of dit het architectencongres was, maar het antwoord was „Awel, zulle, diet ies van „techniek onderwijs“.

Nu had ik al gemerkt, dat ik den vorigen dag de Seine was overgegaan, en daarom informeerde ik, of daar ook een congresgebouw was. De Vlamingen zeiden, dat ik dan aan de Sorbonne wezen moest. Ik schreef het woord dadelijk op, en toonde het een koetsier, die het blijkbaar wel begreep.

Wij kwamen aan een reusachtig gebouw, en ik ging naar binnen, doch hield den koetsier aan, omdat ik twijfelde, of ik nu was, waar ik wezen moest. Ik zei „Congres“, en werd in een zaal gelaten, waar een heer op een bord, voor andere heeren een wiskunstig vraagstuk stond op te lossen. Dat mathesis en bouwkunst in nauw verband zijn, wist ik, maar het kwam mij toch wat zonderling voor, dat architecten op een congres niets beters zouden weten te doen dan het behandelen van meetkundige vraagstukken. Men gaf mij een papier, waarop ik las „Congrès des Mathématiciens“. Dus was ik al weer verkeerd. Een heer had met mij te doen, en sprak mij bemoedigend toe. Hij wenkte mij hem te volgen, en bracht mij naar een andere zaal, waar „Congrès de Médecine“ boven de deur stond. Daar moest ik ook niet wezen, dus maar weer verder. Een amphitheater vertoonde zich waar men bezig was, scheikundige proeven te nemen. Dit was het „congrès de chimie“.

In arren moede zocht ik mijn rijtuig weer op, en schreeuwde tegen den koetsier „congrès“. Hij reed naar de Rue de Rennes, doch daar werd het „congrès de Physique“ gehouden, van daar naar het gebouw waar het „congrès anti-esclavogiste“ aan het werk was en daarna naar den Boulevard Saint-Germain, waar de sociologen congresseerden.

Ik begon der wanhoop nabij te komen. Nu was ik toch aan de overzijde van de Seine, en ik kon het vergaderlokaal maar niet terugvinden. „Beaux-arts“ riep ik den koetsier toe. „Bien, monsieur“ was het antwoord. Wij reden nu weer naar de andere zijde der rivier, en hielden stil voor een groot gebouw, dat het raadhuis bleek te zijn. „Congrès“ vroeg ik. Weer bracht men mij trappen op tot aan een deur, waar ik mijn kaart moest toonen, een formaliteit, waar men bij de andere congressen niet om scheen te geven. Ik kreeg mijn kaart terug en men beduidde mij, dat hier niet de „architecture“ maar de „art public“ becongresd werd.

Ik gaf het op, betaalde den nieuwen koetsier een ontzaglijk bedrag, en wandelde op goed geluk verder. Daar zag ik een bekend gezicht, dat van een collega uit een naburige plaats. Zelden, misschien wel

nooit, heb ik hem zóo hartelijk gegroet als ik toen deed. Hij vertelde mij, dat ik aan de Ecole des Beaux-Arts had moeten zijn, doch dat er dien middag geen zitting was, omdat men met zijn allen Chantilly zou gaan bezichtigen.

Wij versterkten den inwendigen mensch, en bereikten samen het station, waar de trein al gereed stond.

Het verbaasde mij, dat ik geen Nederlandsche architecten zag. Of hielden zij zich zoo op den achtergrond? Chantilly is een stil stadje, nog vrij wat doodscher dan de plaats mijner inwoning.

Wij gingen naar een hek, rijk verguld, en dat heel wat aan smeed- en verflood gekost zal hebben. Langs een ruiterstandbeeld kwamen wij nu aan een kasteel, geheel nieuw, ofschoon het door een gracht, juist als het slot te Muiden, wordt omgeven.

Ook een slotplein is er, en een eetzaal, met een betimmerd plafond, waar men zich aan velerlei goede gaven te goed kon doen. Daar werd dan ook druk gebruik van gemaakt, en vele bezoekers gaven er de andere zalen en galerijen, met schilderijen en gekleurde glazen en de slotkapel dan ook aan, zóo goed beviel het hen in die eetzaal. Maar ik heb alles gezien, en goed gezien ook.

Het moet een rijk man geweest zijn, die zulk een kasteel kon laten bouwen. De architect zal aardig wat aan honorarium hebben geind. Zoo iets komt in mijn praktijk niet voor. Het is wezenlijk om van te water-tanden. En geen van mijn Nederlandsche collega's, doctor Cuypers uitgezonderd, heeft zulk een buitens-kansje gehad. Maar mij dunkt, dit kasteel heeft nog meer gekost dan Haerzuijlen.

Tegen den avond waren wij weer te Parijs terug. Was mijn dag met velerlei tegenspoed begonnen, hij was aangenaam geëindigd, want ik heb, met mijn collega, de tentoonstelling bezocht. Het is mooi, hoor! Vooral die Rue de Paris.

Maar daarover misschien later. Nu eindig ik, hoogachtend,

U.E. dv. dr.

PIETER SPA PZ.

LEIDEN IN LAST.

Wij hebben indertijd het bericht uit het Leidsche Dagblad omtrent de befaamde arkel- en balkonbe-proeving overgenomen en met een enkel woord op het onzinnige van dergelijke proefnemingen gewezen. Niemand dacht meer aan het geval, toen, zes weken na de vertooning, in een paar bouwkundige bladen ontboezemingen van verontwaardigde Leidenaars een plaats vonden. Hun verontwaardiging geldt de opmerkingen, die wij aan het verhaal van het Leidsche Dagblad hebben vastgeknoopt. Onder de bedreigde arkels en balkons waren toch van te voren stevige stutten gezet, die het leven der „opgecom-mandeerden“ gered zouden hebben, wanneer een in-storting plaats gevonden had.

Wij willen het graag gelooven. De proef komt, door de mededeeling dier bijzonderheid, echter in geen beter licht. De wetenschap stelt den mensch in staat — men informeerde maar eens te Delft — con-structies van den meest verschillenden aard, wat haar draagkracht betreft, te berekenen, en bij die bere-keningen gebruik te maken van zekerheidscoëfficiën-ten. Men stelle ook te Leiden vertrouwen in de we-tenschap, en late verder proefnemingen als de ge-wraakte na, al vindt het Leidsche publiek zulk een vertooning wel aardig, en al krijgt het daardoor een hoogen dunk van de bouwpolitie der sleutelstad. Men kan ook al te practisch zijn.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Het Koninklijk Instituut van Ingenieurs houdt de jaarlijksche feestvergadering op 11 September te Rotterdam. Daarvoor is een voorloopige commissie benoemd, bestaande uit de heeren: G. J. de Jongh, F. W. Hudig en H. Enno van Gelder, die zich andere leden kunnen assumeren.

AMSTERDAM. Niettegenstaande de gemeente bezig is aan 't in-richten van eenige harer tramlijnen voor elektrische beweeg-kracht, neemt zij toch ook proeven met gas-trams.

Eerst moet het plan zijn geweest, deze wagons, die door een Franche maatschappij geleverd worden, te laten rijden op de lijn Dam - Linnusstraat, maar van dit voorstellen is men terug-gekomen, en eerstdaags zullen nu met deze wagons proeven ge-nomen worden op de lijn Kadijkplein - Czaar-Peterstraat.

GRONINGEN. Hier-toe-stede is een vergadering gehouden van steen-fabrikanten voor het oprichten van een bond, ten einde normale prijzen voor de steenproductie te bekomen.

OOSTERBEEK. Een aantal oud-leerlingen van den heer J. R. de Kruijff, den afgetreden directeur van de Rijksschool voor Kunst-nijverheid te Amsterdam, hebben hem in zijn tegenwoordige woonplaats een album aangeboden.

De verschillende bladen zijn vereenigd in een portfeuille van kalfleer met donkerrood linten, met een monogram, gevormd door de initialen J. R. d. K. De reeks bladen in deze portfeuille — gebonden door den heer F. G. Koster — wordt geopend met een schutblad, waarop te midden van moderne arabesken in geel en rood, weder de initialen van den heer De Kruijff voor-komen met symbolen van kunst en nijverheid. Een tweede ver-sierd blad draagt als oorkonde de woorden: „Aangeboden aan den heer J. R. de Kruijff, bij zijn aftreden als directeur der Rijksschool voor Kunstnijverheid.“ Deze beide bladen zijn uitge-voerd door den heer F. Engel, te Zaandam.

De volgende bladen ter inleiding dragen de portretten van leeraren der school.

Achtereenvolgens komen nu photographieën en andere afbeel-dingen van verschillende uitgevoerde werken.

Een van de bekendste jongere architecten, leerling uit den eersten tijd der school, zond fraaie afbeeldingen van een zijner voornaamste bouwwerken. Een bekend beeldhouwer gaf de repro-ductie van een basreliëf met de portretten zijner ouders; een ander beeldhouwer vertoonde basreliëfs, medailles en vazen; een derde een origineele uiting van zijn talent door een groep. De directeur van een meubelfabriek gaf afbeeldingen van moderne meubels; een ander zond een photographie van het tafeltje en de twee stoeltjes, welke aan de Koningin werden aangeboden bij haar jongste bezoek aan de Eerste Ambachtschool te Amsterdam. Een leeraar aan een andere ambachtschool gaf afbeeldingen van vele meubels en andere door hem ontworpen zaken in groote verscheidenheid. De directeur van een uitgebreide inrichting van onderwijs voor kunst-industrie zond een door hem geteekend detail van de Notre-Dame. De eigenaar van een latencelabriek schonk het fraaie ontwerp voor een tegeltabelau; een wapen-schilder gaf een proeve van miniatuurschildering op heraldisch gebied; een bewerkster van edele metalen zond verschillende uit-voering geteekende modellen.

Behalve al het bovenstaande bevat de portfeuille nog fraaie proeven van kunstnaldwerk, van boekbanden, van pottenbakkers-kunst, wandschilderingen en imitatie-gobelines, boek-illustratie in verschillende trant, litho's en zelfs modellen van haarden en kachels.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: verleend wegens ziekte, één jaar verlof naar Europa, aan den Ingenieur 2e kl. E. Gerst.

— Bij den dienst van het mijnwezen is: overgeplaatst naar Banka en ter beschikking gesteld van den resident van dat gewest, de opziener 2e kl. E. F. Pohler, en zulk met intrekking zijner detachering bij de ontginning van het Ombilienkolenveld ter Samatra's Westkust.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 October a. s., aan den adjunct-oprichter van den Rijkswaterstaat J. H. de Vries, wegens lichaamsgebreken, eervol ontslag verleend.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Nuyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, Ijzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWAARNING EN VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsofferten gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

— De civiel-ingenieur P. Bakker Schut, te Spijkenisse, is met ingang van 1 Augustus benoemd tot ingenieur bij de Rotter-damsche Tramweg-maatschappij te Rotterdam.

— De adjunct-ingenieur 1e kl. bij den dienst van tractie en materieel der Maatschappij tot exploitatie der Staatspoorwegen, M. E. H. Ch. Bongnerts, is benoemd tot ingenieur in de centrale werkplaats te Tilburg.

— De heer L. Verboek van der Sande, civiel-ingenieur, directeur der Maatschappij tot exploitatie van Veentransporten enz. te Utrecht, is benoemd tot commissaris van „de Nederlandsche Maatschappij voor rolland materieel“, voorheen Pennock & Co., te 's-Gravenhage.

— Door den Minister van Waterstaat zijn benoemd: de civiel-ingenieur J. C. Ankersmit, te Dootinchem, tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij den bouw van een brug over de Oude Maas bij Spijkenisse, en de heer F. H. A. Stel, te Assen, tot buitengewoon opzichter bij de versieuwing van sluis 1 te Veenhuizen.

— De Gemeenteraad te Schiedam benoemde tot tijdelijke leeraren aan de burgeravondschool:

in rechtlijnig teekenen de heer A. Velsink,
„ machine „ „ A. C. Linschoten,
„ hand „ „ M. Kramer.

— De heer J. F. B. van Hasselt, technoloog te Zutphen, is be-noemd tot assistent in de bacteriologie aan de Polytechnische School te Delft.

— De heer A. Labrijn, hoofdopzichter bij de maatschappij tot Exploit. van Staatsp., herdacht dezer dagen den dag waarop hij, 25 jaren geleden, als opzichter bij genoemde Maatschappij in dienst trad.

— De Gemeenteraad te Rotterdam benoemde tot leeraar voor het rechtlijnig teekenen aan de Burger-Avondschool den heer A. Velsink.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Aspirant-ingenieur van den Rijkswaterstaat. In den loop van September zal voor de vervulling dezer betrekking een vergelijkend onderzoek plaats hebben.

Tot dit onderzoek worden toegelaten Nederlanders, die een vol-doend examen als civiel-ingenieur hebben afgelegd aan de Poly-technische School te Delft, mits zij op 1 Januari e.k. niet ouder zijn dan 28 jaar.

Zij, die zich aan het vergelijkend onderzoek wenschen te onder-worpen, moeten vóór 1 September daarvan aan het Departement van Waterstaat doen blijken bij op zegel geschreven adres, be-vattende de vereischte opgaven. (Zie „St.-Gr.“ van 7 Augustus.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden, ten gerieve van leeren geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Een practisch ontwikkeld bouwkundig opzichter zoekt, na vol-tooiing van zijn tegenwoordige werkzaamheden, tegen einde Sep-tember plaatsing. Attesten van zijn verleden staan hem ten dienste. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 23 j., ongeh., / 60.
- 2 Opz.-teek., 23 j., ongeh., 28 j., geh., / 60. en / 80.
- 1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., / 70.
- 3 Werktuigk. teek., 20, 22, en 23 j., ongeh., ± / 50, / 70 en / 60.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., / 90 à / 100.
- 1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. / 90.
- 1 Mach., 26 j., geh., / 65.

Vervolg der Aanbiedingen.

DONDERDAG, 16 Augustus.

Boreale, te 6 uren, in het café Waggelaar: het bouwen van een dubbel woonhuis voor G. en R. Beasink.

VRIJDAG, 17 Augustus.

Zutphen, te 11 uren, in het café Groot: eenige verbouwing van het perseel no. 89 aan de Turfstraat. Aanw. 16 Augustus, te 2 uren.

ZATERDAG, 18 Augustus.

Seheemda, te 3 uren, in het gemeente huis: het bouwen van twee nieuwe schoolloka-

len te Westerlee en daarmede in verband staande werken. Aanw. te Westerlee 16 Aug. te 11 uren.

DINSDAG, 21 Augustus.

Bathmen, te 5 uren, in het stations-koffiehuys van J. Mulder aldaar: het bouwen van een boerenwoning op het erve „de Pothaar“, met bijlevering van bijna alle materialen.

DONDERSDAG, 23 Augustus.

Rutten, te 11 uren, in het logement „het Wapen van Ruurlo“: het afbreken van een behuizing en het bouwen van twee landbouwers woningen en een korenberg.

DINSDAG, 28 Augustus.

Brunkelerveen, te 12 uren, door het veevoeder-bestuur in het polderhuis: het vernieuwen (zoals afgebeeld is) van een vijftal doornvaren in het westelijk boord der Midden-Watering. Inl. door den arch. J. Brouwer te Wilnis, den provinciaal veevoeder-opz. te Brunkelerveen, door de bestuursleden E. van Oostveen, A. Oudhoff en G. Vlaanderen. (Zie advert. in dit no.)

VRIDAG, 7 September.

Zwolle, te 12 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het aanbrengen en onderhouden van beplantingen op de rijkswegen in de provincie Overijssel in 5 percelen. Inl. door den hoofd-ing. Weiker aldaar en den ing. Van Loon te Almelo, die op 1, 3 en 4 September kennis geeft van het proces verbaal van aanwijzing. Ram. 1e perc. / 995; 2e perc. / 1075; 3e perc. / 1000; 4e perc. / 1015; 5e perc. / 915.

VRIDAG, 14 September.

Middelburg, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het aanbrengen van voorzieningen tot uitbreiding der onderzoekende verdediging voor den mond der haven aan den Willemspolder, behorende tot de werken van de tramweghavens van het Zijpe. Inl. door den hoofd-ing. Bekker aldaar, den ing. Stoel te Goes en den adj.-ing. Schill te Bruijsse. Ram. / 7200.

Vervolg der Uitslagen.

Wommels, 8 Aug., door burgem. en weth. van Hensardadeel: a. het herstellen en vernieuwen van een gedeelte straatweg in het dorp Spannum; ingek. 5 bijl., als: P. Prins, Sneek, / 300; J. Akkema, Leeuwarden, / 295 50; B. Leeman, Winsum, / 289; P. Vellema, Spannum, / 280; K. Nanta, Wommels, / 267. Gegund. b. het maken van een gemetselde steenen kolk voor de bergplaats van fossielen te Rien onder Lutkewierum; ingek. 7 bijl., als: P. Prins / 540; S. Swarts, Tjerkwerd, / 539; B. D. Leeman, Winsum, / 464; Y. J. Timmermans Ytens, / 424; K. Nanta / 384; H. Lammertus, Bolsward, / 285; S. M. Feitsma, Rien, / 382.20. Gegund. c. het sluiten van het Noordend van het vaarwater „de Lange dam“ onder Spannum; ingek. 2 bijl., als: M. Wijnald, Arum, / 790; S. F. de Boer, Pinxten, / 788. Gegund.

Amsterdam, 8 Aug., door het departement van Kolonien. Langste inschrijvers:

40,000 K.G. gietijzer, Merrem en La Poste, Amsterdam, / 2906; 1650 K.G. bandijzer, 30,690 K.G. staafijzer, 6895 K.G. plaatijzer, 1755 hoekijzer, Dikema en Chabot, Rotterdam, / 4936.80; 2305 K.G. ijzerdraad en 2325 K.G. staaldraad, Hotz en Co., idem, / 786.46; plaatkoper, koper-soldeer, koper, H. de Heus en Zn., idem, / 12251.48; koperdraad, messingdraad, messingplaat, messing, zand, dezelfde, / 4419.98; geel-koperen pijpen, Gebr. Abrahams, Den Haag, / 2404.78; idem, H. de Heus en Zn., Rotterdam, / 7998; 1000 bladen blik, 3230 K.G. sink en 200 K.G. lood, A. D. Hamburger, Utrecht, / 1158.51; metalen, S. A. Vies en Zn., Rotterdam, / 785 10; koperen kranen en afsluiters, Ned. fabriek van bronswerken, voorheen Becht en Dyrerick, Amsterdam, / 972.75; gasolien en fittings, C. Herzog, Nijmegen, / 1334.05; div. gereedschap en schuurlijnen, W. Horren en Zn., Den Haag, / 718.95; 31 gramessen, 105 hakmessen en 700 golloka, dezelfde, / 520.05; 800 kolenschoppen, R. S. Stokvis en Zn., Rotterdam, / 760; div. spijkers houtschroeven, draadnagels, klinknagels en schroefbouten, Gebr. Van Thiel, Helmond, / 1409.93; 50 K.G. klinkplaatjes, 1960 st. kop. dalingjes, 72 haken, 12 st. kistovervallen, 50 st. rielen,

145 gros houtschroeven, C. Willems, Amsterdam, / 471.86; 5600 st. ijeren gespen, W. Horren en Zn., Den Haag, / 148.40; 270 bedkroeten, geen inschrijvers; 2500 waschblikken en 90 st. waterkitten, J. M. de Vries, Amsterdam, / 1171.50; 3560 draadnagels, Wed. M. H. Songet, idem, / 519.75; 650 div. lepels, 700 div. vorken en 900 div. tafelmessen, dezelfde, / 343.50; 27,200 K.G. gekookte lijnolie, F. Alberdingk en Zn., idem, / 8704; 24,000 K.G. ongekookte lijnolie, Wed. J. E. de Boer Jr. en Zn., idem, / 7634; 35,000 K.G. zware minerale lampenolie, J. L. H. Smits en Co., id., / 3020.50; 143 K.G. salpeterminaal en 526 K.G. ruitruur, Jan Dekker, Wormerveer, / 199.06; 24,000 K.G. loodmessen, P. Schoen en Zn., Zaandam, / 892.50; 4600 pyp-zwavel, Th. W. Sanders en Co., Amsterdam, / 281.20; diverse verwaren, P. Schoen en Zn., Zaandam, / 570.03; idem, dezelfde, / 1544.33.

Arnhem, 9 Aug., door burg. en weth.: het bouwen van een politiewachtpost aan de Rijnkade en van een wachtlokaal aan de gemeentespothoek; ingek. 7 bijl., als: J. P. A. Kerjes / 2800; G. J. Basink / 2737; G. J. Reinders / 2669; Fresen en Wassink / 2480; Mulder en Van Wessem / 2392.50; J. A. Koenders / 2338; G. J. P. Zuiderhoek, Oosterbeek, / 2210. Gegund. De overigen te Arnhem. Ram. / 2370.

Spijk, 8 Aug., door den arch. P. Pothof, voor T. Hoving: het bouwen van een beere-behuizing, onder bijlevering van de benodigde bouwstoffen enz.; ingek. 18 bijl., als: S. Schellens, Ouerschild, / 12,800; R. Slemmer, Uithuizen, / 12,100; G. Stairinga, Warfum, / 11,989; P. Dam, Raakwerf, / 11,970; G. Pastoor, Steden, / 11,815; A. Medendorp, 't Zant, / 11,790; J. Offringa, Uithuistemeeden, / 11,740; R. Zeeff, Ennum, / 11,650; B. Wildeboer, Tjamsweer, / 11,600; R. Wieringa, Urum, / 11,595; J. Clasius, Meentagewier, / 11,564; H. Nienland, Warfum, / 11,532; B. Bos, Uithuistemeeden, / 11,450. Gegund. Raming / 11,150.

Alkmaar, 9 Aug., perc. I, vernieuwen van de Kinderstratensbrug, perc. II, a. maken van een ijzeren ophaalbrug bij den Dijk, b. verplaatsen van de poort van Bokke brug in percelen en massa; W. Lammertus, Helder, massa / 17,996; P. Berkhout, Medemblik, / 17,990; Spruit en Wils, Alkmaar, perc. I / 3900. Niet gegund.

's-Gravenhage, 9 Aug., door burg. en weth.: het verbouwen van het politiebureau aan de Nieuwe Haven; ingek. 18 bijl., als:

A. Kerrebijn, 's-Gravenhage / 25,785
C. Bastiaansen, idem / 24,983
J. Steffens, idem / 24,900
A. Gravestijn, idem / 24,330
A. Noordijk en A. J. v. d. Vlis, idem / 23,903
A. C. Paardekooper en Zonen, idem / 23,800
R. Posthuma, idem / 23,500
L. Halsbos, Loosduinen / 22,800
G. K. Donker, 's-Gravenhage / 22,600
J. v. d. Elshout Gz., Scherpeningen / 22,560
C. v. Stuijvenberg, Loosduinen / 22,080
H. F. Smeltling en L. J. M. Knaap 's-Gravenhage / 22,000
M. Donk, idem / 21,740
W. P. Teunisse, idem / 21,300
A. Kos Koolhaider, Rotterdam / 20,000
A. de Haan, 's-Gravenhage / 19,879
M. A. J. Taverne, idem / 19,385
J. L. Meuser en C. de Koning, idem / 15,760

Hengelo, 9 Aug.: het bouwen van een Nutspaarbankgebouw; ingek. 11 bijl., als: H. G. Markslag / 8245; G. J. Beltman / 7983; Gebr. Eijns / 7942; H. Steggink / 7867; J. Kleerebroom / 7619; Gebr. Thomassen / 7347; W. A. Vullink / 7280; J. Muller / 7280; G. H. v. d. Enck / 7130; G. Ribberink / 6940; Van den Berg en Kolenbrander / 6889. Allen te Hengelo.

Middelburg, 10 Aug., aan het gebouw van het prov. bestuur van Zeeland: het maken en inhangen van een paar ijeren deuren voor de Oostschutsluis te Sas van Gent. Langste inschrijver: De Vries Robbé en Co., Gorinchem, / 7980. Raming / 6950.

Zo, het leveren en storten van 1475 S. T. gewone en 1475 S. T. afval van Belgische of basaltsteen tot verdediging van den oever voor Terneuzen. Langste inschrijver: P. A. v. d. Velde, Terneuzen, / 8875. Raming / 8900.

Amsterdam, 10 Aug., door de naamloze vennootschap Mij. tot Exploitatie van Mechanische Vervoermiddelen „Holland“: het uitbreiden

van de remise met kantoor en souterr., op een terrein gelegen nabij het station der H. S.-M. aldaar, voor rekening van de Firma I. Mogendorff en Zoon aldaar; ingek. 7 bijl., als: H. A. Hilbers, Groenlo, / 6590; D. Jansen, Aalten, / 5999; B. A. Hilbers, Groenlo, / 5800; B. Hilbert, Deventer, / 5650; J. A. v. Linschoten / 5534; Th. H. Nales, Groenlo, / 5167; L. A. Bova, idem, / 3987.

's-Gravenhage, 10 Aug.: aan het depart. van waterstaat, handel en nijverheid: lo. het uitvoeren van onderhoudswerken aan lijnen langs den Oosterspoorweg tusschen Amsterdam en Amersfoort en het bijspannen van één draad tusschen deze plaatsen (herbesteding); ingek. 1 bijl., als: G. Alblas, Waddinxveen, / 3200. Ram. / 2447.

Zo, het bijspannen van vier draden aan de palen der lijn langs den Staatspoorweg tusschen 's-Gravenhage en Zevenhuizen en het uitvoeren van onderhoudswerken aan die lijn; ingek. 3 bijl., als: G. Alblas / 2600; W. J. van Dort, Rotterdam, / 1968; H. J. Broekema, Assen, / 1887. Ram. / 1948.

Zo, het herstellen en verbeteren van lijnen in de provincie Overijssel en Friesland; ingek. 3 bijl., als: J. J. Swijn Dzn., Leeuwarden, / 1284; H. van Dijk, Hattem, / 1078; H. J. Broekema / 1075. Ram. / 1115.

40 het herstellen en verbeteren van lijnen in de provincie Noordholland; geen bijl. ingekomen. Ram. / 4166.

50. het bijspannen van twee draden aan de palen der lijn langs den Oosterspoorweg, tusschen Hilversum en Amersfoort, en het uitvoeren van onderhoudswerken aan die lijn; ingek. 2 bijl., als: W. van Dijk, Utrecht, / 2567; G. Alblas / 2460. Raming / 2015.

NEDEDERLINGEN.

's-Gravenhage. Het werk, bestaande in het bouwen van een Sanatorium te Helleendoorn voor de Vereeniging tot oprichting en exploitatie van Volks-sanatoria voor borstlijders in Nederland, is gegund aan de Gebr. de Vries, samen met de Oudehulpe (Fr.), voor / 199,875. (De begr. van den architect was / 105,000.) De levering van het beton- en monier-werk is opgedragen aan de Amsterdamsche Maatschappij voor monier- en beton-werken voor / 17,325.

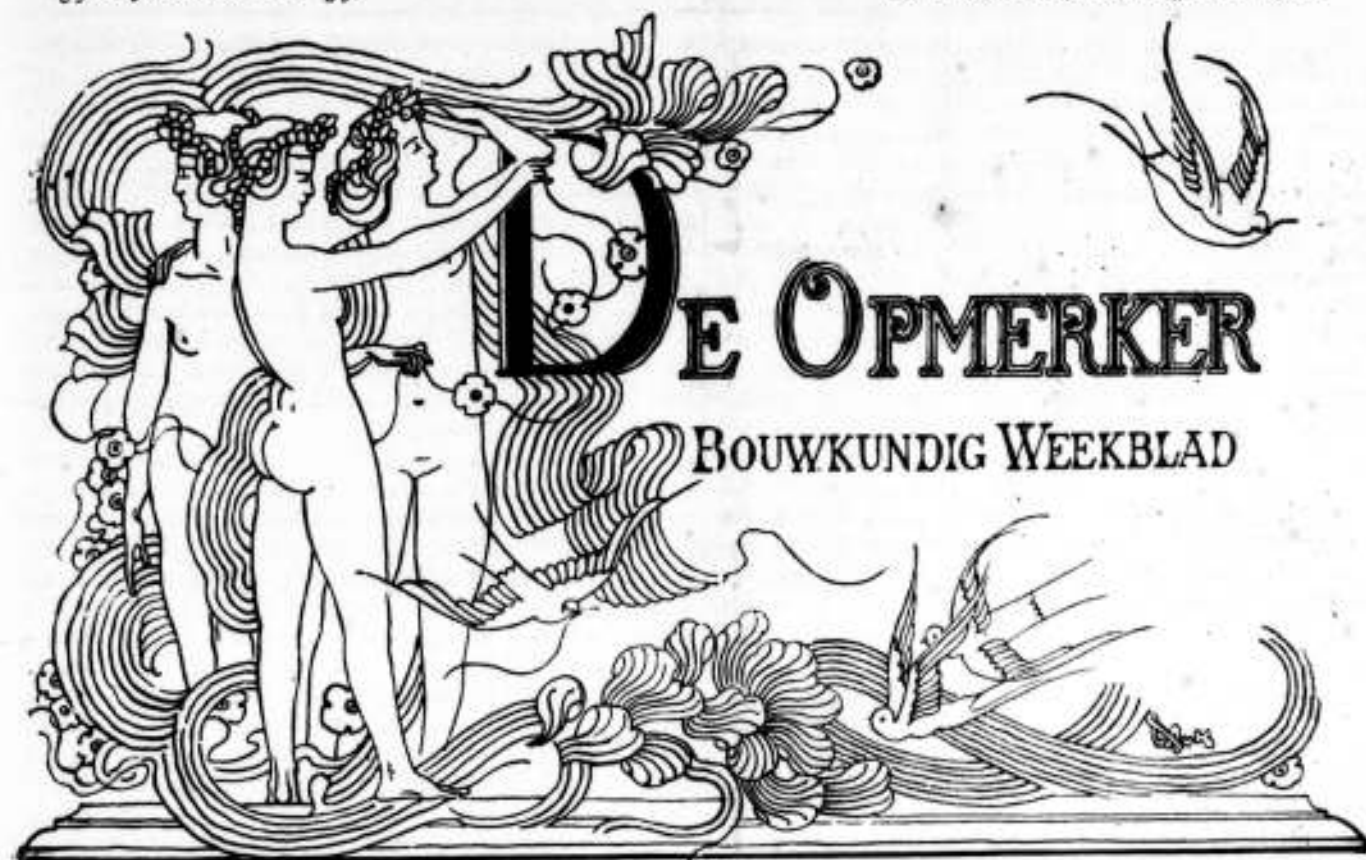
B. en W. van Zwolle hebben ontrent de aanbesteding van het maken van een kasimuur langs het terrein der gasfabriek, aan de Achtergracht, besloten de uitvoering van dat werk aan te houden en in het voorjaar van 1901 dat werk te herbesteden.

Rutten. De Gemeenteraad van Zutten heeft een credit toegestaan van / 137,000 ten behoeve van de aanschaffing van een nieuwen gaslhouder met „flachbofensbasin“, voor het bouwen van 4 ovens, elk met 9 retorten enz.

Tegelen. Het bouwen van een villa, onder beheer van den bouw. J. C. O. Camman, is opgedragen aan de heeren Ch. Verhaag en G. v. Dijk aldaar, voor / 23,700.

Polsbroek (Utr.) Het bouwen van een bijzondere school met onderwijzerswoning is gegund aan den op één na laagsten inschrijver T. de Bruijn, te Polsbroek, voor / 4230.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementenprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentien van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR
A. W. WEISSMAN.
IV.
Rome.

(Vervolg van bladz. 253.)

Zuidwaarts ligt de Aventijnsche heuvel, waar een nieuwe buurt is geprojecteerd; de liefhebberij van de speculatiebouwers is echter nog nihil. Drie kerken staan er reeds, zoodat er voor de geestelijke behoeften der bewoners in hope overvloedig gezorgd mag heeten. De eerste, aan Santa Sabina gewijd, is een oud-christelijke basiliek uit de 5e eeuw. Ook hier hebben latere verfraaiingen plaats gevonden, doch de antieke zuilen zijn nog ongeschonden bewaard. Boven den ingang zijn twee mozaïeken uit den tijd der stichting aanwezig. Men wil, dat zij het Jodendom en het Heidendom voorstellen. Misschien zijn liet wel heiligen; in de figuren is nog veel, dat aan de laat-Romeinsche kunst doet denken. De beide andere kerken, Sant' Alessio en Santa Maria Aventina zijn niet zeer belangrijk; de laatste heeft een 18e eeuwse karakter.

Verder op langs den Tiber is een nieuwe wijk verzezen. Het is blijkbaar geen weelde-kwartier. De huizen, echte woonkazernen, zijn dikwijls onvoltooid, of schoon er zich toch menschen in genesteld hebben.

Een schot dreunt in de verte; daarmede kondigt de Engelenburg den middag aan. Overal beginnen de klokken het Angelus te luiden. Ik neem een rijtuig, en laat mij naar de Piazza Colonna brengen. De plechtigheid in de St. Pieterskerk is geëindigd en overal zie ik scharen van pelgrims, die door hun hersders geleid, de stad doorkruisen.

Tegen drie uur begaf ik mij weder op het pad. Het

Corso, des morgens zoo verlaten, wemelde nu van wandelaars en rijtuigen. Zuidwaarts gaande bereikte ik de Piazza Venezia, een der drukste pleinen der stad. Hier is het midden van de Via Nazionale, die de stad als een tamelijk breede boulevard, van het oosten naar het westen doorsnijdt. Haar oostelijk deel is geheel nieuw na 1870 aangelegd, haar westelijk deel werd verkregen door het verbreiden van smalle straten; die verbreeding heeft ten gevolge gehad, dat vele bekende gebouwen nu op een afstand gezien kunnen worden. Maar niet altijd wordt het effect daardoor verhoogd.

Electrische trams, omnibussen, rijtuigen van allerlei soort geven aan de Via Nazionale een grootstedesch karakter. Het Palazzo di Venezia ziet verbaasd op dit moderne gewoel neder. Dit 15e eeuwse paleis heeft niet, zooals de naam zou doen denken, een Venetiaansch, doch veel meer een Florentijnsch karakter. De gevels zijn slechts van betrekkelijk kleine vensters voorzien; de lijst, op consoles vooruitspringende en door timen gekroond, heeft overeenkomst met die van het Palazzo Vecchio te Florence. Slechts het ontbreken van rustiekwerk onderscheidt dit gebouw van de paleizen aan de Arno. Het paleis dient als verblijf voor den Oostenrijkschen gezant bij het Vaticaan, en kan niet bezichtigd worden. Alleen de binnenplaats is toegankelijk; hier is de architectuur op die van het Colosseum geïnspireerd. Dat de gezant het geheele paleis zou bewonen, geloof ik niet. Vermoedelijk worden de meeste vertrekken ongebruikt gelaten.

Het westelijk gedeelte van de Via Nazionale heet Corso Vittorio Emanuele. Op den hoek van de Via del Corso, in het Palazzo Buonaparte, houdt de Nederlandsche gezant bij het Italiaansche hof verblijf. Ook hij schijnt maar een deel van dit gebouw te gebruiken. Het overige is door kantoren en magazijnen

in beslag genomen. Het Nederlandsche wapen zocht ik aan den gevel te vergeefs.

Dit paleis is, wat zijn architectuur betreft niet bijzonder merkwaardig. Het Palazzo Grazioli en het Palazzo Altieri, die dan volgen, dagteekenen uit het laatst der 17e eeuw; voor dien tijd zijn zij bijzonder streng van vormen.

De groote kerk, met haar voorgevel naar een klein plein gekeerd, is de vermaarde Gesù, de voornaamste kerk der Jezuïeten, door Vignola ontworpen. Reeds te Bologna had ik dezen architect als een uiterst begaafd kunstenaar leeren waardeeren. Hier toont hij zich een scheppende geest.

Want de plattegrond, één beuk, die in een absis eindigt, geflankeerd door kapellen, waarvan er twee als het ware een kruisbeuk vormen, waaruit de koepel voortkomt, is het schema geweest, dat door al de latere bouwers van kerken werd gevolgd. Bij de beoordeeling van het interieur moet men bedenken, dat de rijke, misschien wel al te rijke versieringen pas in de 17e eeuw zijn aangebracht, en dat Vignola, had hij zijn werk kunnen voltooien, zeker aan soberder decoratie de voorkeur zou hebben gegeven.

Het is hier alles marmer, verguldsel en schilderwerk wat men ziet. Het gewelf van het schip en de koepel prikken met fresco's, die al de eigenaardigheden van den Barokstijl vertoonen. Daar zweven allerlei heiligen in fladderende gewaden. De schilderijen boven de altaren der zijkapellen hebben omlijstingen zoo rijk, dat zij daardoor haast op den achtergrond geraken.

De pracht bereikt haar toppunt niet aan het hoofdaltaar, dat den Verlosser gewijd is doch aan het altaar van den H. Ignatius, in den linker dwarsbeuk. De zuilen zijn hier van lapis lazuli en brons; bovenaan is de H. Driëenheid verbeeld. Tusschen de figuren van God den Vader en Christus is de beroemde wereldbol van lapis lazuli gepaatst, die doorgaat voor het grootste stuk van dezen kostbaren steen dat bekend is.

Overal is de rijkdom dus gezocht in de grondstoffen, en hierin onderscheidt zich de 17e eeuw van hare voorgangers, die aan eenvoudiger materialen genoeg hadden. Moet daarom nu aan het interieur alle waarde ontzegd worden, zooals de schrijvers over kunstgeschiedenis doen? Ik geloof, dat zij dwalen. Want de kerk heeft wel het karakter van haar tijd; zulke rijke decoraties vielen toen in den smaak. De kunstenaars, die ze maakten, waren mannen van groot talent, en wij doen al heel dwaas, als wij hun werk minachten, alleen omdat het anders is dan dat van vroeger.

Wanneer men nu den Corso Vittorio Emanuele volgt, dan ziet men weldra den koepel van Sant' Andrea della Valle, een kerk, die hetzelfde systeem der Gesù vertoont, doch minder rijk versierd is. Een schilder uit de school van Bologna, Domenichino, heeft in den koepel fresco's aangebracht, die de vier evangelisten voorstellen, en terecht beroemd zijn. Om de hoofdfiguren zijn nog allegorische vrouwen en kinderen geschikt. Wanneer men de spieren wat forscher de houdingen wat overdreven vindt, ja het geheel misschien meer heidensch dan christelijk oordeelt, dan moet men bedenken, dat het geloof dier dagen in zulke voorstellingen behagen schepte en bevrediging vond.

Aan de overzijde volgt nu een der vermaardste gebouwen van Rome, het Palazzo Massimi alle Colonne. Baldassare Peruzzi is de ontwerper. Vroeger stond het aan een nauwe, kromme straat, en het moet toen, wat zijn gevel betreft, beter voldaan hebben dan

thans. Het open portiek met zuilen lijkt nu kinderachtig, in verhouding tot de omgeving ten minste. Het paleis is bewoond, en dus niet te bezichtigen, maar op de binnenplaatsen heeft men vrijen toegang. Van de onregelmatigheid, die het bouwterrein heeft, merkt men hier niets. Peruzzi zette zijn plattegrond uitstekend in elkander. Zijn details, ofschoon eenvoudig, hebben toch wel distinctie; zeer eigenaardig is de aanleg van de galerijen om de groote binnenplaats. Op de Dorische zuilen rusten namelijk tongewelven, die door de hoofdstellen gedragen worden. Deze tongewelven zijn met bijzonder rijke stucwerken versierd, en zij openen zich door langwerpige vensters, naar de binnenplaats.

Tegenover dit gebouw ligt het Palazzo Linotte, eveneens door Baldassare Peruzzi ontworpen. De gevel is ten deele in rustiekwerk behandeld, en de vensters hebben kroonlijsten en frontons. Terwijl dit paleis slechts zeer bescheiden afmetingen heeft, is daarentegen de iets verder liggende Cancellaria een reusachtig gebouw. Beide paleizen hebben echter in zoverre overeenkomst, als zij een meer Florentijnsch dan Romeinsch karakter bezitten. Peruzzi was uit Siena afkomstig; Bramante, die de Cancellaria ontwierp, uit Urbino. Het is echter aanstonds te zien, dat zij zich onder den invloed der Florentijnsche architecten moeten hebben gevormd.

De Cancellaria is een paleis, dat een groote kerk, San Lorenzo in Damaso bevat. Van buiten is dit niet te zien, want de architectuur, rustiekwerk met Korinthische pilasters op de beide bovenste verdiepingen, zet zich ook voort daar waar zich de kerk bevindt. Maar Vignola heeft de kerkingang van een fraai portaal voorzien, Domenico Fontana vertoonde zijn kunst aan den ingang van het paleis zelf. Vignola is beter in overeenstemming met de architectuur gebleven dan zijn valgenoot.

Bramante heeft zich van bijzonder fijne details bediend. Hij ontwierp dit paleis vóór 1495, toen hij nog te Milaan werkzaam was, en meestal slechts kleine gebouwen had uitgevoerd. Bij een gevel als deze, bijna 90 M. lang en wellicht 25 M. hoog, zouden meer sprekende vormen beter voldaan hebben. Volgens een opschrift in een der friezen heeft „Raphael Riarius Savonensis“ het gebouw gesticht. In één opzicht wijkt het van de Florentijnsche scheppingen af. De bovenste kroonlijst toch is niet in verhouding tot den geheelen gevel, doch slechts in overeenstemming met de bovenste pilasterorde ontworpen. Daardoor is zij te onbetekenend, ofschoon Bramante haar van consoles voorzien heeft. De binnenplaats met haar arcades maakt een grootschen indruk.

Een weinig verder trekt de gevel van Santa Maria della Vallicella, de Chiesa Nuova, door den H. Filippo Neri in 1550 gesticht, mijn aandacht. Martino Lunghi is de ontwerper. Hij heeft zich niet om den basilikalen aanleg van de kerk bekommerd, doch aan het geheel de volle hoogte van den middenbeuk gegeven. De omlijstingen der portalen zijn in den geest van den Barokstijl. Het geheel wordt afgedekt door een kolossaal frontispies. De kerk is van binnen rijk met stuc versierd. Het klooster, dat bij de kerk behoorde, doch thans voor wereldlijke doeleinden wordt gebezigd, is door Francesco Borromini sinds 1650 gebouwd. Er is misschien geen architect geweest, die door het nageslacht zoo werd miskend als deze. Borromini geldt als den bederver der bouwkunst, omdat hij een zeer persoonlijke opvatting had, en zich van de bestaande overlevering had losgemaakt. Doch hij was inderdaad een ongewoon gemaal man, die door zijn tijdgenooten zeer werd bewonderd. De venster-

omlijstingen van den kloostergevel geven, niet minder dan het uit rechte en gebogen lijnen samengesteld fronton, van zijn groote vindingrijkheid blijk.

Een reis naar Rome is wel geschikt om den architect van het vooroordeel tegen het werk der 17e en 18e eeuw af te helpen. Hoe is dat vooroordeel ontstaan? De Duitschers, die over kunst schreven, eindigden hun beschouwingen met de helft der 16e eeuw, wat de bouwkunst van Italië betreft. Zoo zij, wat volgde, nog vermeldde, dan was het slechts, om er in weinig woorden hun afkeer van te kennen te geven. Maar wie Rome bezocht heeft, oordeelt anders; hij keert terug vervuld met bewondering voor de groote talenten, die, tot in het laatst der 18e eeuw, elkander daar onafgebroken hebben opgevolgd.

Zoo was ik dan weer aan den Tiber gekomen. Het liep tegen vijf uur, en ik besloot, nog een bezoek aan de St. Pieterskerk te brengen. In den Borgo Nuovo was het nu veel minder druk dan 's morgens, ofschoon er nog altijd heel wat pelgrims op de been waren. Er was nu meer gelegenheid eens rond te zien. Ongeveer in het midden der nauwe straat verheef zich Bramante's Palazzo Giraud, in zijn architectuur een herhaling, doch op kleiner schaal, van de Cancellaria. De binnenplaats heeft geen zuilen, doch vierkante pijlers. Het is jammer, dat de toegang naar deze binnenplaats in de 18e eeuw naar den smaak des tijds werd veranderd.

En andermaal vertoonde zich de Piazza di San Pietro, nu zonder de opdringende scharen der pelgrims, maar toch altijd nog met heel wat verkeer.

Wanneer ik te Rome de baas was, dan liet ik de huizen tusschen den Borgo Nuovo en den Borgo Vecchio wegbreken, om zoo een breeden weg te verkrijgen, die de Piazza di San Pietro met den Tiber verbindt. De St. Pieterskerk zou dan veel meer effect maken. Want hoe groot het plein ook is, als men tegen de huizen aan de overzijde gaat staan, ziet men van den koepel der kerk bijna niets. Dat, op de fotografien althans, een stuk van den koepel zich vertoont, komt daardoor, dat de toestellen op de daken der huizen geplaatst werden.

De kolonnaden van Bernini zijn wel mooi; zij doen den gevel der kerk goed uitkomen. Ook de obelisk en de beide fonteinen voldoen uitstekend. Maar het Vaticaan doet schade aan het effect. Want de hooggelegen gebouwen, die dit paleis vormen, hebben, van het plein gezien, niets decoratiefs.

De schrijvers die de geschiedenis der beeldende kunsten hebben te boek willen stellen, spreken zonder onderscheid een zeer afkeurend oordeel uit over den gevel van de St. Pieterskerk. En er zijn op deze schepping van Carlo Maderna wezenlijk gegronde aanmerkingen te maken. Het attiek, met zijn beide eindbekroningen en zijn al te groote verscheidenheid van vensters, die met minder groote verscheidenheid van de openingen, tusschen de reusachtige Korinthische orde zijn aangebracht, dit alles werkt storend.

Maar, wanneer men daar zoo op het plein staat, en deze opmerkingen maakt, dan rijst tevens de vraag hoe de gevel dan wel had moeten gemaakt worden, om deze gebreken niet te vertoonen. Maderna was niet vrij, en door de groote lijnen van Michelangelo's koepel aan banden gelegd. Hij heeft zich in vele opzichten aan den gevel, die door Michelangelo geprojecteerd was, gehouden. De wensch van den paus om boven de eigenlijke voorhal, een loggia te hebben, belette het volledig uitvoeren van dit oorspronkelijke plan.

Reeds in de 17e eeuw zag men in, dat aan den gevel wat ontbrak. Bernini breidde hem met twee

traveën uit, en wilde daarop torens plaatsen. Een daarvan, naar de zijde van het Vaticaan, kwam gereed, doch moest weer worden afgebroken, omdat de fundamenteën te zwak bleken. Deze torens zouden zeker tot verhooging van het effect hebben bijgedragen.

De voorhal van de St. Pieterskerk is het gebouw wel waardig. De muren zijn met Ionische zuilen en pilasters versierd. Een bijzonder rijk gewelf dekt het vertrek. Aan de beide zijden vindt men paviljoens, door een hek van de hal gescheiden; daarin zijn ruitersandbeelden uit de 17e eeuw geplaatst, die de reusachtige verhoudingen der zaal goed doen uitkomen.

Ter gelegenheid van het jubeljaar is de porta santa, de noordelijkste van de vijf ingangen der kerk, die, sinds Leo XII haar in 1825 toemetselde, gesloten bleef, door Leo XIII weer geopend. Boven dezen ingang is vermeld, wanneer jubeljaren gevierd werden.

De geloovigen knielen op den drempel, velen kussen hem zelfs. De minder geloovigen gaan zonder dit ceremonieel de kerk binnen, langs twee dorpelwachters, in witte koorhemden.

Er is veel kwaad van het inwendige der Pieterskerk gezegd. Maar ik wil wel erkennen, dat het grooten indruk op mij maakte. De kerk is misschien geen kerk, zij is mogelijk meer een gedenkteken, maar zij is een meesterstuk. Het gebouw is grootsch, maar niet hinderlijk kolossaal; het is versierd, maar zonder overlading. De tongewelven, de koepel zijn prachtig van verhoudingen. De vergulde caissons, de engelen van wit marmer, de praalgraven, alles past uitstekend bijeen. Zelfs de tabernakel van Bernini, waarover de kunstbeschrijvers zich altijd zoo verontwaardigd toonen, deelt in mijn bewondering, nu de zonnestralen, die door den koepel vallen, hem vergulden.

Een stichtende werking heeft dit inwendige echter niet. Vele pelgrims uit het noorden, gewend aan de geheimzinnige schemering hunner middeleeuwsche kerken, zullen zich in deze helderheid, deze haast heidensche pracht slechts weinig gesticht hebben gevoeld.

De kerk is zoo groot, dat men er niets van merkt, of er hier of daar dienst gedaan wordt. Zelfs de ruwe houten tribunes, die bij de plechtigheid van heden morgen gebruikt zijn, om den gunstelingen van het Vaticaan een zitplaats te verschaffen, merkt men haast niet op. Stoelen, banken of andere zitplaatsen ontbreken overigens geheel.

Vóór het altaar van Bernini leidt een breede marmere trap naar de crypta, waar de sarcophag van den H. Petrus staat. Tal van zilveren lampen branden daar. De pelgrims liggen op de knien. En als zij hier hun gebeden verricht hebben, dan gaan zij naar het bronzen beeld van den heilige, dat onder een baldakijn tegen den noordoostelijken pijler van den koepel is geplaatst. De heilige is in brons gegoten en zit op een stoel van wit marmer. De rechtervoet steekt iets buiten het voetstuk uit, dat ongeveer 1.40 M. hoog is. Sinds eeuwen reeds zijn de geloovigen gewoon de groote teen te kussen, en het brons is door die voortdurende huldebetuigingen reeds zeer afgesleten. Het beeld gaat door voor een werk uit den oud-christelijken tijd. Maar inderdaad is het een voortbrengsel van de 12e eeuw, en eerder een afbeelding van Christus dan van den apostel.

De kerk bevat talrijke kunstwerken. Michelangelo's vermaarde Pieta is in een kapel aan de noordzijde, boven een altaar geplaatst. De verlichting laat veel te wenschen over, en de twee bronzen engeltjes, die Maria een krans opzetten, zijn toevoegsels, die hoe

eer hoe liever verwijderd behoorden te worden. De grafteekenen der pausen, die overal tegen muren of pijlers geplaatst zijn, geven een overzicht van de beeldhouwkunst van de 15e tot de 19e eeuw. Gregorius XVI is de laatste paus, die hier begraven ligt. Want het stoffelijk overschot van Pius IX werd in San Lorenzo buiten de veste bijgezet.

Antonio Pollajuolo, de Florentijn, opent de rij met de grafteekenen voor Sixtus IV en Innocentius VIII. In de bronzen beelden herkent men den invloed van Donatello. Zij zijn misschien wat al te hard van lijnen, doch karakteristiek gedaan.

Het monument voor Paulus III is een werk van Guglielmo della Porta, die een volgeling van Michelangelo was. Twee vrouwefiguren in liggende houding, zijn bijzonder fraai. Het moet worden betreurd dat men een der twee, omdat zij wat weinig gekleed was, in een zinken draperie heeft gehuld.

Reeds geheel in den Barokstijl is het grafteeken voor Gregorius XIII, dat in het laatst der 16e eeuw werd gemaakt. Ook hier zijn weer twee vrouwen naast de eigenlijke tombe geplaatst, doch nu in fladderende gewaden gehuld. In denzelfden geest is het monument voor Urbanus VIII en dat voor Alexander VII, beiden door Bernini. De houding der figuren is eenigszins theatraal, de spieren der mannen komen sterk uit, terwijl de vrouwen zich door een weekke zinnelijkheid onderscheiden. Deze opvatting blijft bestaan tot ver in de 18e eeuw. Zelfs het monument van Benedictus XIV, die in 1758 stierf, is nog in dien geest, maar het grafteeken voor Clemens XIII is in een gansch anderen trant. Canova heeft het gemaakt. De decoratieve behandeling van vroeger is nu achterwege gebleven, ook de symmetrie werd verlaten. Links staat een vrouw, die het geloof moet voorstellen. Haar gezicht heeft die zoet-sentimentele trek, waaraan men Canova's werk aanstonds herkent. Rechts zit een niet minder sentimenteel jongeling, die een fakkel uitdooft. Het best is wel de knielende figuur van den paus, die het monument bekroont. De monumenten van Pius VII en Gregorius XVI zijn in denzelfden geest behandeld.

Het ging nu tegen den avond. Ik nam een rijtuig, om de pantoffelparade langs het Corso en den Monte Pincio mede te maken. Het was daar zó vol, dat de rijtuigen slechts langzaam vooruit konden komen. Voor het café Aragno vooral heerschte veel drukte. Op het trottoir zaten dames en heren ijs te eten, omgeven door een menschenmassa, die het eten met belangstelling gadesloeg.

Eindelijk kwam de Piazza del Popolo in het gezicht, een der meest bekende pleinen van Rome, dat ik later nog eens ben gaan bezien. En nu ging het rechts om, den Pincio op, waar zoo mogelijk nog meer rijtuigen en voetgangers waren. De heuvel is fraai beplant en van het terras geniet men een der heerlijkste gezichten op de eeuwige stad. Een militaire kapel gaf eerst Schubert's „Rosamunde“, daarna een fantasie op „Lohengrin“ ten beste. Doch niemand luisterde er naar. De naar den laatsten smaak gekleede heeren hadden het veel te druk met de wel modern, maar wat opzichtig uitgedoste dames, dan dat zij aan de muziek eenige aandacht zouden hebben kunnen schenken.

Ook voor het prachtige panorama, dat naar het westen toe zich opende, had niemand oog. En toch teekende de St. Pieterskoepel zich daar reusachtig tegen den avondhemel af, geflankeerd door den Engelenburg en den Monte Mario, terwijl, meer op den voorgrond, kerken en huizen een uiterst schilderachtig geheel vormden.

Langs de villa Medici, den zetel van de Academie de Rome, wandelde ik nu naar Santa Trinita dei Monti, om het zingen der nonnen te hooren. Toen ik echter de kerk, die stampvol was, binnentrad, liep de dienst reeds ten einde. De menschen gingen naar buiten, en toen ik bij het vermaarde fresco van Daniele da Volterra, de afneming van het kruis, gekomen was, en daar een vluchtige blik op had geworpen, werd ook mij beduid, dat de kerk gesloten zou worden en ik mij had te verwijderen. Zooveel zag ik, dat het werk zeer door den tijd geleden heeft. Maar het is toch wel merkwaardig, want Michelangelo heeft het ontwerp gemaakt en Rubens heeft er zich op geïnspireerd voor de beroemde schilderij te Antwerpen.

Ik daalde nu de Spaansche trap af, om weer het Corso te bereiken. En ik bewonderde dit achttiende eeuwse werk, waarbij op zoo meesterlijke wijze gebruik is gemaakt van de ongelijkheden, die het terrein opleverde, om door terrassen, balustrades, obelisken en vazen een even monumentaal als decoratief effect te bereiken. Innocentius XIII, die dit werk door Alessandro Specchi liet uitvoeren, heeft Rome een zijner schoonste gedenkteekenen geschonken.

Den volgende dag had ik voor een bezoek aan het Vaticaan bestemd. De verzamelingen zijn echter pas te tien uren toegankelijk, en zoo had ik een paar ochtenduren beschikbaar, die ik gebruikte, om de buurt, tusschen de Piazza Colonna en den Tiber te doorkruisen.

Het eerst richtte ik mijne schreden naar het langwerpige plein, als Piazza Navona bekend. De weg daarheen leidt langs de Sapienza, de universiteit van Rome, in het laatst der 16e eeuw door Giacomo della Porta gebouwd. De vertrekken zijn om een langwerpige binnenplaats geschikt, en de vormen eenvoudig doch waardig. Maar Borromini, die een halve eeuw later de kerk Sant' Ivo aan dit ensemble toevoegde, sloeg een gansch ander accoord aan. De kerk vormt in plattegrond een gelijkzijdigen driehoek, welks hoeken door nissen vervangen zijn; tegen ieder der zijden is een diepere nis aangebracht. De koepel rust op een trommel, die in plattegrond uit zes cirkelsegmenten werd samengesteld en draagt een rijkversierde lantaarn, met een schroefvormig gewonden spits daarop. Het geheel is rijk en schilderachtig, en een der meest oorspronkelijke werken der 17e eeuw. En toch wordt in de kunstgeschiedenis deze kerk of niet genoemd, of met een enkel woord als barok gebrandmerkt!

(Wordt vervolgd.)

UIT PARIJS.

WelEd. Gestr. Heer!

Tot dusverre heb ik U.E. nog niet veel van het eigenlijk congres medegedeeld. Het tochtje naar Chantilly was mij best bevalen, doch ik begreep, dat dit niet tot de congreswerkzaamheden gerekend kon worden. Later bemerkte ik, dat werken op een congres heel wat anders wil zeggen.

Mijn collega, mede-congreslid, kwam mij den volgende dag halen en wij stapten naar de Ecole des Beaux-Arts. Vreemd dat wij dit gebouw, waarnaar ik zoo had moeten zoeken, nu zoo gemakkelijk vonden. Het ei van Columbus!

Als ik mijn collega, die zijn talen uitstekend machtig bleek, niet gehad had, was er van mijn congreswerkzaamheid zeker bedroefd weinig terecht gekomen. Wij waren reeds bijzonder vroeg in de zaal, waar ik twee dagen geleden den slaap des rechtvaardigen sliep, totdat ik zoo onzacht daaruit gewekt

werd. Wij bekeken de beschrijving eens, die daar door zekeren Paul Delaroche is aangebracht. Dit schilderwerk wordt heel mooi gevonden, maar ik moet zeggen, dat ik die naakte juffrouw op haar hurken daar onder al die heeren wel wat ongepast achtte. Zoo iets zou men bij ons niet toelaten.

De zaal begon zich langzamerhand te vullen; ik werd voorgesteld aan een heer, die secretaris van het congres scheen, en die den mij wat zonderling klinkenden naam van Poupinel droeg. Hij zei eenige vriendelijke woorden tegen mij, en ik maakte mijn deftigste buiging.

Nu gingen wij aan het werk, en hard ook. Wie nooit op een congres geweest is, weet niet wat werken is. Men gaat zitten, luistert naar redenaars, juicht toe, als daartoe het sein wordt gegeven en zorgt vooral, niet in slaap te vallen. Oppervlakkig beschouwd, lijkt dit alles heel gemakkelijk. Maar ik verzeker U.E., dat het zwaar werk is. Ik dacht aan de kerk van de plaats mijner inwoning. Daar kan ik domine best verstaan, en toch overkomt het mij wel dat ik indommel, en pas weer wakker word, als de collectant met zijn zakje komt.

Hier verstond ik niets, omdat ik helaas geen vreemde talen machtig ben. Maar mijn collega, die voor geen tien taalmeesters uit den weg gaat, kon de redenaars ook al niet volgen, daar de zaal zoo galmde zei hij. En nu was ons werk om wakker te blijven. Bemerkte de een, dat de ander zat te knikkebollen, dan had een kleine ribbenstoot het gewenschte effect.

Zooveel verstond mijn buurman, dat men het had over het onderwijs in de bouwkunst. Dit is een zeer belangrijk onderwerp; daar ik 's wintersavonds eenige jongelui rechtlijnig teekenen leer, was het ook voor mij van gewicht. Dubbel jammer is het dan ook, dat de acoustiek van de zaal zoo slecht was, en mijn taalkennis zoo gering.

Eindelijk waren de werkzaamheden afgelopen. Een laatste applaus, en wij gingen naar een andere zaal, waar de ontwerpen voor den „Prix de Rome“ tentoongesteld waren. Een zekere Bigot, waarschijnlijk nog familie van den bekenden acteur, die verleden winter in het Nut onzer stad optrad, had dien prijs behaald.

Ik wilde wel, dat ik mijn jongelui bij mij had gehad. Dat zijn nog eens teekeningen! Wat netjes is alles gelijnd, en hoe keurig gewassen! Daar kunnen de hedendaagsche knoeiers en flodderaars een puntje aan zuigen. En niets van nieuwen stijl ook, gelukkig. De ouden zijn nog in eere aan deze school, dat is duidelijk te zien.

Des middags gingen wij naar de Sorbonne. Ik vertelde mijn collega, dat ik daar al geweest was, en onder welke omstandigheden. Men bracht ons nu naar andere vertrekken; ik herinner mij een groote zaal, veel gelijkend op onze congreszaal, ook beschilderd. Maar hier zijn de figuren nog bleeker en ook magerder. Dit wordt nu erg mooi gevonden, want het is de laatste smaak. De schilder heeft zeker niet veel geld voor deze schilderij gehad, en daarom liet hij alles onaf, om verf te sparen. Verscheidene gedeelten hebben per M2. zeker niet meer dan f 0.90 gekost, denk ik.

Voor den volgende dag, zei mijn collega, was het onderwerp „goedkope woningen“ aan de orde gesteld. Dit was nu juist iets voor ons. Want op kleine plaatsen is er altijd vraag naar goedkope huizen. En ofschoon ik geloof, dat het haast onmogelijk is, goedkoop te bouwen dan ik doe, wil ik toch altijd graag mijn minderheid erkennen. Wij zochten dus bij tijds een plaatsje vooraan, en spraken af, dat mijn collega

mij de belangrijkste mededeelingen zou vertalen.

Een eerwaardig heer, met kaal hoofd en een ridderorde, ging in den voorzittersstoel zitten. Mijn collega zei, dat dit nu de beroemde Doctor Cuypers was. Het deed mij genoegen, dat de waarde van Holland op bouwkundig gebied dus erkend werd. Maar nog meer voelde ik mij gestreeld door het feit, dat een zó hooggeplaatst persoon zich wel met goedkope woningen wilde bezig houden. Wat is den grooten man te klein?

Ik ben uit den hemel gevallen. Want mijn collega zei mij al heel gauw, dat men het niet over goedkope gebouwen, maar over restauratie van kerken en kasteelen had. Nu begreep ik, waarom Doctor Cuypers voorzitter was. Die heeft bij ons al alles wat los en vast was, gerestaureerd. Een mannetje als ik komt voor zulke restauraties niet meer in aanmerking. Vroeger heb ik van kerkvoogden nog al wat te doen gehad. Doch ik ben er uit, en voorgoed. Want zij krijgen nu subsidie uit Den Haag, en moeten nu ook naar de Haagsche pijpen dansen. Dominé vindt het maar half goed, dat zij onze kerk nu zoo Rooms maken. De man moet echter zijn mond houden, want hij heeft een groot gezin.

Zoodra er een geschikt oogenblik was, hebben wij ons verwijderd, en zijn samen naar de tentoonstelling gegaan.

Vrijdag hebben wij ons best vermaakt. Toen zal het „werk“ ook wel in den smaak van de andere congresleden zijn gevallen. Het begon met een vertooning van lichtbeelden, erg aardig. In de donkere zaal moeten ook eenige vrouwelijke architecten zijn geweest, ten minste ik hoorde af en toe duidelijk het geluid van kussen. Mijn collega geloofde evenwel dat een grappenmaker ons beet had.

Had ik toen al aan Bamberg of Basch gedacht, 's middags in het Palais des Illusions en 's avonds bij het Palais Lumineux werd het mij duidelijk, dat onze illusionist maar een kruik is, vergeleken bij zijn buitenslandsche vakgenooten.

De receptie bij den President der Republiek heb ik niet meer bij kunnen wonen, want ik moest vóór Maandag weer thuis zijn. Van de tentoonstelling zal ik U.E. later misschien nog wat berichten. Het congres is uitermate belangrijk geweest. Wij hebben de bouwkunst een heel eind vooruit gebracht en daaraan met ijver te hebben medegewerkt is de trots en de glorie van

U.E. dv. dienaar

PIETER SPA PZ.

WORTHINGTON STOOMPOMPWERKTUIGEN.

De Worthington Pumping Engine Company van New-York, de grootste fabriek van stoompompwerktuigen der wereld, en van welke verscheidene machines hier-te-lande reeds in werking zijn, heeft nu door bemiddeling van haren directeur voor de zaken in Nederland, den heer Fred. Stieltjes te Amsterdam, een overeenkomst gesloten met de Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwagematerieel te Amsterdam voor de vervaardiging van de groote stoompompwerktuigen voor waterleidingen hier-te-lande en voor het buitenland.

Het tot stand komen van deze vereeniging van de groote Amerikaansche Maatschappij en de Nederlandsche Fabriek van Werktuigen en Spoorwagematerieel, zal zonder twijfel van invloed zijn op de ontwikkeling van de Nederlandsche industrie.

Als eerste order ontving de Nederlandsche Fabriek

van Werktuigen en Spoorwegmaterieel reeds dadelijk de opdracht tot vervaardiging van 20 Worthington Triple Expansion High Duty Pompwerktuigen, ieder tot een gewicht van ongeveer 80.000 kilogram, en eene gezamenlijke waarde van bijna een miljoen gulden.

Deze pompwerktuigen zijn bestemd voor groote waterwerken in het buitenland.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-GRAVENHAGE. In de zaal van het Schilderkundig Genootschap „Pulchri Studio“, is zonder eenig officieel vertoon, de 25ste tentoonstelling van teekeningen der Hollandsche Teekenmaatschappij geopend.

Een groot gezelschap dames en heeren — voornamelijk uit de kunstenaarswereld — woonde de opening bij. De inzendingen zijn dit jaar bijzonder talrijk; er zijn niet minder dan 125 stukken, waaronder verscheiden van leden uit het buitenland.

De werken van wijlen Mevrouw Bilders van Basse zijn, als laatste hulde aan de overledene, van rouwfloers omgeven.

Volgens sommige couvanten zullen van de 75.531 inzendingen op de Parijse tentoonstelling 43.790 bekroond worden.

Een onderscheiding is 't op die manier niet bepaald meer

AMSTERDAM. Te gelijk met de begroting voor 1901 hebben B. en W. een voordracht ingediend tot stichting van een centrale inrichting voor levering van elektrischen stroom.

Op grond van een uitvoerig technisch rapport van den directeur van het gemeentelijk elektrisch bedrijf, den heer Reusing, stellen B. en W. voor:

het bestaande tramnet van 30 KM. lengte te doen inrichten voor elektrische beweegkracht, volgens het trolley-systeem, onder voorbehoud dat voor het midden der stad een ander stelsel worde toegepast, het stelsel-Dinto, indien dit zoowel voor het trambedrijf als voor het gewone straatverkeer voldoende veilig blijkt te zijn;

een centralstation te doen bouwen voor het opwekken van den voor het trambedrijf benodigden gelijkstroom, en tevens voor het opwekken van draaistroom voor verlichting en beweegkracht, voorloopig voor een capaciteit van 8000 P.K., waarvan terstond op te stellen 6000 P.K.;

voor verlichting en beweegkracht een kabelnet te doen aanleggen, voor hooge en lage spanning, voor 25.000 gelijktijdig brandende lampen;

als plaats voor het centralstation te bestemmen een deel van het terrein van het oude Entrepôt;

en voor de genoemde werken toe te staan te-zamen 6½ miljoen.

— De eere-tentoonstelling Johannes Bosboom in de lokalen der Maatschappij „Arti et Amicitia“ is geopend. Het doel: het geven van een overzicht van Bosboom's werken, moet bereikt zijn. Er zijn 225 nummers, schilderijen en teekeningen, bijeen.

LEEWARDEN. In de Raadsvergadering van 12 Juni j.l. schonk de directie van de Onderlinge Brandwaarsborg-maatschappij aan deze gemeente een bedrag van hoogstens 15.000 voor de aanschaffing van een voldoende getal nieuwe handbrandspuiten, met bijbehorende gummi-slangen en verdere voor de brandweer gewenschte inrichtingen.

Nu te Parijs een speciale tentoonstelling wordt gehouden van alles wat op de brandweer betrekking heeft, zijn, met goedvinden van Burg. en Weth., de heeren H. H. Kramer, opperbrandmeester; W. Bekker, adjunct-opperbrandmeester, en G. Assman A., brandmeester, naar Parijs vertrokken, ten einde de daar tentoongestelde brandweer-middelen in oogenschouw te nemen en daarvan aan Burg. en Weth. verslag uit te brengen.

GRONINGEN. In de Raadszitting van j.l. Zaterdag deelde de voorzitter mede, dat de Minister van Binnenlandsche Zaken voornemens is aan H. M. de Koningin voor te stellen om in deze stad niet minder dan vier kamers van arbeid te stichten, namelijk een voor de confectie, een voor de drukkers, een voor de bakkers en een voor de bovers.

Tegen zulke groote plannen van een Minister mag een gemeentebestuur weinig of niets lebragen, al weet het vooraf dat de belasting betalende ingezetenen daarvan de dupe worden. Slechts hebben Burg. en Weth. „met de meeste bescheidenheid“ in het midden gebracht dat ze alleen maar wenschen dat die kamers van arbeid zich niet zullen bemoeien met de zaken, welke de gemeente drijft.

Wij gelooven niet dat die bescheiden wensch verwezenlijkt zal worden, omdat nog altijd die houten paaltjes om de beweste hoofd-wacht naar den hemel staan te staren, en dus de kwestie tussen den Minister en het gemeentebestuur blijkaar nog niet is opgelost. 't Is niet onmogelijk dat Z. Ex. wacht tot al die kamers van arbeid hier zijn opgericht, opdat dan door deze beslist wordt of vanwege het Rijk een stuk grond aan den publieken dienst mag onttrokken worden, dat eeuwen lang voor het openbaar verkeer werd gebruikt. Het groote? niet van die kamers zoede dan meteen kunnen blijken, en het publiek dat daaraan zoeg twijfelt, zou door de oplossing van deze kwestie een pak van het hart vallen.

NIMEGEN. De „Ned. Vereeniging voor Locaalspoorwegen en Tramwegen“ houdt op 24 dezer haar algemeene vergadering, waarin o. a. verslag zal worden uitgebracht over de commissie, belast met de vorming van een collectief pensioenfonds voor de vaste beamten van alle locaalspoorweg- en tramweg-ondernemingen in Nederland.

WILDERVANK. Door den Gemeenteraad is met algemeene stemmen aan de heeren J. P. Hazen, ingenieur en E. A. Keizer, beiden te Groningen, concessie verleend voor den tijd van twintig jaren voor de exploitatie van een waterleiding.

Hierdoor is voor de gemeenten Veendam, Hoogezand en Wildervank de waterleiding-exploitatie gecombineerd.

— Aflevering 8 van *De Natuur*, (uitgave van J. G. Broese te Utrecht), bevat:

Een reisje naar de Boven-Para in Suriname, door J. F. Pool. — De plantengroei der Alpen, door Dr. H. J. Calkoen. — Het ontstaan der windhoozen, door A. D. H. — Electromobielen en de elektrische avant-train, door H. V. — De telegraaf of telefontelegraaf, door Dr. A. van Hennekeler. — Rupsen, die kokers vervaardigen, door Dr. J. C. H. de Meijere. — De may-bouw in de Vereenigde Staten, door Dr. H. J. Calkoen. — De acetyleen-industrie op haar tegenwoordig standpunt (vervolg en slot), door Dr. L. Bleekrode. — Kakkerlakken, door Dr. J. E. Rombouts. — Resultaten der jongste onderzoekingen ter zee, door A. D. Hagdoorn. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Paanekoek. — Korte mededeelingen. — Boeksaankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij kon. besluit zijn benoemd: tot commandeur in de orde van den Nederlandschen Leeuw, Mr. L. P. M. H. baron Michiels van Verduynen, voorzitter van de centrale commissie voor de inrichting van de afdelingen van Nederland en de koloniën op de wereldtentoonstelling te Parijs en tot behartiging van de belangen der inzenders in die afdelingen, ingesteld bij koninklijk besluit van 6 Februari 1897 no. 13, tevens commissaris-generaal voor Nederland bij die tentoonstelling; tot commandeur in de orde van Oranje-Nassau, J. W. IJzerman, lid der centrale commissie voornoemd, voorzitter der bijzondere commissie voor de afdeling koloniën;

tot ridder in de orde van Oranje-Nassau, G. B. Hoojer, lid der centrale commissie voornoemd, onder-voorzitter-secretaris der bijzondere commissie voor de afdeling koloniën; zijn bevorderd:

tot officier in de orde van Oranje-Nassau, Mr. H. Zillessen, lid en secretaris, en Jhr. S. van Citters, lid en penningmeester der centrale commissie voornoemd;

en zijn benoemd: tot officier in de orde van Oranje-Nassau, D. baron van Asbeck, lid der centrale commissie voornoemd, tevens gedelegeerde van den commissaris-generaal voor Nederland te Parijs;

H. Bosboom, lid der bijzondere commissie voor de afdeling koloniën te 's-Gravenhage;

C. F. Stork, lid der firma Gebroeders Stork te Hengelo;

tot ridder in de orde van Oranje-Nassau:

Joh. Mitters Jr., architect te 's-Gravenhage;

F. K. L. Sluyterman, leeraar aan de Polytechnische School te Delft;

R. Bouwens van der Boijen, architect te Parijs;

Th. G. Schill, civiel- en bouwkundig ingenieur te Amsterdam;

allen leden van bijzondere commissien voor de tentoonstelling te Parijs;

C. M. Pleyte Wzn., te Leiden, lid der bijzondere commissie voor de afdeling koloniën;

H. Kikkert, te Vlaardingen, lid der bijzondere commissie voor de afdeling visscherij;

A. Verkerk, expeditie te Amsterdam.

P. Goedkoop Dz., directeur van de werf „Conrad“ te Haarlem;

A. F. Smulders, lid der firma A. F. Smulders te Ridderkerk, wonende te Brussel;

W. B. Smit, mede-directeur der naamloze vennootschap Electro-technische Industrie te Slikkerveer, gemeente Ridderkerk;

J. Maysken, directeur der Nederlandsche fabriek van werktuigen en spoorwegmaterieel te Amsterdam;

M. Bauer, kunstschilder te Hilversum;

Mej. M. Bosch Reitz, beeldhouwster te Amsterdam;

P. A. M. Boole van Hensbroek, lid der Vereeniging tot bevordering van de belangen van den boekhandel, te 's-Gravenhage;

Mr. C. Enschedé, lid der firma Joh. Enschedé en Zn. te Haarlem;

Mr. C. N. J. Moltzer, hoofd der firma Erven Lucas Bole te Amsterdam;

J. J. B. J. Bouvy, fabrikant van gebogen en geslepen glas te Dordrecht;

F. W. Braat, fabrikant van metaalwerken te Delft;

Mr. W. B. Buma, lid der commissie voor het tot stand brengen eener collectieve inzending der Frijsche nijverheid, te Leeuwarden;

J. T. J. Cuypers, architect te Amsterdam, lid der firma Cuypers en Co. te Roermond;

J. Jurrinank, directeur der Kunstaardewerk- en Porcelain-fabriek „Rozenburg“ te 's-Gravenhage;

A. Labouchère, hoofd der firma Joost Thooft en Labouchère te Delft;

G. Stevens, lid der firma W. Stevens en Zonen, tapijtfabrikant te Rotterdam;

J. L. Schouten, fabrikant van gebrand glas, te Delft;

G. A. D. J. B. van Kalken, lid der firma Janssen en Co. te Tilburg;

H. P. Mitters Sr., lid der firma H. P. Mitters en Zonen te 's-Gravenhage;

J. W. H. Borden, directeur der Rijksschool voor kunstnijverheid te Amsterdam;

W. C. Hoeker, hoofd der firma Hoeker en Zn., fabrikant van gouden en zilveren werken, jeweller te Amsterdam;

P. C. A. Prima, directeur der Stearinokaarsenfabriek „Apollo“ te Schiedam, te 's-Gravenhage;

is verleend de eere-medaille van de orde van Oranje-Nassau in zilver aan P. L. C. Koef de Gidta, uitvoerder van bouwwerken bij den aannemer J. P. J. Lorrie te 's-Gravenhage.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië zijn:

benoemd tot ingenieur 2e kl., de ambtenaren op non-activiteit F. H. van Kooten, J. F. Quant en H. Ch. J. Strengnaris, laatst die betrekking bekleed hebbende, en de waarnemende ingenieur S. C. P. van Muschenbroek; tot opzichter 1e kl. de ambtenaar op non-activiteit E. de Graaf, de opzichter der 3e kl. Ch. Butin

Hik; tot opzichter der 3e kl., de tijdelijke opzichter C. P. J. Terstappen;

belast met de waarneming der betrekking van ingenieur 3e kl., de ambtenaar op non-activiteit S. C. P. van Muschenbroek,

ingenieur 2e kl.; met de waarneming der betrekking van opzichter 2e kl., de ambtenaar op non-act G. Rapp, laatst opzichter 1e kl.

overgeplaatst van de residentie Kediri naar de residentie Samarang, de opzichter 2e kl. C. F. J. Hamel; van Soerabaja naar Kediri, de opzichter 1e kl. J. F. L. N. Fransz; bij de irrigatie-

afdeeling Brantas, van Longkong naar Modjokerto, de opzichter 3e kl. L. P. van Eekhout; van de directie naar de residentie Preanger-Regentschappen, de ingenieur 1e kl. J. K. E. Triebart;

van den gewestelijken dienst in de residentie Batavia naar de directie, de ingenieur 1e kl. L. J. C. van Es; van de directie naar den gewestelijken dienst in de residentie Batavia, de ingenieur 2e kl. F. van Kooten; van de residentie Preanger-Regentschappen naar het gouvernement Atjeh en onderhoorigheden, de opzichter 2e kl. L. M. J. Koremans; van de residentie Benkoelen naar de residentie Preanger-Regentschappen, de opzichter 2e kl. A. Mayboom; van de residentie Bantam naar de residentie Bankoelen, de opzichter 2e kl. J. Halbsch; van de residentie Madoera naar de residentie Soerabaja, de opzichter 2e kl. J. Brouwer;

geplaatst in de residentie Bantam, de benoemde opzichter 3e kl. F. M. Igen;

toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeeling Serang, met Gadong als standplaats, de opzichter 3e kl. H. C. van der Veen; aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling voor de werken ter verbetering van de bevoeling der districten Waroedjoeng en Kertosono (residentie Kediri), de ingenieur 3e kl. E. J. C. van Zuylen; aan den chef der irrigatie-afdeeling Brantas met Longkong als standplaats, de opzichter 1e kl. E. de Graaf; met Kediri als standplaats, de ingenieur 3e kl. O. E. Rappard; aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling, de aspirant-ingenieur J. A. Roukens;

geplaatst in de Preanger, de waarn. opzichter 2e kl. G. Rapp.

— Bij de Staatspoorwegen op Java zijn:

benoemd tot opzichter 3e kl., de onderopzichters 1e kl. B. Hall en W. F. A. Brauns; tot onderopzichter 1e kl., de idem 2e kl. F. J. Coenraad en A. Dinabach; tot tijdelijk onderopzichter 2e kl., de idem 3e kl. J. E. V. A. Bouwer;

overgeplaatst van de wester-naar de oosterlijnen, de opzichter 3e kl. B. E. S. Brender à Brandie;

gedetacheerd bij de exploitatie der westerlijnen, de tijdelijke onderopzichters 1e kl. van den aanlegdienst J. E. van Haack en B. C. A. van der Hoeven; bij den aanleg der lijn Kalisat-Banjowangi, de opzichter-machinist 2e kl. K. Patrick;

belast met de waarneming der betrekking van opzichter-machinist 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit C. Leeflang en geplaatst bij de exploitatie der Oosterlijnen.

— Bij den dienst van het mijnwezen:

benoemd tot ingenieur 1e kl. W. G. Ribbins, thans belast met de waarneming der betrekking; tot ing. 2e kl., de ing. 3e kl. E. Middelberg.

— Bij het houthuizen op Java en Madoera zijn:

benoemd tot opnemer D. J. Haaxman en F. W. Davis, thans leerling-opnemer.

— Bij de normaalschool te Batavia is benoemd tot leeraar in het handteekenen A. F. G. Becker.

— Bij kon. besluit van 8 Augustus zijn, met ingang van 1 September, bevorderd tot opzichter van den Rijkswaterstaat der 1ste kl. J. K. Messer, thans 2e kl.; tot opzichter 2de kl. A. Maas, thans 3e kl., en tot opzichter 3e kl. M. F. Oortgijzen, thans 4de kl.

— Benoemd tot opzichter over de rechtgebouwen, gevangenissen en rijksopvoedingsgestichten L. de Vries, tijdelijk opzichter.

— Bij beschikking van den Minister van Binnenlandsche Zaken is, voor het tijdvak van 1 September 1900 tot en met 31 Augustus

1901, benoemd tot assistent voor de bacteriologie aan de Polytechnische School te Delft, A. van Delden; en voor hetzelfde tijdvak aan genoemde school:

J. H. van Seters, civiel-ingenieur te Delft, voor de waterbouwkunde;

J. M. G. Scheffer, werktuigkundig ingenieur aldaar, voor de toegepaste natuurkunde;

H. ter Meulen, technoloog aldaar, voor de scheikunde;

F. J. H. M. Thijss, civiel-ingenieur aldaar, voor de geodesie, het landmeten en waterpassen;

J. J. A. de Groot, werktuigkundig ingenieur te Delft, voor de beschrijvende meetkunde;

E. J. Kuiper, civiel-ingenieur te Delft, voor de beschrijvende meetkunde;

W. A. Piets, civiel-ingenieur te Geldrop, voor de beschrijvende meetkunde;

H. C. Volkers, technoloog te Delft, voor de toegepaste natuurkunde;

Th. van der Waerden, civiel-ingenieur te Delft, voor de toegepaste natuurkunde;

M. van Breukeloveen, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

P. M. van Haarst, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

M. A. de Jong, technoloog te Heerenveen, voor de scheikunde;

C. F. Loke, technoloog te Delft, voor de scheikunde;

Dr. L. van Scherpenzeel, technoloog te Rotterdam, voor de scheikunde;

S. J. Vermaes Jr., mijnen-ingenieur te Delft, voor de scheikunde;

P. D. C. Kley, technoloog te Delft, voor de micro-chemie;

J. van Baren, te Delft, voor de delfstofkunde en mijnbouwkunde;

J. Z. Risch, werktuigkundig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktuigbouwkunde;

C. Steenwald, werktuigkundig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktuigbouwkunde;

S. Lindeman, werktuigkundig ingenieur te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktuigbouwkunde;

A. Bijdeboek, te Delft, voor de kennis van werktuigen en werktuigbouwkunde;

L. Couvée, te Delft, voor de burgerlijke bouwkunde;

A. Leeftag, te Delft, voor de burgerlijke bouwkunde;

E. J. Bruins, te Delft, voor het handteekenen;

A. van der Lee, te Delft, voor de schoone bouwkunde;

A. Th. C. van de Sandt, te Rotterdam, voor de schoone bouwkunde;

G. Versteeg, te Delft, voor de schoone bouwkunde;

A. J. A. Braak, civiel-ingenieur te Delft, voor de waterbouwkunde;

L. L. C. H. Jonckergouw, bouwkundige te Meerssen, voor de waterbouwkunde.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter A. C. Struijk, te Vreeswijk, bij het vervoer van den metalen bovenbouw der brug van het Housdensch Kanaal en E. G. Traanboer te Doesburg tot buitengewoon opzichter bij den bouw eener brug over de Oude Maas bij Spijkensisse.

— De 1e luit. ingenieur E. W. van Kuden, van den staf der genie te 's-Hertogenbosch, heeft verzocht wegens ziekte op non-activiteit te worden gesteld.

— De ingenieur 2e kl. bij de Marine Jhr. M. Rappard, thans gedetacheerd bij het Departement van Marine, wordt met 1 September aanstaande gedetacheerd te Rotterdam.

— De civiel-ingenieur P. Bakker Schut, te Spijkensisse, is benoemd tot ingenieur bij de Rotterdamse Tramweg-maatschappij.

— De aspirant-opzichter der telegrafie C. P. M. van Dongen wordt van 's-Hertogenbosch naar Hoorn overgeplaatst.

— Tot leeraar in het teekenen aan de H. B. School te Almelo voor den cursus 1900—1901 is benoemd de heer H. van Roggen, te Sloten.

— Tot opzichter bij de gasfabriek en hoogdrukwaterleiding te Deventer is door B. en W. benoemd de heer A. H. Hildernisse, thans als zoodanig werkzaam te Middelburg.

— Tot directeur van de Haagse Tramweg-maatschappij is benoemd met ingang van 1 October de heer G. J. van Stipriaan Luiscus, laatstelijk hoofdambtenaar bij de Zuid-Afrikaansche Spoorweg-maatschappij te Johannesburg.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Zij, die het examen van geëxamineerd en beëdigd landmeter wenschen af te leggen, moeten zich daartoe vóór 25 Augustus schriftelijk bij het Departement van Binnenl. Zaken aanmelden.

— Aspirant-ingenieur van den Rijkswaterstaat. In den loop van September zal voor de vervulling dezer betrekking een vergelijkend onderzoek plaats hebben.

Tot dit onderzoek worden toegelaten Nederlanders, die een voldoende examen als civiel-ingenieur hebben afgelegd aan de Polytechnische School te Delft, mits zij op 1 Januari e.k. niet ouder zijn dan 28 jaar.

Zij, die zich aan het vergelijkend onderzoek wenschen te onderwerpen, moeten vóór 1 September daarvan aan het Departement van Waterstaat doen blijken bij op zegel geschreven adres, bevattende de vereischte opgaven. (Zie „St.-Cr.“ van 7 Augustus.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm, worden, ten gerieve van lezers, geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een praktisch ontwikkeld bouwkundig teekenaar-opzichter zoekt, door beëindiging zijner tegenwoordige werkring, tegen September of October plaatsing. Uitstekende getuigenschappen staan hem ten dienste. Brieven franco, letter V, aan het bureau dezer courant.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARINXSTRAAT 360, AMSTERDAM

- 2 Opz.-teek., 23 j., ongeh., 28 j., geh., f 60. en f 80.
- 1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., f 70.
- 3 Werktuigk. teek., 20, 22, en 22 j., ongeh., ± f 50, f 70 en f 60.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., f 90 à f 100.
- 1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f 90.
- 1 Mach., 26 j., geh., f 65.

H. P. DEN BOER,

Wollenfoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medailles AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 28sten
Augustus 1900, des namiddags
ten 2 ure (locale tijd) aan het Cen-
traalbureau der Maatschappij tot Ex-
ploitatie van Staatsspoorwegen in het
Moreelse Park te Utrecht van:

BESTEK No. 821.

Het inrichten eener be-
staande woning tot twee
woningen, het maken
van eene vierde woning
in de voormalige rijt-
huisloos G. C. B., en
het maken van een bij-
gebouw voor berg-
plaats en waschkloof op
het station Maastricht.
Begrooting f 5460.

De besteding geschiedt volgens § 73
van het bestek.

Het bestek ligt van den 13den Au-
gustus 1900 te lezing aan het Centraal-
bureau in het Moreelse Park en aan het
bureau van den Heer Sectie-Ingenieur
A. VAN LIEBERGEN te Maastricht
en is op franco aanvraag (per brief,
aan genoemd Centraalbureau (Dienst
van Weg en Werken) te bekomen tegen
betaling van f 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 21sten Augustus 1900,
ten 11 ure voormiddag (West Euro-
peische tijd).

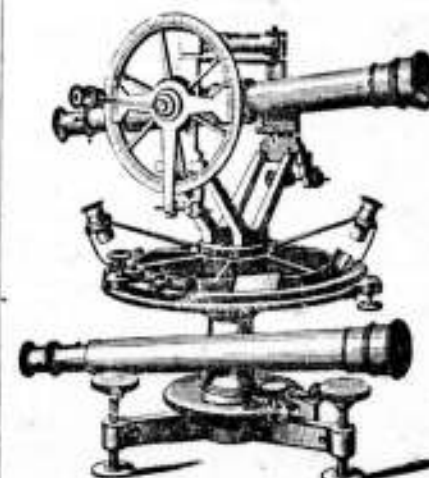
UTRECHT, den 9den Augustus 1900.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruijterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. —
Closets, Waschtels, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.**
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKMEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

voor **INGENIEURS, ARCHITECTEN,**

LANDMETERS, TEKENAARS,

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkweeker-
straat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende
constructiën. Prijscuranten en in-
lichtingen op aanvraag gratis bij
W. H. M. SCHOLTE,
Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

SZERELMEY'S Steenvloestof.

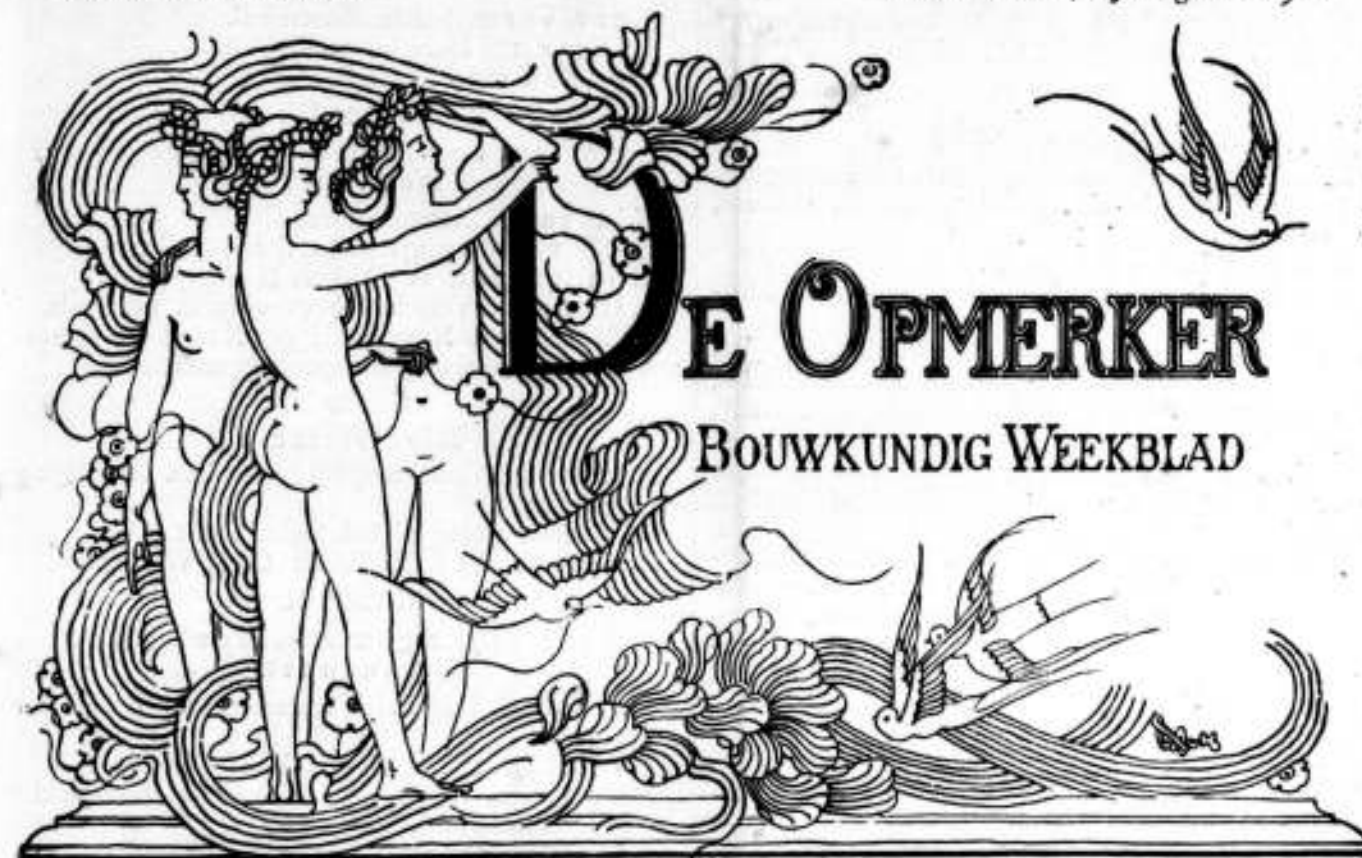
Een onfeilbaar middel om alle natuurlijke en kunstmatige steensoorten, stukadoor- en
pleisterwerk, en alle soorten metselwerk, volkomen waterdicht te maken en dus tegen
verval en bederf te behoeden. — Hier te lande o. a. in gebruik:

bij het Wapen der Genie;
het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid
de Maatsch. tot Exploitatie van Staatsspoorwegen;
bij diverse Gemeente-Werken, enz.

De Hollandse Brochure (3e editie): SZERELMEY, over Oorzaken en Middelen tot her-
stel van Veiligheid en Verval in Metaalwerk, wordt op aanvraag franco toegezonden.
De Vertegenwoordigers voor Nederland en Koloniën:

ORANS & Co, Den Haag.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

DE OPMERKER

BOUWKUNDIG WEEKBLAD

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.-; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend
naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsnamen, slechts tweemaal gerekend.

KERK v/d. NEDERDUITSCH-HERVORMDE GEMEENTE TE ROERMOND.

De Hervormde Gemeente te Roermond bezit op
een terrein aan de Nierstraat daar-ter-stede een bede-
huis van eerbiedwekkenden ouderdom. Het is de
gewezen kloosterkerk der Minderbroeders, wier kloos-
ter reeds in 1307 door Reinoud I, hertog van Gelre,
op een zijner hoeven werd gesticht. Bij de verovering
der stad in 1572 schijnt de stichting reeds veel te
hebben geleden — toch bleef het klooster bestaan
tot 1704, toen het door de Oostenrijkers als kazerne
gebruikt werd. In 1797 werd het gesupprimeerd,
kerk en gebouwen werden aangeslagen, maar eerst in
1811 verkocht. In 1822 stond de Raad kerk en aan-
grenzend terrein aan de Hervormde gemeente af.

Het gebouw is thans in tweeën gescheiden door een
muur die tot even boven de geboorte der kruisgewel-
ven is opgetrokken. Koor en apsis vormen het aan
de straat grenzende deel; de eigenlijke kerk of het
schip dient tot fourage-magazijn van het garnizoen.
Inwendig werd in den loop der tijden in dit laatste
deel veel gesloopt, bv. bijna alle kruisgewelven, zoo-
dat de dakruimte der protestantsche kerk aan veel ver-
ontreiniging bloot staat. Het kerkgedeelte zelf bevindt
zich in vrij onoogelijken, maar, wat de constructie
betreft, in een verre van bouwvalligen toestand.

Kerkvoogden hebben dan ook het loffelijk besluit
genomen om buiten en behalve de noodige herstel-
lingen aan muren en daken, aan het kerkgebouw
uiterlijk dat recht te laten wedervaren, waarop het zoo
ten volle aanspraak heeft. Het is te hopen dat dit
plan, dat aan de financiële krachten der kleine ge-
meente betrekkelijk hooge eischen stelt, geen schip-
breuk moge lijden. Een verdienstelijk restauratie-
werk zou in de geschiedenis onzer nationale bouw-
kunde kunnen worden geboekt.

BEKRONINGEN OP DE WERELDTENTOON- STELLING TE PARIJS.

GROEP I.

Opvoeding en Onderwijs.

Klasse 1. Opvoeding van het kind, lager onder-
wijs, onderwijs voor volwassenen.

Grand Prix. Rijkskweekschool voor Onderwij-
zers, Haarlem.

Gouden medaille. Instituut-Esmeyer, Rotter-
dam. Haanstra, dir. der Kweekschool voor bewaar-
schoolhouders te Leiden. Teunisse en Van der
Velden, Amsterdam. Koloniaal museum, Haarlem.

Zilveren medaille. Schoolmuseum. Van Pelt,
Stamperius.

Bronzen med. Meijffr. Kibert. Stamperius, Van
Lelt.

Klasse 3. Hooger onderwijs.

Gouden med. Max Weber.

Bronzen med. M. Martin.

Klasse 4. Speciaal Kunstonderwijs.

Gouden med. Museum en school der decoratie-
ve kunsten te Haarlem.

Zilver med. Rijks normaalschool voor teeken-
leeraars, te Amsterdam. Industrieschool voor meisjes
te Rotterdam.

Klasse 5. Speciaal landbouwonderwijs.

Gouden med. Rijks landbouwschool, te Wage-
ningen.

Zilver med. Giltay, Wageningen. Löhnis, id.

Klasse 6. Speciaal nijverheids- en handelsonder-
wijs.

Grand Prix. Ambachtsschool Rotterdam.

Gouden med. Vakschool, Rotterdam; Instituut-
Esmeyer, Rotterdam; Blindeninstituut, Amsterdam.

Zilver med. Nederl. school van nijverheid en han-
del, te Enschedé.

Eerv. vermeld. Maatsch. tot bevorder. van het onderw. in de handwerken, te Schiedam.

GROEP II.

Kunstwerken.

Klasse 7. Schilderijen, kartons en teekeningen. Tentoonstellers buiten mededinging: W. Martens, W. Maris.

Grand Prix. Jozef Israëls.
Gouden med. Blommers, Breitner, H. W. Mesdag, Weissenbruch.

Zilv. med. De Bock, Briet, Gabriel Heyberg, Josselin de Jong, Kaemmered, Kevers, Pieters, Schildt, Thérèse Schwartz, Van Soest, Toorop, Van der Waay.

Bronz. med. Bastert, Bisschop-Robertson, S. C. Bosch Reitz, Boudewijnse, Le Comte, Krabbé, Lapidot, Van Oosterzee, Rink, Rip, A. Roelofs, Wouters, Sluiter.

Eerv. verm. Mej. Abrahams, Akkeringa, Arntzenius, Bilders van Bosse, Dankmeyer, Gorter, Hamel, Hart Nibbrig, Hoynek van Papendrecht, Hijner, Jacobson, mej. Kerling, Koster, Mastenbroek, Oppenorth, Reyenga, Roelofs, mevr. Thol—Ruysch, Van Vuuren, mej. Van der Willigen.

Klasse 8. Gravure en lithographie.
Grand Prix. Bauer.
Goud. med. Dupont, Witsen, Storm van 's Grazezande.

Zilv. med. Bosch, B. Houten, Ten Cate, Toorop, Van der Valk.

Bronzen med. Fles, Hoytens, Reicher.
Eerv. verm. Mej. De Vries, Nieuwenkamp.

Klasse 9. Beeldhouwkunst en gravure in medailles en kostbare steenen.

Tentoonst. buiten mededinging: Bart van Hove.
Grand prix: Mej. W. M. Bosch Reitz.

Goud. med. Ferd. Leenhoff.
Zilv. med. A. Begeer.

Bronz. med. Ch. van Wijk.
Eerv. verm. Mej. Geo. Schwartz, Teixeira de Mattos.

Klasse 10. Architectuur.
Gouden med. Berlage, Mitters, Salm.

Zilv. med. Gosschalk, Molenaar, Sluytremans, Verbeul.

Bronz. med. Arkel, Frowein.

GROEP III.

Instrumenten en algem. procédés van letteren, wetenschappen en kunsten.

Klasse 11. Typographie. Verschillende drukwerken.

Grand prix. Joh. Enschedé & Zonen, Haarlem.
Gouden med. L. van Leer & Co., Ekstein.

Klasse 12. Photographie.
Zilv. med. Nederl.-Amerik. collectiviteit. Guy de Coral.

Klasse 13. Boekhandel, muziekluitgaven, bindwerk (materieel en producten). Dagbladen. Affiches.

Grand Prix. Kring van den Nederlandschen Boekhandel (collectieve tentoonst.).

Zilv. med. Merkelbach.

Klasse 14. Kaarten en apparaten van aardrijkskunde en cosmographie. Topographie.

Grand Prix. Militair topographisch instituut. Topographisch bureau van Batavia.

Gouden med. Hydrograph. dienst der marine.

Klasse 15. Nauwkeurigheds-werktuigen. Munten en medailles.

Gouden med. Beckers sons.
Zilv. med. E. J. Vaës.

Eerv. verm. Sande, Rosendaal.
Klasse 17. Muziekinstrumenten.

Gouden med. Kessels.

GROEP IV.

Materieel en algemeene procédés der mechaniek.

Klasse 19. Stoommachines.

Buiten mededinging: Gebr. Stork & Co.
Gouden med. G. Dijkers & Co., Jansen.

Klasse 20. Verschill. bewegkracht machines.
Bronz. med. Naaml. Mij. der Nederl. werkplaat-sen voor machinebouw en spoorwagematerieel.

GROEP V.

Electriciteit.

Klasse 23. Voortbrenging en mechan. benutting der electriciteit.

Tentoonst. buiten meded. Gebr. Stork & Co.
Bronzen med. Hoffstede Crull, Willing.

GROEP VI.

Burgerlijke genie. Middelen van transport.

Klasse 28. Materialen, materieel en procédés der burg. genie.

Grand Prix. Naaml. Mij. Werf Conrad.
Gouden med. Smulders, Goedkoop, Massalski.

Zilv. med. Holst.
Klasse 29. Modellen, plannen en teekeningen van publieke werken.

Grand Prix. Ministerie van Waterstaat, De stad Rotterdam.

Gouden med. P. E. Rijk, R. Du Croix, A. Keuren-aer, C. Ramaer, Van den Thoon, Van Konijnen-burg.

Zilv. med. Deking-Dura.
Bronzen med. Hollandsche Spoorwegmaatschappij, Van Langenhuyzen, Cuypers, Maas Geeste-ranus.

Klasse 32. Spoorwagematerieel en tramways.

Gouden med. Hollandsche Spoorwegmij.
Zilv. med. A. F. Smulders, Naaml. Mij. Pletterij, voorheen L. J. Enthoven & Co.

Klasse 33. Materieel van Koopvaardij.
Tentoonstellers buiten meded. Diepeveen, Lels en Smit.

Gouden med. Holland-Amerika lijn, Kon. Maatschappij De Schelde, Etablissements Fop Smit, Mut-ters, Colonies, C. J. F. Vos, P. E. Steck.

Zilv. med. Koninkl. Maatschappij.
Bronzen med. Verwey, Boulogne, Werner.

Eerv. vermeld. Mulie.
Klasse 39. Landbouwproducten (plantaardig voedsel).

Grand Prix. Wessanen & Laan. Experimentaal station van Kagogtagal. Collectieve tentoonst. van het Ned.-Ind. Gouvernement.

Zilv. med. G. Ficks.
Bronzen med. G. Diepenhorst, W. Van Velsen.

Klasse 40. Landbouwproducten (dierlijk voedsel).

Gouden med. Coöperatieve Mij. van Friesland, voor de exportatie van melkproducten.

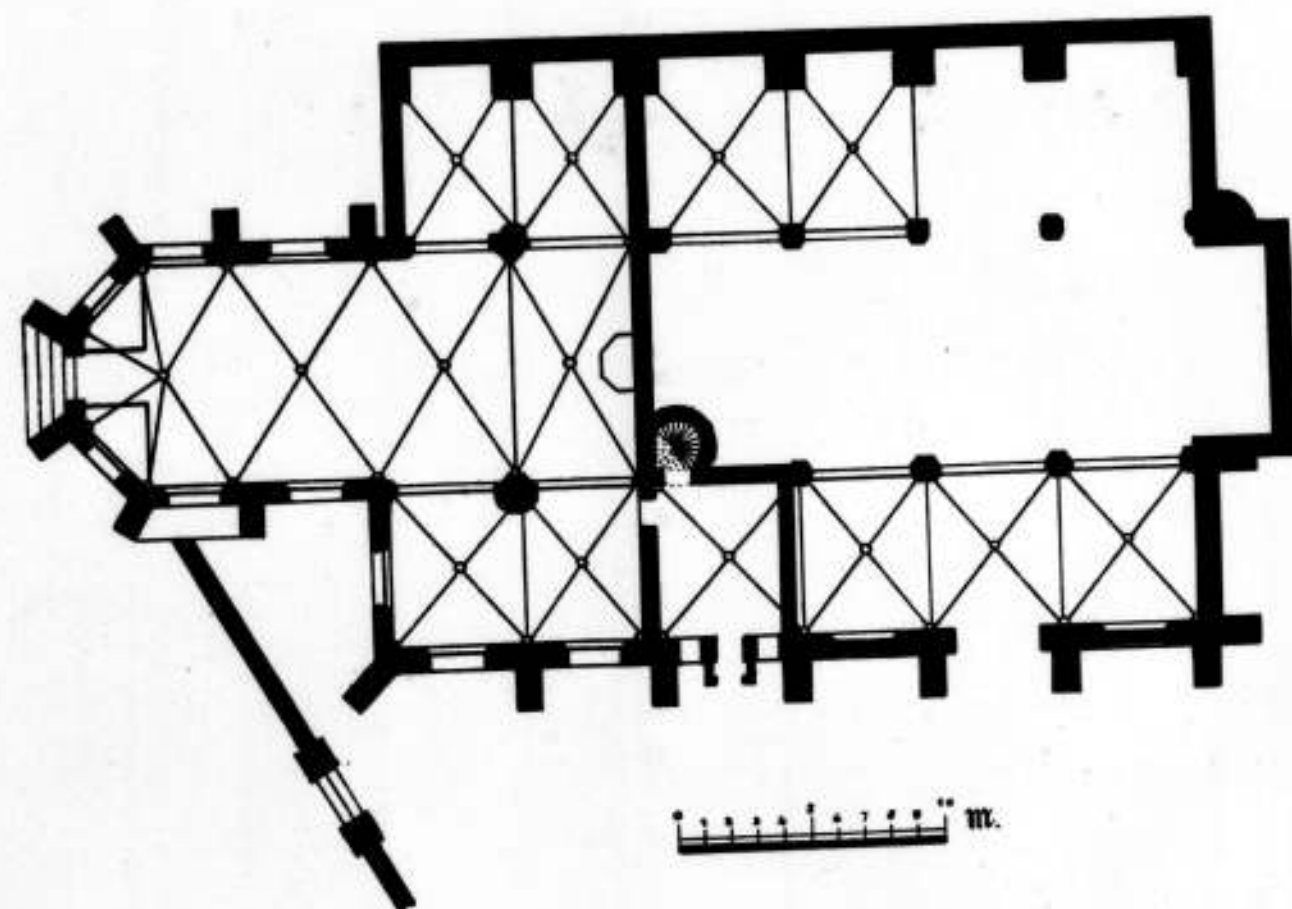
Klasse 41. Landbouwproducten (geen voeding).
Gouden med. Indische Koloniën. Wessanen & Laan, De Jongh & Co.

GROEP VIII.

Horticultuur.

Klasse 46. Vruchten, bollen enz.
Buiten mededinging: J. Jurrissen.

Med: Herv: Kerk te Roermond.

Grand Prix. Alg. Ned. Maatsch. voor de cultuur van bloembollen.

GROEP IX.

(Boschwezen. Jacht. Visscherij, enz.)

Klasse 50. Producten van boschexploitatie en nijverheden.

Gouden med. Naaml. Mij. van Siebergens Lederfabriek.

Klasse 53. Vischvangst- en landbouwprod. en instrumenten.

Grand Prix. Nederl. rederijen en visscherijen (collectieve inzending).

Gouden med. Kikkert.

Zilveren med. Dr. H. Redeke.

Klasse 54. Gereedschappen, instrumenten en producten voor inzameling.

Grand Prix. Exploitatie der onderneming der Quinquinas van den staat Beaudoung.

Gouden med. Dr. Van Leersum, Lotsy

GROEP X.

Voeding.

Klasse 55. Materieel en procédés der voedingsnijverheden.

Buiten mededinging: Naaml. Mij. Heineken's Brouwerijen, Gebr. Stork & Co.

Zilveren med. H. K. Jonker & Zoon, E. Kidal Marty.

Klasse 56. Meelproducten, enz.

Gouden med. Nicola Koeuchlin & Co. Wessanen & Laan.

Klasse 58. Vleesch-, visch-, groenten- en fruitconserven.

Zilv. med. Henkes & Co., J. H. Nieuwenhuys & Co.

Bronzen med. H. Griesse.

Klasse 59. Suiker en producten der confiserie, enz.

Buiten meded. Blooker.

Gouden med. De Erve De Jong, Driessen.

Klasse 61. Siropen en likeuren; verschill. spiritueliën; nijverheidsalcohol.

Buiten mededinging Hoogenweg, Johan Schmitz.

Grand Prix. Van Dulken Weiland & Co. Erven Lucas Bols.

Gouden med. Van Perlstein & Zoon.

Zilv. med. Ph. J. C. Buys (Ned.-Indië). G. Daal (id.). D. Daris Salas (id.). A. G. Naar & Co. (id.). Witte (id.).

Eerv. vermeld. Van Dijk Azn.

GROEP XIII.

(Decoratie en meubeleering van openbare gebouwen en woonhuizen).

Klasse 67. Kerkramen.

Gouden med. Jan Schouten.

Klasse 69. Goedkoope en luxe meubelen.

Buiten meded. Cuypers & Co.

Zilv. med. H. Tekstra, Nieuwehuis.

Bronzen med. A. Rooy, Gebr. Rischelot, Van Hulst, A. De Haas, H. Tekstra, G. W. Dyselhoff.

Klasse 70. Tapijten, tapisserie en andere ameublementstoffen. Materieel, procédés, producten.

Gouden med. Stevens & Zoon.

Zilv. med. Kon. Tapijtfabriek te Deventer, Dames Sieuwertz van Reesema en Nierstrasz, Naaml. Mij. voor de fabricage van Amersfoortsche tapijten.

Klasse 72. Céramique.

Buiten mededinging. Fabriek Rozenburg.

Grand Prix. Joost Thooft en Labouchère.

Goud med. De Kuitert, A. Le Comte.

Zilv. med. Hoeker, Mijnlieff, Estié & Co., Wed.

N. S. A. Brantjes, De Veer, Mauser.

Bronzen med. De Distel, Hulst.

Eerv. vermeld. Boer, Gebr. Tichelaar, Leonard Senf.

Klasse 73. Kristal en glas.

Gouden med. J. J. B. J. Bouvy.

Klasse 74. Apparaten enz. van verwarming en ventilatie.

Zilv. med. Becht en Dyserinck.

Bronzen med. Ned. Fabriek van Bronswerken.

GROEP XIII.

(Garen, weefsels, kleedderen).

Klasse 78. Materieel en procédés voor bleeken, verven, drukken enz. enz.

Gouden med. Speciale Kon. commissie van statistieken en graphieken te 's-Gravenhage.

Klasse 80. Garen en katoenen stoffen.

Eerv. vermeld. John Th. Uytendijk & Co.

Klasse 81. Linnen, garen en weefsels, etc.

Gouden med. Ter Horst & Co.

Klasse 85. Confectie-nijverheid, enz.

Zilv. med. Kon. Nederlandsche Commissie.

Klasse 86. Verschillende kleeding-nijverheden.

Bronzen med. Gebr. Fuhrmann. Klerx Dekkers.

GROEP XIV.

Chemische industrie.

Klasse 87. Chemische en pharmaceutische kunst.

Buiten mededinging: Ch. Lorilleux & Co. Fabriek van lijn en gelatines.

Grand Prix. Nederlandsche stearinefabriek.

Gouden med. J. Dekker, Mij. voor de fabricage van acide sulfurique te Amsterdam, Dr. A. C. Geitel.

Zilv. med. Naaml. Mij. der Ned. fabriek van kleurgevende stoffen, Polak en Schwartz, De Jong, Van Everdingen, Meij. Jacoba Klerk.

Bronzen med. Fruithomer.

Klasse 88. Papierfabricage.

Buiten meded. Van Gelder Zonen.

Gouden med. Berghuizer papierfabriek voorheen Cramer, W. Sanders Tzn.

Zilv. med. W. A. Scholten.

Klasse 89. Leder en huiden.

Gouden med. Van der Hayden Walkers, Van Loon, Van Riel, Van Son, Van Siebergens lederfabriek, Bressers.

Bronzen med. Van den Assum, Gragtman's Wiesman.

Klasse 91. Fabrieken van tabak en chemische lucifers.

Zilv. med. Frowein & Co., Drayer.

GROEP XV.

(Verschillende nijverheden).

Klasse 94. Goudsmederij.

Gouden med. J. H. Brom, Van Kempen, Kon. Fabriek van Goudwerken Begeer, Hoeker & Zoon, Vaek, Warnaer, Gips, Gobel, Achtenhagen.

Bronzen med. Peetersen, A. De Haas, Jansen & Co. Zwolle, Brauckman, Van Goor, Fleur, J. Bosma.

Eisenloffel.

Eerv. vermeld. Th. H. Saakes, Schoorl, Luback.

Klasse 95. Juweelen en bijouterie.

Zilv. med. Poliakoff.

Bronzen med. Poliakoff.

GROEP XVI.

Sociale Economie Hygiëne. Openbaar Hulpbetoon.

Klasse 102. Beloning van het werk. Deeling in de winsten.

Buiten mededinging. Van Marken.

Grand prix. Mevrouw Van Marken.

Gouden med. Gebr. Stork.

Zilv. med. Speciale Koninkl. commissie.

Bronzen med. Stelten.

Klasse 104. Groote en kleine cultuur, landbouw-syndicaten, etc.

Gouden med. Koninkl. commissie.

Klasse 105. Veiligheid der werkplaatsen. Reglementering van den arbeid.

Gouden med. Museum van voorwerpen tegen ongelukken en ziekten in fabrieken en werkplaatsen te Amsterdam.

Klasse 106. Werkmanswoningen.

Gouden med. Van Marken.

Klasse 107. Coöperatieve Maatsch. van verbruik.

Gouden med. Van Marken.

Klasse 108. Stichtingen tot intell. en moreele ontwikk. van werklieden.

Gouden med. Van Marken.

Klasse 111. Hygiëne.

Gouden med. Min. van Binn. Zaken, Stad Amsterdam, Stad 's-Gravenhage, Dr. Ringeling, Stad Rotterdam.

Bronzen med. P. H. Eykman.

Klasse 112. Openbare bijstand.

Gouden med. Bijzondere Koninkl. commissie.

GROEP XVIII.

(Kolonisatie).

Klasse 113. Procédés van kolonisatie.

Grand Prix. Alg. gouvern. van Ned.-Indië, Ministerie van Koloniën, Bestuur van den botanischen tuin te Buitenzorg, Ministerie van Waterstaat.

Gouden med. Gouvern. van Ned. Guyana. Kon. academie van wetenschappen van Amsterdam, Onder-neming van den Quinquina van den Staat op Java, Observatorium van Batavia, A. Pakou Bouwono, Mijn-Maatsch. van Ombilin, Kon. Instituut van Ned.-Indië te 's-Gravenhage, Maatsch. van Kunsten en Wetenschappen te Batavia, Ned. Maatsch. van Geographie te Amsterdam, Gouvernement van Curaçao, Jockes, Bn. Van Hoëvell, Steinmetz, Itoff, Ravenswaay, Amait, Vogel, Bijlo, Delprat.

Zilv. med. Mij. ter bevord. van natuurk. onderzoek in de Ned. koloniën, Sosrodiningra (Java), Exp-station voor de suiker-nijverheid in het Oosten en Westen van Java, De Bussy te Amsterdam, Bestuur der Staatsdrukkerij te Batavia, James, Schwartz, Dr. Kist, De Vogel, Hendriks, Zwager, Raff, Raden Adipati Aria, Raden Adipati Wira, v. d. Hoek, Abell.

Bronzen medaille. Mevr. wed. Sansz (Indië).

Eervolle vermelding. Dr. Martin, Leiden,

J. C. Andersen, Batavia.

Klasse 114. Koloniaal materieel.

Grand Prix. Spec. Kon. commissie voor de kolonisatie.

Gouden medaille. Bureauchef van de genie. Geniekorps, Departement van Marine in Ned.-Indië, Kon. Paketvaart-Mij., G. Szűten.

EEN HEUGELIJK FEIT.

Kort nadat de Aannemersbond was opgericht hadden wij met het orgaan van dien bond een penne-strijd over het misbruik onder den naam „opzetten” bekend, en toen, naar aanleiding van een rechtszaak

te Haarlem, algemeen besproken. Wij spraken toen den wensch uit, dat de Bond dit misbruik mocht afkeuren.

Verleden jaar gaf een rechtszaak andermaal gelegenheid den strijd te hervatten. En nu noemen wij het een heugelijk feit, dat de Aannemersbond thans in het openbaar en met groote meerderheid verklaard heeft, het „opzetstelsel” te veroordeelen.

De Bond komt nu wel wat vreemd te staan tegenover zijn orgaan, dat steeds getracht heeft het misbruik goed te praten, doch het verdient te grooter waardeering, dat hij zich daardoor niet heeft laten weerhouden.

In de aching van alle weldenkenden zal de Bond door zijn kloek besluit nu rijzen. En het orgaan zal waarschijnlijk niet koningsgezinder dan de koning willen zijn. Mocht het misbruik toch nog voortwoekeren, dan zal het orgaan het in den vervolg zeker niet aan afkeuring laten ontbreken.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Rome.

(Vervolg van bladz. 260.)

Het Palazzo Madama, waar tegenwoordig de Italiaansche senaat zetelt, draagt zijn naam naar Margaretha van Parma, die het bewoonde, eer zij als landvoogdes naar de Nederlanden kwam. Als architectuur is het tamelijk eenvoudig. Belangrijker is de kerk San Luigi dei Francesi, die door Giacomo della Porta van haar gevel werd voorzien, en in 1589 werd ingewijd. Deze kerkgevel is de eerste, welke voltooid werd sinds den tijd van Vignola, en is het voorbeeld geworden voor vele latere. Hoewel de kerk uit een hoogen middenbeuk met lagere zijbeuken bestaat, heeft de bouwmeester zijn gevel zóó ontworpen, alsof de geheele kerk de volle hoogte had. Beneden zijn Dorische, hooger Korinthische pilasters aangebracht. Behalve de drie ingangen is er slechts één opening in den gevel, het venster, dat in den middenbeuk uitkomt. Overigens zijn slechts decoratieve nissen aangebracht.

In een der kapellen dezer kerk heeft Domenichino zijn kunst als fresco-schilder getoond; zijn onderwerpen ontleende hij aan het leven der H. Cecilia. Er is misschien niet veel verhevens in deze tafereelen; zij hebben echter geen spoor van de sentimentaliteit, die in het werk der andere 17e-eeuwsche Bolognesche schilders zoo hinderlijk kan zijn. Toch verkies ik de fresco's, die Caravaggio in een andere kapel aanbracht, boven deze. Want deze meester heeft, door het licht en bruin, effecten weten te verkrijgen, die de andere fresco-schilders te vergeefs zochten. Het is waar dat de figuren, die de apostel Petrus en zijn tijdgenooten moeten voorstellen, menschen zijn, juist zoo als de schilder ze om zich heen zag, en dat er in zijn werk dus voor ideale opvattingen geen plaats is. Maar er is iets gezonds in deze kunst, dat aangenaam aandoet.

Er is hier nog een kerk in de nabijheid, die vermaardheid heeft, namelijk Sant' Agostino. Zij is een voortbrengsel der 15e eeuw, en als basiliek met kruisgewelven en koepel aangelegd. De kerk bevat de groep van Andrea Sansovino, Maria en de H. Anna. Maria is een schoone, jonge vrouw, waarmede het rimpelige gelaat der moeder een treffende tegenstelling vormt. Een beeld van Jacopo Sansovino, Maria, is ge-

heel in den geest van wat door zijn leermeester Andrea.

Op een der pijlers van deze kerk schilderde Raffael de kolossale figuur van den profet Jesaja, blijkbaar onder den indruk van Michelangelo's gewelf in de Sixtina. Is dit echter wel van zijn hand? Want iemand als deze schilder zou toch wel wat Leters hebben voortgebracht.

De Piazza Navona heet tegenwoordig Circo Agonale, omdat daar ter plaatse het renperk van Domitianus lag. Op het lange, doch niet breede plein staat in het midden de zeer decoratieve fontein van Bernini. Aan den voet van een obelisk zitten vier krachtige mannen, die de vier grootste rivieren der aarde, naar de toenmalige opvatting de Donau, de Nijl, de Ganges en de Rio de la Plata, verzinneelijken. Er is een grootsche trek in deze groep. De veel gesmaade barokstijl doet zich hier van een bijzonder gunstige zijde kennen.

De twee kerken, Sant' Agnese en San Giacomo degli Spagnoli, die aan dit plein liggen, behooren niet onder de meest bekende van Rome, maar verdienen toch wel de aandacht. Al beweert het volk, dat Bernini's beeld van den Nijl zich de oogen bedekt, omdat de gevel van Sant' Agnese zoo leelijk is, dat het er niet naar zien wil, zoo zal toch de onpartijdige beoordeelaars daar anders over denken. Borromini, die den gevel ontwierp, heeft hier voor het eerst de gebogen plattegrond-lijnen toegepast, die later in de bouwkunst zulk een groote rol zouden spelen.

Men staat verbaasd over het groote aantal kerken dat Rome bezit. De bewoners der eeuwige stad kunnen iederen dag van het jaar in een ander godshuis hunne geestelijke plichten gaan vervullen. En daar Rome nog geen 400.000 zielen telt, zoo komen er om-trent duizend op iedere kerk.

Onmiddellijk in de nabijheid der Piazza Navona vinden wij Santa Maria dell' Anima. Zij is in 1500 begonnen, en heeft drie beuken van gelijke hoogte, met zijkapellen. De pijlers zijn wat onbeholpen; de middenbeuk is door een tongewelf gedekt, terwijl de zijbeuken kruisgewelven vertoonen. Het koor heeft slechts de breedte van den middenbeuk. Bijzonder fraai is de gevel, een werk van Giuliano da Sangallo. Boven den hoofdingang is de madonna aangebracht, die door de zielen in het vagevuur wordt aangeropen. Van dit beeldhouwwerk kreeg de kerk haar naam.

De kerk bevat eenige kunstwerken, die wel de aandacht verdienen. Aan de noordzijde van het koor ziet men het grafteeken voor Adriaan VI, de eenige Nederlander, die paus geweest is. Baldassare Peruzzi was de ontwerper, en hij is nog aan de goede traditiën der 15e eeuw getrouw gebleven. De paus ligt op een sarcophaag, met de figuren der gerechtigheid, der wijsheid, der kracht en der matiging naast hem. Bijzonder fraai is de harmonie tusschen beeldhouwwerk en architectuur. In het laatst der 16e eeuw kreeg dit wandgraf een tegenhanger in dat van een hertog van Kleef. Dit gedenkteeken is echter van veel minder waarde.

In een der kapellen schilderde Michiel Coxie fresco's, die het leven der H. Barbara ten onderwerp hebben. Deze Vlaming is hier geheel in de manier van Raffael vervallen.

Naast deze kerk treffen wij Santa Maria della Pace aan, een voortbrengsel der 15e eeuw. Zij bestaat uit een achtkante koepel, met rechthoekige kapellen daaromheen, en een schip van twee gewelfvakken, eveneens met kapellen. Pietro Berrettini da Cortona voorzag de kerk van haar gevel, die bij de tijdgenooten zoo in den smaak viel, dat Alexander VII in 1659 een breve uitvaardigde, om te verbieden, dat ooit aan de

kerk en het plein daarvoor eenige verandering zou gemaakt worden. Vóór den gevel is een portaal geplaatst, in den vorm van een halfronde. Het hoofdstel wordt door Dorische zuilen gedragen. Boven deze lijst krijgt de gevel een gebogen plattegrond en is hij met composiet-pilasters versierd, welke twee in elkander geschoven frontons dragen.

In deze kerk bevinden zich fresco's van Raffael, sibyllen en engelen voorstellend. De koster heeft ze door een gordijn bedekt, dat hij slechts tegen betaling openschuift. Het is duidelijk, dat Raffael zich hier op Michelangelo geïnspireerd heeft. Maar in de teekening der bijzonderheden, in de schoonheid der vrouwen heeft de schilder zijn eigen talent getoond. En toch beviel mij een fresco van Peruzzi, Maria met heiligen, nog beter. Het ligt zeker aan mij, dat ik bij Raffael niet in geestdrift kon geraken.

Ik kom nu, door een paar nauwe straten, weer op het Corso Vittorio Emanuele, dat naar het Vaticaan leidt. Het is echter nog te vroeg, en daarom ga ik naar het Campo di Fiori, de bloemmarkt van Rome. Daar werd in 1600 Giordano Bruno wegens ketterij verbrand. Nu ziet zijn bronzen beeld op de bloem-verkoopsters neer.

Dit plein staat in verbinding met de Piazza Farnese, waar zich het beroemde paleis van dien naam verheft. Antonia da Sangallo de jonge heeft het ontworpen. Het gebouw staat geheel vrij, doch wordt aan drie zijden door betrekkelijk nauwe straten omgeven. Daarom maakt alleen de aan het plein gelegen gevel het gewenschte effect. De betrekkelijk sobere ordonnantie der onderdeelen geeft aan het geheel wel een zekere statigheid, doch de groote gelijkvormigheid der vensters is wat een-toonig. De middenpartij van den gevel is door het rustieke portaal en de daarboven gelegen loggia te weinig gedicteerd. Zelfs heeft het den schijn, alsof deze middenpartij niet bij het oorspronkelijk ontwerp behoort. De kroonlijst van Michelangelo is indrukwekkend. De binnenplaats wordt bereikt door een vestibule, wier gewelf op twee rijen van zes zuilen rust. De galerijen, die de binnenplaats omgeven, zijn inderdaad prachtig; het is echter jammer, dat men boven de Ionische orde later nog een Korinthische heeft aangebracht, en de bogen dichtmetselde.

Het gebouw is thans bewoond door den Franschen gezant bij het Vaticaan, die echter slechts eenige vertrekken in gebruik heeft. In de groote galerij, door Agostino Caracci beschilderd, laat men bezoekers toe. Men herkent in de fresco's de manier van Raffael. Maar de krachtige teekening van het naakt, waardoor ook de vrouwen een fors karakter vertoonen, wijst op Michelangelo. Daar echter het koloriet veel helderder en warmer is dan dat der vroegere Italiaansche fresco's, zoo is een decoratief effect bereikt, dat groote bekoorlijkheid heeft. De gewelfbeschilderingen zijn blijkbaar door die der Sixtinsche kapel geïnspireerd. Deze navolging der groote meesters is een der eigenaardigheden der latere school van Bologna.

In de onmiddellijke nabijheid vertoont zich het Palazzo Spada alla Regola. De binnenplaats is hier met stucwerk uit de 16e eeuw versierd. Boven de galerij ziet men een fries met antieke jachtafereelen, om de vensters festoenen en hermen, die meesterlijk geboetseerd werden. Ook de vertrekken van dit paleis moeten zeer fraai zijn, doch men heeft er geen toegang.

Deze paleizen grenzen, van achteren, aan de Via Giulia, die, evenwijdig aan den Tiber, naar den Borgo, waar het Vaticaan ligt, voert.

In deze straat vinden wij Sant' Eligio, die naar een ontwerp van Raffael gebouwd is. Zij is slechts klein en bestaat uit een koepel, die vier kruisarmen heeft, waarvan één in een koornis eindigt, terwijl de andere door eigenaardig gevormde vensters worden verlicht. Uit denzelfden tijd, het begin der 16e eeuw, is San Giovanni dei Fiorentini, die aan het einde der Via Giulia ligt, afkomstig. Haar plattegrond is een Latijnsch kruis, op het midden waarvan zich een koepel verheft. De gevel is een zeer verdienstelijk werk uit het begin der 18e eeuw, en door Alessandro Galilei ontworpen. Evenals bij de vroegere voorbeelden van dien aard is ook hier echter het verband tusschen schip en gevel slechts gering.

De klok van de St. Pieterskerk deed juist hare tien slagen hooren, toen ik het Vaticaan bereikte. Het plein bood een levendigen aanblik, want de pelgrims wilden gebruik maken van de gelegenheid, om de pauselijke woning te zien.

Weer ging ik langs de Zwitsersche garde, met haar geel, rood en zwart gekleurde uniform, doch thans zonder teruggestuurd te worden. Hier is de Scala Pia, die naar de pauselijke vertrekken voert. Om de verzamelingen te zien moet men rechtuit, de lange gang door, en Bernini's Scala Regia op. Dit is wel een koninklijke trap, maar alleen als men haar opgaat, want zij wordt naar boven toe geleidelijk smaller, en dit helpt de perspectief, zoodat de illusie ontstaat, alsof de trap langer is. Maar wie afdaalt krijgt een anderen indruk, daar het effect nu juist is, dat de trap kort en steil toont. Aan schoonmaken wordt op het Vaticaan blijkbaar niet veel gedaan. Het stof, dat op de basementen der Ionische zuilen ligt, zou een Hollandsche huisvrouw daar niet dulden.

Boven aan de trap krijgt men in een klein vertrek een permissio, waarvoor geen geld behoeft betaald te worden. Nu nog eenige treden, en daar is de vermaarde Sixtijnse kapel.

Ik durf het bijna niet bekennen dat dit interieur, waar zulk een groote roep van uitgaat, mij teleurgesteld heeft. In de eerste plaats hinderde mij een ruwe, withouten stellage, die, ter gelegenheid van het jubeljaar, aan de een zijde was opgezet, waarschijnlijk om aan meer personen plaats te kunnen geven. Maar zelfs als ik mij dit timmerwerk wegdacht, dan nog bleef de zaal een lang, smal, en veel te hoog vertrek, dat een Hollander bij een pijpenlade zou vergelijken.

Het is te begrijpen, dat deze kapel er van den aanvang af op werd aangelegd, om beschilderd te worden. Daarom werden de vensters zeer hoog geplaatst, daarom bleef iedere plastische versiering weg. En toen begonnen Pinturicchio, Botticelli, Cosimo Rosselli, Luca Signorelli, Domenico Ghirlandajo en Pietro Perugino met het schilderen hunner fresco's. Deze meesters zijn zeer verscheiden in hunne gaven. Pinturicchio is rustig en waardig, Botticelli geheimzinnig en droevig, Signorelli geleerd en onstuimig, Rosselli wat laag bij den grond, Ghirlandajo wereldsch en vrolijk, Perugino eenvoudig. En bij zooveel verschil bleef toch in hunne schilderwerken een zekere eenheid, omdat de schaal der figuren niet veel afwijking vertoont en omdat de achtergronden door landschappen of gebouwen worden gevormd, die goed bij elkander passen.

Al deze fresco's waren nog in de 15e eeuw voltooid geworden. Julius II besloot ook het gewelf te doen beschilderen, en wilde, dat Michelangelo zich hiermede zou belasten. Maar deze meester had in het werk geen zin, omdat hij zich meer beeldhouwer dan schilder voelde. Toen de paus bleef aandringen, nam Michelangelo de vlucht uit Rome. Eerst toen Julius

hem weer beeldhouwwerk opdroeg, keerde de kunstenaar in de eeuwige stad terug.

In 1508 moest Michelangelo toch aan het beschilderen van het gewelf beginnen. Slechts noode en met tegenzin toog hij aan den arbeid en zonder de ijeren wilskracht van den paus zou het geheel onvoltooid gebleven zijn.

Het versieren van een gewelf kan onmogelijk een werk geweest zijn, dat iemand als Michelangelo aantrok. Want er is geen ongunstiger plaats voor fresco's te bedenken, dan zoo hoog boven de hoofden van de beschouwers, die al spoedig hun nek pijnlijk voelen, bij het naar boven zien. Om aan dit bezwaar tegemoet te komen, kunnen de bezoekers der kapel tegenwoordig van spiegels gebruik maken.

Dat Michelangelo oorspronkelijk de bedoeling had, zijn werk zooveel mogelijk te doen aansluiten bij de fresco's, die reeds bestonden, bewijzen de drie eerste gewelfvakken, die hij maakte, vooral dat van den zondvloed, waar de figuren tamelijk klein zijn.

Maar toen deze vakken gereed waren, en de paus ze van beneden zag, oordeelde hij ze te klein, en werd voor het overige een grootere schaal gekozen.

Voor de versiering van de kapel als geheel was deze verandering een nadeel, ofschoon zij tevens de aanleiding was tot het ontstaan der reusachtige figuren, die al van ouds beroemd zijn. De kleur heeft in den loop der jaren zeer door den walm van wierook en kaarsen geleden. Michelangelo was toch al geen schitterend colorist, en nu is alleen nog de breede, grootsche teekening te onderscheiden.

De zes groote oud-testamentische tafereelen worden ingesloten door figuren van zeven profeten en vijf sibyllen. De beroemdste figuur is die van Jeremia, een reusachtig man, in diep nadenken verzonken. Al deze mannen en vrouwen waren zijn grootsch van opvatting, krachtig van bouw, karakteristiek van gebaar. Jonas verheugt zich in zijn verlossing uit den visch, Daniël onderzoekt de schriften, Jesaja luistert naar stemmen uit den hemel, Zacharia ziet rustig om zich heen, Joël heft de oogen in geestvervoering omhoog, Ezechiël wijst met hartstochtelijk gebaar den twijfel af. Iedere profet is verschillend, zoo wat leeftijd als karakter en houding betreft.

De talrijke naakte figuren zijn slechts decoratief bijwerk. De keuze der onderwerpen wijst erop, dat overeenstemming beoogd werd tusschen wanden en zoldering. Maar door de wijze, waarop zij behandeld zijn, staan de fresco's van het gewelf toch geheel op zich zelf. Bij Michelangelo vergeleken worden de 15e-eeuwsche schilders haast naef.

Het is duidelijk, dat een beeldhouwer hier het penseel gevoerd heeft; alleen iemand als Michelangelo, die jaren lang uitsluitend geboetseerd had, kan schilderwerk als dit maken. De grenzen, die klei, marmer of brons hem stelden, bestonden hier niet. Hier kon hij zijn verbeelding den vrijen loop laten, den figuren de meest verschillende houdingen geven en zijn kennis van ontleed- en doorzichtkunde ten toon spreiden. En zoo is deze gewelfschildering een gevaarlijk voorbeeld geworden. Want al moge Ruskin terecht zeggen, dat niemand de figuren en het perspectiefisch geteekend architectonisch bijwerk als opzettelijk bedrog zal beschouwen, de schilder is toch van een onjuist beginsel uitgegaan. Andere meesters, die zijn genie niet bezaten, volgden hem.

Had Julius II door het gewelf in de Sixtijnse kapel de herinnering aan zijn pausschap bij het nageslacht levendig willen houden, ook Paulus III wenschte zulk een gedenkteken. Daarom droeg hij Michelangelo op in de kapel een fresco te schilderen.

Er was geen plaats meer, doch men wist raad, en verwijderde de fresco's die Perugino boven het altaar had aangebracht.

Het Laatste Oordeel was het onderwerp; op waarlijk grootsche wijze is het behandeld. Maar als decoratie past dit fresco nog minder bij het overige, dan het gewelf. De „dies irae“, de dag des toorns, wiens verschrikkingen de dichter van den tekst der zielmis verhaalt, is voorgesteld. De naakte figuren van hen, die vernemen, dat de hemel voor hen gesloten is, storten, in de meest verschillende houdingen, naar omlaag of worstelen, hun uiterste krachten inspannend, met de machten der duisternis.

Christus is de dondergod der ouden; de verdoemden herinneren aan de Giganten en Titans, die door Jupiter in den afgrond geworpen worden. De rechtvaardigen dringen onstuimig vooruit, om de hemelsche zaligheid deelachtig te worden. De martelaars roepen om wraak over hun beulen. Beneden drijft de sombere veerman de sneekelingen, die weer in zijn vaartuig willen gaan, om het oordeel te ontlopen, met zijn riem terug. Geen genade is te hopen; zelfs Maria, de voorspraak der zondaren, wendt het gelaat van de verdoemden af.

(Wordt vervolgd.)

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-GRAVENHAGE. Zaterdag 18 dezer is, onder voorzitterschap van Jhr. Mr. Victor de Stuers, in het Museum aan den Vlietberg de jaarlijkse algemeene vergadering gehouden van de „Vereniging tot oprichting van een Museum van Moderne Kunst“.

De Secretaris, de heer J. A. de Jonge, las het verslag over het jaar 1899, waarin dankbaar wordt gewaagd van den hertelingschen steun aan de vereniging geschenken door H. M. de Koningin-Moeder, het Gemeentebestuur en de beide genootschappen „Pulchri Studio“ en den „Haagschen Kunstkring“.

Er is in 1899 niets aangekocht wegens gebrek aan plaatsruimte. Het ledental steeg van 133 tot 151; het getal bezoekers van het Museum bedroeg 12,383.

Het verslag eindigt met een woord van hulde aan het overleden bestuurslid Jacob Maria.

De rekening van den penningmeester, den heer Mr. P. J. van den Burgh, werd goedgekeurd. Er is een batig saldo van f 4942.20.

In de vacature-Jacob Maria werd voorzien door de verkiezing van den kunstschilder Blommers.

GRONINGEN. Gedeputeerde Staten en het Gemeentebestuur hebben aan de firma Geveke & Co., te Amsterdam, opgedragen het maken van een elektrische verlichting voor het in aanbouw zijnde academisch ziekenhuis en daarbij behoorende terreinen te Groningen.

Deze installatie is een der grootste van dien aard hier in ons land en omvat niet minder dan ± 1500 gloeilampen en 20 hooglampen.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: verleend, wegens langdurigen dienst, één jaar verlof naar Europa, aan den opzichter 2e kl. J. H. Rouwenhorst; ontslagen, op verzoek, wegens ziekte, eervol uit zijn betrekking, de opzichter 1e kl. J. G. Westenberg; benoemd tot ingenieur 2e kl., de ingenieurs 3e kl. O. E. Rappard en E. H. Karsten, eerstgenoemde blijvende bij zijn corps à la suite gevoerd; tot ingenieur 3e kl., de aspirant-ingenieur A. J. Dijkstra; tot aspirant-ingenieur G. van Bommel, thans ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken.

Vervolg der Aankondigingen.

DINSDAG, 25 Augustus.

Middelburg, te 1½ uren, door burg. en weth. ten radhuize: het verrichten van verwerk in den waterloren der duinwaterleiding. Aanw. gehouden.

VIJFDAG, 31 Augustus.

Vriensveem, te 4 uren, door de commissie van beheer over den kunstweg Vriensveem—Eerde, ten huize van den logementhouder J. C. Schuurman: het maken van een hulprug over de Stouwsloot, het afbreken der oude brug, het bouwen van een nieuwe brug en het opruimen der hulprug. Aanw. in loco 31 Augustus, te 3½ uren.

ONDERSDAG, 6 September.

Weerselo, te 12 uren, door burg. en weth. ter secretarie: het maken van de aarden baan

— Bij den dienst van het mijnwezen: benoemd tot ingenieur 1e kl. W. G. Ribbink, thans belast met de waarneming dier betrekking; tot ingenieur 2e kl., de ingenieur 3e kl. E. Middelberg.

— De heer A. J. E. Rövekamp, tot voor korten tijd inspecteur van het mouvement bij de Z.-A. S.-M. en behoorende tot de uit Transvaal verwijderden, is benoemd tot inspecteur van het mouvement bij de Maatschappij tot Exploitatie van Tramwegen te Voorburg.

— Te Utrecht is Zondag na een korte ziekte overleden de heer T. van Rees, inspecteur bij de Nederlandsche Centraal-Spoorweg-maatschappij. Hij had dit jaar zijn 25-jarige dienstvervaling bij genoemde maatschappij herdacht.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is benoemd tot buitengewoon opzichter W. J. Ragot J.Pz., bij de werken voor de uitvoering van baggerwerk in de Nieuwe Merwede.

— Tot adjunct-ingenieur bij de Noord-Ooster-Loosd-Spoorweg-maatschappij is benoemd de heer A. Heybrook, civiel ingenieur te Rotterdam.

— Door Burg. en Weth. te Boskoop werd uit 45 sollicitanten tot dagelijkse opzichter bij den nieuwen schoolbouw benoemd de heer J. L. B. Dourvorst, te Didam.

— De heer E. C. Saermondt, directeur der stedelijke gasfabriek te Edam, heeft eervol ontslag gevraagd wegens vertrek naar elders.

— Bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen is de heer J. H. Delgorgie in dienst getreden als adap.-adj.-ingenieur.

— De Gemeenteraad van Harderwijk benoemde uit 35 sollicitanten tot directeur der gasfabriek den heer J. Adriaanse, chef-werkmeester aan de gasfabriek te Gorinchem.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Werktuigkundig ingenieur van hoogstens 35-jarigen leeftijd, wordt een vaste positie aangeboden met flink salaris en aandeel in de winst. Brieven franco, letters K.L.K., algemeen advertentiebureau Nijgh en Van Ditmar, Rotterdam.

— Bouwkundig opzichter bij het bouwen van de Hoogere Burgerschool te Eekhuizen; salaris f 80 's maanda. Brieven franco aan den Burgemeester. (Zie advert. in dit no.)

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopten vorm worden, ten gerieve van lezers, geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen hoteltoeslag opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een practisch ontwikkeld gediplomeerd bouwkundig opzichter, 25 jaar, ongehuwd, vraagt plaatsing. Brieven onder lett. A, bureau van dit blad. (1)

— Een practisch ontwikkeld bouwkundig teekenaar-opzichter zoekt, door beëindiging zijner tegenwoordige werkkring, tegen September of October plaatsing. Uitstekende getuigschriften staan hem ten dienste. Brieven franco, letter V, aan het bureau dezer courant. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM.

4 Opz.-teek., 22 en 23 j., ongeh., 28 en 31 j., geh., f 60, f 60, f 80 en f 100.

1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., f 70.

3 Werktuigk. teek., 20, 22, en 22 j., ongeh., ± f 50, f 70 en f 60.

1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., f 90 à f 100.

1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f 90.

1 Mach., 26 j., geh., f 65.

ten behoeve van een weg van Hengelo naar Deurningen in de gemeente Weerselo, ter lengte van ongeveer 3300 M. Inl. door den heer burgermeester en den opz. Hoogterp te Zwolle. Aanw. 29 Aug. te 1½ uren.

Vervolg der Uitslagen.

Nes (W. D.), 22 Aug.: het bouwen van een lytabuis met eenig timmerwerk voor den heer D. Balm; ingek. 4 bijl., als: K. Pranger, Dokum, f 3149; W. Boijinga, Metalawier, f 3080; M. v. d. Velds, idem, f 2670; A. Jonsma, Nijkerk, f 2642. Gegund Ram. f 2950.

Haarlem, 23 Aug.: het doen van leveringen en werkzaamheden ten behoeve van de Helderse zeewering behorende tot de rijkswerken in Noordholland, in 2 perceelen; strekkende die van het 1e perceel voor het gewoon onderhoud

der zeewering en die van het 2e perceel voor het herstel der zeewering van schade, ontstaan door storm. Bestek no. 180, dienst 1900.

Pere. 1; ingek. 8 bijl., als: J. van Noordenna, Utrecht, f 17,07; J. Oldenburg, Bergen, f 16,780; G. D. van Doorn, Amsterdam, f 16,750; J. Terwindt M. Bz., Nijmegen, f 16,450; L. Volker Jr., Maarsse, f 15,000; A. Krijnen f 14,900; J. F. Philips f 14,674; D. de Vries f 12,937. Ram. f 15,000.

Pere. 2; ingek. 6 bijl., als: J. Terwindt M. Bz., f 1430; J. Oldenburg f 1350; G. D. van Doorn f 1320; D. de Vries f 1250; J. F. Philips f 1157; A. Krijnen f 1150. De overigen te Helder. Ram. f 1185.

Eekhuizen, 23 Aug.: het bouwen eener nieuwe Hoogere Burgerschool aldaar; ingekomen 10 bijlatten als: C. Liefhebber f 46,798; J. Pons, D. Nieuweboer en K. Deen, Venhuizen,

ADVERTENTIËN.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.
Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 130 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 38 Rokin.

Hoofdgast voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Barrhead.
Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen — Privaat-Inrichtingen. —
Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, Looien Badkuipen. —
Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE.
Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen.
Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

**Bouwkundig
OPZICHTER.**

Het Gemeentebestuur van Enkhuizen
verlangt, om direct in dienst te treden
tot 1 September 1901, een bekwaam
dagelijksch OPZICHTER bij
het bouwen van de Hoogere Burger-
school aldaar, op eene belooning van
f 50 's maands.

Brieven en aanbevelingen franco aan
den Burgemeester vóór 6 September
1900.

**Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.****AANBESTEDING.**

Op Dinsdag den 11den Sep-
tember 1900, des namiddags ten
2 ure (locale tijd), aan het Centraal-
bureau der Maatschappij tot Exploita-
tie van Staatsspoorwegen in het Mo-
reelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 823.

Het maken van eene dubbe-
le wachterswoning met
bijbehorende werken op
den spoorweg UTRECHT-
ROTTERDAM nabij kmp.
36.000.

Begroting f 8140.—.

De besteding geschiedt volgens § 46
van het bestek.

Het bestek ligt van den 23sten
Augustus 1900 ter lezing aan het Centraal-
bureau in het Moreelse Park en
aan het bureau van den Heer Sectie-
Ingenieur H. J. VAN HOORN te
Utrecht, en is op franco aanvraag (per
brief) aan genoemd Centraalbureau
(Dienst van Weg en Werken) te be-
komen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schieden den 4den September 1900 ten
11 ure 10 minuten voormiddag (West
Europeesche tijd), Station Moordrecht.

Utrecht, den 18den Augustus 1900.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

**Ministerie van Justitie.
Openbare
AANBESTEDING.**

Op Donderdag 6 September
1900, des namiddags ten 2 ure, zal
in een der lokalen van het Departement
van Justitie te 's-Gravenhage, in
het openbaar worden aanbesteed:

Het bouwen van eene vrou-
wenafdeeling aan het Huis
van bewaring te Zutphen.
Raming f 9900.—.

Het bestek met daarbij behorende
teekeningen ligt voor gegadigden ter
inzage in het Rechtsgebouw te Zutphen
en is op aanvraag tegen betaling van
f 1.10 franco verkrijgbaar bij De
GEBROEDERS VAN CLEEF. Boek-
handelaars, Spui 28 a te 's-Graven-
hage.

Aanwijzing zal worden gehouden op
Maandag 3 September 1900 aan het
Rechtsgebouw bovengenoemd, terwijl in-
lichtingen zijn te bekomen bij den
Ingenieur-Architect voor de Gevangen-
nissen en Rechtsgebouwen te 's-Graven-
hage, Departement van Justitie en
bij den Opzichter over de Justitie-
gebouwen T. H. VAN ETTEGER te
Zutphen.

's-Gravenhage, 23 Augustus 1900.

De Minister van Justitie,
Voor den Minister,
De Secretaris-Generaal:
P. J. VAN BEIJMA.

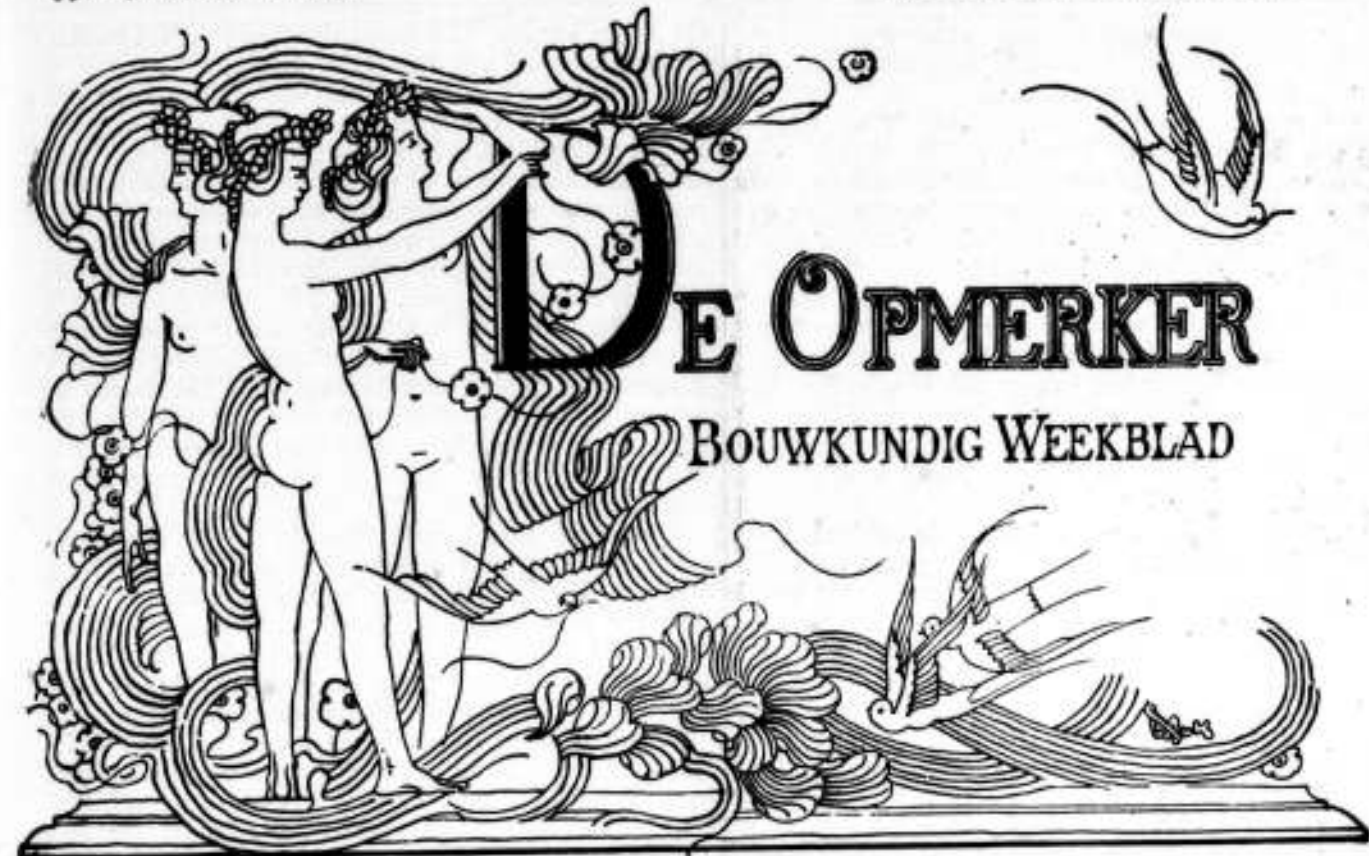
BEVLOERING.

— Oorzaak en Goedkoop. —

Het beste Adres voor Machinaal
vervaardigde**CEMENTTEGELS**
(Mosaïek en Effen)

en Hardgebakken TEGELS,
is A. OOSTHOEK & ZOON,
Stoomfabrieken Alfen a/d. Rijn.

Dessins en Prijzen op aanvraag.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met int grip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend
naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatscijfers, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Rome.

(Verzorg van blads. 271.)

Ik erken gaarne, dat Michelangelo in dit kolossale
werk het hoogste heeft bereikt, wat hij bereiken kon.
Alle verkortingen en houdingen, die een menschelijk
lichaam kan toonen, zijn met nimmer falende zeker-
heid getekend. En toch heeft dit werk mij niet zoo
getroffen, als ik verwacht had. Ten deele komt dit
misschien door den slechten staat, waarin zich het
fresco bevindt. In het bijzonder hinderde mij een hard
blauw in den hemel; het is waarschijnlijk van een
herstelling afkomstig. Doch al die goed getekende
naakte lichamen zonder omlijsting moeten, zelfs toen
zij pas voltooid waren, toch meer als studiën van
anatomie, dan als illustratie van een christelijk leer-
stuk tot den beschouwer hebben gesproken.

De Sixtijsche kapel komt uit in de Sala Regia,
die door Antonio da San Gallo de jonge, den ont-
werper van het Palazzo Farnese, is gebouwd, en die
naar de Cappella Paolina leidt. Op witten Donderdag,
als deze kapel verlicht wordt, ziet zij er bijzon-
der schitterend uit. In gewone omstandigheden maakt
zij minder effect. Antonio da San Gallo's werk is later
door Bernini opgesierd, onder anderen met de beken-
de spiraalvormige zuilen van den tabernakel der St.
Pieterskerk. De twee fresco's van Michelangelo zijn
koud en weinig treffend. Zij werden dan ook geschild-
erd toen de meester reeds op hoogen leeftijd was.
De Sala Regia, met zeer goed stucwerk versierd, geeft
een betere dunk van da San Gallo's talent dan de
kapel.

Nu klimmen wij verscheidene trappen op, en komen
in een paar zalen, waar de kunst der 19e eeuw aan
het woord is. Welk een afstand is er tusschen Michel-
angelo en deze (men vergeve mij het woord) knoeters!
Pius IX, die 8 December 1854 het dogma van de
Onbevleete Ontvangenis uitvaardigde, vond deze ge-
beurtenis belangrijk genoeg, om haar door het pen-
seel te laten vereeuwigen. Menschen als de groote
Florentijn leefden toen niet. De paus wendde zich tot
zekeren Podesti, en deze leverde fresco's, zoo afschu-
welijk, dat ze hoe eer hoe liever verwijderd moesten
worden. En uit deze zaal komt men..... in de Stanze
van Raffael!

De vertrekken, waar de beroemde fresco's zich be-
vinden, zijn ongeveer tien meters in het vierkant en
overwelfd. Zij zijn drie in getal, en worden ieder door
een tamelijk groot venster verlicht, terwijl de toegang
geschiedt door een deur aan de vensterzijde.

In het jaar 1508 ging Raffael naar Rome, om daar
zijn geluk te beproeven. Hij werd niet als Michel-
angelo, wiens roem toen reeds overal verbreid was,
door Julius II onthouden, doch had alleen aan de voor-
sprak van zijn leermeester Perugino, en zijn stadge-
noot Bramante te danken, dat hij met vele andere
schilders aan de versiering van het Vaticaan mocht
medewerken. Langzamerhand echter gingen de andere
meesters weg, en verrichtte Raffael het werk alleen.

Als men de tijdrekenskundige volgorde in acht wil
nemen, dan moet men met de Stanza della Segnatura
beginnen. Hier plachten voorheen de pausen de van
hen uitgaande stukken te onderteekenen. Het gewelf
was reeds door Sodoma beschilderd, toen Raffael
daar de zinnebeeldige vrouwenfiguren van de godge-
leerdheid, de dichtkunst, de wijsbegeerte en de ge-
rechtigheid aan toevoegde.

De versiering der gewelven is wat druk, om de

f 46,000; J. van den Brak. Apeldoorn, f 44,680;
J. H. van Groenendaal, Bolsward, f 44,580; J.
van Marle en Th. van Dam f 44,480; J. West,
J. Zwaen en H. van Doornik f 43,673; Gebro.
Van der Meer, Harlingen, f 43,390; D. Damstra,
Leeuwarden, f 42,770; R. Kramer en W. Hart
f 42,713; G. Dijkstra Sz., Bolsward, f 37,120.
De overigen te Enkhuizen. Gunning aangeboden.

Ruurlo, 23 Aug.: het afvoeren eener boeren-
bebouwing en het bouwen van twee landbouwer-
woningen en een korenberg; ingek. 9 bijl., als:

Per. 1. 2. 3.
J. Bolderman, Vorden f 1997.— f 2463 f 498.—
G. Bel, Barchem „ 2108.— „ 2419 „ 459.—
J. W. Wormmeester,
Geesteren „ 2108.80 „ 2445 „ 403.—
G. Wenzelink, Vorden „ 2326.— „ 2598 „ 498.—
A. Florijn, Geesteren „ 2153.— „ 2480 „ 494.—
H. Venderbosch,

Ruurlo „ 2145.— „ 2474 „ 463.—
J. Paasman, Vorden „ 2316.— „ 2578 „ 489.—
G. J. Wonnink, id. „ 2160.— „ 2388 „ 534.—
G. Oortgen, Ruurlo „ 2273.50 „ 2575 „ 451.38

Amersfoort, 23 Aug.: het afvoeren van
een woonhuis en het daar ter plaatse weder-
opbouwen van een nieuw woonhuis, ingek. 8 bijl.,
als: J. C. v. Eijbergen, Amersfoort f 7790; J.
Klaarenbeek, idem, f 7777; C. Kok, Harderwijk,
f 7470; B. Smink, idem, f 7468; N. Wolfswinkel,
Amersfoort, f 7250; L. Ruitenberg, idem, f 6997;
D. v. Munching, Harderwijk, f 6928; H. v. d.
Spoel, Deventer, f 6630

Zwolle, 24 Aug., in het Binnen-Gasthuis:
het herbouwen van een boerenwoonhuis met
schuur en hooiberg te Langenholtte, gemeente
Zwollerkerspel, ingek. 7 bijl., als: G. v. d. Klocht
en J. v. d. Vegt, Hasselt, f 6600; H. van Laar
f 6034; G. Eikenaar f 5749; J. Schuit f 5734,
T. Mol, Genemuiden, f 5680; H. v. d. Sluis,
Zwollerkerspel, f 5412; H. Treep en Zn. f 5387.
De overigen te Zwolle.

Zwolle, 24 Aug.: het bouwen van een woning
met wachtklokal bij de Algemeene Begraafplaats;
ingek. 11 bijl., als: J. Niemer f 9225.90, J.
Schuit f 9162, G. van Uen f 8863, H. van der
Sluis, Zwollerkerspel, f 8807; T. H. Noorman
f 8725, H. van Laar f 8715, M. Biecha f 8630,
J. L. Hertog f 8322, C. ter Horst f 7900, W.
H. J. Bollen f 7878, L. Meijer Sr. f 7356. Gegrond.
De overigen te Zwolle.

's-Gravenhage, 24 Aug., aan het depart.
van waterstaat: 10 (herbest.), het herstellen
en verbeteren van lijnen in de provincie Noord-
holland; ingek. 1 bijl., als: de firma De Vries
Mulder en Co., Amsterdam, f 8133. Ram. f 4168.

20. het herstellen en verbeteren van een lijn
langs den spoorweg van Rotterdam naar Maas-
sluis en van Delft naar Schiedam, met inbegrip
van een zijlijn te Schiedam; ingek. 2 bijl., als:
J. Romijn en L. Bijl, Schiedam, f 945; W. J.
van Dort, Rotterdam, f 897. Ram. f 747.

30. het bijspanssen van vier dreeden aan de
palen der lijn langs den Staatsspoorweg tusschen
Meppel en Zwolle; ingek. 2 bijl., als: S. van
der Zaag, Leeuwarden, f 1260; J. J. Suwijn Dan.,
idem, f 1044. Ram. f 1060.

NAGEKOMEN UITSLAG.

Aboude-Preostdij, 10 Aug.: het onder
profiel brengen van den weg en de waterkeering
van Aboude naar den Voetangel. Eenige inschr.
A. de Zwart, Wilnis, voor f 940. Gegrond.

MEDEDEELINGEN.

Het bouwen van een aanjagerij c. a. is onder-
hands opgedragen aan den heer J. W. van Sante,
te Haarlem voor f 19,670.

Te Westdorpe werd onlangs aanbesteed het
bouwen van een nieuw raadhuis met toren en
het plaatsen van een met steenen fundamente
ijzeren omstering. Thans is dit werk aan de
laagste inschrijvers gegund.

Het bouwen van een heerenhuis en sigaren-
fabriek te Harlingen is gegund aan de laagste
inschrijver Gebr. Vonk, te Leeuwarden, voor
f 13,595.

Aan den aanjager H. Wijniger, te Assen, is
door de Maatschappij tot exploitatie van Staats-
spoorwegen gegund het bouwen van 43 wach-
thuisen aan de lijnen Harlingen—Nieuweschans,
Beilen—Groningen en Groningen—Sawerd, voor
de som van f 12,697.

fresco's der muren goed te doen uitkomen. De verlichting, telkens door één venster, is onvoldoende. De kleuren zijn door vocht verbleekt.

De godgeleerdheid is weergegeven in de zoogenaamde „Disputa”. De compositie bestaat uit twee deelen, en is geheel symmetrisch. Boven aan ziet men den geopenden hemel met Christus, de heiligen en de profeten. God de Vader zweeft hoger en zendt den H. Geest naar de aarde, waar een altaar is aangebracht met de hostie, het zinnebeeld van Christus' tegenwoordigheid. De vier beroemdste kerkvaders; pausen, kardinalen, bisschoppen en monniken omgeven het altaar. Onder hen komen ook Dante, Fra Angelico en Savonarola voor. Dat Julius er geen bezwaar tegen had het portret van dezen prediker, die tien jaar geleden wegens ketterij verbrand was, in zijn paleis te zien, is zeker eigenaardig.

Tegenover dit fresco bevindt zich de zoogenaamde „School van Athene”, waar de wijsbegeerte der oudheid door de personen harer beoefenaars in naar voorname uitingen is verbeeld. Bijzonder fraai is hier de architectonische achtergrond, die door Bramante ontworpen werd. De groepen vertoonen een ongedwongen schikking in de symmetrie, ofschoon wel in het oog gehouden, is niet zoo streng in acht genomen, als dit bij vroegere werken placht te geschieden.

Aan de zijde, waar zich de deur bevindt, is de dichtkunst verbeeld. Apollo bespeelt de viool, omgeven door de muzen, Sappho, Homer, Virgilius, Horatius, Pindarus, Dante en Petrarca dragen hun verzen voor.

Het muurvlak leverde hier reeds moeilijkheden op, doch dat, waar zich het venster bevindt, nog meer; eigenlijk was zulk een wand in het geheel niet voor beschikking geschikt. Raffael wist er echter nog de gerechtigheid te verzinnelijken.

Deze Stanza is de mooiste der drie. Zij doet ons Raffael in zijn kracht kennen. De fresco's zijn bewonderenswaardig zoo wat teekening als compositie betreft. Over de kleur kan men niet meer oordeelen; toch schijnt hier geen colorist aan het woord geweest. Doch mag men Raffael er een verwijt van maken, dat hij de kleur als van ondergeschikt belang beschouwt, en alleen door de lijnen zijn effecten wil bereiken. Bijzonder werd ik getroffen door het echt monumentale dat deze fresco's bezitten, en waardoor zij één zijn met de architectuur.

De fresco's in de andere vertrekken zijn wel door den schilder ontworpen en getekend, doch door zijn leerlingen uitgevoerd. De Stanza dell' Incendio draagt haar naam naar een fresco, dat voorstelt, hoe een brand in den Borgo door de voorbede van paus Leo IV gebluscht werd. Van den brand zelf ziet men hier haast niets. Het duurt geruimen tijd eer een paar vlammen aan de linkerzijde in het oog vallen. En dan zelfs is het nog niet duidelijk, hoe steenen gebouwen als de afgebeelde, zoo kunnen branden.

Men begrijpt dan ook niets van de angst, die de vrouwen, welke het midden der compositie uitmaken, schijnt te bezielen. De naakte mannen, die van muren springen of die water aandrigen, geven blijk van Raffaels bewondering voor de zoldering van Sixtina. Belangwekkend is de oude St. Pieterskerk, met haar mozaïeken, op den achtergrond. Ook de vrouw rechts op den voorgrond is een prachtige figuur. De brand heeft slechts als voorwendsel gediend, om zulke figuren te pas te kunnen brengen. Om Leo X te behagen zijn alle voorstellingen in dit vertrek aan het leven van pausen ontleend, die denzelfden naam als hij droegen. Maar de drie fresco's, die de overwinning op de Saracenen bij Ostia, de eedsaflegging van Leo

III en de kroning van Karel den Grooten tot onderwerpen hebben, zijn van geen bijzonder belang.

De Stanza d'Elodoro draagt haar naam naar het fresco dat de verdrijving van Heliogabrus uit den tempel verbeeldt. De tempelschenners wordt door twee engelen, waarvan een te paard, nedergeveeld. Links is paus Julius op zijn draagstoel, omgeven door zijn gevolg, getuige van het wonder. Over het anachronisme, dat hierdoor teweeg gebracht werd, heeft de schilder zich niet bekommerd.

Op den muur aan de overzijde wordt vertoond, hoe Attila door Petrus' en Paulus' verschijning uit het Romeinsche gebied wordt verdreven. Dit fresco is niet een van de besten; ook met het wonder van Bolsena en Petrus' bevrijding loop ik niet hoog. En met den slag in de Sala di Constantino zweep ik alderminst.

Door deze zaal bereikt men de loggie, die waarschijnlijk door haar versiering eens een fraai effect maakte. Nu zijn de grottesken van Giovanni da Udine, door overschildering geheel bedorven, niet meer te genieten. En de twee en vijftig tafereelen uit de gewijde geschiedenis tegen de gewelven, kunnen de vergelijking met die der Sixtina niet doorstaan.

Een verrassing is het, in de kleine kapel van Nicolaas V fresco's van Fra Angelico te vinden. En niet minder verbaast men er zich over, dat de schilder hier een breedheid en grootsheid toont, die aan Masaccio herinneren. Bijzonder fraai zijn de tafereelen, waar de H. Laurens voor den prefect Decius gebracht wordt, en waar de heilige aalmoezen uitdeelt. De bedelaars zijn voortreffelijk gekarakteriseerd.

Een trap leidt nu naar de Pinacoteca, waar de schilderijen, die in den Franschen tijd naar Parijs werden overgebracht, na hun terugkomst bijeen geplaatst werden. Vroeger versierden zij verschillende kerken der stad.

Hier hangt Raffael's „Christus op Tabor verheerlijkt”. Het stuk is zeer beroemd als des meesters laatste werk. Mij heeft het maar matig voldaan. De houding der figuren is al te zeer bestudeerd; daardoor is het werkelijke leven verloren gegaan. De apostelen denken meer aan de plooiën hunner gewaden dan aan het wonder, dat zij zien gebeuren. Ook Christus, met Mozes en Elia in helder licht zwevende, heeft niets bovenaards.

In deze zelfde zaal, die goed zijlicht heeft, vindt men de „Madonna di Foligno”, die door Raffael in 1511 werd voltooid. Dit stuk is een dier altaarversieringen, zooals er toen veel gemaakt werden. Boven aan zweeft Maria met haar kind op wolken. Beneden staan, symmetrisch, de H. Franciscus en Johannes de Dooper. De H. Hieronymus beveelt den besteller van het stuk der madonna aan. Het fraaist van alles is het kinderfiguurtje in het midden, dat een opschriftbord omhoog houdt.

Domenichino's „Communie van den H. Hieronymus” is een respectabel stuk, en ook de H. Rombout van Andrea Sacchi heeft goede hoedanigheden, maar het meest trof mij Caravaggio's „graflegging”. Hier is, op een wijze, zooals de Italiaansche kunst dit nog niet gedaan had, met licht en schaduw getooverd. Men denkt aan Rembrandt bij het aanschouwen van dit kolossale doek. De figuren zijn naar de werkelijkheid genomen, en in het geheel niet geïdealiseerd. Elsheimer heeft Caravaggio bestudeerd; zijn leerling was Pieter Lastman, en deze onderwees Rembrandt in de schilderkunst. Zoo is een schakel tusschen de Italiaansche en de Hollandsche kunst aanwezig.

Als men de schilderijen gezien heeft, moet men weer al de trappen af, om op de Piazza di San Pietro te

komen. De toegang naar de andere verzamelingen is in de Vialone di Belvedere, aan de achterzijde van het paleis.

Men moet achter de St. Pieterskerk omlooopen, om den ingang van de overige verzamelingen te bereiken. Daardoor is er gelegenheid, de gevels van het bouwwerk te bezichtigen. Eerst wordt de sacristie, aan de zuidzijde der kerk gelegen, en in de 18e eeuw gemaakt, bereikt. Zij is een gebouw, dat menige kerk in grootte overtreft. Van het plein, achter deze sacristie gelegen, heeft men het beste gezicht op den koepel. Ruskin had gelijk, toen hij de ligging der kerk niet gelukkig noemde, want daar het terrein oploopt, is het westelijke deel ingegraven moeten worden. Daaromheen loopt een droge gracht, en nog hooger de Via delle Fontane, die naar de achteringangen van het Vaticaan leidt.

Hier is, aan het Cortile del Forno de ingang voor hen, die per rijtuig op het Vaticaan hunne opwachting maken. Op het oogenblik van mijn bezoek waren dat Hongaarsche magnaten in hunne prachtige kleederdracht.

Westelijk gaat de tuin van het Vaticaan omhoog, oostelijk strekt zich de buitengewone lange bibliotheek van het paleis uit. Den pelgrims werd toegang tot den tuin verleend, en door mij bij een groepje aan te sluiten, kon ook ik daar een kijkje nemen. Het is een echt Italiaansche tuin, hier en daar misschien wat stijf van aanleg. Doch de ongelijkheden van het terrein zijn meesterlijk benut om er een casino en andere kleine gebouwen een goede plaats te geven.

Slechts in een betrekkelijk klein deel van den tuin werd men rondgeleid.

Met het gezelschap ging ik nu naar den ingang van het paleis, om de antieke beelden te bezichtigen. Hoe beroemd deze verzameling is, weet ieder. Het is een lust door de zalen en galerijen te loopen, omdat de opstelling der kunstwerken zoo smaakvol geschiedde.

In de meeste vertrekken zijn, tegen de wanden, nissen, waarin de voornaamste beelden een plaats vonden. Om de achtkante binnenplaats van het Belvedere, door Bramante ontworpen, zijn vier kabinetten aanwezig; daar staan de vermaarde groep van Laokoon, de Apollo en de Antinous, die ieder uit afgietsels kent. Zonderling genoeg heeft men, in het vierde kabinet, een beeld van Canova geplaatst, dat bij de antieke meesterstukken niet kan halen.

Bijna alle beelden zijn gerestaureerd. Reeds in de 16e eeuw is daarmee een begin gemaakt, omdat men de werken in hun vroegeren luister wenschte te zien, en wat ontbrak, dus aanvulde. Men volgde derhalve hetzelfde systeem, dat thans bij oude gebouwen wordt toegepast.

Soms is de restauratie door mannen van naam geschied, meestal echter door onbekenden. In hoeverre zij, wat bestond, geëerbiedigd hebben, is niet meer na te gaan. Maar dat hunne aanvullingen niet gelukkig zijn, springt haast overal in het oog. Zoo heeft de beroemde Diskobolos van Myron een geheel nieuw hoofd, zoo is van een tweespan alleen één der pooten antiek, en ziet men telkens lichaamsdeelen, die verkeerd aangezet zijn. Maar het ergste is wel, dat men sommige beelden, onder andere de knidische Venus, lichesheidshalve in zinken draperieën heeft gehuld.

Het zou mij te ver voeren, ook maar de voornaamste beelden en fragmenten hier te bespreken. De arrazzi, naar Raffaels teekeningen gemaakt, hebben zoo door de tand des tijds geleden, dat van de oorspronkelijke schoonheid dezer tapijten ongeveer niets meer valt waar te nemen.

De talrijke pelgrims verhoogden het genot, dat de verzamelingen schonken, zeker niet. Zij hadden, van wat zij zagen, geen flauw begrip, en bleven voor onbequidende voorwerpen staan, terwijl zij meesterstukken voorbijliepen.

Ten slotte wilde ik nog een bezoek aan de Vaticaanse bibliotheek brengen. Men mag daar niet vrij rondloopen, en moet, voor een deur, zoolang wachten, totdat de geleider vindt, dat het gezelschap groot genoeg is.

Toen ging de deur open, en de wachtenden werden in ontvangst genomen door een bejaard heertje, wiens roode neus nu juist niet den afschaffer verried. Hij begon een toespraak in het Italiaansch, aanvangende met „Signori mei”, dat op een vreemdsoortige wijze meer gezongen dan gesproken werd. En daarop werden wij, als schapen in een kudde, door de zalen gedreven. De pelgrims waren mak genoeg, doch als de drie toeristen, waarvan ik er één was, voor het een of ander, dat belangrijk scheen, wat langer staan bleven, dan ontvingen zij aanstonds een vermaning, om de kudde niet te verlaten.

De bibliotheek bestaat uit een galerij van zeker drie honderd meter lang, waaraan, in het midden, een reusachtige zaal is gebouwd. Behalve boeken en handschriften, die in gesloten kasten bewaard worden, bevatten de vertrekken ook de geschenken, die den beiden laatsten pausen bij verschillende gelegenheden vereerd zijn. En het waren die geschenken, die mij het bezoek aan de bibliotheek vergalden. Want hun kunstwaarde is vrijwel gelijk nul, en toch sloeg de geleider er geen enkel over, maar hief hij steeds weer zijn „Signori mei” aan, waarmede hij mij wanhopig maakte. Nog herinner ik mij een glasraam, dat Pius IX op zijn troon voorstelde, zoo naturalistisch opgevat en zoo vals van kleur, dat men er haast niet naar kon kijken.

In de galerij is het leven van Pius VII, en van zijn beide voorgangers Pius VI en Clemens XIV in fresco's verbeeld. Het blijkt hier duidelijk, hoe in het laatst der 18e en het begin der 19e eeuw de schilderkunst al dieper zonk.

De groote zaal is ten tijde van Sixtus V gebouwd, en bestaat uit twee beuken, die door zware pijlers gescheiden worden. Iedere beuk is overwelft. Om de pijlers en tegen de dammen tusschen de vensters zijn de boekenkasten geplaatst. Het overige is beschilderd. Er is op de decoratie heel wat aan te merken; zoo zijn de lijsten der pijlers veel te zwaar, en de stucwerken wat weinig gedistingeerd. Maar de zaal is toch imposant en de versiering der gewelven met hare frissche kleuren voldoet uitstekend.

Hier zijn de beroemde handschriften van het Vaticaan onder glas tentoongesteld. Natuurlijk ziet men er zoo niet veel van; en wie bij de vitrines een oogenblik zou willen wachten, om althans de versieringen der vijfde, zesde en zevende eeuw wat nader te beschouwen, wordt door den roodneuzigen herder naar de kudde gedreven, die een prulgeschenk, door een vorst aan den H. Vader vereerd, staat aan te gapen.

Bijzonder belangwekkend zijn de schilderijen, die in een der zijvertrekken bewaard worden, omdat zij uit den oud-Romeinschen tijd afkomstig zijn. Sommigen, die hun onderwerpen aan de Odyssee ontleenen, stellen landschappen voor. Het zijn echte „heroische” landschappen, zooals de Duitschers, die een vijftig jaar geleden dikwijls maakten. De perspectief is met vrij groote juistheid in acht genomen, en de verdeling van licht en schaduw is naar de natuur gevolgd. Het schijnt dat deze schilderijen navorolingen zijn van andere door Theon, een beroemd

Grieksch schilder, die te Samos in de vierde eeuw vóór Christus leefde. Ook is hier de beroemde Aldo-bradijnsche bruiloft, eveneens een navolging van een Grieksch origineel, te zien. Hier wordt men getroffen door de fraaie schikking en de juiste teekening der talrijke figuren.

Doch de herder drijft ons verder. En als wij aan het eind zijn, waar Pius IX in gebrand glas ons tegen-schittert, dan moeten wij de geheele lange galerij weer terug, tot aan de deur, waar de herder met een „grazia“ de lire fooi in ontvangst neemt.

Ik had het Vaticaan reeds lang verlaten, toen mij nog altijd dat vervelende „Signori mei“ in de ooren klonk. Het was nu drie uur, en ik had zooveel kunst gezien, dat ik naar wat natuur verlangde. Daarom nam ik een rijtuig en besloot mijn dag met een heerlijke rit in de Villa Borghese, het prachtige park ten noorden der stad.

Den volgenden dag richtte ik reeds vroeg mijn schreden naar de Piazza del Popolo, voorheen het eerste plein van Rome, dat de binnenkomende reiziger zag. De weg daarheen gaat langs het Corso. Waar deze straat op het plein uitmondt, zijn twee koepelkerken gebouwd; de 17e eeuw heeft hier een groot decoratief effect weten te bereiken. Want met de obelisk in het midden, de Porta del Popolo daartegenover, de kolonnade aan de ene zijde, de terrassen van den Pincio als achtergrond, is hier een geheel ontstaan, waarvan men elders de wedergade tevergeefs zal zoeken.

De kerk Santa Maria del Popolo, onmiddellijk tegen de poort aangebouwd, heeft geen gunstige plaats. Ook architectonisch is deze 15e-eeuwsche kruiskerk, wier hoofdbeuk en dwarsbeuk in absiden eindigen, niet bijzonder belangrijk.

Als men de kerk binnentreedt ziet men een rijke 17e eeuwse versiering, zooals de meeste Romeinsche interieurs die vertoonen. Doch ook verscheidene grafmonumenten uit de 15e eeuw, in Florentijnschen trant, trekken de aandacht. Zij hebben den vorm van een nis, waarin, dikwijls op een sierlijke sarcophaag, het beeld van den overledene rust. De omgeving der nis bestaat uit pilasters en kroonlijsten, dikwijls met fijne arabesken voorzien en in verbinding gebracht met zinnebeeldige voorstellingen.

Aan de noordzijde is de Cappella Chigi, wier koepel met mozaïeken naar ontwerpen van Raffael prijkt. God de Vader zweeft daar tusschen de zinnebeelden der planeten. Ook hier weder doet de schilder moeite Michelangelo nabij te komen, zonder dat het hem gelukt.

In het koor heeft Pinturicchio zijn kunst getoond. Hij beschilderde het gewelf met de kroning der H. Maagd, omgeven door de evangelisten en vier kerkvaders. Deze fresco's zijn bijzonder goed bewaard gebleven. Pinturicchio heeft door decoratief bijwerk de verschillende figuren van elkander gescheiden. Zoo bleef de juiste schaal bewaard, en zijn de fresco's geen schilderijen, die, als zooveel andere, beter op muren zouden passen, doch vormen zij een voortreffelijke versiering der zoldering.

Tegen de zijmuren van het koor ziet men de graf-teekenen van Ascanio Maria Sforza en Girolamo della Rovere, beiden door Andrea Sansovino gemaakt, en wel de schoonste voorbeelden van het pas beschreven type, die de kerk bezit.

Door de Via Babuino kan ik nu op de Piazza di Spagna, waar de Spaansche trap omhoog stijgt. Ik ga haar weer op, doch laat nu Santa Trinita dei Monti links liggen, om de Via Sistina te volgen.

Het is hier een der deftigste buurten van Rome.

De straat komt uit op de Piazza Barberini, die met een fraaie fontein van Bernini, een triton die op een schelp blaast, is versierd. Dit is een druk plein, daar het verkeer tusschen het station en de Piazza Colonna er over plaats vindt.

Een geheel daarmede vormt de Piazza dei Capuccini, die langzaam omhoog stijgt. Hier bevindt zich de kerk Santa Maria della Concezione. Toen de spoorweg er nog niet was, behoorde deze buurt tot de stilste van Rome, zoodat de Capucijners daar een rustig plekje voor hun klooster hadden. Hun kerk bouwden zij in het begin der 17e eeuw. Om de kloosterlingen aan de vergankelijkheid van het aardsche te herinneren, werd het stoffelijk overschot hunner voorgangers onder de kerk in afzonderlijke vertrekken tentoongesteld. Wie wat zenuwachtig is, moet daar maar niet heen gaan. Want behalve uitgedroogde lijken in pijen gehuld, ziet men daar niets dan doodshoofden en beenderen, waarvan rozetten, festoenen en andere ornamenten gemaakt zijn, die de wanden en gewelven een ietwat griezelig aanzien geven.

Het Palazzo Barberini is een schepping van Bernini. In een prachtig park gelegen is dit paleis eigenlijk meer een zeer groote villa. Bijzonder mooi van aanleg is de vestibule van dit gebouw, waar door zuilen, nissen enz. een geheel is verkregen, dat een hoogen dunk geeft van Bernini's talent. De verzameling van kunstwerken, die het gebouw bevat, is pas om twaalf uur te zien. Ik moest mijn bezoek daaraan dus uitstellen en, zooals vaak geschiedt, uitstel werd afstel. Maar ik geloof niet, dat ik veel verzuimd heb.

De Via delle Quattro Fontane, die haar naam draagt naar de vier fontein, die Domenico Fontana op de hoeken van een klein plein aanbracht, lag voorheen vrijwel aan het einde van de bebouwde kom der stad. Nog in Goethe's tijd plachten de vrienden of minnekozende paren daar bijeen te komen. De dichter laat Faustina zeggen:

„Falconieri hat mir oft in die Augen gefaßt,
Und ein Kuppler Albani's mich mit gewichtigen Zet-
teln,

Bald nach Ostia, bald nach den vier Brunnen gelockt.
Aber wer nicht kam, war das Mädchen.“

De kardinalen van dien tijd, dus met name genoemd, schijnen het met het celibaat niet nauw genomen te hebben. Nu zou zoo iets niet meer voorkomen.

Het pleintje is merkwaardig om de kerk San Carlo, die Borromini daar bouwde. Het terrein was zeer onregelmatig en de bouwmeester kwam daarom tot een eigenaardigen plattegrond. Hij maakte de kerk ovaal, zonder kruisbeuken, en plaatste aan de beide lange zijden halfronde, aan de beide korte zijden daarentegen segmentvormige nissen. Al de lijnen van den plattegrond zijn gebogen. De muren prijken met Korinthische zuilen, die door bogen verbonden zijn en een ovalen koepel dragen. Ook de gevel dezer kerk vertoont in plattegrond gebogen lijnen, één bolle in het midden, twee holle aan de zijden. Een kroonlijst deelt den gevel in twee verdiepingen; zuilen, nissen, beelden zijn in groote verscheidenheid ter versiering aangebracht. De bekroning van den gevel wordt gevormd door een groot ovaal schild, hetwelk door zwevende engelen gedragen wordt.

De kerk is slechts klein, doch zij maakt den indruk van grooter te zijn, dan zij in werkelijkheid is. Door de schrijvers over kunst wordt zij meestal of niet genoemd, of met een enkel woord als iets onzinigs gebrandmerkt. Ik zeide vroeger reeds, dat Rome, in hoofdzaak, een 17e eeuwse stad is. Men leert

er den Baroktijd kennen, beter dan ergens anders. Ik durf het haast niet zeggen, dat die kennismaking mij zeer aangenaam was, en dat ik Bernini en Borromini nu als groote kunstenaars waardeerde.

Men kan van de Piazza delle Quattro Fontane rechts naar het Quirnaal, links naar de Porta Pia gaan. Ik koos den laatsten weg. Den twintigsten September 1870 trokken de Italiaansche troepen langs dezen weg Rome binnen. Ter herinnering heet de straat dan ook Via Venti Settembre. Zij is pas in de laatste jaren bebouwd; vroeger werd zij begrensd door de tuinen van villa's; ook hier heeft de terrein-exploitatie veel schoons doen verdwijnen. Toch ontbreekt het hier niet aan merkwaardige kunstwerken. De gevel van Santa Suzanna is het eerste voortbrengsel van Carlo Maderna. De bouwmeester heeft het voorbeeld, door Giacomo della Porta bij San Luigi dei Francesi gegeven, slechts in zijn hoofdlijnen gevolgd, doch de benedenste pilasters door Korinthische halfzuilen vervangen, terwijl ook door festoenen, schilden, gebroken frontons boven de nissen en een balustrade boven het frontispies aan het geheel een ander, meer decoratief, karakter werd gegeven.

Tegenover deze kerk ligt Santa Maria della Vittoria, die Bernini's beroemd beeld, de H. Theresia, bevat. Het is, dunkt mij, onmogelijk om op meer treffende wijze de geestvervoering weer te geven. Alleen Murillo misschien, kan met Bernini in dit opzicht vergeleken worden.

Dat niet alle meesters uit den Baroktijd evenveel talent bezaten, bewijst de Fontana dell' Acqua Felice, hier vlak bij. Domenico Fontana, de beschermeling van paus Sixtus V., heeft haar ontworpen. Het systeem der Acqua Paola vinden wij hier terug, doch het reusachtige opschriftbord werkt nog ongunstiger boven de arcades daaronder. De figuur van Mozes in de middenste nis is een parodie op Michelangelo's grootsche schepping.

En nu vertoonen zich de grootsche overblijfselen der Thermen van Diocletianus. Michelangelo maakte daar een Karthuizerklooster van. Sedert is het spoorwegstation in de onmiddellijke nabijheid gekomen, en werd de geheele omgeving met een moderne wijk bebouwd. De kloosterlingen zijn dan ook verdwenen; de vertrekken, waar zij huisden, zijn ten deele als museum ingericht, ten deele als hospitaal in gebruik.

(Wordt vervolgd)

TENTOONSTELLINGEN VAN ANTIEKE GOUD- EN ZILVERSMIDSWERKEN TE LEEUWARDEN.

Wij ontleenen het onderstaande aan de „Nieuwe Rotterdamsche Courant“ omtrent de plechtige opening van de door het Friesch genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde en de Vereeniging tot bevordering van het vreemdelingenverkeer georganiseerde tentoonstelling van antieke goud- en zilversmidswerken. Dit geschiedde in tegenwoordigheid van den commissaris der Koningin in Friesland, eere-voorzitter van de algemeene commissie van uitvoering, de leden dier commissie, Ged. Staten, het dagelijksch bestuur, vele inzenders en nog enkele andere genoodigden. De Minister van Binnenlandsche Zaken en Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, referendaris, chef van de afdeling kunsten en wetenschappen aan diens departement, waren verhinderd aan de uitnodiging tot bijwoning gevolg te geven.

De openingsrede werd gehouden door den voorzitter der commissie, den heer E. K. Hoekstra. Allereerst bracht hij dank aan de inzenders, zonder wie deze tentoonstelling onmogelijk ware geweest, voorts

aan den Minister van Binnenlandsche Zaken, want zonder de toestemming der Regeering had men den schat van Wieuwerd moeten missen, aan den eere-voorzitter voor diens zedelijken steun en nog aan zooveel meer, die hadden medegewerkt om deze even belangrijke als belangwekkende tentoonstelling te laten slagen. De bezoekers zouden kunnen zien, wat onze voorouders op het gebied van kunstnijverheid hadden gewrocht en wat onze jongeren kunnen doen om deze steeds hooger op te voeren. Denkt men daarbij aan de geringe hulpmiddelen, waarover onze voorouders beschikten dan moet men te meer zich verbazen over hun taai geduld. Merken wij daarbij goed op, welk een wijsheid zij daarbij vertoonden, met welk een schoonheid zij hun werken voltooiden, dan kunnen wij hun een groot van hulde en eerbied niet onthouden. Intusschen kan onze tegenwoordige kunstnijverheid de vergelijking met die van het buitenland in vele opzichten gerust doorstaan, en dit moet worden gewaardeerd, te meer, nu er nog altijd zijn, die in dit opzicht den roem van het tegenwoordige geslacht trachten te verkleinen. Boven alles is intusschen vakkennis noodig. Dit drukt spr. den jongeren krachtig op het hart. Laat ieder zoo zijn best doen, dat eenmaal de nakomelingschap kunne wijzen op het vele goede, ook door ons verricht. Niet echter alleen volgzzaam zijn, maar, zooveel mogelijk, ook scheppen. De geschiedenis is daar om ons te leeren, wat een volk, beziel met wilskracht en met liefde voor de kunst vermag. Nooit mag die liefde bij een volk verloren gaan. De jongeren moeten vooral die liefde hoog houden en mogen nooit vergeten, dat de oogen van allen, die het wel meenen met staat en volk, op hen zijn gericht. Laten zij zich herinneren en altijd in toepassing brengen de oude, maar nooit verouderde woorden onzer voorvaderen, die met gouden letteren in hun harten waren geschreven: „Met wijsheid bedacht, met kracht begonnen, met schoonheid volbracht!“

Daarna sprak de waarnemende voorzitter van het Friesch Genootschap, Mr. R. A. Fockema, een toepasselijk woord, vooral om te wijzen op het vele belangrijke, dat de tentoonstelling ook uit geschiedkundig oogpunt bevat.

Nadat de voorzitter de tentoonstelling geopend had verklaard, begaven de aanwezigen zich naar het in de nabijheid gelegen Friesch Museum, waar de tentoonstelling in de schilderijen-zaal wordt gehouden. Bovendien is in het daar beneden gelegen prentkabinet eene verzameling afbeeldingen van goud- en zilverswerken tentoongesteld.

De tentoonstelling is inderdaad even belangrijk als belangwekkend. De met groote zorg bewerkte berekenende catalogus is een veilige gids en wegwijzer. Bij tal van voorwerpen zijn verklaringen en toelichtingen gevoegd, die ook later van groote waarde zullen zijn. Vele voorwerpen in de afdeling „Germaansche en andere sieraden uit de Friesche terpen“ bevatten zeer aantrekkelijke en zeldzame bouwstoffen voor de Nederlandsche oudheidkunde. Onder die voorwerpen zijn verscheidene van Romeinschen en Frankischen oorsprong. Daaronder de zoogenaamde „Schat van Wieuwerd“, waartoe behooren 39 gouden voorwerpen, in 1866 gevonden in een terp bij het Friesche dorp Wieuwerd, gelegen tusschen Leeuwarden en Sneek, waarschijnlijk toebehoord hebbende aan vorstelijke personen uit het begin der zevende eeuw, destijds op een paar voorwerpen na, door de Regeering aangekocht voor het Rijks-Museum van Oudheden te Leiden.

De catalogus bevat in het geheel 667 nummers.

Vele nummers bestaan echter uit verscheidene voorwerpen, waardoor het getal tot vele honderden klimt.

De verdeling is als volgt: 1. Germaansche en andere sieraden uit de Friesche terpen, 2. bekers, 3. drinkhoorns, 4. drin.schalen, kannen en bierspullen, 5. schenkkannen en schotels, 6. drinkkroezen, 7. serviezen, 8. verschillend huisraad, 9. lijfsieraden, 10. zeden en gewoonten, 11. voorwerpen tot kerkelijk gebruik, 12. onderscheidingsteekens, 13. gedreven platen, 14. penningen.

WERELDTENTOONSTELLING TE PARIJS.

In ons vorig nummer is verzuimd mede te deelen, dat en in Groep XII, Klasse 66, en in Groep XV, Klasse 97, een gouden medaille is behaald door den heer F. W. Braat te Delft, en een zilveren medaille door diens chef-teekenaar, den heer K. Cramer.

Nog werd ons medegedeeld, dat drie medewerkers dier firma bekroond zijn, hetwelk nog niet officieel bevestigd is.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-Gravenhage. Aan den beeldhouwer Charles van Wijk is opgedragen voor den 70sten verjaardag van Meesdag, 27 Februari 1901, een buste van den schilder te maken.

— Dinsdag 28 dezer is, in tegenwoordigheid van commissarissen vertegenwoordigende de leden der Nieuwe of Litteraire Sociëteit, gedelegeerden uit de buitengewone leden, commissarissen en oud-commissarissen, en het bestuur van de vereniging Die Haghe, in de tent in het bosch van bovengenoemde sociëteit op plechtige doch eenvoudige wijze een gedenksteen onthuld, ter herinnering aan wijlen den heer Ary van der Spuy, directeur der particuliere domeinen van Koning Willem II en aanlegger van het Haagsche Bosch in 1819 en volgende jaren, in het bijzonder van het terrein om het sociëteitsgebouw aldaar, in de jaren 1846 en 1860.

— In overleg met de Rotterdamse feest- en regelingcommissie zal de vergadering van het Koninklijk Instituut van ingenieurs niet plaats hebben op Dinsdag 11 September, doch uitgesteld worden tot een nader te bepalen datum, in het begin van October.

— De „Javahode“ deelt mede dat een commissie, bestaande uit Dr. J. L. A. Brandes, als lid tevens voorzitter, en verder uit de heeren F. van Erp, 1e-luitenant der genie, en B. W. van de Kamer, opzichter te kl. bij den waterstaat, op last der regeering zal nagaan, welke maatregelen moeten worden genomen tot behoud van den Borobodoer en of het denkbeeld uitvoerbaar is, om de bas-reliefs aan den voet van dat monument te vervangen door andere steenen en de bas-reliefs over te brengen in het museum van het Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen. „Wij hopen“ — schrijft het blad — „dat dit laatste absoluut onmogelijk zal blijken. De bas-reliefs zijn te midden der grootsche natuur aan den beroemden Hindoetempel zelf op hun aangewezen plaats, veel beter dan in de groote godgang aan het Koningsplein, die door bijna niemand bezocht wordt.“

— De jury voor het beoordeelen der teekeningen voor een geïllustreerd hoofd van het letterkundig maandblad *Arca* heeft het ontwerp, ingezonden door L. J. Spijker alhier, bekroond en daarna dat ingezonden door N. van der Waals te Arnhem. Redactie en uitgever hebben evenwel het tweede gekozen, niet omdat zij het hooger stelden dan het eerste, maar omdat het zich beter leent tot reproductie in zink.

— Het stoffelijk overschot van Elehanon Verveer, die in de voorgaande week op 74-jarigen leeftijd overleed, is jongstleden Maandag op het Nederl. Israëlitisch kerkhof aan den Ouden Scheveningscheden weg begraven. Het onthak niet aan vele bewijzen van belangstelling; de overledene was ridder in de orde van den Gouden Leeuw van Nassau en de Belgische Leopoldsorde en heeft eenige malen ook in 't buitenland deel uitgemaakt van Nederlandse commissies voor kunst.

— Op de begroting van het volgende dienstjaar wordt voorts f 1000 aangevraagd voor 't aanstellen van nog twee adjunct-inspecteurs der bouwpolitie.

AMSTERDAM. De Vereniging tot bevordering van beeldende kunsten kondigt als premie voor het jaar 1900 een plaatwerk aan, bevattende twaalf reproducties naar werken uit de verzameling J. H. v. Eggen.

De vereniging, die in 1845 werd opgericht, verspreidde tijdens haar 55-jarig bestaan onder hare leden ongeveer 2500 kunstwerken en reikte telken jare premiewerken uit. In 1899 bestond de premie in een plaatwerk over de collectie Jhr. Mr. Steengracht van Duivenvoorde, te 's-Gravenhage.

Met recht kan van deze vereniging gezegd worden, dat zij een belangrijk deel heeft gehad in het verspreiden van beeldende

kunst, hier-te-lande. Sedert hare oprichting werd alleen voor 't aankopen van kunstwerken als prijzen der verloting een bedrag van ruim vijf tonnen gouds besteed. Alle aan te koop en te verloten kunstwerken zijn door Nederlandsche meesters vervaardigd. Van elken verkoop wordt 6 pCt. gestort in het weduwen- en wezenfonds der Maatschappij „Arti et Amicitiae“, waardoor een niet onbelangrijke som aan gemiddeld fonds ten goede is gekomen.

De belangstelling van het publiek in de vereniging is in de laatste jaren buitengewoon toegenomen. Sedert 1882 is het leden-tal met 2844 vermeerderd, terwijl het aantal correspondenten steeg van 145 tot 938. Deze cijfers spreken voor zich zelf. Hoe groot het aantal leden, des te beter zal zij aan het werkelijk nuttige doel kunnen beantwoorden.

ROTTERDAM. Vanwege den provinciaal waterstaat in Zuid-Holland zijn opmetingen gedaan voor een kanaal door Overchie, Schiedamsche dijk, en Hillegersberg, hetwelk de Schie met de Rote verbindt ten westen van de Ceintuurbaan der Hollandsche Spoorwegmaatschappij om de geniesse Rotterdam.

UTRECHT. In verband met de stijging der huurprijzen van arbeiderswoningen hebben B. en W. den raad voorgesteld de loonen van de brugwachters, sluisknechten en voorlieden eenigzins te verhoogen.

Wat de overige ambtenaren bij de afdeling publieke werken betreft, wordt voorgesteld den bouwkundig-teekenaar, die voor enkele jaren tijdelijk werd aangesteld voor het maken van teekeningen van den Domtoren, thans vast aan te stellen op een minimum van f 1000 en een maximum van f 1400. Deze tijdelijke ambtenaar is ook steeds belast geweest met het ontwerpen en detailleeren van andere bouwwerken en kan thans niet meer gemist worden.

Ook de werkzaamheden van den commissie en van den boekhouder bij publieke werken zijn zoodanig toegenomen dat een verhoogen hunner bezoldiging wordt voorgesteld, respectievelijk op f 1000 à f 1400, en op f 700 à f 1000. Om den inspecteur over het bouwen bij het toezicht tot steun te strekken, wordt een nieuwe regeling voorgesteld door aanstelling van een hoofd-opzichter bij het bouwtoezicht op een bezoldiging van f 1200 à f 1600.

ZWOLLE. Aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal is door den heer Mr. P. J. G. van Diggelen, lid van de Provinciale Staten van Overijssel, oud-lid der Tweede Kamer, een adres gericht, waarin hij de aandacht bij vernieuwing vestigt op de plannen tot afsluiting en gedeeltelijke drooglegging der Zuiderzee. In dit stuk wordt een overzicht gegeven van hetgeen op dit terrein is voorgevallen sedert in 1849 het werk van den ingenieur B. P. G. van Diggelen te Zwolle verscheen: „de Zuiderzee, de Friesche Wadden en de Lauwerzee, hare bedijking en droogmaking.“

ENSCHDEDE. De gemeenteraad heeft op voorstel van B. en W. in beginsel besloten, van de Enschedesche telefoonmaatschappij over te nemen haar draden met allen wat tot de exploitatie ervan behoort, daaronder begrepen den inventaris, en er in toe te stemmen, dat deze overname plaats vinde tegen taxatie van het met als industriele onderneming.

PERSONALIA.

— Bij den waterstaat in Nederl.-Indië is benoemd tot opzichter 2e kl. die der 3e kl. K. G. H. N. Thörig en tot opzichter 3e kl. Wener; toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeling Brantas met Medjokerto als standplaats, de opzichter 2e kl. J. Halbsch; overgeplaatst van de residentie Benkoelen de opzichter 3e kl. L. J. Reuneker; verleend wegens langdurigen dienst, één jaar verlof naar Europa, aan den opzichter der 1e kl. W. H. Berkhemer Jr.

— Bij den dienst van het mijnwezen in Nederl.-Indië is, met ingang van 5 Augustus, ontslag verleend aan den opzichter 3e kl. G. Büngen.

— Voor het tijdvak van 1 October tot en met 31 December is door den Minister van Binnenlandse Zaken benoemd tot assistent voor de delfstofkunde en mijnbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft Dr. J. F. van Bemmelen, leeraar aan het gymnasium te 's-Gravenhage.

— Bij kon. besluit is de heer G. N. Itz, bouwkundig ingenieur, directeur der gemeentewerken te Vlaardingen, met ingang van 1 October 1900, voor den tijd van één jaar benoemd tot leeraar in de geniewetenschappen aan de Koninklijke Militaire Academie.

— Bij kon. besluit zijn benoemd: tot ridder in de orde van den Nederlandschen Leeuw:

A. E. Rahusen, oud-hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft;

C. B. Schuurman, hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat te Maasricht;

Dr. S. Hoogewerff, hoogleraar aan de Polytechnische School te Delft;

Th. A. M. Ruijs, tijdelijk vervangend directeur der burgerlijke openbare werken in Nederl.-Indië;

H. Siebers, hoofdinspecteur bij het marine-établissement te Soerabaja.

Tot commandeur in de orde van Oranje Nassau: J. L. Cluysenaar, afgetreden directeur-generaal der Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen te Scheveningen.

Tot officier in de orde van Oranje Nassau: Fred. J. de Châtel, kunstschilder te 's-Gravenhage; H. L. Enthoven H.L., directeur der naamloze vennootschap ijzergieterij „Pletterij“ te 's-Gravenhage; J. C. Heijning en A. G. Lamminga, ingenieurs bij den waterstaat in Nederl.-Indië.

Tot ridder in de orde van Oranje Nassau: J. van Asperen, hoofdopzichter bij het beheer van gevangenissen en rechtsgebouwen te Amsterdam; Meij C. A. Duker, directrice der industrijschool te Rotterdam; J. H. Maschhaupt, kunstschilder, lid van de commissie van toezicht van 's Rijksmuseum te Amsterdam.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen zijn in dienst getreden als aspirant-adjunct-inspecteur bij den dienst der exploitatie de heeren F. van Manen en J. van der Hurk, en als tekenaar A. A. Tak en J. C. Rodenhuis.

— De heer J. W. Polder, vroeger tijdelijk opzichter bij de gemeentewerken te Zwolle, is benoemd tot hoofdopzichter bij het te bouwen sanatorium te Hellendoorn.

— De Java Courant geeft de rangschikking aan van de personen, die voldaan hebben aan het te Batavia, Semarang en Soerabaja afgesloten examen voor opzichter bij den waterstaat: 1e. J. Ch. A. Renneker, 2e. G. J. Heijmerling, 3e. J. F. Ch. van Gogh, 4e. C. A. Dunkl Jacobs, 5e. H. G. Gerrits, 6e. L. J. H. Chabot, 7e. H. G. Greuder, 8e. F. H. Chömpff en 9e. Th. A. Flohr. Slechts de eerste vijf geslaagden hebben aanspraak op plaatsing in 's lands dienst.

— Tot leeraar in het lijn- en bouwkundig teekenen aan de teekenschol te Maarsse is benoemd de heer W. van Egmond, onderwijzer aan de ambachtsschool te Utrecht.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Aspirant-ingenieur van den Rijkswaterstaat, waartoe een commissie is ingesteld voor het in den loop der maand Sep-

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 11den September 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraal-bureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 825.

Het uitbreiden en wijzigen van het stations- en douanegebouw en het uitvoeren van eenige diverse werken op het station ZEVENAAR. Begroting f 25350.

De besteding geschiedt volgens § 78 van het bestek.

Het bestek ligt van den 27sten Augustus 1900 ter lezing aan het Centraal-bureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-ingenieur D. MOLENAAR, te Zutphen, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraal-bureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraal-bureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 4den September 1900 ten 1 uur 45 minuten namiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 23sten Augustus 1900.

tember a. a. houden van een vergelijkend onderzoek naar de bekwaamheid der candidaten;

bij kon. besluit zijn benoemd tot lid en voorzitter dezer commissie J. M. F. Wellan, hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat, en tot leden:

A. van Hooff, hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat; B. Hoogenboom, hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat; Dr. C. A. Scheltoma, hoogleraar aan de Polytechnische School; Dr. P. Zeeman Gzn., hoogleraar aan de Polytechnische School; Mr. H. A. Hooft, hoofdcommissie bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid; J. C. Ramaer, ingenieur van den Rijkswaterstaat; W. K. de Croix, ingenieur van den Rijkswaterstaat, tevens als secretaris.

— Opzichter, om dadelijk in dienst te treden; bekendheid met ijzerconstructie strakt tot aanbeveling. [Adres: Directie der station-uitbreidingswerken te Hengelo (O).]

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van haren gedonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een praktisch ontwikkeld goddiplomerd bouwkundig opzichter, 25 jaar, ongehuwd, vraagt plaatsing. Brieven onder lett. A, bureau van dit blad. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARKISSTRAAT 360, AMSTERDAM.

4 Opz.-teek., 22 en 23 j., ongh., 28 en 31 j., geh., f 60, f 60, f 80 en f 100.

1 Waterb.-opz., 27 j., ongh., f 70.

2 Werktuig. teek., 20 en 22 j., ongh., ± f 50, en f 60.

1 Werk. electr., 29 j., ongh., f 75.

1 Construct.-werkt., 37 j., ongh., f 90 à f 100.

1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f 90.

1 Mach., 26 j., geh., f 65.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM. Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

AANBESTEDING.

De architect E. KNEVEL te Ermelo is voornemens, namens het Bestuur der Vereniging tot Christelijke verzorging van krankzinnigen en zenuwlijders in Nederland, op Donderdag den 20sten September a. s., des namiddags om 2 uur, in het „Hotel VELD-WIJK“ te Ermelo

aan te besteden:

Het bouwen van een Paviljoen voor 1e en 2e klasse, een voor 3e klasse, een woning, het bestraten van een weg enz., op het landgoed „Veldwijk“ te Ermelo, met bijlevering van alle daartoe benodigde materialen.

Locale aanwijzing geschiedt op Donderdag den 13den September 1900, des namiddags om 2 uur.

Het bestek met 3 teekeningen is te verkrijgen à f 2.— ten kantore van den architect te Ermelo, waar tevens inlichtingen zijn te bekomen.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van Zaandam zullen op Zaterdag, 15 September c. k., des namiddags 1½ ure, ten GEMEENTE-HUIZE

aanbesteden:

Het aanleggen van een Begraafplaats met daarbij behoorende werken en gebouwen, op een terrein gelegen aan den Noorder IJ- en Zeedijk te Zaandam.

Bestekken met teekeningen zijn tegen betaling van f 2.50 verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 1 September 1900.

Burgemeester en Wethouders voornoemd,

H. J. C. VAN TIENEN.

De Secretaris, ZAALBERG.

Vervolg der Aankondigingen.**MAANDAG, 3 September.**

Almelo, te 8 uren, in het café van mej. de wed. Beverdam, aan het Kanaal: het bouwen van 2 woonhuizen voor den heer H. J. Vermeulen, op een perceel groot aan het Kanaal. Inl. door C. Eckhardt. Aanw. 3 Sept. te 11 uren.

WOENSDAG, 5 September.

Dordrecht, door Z. van Schelt, namens zijn principal: het bouwen van een smidswerkplaats met bovenwoning op een terrein aan de Blecker-sloot, tegenover het Kasperpad.

VRIDAG, 7 September.

Bassum, te 11 uren, door den arch. J. Bakker, in het hotel „Nieuw Bassum“: het bouwen van een dubbele villa in het Spiegel aan den hoek der Waldeck en Boschlaan. Aanw. in loco 5 Sept. te 10½ uren.

ZATERDAG, 15 September.

Zaandam, te 1½ uren, door burg. en weth. ten gemeentehuize: het aanleggen van een begrafsplaats met daarbij behoorende werken en gebouwen, op een terrein gelegen aan den Noorder 11- en Zedijk aldaar. Inl. door den gem.-architect. (Zie ad. in dit no.)

DINSDAG, 18 September.

Assen, te 12 uren, door de directeurs der Drentsche Veen- en Midden kanaalschappij, in het hotel Nanninga te Assen: het gedeeltelijk vernieuwen van aldaar no. 3, op het Oranjekanaal gemeente Westerhok. Inl. door den opz. N. J. Rijnsaard te Schoonoord. Aanw. 17 Sept. te 11 uren.

VRIDAG, 21 September.

Arnhem, te 12 uren, door den Commissaris der Koningis, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het beplanten van gedeelten der Rijksgroote wegen van Hoevelaken over Harderwijk naar Katervier en van Zutphen naar de Pruisische grens bij Winterswijk, in twee percelen. Inl. door den hoofd-ing. Blom te Arnhem, den ing. Tutein Nolthenius te Zutphen, en voor perc. 1 door den opz. Mass te Harderwijk en voor perc. 2 door den opz. Küller te Zutphen. Ram. perc. 1 f 1600, perc. 2 f 1270.

Pernis, door burg. en weth.: het op de diepte brengen van de haven, (te verwerken specie ongeveer 2400 M²). Inl. door den ing. H. Paul te Leiden.

Vervolg der Uitslagen.

Groningen, 30 Aug. ten gemeentehuize: het leveren en leggen van een riool met zinkputten in de Werkmanstraat, tusschen de 2de Hoediepstraat en het Hoediep; ingek. 5 bijl., als: B. Jansen f 1393, G. Rademaker f 1250, J. N. Kruizinga f 1249, P. H. de Vries f 1094, D. Smit f 1090.

Oosterbeek, 30 Aug. door den arch. A. M. v. Steenis: het bouwen van een woonhuis aan den Schelmschen weg; ingek. 10 bijl., als: H. Buser en firma Wed. v. d. Kracht f 4850, G. J. Ph. Zuidhork f 4810, A. Goossens en G. de Kinkelder f 4818, E. de Geest en A. J. Jansen f 4795, M. v. Leenwen f 4713, H. Voonk f 4699, J. C. Langelaar f 4600, Gebr. Frederiks f 4588, H. W. Oldenbaze f 4490, W. Degen f 4444. Gegund.

Onder deze besteding was glas-, schilder- en behangwerk niet begrepen.

Glas- en schilderwerk (zonder afverven of behangwerk); ingek. 6 bijl., als: G. de Vriind f 294, M. Adams f 274, Gebr. de Graaff f 239, G. W. Boonk f 199, H. J. Berendsen f 190, C. Meijer f 179. Gegund. Allen te Oosterbeek.

's-Gravenhage, 30 Aug.: het maken van een kaasmuur langs een gedeelte van de Oost-Singelgracht aan de zijde van den Zwarteweg en van een kaasmuur langs een gedeelte Trekvluit nabij de spoorwegbrug; ingek. 18 bijl., als: D. J. v. Riemsdijk, Dordrecht, f 8106; J. J. Kooijmans, idem, f 7998; P. v. Wijngaarden, idem, f 5850; Z. Gelens, Schoonhoven, f 5398; A. v. d. Straaten Jr., Rotterdam, f 5347; G. Kamsteeg, Bolsen f 5298; J. in 't Veld, Dordrecht, f 5199; C. Binard, Haarlem, f 4870; C. v. Stijvenberg, Loosduinen, f 4200; J. H. de Swart, firma J. H. de Swart en Zn. f 3969; S. Schoonboom, Voorburg, f 3920; P. v. d. Berg, Bergschenhoek, f 3800; A. de Haan

f 3678, J. Blok, 's-Gravenhage, f 3500; G. v. d. Drift f 3380, J. v. d. Elshout Gz., Scherpeningen, f 3378; G. v. d. Elshout, idem, f 3350; A. de Waard en J. C. Diercks f 3240. De overigen te 's-Gravenhage.

Bodegraven, 31 Aug.: het bouwen van een school met gymnastiekgebouw en onderwijzerswoning; ingek. 30 bijl., als: W. d. Beijl f 55,555.55; W. Boot f 52,500; J. P. Boot f 51,950; E. J. Bruggeman f 51,810; J. v. Lohorst f 51,500; J. Overbeke f 51,500; B. Soel f 51,398; Wed. Th. v. d. Helm f 51,300; J. Th. Schulten f 51,120; Hierhorst f 51,000; A. v. Dam f 50,990; L. Geenen f 50,900; v. d. Poll en Zijnenburg f 49,957; W. B. v. d. Brugge en G. Aiblas f 49,900; A. K. Koolhaas f 49,625; C. Zaai f 49,589; W. C. Bokhoven f 48,598; J. H. de Wilde, Gouda, f 42,765; L. C. v. d. Lende f 42,000; Zeigelen f 39,850. De overigen te Bodegraven.

Middelburg, 31 Aug., aan het gebouw van gewestelijk bestuur: het maken en inhangen van twee nieuwe buitengebouwen, benevens het herstellen van de binnengebouwen aan de kleine schutsluis in het kanaal van Waleheren te Vlissingen. Laagste inachtnijver J. L. Detroye, aldaar, f 6224. Ram. f 6000.

MEDEDELINGEN.

Door de ingenieurs-architecten de heeren Weijman en Van Niftrik is het bouwen van zes arbeiderswoningen in de Egelandierstraat te Amsterdam opgedragen aan de maatschappij de Bouwersbond aldaar.

Door de firma v. d. Putt en De Vliet is te Eindhoven onderhands aanbesteed het bouwen van twee heerenhuizen en twee arbeiderswoningen; ingek. 4 bijl., als: J. Otten van Dinter, Eindhoven, f 14,950; M. G. Van den Hurk, Gestel, f 14,890; A. L. Van Gestel, Eindhoven, f 14,750; Th. C. Van Vroonhoven, Strijp, f 14,680. Gegund.

Door den architect den heer Th. L. D. Smeele te Udenhout is bij onderlinge overeenkomst aan den aannemer den heer J. W. Kooke te Tilburg opgedragen het bouwen van een villa, voor mevr. Borret-Verhaegen te Loun-op-Zand.

H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DOR-
DRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Corns. GIPS Cornszoon, Dordrecht.

**CREOSOTEELEN
BURNETTEELEN
KYANISEEREN
GEDEELTELIJKE CREOSOTEEING.**

op strengste keur.

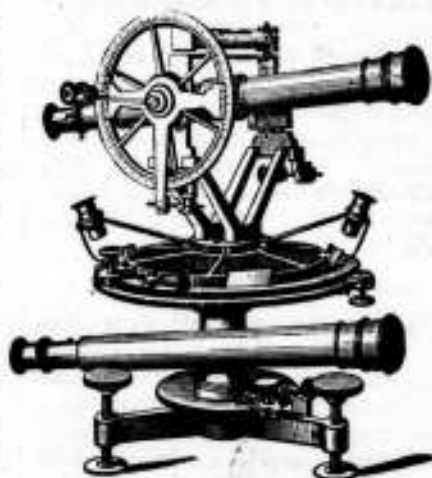
HOUTHANDEL — DWARSLIGGERS.

**VAN RIJN & Co.,
ROTTERDAM.**

Kantoor en Magazijn Bloemkweek-
straat 64 b.j.d. Nieuwe Binnenweg.

**SPIEGEL- en VENSTERGLAS.
Glasverzilvering
voor de grootste maten.**

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

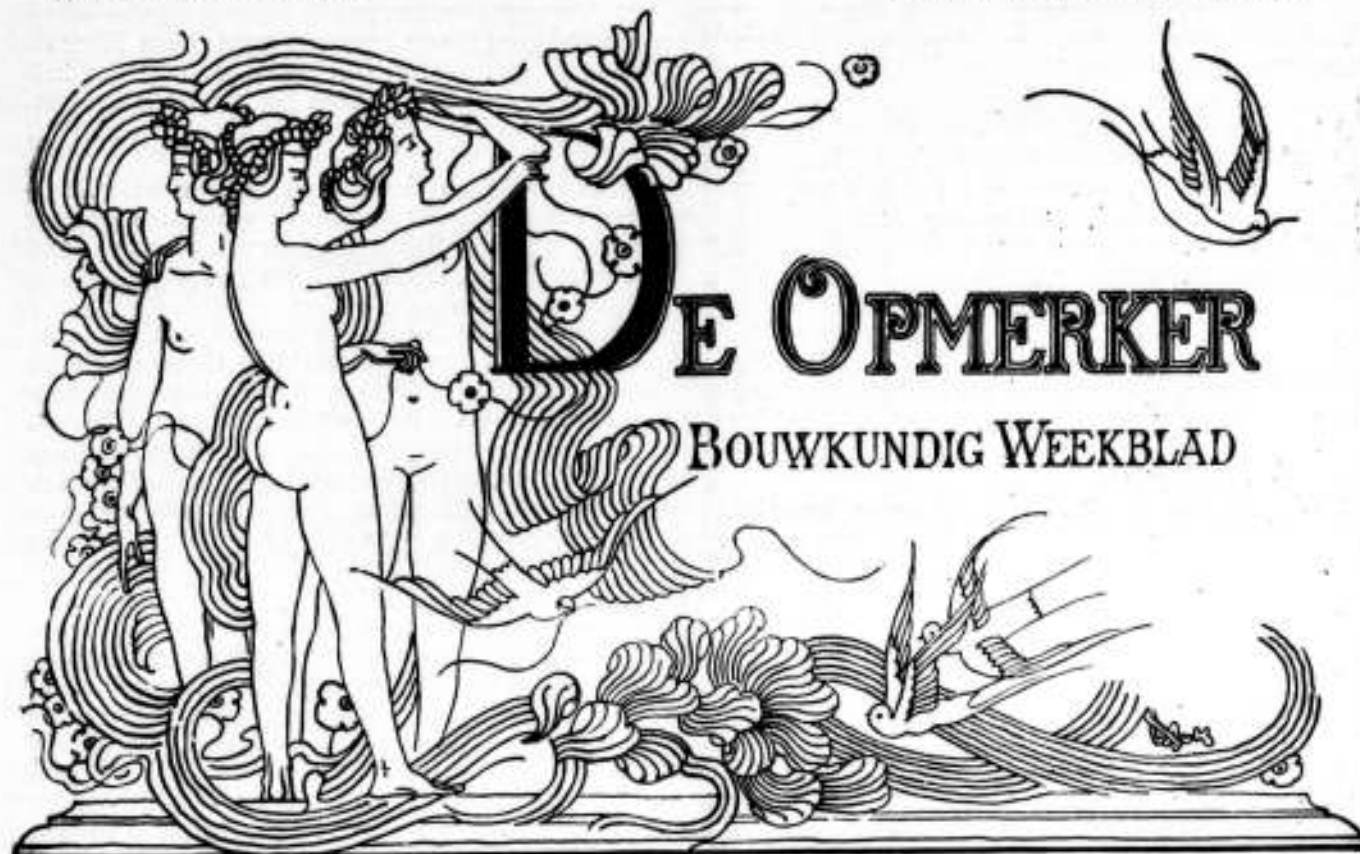
BECKER & BUDDINGH.

**Arnhem.
KONINKLIJKE FABRIEK
VAN
WATERPAS-HOEKMEET-
EN ANDERE
INSTRUMENTEN,
VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,
LANDMETERS, TEKENAARS, enz.
Geëmailleerde
Peilschalen.
WEEGWERKTUIGEN.**

Firma Van Lelijveldt en Hubrecht. G. SCHUTTE J.Fzn. Valkenburg bij Leiden.

SCHPELKALFABRIEK en HANDEL in STEENKALK en TRAS.
Agenten te Rotterdam de Heeren LAURENS & Co., Zuidblaak No. 73
Directie te Valkenburg de Heer SENFF.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmaker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno. ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsigen, slechts tweemaal gerekend.

ONTWERP VAN EEN HEERENHUIS.

Bij de plaat.

Het bijgaande ontwerp is bedoeld in baksteen met matig gebruik van hard- en zandsteen; de paneeltjes in den gevel zijn gevuld met goudmozaiek. De kracht van het geheel is gezocht in uit- en overmetselingen.

M. KUIJPER Czn.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Rome.

(Vervolg van bladz. 277.)

De kloosterkerk, Santa Maria degli Angeli, is een zaal uit de Oude Thermen, die door Michelangelo in haar tegenwoordigen staat werd gebracht. Zij bestaat uit drie kolossale overwelfde traveën met composietzuilen langs de muren en maakt een buitengewoon grootschen indruk.

Jammer is het dat de 18e eeuw, daarmede nog niet tevreden, de middenste travée naar twee zijden uitbreidde, en het koor naar de oostelijke ruimte, die dus verkregen werd, verplaatste. In het koor hangen verscheidene kolossale schilderijen, waarvan „de doop van Christus“ door den 17e eeuwchen meester Carlo Maratta wel het beste is.

Zooals ik reeds zeide is een deel van het voormalig klooster als museum ingericht. Daar worden de oudheden, die sedert 1870 te Rome en in de omgeving werden opgegraven, bewaard. In 1882 was reeds veel bijeen, doch het duurde tot 1889 eer de verzameling gerangschikt was en voor het publiek geopend werd.

Door een gang komt men eerst in den kolossalen kloosterhof, die blijkens een opschrift in 1505 door galerijen werd omgeven. Men wil dat Michelangelo het ontwerp dezer galerijen heeft gemaakt, maar het komt mij voor, dat zij volstrekt niet in zijn manier zijn.

De oudheden zijn in de galerijen en de daaraan sluitende vertrekken opgesteld. De beelden zijn niet gerestaureerd, en men heeft ze gelaten in den staat, zooals zij gevonden werden.

Onde de fraaiste werken behoort een beeld van Juno uit den tijd der latere keizers, een prachtig en haast ongeschonden borstbeeld van Vespasianus, een altaar met fijn bewerkte reliëfs, ten tijde van Hadrianus gemaakt, een reliëf met Ulysses en Diomedes, naar een Grieksch origineel, een sater die de fluit blaast, een beeld van Apollo, het hoofd van een stervend Perzisch krijgsman, een bijzonder schoon beeld van een Vestaalsche maagd, waaraan alleen de beelden en de handen ontbreken, het uiterst naturalistisch beeld in brons van een zittend vuistvechter, dat, in marmer uitgevoerd, van een knielend jongeling, wellicht een der zonen van Niobe, een schoon vrouw-borstbeeld, en eindelijk een der beste exemplaren van een hermafrodit.

In dit museum heb ik eenige zeer genotvolle uren doorgebracht. De touristen schijnen er niet te komen, en dit is voor hem, wien het om rustig beschouwen te doen is, een groote aanbeveling.

Nu ik zoo vlak bij het station was, besloot ik dien middag een uitstapje in de omgeving te maken. Zou ik naar Tivoli of naar Frascati gaan? Maar de „grüne See von Nemi“ uit Scheffels Trompeteer lokte mij ten slotte het meest, en zoo nam ik plaats naar Albano. Ik heb daar geen berouw van gehad, want deze namiddag zal mij onvergetelijk blijven.

Slechts zeer weinig reizigers maakten van den trein

gebruik. Daar was zij dan, de Campagna, die ik zoo dikwijls op afbeeldingen had gezien. De bogen der waterleiding van Claudius, de grafteekenen der Via Appia, de herders met hun kudden, de pijnboomen, zij kwamen mij allen zoo bekend voor. Dan langzaam tegen hoogten opklimmend bereikt de trein een tunnel, en aan het eind daarvan verschijnt plotseling het meer van Albano, een met helder groen water gevulde vroegere krater.

Hoog boven dit meer ligt Castel Gondolfo, het zomerpaleis der pausen, doch sinds 1890 niet meer bewoond. Weer volgt een tunnel en Albano is bereikt.

Op het stationsplein staan talrijke rijtuigen, wier koetsiers de weinige reizigers elkander betwisten. Maar hun pogen is vergeefs, want er is niemand, die hunne diensten begeert.

In den warmen zonneshijg stijg ik op naar het stadje. Van een klein plein, even boven het station gelegen, is een prachtig uitzicht te genieten; aan den horizon is de Middellandsche Zee duidelijk te onderscheiden.

Het stadje zelf levert niet veel merkwaardigs op, en daarom sla ik den weg naar Aricia in. Een keurig poneywagentje, dat voor een „stallagio“ staat, trekt mijn aandacht. En aanstonds schiet de eigenaar op mij af, om het mij te huur aan te bieden. Reeds wordt de poney voorgebracht en ingespannen, ofschoon ik nog volstrekt geen overeenkomst met den eigenaar heb gemaakt; eer ik het weet zit ik al op de bank, en gaat het in pijlsnelle vaart vooruit. De koetsier put zich uit in bekeefdheden, en het is moeilijk, vooral wanneer men het Italiaansch niet goed spreekt, in zulk een geval een accoord omtrent den prijs te treffen.

De weg gaat tusschen fraai geboomte en daarna door een ravijn, met een reusachtige viaduct overspannen. Deze brug, die tal van millioenen gekost heeft, is onder de regeering van Pius IX gemaakt en het laatste groote werk geweest, dat de Pausen ondernomen hebben.

Bij deze brug ligt de heerlijke tuin van de Villa „Clugi“, die door Bernini werd gebouwd. En dan gaat het hooger en hooger totdat eindelijk Ariccia is bereikt. Het dorp heeft oude witgepleisterde huizen en een onbelangrijke kerk. De poney komt nu weer in draf, en het geratel over de ongelijke straatstenen doet de dorpelingen naar buiten komen.

Een schaduwrijke weg leidt naar Genzano. De koetsier wil volstrekt dat ik de Jezuïtenkerk Galloro zal gaan bezien; ik vind haar niet bijzonder merkwaardig, doch werp toch een blik in het gebouw, dat meer rijk dan fraai versierd is.

Voor het hek van de Villa „Cesarini“ houden wij stil. Hier is nu het meer van Nemi zegt de koetsier; ik zie evenwel slechts een prachtig park, doch van water is niets te bemerken. Ik ga het park binnen, en de tuinman brengt mij naar het paleis, waar ik in een register mijn naam moet schrijven, en dan vrij tusschen de camelia's, de sering en het hoogopgaand geboomte kan rondwandelen.

Onverwacht kom ik aan een opening tusschen het loover, en ik zie beneden het meer van Nemi liggen, stil en groen, door steile hellingen omgeven. Dit meer lieette bij de ouden „de spiegel van Diana“ en het is dien naam wel waard. Lang heb ik op een bank gezeten en van het liefelijk landschap genoten.

Doch dan doet de maag hare rechten gelden, en ik verzoek den koetsier, mij naar de beste trattoria van Genzano, dat om zijn wijn beroemd is, te brengen. De zwart beroekte gelagkamer, de ruwe houten banken en tafels, de veel op bandieten gelijkende bezoekers ver-

den iemand geen groote verwachtingen geven. Maar de waard haalt, met ontzag, zijn besten wijn uit den kelder en wie daarvan gedronken heeft, verlaat de trattoria in een heel wat aangename stemming dan hij er kwam.

Het liep nu tegen vier uur, en de trein naar Rome zou pas om negen uur komen. Ik vroeg den koetsier of hij mij niet naar Rome wilde terugbrengen en vond hem daartoe bereid, tegen niet te hoogen prijs. De tocht zou drie uur duren.

Deze rit door de Campagna behoort tot de schoonste herinneringen aan mijn reis. Van Genzano gingen wij eerst weer naar Ariccia, toen over de viaduct naar Albano, en daarop langs de Via Appia nuova steeds bergaf. Links vertoonde zich de Middellandsche zee, rechts het gebergte en vóór ons lag Rome, alleen aan den St. Pieterskoepel te herkennen. De zware wagens uit Albano keerden naar huis terug; de voerlieden zaten te slapen, terwijl de paarden langzaam den zoo bekenden weg opklauterden.

Overal rezen antieke overblijfselen van graven en waterleidingen uit den golvenden grond der Campagna omhoog, boven alles uit het gedenkteken van Cecilia Metella. Bij het naderen der stad was de weg met wijnhuizen bezet, die zich allen zonder onderscheid „ar tica osteria“ noemen. De oudheid geldt hier als aanbeveling, en dit is te begrijpen, als wij bedenken, dat hier een der oudste gedeelten van het christelijke Rome ligt.

De statige gevel van San Giovanni in Laterano, „de moeder en het hoofd van alle kerken“, weekt zich af tegen den avondhemel. Het groote plein onmiddellijk achter de muren der stad gelegen, prijkt met een obelisk, die door keizer Constantijn uit Rome werd gebracht. Naast de kerk staat het Palazzo Laterano en vormt daarmee een grootsch geheel, dat nog treffender is, omdat het zich in zulk een onaanzienlijke omgeving bevindt. Want behalve eenige wijken in wording, wier huizen slechts half voltooid bleven, omdat het den bouwers aan geld ontbrak, zijn hier in den omtrek geen gebouwen.

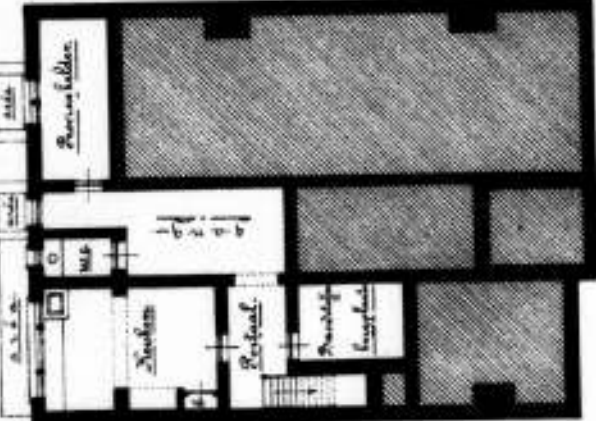
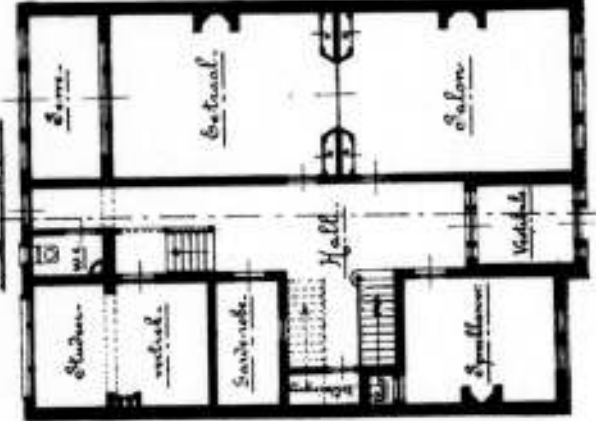
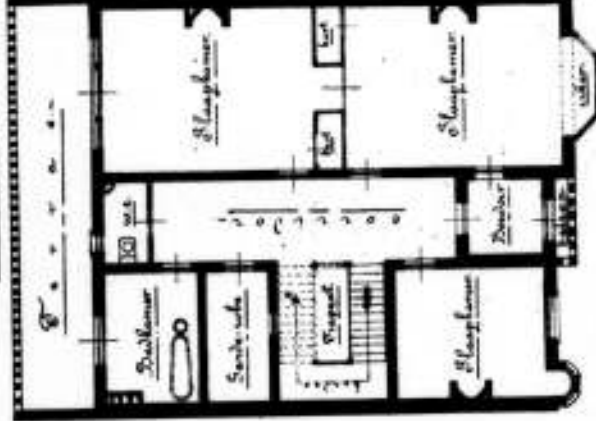
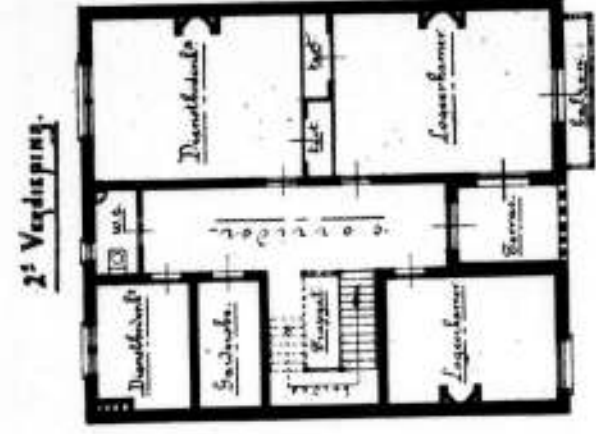
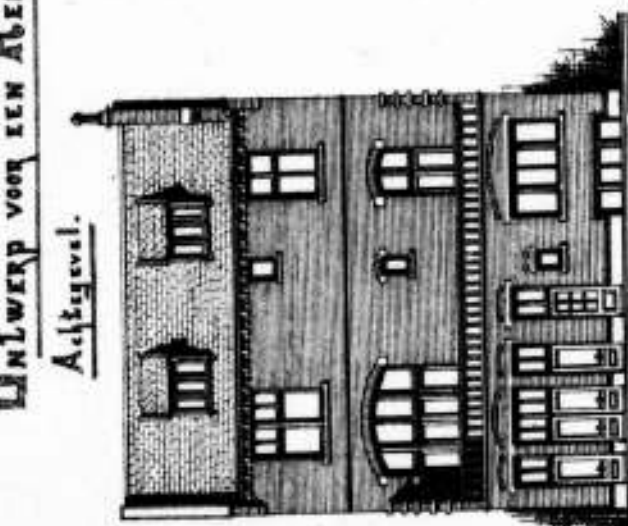
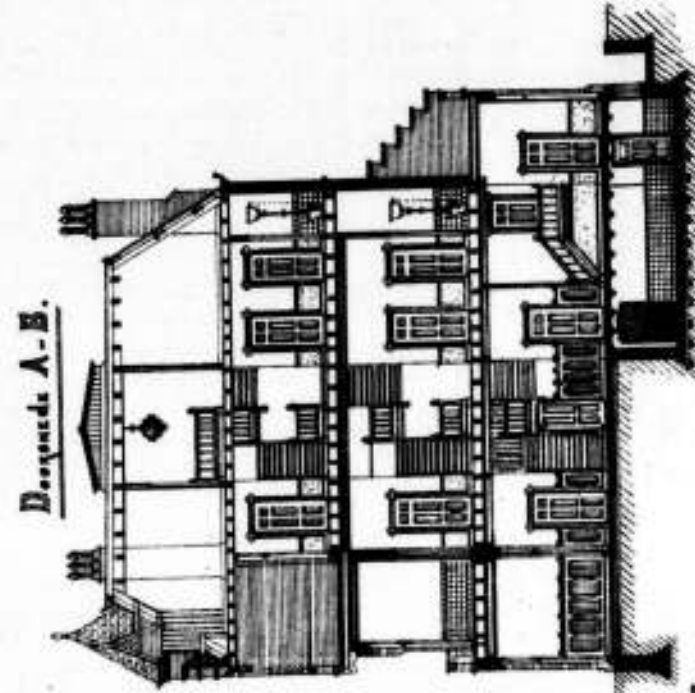
Dien avond heb ik nog een blik in het statige interieur der kerk geworpen. Den volgenden morgen ging ik mijn onderzoekingen in dit deel van Rome hervatten, en ik heb toen veel belangrijks gezien.

Allereerst gold mijn bezoek de wijk, tusschen de Via Nazionale en den spoorweg. Hier lag vóór 1870 grotendeels open terrein, doch sedert zijn er straten aangelegd, wier aanzien minder wordt, al naar mate zij verder van den spoorweg verwijderd zijn. De bouwspeculatie schijnt te Rome al sinds geruimen tijd niet meer te bestaan.

Santa Maria Maggiore, in het Nederlandsch Onze Lieve Vrouw ter Sneeuw geheeten naar het wonder, waaraan zij gezegd wordt haar stichting te danken, is een der zeven kerken van Rome. De andere zes zijn San Pietro in Vaticano, San Giovanni in Laterano, San Paolo fuori le mura, San Lorenzo fuori le mura, Santa Croce in Gerusalemme en San Sebastiano. Het bezoeken dezer zeven kerken behoort tot de verplichtingen der pelgrims, die in het jubeljaar naar Rome trekken.

Als men van de Via Nazionale komt, ziet men de basiliek van de achterzijde. Haar gevel is van de stad gekeerd. Op zichzelf is die façade, een werk van Ferdinando Fuga, in 1743 voltooid, goed van verhoudingen. Maar zij heeft niets kerkelijks. De zijvleugels met hun verdiepingen en mezzanini konden tot een paleis behoren, waarvan de middenpartij de monumentale ingang was. Zag men niet de 12e eeuwse klokkentoren omhoog rijzen, men zou in het geheel niet aan een kerk denken.

ONTWERP VOOR EEN HEERENHUIS.

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Meter

De pelgrims weten echter de basiliek wel te vinden; zij knielen voor de porta santa, die hier links van de andere werd aangebracht, terwijl zij zich in de St. Pieterskerk rechts bevindt. Het interieur is inderdaad grootsch; de bijzonder breede middenbeuk wordt door Ionische zuilen van de zijbeuken gescheiden. De wanden daarboven, tusschen de vensters, prijken met oud-christelijke mozaïeken. De zoldering met haar rijk vergulde caissons, werd door Giuliano da Sangallo ontworpen, en vormt een prachtige afsluiting. Ook hier staat het hoofdaltaar niet in de koornis, doch daarvoor. Een reusachtig baldakijn, door vier zuilen van porfier gedragen, overhuift het. De oude mozaïeken boven den triumfboog leveren een fraaien achtergrond.

De Renaissance heeft dit interieur tamelijk wel onaangeroerd gelaten. Maar toch voegde zij twee kapellen aan de kerk toe. De rechtsche liet Sixtus V door Domenico Fontana bouwen. Is deze architect over het algemeen wat nuchter in zijn opvattingen, hier heeft hij een rijke en goed geproportioneerde koepelbouw tot stand gebracht, die tot de beste voortbrengselen van het laatst der 16e eeuw behoort. Sixtus V ligt hier begraven; zijn gedenkteeken is wat pompeus mischien voor iemand die, uit zoo nederigen staat afkomstig, het tot de hoogste kerkelijke waardigheid bracht. Dat op het graf van Pius V is eenvoudiger en juist daarom waardiger.

Toen Camillo Borghese als Paulus V op den stoel van St. Pieter plaats nam, besloot hij, aan de kapel van Sixtus een tegenhanger te geven. In 1611 begon Flaminio Ponzio daarmee, en hij hield zich in hoofdzaak aan het voorbeeld van Fontana. Doch de versiering maakte hij weelderiger. Paulus V en Clemens VIII werden hier bijgezet; hunne monumenten zijn reeds geheel in den Barokstijl.

In dit gedeelte van Rome bevinden zich de meeste kerken uit den oud-christelijken tijd. Zeer dicht bij Santa Maria Maggiore ligt Santa Prassede, die, van veel geringer afmetingen, toch zeer beroemd is om een reliek, die zij bevat. De ingang, die in een onaanzienlijk straatje uitkomt, bevindt zich naast het transept der kerk, die uit vier traveën bestaat. De beuken worden door zuilen en pijlers gescheiden. Op iedere twee zuilen volgt een pijler, die met dien aan de overzijde, de bogen draagt waarop het dak rust. Deze constructie treft men bij de vroegere basilieken niet aan; Santa Prassede is dan ook pas uit de negende eeuw afkomstig.

De mozaïeken kunnen natuurlijk niet vroeger dan de kerk gemaakt zijn. Maar zij hebben veel, dat aan de oudere kunst doet denken. Aan den triumfboog is het Hemelsch Jeruzalem, door engelen bewaakt, verbeeld. Boven de tribuna het Lam Gods, met de Apocalyptische zinnebeelden. In de koornis troont Christus, door heiligen omgeven, waaronder Maria nog niet voorkomt.

De kapel van San Zeno, dicht bij den ingang, bevat de zuil, waaraan Christus gebonden geweest zou zijn tijdens de geeseling. Zij staat in een nis, onder glas, en is eigenlijk geen zuil, maar een marmeren baluster. In deze kapel worden geen vrouwen toegelaten. Er bestaat gelegenheid, om voor een lire een lint, dat de maat der zuil aangeeft, te koopen. Men ontvangt daarbij een gebedsformulier, dat, opgezegd, verscheidene dagen aflat verleent. Ook deze kapel bevat oude mozaïeken, waarschijnlijk uit de tiende eeuw. In den middenbeuk staat een marmeren put, waarin de H. Praxedis het bloed der martelaren verzameld zou hebben.

De kleine basiliek van Santa Pudenziana verdient een bezoek om het mozaïek in de koornis. De kerk zelf is door een restauratie geheel bedorven. Ook het

mozaïek is er niet zonder restauratie afgekomen, doch het is toch nog een zeldzaam wel bewaard voorbeeld van de kunst der 4e eeuw. De symbolen der apocalypse zweven om het kruis, dat uit den berg Golgotha verrijst. Aan den voet van het kruis zit Christus op een zeer eigenaardigen zetel. Rechts en links zitten telkens zes apostelen; boven de hoofden van Petrus en Paulus houden vrouwen een krans. Op den achtergrond zijn hoogst merkwaardige gebouwen te zien. Dit mozaïek is nog geheel doordrongen van den geest der oude Romeinen; de figuren hebben niet de stijve houdingen die later algemeen worden.

De Via Cavour brengt mij nu naar San Pietro in Vincoli, eene basiliek gesticht ter plaatse waar Petrus gevangen zou zijn gezet en de engel hem verlost zou hebben. Dit gebouw heeft minder dan de andere zijn oorspronkelijk karakter. Maar de witmarmeren zuilen, van antieke gebouwen afkomstig, geven veel waardigheid aan het interieur. Onder het hoofdaltaar zijn de ketenen van Petrus te zien, die uit bijzonder dunne langwerpige schakels bestaan en vermoedelijk pas in de middeleeuwen gemaakt werden.

De kerk dankt haar vermaardheid aan het grafteeken voor Julius II door Michelangelo gemaakt. Het staat in den zuider kruisbeuk; de paus ligt daar evenwel niet begraven. Hij rust in de St. Pieterskerk naast Sixtus IV, zijn bloedverwant.

Het monument, zooals het in 1545 werd opgericht, is eigenlijk niets dan een verzameling van brokstukken. Wat Michelangelo had willen maken is te zien op een tekening in de Uffizi te Florence. Sobere architectonische vormen dienen daar om het beeldhouwwerk goed te doen uitkomen. Is de tegenwoordige opstelling, die geschiedde bij Michelangelo's leven, wel naar zijn ontwerp geschied? Het valt te betwijfelen.

De beroemde Mozes is goed geplaatst en uitmuntend verlicht, maar de omgeving is weinig bevredigend. De vier pedestallen, die bij gebrek aan wat anders slechts consoles dragen, de kriebelige arabesken der pilasters, de zoetelijke borstbeelden die de cordonlijst dragen, maar vooral de figuur van den paus, die met zijn sarcophaag op weinig fraaie wijze tusschen twee pilasters werd geplaatst, dit alles kan niet van Michelangelo afkomstig zijn. Zelfs de figuren van Rachel en Lea vallen af, bij dat van Mozes vergeleken; toch zijn zij door Michelangelo gebeiteld.

San Martino di Monti is nog veel meer gemoderniseerd dan San Pietro in Vincoli. Gaspard Dughet, die zich naar zijn leermeester Poussin noemde, heeft hier al fresco landschappen geschilderd, met kleine stof-fage, aan het leven van Elia ontleend. De composities zijn samengesteld uit motieven aan de Romeinsche Campagna en de Apennijnen ontleend. In hun tegenwoordigen toestand hebben de fresco's weinig kleur meer. Het schijnt echter dat Dughet tevreden was met groote, decoratieve lijnen, en dat hij daarom zijn coloriet stil hield, al is het vroeger zeker levendiger geweest dan thans. Een van de fraaiste landschappen is dat, waar men den profeet in zijn wagen ten hemel ziet varen.

Achter San Martino zijn nieuwe straten aangelegd, die ten deele bebouwd werden; die straten dragen fraaie namen genoeg, doch zij hebben een treurig aanzien. Vele huizen zijn, blijkbaar reeds voor jaren, uit geldgebrek onvoltooid gebleven, wat echter niet belet, dat zij toch bewoond worden.

Door deze straten bereikt men de basiliek van San Clemente, een van de best bewaarde, die Rome bezit. De tegenwoordige kerk is niet de oorspronkelijke, want die is in de elfde eeuw door de Noormannen ver-

woest. De oude kerk werd niet afgebroken, doch door grond bedekt; boven haar verrees de nieuwe, die in 1125 voltooid was. Thans is de oude kerk weer opgegraven. Men wendt zich, om haar te bezichtigen, tot den sagrestano, die, van een waslicht voorzien, den reiziger begeleidt. Dit licht is wel noodig, want in de onderaardsche kerk heerscht volslagen duisternis, en het wasje is nauwelijks voldoende, om er wat bij te onderscheiden. Merkwaardig zijn enkele zuilen, omdat zij reeds de schroefvormige windingen vertoonen, die later in de 17e eeuw algemeen in den smaak kwamen. Van de fresco's is niet veel meer te zien.

De kerk daarboven is, ofschoon zij pas uit de 12e eeuw afkomstig is, een zeer goed voorbeeld van den basiliek-vorm. Voor den hoofdingang ligt het atrium, een plein, door galerijen omgeven, met een put in het midden. Van dit plein komt men in de basiliek; zij heeft drie beuken, waarvan de zuidelijke veel breder is dan de noordelijke. Ionische zuilen scheiden deze beuken; ook twee pijlers worden aangetroffen. Bogen ondersteunen de bovenmuren van den middenbeuk; de houten bekapping was vroeger in het gezicht.

De kerkmeubelen, in de oude basiliek aanwezig, werden omstreeks 1100 in de nieuwe geplaatst. In den middenbeuk zijn, door lage marmeren muren, het koor en een langwerpige ruimte van de overige kerk afgescheiden. Het hoofdaltaar staat onder een overhuizing, die door zuilen gedragen wordt. Afzonderlijke predikstoelen zijn naast de langwerpige ruimte opgesteld. Zij werden gebruikt om het evangelie en het epistel voor te lezen. Daartusschen zaten de lagere geestelijken, die 't koorgezang verrichtten. In de koor-nis, die met mozaïeken versierd is, staat geen altaar, maar de bisschopsstoel met de banken voor de hooge geestelijkheid aan weerszijden. Deze laatste inrichting is in de meeste Italiaansche kerken behouden gebleven.

In de latere middeleeuwen werd van den zuidelijken zijbeuk een gedeelte als afzonderlijke kapel ingericht. In de 13e eeuw werd zij met fresco's versierd. Voorken meende men ze aan Masaccio te moeten toeschrijven. Sedert echter de groote overeenkomst in den stijl van het passie-tafereel met de fresco's welke Masaccio te Castiglione maakte, erkend is, lijdt het geen twijfel dat Masolino ook hier het penseel voerde. De zonderlinge hoofddeksels van vele der figuren zijn een eigenaardigheid van dezen schilder.

Er is hier nog een basiliek in de nabijheid, Santi Quattro Coronati geheeten. Wie deze vier gekroonde heiligen waren, heb ik niet kunnen vinden. De basiliek is zeer verbouwd. Tusschen de beuken staan ionische zuilen, die met pijlers afwisselen. Ook de galerijen boven de zijbeuken schijnen tot den oorspronkelijken aanleg te behooren.

Langs de Via San Giovanni gaat voortdurend een stroom van pelgrims naar het Lateraan. Te voet en in allerlei rijtuigen begeben zij zich naar het plein. Hun bezoek geldt vooral de Scala santa. Zij bevindt zich in een gebouw, dat tegenover de kerk is gelegen, en geldt als de trap welke Christus zou beklommen hebben, toen hij voor Pilatus werd gebracht. Slechts knielend mag men deze trap bestijgen. En zonder ophouden ziet men de pelgrims omhoog gaan. Het marmer der treden is met hout bedekt, doch zóó dat de voorkant in het gezicht bleef. Boven bevindt zich een bordes; daar staan de pelgrims weer op en gaan dan te voet een van twee andere trappen af. Het beklimmen der trap levert een der zonderlingste tafereelen op, die men zien kan.

Ik heb reeds van mijn bewondering voor den gevel van San Giovanni in Laterano doen blijken. Alessandro Galilei heeft hier zich een der bekwaamste bouw-

meesters der achttiende eeuw getoond. Het systeem van den gevel is hetzelfde als dat van Maderna's ontwerp voor dien van San Pietro. De gebreken zijn hier evenwel vermeden. Want tusschen de reusachtige composiet-orde zijn sober gehouden openingen aangebracht, en zoo bleef de eenheid bewaard, die men in Maderna's werk zoo noode mist. Bijzonder effectvol is het attiek met zijn reusachtige beelden. In het midden staat Christus, daarnaast kregen pausen, bisschoppen en heiligen een plaats. Deze beelden hebben iets bijzonder decoratiefs met hunne levendige gebaren en mooie houdingen.

Men kan op den gevel slechts de aanmerking maken, dat de schaal van de composiet-orde zoo groot is. Doch Galilei heeft, door de balustrades van de loggia, gezorgd dat de beschouwer een punt van vergelijking zou hebben. En zoo komt de grootsheid van het geheel treffend uit.

Ook deze kerk heeft haar heilige deur. Doch merkwaardiger dan die ingang is de middenste, die bronzen deuren bezit, welke nog uit de oudheid afkomstig zijn. De vijf beuken van het interieur maken een prachtige indruk. Doch van de oud-christelijke vormen is niets meer te zien. Borromini heeft van het gebouw een rijke Renaissance kerk gemaakt. De wanden van den middenbeuk voorzagen hij van reusachtige Korinthische pilasters, en tegen de pijlers plaatste hij niet minder forsche beelden in nissen. Om deze pijlers te verkrijgen, moest hij telkens twee der vroegere zuilen door een muur verbinden.

Deze basiliek is een der weinige kerken van Rome, die in onzen tijd verbouwd is. De koor-nis, die vroeger onmiddellijk aan den dwarsbeuk zich aansloot, werd van 1875 tot 1885 achteruit gebracht, zoodat een afzonderlijk koor ontstond. De 13e eeuwse mozaïeken heeft men mede verplaatst. Dit zeer moeilijk werk geschiedde door telkens een stuk mozaïek met verscheidene lagen taai papier te beplakken, en dan aan de achterzijde den steen weg te hakken.

Het hoofdaltaar bevindt zich onder een bijzonder fraai tabernakel uit de 14e eeuw. Voor dit altaar knielen de pelgrims met vrome aandacht; hier toch worden de hoofden van Petrus en Paulus bewaard. De kerk bevat tal van merkwaardigheden. Belangwekkend is een fresco in den trant van Giotto, omdat het paus Bonifacius voorstelt, die het jaar 1300 als het eerste jubeljaar deed viëren.

Talrijke kapellen zijn aan de kerk gebouwd. De fraaiste is wel de Cappella Corsini, die paus Clemens XII, uit dit geslacht afkomstig, tegelijk met den gevel der kerk door Alessandro Galilei in 1734 deed optrekken. De bouwmeester is hier aan de goede traditiën der 16e eeuw getrouw gebleven en hij heeft zijn kapel als een koepel met daaraan sluitende nissen ontworpen. Het ornament is volstrekt niet barok. Hier zoowel als aan den gevel zou men zeggen dat Galilei den lateren Louis XVI stijl reeds voorspelt. Aan dezelfde zijde der kerk bevindt zich een kloosterhof, welks zuilen in de 13e eeuw met marmeren inlegwerk werden versierd. Het is eijnaardig, dat ook hier verscheidene zuilschachten spiraalvormig gedraaid werden.

Aan de noordzijde der basiliek deed Sixtus V door Domenico Fontana het Palazzo Laterano bouwen. Het is een der reusachtigste paleizen van Rome. Fontana heeft zich blijkbaar geïnspireerd op het Palazzo Farnese, en de eenvoudige lijnen maken een grootschen indruk. Het geheel is ongemeen streng; slechts aan de deuroplijsting bespeurt men, dat de Baroktijd in aantocht is. De zalen zijn om een vierkante binnenplaats gerangschikt. Aan de zuidzijde bevindt zich de zeer monumentaal aangelegde trap.

Tegen dit paleis sluit de gevel van het noordertransept der basiliek, die uit twee verdiepingen van arcades, in den trant van Palladio, bestaat. Als ook deze gevel van Fontana is, dan heeft deze architect hier een geheel andere manier gevolgd dan in zijn overige werken.

Noordwestelijk van de kerk, door galerijen daarmede verbonden, vindt men het Baptisterium, de oudste doopkapel van Rome, die het voorbeeld werd voor alle andere. De plattegrond is een achthoek; daaromheen loopt een lager gedeelte, dat door antieke zuilen, twee hoog boven elkander, er van gescheiden wordt. Deze kapel is uit de 5e eeuw afkomstig; zij bevat in het midden een reusachtig doopbekken van groen marmer. De koepel is in den trant der Renaissance versierd.

Door bronzen deuren, ten deele nog antiek, komt men in verschillende kleine kapellen, waarvan die aan San Venanzio gewijd, het oudste mozaïek bevat, dat uit den christelijken tijd afkomstig is. De uit acanthusbladen samengestelde ornamenten onderscheiden zich niet van de Romeinsche. Maar geheel boven aan ziet men, al is het klein, het Lam Gods, en eenige kruisen. De fond van dit mozaïek is blauw.

In het Lateraan worden beeldhouwwerken bewaard. Het Museo Profano bevat twee meesterstukken, de dansende sater en Sophokles. De sater is een navolging van het beroemde beeld van Marsyas, door Myron vervaardigd. Marsyas is voorgesteld op het oogenblik dat hij de door Pallas Athene gewegworpen fluit vindt. De restaurator, die het beeld castagnetten in de hand gaf, vergiste zich dus deerlijk. Ook Sophokles is een copie uit den Romeinschen tijd, doch zeer edel opgevat, vooral wat de drapering betreft.

Belangwekkend zijn ook de mozaïeken uit de Thermen van Caracalla; zij stellen gladiatoren voor, en leveren het bewijs voor den achteruitgang in den lateren keizerstijd.

Van de Piazza San Giovanni leidt een breede weg naar de basiliek Santa Croce in Gerusalemme. De moderne bouwspeculatie heeft ook hier de omgeving bedorven. De onvoltooide huizen staan al jaren lang als ruïnes; toch worden zij nog bewoond. Daar Santa Croce een der zeven kerken van Rome is, verzuimen de pelgrims niet, haar te bezoeken. Maar uit een oogpunt van kunst beschouwd, heeft zij geen belang. De 17e eeuwse architectuur onderscheidt zich niet door bijzondere schoonheid. De fresco's van Pinturicchio hebben door overschildering veel geleden.

Het is een treurige buurt, die men doorgaat om van hier de Porta San Lorenzo te bereiken.

(Wordt vervolgd.)

HAAGSCHE SCHOUWBURGPLANNEN.

In zake de exploitatie van den Haagschen Schouwburg zullen weldra bepaalde voorstellen den Gemeenteraad bereiken. Een adres van den heer Brondgeest is van den volgenden inhoud.

Geeft met verschuldigde eerbied te kennen Diederik Hendrik Brondgeest, oud-officier der huzaren, thans tooneelspeler aan het gezelschap van den Groeten Schouwburg te Rotterdam, wonende Saftlevenstraat 28 aldaar.

„dat hij in vervolg op zijn request (voorloopig) van 18 Augustus II. zich wendt tot het Gemeentebestuur van 's-Gravenhage met verzoek een van zijn hieronder volgende voorstellen tot voorziening in het gemis van eenen doelmatig, geschikten schouwburg in zoo mogelijk gunstige overweging te willen nemen,

„dat hij den Raad verzoekt de oplossing der schouw-

burg-questie over te laten aan het particulier initiatief van requestant, die zijn voorstellen heeft ingeleed, zooveel mogelijk in verband met de behoeften van het schouwburgbezoekend publiek, en bereid is om eenen nieuwen schouwburg te bouwen in de Parkstraat, op de terreinen, behoorende bij de perceelen van den heer Van der Laan, kadastraal bekend onder sectie E, nummers 1298, 1888, 1889 enz. enz. dus gelegen in het centrum der gemeente en van het gemeenteverkeer.

„dat hij meent dat bovengenoemd terrein als bijzonder geschikt gelegen kan worden beoordeeld, zoowel wat betreft de maatregelen tegen brandgevaar, als de gunstige financiële exploitatie, zijnde deze beide voorwaarden noodzakelijk voor de levensvatbaarheid van elken schouwburg.

Voorstel A:

„dat bovendien de grootte van dit terrein pl. m. 5000 M2. voldoende waarborg aanbiedt om een gebouw te zetten, dat in de behoeften der gemeente voorziet.

„dat voor den bouw zal besteed worden een kapitaal van 500.000 gulden, aan de gemeente overlatende, zoo zij dit verlangt, eigenares te worden.

„dat requestant, in nauw verband met en afhankelijk van het plan om eenen nieuwen schouwburg te bouwen, zich bereid verklaart den ouden schouwburg zoodanig te verbouwen en te verbeteren, dat de bestaande gebreken weggenomen worden, en splitsing van drama en muziek, als tegemoetkoming aan den wensch van velen, mogelijk wordt, met dien verstande dat alleen opera-uitvoeringen in den te verbouwen schouwburg en tooneelvoorstellingen van eigen als van andere gezelschappen in den nieuwen zullen gegeven worden.

„dat voor den herbouw en verbetering van den ouden schouwburg een kapitaal zal besteed worden van 100.000 gulden.

„dat requestant voor de totstandkoming van dit plan, voorstel A, aan den Raad vraagt hem een jaarlijksche subsidie te verleen van 24.000 gulden, in den vorm eener jaarlijksche rente-garantie.

Voorstel B:

„dat requestant, zoo de Raad dit bovengenoemde voorstel A niet goedkeurt, hem verzoekt hem vergunning te verleen op het terrein van den ouden schouwburg een geheel nieuw gebouw te zetten, zooveel mogelijk geschikt voor muziek en drama te zamen en groot genoeg om het Haagsche schouwburgbezoekend publiek te bevatten, voldoende aan alle eischen tegen brandgevaar, en eene gunstige financiële exploitatie mogelijk makende.

„dat hij voor dit voorstel vraagt een jaarlijksche subsidie, bedoeld als in voorstel A, van 24.000 gulden, en aan requestant, als uitvoerende macht der combinatie, de vrije pacht af te staan.

„dat hij betreffende de details van het eventueel aan te nemen voorstel en het cahier des charges nader met den Raad in overleg wil treden.

„dat hij bereid is eerlang teekeningen van den nieuwen schouwburg over te leggen en dusdanige maatregelen te nemen dat, in geval van aanneming van voorstel A, de herbouw plaats heeft na 1 Mei van het loopende seizoen en gereed zal zijn tegen November van datzelfde jaar, terwijl de nieuw te bouwen schouwburg, bedoeld in voorstel A, voltooid zal zijn in maximum twee jaar, ditzelfde geldende voor den nieuw te bouwen schouwburg, bedoeld in voorstel B.

Nadere toelichtingen.

Voor den eventueelen bouw van den nieuwen schouwburg Korte Voorhout, bedoeld in voorstel B, zal besteed worden een kapitaal van f 600.000, en kun-nende bevatten een maximum aantal van 1100 perso-

nen, terwijl in den nieuwen schouwburg in de Parkstraat plaats zal zijn voor 8 à 850 personen, deze verschillen in ruimte noodzakelijk het uitvoelisch zijnde van de eventuele splitsing van muziek en drama. De overneming van den nieuwen schouwburg op het Korte Voorhout, voorstel B, kan geschieden zoo de Raad dit wenschelijk acht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN

's-GRAVENHAGE. Uit Arcachon kwam het bericht, dat aldaar de heer J. G. W. Fijnje, raad-adviseur bij het Departement van Waterstaat, overleden is.

Hier te lande was de heer Fijnje, aanvankelijk ingenieur van 's Rijks waterstaat, bekend als hoogst bekwaam spoorweg-ingenieur, o. a. door den aanleg van het grootste gedeelte van den spoorweg Antwerpen—Moerdijk. Van zijne hand zijn tal van brochures en artikelen verschenen over spoorwegwezen en andere technische onderwerpen. Een tiental jaren geleden legde hij in een advies zijne zienwijze neer omtrent de gevolgen der loozing in zee voor de badplaats Scheveningen. Voor de belangen van Den Haag streed de overledene van 1871—1877 in den raad der gemeente, alwaar zijn woord van deskundig lid groot gezag had, vooral ten opzichte van openbare werken en rioleering. Hij was destijds ook lid der plaatselijke commissie van toezicht voor het middelbaar onderwijs, welk mandaat hij met 4 medeleden in 1876 neerlegde, o. a. ten gevolge van een geschil over de regeling van het gymnasium onderwijs aan de H. B. S. voor jongens. Behalve ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw was de heer Fijnje ook met eenige buitenlandse orden gedecoreerd in verband met zijne deelneming als gedelegeerde der Nederlandsche Regeering aan internationale spoorweg-conferenties.

In de laatste bestuursvergadering van Polchri Studio is besloten de voor de stichting van het nieuwe gebouw door de leden afgestane kunstwerken te doen verkoopen op Dinsdag 16 October in het gebouw Prinsegracht 57. Aan deze verkoop zal een tentoonstelling voorafgaan.

ROTTERDAM. Zaterdag den 1sten dezer, heeft de Minister van Justitie het nieuwe gebouw, aan den Noordingel opgetrokken, aan de rechtelijke macht overgedragen. Mr. J. van Heukelom, president der rechtbank, opende te 3 uren de vergadering en gaf het woord aan den Minister van Justitie, die het een voorrecht noemde deze woning na lange jaren van wachten, aan de Rechtbank te kunnen overdragen in de hoop, dat zij haar niet geheel en al onwaardig zal zijn. Wanneer wij dit gebouw vergelijken met de groote paleizen, die men wel eens in het buitenland voor de justitie bouwt, dan blijft er nog wel een en ander te wenschen. Want de tijd ligt achter ons, waarin wij verdragen zijn met wat doelmatig, praktisch en solide is. Dat voldoet ons niet meer in onze eigen woning, evenmin in publieke gebouwen. Wij zouden wenschen, dat de kunst ook hier volkomen tot haar recht ware kunnen komen, dat het gebouw ook uit een oogpunt van kunst ware het verheven symbool van gerechtigheid, die eerste grondslag van de maatschappij. Er komen in onze dagen zooveel wenschen op uit het volkeleven, dat er gelukkig een Minister van Financiën is — les absentes ont tort — die paal en perk stelt aan de uitgaven. Het is mij een oprechte behoefte hulde te brengen aan den bouwmeester, die met de beschikbare krachten heeft gewoerd, aan opzichters en werkliden.

De bouwmeester is in het optrekken van een gebouw heel wat gelukkiger in menig opzicht dan wij, daar hij, wat hij eerst in zijn geest heeft geconcepueerd, steen na steen ziet verweelken, terwijl wij, die ook aan het optrekken van een gebouw werken, de voltooiing daarvan nimmer beleven. Want aan het gebouw van het recht wordt gearbeid zoolang het volk leeft. En de taak van den rechter wordt hoe langer hoe moeilijker en gewichtiger om meer dan één reden. Het volkeleven, dat steeds rijker aan verscheidenheid wordt, maakt onafwijsbaar, dat wetten en verordeningen van dag tot dag toenemen. Bij deze groote verscheidenheid kan de wet zich niet anders dan algemeene regels stellen, waardoor de taak van den rechter steeds meer aanvullen en rechtzeggend wordt. Ten derde wordt de zaak steeds zooveel moeilijker, waar de menigte, die in onzen tijd zooveel heeft te zeggen, 's rechters werk niet kan waardeeren en dan ook niet waardeert. De menigte immers generaliseert. Gelukkig dat de rechter hier te lande volkomen rechtspreekend en alleen te rade kan gaan met eigen geweten en eer. Laat hij zoo rusteloos blijven arbeiden aan het optrekken van het gebouw van het recht.

En waar ik de taak van den rechter schets, deed ik dit tevens als taak van balie en politie, de twee oogen van de rechterlijke macht. Wanneer ik thans de rechtbank haar nieuwe woning overdroeg, doe ik dit met den wensch dat de groote naam, dien de Rotterdamsche magistratuur en de balie zich verworven in moeilijke omstandigheden in een zich sterk ontwikkelende gemeente, ook gehandhaafd blijve in de nieuwe woning, ter eer van magistratuur en land.

's-HEERTOGENSCHAP. In de laatste zitting van den Gemeenteraad, Dinsdagavond gehouden, kwam het verslag over de plannen voor het op te richten slachthuis aan de orde.

Het lid Bogaerts merkt op, dat hij reeds vroeger de beweegredenen heeft meegedeeld, die hem nog altijd de voorkeur doen geven aan het terrein Havendijk—Buitendijk, boven dat aan het Meierijplein, door de meerderheid der commissie en B. en W. gekozen.

Persoonlijke voorliefde heeft hij noch voor 't ene noch voor 't andere terrein, doch hij zag gaarne het beste gekozen en meent dat dit verreweg het door hem aangegeven terrein is.

Hij verschilt van gevoelen met de meerderheid der commissie, dat de kosten van bouwen gelijk zouden staan en houdt zich overtuigd dat die bij plaatsing aan den Havendijk veel geringer zullen zijn. Daarbij zijn die terreinen geschikt en de kosten van wateraanvoer veel minder, gesteld al dat men op het andere terrein voldoende wateraanvoer zal vinden. Verder acht spreker het een groot voordeel, dat het abattoir zal zijn gelegen aan 't water, anders is afvoer van den afval noodig naar de oude spoorhaven en zal moeten geschieden door een 150 meter rioleering of per aa, welke laatste vooral kostbaar is en allicht een /150 duurder zou komen. Bovendien zal bij keuze van 't Meierijplein de afval worden afgevoerd naar de oude spoorhaven, waar b. t. terrein al spoedig zal worden bebouwd en men last zal krijgen van verontreiniging, ook in verband met een toekomstige wet tegen het verontreinigen van rivieren. Wenschelijk is het zeker 't abattoir te brengen zoover mogelijk buiten het bebouwde deel der gemeente; ook al is bij de tegenwoordige inrichting der slachthuisen het bezwaar kleiner dan vroeger, zoo zullen toch bouwlasten de nabijheid ervan niet wenschelijk achten. Bij plaatsing aan 't Meierijplein zal het vee verveerd worden geleid langs drukke straten en anders langs het kanaal, wat beter is terwijl het door hem gewenschte terrein eveneens spoorwegverbinding kan hebben als thans de daarbij gelegen terreinen der firma Appel. Hij wijst er nog op, dat men te Nijmegen geen spoorweg aansluiting heeft, en dat men te Roermond geen gebruik ervan maakt. Ook bij verschillende abattoirs en 't buitenland niet.

Als men het jammer vindt, dat de terreinen aan den Havendijk voor een slachthuis zouden worden ingenomen, dan merkt hij op, dat voor een inrichting, die een paar ton gouds zal kosten, wel het beste terrein mag worden gekozen. Zoo hoog is trouwens de waarde van dat terrein niet. Men heeft t. d. daar verkocht voor 15 en op „Lombok“ is verkocht voor f5 à f5.50.

Om al deze redenen en ook omdat de exploitatie voordeliger zal zijn, blijft hij de plaatsing aan den Havendijk—Buitendijk wenschelijker achten, en nog geen enkel deskundige heeft hem kunnen overtuigen dat dit anders is.

Het lid Nederveen zegt, dat hij aanvankelijk ook was voor het terrein, 't welk de vorige spreker op 't oog heeft, doch bij nadere overweging is hij tot de overtuiging gekomen, dat het andere plan van B. en W. beter is.

Dat dit grotere kosten van bouwen zal meebrengen, bestrijdt hij, en dat terrein biedt ook in de toekomst voldoende ruimte voor een eventueel te vestigen exportslachterij. Daarbij moet men in 't oog houden, dat bij keuze van 't terrein-Bogaerts de water-toevoer bij besmettelijke ziekte bijvoorbeeld, bezwaar zou opleveren, daar men dit dan niet uit de rivier zou mogen nemen, doch vooral weegt bij spreker, dat men een groot gedeelte rivier-oever zal innemen, die het zoozeer gewenscht is vrij te houden voor industriële doeleinden.

Het lid Bogaerts handhaaft zijn zienwijze en merkt op, dat ook veel minder straat-aanleg zal noodig zijn, 't geen wel een 110,000 voordeel zal wezen.

Het lid Van de Mortel vraagt, of het de bedoeling is den afval af te voeren in 't water?

Het lid Bogaerts antwoordt, dat zijn denkbeeld is hem te brengen naar „Siberie“.

Het lid Jhr. Mr. Van Saase van Ysselt wijst op 't geen de Roermondsche veearre Janné daaromtrent heeft meegedeeld.

Het lid Nederveen merkt op, dat Nijmegen een distilleer-ri-richting heeft en men ook niet daarbuiten zal kunnen, vooral met 't oog op een wet tegen verontreiniging van rivieren.

De Voorzitter ontroeft de redenen die bij B. en W. hoofdzakelijk hebben gegolden bij de terrein-keuze. Hij herinnert, dat naar aanleiding van een wensch van 't lid Jhr. Mr. Van Saase van Ysselt, geadviseerd is de evengenoemde Roermondsche veearre en dat deze onmiddellijk de voorkeur heeft gegeven aan het terrein aan 't spoor. Deze dagen is hem nog door een lid van een groote maatschappij van verstellen en exportslachterijen gevraagd waar men hier dacht het abattoir te maken, en toen heeft hij geantwoord, dat men de keuze had tusschen een terrein aan 't water en een aan 't spoor. O, was het wederantwoord, dan valt er niet over te denken, dan moet het laatste gekozen.

Evenzoo oordeelen B. en W., ook met het oog op de belangen van scheepvaart, handel en industrie, daar dan tevens vrij blijft een groot gedeelte rivier-oever, waarop het lid Nederveen reeds heeft gewezen. Spoorwegverbinding is in de toekomst van zeer overwegend belang, daar de belangrijkheid van den veerhandel daardoor geheel wordt beheerscht.

Dit waren voor B. en W. de doorslaande redenen, en wat nu de afvoer van den afval betreft, die afval behoort niet te worden afgevoerd, doch er moet komen een inrichting voor bezuiniging en filtrering en dan moet de afval worden gebracht per aa naar de oude spoorhaven en vandaar naar de mestvaalt.

Het water der rivier te benutten mag niet, zooals reeds het

lid Nederveen heeft aangevoerd; men moet putwater vinden of anders de waterleiding nemen.

Het lid Bogaerts wijst er nog op, dat het oordeel van veearre Janné niet gevraagd is over eenig ander terrein. Wil men overvrijhouding, men verschuive dan de plaatsing aan den Havendijk meer naar den Buitendijk, aansluitende aan het terrein der firma Appel.

De Voorzitter gelooft niet, dat daarmee veel zal worden gewonnen.

In stemming gebracht wordt het voorstel van de commissie en van B. en W. — keuze van 't Meierijplein — aangenomen met 8 tegen 3 stemmen.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd dit jaar tot den 30sten van de afgelopen maand bezocht door 4366 belangstellenden.

De aan genoemd museum verbonden boekery was tijdens de maand Augustus gesloten, doch werd den 3 September weder geopend. De uitgebreide verzameling boek- en plaatwerken die deze boekery omvat, hebben betrekking op de kunstgeschiedenis van verschillende landen en tijdperken — op de verschillende kunstambachten, alsmede op de diverse technieken, die bij de decoratieve en versierende kunsten in toepassing worden gebracht, terwijl de afdeling plaatwerken een ruime keuze van afbeeldingen omvat, die den studerenden, als ook hen die in de praktijk werkzaam zijn, tot leidraad dienen.

Deze boek- en plaatwerken worden kosteloos aan belangstellenden ter raadpleging toegezonden. Het reglement der boekery kan bij den Directeur van het museum van kunstnijverheid worden aangevraagd.

UTRECHT. Het overleg van B. en W. met den Minister van Binnenlandse Zaken zal nog niet leiden tot het uittrekken over 1901 van een bijdrage als subsidie van het Rijk. De directeur der gemeentewerken dringt er echter op aan, om met het herstellen van de lantaarns een aanvang te maken, en derhalve zijn daarvoor /10,000 op de begroting uitgetrokken.

NIJMEGEN. De Gemeenteraad heeft het vroeger toegestane crediet voor een geneeskundig onderzoek naar den toestand van woningen in sommige stadsdeelen verhoogd met /500, ten einde dit onderzoek verder uit te strekken.

In een uitvoerig rapport betoogde de gemeente-architect het noodzakelijke van het opmaken van een algemeen plan van rioleering voor de gemeente. Ter voorbereiding van die zaak stond de Raad, op voordracht van Burg. en Weth., /1000 toe.

DELFT. Naar wij vernemen houdt de hoogleraar E. Gugel zich bezig met het gereedmaken van den derden druk van zijn werk over de geschiedenis der bouwstijlen, waarvan de eerste aflevering weldra het licht zal zien.

Niet alleen zal de vorige uitgave wat tekst en figuren betreffen, een grondige herziening ondergaan en volgens de nieuwste bronnen aangevuld, maar tevens op plaatsen geheel omgewerkt worden.

Verder zal het werk tot het jaar 1900 worden voortgezet door toevoering van een nieuw hoofdstuk over de geschiedenis der bouwkunst gedurende de laatste twintig jaren, dat door den heer J. H. W. Leliman, bouwkundig ingenieur, zal worden geschreven en mede opgehelderd door de noodige afbeeldingen, de nieuwe inrichting in de bouwkunst uitvoerig behandelend zal.

In verband met dit een en ander zullen ook de figuren met een 150-tal vermeerderd worden, waardoor het getal daarvan thans tot bijna 1000 zal stijgen.

De uitgever P. Gouda Quint, te Arnhem, heeft het voornemen de nieuwe uitgave tegen een aanmerkelijk verlaagden prijs te doen plaats hebben, ten einde dit belangrijke werk onder het bereik te brengen van een meer uitgebreiden kring van belangstellenden.

HAARLEMINGEN. Besloten is in het volgende jaar hier-ter-stede een ambachtsschool te openen, waar 's daags in timmeren, smeden en schilderen, 's avonds in teekenen onderwijs zal worden gegeven. Van de gemeente wordt op een subsidie van /1000 gerekend, terwijl vanwege de provincie een gelijke bijdrage wordt gevraagd, en de Minister van Binnenlandse Zaken uitsicht heeft gegeven op een subsidie van /3000. De spaarbank geeft jaarlijks /500.

DEN HELDER. De gemeenteraad besloot met 1 November een tijdelijken opzichter-administrateur voor de met 1 Januari 1901 bij de gemeente in exploitatie komende duinwaterleiding te benoemen op een jaarwedge van /1300 met vrije woning en met vooruitzicht op verhoging tot /1500. Het werd wenschelijk geoordeeld met een vaste benoeming te wachten, totdat ook de gasfabriek in exploitatie bij de gemeente zal zijn overgegaan.

VLAARDINGEN. Aan den heer G. N. Itz werd op zijn verzoek, wegens zijne benoeming tot leraar aan de Koninklijke Militaire Academie, met ingang van 1 October a. s. een roell ontslag verleend als directeur der gemeentewerken alhier.

GENEENINGEN. Het in de nabijheid gelegen kasteel Zwanenburg, dat herhaaldelijk in de Geldersche geschiedenis genoemd wordt (het werd o. a. in 1435 door Hertog Arnold van Gelder en in 1492 door Meindert van den Ham overver), is deze dagen door den koopman Mogendorff, uit Deutchem, voor afbraak gekocht.

Het kasteel, dat langen tijd onbewoond heeft gestaan, zal weldra gesloopt worden; alleen de beide oorspronkelijke zijtorens en de voormalige voorpoort zullen voorloopig blijven staan.

DORDRECHT. Het heerenhuis genaamd „Oosterruyck“, staande Voorstraat 148, nabij de Munt, is in publieke veiling aangekocht voor /11,450, door het teekengenootschap „Pictura“ alhier. De „Dordrechtse Courant“ wenscht „Pictura“ met dien aankoop geluk en hoopt dat het minstens even veel jaren in het nieuwe, ruime gebouw de kunst zal herbergen als in het wel typische, maar voor expositie zal zich nimmer leenend gebouw in het Hof.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned.-Indië is: toegevoegd: aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling voor de werken aan de Brantas, Porrong- en Soerabajarivieren, de opzichter 2e kl. W. Polman;

— overgeplaatst: naar de residentie Riouw en onderhoorigheden, als eerste aanwezende waterstaatsambtenaar, de opzichter 1e kl. J. B. Henstedt.

— Bij de staatspoorwegen op Java is: gedetacheerd: bij de exploitatie der Westerlijnen, de tijdelijke opzichter 3e kl. van den aanlegdienst H. C. F. Fraeyhoven; bij den aanleg der lijn Kalisat-Banjoeang, de opzichter-machinist 2e kl. van den exploitatiedienst A. H. Altmann.

— Bij den dienst van het mijnwezen is: benoemd: tot opziener 3e kl. A. F. Jacobs, thans tijdelijk opziener; tot tijdelijk opziener H. Diepenhorst, particulier; overgeplaatst: naar Menado, en ter beschikking gesteld van den oortaanwezenden mijningenieur van dat gewest, de opziener 2e kl. E. F. Pohler en zulks met intrekking zijner overplaatsing naar Banka; naar Batavia, en ter beschikking gesteld van den hoofdingenieur, wd. chef der afdeling mijnwezen, de opziener 1e kl. J. F. de Corte.

— Bij den dienst van het grondpauwezen: overgeplaatst: naar Ngandjoek, de boommeester 1e kl. bij dien dienst Jhr. Th. J. Goldman.

— De heer J. C. Loyer, opzichter over het baanvak Winterswijk—Zutphen, herdacht de voorgaande week den dag, waarop hij 25 jaren geleden in dienst trad bij de Hollandse Spoorweg-maatschappij en ontving vele blijken van belangstelling.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd Jhr. M. H. van Beresteyn, civiel-ingenieur te 's-Gravenhage, tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij den algemeenen dienst van den waterstaat, en J. J. Kool, te IJmuiden, tot buitengewoon opzichter bij het maken en leveren van twee stalen raderstoompompen voor het veer in den Rijkstraatweg te Velsen.

— De heer W. de Jong is benoemd tot aspirant-adjunct-ingenieur bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen.

— De heeren J. L. Huijginga, inspecteur van de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen te Utrecht en J. W. Verloop, ingenieur-werktuigkundige bij de Ned. Centraal Spoorwegen zijn benoemd tot officier in de Keizerlijke Orde van den Leeuw en de Zon van Perzië.

— Door B. en W. van Rijswijk is benoemd tot technisch adviseur voor de elektrische geleidingen de heer P. van Braam van Vloten, werktuigkundige en electro-technisch ingenieur.

— Tot adjunct-ingenieur bij de Noord-Oosterlocaalspoorweg-maatschappij is met ingang van 16 Sept. a. s. benoemd de heer C. M. Frijlink, civiel-ingenieur te Nijmegen.

— Op de voordracht voor de benoeming van opzichter der waterleiding, 's-Heertogenbosch komen voor de heeren H. Reborgh te 's-Hage; G. F. Jaquet te Tilburg; J. M. W. Haring te Loosduinen en J. Brandenburg te Albiawerdam. De eerstgenoemde werd met algemeene stemmen benoemd.

— Bij kon. besluit zijn benoemd tot opzichter van den waterstaat 4e kl.: met ingang van 16 September 1900, C. L. Dalebout, te Delft, en met ingang van 1 October 1900, P. B. Sips, te Numandorp. Voorts zijn met ingang van 1 October 1900 bevorderd: tot opzichter 1e kl. A. Oldens, thans opzichter 2e kl.; tot opzichter 2e kl., L. J. Blankenbül, thans opzichter 3e kl.; en tot opzichter 3e kl., C. de Kiewit, thans opzichter 3e kl.

— Na het aftreden met 1 October van den heer Koster als administrateur aan het Departement van Waterstaat, wordt de afdeling Waterstaat gesplitst in een voor technische en een voor administratieve zaken, respectievelijk met vermoedelijk den ingenieur Doffignies en de referendaris Mr. Hoog, thans daarbij werkzaam, als chefs.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur Gemeentewerken te Vlaardingen op een jaarwedge van /1800. De op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden aan den Burgemeester voor 1 October. (Zie advert. in dit no.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING.
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

4 Opz.-teek., 22 en 23 j., ongeh., 28 en 31 j., geh.,
/ 60, / 60, / 80 en / 100.
1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., / 70.

NAGEKOMEN AANKONDIGINGEN.

VRIJDAG, 14 September.

Enschede, te 7½ uren nm., voor den heer
G. Heersink te den Ham, in het café van den
heer Jochum Hemken: het bouwen van een
woon-, winkel- en bakkerij op een terrein
gelegen aan de Brinkstraat te Enschede. Inl.
door den arch. J. H. C. Rotsink. Aanw. in
loco 14 Sept. te 11 uren.

WOENSDAG, 19 September.

Enschede, te 12 uren, door de firma Cohen
Barstijn, in het hotel De Graaff: het verbouwen
van een perceel aan de Achterstraat. Inl. door
den arch. G. Beltman A.G. Aanw. 19 Sept.,
te 9 uren.

VRIJDAG, 21 September.

Enschede, te 12 uren, voor rekening van
den heer J. H. Greve, in het café van den heer
J. Mendelaar: het bouwen eener verdieping op
zijn woonhuis; het aanbouwen van een werk-
plaats met keuken enz., alles op een terrein ge-
legen aan de Oldenzaalse straat te Enschede.
Inl. door den arch. R. v. der Weerd H. Aanw.
21 September te 9 uren.

Vervolg der Uitslagen.

Loosdrecht, 30 Aug.: lo. het afbreken van
den ouden en het maken van een nieuwen houten
onderbouw van de ophaalbrug over de 's Gra-
velandsche vaart aldaar en daarnaast in
verband staande werken en de herstellingen aan
de brug over de Zuidersluis.

2o. het nitroven van metsel- en voegwerk
aan de Zuidersluis.

3o. het schoonmaken der 's-Gravelandsche
vaart, van af de Zuidersluis tot aan de Drecht,
en het gedeeltelijk niddelen van dezelfde van
af genoemde sluis tot aan de ophaalbrug te
Loosdrecht; ingek. 12 bijl. waarvan 5 van on-
waarde.

Perce. 1, H. E. Bakker, Vreeland, f 1828; W.
Grootendorst, 's-Graveland, f 1800; G. Robberse,
Loosdrecht, f 1725; D. van de Velden, Kortenhof,
f 1699. Gegund.

Perce. 2, H. P. van de Velden, Kortenhof,
f 1794; J. Landwaart, idem, f 176. Gegund.

Perce. 3, K. Prinsen Jr., Loosdrecht f 435.
Nog niet gegund.

Loosdrecht, 7 Sept.: lo. het bouwen van drie
woningen voor den heer H. N. Nusmeijer te Losser;
ingek. 6 bijl., als: H. J. Dukas f 4375, P. J.
Veldhuis f 4370, S. Jelma en S. B. Jelma f 4290,
G. Blankenauw f 3995, J. Heerink en H. Must
f 3958, A. B. Th. van Halteren f 3856. Gegund.
Allen te Losser.

2o. het bouwen van een verdieping op het
woonhuis van den heer J. Meukens aan de Wal-
straat te Enschede; ingek. 6 bijl., als: J. Schuilen-
berg f 2888, G. Laender f 2883, Gebben en
Heerink f 2508, J. H. en A. J. Eggink f 2450,
H. Mastenbroek en W. Hartman f 2390, F. H.
Wijdeveld f 2327. Gegund. Allen te Enschede.

MEDEDEELINGEN.

De bouw van het nieuwe Raadhuis der ge-
meente Ameland, reeds in het vorig nummer
vermeld, is gegund aan den laagsten der negen
inschrijvers, den heer F. de Jong te Nes voor
f 4884. De raming was f 4500.

Van de 23 inschrijvers voor den wederopbouw
der afgebrande huizen te Baaijum, was de hoogste
C. IJzbrandij te Fr. er uit f 12000 en de
beide laagsten A. Visser te Tietjerk voor f 8562
en K. Harstra te 't Meer voor f 8375.

De op 1 Sept. 1900 te stad-Almelo gehouden
aanbesteding verbouw perceel tot electrisch cen-
traal-station is niet gegund. Herbesteding 14
Sept. 1900.

2 Werktuigk. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± / 50, en / 60.
1 Werkk. electr., 29 j., ongeh., / 75.
1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., / 90 à / 100.
1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. / 90.
1 Mach., 26 j., geh., / 65.
1 Bouwk. teek., 21 j., ongeh., / 70.
1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± / 125.

Directeur-Gemeentewerken
VLAARDINGEN.

Sollicitanten naar de betrekking van
**DIRECTEUR der Gemeente-
werken van Vlaardingen**, worden
uitgenoodigd hunne op zegel geschreven
verzoekschriften in te zenden aan den
Burgemeester vóór den 1 October a. s.
Aan die betrekking is verbonden
eene jaarwedde van f 1800.

VLAARDINGEN, den 4 September 1900.

Burgemeester en Wethouders van
Vlaardingen:

R. A. VERPLOEGH CHASSÉ.

De Secretaris

J. VAN SCHRAVENDIJK.

AANBESTEDING.

**BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS van Zaandam** zullen op Zater-
dag, 15 September c. k., des
namiddags 1½ uren. in de GEMEENTE-
HUIZE

aanbesteden:

Het aanleggen van eene
Begraafplaats met daar-
bij behoorende werken
en gebouwen, op een ter-
rein gelegen aan den
Noorder IJ- en Zeedijk
te Zaandam.

Bestekken met teekeningen zijn te-
gen betaling van f 2.50 verkrijgbaar
ter Gemeente-Secretarie.

Inlichtingen geeft de Gemeente-
Architect.

ZAANDAM, 1 September 1900.

Burgemeester en Wethouders
voornoemd,

H. J. C. VAN TIENEN.

De Secretaris,

ZAALBERG.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat 37.
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTER-
DAM 1894, en Gouden Medaille DO-
BRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draaiovens.

Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 1sten Septem-
ber 1900, des namiddags ten 2 ure
(locale tijd), aan het Centraalbureau
der Maatschappij tot Exploitatie van
Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park
te Utrecht, van:

BESTEK No. 829.

Het wijzigen van Sporen
en Wissels met daar-
mede in verband staan-
de werken op het sta-
tion UTRECHT.
Begrooiting f 5700.

De besteding geschiedt volgens § 46
van het bestek.

Het bestek ligt van den 8sten Septem-
ber 1900 ter lezing aan het Centraal-
bureau in het Moreelse Park en aan het
bureau van den Heer Sectie-Ingenieur
H. J. VAN HOORN, te Utrecht en
is op franco aanvraag (per brief) aan
genoemd Centraalbureau (Dienst van
Weg en Werken) te bekomen, tegen
betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het
Centraalbureau (Dienst van Weg en
Werken) en door den Sectie-Ingenieur
voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal ge-
schiedten den 11^{den} September 1900,
ten 11 uur voormiddag (West Euro-
peische tijd).

Utrecht, den 4^{den} September 1900

AANBESTEDING.

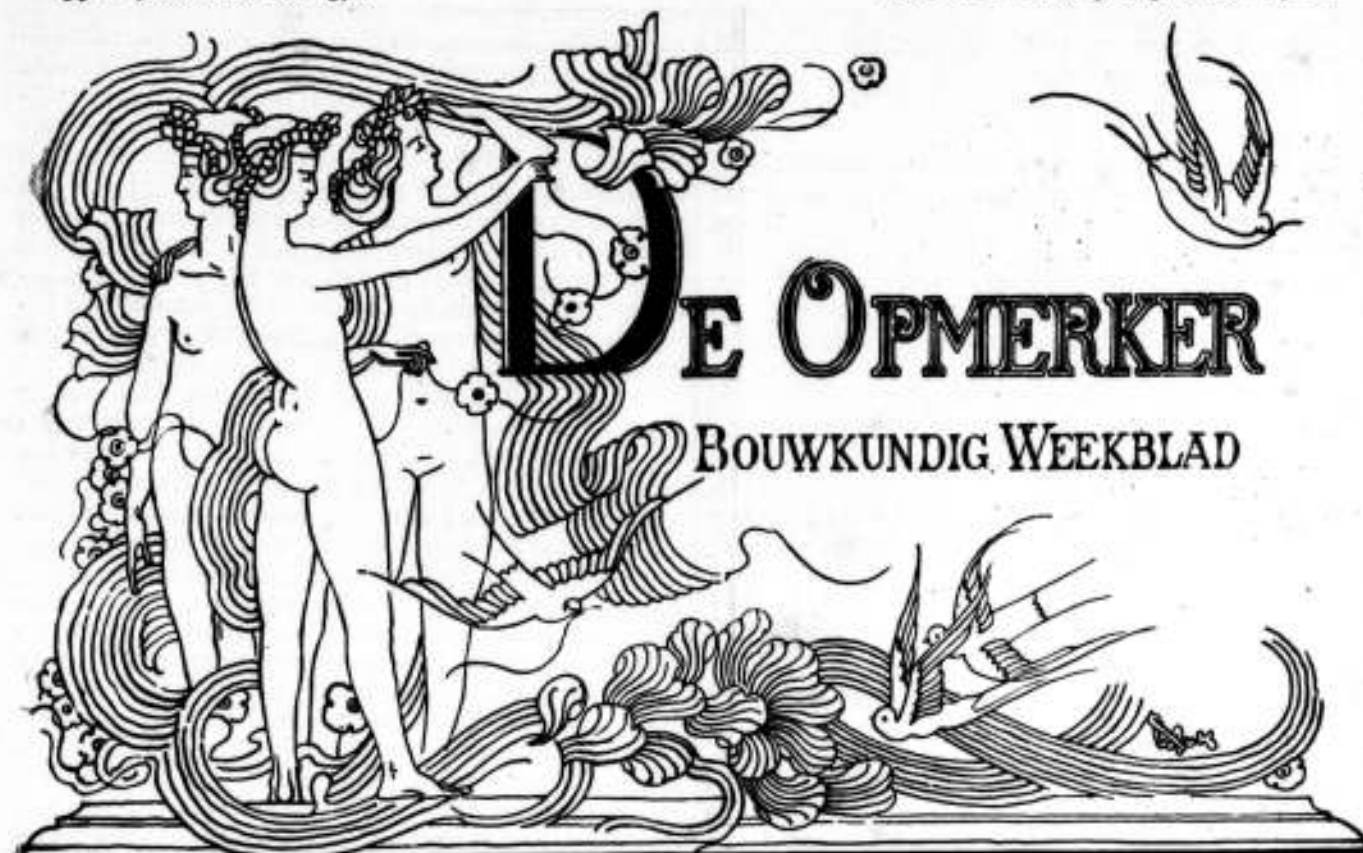
**BURGEMEESTER en WETHOU-
DERS der Gemeente ARNHEM**, zullen
Donderdag 20 September
1900, 's voormiddags 11½ uur, in het
openbaar, ten Gemeentehuize aan-
besteden:

BESTEK No. 21.

De levering franco Arnhem
van circa 40 M³ bewerkte
Niedermendigsteen en
van circa 25 last roode
Weser- of Bremer Zand-
steenschot, in twee per-
ceelen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en
met 19 September a. s., des voormid-
dags van 10—12 uur aan het bureau
Gemeentewerken in de Kadestraat; be-
stek met gezegeld inschrijvingsbiljet
à f 0.50 tot dien dag verkrijgbaar
aan het bureau Gemeentewerken ten
Gemeentehuize.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met integrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend
naar plaatsruimte. Aankondigingen van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

IV.

Rome.

(Vervolg en slot van blad. 285.)

Hier placht men vroeger slechts villa's te vinden.
De eigenaars hebben evenwel hunne terreinen ver-
kocht, en nu zijn daar achterbuurten ontstaan, die een
zeer arme bevolking bevatten. Ook het rangeerterrein
van het station draagt niet bij tot de verfraaiing van
het stadsgedeelte. De oude bogen der waterleiding van
Claudius vormen een vreemde tegenstelling met deze
omgeving.

Bij de Porta San Lorenzo vindt men een tram, die
naar het Campo Verano en de basiliek San Lorenzo
fuori le mura rijdt. Het Campo Verano is het kerkhof
van Rome, de basiliek van een der zeven kerken, en dus
sprekt het van zelf, dat hier een levendig verkeer
heerscht. San Lorenzo is een der meest eigenaardige
basilieken van Rome, niet slechts omdat zij haar oude
klokkentoren ongeschonden bewaarde, maar vooral
daar zij eigenlijk uit twee basilieken bestaat.

De oostelijke is de oudste en heeft drie beuken, die
door prachtige antieke gecanelleerde zuilen van geel-
achtig marmer gescheiden worden. Zij werd in de 6e
eeuw gebouwd; boven de zijbeuken geeft een galerij
aan het interieur een ongewoon aanzien. De vroegere
voorraal dezer kerk bevat het stoffelijk overschot van
Pio Nono, dat overeenkomstig het verlangen van den
paus, onder een eenvoudig gedenksteen rust. In het
Latijn is daar, als opschrift, slechts te lezen: „Hier
rust het gebeente van Paus Pius IX. Bidt voor hem.“
Deze smeekbede van hem, die stedsouder van Chris-
tus op aarde was, is treffender dan de snorkende op-

schriften, die de graven der vroegere pausen vertoonen.
Den geloovigen was dit alles echter te eenvoudig. Het
graf van den paus konden zij niet veranderen, doch
zij lieten de geheele voorhal der kerk met mozaïeken
bekleden, wier rijkdom, ja overlading, het effect van
de grafstede te niet doet.

In de 13e eeuw besloot men de basiliek te vergroo-
ten. Daarom werd de koornis, die naar het westen ge-
keerd was, afgebroken, en een nieuwe kerk met drie
beuken aan die zijde gebouwd. Het terrein lag hier
echter hooger, en om nu een der beuken van de oude
kerk als koor te kunnen gebruiken, moest ook daar de
vloer omhoog gebracht worden, wat geschiedde, terwijl
men de zijbeuken liet zooals zij waren.

Ook voor de 13e eeuwse basiliek werden antieke
zuilen gebruikt, die, als zij niet de juiste hoogte had-
den, door meer of minder hooge basementen voor haar
bestemming passend werden gemaakt. De marmeren
predikstoelen, prachtig ingelegd, behooren tot de
schoonste van Rome. Het is jammer, dat de kerk door
moderne fresco's haar eenvoudig karakter verloren
heeft.

Om in de stemming te blijven, besloot ik nu de ove-
rige oud-christelijke overblijfselen te bezoeken. Daar
zij evenwel ver uit elkander liggen, nam ik een rijtuig.
Eerst liet ik mij brengen naar Santo Stefano Rotondo.
De weg ging over de Piazza San Giovanni.

Santo Stefano is een der zeldzame ronde kerken, die
in de vijfde eeuw werden gebouwd. Het middendeel is
23 M. in middellijn en wordt door 22 Ionische zuilen
gescheiden van een daaromheen loopenden lagere
zijbeuk, die 9.50 M. breedte heeft. Hieromheen bevond
zich vroeger nog een zijbeuk, die echter nu geen dak
meer heeft, en wiens muur thans een afsluiting om de
kerk vormt. Toen het gebouw nog in welstand was, had
het een middellijn van 65 M. Er zijn geen gewelven

aanwezig; men ziet tegen het dak aan. Op de muren zijn alle mogelijke martelingen, die de christenen ondergingen, al fresco geschilderd. Het is om van te dromen.

De rit gaat nu verder over den Aventijnschen heuvel naar de Porta San Paolo. Deze poort is de antieke Porta Ostiensis, die in de middeleeuwen door tinnen werd bekroond. De stadsmuur sluit zich hier aan tegen de Piramide, welke het graf bevat van Cajus Cestius, die in het jaar 12 vóór Christus overleed. Het gedenk-teeken is zeker 40 M. hoog; de naam van den overledene is er met groote letters in uitgehouwen. Achter deze piramide ligt het Protestantische kerkhof, met cypressen beplant, wier zwarte kleur scherp tegen den blauwen hemel afsteekt.

Buiten de poort is ongeveer elk huis een „antica osteria". Om de pelgrims te lokken, werd zelfs door een der wijnhuishouders „antica osteria dell' anno santo" boven zijn deur geplaatst.

De basiliek van San Paolo fuori le mura is in 1823 grootendeels door brand verwoest. Alleen de koorruimte bleef gespaard. Sedert is zij met de grootste pracht weder herbouwd. Wanneer men bedenkt, in welken tijd de vernieuwing plaats vond, dan is het verklaarbaar, dat er op de details wel eenige aanmerking te maken valt. Maar de grootsheid van het interieur is gebleven.

De breedte van den middenbeuk is 24 M., en dus 2 M. meer dan die der St. Pieterskerk. Deze kolossale afmeting, gevoegd bij de niet minder aanzienlijke hoogte, is inderdaad indrukwekkend. Aan wederzijden zijn telkens nog twee zijbeuken aangebracht.

De kruisbeuk is door een muur in tweeën gedeeld. Bij de vernieuwing zijn de kostbaarste materialen gebruikt. Overal ziet men de prachtigste marmersoorten; boven de zuilen der drie middenste beuken is een reeks van portretten der pausen, beginnende met Petrus en eindigende met Leo XIII. Er is nog ruimte genoeg voor zijn opvolgers.

De mozaïeken van den triumfboog zijn uit de vijfde eeuw afkomstig en na den brand hersteld. In het midden ziet men, in een medaillon, het reusachtige borstbeeld van Christus. Het gezicht heeft een onvriendelijke, bijna toornige uitdrukking. De symbolen der evangelisten zijn boven dit medaillon geplaatst. Ter wederzijden van Christus zijn de vier-en-twintig onderlingen der Openbaring in twee streng symmetrische groepen aangebracht. De oude christenen toch illustreerden bijna uitsluitend dit laatste bijbelboek. Geheel onderaan zijn Petrus en Paulus afgebeeld. Eenvoudige banden met opschriften omlijsten de tafereelen.

Bijzonder belangwekkend is de kloosterhof aan de zuidzijde der basiliek. De galerijen die haar omgeven worden gevormd door spiraalvormige zuiltjes, die een groote verscheidenheid vertoonen. In een fries, met mozaïek bezet, leest men hoe deze kruisgang in 1193 begonnen en in 1241 voleindigd werd.

De basilieken zijn niet de oudste overblijfselen uit den christelijken tijd te Rome. De katakomben dagteekenen uit vroegere eeuwen dan de openbare bedehuizen. Er zullen wel weinig reizigers te Rome komen, die een bezoek aan deze onderaardsche begraafplaatsen verzuimen.

Wanneer men aan dit bezoek ook een tocht langs de Via Appia wil verbinden, dan is het noodig een Romeinsch huurkoetsier aan te nemen. Hij brengt u van de Piazza Venezia langs het Forum van Trajanus en het Colosseum, onder den triumfboog van Constantijn door, naar de Via San Gregorio, waar, bij de vroegere Porta Capena, de Via Appia een aanvang neemt. Eerst

ziet gij de Thermen van Caracalla, en gij kunt aan de verleiding geen weerstand bieden, om de overblijfselen daarvan te gaan bezoeken. Gaat het u als mij, dan vallen die overblijfselen, evenals die van het overige antieke Rome, u tegen. Zijn die kale muren nu alles, wat er overbleef? Van het hoofdgebouw kunt gij wel den rijken aanleg herkennen, van een der beide exedra's ook, gij verbaast u over de groote afmetingen, doch tot kunstgenot brengt gij het niet. En wanneer een architect zoo oordeelt, hoe zal het dan gaan met den gewonen toerist, die door Baedeker's sterretje verleid, den bouwval bezoekt?

De weg gaat nu tusschen wijnbergen verder naar de Porta San Sebastiano. Er moeten in die wijnbergen verscheidene oud-Romeinsche onderaardsche grafkamers zijn. Daar Baedeker het bezoek daaraan, waarvoor telkens een halve lire geofferd moet worden, „kaum lohnend" noemt, laat ik ze maar onbezien.

In mijn jeugd leerde ik hoe Drusus de Drususgracht deed graven, en hoe zijn naam nog in dien van Doenburg voortleeft. Als de Italianen hebben de Romeinen vermoedelijk van „Droesoes" gesproken, en dus is de naamsafleiding nog zoo kwaad niet bedacht. En daar staat nu, vlak bij de Porta San Sebastiano, de ereboog, die, in het jaar 8 vóór Christus, voor Claudius Drusus Germanicus werd opgericht. Het monument is uiterst eenvoudig; er is slechts één doorgang, die aan de eene zijde door twee zuilen geflankeerd wordt. Van den rijkdom der erebogen uit den lateren keizerstijd valt hier niets te bespeuren. Onder Caracalla heeft men een waterleiding over de poort gelegd, welker ruinen nog zichtbaar zijn.

De Porta San Sebastiano herinnert aan de Porta San Paolo. Ook hier werd een antieke kern in de middeleeuwen van tinnen en torens voorzien. Zoodra men de poort uit is, beginnen reeds de overblijfselen der antieke graven, waaraan de weg zijn beroemdheid dankt.

Na eenigen tijd vertoont zich links de kerk „Domine quo vadis", gebouwd ter plaatse waar Petrus, die Rome ontvluchtte om den marteldood te ontgaan, Christus ontmoet zou hebben, en hem deze vraag deed. Op dit „Heer, waar gaat gij heen", luidde het antwoord: „Ik kom om weder gekruisigd te worden". Petrus keerde toen beschaamd naar Rome terug en onderging den marteldood ter plaatse waar nu San Pietro in Montorio staat. Tijdens mijn bezoek werd in een der schouwburgen van de eeuwige stad een stuk vertoond, „Quo vadis" getiteld, waar deze legende gedramatiseerd was.

Voor de kerk stonden verscheidene vrouwen, die, zoodra ik uit het rijtuig stapte, op de meest opdringerige manier om een aalmoes vroegen. Zij vervolgden mij ook binnen met haar geklammer, dat blijkbaar slechts comediespel was.

Midden in de kerk lag een steen, met de indrukken van twee voeten erin en een hekje erom heen. Dit zouden, naar mij werd gezegd, de voetstappen van Christus geweest zijn. Maar toen ik later San Sebastiano bezag, werd mij door een monnik, boven een altaar, een soortgelijke steen getoond, en verklaard dat de andere namaak was.

De weg gaat nu tusschen muren verder. Talrijke wachtende rijtuigen duiden de plaats aan, waar zich den toegang tot de katakomben bevindt. Door een laantje komt men bij een oud kerkje. Daar zit een Franciscaner monnik in een kraampje. Men betaalt hem een lire en krijgt, als toegangsbewijs, een waskaars.

Monniken van verschillende orden en landaard wachten nu de bezoekers op. Ik sloot mij aan bij het gezelschap, dat een Franschen Dominicaan als gids had. De jonge pater bleek een fijn beschaafd geeste-

lijke, die zijn moedertaal met groote zuiverheid sprak; onder het gezelschap waren een paar jonge Franschen, die met hun ongelooft op weinig smaakvolle wijs te koop liepen. De pater wist hen echter op geestige wijze telkens schaakmat te zetten.

Het beneemt wel een weinig de illusie, als men de katakomben met gas verlicht vindt. De kaarsen, die het gezelschap bij zich heeft, bewijzen slechts in enkele gangen werkelijk dienst.

De katakomben waren oorspronkelijk van open toegangen voorzien en vóór niet op verborgen plaatsen aangelegd. Pas tijdens de vervolgingen, waaraan de christenen in de derde eeuw bloot stonden, werd dit anders. Een trap leidde toen naar onderaardsche gangen die in den tufsteen waren uitgehakt. De lijken der geloovigen werden geplaatst in uithollingen, die men in de wanden der vertrekken voor dit doel had uitge spaard. De steenen platen, waarmee deze uithollingen werden gesloten, zijn voorzien van den naam, den ouderdom en den sterfdag van den overledene. Soms is daar een wensch, in woorden of zinnebeelden, aan toegevoegd.

Van afstand tot afstand worden de gangen door vierkante vertrekken afgewisseld, die meestal een luchtopening in de zoldering hebben en een min of meer rijke versiering vertoonen.

Men komt eerst in het vertrek, waar de H. Cecilia begraven werd. Haar lijk werd in 1599 naar de kerk in Trastevere overgebracht. De katakombe bevat een afgietsel van Maderna's beroemd beeld. De beschiederingen zijn hier pas in de 7e en 8e eeuw gemaakt. Zij dragen dan ook een geheel Byzantijnsch karakter. Nog in antieken geest zijn de schilderijen in de vijf zoogenaamde sacramentskapellen. Daar de katakomben begraafplaatsen waren, zoo hebben de voorstellingen meest betrekking op het leven hiernamaals, op de verlossing uit de banden des doods. Vandaar dat figuren als Jonas, David, Daniël, Noach, Abraham, Job en Lazarus, allen door Gods hulp aan gevaar of lijden ontkomen, het meest worden aangetroffen. Ook de figuur van den Goeden Herder, met het lam op zijn schouders, wordt dikwijls verbeeld. Tafereelen uit het leven van Christus ziet men haast niet; alleen de aanbidding der H. Drie Koningen komt voor. De lijdensgeschiedenis wordt echter niet behandeld. Daarentegen zijn de oud-testamentische verhalen steeds tot Christus in betrekking gebracht.

De kunstwaarde dezer oud-christelijke schilderwerken is gering. Ook architectonisch hebben de katakomben niet veel te beteekenen. De zoogenaamde Camera papale is de eenige, die van zuilen, in den geest der Romeinsche, voorzien werd.

Men wordt slechts door een betrekkelijk klein deel der katakomben geleid, en in een goed half uur is de tocht afgelopen.

Verder aan de Via Appia vindt men een der zeven kerken van Rome, San Sebastiano. Oorspronkelijk een oud-christelijke basiliek werd zij, volgens het opschrift in den gevel, door kardinaal Scipio Borghese in 1612 vernieuwd. De zuilen van de oude voorhal bleven echter behouden. Het schijnt dat Flaminio Ponzio het ontwerp gemaakt heeft. De Barokstijl treedt hier nog zeer gematigd op. Aan den gevel heeft men zich van lisenen in plaats van pilasters tot versiering bediend.

Als men San Sebastiano voorbij is, gaat de weg omhoog, en ziet men in de verte het grafteeken van Cecilia Metella. Het ronde bouwwerk eindigde vroeger in een piramide. In de middeleeuwen, toen het als vesting gebruikt werd, is de piramide gesloopt en door tinnen vervangen. Van de vroegere versieringen zijn

alleen de festoenen der kroonlijst bewaard gebleven. Van binnen is niets meer te zien.

Voorbij dit gedenk-teeken heeft men een prachtig gezicht op de Campagna. Hier besloot ik, naar Rome terug te keeren.

Een der eigenaardigheden van de eeuwige stad is, dat vele der bezienswaardigheden slechts op bepaalde dagen en uren bezocht kunnen worden. Wie dus niet ten minste een maand te Rome blijven kan, moet zich bepalen tot het bezichtigen van datgene, waarin hij het meest belang stelt.

En dan zijn er soms nog onaangename verrassingen. Zoo had ik mij, in een geheel andere buurt zijnde, naar de Villa Borghese laten rijden, om de beroemde schilderijverzameling in het Casino te zien. Volgens Baedeker moest ik er terecht kunnen, doch ik werd met het teleurstellende „chiuso" ontvangen en kon weer vertrekken.

Gelukkiger was ik in het Palazzo Doria. Dit statig gebouw, aan het Corso gelegen, bevat tal van kunstwerken. Een gedeelte der vertrekken slechts krijgt men voor zijn lire te zien. Behalve in een paar zalen en zaaltjes zijn de schilderijen op een galerij, die om een binnenplaats loopt, tentoongesteld. De wijze van expositie beantwoordt zelfs niet aan de meest bescheiden eischen. De schilderijen zijn slechts meubelen, die als stoffage van het paleis dienen. Dit is altijd zoo geweest, niet slechts hier, maar ook in de andere paleizen. Het systeem is dat, hetwelk in de 16e, 17e en 18e eeuw overal werd gevolgd.

Onder de talrijke kunstwerken heeft slechts één grooten indruk op mij gemaakt. Het hing in een klein vertrekje met slecht bovenlicht. Doch zelfs onder die ongunstige omstandigheid bleek het portret van Paus Innocentius X, dat Velasquez schilderde, een meesterstuk van den eersten rang. De paus is zittende voorgesteld; zijn onbeduidende trekken zouden ieder ander schilder tot wanhoop hebben gebracht. Hoe van dien man met zijn lodderoogjes, zijn snorretje en sikje een mooi portret te maken? Velasquez heeft het gezicht met breede trekken weergegeven, doch het belangrijk gemaakt door de symphonie van rood, waarin hij het plaatste. Deze behandeling van wat eigenlijk als bijwerk moet worden beschouwd geeft aan het geheel een grootsheid, die dit portret onvergetelijk doet blijven voor wien het eens gezien heeft.

De beroemde „Molen" van Claude Lorrain is mij niet medegevallen. Er is iets conventioneels in, dat mij niet aangenaam aandeed. In het schilderen van zonlicht heeft Albert Cuyp den Franschman overtroffen.

Een bezoek aan de Galleria Colonna zou, wie het alleen om schilderijen te doen is, kunnen nalaten. Want er zijn geen stukken van den eersten rang, al gaan de landschappen van Poussin daarvoor door. Doch de zoogenaamde „gran salone", met zijn beschilderd gewelf, zijn rijke oude meubelen en zijn familieportretten, is als geheel wel belangwekkend. Hier krijgt men er een denkbeeld van, wat zulk een paleis in de 17e eeuw was, welk een pracht daar tentoon gespreid werd.

Het Quirinaal heb ik niet bezocht. Domenico Fontana's architectuur, die hier in droogheid ontaardt, is weinig interessant. Wat Baedeker van het inwendige mededeelt, scheen mij niet genoeg te beloven dat de moeite, om een „permesso" aan het „Ministero della casa Reale" te gaan halen, kon beloonen.

Ik bepaalde mij dus tot een bezichtiging der antieke bronzen paardenmenners, die aan het plein vóór het Quirinaal den naam van „Monte Cavallo" bezorgd hebben.

Het Palazzo Rospigliosi is hier in de buurt. Twee dagen in de week is het Casino, dat hierbij behoort, geopend, om de vreemdelingen gelegenheid te geven, het beroemde fresco van Guido Reni te zien. Waarom het tegen de zoldering is aangebracht, begreep ik niet. De voorstelling, Febus op zijn karos, voorafgegaan door Aurora en omstuwd door de Horen, was op een muur zeker niet misplaatst geweest. En de bezichtiging zou dan gemakkelijker zijn. Nu moet men weer spiegels gebruiken. Het fresco is algemeen door de reproducties bekend. De fabrikanten van kopieën, meest dames, zijn hier met ijver aan het werk. De verdiensten van het fresco schuilen meer in de compositie en de tekening dan in het coloriet. Wie een goede reproductie gezien heeft, behoeft het origineel niet te gaan opzoeken.

Om de Villa Farnesina te vinden, moet men naar Trastevere gaan. Zij is slechts 's Woensdags te bezichtigen. Het gebouw is in de kunstgeschiedenis zeer vermaard, niet slechts om zijn architectuur, doch ook om zijn fresco's. Peruzzi's werk heeft mij teleur gesteld. Er is iets nuchters in de gevels met hunne schrale Dorische pilasters; de loggia's, met glas dicht gemaakt, geven nu de krachtige schaduwpartijen niet meer, waarop de ontwerper gerekend had.

Van het inwendige krijgt men slechts betrekkelijk weinig te zien. De bovenzaal, waar Soddoma zijn beste fresco's schilderde, is niet toegankelijk. Raffael's Galathea, die op een schelp over de zee zweeft, door Nereiden, Tritons en minnegoodjes omgeven, is niet al te best bewaard gebleven. Met dit fresco is de zoldering, door Peruzzi beschilderd, wel in harmonie. Maar de Polyphemus, die Sebastiano del Piombo hier aanbracht, valt uit den toon door de al te geprononceerde anatomie. Op een anderen muur van dit vertrek, bovenaan, heeft Michelangelo met houtskool een reuzenhoofd getekend. Wat hij daarmee bedoeld mag hebben? Misschien wel een protest tegen het al te zottelijke der overige fresco's.

De loggia met de zoldering, die door Raffael's leerlingen beschilderd werd, ligt aan den voorgevel van het gebouw. Het gewelf prijkt met twee groote composities, de maaltijd der goden en het huwelijk van Amor en Psyche, aan wier lotgevallen de overige gewelfvelden gewijd zijn. De composities zijn van Raffael, en zeker fraai, maar in de uitvoering bemerkt men de hand der leerlingen. De kleuren zijn hard en niet harmonisch. Ik zou haast zeggen, dat een goede reproductie ook hier boven het oorspronkelijke te verkiezen is.

De twee laatste dagen van mijn verblijf te Rome heb ik besteed aan de bezichtiging der overblijfselen uit de oudheid. Eerst richtte ik mijne schreden naar het kapitol, dat slechts weinig ten zuiden van de Piazza Venezia gelegen is, en wel op een vrij hoogen heuvel. Op de helling van dien heuvel, recht tegenover het Corso, is men bezig aan een groot gedenkteken voor Victor Emanuel, dat geheel van wit marmer wordt opgetrokken.

Achter dit monument rijst een kerk omhoog, Santa Maria in Aracoeli. Zij is echter van deze zijde niet te bereiken, doch langs een steenen trap, meer westelijk. Deze trap heeft 125 treden; naast haar is een huis van vijf verdiepingen gebouwd. Het bovenste bordes ligt ter hoogte van het dak. De kerk heeft een onvoltooiden gevel, die blijkbaar op een bekleding met marmer berekend was. Van de kapellen is één door Pinturicchio beschilderd. De meester heeft hier zijn stof aan het leven van zijn naam- en stadgenoot San Bernardino di Siena ontleend. De figuren hebben die verheven rust, welke een der eigenaardigheden is der school

van Perugino. In de voorstellingen is iets naïefs; de schilder heeft geen oogenblik getwijfeld aan de wonderen, die zijn heilige verricht. De achtergronden worden gevuld door fraaie echt-Toskaansche landschappen, wier zonnige helderheid zoo goed past bij de handelingen, die plaats vinden in de omstreken van Siena. Het coloriet is bijzonder frisch.

Men daalt de trap voor de kerk weer af, om, daarnaast, een tweede op te gaan, die naar het kapitol leidt. Hier is dus nu een gedeelte van het antieke Rome. Doch van gebouwen uit den Romeinschen tijd is niets te zien.

Toch is het een indrukwekkend geheel, dat zich aan het oog vertoont als men de trap, die eigenlijk slechts een helling is, bestegen heeft. Niemand minder dan Michelangelo heeft deze ordonnantie ontworpen.

Boven aan de trap staan de antieke beelden van Castor en Pollux, ieder met een paard naast zich. Bij den eersten is een hok met wolven tusschen eenig struikgewas verborgen. De stad Rome onderhoudt deze dieren als een herinnering aan hare stichters.

In het midden van het plein verheft zich het antieke bronzen beeld van Marcus Aurelius. De Keizer zit rustig op zijn prachtig paard; hij heeft vriendelijke trekken, en groet zijn volk met de rechterhand.

De achtergrond wordt gevormd door het Senatorenpaleis, nu het raadhuis van Rome. Links is het Kapitolijnsch museum, rechts het conservatorenpaleis. Aan al deze gebouwen is de reusachtige Korinthische orde toegepast, die Michelangelo in zwang heeft gebracht, en waarvan, in ons land, Pieter Post en Philips Vingboons zich zoo gaarne bedienden. Een klokrentoren, in de as geplaatst, geeft aan het geheel een goede bekroning.

Het Kapitolijnsch museum is een betrekkelijk niet groot gebouw. De antieke kunstwerken zijn er minder goed opgesteld dan in het Vaticaan. Doch de verzameling geeft veel te genieten, misschien juist omdat zij gemakkelijker te overzien is dan de andere.

Daar ziet men de gekwetste Amazone, een kopie naar het origineel van Kresilas, de prachtige antieke portretbusten, waaronder die, welke Homerus verbeeld, de beroemdste is, de vermaarde stervende Gallier, de reliefs met voorstellingen uit het leven van Antonius Pius.

Het langst heb ik vertoefd in de zaal, waar de borstbeelden van de Keizers, hun familieleden en andere voorname Romeinen zijn opgesteld. Enkele zijn blijkbaar geïdealiseerd, doch de meesten zijn trouw naar de natuur gevolgd. Het karakter der personen is uitnemend weergegeven. Telkens ziet men koppen, die gelijkenis met thans nog levenden vertoonen.

Het paleis der Conservatoren bevat talrijke antieke kunstwerken, waarvan de bronzen wel het merkwaardigst zijn. Ook een verzameling schilderijen is hier te zien, voor zoover de zeer ongunstige verlichting dat toelaat. Ik herinner mij hier een groot stuk van Tintoretto, dat ongetwijfeld onder de beste werken van dien meester behoort.

Achter het Kapitol ligt het oude Forum Romanum, gedeeltelijk reeds van den grond, die de eeuwen erop gebracht hebben, bevrijd. Men is nog steeds bezig opgravingen te doen.

Ik schaam er mij bijna over, dat deze overblijfselen van de oudheid mij zoo weinig geboeid hebben. Doch ik moet het eerlijk bekennen, er was te weinig te zien, dan dat ik mij een voorstelling van het oude Rome zou hebben kunnen maken. Van den tempel van Castor en Pollux staan drie zuilen overeind, van den tempel van Vespasianus ook drie, eenige basementen en boogfragmenten zijn alles wat er van de Basilica Ju-

lia rest; acht zuilen bleven van den tempel over, die aan Saturnus gewijd was. Slechts de triomfboog van Septimius Severus is nog vrij wel in zijn geheel aanwezig. Ook wat van de woning der Vestaalsche maagden gevonden werd, zal wel niemand een indruk geven van rijkdom of pracht.

Als men zoo eenigen tijd in de warme Italiaansche zon heeft geloopt, is het een verademing een koele kerk te kunnen binnentreden. Santi Cosma e Damiano is misschien een der belangwekkendste stichtingen uit den oud-christelijken tijd geweest, doch een 17e eeuwse verbouwing heeft haar een groot gedeelte van haar oorspronkelijk karakter doen verliezen. Een mozaiek in de absis, uit de 6e eeuw, verdient echter de aandacht. De figuren hebben hier een blauwen achtergrond; in het midden staat Christus, door bonte wolken gedragen, in een antieke toga gekleed, met een rol in de linkerhand, terwijl de rechterhand als zegend wordt opgeheven. Ter wederzijden van deze middenfiguren zijn telkens drie andere personen geplaatst; de hoeken werden door palmboomen gevuld. Aan de onderzijde zijn dertien lammeren, als toespeeling op Christus en de Apostelen, geplaatst. Deze mozaïeken behooren tot de schoonste, die ik te Rome zag.

De bouwval der basiliek van Maxentius, die bij deze kerk ligt, maakt een grootschen indruk, ofschoon alleen de drie gewelven van een der zijbeuken nog aanwezig zijn. De muren, die deze gewelven dragen, hebben een dikte van 5 M. Men kan nog zien hoe de middenbeuk, die 25 M. breed is, oorspronkelijk door kruisgewelven, op zuilen berustende, overdekt was. De eenige zuil, die bewaard bleef, is thans voor Santa Maria Maggiore opgesteld.

Nu komt weer een kerk, Santa Francisca Romana, wier gevel van 1612 hoog boven de ruinen uitsteekt. Zij is gebouwd op den ouden tempel van Venus en Roma. Aan de achterzijde is de cella van den tempel, uit gebakken steen opgetrokken en in een nis eindigende, nog te zien.

Maar voor ons staat het Colosseum, en dit oefent grooter aantrekkingskracht, dan de tempelruïne. Van deze zijde gezien maakt het Flavische amphitheater niet den meesten indruk, omdat in de middenreeuwen de buitenmuur werd gesloopt; maar ook zelfs wat hier nog over is, wekt verbazing. Om er zich een denkbeeld van te kunnen maken, hoe het gebouw in welstand er uitzag, moet men het van den Esquilijnschen heuvel beschouwen. Aan dien kant zijn de vier verdiepingen nog geheel aanwezig. Het gebouw is een monument, zooals onzen tijd, met al zijn hulpmiddelen er geen enkel heeft tot stand gebracht. Drie der grootste gebouwen van Rome, de Cancellaria, het Palazzo Farnese en het Palazzo Barberini zijn opgetrokken uit de steenen, die men van het Colosseum sloopte. En toch is alleen een gedeelte van de buitenste arcades daarvoor noodig geweest.

Van binnen is het gebouw zeer gehavend. Alleen de ondersteuningsmuren der zitplaatsen zijn nog aanwezig, doch de banken werden weggesloopt. Slechts de gangen, die de rangen van elkander scheidden, bestaan grootendeels en men kan er, langs een moderne trap op komen. Evenals meestal hebben de Romeinen ook hier voor de eigenlijke constructie gebakken steen aangewend, en alleen voor de gedeelten, die in het gezicht kwamen, bergsteen gebruikt. Daaraan is het te danken, dat er betrekkelijk nog zooveel van het amphitheater overbleef.

De triomfboog van Titus staat dicht bij het Colosseum. Hij heeft slechts één doorgang, waarboven een met caissons versierd gewelf is aangebracht. Bij de muurzuilen is de composiet-orde toegepast. In de poort

zelve bevinden zich op de zijwanden de fraaie reliefs, die, zelfs in hun tegenwoordigen beschadigden toestand den beschouwer zulk een hoogen dunk geven van de beeldhouwkunst uit den tijd der eerste Keizers. Op een der reliefs ziet men Titus, door een zegodin gekroond, op zijn praalwagen rijden, die door Roma zelf bestuurd wordt. Aan de andere zijde verbeeldt het relief, hoe de tempelschatten van Jeruzalem, waaronder zich de kandelaar met zeven armen bevindt, als zegeteekenen worden rondgedragen.

De triomfboog van Constantijn is te bekend, dan dat ik hem zou behoeven te beschrijven. Het eigenaardigste gezicht op dit monument heeft men van den kant van het Colosseum. De boomen van de Via di San Gregorio vormen dan een achtergrond, die met den blauwen hemel en het geel verweerde marmer een prachtig geheel geeft.

Mijn bezoek aan den Palatijnschen heuvel heeft mij niet voldaan. Uren lang liep ik, nadat ik mijn lire aan den ingang geofferd had, tusschen vormeloze ruinen, meest van gebakken steen; hier stonden eens de paleizen van Augustus, van Tiberius, van Caligula, van Septimius Severus, doch ik moet bekennen, dat ik van die gebouwen mij geen voorstelling heb kunnen maken.

Een fraaie villa ligt tusschen de bouwvallen; haar tuinen moeten nog heel wat bedekken, en zij zal dan ook zeker binnenkort aan de archeologie opgeofferd worden. Nu vormt zij nog een oase in de wildernis van oude muurbrokken. Het was een verademing, daar op een bank te zitten, onder hooge boomen, te midden van het Roma quadrata van Romulus en Remus. Hing het van mij af, ik zou de villa laten bestaan. Maar men graaft thans zooveel op te Rome, dat de villa Mills niet verschoond zal blijven.

Het Forum van Trajanus, dat dicht bij de Piazza Venezia ligt en dus in de bebouwde kom der stad, is ook reeds opgegraven, voor zoover dit althans mogelijk was. De straten loopen er om heen, en misschien vijf meter hooger dan de vloer van het antieke plein. De fragmenten van de zuilschachten der Basilica Ulpia zijn weer op hun basementen gezet. De zuil van Trajanus, nu door St. Petrus bekroond, verheft zich statig in het midden. Twee koepelkerken uit de 17e eeuw flankeren haar.

De ijver der oudheidkundigen verdient zeker waardeering, doch Rome wordt niet schilderachtiger door hun bemoeiingen. Moest zelfs Goethe zeggen:

Ja, es ist Alles besetzt in deinen heiligen Mauern
Ewige Roma, nur mir schweigt noch alles so still.

ofschoon in zijn dagen de stad nog ongerept was; hoeveel bezwaarlijker wordt het dan nu niet om in de stemming te komen!

Er is slechts één antiek overblijfsel, dat herinnert aan den tijd, toen de archeologie haar nuttig, maar onachtzaam werk nog niet had verricht. Dit is de schouwburg van Marcellus. In zijn oude bogen ziet men de winkeltjes en huisjes nog, die daaraan zulk een schilderachtige stoffeering geven. Ik hoop, dat zij er nog lang mogen blijven, doch vrees, dat de wetenschap het bedrijvig volkje, dat daar huist, niet lang meer met rust zal laten.

En, bij het vallen van den avond, van mijn bezoek aan het oude Rome door de nauwe straatjes gaande, die den schouwburg van Marcellus met de Piazza Venezia verbinden, wenschte ik Rome gezien te hebben in den tijd toen Piranesi zijn etsen maakte.

Den volgenden morgen, toen ik naar Pisa vertrok, regende het. Rome was grauw en mistroostig. De koetsiers der huurrijtuigen hadden reusachtige regenschermen boven zich uitgespannen, de fonteynen spotten

haar stralen het hemelwater tegemoet. De paleizen en kerken stonden vaal en verlaten.

De Campagna was zonder kleur, van de gebergten aan den horizon zag men niets. Maar reeds toen de trein Civita Vecchia bereikt had, klaarde het weder op, en weldra was de Middellandsche Zee weer blauw als altijd.

Wie van Rome alles zien wil, heeft meer tijd nodig, dan waarover ik beschikken kon. Toch heb ik de overtuiging, althans van de voornaamste bezienswaardigheden een overzicht te hebben gekregen.

PRIJSVRAGEN

MATHESIS SCIENTIARUM GENITRIX TE LEIDEN.

ONTWERP VOOR EEN RAADHUIS VOOR EEN GEMEENTE VAN 20,000 INWONERS.

Bij gelegenheid van het honderdjarig bestaan van het Genootschap: „Mathesis Scientiarum Genitrix” te Leiden, hebben oud-leerlingen van de school van dat Genootschap een fonds gesticht, om te dienen voor premien bij uit te schrijven prijsvragen.

Tot nadere toelichting omtrent de bestemming van dit fonds dient vermeld:

1. Dat de renten zullen dienen voor premien bij buitengewone prijsvragen, door het Bestuur van het Genootschap om de vijf jaren uit te schrijven voor oud-leerlingen, die op den tijd van beantwoording niet langer dan vijf jaren de school hebben verlaten.

2. Dat de Commissie van beoordeeling over de ingekomen antwoorden op voornoemde prijsvragen zal bestaan uit twee bestuurders van het Genootschap en drie deskundige oud-leerlingen, buiten den kring der beantwoorders staande en door het bestuur gekozen; terwijl die commissie schriftelijk zal uitbrengen een met redenen omkleed oordeel over ieder ingekomen antwoord, waarvan afschrift aan elken mededinger zal worden uitgereikt.

Den 17den September 1885 werd het fonds gesticht, zoodat nu het tijdstip is aangebroken om voor de derde maal tot de uitvoering over te gaan, waarom het bestuur van bovengenoemd Genootschap besloten heeft uit te schrijven de volgende prijsvraag voor het ontwerp van een raadhuis voor een gemeente van 20,000 inwoners.

ARTIKEL 1.

Er wordt verondersteld, dat het bouwterrein een plein is. De te bebouwen ruimte is 600 M², groot 30 meter langs den voorgevel, 20 meter langs den zijgevel. De voorgevel aan het plein, de andere gevels aan ruime straten gelegen.

Voorsprongen in de gevels, stoepen, trappen, enz. mogen de opgegeven maat overschrijden.

Het ontwerp moet degelijk, maar eenvoudig zijn, evenredig aan de financiële draagkracht van eene dergelijke gemeente.

ARTIKEL 2.

Het gebouw moet bevatten:

Verdieping gelijkstraats:

1. Woning voor den concierge 50 à 60 M² oppervlakte, drie à vier vertrekken, waarvan er zoo noodig een à twee vertrekken op de verdieping kunnen komen. De woning moet een afzonderlijke ingang hebben aan den openbaren weg, maar tevens gemeenschap met het inwendige van het gebouw.

2. Bodenkamer.

3. Twee vertrekken voor den Burgerlijken Stand.

4. Twee vertrekken voor den Gemeente-Ontvanger.
5. Bij nos. 3 en 4 een brandvrije kluis groot 12 M², tot bewaring van de registers van den Burgerlijken Stand, terwijl een gedeelte dier kluis uitsluitend voor den Gemeente-Ontvanger bestemd moet zijn, met een toegang uit zijn kantoor.
6. Bureau voor den Commissaris van Politie.
7. Wachtkamer voor de agenten.
8. Cellen voor tijdelijke bewaring van gevangenen.

N.B. Nos. 6, 7 en 8 moeten een afzonderlijken ingang hebben aan den openbaren weg.

9. Bergplaats voor een brandspuit.
10. Vestibule en hoofdtrap.
11. Diensttrap.
12. Verwarming, waarvoor een kelder te maken.
13. Archief.
14. Bergplaats voor brandstoffen.
15. Diverse bergplaatsen, privaten, enz.

Bel-Etage:

1. Corridor en portalen.
2. Kamer voor den bode.
3. Raadzaal voor plm. 20 zetels voor de leden, met tribune voor het publiek.
4. Leeskamer voor de Raadsleden.
5. Kamer voor den Burgemeester.
6. Vergaderkamer van Burgemeester en Wethouders.

N.B. Voor Trouwkamer en verkiezingen kunnen Raadzaal en Vergaderkamer van B. en W. gebruikt worden.

7. Kamer voor den Secretaris in aansluiting met twee lokalen voor de Secretarie.
8. Wachtkamer.
9. Garderobe, privaten, enz.

1ste Verdieping:

1. Twee vertrekken voor den Gemeente-Architect.
2. Twee vertrekken voor de Afdeling Financiën.
3. Bureaux voor Nationale Militie en Schutterij.
4. Kamers voor de Wethouders.
5. Kamers voor Commissievergaderingen.
6. Bergplaats voor boeken.
7. Bodenkamer.
8. Bergplaatsen, privaten, enz.

ARTIKEL 3.

De volgende teekeningen worden verlangd:

Drie plattegronden; drie gevels: voor-, achter- en één zijgevel; twee doorsneden: één over de lengte en één over de breedte van het gebouw. Op een schaal van 1 à 100.

Een geveltravée en een gedeelte binnenordonnantie uit de Raadzaal en één uit het Trappenhuis op een schaal van 1 à 20.

Alle teekeningen in zwarte lijnen bewerken.

ARTIKEL 4.

Er worden twee prijzen uitgelooft:

Voor het beste ingekomen antwoord eene som van f 200 en een groote zilveren medaille.

Voor het daarop volgend antwoord een groote zilveren medaille.

Indien naar het oordeel der Jury de ingekomen antwoorden voor de uitgelooftde prijzen niet in aanmerking komen, of geen uitspraak kan gedaan worden omtrent den voorrang van een of meer antwoorden, wordt het recht voorbehouden tot gedeeltelijke toekenning of tot verdeeling der uitgelooftde geldsom.

De ten volle bekroonde antwoorden worden eigendom van het Genootschap.

Gedeeltelijk bekroonde antwoorden alleen dan, wanneer de toegekende belooning wordt aanvaard.

ARTIKEL 5.

De antwoorden worden ingewacht vóór of op den 1sten Maart 1901 bij den ten Secretaris van het Genootschap, gemerkt met een motto en vergezeld van een verzegelden naambrief, waarop van buiten hetzelfde motto voorkomt en tevens een correspondentieadres.

De mededinging is alleen opengesteld voor oud-leerlingen van de school van het Genootschap, die na 17 September 1895 het onderwijs hebben gevolgd.

ARTIKEL 6.

De Jury zal bestaan uit de heeren W. Kok en J. Korevaar als Bestuurders en de heeren L. Couvée te Delft, J. Hengeveld Jzn. te Alfen a/d. Rijn en J. Roem te Leiden als oud-leerlingen van het Genootschap.

Als grondslag voor de beoordeeling der plannen zijn de volgende punten vastgesteld:

Voor plattegronden	6
„ gevels	5
„ doorsneden	4
„ geveltravée en binnenordonnantien	5
„ teekenwerk	5

De punten, aan ieder der onderdeelen toegekend, zullen, voor elk antwoord samengeteld, de rangorde bepalen.

De ontwerpen zullen in het openbaar worden tentoongesteld.

Namens voornoemd Bestuur,

P. J. GROEN,

Secretaris.

Leiden, den 17den September 1900.

GLASSTEEN.

Een nieuwe Fransche uitvinding, sedert 1897 deugdelijk beproefd en reeds veelvuldig toegepast, doet hare intrede in Nederland. De vraag naar een materiaal, dat wegens zijn groote hardheid, zijn weerstand tegen vorst, slijting, de inwerking van het klimaat en van de scherpste zuren, geschikt is om met voordeel het natuurlijk graniet, marmmer, hardsteen, zandsteen enz. te vervangen, liet zich steeds gelden. „Glassteen” beantwoordt hieraan ten volle. Verkregen uit de versmelting van glasscherven, gebracht tot op 1250 graden en door hydraulische kracht in vormen samengeperst, weerstaat dit materiaal:

10. aan een drukkracht van 2028 kilogram per vierk. centimeter, terwijl het hardste graniet het slechts tot 650 kilogram uithoudt;

20. de slijtingproef genomen met een stoomslijpsteen rangschikt het „glassteen” voor het porphy van St. Raphael en verre boven „Comblanchienne”.

30. de trekproef gaf het cijfer van 25,000 kilogram; 40. onder 25 graden koude, waarbij zich geene vormverandering voordeed, weerstond het „Glassteen” aan een druk van 2028 kilogram per vierk. centimeter.

„Glassteen” wordt vervaardigd in verschillende kleuren en vormen, ook naar eigen tekening van h.h. architecten.

„Glassteen” is hoofdzakelijk geschikt tot bestrating, tegels voor vloeren, trottoirs, stallen enz., wandbekleding, traptreden, geornamenteerde paneelen, borduren, friezen enz. enz., zoowel voor binnen en buiten.

O. a. hebben de ingenieurs van de nieuwe brug Pont Alexander III te Parijs niet gearzeld het glassteen daaraan rijklijk te gebruiken, terwijl de Compagnie du Chemin de fer métropolitain te Parijs dit nieuwe materiaal heeft doen toepassen voor wandbekleding, vloeren, traptreden enz. in alle stations en een contract heeft gesloten voor de levering van alles wat zij gedurende tien jaar zal noodig hebben.

De gemeentebesturen van Lyon en Genève hebben met uitmuntend gevolg glassteenbestrating doen uitvoeren.

Op de Parijsche tentoonstelling zijn de traptreden van den Escalier d'honneur voor het Palais des fêtes mede van „Glassteen” vervaardigd.

De hh. Henri Huinck en Alex. Imhofe te Rotterdam zijn de vertegenwoordigers voor Nederland.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 5 September 1900.

In deze vergadering hield de Ingenieur C. D. Nagtglas Versteegh een voordracht over de middelen tot bevordering eener ruimere toepassing van bliksemafleiders. Spreker beschreef voor zoover mogelijk het ontstaan van den bliksem en de verschijnselen die zich daarbij voordoen. Een aantal teekeningen, waarop de weg was aangegeven door den bliksem gevolgd, allen voorbeelden door spreker gedurende een tiental jaren onderzocht en verzameld, gaven een duidelijk overzicht, dat vooral de aanwezigheid van metalen grootten invloed heeft op de aangebrachte schade en het dan ook van het grootste belang is het metaal in of op het gebouw te benutten en den bliksem af te leiden. Hierna beschreef spreker de meest gevolgde manier van aanleg met opvangstang en spits, kabel en grondplaat, en de manier waarop deze onderzocht worden. Toch wordt in Duitschland alleen jaarlijks voor 8 à 10,000,000 mark aan schade, hoofdzakelijk ten platte lande, aangericht, terwijl het beschermen van dergelijke gebouwen zoo eenvoudig zou kunnen geschieden. Op duidelijke teekeningen werden hierna enkele van die eenvoudige toepassingen verklaard, waarbij door een kabel van gegalvaniseerd ijzer als het ware een kooi over het huis van gegalvaniseerd ijzer als het ware op de hoeken of killekens opvangstangen geplaatst, die in verbinding met den kabel over de nok bij de langste regenpijpen naar de ringleiding rond het gebouw worden geleid, welke leiding 50 à 60 cM. onder den grond is aangebracht, en daardoor dus de kostbare aardplaat vervalt. Bij weer andere gebouwen werd de nok door gegalvaniseerde platen gedekt en als geleider gebruikt. Nadat de verschillende wijzen van bevestiging waren behandeld, bleek uit een door spreker gemaakte berekening met hoe weinig kosten deze alleszins veilige beschermingen waren te maken. Met een luid applaus gaven de 70 aanwezigen hunne ingenomenheid met het gehoorde te kennen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Het reliquarium, in een der bovenkamers van het Museum van Nijverheid te zien, een product der heeren Witte en Fermin, mag niet treffen door een pieuze bewerking, en den indruk maken van zeer bont te zijn, 't geheel is zoo precies, serieus bewerkt, 15 maanden lang, dat men toch den ernst voelt, in het werk neergelegd, en het mystische licht van de kerk te Nieuw zal dat bonte wel flatteren.

Het geheel, van verguld gedreven koper, in den vorm van een huis, vertoont op het dak bewerkte vakken, die voorstellingen geven uit het leven van den heiligen Quirinus — een Romeinisch soldaat, die paus Alexander uit de gevangenis bevrijdde, die daarna gedoopt werd en later, als aanhanger van het Christendom, door de Romeinen onthoofd. De zijanten vertoonen Mariabeelden, voorstellingen van den H. Quirinus enz., en die zijn alle met edel-stenen belagd: topazen en bergkristal; in het Maria-beeldje zijn vier diamanten.

Het stuk is aangekocht voor 25,000 mark.

ZAANDAM. Bij den Raad der gemeente zijn voor den bouw der nieuwe schutluis ingekomen twee ontwerpen van gemeenschappelijke Raadsbesluiten der vier Zaansehe gemeenten (Zaandam, Wormerveer, Koog a/d. Zaan en Zaandijk), ten doel hebbende B. en W. van Zaandam te machtigen:

a. Tot den aankoop en de verwijdering van eenige voor dien bouw noodzakelijke perceelen, gelegen in den Hoogendam. De aankoop der perceelen kan langs minnelijken weg geschieden, t. w. het perceel toebehoorende aan H. de Rooy (Hotel „de Zon”) f 81,000, dat van S. de Wit voor f 24,000, en dat van de wed. M. van Willigen Schaapman voor f 26,000.

b. Het uitwerken van de plannen voor den bouw en het leiden van de uitvoering van dit werk op te dragen aan de heeren J. G. van Niftrik, te Amsterdam, en H. H. D. Rupe, te Edam, tegen een gezamenlijk honorarium van 3½ pCt. der geheele bouw-kosten, zonder die der ontegening.

HELLEVOETS-LUIS. Burg. en Weth. deden het voorstel om f 2000 te leenen, ten einde in de duinen tien putten te kunnen laten maken, ter verzekering van meerderen aanvoer van water voor de waterleiding. De discussie leidde tot het voorstel elders een onderzoek in te stellen, en in de jongste vergadering van den Gemeenteraad werd besloten Burg. en Weth. een blanco-crediet te verleenen voor 't maken van twee putten bij wijze van proef. Gehalte en hoeveelheid van het hierdoor te verkrijgen water zullen worden onderzocht, waarna een definitief voorstel volgt.

— Het leveren der machines voor het stoomgemaal in de polders „Over- en Nederlingeland" is gegund aan den heer L. Smulders te Utrecht voor de som van f10,300.

HARMELEN. De klok uit den toren, welke bij den brand stukgevalen is, heeft in publieke veiling de som opgebracht van f1150. Deze klok werd volgens het opschrift in het jaar 1603 vervaardigd, waarschijnlijk door Henrich Staessen en had een gewicht van 1500 KG.

Vóór den verkoop werden voor het Rijksmuseum afdrukken in klei en gips genomen van opschriften en ornamenten, welke zich op die klok bevonden.

VEERE. Bij koninklijk besluit, houdende handhaving van dat van Gedeputeerde Staten van Zeeland, wordt de goedkeuring omtrent aan het besluit van den Raad tot verkoop van den Campveerschen toren, op grond dat de ongunstige staat, waarin de geldmiddelen der gemeente Veere zich bevinden, voor den Gemeenteraad toch nog allerminst afdoende grond kan opleveren tot verkoop van den toren, zoelang aan het gemeentebestuur uit geen enkele vruchteloos door hem aangewende poging is gebleken, dat, ter tegemoetkoming in de kosten van bovenbedoeld herstel, geen geldelijke bijdrage, hetzij van het Rijk, hetzij van de provincie, hetzij van particulieren voor de gemeente is te verwachten.

— De opgravingen die te Knossus op Kreta sedert langen tijd onder leiding van Dr. Arthur Evans hebben plaats gevonden, hebben van deze plaats een tweede Troje gemaakt.

Thans is de gehele acropolis blootgelegd, zelfs vond men in de raadzaal nog den troon en de zitbanken. Op verschillende wanden zijn schilderingen in fresco te herkennen met dikwijls merkwaardige voorstellingen, als een verzameling van jonge vrouwen in sierlijke gewaden. Niettegenstaande deze schilderingen ongeveer 3000 jaren oud zijn, zijn de kleuren nog frisch en de omtrekken scherp.

Het allermerkwaardigste is echter zonder twijfel de ontdekking van letterschrift uit dit tijdperk, op wel 1000 leemen tafeltjes. Hierdoor zal het mogelijk zijn de reeds lang brandende kwestie van het schrift in het Mycenisch tot een oplossing te brengen.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is:

bepaald dat het aan L. C. Krümer, gewezen opzichter 2e kl., verleend ontzag uit zijne betrekking als eervol moet worden beschouwd en dat de opzichter 1e kl. P. Reep in de res. Pekalongan geplaatst blijft;

overgeplaatst naar het gouvernement van Sumatra's Westkust, de opz. 1e kl. W. J. van de Graaff; naar de res. Oostkust van Sumatra, de opz. 3e kl. J. Swaving; naar de res. Batavia, de opz. 2e kl. J. W. Coorengel;

toegevoegd aan den chef der de waterstaatsafdeeling voor de werken aan de Brantas-, Porrong- en Soerabaja-rivieren, de opz. 2e kl. A. van Loon.

ontslagen eervol uit 's lands dienst L. C. Krümer voornoemd.

— Wegens langdurigen dienst is een jaar verlof verleend aan den opzichter 1e kl. bij den dienst der exploitatie van den Staats-spoorweg ter Sumatra's Westkust C. M. van Houtrijve.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 October a. k., aan den hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat, J. M. F. Wellan, op zijn verzoek, eervol ontzag uit zijn betrekking als zodanig verleend, behoudens aanspraak op pensioen, en met dankbetuiging voor de door hem gedurende een reeks van jaren aan den lande bewezen gewichtige diensten, en zijn benoemd tot hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat W. F. Loemans, thans inspecteur en tot inspecteur van den Rijkswaterstaat R. O. van Manen, thans hoofdinspecteur der 1e klasse.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 October a. k., aan den administrateur bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid, W. T. Koster, op zijn verzoek, eervol ontzag verleend uit 's Rijks dienst, met dankbetuiging voor de door hem gedurende een reeks van jaren aan den lande bewezen gewichtige diensten.

— Bij kon. besluit van 10 September 1900 no. 7 is, met ingang van 1 October 1900: 1o. aan F. Ch. A. C. Leenhoff, op diens

verzoek, eervol ontzag verleend als hoogleraar aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam, en 2o. bij 's Rijks Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam benoemd tot hoogleraar Bart van Hove, directeur der Quellinusschool te Amsterdam.

— De voordracht voor gemeente-bouwmeester te Deventer bestaat uit de heer W. F. C. Schaap, adjunct-directeur der gemeentewerken te Arnhem; L. C. Dumont, adjunct-architect te Nijmegen, en W. J. Burgerdijk, adjunct-ingenieur bij de gemeentewerken te 's-Hertogenbosch.

— Bij Ministerieele beschikking is de benoeming van C. F. Lohse, technoloog te Delft, tot assistent voor de scheikunde aan de Polytechnische School op diens verzoek ingetrokken.

— Dr. A. S. van Nierop te Amsterdam, is benoemd tot assistent in de scheikunde aan de Polytechnische School te Delft en E. A. Douglas te Delft tot assistent voor de delfstofkunde en mijnbouwkunde.

— De Gemeenteraad te Deventer nam het voorstel aan tot splitsing van klassen aan de burgeravondschool en daarmee verbonden inrichtingen, voor den cursus 1900/1901; diensgevolg werden tot leeraren herbenoemd de hh. G. van Nijburg, M. Vrijburg, H. J. Beumer, J. C. Jansen en G. Spenkellink; de heer J. D. Gantvoort werd bevorderd tot eerste leeraar, ter vervanging van den heer Mulock Houwer, terwijl voor de vacature-Gantvoort sollicitanten zullen worden opgeroepen.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is J. P. W. Schellekens, te Vaght, benoemd tot buitengewoon opzichter bij de vernieuwing van den kaaimuur langs de spoorweghaven te Feijenoord.

— Te Groningen zijn benoemd tot assistent-leeraar in het teekenen aan de Burgeravondschool de heeren H. G. Hulsman en M. Lingmont, aldaar.

— De heer F. W. Bolk, werktuigkundig ingenieur, uitgezet ingenieur der Nederl. Zuid-Afrikaansche Spoorweg-maatschappij, is geplaatst bij de firma Gebr. Stork, te Hengelo.

De werktuigkundig ingenieur D. W. Gijswijt, uitgezet ingenieur der Nederl. Zuid-Afrikaansche Spoorweg-maatschappij, is geplaatst als ingenieur bij de Katendrechtse machinesfabriek.

(De Ingenieur.)

— De civiel-ingenieur C. M. Frijlink, die 16 dezer bij de Noordooster-Lokaal-Spoorweg-Maatschappij in dienst treedt, behoort tot de uit Zuid-Afrika uitgezette spoorwegambtenaren.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in brieven vorm worden, ten gerieve van hare geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een praktisch ontwikkeld bouwkundig teekenaar-opzichter zoekt door beëindiging zijner tegenwoordige werkkring tegen October plaatsing. Uitstekende getuigschriften staan hem ten dienste. Brieven fr., lett. B, aan het bureau dezer courant. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 21 j., ongeh., f70.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± f65 en ± f115.
- 4 Opz.-teek., 23, 22 en 25 j., ongeh., 31 j. en geh., f60, f60, f80 en f100.
- 1 Waterb.-opz., 27 j., ongeh., f70.
- 2 Werktuigk. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± f50, en f60.
- 1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., f75.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., f90 à f100.
- 1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f90.
- 1 Mach., 26 j., geh., f65.

ADVERTENTIE.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter, gehuwd, P. G., beneden 30 jaar, genegen kantoorwerkzaamheden en kleine reizen te doen. Brieven lett. O. R. 932, N. v. d. Dag.

— Directeur Gemeentewerken te Vlaardingen op een jaarwedge van f1800. De op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden aan den Burgemeester voor 1 October. (Zie advert. in dit no.)

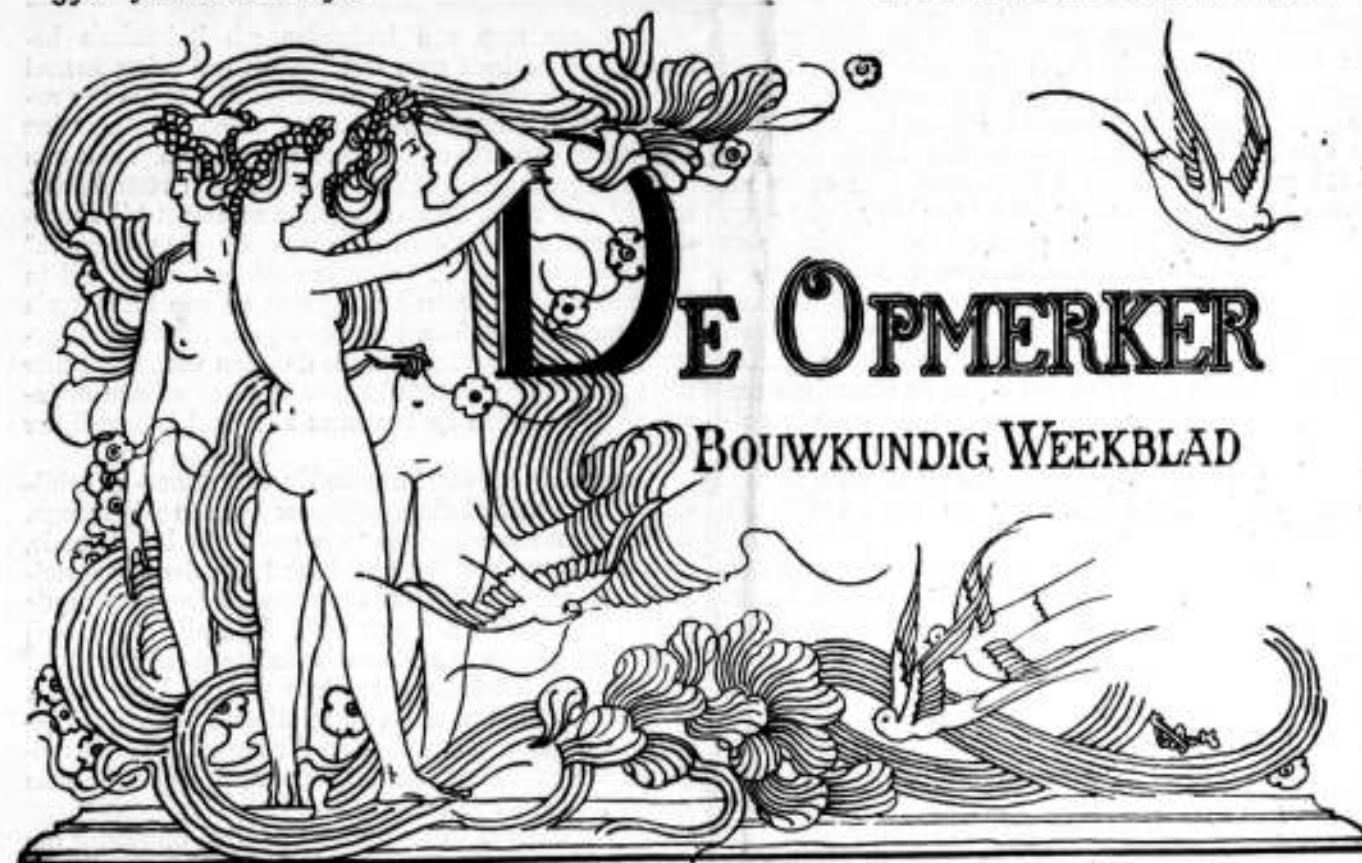
Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annosces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

BIJ DE PLAAT.

LEVENSVZERKERINGBANK „ROTTERDAM“ TE ROTTERDAM.

Op bladz. 382 van no. 48 van den voorgaanden jaargang vindt men het rapport van de jury tot beoordeeling van de 34 antwoorden, toentertijd ingezonden op de prijsvraag voor de Levensverzekeringbank „Rotterdam“ te Rotterdam; bij dat rapport werd een plaat overgelegd met de afbeeldingen der gevels van de ontwerpen, waaraan een der drie prijzen was toegekend.

Gelijkstraats is ter eenre zijde de ingang tot de Bank, en ter andere die van de bodega of winkel. Op de eerste verdieping liggen de kantoorlokalen der bank en op de tweede en de derde étage de verschillende vertrekken voor de woning van den directeur en een ruime zolder.

Het ontwerp van den heer H. Bonda, destijds met den eersten prijs bekroond, is een weinig omgewerkt en in perspectief gebracht, waartoe naar de plaat verwezen wordt.

Eerlang zal deze bank aanbesteed en gebouwd worden aan het Bolwerk 12—13 te Rotterdam.

H. BONDA,

Architect.

DE PRIX DE ROME.

Wij hebben in de laatste nummers van ons blad zooveel over Rome gelezen, dat wij, door enkele woorden aan den „Prix de Rome“ te wijden, zeker niet uit den toon vallen.

In het laatst van Maart bracht de Staatscourant de heugelijke tijding, dat er in het Koninkrijk der Nederlanden, en wel binnen het gebouw der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten, te beginnen op Maan-

dag 2 Juli 1900 een examen zou worden afgenomen, bedoeld in art. 11 der wet van 26 Mei 1870 (Staatsblad no. 78) gevolgd door een prijskamp in de Schoone Bouwkunst, volgens art. 12 het tweede lid, van die wet. Als examinatoren zouden optreden: de heeren Dr. P. J. H. Cuijpers, H. P. Berlage Nz., Prof. August Allebé, Ludwig Beirer, Jacob F. Klinkhamer, Theodoor G. Schill, J. Versluys en A. Salm G.Bz. Reeds bij een vorige gelegenheid hadden zij willen examineeren, doch zij moesten onverrichterzake hunne haardsteden toen weer opzoeken, omdat er niemand te examineeren was.

Wij plaatsten in ons nummer van 24 Maart dezes jaars een warme aansporing tot de Nederlanders van beiderlei geslacht, jongens en jongedochters, op 2 Juli 1900 niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaren, om op te gaan naar het examen, gevolgd door den prijskamp in de schoone bouwkunst.

En die opwekking heeft het gewenschte gevolg gehad. Want terwijl bij vroegere gelegenheden de directeur, professor August Allebé, te vergeefs naar zijn bus ging, in de hoop vrachtvrije brieven te vinden, die hem kennis gaven van het lofwaardig voornemen eens jongelings of eener jonge dochter, om aan den prijskamp deel te nemen, en hij dus ook geen uittreksels uit de geboorteregisters van den burgerlijken stand kon verwachten, werd hij dit jaar blijde verrast door drie van deze documenten.

En hoe gesloten de hoogleraar ook overigens moge zijn, aan den verheugden glimlach, die om zijn lippen speelde, als hij zoo tegen vijf uur 's middags den Dam overstak, was het voor ingewijden te zien, dat de Prix de Rome in de bouwkunst dit jaar liefhebbers gevonden had.

Wie, toevallig, den 2 Juli 1900 de Stadhouderskade langs ging, zag de zeven examinatoren het gebouw der

Academie binnen gaan, ten volle het gewicht hunner taak beseffende. Ook de drie examinandi heeft hij, ietwat bedremmeld, in de hooge deuringang kunnen zien verdwijnen. En, wanneer hij goed heeft uitgekeken, dan heeft hij kunnen waarnemen, dat zij alle drie tot het mannelijk geslacht behoorden. Den examinator ware eene jonge dochter, voor de afwisseling, niet onwelgevallig geweest, doch geen enkele had zich aangemeld. Sinds evenwel Johanna van Woude een handleiding heeft geschreven voor dames, die architecte willen worden, zal dit vak, dat voor vrouwen zoo bijzonder geschikt is, weldra vele vrouwelijke beoefenaars vinden. Men zal dus wel doen, de commissie een volgende keer alleen uit bejaarde heeren samen te stellen, als men ten minste op onpartijdigheid prijs stelt. Want jonge dochters die niet jonger dan 20 en niet ouder dan 30 jaren zijn, kunnen soms gevaarlijk wezen.

Behalve het komen en gaan van examineerders en geëxamineerd wordenden, nam de buitenwereld niets van de zaak waar. Zij vermoedde zelfs niet, welk een strijd daar achter de academiemuren werd gestreden. Het schijnt, dat een der strijders het toen reeds heeft afgelegd. Over de oorzaken van zijn dood gaan verschillende geruchten. Sommigen beschuldigen de ont-leedkunde, anderen de doorzichtkunde.

Het eind is geweest dat twee mannelijke candidaten tot den prijskamp in de „schoone” bouwkunst zijn toegelaten. Had het voornemen bestaan, die heeren met de ceremonie van den „Bourgeois-Gentilhomme” te ontvangen, men heeft daarvan moeten afzien, omdat de tijd te kort bleek voor een behoorlijk instudeeren.

Laatstleden Vrijdag, voor dag en voor dauw, zijn de beide deelnemers, voorzien van den noodigen leeftocht, naar de Academie vertrokken. De voorzitter der examen-commissie, die zich door een porder reeds bijtijds had laten wekken, gaf den prijskampers te zes uren precies (stadstijd) hun programma's, en sloot hen in hun cellen op. Voor iedere cel werd een oppasser van het Rijksmuseum in vol uniform opgesteld, om afkijken te beletten. Des middernachts zag men de slachtoffers, bleek en afgetobt, hunne gevangenissen verlaten. Zij moesten dien nacht geen oog hebben dicht gedaan, naar verluidt.

De beoordeelaars hullen zich natuurlijk in een gewichtig en plichtmatig stilzwijgen. Toch is uitgelekt, dat de ontwerpen voor het gerechtsgebouw zóó verdienstelijk zijn, dat de heer Metzelaar daar een puntje aan mag zuigen. Het beseft, een dag cellulair te zitten, schijnt de gewenschte inspiratie te hebben gegeven. Men wil dan ook, dat de Commissie van Toezicht aan H. M. Koningin bij gemotiveerde aanbeveling met eerbiedigen aandrang zal voorstellen niet slechts om den bekroonde gedurende vier achtereenvolgende jaren met een jaargeld van f 1200 te begunstigen, opdat hij in de gelegenheid gesteld worde, zich in de „schoone” bouwkunst te volmaken, maar ook om hem te belasten met het ontwerpen der rechtsgebouwen, die in de toekomst zullen worden opgericht.

Dit laatste is een uitstekend denkbeeld. De Staat trekt dan partij van het groot talent en den buitengewonen aanleg door den bekroonde getoond. Het is te hopen, dat de Haagsche bureaucratie ditmaal eens geen spaak in het wiel zal steken.

NIEUWE KUNST.

In een Engelsch technisch blad vonden wij de volgende beschouwingen over de nieuwe kunst, zooals zij zich in haar meest moderne uiting, het buitenhuis, openbaart.

„Wanneer men een hedendaagsch buitenhuis bezoekt, dan bevindt men dat het uit een zeker aantal rechthoekige vertrekken is samengesteld. Er is een salon, een huiskamer, een eetkamer, en zoovoorts. Is het huis klein, dan zijn ook de vertrekken klein. Vaak kan men een groot gezin bijeen vinden in een vertrek, dat, toch al niet ruim, door onnoodige en slecht bij elkan- der passende meubelen nog benauwder gemaakt werd.”

„Zulk een huis zou behoefte hebben aan een hal in het midden, een vertrek zoo groot en zoo luchtig als maar mogelijk is. Werd hier een groote schouw opgesteld, met lage houten banken daaraan vast, werd hier niets anders dan het strikt noodige gemeubelte opgesteld, dan zouden de bewoners zich veel behaaglijker gevoelen.”

„Versiering is geheel overbodig. Stucadoor- en schilderwerk, ja zelfs behangselpapier kunnen wij missen. Bij onze nieuwe kerken, zoo goed als bij de oude, wordt volstaan met het zichtbaar laten der samenstelling. En zouden dan, in onze woonhuizen, gevoegde muren en blank hout niet voldoende zijn? Wat wij versiering plegen te noemen is slechts dwaasheid.”

„Zulk een hal behoort het hart van het huis te zijn. Om haar heen kunnen de verschillende vertrekken geschikt worden. En dan moeten die kamers zooveel mogelijk één geheel met de hal vormen, en eigenlijk niets dan uitbouwsels van haar zijn.”

„Het is daarom in de meeste gevallen onnoodig om deuren of scheidingsmuren te maken. Een gordijn is voldoende. De hal dient zware stijlen en balken te hebben; zij moet den indruk maken van een Normandisch-Romaansche kathedraal.”

„Aan de hal grenst de salon. Wij zouden deze kamer liever het vrouwenvertrek willen noemen. Hier is een andere wijze van behandeling gewenscht; het geheel moet aan een vroeg-Gothischen kapel doen denken. Vrouwelijke zachtheid vormt dan de tegenstelling tot mannelijke kracht.”

„Afscheiding tusschen dit vrouwenvertrek en de hal heeft geen zin. Want het is goed, dat, wie de hal binnentreedt, aanstonds kan zien, waarheen hij zijn schreden moet richten.”

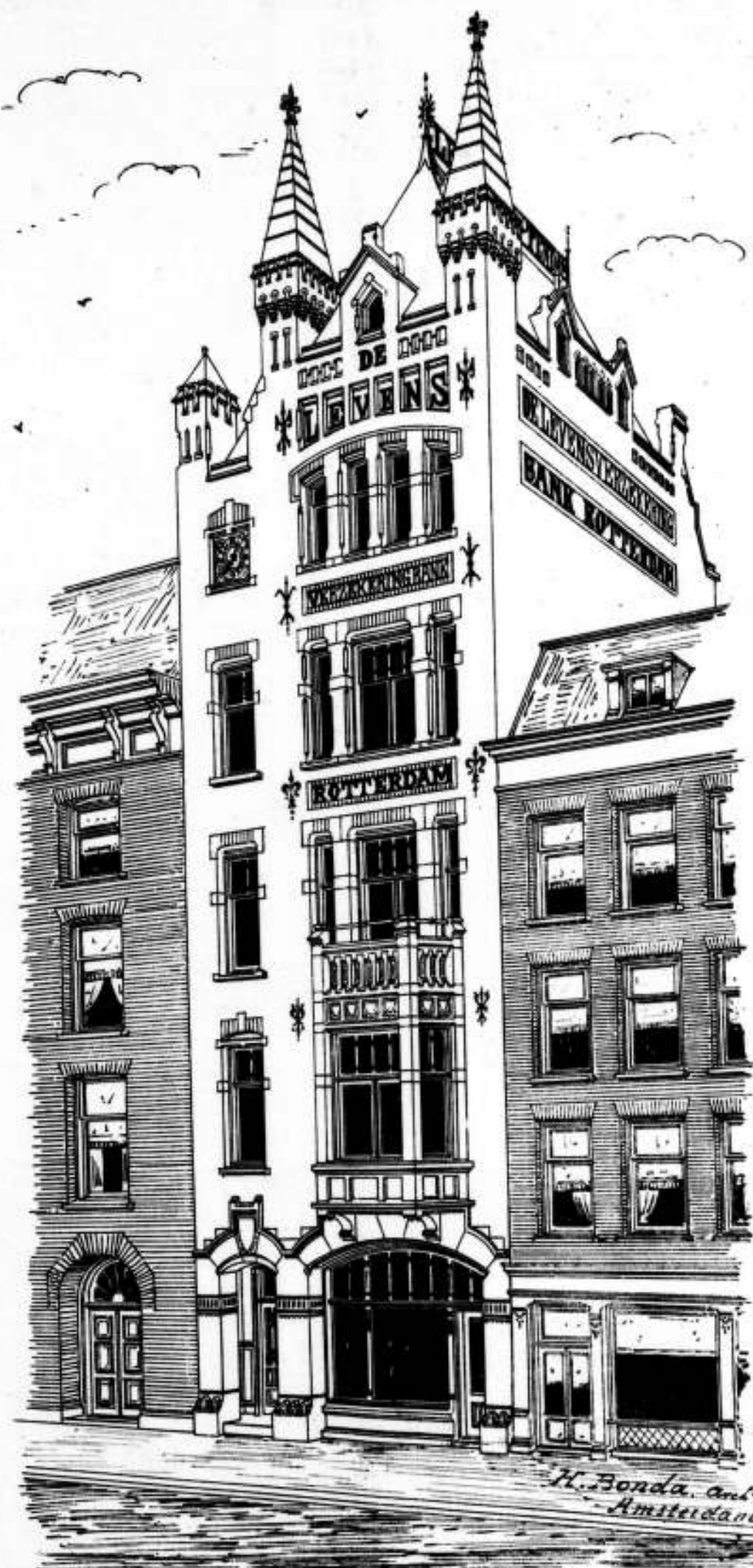
„Aan de andere zijde van de hal dient de eetkamer te liggen. Zij moet meer een refter dan een kamer zijn, en ook niet van de hal afgescheiden. Een gordijn is voldoende, om de dienstbode, die bezig is om de tafel te dekken, aan het oog van hen, die zich in de hal ophouden, te onttrekken.”

„De refter moet geen groote hoogte hebben. Tafels en zetels kunnen uiterst eenvoudig zijn. Zegt Carlyle niet: „Wat werkelijk is, boezemt altijd achting in. De grofste schoenen, gemaakt naar de eischen van de kunst zijn niet leelijk. Zij zijn eerlijk en voor haar doel geschikt. Zelfs de fijnst beschaafde kan ze zonder ergernis, ja zelfs met een soort van voldoening aanzien. Aanschouwt deze pakkist! Zij is met oprechtheid getimmerd, goed haaks en voorzien van die stoere kracht, die haar inhoud tegen beschadiging zal vrijwaren. Zij is geen aanstellerige leugen, maar een bescheiden, doelmatige waarheid.”

„Aan deze pakkist behooren wij te denken, als wij onze huizen bouwen. Wij behoeven niet in paleizen te wonen. Zelfs schilderachtigheid hebben wij niet noodig. Bij het meubelen kunnen wij ons tot het meest noodzakelijke bepalen.”

„De hedendaagsche mensch, die zich door een architect, die in de mode is, een „villa” heeft laten bouwen, gaat met dien architect naar Brussel of Parijs, en bestelt daar een oud-Hollandsch ameublement voor zijn eetkamer, een Louis XV voor zijn salon, een Turksch voor zijn rookkamer. Hij beseft niet, dat

LEVENSVZERKERINGBANK TE ROTTERDAM

hij in die stijlnabootsing een belachelijk figuur maakt."

"De hal is uitstekend geschikt voor feesten. Zij gaat door de twee verdiepingen heen, en heeft daarom overvloed van lucht. De andere vertrekken kan men echter gerust laag van verdieping maken, want dit is voor de gezondheid volstrekt niet nadeelig."

"Een huis als dit heeft natuurlijk geen aantrekkelijkheid voor de menschen die nu villa's bewonen. Slechts wie zeer hoog staat, zal er zich behaaglijk in gevoelen."

Tot zoover de Engelsche schrijver. Wat hij mededeelt, geeft ons een eigenaardig kijkje op de nieuwe kunst, zooals men haar aan de overzijde van de Noordzee thans opvat. Het is bekend, dat die opvatting in de lage landen tusschen Dollard en Schelde meer en meer aanhangers gaat tellen. De Transvaalsche oorlog heeft de Anglomanie der Nederlanders, vreemd genoeg, volstrekt niet doen afnemen.

Engelschen zijn nuchter, dat is zoo eenmaal aan het ras eigen. Smaak voor beeldende kunsten hebben zij nooit bezeten. Het is wel eigenaardig dat de Britsche schrijver, om zijn esthetisch standpunt te verdedigen en te rechtvaardigen, zich op Carlyle beroept. Want hoeveel schoons de Schotsche denker ook neerschreef, voor beeldende kunst heeft hij nimmer oog gehad. En wel nooit zal hij hebben vermoed, dat zijn beschouwing over de pakkist, waarmede hij slechts beoogde de noodzakelijkheid van eerlijkheid en oprechtheid als menschenlijke karaktertrekken in het licht te stellen, als uitgangspunt van een richting in de beeldende kunst zou genomen worden.

Wij hebben, ook in Nederland, al heel wat gebouwen, die aan pakkisten doen denken, zien verrijzen, zonder dat wij beseften of bevroedden, waarom dit alles zoo geschiedde. Ook buitenhuizen, in den geest der hierboven beschreven Engelsche, tellen wij reeds bij dozijnen.

Wat zal het nageslacht van dit alles zeggen? Zal het in Carlyle's pakkist een voldoende rechtvaardiging voor dezen bouwtrant zien? Zal het wellicht te vergeefs zoeken naar den asketischen trek in onze maatschappij, die een zoodanige wijze van bouwen tot een natuurlijk uitvloeisel van ons voelen zou maken?

Wij weten het niet. Doch wij vragen ons wel eens af, of veel, wat in naam der eerlijkheid en oprechtheid ons thans wordt voorgediend en aangeprezen, niet eigenlijk tot de „aanstellerige leugens", die Carlyle zoo brandmerkte, behoort.

VAN DE TENTOONSTELLING TE PARIJS.

Een Amerikaansch vakblad bevatte onlangs een opstel, waarin een architect der Nieuwe Wereld zijn meening over de tentoonstelling te Parijs te kennen gaf. De schrijver plaatst zich op een eigenaardig Amerikaansch standpunt, wat hem niet kwalijk te nemen is; toch dient men dit bij het beoordeelen zijner uitingen in het oog te houden.

De beschouwingen beginnen met een vergelijking tusschen de Worlds-fair te Chicago in 1893 en die, thans te Parijs gehouden. De tentoonstelling van 1893 moest aan de wereld doen zien, wat de Vereenigde Staten van Noord-Amerika vermochten. Waar men thans een volk van zestig millioen zielen vindt, bevond zich nog geen enkele blanke, toen Ferdinand en Isabella in Spanje gekroond werden. Toen Napoleon geboren werd, was Noord-Amerika nog maar een onbeduidende kolonie van een ver verwijderd moederland. Doch in 1893 was het een vrij volk, dat zich zelf bestuurt en welks zielental zich in honderd jaar twintigvoudigde.

De tentoonstelling was het werk van het geheele Amerikaansche volk. Het Congres besliste, dat Chicago de plaats zou zijn, waar zij gehouden zou worden, opdat de wereld zou zien, hoe die stad in nog geen kwart eeuw uit haar puinhoopen tot een der schoonste van de Unie was geworden.

Dat de tegenwoordige tentoonstelling het werk van het Fransche volk zou zijn, geeft de Amerikaan niet toe. Hij meent, dat zij slechts werd ondernomen, om Parijs in de gelegenheid te stellen, een gouden regen in ontvangst te nemen. Frankrijk had aan de wereld zijn vooruitgang niet te toonen, daar het, in vele opzichten, zooal niet achteruit gaande, toch stilstaat.

De schrijver wil niet ontkennen, dat men te Parijs grootsche zaken heeft tot stand gebracht, maar hij meent dat het geheel toch niet halen kan bij hetgeen de Amerikanen den verbaasden beschouwer lieten zien.

De beperktheid van het Champ de Mars maakte het noodig de Esplanade des Invalides, het Trocadero, de Seine-oevers en een deel der Champs Elysées bij het eigenlijk tentoonstellingsveld aan te trekken, ja zelfs een terrein te Vincennes te gebruiken.

Te Chicago behoefde men het geheel niet zoo te verbrokkelen. De gebouwen waren op schilderachtige wijze geplaatst, deels op den vasten wal, deels op de eilanden en de schiereilanden, die door breede kanalen, welke met het Michigan-meer in verbinding stonden, gevormd werden. Het water speelde dus een groote rol bij de tentoonstelling en de bruggen, die noodig waren, gaven veel afwisseling.

De Seine, meent de Amerikaan, kan bij het Michigan-meer niet halen, wat wel waar zal zijn.

In 1889 had men de voornaamste tentoonstellingsgebouwen te Parijs een blijvend karakter gegeven, door ze van echte materialen op te trekken. Die gebouwen worden door den schrijver zeer geroemd, en het afbreken noemt hij een daad van onverantwoordelijk en niet noodzakelijk vandalisme. De aanleg van het Champ de Mars in 1889 vond hij veel mooier, dan de tegenwoordige, wat men hem gereedelijk kan toegeven.

De Amerikaan vindt het jammer, dat men te Chicago het voorbeeld van Parijs in 1889 niet volgde. Maar nog meer betreurt hij, dat men in 1900 de Worlds-fair van 1893 nadeed in wat haar minst gelukkige eigenaardigheid was.

Te Chicago toch had men alle gebouwen van ijzer, hout en glas gemaakt en ze dan van buiten met gips en staff bekleed. En hetzelfde geschiedde nu te Parijs.

De Amerikanen hadden in 1893 reeds een eigenaardigen bouwtrant, doch, vreemd genoeg, zij pasten hem bij hun tentoonstellingsgebouwen niet toe. Zij sloten zich aan bij de klassieke vormen, in de oude wereld gebruikelijk.

De schrijver betreurt dit, doch hij meent, dat de Franschen van nog minder vindingrijkheid en oorspronkelijkheid blijk gaven, nu ook zij al hun tentoonstellingsgebouwen uit bekende motieven samenstelden.

Van de nieuwe bouwkunst, waarover de vakbladen der nieuwe wereld zooveel vermeldde, was zoo goed als niets op de tentoonstelling van 1900 te vinden. Alleen op decoratief terrein kon de Amerikaan hier en daar een streven naar wat anders dan het gewone ontdekken. Maar deze moderne uitingen verzonken geheel in den oceaan van gewone zaken, die men zag.

Het paviljoen der Vereenigde Staten draagt de goedkeuring van den schrijver niet weg. Hij vindt het een banale nabootsing op kleine schaal van de „kapitoelen" der Amerikaansche hoofdsteden, en ziet er

niets karakteristieks in. Daarentegen is hij vol bewondering voor de paviljoenen van Finland en Noorwegen. Van den Nederlandschen tempel op het Trocadero vermeldt hij niets, dus wij moeten aannemen, dat hij dit afgiet, waarop sommigen hier-te-lande zoo fier zijn, voorbijging zonder dat het zijn aandacht getrokken heeft.

HET BUITENGASTHUIS TE AMSTERDAM.

Wij ontleenen aan de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* het onderstaande:

Door het bestuur van *Architectura et Amicitia* is in een adres aan den gemeenteraad aangedrongen op behoud van het tot afbraak bestemde Buitengasthuis, zoogen. Pesthuis, dat een jaar of vijf geleden verlaten is en vervangen door het Wilhelminagasthuis. Zooals het uit de eerste helft der 17de eeuw dagteekende gebouw, grootendeels verscholen in het geboomte van zijn omgeving, daar staat, maakt het in zijn ensemble een pittoresken indruk. In zijn ensemble, want het plantsoen waaruit de hooge schoorsteenen van het gebouw steken, brengt tot dit schilderachtige het meeste bij. Het gebouw zelf heeft, als men het naderbij beziet, zeker wel iets dat aantrekt. Het is eerwaardig door zijn ouderdom, stemt tot mijmeren door zijn vervallen uiterlijk (men heeft sinds de buitendienststelling er geen hand aan geslagen tot onderhoud), het heeft zelfs wel iets imposants door zijn omvang: een enorm vierkant in doorgetrokken lijnen, met, als meestal in gebouwen uit dien tijd, een gelukkige verhouding in de verdeling der vensters. En op de groote binnenplaats, met de regenwaterpomp in het midden, overschaduw door een paar mooie linden, voelt men — afgesloten van de hurrie der groote stadsomgeving — de poëzie der verlatenheid. En binnen in die lange zalen, waarin door de hoog van den beganen grond aangebrachte vensters, wier nissen de muurdikte van misschien wel een halven meter laten onderkennen, valt een door het groen der boomen gefilterd, zacht licht naar beneden, dat de ruimten in gedempten toon houdt. Eindelooze smalle, hooge zalen, met langs de zijden een houten ommegang, waarop de wakers een overzicht hadden over de lijdens beneden in hunne kribben. Het spreekt vanzelf dat het gebouw, toen het nog dienst deed als gasthuis, althans een properen indruk zal gemaakt hebben, maar in welke mate de verbeelding aan den thans verwaarloosden staat dier zalen ook een praktisch bruikbaar aanzicht geven moge — de alles overheerschende indruk, dien men er ontvangt, is toch dat men er zich over verbaast hoe nog zoo luttel jaren geleden de medische faculteit zich met zoo'n gasthuis heeft weten te behelpen en hoe de zieken in deze koude, onvriendelijke omgeving de verkracht hebben kunnen terugvinden, die de eerste voorwaarde tot genezing is. Wie nu door het gebouw in zijn ontredde staat schrijdt, krijgt een gevoel over zich, als deed hij wel om maar alle hoop te laten varen. En juist dat geeft u een zekere gewaarwording, die u overmeestert, u brengt uit uw gewone, alledaagsche stemming.

Voor 't overige heeft het gebouw weinig of niets dat u boeit, en het verzoek van *Architectura* om het huis niet te doen sloopen, wordt dan ook niet of bijna niet gesteund door een beroep op de architectonische betekenis van het gebouw, maar door redenen van historie. Men meent, dat het gebouw, dat nog vast staat op zijn grondvesten, met niet al te groote kosten kan worden in orde gebracht en ingericht, niet weder natuurlijk voor gasthuis, maar voor een oudheidkundig museum of zoo iets. Althans men wenscht het te behouden door er weder een bestemming aan te geven.

Of te Amsterdam, met zijn vele musea, de behoefte zich doet gevoelen aan nog zoo'n kunstmausoleum, gelooven wij niet. Maar welke bestemming men ook zou wenschen te geven aan het gebouw, vooraf zouden moeten gaan een herstelling en een ingrijpende verandering van indeeling enz., die er aan ontnemen zouden juist datgene, wat er nu een zeker karakter aan verleent, dat op de verbeelding des bezoekers werkt. Het vervallene, het verwaarloosde, het verlatene zou er uit weg gaan en de behoorlijk onderhouden staat waarin het te brengen ware, zou er alle eigenaardigs aan ontnemen. Het historische, waarom men het behouden wil — immers op de architectonische betekenis wordt terecht de nadruk niet gelegd — zou verdwenen zijn met de geuren van langzame versterving, die er nu de lucht in bezwangeren. Wij hebben heden de zalen en kamers nog eens bezocht: de vroegere ziekenzalen, de bekende cellen voor de krankzinnigen, de apotheek. Op den vloer van de apotheek zwierven nog recepten, geel geworden en schier onleesbaar, en er hing nog iets van een chloorluchtje. Maar dat gaf aan het vertrek juist zijn couleur locale. Veeg het vertrek schoon, geef het een frisch behang en het wordt een vertrek als duizend andere, zonder iets dat er u in treft, tenzij dit, dat gij er niet in zoudt willen wonen. En zoo is het met de rest ook.

Ook met de beschaduwde omgeving. O, wij zouden gaarne dit plekje groen behouden zien. Maar zijn hoogste bekoring dankt het toch aan zijn verwilderden staat. Wie dit brok plantsoen zou willen bewaard zien, zal er zoo spoedig mogelijk een boomkundige in moeten brengen, om er in te snoeien en te rooien. Menige boom is al verstikt. Maar juist dat aantrekkelijk wildernisachtige, dat schots en scheef door elkaar groeien, hetwelk dit bosschage nu zoo schilderachtig maakt, zou noodzakelijk verdwijnen moeten, wilde men deze groene oase in de stadswijk niet ten ondergang gedoemd zien. Intusschen, ook gefatsoeneerd, zouden wij dankbaar zijn voor het behoud van dit groene plekje, en als het bij de doortrekking der Constantijn Huygensstraat kon gespaard blijven, we zouden er blij om zijn.

Maar dat de gemeenteraad van vandalisme zal beschuldigd mogen worden, als hij het gasthuis laat amoveeren, gelooven we niet. En het verzoek van *A. et A.* om het te behouden, schijnt ons niet zonder gevaar te zijn. Ons dunkt, vereenigingen van kunstenaars moeten liefst zeer omzichtig zijn met requesteeren en dit alleen dan doen, maar dan ook met kracht hunne stem doen hooren bij de overheid, als hetgeen zij vragen zóó wel is overwogen en met zóóveel overtuiging toegelicht, dat men hun adres haast niet terzijde durft leggen. Het komt mij voor dat het request tot behoud van het Buitengasthuis er niet toe zal bijdragen, de betekenis van dergelijke stukken in de oogen van de vroedschap te verhoogen. En dat kan schade doen, als er iets te vragen komt, welks behoud inderdaad van groot belang is voor kunst en historie.

HOE MEN RESTAUREERT.

Het vlugschrift van den Parijschen publicist Hovelague: „Comment on restaure Versailles" gaf den Engelschman W. R. Lethaby aanleiding tot het schrijven van een artikel, dat „*Architectura*" vrij heeft vertaald en o. a. ook in de *Nieuwe Rotterdamsche Courant* werd opgenomen.

Wij ontleenen daaraan dat de schrijver M. Hovelague gerekend mag worden tot die kleine keurbende van mannen, welke verdienen dat men naar hen luistert. Uitgezonderd Mr. Hovelague was er in Frankrijk

sinds Victor Hugo niemand, die de zaken onder zoo duidelijk licht gesteld heeft.

De vroegste strijder tegen het vernielen van oude gebouwen was, men ik, John Garter, welke 't eerst een duidelijk overzicht gaf van wat Gothiek eigenlijk is.

In een serie artikelen, nu bijna een eeuw geleden in *Gentlemen's Magazine*, behandelde hij het gehele onderwerp met voortreffelijke duidelijkheid, hartschietelijk betoogende tegen de vernielers, belachelijk makende het streven van architectuur-vernieuwing en „de restauratie-influenza".

Wanneer hij vertelt wat deze oude gebouwen voor hem waren, vooral zijn geliefde Westminster, waarin hij de heerlijkste uren zijn's levens sleet — en wanneer wij dan herinneren dat het diezelfde Westminster was waarin Blake, dit zeldzame genie in een overigens zoo onvruchtbaar tijdvak, zijn beste inspiratiën ontving, een verzuuchting stijgt dan uit ons binnenste op van wat deze oude gebouwen, slechts behoorlijk geëerbiedigd, voor ons en de komende geslachten konden zijn, een verzuuchting óók om niet méér zulke „kunstwerken" zooals „men" gewoon is de restauratiën te noemen. Het zijn schatkamers van geestelijke indrukken, zoo men slechts begrijpen wilde. Lijkt u dit overdrijving? Integendeel! bedenk eens wat de wereld zou zijn zonder deze kathedralen, zoo zij slechts bestond uit spoorwegstations, telegrammen en cigarettens.

De vernieling gaat echter voorwaarts in gestadig toenemende verhouding, elk jaar wordt een flinke hoeveelheid van een begrensde aantal afgetrokken, zoodat wat ons nog rest slechts een percentage van een percentage is. Laten we het toch onder de oogen zien, dit snelle verlies van alle oude echte architectuur, een muur trekken rondom het weinige wat ons nog overblijft.

„Zoogenaamde Gothiek" wordt overal gemaakt; dezelfde handen, die den eenen tijd bezig zijn geld te verkristen en materialen te verkrachten tot leelijke vormen, worden ook gebruikt tot het vernielen eener oude kerk, of een zeldzaam stuk burgerlijke architectuur, dit is dus „verdelgende" architectuur. Dit werd een eeuw geleden reeds gezegd door Carter, en sinds dien gingen de vernielers hun gang, sneller dan ooit.

Mr. H.'s vlugschrift behandelt, zooals ook uit den titel blijkt, meer speciaal de werken te Versailles, maar wanneer hij hoofdzaken bespreekt, dacht ik vooral aan de nog meer ernstige kwestie der middeleeuwsche kunst.

Ik wil hopen dat hij zal voortgaan met zijne zending om het fransche volk wakker te schudden, en hen te wijzen op de groote betekenis welke hun nationale monumenten hebben, en hun te toonen wat al zoo in naam der Restauratie gedaan wordt.

Dit vervolg zal dan zeker belangwekkend zijn.

In den mond van deze herstellers heeft restaureren meer dan ééne betekenis, soms is het herbouwen, ook wel algeheele gedaanteverwisseling.

Met één handzwaai vernielen zij eeuwen geschiedenis van een gebouw, zoodat er als 't ware slechts een caricatuur van overblijft.

Natuur daarentegen vernielt zeer langzaam, haar werk heeft betekenis en is schoon; de vernieling door deze restaurateurs veroorzaakt is echter ruw en onsaamenhangend, afschuwelijk.

Zij gebruiken alles in hun bezit op een meer dan onhandige, nuttelooze manier.

Kan er geen ander werk voor hen gevonden worden? Zij zijn ons te duur.

Restaurerende architecten voelen niets voor het leven van een gebouw, zij zorgen er slechts voor da-

ta te weten, hun voornaamste werk is dit op te helderen.

Zij vergeten echter dat een monument niet alleen een datum, doch ook een verleden heeft, het getuigt niet alleen van de stichting, maar ook van zijn geheele verdere geschiedenis; deze getuigenis is langzaam op de gevels gegrift en kan, zonder ernstige beschadiging van hun geheele bestaan, niet verwijderd worden.

Een gebouw is de meest authentieke bron die er te vinden is, het te restaureren staat gelijk met 't vervalschen van een testament.

Deze menschen kunnen maar niet begrijpen dat dergelijke overblijfselen eenig en heilig zijn, dat niemand zoo iets herstellen kan, gebouw, noch beeldhouwwerk, noch schilderij.

Zij missen die gevoeligheid van oog, een voorrecht toebedeeld aan enkelen.

Kunst is iets bijzonder vluchtigs en dat ontgaat hun. Met behulp van taalregels en een dictionnaire is men nog niet in staat om „*Athalie*" te vertalen, minder nog kan men met maten en wetenschap een oud gebouw reconstrueeren.

Eerbied, ootmoed is de eenigst mogelijke houding tegenover dergelijke kunstwerken; stel echter een jong architect met ambitie maar eens tevreden met zoo'n ding.

Het is het opleidingssysteem der tegenwoordige architecten, waarin de fout schuilt. Bekroonde architecten hebben oude rechten op bovenvermelde vernielingen.

Deze jonge menschen worden opgeleid met een fijnen smaak, vooral wat maar restauratie betreft, zij beginnen er reeds med op papier. En als dan hun ongevoelige oefeningen vorm hebben gekregen in den steen, maken zij nog minder indruk dan hun onbeduidende droge teekeningen.

Zoolang zulk een opleiding bestaat, dreigt er vernieling.

Zij zien laag neer op de nederige zorgen van 't aanbrengen der hoogst noodige voorzieningen, hun naam willen zij verbinden aan een gebouw, en vooral sporen nalaten van hun werken. Zij durven 't bestaan zich herstellende te noemen van het werk van hunne geniale voorgangers, wier scheppingen zij slechts vernielen.

Hoe toch aan deze Napoleonnen der Restauratie een meer bescheiden denkbeeld te geven van de hun toebedeelde rol?

Hoe toch een klein deel der sommen verkwist aan oude gebouwen besteden aan meer noodzakelijker werken?

„Monsieur", disait avec orgueil le concierge du château de Chambord, „vous voyez ce vieux château?"

„Dans un an il aura le cachet du neuf."

Entre l'esthétique de ce concierge et celle de ces restaurateurs, la différence vous semble-t-elle bien grande?"

AANBESTEDINGEN.

(Ingezonden.)

Enkele Amsterdamse dagbladen hebben zich verdienstelijk gemaakt, door een verslag te geven van wat door een onzer jongere bouwkundigen over aanbestedingen is gezegd. Veel goeds was dat niet, wat begrijpelijk is voor ieder die in „het vak" verkeert.

Verleden jaar werd in dit blad een reeks van artikelen over dit onderwerp opgenomen; de schrijver kwam tot de conclusie, dat de aannemer, als onnoodig tussenpersoon, recht van bestaan miste, en alleen daarom niet verdween, wyl de architecten niet in staat zijn, het werk in eigen beheer zelf uit te voeren.

Men besteedt een ouderloos kind uit, men besteedt een werk, waar men van af wil zijn, aan. En wie een dienstbode zoekt, gaat naar de besteedster. Dikwijls wil ook, wie bouwen gaat, weten hoeveel hij eraan zal besteden. Het kind krijgt dan een plaats, het werk heeft plaats, de dienstbode vindt een plaats, en het geld wordt ook geplaatst. Zoo blijkt dus stede en plaats hetzelfde te beteekenen, wat iedereen zal begrijpen, die, als des winters de belastingambtenaren naar zijn haardsteden een onderzoek komen doen, hun de plaats moet wijzen, waar zijn kachels staan.

Het volk spreekt ook bij een werk van uitbesteden, en stelt het dan gelijk met een weeskind. De vox populi is hier de vox Dei. Want er is inderdaad veel overeenkomst tusschen wezen en werken, die aanbesteed worden. Misschien is het nog juist, als men de vergelijking maakt met halve wezen.

Zulk een halve wees wordt door zijn vader vaak uitbesteed. De vader wordt dan al heel lief gevonden, als hij af en toe eens naar zijn spruit komt kijken. Maar de eigenlijke vaderzorg wordt door den man uitgeoefend, bij wien het wurm besteed is. Wanneer de man, die het kind heeft aangenomen, zijn taak goed volbrengt, dan kan het een nuttig lid van de maatschappij worden.

Een goed vader besteedt, ondertusschen, zijn kind niet uit. Wat zijn dan de architecten voor vaders, nu zij niets beters weten te doen, dan de panden van hunne minnekozerij met haar „wier beeld zich toont in vrouwelijk gewaad, die den grond gelukkig maakt, waarop haar tempel staat", aan vreemde zorg te vertrouwen? Zij willen de last niet hebben, die aan het opkweken van hun papieren zuigeling tot een volwassen gebouw verbonden is. Zij voelen zich voor die taak niet berekend, of achten haar te min.

Grijpt nu in eigen boezem, o vaderlandsche bouwmeesters! Denkt er eens over na, hoe vele uwer kinderen gij, haast zonder er naar om te zien, door vreemden hebt groot doen worden! Betert uw leven, neemt zelf weer de vaderzaak op u, die uwe voorgangers, wuften Franche voorbeelden volgend, aan anderen hebben overgelaten.

Gij zijt nu gewaarschuwd.

B. A. S.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— De Ruskin-tentoonstelling te Coniston is gesloten, na twee maanden voor het publiek toegankelijk te zijn geweest. Het voordeel saldo £ 640, zal besteed worden aan het stichten van een permanent Ruskin-museum te Coniston.

— In het Louvre-museum te Parijs bevindt zich een marmeren voetstuk met een opschrift, dat den naam vermeldt van Theodoridas, zoon van Lasiastros, en inderdaad op het eiland Melos werd opgegraven, tegelijk met het beroemde beeld: de „Venus van Milo".

Een Fransch zee-officier, de heer Voutier, bij de opgraving aanwezig, had er een tekening van gemaakt, waarop hij had aangegeven, dat het voetstuk behoort bij een Hermesbeeld, dat te gelijk was ontdekt. Na de overbrenging naar Frankrijk had men echter het voetstuk beschouwd als behoorende bij een grafmonument en het opschrift ermee in overeenstemming gebracht. Thans

is echter ontdekt, dat het Hermesbeeld juist past in de opening van het voetstuk en dus daarbij behoort.

Deze ontdekking heeft den bekenden geleerde Prof. Salomon Reinach aanleiding gegeven tot een verrassende opmerking omtrent de „Venus van Milo". Over den tijd waarin dit beeld is ontstaan, bestaat tusschen de geleerden groot verschil. Prof. Furthwängler heeft getracht aan te toonen, dat het ongeveer een eeuw vóór onze tijdrekening is gemaakt. De heer Reinach gelooft echter, op grond van het boven meegedeelde, dat het beeld veel ouder is en wel uit het begin der 4e eeuw vóór Christus, waartoe stellig het Hermesbeeld behoort, omdat de vorm der letters op het voetstuk uit dien tijd is.

Vermoedelijk zijn beide kunstwerken door denzelfden beeldhouwer vervaardigd.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

— GRAVENHAGE. Met betrekking tot de Solovallai wordt in de Indische begroting medegedeeld, dat de commissie van advies eenparig van gevoelen is, dat de doorgraving van de heuvels tusschen Wringin—Unoud en Sidajae-lawas ter verlegging van de mond der Solovallai naar de Javazee moet geschorst blijven. Ook is de commissie eenstemmig ten aanzien van de technische zijde der vraag omtrent de voortzetting der bevoelingswerken. Zij is ten dien aanzien tot de slotsom gekomen, dat het tot stand brengen van het eigenlijk bevoelingswerk, dus met hetzijdelating van de genoemde doorgraving, dat in 1893 op ruim 144 miljoen werd geraamd, behalve de daarvoor reeds uitgegeven 11 miljoen, nog 27½ miljoen zal vorderen, over 15 jaren verdeeld, en dat de van dit werk te verwachten directe baten, na aftrekking van de kosten van onderhoud en exploitatie, onvoldoende zullen zijn om rente en aflossing der voor den aanleg benodigde gelden te waarborgen.

Ten aanzien van de economische zijde van de kwestie omtrent de voortzetting van het irrigatiewerk bestaat daarentegen verschil van gevoelen tusschen de drie Nederlandse leden der commissie en het Indische lid, den directeur der burgerlijke openbare werken.

Onder deze omstandigheden kan geen voorstel omtrent de voortzetting der Solowerken worden gedaan, voordat de Gouverneur-Generaal in de gelegenheid is geweest om van zijn gevoelen daaromtrent te doen bijkomen.

AMSTERDAM. Het „Handelsblad" meldt dat, wanneer Burg. en Weth. daartoe vergunning geven, door een technisch bureau op een der tramlijnen een proef zal genomen worden met tramwagens, voortbewogen door samengeperste lucht, zooals die reeds te New-York en Chicago in gebruik zijn.

— Men verzoekt ons de aandacht der lezers te vestigen op de omstandigheid, dat met 1 October aan het Rokin n. 120 een magazijn zal worden geopend, waarin geregeld datgene, wat onze jonge kunstenaars aan meubelen en huisraad voortbrengen, zal worden opgenomen. Het draagt den naam van „t Binnenhuis", waarvan de heer Jac. van den Bosch uitvoerend directeur is. Het doel is het werk aan het publiek te toonen en daardoor te trachten bevorderlijk te zijn aan de goede ontwikkeling der Hollandse kunstnijverheid. Het is toch in den laatste tijd zoo hier als in het buitenland duidelijk gebleken dat Holland op dat gebied met groote energie en in de goede richting werkzaam is, want een vergelijking met wat elders wordt voortgebracht, kan het niet alleen met glans doorstaan, maar het is vooral door het zuivere begrip van het werk, dat dit de welverdiende sympathie heeft weten te verwerven.

Men kan overtuigd zijn dat de kunstenaars deze onderneming wel zullen steunen, maar die steun blijft natuurlijk vruchteloos, wanneer men niet verzekerd is van de medewerking van hen die prĳstellen op een aangenaam tehuis.

Bij de mededeeling van dit bericht geven wij in overweging rustig af te wachten wat ons op het gebied van meubelen en huisraad ter bezichtiging zal worden aangeboden.

— In de laatst gehouden vergadering van den Gemeenteraad werd de aandacht gevestigd op de behoefte aan een derde ambachtsschool, waarop een der wethouders de mededeeling deed dat die stichting werd voorbereid.

ROTTERDAM. De naamloze vennootschap „het Nederlandsche Veem", afdeling Rotterdam, heeft een enorm gebouw aan de oostzijde van de Rijnhaven in gebruik genomen. De voornaamste bestemming van dit reuzenpakhuis is de opslag van graan, die hier-ter-stede totuutoc zeer gering was, zoowel ten gevolge van het gebrek aan ruimte, als door de duurte van den handarbeid, terwijl in de haven toch zulke geweldige hoeveelheden worden aangevoerd.

HAARLEM. Vanwege het Museum van Kunstnijverheid zullen dezen winter weder wandeltentoonstellingen worden georganiseerd, die in verschillende plaatsen van ons land zullen circuleren. Voor dit doel worden twee verzamelingen ter beschikking gesteld. De een omvat de studien en werkstukken der leerlingen van de School voor Kunstnijverheid, die op de wereldtentoonstelling in Parijs werden geexposeerd, en aldaar de gouden medaille behaalden; de andere omvat plaatwerken uit de Boekrij en voorwerpen uit het Museum, betrekking hebbende op de decoratieve kunsten, de bewerking der metalen, de houtbewerking, de pottenbakkerij, de textiele kunst, de kunst der boekversiering en verdere afdelingen, die met de kunstambachten in verband staan. Voor vereenigingen en inrichtingen van onderwijze worden deze

verzamelingen kosteloos ter bezichtiging gesteld. Ter plaatse waar een departement van de Nederlandsche Maatschappij ter Bevordering van Nijverheid gevestigd is, zal men met den secretaris van genoemd Departement in overleg moeten treden.

Voor nadere inlichtingen kunnen belangstellenden zich wenden tot den heer E. van Sahor, Directeur van het Museum en de School voor Kunstnijverheid te Haarlem.

GENEPE. Het voornemen schijnt te bestaan het fraaie raadhuis (met toren) in den oorspronkelijken stijl te herstellen. De zaak is bij een deskundige in onderzoek.

EDAM. Voor de vacante betrekking van directeur-boekhouder der stedelijke gasfabriek hebben zich ongeveer 25 sollicitanten aangemeld.

— Aflevering 9 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht), bevat:

Panorama's op de Parijsche tentoonstelling door H. — Een reisje naar de Boven-Para in Suriname (vervolg en slot), door J. F. Pool. — De lichtende watervallen en fontein en op de Parijsche tentoonstelling, door H. — De plantengroei der Alpen (vervolg en slot), door Dr. H. J. Calkoen. — Een paar curiositeiten op de Parijsche tentoonstelling, door H. — De Strijd des Levens, door C. J. Koning. — Nieuwate hulpmiddelen voor zeer hooge temperaturen, door Dr. L. Bleekrode. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Korte mededeelingen. — Boekankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned-Indië is: toegevoegd aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling in het belang der verbetering van de bevoeling en den waterafvoer in Oost-Samarang, de opzichter 3e klasse F. H. Wener;

bepaald dat de opzichter 1e kl. P. Reep in de residentie Pekalongan geplaatst blijft en dat de aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling toegevoegde opzichter 2e klasse A. van Loon werkzaam zal zijn in het belang der verbetering en uitbreiding van de bevoeling in de afdelingen Pamokuan en Bangkalan (Madoera);

geplaatst naar het gouvernement Sumatra's Westkust, de opzichter 1e kl. W. J. van de Graaf; naar de residentie Oostkust van Sumatra de opzichter 3e kl. J. Swaving; naar de residentie Batavia, de opzichter 2e kl. J. W. Coorengel;

toegevoegd aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling voor de werken aan de Brantas, Porrong en Soerabajarivieren, de opzichter 2e kl. A. van Loon;

verleend aan den opzichter 1e kl. B. W. van de Kamer, als een erkenning van de buitengewone diensten, die hij als executant van de restauratie van den Mendoot-tempel aan den lande bewijst, de titulaire rang van architect; benoemd tot opzichter 2e kl. de opzichter 3e kl. W. A. Th. Ziesel.

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 29 September.

Apeldoorn, te 12 uren, door burg. en weth., ten gemeentehuis: 1e het verbreden en verharven van het voetpad, loopende van af de Dorpsstraat naar de Nieuwstraat, tegenover de Paschlaan.

2e het leveren en plaatsen van zinken wijk- en nummerplaatjes voor de Kadastrale Gemeente Beekbergen, in twee perceelen. Inl. door den gem.-architect op alle werkdagen te 11 uren.

MAANDAG, 1 October.

's-Gravenhage, te 11 uren, in het Zuid-hollandsche Koffiehuus: het bouwen van een magazijn voor Koninklijke Nederlandsche fabriek van gouden en zilveren werken, voor de firma J. M. van Kempen en Zonen, aan de Plaats no. 2 en borenhuis aan het Noordende. Inl. door den arch. W. F. v. d. Heijden, Columbusstraat 95, aldaar. (Zie advert. in dit no.)

Wijthmen, te 10 uren, in de herberg „de Mol": het wederopbouwen van een door brand vernielde boerenwoning te Lenthe-Dalsen. Inl. door den bouw. R. H. F. Raberg, Bartjesstraat, Zwolle.

DONDERDAG, 4 October.

Arnhem, te 11½ uren, door burg. en weth., ten gemeentehuis: bestek no. 19: het verrichten van grondwerken en het bouwen van een basalt kermuur om het terrein voor de nieuwe school No. 2 aan de Agnietenstraat. Inl. 24 en 25 September te 10 uren, aan het bureau der gemeentewerken in de Kadestrand. Aanw. 25 Sept. te 2 uren. Ram. f 6600. (Zie adv. in dit no.)

DONDERDAG, 11 October.

Haarlem, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het maken van een kapplanning met bijbehorende werken op het eiland Wieringen, behoorende tot de zeewerken in Noordholland.

Inl. door den hoofdijng. Kemper te Haarlem, den ing. Wijnhorst te Hoorn en den ops. Verhoef te Wieringen. Aanw. in loco 4 October te 11 uren. Ram. f 9700.

VRIJDAG, 12 October.

Middelburg, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het verrichten van baggerwerk op het Nederlandsche gedeelte van het kanaal van Terneuzen en in de buitenvaart van Terneuzen. Inl. door den hoofdijng. te Middelburg, den ing. Nedemans te Terneuzen en den ops. Dijkstra te idem en De Kiewit te Sas-van-Gent. Aanw. in loco 5 October. Ram. f 6250.

VRIJDAG, 19 October.

Leeuwarden, te 12 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het driejarig onderhoud van de werken van den Koudumar Slaperdijk en van de zeeduis genaamd de Molkenruiterdijk, behoorende tot de zeewerken in Friesland. Inl. door den hoofdijng. Escher en den ing. Gockings aldaar en den ops. D. Man in 't Veld te Saeek. Aanw. in loco 13 Oct. Ram. f 11,550.

Vervolg der Uitslagen.

't Zandt (prov. Groningen), 20 Sept.: het bouwen eener behuizing voor den heer J. Staal; ingek. 10 bilj., als: A. Sterenberg, Gortlinze, f 2400; H. Bijmold, Westeremden, f 2387; H. Broos, 't Zandt, f 2315; R. Steumer, Uithuizen, f 2295; H. J. Bos, Uithuizermeden, f 2230; J. Heikens, Appingedam, f 2228; T. Wierenga, Zijldijk, f 2025; H. Stel, Oostersieland, f 1995; B. Medendorp, 't Zandt, f 1974; P. Hamme, idem, f 1820. Gegund.

Grijpkerk, 20 Sept.: het bouwen van een lokaal ten dienste der Chr. Jongelings Vereeniging; ingek. 6 bilj., als: Gbr. Molmaker, Kommerzijl, f 2297; J. Penninga, Vissliet, f 2637;

— Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java is overgeplaatst van de Wester naar de Oosterlijnen, de opzichter-machinist 2e kl. J. L. G. Brunet de Rochebrune.

— Bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen is benoemd tot waarnemend district-ingenieur, ingaande 1 October a.s., de heer F. van der Goot.

— Bij kon. besluit zijn met ingang van 1 October, bevorderd tot ingenieur van den rijkswaterstaat der 2e klasse G. Rooseboom, thans ingenieur 3e kl., en tot ingenieur van den rijkswaterstaat der 3e klasse W. G. C. Gelinck, thans aspirant-ingenieur.

— De heer R. Reijnders Szn, ingenieur van de bezittingen der gemeente Groningen, heeft als zoodanig ontslag gevraagd.

— Tot chef der gasfabriek te Schagen is benoemd de heer J. Veerman, meesterknecht aan de gemeentelijke gasfabriek te Aasen.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Leeraar in het bouwkundig teekenen te Deventer tijdelijk aan de teekenschool, verbonden aan de burgeravond-school, op een beloning van f 300 per cursus Versichte stukken in te zenden aan den burgemeester te Deventer.

— Directeur Gemeentewerken te Vlaardingen op een jaarwedge van f 1800. De op zegel geschreven verzoekschriften in te zenden aan den Burgemeester voor 1 October. (Zie advert. in no. 87).

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare aanbesteders, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een praktisch ontwikkeld bouwkundig tekenaar-opzichter zoekt door belindiging zijner tegenwoordige werkring tegen October plaatsing. Uitstekende getuigschriften staan hem ten dienste. Brieven fr., lett. B, aan het bureau dezer courant. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

2 Bouwk. teek., 20 en 21 j., ongeh., f 70 en f 70.
2 Bouwk. opz., 25 en 32 j., geh., ± f 65 en ± f 115.
3 Opz.-teek., 22 en 25 j., ongeh., 31 j. en geh., f 60, f 80 en f 100.
2 Werktuig. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± f 50, en f 60.
1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., f 75.
1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., f 90 à f 100.
1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f 90.

D. Timmermans, Kommerzijl, f 2339; J. Teninga, Niekerk, f 2579; K. Dijkstra, Grijpkerk, f 2272; L. Reitsma, Uram, f 2600. Gegund.

Verfwerk; ingek. 3 bilj., als: J. v. d. Lann, Kommerzijl, f 89; P. Sennema, Grijpkerk, f 108; B. Zijlstra, idem, f 109. Gegund.

Haarlem, 20 Sept.: Bestek no. 193, 1o. het leveren en plaatsen van moerpalen langs het Noordhollandsch kanaal; ingek. 11 bilj., als: A. Bos, Helder, f 4800; J. de Vries, Purmerend, f 4190; W. Uitalager en P. C. Kruijs, Amsterdam, f 4160; J. Oldenburg, Bergen, f 4100; C. Hoen, Nieuwendam, f 4097; H. Diekma, Buikloot, f 3983; A. Krijnen, Helder, f 3936; J. Oldenburg, Bergen, f 3548; H. Tonkert en J. H. Tonkert, Breda, f 3330; P. van Wijngaarden, Dordrecht, f 3330; G. Laagland Winder, Koeijna, f 3724.50. Raming f 3724.50.

Bestek no. 192, 2o. het uitvoeren van baggerwerk in de zijkanalen A en I, behoorende tot de werken tot onderhoud, herstel en verbetering van het Noordzeekanaal; ingek. 6 bilj., als: J. Goedkoop Dz., Amsterdam, f 24,900; L. Brand Dz., Giesendam, f 21,950; A. Visser, Haarlem, f 21,500; A. Volker Lz., Slidrecht, en P. A. Bos, Gorinchem, f 21,300; J. van Noordenne, Utrecht, f 21,300; L. Volker Lz., Maarsse, f 20,500. Raming f 20,500.

Arnhem, 20 Sept.: door het gemeentebestuur, de levering van: 1o. 40 M³ bewerkte Nedermendigerstees; 2o. 25 last roode Wessel of Bremer zandsteenschot; ingek. 5 bilj., als: 1o. 2o.

per M³.
H. van Kan, Veele f 137.—
H. Huijzen, Arnhem „ 117.25
H. Putman, „ „ 94.75 f 35.60

Bouwmaterialen voorheen M. Luitjen, Lekkerkerk „ 94.50 —
F. X. Michels, Andernach „ 6460 (massa)
De gunning werd in beraad gehouden.

Hilversum, 20 Sept.: het bouwen van een melkaflevering c. a. te Scheveningen; ingek. 11 bijl., als: J. J. F. Schijf f 60,247; R. C. Koch f 55,987; J. Bijlard en J. R. de Jong, Hilversum, f 54,300; A. Koolhaas, Rotterdam, f 54,200; H. van Wier, Scheveningen, f 54,200; A. de Haan f 54,000; J. v. d. Elshout, Scheveningen, f 53,980; J. H. Peppink f 53,750; H. van Ber en Henegouwen f 52,580; C. van Stuijvenberg, Loosduinen, f 51,000; N. van Tienen en A. Kerbelijn f 46,300. De overigen te 's-Gravenhage.

Ermelo, 20 Sept., door den arch. E. Knevel: het bouwen van een paviljoen voor 1e en 2e klasse, een voor 3e klasse, een woning, het bestraten van een weg enz. voor de vereniging tot Chr. verzorging van krankzinnigen en zenuwlijders in Nederland, op het landgoed „Veldwijk”; ingek. 27 bijl., als: D. van Muehlen, Harderwijk, f 11,500; H. J. Bultenhuys, Nunspeet, f 11,370; J. v. d. Braak, Apeldoorn, f 11,300; J. G. Raaij, Harderwijk, f 9,870; H. J. Looijen, Heukelom, f 9,700; W. F. Soijder, Waardenburg, f 9,715; J. H. van Berghem, idem, f 9,689; H. ten Harmsse, Apeldoorn, f 9,500; F. de Herder, Zwolle, f 9,360; J. H. Benner, Nijmegen, f 9,000; J. v. d. Berg, Ermelo, f 8,500; J. Kok, Harderwijk, f 8,200; S. W. de Boer, Frederiksoord, f 8,200; M. Jeths, Apeldoorn, f 8,151; J. v. Ginkel, Nijmegen, f 8,000; C. Kok, Harderwijk, f 8,000; W. H. Heimerink, Nijmegen, f 8,151; A. van Gendren, idem, f 8,150; W. H. Tuinisse, idem, f 8,100; C. ter Horst, Zwolle, f 8,079; H. Aberson, Steenwijk, f 8,045; Gebr. Aberson, idem, f 8,037; B. Smink, Harderwijk, f 8,030; B. Wassink, Arnhem, f 8,005; F. H. Noorman, Zwolle, f 8,000; G. Wegers, Apeldoorn, f 8,000; W. Zwak, Ermelo, f 8,000.

Enschede, 21 Sept., door den arch. R. v. d. Woerd H.: het bouwen van een verdieping op een woonhuis en aanbouwen van een werkplaats, keuken enz. voor den heer J. H. Greve; ingek. 7 bijl., als: J. H. Varvik f 3773, G. Doornik f 3750, J. B. Hoenbach f 3715, W. Niermans en G. van Ommen f 3600, Gebben en Heerink f 3425, G. J. Bos f 3414, W. A. Thomassen f 3397. Gezuud. Alen te Enschede.

Arnhem, 21 Sept.: het beplanten van gedeelten der rijksweg van Hoerelaken over Harderwijk naar Katervoor en van Zutten naar de Franische grens bij Winterswijk, in twee percelen; per. 1, Hoerelaken enz.; geen inschrijvers. Ram. f 1600.

Perc. 2, Winterswijk; ingek. 2 bijl., als: G. Wols, Winterswijk, f 1394; W. J. Streek, idem, f 1298. Ram. f 1276.

Kullenburg, 21 Sept.: het bouwen van vier burgerwoonhuizen aan de Zandstraat; ingek. 4 bijl., als: Bana, Boornalsen, f 5820; van Ilterson, Bessd, f 5288; Gebr. Hulvers, Kullenburg, f 4979; Gebr. de Leeuw, idem, f 4877. Gunsting aangehouden.

's-Gravenhage, 21 Sept., aan het depart. van waterstaat: 1o, het herstellen en verbeteren van lijnen in de prov. Friesland; ingek. 2 bijl., als: S. Kindermans, Leeuwarden, f 1524; S. v. d. Zaag, idem, f 1483. Ram. f 1415.

2o, het herstellen en verbeteren van Rijkstelegraaflijnen in de provincies Noordbrabant, Gelderland en Limburg; ingek. 2 bijl., als: C. J. Tierslof, Rosendaal, f 1746; J. Achten, Aron, f 1636. Ram. f 1420.

3o, den aanleg van een lijn tusschen Maastricht en de Duitse grens bij Hocholz, almede het verrichten van eenige herstellingen aan de lijn tusschen Maastricht en Vachhartelt; ingek. 2 bijl., als: J. Achten f 1590, C. J. Tierslof, f 1285. Ram. f 1180.

MEDEDELINGEN.

— Bij de gehouden onderhaande aanbesteding voor het bouwen van twee woonhuizen en één woon- en winkelhuis, alles onder één dak op den ringdijk bij Halweg, was de hoogste der 7 inschrijvingen f 2000; de laagste, zijnde van den heer H. A. de Graaf te Halweg, f 2549.

Het werk is met gewijzigd plan dien inschrijver opgedragen.

— Door den veldwachter J. van der Veen te Zalk is aanbesteed het bouwen van een woonhuis aldaar. Inschrijvers: G. Londo, Kampen, f 2079; H. Samsen, Zalk, f 2053; H. Kloosterziel, Hatt-

merbroek, f 2020; A. Rouwenhorst, Hattum, f 2003; A. Borst, Hattumerbroek, f 1999.99; H. C. Kramer, Urk, f 1825. Met eenige wijziging gegrond aan den laagsten inschrijver.

— Het maken en inhaagen van twee nieuwe buitesebden en andere werken aan de kleine schutsluis van het kanaal door Walchren te Vlissingen, waarvan de aanbesteding op 31 Aug. heeft plaats gehad, is niet gegrond aan den minsten inschrijver, doch aan diens opvolger, den heer W. Dekker te Veere, voor f 6554.

AANBESTEDING.

Op **Maandag den eersten October 1900**, des voormiddags te elf uur, zal in het Zuidhollandsch Koffiehuis te 's-Gravenhage worden

aanbesteed:

Het bouwen van een Magazijn, voor de Koninklijke Nederlandsche fabriek van Gouden en Zilveren Werken, voor de firma J. M. VAN KEMPEN & ZONEN, aan de Plaats No. 2 en bovenhuis aan het Noordeinde te 's-Gravenhage.

Het ontwerp met bestek liggen ter plaatse van de besteding ter inzage.

De aanwijzing in loko zal plaats hebben op **Donderdag den 27 September**, des voormiddags ten 10 uur. Verlangde inlichtingen worden gegeven door den Architect n.m. van 6—8 uur.

Afdrakken van het ontwerp en bestek zijn, zoolang de voorraad strekt, te verkrijgen ad **f 3.** — bij den Architect,

W. F. VAN DER HEIJDEN,
Columbusstraat 96, te 's-Gravenhage.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente ARNHEM zullen **Donderdag 4 October 1900**, 's voormiddags 11½ uur, in het openbaar, ten Gemeentehuize **aanbesteden:**

BESTEK No. 19.

Het verrichten van grondwerken en het bouwen van een basalt keermuur om het terrein voor de nieuwe School No. 2 aan de Agnietenstraat. Begroting f 6600.

Aanwijzing: **Woensdag 26 September a. s.**, 's namiddags 2 ure, op het bouwterrein. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 25 September a. s., des voormiddags van 10—12 uur, aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegeld inschrijvingsbiljet en 1 tekening à **f 0.75** tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

H. P. DEN BOER,
Wollenfoppenstraat **37,**
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS,**

Bekroond met den **hoogsten Prijs** en **Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.**

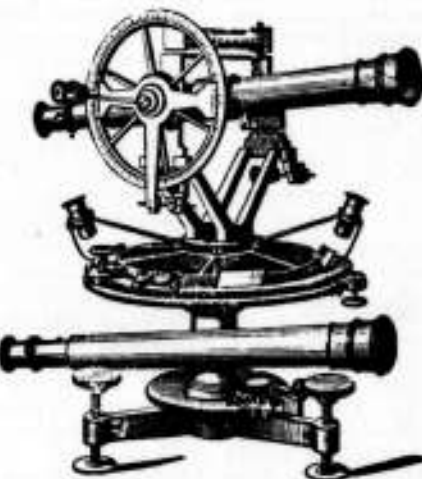
Bouwt ook **OVENS** met **altrijsden bakvloer** en **Drainovens.**

Th. VAN HEEMSTEDÉ OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: **150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.**

Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJeren Badkuipen. — Closets, Waschtablets, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wodervoorkeeps genieten het gebruikelijke rabat.

BECKER & BUDDINGH.

Arnhem.

KONINKLIJKE FABRIEK

VAN

WATERPAS-HOEKHEET-

EN ANDERE

INSTRUMENTEN,

VOOR INGENIEURS, ARCHITECTEN,

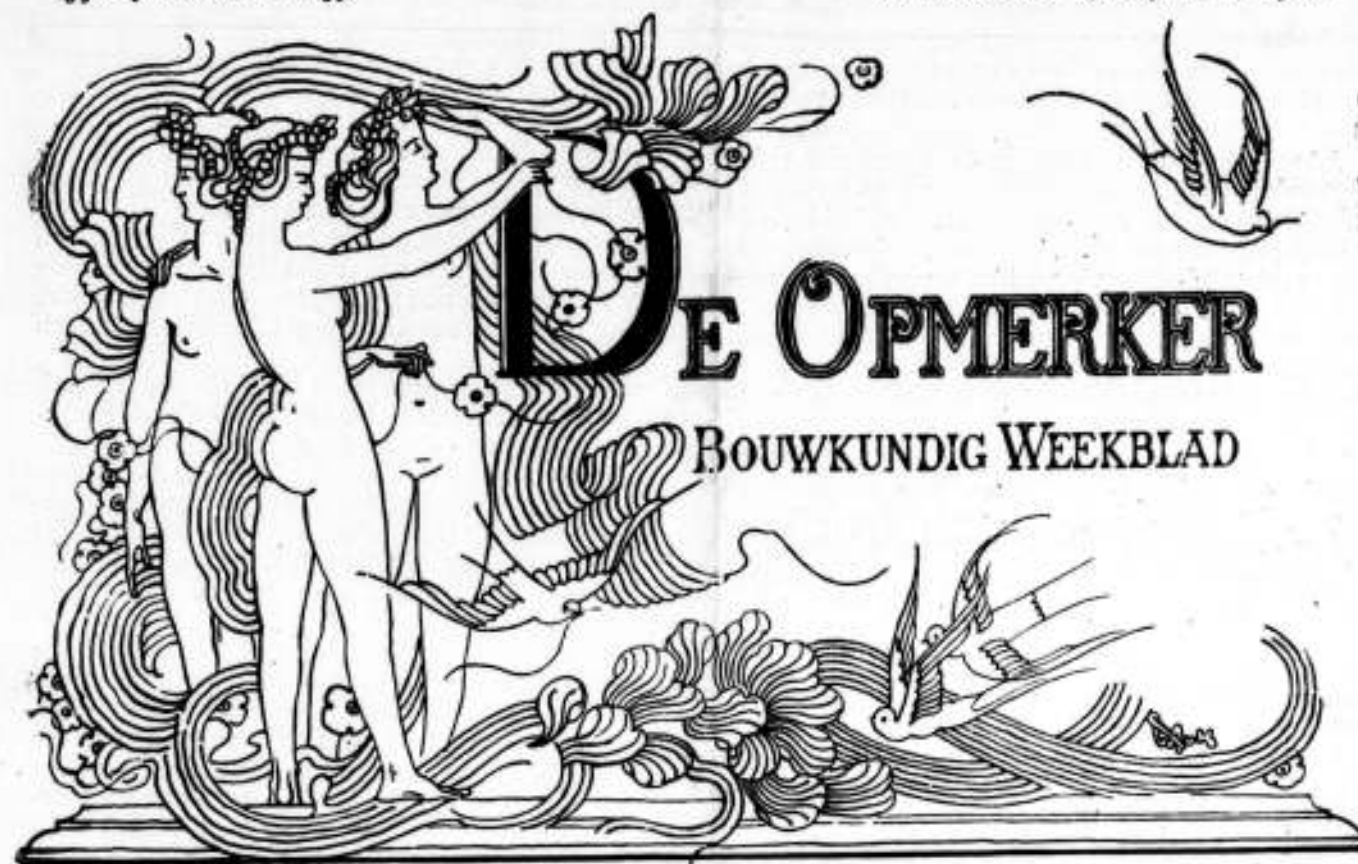
LANDMETERS, TEEKENAARS, enz.

Geëmailleerde

Peilschalen.

WEEGWERKTUIGEN.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-oes van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

OOK EEN REIS.

Er bestaat een boek, dat „voyage autour de ma chambre” heet. Ik moet eerlijk bekennen het nooit te hebben gelezen, doch slechts van hooren zeggen te weten dat het zeer onderhoudend en belangwekkend is.

Een reis door mijn kamer, ja zelfs door mijn huis of door het dorp mijner inwoning zou voor de lezers van De Opmerker van geen beteekenis zijn, gesteld dat ik in staat ware, haar op onderhoudende wijze te verhalen. Maar ik heb een tochtje door het noordwesten van ons vaderland ondernomen, dat mij uitstekend beviel, en waarvan ik het een en ander zal vertellen in de hoop, dat mijn voorbeeld navolging moge vinden.

Op een fraaien Septembervormorgen spoorde ik naar Amsterdam en van daar naar Zaandam. Deze bloeiende handelsstad is bekend genoeg, doch zij wordt door Nederlanders maar schaarsch bezocht. De eigenaardige schilderachtigheid van Noord-Holland krijgt men hier reeds volop te genieten. Wie oog heeft voor kleur vooral, kan telkens mooie partijtjes bewonderen. Maar het huisje van Peter den Grootte behoeft hij niet te bezoeken; want, ingepakt in een ander huis, heeft het in het geheel niets pittoresks meer.

Ook de kerk aan de oostzijde der stad, met haar alles behalve fraaien toren van plm. 1860, schijnt aanvankelijk zonder belang. Doch als men haar binnentreedt, wordt men verrast door een sierlijk bewerkten predikstoel uit het laatst der 17e eeuw, eenige gebrande glazen uit dienzelfden tijd. De vensters hebben nog al wat geleden, doch gelukkig werden zij niet gerestaureerd. Als de vervaardiger van één noemt zich G. van Houten, en deze glasschilder toonde zich zijn vak goed meester. Men kan hier natuurlijk geen glazen verwachten als de middeleeuwsche of als die der 16e eeuw. Doch als proeven van 17e eeuwse kunst behooren deze vensters niet tot de minsten. In het bijzonder ver-

dienende fijne stadsgezichten en de breed geteekende groote figuren de aandacht.

En als men dan aan de andere zijde van de Zaan is gekomen, dan ziet men de herstelde Bullekerk haar sierlijk torentje omhoog heffen. Het is gelukkig, dat de Zaandammers dit eervwaardig overblijfsel niet hebben doen sloopen, maar met vereende krachten de gelden bijeenbrachten, die voor het behoud noodig waren. De Zaanse bouwkundigen, die het moeilijk werk naar eisch volvoerden, verdienen lof.

In een paar uur zijn de merkwaardigheden van Zaandam best te zien. En dan moet men nog een schilders-oog hebben, en bewonderend voor aardige brokjes blijven staan, die de meer nuchter aangelegde mensch voorbij zou gaan. Anders is één uur zeker genoeg.

De spoorreis naar Purmerend gaat door een vlakke streek, waar weiland, water, molens en torenspitsjes afwisselen. Van het station naar de stad leidt een fraaie laan. Overal geeft het groen een aardige tegenstelling met de roode daken van het plaatsje. Doch de merkwaardigheden vallen niet mede. De Purmerenders zijn niet zoo verstandig geweest als de Zaandammers. Toen in ongeveer 1850 hun oude kerk teekenen van verval begon te vertoonen, hebben zij haar dadelijk afgebroken. Een akante tempel kwam er voor in de plaats. En ofschoon men den man, die in 1853 deze Berlijnsch-Italiaanschen centraalbouw tot stand bracht, den lof niet kan onthouden, dat hij een voor zijn tijd verdienstelijk werk leverde, het is daar toch misplaatst tusschen de huizen van een Noord-Hollandsch stadje. De eenige herinnering aan de oude kerk, die bewaard bleef, is een fraai grafteeken van wit en zwart marmer uit 't jaar 1652. De kinderfiguurtjes, die het flankeren, zouden Quellyn of Rombout Verhulst geen oneer aandoen.

Purmerend is grootendeels gemoderniseerd. Welk een

aardig stadje het geweest is, kan men nog aan enkele bewaard gebleven gevelfragmenten uit de 17e eeuw zien.

Een rit door de Beemster geeft niet slechts gelegenheid het beroemde vee uit deze streek te aanschouwen, doch levert ook eenig kunstgenot op. De kerk te Middenbeemster toch, een gebouw van 1620, is een werk in den trant van Hendrik de Keijser, ja mogelijk wel door dien bouwmeester ontworpen en uitgevoerd. Het karakter van het bedehuis is dat, hetwelk de Amsterdamsche Renaissance-kerken vertoonen. Jammer is het, dat men bij latere herstellingen de geveltoppen nogal verminkt heeft.

De bouwmeester heeft het cachet van zijn manier wel op dit werk gedrukt, doch het type eener dorpskerk niet uit het oog verloren. Slechts één beuk is aanwezig, die aan de oostzijde rechthoekig is afgesloten. Het gebouw bestaat hoofdzakelijk uit gebakken steen en slechts spaarzaam werd de gehouwen steen toegepast. Aan de westzijde staat een toren, wiens vierkant benedendeel eindigt in een boogfries, dat, op consoles rustende, een balustrade met hoekpinakels draagt. Het bovendeel is achtkant en door een houten spits gedekt. De toren deur heeft een zeer karakteristieke omlijsting.

Als men den rechten Beemsterweg ten einde is, vertoont zich het dorp Oosthuizen, dat wel waard is, bezocht te worden. Men kan daar de trein nemen naar Hoorn. Oosthuizen bezit een kerk, die menig dorp het zal benijden. Zij is blijkbaar uit het begin der 16e eeuw, toen de Gothiek hier te lande haast voor de Renaissance moest wijken. In den vorm van een kruis gebouwd en met een geestig torentje gekroond, ligt zij schilderachtig tusschen het groen verscholen. In hoofdzaak is gebakken steen gebedigd; de banden en blokken van groefsteen, die de 16e eeuw zoo gaarne toepaste, worden echter ook hier niet gemist. Van de laat-Gothische traceringen bleven er nog verscheidene bewaard. Boven de deur van den westelijken gevel is een 17e eeuwse zonnwijzer te zien, die, in het Latijn, den dorpsbewoners toeroept, dat het uur vervliegt. Het is ietwat zonderling, dat op deze wijzerplaat ook de naam van het Westfriesch dorp „Oostwoud“ te lezen staat. Heette Oosthuizen vroeger zoo? Of werd de zonnwijzer van Oostwoud naar hier overgebracht? Ik weet geen antwoord op deze vragen te geven.

Als men de kerk binnentreedt, maakt zij een aangename indruk. Slechts valt het te betreuren, dat het oude koor door een muur is afgesloten en tot vertrekken vertimmerd werd. Hoe rijk het gebouw vóór de Hervorming versierd was, bewijst nog het bewaard gebleven koorhek, dat, in eikenhout gesneden, met de beste voortbrengselen onzer vroege Renaissance kan wedijveren.

De 17e eeuw heeft ook het hare gedaan, om de kerk te verfraaien. Zij zorgde voor een keurig uitgevoerde predikstoel met Ionische pilasters en snijwerk, in 1664 voltooid, een koperen doophekboog en een lezenaar, die met het zegel van „Oosthuizen in Hollandia“ prijkt. En een der vensters vulde zij in 1659 met grand glas, dat wapens met onderschriften te zien geeft.

Tegen den westelijken muur der kerk bevindt zich een der betrekkelijk zeldzame orgels uit het begin der 16e eeuw, in ons vaderland nog aanwezig. De eigenlijke orgelkast, die zeven registers in front heeft, is versierd met kolonnetten, wier schachten naar laat-Gothisch gebruik, van schroefvormige cannelures zijn voorzien, en die achtkante basementen en kapiteelen hebben. Boven het klavier, in lateren tijd vernieuwd,

ziet men drie rijk gesneden paneelen met wapenschilden. De laat-Gothische stijl is hier zijn naam „flamboyant“ wel waardig. De looden pijpen van het front, met gedreven ornament voorzien, zijn nog de oorspronkelijke. Vermoedelijk stonden voorheen op de orgelkast drie laat-Gothische torentjes; slechts het onderste deel daarvan is nog aanwezig. Het overige werd in de 17e eeuw naar den smaak des tijds vernieuwd. De orgelluiken bestaan nog; wellicht dat onder de dikke verflag de oorspronkelijke beschildering verborgen zit.

Van de voormalige doopvont bleef slechts een stuk bewaard. Het ornament heeft een laat-Gothisch karakter en bestaat goeddeels uit traceringen.

De twaalf rouwkassen, uit de 18e eeuw, die aan de muren hangen, zijn op zich zelf misschien niet bijzonder merkwaardig. Daar echter in den Franschen tijd vrijwel alle rouwkassen, in de kerken van Nederland aanwezig, vernield werden, zoo zijn deze versieringen uiterst zeldzaam geworden.

De 13e eeuw heeft de kerk ook met gebrande glazen bedacht, die tafereelen, betrekking hebbende op beroepen en bedrijven, voorstellen. Ook deze glazen bewijzen, dat de techniek omstreeks 1730 nog niet zoo ver gezonken was, als meestal wordt aangenomen.

In 1723 werd in den zuiderkruisarm door P. Baur-scheit „Statuaris et Architectus Cesaris“, een prachtige graftombe van zwart, wit en grijs marmer ter „eeuwige gedachtenis“ van den heer Franciscus Bredehoff, die van 1648—1721 leefde, opgericht.

Aanvankelijk is het moeilijk te begrijpen hoe een werk van iemand, die beeldhouwer en architect van den Keizer des H. Roomschen Rijks was, te Oosthuizen verzeild geraakte. Doch als men het lange Latijnsche opschrift leest, dan blijkt het dat Bredehoff, die te Hoorn het levenslicht aanschouwde, en heer van Oosthuizen, Etershem, Hobrede, Schardam, Kwadijk en Pijlsweerd was, behalve talrijke andere waardigheden, ook die van gezant der Nederlanden bij het hof van den eersten Pruisischen Koning bekleed heeft. Daar heeft hij dus vermoedelijk den Duitschen kunstenaar leeren kennen.

Het monument is een zeer goed 18e eeuwsch werk. Een keurig gesmeed ijzeren hek, in den stijl, naar Lodewijk XIV genoemd, en met spaden, zeisen en graf-lampen smaakvol versierd, scheidt de tombe van de kerk. Op de sarcophag staat de in wit marmer uitgevoerde figuur van Minerva, die het portretmedaillon van den overledene houdt. Achter de tombe, tegen het gedeeltelijk dichtgemetseld venster der kerk, verheft zich een Dorische Barok-architectuur met wapens, engelpopjes, doodshoofden en andere zinnebeelden daarin.

Van mijn bezoek aan Hoorn en Enkhuizen zal ik hier niet spreken. Deze plaatsen zijn zoo vaak beschreven, dat ik veronderstellen mag, dat ieder der lezers van dit blad deze „dooie steden“ kent. Ik heb er een paar heerlijke dagen doorgebracht.

Toen ben ik naar Friesland overgestoken, een zee-tochtje, dat ik iedereen durf aanbevelen, ten minste bij fraai weder.

Sneek was de eerste Friesche stad, waar ik mij ophield. De beschrijving, die Georg Galland in zijn „Kunsttopographie“ van 1890 aan de St. Maartenskerk dier stad wijdt, had mij belust gemaakt, dit monument met zijn vroeg 17e eeuwsch orgel, zijn predikstoel, zijn glasschilderingen en zijn talrijke rijkgebeeldhouwde grafteekenen te gaan bezien.

Van buiten viel de kerk niet tegen. Het middeleeuwsche oostelijk deel is in het laatst der 17e eeuw naar het westen uitgebreid. Een bevallig koepeltorentje,

waarin een niet zeer weluidend klokkenspel hangt, rijst uit het dak. En de ligging, tusschen hoog geboomte, is bijzonder schilderachtig. Maar van binnen is de kerk geheel en al bedorven. Men heeft het ongelukkig denkbeeld gehad haar, een kwart eeuw geleden, door den onlangs gestorven gastechnicus Breunissen Troost, naar wat toen „de eischen des tijds“ schenen, te doen inrichten. Van de dooden behoort men slechts goeds te vermelden. Nu, ik geloof gaarne, dat het gas, wat de overledene leverde, van puike hoedanigheid is geweest, maar dat hij zijn handen aan het eerwaardig kerkinterieur sloeg, zal hem door het nageslacht tot in lengte van dagen niet als verdienste worden toegerekend.

Ik ken in het buitenland verscheidene middeleeuwsche kerken, die in den Baroktijd van binnen gestu-cadoord werden. Het spijt mij, dat zij zoo haar oorspronkelijk karakter verloren. Doch het stucwerk heeft op zich zelf groote kunstwaarde, en men laat het daarom, en terecht, blijven waar het is. Maar denk nu eens aan kunstwaarde bij een interieur van plm. 1870! Gelukkig is althans van het oude meubilair iets bewaard gebleven, en is ook nog een fraaie middeleeuwsche deur aanwezig.

Het raadhuis van Sneek is een goed gebouw uit de 18e eeuw. De „Pijp“ (spr. „piep“), de bekende Waterpoort, werd gerestaureerd. De restauratie geschiedde echter niet zoo, of het oorspronkelijke is van het bijgevoegde best te onderscheiden. Een foei-leelijke waag kon een werk van den reeds genoemden gasfabrikant zijn. Enkele gewelffragmenten, hier en daar aanwezig, vertoonen een 17e eeuwsch karakter.

Is de oogst, die Sneek aan bouwkundige gedenk-teekenen oplevert, gering, ook te Leeuwarden is niet veel te vinden. Van de kerk te Oldehove staat alleen nog maar de torenstomp, die de Gothische vormen der 16e eeuw vertoont. De St. Jacobskerk, uit de 15e eeuw, heeft drie even hoge beuken, doch is uiterst eenvoudige. De kanselarij is gerestaureerd, en wel zoo grondig, dat zij een spiksplinternieuw gebouw lijkt. Belangrijker is de Waag, een werk van 1598, waar gebakken en gehouwen steen afwisselen, en de Tudor-bogen een zeer eigenaardig effect opleveren.

Van meer belang is Franeker. Hier verdient de St. Maartenskerk in de eerste plaats bezocht te worden. Dit 15e eeuwsch gebouw, van gebakken steen opgetrokken, heeft drie even hoge beuken, waarvan de middenste in een absis eindigt, terwijl de beide uiterste tot een kooromgang verenigd zijn. Aan de westzijde staat een eenvoudige toren.

Bij een restauratie heeft men, tusschen de zuilen, die koor en trans scheiden, traceringen aangebracht van gebakken steen, en die met glas in lood gevuld, wat een vreemd gezicht oplevert. Tegen de muren van het koor staan vele der oude zerken opgesteld, om ze tegen verder afslijten te beschermen.

Onder deze zerken komen er voor uit de 15e, 16e, 17e en 18e eeuw, die gelegenheid geven, de eigenaardigheden dezer tijdperken te bestudeeren. Bepaalde mees-terstukken vindt men wel niet, maar haast alle zerken zijn belangrijk.

Het raadhuis van Franeker, op den hoek van een gracht en een straat gelegen, is te bekend, dan dat ik er over zou behoeven uit te wijden. Ook dit gebouw is gerestaureerd, en toen van een erker voorzien, die zeker in de 16e eeuw zoo niet bestaan heeft. Een aardig ge-bouwtje is het Korenmeetershuysje van 1634, waar ge-houwen steen geestig met groefsteen afwisselt.

Natuurlijk heb ik niet verzuimd een bezoek aan het planetarium van Eise Eisenga te brengen. Het merk-

waardigste daarvan scheen mij de kamer, waarin het is opgesteld.

Ofschoon Galland meldt, dat Harlingen voor de Renaissance geen beteekenis heeft, trof ik er verscheidene goed bewaarde en zeer karakteristieke gevels uit de 17e eeuw aan. Had ik meer tijd gehad om de stad te doorkruisen, ik zou nog zeker meer gevonden hebben. Doch de stoomboot naar Terschelling vertrok om vier uur, en ik was besloten dit eiland te gaan bezoeken. Na vier uur stoomens, waarbij eerst Vlieland werd aangedaan, was het eiland bereikt.

Half West-Terschelling was uitgelopen om de aankomst van de boot, die slechts eens per dag plaats vindt, bij te wonen. De duisternis begon reeds in te vallen, toen ik naar het logement geleid werd. Zonderling was het, dat bestrating overal ontbrak. Klinkers of keien achten de Terschellingens een overbodige weelde. Ook aan straatverlichting wordt geen behoefte gevoeld.

Den volgenden morgen bespeurde ik, dat het logement aan den voet van een hoogen toren lag. Die toren is het eenige overblijfsel van Sint Brandaris' kerk. En daar hij al van ouds tot vuurtoren gediend heeft, zoo noemt men hem den „brandaris“, en zijn velen van meening, dat iedere lichttoren op dien naam aanspraak heeft.

Architectonische versierselen vertoont de toren niet. Slechts zijn in de gevels een paar steenen ingemetseld, waarvan één het jaartal 1594 vertoont, een tweede vermeldt hoe de toren daar staat „tot waerschouw van alle seervaerders“, en de derde herinnert dat „anno 1606, den 20 Augustus het eyland van Terschelling door de Engelschen is verbrand“. De Britten hadden dus toen al dezelfde manieren van thans. Maar in 1606 kregen zij hun straf reeds spoedig, want drie weken later vond de vreeselijke brand van Londen plaats.

In 1835 is, binnen in den toren, een hardsteenen wenteltrap gemaakt, die naar het verblijf der lichtwachters en naar de lantaarn leidt. Boven heeft men een prachtig uitzicht, en kan men met een kijker de booten, van Hamburg en Bremen komende, duidelijk onderscheiden.

West-Terschelling heeft talrijke gevels met 1607 en 1608 in de ankers en van afwisselend gelen en rooden gebakken steen opgetrokken. Ook grenspalen uit dien tijd zijn dikwijls voor de stoepen geplaatst.

Om de andere dorpen van het eiland te bezoeken moet men gebruik maken van een huijkar zonder vee-ren, die door twee paarden stapvoets over het mulle zand der wegen wordt gesleept.

Midland heeft vele gevels, die aan de West-Terschellingsche doen denken; de kerk, die zeer oud moet geweest zijn, werd in 1880 door een zeer leelijke nieuwe vervangen. Slechts drie kaarskronen van de vroe-gere bleven bewaard.

De kerk van Den Hoorn daarentegen heeft nog haar oorspronkelijke gedaante. Zij bestaat slechts uit één beuk, die met vijf zijden van den tienhoek is gesloten. De spitsboogvensters zijn klein. Aan de noordzijde komt zelfs nog een dicht gemetseld Romaansch venster voor. Een zware toren staat aan de westzijde der kerk. Van het oorspronkelijk meubilair bleef hier niets over. Jammer is het ook, dat kerk en toren bepleisterd werden.

Om het eiland Terschelling te verlaten, moet men vroeg opstaan, want reeds om vier uur des ochtends vertrekt de boot.

Het dorp Vlieland is aan de noordoostzijde van het eiland gebouwd. Het doet aan de Terschellingsche dorpen denken. Een klinkerbestrating en lantaarns

geven echter aan de eenige straat der plaats een meer modern aanzien.

De kerk, van gebakken steen, werd in 1647 gebouwd. Zij ontleent haar belang aan haar sierlijke eikenhouten meubelen en haar koperwerk, waaronder een kroon voorkomt met het wapen van den admiraal De Ruyter. Men wijst nog een huisje aan als dat, waar de vlootvoogd vertoefde, wanneer de schepen in het Vlie op gunstigen wind lagen te wachten. Maar dit huisje is slechts de keuken van het voormalige gebouw der admiraliteit.

Men kan nu van Vlieland per huifkar naar de zuidwestelijke punt van het eiland rijden, en dan met een schipper naar Cocksdorp op Texel oversteken.

Verleden jaar heeft een beschrijving van dit eiland een plaats in dit blad gevonden, en ik zou dus in een herhaling vervallen, door er ook een te geven.

Van Texel brengt de „Ada van Holland” u naar Den Helder; per trein kunt gij dan uw woonplaats weer bereiken.

Gaat het u als mij, dan zult gij u de rondreis door het noordwesten van ons vaderland niet beklagen.

Maar ik wilde nog eerst het eiland Wieringen bezoeken, en daarom stapte ik te Schagen uit. Dit dorp heeft veel van zijn vroegere belangrijkheid voor den architect verloren. De oude geveltsjes verdwijnen meer en meer om vervangen te worden door moderne winkelpuien. En de kerk is voor een paar jaar afgebrand. Een nieuwe kwam in haar plaats. Het is te zien, dat daar nog al wat geld aan ten koste gelegd werd. Doch of het nageslacht wel veel bewondering zal hebben voor dit voortbrengsel van 19e eeuwse Gothiek, valt te betwijfelen. Het gebouw is te veel opgesmukt, en niet eenvoudig genoeg van lijnen. Het Protestantisch karakter is in het ontwerp niet tot uitdrukking gekomen. En de acoustiek is zoo slecht, dat de redenaar niet meer van zijn eigenlijke plaats spreekt, doch van een tijdelijk gestoelte. Zelfs van daar verstaat het gehoor hem niet geheel. Zoo is het moeilijke vraagstuk van den Protestantischen kerkbouw te Schagen geen schrede nader aan zijn oplossing gekomen.

Over mijn reis naar Wieringen komen een volgende keer eenige mededeelingen.

DE BOUWKUNST OP HET KUSSEN.

De gemeenteraad der hoofdstad telt onder haar leden verscheidene beoefenaars der bouwkunst, en de kans bestaat, dat dit aantal binnenkort nog met één vermeerderd zal worden.

Het is waar, dat deze vakbroeders niet op het kussen zijn gekomen om hun technische kennis, doch om hun staatkundige overtuiging, die soms met hun geloofsovertuiging hand in hand gaat. Doch dit neemt niet weg, dat zij, welke dan ook de plaats is, die de vakwereld hun toekent, toch in ieder geval meer verstand van technische zaken hebben dan hun medeleden.

Men zou denken, dat die medeleden dit erkennen, door van de technische bekwaamheden, die de beoefenaars der bouwkunst bezitten, zoo nuttig mogelijk partij te trekken. In de commissie van fabricage, die men te Amsterdam commissie van bijstand in het beheer der openbare werken pleegt te noemen, behoorden alle technici, waarover te beschikken valt, zitting te hebben. Te eer zou men dit verwachten, waar de wethouder, die het voorzitterschap dezer commissie waarneemt, en die geneesheer in ruste is, van techniek al niet meer verstand heeft dan andere doctoren in de medicijnen.

Doch toen, in de wettelijk voorgeschreven September-zitting van den raad der hoofdstad, de vaste raads-

commissiën dit jaar gekozen werden, achtte men slechts twee der technische raadsleden geschikt, om in de commissie van fabricage zitting te nemen. De twee anderen werden niet gekozen; de raad was van oordeel dat twee advocaten en één scheikundige beter voor de technische belangen der gemeente zouden zorgen.

Toch mag men aannemen dat de kiezers, die beoefenaars der bouwkunst op het kussen brachten, dit deden omdat zij verlangden, dat de gekozenen in technische kwesties recht van medespreken zouden krijgen, dat zij bij de voorbereiding van al, wat met de openbare werken in verband staat, gelegenheid zouden hebben hun meening kenbaar te maken. Door zijn zonderlinge keuze heeft de raad echter getoond, met dit billijk verlangen geen rekening te willen houden.

Nu de regeling van het bouwtoezicht te Amsterdam weldra aan de orde moet komen, is het dubbel jammer, dat de commissie van fabricage slechts een minderheid van technische leden heeft. Wat rechtsgeleerden van een bouwverordening terecht brengen, heeft de bestaande tot veler schade getoond. Men had nu den technici een kans moeten geven.

Zoolang de niet-deskundige commissie-leden de plaats blijven innemen, waarvoor zij hadden behooren te bedanken, is geen beterschap te verwachten. Hopen wij dat de tijd niet verre zij, waarop zij inzien dat hun valk slechts een uil is.

TECHNISCH ONDERWIJS.

Het vraagstuk van het technisch onderwijs hier te lande wordt in den laatsten tijd vaak behandeld. Het besef is vrijwel algemeen, dat dit onderwijs niet is wat het wezen kon en moest.

Flinke voorstellen tot verbetering werden nog niet gedaan. Zelfs aan vrijmoedige critiek op de bestaande toestanden ontbreekt het. En waar wij zien, dat de commissie der vroegere Vereeniging van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen, die nu een afdeling van het Instituut vormt, vier jaar heeft noodig gehad, om een rapport over het technisch onderwijs gereed te krijgen, daar mogen wij gerust aannemen, dat het vraagstuk moeilijkheden biedt. En het mandaat der rapporteurs strekte zich niet verder uit, dan van advies te dienen omtrent het onderwijs van technici, staande „tusschen de ingenieurs, technologen en academisch gevormden ter eene zijde en de werklieden ter andere zijde.” Men zou dus kunnen zeggen, dat het rapport zich bezighoudt met vakmensen, die te groot zijn voor een servet, doch te klein voor een tafellaken.

In zulke onderscheidingen schuilt zeker kwaad. Want hoe kan men eigenlijk technicus zijn, als men alleen een academische vorming ontving? Kan die academische vorming het onderwijs, dat de lager staande technici noodig hebben, overbodig maken? Wij zullen deze vragen thans niet beantwoorden, doch het rapport, voor zooverre dat in de dagbladen openbaar werd gemaakt, met een enkel woord bespreken.

Drieërlei soort van onderwijs wordt door de commissie noodig geacht, nl. dat voor ingenieurs, dat voor opzichters of fabrieksbazen en dat voor werklieden. Zooals wij reeds zeiden laat zij dat voor ingenieurs onbesproken, en dat voor opzichters, fabrieksbazen en werklieden behandelt zij zoo vluchtig, dat menigeen ook hier van een bespreking niets zal bemerken.

Wat staat er dan in het rapport? Het houdt zich bezig met het onderwijs te geven aan „eene hoogere klasse van menschen, die het naast grenzen aan de groep van de ingenieurs, en hen omvat, die later groepen kunnen worden om op te treden onder ingenieurs, aan het hoofd van onderafdeelingen van fabrieken, of als hoofden van werkplaatsen en kleine

fabrieken. Bedoeld worden dus blijkbaar ingenieurs zonder diploma.

En het onderwijs aan deze technici moet volgens de commissie zóó zijn, dat steeds in het oog wordt gehouden „dat zooveel mogelijk praktische opleiding het doel is en dus het theoretische niet op den voorgrond mag treden.” Dit zijn gulden woorden, die men zou willen gegrift zien in de herinnering van allen, die met het regelen of het geven van technisch onderwijs iets uitstaande hebben. En deze opvatting, die zoo geheel indruist tegen wat men hier te lande al sinds jaren gewoon is te hooren, bewijst, dat de jonge afdeling van het Instituut van Ingenieurs een frissche blik op de zaken heeft. Haar leden, in de praktijk werkzaam, beseffen, dat theorie alleen daarvoor de voldoende voorbereiding niet kan geven.

Men vergeeft der commissie haar al te fijne onderscheidingen graag, men valt haar niet hard om haar langzame wijze van werken, als men ziet, hoe zij een eerste, zij het dan ook schuchtere poging doet, om ons technisch onderwijs op den eenigen goeden weg te brengen. Het Instituut heeft in die richting nog nimmer iets gedaan. Met ons technisch onderwijs hield het zich niet bezig, mogelijk wel omdat het daar niets op aan te merken vond, of omdat het dit onderwerp zijn aandacht niet waard keurde.

De commissie heeft een leerplan opgemaakt voor een school, bestemd om werktuigkundigen, electrotechnici en scheepsbouwkundigen op te leiden. Maar ook in andere takken van techniek zou een zoodanige school hoogst gewenscht zijn. Wij meenen niet te veel te zeggen, wanneer wij beweren, dat zulke scholen de kern van ons technisch onderwijs behoorden te vormen. Zij moesten hare leerlingen krijgen uit de beste der naar den eisch des tijds hervormde ambachtsscholen; de uitmuntendste kweekelingen, die zij afleverden, zouden aan een hoogere school een goed figuur maken.

Dit ideaal is er nog verre van verwezenlijkt te worden. De commissie uit het Instituut heeft zich echter verdienstelijk gemaakt, door ons tot die verwezenlijking een schrede nader te brengen.

HET ACADEMIEGEBOUW TE GRONINGEN.

Het was den 25en September jl. vijftig jaar geleden dat het academiegebouw alhier feestelijk werd ingewijd. Door de gemeente en de provincie gesticht, werd het op dien dag aan het Rijk overgedragen. Het uiterlijk van het gebouw is, evenals vele andere academiegebouwen en beursgebouwen eene navolging van de overblijfselen van Grieksche tempels en herinnert aan den indruk van grootheid, rijkdom, ernst en kalmte, die de veelgodendienst der Grieken door middel van de architectuur in het leven heeft kunnen roepen.

De tympanon van dit academiegebouw, welke van hout is samengesteld, wordt gedragen door zuilen van witte steen, die zich verheffen op een gemeenschappelijk voetstuk van blauwe steen. De verhoudingen, volgens Scamosi, zijn goed betracht en zeggen ook hier voor de zooveelste maal, dat daarin en daarin alleen de alpha en de omega der bouwkunst gelegen zijn.

De kroniekschrijver van de officieele *Groninger Courant* heeft op den herinneringsdag gevraagd „waarom die driehoek (tympanon) van hout en niet van steen kon zijn. Maar, antwoordt hij, „wij vragen te veel. En wij zijn toch zoo best tevreden. — Want o we, als hij (het gebouw) eens kwam te overlijden. — Dan kwam er een gebouw in Regeeringsstijl — roode steen en witte en gele steen met torentjes en schoorsteenen en tralarietjes, en uitbouwseltjes en inbouwsel-

tjes — — — een groote suikertaart-academie of een lief „dingetje” als te Utrecht — — — Neen, duizendmaal liever ons gebouw zooals het daar is, niet mooi, maar ook niet opdringerig, met iets royaals dat een rustig, ruim gevoel geeft.”

Dat is juist gezegd. — Waar we een der eerste kampvechters voor een nationalen of regeeringsstijl, in een modern stationsgebouw als hier te Groningen, vertooning zien maken met geschilderde steenen en geschilderde voegen en met eene hal-zoldering van papieren balken, welke als ijzeren balken geschilderd zijn en daardoor de grootste leugens zien verkondigen welke ooit in de architectuur verkondigd zijn, daar hebben we niets te zeggen en past ons het zwijgen over de toepassing van een houten tympanon op steenen tempelzuilen.

Eere daarom aan den onbekend gebleven bouwmeester van het academiegebouw te Groningen, dat men na zijn vijftigjarig bestaan, niet kan, niet wil missen, omdat men tot in de ziel overtuigd is, dat, trots al het gezwets en geroep over officieele kunst, nieuwe kunst en Hollandsche kunst, niets beters kan gegeven worden.

D.

RESTAUREEREN.

Kolommen vol hebben wij geschreven om de onzinnigheid der hedendaagsche restauraties in het licht te stellen. In den laatsten tijd maakt ook het orgaan „Architectura” zich verdienstelijk, getuige het stukje, waarvan wij een gedeelte in ons vorig nummer overnamen.

Doch men kan schrijven en drukken wat men wil, de heer De Stuers gaat kalm zijn gang, en zorgt, dat de Tweede Kamer hem ieder jaar het noodige geld voor zijn restauraties toestaat.

Op de begroting voor dit jaar worden gelden aangevraagd voor de restauratie van eenige lokalen van het Prinsenhof te Delft, die onlangs door de gemeente ter beschikking van het rijk gesteld zijn. De bezoekers kunnen zich dus in den vervolg nog meer dan thans aan den zoeten waan overgeven, dat zij in de onvervalschte zalen van Prins Willem's verblijf rondwandelen.

Ook de kloostergang van Sinte Maria te Utrecht zal worden gerestaureerd. De scherpe, ja vernietigende critiek, die over de restauratie der kloostergang van Sint Maarten werd uitgesproken, heeft dus niet het minste gevolg gehad. Waarom zou men, langzamerhand, niet weer de geheele Sinte Mariakerk doen herrijzen? Ons land heeft aan een monument uit de elfde eeuw behoefte, en in die behoefte kan dan gereedelijk voorzien worden.

De Nederduitsch Hervormde kerk te Rheden zal den dans al mede niet ontspringen. Staat er in den zuidelijken gevel geen gedenksteen van 1505, is de toren niet uit de 12e eeuw?

Moet dit gebouw niet gerestaureerd worden? Als men zulk een schoone gelegenheid niet aangreep, zou er weldra voor de rijks restaurators geen werk meer wezen, wat diep betreurenswaardig zou moeten worden geacht.

Want laat „Architectura” maar schrijven: „Met één handzwaai vernielen restaurators eeuwen geschiedenis van een gebouw, zoodat er als 't ware slechts een caricatuur van overblijft. Restaureerende architecten voelen niets voor het leven van een gebouw. Kan er geen ander werk voor hen gevonden worden?” Het geeft alles niets.

De Roermondsche werkplaatsen vragen om arbeid. Is het dan wonder, dat de geschilderde glazen van

Gouda daarheen gezonden worden „pour avoir le cachet du neuf". Zelfs wordt ter betaling hiervan f 1500 meer uitgetrokken dan anders.

En het werk loopt langzamerhand af. Er zal naar nieuwe bronnen voor werkverschaffing moeten worden gezocht. De termijn voor de St. Bavokerk te Haarlem en voor de St. Servaaskerk te Maastricht zijn de laatste der loopende „serie". Men zal dus een nieuwe „serie" moeten beginnen. Aan de St. Servaas valt niet veel meer te vernieuwen; mogelijk eischt echter het vernieuwde al weer vernieuwing, wat het werk aan den winkel zou houden. De St. Bavo is, op de zijbeuken na, afgekloven.

Gelukkig houden de St. Eusebiuskerk te Arnhem, de kerk te Aalten, de Hooglandsche kerk te Leiden, de Lieve Vrouwekerk te Maastricht nog vele nijvere handen bezig. Nu moge *Architectura* meenen dat deze nijveren aan het vervallen zijn, dat hunne oogen gevoeligheid missen, dat de kunst, die zoo bijzonder vluchtig is, hun ontgaat, dit alles is mooi en wel, maar tal van gezinnen worden door deze restauraties aan brood geholpen. Dit is een zóó gewichtig belang, dat daarbij alle schade, die aan de kunstwerken mocht worden toegebracht, niets schijnt.

De Amsterdamsche versversknachts, die des winters weinig arbeid vinden, zullen zich eerstdaags per adres tot de Tweede Kamer wenden om te wijzen op de onbillijkheid, die er schuilt in de manier waarop het Rijk metselaars en steenhouders aan werk helpt, zonder op de belangen der schilders te letten. Zij zullen betoogen, dat tal van schilderijen in het Rijksmuseum alles behalve frisch meer zijn, en opknapping dringend van noodte hebben. Zij zullen verzoeken met het opruimen belast te worden, en beloven, zich geheel naar de aanwijzingen van Dr. Cuijpers of andere deskundigen, door de Regeering aan te wijzen, te willen gedragen.

Wij hebben vernomen, dat zij willen vragen, met de „Nachtwacht" een begin te mogen maken. Dit stuk toch heeft verscheidene M2. oppervlakte, en is dus voor werkverschaffing zeer geschikt. De verf bladdert op verscheidene plaatsen. Nu willen zij de slechte plekken afkrabben en in op te geven tinten, geheel volgens den stijl, weer bijverven.

Zij zijn van oordeel, naar ons bleek, dat de kostbare bouw van een nieuwe zaal dan achterwege kan blijven, omdat zij het stuk zoo helder zullen opverven, dat het meer in harmonie komt met zijn tegenwoordige omgeving.

Dr. Bredius moet over dit plan geraadpleegd zijn, doch er alles behalve ingenomen mede blijken. Eenige versers zullen zich ondertusschen dezer dagen bij den heer De Stuers vervoegen, en zij vertrouwen bij hem een gunstiger onthaal te zullen vinden. Mochten er bezwaren zijn, dan willen zij zich verplichten, een nieuwe „Nachtwacht" te maken, geheel naar de teekeningen van Dr. Cuijpers. De oude zou dan ergens op een zolder kunnen worden bewaard, en getoond kunnen worden aan de zeldzame bezoekers, die het oude onooghijke origineel liever mochten willen zien, dan de frissche en geheel in den stijl bewerkte copie.

Ook een ander werk van Rembrandt, de Anatomische les van Dr. Deyman, nu slechts een treurig fragment, meenen zij, dat best weer in zijn geheel te schilderen zou wezen, zoo men hen slechts de noodige teekeningen en deskundige aanwijzing geeft.

Zij zijn overtuigd, dat het Rijksmuseum hun nog vele winters aan werk kan helpen, en als staatsburgers en kiezers meenen zij, dat zij gelijke rechten hebben als steenhouders en metselaars.

Hoe zal dit afloopen?

BOND VAN DIRECTEUREN VAN AMBACHTSSCHOLEN IN NEDERLAND.

De jaarvergadering van dezen bond werd te Zwolle gehouden en geopend door den heer E. Jelsma, te Amsterdam, met een inleidend woord waarin hij o. a. wees op den blijvendsten bloei van het ambachtsonderwijs in geheel ons vaderland. Hij wees verder op de toegekende bekroningen op de wereldtentoonstelling te Parijs aan de ambachtsschool te Rotterdam en mede op de door den Minister van Binnenlandsche Zaken voorgestelde wetwijziging, in zake de teekeningen voor het middelbaar onderwijs, waardoor in de toekomst het onderwijs voor onze ambachtsscholen ten eerste zal kunnen worden gebaat.

De voorzitter ontwikkelde in groote trekken, wat de bond heeft gedaan om ten behoeve van de inrichtingen voor vakopleiding, zoowel aan dag- als avondschoolen, waarborg voor vakken in de teekeningen te verkrijgen, en stelde voor, dat de bond den Minister van Binnenlandsche Zaken een adres van dank zal toezenden. Dit voorstel werd met algemeene stemmen aangenomen.

Bij de later gehouden bespreking over de nu voorgestelde wetwijziging, bleek, dat enkele leden er hun verwondering over uitspraken dat het ambachtsonderwijs ook nu nog niet in de voorgestelde wijziging met name genoemd wordt.

Voor de tentoonstelling en het daarbij te organiseren congres, bij de vereeniging fabrieks- en handwerkambacht in Den Haag in voorbereiding, bleek de sympathie niet groot te zijn. Men was van oordeel dat alles, wat niet kan gerekend worden in direct belang van het onderwijs te zijn, als onnutte aanwinsten, ook van de ambachtsscholen dienen te verdwijnen, en onder deze werden algemeen geacht de tentoonstelling te behooren. Men stelde zich voor ernstig te overwegen op welke wijze aan dit maar al te welgierend onkruid kon worden paal en perk gesteld.

De heer J. Temme, te Haarlem, bracht rapport uit voor de commissie, die den bond heeft vertegenwoordigd op de algemeene vergadering van de vereeniging tot bevordering van het ambachtsonderwijs in Drenthe. Ook de bij die gelegenheid gehouden tentoonstelling van het werk der leerlingen werd besproken.

Van het oorelid, de heer H. J. de Groot, in Den Haag, werd een telegram ontvangen dat het hem niet mogelijk was deze vergadering bij te wonen.

De heer C. Zander, te Zwolle, werd na het afsteden van den heer S. Lantings, te Rotterdam, als bestuurslid gekozen.

De vergadering duurde van 11 tot 6½ uur en teekende zich door groote animo voor alle behandelde punten, waarvan onderscheiden minder sprekende hier buiten mededeeling kunnen blijven.

Bij het sluiten der vergadering werd door meer dan een der aanwezigen betoond, dat slechts een klein gedeelte der agenda kon worden afgedaan, waarop o. a. voor nog te behandelende punten voorkwamen:

1. Het onderwijs in de electra-techniek aan de ambachtsscholen.
 2. Welke vakken zijn buiten het timmeren, meubelmaken, schilderen, smeden en het machinevak het meest geschikt om op een ambachtsschool onder de loervakken te worden opgenomen? En om welke redenen?
 3. Welke zijn de meest geschikte wegen voor de leden van den bond om mede te werken aan het vraagstuk „leerlingstelsel" onder inlichting van bevordering van opleiding in de ambachten in het algemeen?
 4. Aan sommige ambachtsscholen is het gebruikelijk zoogenaamde toehoorders voor enkele vakken toe te laten. Wat is daar voor en tegen, en zijn daarvoor afzonderlijke bepalingen noodig?
 5. Het komt op ambachtsscholen voor, dat kinderen van meer gegoeden die school bezoeken. Wat is er voor en wat tegen dat bezoeken te zeggen?
 6. Wat is er voor, wat tegen om pogingen in het werk te stellen een vereeniging van oud-leerlingen van ambachtsscholen in 't leven te roepen?
 7. Is een algemeen pensioenfonds voor het onderwijzend personeel aan ambachtsscholen gewenscht. Zoo ja, hoe en langs welken weg kan dat het beste geschieden?
- De eerstvolgende vergadering zal worden gehouden te Amsterdam.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 19 September 1900.

In deze vergadering deed een der leden enkele mededeelingen omtrent een nieuwe wijze van kolonbesparing, waarbij de compound en triple-expansiemachine weer werden teruggebracht tot een machine werkende met hoogen druk. Bij deze machine is een condensor geplaatst met circulatie en voedingpomp, maar geen luchtpomp aanwezig, en wordt het voedingwater op eene temperatuur van 115 à 116 graden C. naar den ketel gepompt.

Verder werd de wenschelijkheid besproken om voor het *Technisch Weekblad* een reglement te bezitten, en de commissie voor het orgaan opgedragen een ontwerp-reglement samen te stellen.

Ook werd besloten bij het hoofdbestuur een voorstel te doen, om de bijdragen van heeren donateurs aan de hoofdkas te verminderen.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

De 8ste algemeene vergadering van deze maatschappij werd Woensdag 26 September gehouden in het Gebouw voor Kunsten en Wetenschappen te Utrecht; zij was voorbereid door het Bestuur der Utrechtsche afdeeling, die bij deze gelegenheid haar 25 jarig bestaan vierde.

De voorzitter dezer afdeeling, de heer I. H. J. van Lunteren, herdaacht daarom vóór de opening der vergadering dit jubileum. Ieder lid ontving een boekje, waarin de geschiedenis der Utrechtsche afdeeling zoo zaaikrijk mogelijk wordt geschetst. Natuurlijk werd de 25-jarige ook door den voorzitter der maatschappij, den heer A. Salm G. Bzn., in diens openingrede gecompimenteerd. Hij noemde de afdeeling een trouw en aanhankelijk kind der maatschappij en hooft haar namens de maatschappij een lauwerkrans aan.

Aan de mededeelingen ontleenen wij, dat het aantal leden der maatschappij is toegenomen, terwijl geen verliezen zijn te betreuren. De maatschappij, welke op het architectencongres te Parijs door den voorzitter, den secretaris en een bestuurslid werd vertegenwoordigd, heeft aldaar verschillende connecties aangeknoopt. In October a. s. zal in het Bouwkundig Tijdschrift een studie van den heer J. A. Mulock Houwer verschijnen, getiteld: „Oud-Deventer", waarin talrijke gravures de beschrijving der oude architectuur van Deventer zullen verduidelijken.

In de commissie voor stemopneming voor de verkiezing van de bestuursleden in Mei 1901 werden vervolgens benoemd de heeren: Van Lunteren, J. H. Leliman en Hanraath.

Hierop volgde bespreking van een voorstel tot wijziging van eenige artikelen der wet, overgenomen door het bestuur der maatschappij. De voorgestelde wijzigingen, welke de artikelen 2, 9, 14, 25, 27, 36 en 42 betreffen, werden alle goedgekeurd, die van art. 27 met kleine redactiewijziging.

Vervolgens de vergadering sluitende, vestigde de voorzitter met voldoening de aandacht op het feit, dat vele leden der Maatschappij te Parijs, naar hij zeide, glansrijk voor den dag gekomen waren. Hij roemde daarbij bijzonder den heer A. le Comte uit Delft, die onder applaus tot eerlid der Maatschappij benoemd werd.

Na afloop van de vergadering was er gelegenheid om het Museum Kunstliefs, in „het Gebouw" gerechtigd, te bezichtigen.

In den namiddag werd een bezoek gebracht aan de bijna voltooide Studenten-sociëteit, aan het aartsbischoppelijk museum, de metropolitaan-kerk St. Catharina, het Wilhelminapark en het Hoogeland met het Stedelijk Museum. Een gemeenschappelijke maaltijd in den Huize Stapelkamp besloot de vergadering.

In de vergaderzaal waren eenige bouwkundige teekeningen van Van Lunteren, W. de Jong, Krap, Kuyder (allen Utrecht) en Wentink (Schalkwijk) tentoongesteld, terwijl de platenbakkerij „Holland" en de firma Löhner Hersch (in gebrand glas), beide te Utrecht, eenige stalen van hun werk hadden geëxposeerd.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1112e Vergadering van Woensdag 26 Sept. 1900.

Na opening der vergadering door den Vice Voorzitter, den heer C. W. Nijhoff, en lezing der notulen, werd kennis gegeven van ingekomen stukken waaronder een schrijven van het Gemeentebestuur, verzoekende een nieuw lid aan te wijzen voor de deskundige commissie, welke rapport uitbrengt over de ontwerpen bestemd voor bebouwing van gemeenteterreinen, en zulke ter vervanging van den heer H. P. Berlage die als zoodanig aftraadt en niet herkiesbaar is. Hierna hield de heer J. van den Bosch een voordracht over decoratieve kunst en wel meer speciaal over de versiering van wanden, plafonds en meubelen. De heer Van den Bosch wees erop hoe in 't algemeen de binnenhuizen verkooft en bedorven zijn geworden. Wanneer een woning geroofd is, wat den ruw-bouw betreft, wordt gewoonlijk de versiering van wanden aan een behanger overgelaten en worden de meubels veelal aan een onbekwaam meubelmaker opgedragen in plaats zich van een samenwerking van architect en decorateur te bewerken. De spreker wees erop hoe in 't bijzonder de vlakversiering toegepast dient te worden op dit wel meer dan schilderijen, daar deze laatste toch met het begrip waarheid breken, daar zij op de muren, welke zij bedekken, een valsche diepte geven.

Spreker wenscht schilderijen in musea te zien en vlakversieringen in het binnenhuis. Spreker wakte ten slotte op tot algemeene samenwerking om het mooie en goede tot stand te brengen en hierdoor den kunstzin van het volk te ontwikkelen en te maken dat kunst voor allen gemeenschap wordt. Na eenig debat werd den spreker hartelijk dank gebracht voor zijn belangrijke voordracht.

Hierna wordt overgegaan tot ballotage van nieuwe leden, die allen als zoodanig werden aangenomen. Na verkoop van eenige oude plaatwerken en tijdschriften wordt de vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

T-GRAVENHAGE. Naar men vernoot, zijn al de nog niet bebouwde terreinen van de Bouwmaatschappij „Duinauwe", tusschen den Nieuwen Badweg, den Parkweg en in de oasmiddelijke nabijheid van het Karhaus en van het station der electriciteit lijn Rotterdam—Scheveningen gelegen, verkocht aan een Rotterdam-

sche combinatie, waarvan aan het hoofd staat de heer P. J. Opstel, bouwkundige, thans alhier woonachtig.

— Op de Rijksbegroting voor het volgende jaar worden onderstaande subsideën voor het onderhoud en de instandhouding van historische gedenkteekenen en van gebouwen, die oudheidkundige of kunstwaarde hebben voorgesteld, als: voor de kerk te Aalten de 4e van 5 termijnen; voor die te Arnhem de 8e van de 9 termijnen der loopende serie; voor de restauratie van de kerk en de geschilderde glazen te Gouda de 4e van 10 termijnen, welke termijn ditmaal f 1500 hooger gesteld is. De termijn voor de Groote Kerk te Haarlem is de laatste van de loopende serie, die voor de kerk te Hattem de voorlaatste.

De termijn voor de Hogelandsche kerk te Leiden uitgetrokken, is de voorlaatste; die voor de St. Servaaskerk te Maastricht de laatste der loopende serie; die voor O. L. Vrouwekerk aldaar de 3e van 7 termijnen; het bedrag voor den toren van Rhens uitgetrokken, strekt tot geheele afdoening der ondersteuning, toegesegd tot herstelling van de schade door hemelvuur veroorzaakt. Ten einde de begroting niet te bezwaren, is de beslissing der ten vorigen jare geopperde vraag om de herstelling uit te strekken ook tot het overige gedeelte van dit schoone monument voorloopig aangehouden; voor de reparatie der geschilderde glazen te De Rijp en voor het stadhuis te Sluis zijn thans de laatste termijnen der loopende series uitgetrokken.

De N. H. kerk te Wilsom bij Kampen is een klein gebouw, dat om zijn hooge oudheid — het is voor een groot gedeelte antiequer aan de 11e eeuw — zeer merkwaardig als specimen der vroegere architectuur in ons land, en verdient behouden te worden; thans wordt te dezer zake een nader subsidie uitgetrokken. Het subsidie voor de kerk te Zutphen is de tweede van de thans loopende serie van 10 termijnen. Voor de kerken te Moersum en te Rolduc en voor den toren te Brielle worden thans geen subsideën meer gevraagd.

— Op de begroting van Binnenlandsche Zaken zijn gelden aangevraagd voor de herstelling van eenige lokalen van het Prinsenhof te Delft, onlangs door de gemeente ter beschikking der Regeering gesteld en voor de herstelling van den kloosterkerk van St. Marie te Utrecht (11e eeuw), waarvan thans een onmogelijke, in lateren tijd daarop geplaatste verdieping kan worden gemoveerd.

Eveneens wordt geld gevraagd voor de N. H. kerk te Rheden, die volgens een aan de zuidzijde nog aanwezigen gedenksteen uit het jaar 1105 dagteekent, terwijl de toren uit de 11e eeuw stamt.

— De fabriek „Rozenburg" alhier opent half November een magazijn op de Place de l'Opéra, te Parijs.

— B. en W. hebben gunstig praedicties uitgebracht op het verzoek van de „Vereeniging voor Fabrieks- en Handwerkambacht", om f 1000 subsidie voor haar tentoonstelling van ambacht- en teeksonderwijs voor werklieden in Nederland.

AMSTERDAM. Het Damrak schijnt allengs een geheele gedaante-omwisseling te ondergaan. Reeds verschillende huizen zijn geheel vernieuwd en wij vernemen, dat wederom een zestal percelen zijn aangekocht om ze door nieuwe gebouwen te vervangen; een ander wordt in verband gebracht met de stichting der nieuwe Beurs. De winkel van Amerikaansche orgels zal met 2 aangrenzende percelen gesloopt en tot een groot magazijn verbouwd worden; de percelen No. 77, 78 en 79 zijn voor f 240,000 aangekocht voor de Algemeene Nij. van Levensverzekering en zullen ook verbouwd worden tot één groot pand.

— De boekhandelaar R. W. P. de Vries in de Warmoesstraat zal Donderdag 4 October en twee volgende avonden veiling houden van de werken, nagelaten door den heer A. N. Godefroy, architect te Amsterdam.

Deze fraaie bibliotheek omvat voornamelijk werken over architectuur, waarbij kostbare en zeldzame boeken; over kunstgeschiedenis waarbij vele pracht- en plantwerken. Voorts vaderlandsche geschiedenis; historie en plaatsbeschrijving van Amsterdam; literatuur, muziek, historieprenten en portretten, gravures, instrumenten enz. Bijzonder belangrijk is nog de atlas van Amsterdam, waarbij geheele reeksen met afbeeldingen van kerken, gestichten, enz.

Kijkdagen zijn Dinsdag en Woensdag 2 en 3 October.

— De Vereeniging van Nederl. Steenfabrikanten zal een adres zenden aan de Tweede Kamer om intemmening te betuigen met het adres van Mr. P. J. G. van Diggelen te Zwolle betreffende de wenschelijkheid tot afsluiting en gedeeltelijk drooglegging der Zolderzee.

— Men schrijft uit Amsterdam in het *Utrechtch. Dagblad*: Ik vrees dat er over een halve eeuw niet veel meer over zal zijn van het oude Amsterdam, zooals schilders niet alleen, maar vreemdelingen en stadgenoot, die op karakter prijs stellen, het waardeerden. Stuk voor stuk verdwijnt. Onde gebouwen worden gesloopt en maken plaats voor nieuwe, soms mooie, meestal zoo-zoo of leelijk, steeds niet-passende in de zevende-eeuwse omgeving. Grachten worden gedempt en in plaats daarvan worden „boulevards" aangelegd, natuurlijk met de breedte-afmeting van de voormalige grachten, waarvoor de huizen aan den kant niet zijn berekend, en met pieterige praukeompjes en desolate, stoffige en met papieren en vuilnis woest bekladderde steenvlakten.

Het gerucht gaat, dat oerlang weer een van onze mooiste grachten, de Reguliersgracht met haar typische kijkjes en hooge bruggen zal worden gedempt. De Vijzelstraat en de Utrechtsestraat kunnen het verkeer niet meer op.

Verkeer en hygiëne schijnen tot dit vandalisme te drijven. De hygiëne schijnt meer te zijn gebaat met het eeuwigdurende stofgevaar van de gedempte quasi-boulevards, gelijk de Nieuwezijds Voorburgwal, dan met de intermitterende grachtmiasmen. En het verkeer eischt dringend zulke ruimten als die ellendige, uit haar verband gerukte straat, waardoor men vaak een kanon zou kunnen afschieten zonder ander gevaar dan voor de ruiten van de huizen.

ROTTERDAM. Het koninklijk Instituut van Ingenieurs houdt Zaterdag 6 October des voormiddags te 10 uren zijne vergadering in de Diergaarde alhier. Na het doen van mededeelingen en voorstellen, worden voordrachten gehouden, als door het raadslid G. J. de Jong over de havenwerken van Rotterdam; door het raadslid F. W. Hudig over de Holland-Amerika lijn; door het lid M. Sisingh over de stedelijke watergasfabriek en door het lid N. C. Vogel over de stedelijke drinkwaterleiding.

Door de zorgen van een regeling- en feestcommissie zijn de volgende schikkingen getroffen tot verangename van deze bijeenkomst.

12 1/2 uur. Dejeuner aan boord der „Statendam“, aangeboden door de Holland-Amerika lijn, na afloop waarvan dit stoomschip bezichtigd zal worden.

2 uur. Bezichtiging der Havenwerken of bezoek aan de stedelijke watergasfabriek en de drinkwaterleiding.

6 uur. Gemeenschappelijke maaltijd in het Hoofdgebouw der Diergaarde.

's-HERTOGENDIJK. In een buitengewone algemeene vergadering, gehouden door de vereniging van bureau-ambtenaren van den Rijkswaterstaat, werden in de plaats van de bestuursleden, die aan de beurt van aftreden waren, gekozen de heeren A. J. van den Berg, voorzitter; H. G. Th. Kiehl, onder-voorzitter; J. J. Thoolen, secretaris; J. P. L. Stroebe, penningmeester; J. G. Noeter, plaatsvervangend lid. Een adres aan de Tweede Kamer eor Staten-Generaal is vastgesteld, waarbij op verbetering van positie wordt aangedrongen.

HEEREN. In het nabij gelegen Lierop stond vóór eenige jaren een barst van ongeveer 33 c.M. in de torenklok, die van het jaar 1509 dagteekent en in den omtrek bekend stond om haar weildend en zwaar geluid.

Na vele jaren buiten gebruik geweest te zijn, is deze klok thans hersteld door den Belgischen werktuigkundige C. L. Teirlinck, en wel zoodanig, dat zij haar vroegeren volen klank weer geheel heeft teruggekregen. Deze bewerking, welke reeds in verschillende landen op 400 klokken is toegepast, geschiedt volgens een eigen vinding van den heer Teirlinck. In ons land worden door hem o. a. klokken hersteld te Aardenburg, Geldrop, Oudenbosch, Schiedam, Wanrooy, Oud-Zevenaar, enz.

EDAM. Op de alphabetische voordracht voor de betrekking van directeur der gemeentelijke gasfabriek alhier, zijn de heeren D. Olthuis te Hoorn, S. Rijken te Hilversum en P. D. Spruijt te Maarsse geplaatst.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned-Indië is geplaatst in de residentie Rembang, de opzichter 3e kl. J. B. Teuret;

MOZAÏEK DE BRIARE, in meer dan duizend verschillende kleuren

wordt in kleine, glanzende steentjes van een 1 c.M. en kleiner gegoten, en evenals Italiaansche Lava-mozatek, in duizenden verschillende kleuren geleverd voor muurdecoratie, maar ook voor vloeren, die veel harder zijn dan natuurlijke steen en alle gebrande mozaïeksteen of tegels, terwijl de prijzen aanmerkelijk lager en de kleuren veel mooier zijn dan deze.

De copoles aan de WANDELPIER te SCHEVENINGEN zijn met Mozaïek de Briare bedekt. Ornamenten en Inscriptions Gebouw HELIOS, Spui, Amsterdam. Bij aanvraag gelieve men de maten liefst met schetsen te zenden aan

THEOD. FERD. BIERHORST, Haarlem.

Verschenen:

Iets over ONTWERPEN IN ARCHITECTUUR.

Prijs f 5.—.

Verkrijgbaar bij den schrijver

J. H. DE GROOT,
Boeboom-Toussaintstraat 28,
AMSTERDAM.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zou concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

toegevoegd aan den chef der irrigatie-afdeeling Brantas met Kasri als standplaats, de opzichter 3e kl. W. P. Bloem; benoemd tot ingenieur 3e kl. de aspirant-ingenieur Th. van der Kaaden;

bepaald dat de opzichter 1e kl. W. J. van de Graaff in de residentie Preanger-regentschappen geplaatst blijft;

overgeplaatst naar het gouvernement Sumatra's Westkust, de opzichter 1e kl. J. K. C. Fehr;

verleend een jaar verlof aan den opzichter 2e kl. J. Brouwer.

— Bij de exploitatie der staatspoorwegen op Java zijn: benoemd tot aspirant-ingenieur, C. A. E. van Leeuwen, thans ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken; tot opzichter 2e kl., de opzichter 3e kl. A. B. C. Kolmus; tot opzichter 3e kl., de tijdelijke opzichter 3e kl. bij den aanleg van staatspoorwegen, J. B. Tanret en de tijdelijke opzichter bij den waterstaat W. P. Bloem.

— Bij ministerieele beschikking is met ingang van 1 October 1900, benoemd tot aspirant-ingenieur der telegraphie A. A. Oosting, civiel-ingenieur te Assen.

— Bij ministerieele beschikking zijn, met ingang van 1 October 1900, benoemd tot aspirant-opzichter der telegraphie J. Raaker te Groningen, G. de Noo te 's Grevelduin-Capelle, J. A. Roborgh te Vught, J. E. de Vries te Zwolle, J. van Hamburg te 's-Gravenhage en F. W. Horsting te Nijmegen.

— De heer J. H. Bosch, stationschef te Amersfoort is, onder intrekking zijner benoeming tot chef van den tramdienst Nijkerk-Edo, benoemd tot inspecteur bij de Nederland-che Centraal Spoorweg-maatschappij.

— De Gemeenteraad te Groningen stelde in handen van B. en W. het adres van den heer R. Keijnders 84., houdende verzoek hem met ingang van den 1n April 1901 eervol ontslag te verleenen uit de betrekking van ingenieur der stadavenen en van dien dag af hem pensioen toe te kennen.

— Te Doventer werd in de zitting van Maandag jl benoemd tot gemeentebouwmeester de heer W. F. D. Schaap, adjunct-directeur der gemeentewerken te Arnhem.

— Tot schrijver-teekenaar bij het hoogheemradschap Delfland is benoemd de heer A. W. de Bode, opzichter te Zwolle.

— De heer R. de Kat, vroeger uit Delft, laatstelijk ingenieur bij de goedmijnen in Transvaal, is benoemd tot adjunct-ingenieur bij de Staatspoorwegen te Utrecht.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING,
MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

2 Bouwk. teek., 20 en 21 j., ongeh., f 70 en f 70.

2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± f 65 en ± f 115.

4 Opz.-teek., 22, 24 en 25 j., ongeh., 31 j. en geh., f 60, f 75, f 80 en f 100.

2 Werktuig. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± f 50, en f 60.

1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., f 75.

1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., f 90 à f 100.

1 Mont. van landb. werkt., 30 j., geh., minst. f 90.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

V.

Pisa.

Pisa doet aan Enkhuizen denken. Aan de Arno zoo- wel als aan de Zuiderzee vindt men een stad van aanzienlijken omvang, vroeger door zeevaart bloeiende, vermaard door de heldhaftigheid harer inwoners, doch nu tot onbeduidendheid gedaald, en alleen bezocht om de gedenkteekenen van het verledene. Slechts de spoor- weg geeft beiden nog een station met druk verkeer; de bewoners der Toskaansche stad hebben daar al even weinig voordeel van als die der Noord-Hollandsche. De twee steden hebben alleen in het midden nog een aaneengesloten bebouwing; de buitenwijken zijn slechts tuinen, aangelegd ter plaatse waar vroeger hui- zen stonden. Te Enkhuizen zoowel als te Pisa is de hoofdkerk op een afgelegen plek in het noordwesten gebouwd.

Maar bij zooveel overeenkomst is er toch nog weer verschil. Men bemerkt dit aanstonds als men zich op weg begeeft om de gedenkteekenen, die op de Piazza del Duomo bijeenstaan, te gaan bezien. De hemel van Italië is blauwer dan die van Holland. Het rood en bruin van den gebakken steen maakt een gansch an- deren indruk dan het wit en grijs van marmer en pleis- terwerk.

Op de Piazza Vittorio Emanuele bevinden zich ver- schiedene hotels en koffiehuisen, die door de nabijheid van het spoorwegstation voor den reiziger, die slechts korten tijd te Pisa denkt te vertoeven, zeer geschikt zijn gelegen. Van dit plein loopen twee straten noord- waarts.

Wij volgen de Via Vittorio Emanuele. Vlak bij het

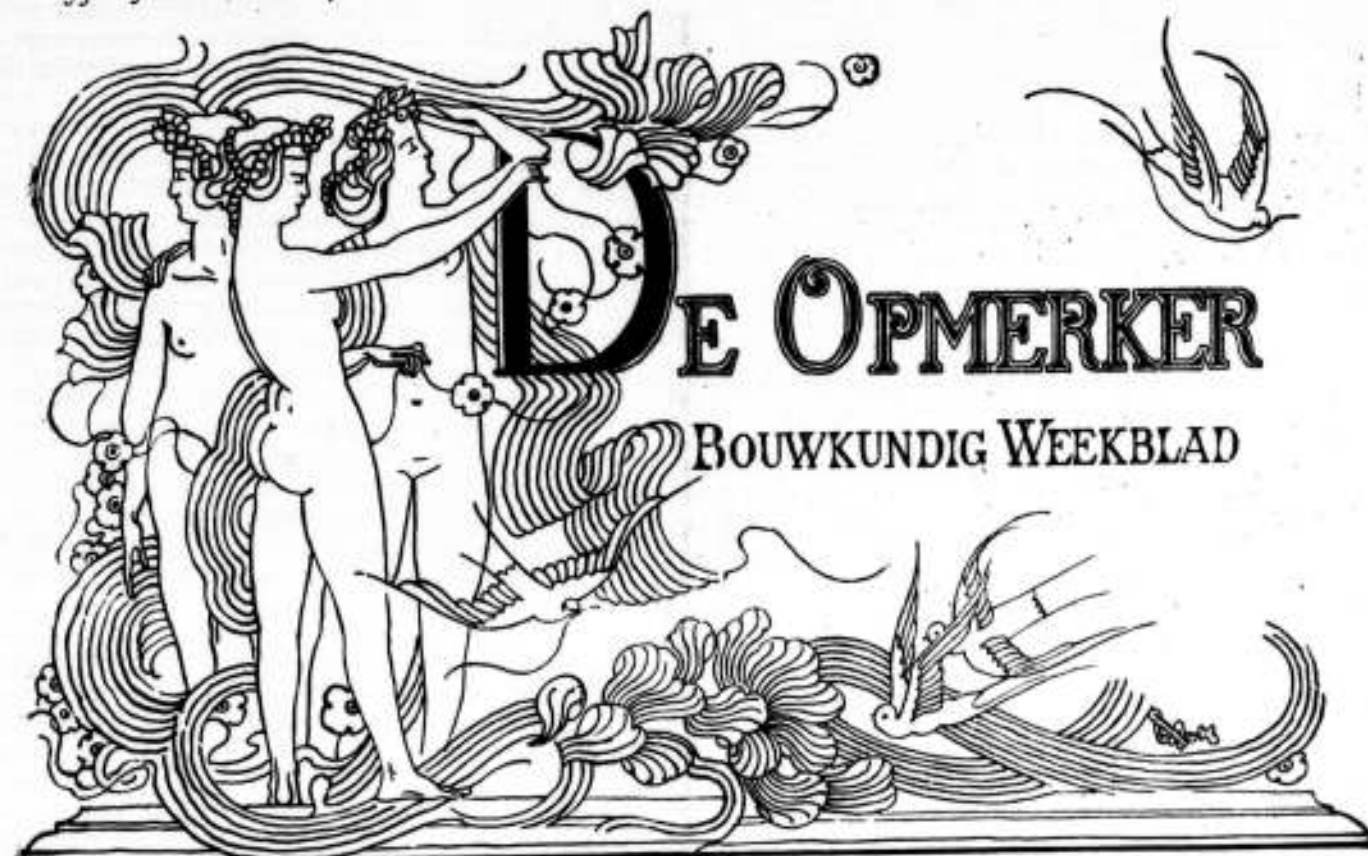
plein treffen wij de kleine kerk San Domenico aan, die als bouwwerk niet merkwaardig is, doch om een der zeldzame altaarstukken van Benozzo Gozzoli wel een bezoek verdient. De schilder heeft hier de kruis- ging voorgesteld. De achtergrond wordt gevormd door een uitvoerig behandeld landschap. Op den voorgrond zijn talrijke personen aangebracht, die blijkbaar por- tretten moeten wezen. Het belang van de schilderi- j schuilt voornamelijk in dit bijwerk.

Aan het einde der straat, waar de brug over de Arno begint, liggen de Loggie dei Banchi, door Buontalen- ti in 1605 gebouwd. Deze hal, met vertrekken daarbo- ven, is een fraai voorbeeld van dien eigenaardigen Re- naissance-stijl, welke aan den Baroktijd voorafging. De vormen zijn breed en kloek, de klassieke voorbeel- den werden gevolgd, en van de grilligheid van later bespeurt men nog slechts weinig.

Op de brug heeft men een fraai gezicht. De kaden van de Arno, met borstweringen voorzien, strekken zich naar beide zijden uit, en onwillekeurig denkt men aan den Amstel te Amsterdam. Maar geen enkele boom geeft afwisseling door zijn groen; fel blakert de zon op de witte huizen. Traag gaat het gele rivierwater zeewaarts.

Als men de brug over is, krijgt de stad een ander karakter. De Via del Borgo toch heeft aan beide zij- den de galerijen, die een der eigenaardigheden van Italië zijn. Hier trekt de kerk San Michele de aan- dacht. Zij schijnt uit de elfde eeuw afkomstig, en is een basiliek, wier beuken door antieke zuilen geschei- den worden. Onder het koor bevindt zich een krocht, die met haar korte zuilen en ruw behakte kapiteelen vermoedelijk in den tijd der Longobarden werd ge- bouwd.

De gevel dezer kerk, geheel met afwisselend licht en donker gekleurd marmer bekleed, is bijzonder

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder- lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

merkwaardig. Het benedendeel, geheel vlak en van drie rondboog-portalen voorzien, schijnt uit de elfde eeuw afkomstig. Het bovendeel echter, met arcades, die in drie verdiepingen op elkander volgen en die zich naar de schuine der daken richten, is vermoedelijk uit de 12e eeuw. De gevel werd gerestaureerd, wat zeer te betreuren valt. Pisa maakt in zooverre een uitzondering op de andere Italiaansche steden, als het een vruchtbaar arbeidsveld voor restaurators gebleken is. De vele Engelschen, die hier des winters genezing van borstkwalen komen zoeken, hebben de restauratie-maatschappij naar het zuiden doen overslaan.

Door de Via del Monte komen wij nu op de Piazza dei Cavalieri. Dit plein ontleent zijn naam aan de ridderorde van Santo Stefano, die door Cosimo de' Medici werd gesticht. Het marmeren beeld van den stichter der orde, door Giovanni da Bologna, staat op het plein. De hertog is in volle wapenrusting voorgesteld.

De Chiesa dei Cavalieri aan Santo Stefano gewijd, werd van 1565—1596 gebouwd. De kerk bestaat uit één beuk met zijkapellen.

Het interieur maakt een rijken indruk door de reusachtige schilderijen van de zoldering. Ze zijn door 17e eeuwse meesters gemaakt, en hebben een bijzonder decoratief karakter.

De Piazza dei Cavalieri dankt haar faam aan den „hongertoren“, waarin Ugolino della Gherardesca met zijn kinderen en zijn neven den dood vond. Dante heeft deze gebeurtenis in de 33e zang van zijn *Inferno* herdacht. Van den toren echter is niets meer te zien. Slechts wijst men u een deur, die daarheen zou geleid hebben.

Op het plein komt een straat uit, die naar de kerk San Frediano leidt. Zij is een basiliek uit de elfde eeuw, wier gevel met arcaden versierd werd. Deze arcaden vormen echter geen galerijen, zooals bij vele andere kerken te Pisa, doch nissen. Een eigenaardigheid van den gevel zijn ruitvormige verdiepingen, met inlegwerk van verschillend gekleurd marmer gevuld. De afwisseling van kleur in de verschillende lagen ontbreekt hier evenwel.

Het groote paleis, waarin de hogeschool gevestigd is, ligt wat verder dan de kerk, in dezelfde straat. De stijl is die van het laatst der 15e eeuw; de binnenplaats wordt door een galerij, die op Ionische zuilen rust, omgeven. Het geheel herinnert aan de Florentijnsche werken van dien tijd.

Een zijstraat, de Via l'Arancio, leidt naar de tamelijk breede Via Santa Maria, die op de Piazza del Duomo uitkomt. Het plein heeft kolossale afmetingen en bestaat uit rechthoekige grasperken, die de gebouwen een eigenaardige omlijsting geven. De achtergrond wordt gevormd door de Monti Pisani. In het midden staat de kathedraal, links de doopkapel, rechts de vermaarde scheeve toren. Het Campo Santo schuilt achter deze gebouwen weg.

Klaagde Ruskin reeds, dat men de doopkapel, door haar te restaureren, bedorven had, nadat hij, doch te vergeefs, zijn stem verheef, werden ook de kerk en de toren duchtig onderhanden genomen. Wanneer iemand nog meenen mocht, dat gebouwen, op deze wijze behandeld, aan kunstwaarde winnen, dan zal een bezoek aan Pisa hem tot andere gedachten brengen.

De westelijke gevel der kerk is te bekend, dan dat ik haar zou behoeven te beschrijven. Haar benedendeel heeft de nissen van San Frediano, terwijl boven de arcades van San Michele zijn aangebracht. Een verrassing waren mij de bronzen deuren, die in 1602 voltooid, reliëfs van Giovanni da Bologna vertoonen. De tafereelen zijn aan het Nieuwe Testament ontleend, en heb-

ben een zinnebeeldige beteekenis, die door Latijnsche opschriften wordt verduidelijkt. De Vlaamsche meester heeft den reliëfstijl goed volgehouden. Vooral de behandeling van het naakt is bewonderenswaardig.

Een bronzen deur uit de 12e eeuw bevindt zich in den oostelijken muur van het zuider transept. Ook hier zijn voorstellingen uit het Nieuwe Testament aangebracht, en het is wel interessant, die met de vorige te vergelijken. Het 12e eeuwse werk is natuurlijk vrij onbeholpen, doch het heeft iets naïefs, wat de andere deuren missen.

Bij deze deur, die de gewone toegang tot de kerk vormt, ziet men een gedenksteen, waarop in gouden letteren den lof van Cavaliere Bruno Scorszi wordt verkondigd, omdat hij de ziel van de restauraties is geweest, die de Pisaansche gebouwen ondergaan hebben. Was Ruskin reeds verontwaardigd, toen met het Baptisterium een tamelijk bescheiden begin werd gemaakt, hij zou woedend geweest zijn, had hij de gebouwen in hun geheel vernieuwen toestand kunnen zien. Kapitelen en ornamenten vooral, hebben het bij het restauratie-proces moeten ontgelden.

Eer wij binnengaan eerst een woord over het uitwendige der kerk. Vooral wordt de aandacht getrokken door den ovalen koepel boven het kruis, die wellicht Oudshoorn ertoe gebracht heeft, zijn Paleis voor Volksvlijt met een soortgelijk sieraad te bekronen. De koepel te Pisa is veel steiler dan die te Amsterdam, en heeft daarom een bevalliger silhouet. Maar de plaatsing is wat vreemd, en toont, dat de Romaansche bouwmeesters met zulk een koepel nog verlegen waren.

De ongelijke hoogte van hoofdbeuk en kruisbeuk maakte de oplossing niet gemakkelijker. Men heeft den trommel uit het lage kruisbeukdak doen beginnen en het dak van den hoofdbeuk daartegen aan laten loopen. Het is duidelijk, dat de kerk in verschillende tijdperken moet zijn gebouwd. De tijd ontbrak mij echter daarnaar een grondig onderzoek in te stellen; de handboeken gaven geen licht.

Wanneer men de kathedraal, van het zuidwesten bijvoorbeeld, beziet, dan trekt het de aandacht, hoeveel rijker de westelijke gevel behandeld is dan de overige gevels. Wel is hij constructief met de andere goed in overeenstemming, doch hij is toch als iets, dat op zich zelf staat, ontworpen en uitgevoerd. In het bijzonder de inlegwerken van verschillend gekleurd marmer geven aan den gevel met zijn vier booggalerijen een ongewonen rijkdom.

Bij het binnentreden wordt men getroffen door de heldere verlichting van het interieur, zoo afstekende bij de schemering, die de Romaansche kerken van het noorden kenmerkt. De aanleg is grootsch. Naast den hoofdbeuk zijn aan beide zijden twee zijbeuken gemaakt, met galerijen daarboven. Ook boven de zijbeuken van het transept zijn galerijen aangebracht. Antieke zuilen van graniet, met composiet kapitelen schragen de bovenmuren, die uit afwisselende lagen van zwart en wit marmer zijn opgetrokken.

De kerk is nimmer overwelfd geweest. In de 16e eeuw is het dak verbrand, en toen door een nieuw vervangen, waaraan een houten caisson-plafond werd verbonden. In de koornis heeft Cimabue in 1304 een mozaiek op gouden grond geplaatst. Christus, een ernstige figuur, staat daar tusschen Maria en Johannes de Dooper. Daarboven schilderde Domenico Ghirlandajo eenige fraaie engelen.

De kerk is rijk versierd. Daar de brand echter veel vernield heeft, zoo is het meeste, wat men thans ziet, uit de 17e en 18e eeuw afkomstig. Tegen een der kruispijlers hangt eene schilderij van Andrea del Sarto, de H. Agnes verbeeldend. Gelijk meestal, ziet men ook

hier weder de bekende trekken van 's meesters schoone echtgenoot. De schilderij heeft geleden, doch behoort onder de goede werken van Andrea. De Madonna van Pierino del Vaga, die hiertegenover hangt, herinnert aan de manier van Raffael.

De lamp, wier slingeren Galilei tot de ontdekking der slingerwetten aanleiding gaf, ziet men ook hier hangen. Afgescheiden van hare waarde als gedenkstuk bezit zij ook groote kunstwaarde. Vincenzo Possenti heeft haar in 1583 van brons gemaakt. Zij bestaat uit drie ringen, waarvan de bovenste en kleinste door vier rijkbewerkte consoles aan de beide andere, die onderling door kruisen verbonden zijn, is vastgemaakt. Vier prachtig gemodelleerde engeltjes ondersteunen den middensten ring. Iedere ring is door blakers omgeven; van iedere blaker hangt een vlak schaalteje aan drie kettinkjes af. In deze schaaltejes werden voorheen kleine olielampjes geplaatst.

Het koor is van een marmeren hoofdaltaar uit de 18e eeuw voorzien. Belangrijker dan dit werkstuk zijn de daarachter aanwezige koorbanken, die met verschillende hout- en metaalsoorten ingelegd, tot de beste voortbrengselen van Giuliano da Majano behooren.

Aan beide zijden eindigt het transept in een nis. De zuidelijke bevat het altaar van San Ranieri, den patroon der stad, en is met veelkleurig marmer, in den trant der 18e eeuw, versierd.

Tegenover de kathedraal verheft zich het Baptisterium, waar alle kinderen van Pisa gedoopt worden. Het gebouw is rond, en in den Romaanschen tijd begonnen. Boven doet zich echter de invloed der Gothiek reeds gelden. Het koepeldak is met lood bekleed, en eindigt in een gesloten lantaarn van zeer zonderlingen vorm, die door een beeldje van Johannes de Dooper wordt bekroond. Zooals ik reeds zeide, is ook dit gebouw gerestaureerd en wel zoo, dat het oude karakter verloren ging.

Toen ik de doopkapel binnenkwam, zat daar een vrouw met een allerliefst meisje en den peetvader en moeder te wachten, totdat de priester verschijnen zou, die de doop moest toedienen. Van het groote achtkante bekken, dat in het midden van het Baptisterium staat en met marmer overal is ingelegd, werd geen gebruik gemaakt. Een klein bekken, op den rand geplaatst, waarin uit een ketel lauw water werd geschonken, deed dienst om de kleine Maria Antonietta te doopen.

Naast de groote doopvont staat de vermaarde predikstoel van Niccolò Pisano. Omtrent het leven van dezen kunstenaar is niet veel anders bekend, dan dat hij omstreeks 1206 geboren werd en in 1280 nog leefde. De voorbeelden waarnaar hij werkte waren een antieke sarcophaag, met de sage van Hippolytos versierd en een vaas, waarop reliëfs, aan den eeredienst van Bacchos ontleend, zijn gebeiteld. Deze twee kunstwerken worden nog in het Campo Santo bewaard. Te Pisa waren in de twaalfde eeuw reeds vele bekwaame beeldhouwers werkzaam, die niet slechts in marmer, maar ook in brons arbeidden. Niccolò zal dus waarschijnlijk zijn opleiding aan hen te danken hebben gehad.

De predikstoel is het eerste werk van den meester. Hij wordt door zeven zuilen gedragen en de borstwering is met vijf reliëfs versierd, die de Boodschap aan Maria, Christus' geboorte, de H. Drie Koningen, Simeon in den Tempel, de Kruisiging en het Laatste Oordeel voorstellen. Het zijn in het bijzonder de drie eerste tafereelen, die van antieken invloed spreken. De beide laatste, die niet aan voorbeelden uit de oudheid konden worden ontleend, omdat de onderwerpen van geheel afwijkenden aard zijn, hebben een ander karakter. Waar het mogelijk was heeft Niccolò de figuren

der antieke reliëfs ongewijzigd in zijn werk overgenomen. Zoo werd de priester van Bacchos tot Simeon; Phaedra deed dienst als Maria, terwijl ook de andere figuren naar oude gevelgd werden. Met deze reliëfs is de Renaissance begonnen.

Tot de eigenaardigheden van het Baptisterium behoort zijn echo. De koster fluit eenige harmonisch op elkander volgende tonen. Het doorklinken doet een volledig accoord ontstaan.

Het meest bekende gedenkteekeken van Pisa is de scheeve toren, die aan de oostzijde der kathedraal omhoog rijst. Dat de helling opzettelijk gemaakt zou zijn, zooals wel eens beweerd wordt, geloof ik niet. Blijkbaar heeft het gebouw door verzakking zijn ongewonen stand gekregen. Want als men den toren beklimt ziet men waterafleidingen, die oorspronkelijk het water naar buiten moesten brengen, door de helling het tegenover gestelde doen. En dit kan toch door geen verstandig bouwmeester zoo gemaakt zijn.

Ruskin laakte de gelijkheid der zes rijen van booggalerijen, die den toren omgeven. En inderdaad is daardoor een hinderlijke eentonigheid ontstaan. Ook de vlakke afsluiting van boven is niet mooi.

Het aardigste zijn de ruitvormige marmer-mozaïeken in de benedenste nissen. Er liggen geen vloeren in den toren. Als men dus beneden staande omhoog ziet, dan is het alsof men in een grooten stoomschroon staat. Galilei heeft dan ook binnen in den toren zijn beroemde proeven genomen. Boven in den toren hangen zeven klokken, die tijdens mijn bezoek allen geluid werden, omdat een der kapittelheeren was gestorven. De tonen zijn die van een gamma. De klokken werden, blijkens hare opschriften, in het laatst der 13e eeuw gegoten.

Zonderling is het, dat men den toren niet alleen mag bestijgen. Toen ik mij dan ook aanmeldde, kwam er dadelijk iemand op mij af, die tegen betaling van 20 centesimi als tweeden man wilde medegaan.

Men heeft boven een prachtig uitzicht. Pisa ligt geheel in het groen. Noordelijk van de stad beginnen de blauwe bergen en aan de westzijde is de Middellandsche zee een schitterende streep aan den horizon.

(Wordt vervolgd.)

NIEUWE KUNST.

In de laatste (October) aflevering van het Duitsche tijdschrift *Decorative Kunst* worden eenige drijfwerken van F. Zwollo en eenig zilverwerk van Hoeker en Zoon, beide Amsterdamsche firma's, afgebeeld. Daarbij vindt men de volgende beschouwingen, die wij zoo goed mogelijk in de Nederlandsche taal hebben overgebracht.

„Stijl is eigenlijk ras. Menigeen noemt datgene, waarin hij stijl ziet, iets wat ras heeft. Overal, waar door gelukkige vermenging en afzondering een ras ontstond, dat voor beschaving vatbaar is, zullen zich ook vormen ontwikkelen, waarin men de eigenaardigheden van dat ras zich ziet weerspiegelen.

„Men kan dit verschijnsel waarnemen bij alle volken, die een afgesloten geheel vormen. Wij zien het in onzen tijd bij het merendeel der Germaansche stammen; het hangt nauw samen met hun eenheid en met de kracht die hen als volk bij elkander houdt.

„Bijzonder duidelijk toont zich dit in het vasthoudende Holland, waar zich in weinig tijd een bouwkunst en een toegepaste kunst ontwikkeld hebben, wier eigenaardigheid niet slechts berust op den invloed der overlevering, maar ook blijkt geeft, dat zij het gevolg is van een smaak die algemeen gehuldigd wordt.

„Het kenmerk van de vormen die toegepast worden

is, dat zij de samenstelling duidelijk laten zien. De wijze van werken regelt zich naar de eigenschappen der grondstoffen. In de versiering merkt men een zekere nuchterheid op; zij bestaat in den regel uit zeer eenvoudige meetkundige vormen, dikwijls ietwat stijf. De stevigheid is tot zwaarmoedigheid geworden, de omtrekken zijn zuiver en scherp. Hier en daar is de invloed der koloniën merkbaar."

"Deze eigenaardigheden zijn gunstig, waar het de bewerking van metalen geldt. En hierdoor verklaren wij ons, waarom juist de drijfwerken op de Nederlandsche afdeeling te Parijs zoo de aandacht trekken."

"Doch terwijl door deze eigenaardigheden in de bewerking der metalen de volmaaktheid bereikt wordt, hebben zij op de meubelmakarskunst een minder gunstigen invloed. De Nederlandsche meubelen zullen menigeneen niet zoo goed bevallen. Maar zij spreken van één zelfden geest, die het gehele volk bezielt. Hier is ontwikkeling mogelijk, omdat niemand op zich zelf staat, doch ieder zijn steentje wil aandragen."

Als Nederlanders kunnen wij fier zijn op zulk een oordeel over het werk der onzen. Alleen die „nuchterheid" en „stijfheid" zijn wat zwaar te verduwen. Ook dat ons eens zoo vrolijke ras nu tot „zwaarmoedigheid" verviel, is minder aangenaam om te hooren. De Duitser heeft echter den spijker goed op den kop getroffen.

OPSCHRIFTEN VAN KLOKKEN.

Men leest in Amsterdamsche bladen:

„De bengel voor de nieuwe beurs is gisteren de stad binnengehaald en voorloopig op het bouwterrein geplaatst om, als de klokken toren voltooid zal zijn, omhoog te gaan. De bengel weegt 1900 KG., is versierd met het Amsterdamsche wapen en draagt het opschrift: „Ik luid voor den handel van d'Amstellanden". In den rand staat buitendien gegrift: „Petit & Fritsen me fuderunt", wat zeggen wil „Petit & Fritsen (te Aarle Rixtel bij Helmond) hebben mij gegoten".

Wie dit fraaie opschrift bedacht heeft, staat er niet bij. Het gebruik om klokken sprekende te doen optreden, is reeds zeer oud, maar de vroegere zeggen wat anders dan de hedendaagsche. Had de beursklok (want een bengel van 3800 Amsterdamsche ponden is wel wat kras) gezegd: „Ik luid om de Amsterdamsche kooplieden ter beurs te roepen", dan was dit misschien wat prozaïsch geweest, maar in ieder geval duidelijk. Den „handel van d'Amstellanden" zullen slechts weinigen kennen. In het eigenlijke Amstelland toch, een waterschap, dat een deel van Noord-Holland en van Utrecht omvat, wordt alleen te Amsterdam handel van betekenis gedreven. De handel van Ouderkerk, van Amstelveen, van Mijdrecht, heeft niets te beduiden. Van een tweeden Amstelland werd tot dusver nog nimmer iets vernomen.

Indertijd hebben de bladen bericht, dat er voor de beurs te Amsterdam een mooie oude klok gevonden was. Het opschrift daarvan moet dan verwijderd zijn, en het nieuwe in de klok gegrift wezen. Maar dan kunnen Petit & Fritsen zich bezwaarlijk gieters noemen.

De opschriften der klokken worden hier te lande pas in de 14e eeuw algemeen. Tot in de 15e eeuw zijn zij haast zonder uitzondering in het Latijn gesteld; later begint de Nederlandsche taal haar rechten te doen gelden. Tot aan de Hervorming heeft iedere klok haar naam. Het opschrift vermeldt dien in den regel. Een voorbeeld is een opschrift op een klok te Westerland op Wieringen, dat aldus luidt: „Jhesus maria et elysabet is mijnen naam, mijnen dienst sy gode bequaem, den levenden en den dooden verwee ic ten dienst goe-

des, den haghel en quaet onweder verdrive ic; johan-nes godefridi me fecit anno domini mcccccx."

Deze formule, op verscheidene wijzen gevarieerd, blijft tot 1565 algemeen gebruikelijk. Maar ook andere komen voor. Zoo staat op de grootste klok van de Zui-derkerk te Enkhuizen de volgende waarschuwing aan het stadsbestuur: „Ick jhesus waerachtich seg u heren machtich ghi sult bliven eendrachtlich ende volgen de reden. Doe die dat soe sal u statwal staen in vreden". Geert van Wou voorzag de klok in 1523 van deze wijze les. Twintig jaar vroeger had hij op de groote klok der St. Bavokerk te Haarlem het volgende geplaatst: „Roelant die groot is mijn naam, tot goods dienst ben ic bequaem, ic luyde zomtijts ten brande of alst faem is van vijande."

Ook het bekende „Vivos voco, defunctos plango, fulgura frango, vox mea vox vitae, voco vos ad sacra, venite" is hier te lande tamelijk algemeen. Zelfs in 1595, dus lang na de invoering der Hervorming, plaatst Peter van den Ghein het nog op een klok te Monnikendam. Toch zal men toen die klok de eigenschap niet meer hebben toegekend, den bliksem te breken.

De geliefkoosde spreuk der gieters van het laatst der 16e en de eerste helft der 17e eeuw is: „Verbum Domini manet in aeternum", in het Nederlandsch: „Het woord des Heeren blijft in eeuwigheid". En ook de waarschuwing „Soo gij hoort des clocks geslagh, denckt aen uwen stervensdagh" is niet zeldzaam. Eindelijk vindt men in dien tijd nog het: „Soli Deo gloria" vaak aangebracht.

De gebroeders Hemony gebruikten in den regel Psalmverzen in het Latijn voor hunne opschriften. Zij goten dikwijls klokken in voorraad, en dan waren die verzen, meest aan Psalm 150 ontleend, zeer geschikt. In de 18e eeuw zijn de opschriften meestal verzen, die eigenlijk profrijmen genoemd zouden moeten worden.

Men treft bijna nimmer een oude klok aan, of zij draagt het jaartal harer vervaardiging en den naam van den gieter. Het is te hopen, dat men ook de „beurs-bengel" van een jaartal heeft voorzien.

IETS OVER ONTWERPEN IN ARCHITECTUUR. door

J. H. DE GROOT, Architect te Amsterdam.

Ons voorbelovende dit werk in een volgend nummer te bespreken, deelen wij hieronder het voorbericht van den schrijver mede. Dit luidt als volgt:

„Reeds lang was ik bezig met onderzoekingen over eenigen theoretischen grondslag bij het ontwerpen, toen mij een tekening van een Gothische kruisbloem in handen kwam, gebaseerd op de „quadratuur"; het was een afdruk uit: „Das Büchlein von der Fialen Gerechtigkeit von Mathias Noriczer, van het jaar 1486, herdrukt, Trier 1845. Fr. Lints'schen Buchhandlung." De werkwijze daarin, gevolgd naar destijds bestaande voorschriften, kwam mij zeer belangrijk voor, en een onderzoek van teekeningen van Renaissance-zuilen deed mij zien, dat die vermoedelijk daarbij toegepast was. Mijn methode volgend van niet alleen te constateeren, doch om zelf op te bouwen, deed mij in de door Noriczer aangegeven werkwijze meer en meer goeds zien.

„Verrassend was later voor mij de ontdekking, dat ook Friedrich Hoffstadt het belang van die bron had ingezien, in zijn werk Gothisches A. B. C. Buch, uitgegeven 1840, Frankfurt am Main door Siegmund Schmerber. Dat uitstekende werk deed mij zien, dat ik in die richting niet meer behoefde te zoeken. Doch des te ijveriger begon ik een en ander over de Renais-

sance na te sporen en ik vond toen „quadratuur" terug bij de Italiaansche meesters Alberti en Serlio.

„Men kan uit mijn ontwerpen en onderzoekingen zien, dat een kolom ook anders is op te bouwen dan door middel der overgeleverde moduulrekening. Wie het genoemde boek Hoffstadt opslaat zal zien, dat deze op dergelijke wijze Gothische vormen opbouwde en men moge dan tevens begrijpen, dat mijn onderzoek een meer algemeene strekking had dan het navolgen van uitsluitend Renaissance-vormen. Want men heeft klas-sieke details ontworpen op de manier zooals ik aangaf, of men heeft 't niet gedaan. Doch ook al ware dat laatste de juiste lezing, dan hebben mijn onderzoekingen, hoop ik, waarde voor onzen tijd en voor de toekomst. Wie ook dat niet inzien beschouwe mijn boek als een verzameling ontwerpen, waarvan de maker zoo nauw-keurig mogelijk aangaf, hoe de vormen ontstonden.

„Verder moet ik zeggen, dat dit boek geen afgerond geheel is, doch te beschouwen is als een aanvulling der onderzoekingen van 't genoemde boek van Hoffstadt en verder van: Viollet le Duc: „Entretiens sur l'archi-tecture" Paris 1863 en van August Thiersch: „Die Pro-portionen in der Architectur" in „Handbuch der Archi-tectur", Verlag Arnold Bergsträsser, Darmstadt 1893.

„Men raadplege dus tevens genoemde werken.

„Ik weet, dat de door mij geleverde stof nog kan wor-den uitgebreid. Ik had ook meer voorbeelden kunnen geven, doch wat gegeven is, heeft niet de strekking om veel te leveren, doch om te doen zien, dat zelfstandig ontwerpen mogelijk is naast de eenigszins doode overlevering. Ik bedoel niet daarmee, dat men werk uit vroeger dagen ter zijde zette, doch dat men zoo min mogelijk afhankelijk blijve van al te bindende voor-schriften als bijv. een bepaalde zuilhoogte met betrek-king tot de ondermiddellijn. Dergelijke voorschriften zijn op zich zelf wel goed, doch het vasthouden eraan is hinderlijk voor zelf denken en toepassing voor ver-schillend doel.

„Ik predik daarmee nog geen totale vrijheid of los-bandigheid, zooals moge blijken uit mijn voorbeelden. Alleen voel ik mij genoopt te waarschuwen tegen 't te veel bindend maken van mijn voorschriften, want er ligt zooveel nog buiten dit bestek.

„Het doel van onderzoekingen zooals in dit boek is om het gevoel te voldoen, doch steeds raadplege men dan ook dat gevoel en dringe daaraan nooit iets op; want het gevoel heeft meestal nog redenen, die het verstand niet begrijpt."

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST. AFDEELING LEIDEN.

De 36ste vergadering werd in het Nutsgebouw gehouden, door 29 leden en 8 introducees bezocht, en voorsafgegaan door een kunst-beoachting van het plaatwerk „Kunst en Industrie".

De Voorzitter, de heer C. R. v. Ruyven, opende deze eerste vergadering in het winterseizoen, en sprak den wensch uit, dat de ondervinding, door de leden in de zomermaanden opgedaan, moge dienstbaar gemaakt worden aan den bloei der Vereeniging. De heeren L. P. v. d. Drift en P. J. Porquin werden als nieuwe leden verwelkomd en de notulen ongewijzigd goedgekeurd.

Alanu was het woord aan den heer Y. Haag, lid der firma „Haag en v. Koolbergen", fabrikanten van het nog jeugdig materi-aal „magneet" en „magneet-cement". Op verzoek van het be-stuur had spreker zich bereid verklaard omtrent deze delfstof eenige eenvoudige mededeelingen te doen. „Magneet" wordt hoofd-zakelijk gedolven in Griekenland, Silezië, beneden-Oostenrijk en thans ook hier en daar in Macedonië, terwijl ook uit Rusland berichten over magnesiitlagen voorkomen. De Grieksche magneet werd door spreker het eerst genoemd, omdat deze het zuiverste is en een helder witte kleur heeft.

De overige magnesiitsoorten zijn door haar meer of minder ijzer-en kalkgehalte van minder goede kwaliteit en dan ook grau of voll-bruin van kleur. De Grieksche magneet wordt, na tot op een zekere temperatuur gebrand te zijn, met verschillende ingrediënten vermengd en onder diverse benamingen als papyrolith, xyolith, asbolith in den handel gebracht. De hoofzaak echter is deze, dat

de magneet door vermenging met houtmeel en bijvoeging van chlormagnesium zich op werkelijk ongekende wijze verhardt. Toch houdt dit materiaal in dien verhardten toestand de goede eigen-schappen van hout, laat zich als zoodanig bewerken, zagen, boren, spijkeren en schroeven; het wordt vervaardigd in platen van ver-schillende dikte en onder hydraulischen druk van 150 atm. tot tegels voor parketvloeren geperst, voor lambriseringen, trappen, binnenmuren, dakbedekkingen, enz., enz. Doch ook wordt er van ver-vaardigd kunstmarmer, kunstgraniet, papyristisch voor vloeren, enz.

Nog zij vermeld, dat magneet vermengd met asbest een uit-stekende bekleding is voor stoomketels en pijpen, kortom voor al die voorwerpen, welke de ontwikkelde warmte in zich moeten behouden.

Op onderhoudende wijze deelde de heer Haag ook mede, met welke moeilijkheden hij te kampen had gehad met den invoer van zijn materiaal in het buitenland.

Ten slotte berichtte spreker nog, dat de firma thans magnesiit-cement vervaardigt, hetwelk bewezen heeft uitstekend geschikt te zijn voor waterkeringen, waterdooftaak, overstroming in mijnen, enz. Zelfs een zootmijn werd door dit materiaal van een wissel ondergang gered.

De spreker werd door den Voorzitter dank gebracht voor zijne onderhoudende lezing.

VEREENIGING TOT BEVORDERING VAN BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering op Zaterdag 29 September 1900.

De heer J. N. Kruijsing, vice-voorzitter, opent de vergadering met de mededeeling, dat de heer L. M. Moolenaar als voorzitter der Vereeniging bedankt heeft. Met leedwezen was dit besluit door het bestuur vernomen. De pogingen, aangewend om zoo'n verdienstelijk man als leider der vergaderingen te behouden, hadden helaas geen resultaat. Redenen, buiten de Vereeniging staande, hadden den heer Moolenaar genoopt niet langer als voorzitter te fungeeren, hoewel hij als lid zijne krachten zou blijven wijden aan den bloei der Vereeniging. De vice-voorzitter merkt verder op, dat hij de leden steeds in dankbare herinnering zal blijven het vele goede, door den heer Moolenaar voor de Vereeniging gedaan.

De verkiezing van een nieuwen voorzitter wordt uitgesteld tot de volgende vergadering, waarop meer verkiezingen zullen plaats vinden. De heer P. Ploegh, opzichter bij de gemeentewerken, wordt als lid der Vereeniging met algemeene stemmen aange-nomen.

Met het oog op de geringe opkomst stelt de voorzitter voor de verkiezing van juryleden voor de uitgezochten prijzen in de volgende bijeenkomst te doen plaats hebben. Daar de antwoorden reeds vóór den 1n November a. s. moeten inkomen, stelt de heer Van Elmpot voor, dadelijk tot de benoeming over te gaan, dat aangenomen wordt.

Voor de 5 verschillende rubrieken, waarin de prijsvraag verdeeld is, stelt het bestuur voor 10 juryleden te benoemen. De heer Van Elmpot ziet de noodzakelijkheid hiervan niet in en meent dat 5 voldoende is, waarin hij door den heer J. H. Muller onder-steund wordt, terwijl de heer A. Jansen 3 voldoende acht. Het voorstel van Elmpot wordt aangenomen en de heeren Bach, Bek-kering, Van Elmpot, Huizinga en Moolenaar tot juryleden benoemd.

Na eene tentoonstelling van plaatwerken uit het Bouwkundig Tijdschrift, die de noodige belangstelling van de leden mocht verwerven, wordt de vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Wij ontleenen aan de *Nieuwe Rotterdamse Courant* het volgende bericht:

„Het is nu negen jaren geleden dat onze Regeering ook een prix de Rome beschikbaar stelde voor jonge architecten.

„Bij de eerste oproeping meldde zich slechts één candidaat, die echter halverwege de proef staakte; bij de tweede oproeping deed zich geen sollicitant op. Doch dit jaar meldden zich zes kandidaten aan, waarvan vier zich onder het examen terugtrokken.

„Twee werden tot de proef voor de eindbeslissing toegelaten namelijk de heeren Leliman Jr. uit Amsterdam en Butcher uit Rotterdam, beiden studenten te Delft. De uitslag van den wed-strijd kan men binnen weinige dagen tegemoet zien."

— In de algemeene vergadering van stemhebbende leden van het Schilderkunstig Genootschap „Pulchri Studio" nam het be-stuur genoegen met het voorstel der leden om voor het jaar 1900—1901 in functie te blijven.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand September bezocht door 784 belangstellenden, terwijl 129 boek- en plaatwerken uit de aan het Museum verbonden boekery naar verschillende plaatsen van ons land werden ver-zonden.

De cursus der aan het Museum verbonden school voor Kunst-nijverheid werd na September weder hervat met 108 leerlingen.

GRONINGEN. 't Is in de Groentijd. Een voorrecht dat alleen eeno academiëstad te heet kan vallen.

De gewastleeren petten van de toekomstige studenten blinken in de najaarszon of worden in het middernachtelijk uur beschenen

door het zilverlicht van de maan, dat reeds geruimen tijd, lang vóór den groentijd, de plaats heeft verlicht waar men de vuren houten paaltjes vindt rondom het gerestaureerde „Oude Rechthuis“ op de Grootte Markt. Die plaats is niet ver van de kroeg waarin de Groentjes ontgroend zullen worden.

Wie had ooit gedacht dat die lieve paaltjes, welke daar in hun veelheid met kwistige haas zijn neergezet om het Oude Rechthuis voor het nagenlacht en voor eeuwig te beschutten en te beschermen, zouden vallen door de schendende hand van eenige Groenten.

Toch is 't gebeurd. Met ziel en wortel zijn er eenige uit den bodem getrokken, waarin ze door de machtige arm van het Rijk waren gestoken. Ze zullen nu getuigen kunnen zijn bij de ontgroeningsplechtigheid en weldra eene plaats vinden bij de rommel van gemoederde beltrekkers, hekpunten en naampiaten om bewaard te worden als een reliquie van het historisch feit dat de oude stoere kracht van een sleur kon gebroken worden door de jeugdige overmoed van een opgeroemd Groentje.

Het overschot van die gewichtige paaltjes dat daar nu is blijven staan, wachtende op de eenige en eenigste regeringkunstenars, die hun belofde hebben dat zij weldra in eene hooger orde van bouwkunst zullen worden opgenomen, starten elken voorbijganger mistroostig aan alsof ze zeggen willen: „Is er dan geen recht en gerechtigheid meer in Nederland?“ Zal het ook ons lot zijn, door de Groenten gestolen of door de drekwagens onderstoven gereden te worden?

Iemand die met ons voorbij ging antwoordde: „Wees gerust. De minister is er bij geweest. De Sturs is er bij geweest. De Koningin zal misschien ook nog komen. 't Komt te recht. Wees gerust.“

HAARLEM. De Gemeenteraad heeft zich met algemeene stemmen vereenigd met het voorstel van Burg. en Weth. om een jaarlijksch subsidie van 1000 te verstrekken aan de vereeniging „Ambachtsschool“ alhier. Daardoor is het tot stand komen dezer inrichting verzekerd, want Rijk en provincie geven 1000 en 1000. Er zal wel spoedig worden aangeklopt om verhooging van het gemeentelijk subsidie, nu de Minister verklaard heeft, dat bij het gemeentelijk subsidie van 1000 een der eerste bijdragen acht, welke voor de verhooging in aanmerking komen, omdat andere plaatsen naar verhouding in ziental veel grooter sommen voor ambachtsonderwijs uitgeven.

De te onderwijzen vakken zijn timmeren, smeden en schilderen overdag, en des avonds — ook voor volwassenen — teekenen.

BOISWARD. Den 3den October had de stemming plaats over het voorstel van kerkvoogden en notabelen, om de „Kleine of Broerekerk“ door publieken verkoop van de hand te doen, hetzij op afbraak en verkoop van den grond, hetzij door verkoop van de kerk in haar geheel, zooals kerkvoogden het meest dienstig zullen oordeelen. Uitgebracht werden 315 stemmen, van onwaarde 3. Volstrekte meerderheid 157. Vóór den verkoop verklaarden zich 121 en tegen 191 leden. De kerk blijft alzoo staan.

SNEEK. De aanbeveling voor directeur-hoekhouder der gemeentelijke gasfabriek bestaat uit de heeren N. de Boer, directeur der gasfabriek te Assen, en Jac. Mak, adjunct-directeur der gasfabriek en waterleiding te Schiedam.

Het getal sollicitanten bedraagt 21. De benoeming is vastgesteld op Zaterdag 6 October.

NOORDWIJK. De oppervlakte van ongeveer 85 hektare duingrond der Duin-exploitatie-maatschappij „Noordwijk“ (in liquidatie), thans staande onder beheer der commissarissen-administrateurs, is verkocht aan den heer I. van Hoboken, te Rotterdam.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, 17e en Badkuipen. — Closets, Wasthuis'els, Urinoirs enz. — **VERWARMING en VENTILATIE.** Belant zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

B. HOLSBOER.

Arnhem.

Leverancier van Z. M. den Koning.

Fabriek en Magazijn van Instrumenten voor **WETENSCHAPPELIJK GEBRUIK.**

BEKROOND voor WATERPAS-, HOEKMEET- en andere INSTRUMENTEN met Zilver 1808, 1881, 1883 (Internat. Tentoonst.)

Hoogste onderscheiding 1879.

EQUERRES, MEETKETINGEN, BRIEF- en PAKKETBALANSEN enz. enz. Bakens, Rotatie- en Inductie-toestellen, Telegraaf-Apparaten, enz. enz.

PERSONALIA.

— Van de waarneming der betrekking van adjunct-chef bij de exploitatie van den staatspoorweg ter Sumatra's Westkust is eervol ontheven de hoofdinspecteur, chef van den spoorwegdienst en tevens van den dienst der kolonontginning aldaar, Th. F. A. Delprat, en zulke met ingang van den datum van dienstaanvaarding door den ambtenaar L. K. Lindhout, van buitenlandsch verlof terugverwach, en laatstelijk de eerstbedoelde betrekking bekleed hebbende.

— Bij de staatspoorwegen op Java is geplaatst bij den aanleg der lijn Kalisat-Bandjoewangi, de tijdelijke opzichter Se kl. H. C. F. Fracjehoven.

— De hoofdinspecteur van den Rijkswaterstaat J. W. Welcker, te Zwolle, zal binnenkort te 's-Gravenhage optreden als hoofd van het beheer der groote rivieren.

— Bij beschikking van den minister van waterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter S. van Ham te Hiljham, bij de herstellingswerken aan de zeesluis de Nieuwe Zijlen onder Engwierum, en A. J. van Vernde te Velsen, bij de vernieuwing van de Oude Schoterzijl in den Statendijk.

— Bij kon. besluit is de heer J. H. L. de Haas, kunstschilder te Brussel, benoemd tot Nederlandschen commissaris voor de in 1901 te München te houden Internationale Kunsttentoonstelling.

— Tot directeur van de waterleiding te Rozendaal is benoemd de heer T. W. A. Boekman, ambtenaar bij de Zuid-Afrikaasche Spoorweg-maatschappij, thans te Schiedam.

— Met 1 October j.l. hardschten de heeren A. C. Hofstee en L. R. A. van der Plas hun 25-jarigen diensttijd als opzichters bij de Landsgebouwen in het 2e district.

— Aan M. de Zomer is wegens lichaamsgebroken eervol ontslag verleend als burelamaambtenaar van den Rijkswaterstaat.

— Tot directeur der gasfabriek te Edam is benoemd de heer S. Rijkse, adjunct-directeur der gasfabriek te Hilversum.

— Tot directeur der gasfabriek te Sittard is benoemd de heer Konings, lid van den Raad der gemeente.

— Tot onder-directeur der gasfabriek te Batavia is benoemd de heer D. Olthuis, te Hoorn.

— Benoemd werd tot assistent-leeraar in het bouwkundig teekenen aan den tekenkursus in de school van „t Nut“ te Scheveningen den heer L. Cusell, bouwkundig opzichter.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Adjunct-directeur der Gemeentewerken te Arnhem. Jaarwedge minstens 1800. Franco gezegelde adressen aan den burgemeester ten gemeentehuize voor 20 October. (Zie advert. in dit no.)

DINSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARKXSTRAAT 360, AMSTERDAM

- 1 Bouwk. teek., 21 j., ongeh., 170.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± 65 en ± 115.
- 4 Cpz.-teek., 24, 24 en 25 j., ongeh., 31 j. en geh., 180, 175, 180 en 100.
- 2 Werktuig. teek., 20 en 22 j., ongeh., ± 50, en 60.
- 1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., 175.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., 190 à 100.

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 13 October.

Lecuwarden, door burg. en weth. ten gemeentehuize: het leggen van een riool in de Spanjaardslaan en het maken van een duiker in den Noordringel. Inl. bureau gemeentewerken.

MAANDAG, 15 October.

Deventer, te 11 uren, door burg. en weth. in het raadhuis: eenige onderhoudswerken aan bruggen en de leverantie van brugdekken.

DONDERDAG, 18 October.

Arnhem, te 11 uren, door burg. en weth. ten gemeentehuize: Bestek no. 5, het bouwen van een gebouw voor desinfectie-inrichting aan den Westervoortdijk. Inl. alle werkdagen tot en met 17 October te 10 uren aan het bureau gemeentewerken, Kadestraat. Aanw. 10 October te 2 uren. Ram. 19100. (Zie advert. in dit no.)

's-Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth. ten raadhuis: het rolroelen van straten ten N.-W. van de Grootbortogingelaan (N.-W. uitbreiding van „Duinord“) en het bestraten van twee diers straten. Aanw. aan de gemeentewerf 15 October, te 11 uren.

Haarlem, te 10 uren, door den maj., eerste-adv.-ing. te zijnen buree, Kinderhuize 17: Bestek no. 219 het doen van verbeteringen van ondergeschikt belang in fort en het westelijk front van de Stelling van Amsterdam, onder beheer der Genie te Haarlem. Inl. door den besteder op gen. bureel 13 Oct. te 9 uren. Geen aanv. Ram. 15170.

Hilversum, te 11 uren, door burg. en weth., ten gemeentehuize: het vergrooten van het vuilwater-bassin en het grondwerk voor een slijkvrager ten dienste van den vuilwaterafvoer aldaar. Inl. iederen werkdag te 9 uren aan het bureau van den gem.-architect in de Langestraat. Aanw. in loco 17 October, te 10 uren.

DINSDAG, 23 October.

Grauw en Langedam, te 2 uren, door burg. en weth.: het maken van 2400 M² bestrating van lessines- of quastakelen van 9/16 cM., en Doornikache kantsteenen, zwaar 10 à 12 cM. Aanw. 23 Oct., te 10 uren.

DONDERDAG, 25 October.

Haarlem, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het driearig onderhoud van de werken der rijkswaterwerken „het Nieuwe Iep“, provincie Noordholland, gedurende de jaren 1901, 1902 en 1903. Inl. door den hoofd. Kemper te Haarlem, den ing. Caland te Alkmaar en den opz. J. Kooreman te Nieuwediep. Aanw. in loco 18 Oct. Ram. 128,400 per jaar.

WOENSDAG, 31 October.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van waterstaat: het onderhoud van de Rijkswaterwerken en hun toebehooren op het Panterdensch kanaal, den Neder-Rijn en de Lek, met de daartoe noodige leveringen, herstellingen en vernieuwingen van 1 Januari 1901 tot en met 31 December 1901, in vijf percelen. Inl. aan het bureau van den hoofdinspecteur voor de rivieren te 's-Gravenhage, Fluweelen Burgwal no. 16b, door den ing. Keurenner te Utrecht en de opz. Klippus te Arnhem, ten Bosch te Rhenen, Huisma te Vreeswijk en Blankenbühl te Schoonhoven. Aanw. in loco 24 Oct. Ram. pere. 1 f 3700, 2 f 10,000, 3 f 22,500, 4 f 20,300, 5 f 14,000.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van waterstaat: de uitvoering van baggerwerk tot voortstelling der verbetering van de rivier het Panterdensch kanaal, de Neder-Rijn en de Lek, tusschen Panterden en Krimpen aan de Lek, zijnde van 200 M. boven kilometeraantal X tot 170 M. beneden kilometeraantal CXXI der herziene rivierkaart. Inl. aan het bureau van den hoofdinspecteur voor de rivieren te 's-Gravenhage, Fluweelen Burgwal no. 16b, aan dat van den ingenieur te Rotterdam, Nieuwe Binnenweg no. 348 en door den opz. Ritmeester te Rotterdam. Aanw. in loco 24 Oct., te 12 uren. Ram. f 17,000.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van waterstaat: de uitvoering van baggerwerk tot voortstelling der verbetering van de rivier het Panterdensch kanaal, de Neder-Rijn en de Lek, tusschen Panterden en Krimpen aan de Lek, zijnde van 200 M. boven kilometeraantal X tot 170 M. beneden kilometeraantal CXXI der herziene rivierkaart. Inl. aan het bureau van den hoofdinspecteur voor de rivieren te 's-Gravenhage, Fluweelen Burgwal no. 16b, en door den ing. Keurenner te Utrecht. Aanw. in loco 24 Oct. Ram. f 33,000.

DONDERDAG, 1 November.

Haarlem, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het driearig onderhoud der rijkswaterwerken op het eiland Texel, provincie Noord-Holland, gedurende de jaren 1901, 1902 en 1903. Inl. door den hoofd. Kemper te Haarlem, den ing. Caland te Alkmaar en den opz. A. Kooreman te Den Helder. Aanw. in loco 25 Oct. te 11 uren. Ram. f 2500 per jaar.

VRIJDAG, 2 November.

Lecuwarden, te 12 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het vernieuwen van de schutsluis „de Oude Schoterzijl“, gelagren binne de gemeente Lemsterland, provincie Friesland, aan de uitmonding van de Tjonger, met bijbehorende

werken. Inl. door den hoofd. Escher, den ing. Gookings te Lecuwarden en den opz. Heesterman te de Lemmer. Aanw. 27 October, te 11 uren. Ram. f 78,700.

Utrecht, te 2 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: de levering van petroleum, smeer-middelen en verder materieel, ten dienste van de schiphug over de rivier de Lek te Vreeswijk, gedurende het jaar 1901. Inl. door den hoofd. Blom te Arnhem, den ing. Beijerman te Utrecht en den opz. Vroeg te Vreeswijk. Ram. f 2170.

Utrecht, te 2 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: de levering van petroleum en verdere benodigdheden voor de verlichting der werken van het Merwedekanaal in de provincie Utrecht van beneorden Nigtevecht tot de rivier de Lek te Vreeswijk, gedurende het jaar 1901. Inl. door den hoofd. Blom te Arnhem, den ing. Beijerman te Utrecht en de opz. Klaassen te Brunkeln en Vroeg te Vreeswijk. Ram. f 4250.

DONDERDAG, 8 November.

Haarlem, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het onderhoud der werken, behorende tot de vissch-revaren te IJmuiden, gedurende het jaar 1901. Inl. door den hoofd. Kemper aldaar en den ing. van Oordt te Amsterdam. Aanw. in loco 1 November, te 11 uren. Ram. f 5884.

ADVERTENTIEN.

LOUIS NAGEL & Co.,

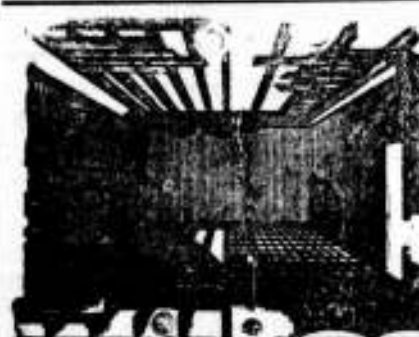
Arnhem.

ENGELSCH.

Stal- en Tuigkamer-inrichtingen.

Catalogussen gratis.

Teekeningen en Begrootingen Kosteloos.

Geluidwerende tusschenvloeren, ondervloeren voor houtcementdaken, brandvrije separatieën en plafonds.

Wereldtentoonstelling Amsterdam 1895. Gouden Medaille.

Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ, Rotterdam,

legt Houtgraniet-Vloeren uit één stuk, zonder naden of voegen in Vestibules, Gangen, Portalen, Kantoren, Keukens, Badkamers, Slaapkamers, Kinderkamers, Warandes, Serres, Ziekenzalen, Schoollokalen, Winkels, Magazijnen, Café's en Bijlartalen. Levert Traptreden en Platen van elke gevraagde afmeting voor Aarechtbanken in Keukens, Toonbanken in Winkels, Bagageballies in Stations enz.

Aanvragen, met opgave van grootte en bestemming, adresseere men Wijnstraat 113-115 (Kantoor) ROTTERDAM.

Platen van 1 × 1 en 2 × 1 M² in geel, rood, bruin en zwart, dik 2 cM. zijn voorradig. — Zie in De Ambachtsman van 26 Aug. 1899 het rapport geteekend J. A. VAN DER KLOES, op aanvraag verkrijgbaar.

AANBESTEDING.

Het BESTUUR van het WATER-SCHAP ROIJALE POLDER zal op **Vrijdag den 13 October 1900**, des voormiddags halffelf ure, ten herberge van Johs. Wzn. SPRANGERS in den **BINNEN-MOERDIJK**, bij inschrijving

aanbesteden:

- 1e. De levering van rijsmaterialen als: 18000 bossen Rijs, 1800 bossen Palen en 1800 bossen Latten, alles vervaardigd van groen vierjarig wilgen griendhout.
- 2e. Het vervoeren van bovenstaande materialen per vierk. Meter.

Aanwijzing en inlichtingen dagelijks te bekomen bij A. P. ABDON, opzichter des polders te Moerdijk.

Hooge Zeeuwer, 13 Sept. 1900.

Het Bestuur voornoemd, W. DEN ENGLISE Dzn., Dijkgraaf. W. E. BECKING, Secr.-Pennyng.

HOUTCEMENT

SEDEKKINGEN worden tot billijke prijzen en onder garantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Lood- en Zinkwerker,

Singel 229 bld Paleisstraat, AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 gevestigde firma CARL SCHMIDT & Co., te HIRSCHBERG in Silezie.

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

Excelsiorplaten.

GEER. VAN DER VIJGH, AMSTERDAM,

Fabriek van vuurvaste Wand- en Plafondplaten volgens nieuw Systeem.

Eenig, onovertreffbaar materiaal. Lichtdicht, geluidwerend. Verkrijgbaar in verschillende dikten. Steeds grooten voorraad. Directe levering. Uitvoering op 't werk door onze eigene stellers. Voorgescreven bij particuliere- en gemeentewerken. Op aanvraag gratis toezending van Brochure, Monsters en Prijs.

AANBESTEDING.

Namens zijne principalen is de ondergeteekende voornemens aan te besteden:

Het bouwen van een Fabriek op de terreinen der Maatschappij „Maasland“, aan de Varkenoordsche kade te Rotterdam,

op *Maandag* 8 October 1900, des voormiddags 11 ure, in een der lokalen 9e verdieping „WITTE HUIS“.

Bestek en teekeningen tegen betaling van f 4.— vanaf 27 Sept. en inlichtingen dagelijks van voorm. 9—12 uur verkrijgbaar ten kantore van den ondergeteekende, „Witte Huis, 7e verdieping“.

W. MOLENBROEK,
Architect.

**Opbouwen van
FABRIEKSSCHOORSTEENEN.**

Radiale Machinale Gatensteen.

NAGEPERSTE GEVELSTEENEN

(Appelbloesem.)

PROFIELSTEENEN.

Klinkers.

Waalvorm en Drielingen

W. J. WEISSENO,
Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabriceur: GEIJKE DUIMSTOKKEN,
Twee- en Vijf Meterlatten,

STALEN MEETKETTINGEN,
Bakens, Jalons,

KOPEREN EN STALEN
Peilijpen, Peillooden, Peilstokken,

PEILSCHALEN enz.
Magazijn van Passerdoozen,

TEEKENBEHOEFTE
en Optische Instrumenten,
EQUERRES, PRISMA'S enz.

ADVERTENTIE-BUREAU van

„De Opmerker“,
2e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „De Opmerker“ be-
veelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën
in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Week-
bladen.

Tor drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-anie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder
begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend
naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van
drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

V.

Pisa.

(Vervolg van bladz. 315.)

Om van den klokketoren naar het Campo Santo te
gaan moet men, achter de kathedraal om, het zonne-
plein oversteken. Doch wanneer de reiziger dan,
Baedekers raad volgend, aanklopt om binnengelaten
te worden en de koele galerijen reeds aanschouwt, waar
hij wat hoopt uit te blazen, dan wordt hem door den
dorpelwachter in gebroken Fransch te verstaan ge-
geven, dat niemand toegelaten wordt, dan die in een be-
paalden winkel van marmeren beeldjes, Via Santa
Maria nummer zooveel, zich eerst tegen betaling van
een lire van een toegangsbewijs heeft voorzien. Geen
mopperen baat, de dorpelwachter is onverbiddelijk.
Zelfs de contante aanbieding van twee lire wijst hij
af. Weer moet de warme weg afgelegd om in den mar-
merwinkel het toegangsbewijs machtig te worden. De
winkelier heeft een loketje uit zijn huiskamer gemaakt,
waarachter zijn dochter als bureauliste dienst doet.
Men maakt het te Pisa den reizigers niet gemakkelijk.

Het Campo Santo bestaat uit vier galerijen, die om
een langwerpigen tuin loopen. De oostelijke galerij is
in verbinding met een kapel. De lengte van het gras-
veld is ongeveer 100 M., de breedte 20 M. De galerijen
zijn ongeveer 11 M. breed. Het gebouw werd, volgens
een opschrift in 1278, toen Federigo Visconti aarts-
bisschop was, begonnen en in 1283 voltooid. In 1404
hadden, naar een ander opschrift zegt, herstellingen
plaats. De traveën worden gevormd door rondboog-
vensters met Gothische traceringen erin. In de assen
zijn deze traceringen weggelaten, zoodat daar toe-

gangen naar het middenterrein ontstonden. De gevels
zijn van wit marmer met banden met blauwachtig
marmer; de kapsanten der galerijen bleven in het
gezicht.

Het is echter niet om zijn bouwkundige vormen, dat
deze oude begraafplaats der Pisanen vermaard is,
maar om de fresco's, die tegen de muren werden aan-
gebracht. Vele dezer schilderwerken hebben door den
tijd sterk geleden, andere zijn door goedbedoelde her-
stellingen bedorven. Toch zijn zij nog in vele opzich-
ten merkwaardig.

Verschillende meesters zijn hier, sinds 1370, aan het
werk geweest. Vasari vermeldt hunne namen, doch de
juistheid zijner mededeelingen wordt tegenwoordig
betwijfeld.

Verschillende tafereelen uit de geschiedenis van
Christus openen de reeks. Zij worden toegeschreven
aan Buonamico Buffalmacco, doch hebben, door in
1609 uitgevoerde herstellingen, veel van hun oorspron-
kelijk karakter verloren. De voorstelling van de krui-
siging is het best bewaard gebleven. In het bijzonder
een groep van vrouwen aan den voet van het kruis is
meesterlijk geschilderd.

Nu komt het vermaarde fresco dat „de overwinning
van den dood“ ten onderwerp heeft. Vasari schrijft
het aan Andrea Orcagna toe, doch de nieuwste onder-
zoekingen hebben aan het licht gebracht, dat waar-
schijnlijk Pietro Lorenzetti hier het penseel gevoerd
heeft. De schilder was niet gebonden aan de traditio-
neele vormen, die in den loop der tijden in de Christe-
lijke kerk voor bepaalde voorstellingen in zwang wa-
ren gekomen, doch het eigenaardig onderwerp liet hem
zijn volle vrijheid. De vergankelijkheid van het aard-
sche is het thema, dat hij behandelt. Rechts beneden
vermaken ridders en edelvrouwen zich met zang- en
snarenspeel; minnegoodjes zweven boven hen, de rid-

ders hebben valken op de vuist, hunne gezellinnen dragen de schoothondjes, die toen in de mode waren. De dood nadert hen echter in de gedaante van een afschuwelijke vrouw, die haar zeis tot den vernietigenden slag opheft. Naast haar liggen de slachtoffers, die zij reeds gemaakt heeft; het zijn aanzienlijken, wier zielen, in de gedaante van kleine kinderen, door engelen ten hemel of door duivelen ter helle worden gevoerd. Het is eigenaardig, dat de ziel van een geestelijke zuster ter helle gaat, terwijl daarentegen die van een bisschop door een engel in ontvangst wordt genomen. De ziel der non maakt een verwonderd gebaar. Eenige bedelaars en ongelukkigen, die den dood als hun eenigen redder beschouwen, strekken echter te vergeefs hun armen smeekend uit. De linkerzijde van het tafereel wordt ingenomen door een jachtgezelschap, dat plotseling stil staat bij open graven, waarin half vergane lijken liggen. Het gebaar van een der jagers, die de hand voor de neus houdt, is bijzonder naturalistisch. Een kluienaar wijst het gezelschap op de vergankelijkheid van het aardse. Op de bergen van den achtergrond zijn andere kluienaars in hun vrome overpeinzing verdiept.

Evenals de fresco's in de Spaansche kapel van Santa Maria Novella te Florence is ook deze voorstelling eigenlijk een geschilderd gedicht. De waarde berust uitsluitend in de zinnebeeldige betekenis, want de uitvoering staat niet bijzonder hoog.

Het fresco daarnaast verbeeldt het Laatste Oordeel. Vasari schrijft dit ook aan Orcagna toe, doch het is aanstonds te zien, dat een veel minder bekwaam man hier aan het werk moet zijn geweest. De voorstelling is op de bekende wijze in twee symmetrische helften gedeeld. Links vormen de zaligen een dichte groep, rechts worden de verdoemden weggedreven. Zoals veel middeleeuwsche kunstenaars heeft ook deze schilder zich bijzonder vermeid in het weergeven der verschrikkingen van de hel. De Koning der duisternis, een monster met drie hoofden, zit in het midden. De ontuchtigen worden gekastijd, de lekkerbekken aan het spit gebraden, de gierigaards wordt gesmolten goud in den mond gegoten, de afgunstigen zitten in het ijs, de luiaards worden opgezwoept.

Een geheel andere voorstelling is de volgende: Pietro Lorenzetti heeft hier kluienaars geschilderd, die de verleiding der wereld weerstaan. Daarna komen geschiedenissen uit het leven van San Raniero, die door Andrea da Firenze en Antonio Veneziano zijn uitgevoerd. Andrea toont zich een man van zeer bescheiden gaven; Antonio is een schilder van grooter beteekenis geweest. Het is wel jammer, dat juist de fresco's van den laatsten zoo geleden hebben, dat zij hier en daar haast niet meer te zien zijn.

Nog erger beschadigd zijn de volgende schilderijen, die Vasari op naam van Spinello Aretino stelt. Slechts enkele omtrekken zijn te onderscheiden. Men ziet heiligen, die allerlei martelingen ondergaan.

Mocht men de traditie gelooven, dan zouden de fresco's, die de geschiedenis van Job ten onderwerp hebben, door niemand minder dan Giotto gemaakt zijn. Maar het meest waarschijnlijk is, dat Francesco da Volterra, een tijdgenoot van den Florentijn, ze vervaardigd heeft. Ook hier heeft de tand des tijds zich doen gelden. De bovenste fresco's, die Job in zijn rijken tijd te zien gaven, verdwenen bijna geheel. Slechts van het benedendeel bleef een en ander bewaard. Men ziet daar God, door engelen omgeven, die den duivel, in de gedaante van een vleermuis, toestaat Job te beproeven. Ook de drie vrienden, die met den lijder komen spreken, zijn nog te onderscheiden. Overigens is alles vernietigd.

Wat zich tegen den westelijken muur bevindt, heeft geen groote kunstwaarde. Daar is, in het laatst der 16e eeuw, de geschiedenis van Esther en die van Judith, verbeeldt. In het midden hangen de ketenen, die voorheen tot afsluiting der haven van Pisa dienden. In 1362 werden zij door de Florentijnen en de Genuezen veroverd, doch in 1848 en 1860 teruggedreven.

Op den noordelijken wand treft men een reeks van fresco's aan, wier stof de oud-testamentische verhalen zijn. Pietro di Puccio van Siena schilderde de eerste tafereelen, tot en met den dood van Kain. Omstreeks 1400 kwam hij daarnaede gereed. Zijn werk heeft geen groote verdiensten; slechts om de naieve opvatting is het merkwaardig.

In 1469 zette Benozzo Gozzoli de reeks voort en voltooide haar in 1485. Hij begon met Noach en eindigde met David. Zijn stijl is geheel anders dan die van zijn voorgangers. De werkelijkheid heeft hij zooveel mogelijk gevolgd en de figuren zijner fresco's zijn blijkbaar portretten van tijdgenooten. De schilder koos de tafereelen bij voorkeur zóó, dat hij talrijke personen aan de handeling kon doen deelnemen. Waar het bijbelsch verhaal slechts weinig figuren eischte, werden tal van toeschouwers aangebracht. Noach's wijnoogst is een Toskaansche, de torenbouw van Babel is gevolgd naar dien van den grooten koepel zijner vaderstad, het huwelijk van Jacob en Rachel is een Florentijnsche bruiloft der vijftiende eeuw. In het tafereel van den wijnoogst is ook Noach's dronkenschap voorgesteld. Bij zijn drie zonen is hier ook een der schoondochters te zien, die haar gelaat met de handen bedekt, maar tusschen haar vingers door den naakten dronkaard bespijdt. Dit is de „vergognosa di Pisa”.

Het tafereel, waar Noach zijn zoon Cham vervloekt, heeft als achtergrond een prachtig Renaissance-paleis. Het land, dat Noach in bezit neemt, is Toskane met zijn heuvelen en plantengroei. Een van de best bewaarde fresco's is dat, waar de torenbouw van Babel is vertoond. Vele anderen hebben echter zoodanig door vocht geleden, dat zij grootendeels verdwenen zijn.

Daar het Campo Santo tot voor betrekkelijk korten tijd de begraafplaats van Pisa was, zoo ziet men hier natuurlijk vele grafteekenen. De oudste behooren tot de veertiende eeuw, doch ook uit onzen tijd worden er gevonden. Vlak bij een basrelief van Niccolò Pisano bijvoorbeeld staat het beeld van een hoogleeraar in de scheikunde, die in 1875 overleed. Onder de grafteekenen is dat, hetwelk Gregorius XIII in 1574 voor zijn neef Giovanni Buoncompagni deed oprichten, een der rijkste. Bartolommeo Ammanni heeft het ontworpen.

Reeds sedert eeuwen zijn onder de galerijen ook tal van oudheden, in de omstreken van Pisa gevonden, opgesteld. In het begin dezer eeuw is deze verzameling aanzienlijk uitgebreid. Vooral de Etruskische en Romeinsche werken zijn merkwaardig. Een der grafteekenen, dat van Lucius Caesar, die in het jaar 3 stierf, bewijst, dat Pisa toen reeds een belangrijke stad was. Er wordt toch in het opschrift over de schouwburgen, de spelen, de tempels en andere openbare gebouwen gesproken. Ook een sarcofaag uit het begin der 12e eeuw trok mijn aandacht, omdat er reeds op voorkomt, in zeer oud Italiaansch, de bekende spreuk: „Die gij zijt ben ik geweest, die ik ben zal worden die dit leest.”

Als men het Campo Santo verlaten heeft, en de breedte Via Torelli volgt, ziet men eerst de moderne kerk San Ranierino, in 1864 gebouwd. Daarbij ligt het paleis van den aartsbisschop, met een mooie binnenplaats uit de 16e eeuw. Door de Via Santa Anna komt men dan aan de kerk Santa Catarina. Daarnaast ligt een groot klooster, waar vroeger Dominicanen woonden. Nu is het als seminarium in gebruik. De kloosterkerk

heeft slechts één beuk; het belangrijkste is haar gevel, die als een Gothische variatie op het thema van dien der kathedraal kan worden beschouwd.

In de kerk zijn twee 14e eeuwse grafteekenen. Het eene is dat van den aartsbisschop Saltarelli, het andere dat van Gherardo di Compagno. De Gothische stijl is hier gebezigd, doch op een zoo eigenaardige wijze, dat men de naderende Renaissance reeds duidelijk kan bespeuren. Aan deze kerk is een herinnering verbonden. De H. Thomas Aquinas zou er dikwijls gepredikt hebben. Een opschrift op den predikstoel spreekt daarvan; ook een 14e eeuwse schilderij heeft het feit vereeuwigd.

De Piazza Santa Catarina is een der voornaamste pleinen van Pisa. Zij heeft een langwerpig ronden vorm en is, wat in Italië zeldzaam mag heeten, met platanen beplant. In het midden staat het standbeeld van Peter Leopold, hertog van Toskane.

Op dit plein komt de Via Santa Cecilia uit, die naar de kerk van dien naam leidt. Dit is een gebouw, dat in 1103 begonnen werd. De stijl is half Lombardisch, half Moorsch. Deze Oostersche vormen schijnen een gevolg geweest te zijn van de verovering der Balearische eilanden door de Pisanen op de ongeloofigen.

Aan de andere zijde van het plein ligt de kerk San Francesco, de oude stichting van den heilige, die echter in den lateren tijd als magazijn gebruikt werd. Op het oogenblik van mijn bezoek was men bezig het gebouw te herstellen, om het zoo goed mogelijk weer voor zijn oorspronkelijke bestemming geschikt te maken. De plattegrond is die van Santa Croce te Florence.

(Wordt vervolgd.)

HET BINNENHUIS.

De laatste aflevering van het Tweemaandelijksch Tijdschrift bevat eenige beschouwingen over de Nederlandsche Kunstnijverheid op de Parijsche Tentoonstelling door A. Pit.

De schrijver is over de nieuwe kunst niet al te best te spreken. „In Deutsche, Engelsche en Fransche tijdschriften”, zegt hij, „heeft men in de laatste jaren een modernen stijl, met overtuiging geprezen, kunnen vinden; maar het papier is geduldig en de fotografie flateert (sic!) Wat in effigie er soms genoeglijk uitziet, valt in natura altijd erg tegen”.

Dit is geen fraai proza; het gebruiken van zooveel bastaardwoorden in een paar regels is al erg genoeg, doch wie schrijft in een tijdschrift, dat door mannen als Van Deijssel en Verweij bestuurd wordt, behoort althans die bastaardwoorden behoorlijk te kunnen spellen. De „photografie”, waar ph en f zonder reden afwisselen, kan inderdaad gezegd worden lelijk te „flateren”. De bedoeling van den schrijver zal wel geweest zijn, dat de voortbrengselen van de nieuwe kunst beter voldoen in afbeelding dan in werkelijkheid. Zoo kan men ook zeggen, dat de denkbeelden van den heer Pit beter zijn dan de wijze, waarop hij ze uitdrukt. Enkele van die denkbeelden verdienen wel, dat ook de mannen van het vak daarnaede kennis maken. Daarom geven wij ze, in ietwat verbeterden vorm, weer, voor zoover ze belangrijk zijn.

„De geschiedenis der Deutsche kunst in de laatste dertig jaren, kan ons, behalve veel anders wat belangrijk is, ook leeren, dat de Duitschers, hoeveel invloeden van buiten ook op hen werken, nooit hun aard verloochenen. Zij kunnen geen andere beeldhouwwerken, geen andere voorwerpen van dagelijksch gebruik maken dan die, welke binnen den kring hunner gedachten blijven, of waaraan zij behoefte hebben. Weelde kent het Deutsche volk niet.”

„Men heeft slechts een tijdschrift als „Dekorative Kunst” op te nemen, om te zien hoe alles ook hier verduitscht is, hoe de vormen gewrongen, de schalen der kleuren zwaar geworden zijn. De stijl, die in Engeland iets beloofde, is in nog geen tien jaar in Duitschland reeds tot verval geraakt. Erger nog, de Deutsche kunstnijverheid herinnert aan iemand, die van niets tot iets gekomen is en nu zichzelf niet meer kent. Het is alsof de Deutsche kunstenaars de waarde van de grondstoffen niet meer beseffen. Ziet men tin, brons of zilver? Men weet het dikwijls niet. Het begrip, dat elke stof een bepaalde wijze van behandelen vordert, bestaat maar zelden.”

„De Franschen hebben ten allen tijde het vermogen gehad met kunst, die van buitenslands werd ingevoerd, hun voordeel te doen, door er juist dat uit te halen, wat hun eigen kunst kon volmaken.

„De stelligheid van de Hollandsche voortbrengselen gaat wel eens gepaard met wat sufheid.”

Hier hebben wij een tuitje gegaard uit den tuin van den heer Pit. En toen wij opgingen om den nieuw opgerichten winkel, die „Het Binnenhuis” gedoopt is, te bezichtigen, stond ons het beeld, dat de schrijver, als een etser met een enkele rake lijn, van de Nederlandsche kunstnijverheid gegeven heeft, duidelijk voor den geest.

Het is, gelooven wij, de architect Gosschalk geweest, die, een vijf en twintig jaren geleden, het huis op het Rokin te Amsterdam, dat thans tot „Het Binnenhuis” geworden is, bouwde. Hij zal niet hebben gedroomd, dat het zulk een bestemming zou krijgen.

De beoordeelaars van hetgeen wat ten verkoop wordt aangeboden, zijn blijkbaar met het geval eenigszins verlegen geweest. Zij zagen nieuwe kunst voor zich en behoorden dus te prijzen. Maar de lof kwam niet van harte, of wilde niet uit de pen, en daarom zijn de meeste stukjes, die in dag- of weekbladen over „Het Binnenhuis” werden opgenomen, weinig meer dan aankondigingen, als waarop ieder aanspraak maakt, die een advertentie opgeeft. Men twijfelde en zocht in onthouding zijn heil. Slechts één beoordeelaar, die overigens nog al heel wat aan te merken had, wilde de pil vergulden, doch de wijze waarop hij dit deed en die van belachelijke onwetendheid omtrent onze hedendaagsche schilderkunst getuigenis gaf, bezorgde hem reeds een terechtwijzing, die hij in den zak kan steken.

Men dient, om tegenover „Het Binnenhuis” rechtvaardig te zijn, in het oog te houden, dat onze nieuwe Nederlandsche kunstnijverheid nog zeer jong is, dat zij het aanzijn dankt aan mannen, die of geen beoefenaars van enig handwerk zijn, of daarin pas langzamerhand iets van de bedrevenheid zullen krijgen, die hunne voorgangers in de 16e, 17e en 18e eeuw bezaten. In andere landen is het evenzoo. De kunstnijverheidsscholen, na 1870 overal opgericht, zijn in werkelijkheid slechts teekenscholen geweest. En daardoor is het dwaaze inzicht, alsof voor de beoefening van eenig vak van kunstnijverheid wat teken- of schildergeredschap voldoende zou zijn, algemeen geworden. Een gevolg van dit alles is, dat de kunstnijverheid niet iets werd, dat uit de behoeften des dagelijkschen levens van zelf groeide, doch tusschen den hemel der kunst en de aarde der alledaagschheid bleef zweven. Hare voortbrengselen worden slechts gekocht om der nieuwsgierigheid wil, niet omdat iemand er behoefte aan zou hebben.

Ons is een geval bekend van iemand, die zijn studeervertrek door een der medewerkers aan „Het Binnenhuis” deed inrichten. Nadat hij echter een paar maal beproefd had, in zijn studeerstoel te zitten, bleek deze zóó ongemakkelijk, dat het meubel nu te pronk staat, doch een doodgewoon stoeltje nu zijn taak moet

overnemen. En de boekenkasten toonen reeds thans, dat geen ervaren meubelmaker ze in elkander zette.

Hierin ligt de zwakke zijde van de nieuwe kunst. De winkel op het Rokin kan het ook bewijzen. Wat louter „bibelot“ is, kan er wel mede door; doch waar de vervaardigers meenden zaken voor dagelijksch gebruik te hebben geleverd, zullen de koopers hun ongelijk geven.

Keulen en Aken zijn evenwel niet op één dag gebouwd. Als ook de eigenlijke vakmannen tot de nieuwe richting bekeerd zullen zijn, mag men verwachten, dat er verbetering zal komen. En dan zullen misschien tevens de stelligheid en de suflheid, die de heer Pit als de voornaamste eigenschappen van de Nederlandse kunstnijverheid noemt, meer op den achtergrond komen.

Nu er eenmaal een winkel is, waar men het publiek als beoordeelbaar krijgt, zal er van zelf meer dan voorheen op de eischen, die de werkelijkheid stelt, gelet moeten worden.

Wij wenschen der nieuwe onderneming veel voor-
spoed in zaken toe.

KONINKLIJK INSTITUUT VAN INGENIEURS

De jaarlijksche feestvergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs werd Zaterdag 6 October in de Diergaarde te Rotterdam gehouden en buitengewoon druk bezocht. Er werden korte levensberichten gegeven van eenige afgestorven leden en eenige huis-houdelijke zaken afgedaan, waarna met groote inge-nomenheid de mededeeling ontvangen werd van het besluit der vakafdeeling voor werktuig- en scheeps-bouw, om f 200 beschikbaar te stellen voor de biblio-theek van het Instituut tot aanschaffing van stan-daardwerken over werktuig- en scheepsbouw.

Ter vergadering onderscheidde de feestelijkheid dezer bijeenkomst zich in niets anders dan in den korteren tijd, die beschikbaar was voor het houden van een viertal voordrachten, alle bestemd om te dienen tot inleiding van de na het déjeuner gehouden excursies.

De heer De Jongh, directeur van gemeentewerken, deed mededeelingen over de havenwerken van Rotterdam. In een korte historische herinnering, waarbij ook de voormalige handelsvereniging niet werd vergeeten, deed spreker de revue passeeren de steeds voortgezet zijnde uitbreiding der havenwerken in verband met de voorbereiding tot de zich steeds als meer noodzakelijk opdringende annexatie van de omliggende gemeenten. En de vraag, of al die omvangrijke werken wel bepaald noodzakelijk waren tot die hoogte, en hoe het stond met de rekening dienaangaande, beantwoordde spreker met te wijzen op de toeneming van het scheepvaartverkeer, den aanwas van de bevolking en de stijging der inkomsten, die een voldoende dan vormt tegen de stijging der uitgaven. En verwacht mag worden, dat de groei en bloei van Rotterdam nog zeer vele jaren zal aanhouden, zoodat het noodzakelijk is ook op de toekomst het oog te houden bij het ontwerpen en uitvoeren van plannen in dezen tijd.

De heer Hudig deed belangrijke mededeelingen aangaande de Holland-Amerika-lijn. Op humoristische wijze schetste spreker de economische betekenis van een rechtstreekse trans-atlantische verbinding, blijkbaar uit het verschil tusschen het feit, dat in 1869 een zoodanige verbinding tusschen Amerika en Nederland nog niet bestond, en den bloei, waarin thans deze stoomvaart-maatschappij zich mag verheugen. En deze bloei is dubbel verdiend, daar gedurende de eerste tien jaren van haar bestaan de jonge maatschappij

ondanks vele geleden ongelukken en groote verliezen haren naam van veiligheid en zeemanschap ongerept heeft weten te bewaren. Een meer uitvoerige beschrijving van het tegenwoordige type van stoomschip gaf de overtuiging, dat de maatschappij steeds voortgaat te voldoen aan de eischen ten aanzien van de snelheid van vaart, ruimte voor lading, veiligheid van het vaartuig, comfort en veiligheid voor de passagiers en voorziening in de behoeften van personeel.

Beide voordrachten dienden tot inleiding voor het bezoek aan de „Statendam“, waar, na afloop der vergadering het déjeuner werd gebruikt en tot de bezichtiging der havenwerken, waarvoor kleine stoombooten beschikbaar waren gesteld.

De leden, die aan deze bezichtiging niet deelnamen, vonden gelegenheid om een bezoek te brengen aan de stedelijke watergasfabriek en de drinkwaterleiding, waarover eveneens voordrachten waren ingediend.

De heer Sissingh gaf daarin een beknopte omschrijving van het begrip watergas, een gasmengsel, dat verkregen wordt door de inwerking van stoom op gloeiende kool met toevoeging van olie, en een aanwijzing in hoeverre dat begrip dus wordt gewijzigd door toevoeging van de bepaling „gecarbureerd“; de bewerking is daartoe zoodanig dat met het oog op de toepassing wordt verkregen een gas, dat zoo arm mogelijk aan koolzuur en waterdamp is. In de fabriek alhier zijn opgesteld twee reeksen van toestellen, die ieder in staat zijn 12.000 kub. meter gas per etmaal te leveren, terwijl ruimte aanwezig is om het geheel te verdubbelen en de gebouwen en sommige toestellen reeds nu voor dit grooter vermogen zijn ingericht.

De heer Vogel gaf in zijne inleiding betreffende de drinkwaterleiding, als het doel dezer inrichting, aan het water uit de Nieuwe Maas te zuiveren en op alle punten onzer uitgestrekte gemeente af te leveren als volkomen betrouwbaar, gezond, frisch water. Dat water wordt verzameld het tweede uur na hoogwater, daar herhaaldelijk genomen proeven hebben aange-toond, dat het water dan het minst verontreinigd is.

Het eerste kunstwerk zijn dus de sluizen, die dienen om het water slechts gedurende dien tijd op te nemen in de bezinkingsbassins. Daarin wordt het water veelal reeds zoo kleur-, reuk- en smakeloos, dat men geneigd zou zijn het reeds als drinkwater goed te keuren. Maar om alle verdenking op te heffen wordt het daarna onderworpen aan de centrale zandfiltratie, waardoor ook smetstoffen worden verwijderd; deze filterperiode duurt gemiddeld veertig dagen.

Na de zuiveringswerken komen de transportmidde-len, in welke tabel de Hollandsche nijverheid op waar-dige wijze is vertegenwoordigd.

De namen der verdienstelijke mannen aan wie initia-tief, ontwerp, herhaalde uitbreiding en uitvoering der werken te danken is, zijn: Scholten, Van der Tak, De Jongh en Van IJselstein.

Aan de lunch op de „Statendam“ werd deelgenomen door ongeveer 200 personen en 165 deelnemers ver-eenigden zich aan een diner in de Diergaarde.

EEN KEURIG BOEKJE.

Het voormalig Buitengasthuis, eer-tijds „t Pesthuis“ te Amsterdam, door Walenkamp.

Men herinnert zich dat het Genootschap *Architectura et Amicitia* te vergeefs heeft getracht, het thans buiten gebruik zijnde Buitengasthuis van afbraak te redden.

Een zijner leden, de heer Walenkamp, heeft zich in het bijzonder dit oud gebouw aangetrokken, en een keurig boekje daaraan gewijd.

Niet alle beschouwingen van den schrijver zijn even juist. Waar hij zegt: „Maar weinig plaatsen van ons vaderland bezitten zoo weinig oude gedenkteekenen als de hoofdstad van ons land; enkele kerken en één of twee, in den loop der tijden zeer van aanzien veranderde kasteelen, het fraaie Paleis, met enkele huizen uit den lateren tijd, — ziedaar alles wat hier van oude bouwkunst is overgebleven“, daar zal een ijverig lid van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap hem kwalijk kunnen bijvallen. Ook overdrijft hij de waarde, die het oude Pesthuis in zijn huidige toestand als een uiting van kunst heeft. Het eigenaardig standpunt, waarop de schrijver, waarschijnlijk een bewonderaar onzer nieuwste kunst, zich plaatst, blijkt uit meer dan een beschouwing. Als dit gebouw zooveel kunstwaarde heeft, dan zijn ook het Besjeshuis, het Werkhuis, het Wale Weeshuis, het Luthersche Weeshuis en het Maag-denhuys, om maar eenige gestichten te noemen, werken van hooge beteekenis, en moet men zelfs de kazerne Oranje Nassau bewonderend beschouwen.

Al deze gebouwen zijn slechts ontworpen en uitge-voerd, om aan de eischen, die de meest denkbare nut-tigheid stelde, te voldoen. Hun soberheid scheen tot voor korten tijd niets met kunst gemeen te hebben; sinds echter de bekende „muren met gaten“ het ideaal onzer jongere bouwmeesters zijn geworden, is het te begrijpen, dat die kunstenaars nu schoonheid zien, waar vroeger niemand die vermoedde.

Een oudheidkundige van het rechte slag vraagt even-wel niet, of iets mooi is; hem is het genoeg, dat iets oud is. En de oudheidliefhebbers zullen het met den heer Walenkamp betreuren, dat het Buitengasthuis gaat verdwijnen. Het lag daar zoo schilderachtig tus-schen het groen, het was zulk een aardige herinnering aan het oude Amsterdam.

Wij hebben het Buitengasthuis gekend en bezocht, toen het nog in gebruik was. De stichting voldeed toen reeds niet meer aan de eischen, die de wetenschap stel-de, wat niet wegnam, dat de sterfte er betrekkelijk ge-ring was. Wij zullen maar aannemen, dat de bekwaam-heid der geneesheeren ruimschoots vergoed heeft, wat er aan het hygiënisch ideaal ontbrak. Want als wij niet veronderstellen, dat hier buitengewone bekwa-me artsen werkten, dan zouden wij tot het besluit moeten komen, dat de gezondheidsleer een wetenschap is, die nog in het duister rondtast, en dit willen wij liever niet.

Nog herinneren wij ons de eigenaardige geur van carbol en jodoform, die reeds bij den ingang den be-zoeker tegenkwam, en het bewijs leverde, met hoeveel kracht de ziektekiemen bestreden werden.

In sommige der zalen was wel iets gezelligs; maar daar waren ook sombere lokalen, die men, wegens de vele lijders, die verpleegd werden, niet ongebruikt kon laten.

De moderne bebouwing drong meer en meer op het oud gesticht aan. Langen tijd bood het, in het groen van zijn „bosch“ versholten, weerstand. Maar toen aan de andere zijde het Wilhelmina-Gasthuis ging verrij-zen, waren zijn dagen geteld. De aardigheid was er toch al voor een groot deel af.

Een goede dertig jaar geleden lag het Buitengast-huis nog eenzaam in het groene weiland. De zieken gingen er heen in een tentschuitje, een soort van gon-del, die door twee oude mannetjes werd geroeid, ter-wijl een derde grijsaard aan het roer zat. Het vertrek had plaats aan het Oude Zijds Heerenlogement. Dan voer men onder de Grimnessesluis door het Spui in en bereikte door de Beulingsloot de Leidsche gracht. Door de sluis achter den houten schouwburg werd de Singelgracht ingevaren, en het gondeltje kwam langs de vier molens van den Overtoom en de Pestloot aan

zijn bestemming. Soms werden ook wel zieken uit hun woning gehaald. Het vervoermiddel was zeker niet on-gemakkelijk, zooals ieder weet die te Venetië een gon-del bevaren heeft. En in den tijd der hobbende „toe-sleedjes“, die over de keien gesleurd werden, had het nog grooter waarde. Wanneer voor de gasthuisschuit voor het laatst? Wanneer dankte de laatste „sleeper“ slede en smeerlap af?

Dank zij de ijver en de belangstelling van den heer Walenkamp zal het nageslacht, dat van schuit en slede niets te weten zal komen, zich er een juiste voorstelling van kunnen maken, hoe het Buitengasthuis er in het jaar 1900 heeft uitgezien. Immers verscheidene licht-drukken geven het gebouw in zijn meest eigenaardige deelen weer.

Het is te hopen, dat de heer Walenkamp, wiens boek-je niet in den handel schijnt te zijn, aan de Amster-damsche verzamelingen exemplaren ervan zal hebben gestuurd. De beheerders dier collecties zullen hem zeer dankbaar zijn.

Wij spreken ten slotte den wensch uit, dat de schrij-ver, mocht weer een Amsterdamsch gedenkstuk be-dreigd worden, beter zal slagen in zijn pogingen tot redding. Maar ook reeds als hij dan slechts doet, wat hij nu voor het oude Pesthuis verrichtte, heeft hij aan-spraak op veler waardeering.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 3 October 1900.

Uit de ingekomen stukken bleek, dat drie heeren ingenieurs hier ter stede, zich beschikbaar hadden gesteld tot het houden van voordrachten.

Besloten werd bij het hoofdbestuur een voorstel aanhangig te maken tot het verkrijgen van een ondersteuningsfonds voor de leden der V.-vereniging. Daar de noodzakelijkheid van een dergelijk fonds reeds was gebleken, en voorstellen van het hoofdbestuur eerst op een volgende algemeene vergadering kunnen worden ingewacht, werd besloten met de oprichting van een fonds voor de afdeeling te beginnen en vijf der aanwezigen op te dragen concept-reglementen samen te stellen.

Uit het verslag van de bootocht-commissie bleek, dat er een tekort was; een ter vergadering aanwezige lijst tot dekking van dat tekort circuleerde met veel succes.

Bij de rondvraag werd bemerking gemaakt, dat de ingekomen brochure „De aanhangige Drankwetbezetting“ niet besproken was; de vrager werd verwezen naar de statuten der Vereeniging, waaruit duidelijk blijkt dat het geheel buiten het doel der Techni-sche Vakvereniging ligt, dergelijke adressen te bespreken.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1113e Vergadering van Woensdag 10 Oct. 1900.

De Vergadering werd geopend door den Vice-voorzitter den heer C. W. Nijhoff. Bij afwezigheid van den Secretaris werden de notulen niet gelezen. Den nieuwen leden werd een hartelijk welkom toegevoegd. Hierna verkreeg de heer F. G. Smits uit Rotterdam het woord over „De quadratuur van den cirkel“. Nadat de spreker medegedeeld had hoezeer zijne beschouwingen in Nederland steeds door de geleerde wereld waren aangevallen en hij daartegenover juist in Duitschland zooveel medewerking en steun verkregen had, begon spreker op 't bord zijne berekeningen op te zetten en kwam tot de slotsom dat $\pi = \frac{355}{113} = 3,14159$ is. Hij eindigde zijne belangrijke theoreetische beschouwingen met de wensch uit te spreken dat ook de oogen van Nederland's geleerden geopend mogen worden en π als 3,125 aangenomen zal worden, waardoor een groote ommekeer en vereenvoudiging en berekeningen zal ontstaan. Door den Voorzitter werd den spreker dank gezegd. Besloten werd nogmaals een verzoekschrift tot den Raad te zenden teneinde de slooping van het voormalig Pesthuis te voorkomen. Ter nadere kennismaking zal Zondagmorgen a. s. een excursie plaats vinden van het Genootschap naar genoemd gebouw.

Niets meer aan de orde zijnde werd de goed bezochte Ver-gadering gesloten.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 10 October 1900.

In de laatst gehouden vergadering hield de Voorzitter, de heer Evers, een causerie over „de Parijsche tentoonstelling“. Hij be-gon met een kort overzicht te geven van de geschiedenis der tentoonstellingen te Parijs in 't algemeen, en van doel en inrich-ting. Vervolgens gaf hij een denkbeeld van den omvang van het

egenwoordige tentoonstellingsterrein, en toonde met een schets- tekening de ligging der verschillende gebouwen.

De tentoonstelling van 1900 vergelykende bij de voorgaanden, deed spreken in 't bijzonder opmerken, dat bij de tentoonstelling van 1889, toen de herconstructie in opkomst was, ook een streven was op te merken om deze in de architectuur uit te drukken. Na is dit geheel anders; geen streven om de constructies te laten spreken; de gebouwen spreken thans door hun groote afmetingen, alhoewel ook daarvan veel verloren is gegaan, doordien men de noodige eenheid mist, ten gevolge van te veel verscheidenheid in de verschillende gevels. Ook zijn die gevels niet zoo rede- gevend als voorheen; echter getuigen de verschillende details van de vindingrijkheid van het Fransche genie.

Talrijke lichtbeelden ter bezichtiging stellend, maakte de heer Evers met zijn hoorders een wandeling over het tentoonstellings- terrein, de verschillende gebouwen zowel uit- als inwendig be- schrijvende.

Bij monde van den heer Verheul werd den heer Evers, onder luid applaus der hoorders, dank gebracht voor zijne schoone en hoogst leerrijke voordracht.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

GRAVENHAGE. De ingenieur Alpberts, referendaris, chef van het technisch bureau aan het Departement van Koloniën, en de heer Wey, ingenieur der burgerlijke openbare werken in Ned.- Indië, met verlof hier te lande, belast met de uitvoering in Indië der plannen voor de drinkwaterleiding voor Soerabaja, zijn naar Amerika scheep gegaan, ten einde een hun opgedragen onderzoek te doen in de fabriek der firma Hood & Co., te Philadelphia, welke het minst (voor / 292,000) heeft ingescheven voor de levering van materialen voor genoemde waterleiding. Eerst daarna zal om- trent de gunning beslist worden.

Burg. en Weth. hebben den Gemeenteraad voorgesteld om, in navolging van een dergelijke inrichting in het buitenland en te Amsterdam: 1o. te besluiten dat op de gemeentegastfabriek zal worden opgericht eene inrichting voor cyanzuivering met geelbloed-loozoutontbinding; 2o. aan de gemeentegastfabriek te verbinden een technoloog met den titel: ingenieur der gemeente- gastfabriek, op eene jaarwedge van / 2000 à / 3000; 3o. tot dek- king der kosten ad / 65,000, van hetgeen voorloopig van de in- richting behoort gemaakt te worden, dat bedrag op de begroting van de gemeentegastfabriek uit te trekken.

De directeur berekent de kosten van een complete inrichting voor cyanzuivering voor een capaciteit van 120,000 à 180,000 kub. meter gas per 24 uur op / 80,000, en de zuivere opbrengst, na aftrek van alle onkosten, reste en een ruime afschrijving, op ruim / 20,000 per jaar.

Het is de bedoeling den technoloog, naast den directeur, te be- lasten met het voeren van het bedrijf der cyanzuivering en van zijne diensten overigens in andere deelen der fabriek gebruik te maken.

Tot het bestrijden van de groote uitgaven, die het Genoot- schap „Pulchri Studio“ zich getroosten moet voor het verkrijgen van een nieuw gebouw en bijhoorende kinstalen op het erf van het aangekochte pand in het Lange Voorhout, deed het Bestuur een beroep op de werkende leden, ten gevolge waarvan, op enkele uitzonderingen na, allen een kunstwerk van hunne hand afstonden, om de opbrengst te doen dienen tot dekking van een deel der uitgaven. Deze kunstwerken, tentoongesteld in de bestaande kunst- zaal van het Genootschap, zullen Dinsdag 16 October ten late van „Pulchri“ publiek worden verkocht.

De tentoongestelde werken zijn meerendeels zeer schoon. Enkele behooren tot het beste werk van de hand hunner makers. In het geheel zijn het 108 schilderijen en 40 teekeningen, etsen, litho- graphieën, aquarellen en beeldhouwwerken.

AMSTERDAM. Aan de Quellinusschool te Amsterdam heeft nu afloop van het onderwijs een eenvoudige plechtigheid plaats ge- had. Den heer Bart van Hove, directeur van bovengenoemde school, die aan de Rijksacademie van Beeldende Kunsten tot hoog- leeraar in de beeldhouwkunst is benoemd, zal nu de Quellinus- school als directeur gaan verlaten. De heer C. Stroc sprak den heer Van Hove namens de leeraren toe, en liet hierbij vooral uitkomen dat de verstandhouding tusschen directeur en leeraren steeds aangenaam geweest is, en het onderwijs aan de Quellinus- school zeker ten goede is gekomen. Hierbij werd den heer Van Hove door den heer Stroc namens de leeraren een geschenk aan- geboden.

De heer Van Hove, blijkbaar zeer gevoelig voor de eer hem bewezen, bedankte de leeraren voor de aangename samenwerking welke hij steeds van hen heeft mogen ondervinden.

In een der zalen van Parkzicht kwamen Donderdag eenige bouwkundigen en belangstellenden samen, om middelen te be- ramen tot een laatste poging om het voormalig Buitengasthuis (het Peschuis) aan den Overtoom nog te redden. De uitbesteding der sloping zal Dinsdag plaats vinden. De heer J. van Nijssen, deelde mede, dat van zekere zijden steun was toegezegd, indien men kans zag het oude bouwwerk te behouden, en sprak de ver- wachting uit, dat nog vóór Dinsdag het publiek algemeen door- drongen zou worden van de architectonische waarde van het bou- werk, en lange dien weg de sloping nog zou worden belet.

Welke bestemming men dan aan het gebouw, na de noodzake- lijke herstelling hier en daar, zou kunnen geven? Men zou er een ethnografisch- en koloniaal museum of een oudheidkundig museum — dit laatste ter ontlasting van de zalen in het Rijks- museum — van kunnen maken. En zeer wél zou het voor een nieuwe ambachtsschool kunnen dienen, waaraan immers groote behoefte bestaat.

Ter vergadering gingen de waterversteekelingen rond van den heer Tymon Meyer, gezichten op en in het oude gebouw, en deze teekeningen zal men ook den leden van het Oudheidkundig Ge- nootschap ter leen geven. Kortom, men zal, al is 't kort dag, nog beproeven door een levendig protest van vele zijden Burg. en Weth. terug te houden van de uitbesteding.

Een excursie van belangstellenden ter bezichtiging van het gebouw op Zondagmorgen a. s. wordt verwacht.

Burg. en Weth. hebben praedivies uitgebracht op een adres van een vijftal timmerliedenverenigingen.

Het adres vroeg in de eerste plaats de uitvoering van de ge- meentewerken te bespoedigen, en, waar mogelijk, uitgestelde wer- ken nog ter hand te nemen; in de tweede plaats, dat bij de aan- te besteden werken de aannemer zal worden verplicht alle onder- deelen van het werk binnen de gemeente te doen vervaardigen.

Wat het eerste verzoek aangaat, moeten Burg. en Weth. op- merken, dat de door Raad gevoterde werken steeds zoo spoedig doenlijk worden aangevangen. Zoo zijn er thans gemeentewerken voor bijna één miljoen gulden in uitvoering, en zal vermoedelijk nog dit jaar voor ongeveer twee miljoen gulden gemeentewerken worden aanbesteed.

Ten opzichte van het tweede deel van het verzoek wijzen Burg. en Weth. erop dat, volgens de Gemeentewet, alle aanbestedingen moeten geschieden in het openbaar, behoudens enkele uitzonde- ringen. Zij zijn nu van oordeel dat men, door in het algemeen den aannemer te verplichten, alle onderdeelen van het werk bin- nen de gemeente te doen vervaardigen, zou handelen in strijd met den geest van bedoelde wetbepaling, daar toch op die wijze de concurrentie te zeer zou worden beperkt en zulks tot nadeel voor de gemeente.

Ten slotte wijzen zij er nog op, dat niet alleen het timmervak bij gemeentewerken betrokken is, maar dat ook andere ambachten daarbij belang hebben, zoodat het, afgescheiden van de boven- vermelde bezwaren, minder raadzaam schijnt om alleen ten ge- lieve van de timmerlieden den tot-nu-toe gevolgden weg te ver- laten.

GRONINGEN. Ongeveer vijftien jaar geleden werd hier in een der hoofdstraten eene nieuwe kerk voor de doleerende gemeente gesticht, die om hare gebrekkige constructie en niet minder om haar afschuwelijk uiterlijk, algemeen de aandacht trok. Het ding is van zijne geboorte aan, gelukkig in verzakking geraakt zoodat het muurwerk van lieverlede met een huik en de zoogenamde toren in eene potsierlijke houding is gaan staan. Langen tijd heeft men het monster door stutten, balken en schoren overleid trachten te houden, tot op een goeden dag de gemeentenaren de helle kast hebben moeten verlaten om haar nimmer weer te betreden. De bouwvalligheid heeft haar grens bereikt, en nu is onlangs besloten om het wankelend gevaarte geheel tot den grond toe af te breken en in de plaats daarvan nog eens weer een nieuwe kerk te doen bouwen.

De plannen voor deze kerk, welke men elders heeft laten maken, omdat onder de gemeentelieden geen architect wordt aan- getroffen die daarvoor voldoende bekwaamheid bezit, zullen onder toezicht van een bouwkundige, lid der doleerende gemeente alhier, worden uitgevoerd.

Het is te hopen voor de bouwkunst zoowel als voor de menschen die hun penningen voor den bouw ten offer brengen, dat deze bouw met minder bekrompenheid worde uitgevoerd dan bij den bouw der vorige kerk heeft voorgezet.

UTRECHT. Door B. en W. wordt aan den Raad voorgesteld om tot behoud van den Domtoren een bedrag van / 10,000 beschik- baar te stellen, en de heeren Dr. P. J. H. Cuypers te Roermond en C. Muijsken te Baarn uit te noodigen met den directeur der gemeentewerken ter zake van deze herstelling een commissie van advies te vormen.

NIEBUEN. Het besluit van het gemeentebestuur tot sloping van het aangekocht fabrieksgebouw (staande op de Waalkade) waarin ingemetseld de voormalige Bottelpoort, gaf den Minister van Binnenlandsche Zaken aanleiding op het behoud van die poort aan te dringen. Het betrekkelijk schrijven van Binnenlandsche Zaken was gegrond op een rapport van den architect der Rijks- museumgebouwen, den heer Dr. Cuypers, te Amsterdam, waarbij het wenschelijke van het niet-sloopen werd betoogd, omdat het hier gold een dier uiterst weinig in ons land bewaard gebleven poortgebouwen uit den vroegeren tijd en er te Nijmegen boven- dien zoo weinig is, wat aan de oude vesting herinnert.

De zaak kwam daarop ter sprake in de Raadsvergadering van 17 Maart, toen op voorstel van den heer Van Nijssen besloten werd het terrein bij de grootendeels onder den baganen grond staande poort te ontgraven en daarna zander te bepalen.

Nu hebben Burg. en Weth. aan den raad een rapport van den gemeente-architect overgelegd, aan wien zij hadden opgedragen te onderzoeken wat zou moeten geschieden als tot het behoud van de poort mocht besloten worden.

Dr. Banning die oorspronkelijk was voor het opruimen van de poort, omdat ze uit een esthetisch oogpunt geen reden van bestaan had, was, na de verschillende stukken ter zake gelezen te hebben, van opvatting veranderd. Uitsluitend om hare historische waarde meende hij dat de poort, of liever hare overblijfselen, moesten behouden blijven, waarom hij voorstelde uitvoering te geven aan een der door den architect ontworpen plannen.

De heer Quack oordeelde met een beroep op den gemeente- archivaris, den heer Van Schevichaven, dat de poort ook geen historische waarde had. Nadat ook Mr. Van Maricum zich had verklaard voor verwijdering, werd het voorstel van den heer Banning met 10 tegen 8 stemmen verworpen, zoodat de poort verdwijnt.

LEIDEN. Het ontwerpplan van rioleering voor deze gemeente, opgemaakt door den heer G. H. Broekman, directeur der ge- meentewerken, is in druk verschenen.

Volgens dit plan zouden de ontworpen rioleeringswerken een aanlegkapitaal vorderen van / 1,550,000 en een jaarlijksche uit- gawe van / 25000. Daaraan is toegevoegd een nota, houdende een vereenvoudigd rioolplan, opgemaakt door den wethouder van fabricage, Dr. M. C. Dekhuijzen, die met het oog op de groote kosten de nieuwe rioleering voorloopig slechts wenschte te zien ingevoerd in die stadsdeelen, welke daaraan de meeste be- hoefte hebben, met name in de binnenstad, het Levendaal en de Uiterste- en Middelste grachten, en in de buitenstad tal van slooten aan de dichtbevolkte wijken aan de Singels, Lagen Rijn- dijk en Morschweg.

De kosten van dit vereenvoudigde ontwerp worden geschat op / 980,000.

Aan beide rapporten is toegevoegd een nota van de ingenieurs, de h. h. G. J. de Jongh te Rotterdam, J. de Koning te Amster- dam en J. W. C. Tellegen te Arnhem.

Hoewel dezen de raming van kosten van het ontwerp Broek- man te hoog voorkomt, achten zij het steels waarop dit ontwerp is gebaseerd, bij den tegenwoordigen stand van wetenschap en techniek te verkiezen boven elk ander. Mochten echter de kos- ten van dit ontwerp de financiële krachten der gemeente genacht worden te boven te gaan, dan verdient partiële uitvoering als voorgesteld door Dr. Dekhuijzen, h. i. alle aanbeveling.

WAGENINGEN. De fabricage op de steenfabrieken langs den Rijn is bijna zonder uitzondering geëindigd. De campagne is, wat het weder betreft, niet zeer gunstig geweest en het gemiddeld getal van 90 werkdagen werd niet bereikt. De handel is thans vrij druk. De oude voorraad is op de meeste fabrieken opgeruimd, terwijl van het nieuwe gebak hier en daar reeds veel verkocht is.

Men besteedt thans voor: rood / 10.50; boerengrauw / 11.25; hardgraauw / 12.50; klinkers / 13.50; straatklinkers / 14.— per 1000 stuks, tr. boord.

De vrachtprijzen zijn als volgt: van Wageningen naar Rotter- dam (buitenstad) / 1.25; id binnenstad / 1.50; Den Haag / 2.20; Delft / 1.95; Dordrecht / 1.30; Schiedam / 1.20 per duizend.

De buitenplaats „Woestduin“ onder Bloemendaal zal plaats maken voor een villapark en renaiss. De aanleg is opgedragen aan den tuinarchitect L. A. Springer. Kort achter het huis ligt een begroeide heuvelrug, die een goede natuurlijke scheiding vormt. Op het lage terrein daar achter komt de elliptische baan, ter lengte van 1500 à 1600 meter.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: ontslagen op verzoek, eervol uit 's lands dienst, de architect der 2e kl. J. B. Lont.

— Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is: benoemd tot onderopzichter 1e kl. Ch. J. Lemmens, thans 2e klasse; tot onderopzichter 2e kl. de onderopzichter 3e kl. Jhr. E. J. A. Clifford Koek van Breugel.

— Door den Minister van Koloniën is de heer P. J. Jansen gesteld ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Ne- derlandsch-Indië, om te worden benoemd tot ingenieur bij het mijnwezen daar te lande.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is de aspirant-ingenieur van den rijkswaterstaat Jhr. C. E. W. van Panhuys, met ingang van 1 October, voor den tijd van een maand, gedetacheerd aan zijn departement.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 1 November, benoemd tot bureaualtambtenaar 3de klasse van den rijkswaterstaat F. W. Knijff, te 's-Gravenhage.

Th. VAN HEEMSTEDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wastafels, Urinoirs enz. — VERWARMING EN VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

— Bij kon. besluit is, met ingang van 16 dezer, de benoemde aspirant-ingenieur van den rijkswaterstaat J. C. Scharp toege- voegd aan den inspecteur in de 1ste inspectie.

— Bij kon. besluit zijn bij het korps van den Rijkswaterstaat, met ingang van 1 November o. k.: bevorderd tot hoofdinspecteur 1e kl. G. A. Escher, thans 2e kl.; tot hoofdinspecteur 2e kl. A. Keurenaar, thans ingenieur 1e kl.; tot ingenieur 2e kl. J. P. Wijtenhorst, thans 3e kl., en tot ingenieur 3e kl. J. W. Meuter, thans aspirant-ingenieur.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat is bepaald, dat de na te noemen ambtenaren van den Rijkswaterstaat zullen dienst doen als volgt:

de hoofdinspecteur 2e kl. J. W. Welcker, thans te Zwolle, als hoofdinspecteur belast met het beheer der groote rivieren, te 's-Gravenhage;

de hoofdinspecteur 2e kl. C. B. Schuurman, thans te Maastricht, als hoofdinspecteur te Zwolle; de benoemde hoofdinspecteur 2e kl. A. Keurenaar, te Maastricht;

de ingenieur 2e kl. A. B. Marinkelle, thans te Roermond, als arrondissements-ingenieur te Utrecht;

de ingenieur 3e kl. A. A. H. W. Kooig, thans te Zutphen, te Roermond en de ingenieur 3e kl. A. R. van Loon, thans te Almelo,

te Zutphen;

de ingenieur 3e kl. F. Baacke, thans toegevoegd aan den inge- nieur W. K. du Croix, te IJmuiden als arr.-ingenieur te Almelo;

de aspirant-ingenieur Jhr. C. E. W. van Panhuys, toegevoegd aan den ingenieur W. K. du Croix te IJmuiden;

de aspirant-ingenieur M. C. E. Bongaerts, toegevoegd aan den ingenieur C. A. Jolles te Breda.

— In den ouderdom van 56 jaar is te Leiden overleden de heer J. W. van Hiele, landmeter bij het kadaster.

— Tot directeur-boekhouder der gemeente-gastfabriek te Sneek is met op twee na algemeene stemmen benoemd de heer N. de Boer, directeur der gastfabriek te Assen.

— Door den Minister van Waterstaat is A. J. Schouten be- noemd tot buitengewoon opzichter bij de werken aan het kanaal van Gent naar Terneuzen.

— Tot directeur der gastfabriek te Sittard, en tevens tot stads- opzichter, is benoemd de heer Henri Künings, lid van den Ge- meenteraad aldaar.

— Te Kampen is tot hoofdopzichter bij de gemeente-werken benoemd, met ingang van 1 Oct. j., de heer A. J. Meyers, thans opzichter-tekenaar bij die werken aldaar.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Adjunct-directeur der Gemeentewerken te Arnhem. Jaarwedge minstens / 1800. Franco gezegelde adressen aan den burgemeester ten gemeentehuize vóór 20 Oct. (Zie adv. in dit no.)

— Leeraar in het lichteekenen aan de Rijkslandbouw- school te Wageningen, op eene jaarwedge van / 1600. Zich in persoon aan te melden vóór 22 October bij den inspecteur van het middelbaar onderwijs F. B. Löhns, te 's-Gravenhage.

— Scheeps-tekenaar om dadelijk in dienst te treden. Salaris / 80 per week. Brieven onder letters 9 G. E. Algemeen Advertentie-Bureau Nijgh & Van Ditmar, Amsterdam.

— Opzichter-schrijver bij de gemeentewerken te Kampen op eene jaarwedge van / 500 tot / 700. Stukken vóór 22 October bij den Burgemeester. (Zie advert. in dit no.)

DINSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 21 j., ongeh., / 70.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± / 65 en ± / 115.
- 6 Opz.-teek., 24, 24, 25 en 34 j., ongeh., 31 en 32 j., geh., / 80, / 75, / 80, / 105, / 100 en / 100.
- 1 Construct.-werkt., 37 j., ongeh., / 90 à / 100.
- 2 Werkt.-teek., 20 en 22 j., ongeh., ± / 50 à / 60.
- 1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., / 75.
- 1 Electro-techn. teek., 27 j., ongeh.

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 20 October.

Zaandam, te 14 ure, in het gemeen- tehuis: het opheffen, rioleeren en verstraten van het bestaande gedeelte der Schoolmeesterstraat en het verleggen dier straat met 90 M. Inl. door den gem.-arch. (Zie advert. in dit no.)

MAANDAG, 21 October.

's-Bosch (herbest), te 10 ure, afbreken van woningen en oprichten van een bureau- en archiefgebouw ten dienste der gemeentewerken.

Inl. door den ing.-arch. Aanw. in loco 19 Oct. te 1½ uur. (Zie adv. in dit no.)

Donderdag, 25 October.
 's-Gravenhage, te 2 uur, door burg. en weth.: het maken en stellen van twee openbare waterplaatsen. Aanw. 24 Oct. te 11 uur aan de gemeenteraad.

Vervolg der Uitslagen.
Breda, 11 Oct.: verbouwing van een huis; ingek. 8 bijl., als: A. Maas f 583 60, M. v. Poppel f 558, Ant. Maas f 627, H. Wachterhaus f 520, A. Nagelvoort f 498, P. Hoppenbrouwer f 482, J. v. Poppel f 475, H. Mol f 472. Allen te Breda.

's-Gravenhage, 11 Oct.: het maken van de binnenhaven en binnenvoorhaven met daarbij behorende kaaimuren, steenglooiingen, kwallen en verdere werken, het ophoogen en afgraven van het omringende terrein en het maken van een gedeelte zeezuivering, een en ander in de Westduinen ten behoeve van de visschershaven te Scheveningen; ingek. 10 bijl., als:

F. J. van Zeijl, Rotterdam, en A. Prins, Slidrecht, f 1,880,000
 B. W. de Biecourt, Nijmegen, f 1,772,450
 H. Th. Wingerik, Groning., f 1,758,000
 G. v. d. Elshout, Scheveningen, f 1,729,722
 P. A. Bos, Gorinchem, f 1,726,000
 J. v. d. Elshout Gzn., Scheveningen, f 1,657,800
 G. A. v. Hattem, Slidrecht, f 1,600,000
 H. v. Rhijn, Naarden, f 1,577,000
 P. Vlaaman, Utrecht, en G. A. v. Spanje, Arnhem, f 1,574,800
 C. de Groot Az., Gorinchem, en K. L. Kalks Wzn., Slidrecht, f 1,517,000

Groningen, 11 Oct.: in het café van den heer M. Prins, aan de Grootte Markt, onder architectuur van den heer J. van der Veen, voor rekening van den heer G. van Holhuis: het afbreken van een pakhuis met woning in de Prinsstraat en het aldaar weder opbouwen van een winkelbehuizing met bovenwoning; ingek. 25 bijl., als: G. van Duinen en J. Pieterse f 4160, D. Jansen f 3915, H. A. Scherphuis f 3855, H. T. van Duinen f 3828, J. Huisling, Obergum, f 3800; D. Dooijes f 3783, H. Smit f 3780, E. Jelsma f 3744, G. Hendrika f 3737, E. Tulp f 3657, J. Ridder f 3665, H. K. Bol f 3640, J. Mulder f 3590, H. Kamps f 3570, A. v. d. Berg f 3548, B. Wilkens f 3538, J. Huiszings f 3532, S. Hoekstra f 3488, D. Th. Dalmeiden f 3469, H. Tonkens f 3467, H. L. Reintjes f 3454, J. Groenewold f 3398, J. de Vink f 3386, M. Pehlig f 3376, G. Rademaker f 3290. Gegund. De overigen te Groningen.

Eindhoven, 11 Oct.: door den arch. v. d. Meulen, in 't Park: het bouwen van een woon- en winkelhuizinge in de Oude Wessertstraat; ingek. 7 bijl., als:

A. Liefhebber f 5430 f 5610
 R. Kramer en W. Hart f 4962 f 5022
 P. Vis en A. Laet f 4815 f 4900
 J. v. Marle en Ph. v. Dam f 4749 f 4845
 Jb. Zwaan f 4526 f 4636
 J. H. Klein f 4187 f 4460
 J. West en H. v. Doornik f 4187 f 4268
 Allen te Eindhoven.

Groningen, 11 Oct.: het afbreken van een woonkamer en het wederopbouwen van een magazijn, bergplaats en bovenwoning in de Prinsstraat aldaar, onder architectuur van den heer J. v. d. Veen, voor rekening van den heer A. Muia; ingek. 12 bijl., als: B. Holtrop en Co., f 2222; G. van Duinen en J. Pieterse f 1913, J. Ridder f 1899, H. Tonkens f 1867, J. Groenewold f 1795, G. Rademaker f 1795, J. Mulder f 1745, S. Hoekstra f 1694, J. Huiszings f 1688, H. Hennings f 1657, H. L. Reintjes f 1628, J. de Vink f 1598. Gegund. Allen te Groningen.

Binnen-Moerdijk, 12 Oct.: lo het leveren van rijmateriaal voor de Royale polder; ingek. 7 bijl., als:

Joh. Dubbelman, Lage- f 2 69 / 10 69 / 12 69
 Zwaluwe, f 3 25 / 14 50 / 22 —
 J. Dubbelman, idem, f 2 89 / 11 90 / 13 90
 J. Visser, Werkendam, f 3 75 / 15 40 / 17 40
 P. Kraijveld Az., Slidrecht, f 2 75 / 11 50 / 15 50
 A. Kraijveld Pz., idem, f 2 97 / 12 39 / 16 44
 P. M. Bot, idem, f 2 19 / 11 — / 13 —
 Gegund. Alles per 100 bos.

20. het maken van de rijksoverbeslagwerken; ingek. 3 bijl., als: P. Kraijveld Az. 1½ cent, J. Timmer, Willemadorp, 1½ cent, J. Geluk, Tholen, 9½ cent, alles per M². Gegund.

Megele, 12 Oct.: door den arch. W. E. Elzinga: het bouwen van een woonhuis voor den heer Jansen; ingek. 9 bijl., als: Stegink en Coster f 3063, Colenbrander en v. d. Berg f 2949, G. Scholten f 2911, Morick en Vos f 2894, Muller f 2875, Foks en Ribberink f 2825, J. Nieuwenhuis f 2790, G. Stegink f 2685, Gielink f 2484.

MEDEDELINGEN.
Amsterdam, Bestek no. 43, het verbouwen van de openb. lagere school te kl. no. 85, aan de Frederik-Hendrikstraat, tot een school voor 600 kinderen, den 20^{en} Augustus aanbesteed, is thans opgedragen aan den heer L. Smit, voor f 211,520.

Bestek no. 44: het verven van de buitenhont-en, ijzerwerken van de Stadschoolwag, den 27^{en} Augustus aanbesteed, aan den heer J. Mantel, voor f 1355.

— De minister van waterstaat heeft de aanbesteding van het herstellen en verbeteren van de telegraaflijnen langs verschillende wegen in Friesland, gegund aan den aancomer S. van der Zwaag te Leeuwarden, voor f 1483. De raaiing was f 1415.

Tilburg. Door den architect Jos. Donders is aanbesteed, het bouwen van een stoomververij, laagste inschrijver C. Horvers, aldaar voor f 4124, gegund.

Breda. Door den architect F. P. Hilten is aanbesteed: het afbreken van een pand aan de Leuvenaarstr. en het tot winkelhuis met aparte bovenwoning opnieuw opbouwen, laagste inschrijver P. A. Hoppenbrouwers aldaar voor f 3412, gegund.

OPZICHTER.

Bij de Gemeentewerken te **Kampen** wordt gevraagd een

Opzichter-Schrijver.

Jaarwedge f 500.—, welke kan klimmen tot f 700.—

Stukken in te zenden aan den Heer Burgemeester vóór 22 October e. k.

Wordt gevraagd te **ARNHEM**, een

ADJUNCT-DIRECTEUR

DER

Gemeentewerken.

Jaarwedge minstens f 1800. Franco inzending van gezegelde adressen aan den Burgemeester ten Gemeentehulze vóór 20 October a. s.

Inlichtingen geeft de Directeur der Gemeentewerken.

H. P. DEN BOER,
Wollenoppenstraat 37,
ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van **HEETE-LUCHT-BAKOVENS,**

Bekroond met den hoogsten Prijs en Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM 1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-den bakvloer en Draaiovens.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente ARNHEM zullen **Donderdag 18 October 1900,** 's voormiddags 11½ uur, in het openbaar, ten Gemeentehulze **aanbesteden:**

BESTEK No. 5.
Het bouwen van een GEBOUW voor Desinfectie-Inrichting aan den Westervoortschen dijk.
Begroting f 9100.

Aanwijzing: Woensdag 10 October a. s., 's namiddags 2 ure, op het terrein van den bouw. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 17 October a. s., des voormiddags van 10—12 uur, aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat; bestek met gezegeld inschrijvingsbiljet en 1 tekening à f 0.75 tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehulze.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van ZAANDAM zullen op **Zaterdag 20 October e. k.,** 's namiddags 1½ uur, ten Gemeentehulze aanbesteden:

Het ophoogen, rloeren en verstraten van het bestaande gedeelte der Schoonmeestersstraat en het verlengen dier straat met 90 M.

Bestek met tekening zijn verkrijgbaar ter Gemeente-Secretarie. à f 0.75. Inlichtingen geeft de Gemeente-Architect.

ZAANDAM, 11 October 1900.

Burgemeester en Wethouders voornemd,

LATENSTEIN, L. B.

De Secretaris,
ZAALBERG.

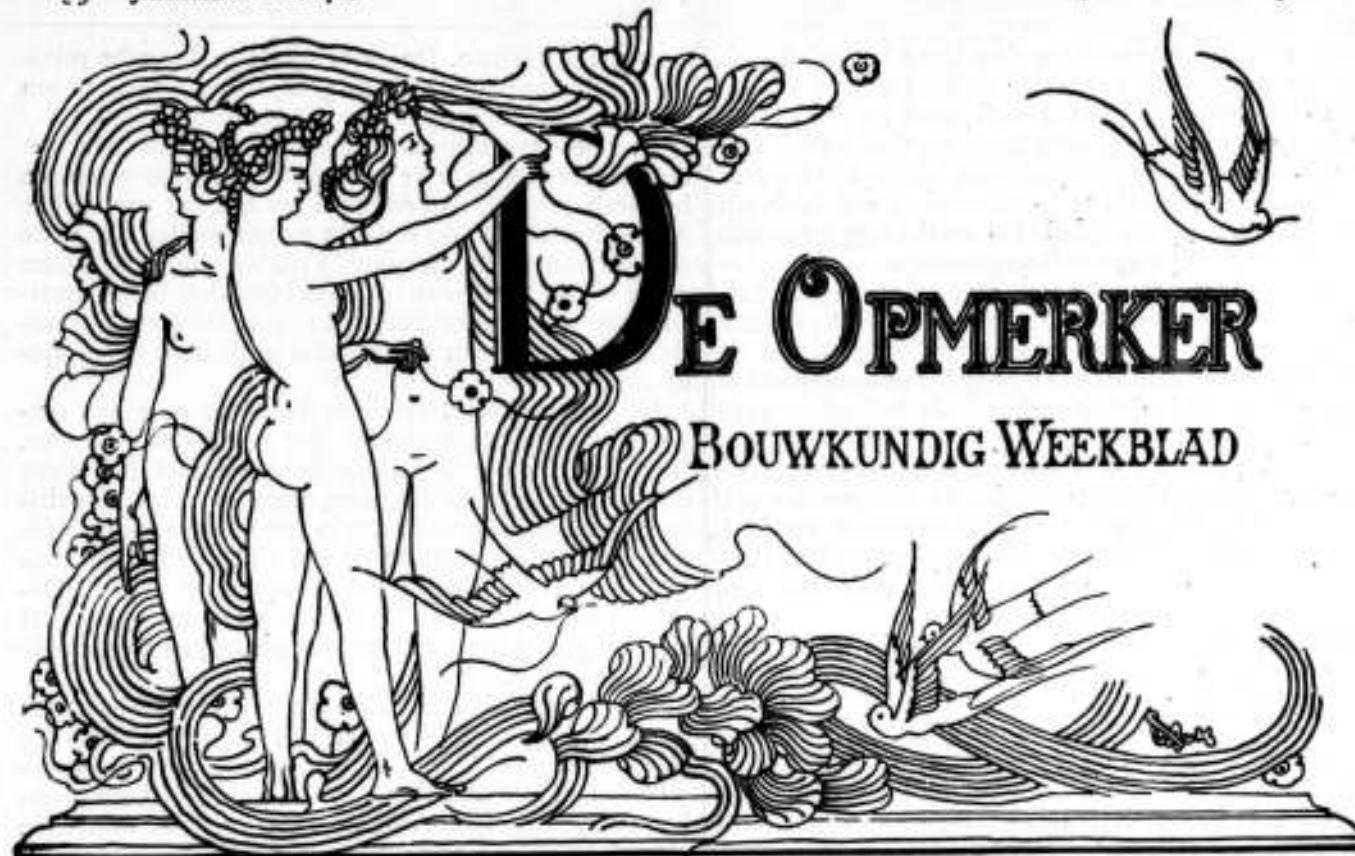
BURGEMEESTER en WETHOUDERS van 's BOSCH zullen op **22 October 1900, v.m. 10 ure,** in het openbaar

herbesteden:

Afbreken van woningen en oprichten van een bureau- en archiefgebouw ten dienste der gemeentewerken.

Bestek en teekeningen ter inzage op het Gemeentehuis en ad. f 1.55 verkrijgbaar bij den Ingenieur-Architect, die tevens nadere inlichtingen geeft. Aanwijzing in loco op 19 October e. k. nam. 1½ ure.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementen: prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatscijten, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR
A. W. WEISSMAN.
 V.
Pisa.

(Vervolg en slot van blz. 323).

De kerk van San Francesco heeft tusschen haar beuken de eigenaardige achtkante pijlers der Italiaansche Gothiek. Naast haar zijbeuken werden kapellen aangebracht; het koor eindigt rechthoekig. Het gebouw is geheel van gebakken steen en de daken hebben zeer weinig helling. De kapellen aan de oostzijde van het transept zijn zóó hoog, dat in den kruisbeuk geen vensters gemaakt konden worden. Aan de westzijde van het noordertansept rijst een klokkentoren omhoog, die half in de kerk is gebouwd, en tot de 12e eeuw schijnt te behooren.

Aan de noordzijde der kerk ligt het voormalig klooster, nu als museum ingericht. Aan de oostelijke galerij van de kloostergang bevindt zich een kapel, waar nog dienst gedaan wordt. Zij is met fresco's uit het laatst der 14e eeuw versierd. Een opschrift vermeldt, hoe hier in 1255 door den H. Bonaventura een kapittel van Minderbroeders gehouden werd, dat het besluit nam, om drie maal daags het „Ave Maria“ te bidden. Langzamerhand verbreidde zich dit gebruik door de geheele wereld.

In de oude kloostervertrekken bevindt zich een verzameling van schilderijen. Een daarvan, dat een 15e-eeuwsch karakter draagt en dat de rechtvaardigheid en de waakzaamheid voorstelt, wordt in den catalogus vermeldt als te zijn gemaakt door Federigo di Lamberto d'Amsterdam, een triptiek, met tafereelen uit het leven van de H. Catharina, staat op naam van Lucas van Leiden. Op een portret van Maria de Medicis ont-

cijferde ik den naam G. F. Douwen. Ook verscheidene fraaie tapijten, deels uit Vlaanderen, deels uit Florence, vindt men hier.

Zuidwestwaarts van dit klooster ligt de kerk San Pierino, die een merkwaardige oude krocht bezit. De korte zuilen die de drie beuken scheiden, en die gewelven van gebakken steen dragen, vertoonen een Longobardisch karakter.

Wij bereiken nu de kade van de Arno, waar verscheidene paleizen de aandacht trekken. Het merkwaardigste is ongetwijfeld het Palazzo Mediceo, dat thans aan den markies Spinola behoort. Het heeft een gothisch karakter en is geheel en al gerestaureerd. De gevels missen lijsten of versieringen. Slechts het overstekende pannendak geeft eenig schaduw-effect. De spitsboogvensters zijn in groepen van drie en twee te zamen geschikt. Naast dit paleis staat de kerk San Matteo, oorspronkelijk Romaansch, doch in de 17e eeuw verbouwd. Aan den zuidelijken zijgevel zijn de Romaansche bogen nog bewaard gebleven. Van binnen is het gewelf rijk beschilderd; al de perspectievische kunststukjes, die de 17e eeuw zoo op prijs stelde, werden hier vertoond.

Als wij nu de Arno weer overgaan, dan komen wij aan de voormalige vestingwerken van Pisa. Een deel daarvan vormt den tuin van het Palazzo Scotto-Corsini. Hier staat het huis, waar op 18 Februari 1564 de beroemde Galileo Galilei geboren werd. Zijn vader was bevelhebber der Florentijnsche troepen, die te Pisa in garnizoen lagen. Het huis heeft, uit een architectonisch oogpunt beschouwd, geen waarde.

Langs den zuidelijken oever van de Arno gaande, komen wij nu aan de kerk San Sepolcro, die zeker een der eigenaardigste van Pisa mag worden genoemd. Zij werd in de 12e eeuw door de Maltiezerridders gebouwd, en herinnert in vele opzichten aan de Karolingische kapel op het Valkhof te Nijmegen. De platte-

grond is achtkant, en boven den trans bevinden zich galerijen. Het pleintje rondom de kerk schijnt in den loop der tijden opgehoogd; men moet nu eenige treden af, om in het gebouw te komen. Rondom de kerk ligt nu een droge gracht, met een hek van het pleintje afgesloten. De kerk is gerestaureerd, wat haar een zeer modern aanzien geeft. De verlichting geschiedt door bijzonder kleine rondboogvensters.

Wij vervolgen nu onzen weg langs den oever der rivier. Aan de westzijde vertoont zich nu de kleine kerk Santa Maria della Spina, een voortbrengsel van de Italiaansche Gothiek. In 1323 gesticht, en onmiddellijk aan de Arno geplaatst, diende zij als heiligdom voor de zeevaarders.

Het gebouw heeft twee beuken, en is zeer laag van verdieping. Vooral het bovengedeelte is bijzonder rijk met nissen, beelden, pinakels en baldakijns versierd.

Daar ook dit gebouw een restauratie-proces heeft ondergaan, zoo is het niet onmogelijk, dat onder dit alles wel wat van Sint Anna doorloopt.

Van binnen is de kerk hoogst eenvoudige. Op een der altaren staan beelden uit de 13e eeuw, die door Nino Pisano zijn uitgevoerd.

Een andere kerk die hier in de nabijheid gevonden wordt, San Paolo a Ripa d'Arno, heeft in haar aanleg veel overeenkomst met de vroegere Sinte Mariakerk te Utrecht. Ook de ligging aan een met boomen begroeid plein doet aan het Noorden denken. Want op de Italiaansche pleinen vindt men in den regel geen beplanting.

De gevels zijn allen van nissen voorzien, die in den top van den westelijken door sierlijke zuiltjes worden geflankeerd. Boven het kruis verheft zich een koepel, die echter niet tot den oorspronkelijken aanleg schijnt te hebben behoord.

Van San Paolo is de Piazza Vittorio Emanuele niet ver verwijderd. Wie echter een der oudste gedenkteekenen van Pisa wil zien, moet niet naar dat plein, maar naar de Porta a Mare zijn schreden richten. Den weg naar Livorno volgend, komt hij dan na een goed half uur aan San Pietro a Grado, de kerk gebouwd ter plaatse waar de H. Petrus in het jaar 44 den Italiaanschen grond betreden zou hebben. Het gebouw is een basiliek uit de elfde eeuw, die drie beuken heeft, met zuilen van graniet en marmer daartusschen. Zoowel aan de oost- als aan de westzijde is een koornis aanwezig, een aanleg, die in Italië zeldzaam is. In de 17e en 18e eeuw heeft de kerk verbouwingen ondergaan, die haar van buiten op een gebouw uit den tijd der Renaissance doen gelijken. Doch van binnen is de oorspronkelijke bouwtrant nog duidelijk te herkennen. Ook de vrijstaande klokkentoren bezit zijn oude vormen.

Er is nog meer te zien in de omstreken der stad. Een klein uur oostwaarts van Pisa, op een der schoonste punten van de Monti Pisani, vindt men de Certosa, die wel een bezoek verdient. Men komt langs verscheidene schilderachtige dorpen, die tusschen het bleke groen der olijfbomen verscholen liggen, en bereikt dan de kloosterpoort, die het opschrift draagt:

„O beata solitudo
O sola beatitudo”.

Boven dit opschrift prijkt een beeld van Maria, met een krans van sterren om het hoofd. Lager, in een fries, staat:

„Cartusia Pisarum fundata an. Rs. MCCCLXVI”

Het is evenwel aanstonds te zien, dat de tegenwoordige gebouwen uit veel lateren tijd afkomstig moeten wezen. Als men de voorpoort is doorgeslagen komt men op een plein, aan het einde waarvan zich de kloosterkerk verheft. Een prachtige stoep van marmer leidt

naar dit heiligdom. De gevel met zijn Ionische pilasters, zijn fronton, zijn beeldgroepen en nissen, is een zeer goed voortbrengsel van 18e eeuwse kunst.

Ook het inwendige der kerk mag bijzonder rijk genoemd worden, en ware ook hier niet de 18e eeuw aan het werk geweest, dan zou men het met dat van andere Karthuizerskerken op één lijn mogen stellen. Maar de fresco's van Rolli, Graziani, Franceschini en Cassiani staan bij de 16e eeuwse ten achter. Ook het marmerwerk der zijkapellen, hoe rijk ook, heeft niet de waarde van dat wat men bv. te Pavia in de kerk der Certosa ziet.

Het groote kloosterplein wordt door galerijen omgeven, waarop de woningen der monniken uitkomen. Bijzonder fraai is de fontein in het midden. Zij wordt door een balustrade omgeven, waarboven het eigenlijke bekken zich bevindt, dat in het midden vier dolfinen vertoont, die een tweede, doch kleiner bekken dragen. Een beeld van Maria bekroont het geheel. Ofschoon deze fontein uit de 18e eeuw afkomstig is, heeft zij nog geheel het karakter van de werken uit vroegere tijd.

Wat hooger dan het klooster, op den top van den berg, liggen de overblijfselen van het oude kasteel La Verruca, dat in de elfde eeuw gebouwd werd tot bescherming van Pisa. In 1496 hebben de Florentijnen het grootendeels verwoest. Slechts de zware muren en eenige ondergrondse vertrekken zijn nog over. Op de muren gezeten, geniet men een prachtig uitzicht naar het zuidwesten. Pisa ligt tusschen het malsche groen, op den achtergrond sluimert de blauwe zee, die, toen dit kasteel gebouwd werd, de stad groot had gemaakt.

Een weg leidt van La Verruca naar de Arno. Daar ligt het dorp Uliveto te midden van steengroeven. Het is bekend om zijn warme bronnen, en schijnt des zomers nog al bezocht te worden, daar er een modern brongebouw is opgericht.

Er is te Pisa nog veel meer te zien, doch mijn tijd was beperkt, en toen de namiddag-snelrein mij naar het Noorden bracht, deed het mij leed, reeds van de oude stad te moeten scheiden. Daar ik bij een vroegere gelegenheid reeds Genua bezocht had, ging ik nu niet verder dan Vezzano Ligure, een klein stadje bij Spezia, dat door een spoorweg met Parma verbonden is.

Ik was hier in de buurt van Carrara, wat duidelijk bleek uit de reusachtige witte marmerblokken, die aan het station Vezzano ter verzending gereed lagen. Dat het kostbare materiaal in deze streken goedkoop is, bemerkt men aan de toepassingen, die ervan gemaakt worden. Aan het stationsgebouw vindt men het overal. Zelfs de urinoirs zijn er geheel mede bekleed.

De weg van Vezzano naar Parma gaat door een der schilderachtigste gedeelten van de Apenijnen. Snelreinen rijden daar niet, en wie met Italiaansche toestanden bekend is, begrijpt, hoe slecht en smerig de wagens op zulk een lijn zijn.

De trein volgt eerst het dal van de Magra en gaat, langs Santo Stefano di Magra naar Aulla, dat bijzonder fraai gelegen is, en talrijke oude gebouwen schijnt te bevatten. Na een paar minder belangrijke stations wordt Pontremoli bereikt, welks ligging zoo mogelijk nog prachtiger is. Een tunnel, zoo lang dat de trein meer dan tien minuten noodig heeft om er door te rijden, verbindt het dal van de Magra met dat van den Taro, die zich in de Po ontlust. Nu gaat de weg steeds meer naar beneden, het landschap is minder bergachtig, en weldra wordt de vlakte bereikt. Het was reeds donker toen ik na een reis van vijf uren te Parma aankwam. Over deze stad, de laatste die ik bezocht, eer ik naar Locarno terugkeerde, hoop ik in een volgend opstel het een en ander mede te deelen.

BOEKBEOORDEELING.

Noord-Hollandsche Oudheden, beschreven en afgebeeld door G. van Arkel en A. W. Weissman, uitgegeven vanwege het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap te Amsterdam. Vierde Stuk. Amsterdam, Ten Brink en De Vries, 1900.

Het werk, hierboven vermeld, nadert slechts zeer langzaam zijn voltooiing. Het vorige stuk verscheen in 1897. Gevraagd mag zelfs worden, of wat meer voortgang niet gewenscht zou zijn. Want ieder jaar, dat getalmd wordt, vallen er minder oudheden te beschrijven. Zelfs belangrijke gedenkteekenen zijn in de laatste jaren door de vlammen vernietigd. Veel wordt ook, nu de nieuwe kunst zoo tiert, onnadenkend gesloopt.

Men vindt in het deeltje Gooiland en het begin van de Eilanden opgenomen. Onder Gooiland zijn de volgende gemeenten gebracht: Blaricum, Laren, Hilversum, Huizen, Naarden, Bussum, 's Graveland, Kortenhoef, Ankeveen, Nederhorst den Berg, Weesperkarspel, Muiden en Weesp. Het eigenlijke Gooiland was zoo groot niet, doch men schijnt zich van de enge geschiedkundige grenzen opzettelijk te hebben losgemaakt. Van de eilanden werd alleen Texel opgenomen.

Natuurlijk is aan de gemeenten Naarden, Muiden en Weesp het leeuwendeel gegeven, doch ook in andere, minder bekende plaatsen werd veel gevonden. Van de St. Vituskerk te Naarden, blijkens de beschrijving een zeer merkwaardig gebouw, hadden wij gaarne meer afbeeldingen gezien. Slechts het koor van het zuiden werd opgenomen, doch een plattegrond en een gezicht op de gehele kerk mist men noode.

Uitvoerig zijn de zoo uiterst belangwekkende beschrijvingen van het gewelf der kerk beschreven. Verscheidene werden ook afgebeeld, terwijl insgelijks de voorkomende huismerken, waarbij ook dat van den schilder, zijn weergegeven. Een afbeelding van het eikenhouten koorhek van 1531, een der vroegste voortbrengselen onzer Renaissance, vindt men eveneens.

Doch het raadhuis van Naarden ontbreekt bij de illustraties. Wij weten wel, dat dit schilderachtig gebouw van 1601 dikwijls is afgebeeld, o. a. bij IJsendijk en in de Oude Bestaande Gebouwen, doch eenige details althans hadden best gegeven kunnen worden, zonder dat de schrijvers in herhalingen hadden behoeven te vervallen. Dat men daarvoor geen vrees had, bewijzen de afbeeldingen der gevelsteen van het Voormalig Gasthuis te Naarden, die op blz. 63 en 64 van „De Uithangteekens”, door Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw zijn te vinden. Het is waar, dat de thans gegevene beter het karakter van het oorspronkelijke bewaren, doch men had ze gaarne gemist, als er details van het raadhuis voor in de plaats waren gekomen.

De gemeente 's Graveland leverde een rijker oogst, dan men zou verwachten. Vooral de buitenplaats Trompenburg met haar eigenaardig huis, is een weinig bekend monument uit de tweede helft der 17e eeuw.

Nederhorst den Berg bevat in zijn kerk een voortbrengsel uit den Romaanschen tijd. De heer Posthumus Meijjes, die het gebouw in 1892 restaureerde, maakte er een paar fraaie afbeeldingen van, die de kerk vóór en na de restauratie vertoonen. Ook de deur met het opschrift, over welks beteekenis zooveel is gestreden, werd niet vergeten. Eenige platen geven verder het kasteel Nederhorst weer.

Muiden heeft een zeer oude kerk, aan St. Nicolaas gewijd. Haar zeer uitvoerige beschrijving doet het betreuren, dat alleen een afbeelding van het uitwendige

als verluchting een plaats vond. Van het Muiderslot vindt men twee gezichten, genomen eer met de restauratie een aanvang werd gemaakt, die als documenten groote waarde hebben. De beschrijving en de plattegrond zijn gevolgd naar het werk: „Het kasteel te Muiden, zooals het was in het jaar 1873, door I. Goschalk.”

Wat de gemeente Weesp betreft, zouden wij ons, wat de verluchtingen aangaat, wel dankbaar, doch niet voldaan willen noemen. Het koorhek en een tafel uit de St. Laurenskerk, beiden laat-gothisch, eenig zilverwerk uit het Raadhuis, een poortje van het Bartholomeus-gasthuis, ziedaar alles, wat waard geacht werd in tekening te worden gebracht. Doch de beschrijving doet zien, dat er heel wat meer had kunnen worden opgenomen.

Rijker geïllustreerd is het eiland Texel. Wij hadden niet verwacht, dat daar zooveel zou worden aangetroffen en zijn benieuwd er naar, wat de overige eilanden zullen opleveren.

Wij hebben overigens slechts lof voor de nauwgezette wijze, waarop de schrijvers de taak vervullen, die zij op zich namen, en hopen, dat de verschijning van het overige zich niet te lang zal laten wachten.

Wanneer Noord-Holland voltooid zal zijn, zou een der andere provincien voor opneming in aanmerking kunnen komen. Het ware wel te wenschen, dat daarmee reeds nu een aanvang gemaakt werd. Er zijn in iedere provincie ongetwijfeld krachten, die het voorbeeld, door de heeren Van Arkel en Weissman gegeven, zouden willen volgen. Sinds de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst poogde, door haar leden geheel Nederland te doen bewerken, is niets van dien aard beproefd. Slechts fragmentarisch werd het een en ander ondernomen en ten einde gebracht.

Misschien is hier voor den Oudheidkundigen Bond een veld ter bearbeiding aanwezig. Reeds een behoorlijke inventaris van wat nog aanwezig is, zonder afbeeldingen, zou een groote aanwinst zijn. Laten wij hopen, dat zulk een werk zich niet lang meer zal laten wachten.

OVER NIEUWE KUNST.

In een der laatste nummers van *The Studio*, het bekende Engelsche tijdschrift, vonden wij de volgende beschouwingen over nieuwe kunst, in den vorm van een samenspraak.

* *

„Hou je bedaar”, zei de kritikus tegen den bouwmeester, „word niet woedend, omdat een paar krantenschrijvers, die nog wat ouderwetsch zijn, er niet toe kunnen komen het nieuwe in de architectuur en de versieringskunst met blijdschap te begroeten.”

„Maar zij schrijven zulken onzin”, hield de bouwmeester vol. „Hun doel is slechts om een reactie in het leven te roepen tegen alle uitingen van versierend talent, die rekening houden met den smaak en de denkwijze van den tegenwoordigen tijd.”

„Dit is nog niet alles”, merkte de teekenaar op. „Het publiek laat zich gemakkelijk vangen door holle frazen, en de schrijvers, die gij bedoelt, doen daar hun voordeel mede. Zij zeggen, bij voorbeeld, dat de nieuwe stijl alle natuurlijke vormen in de grillige lijnen van vlammen en macaroni omzet.”

De wijsgeer lachte. „Ik ben oud”, zeide hij, „doch het vermaakt mij, hoe kinderlijk de esthetisch aangelegde menschen van tegenwoordig oordeelen. Of is het niet vermakelijk kinderlijk, als iemand zich verbeeldt, dat de onvermijdelijke groei van een krachtigen nieuwen stijl gestuit kan worden door het gezanik van een paar oude pruiken?”

Nu mengde zich de kunstkenner in het gesprek. „Wat onzen nieuwen stijl nog zal doen sterven, is ons eigen dwaas gekakel. Wij beroemen ons op onze moderniteit, alsof wij er ons in het geheim over verbaasden, dat wij geen kinderen van lang vervlogen tijden zijn.”

„Wat ook wel de moeite waard is”, zei een man met een Goudsche pijp, „ieder die nu een kunstvak gaat leeren, heeft het al druk over zijn „oorspronkelijkheid” eer hij nog maar fatsoenlijk naar pleister kan teekenen. Zoo zet ieder zijn vlag op een modderschuit.”

„Gij vestigt daar de aandacht”, merkte de wijsgeer op, terwijl hij ernstig keek, „op een soort van zielsziekte, waardoor de zaak der kunst zeer wordt geschaad. Zich iets verbeelden is een teken van geestelijke zwakheid. Gij kunt er zeker van zijn dat geen kunstenaar, die wezenlijk modern en oorspronkelijk is, die, om zoo te zeggen, stijl in zijn bloed heeft, zijn tijd zal vermorsen, door te pogen anders te zijn dan anderen.”

„Is het dan uw meening”, zei de kritikus, „dat de wezenlijke vijand van alle ontwikkeling in bouwkunst en versieringskunst slechts schuilt in de dwaze inbeelding die ontstaat, waar men tot elken prijs modern en oorspronkelijk wil zijn?”

„Ja, dat geloof ik, want het nieuwe kwam altijd slechts in de kunst als een ongenode gast. Het liet zich niet dwingen, maar wijzigde, waar het wilde, den invloed der overlevering, der beschaving, van den geest des tijds op gevoelige en scheppende temperamenten.”

„Dat is waar”, zeide de kritikus. „Doch gij vergeet, geloof ik, dat wanneer enkele genen zich losmaakten van de slavenketenen der overlevering, vele zwakkere geesten een onbedwingbare neiging toonden om oorspronkelijk te zijn tot elken prijs. Zoo ging het met vele schilders van den tweeden en den derden rang, toen de impressionistische richting opkwam. Doch dit belette niet dat de leiders der beweging veel goed werk deden. Veel van wat slechts moeilijk ingang kon vinden, wordt nu algemeen als waar erkend, en wij zijn daar reeds zoo mede vertrouwd, dat wij ons niet voorstellen kunnen, hoe er ooit anders gedacht werd.”

„En gelooft gij dan”, vroeg de wijsgeer, „dat het zelfde zal geschieden in de ontwikkeling van onze hedendaagsche bouw- en versieringskunst?”

„Dat meen ik wel”, antwoordde de kritikus. „De nieuwe richting brengt sommigen ongetwijfeld tot dwaze buitensporigheden. Maar mag dit ons verwonderen? Als men soep kookt, komt er nu eenmaal schuim.”

„Jawel”, zei de wijsgeer. „Maar ik heb niets tegen het schuim, doch ik vind het onaangenaam, dat de pan overkookt.”

„Ik ben te zelfzuchtig om iets onaangenaam te vinden”, zei de kritikus. „Wie aan het gevoel van onaangenaamheid toegeeft, verspilt zijn kracht. Ik ben liever verdraagzaam en geduldig.”

Nu mengde zich de dagbladschrijver in het gesprek. „Die verdraagzaamheid”, zeide hij, „is toch niet bemerkbaar in uw kritieken. Gij bewondert slechts die kunstenaars, die niets dan ornament en nog eens ornament maken, als zij wat bouwen of ontwerpen.”

„Ik houd wel van zulk misbruik”, antwoordde de kritikus. „Het is eerlijk, en er is geen kwaad in; bovendien wordt het tegenwoordig algemeen erkend, dat eenvoud bij nieuwen stijl den toon moet aangeven.”

Hier eindigt het gesprek. Het is jammer, dat het niet werd voortgezet. Want over die eenvoud had vooral de wijsgeer nog heel wat in het midden kunnen brengen. Ook de man met de Goudsche pijp, die blijkbaar het gewoon gezond verstand verpersoonlijkt, had er wel wat over kunnen zeggen.

RESTAUREEREN.

Wie mocht denken, dat het nu met het restaureren, gelijk staande met het vervalschen en bederven onzer oude monumenten, een einde heeft, vergist zich deernlijk.

Nog niet lang geleden is het fraaie raadhuis te Kampen duchtig onderhanden genomen, en het niet minder belangrijke raadhuis te Middelburg belooft ook allerprachtigst (?) te zullen worden.

In het *Nieuws van den Dag* althans stond het volgende te lezen:

„Uit Middelburg schrijft men ons: Wie dezer dagen te Middelburg komt en zich vergast men den aanblik van den wonderschoonen raadhuisgevel, krijgt een indruk als nooit te voren.

„Men is al jaren doende met de restauratie, maar nu het laatste houten omhulsel is weggenomen, is een klein deel, maar dan van het dak tot den voet geheel „af”, zichtbaar geworden. Nu ziet men voor een zooveelste hoe het gebouw in zijn geheel worden zal. Men kan vergelijken, en dan wordt het eerst duidelijk, hoe niet alleen herstelling hoog noodig was, maar hoe ook eertijds vanden hun schendende hand aan dat kunstwerk hebben geslagen. Het is niet alleen het ontbindingsproces van zonnegloed en regen, dat dit heerlijke kunstwerk van steen deed verweeren en afbrokkelen, maar ook menschenhanden hebben indertijd daaraan meegewerkt. Het wekte bij den leek al eenige bevreemding, dat die rijzige, als het ware uit den grond gegroeide gevel zoo botweg door een rechte daklijst werd afgesloten. Dit heeft blijkbaar de oorspronkelijke bouwmeester nooit gewild. Die Mechelsche heeren Keldermans hadden phantasie en een gevoel voor architectonisch schoon, waardoor zij wereldvermaard zijn geworden, al hadden zij nooit anders dan het Middelburgsche raadhuis gebouwd. Die gevelornamenten, de steenen beeren, waarin de fraaie beelden der Nederlandsche graven geplaatst zijn, liepen in de daklijst door en werden door een sierlijke balustrade verbonden. Dit deel, waar de oorspronkelijke bouw weer in eere is hersteld, geeft een hoogst bevalligen aanblik. En vergelijkt men dan die oude verweerde beelden van oogenschijnlijk invaliden, die in een nis, door een soort van dompertje gedekt, met de beide geheel nieuwe, kunstig naar den eisch uitgevoerde steenen afbeeldingen van dat Oud-Hollandsche gravengeslacht, geplaatst in een nis, waarvan de baldakijn uitloopt in een rijzig sierlijk pinakel, dan eerst krijgt men eenig begrip van den rijkdom aan gedachten, die in dit bouwwerk zoo vol gratie is nedergelegd. Het spreekt van zelf, dat er nog heel wat jaren zullen verlopen, eer dit kostbare gebouw weer geheel in zijn oorspronkelijken vorm zal te bewonderen zijn; want door de groote kosten kan ieder jaar slechts een betrekkelijk gering bedrag worden besteed. Toch hebben burgemeester en wethouders op de begroting voor het volgend jaar een hooger bedrag (f 2500) uitgetrokken, hoewel een jaarlijksche bijdrage van slechts f 1000 in de bedoeling lag. Dit vindt echter zijn oorzaak in de hooge noodzakelijkheid van eenige herstellingen om erger te voorkomen. Die restauratie-onkosten zijn voor de gemeentekas zeer bezwarend, en men vleit zich met de hoop, dat eenmaal ook een Rijksbijdrage zal geschonken worden om de volledige herstelling van dat prachtig monument van 16de eeuwse bouwkunst in wat sneller tempo afgedaan te krijgen. Onvermeld mag in geen geval blijven, dat deze hoogst zorgvuldige restauratie geschiedt onder leiding van den gemeente-bouwmeester, den heer S. van der Meijden, naar plannen en teekeningen van den heer Dr. P. J. H. Cuijpers, architect van het Rijksmuseum.”

PRIJSVRAGEN

MONUMENTALE FONTEIN TE 'S HERTOGENBOSCH.

Op de door het gemeentebestuur van 's Hertogenbosch uitgeschreven prijsvraag voor een monumentale fontein, zijn tien antwoorden ingekomen, waaronder één met variant. De motto's zijn de volgende, als:

- Brabantia.
- Rus.
- Charitas.
- Bron.
- Kroon (geteekend).
- Drakenstein (met variant).
- B.
- Cirkel in driehoek (geteekend).
- Vondel.
- Twee cirkels (geteekend).

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De verkoop van schilderijen, teekeningen enz. door de werkende leden van het schilderkundig genootschap „Pulchri Studio” ten bate van het nieuwe genootschapsgebouw in het Voorhout bijeengebracht, heeft opgebracht f 41,547; ongeveer f 10,000 boven de raming.

AMSTERDAM. De excursie van bouwkundigen naar het voormalig buitengasthuis (het oude posthuis) aan den Overtoom is vrij wel geslaagd. Ongeveer veertig architecten en andere belangstellenden hebben het gebouw Zondag bezichtigd.

— Eerlang wordt hier ter stede een proef genomen met een gastrum, waartoe door den ingenieur W. Melchke Smith een wagen ter beschikking van de gemeente zal worden gesteld.

De proefnemings zal plaats hebben op de lijn Dam-Sarphatistraat. Men is thans bezig aan het eindpunt in de Sarphatistraat een draaischijf aan te brengen. Binnenkort wordt ook op den Dam met den aanleg van een dergelijke schijf aangevangen.

— Maandagavond is op een terrein, behoorende aan de Nederl. Scheepbouwmaatschappij, aan de 3e Conradstraat, het nieuwe gebouw geopend voor de teekenschol „De Eenheid”.

Zooals bekend is, was deze school tot dusverre gevestigd in het gebouw aan het 's-Gravenhage. Zij werd oorspronkelijk gesticht door de vereeniging van werklieden voor de scheepsvakken „Eendracht”, „Eendracht onder ons” en „Verbetering zij ons streven”, wier bestuursleden zitting namen in het bestuur van de school.

Het program der school omvat het onderricht in scheepsbouwkundig en werktuigkundig teekenen, en wordt gegeven door de heeren H. Gravestein en J. D. Laverman. Bovendien heeft de ingenieur Versteeg geruimen tijd geheel belangeloos onderricht gegeven. De kosten van het onderwijs worden gevonden door verschillende subsidies, zooals van de gemeente f 500, het Rijk f 600, de provincie f 350 en de Nederl. Scheepbouwmaatschappij f 500. Het schoolgeld bedraagt voor den geheelen wintercursus f 1 voor zoons van leden der vereeniging, f 2 voor andere jongens.

Het gebouw van de vereeniging „Samenwerking”, aan het 's-Gravenhage, was spoedig veel te klein om alle leerlingen plaats te verleen. Daarom waren reeds in het vorige jaar maatregelen beraamd om uitbreiding te verkrijgen. Onder den steun van de Nederl. Scheepbouwmaatschappij, maar vooral door de krachtige persoonlijke hulp van den heer J. T. Cremer kwam het nieuwe gebouw tot stand, dat dezen avond op feestelijke wijze werd geopend.

De school werd ontworpen door den architect H. P. Berlage Nz. en bestaat uit een brandvrij gebouw van 30 M. lengte bij 10 M. breedte, geheel opgetrokken uit zoogenaamde Excelsiorplaten.

ROTTERDAM. Bij den Gemeenteraad is door Burg. en Weth. een voorstel ingediend tot uitbreiding van de gasfabriek aan den Oostzeedijk. Volgens de ingediende plannen zal een zoodanige uitbreiding verkregen worden, dat het productievermogen der bestaande fabriek, berekend op 20 miljoen M³ per jaar, tot 50 miljoen M³ vergroot zal kunnen worden.

Beoogd wordt daartoe de bijbouw van een watergasfabriek als te Eijenoord, gecombineerd echter met het behoud en de vergroting van het productievermogen der bestaande koolgasfabriek. Wat deze laatste betreft, omvat het plan mede de vervanging van de horizontale gasretorten door hellende, welke uit daarboven geplaatste vultrechters mechanisch van kolen worden voorzien. Verder zal het vervoer van de geproduceerde cokes naar het cokes-verdeelhuis en de klopperij — hetgeen tegenwoordig met kruiwagens geschiedt — vervangen worden door een geheel mechanisch transport en mede een nieuw cokes-verdeelhuis en een nieuwe cokes breekinrichting gebouwd worden.

De kosten van dit alles worden geraamd op f 4,300 000.

B. en W. stellen voor het werk over 5 jaar te verdeelen en op de begrooting voor 1901 daartoe f 762,000 aan te wijzen.

Als de steller van het bovenstaande stukje dit laatste onvermeld had gelaten, zou toch ieder wel begrepen hebben, wie daar te Middelburg aan het werk was. Evenals Van Houten's cacao, zoo zijn ook de restauraties van Dr. Cuijpers de beste. Of zij ook evenals het Weesper voortbrengsel de goedkoopste zijn, weten wij niet.

En het is ook de moeite waard op te merken, hoe juist de ongenoemde schrijver omtrent de bedoelingen der „heeren Keldermans” is ingelicht. Men zou zeggen, dat hij ze gesproken heeft, ware het niet dat genoemde heeren al drie en een halve eeuw dood en begraven zijn. Doch men hoort tegenwoordig wonderen van den tafeldans en de klopgeesten. Dr. Cuijpers kan de rol van medium vervuld hebben.

De oude beelden, verweerd en grijs, zij moeten weg, naar den biksteen-man. Dr. Cuijpers zal wel zorgen voor „geheel nieuwe, kunstig naar den eisch uitgevoerde” andere. Ook baldakijns en pinakels levert hij in alle genres, naar alle smaken en in alle stijlen. Uitzoeken maar!

Van balustrades is hij insgelijks goed voorzien. Men kan verzekerd zijn van prompte en reële bediening. Zijn langdurige ondervinding in het restauratie-vak zal zeker als aanbeveling strekken, terwijl attesten van rijk en gemeenten, benevens van particulieren, ongetwijfeld gaarne zullen worden overgelegd.

Waar is het gebouw, dat voor onherstelbaar verklaard is? Gaat naar Dr. Cuijpers, en in korten tijd zal hij het u, geheel naar den eisch, vernieuwen. Doctor Eisenbart, waarvan het lied zegt, dat hij zulke wonderen deed, is door zijn collega overtroffen. Liet de Duitsche geneesheer een Engelsche edelvrouw, die geen thee meer kon drinken, ten slotte thee en theepot tegelijk opslokken, de Nederlandsche chirurg van gebouwen scheidt uit niets iets. En hij doet het zoo netjes, dat men zweren zou op de echtheid.

Doch scherts ter zijde. Het is treurig, dat de restauraties, die nu toch wel door de meest bevoegde beoordelaars afgekeurd worden, nog altijd zonder tegenspraak kunnen geschieden. Nog treuriger mag het heeten, dat zulk wandalenwerk nog als een heel heldenfeit den volke wordt voorgesteld.

Waar blijven toch onze oudheidkenner? Zij zijn als Pontius Pilatus en wasschen zich de handen in onschuld. Doch het nageslacht zal over hun lautheid evengeed schande spreken als over het restauratie-bedrijf.

EEN KEURIGE UITGAAF.

Weder heeft „De Friesche Bouwkring” aan de teekeningen op de uitgave van afbeeldingen der oude Friesche gebouwen een tweetal photographien toegezonden.

Het is ditmaal het Popta-Gasthuis te Marssum, dat werd weergegeven. Den heer W. A. Slager te Leeuwarden komt een woord van lof toe voor de prachtige reproducties, die hij leverde. In het bijzonder het detail van het hoofdportaal is zoo voortreffelijk weergegeven, dat zelfs de lichtdrukken van IJsendijck's Documenta Classés, die toch zeker aan hooge eischen voldoen, overtroffen werden.

Deze uitgave van „De Friesche Bouwkring” verdient de steun van allen, die hart hebben voor onze oude kunst. Zij wordt bij deze in de belangstelling van allen, die voor deze kunst wat voelen, met warmte en overtuiging aanbevolen.

W.

In de afdelingen van den Raad zijn de ontwerp-verordeningen, regelende het verloop van pensioen en wachtgeld aan gemeentambtenaren en het verloop van pensioen aan weduwen en wezen van gemeentambtenaren, behoudens eenige opmerkingen, vrij algemeen met instemming begroet en met waardeering en ingeslotenheid ontvangen.

HAARLEM. De „Vereniging ter veredeling van het Ambacht“, welke voornemens is in den aanstaanden winter opnieuw gelegenheid te geven tot het verkrijgen van een diploma als meester of als gezet in het timmeren, meubelmaken, smeden en huisschilderen, na afgelegde proeven van bekwaamheid, heeft daaraan een begin van uitvoering gegeven door de samenstelling van een gewestelijke commissie alhier, bestaande uit de navolgende heren: H. Figé, directeur der Haarlemsche machinefabriek, voorheen Gebr. Figé, voorzitter; T. M. Baron van Lynden, lid van het Hoofdbestuur der Ned. Maatschappij tot bevordering van Nijverheid, onder-voorzitter; G. L. van Lennep, lid van den Gemeenteraad, secretaris der Vereniging „De Ambachtschool“, penningmeester; J. A. G. van der Steur, bouwkundig ingenieur, en E. von Saher, directeur van het Museum en de School voor Kunstnijverheid, secretaris.

Candidaten voor bovengenoemde proefaflegging en verdere belangstellenden in deze zaak kunnen zich om nadere inlichtingen wenden tot den heer E. von Saher, te Haarlem, alsmede tot de heren Jhr. B. W. T. van Riemsdijk, directeur van het Rijksmuseum te Amsterdam, vertegenwoordigende in het Hoofdbestuur der Vereniging de provincie Noord-Holland, en H. L. Boersma, directeur der Ambachtschool te 's-Gravenhage, algemeen secretaris der Vereniging.

Indien candidaten zich aanmelden voor andere ambachten dan de bovengenoemde zal dit in overweging genomen worden.

Nadat een genoegzaam aantal candidaten voor een of meer dier ambachten zich heeft aangemeld, wordt overgegaan tot de benoeming van de desbetreffende commissie van deskundigen voor het afnemen der proeven van bekwaamheid en zal ook daarvan openbare mededeeling worden gedaan.

In de afdeling voor artistieke metaalbewerking, verbonden aan de School voor Kunstnijverheid alhier, worden thans proeven genomen met het verwerken van Banks-tin; het metaal is zeer mooi van kleur, iets zachter dan tin, doch voor de bewerking zeer geschikt.

De beoefening is in dit metaal schotels, bakjes en ander vaatwerk te drijven, dat door artistieke bewerking, schoone vormen en gepaste versiering een plaats onder de voortbrengelen van kunstnijverheid inneemt.

Reeds werd een schotel met versierden rand gedreven, die als goed geslaagd mag worden beschouwd en in het Museum van Kunstnijverheid werd tentoongesteld.

Daar de artistieke bewerking van tin in het buitenland reeds veel wordt toegepast, zal zij ook in ons land ingang vinden en dat daartoe het in onze O.L. bezittingen gevonden materiaal gebruikt wordt, ligt voor de hand.

ZWOLLE. Op de bovenzaal van de Harmonie werd Zondag jongstleden door de Vereniging tot bevordering van het vreedelinkenverkeer de aangekondigde tentoonstelling van beeldhouwwerk geopend. Het programma is veelbelovend en bevat o. m. een vijftigtal, deels bekende, deels onbekende werken van Théodore van Hall, Odé Jr., Van Wijk, Teixeira de Mattos, Mendes da Costa en Alexandre Chapp-nier; verder onderscheidene medailles en penningen, den inhuldigingspenning Koningin Wilhelmina (Wiencke) en de Boerenmedaille van Wienecke; voorts verschillende photo's en reproducties naar werk van Rodia, Meunier, Minne en Teixeira, benevens lichtdrukken uit het werk: Les medailles et plaquettes modernes.

LEEUWARDEN. In het Prentenkabinet van het Friesch Museum is weder een merkwaardige verzameling tentoongesteld van de kunstschatten van Bolsward in afbeelding. Er is, gelijk genoegzaam bekend is, geen stad in Friesland, die op het gebied van bouw- en beeldhouwkunst als Bolsward kan aanwijzen of heeft kunnen aanwijzen, want niet alles, wat hier thans is afgebeeld, bleef voor den sloopers gepaard.

In deze tentoonstelling is iets actueels, nu het voorstel tot verkoop van de Broere-Kerk meer dan gewoonlijk de aandacht van ieder kunstvriend gevestigd houdt op Bolswards monumenten. Gelukkig is het gevat, dat deze zoo harmonieus belijnde, vroeg gothieke kerk dreigde, althans voorloopig, afgewend door het verstandig besluit van de meerderheid der stemgerechtigde lidmaten.

ZAANDAM. De gemeenteraad besloot Zaterdag jl. nog niet in te gaan op het aanbod van den heer C. van Boven, te Diemen, om de begraaftplaats met werken en gebouwen, onderhands te maken voor f 127,800, zijnde ongeveer f 10,000 boven de begroting, doch omstreeks f 20,000 beneden de langste inschrijvingsom van de herbesteding, welke door B. en W. niet werd gegund aan den laagsten inschrijver. Daarentegen werd aan het dagelijks bestuur, door aanneming eener motie van den heer De Vries, aangevuld door den heer wachouder Van Wessem, opgedragen ten spoedigste nieuwe plannen op beschikbare schaal in te dienen, in diër voege, dat voorloopig slechts een deel van het aangekocht terrein voor begraaftplaats zal worden ingericht en voldoende voor de eerste vijftig jaren, berekend naar een bevolking van

35,000 zielen. Volgens den heer De Vries zou op die wijze een f 50,000 bespaard worden.

WAGeningen. In de laatste gehouden raadsvergadering kwam in behandeling een voorstel tot uitdieping van de haven en het havenkanaal.

De aannemer C. de Jong, te Westervoort, had aangeboden de uitbaggering te bewerkstelligen tot op 3.75 M. boven A.P. voor f 8500 of wel 7000 à 8000 kub. meter bagger weg te halen à 52½ ct. per kub. meter. Burg. en Weth., hoewel voorstanders van aankoop eener baggermachine, wenschten, met het oog op den toestand waarin de haven verkeert, en klachten, die daarover waren ingekomen, tot uitbaggering te besluiten.

De Raad ging hierop echter niet in. Met 5 tegen 3 stemmen werd alsnog besloten den heer Van Ruyven, ingenieur te Dordrecht, uit te noodigen de plannen tot aankoop eener stoombaggermachine in een raadsvergadering toe te lichten, vooral met het oog op een blijvend goed toestand der haven.

Aflevering 10 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Broese te Utrecht) bevat:

Reuzen in hun soort, door Dr. H. J. Calkoen. — De Transvaal en de goudmijnen van Witwatersrand, door H. Vredenberg. — Een copieermachine met kunstlicht, door Dr. J. E. Rombout. — Panorama's op de Parijsche tentoonstelling, door H. — Nog iets over de malsbouw in de vereenigde staten van N-Amerika, door J. B. Nagelvoort. — Een merkwaardige papaya-vrucht, door J. F. Pool en bijchrift, door Dr. J. C. C. — De strijd des Levens (vervolg en slot), door C. J. Koning. — Nieuwste hulpmiddelen voor zeer hooge temperaturen (vervolg en slot, door Dr. L. Bloekrode. — Korte mededeeling. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen, door Ant. Pannekoek. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot architect 2e kl., de wd. opzichter 1e kl. C. Doesberg;

— overgeplaatst naar de residentie Pasoeroean, ten einde als eerste aanwezend waterstaats-ambtenaar op te treden, de architect 2e kl. C. Doesberg; naar de residentie Djokjakarta, ten einde als eerste aanwezend waterstaats-ambtenaar op te treden, de opzichter 1e kl. J. H. Davidsz.

— Bij de exploitatie der westerlijnen op Java is gedetacheerd de tijdelijke opzichter 3e kl. van den aanlegdienst W. Forbes.

— Naar men verneemt gaat de ingenieur 1e kl. bij den waterstaat in Nederl.-Indië A. Ch. Nieuwenhuis spoedig met buitengewoon verlof.

— De ingenieur der 1e klasse bij het mijnwezen in Ned. Indië, J. de Koning Knijff, gaat wegens ziekte met een jaar verlof naar Europa.

— Van de tijdelijke waarneming der betrekking van adjunct-chef der tweede afdeling bij de exploitatie van Staatspoorwegen op Java is de heer F. Vos oervol ontheven, wordende hij tevens benoemd tot de vroeger door hem bekleede betrekking van adjunct-ingenieur bij dien dienst.

— De Minister van Binnenlandsche Zaken heeft aan P. M. van Haarst, technoloog, op verzoek, oervol ontslag verleend als assistent voor de scheikunde aan de Polytechnische School en in diens plaats benoemd J. W. van Geuzen, candidaat in de scheikunde te Amsterdam.

— In den ouderdom van ruim 81 jaren is te Maastricht overleden de heer J. de Kruyf, oud-hoofdingenieur van den Waterstaat, ridder van den Nederlandschen Leeuw en de Leopoldsdorde, kommandeur in de orde van de Eikenkroon.

— De heer J. G. van Niftrik, ingenieur bij den dienst van publieke werken te Rotterdam, zal met 1 Januari a. s. in verband met zijn gevorderden leeftijd, zijn ambt neerleggen.

— De heer G. H. van Mourik Broekman, ingenieur bij de gemeentewerken te Rotterdam, is door de Regeering van Chili benoemd tot hoogleraar in de waterbouwkunde aan de universiteit te Santiago.

— Bij den Rijkswaterstaat zijn benoemd tot buitengewoon opzichter: D. A. van der Straaten, bij de uitvoering van baggerwerk tot verruiming van het vaarwater in de Dordtsche Kil, en W. de Zeeuw Bz., bij het stichten der gebouwen en dienstwoningen aan het centraalstation voor de bemaling van de Dongepolders.

— De directeur der Academie van Schoone Kunsten te Antwerpen, de heer Albert de Vriendt, is Zondag 14 dezer in den ouderdom van 67 jaren overleden.

— Tot leeraren aan de bouwkundige school te Deventer zijn benoemd de heren H. J. Beumer en G. Hullemann.

— Tot waarnemend district-ingenieur bij de Staatspoorwegen, ter standplaats Eysenrood, is benoemd de heer F. van der Goot, onlangs uit Zuid-Afrika teruggekeerd.

— De opzichter van fortificatie 2de klasse N. C. van der Heijde wordt met ingang van 5 November a.s. overgeplaatst van Terneuzen naar Zutphen.

— Op de aanbeveling voor directeur der gemeentewerken te Vlaardingen zijn geplaatst de heren: no. 1 D. Komen, hoofdopzichter der gemeentewerken te Leiden; no. 2 G. J. Bosma, chef de bureau bij de gemeentewerken te 's-Gravenhage; no. 3 H. G. Hammes, gemeente-architect te Maassluis.

— Op de voordracht voor opzichter-administrateur der duinwaterleiding te Den Helder, die met 1 Januari 1901 door de gemeente zal worden geëxploiteerd, komen voor de heren A. J. Lafaber, adjunct-directeur der waterleiding te Gouda, en R. Engelberts, te 's-Gravenhage.

— Volgens ontvangen bericht hebben zich tot Vrijdagavond 21 sollicitanten aangemeld voor de vacante betrekking van adjunct-directeur der gemeentewerken te Arnhem. Daaronder komen voor:

1 luitenant der genie,
1 civiel- en bouwkundig ingenieur,
5 civiel ingenieurs, waaronder 2 met het predicaat van jonkheer.
De overigen bekleeden verschillende gemeentelijke en particuliere betrekkingen of hebben voorts geen werkkring.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Adjunct-directeur in het Rijksopvoedingsgesticht „De Kruisberg“ bij Doetichem. Eigenhandig op zegel geschreven en

Vervolg der Aankondigingen.

MAANDAG, 22 October.

Heugelo (O.), te 8 uren nm., in het café van den heer G. J. Fraake, namens den heer W. Liestert: het verbouwen van het perceel D no. 8 in de Heikstraat. Inl. dagelijks te 10 uren door den arch. C. Spiers. Aanw. 22 October, te 10 uren.

ZATERDAG, 27 October.

Amsterdam, te 2 uren, door de arch. A. Jaout en W. Oldewelt, namens haren principaal, in het American Hotel, aan het Leidseplein: het verbouwen van perc. no. 447, aan de Keizersgracht te Amsterdam.

DINSDAG, 30 October.

Arnhem, te 11 uren, door den kapitein, eerste-adv.-ingenieur, in het hotel Sluis, bestek 215: het leveren van burelmeeuwen ten dienste van plaatselijke of garazoen-commandanten. Inl. door den besteller ten burele der genie (Bovenbeekstraat 31) 26 October te 1 uur. Geen aanw. Ram. f 1400.

DINSDAG, 6 November.

Utrecht, te 2 uren, (loc. Tijl), aan het centraalbureau der maatschappij tot exploit. van staatsp., in het Morcelle Park: Bestek 833: het maken, leveren en stellen van den borenbouw van zeven draaischijven van 18 M. middellijn met bijkomende werken, op de stations Rosendaal, Tilburg, Amsterdam W.P., Rotterdam D. P., Arnhem, Venlo en Maastricht. Inl. aan het centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door de sectie-ingenieurs te Zutphen, Utrecht, Rotterdam, Breda en Maastricht. Ram. f 75,000. (Zie advert. in dit no.)

DONDERDAG, 8 November.

Haarlem, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het onderhoud der haven en havenwerken op het eiland Terschelling, provincie Noord-Holland, gedurende de jaren 1901, 1902 en 1903. Inl. door den hoofd-adv. Kemper te Haarlem, den ing. Wittenhorst te Hooru en den opz. Van de Linde te Terschelling. Aanw. in loco 1 November. Ram. f 7200 per jaar.

ZATERDAG, 10 November.

Middelburg, te 11 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het driejarig onderhoud van de Rijkse Contr'escorpe te Tholen, behorende tot de zeewerken in Zeeland. Inl. door den hoofd-adv. Bekar te Middelburg, den ingenieur Stool te Goes en den opzichter Visser te Tholen. Aanw. in loco 3 November. Ram. f 745 per jaar.

WOENSDAG, 14 November.

's-Gravenhage, te 11 uren, aan het gebouw van het departement van waterstaat: het onderhoud van de rijkswaterwerken en hun toebehooren op de Boven-, Beneden- en Nieuwe Merwede, met daartoe noodige leveringen, bestellingen en vernieuwingen, van 1 Januari tot en met 31 December 1901, in vier perceelen. Inl. aan het bureau van den hoofd-adv. voor de rivieren te 's-Gravenhage, Flaweele Burgwal

ondertekend verzoekschrift vóór 1 November aan den Minister van Justitie te 's-Gravenhage. (Zie advert. in dit no.)

— Bouwkundig opzichter voor twee maanden bij de uitbreiding der stoomzuivelfabriek te Vriesenveen. Adres Van der Goot en Kruisweg, architecten, Hengelo.

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

1 Bouwk. teek., 21 j., ongh., f 70.
2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± f 65 en ± f 115.
6 Opz.-teek., 24, 24, 25 en 32 j., ongh., 31 en 32 j., geh., f 80, f 75, f 80, f 100, f 100 en f 100.
2 Werkt.-teek., 20 en 22 j., ongh., ± f 50 à f 60.
1 Construct.-werkt., 37 j., ongh., f 90 à f 100.
1 Werkt. electr., 29 j., ongh., f 75.
1 Electro-techn. teek., 27 j., ongh.

Za. f 4048, perc. 30 F Niessen, Rotterdam, f 2880; perc. 31 A. Oerlemans en Za. f 10,355.

Arnhem, 18 Oct., door burg. en weth.: het bouwen van een gebouw voor desinfectie-richting aan den Westertoetschen dijk; ingk. 15 bilj., als: G. J. Huisink / 9800, E. de Geest en Jansen, Oosterbeek / 9600, M. Wardenier Jr. / 9395, M. Jeths, Apeldoorn, f 9344; Gebr. De Kinkelder, Dalfen, f 9139; G. J. P. Zuidhoek, Oosterbeek, f 8965; J. W. Meijlink en N. Huijers / 8940, J. A. Koenders / 8940, J. Bosmann / 8823, W. J. G. Gribnan / 8811, G. H. A. Elbers / 8730, G. J. Reinders / 8688, Mulder en Van Wessem / 8660, G. J. Lucassen / 8614, Fresen en Wassink / 8110. Gegund. De overigen te Arnhem. Ram. f 9100.

Haarlem, 18 Oct., door den majoor eerste-adv.-ingenieur: het doen van verbeteringen van den Westdijk te Amsterdam; ingk. 6 bilj., als: L. de Groot, Haarlem, f 5758; P. Rings, Santpoort, f 5690; J. A. Kaub, Halfweg, f 5445; J. H. van Wageningen, Spaarndam, f 5300; J. van de Braak, Apeldoorn, f 5276; J. Wajer, Meiblik, f 5049. Raming f 5170.

Wateringen, 18 Oct., door den heer C. P. W. Densing: het schilderwerk en beglazen van kerk en pastorie; ingk. 13 bilj., als: S. Goldsteen, Den Haag, f 2870; G. J. Schelle, Honselarsdijk, f 2380; Jh. Vos, Gonda, f 1986; P. van Megeles, Rotterdam, f 1968; W. J. van Leeuwen, Den Haag, f 1830; Van Aken en Klaassen, Rotterdam, f 1719; W. H. Meijler, Delft, f 1710; A. J. van Rest Fa., Poeldijk, f 1700; H. G. van Veldhoven, Delft, f 1675; T. C. v. Rest, Naaldwijk, f 1450; J. A. H. Prijs, Rotterdam, f 1443 90; J. T. M. Olierook, Den Haag, f 1490; Dames en Schaefer, Rotterdam, f 1450.

Hilversum, 18 Oct.: het vergrooten van het vuilwaterbassin en het groadwerk van een slijk-vanger ten dienste van de vuilwaterafvoer; ingk. 5 bilj., als: W. F. Staal, Den Haag, f 5000; C. van Boven, Diemen, f 4880; J. Bijlard, Hilversum, f 3890; W. Lijpjen, idem, f 3768; Gebr. Ter Lingen, Amsterdam, f 3490. Nog niet gegund.

's-Gravenhage, 18 Oct., door burg. en weth.: het maken van een zandfilter en reinwaterkelder op het pompetation der waterleiding te Nuland; ingk. 20 bilj., als: W. v. d. Bruggen, 's-Gravenhage, f 34 950; L. Molendijk, Dordrecht, f 34 150; K. Looijen, Heukelom, f 33 875; L. Van Drunen en Aangevondt, 's-Gravenhage, f 33 333; P. Dubbelman, Dordrecht, f 31 164; W. Weijers, Tilburg, f 30 350; L. Van Brengel, St. Mich.-Gestel, f 30 000; W. Bakhoven, Gouda, f 29 964; G. Vlot, Hardinxveld, f 29 500; J. Van Bergen, Waardenburg, f 29 150; J. Kamperman en K. Leeman, Giesendam, f 29 000; F. Jansen, Rempt, f 28 800; A. Rooijackers, Uden, en Lammara, Zeeland, f 28 400; M. Visser, Papendrecht, f 27 800; A. Van der Straeten, Rotterdam, f 27 495; P. Versteijnen, Oosterwijk, f 27 450; J. Hornstra, Bergen-op-Zoom, f 27 000; P. Boka, Amerfoort, f 25 980; W. Weijers, Tilburg, f 25 795; P. de Herder en N. Bollen, Zwolle, f 24 380. Gegund.

's-Gravenhage, 18 Oct.: het rioleren van straten ten N.-W. van de Groot-Hertoginnelaan,

N.-W. uitbreiding van „Duinoord“) en het bestraten van twee dier straten; ingek. 18 bijl., als: L. Brand Dzn., Giesendam, f94,900; T. Hilaris Wzn., Haarlem, f94,360; M. A. J. Taverne f78,800; J. H. M. Terwindt, Nijmegen, f74,300; T. Kleijn, Dordrecht en L. v. Houwelingen, Hardinkveld, f73,900; H. v. Rijn, Naarden, f73,500; W. T. Weijers, Tilburg, f70,975; H. L. v. Zeijl, Zandvoort, f70,725; C. Bastiaansen, f70,568; G. Keij, Rotterdam, f69,950; A. Kortweg, f65,800; A. de Weerd en J. C. Diercks, f63,960; J. v. d. Elshout Gz., Scheveningen, f59,973; N. Pons Nz, f59,500; G. v. d. Elshout, Scheveningen, f58,650; J. de Bruijn, f58,990; J. Blok, 's-Gravendael, f56,300; C. v. Staljeberg, Loosdrecht, f56,100. De overigen te 's-Gravenhage.

Breda, 18 Oct., door den arch. J. Lijndam: de verbouwing van twee woonhuizen.

Timmerwerk; ingek. 9 bijl., als: A. v. d. Heide f2125; H. A. Mol f2086; G. J. Mol f2058; W. van Oosterhout f2008; Ant. Maas f1979; A. v. d. Akker f1968; A. G. Nagelvoort f1910; A. Kanters, Giesendam, f1898; H. I. Wackerhausen, Teteringen, f1808.

Metselwerk; ingek. 6 bijl., als: M. van Poppel, Prinsenhage, f1855; W. Dietrich f1496; A. Verdaasdonk, Prinsenhage, f1364; H. v. d. Akker f1275; G. Siemous, Ginneken, f1213; J. Verhaeren f1139.

Massa; ingek. 10 bijl., als: P. A. Hoppenbrouwer f3626; G. J. Mol f3611; J. van Poppel f3663; H. A. Mol f3541; A. van Gageldonk f3484; W. van Oosterhout f3423; A. Verdaasdonk, Prinsenhage, f2885; J. Mol f3383; Gebrs. v. d. Akker f3238; H. I. Wackerhausen, Teteringen, f2980. De overigen te Breda.

Arnhem, 19 Oct.: het stellen van een ijzeren leuning langs de buiten- en binnen-kruislijnen van den West-Pannerdensch dijk te West-Pannerden, gemeente Bommel en langs de buiten kruislijn van den Pannerdensch dijk te Pannerden; ingek. 8 bijl., als: A. Nieuwkamp, Arnhem, f1764; J. Otten, Kerckdriel, f1690; F. Terwindt BHz, Arnhem, f1690; J. Th. Wolters, Didam, f1640; H. Solijtes, Pannerden, f1624; J. H. Hoijak, idem, f1538; J. H. Muskens, Herwen en Aerdt, f1525; P. W. Opheijns, Nijmegen, f1475; Ram, f1800.

's-Gravenhage, 19 Oct., door het departement van waterstaat: 10. het bijspannen van vier draden aan de palen der lijn Groningen—Assen, en van twee draden aan de palen der lijn Assen—Meppel, (bestek no. 60); ingek. 6 bijl., als: S. van der Zaag, Leenwarden, f3494; St. Boudink, Assen, f3195; E. Uels, idem, f2992; H. Kleinstra, Stadskanaal, f2975; B. Petersen, Nieuw Reinen, f2944; H. Nieland, Groningen, f2876; Raming, f2090.

20. het bijspannen van twee draden aan de palen der lijn Amersfoort—Zwolle, en het verichten van eenige daarmede in verband staande werkzaamheden, (bestek no. 70); ingek. 2 bijl., als: W. van Dijk, Utrecht, f2765; J. J. Suwijn Dzn., Leenwarden, f2429; Raming, f2080.

Maassluis, 19 Oct.: het bouwen van een ziekenhuis met woning; ingek. 11 bijl., als: D. T. Blauken, Bergambacht, f8896; Joh. Slot f7760; L. van Rossum, f7640; J. P. Wimmers f7346; J. de Kloe f7295; M. Soel f7280; G. van der Vliet, Maasland, f7227; van Rijn en van Luipen f7198; M. Goosen f7190; Jac. van der Vliet, Maasland, f7150; J. van der Endt, f7140; Ram, f7050. De overigen te Maassluis.

's-Bosch, 19 Oct., (Onderhaad), door de maatschappij tot exploitatie van bouwterrein (directeur de heer J. H. H. M. Boleins): het verwerken van de gebouwen, gelegen Boschveld. Crispjensstraat enz.; ingek. 5 bijl., als: J. Wiegman f94750; C. Clarijs f898; Gebrs. De Hesser f824; A. van Uden f560; Gebrs. Verhees f548; Allen te 's-Bosch.

MEDEDEELINGEN.

— De architect H. Moen G.Pzn. te Amsterdam, heeft namens de firma Gebrs. Gerson nader onderhands aanbested: het amoveren en in de verbouwing opnemen der percelen in de Kalverstraat no. 72 en 74, en zulks voor de som van f14,000, welke werken gegund zijn aan de firma Timmer en Furstner aldaar, welke firma de

eerste aanmelding erenens is opgedragen, zoodat de totale aanneemsom is geworden f143,740.

— Het bouwen van een concertzaal, sociëteit, koffiehuis enz. te Rosendaal, is door het bestuur der Kon. Harmonie „Una“ opgedragen aan den

heer Adr. Buijzen aldaar voor f14,700.

— Het bouwen van 3 woonhuizen aan de L. idchervaat te Haarlem, is met kleine wijziging, naar plan A, gegund aan den heer G. L. Zan-

voort aldaar voor f10,982.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgant voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co. te Harrold. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-inschrijvingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

VAN RIJN & Co., ROTTERDAM.

Kantoor en Magazijn Bloemkruis-straat 64 bjd. Nieuwe Binnenweg.

SPIEGEL- en VENSTERGLAS. Glasverzilvering voor de grootste maten.

Alle soorten Geornamenteerd GLAS. enz. enz.

Patenten

worden verschaft en verkocht door

H. & W. Pataky

Patentbureau

SEELIN NV, Leliedijk 25.

opgericht 1882

Reeds over

30 000

de

Patenten aangevraagd.

Verkoopcontracten tot een bedrag van ca. 2 1/2 mill. M.

Inrichtingen & groep. grak.

L. van der Hoorn,

DONKERSTRAAT 17, UTRECHT.

Fabriek van ELECTRISCHE SCHELEN, NUMMERBORDEN, TELEPHONEN, BLIKSEMAFLEIDERS enz.

Complete installatiën voor GALVANOPLASTIEK, VERNIKKELLEN, VERGULDEN, VERZILVEREN enz.

DYNAMO'S, ELEMENTEN, SLIPSCHUIVEN, CHEMICALIEN, APPARATEN enz.

Begrotingen, Prijscuranten enz. gratis.

HOUTCEMENT

BEDEKKINGEN worden tot billijke prijzen en onder garantie geleverd door

W. J. VAN ELDEN Hz.

Leed- en Zinkwerker,

Singel 229 bjd Paleisstraat, AMSTERDAM.

Vertegenwoordiger der sedert 1868 gevestigde firma CARL SCHMIDT & Co., te HIRSCHBERG in Silezië.

Materiaal ook afzonderlijk verkrijgbaar.

W. J. WEISSENO,

Nieuwendijk 111, Amsterdam.

Fabriek van GELIJKE DOORSTOKKEN,

Twee- en Vijf Meterlatten,

STALEN MEETKETINGEN,

Bakens, Jalons,

KOPPEREN EN STALEN

Peilijnen, Peillooden, Peilstokken,

PEILSCHALEN enz.

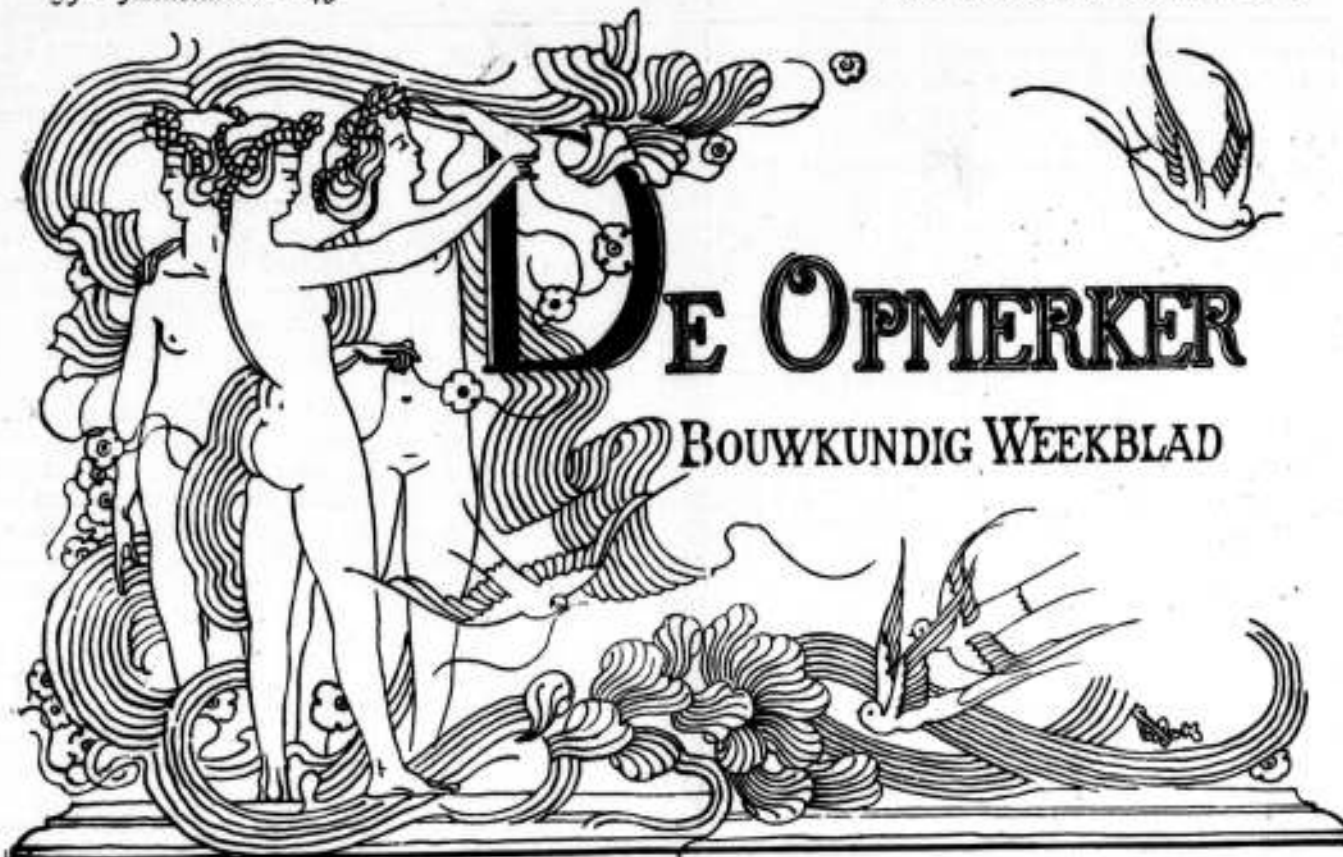
Magazijn van Passerdoosen,

TEEKENBEHOEFTE

en Optische Instrumenten,

EQUERRES, PRISMA'S enz.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementsprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

AMBACHTSKUNST.

Den 23sten Augustus 1855 is de vereeniging „Architectura et Amicitia“ te Amsterdam opgericht. Vijf-en-twintig jaar bestond zij als een gezellig, intiem kringetje, dat slechts weinig leden telde. In de Warmonstraat heeft haar wieg gestaan, de Roode Leeuw op den Vijgendam was haar bakermat.

De vereeniging zou het stille kransje gebleven zijn, waarvoor de kleinste zijkamer van de Eensgezindheid op het Spui groot genoeg was, als niet, toen het tegen 1880 hiep, de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst zich was gaan hervormen, en meer dan vroeger zich mochte was gaan geven, om naar buiten op te treden. Toen sloegen ook de jongelieden van Architectura, voorgestaan door Jan Springer, de handen in een, en de schitterende feestelijkheden ter gelegenheid van het vijf-en-twintig jarig bestaan der vereeniging deden zien, wat zij vermochten.

De vereeniging werd een genootschap, en kreeg behoefte aan een zetel. Het vond dien eerst bij den kookbakker in de Boerenstraat, op wiens bovenvoorkamer de getrouwen bijeenkwamen, die den grond legden voor Architectura's lateren bloei. Toen werd het pijpenlaadje in Maison Stroucken tot genootschapslokaal bevorderd. De leden waren jong en tot vrolijkheid geneigd. Festijn volgde op festijn, en de kunstenaars-bent toonde dat kunst en vriendschap samen wat goeds konden voortbrengen.

Niemand minder dan J. A. Alberdingk Thijm greep toen naar de lier, en hij dichtte het bondslied, dat dus aanvangt:

„Komt, broeders, het heerlijk vaandel geheven,
Dat ruischend zijn banen ontplooit!“

Het vaandel had „den goudgloed der kunst en het hemelsche blauw van der broedren onbrekbare

trouw“. Brandis Buijs voorzag het vers van een kernachtige wijs, en bij menig feest is die gezongen.

Helaas, de mannen die toen jong waren hebben nu reeds grijze haren, of in het geheel geen haren meer!

Andere jongeren namen hunne plaatsen in. Nu zal men denken, dat dus alles bij het oude bleef, dat Architectura, als de feniks, zich telkens vernieuwde. En inderdaad, zoo gebeurde het. Doch met ieder jaar werd de jeugd deeftiger, plechtiger, wijzer en droeviger. Het feestviereen nam een einde, de ernst kreeg de overhand. Ook in het oude „Architectura“ had men niet altijd gelachen en geschermt, er was ernstig gewerkt, doch steeds met blij gelaat. Wie plechtig doen wilde werd uitgelachen.

Nu is dit alles anders — laat ons maar zeggen beter geworden. In 1900 kon het Genootschap zijn 45-jarig bestaan herdenken, en het noemde dit heel deftig „het ge Lustrum“. In April van 1901 zal dit feest met een tentoonstelling gevierd worden. Het vroegere geslacht was te heet gebakerd, om met zulk een uitstel genoegen te kunnen nemen. Wie in 1880 zou voorgesteld hebben, om het feest van Augustus naar April van het volgend jaar te verschuiven, zou onwaardig verklaard zijn langer lid te blijven. Maar nu is de jeugd verstandig en bedachtzaam.

Zij wil een gedeelte der in April te houden tentoonstelling wijden aan Nederlandsche ambachtskunst, en stuurt voor dit doel een zendbrief rond zoo braaf, dat men bij de lezing aan den goeden Hieronymus van Alphen denkt.

„Ziethier, lieve wichtjes“, zoo wil men onwillekeurig beginnen, als men een tuitje in den tuin van dezen zendbrief gaart. „Met ambachtskunst“, zegt onze bouwkundige jeugd, „wordt bedoeld: de voorwerpen van dagelijksch gebruik, thans nog in Nederland vervaardigd, die wegens hun van oudsher overgeleverden vorm en wijl zij, om bruikbaar te zijn, noodzakelijk

Advertentie-Bureau

„DE OPMERKER“

20 SCHUYTSTRAAT 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „De Opmerker“ beveelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën in alle Binnen- en Buitenlandse Dag- en Weekbladen.

moeten voldoen aan zekere eischen van doelmatigheid, eene deugdzzaamheid hebben behouden, als bij andere voortbrengselen van hedendaagsche nijverheid niet meer wordt gevonden."

Zoo iets zou in 1880 uit de pen van geen der leden gevloeid zijn. En als een voorstel ware gedaan om „voorwerpen uit het landbouwbedrijf, als ploeg, egge, zeis, spade, sikkel, dorschlegel, korenwan en kaaspers" op een tentoonstelling van Architectura uit te stellen, dan had men den voorsteller zeker rijp geacht, om naar de bekende buitenplaats te Bloemendaal vervoerd te worden, en hem naar de Hollandsche Maatschappij van Landbouw verwezen.

Het tentoonstellen van „spanzagen, schaven, hamers, boren, en dissels" zou, ofschoon wel bij het vak behorende, in 1880 beschouwd zijn als het dragen van uilen naar Athene. En wanneer iemand het gewaagd had voor te stellen, „aardewerk en klompen" ter tentoonstelling toe te laten, had men hem zeker verdacht, een pottenkelder te willen leegkoopen, of hem als een uitstekende grappenmaker beschouwd. Ja, het is zelfs niet onwaarschijnlijk, dat de vraag gedaan zou wezen, of de bedoeling bestond, de tentoonstelling op 1 April te openen.

De tijden zijn dus wel veranderd. Het onbollige Architectura van voorheen is niet meer. De deftigheid heeft het gedood. Of wordt er soms aan de goede traditie de hand niet meer gehouden, dat leden, die op rijpen leeftijd komen, zich terugtrekken, opdat hun bezadigheid niet de vroolijkheid der jeugd zou hinderen in haar uitingen? Leest men de namen der onderteekenen van den zendbrief, dan wordt de waarschijnlijkheid groot, dat de „alte Herren", zooals de Deutsche studenten hun meer bejaarde broeders noemen, van geen scheiden willen weten.

Wij zijn er ten slotte benieuwd naar, wat er van deze tentoonstelling van werktuigen voor den landbouw, van timmergereedschap, van boerenwagens, van potten en pannen terecht zal komen. De heeren stellen zich voor, door deze uitstalling „haar de voornaamste fout aan te wijzen der hedendaagsche kunstnijverheid, die de eenvoudige, aan bepaalde behoeften juist voldoende vormen hoe langer hoe meer verlaat." Zij verwachten dat door hetgeen daar te zien zal wezen „een wel overwogen streven naar verbetering" zal ontstaan. Reeds zien wij, in onze verbeelding, de kunstnijveren zich verdringen om hun inspiratie te halen uit een paar klompen.

WIERINGEN.

Het is niet gemakkelijk, om Wieringen te bereiken. Men kan met den trein slechts tot Schagen of Anna Paulowna komen, en moet dan per as naar de Ewijcksluis, waar de postschuit afvaart.

Die schuit is maar klein, maar de schipper verstaat zijn vak, en hij heeft in dertig jaar nog geen ongeval gehad. Met een flinken Noordwestenwind is men gauw over; wie echter last van zeeziekte heeft, doet beter tot kalm weder te wachten, als wanneer een motorboot hem over den gladden waterspiegel zal brengen.

De schuit landt aan de westzijde van Wieringen. Reeds dadelijk ziet men het wier, waaraan het eiland zijn naam ontleent. Het wordt uit zee opgevischt, in de sloten van het zeewater ontdaan, en dan in hoorbergen als een zwarte zeegrasmassa opgetast.

Het eerste dorp, dat men bereikt is Westerland. Hier staat een kleine kerk met een ongemeen zwaren toren, grootendeels uit gele Friesche reuzenmoppen gebouwd en met spitsboognissen versierd. De kerk schijnt niet meer de oorspronkelijke; dat hier echter reeds in zeer vroege tijden de godsdienst moet zijn uitgeoefend, be-

wijzen de zerken van rooden zandsteen, die nu vóór de kerkdeur liggen en waarop nog kruisen te onderscheiden zijn. Ook de klok, door Johannes Godefridi in 1510 gegoten, toont aan dat de kerk reeds vóór de Hervorming moet hebben bestaan.

De hoofdplaats van het eiland is Hypolitushoef. Hier staat een kerk, die korten tijd geleden op kosten van een vermogend Amsterdammer werd gerestaureerd. Zij heeft een koor van tufsteen, dat met een halven tienhoek is gesloten, en blijkbaar uit de 13e eeuw afkomstig is. Hooge spitsboogvensters verlichten het.

Aan dit koor is in 1675 een schip van gebakken steen aangebouwd, dat evenals het overige van de kerk geen zijbeuken bezit. De toren, die beneden van tufsteen is, draagt het karakter der 13e eeuw. Een ingang, met een spitsboog gedekt, is blijkbaar van de restauratie afkomstig. Was zulk een ingang reeds aanwezig, of dankt zij haar aanzijn alleen aan het vernuft van den restaurator? Zoo wordt het moeilijk over een monument te oordeelen.

Van binnen ziet men, behalve verscheidene grafzerken, een predikstoel met doophek en banken uit het laatst der 17e eeuw, drie fraaie oude koperen kaarskronen, en een geschilderd glasvenster, in 1676 door de staten van „Westvrieslandt en Noorder Quartier" aan de kerk vereerd. Het prijkt met de in kleuren uitgevoerde wapens van Alkmaar, Hoorn, Enkhuizen, Edam, Monnikendam, Medemblik en Purmerend. In het midden is het wapen van Westfriesland aangebracht. Als den vervaardiger noemt zich Claes van der Meulen.

Ook deze kerk heeft een oude klok, „in jinte ipolitus ere" door Willem Butendijk gegoten in 1440.

Het derde dorp op Wieringen is Oosterland. Hier bevindt zich een Romaansche kerk, die een tiental jaren geleden gerestaureerd werd. Zij is van tufsteen en rooden zandsteen opgetrokken en bestaat uit één beuk, die bij de restauratie aan de oostzijde door een tufsteen muur met een drielicht venster is afgesloten. Waarschijnlijk is de oude koornis reeds lang verdwenen. De vensters in de zijgevels zijn zeer klein; zij worden door rondboognissen en lisenen omlijst. De toren van tufsteen, met een spits van gebakken steen, bevat een klok door Jan Moer Gobelszoon in 1499 gegoten.

Van binnen bezit de kerk slechts weinig bezienswaardigs. Het flauwgebogen houten gewelf dagteekent van 1642, predikstoel, doophek en kaarskroon zullen van plm. 1700 zijn. Een oud zwaard hangt tegen den zuidermuur.

Het laatste dorp heet Den Oever. Van de zeer oude kerk staat nog slechts een gedeelte, dat van gebakken steen is, en met zijn dichtgemetselde smalle spitsboogvensters nog het karakter der 13e eeuw toont. Een fraai koorhek van 1672, door Cornelis Harmensz tegelijk met den predikstoel gemaakt, een kaarskroon en een scheepje, zijn de meubelen, die de aandacht verdienen. Westelijk van de kerk staat een zeer oud gebouw, dat vroeger gasthuis moet geweest zijn, en sporen van kleine spitsboogramen vertoont.

HET BUITENGASTHUIS TE AMSTERDAM.

De onbekende bouwmeester, naar wiens teekeningen in 1630 het stedelijk „Pesthuis" werd opgetrokken, zal het wel nooit gedacht hebben, dat twee honderd zeventig jaren na dato, zijn werk, door afbraak bedreigd, als een kunstvoortbrengsel zou gelden, welks verdwijnen tot algemeene protesten uitlokt. In zijn tijd was men zoo sentimenteel niet. Wat niet langer dienstig werd geacht, verdween.

Toen Daniel Willink in 1723 „bij Andries van Damme, op 't Rokin, bezuiden de Beurs" zijn „Amsterdamse Buitensingel" deed verschijnen, hadden de Amstelaren nog al met hun pesthuis op. Immers, als de dichter zich dus laat hooren:

Het Pesthuis, dat zijn brede kruin,
Uit al de steigerende boomen,
Die 't ruim omsinglen als een tuin,
Zo vorstlijk doet te voorschijn koomen,
Schetst Amstels trouwe voorzorg af,
Om alle smettelijke kwaalen,
Die 't lichaam rukken naar het graf,
Te teuglen in zijn ruime zaalen.
Hier vindt de nood zijn toeverlaat,
De bange ziel en troost en baat.

dan mag men aannemen, dat hij de meening zijner stadgenooten weergaf. Nog op het oogenblik wordt het gedicht door „steigerende" boomen als door een tuin „omsingeld". In 1723 vond men dat de „brede kruin", een metafoor voor het roode pamendak, „vorstlijk" uit die boomen te voorschijn kwam. In 1900 oordeelde men aanvankelijk anders, totdat, onverwacht, tal van oudheidlieffhebbers den zanger Daniel Willink bijvielen.

In een aanteekening zegt de dichter, dat er twee gedenkstenen in het gebouw te vinden waren, met de volgende „vaerzen" van Pieter Corneliszoon Hooft.

„Als het driekruisig jaar na zestien eeuwen kwam
Werd dit gesticht van 't driekruisvoerend Amsterdam."

en
„In 't zestienhondert en noch drie maal tiende jaar
Leid' hier den eersten steen Kornelis Hasselaar."

Wij hebben deze gedenkstenen niet kunnen vinden. Misschien zijn zij bij de latere verbouwingen verdwenen, of komen zij bij de afbraak voor den dag.

De eerste steen-legger was een zoon van den fabrieksmeester Pieter Pietersz. Hasselaar, Raad en oud-Schepen, die in 1626 zijn ambt aanvaardde, en er in 1635 van ontheven werd, omdat het college van Theaurieren toen het beheer van het fabriek-ambt op zich nam.

De stad Amsterdam had toen geen architect in haar dienst. Het zou tot 1648 duren, eer Daniel Stalpaert als zoodanig benoemd werd. Vóór dien tijd maakten de „stads bazen" de plannen der gebouwen. Zoolang Hendrik de Keijser stadssteenhouwersbaas was, had hij het leeuwendeel van het ontwerpen. Maar het schijnt dat ook de stadstimmerman Hendrik Jacobsz Staets wel ontwerpen gemaakt heeft, al is het dan van meer ondergeschikte werken.

In 1630 ondertusschen was Staets niet meer in dienst. Zijn opvolger kan dus het ontwerp voor het Pesthuis gemaakt hebben. Doch het meest waarschijnlijk komt het ons voor, dat het van Pieter de Keijser, die in 1621 zijn vader als stadssteenhouwer had opgevolgd, afkomstig is. Pieter bezat niet het talent van Hendrik; hij was meer werkman dan kunstenaar. En dat het Pesthuis, wat men ook thans daaromtrent moge vinden, niet door een artist ontworpen kan zijn, zal ieder toegeven, die onpartijdig oordeelt.

TECHNISCH ONDERWIJS.

De Polytechnische School heeft in haar bijna veertigjarig bestaan niet de uitkomsten opgeleverd, die verwacht werden. De wetgever van 1863 heeft zich vergist. Een gevolg van die vergissing was de instel-

ling der diploma's, door de Polytechnische School uit te reiken. Zoo werden civiel-ingenieurs geschapen, die nog nooit op een werk waren geweest, technologen, die fabrieken slechts van buiten gezien hadden, architecten of bouwkundige ingenieurs, die van toeten noch blazen wisten, scheepsbouwkundige ingenieurs, die alleen de Delftsche scheepswerven van aanzien kenden, mijnen-ingenieurs, die een mijn zeker niet in de stille Prinsstad konden zoeken.

Toch waren de diploma's gezocht, en de rijstebrijberg van examen-kennis werd doorgegeven, om de gebraden duiven, die den gediplomeerde in den nood zouden vliegen, te kunnen machtig worden.

En zoo tobden degenen die het tot bouwkundig ingenieur wilden brengen, eerst met examen B. Van hen werd verwacht, dat zij in haar vollen omvang in zich zouden hebben opgenomen: de hoogere stekunde, de bolvormige driehoeksmeting, de analytische meetkunde, de beschrijvende meetkunde, de differentiaal- en integraal-rekening, de toegepaste natuurkunde, de analytische scheikunde met betrekking tot de bouwmaterialen, de kennis der bouwstoffen, gebruikelijk zoowel voor bouwkundige als waterbouwkundige werken; de constructie van onderdeelen van gebouwen. Met de verder geëischte bedrevenheid in het vervaardigen van eenvoudige bouwkundige en waterbouwkundige teekeningen en in het handteekenen was dit al een aardig berg van theorie, door den wetgever-kamergeleerde met een zeker boosaardig welgevallen opgestapeld.

Maar wie al deze hindernissen overwint, is er nog geenszins. Het mooiste komt nog, examen C. Daar wordt verlangd: kennis van theoretische en toegepaste mechanica, van werktuigen, van het maken van ontwerpen, bestekken en begrotingen, van de burgerlijke bouwkunde en de schoone bouwkunst in haar geheel omvang, van de waterbouwkunde voor zoover betreft den aanleg van verschillende bestratingen, het bouwen van bruggen, sluizen en kaden, het theoretisch en praktisch landmeten en waterpassen, het bouwkundig ornament- en handteekenen en eindelijk het administratief recht in betrekking tot openbare werken.

Wie deze examen-eischen, in de wet van 1863 vastgesteld, leest, begrijpt meteen, waarom er zoo weinig bouwkundige ingenieurs zijn. En nu begint ook de examen-commissie van dit jaar onthutst te worden. Voor haar was verschenen een jongmensch, die in alles, wat op de bouwkunst betrekking had, uitmuntte, doch die een kruk bleek te zijn in de abstracte wetenschap. De commissie had den examinandus wel gaarne een diploma willen geven, doch zij mocht niet, omdat de abstracte wetenschap den candidaat niet helder genoeg bleek te zijn. Zij poogde eerst van het bestuur der school gedaan te krijgen, dat dit een mouw aan het geval zou passen, doch dit zeide, met streng gebaar op de in rood marokijn gebonden wet van 1863 wijzend: „dura lex, sed lex".

Nu klopt de commissie bij den Minister aan om gedaan te krijgen, dat hij de wet zal veranderen. Hopen wij, dat haar woord gehoord zal worden. En hopen wij nog sterker, dat men niet zal pogen, de wet van 1863 weer wat op te kalefateren, zoodat zij nog een paar jaar mede kan, doch dat de Regeering het vraagstuk van ons technisch onderwijs flink onder de oogen mag zien.

Het is altijd goed, niet te veel te verwachten, dan wordt men niet teleurgesteld. Maar nu veertig jaar in een dwaling is volhard, mag de koe toch wel eens ferm bij haar horens gepakt worden.

Er dient een kloek besluit genomen. De zuivere wetenschap moet tot het noodzakelijkste beperkt, de praktijk zooveel tot haar recht gebracht worden, als

maar kan. Misschien zullen dan leeraren en hoog-leeraren van hun ambt bercofd worden. Doch niet het belang van de onderwijzers, maar dat van de leerlingen moet hier wegen.

RESTAUREEDEN.

De vorige week brachten wij het een en ander in het midden naar aanleiding van de restauratie, die men het raadhuis te Middelburg wil doen ondergaan. Eenigen tijd geleden bezochten wij Kampen, en hadden toen gelegenheid te zien, hoe het bij het restaureren van zulk een raadhuis toegaat. Een opstel in een der laatste nummers van *Eigen Haard*, fraai geïllustreerd, hebben wij tevens geraadpleegd.

Wie het raadhuis vóór de restauratie gezien heeft, herinnert zich dat de gevel, naar de zijde van de straat gekeerd, een ingang bevatte; wie nu te Kampen komt vindt dien ingang verdwenen, en staat verbaasd over de Kamper streek, een raadhuis te bouwen dat geen deur heeft.

Groote kunstwaarde bezat de vroegere ingang niet. Zij werd door twee Toskaansche pilasters geflankeerd, was met een vlakke lijst gedekt, en daarvoor bevond zich een hoogst eenvoudige stoep. Deze toestand dagteekende uit het jaar 1791. Maar vóór dien tijd was er een veel rijkere toegang naar het gebouw. Ook zag men, vóór de restauratie, een kelderingang aan de noordzijde van den gevel, die in 1680 was aangebracht.

Nu is dit alles verdwenen, omdat het uit lateren tijd afkomstig was, en men het gebouw in zijn oorspronkelijken toestand wilde terugbrengen. Alsof men van 1895 naar 1545 kon teruggaan! Nu moge een lofzinger zeggen dat de Kampenaars door de restauratie „een daad van pietet verricht hebben voor de kunstenaars uit een roemvol verleden, mannen, die in hun eenvoud zooveel schoons hebben gewrocht”, men kan hier ook anders over oordeelen en van meening zijn dat men tegenover een kunstenaar de beste pietet in acht neemt, wanneer men zijn werk respectaert en er niet aan gaat knoeien.

Al van ouds stonden tegen dezen gevel, ter hoogte van de verdieping, zes beelden op consoles. Zij dagteekenen van vóór den brand van 1540 en hebben een 15e eeuwse karakter. Aan drie stukken bergsteen, boven deze beelden in den gevel aanwezig, was te zien, dat er voorheen overhuivingen met pinakels bekroond, bestaan moesten hebben. Reeds bij den brand van 1540 waren deze overhuivingen, zoo zij toen nog bestonden, te loor gegaan, en niet door andere vervangen, omdat de Renaissance, die toen in zwang begon te komen, dergelijke Gothische sieraden versmaadde.

Doch in 1895 was men knapper dan in 1540. Ofschoon er van deze overhuivingen toen geen spoor meer te vinden was, wisten de bouwmeesters precies hoe zij geweest waren, of althans hadden behooren te zijn. En nu staan de pinakels daar, als gedenkteekenen voor de vindingrijkheid van Dr. Cuipers.

Ook de noordelijke gevel is duchtig onder handen genomen. Pinakels doorsnijden nu zijn deklust, die vroeger geheel vlak was. Tot 1713 was hier een hardsteenen schavot. Men heeft er zich gelukkig van onthouden, dit weer te doen verrijzen naar 16e eeuwse trant. De lijfstraffelijke rechtspleging is afgeschaft, en dus zou zulk een schavot geen nut hebben.

Vragen wij ons nu af, of het Kamper Raadhuis vóór zijn restauratie in een staat was, die een krachtig ingrijpen noodzakelijk maakte. Het antwoord van iedereen deskundige zal ontkennend luiden. De waarheid is, dat men het gebouw niet fraai genoeg vond. En toen besloot men het te laten opsieren, onder den

schijn, alsof men het in zijn oorspronkelijken toestand deed terugbrengen.

Het is nu „een prachstuk van kunst”. Maar van welke kunst moet men maar liever niet vragen.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFTDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 17 October 1900.

Van de commissie tot nazien van de rekening en verantwoording van den algemeenen penningmeester was een schrijven ingekomen, waarin zij nogmaals haar houding verdedigde; door den Voorzitter werden hierop eenige mededeelingen gedaan, omtrent den weg die men thans had ingeslagen om tot een oplossing te geraken.

De ter vorige vergadering benoemde commissie tot voorbereiding van het ondersteuningsfonds had reeds concept-reglementen samengesteld. Door den Voorzitter werd haar den dank der Afdeling gebracht voor den ijver, waarmee zij deze zaak had aangepakt. Besloten werd het ontwerp ter kennismaking in het *Technisch Weekblad* op te nemen.

Hierna werden de door het Bestuur voorgestelde wijzigingen van het algemeen huishoudelijk reglement behandeld, waarbij enkele voorstellen een langdurig debat uitlokten.

KONINKLIJK OUDHEIDKUNDIG GENOOTSCHAP.

Vergadering van Maandag 22 October 1900.

Het Kon. Oudheidkundig Genootschap hield zijn eerste vergadering na de vacatie, onder voorzitterschap van Prof. Jhr. Dr. J. Six.

Bij den aanvang der vergadering deelde de Voorzitter mede, dat de Groothertog van Saksen-Weimar den wensch had te kennen gegeven om tot het lidmaatschap der Vereeniging toe te treden, welke mededeeling met applaus werd begroet. Daarna kwam de heer A. W. Weissman aan het woord, met het onderwerp: „Herinneringen aan Rome”.

De zeer belangwekkende lezing van den heer Weissman ging vergezeld van een kunstbeschouwing uit de verzameling van den heer P. van Eeghen. De heer Weissman had meer in het bijzonder zijn aandacht gewijd aan de gebouwen, dagteekende uit de laatste helft der 17e en uit de 18e eeuw, welke door anderen met stilzwijgen worden voorbij gegaan.

Nadat den heer Weissman de dank der Vergadering was gebracht, circuleerden verschillende afbeeldingen van het oude Buitengasthuis, in de eerste plaats aquarellen van de hand van den heer Tymon Meyer en vervolgens photographieën, teekeningen enz. van de heeren Misset en Van Essen.

De Voorzitter, dank brengend aan genoemde heeren, stelde in het licht, dat het te betreuren zou zijn, als dit oude gebouw overeenkomstig het door den Gemeenteraad genomen besluit, zou moeten verdwijnen, daar het nog hecht en sterk en zeer zeker geschikt is in de eenvormige nieuwe wijken eenige afwisseling te brengen.

De heer D. C. Meyer Jr. vestigde de aandacht op de reeks pakhuizen aan het einde der Brouwergracht, — de uit het midden der 17e eeuw dateerende artillerie-magazijnen, — die thans, nu zij als graanpakhuizen niet meer rentegevend zijn, als de voordracht van Burg. en Weth. wordt aangenomen, zullen worden gesloopt. Jhr. Six deed uitkomen, dat, wilde men met grond resultaat van een dergelijke poging verwachten, het wenschelijk zou zijn een bestemming voor die gebouwen aan te wijzen.

Besloten werd dat het Genootschap zich per adres tot den Raad zal wenden. Op voorstel van den heer Jan Kalf besloot de Vergadering, aan het adres toe te voegen, dat het Genootschap met instemming heeft kennis genomen van het besluit van Burg. en Weth., waarbij de sloping van het Buitengasthuis werd uitgesteld.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1114e Vergadering van Woensdag 24 Oct. 1900.

De vergadering wordt geopend en geleid door den Vice-Voorzitter, den heer C. W. Nijhoff.

Ingekomen is het jury-rapport in zake de prijsvraag voor een Genootschaps-boekenkast. Geen der beide ontwerpen werd bekroond.

Hierna verkreeg de heer F. Zwollo het woord over „Oosterseche metaalkunst”. In een inleidend woord schetst spreker de schoonheden van de Oosterseche kunst, en verklaart zich een beslist bewonderaar daarvan, niet om deze geheel na te volgen, maar om haar goed te bestudeeren en daaruit veel te leeren. Ook vooral op het gebied van de metaalkunst staat de Oosterseche zeer hoog. Om dit aan te toonen en op haar schoonheden te wijzen, had spreker een prachtige tentoonstelling van daarop betrekking hebbende kunstvoorwerpen georganiseerd, waarvan de verschillende voorwerpen door spreker werden behandeld, terwijl na afloop van zijn bijdrage deze door de aanwezige leden werden bewonderd en verschillende vragen naar aanleiding hiervan werden gesteld.

De Voorzitter bracht den dank over van de Vergadering aan den heer Zwollo voor zijn zeer belangrijke en schoone bijdrage.

Hierna had de voordracht van een lid in de commissie van advies plaats (vacature-Berlage). De heeren Joseph Cuypers en Kromhout verkregen ieder 13 stemmen, zoodat deze verkiezing onbeslist bleef.

Na eenige aangelegenheden van huishoudelijken aard werd de goed bezochte vergadering gesloten.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING” TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 23 October 1900.

De Voorzitter opent deze eerste vergadering met een hartelijk woord van welkom, en hoopt dat ook dit jaar de Vereeniging in gelijke mate in bloei moge toenemen.

Na ballottage van een lid, geeft de secretaris een overzicht van de werkzaamheden en de penningmeester van den toestand der kas. Uit de verslagen blijkt het toenemen van het ledental, het ruime bezoek dat de vergaderingen mocht ten deel vallen en de toenemende belangstelling in de uitgave der photo's van oude gebouwen.

Het vele door de Vereeniging op touw gezet, is evenwel de kas niet ten goede gekomen en de balans hangt naar den negatieve stand over; daarom was vooral de opbrengst van den verkoop van tijdschriften en platen, aan de Vereeniging behoorende, een welkome gast van den penningmeester, over welks beheer de commissie van onderzoek in gunstigen zin rapport uitbracht.

Overgaande tot de benoeming van een nieuw bestuurslid in plaats van den secretaris, die niet herkiesbaar was, werd met groote meerderheid van stemmen de heer Voetberg benoemd. De Voorzitter werd met op één na algemeene stemmen herkozen. In de pauze werden eenige proeven bezichtigd van de door den heer v. Duynen gesnomen proeven met metal-cement voor t aangeieten van ankers in steenbouwwerken, en bleek dat deze wijze vooral daar aanbeveling verdient, waar het gebruik van lood moeilijkheden geeft. De Voorzitter deelde mede, dat met genoegen kennis genomen is van een besluit van Burg. en Weth. om gehoor te geven aan 't verzoek onzer Vereeniging, (tegenvalge van een in onze vergadering gehouden lezing van den heer Weissman, ingenieur-architect te Bussum), om een der hoofdstraten der nieuw aangelegde wegen den naam te geven naar den architect-decorateur, geboren te Leeuwarden, den heer Haas Vredeman de Vries. De Voorzitter vestigt hierop de aandacht dat deze naam niet volledig is toegekend, omdat den tegenwoordigen archivaris van Leeuwarden uit een daerwege gehouden onderzoek later is gebleken dat de naam „Vredeman de Vries” dient te worden vervangen door dien van „Vredeman”. Na nog het woord gericht te hebben tot den vertrekkenden secretaris, sluit de Voorzitter, onder de gewone dankbetuiging, de vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

’s-GRAVENHAGE. Zaterdag, den 20sten dezer, werd op de algemeene begraafplaats een eenvoudig monument onthuld op het graf van Jacob Maria, in tegenwoordigheid van deelnemers aan dit huldeblijk en verdere belangstellenden, die door het comité waren uitgenoodigd de plechtigheid bij te wonen. Het gedenk-teeken is ontworpen door B. van Hove en vervaardigd door den beeldhouwer J. Kisse Jr. te Amsterdam.

Veel kunstbroeders en kunstvrienden woonden de onthulling bij. Vertegenwoordigd waren eenige kunstgenootschappen, o. a. „Art et Amicitia” door de heeren B. van Hove en Van Hulst, te Amsterdam.

— Wilhelm Ernst, erf-groothertog van Saksen, gevolg gevende aan den bij testament uitgedraken wensch zijner grootmoeder, wijlen de groothertogin van Saksen, prinses Sophie der Nederlanden, heeft aan het Koninklijk Kabinet van Schilderijen in bruikleen aangeboden het portret van den admiraal Michiel Adriaanszoon de Ruyter, door Du Jardin geschilderd.

— De *Staatscourant* bevat het verslag van den heer W. A. M. Piepers te Arnhem, hoofdinspecteur, belast met het toezicht op den dienst van het stoomwezen, en gedelegeerde der Nederlandsche Regering op het te Parijs gehouden Congrès international de surveillance et de sécurité en matière d'appareils à vapeur.

In verband met de vraag door den Minister van Waterstaat aan de Kamers van Koophandel gedaan, aangaande een eventueel in te voeren examen voor machinisten, bedienaars van eenvoudige stoomtoestellen, als gevolg van het in de Tweede Kamer daarover voorgevallene, ontleenen wij aan het Verslag het volgende: „Garanties à exiger des mécaniciens et des chauffeurs”; onder dezen titel was een advies verschenen van de hand van B. Bonnin, professor aan de Polytechnische school te Montreal.

Het rapport behelst in hoofdzaak een overzicht der voorschriften te dien aanzien in verschillende landen. Daaruit blijkt dat o. a. in Italië en Oostenrijk-Hongarije, zoodra in enkele steden in andere landen (ingevolge plaatselijke verordening) een examen of certificaat wordt vereischt voor bedienaars van alle stoomtoestellen; in de meeste andere rijken is zulke slechts het geval voor zeestoomschepen en spoorweglocomotieven.

Aan het slot van het rapport wordt het nut van examens wel enigszins betwijfeld, en meer heil gezien in het proefstoken, en het onderricht door wat men in Duitschland noemt „Lehrheizer”.

De discussie omtrent dit onderwerp ging niet zeer diep de opinies bleken zeer verschillend te zijn, en d't was waarschijnlijk oorzaak dat door het bureau geene conclusie werd voorgesteld.

In zekeren zin is dit te betreuren om de actualiteit, nu h. t. l. ook van sommige zijden pogingen zijn aangewend tot invoering van een dergelijke, mijns inziens, onpractische maatregel als een verplicht examen voor alle bedienaars van stoomtoestellen.

De ondergeteekende deed mededeeling van de bestaande facultatieve, zeer nuttig werkende examens voor koopvaardij-machinisten. In afwachting der aanstaande wettelijke regeling, en gaf als zijne meening te kennen, dat de eischen voor gewone machinisten en stokers op rivierbooten of te land geheel andere zijn; waar hetzij van rijkswegen, hetzij vanwege particuliere vereenigingen zoodanig in Duitschland voldoende toezicht op het gebruik van stoomtoestellen bestaat, gebiedt niet de volledigheid een examen voor dergelijke personen, doch wel het economisch belang van den stoomverbruiker, zoodat de invoering van examens of certificaat voor machinisten of stokers andere dan op de zebooten, niet op den weg der regering moet liggen.

Van Friesche zijde werd o. a. gewezen op de noodzakelijkheid van goede opleiding voor machinisten en stokers, en als gevolg daarvan op de verbetering hunner maatschappelijke positie. Zulke is trouwens geensdeels in tegenspraak met het voornemende.

— Op de veiling van schilderijen, ten behoeve van het genootschap „Pulchri Studio” gehouden, heeft de Regering eenige schilderijen aangekocht om ze in het Rijksmuseum te plaatsen, als: een stilleven van mevrouw Meesdag—Van Houten, idem van Willem E. Roelofs Jr., de laatste schilderij van wijlen mevrouw Bilders—Van Bosse, de bekende studie van Barbizon door J. H. Weissenbruch en een tekening van Alma Tadema.

AMSTERDAM. Het preadvies is verschenen op het voorstel-Van Nierop tot het benoemen eener commissie voor de exploitatie der terreinen aan de overzijde van het IJ. Burg. en Weth. zijn van oordeel, dat het vraagstuk minder geschikt is voor het onderzoek eener commissie, en achten de oplossing van dit zeer ingewikkeld probleem beter toevertrouwd aan „onze kundige en ijverige ambtenaren, die steunen op een langdurige ervaring en die bij de door hen uitgebrachte adviezen gewend zijn rekening te houden met de velebelangen, die bij de kwestie ter sprake zullen komen. Daarbij zal de zoo noodzakelijke spoed ook beter worden betracht”.

— Bij de behandeling van het hoofdstuk Publieke Werken in den Gemeenteraad, gaf een der leden in overweging Burg. en Weth. uit te noodigen zoo spoedig mogelijk over te gaan tot de aanstelling van een gemeente-architect. Naar zijne meening worden thans enkele particuliere architecten, die toch reeds veel werk hebben, overladen met omvangrijken arbeid voor de gemeente. Hij noemde de heeren Berlage en Poggenbeek en zeide, dat op de wijze, welke men thans volgt, te veel aan één en denzelfden kapotk wordt opgehangen.

Burg. en Weth. zullen over dit denkbeeld een preadvies uitbrengen.

— Naar wij vernemen, zal wederom een groot kantoorgebouw verrijzen, en wel op de Prins-Hendrikkade, waar de laatste jaren zeer weinig nieuwe gebouwd werd. Het betreft een kantoorgebouw voor de Stoomvaart-Mij. „Nederland” en voor de Kon. Paketvaart. Thans is het eerste gedeelte daarvan aanbesteed, en zullen daarvoor gemoveerd worden de perceelen Prins-Hendrikkade no. 159 en Peperstraat no. 1, 3 en 5. Het werk is in handen van de architecten A. L. van Gendt en Zonen te Amsterdam, terwijl de annemers zijn de heeren D. Corlijn en Zn. en A. J. de Haan. In verband hiermede zijn ook de perceelen Peperstraat no. 9, 11 en 13 gesloopt, waar twee eenvoudige woonhuizen zullen opgetrokken worden onder dezelfde directie, terwijl de annemer daarvan is de heer H. J. Burd.

LEEWARDEN. Bij de behandeling van het plan van een aanleg en indeeling van bouwterreinen geloozen aan het Nieuwe Kanaal enz., deelde de Voorzitter aan den Gemeenteraad mede, dat op de teekeningen aan een van de geprojecteerde straten de naam is gegeven van Vredeman de Vriesstraat.

Dit is gebeurd naar aanleiding van een verzoek van den Frieschen Bouwkring. Later is echter den tegenwoordigen archivaris uit een daerwege gehouden onderzoek gebleken, dat de naam Vredeman de Vries dient te worden vervangen door dien van Vredeman. Zal dus aan de bedoeling van het verzoek worden voldaan, dan moet ook de straat *Vredemanstraat* genoemd worden.

GRONINGEN. Te dezer stede is opgericht „De Groninger Steenfabrikantenbond”, met het doel aldaar een centraal-verkoopbureau te stichten.

Tot bestuursleden zijn benoemd de heeren G. C. Rottinghuis, Delfzijl; E. Post, te Winschoten; H. Timmer, te Winsum; H. Dieters en J. G. Nanninga, te Groningen.

De raad van toezicht bestaat uit de heeren A. R. Hagewinkel, te Voerendaal; J. E. Smid, te Winschoten; S. van der Molen, te Oostwold; D. Boerma, te Uithuizerdijk; M. Veendorp, te Appingedam; P. Dethmers, te Tuitert; A. van der Velde, te Bedum; G. Rosema, te Oostum, en D. Douma, te Groningen.

NUMMEN. Het bestuur van „Gelre”, Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht, heeft zich

nogmaals per adres tot den Raad gewend met verzoek, om op het besluit tot sloping der Boddelpoort terug te komen.

In het adres wordt er o. a. terecht op gewezen, dat de poort geen beletsel is voor het tegenwoordige verkeer en haar behoud geen aanleiding tot het brengen van belangrijke geldelijke offers zal geven, terwijl het belang der geschiedenis in het algemeen en dat van Nijmegen in het bijzonder het behoud van historische monumenten ten zeerste gewenscht doet zijn.

LEIDEN. Als hulp van den directeur der gemeentewerken alhier, wien de uitwerking van een aantal belangrijke plannen wacht, zooals 't slachthuis, het sanatorium op „Rijngesest", het rioolstelsel enz., is tot de benoeming van een tijdelijken bouw-ingenieur, op een jaarwedde van /8500, besloten en wel voorloopig voor den tijd van drie jaren.

HAARLEM. De Gemeenteraad heeft aangenomen een voorstel van Burg. en Weth. tot aanstelling van een directeur van openbare werken op een wedde van /4000.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot opzichter 1e kl., de opzichters 2e kl. D. D. L. Thedens en V. E. Roemers; tot opzichter 2e kl., de opzichters 3e kl. J. J. Hubek, W. H. Th. Ortlieb en F. E. Wolff, blijvende de tweede genoemde bij zijn corps à la suite gevoerd; tot opzichter 3e kl., A. J. de Leau en M. Oudejans; tot opzichter 2e klasse en geplaatst in de residentie Batavia, de ambtenaar op non-activiteit C. Bakker, laatst die betrekking bekleedde hebbende;

toegevoegd aan den chef der 5e waterstaatsafdeeling voor de uitvoering van de werken ter verbetering van de bevoeling door de Molokleiding (afdel. Malang, residentie Pasoeroean), de ingenieur 2e klasse H. Ch. J. Strengnaerts; overgeplaatst naar het bureau van den chef der 3e waterstaatsafdeeling te Semarang, de opzichter 2e kl. P. H. Briët, naar de residentie Japara in het belang der verbetering van de irrigatie en de drinkwatervoorziening in de residentie Japara en Rembang, de opzichter 3e kl. C. Houmes.

Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is: ontheven eervol van de tijdelijke waarneming der betrekking van adjunct-chef der 3e afdeeling, J. F. A. Mulock Houwer; benoemd tot de vroeger door hem bekleede betrekking van adj.-ingenieur J. F. A. Mulock Houwer;

tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van inspecteur 3e kl. bij het toezicht op de spoorwegdiensten en het stoomwezen, de adj.-ingenieur M. H. Dumme; met die van adj.-chef der 2e afdeling, geplaatst op de oosterlijnen en belast met het beheer van onderafdeling II der 2e afdeeling, met Soerabaja als standplaats, de ambtenaar op non-activiteit K. J. A. Ligvoet, laatst die betrekking bekleedde hebbende.

Door den Minister van Koloniën zijn de civiel ingenieurs C. W. Koch en S. M. S. Philips, gesteld ter beschikking van den Gouverneur-Generaal van Nederl.-Indië, om te worden benoemd tot adjunct-ingenieur bij de exploitatie van de staatspoorwegen in Nederl.-Indië.

C. L. Schuller tot Peersum, bij kon. besluit van 16 October j.l. tot aspirant-ingenieur van 't Rijk waterstaat benoemd, is toegevoegd aan den inspecteur in de 2e inspectie, ter standplaats 's-Gravenhage.

Het bestuur van de Vereeniging van burgerlijke ingenieurs is samengesteld als volgt: Ph. W. van der Sleyden, voorzitter; P. J. van Voorst-Vader, secretaris; D. P. van Ameyden van Duym, penningmeester; J. Kraus; E. H. Stieltjes; J. D. Donker Duyvis, en J. de Koning.

De werktuigkundig-ingenieur J. Jannette Walen is geplaatst aan de machinesfabriek van Gebr. Stork, te Hengelo.

Bennoemd tot ingenieur-werktuigkundige en chef der technische afdeling van de American Petroleum Company te Rotterdam, de heer D. Wjdom.

Vervolg der Aankondigingen.

DINSDAG, 30 October.

Helmond, te 7 uren, door de heeren Gebra. van Thiel in het hotel „Van Wilt". Het vergrooten en verbouwen hanner moerhouten- en klinknagelfabriek met bijbehorende werken. Inl. door de Erven J. van Gaal. Aanw. in loco 30 October te 2 uren.

WOENSDAG, 31 October.

Enschede, te 12 uren, voor rekening van den heer P. L. Straatman te Enschede, in het Hotel „De Graaf". Het bouwen van een verdieping op zijn woonhuis, het aanbouwen van een kantoor met magazijn enz., alles op een terrein gelegen aan de Kalandersstraat. Inl. door den arch. R. van der Woerd Hsu. Aanw. den dag der besteding, te 9 uren.

Zwolle, te 11 uren, in het Poolische koffiehuis aan de Melkmarkt: het verbouwen van het buitenverblijf „Helmhorst" aan de Watersteeg te Zwolle.

Zwolle, te 11 uren, door den arch. Andr. van Driessum Sen., namens zijn principaal, in het hotel „Zeelandia" van den heer Bergervorst: het bouwen van een waschrichting c. a. bij de blekerij „Altena" te Ugeheles, wijk E no. 26.

De aspirant-opzichter der telegraphie J. Haartsen, is verplaatst van Utrecht naar Zutphen.

In zijne zitting van 24 October benoemde de Gemeenteraad van Vlaardingen tot directeur der gemeentewerken den heer D. Komen, hoofdopzichter der gemeentewerken te Leiden.

Bij kon. besluit van 24 October is benoemd tot hoofdopzichter over rechtgebouwen, gevangeniissen en Rijksovervoeringsgestichten G. Vuyk, thans opzichter.

De heer H. Stuur, uitgezet ambtenaar der Z.-A.-S.-M., vroeger chef van het station Heerenveen der Nederlandsche Tramweg-maatschappij, wordt weder aangesteld als ambtenaar bij deze maatschappij.

Tot directeur der waterleiding te Den Helder is benoemd de heer A. J. Lafaber, adjunct-directeur der waterleiding te Gouda.

Burg. en Weth. van Groningen stellen den Raad voor, aan den heer R. Reijnders Sz., overeenkomstig zijn verzoek, met ingang van 1 April a. s. eervol ontslag te verleenen uit de betrekking van ingenieur der stadsvenen en hem als bewijs van 's Raads erkenning en waardeering van de door hem als ambtenaar der gemeente aan haar bewezen langdurige, trouwe en gewichtige diensten een pensioen van /2000 's jaars toe te kennen.

VACANTE BETREKKINGEN.

Adjunct-directeur in het Rijksovervoeringsgesticht „De Kruisberg" bij Doetinchem. Eigenhandig op zegel geschreven en ondertekend verzoekschrift vóór 1 November aan den Minister van Justitie te 's-Gravenhage. (Zie advert. in no. 42).

Bouwkw. Ingenieur, practisch ervaren, voor den tijd van drie jaar. Jaarwedde /3500 en een Hoofdopzichter der gemeentewerken in vasten dienst. Aanvangsjaarwedde /1500. Franco inzending van gezogelde adressen aan burg. en weth. te Leiden vóór 8 November. (Zie advert. in dit no.)

Werktuigkundig Ingenieur, bekwaam Machine Constructeur, met veel praktijk. Brieven motto „Ingenieur", Adv.-Bnr. C. W. Beteko, Rotterdam.

Een gediplomeerd landmotor voor Ned.-Indië. Brieven met opgave van leeftijd en referentiën onder lett. E.Z. 410, Bureau Nieuws v. d. Dag.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenlopende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Iemand oud 28 jaar, reeds 7 jaar als dagelijksch opzichter gefungeerd hebbende, zoekt wegens afloop der tegenwoordige werkzaamheden plaatsing als opz. of als uitvoerder. Beste get. ten dienste. Brieven fr. lett. C Bureau dezes. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

- 2 Bouwk. teek., 21 en 22 j., ongeh., /70 en /70.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 32 j., geh., ± /65 en ± /115.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., /80.
- 7 Opz.-teek., 24, 25, 24, 24 en 34 j., ongeh., 31 en 32 j., geh., /75, /80, /80, /80, /100, /100 en /100.
- 1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., /75.
- 1 Electro-techn. teek., 27 j., ongeh.

MAANDAG, 19 November.

Amsterdam, te 1 uur, door geconmitteerden tot de directie over de wegen en vaarten tusschen de Zes Noord-Hollandsche Steden te 1 uur, op het raadhuis: het onderhoud der Wegen en Vaarten tusschen de zes Noord-Hollandsche steden, van 1 Jan. 1901 tot ultimo Dec. 1905, in vijf personen. Inl. door den algemeenen opzichter der directie, H. P. van den Aardweg te Purmerend den 6den, 10den, 13den en 17den November, te 9 uren.

VRIDAG, 23 November.

Zwolle, te 12 uren, aan het lokaal van het provinciaal bestuur: het onderhoud van het Zwartewater en de daartoe behoorende werken in de provincie Overijssel, in de jaren 1901, 1902 en 1903, Raming /4150 per jaar.

Vervolg der Uitlagen.

Enschede, 24 Oct.: het verbouwen van vier woonhuizen aan de Kalandersstraat voor

rekening van den heer N. J. Menko. Laagste inschrijvers Nieman en Van Ommer, aldaar, voor /3145. Gegend.

's-Gravenhage, 24 Oct., door burg. en weth.: het maken van de binnenhaven en de binnenvoorhaven met bijbehorende werken te Scherpeningen. Geend aan de laagste inschrijvers C. de Groot en C. I. Kalla, Slidrecht, /1.517,000.

Scheemda, 24 Oct., onder architectuur van den heer P. F. Cremer te Nieuwolda, door de coöperatieve stroopfabriek „De Toekomst".

Betek IX: het maken van een kanaal en verbreding van het Winzhoterdiel met bedijkingen, toegangsweg met bestrating en bijkomende werken; W. Jansen /20,000, A. Apol /19,950. Niet gegend.

Betek X: het maken van 3 besinkingen-basins; Dieters, Foxham, /3934; J. Prins, Heerla, /3376. Niet gegend.

Betek XI: het bouwen van 5 arbeiderswoningen. Alles met de levering der daartoe benodigde materialen; ingek. 15 bijl. Laagste inschrijver de heer K. Tonkens te Midwolda, /3919. Gegend.

Bergen-op-Zoom, 25 Oct., door den kapl., eerste a.w.-ing: het verbeteren van de kazernering te Middelburg; ingek. 12 bijl., als: P. Drunkers, Kapelle, /74,708; M. K. Jeras en Zonen /74,000, H. P. van der Ree en Zoon /73,900, P. L. van Miert /73,800, H. van Dongen, Dordrecht, /71,474; J. J. Hornstra, Bergen-op-Zoom, /69,980; D. J. Kwak, Dordrecht, /69,800; J. J. Krijzer, Vlissingen, /69,000; J. M. van Dittmars en Za. /68,980, F. Smulders, Oosterwijk, /68,900; C. Bastiaansen, 's-Gravenhage, /67,979; W. M. Weyers, Tilburg, /67,265. Ram. /61,800. De overigen te Middelburg.

Haarlem, 25 Oct., door den majoor, eerste a.w.-ingenieur, bestek no. 218: het leveren van menubelen voor de forten, enz.; ingek. 24 bijl., als: W. van Dijk, Utrecht, /12,260; C. H. van Haarlem, Vianen, /12,148; J. P. Penningt, Sloten (N.-H.), /12,135; J. W. van Santen /12,100, J. N. van der Vliet /12,077, H. de Goederen, IJsschoten, /12,040; C. J. Cramer /11,945, D. J. Boks, Amersfoort, /11,894; J. P. A. Nellesen /11,588, J. A. Jonker /11,546, D. H. van Leeuwen /11,492, J. van de Braak, Apeldoorn, /11,472; J. P. Philips, den Helder, /11,330; J. van Gelder /11,298, J. Spekman, Wormerveer, /11,250; P. Hof Jzn., Krommenie, /11,245; G. van der Laan, Wormerveer, /11,243; L. Spaanjaard, idem, /11,220; H. Wijkter, den Helder, /11,130; P. Riera, Santpoort, /11,095; J. S. van Velthuisen /11,080, B. Zuidhof en Zonen /10,695, J. A. Kaub, Halfweg, /10,689; Gebr. Gorter, Wormerveer, /9900. De overigen te Haarlem. Ram. /12,200.

Haarlem, 25 Oct.: 1o. wegens het driejarig onderhoud van de werken der Rijkshaven „het Nieuwediep" gedurende de jaren 1901—1903, per jaar; ingek. 10 bijl., als: A. Visser, Haarlem, /28,400; K. Bos Az., Overveen, /28,300; J. Oldenburg, Bergen, /28,000; J. Giltjes /27,800, B. Boon /27,800, H. Wijkter /27,700, Gebr. van Pelt /27,374, G. D. van Doorn, Amsterdam, /27,280; H. Dinkla, Balk sloot, /27,044, D. de Vries /26,840.

2o. de voorziening der boorden van het Noord-hollandsch kanaal in 4 percelen.

Perc. 1; ingek. 6 bijl., als: L. Volker Jr., Maarssen, /3967; C. de Vries, Purmerend, /3637; G. Visser, IJmuiden, /3634; H. Uitalager en C. P. Kruisje, Amsterdam, /3600; J. Oldenburg /3500, H. Dinkla /3301.

Perc. 2; ingek. 7 bijl., als: J. van Noorddenne, Utrecht, /9887; L. Volker Jr. /9843, G. Visser /9598, H. Uitalager en C. P. Kruisje /9500, C. de Vries /9372, J. Oldenburg /9490, H. Dinkla /8419.

Perc. 3; ingek. 5 bijl., als: H. Schmit, Alkmaar, /9900; J. Oldenburg /9760, C. J. Hoffman, Amsterdam, /9645; G. Visser /9476, H. Dinkla /9237.

Perc. 4; ingek. 9 bijl., als: Gebr. van Pelt /7804.50, H. Wijkter /7700, G. D. van Doorn /7670, J. Oldenburg /7660, G. Langland Winder, Koegras /7462; H. Dinkla /7458, G. Visser /7367, B. Boon /7350, A. Bos /7172.

Massa; ingek. 4 bijl., als: G. D. van Doorn /30,000, G. Visser /29,940, J. Oldenburg /29,780, H. Dinkla /28,320. De overigen te Helder. Ram. /28,400 per jaar.

Worden gevraagd te Leiden:

a. Een praktisch ervaren bouw-
kundig

INGENIEUR,

voor den tijd van drie jaren. Jaar-
wedde /3500.

b. Een Hoofdopzichter

der Gemeentewerken,
in vasten dienst. Aanvangsjaarwedde
/1500.

Franco inzending van gezegelde
adressen aan Burgemeester en Wet-
houders te LEIDEN, vóór 8 Novem-
ber 1900.

Inlichtingen geeft de Directeur der
Gemeentewerken.

Patenten

worden vercoft en verkocht

door

H. & W. Pataky

Patentbureau

HELEN NW., Luitv. 25,

opgericht 1882.

Reeds over

30 000

de

Patenten aangevraagd.

Verkoopcontracten van pa-

tenten afgesloten tot een be-

drag van ca. 27 mill. M.

Inlichtingen & prop. grat.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruijterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJeren Badkuipen, Closets, Waschborden, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

MASTIX-CEMENT DAKBEDEKKING

De enige echte en originele Mastix-Cement Dakbedekking, die erkend is als de VERNIEUWING en VERMEETERING van het Houtcementdak, en als de BESTE BEDEKKING. WIJZE ter ver-
vang van zinken daken (zie het Sam-
18 Maart 1897, en Architectura No
Nederland ingevoerd, wordt
30-jarige ervaring
H. ALLERSDORF, 20 jaar Garantie.
Singel 455, AMSTERDAM.

Talrijke Binnen- en Buitenlandsche Referentiën.
Een model is te bezichtigen in het gebouw der M. t. Br. d. Bouwkunst, Marnixstraat 402, Amsterdam.

CENTRALE VERWARMING,

Ventilatie, Serreverwarming, Broeikasverwarming.

G. H. BRUNS Jun., Bremen.

Agenten voor Nederland:

NELL en STUTTERHEIM, Den Haag.

Installateurs van GAS-, WATER- en STOOMLEIDINGEN.

NOORDEINDE 101. Teleph. Interc. 619.

ADVERTENTIE-BUREAU

van

„De Opmerker”,

2e Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „De Opmerker” be-
veelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën
in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Week-
bladen.

BEUMER & AHREND - Amsterdam.

Kantoor PRINS HENDRIKKADE 20-21. Telefoon No. 97.

Fabriek van Machines

voor alle bedrijven en TECHNISCH BUREAU.

Fabriceeren: Transport-schroeven, Elevators in
ijzer en hout, Band-Transport-
eurs voor het machinaal vervoer van alle pro-
ducten, goederen, vaten, kisten, zakken, enz.

Mengspiraalen, Elevatorbekers, Schroeven enz.

Transportbanden en riemen

van Hennep, Katoen, Kameelhaar, Balata, Gummi, enz.

Ewart Kettingen en Kettingraderen.

Fabriceeren en Herstelen

alle machines en werktuigen en staan gaarne met
prijsberekeningen ten dienste.

Scoriae-Bricks.

Uitsluitend verkrijgbaar bij

DOBBS'S PATENT SCORIAE PAVER Cy.,

DEN HAAG.

Kantoor STATIONSPLEIN No. 9.

(tegenover Station Hollandsche Spoor).

Eerste Nederl. Xylolith-Fabriek A. S. KEIJ, Rotterdam,

legt **Houtgraniet-Vloeren** uit één stuk, zonder naden of
voegen in Vestibules, Gangen, Portalen, Kantoren, Keukens, Badkamers, Slaap-
kamers, Kinderkamers, Warandes, Serres, Ziekentallen, Schoollokalen, Winkels,
Magazijnen, Café's en Biljartzalen. Levert **Traptreden** en **Platen**
van elke gevraagde afmeting voor Aanrechtbanken in Keukens,
Toonbanken in Winkels, Bagschebalken in Stations - enz.

Aanvragen, met opgave van grootte en bestemming, adresseere men
Wijnstraat 113-115 (Kantoor) ROTTERDAM.

Platen van 1 x 1 en 2 x 1 M² in **geel, rood, bruin en zwart**,
dik 2 cm. zijn **voorradijg**. — Zie in *De Ambachtsman* van 26 Aug. 1899
het rapport geteekend J. A. VAN DER KLOES, op aanvraag verkrijgbaar.

A. E. BRAAT.

Hoofd-Vertegenwoordiger der
JOSSON-CEMENT

voor **NEDERLAND en INDIËN.**

Uitsluitend: 1ste soort AND. TRA S

(volgens de nieuwe A. V. met 7½
glooi-verlies).

Handel in Bouwmaterialen.

De **TEGELZAAK** is gevestigd
Spuistraat 109,

AMSTERDAM.

LOUIS NAGEL & Co.,

Arnhem.
× ENGELSCH ×

Stal- en Tuigkamer-inrichtingen.

— Catalogussen gratis. —

— Teekeningen en Begrootingen
Kostenloos. —

J. VAN DER MOST,

Steenhouwer en Metselaar,

SCHIEDAM.

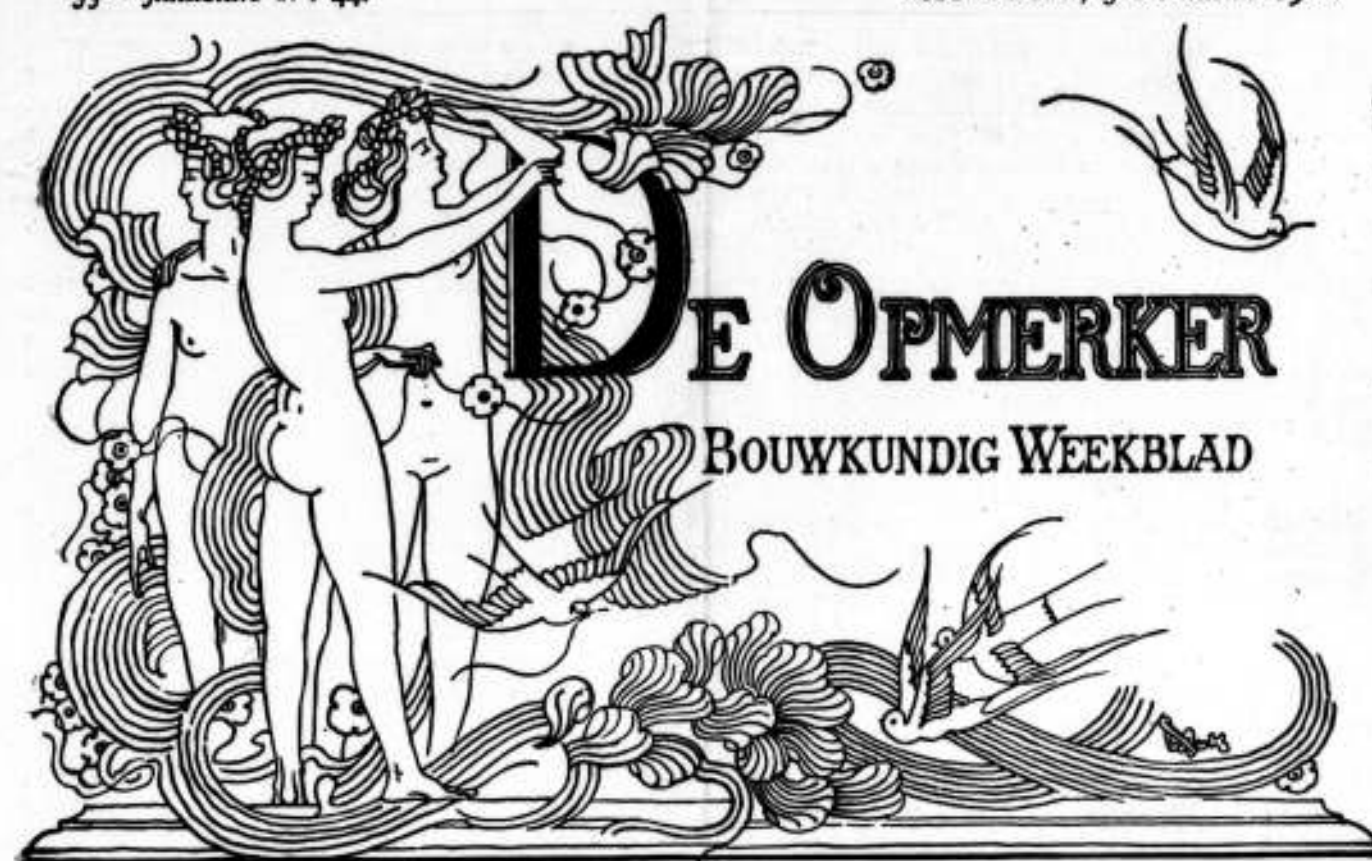
Molensteenen, Slijpsteenen.

Ruw en bewerkt

MARMER.

SCHOORSTEENMANTELS

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland”.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland
f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie,
met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afsonder-
lijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

REISHERINNERINGEN

door

A. W. WEISSMAN.

VI.

Parma.

Dat Parma niet door veel toeristen bezocht wordt,
blijkt wel het beste daaruit, dat het voornaamste loge-
ment, de Albergo d'Italia slechts aan zeer bescheiden
eischen voldoet. Baedeker heeft dan ook hier zijn aan-
bevelend sterretje achterwege gelaten, en alleen de
trattoria, die aan de inrichting verbonden is, goed ge-
noemd. Wie daar gegeten heeft, en van de Italiaan-
sche keuken niet meer verlangde dan zij geven kan,
zal het oordeel van den reisgids gaarne onderschrij-
ven.

Parma bezit kunstschaten van den eersten rang;
dat de meeste reizigers de stad voorbijgaan, is een
gevolg van den haast om Bologna, Florence, Rome
en Napels te bereiken.

Het hart van Parma is de Piazza Grande, een vier-
kant plein van betrekkelijk aanzienlijke afmetingen.
Hier staat het Palazzo del Governo, een gebouw, groot-
tendeels uit het begin van deze eeuw afkomstig. In
het midden van den weinig opmerkelijken gevel ver-
heft zich een tamelijk hooge kloktoeren. Vóór dit
paleis is het bronzen beeld van Garibaldi geplaatst,
dat in geen enkele Italiaansche stad van betekenis
ontbreekt. De held is hier niet te paard, doch te voet
verbeeld.

Over dit plein loopt de aloude Romeinsche Via
Emilia, die de stad van het westen naar het oosten
doorsnijdt. Aan de oostzijde bevindt zich het Palaz-
zo del Comune, ook wel het Municipio genoemd, waar
het stedelijk bestuur zijn zetel heeft. In 1627 werd het
begonnen door Giambattista Magnani, tot 1673 werd

eraan voortgebouwd, doch toen bleef het paleis on-
voltooid liggen. Beneden zijn ruime loggia's geordon-
neerd, daarboven vindt men een hooge verdieping en
een mezzanino. De gevels zijn echter alleen in wat de
Duitschers noemen „Rohbau" gereed gekomen. De
bekleding met marmer, die mogelijk in de bedoeling
lag, bleef achterwege. Tegen den middensten pijler
der loggia aan het plein heeft men een beeld van Cor-
reggio geplaatst, dat dien grooten schilder maar wei-
nig waardig is.

Het gebouw bevat een zeer monumentale trap, en
een zaal, die in het laatst der 17e eeuw naar den
smaak des tijds is gedecoreerd.

Tegenover dit gebouw staat de kerk San Pietro, een
schepping van het begin der 18e eeuw, die haar gevel
pas in 1761 verkreeg. Het geheel heeft goede verhou-
dingen en is met betrekkelijke soberheid gedetailleerd.
Als een werk uit dien tijd verdient deze kerk wel
de aandacht; zij bewijst, dat Italië in de 18e eeuw
zeer bekwaame en smaakvolle bouwmeesters heeft be-
zeten.

Schuin achter San Pietro is, in het voormalige Col-
lege der Jezuiten, de Universiteit gevestigd. De stu-
denten hebben de gewoonte, om zich, tusschen de les-
sen, op de Piazza Grande te gaan vertreden. Galeazzo
Alessi van wien vooral Genua zulke prachtige pa-
leizen bezit, heeft het ontwerp van de Universiteit ge-
maakt. De bouwmeester kreeg de opdracht van Otta-
vio Farnese, den echtgenoot van Margareta, die land-
voogdes der Nederlanden was, en de toen pas naar
buiten optredende orde der Jezuiten zeer begunstigde.
Het paleis is grootsch aangelegd met breede gangen,
gemakkelijke trappen en ruime zalen, die allen om
een binnenplaats geschikt zijn. Ook dit gebouw is ech-
ter, wat zijn gevels betreft, nimmer afgewerkt, zoo-
dat men de bedoelingen van den ontwerper slechts
kan gissen.

De Strada Garibaldi verbindt dit paleis met het spoorwegstation. Deze straat is de voornaamste van Parma; zij verbreedt zich in het midden tot de Piazza Vittorio Emanuele, die met boomen beplant is.

Aanzienlijke gebouwen bevinden zich aan de westzijde van deze straat. Het eerste is de kerk Sant' Alessandro, in 1626 door Giambattista Magnani gebouwd, doch in 1784 van haar gevel voorzien. De kerk heeft in plattegrond den vorm van een kruis, met een koepel in het midden. Ter weerszijden van het schip zijn kapellen aangelegd. Ook een sierlijke vrijstaande klokkenstoren ontbreekt niet. De gevel is wat droog, doch van goede verhoudingen. Girolamo Curti, gezegd il Dentone, heeft het gewelf beschilderd, terwijl Alessandro Tiarini de koornis en den koepel van fresco's voorziet. Beide schilders zijn volgelingen van de richting, die door Padre Pozzo werd aangegeven, en die vooral op decoratief effect afgaat.

Tegenover deze kerk staat het Oratorio della Madonna. Deze kapel is als de Madonna della Steccata bekend, en dus genoemd naar een heining (steccato), die een vermaard Maria-beeld omgaf. Dit gebouw heeft in plattegrond een Grieksch kruis, met nissen aan de vier einden, in de hoeken is telkens een veelhoekige kapel, met een koepel zonder bovenlicht aan gebracht. Op het kruis staat ook een koepel van zeer aanzienlijke afmetingen. Wij vinden hier dus het ideaal van den kerkbouw der Renaissance verwezenlijkt.

In 1521 werd met den bouw een begin gemaakt door Bernardino Zaccagni. In 1539 had de wijding plaats; de voltooiing van het uitwendige geschiedde evenwel pas in het laatste der 17e en de 18e eeuw. Uit dien tijd afkomstig zijn, de eigenaardige voluten, die naar het voorbeeld van Santa Maria della Salute te Venetië den overgang van de kapellen naar het hogere middendeel vormen. De bekronende beelden hebben een 18e eeuwskarakter. Het kwam mij zelfs voor, dat een groot deel van de uitwendige architectuur tot het laatste der 17e eeuw moet worden gebracht. Want het is niet wel aan te nemen, dat de reusachtige Korinthische pilasters reeds in 1539 zijn gemaakt. Alleen de vensters in de nissen, door sierlijke kolonnetten gescheiden, zijn ongetwijfeld uit het begin der 16e eeuw.

Als men de Madonna della Steccata van buiten beschouwt, trekt het de aandacht, hoe klein die vensters zijn en dat zij zoo laag geplaatst werden. Hooger worden geen lichtopeningen van betekenis meer gevonden, zoodat de verlichting hoofdzakelijk door de vensters in den trommel van den koepel moet plaats vinden. Gaat men het gebouw binnen, dan blijkt dit ook inderdaad het geval te wezen. Doch de verlichting is onvoldoende en dit doet aan het effect van het overigen in goede verhoudingen gedetailleerd interieur veel schade. Overal zijn fresco's aangebracht, die echter geen groote kunstwaarde bezitten.

Schijns tegenover deze kerk vinden wij het Teatro Regio, dat de herinnering aan Maria Louisa, de tweede vrouw van Napoleon I, die van 1814 tot 1847 hertogin van Parma was, levendig houdt. In 1821 werd deze schouwburg begonnen naar de plannen van Niccolò Bettoli, terwijl de voltooiing in 1829 geschiedde. Het klassieke gebouw is veel te groot voor zulk een kleine stad als Parma. Slechts bij zeldzame gelegenheden wordt er een voorstelling gegeven. Een kleinere schouwburg, Politeama geheeten, die wat verder staat, is minschots voldoende, om den bewoners van Parma hun kunstgenot te verschaffen. Dit theater kan ook in een circus veranderd worden.

Achter deze schouwburg rijst het reusachtige Palazzo della Pilotta omhoog, de residentie der herto-

gen, die in 1597 begonnen werd, doch waarvan slechts een gedeelte gereed kwam. De gevels missen echter nog altijd hun bekleding van groefsteen of marmer. Het paleis draagt zijn naam naar een balspel, pilota geheeten, waarmede men zich op een der binnenplaatsen plicht te vermaken.

Het paleis bevat thans verschillende verzamelingen, waarvan de Pinacoteca de meest beroemde is.

Hier toch worden de meesterwerken van Antonio Allegri da Correggio, die van 1494 tot 1534 leefde, bewaard. Het leven van dezen grooten schilder is slechts onvolledig bekend. Hij ontving onderwijs van Francesco Bianchi, een schilder uit Ferrara afkomstig, wiens eenig bewaard gebleven altaarstuk het museum te Modena bezit. Maar daar het niet waarschijnlijk is, dat Correggio alleen aan een zoo weinig betekenend meester zijn vorming zou te danken hebben, neemt men aan, dat hij zijn bedrevenheid in de perspectief aan Mantegna, zijn kennis van licht en bruin aan Leonardo da Vinci ontleend heeft. Bewezen is dit echter niet, en met evenveel recht kan worden beweerd, dat Correggio grootendeels zich zelf gevormd heeft en zich een stijl heeft eigen gemaakt, die hij aan niemand ontleende.

Vóór Correggio had de Italiaansche kunst aan schaduweffecten niet veel aandacht gewijd. Alleen Leonardo da Vinci had zich aan de verdeling van licht en bruin gelegen laten zijn; de slechte toestand, waarin zijn eigenhandige schilderijen zich thans bevinden, maakt het echter onmogelijk met juistheid te beoordeelen, in hoeverre zijn pogingen al dan niet slaagden. Pas Correggio weet met het licht te tooveren en daardoor aan zijn werken die eigenaardige bekoorlijkheid te geven, die tijdgenoot en nageslacht evenzeer bewonderd hebben.

Het meesterstuk van Correggio wordt geacht te zijn de zoogenaamde „Madonna della Scodella". De schilder heeft hier het heilig huisgezin, rustende op de vlucht naar Egypte, voorgesteld. Daar Maria een nap (scodella) in de rechterhand heeft, kreeg het stuk daarnaar zijn naam. De schilderij is onder zijlicht zeer goed opgesteld, en voorzien van de oorspronkelijke omlijsting, twee Ionische kolonnetten, met een rijk hoofdstel daarboven. Het licht in het tafereel gaat uit van een groep engelen, die met een zak vol wijn nederdalen, om de dorstige reizigers te laven.

Hoe schoon dit stuk ook zij, ik verkiez de Madonna di San Girolamo, om het heldere licht „Il Giorno" genaamd. Links op den voorgrond staat de H. Hieronymus met zijn leeuw. De heilige is een krachtige naakte figuur, met een draperie omgord. In het midden zit Maria met haar kind, dat leest uit een boek, hetwelk een allerliefste engel geopend houdt. Doch de mooiste figuur van allen is de H. Magdalena, die haar hoofd vol innigheid tegen het kindeke Jezus aandrukt. De schilderij is er een, die men nimmer vergeet.

Een „aïneming van het kruis" en de marteling van de HH. Placidus en Flavia zijn wel prachtig geschilderd, doch Correggio heeft hier de diepe tragedie der onderwerpen niet zoo goed doen voelen, als andere meesters.

Onder de navolgers van Correggio is Francesco Mazzola, gezegd il Parmigianino, de voornaamste. Hij overdrijft wel eenigszins zijn lichteffecten. In de kerk della Madonna, die ik zoo even vermeldde, bevindt zich een fresco van hem, dat door de ongunstige verlichting niet tot zijn recht komt. Het stelt voor Mozes, die de tafelen der wet ontvangt. De figuren zijn smaakvol geschikt en uitmuntend geteekend. Onder de schilderijen, die het museum van den meester bezit, is lo Sposalizio della Vergine wel het beste.

In zijn portretten toont Parmigianino zijn talent van de gunstigste zijde.

De verzameling bevat een bijzonder mooi portret van Erasmus door Holbein (No. 355) en dat van een abdis, door Anton van Dijck (no. 1999) dat, in een sober gamma gedaan, een klein meesterstuk mag heeten. Ook Velasquez en Van der Helst zijn vertegenwoordigd, doch door minder goede werken.

De bewaarder van het museum opent ook het beroemde Teatro Farnese, dat in 1618 begonnen werd en waar tien jaar later, ter gelegenheid der bruiloft van Odoardo Farnese met Margherita de' Medici, de eerste voorstelling plaats vond. Nog achtmaal werd het gebouw gebruikt, het laatste in 1732. Sedert stond het leeg en geraakte het in verval.

De bouwmeester was Giovanni Battista Aleotti. Hij vatte zijn taak grootsch op, want de zaal is 60 M lang en 33 M breed; bij de diepte komen nog 27 M voor het toneel, welks opening een breedte van 12 M heeft. Als men deze kolossale ruimte binnentreedt, is het vooral het dak, waarover men zich verbaast. Het is blijkbaar in onzen tijd hier en daar wel vernieuwd, maar de oude constructie bleef behouden. Wij maken, als wij een zaal van 33 M tusschen de muren te overdekken hebben, gebruik van ijzer, en het valt ons betrekkelijk gemakkelijk het dak tot stand te brengen.

Maar Aleotti, die in het begin der 17e eeuw voor zijn taak gesteld werd, had slechts hout tot zijn beschikking. Balken van de vereischte lengte waren zelfs voor de spantbeenen niet te krijgen. Daarom maakte hij zooveel kapalken, spantbeenen als schoren van platen, in het verband op elkander gelegd, en door gesmeed ijzeren beugels tot één geheel bevestigd. Bij de kapalken neemt het aantal der platen naar het midden steeds toe, juist zoo als bij onze ijzeren liggers Aleotti's verdienste is des te grooter, omdat hij geen theoretische voorlichting had, zooals wij.

Wanneer ik zeg, dat het dak mij het meest verbaasde, dan bedoel ik niet, dat het overige onbelangrijk zou zijn. Ook de inrichting van de zaal is merkwaardig. De ruimte is rechthoekig, doch de muur tegenover het toneel is met de zijmuren door een gebogen gedeelte verbonden. De vloer der zaal is geheel waterpas; wat men nu het parterre zou noemen heeft bijzonder groote afmetingen. Daaromheen loopt een amphitheater, dat steiler omhoog gaat dan wij in onze schouwburgen gewend zijn.

Boven dit amphitheater zijn twee galerijen gemaakt met arcades, zooals Sansovino ze aan de Bibliotheek van San Marco te Venetië gebruikte. De benedenste is van de Dorische, de bovenste van de Ionische orde. Tusschen het dak en de kroonlijst der bovenste orde is een aanzienlijke hoogte; daarvan werd partij getrokken om daar een terras aan te brengen, dat overeenkomt met wat wij het „schellinkje" zouden noemen. De beelden, op de balustrade geplaatst, moeten hier de bezoekers nog al hinderlijk geweest zijn.

Tusschen de einden van het amphitheater en het toneel is een tamelijk groote afstand. Daar zijn triomfbogen aangebracht, met ruiterstandbeelden er boven. Wat er verder van de muren overbleef, werd als fresco beschilderd. Deze beschilderingen zijn echter door den tijd zoo beschadigd, dat haast niet meer te herkennen is, wat zij voorstellen.

Daar de eigenlijke toneelopening nauwelijks een derde van de breedte der zaal inneemt, moest voor een omlijstende architectuur worden gezorgd. Zij wordt gevormd door Korinthische zuilen op bijzonder hooge pedestallen, met twee boognissen daartusschen. In deze nissen staan beelden. Midden boven de toneelopening is het wapenschild van Farnese aangebracht.

Deze schouwburg, gebouwd terzelfder tijd ongeveer als de eerste Amsterdamsche, is voor den beoefenaar der bouwkunst alleen reeds de moeite eener reis naar Parma waard. Zelfs onze grootste schouwburgzalen zijn kinderspel bij dit reusachtig interieur. Voor het vertoonen van klassieke stukken zou het theater nog heden ten dage uitstekend geschikt zijn. De acoustiek is voortreffelijk, daar, dank zij het veelvuldig gebruik van hout, geen hinderlijke galn valt waar te nemen. Ook de wijze, waarop de verschillende zitplaatsen bereikt kunnen worden, getuigt van den practischen zin des bouwmeesters.

Toen ik dezen schouwburg gezien had, geleidde de museum-bewaarder mij naar het voormalig Convento di San Paolo, waar de beroemde „Putti del Correggio" zich bevinden, die Ruskin zoo bewonderde. Dit klooster ligt aan de overzijde van de Strada Garibaldi, en is nu als school in gebruik.

Men gaat een klein voorplein op, dan rechts een deur door en staat in de kamer der abdis, die in 1518 door Correggio al fresco werd beschilderd. Het is tekenend voor dien tijd, dat de keuze der abdis niet viel op een geestelijk, doch een heidensch onderwerp. De stof toch is aan de mythe van Diana ontleend. Men ziet de godin, van de jacht terugkeerend, tegen de muren geschilderd. Het gewelf is een groen prietel, waardoor kinderfiguurtjes naar beneden zien. Deze kinderen zijn al van euds vermaard, zoo om de prachtige wijze van schilderen als de perspectievische juistheid.

(Wordt vervolgd.)

J. M. TELDERS.

In den morgen van Dinsdag 30 October overleed na een korte, doch hevige ongesteldheid, professor Jean Marie Telders, directeur der Polytechnische School. Geboren te 's-Hertogenbosch 24 Mei 1842, studeerde hij van 1859 tot 1862 aan de toenmalige Kon. Academie en behaalde in laatstgenoemd jaar den titel van civiel-ingeneur. Na zijn promotie trad prof. Telders in dienst bij den aanleg van spoorwegen, waarbij hij belangrijke werken hielp tot stand brengen. In 1884 werd hij benoemd tot hoogleraar in de waterbouwkunde aan de Polytechnische School, waar zijn colleges steeds hoog gewaardeerd werden. In 1897 werd prof. Telders benoemd tot directeur der Pol. School, welke betrekking hij op verdienstelijke wijze vervulde.

Slechts eenige dagen was hij ziek, vermoedelijk ten gevolge van een koude, gevat bij de begrafenis van den administrateur der school, den heer H. L. Verschoor, waardoor longontsteking ontstond. Ook in andere betrekkingen, in besturen van maatschappijen en verenigingen was Telders een groote kracht; hij had aandeel aan den bouw van alle groote spoorwegbruggen in ons land en zijn laatste groote werk was de brug te Rhenen. Tot zijn belangrijke adviezen behooren ook die over de verbetering van het Noordzeekanaal en de verbetering van het station Haarlem. Hij maakte ook deel uit der Zuiderzee commissie.

Boven en behalve dit alles was hij medewerker aan het standaardwerk over waterbouwkunde en nu laatstelijk voorzitter der commissie tot onderzoek van de werken der Solo-vallei.

De overledene was ridder in de orde van den Ned. Leeuw.

Vrijdag 2 November werd het stoffelijk overschot van prof. Telders naar de begraafplaats Jaffa bij Delft op hoogst eenvoudige wijze overgebracht. Het was inderdaad een indrukwekkende stoet en zeiden waren de studenten bij eene begrafenis zoo talrijk ver-

tegenwoordigd als thans het geval was. Onder de autoriteiten merkten wij op de Ministers van Binnenlandsche Zaken, van Waterstaat en van Koloniën.

Het was de wensch van de familie, dat er aan het graf niet zou gesproken worden dan alleen door professor Pekelharing, als vertegenwoordiger der Polytechnische School. Toch meende de Minister van Binnenlandsche Zaken, Mr. Goeman Borgesius, niet te kunnen nalaten, naar voren te treden. Bij de geopende groeve sprak hij eene keurige en indrukwekkende improvisatie uit, waarin hij eene dankbare hulde bracht aan de nagedachtenis van professor Telders als hoogleeraar, als directeur der P. S., en als vriend. Het was een woord dat tastbaar uit het hart werd gesproken, zeldzaam mooi gezegd en waarvan alleen de schoone indruk weer te geven is.

Daarna nam Mr. B. H. Pekelharing het woord om namens de Polytechnische School een afscheidwoord te spreken en dit te besluiten met de verklaring, dat wij van hier gaande, het recht hebben te getuigen: Jean Marie Telders, de vierde hoogleeraar-directeur der P. S., heeft en als hoogleeraar en als directeur aan haar zijne beste krachten gewijd. Daarvan zullen de annalen der P. S. getuigen.

VREDEMAN DE VRIES.

Den vorigen winter heb ik in een vergadering van den Frieschen Bouwkring het een en ander over Hans Vredeman, die zich met trots de Vries noemde, medegedeeld. Ik heb getracht de hooge beteekenis van dezen meester voor de kunst van de tweede helft der 16e eeuw duidelijk te maken. En misschien zou mij dit zelfs te Leeuwarden, waar Hans Vredeman geboren was, maar matig gelukt zijn, als niet de heer Frederiks, door het tentoonstellen van het vrijwel complete „oeuvre“ des kunstenaars, den 16e eeuw zelf aan het woord had doen komen.

De bewondering der Friezen van thans voor den Fries van drie eeuwen geleden was zoo groot, dat zij het geestdriftig besluit namen, den Raad van Leeuwarden te verzoeken een der nieuwe straten naar Hans Vredeman de Vries te noemen.

Aan het verzoek is nu, nog geen jaar later, reeds voldaan, en zoo zal de groote meester dan gehuldigd worden, zooals hij verdient.

Een mijner Friesche vrienden was zoo goed, wat omtrent deze doopplechtigheid in een der Leeuwarder bladen voorkwam, mij toe te zenden. Ik laat het hier volgen.

Voor dat overgegaan werd tot het behandelen van het voorstel betreffende de wijziging van het plan van aanleg en indeeling van bouwterreinen, gelegen aan het Nieuwe Kanaal enz., deelde de Voorzitter mede, dat op de teekeningen aan een van de geprojecteerde straten den naam is gegeven van Vredeman de Vriesstraat.

Dit is gebeurd naar aanleiding van een verzoek van den Frieschen Bouwkring. Later is echter den tegenwoordigen archivaris uit een deswege gehouden onderzoek gebleken, dat de naam Vredeman de Vries dien: te worden vervangen door dien van Vredeman.

De heer Duparc verwondert zich over deze mededeeling. Het geven van namen is steeds overgelaten aan Burg. en Weth.; de Raad is daarin nooit gekend geworden.

„Natuurlijk is mij dat heel goed bekend“, zegt de Voorzitter. „Maar de mededeeling strekt alleen, opdat de Raadsleden, als later de naam van de aangelegde straat afwijkt van dien der geprojecteerde, zullen weten wat de reden daarvan is.“

De heer Jansen wenschte erop te wijzen, des destijds de Friesche Bouwkring heeft verzocht een van de nieuwe straten den naam te geven naar een groot bouwkundige uit de 16e eeuw. Die bouwkundige was Vredeman de Vries. Gaat men nu de straat noemen Vredemanstraat, dan is dit een verbastering. Spreker zou Burg. en Weth. graag in overweging willen geven, dit niet te doen.

„Ook de heer Jansen schijnt mij niet te hebben begrepen“, merkt de Voorzitter aan. Burg. en Weth. hebben voorloopig voldaan aan het tot hen gerichte verzoek van den Frieschen Bouwkring. Op de tekening komt een straat voor met den opgegeven naam. Nu is echter na het ontwerpen der tekening aan den archivaris gebleken, dat de bedoelde bouwkundige niet heette Vredeman de Vries, maar eenvoudig Vredeman. Zal dus aan de bedoeling van het verzoek worden voldaan, dan moet ook de straat Vredemanstraat genoemd worden.

Hiermede was deze zaak afgehandeld.

Nog werd mij medegedeeld, dat de tegenwoordige archivaris van Leeuwarden eene dame is, wat zeker de voorstanders van de vrouwenbeweging genoeg zal doen. Ik twijfel niet, of deze dame zal op goede gronden meenen, dat men wel doet, de straat „Vredemanstraat“ te noemen.

Maar toch heb ik bezwaren. Men kende in de 16e eeuw onzen burgerlijken stand nog niet, en zoo heerscht er in de schrijfwijze der namen vaak groote afwisseling. Zoolang de jonge Hans Vredeman in Friesland verblijft hield, behoefde hij zich niet „De Vries“ te noemen.

Reeds in 1546 echter verliet hij Friesland voorgoed en ving hij zijn zwerftochten aan, om, zooveel men weet, nimmer weer in zijn vaderland terug te komen. Doch hij bleef zijn geboorteland in eere houden, en voegde „De Vries“ bij zijn naam.

Nog in zijn laatste werk, de „Perspective“, verschenen in 1605, toen de meester acht-en-twintig jaar was, noemt hij zich in een opdracht „au très-illustré et très-valeureux Prince et Seigneur Monseigneur Maurice, Prince d'Orange, Conte de Nassau, Catzenelleboghe, Viane, Meurs etc., Marquis de Vere et de Vlissingues, Gouverneur & Capitaine General de ces Provinces unies, & Admiral General“ aan het slot „de vostre Excell. très-humble serviteur Jean Vredeman Frison“.

In 1615, toen Hans reeds overleden was, gaf Samuel Marolois een tweede druk van de „Perspective“ uit. Hij noemt den schrijver daar „Joan Vredem. Vriesse“. Sedert heeft de naam Hans Vredeman de Vries zich steeds gehandhaafd.

Het zou daarom niet goed zijn den kunstenaar dat deel van zijn naam, hetwelk de eenige band is, waardoor hij aan Friesland gehecht bleef, te ontnemen, nu na drie eeuwen, de Friezen hem eer willen bewijzen.

A. W. WEISSMAN.

MEUBELN.

De bouwmeesters van onzen tijd breiden hun werkring uit, doordat zij zich vaak tot het ontwerpen van meubelen laten vinden. Ook schilders en beeldhouwers volgen hen daarin na. Vroegere architecten zijn hen voorgegaan. Wij behoeven slechts Vredeman de Vries als een der meest bekende ontwerpers van meubelen te noemen, om te doen zien dat er reeds in de 16e eeuw verband tusschen bouwkunst en meubelmakerij, toen kistenmakerij geheeten, bestond.

Doch wanneer wij opmerken, dat Vredeman de Vries, die zelf noch uitvoerend bouwmeester, noch meubelmaker was, door zijn koperprenten wel invloed op de

kunst van zijn tijd heeft uitgeoefend, maar zijn ontwerpen alleen als voorbeelden, en niet ter onmiddellijke uitvoering bedoeld heeft, dan wordt het ons duidelijk, dat de 16e eeuw toch anders stond tegenover architectuur en meubelmakerij dan onze hedendaagsche kunstenaars.

De 16e eeuwse meubelmakers namen van de gegeven ontwerpen slechts zooveel over, als zij meenden, dat bruikbaar was. De hedendaagsche volgen getrouw de modellen, die buiten het vak staande ontwerpers, hetzij dan architecten, schilders of beeldhouwers voor hen vervaardigen.

De tentoonstelling van meubelen, door de firma Van Wijngaarden te Weesp gehouden in de groote zaal van het gebouw der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst in de Marnixstraat te Amsterdam, bewees, dat ook een schilder soms niet aarzelt, aan het meubelmaken te gaan.

Vroeger meende men, dat een schoenmaker verstandig deed, bij zijn leest te blijven. In de wereld der kunst denkt men daar tegenwoordig anders over. Schilders die vandaag een landschap schilderen, morgen een meubel maken, overmorgen een huis ontwerpen zijn er reeds verscheidene. Als de schilder Van Hoytema zich eens bij zijn doek en palet gehouden had, dan zou de schilderkunst er voordeel bij gehad hebben, en de meubelmakerij geen nadeel.

Want een meubel is nu eenmaal niet iets, dat iedereen kan scheppen. Op een stoel moet men, het is nu eenmaal niet anders, kunnen gaan zitten. Ja, ook dit is nu eenmaal niet anders, de gewone mensch vergt zelfs, dat men op een stoel gemakkelijk zit.

Zit een stoel niet gemakkelijk, dan kunnen de schrillste kleuren, de stijfste vormen in het oog van den aanstaanden koper dit gebrek niet goed maken.

En het zal der firma Van Wijngaarden en Co. toch met haar tentoonstelling er wel in de eerste plaats om te doen zijn, zaken te maken. In een dagblad werd vermeld, dat de firmanten geen ontwerpen maken, doch dat zij voor dit werkje „er menschen op na houden“. Deze „menschen“ zullen in een andere richting moeten gaan, als de meubelen marktwaarde willen krijgen.

Want al zijn meubelen nog zoo „zichtbaar“ samengesteld, al zijn de stoelruggen, de bankleuningen, de kasten, de kamerschutten met pauwen, kraanvogels, valken, apen, azaleas, zonnebloemen en andere motieven besneden, zij zijn te primitief, dan dat het groote publiek er behagen in zou kunnen scheppen. Zij zijn geen gevolg van den drang des tijds, doch danken hun bestaan slechts aan de gril eens kunstenaars.

Reeds werd het gezegd, dat bij deze stoelen geen tapijt past, maar dat slechts rieten matten met hun rieten zittingen goed zullen samenstemmen. En zoo zal het vertrek geheel in den soberen, ongemakkelijken trant moeten ingericht worden, die men ons thans aanprijst, als het allermooiste, willen zelfs de stoelen niet uit den toon vallen.

Jonggehuwden, die over geld beschikken en zich inrichten moeten, kunnen de proef eens nemen die inrichting aan een onzer kunstnijveren toe te vertrouwen. Als het hen over een jaar of wat verveelt, tegen al het fraais aan te kijken, dan kunnen zij hun inrichting naar den smaak des tijds, die dan weer heerscht, laten veranderen. Maar aanstaande echtelieden, die het niet over den balk kunnen gooien, behoeven onzen raad niet, om zich van den nieuwen stijl te spenen.

Maeterlinck moge, zooals ons onlangs in een dagblad gemeld werd, zijn kamers van hard groen of rood geschilderde lambriseringen laten voorzien, zijn ramen uit kleine ruitjes doen bestaan, zijn gordijnen van paarsche katoentjes, zocals de boerinnen die dragen,

laten maken, hij moge zijn bloempotten op rijtjes zetten, zijn stoelen en andere meubelen kakelbont laten verven, dit alles zouden wij een meer gewoon sterveling toch niet raden.

Een Hindeloper kamer is heel mooi, maar alleen te Hindelopen; de veelkleurige meubelen der Hongaarsche beerenhuizen passen niet in een salon te Weenen.

Onze nieuwe kunst zal nog anders moeten worden, om algemeene waardeering te oogsten. Zij zal moeten bedenken, dat zij „gebruikskunst“ is, dus dat men haar voortbrengselen moet kunnen gebruiken. En nu willen wij niet zeggen, dat de meubelen, in de Marnixstraat te Amsterdam door de firma Van Wijngaarden en Co. tentoongesteld, volstrekt onbruikbaar zijn, maar de prijs die er voor gevraagd moet worden, geeft den koopers recht op meer geroef, dan zij bieden. In de eenvoud zit het hem niet alleen; ook al is iets eenvoudig, dan volgt daaruit nog niet de schoonheid als iets van zelf sprekends.

Wat zal men over tien jaar van dit gemeubelde zeggen? Wij willen ons aan geen voorspelling wagen, maar gelooven toch, dat de lof dan zoo groot niet meer zal zijn als nu.

MAATSCHAPPIJ „DE SCHELDE“ TE VLISSENGEN.

Toen in 1872 door wijlen Z. M. Koning Willem III de havenwerken te Vlissingen werden geopend, gaf Z. M. den wensch te kennen, dat de oude en verlaten Marinewerf weder in werking zou worden gebracht en belastte hij wijlen Dr. B. J. Tideman om iemand te vinden, die bereid zou zijn om onder zekere voorwaarden eene inrichting voor scheepsbouw en werktuigen op te richten, ten einde meer welvaart te brengen in de gemeente Vlissingen.

De heer Arie Smit, destijds scheepsbouwmeester te Slikkerveer, daartoe aangezocht, verklaarde zich tegenover Z. M. bereid dit op zich te nemen. Na eenige jaren onderhandelen met Z. M. den Koning en de toenmalige regeering, kwam het erfpachtscontract tot stand, dat bij de wet van 8 September 1875 werd bekrachtigd, terwijl 8 October d.a.v. de statuten voor de oprichting der maatschappij „de Schelde“ (welke later den titel van „Koninklijke“ verkreeg) werden geteekend en op 28 October 1875 bij kon. besluit goedgekeurd.

De datum van aanvang der Maatschappij was alzoo 1 November 1875, zoodat het 25 jaar geleden is, dat met de werkzaamheden een begin werd gemaakt.

Slechts met 18 werklieden aangevangen, werd deze inrichting steeds meer en meer uitgebreid, waardoor thans tusschen 1300 en 1400 man daar werk vinden.

Een aantal oorlogsschepen en mailsteamers, zoo voor de Rotterdamsche Lloyd als voor de Stoomvaartmaatschappij Nederland, werden met succes en in concurrentie met het buitenland te Vlissingen gebouwd, waaronder ook het grootste stoomschip, dat ooit in Nederland werd vervaardigd.

Het zou ons te ver voeren een staat te geven van de belangrijke werken te Vlissingen uitgevoerd, doch de naam der Koninklijke Maatschappij „de Schelde“ is voldoende bekend om de stichter der Maatschappij, den heer Arie Smit, te mogen gelukwenschen met het 25-jarig bestaan der Maatschappij, die aan zijn initiatief hare oprichting te danken heeft.

Hoewel besloten is het 25-jarig bestaan niet feestelijk te herdenken, hebben de directeur, ingenieurs, hoofdbanstenaren en baren gemeend dezen dag niet te mogen laten voorbijgaan, zonder een woord van warme hulde te brengen aan den stichter en president-commissaris der Maatschappij, den heer Arie Smit,

VACANTE BETREKKINGEN.

Opzichter-teekenaar, tijdelijk, voor den bouw eener brug over de Zaan. Salaris f 100 per maand. Sollicitatie vóór 6 November in te zenden bij den gemeente-architect te Zaandam. (Zie advert. in dit no.)

Bouwk. Ingenieur, praktisch ervaren, voor den tijd van drie jaar. Jaarwedde f 8500 en een Hoofdopzichter der gemeentewerken in vasten dienst. Aanvraagjaarwedde f 1500. Franco inzending van gezegde adressen aan burg. en weth. te Leiden vóór 8 November. (Zie advert. in dit no.)

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een opzichter-teekenaar biedt zich, wegens afloop der werkzaamheden, aan, onverschillig waar. Brieven onder letter H aan het bureau van dit blad. (Zie adv. in dit no.)

Vervolg der Aankondigingen.

WOENSDAG, 14 November.

Halsteren, te 10 uren, door de heeren regenten van het R.-K. gathuis te Halsteren, in het kofliehuis van de wed. Van Meel: het bouwen van het 2e of middengedeelte met kapel en aanbouwen voor het nieuw R.-K. gathuis met levering der materialen. Inl. door den archt. C. P. van Genk te Bergen-op-Zoom. Aanw. 10 November te 9 uren.

DONDERDAG, 29 November.

Haarlem, te 11 uren, aan het lokaal van het provinciaal bestuur van Noord-Holland, voor rekening van de gemeente Texel: het driejarige onderhoud van de haven boeien het Oude Schild op Texel, loopende van 1 Januari 1901 tot 31 December 1903. Inl. door den hoofdlig. van den rijkswaterstaat aldaar, den ingenieur te Alkmaar en den ops. A. Kooreman te Den Helder. Aanw. in loco 21 November

Vervolg der Uitlagen.

Zwolle, 31 Oct., in het Poolische Kofliehuis voor den heer M. J. Zebinden Baggerman: het verbouwen van het buitenverblijf „Helmhorst“ aan de Watersteeg; ingek. 12 bijl., als: H. van Laar f 7895, F. H. Noorman f 7772, J. Niemer f 7740, M. Bloks f 7190, H. G. Tresp en Zn. f 7174, D. J. Winkel f 7060, B. M. van Vliet f 6900, W. P. J. Bollen f 6840, G. Wretenbroek f 6767, G. van Uzen f 6668, J. L. Hertog f 6565, H. Koedijk f 5889.

s-Gravenhage, 31 Oct., aan het departement van waterstaat:

1o. de uitvoering van baggerwerk tot voortzetting der verbetering van de rivier het Panterdensch kanaal, de Neder-Rijn en de Lek, tusschen Panterden en Krimpen a/d. Lek; ingek. 12 bijl., als: M. J. van Hattum, Beverwijk, f 33,000
W. P. de Vries, Rossum, „ 31,980
K. L. Kalis Wzn., Slidrecht, „ 31,800
T. Volker, Dordrecht, „ 31,800
E. van Noordenne, Slidrecht, „ 31,000
J. P. de Groot, Giesendam, „ 30,888
L. Brand Ds., idem, „ 30,600
P. W. van Hattum, Zaltbommel, „ 30,200
L. Volker Ds., Maarsse, „ 29,974
H. van Anrooy Jz., Nieuwaa, „ 29,400
J. L. Struikdalm en A. J. Vermeulen, Nijmegen, „ 28,990
T. van Haften, Zaltbommel, „ 28,939
Ram. „ 33,000

2o. de verlegging van de uitmonding der Heysche Haven met bijbehorende werken, onder de gemeenten Rotterdam en Pernis; ingek. 14 bijl., als: C. van der Vlies, Schiedam, f 19,500
A. van der Straeten jr., Rotterdam, „ 18,625
W. Volker, Slidrecht, „ 18,590
J. Pijl, Alblasdarm, „ 17,980
J. Kamsiepe, Giesendam, „ 17,784
L. Volker Jz., Maarsse, „ 17,364
C. Boer Az., Slidrecht, „ 17,300
A. de Jong jr., Ammerstol, „ 17,300
L. Brand Ds., Giesendam, „ 16,912
J. van der Plas, Hardinkveld, „ 16,900
C. Zonen Hzn., Ammerstol, „ 16,700
A. Prins Thz., Slidrecht, „ 16,480
J. P. de Groot, Giesendam, „ 16,366
A. Hofman, Slidrecht, „ 16,127

— Iemand oud 28 jaar, reeds 7 jaar als dagelijksch opzichter gefungeerd hebbende, zoekt wegens afloop der tegenwoordige werkzaamheden plaatsing als opz. of als uitvoerder. Beste get. ten dienste. Brieven fr. lott. C Bureau dozes. (3)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

2 Bouwk. teek., 21 en 22 j., ongeh., f 70 en f 70.
2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± f 65 en ± f 115.
1 Opz.-onderb., 43 j., geh., f 80.
7 Opz.-teek., 24, 24, 24, 27 en 34 j., ongeh., 31 en 32 j., geh., f 75, f 80, f 80, ± f 75, f 100, f 100 en f 100.
1 Werkt. electr., 29 j., ongeh., f 75.
1 Electro-techn. teek., 27 j., ongeh.

terwijl 1 bijl. van onwaarde is verklaard. Ram. f 17,000.

3o. het onderhoud van de rijkswaterwerken en hun toebehooren in de Noord, de Oude Maas, het Mallegat, de Dordtsche Kil en het Spil, met daartoe noodige herstellingen, herstellingen en vernieuwingen, behorende tot de werken der Dordtsche waterwegen, van 1 Januari tot en met 31 December 1901; ingek. 4 bijl., als: W. Volker, Slidrecht, f 14,830
P. J. Dubbelman, Dordrecht, „ 14,830
C. van der Vlies, Schiedam, „ 13,900
J. W. van Wunen, Slidrecht, „ 13,534
Ram. „ 13,200

4o. het onderhoud van de rijkswaterwerken en hun toebehooren op het Panterdensch kanaal, den Neder-Rijn en de Lek, met de daartoe noodige leveringen, herstellingen en vernieuwingen, van 1 Januari 1901 tot en met 31 December 1901, in vijf percelen.
Perce. 1; ingek. 7 bijl., als: G. W. van Hezewijk, Nijmegen, f 8674
F. Terwindt M.Bz., Arnhem, „ 8650
J. H. Hoijnick, Panterden, „ 8197
O. A. Mol, Utrecht, „ 3594
J. M. Muskens, Herwen en Aerd, „ 3546
P. W. Ophuyzen, Nijmegen, „ 3490
F. E. Terwindt, Panterden, „ 3415

Perce. 2; ingek. 9 bijl., als: J. H. van Hezewijk, Lobith, f 10,988
J. H. Hoijnick, Panterden, „ 10,563
F. Terwindt M.Bz., Arnhem, „ 10,302
O. A. Mol, Utrecht, „ 10,243
W. v. Osa, Osa, en J. Schippers, Nijmegen, „ 10,174
G. W. van Hezewijk, idem, „ 9990
J. M. Muskens, Herwen en Aerd, „ 9816
P. W. Ophuyzen, Nijmegen, „ 9718
F. E. Terwindt, Panterden, „ 9648

Perce. 3; ingek. 4 bijl., als: F. E. Terwindt, Panterden, f 24,975
J. H. van Hezewijk, Lobith, „ 24,830
J. van Vuren, Zaltbommel, „ 23,900
F. Terwindt, Panterden, „ 21,975

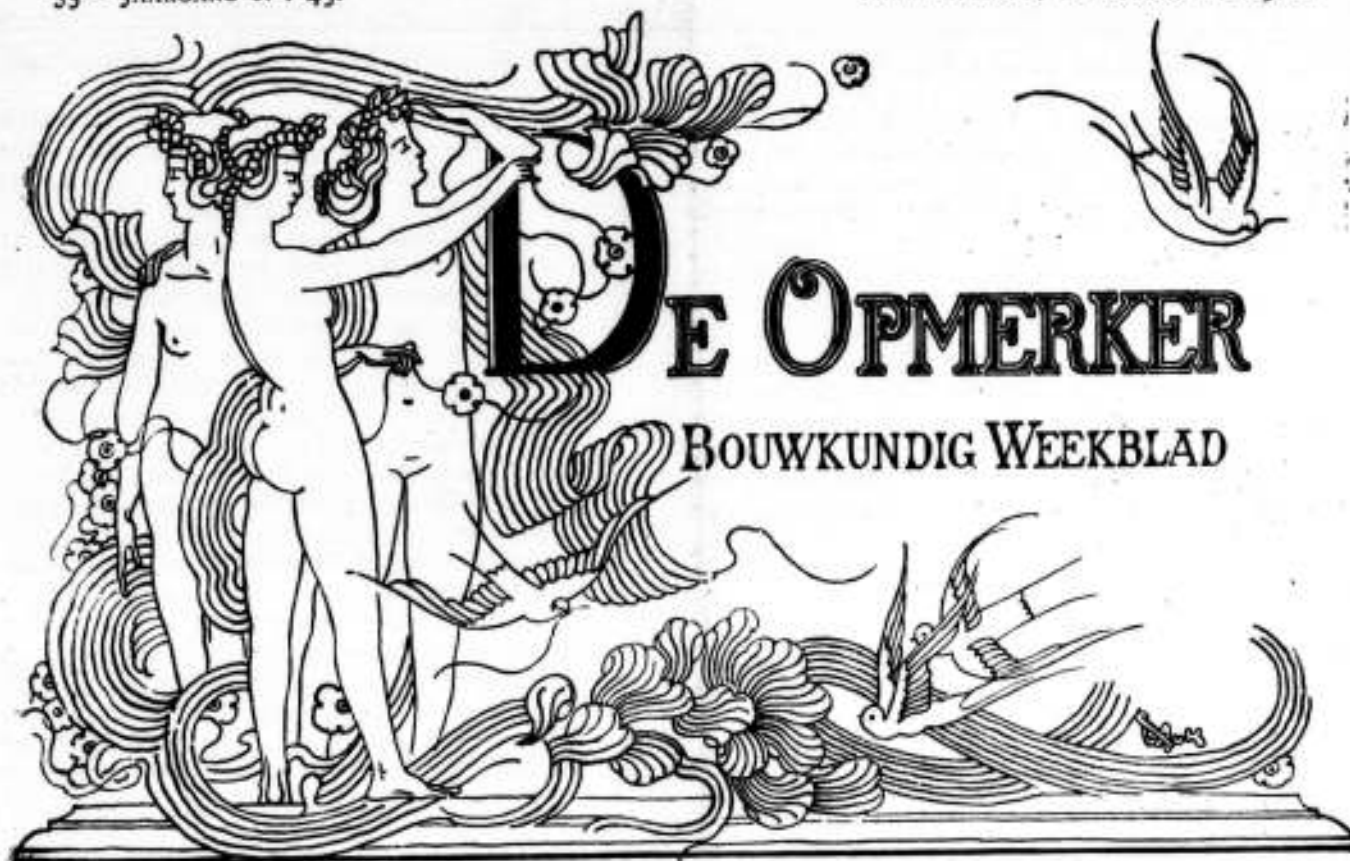
Perce. 4; ingek. 5 bijl., als: J. van der Plas, Hardinkveld, f 28,800
L. Brand Ds., Giesendam, „ 24,568
T. van Haften, Zaltbommel, „ 24,400
J. P. de Groot, Giesendam, „ 22,888
J. van Vuren, Zaltbommel, „ 19,750

Perce. 5; ingek. 8 bijl., als: L. Brand Ds., Giesendam, f 16,497
T. van Haften, Zaltbommel, „ 16,420
W. v. Osa, Alblasdarm, „ 16,140
J. P. de Groot, Giesendam, „ 15,980
T. van Eck, Ameide, „ 15,800
J. van der Plas, Hardinkveld, „ 15,400
C. Zonen Hzn., Ammerstol, „ 15,340
C. Zonen Hzn., „ „ 15,184

volgens bestek no. 5, dienst 1901, raming perc. 1 f 3700, 2 f 10,000, 3 f 22,600, 4 f 20,300, 5 f 14,000.

Enschede, 31 Oct., onder beheer van den archt. E. van der Woerd Hzn., voor rekening van den heer P. L. Straatman: het bouwen van een verdieping op zijn woonhuis en het aanbouwen van een kantoor met werkplaats op een terrein aan de Kalandersstraat; ingek. 12 bijl., als: E. en H. Testelink f 5888, J. B. Heubach f 5835, P. H. Wijdeveld f 5669, G. Doornikate f 5610, J. H. Varik f 5566, T. Hebler en Lemmink f 5560, Gebben en Heerink f 5490, J. Schildmeijer f 5308.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGL. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, s-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met integrit van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Anno-ces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

REISHERINNERINGEN

DOOR

A. W. WEISSMAN.

VI.

Parma.

(Vervolg van bladz. 347.)

Een korte straat leidt van het klooster San Paolo naar de Piazza del Duomo. Hier staat de kathedraal van Parma, die een der belangrijkste Romaansche denkmallen van Italië genoemd mag worden. De gevel is met marmer bekleed, doch overigens werd voor het gebouw grotendeels gebakken steen gebezigd.

De gevel heeft een eigenaardig karakter. Hij mist alle lijstwerk, en is geheel vlak. Een flauwe helling met een weinig sprekende kroonlijst vormt zijn afdekking. Behalve drie portalen en één venster, heeft de gevel geen andere openingen dan booggalerijen waarvan de bovenste de schuine van het dak volgt. Door het vele muurvlak en de weinige gelijkvormige openingen beantwoordt deze gevel volkomen aan de idealen, die de zoogenaamde nieuwe kunst zich op het ogenblik vormt.

Het middenportaal springt enigszins naar voren, en zijn gewelf wordt gedragen door twee bijzonder slanke zuiltjes, die op zeer karakteristiek beeldhouwde leeuwen rusten. De gehele kerk is gerestaureerd en ook de gevel kon dit niet ontgaan.

Toen in de 12e eeuw de gevel gereed was gekomen, had hij geen torens. Eerst in de 13e eeuw werd de bouw daarvan begonnen, doch slechts de zuidelijke is voltooid. De noordelijke werd door een nooddak afgedekt, toen hij nauwelijks ter hoogte van één verdieping was gevorderd. Waarschijnlijk was het de be-

doeling der bouwmeesters hem als pendant van den anderen te doen dienen.

De voltooide toren herinnert aan vele Nederland-sche. Hij bestaat in hoofdzaak uit gebakken steen en zijn vier verdiepingen werden met spitsboognissen en friezen versierd. Bovenaan vindt men de galmgaten, die echter niet van galmgaten voorzien zijn. Een balustrade omsluit de betrekkelijk lage achtkante spits. Kleinere spitsen vormen de bekroning der vier hoeken.

De aanleg van de kerk herinnert aan dien van de werken, die in den Romaanschen tijd aan den Rijn werden gesticht. Het gehele plan is uit kwadraten samengesteld. Een kwadraat vormt het koor en iederen arm van het transept. Drie kwadraten hebben oorspronkelijk de lengte van het schip bepaald; daarmede kwamen aan iedere zijde telkens zes kleinere kwadraten voor de beuken overeen. Doch in de twaalfde eeuw is de aanleg in zooverre gewijzigd, dat men den gewelfvelden van het schip dezelfde breedte gaf als die men in de zijbeuken aantroef.

De oorspronkelijke bedoeling van den bouwmeester was, pijlers en zuilen te doen afwisselen. Alleen de pijlers voorzagen hij van muurzuiltjes tot dracht der gewelven. Later zijn ook boven de zuilen voor dat doel schalken gemaakt.

De krocht der kerk omvat zoowel koor als transept en vormt dus een kerk op zichzelf. Rijkversierde zuilen dragen de gewelven. Hier rust het lichaam van den H. Bernhardus, onder een rijke marmeren tombe, die den stijl van de tweede helft der zestiende eeuw vertoont.

Het inwendige van de kathedraal is zeer indrukwekkend. Daar er galerijen boven de zijbeuken zijn aangelegd, geschiedt de verlichting door hooger gelegen rondboogvensters. Bijzonder merkwaardige kapitelen vindt men aan de zuilen en pijlers. Zij stellen verschillende tafereelen uit het oude en nieuwe Tes-

tament voor, en munten uit door frisheid van opvatting.

Ofschoon de kathedraal haar vermaardheid als kunstwerk voornamelijk dankt aan haar fresco's, zoo is er toch van eigenlijke polychrome-versiering nergens sprake en is het marmer bij de samenstellende deelen in het gezicht gebleven.

De gewelven van het schip werden door Girolamo Mazzola, neef en leerling van il Parmigianino beschilderd. Deze meester toont zich hier een manierist in den slechtsten zin des woords. Zijn tijdgenoot Lattanzio Gambara schilderde fresco's boven de openingen der galerijen, Pomponio Allegri, de zoon van Correggio, versierde de zijbeuken. De eigenaardigheden van Correggio zijn door deze meesters overdreven, en zij zijn in affectatie vervallen. Slechts waar zij zich zelf geven is hun werk dragelijk.

Boven het kruis is omstreeks 1500 een koepel in Renaissance-vormen gemaakt, waar Correggio van 1526—1530 zijn vermaarde „Hemelvaart van Maria" schilderde. De fresco's hebben door vocht geleden, en de verlichting laat veel te wenschen over. Tusschen de vensters van den koepeltrommel staan de apostelen en zien in geestvervoering op naar Maria, die boven in den koepel is aangebracht. Door juichende engelen wordt zij omhoog gedragen en Christus daalt naar beneden om haar te ontvangen. Hoe meesterlijk de verschillende verkortingen ook zijn wedergegeven, toch hindert het, dat men van de meeste figuren niet veel meer dan de beenen ziet. Wat dit fresco eens geweest moet zijn, kan men zich slechts voorstellen, als men in het Palazzo della Pilotta de kopiën ziet, die in het laatst der 16e eeuw door de Caracci gemaakt werden. Het originaal is slechts een ruïne.

Wien het er om te doen is, het werk der volgelingen van Correggio te besluideren, vindt daarvoor in de kathedraal te Parma een goede gelegenheid. Behalve de fresco's toch, die ik reeds vermeldde, zijn er altaarstukken van Pomponio Allegri, Francesco Maria Rondani, Michelangelo Anselmi, Bernardino Gatti, en Antonio Pasini.

In den zuidelijken muur der kerk bevindt zich een relief, dat in 1178 door Benedetto Antelami werd gebeld. Het stelt de kruisiging voor, en is nog geheel Romaansch. Van studie naar de natuur of naar de antieken is hier nog niets te bespeuren. Daar Christus de hoofdpersoon is, heeft de beeldhouwer hem veel grooter gemaakt dan de andere figuren. Behalve twee krijtsknechten, twee engelen, Maria en Johannes zijn nog twee vrouwen aan weerszijden van het kruis geplaatst. Zij verbeelden de Synagoge en de Christelijke kerk, en zijn door de hooge priesterlijke kleedij en de miskeel als zoodanig gekarakteriseerd.

Van dezen Antelami bezit Parma een zeer fraai werk in het Baptisterium, dat zuidwestelijk van de kathedraal staat. Het werd in 1196 begonnen in navolging van dat te Pisa, doch het vertoont een andere opvatting. Het gebouw is achtkant en geheel van marmer opgetrokken. Drie portalen in Romaanschen stijl geven toegang aan de zuid-, west- en noordzijde. Bijzonder rijk werd het noordelijke portaal door Benedetto Antelami versierd. Naast den ingang beitelde hij den stamboom van Christus, uit Isai voortkomende. De fries daarboven prijkt met tafereelen uit het leven van Johannes den Dooper, wat natuurlijk bij een baptisterium een toepasselijke stof is. De linksche helft verbeeldt den doop van Christus; het water is hier voorgesteld door slingerlijnen over de figuren heen. Drie engelen houden draperijen vast, als het ware om de plechtigheid voor omstanders te verbergen. De recht-

sche helft stelt den dans van Herodias en de onthoofdig van Johannes voor.

In het tympan ziet men de aanbidding der H. Drie Koningen met de twaalf apostelen daaromheen. De vervaardiger was lid van een steenhouwersgilde, dat in het dal van Antelamo bestond. Zijn figuren hebben nog niet veel karakteristiek en zijn wat stijf. Maar als voorbeelden van de opvatting in het laatste der 12e eeuw zijn Antelami's reliefs van waarde.

De architectuur van het Baptisterium is zeer eigen aardig. Evenals te Pisa zijn de gevels van boven elkan der geplaatste galerijen voorzien; de zuilen werden echter niet door bogen verbonden, doch dragen architraven. Zoo doet de invloed der antieken zich te Parma reeds in het begin der 13e eeuw gelden. Van boven is een rondboogfries aangebracht. De bekroning geschiedt door kleine opengewerkte spitse torens.

Als men de doopkapel binnentreedt, dan staat men in een hooge achtkante ruimte, die door een insgelijks achtkante spitsboogkapel wordt overluifd. Beiden zijn rondboognissen aanwezig, hooger herhaalt zich, in twee verdiepingen, de architectuur der gevels met haar galerijen. De wanden dezer galerijen bestaan uit gebakken steen, die in het gezicht gebleven is, doch die waarschijnlijk voor beschildering bestemd was. Alleen in het benedendeel zijn de 13e eeuwse fresco's gereed gekomen; zij hebben echter later blijkbaar herstellingen ondergaan, zoodat het moeilijk is, het oorspronkelijke van de toevoegselen te onderscheiden. Behalve figuren van apostelen, profeten en heiligen is hier ook de geschiedenis van Johannes den Dooper geschilderd. In hun streven, om de personen levendige gebaren te doen maken, hebben de kunstenaars hier soms wel eens de grens van het belachelijke overschreden.

Het interieur als geheel is echter zeer belangwekkend. Boven de bogen beitelde Antelami behalve de teekenen van den dicrenriem ook andere symbolische voorstellingen. Twee doopvonten zijn aanwezig; de grootste bestaat uit Veronesch marmer, de kleinste is nog vrijwel Romaansch versierd, en wordt door een gestyleerden leeuw gedragen.

Oostwaarts van de kathedraal vindt men San Giovanni Evangelista. De plattegrond dezer in 1510 door Bernardino Zaccagni begonnen kerk herinnert zoo zeer aan dien van den Duomo, dat men zou moeten aannemen, dat het gebouw op de fundamenten eener middeleeuwsche kerk is opgetrokken. Tusschen de beuken zijn pijlers geplaatst die, met Korinthische gecanelleerde pilasters versierd, en van hoofdstellen voorzien, een eigenaardigen indruk maken. De middenbeuk is slechts weinig hooger dan de zijschepen, die van polygoon gesloten kapellen werden voorzien. Het koor is blijkbaar van lateren tijd dan het overige.

In den koepel, die door ronde vensters slechts spaarsaam verlicht wordt, schilderde Correggio Christus in heerlijkheid zwevend, met de apostelen op wolken gezeten. Op de pendentifs bracht hij de vier evangelisten en vier kerkvaders aan. Het was de bedoeling van den kunstenaar, den beschouwer schijnbaar in de blauwe lucht te doen zien: de figuren zijn zóó voorgesteld, alsof zij zweven, een illusie, die alleen van een bepaald standplaats zich vertoont.

Ook in deze kerk hebben de schilders van Parma, die Correggio navolgden, talrijke fresco's aangebracht. Er schuilt wel verdienstelijk werk onder, doch ook nu is dikwijls weer de affectatie hinderlijk. Onder de altaarstukken vindt men er twee van Francesco Francia. Vier beelden van Antonio Begarelli zijn goede werken van dezen 16e eeuwse meester. In het bijzonder de schoone, natuurlijke uitdrukking der aangezichten trof mij.

Door de Strada Petrarca bereikt men van deze kerk het Corso Vittorio Emanuele, de oude Via Emilia. Hier staat de kerk Sant' Antonio Abate, een achttiende eeuwse werk van Ferdinando Galli Bibiena. De ruime heuk met zijkapellen heeft een ietwat wereldsch karakter. Onder de altaarstukken is dat van Pompeo Battoni wel het beste.

Wat verder op het Corso trekt San Sepolcro door een zeer origineelen toren uit het begin der 17e eeuw de aandacht. De overgang van het vierkant in het achtkant herinnert aan de manier van Hendrik de Keijser. De kerk moet ouder zijn; haar fijne gedetailleerde, doch niet geheel voltooide gevel draagt het karakter van het laatst der 15e eeuw. Het plan vertoont één beuk met zijkapellen; de zoldering der kerk is van hout en bijzonder rijk besneden in den trant van ± 1480. In een der zuidelijke zijkapellen werd onlangs een fraai fresco van omstreeks 1450 ontdekt; het verbeeldt den H. Ubaldus tusschen Michael en Rafael, terwijl daarboven de graflegging is aangebracht.

In deze straat vindt men ook de kerk Santa Cristina. Zij heeft drie beuken en zijkapellen, doch geen afzonderlijk koor. Boven de zijbeuken zijn koepels aangebracht. De muur, waartegen het hoofdaltaar staat, is perspectiefisch met een koor beschilderd. Evenals bij andere dergelijke kunststukjes is ook hier slechts dan de illusie verkregen, als de beschouwer één bepaalde plaats inneemt. Doch zoodra hij zich daarvan verwijderd wordt de beschildering bespottelijk. De kerk heeft het karakter van ± 1650.

Aan de overzijde van de Torrente, die Parma doorsnijdt, ligt een prachtig park, de Giardino Pubblico. Deze tuin, die door een brug met het Palazzo della Pilotta verbonden is, was de lusthof der vroegere hertogen. Ottavio Farnese deed er in 1564 door Giovanni Boscoli een casino bouwen, dat in de 18e eeuw door twee naar voren springende vleugels werd uitgebreid, en thans als militaire academie dient. De architectuur van het 16e eeuwse gedeelte herinnert aan die der Romeinsche villa's van dien tijd. De vleugels harmonieeren slecht met de rest.

Als men zuidwaarts wandelend de stad verlaat, wordt het landschap heuvelachtig en ziet men de Apennijnen in de verte liggen. Men gaat de Barriera Farini uit, en bereikt na anderhalf uur gaans het kasteel Torchiara, dat in 1448 door Pier Maria Rossi gesticht werd. Het ligt op een rots, en beheerscht het dal van den Torrente Parma. Met zijn hooge torens en vlakke penndaken ziet het gebouw er zeer schilderachtig uit. Van binnen is nog al wat in de 17e eeuw veranderd. Alleen de „Camera d'Oro" is nog in haar oorspronkelijke toestand. De stichter deed haar beschilderen met fresco's, en zijne minnarijen met Bianchina Pellegrini, een dame uit Como, die als „una vaga" wordt aangeduid. leverden de onderwerpen. De 15e eeuw was in Italië een zeer eigenaardig tijdperk. De groote heeren schaamden zich hunne minnarijen niet; zij waren er fier op en wilden de herinnering daaraan voor het nageslacht bewaren. De legende zegt, dat toen Ranuccio I, Hertog van Parma, in het begin der 17e eeuw het kasteel bewoonde, zijn gemalin, Margherita Aldobrandini, die een nicht was van Paus Clemens VIII, in deze kamer gaarne vertoefde.

Is het kasteel Torchiara misschien uit een oogpunt van bouwkunst beschouwd niet zoo bijzonder belangrijk, de wandeling er heen loont de moeite toch wel om het liefelijke landschap, dat zich vertoont.

Van Parma kan men gemakkelijk Modena, Mantua, Ferrara, Padua, Vicenza en Verona bereiken, steden, die voor den liefhebber van kunst veel aanlokkelijks

hebben. Doch mijn tijd was om, ik moest naar Locarno terug. Als een gunstig lot mij het volgende jaar nog eens naar Italië wil voeren, hoop ik, behalve deze plaatsen, ook Ravenna en Brescia te bezoeken.

EEN NAGALM.

De architecten zijn het er vrij wel over eens, dat het congres, dit jaar te Parijs gehouden, een mislukking is geweest.

Een lichtpunt scheen de redevoering, die de „werkelijke geheime Regeeringsraad" Professor Johannes Otzen daar heeft gehouden, en waar hij oude en nieuwe richting met gelijke vriendelijkheid toeknamte. Het orgaan van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst heeft die toespraak, in het Nederlandsch vertaald, openbaar gemaakt.

Doch gelijkerwijs al van ouds een profeet in zijn eigen land niet geëerd wordt, zoo gaan er ook nu reeds in Duitschland stemmen op, die niets meer of minder kond doen, dan dat de „werkelijke geheime Regeeringsraad" en Professor maar wat gezanik heeft.

Hier volgt een der kritieken. „Hij heeft voor de in stille aandacht luisterende vakgenooten uit verschillende landen het lied van de „eeuwige wetten der kunst" gezongen, hij heeft den modernen de pen op de neus gezet en ten slotte is de altijd openstaande poort van den gulden middenweg bestormd.

„Otzen zeide, namens den „Verein Berliner Architekten" te spreken. Dit lichaam is echter over de al te groote wijsheid van zijn kampioen onthutst geworden, wat Otzen aanleiding gaf sedert, in tegenspraak met wat hij vroeger beweerde, te verklaren, dat hij voor zijn toespraak alleen verantwoordelijk moet worden geacht.

„Een kritiek over de toespraak zou vooral gegeven moeten worden in een tijdschrift, dat voor de rechten der zoo schromelijk mishandelde Duitse taal opkomt. Als de van klinkende titels voorziene bouwmeester der Protestantsche christenheid met woorden wil strijden, dan behoort hij althans te zorgen, dat men zijn stijlbloesems begrijpen kan. Zinnen moeten even goed samengesteld zijn als kerken.

„De toespraak behoeft echter niet tragisch te worden opgevat. Otzen heeft zich, wat zijn persoon aangaat, in het openbaar belachelijk gemaakt — wat zijn zaak is. De „Verein Berliner Architekten" heeft hij erin doen loopen — dat gaat slechts den leden van dat lichaam aan. Maar de nieuwe beweging in de bouwkunst, al is zij ook nog zoo zwak, zal daardoor niet tot stilstand komen. Of bij de oude of bij de nieuwe richting meer ernst, meer idealisme, meer scheppingskracht zich vertoont, dat zal de toekomst beoordeelen. Iedere voorspelling is hier tijd.

„Otzen wil de jeugd onderrichten, door „den spiegel der toekomst aan den spiegel van het verledene te toetsen". Met die spiegelproeven kan hij doorgaan, doch het moet hem niet verwonderen, als weldra niemand meer zijn lessen wil volgen.

„Het jongere geslacht kent de overlevering beter dan hij, ofschoon hij haar geheel voor zichzelf in beslag neemt. Zijn vermogen om te onderscheiden is verstompt door zijn werken, dat wel degelijk, doch wat kunst aangaat, geheel onvruchtbaar bleef. En daarom zal hij ook nooit inzien, dat de jongeren nader tot de overlevering staan dan hij."

De redenaar kan het hiermede voorloopig doen.

NIEUWE KUNST.

In de aflevering van November der uitgave „Decorative Kunst" komt een beschouwing voor over bouw-

werken te Dresden, ontworpen en uitgevoerd door Schilling en Gräbner.

Het opstel begint aldus:

„Sinds het bewustzijn van hun zelfstandige kracht bij de beoefenaars der beeldende kunst ontwaakt is, werd dikwijls betreurd, dat de architecten van de nieuwe richting niets wilden weten, hetzij dan door stijfhoofdigheid of domheid. Maar wie dus klaagden waren zeer onrechtvaardig. Want zij hadden, bij nadere beschouwing, moeten inzien, dat het gemakkelijk is, een meubel- of behangselpapier-patroon naar de nieuwe beginselen gemaakt, de wereld in te sturen, maar dat het een architect buitengewoon moeilijk valt, het zoo ver te brengen, dat hij van een gewonen weg mag afwijken.

„Want wat een kunstnijvere met eigen handen doen kan, is hem onmogelijk. Hij is afhankelijk van talrijke helpers, die eerst in de nieuwe richting ontwikkeld moeten worden, zal er wat moderns tot stand komen. En dan is er nog iets ergers. Een rijk man wil wel wat geld wagen, om een proef te nemen met een nieuw meubel; zoodra hij echter zoveel gaat uitgeven, als met een bouwwerk gemoeid is, houdt hij niet van proeven. Dan wil hij den bekenden weg bewandeld zien, om geen tegenvallers te hebben. Het is meestal een veel grooter kunststuk, iemand die bouwen wil tot de nieuwe richting over te halen, dan in dien trant iets te ontwerpen en uit te voeren.”

De schrijver heeft hier den spijker goed op den kop getroffen. Er zouden, ook ten onzent, veel meer architecten aan nieuwe kunst gaan doen, als de menschen, van wie zij hunne opdrachten krijgen, minder behoudend waren. Mag men het dien menschen echter kwalijk nemen, dat zij in het nieuwe nog zoo weinig vertrouwen toonen? De wijze, waarop dit nieuwe zich openbaart, is nog te weinig aantrekkelijk, biedt nog te weinig waarborg van standvastigheid.

De bouwmeesters-firma, wier werken worden besproken en afgebeeld, was, volgens den schrijver tot dusverre gewoon huizen in Renaissance- en andere historische stijlen te ontwerpen en uit te voeren. Zij begreep echter, dat bij verlopend getij de bakens verzet diene te worden en stortte zich hals over kop in de nieuwe kunst. Verscheidene firma's ten onzent zijn ook zoo verstandig geweest, met haar tijd mede te gaan.

Maar de Dresdener firma is toch in zooverre eerlijker dan de Nederlanders, dat zij gulweg erkent, hoe zij aan het nieuwe gekomen is, terwijl onze nieuwichers gaarne den schijn aannemen, alsof zij alles zelf hebben bedacht. Aan Richardson en zijn Amerikaanse volgelingen wordt door de Duitschers, wat hun tot eer strekt, den roem, het voorbeeld te hebben gegeven, niet onthouden.

Wie de Amerikaanse bouwwerken kent, zal zelfs vinden, dat de firma Schilling en Gräbner in het navolgen wel wat al te ver is gegaan. Doch men moet bedenken, dat het bezigen van den groefsteen, die aan de Elbe zoo gemakkelijk in groote ruwe blokken te verkrijgen is, de gelijkenis zoo treffend gemaakt heeft. Had Amsterdam aan de Elbe gelegen, het nieuwe Beursgebouw, in zulke ruwe blokken opgetast, zou zijn: Amerikaansch karakter nog beter getoond hebben dan thans, nu het van gebakken steen werd gebouwd.

Evenals bij ons zijn het ook in Saksen de banken en de buitenhuizen, waar de nieuwe kunst toepassing vindt. Het kantoorgebouw van de Sächsische Handelsbank zou te Chicago evenmin misstaan als het buitenhuis van den bekenden schrijver Gerhard Hauptmann. Een Duitsch karakter hebben zij niet.

Hier en daar hebben echter de ontwerpers zich nog

niet geheel en al van hunne vroeger academische vormen los kunnen maken. De gevel aan de Ringstrasse is blijkbaar in Renaissance-stijl ontworpen, en toen naar de eischen der nieuwe kunst veranderd. Doch de Wecner-ring-stijl komt nog te veel uit den hoek kijken. Beter geslaagd is de gevel aan de Waisenhausstrasse, waar de inlandische planten en dieren in het ornament gebruikt zijn op dezelfde wijze als aan het Stedelijk Museum te Amsterdam geschiedde. Klimop, distel, kastanje en acacia hebben hier dankbare motieven geleverd.

Dat de Dresdener architecten-firma nog andere snaren dan de Amerikaansche op haar viool heeft, bewijst een villa in den modernen Weener pleistertrant, een tweede in vakwerk-stijl en een derde in 18e eeuwischen stijl. Zoo kan elk wat wil bij haar krijgen.

UIT HAARLEM.

Opnieuw worden pogingen aangewend, om de Bakenessergracht te dempen. Het laatst werd over deze zaak gesproken in 1889, doch daar het bedrag van f 37.000, met de demping gemoeid, te hoog werd geacht, besloot de Gemeenteraad met algemeene stemmen, niet tot demping over te gaan.

Nu hebben zeven-en-zeventig bewoners der gracht verzocht, dat de demping moge geschieden. Zij wijzen in hun adres aan den Raad er op, dat de Bakenessergracht vaak aanleiding geeft tot klachten. Het gebeurt, vooral aan de westzijde, wel dat kinderen en menschen in het water liepen, ja zelfs verdronken. Het water vervuult en veroorzaakt in den zomer onaangename geuren. Werd het water gedempt, dan kon de gemeentet de onderhoud van drie bruggen uitwinnen, en zou men verkrijgen een fraaien belommerden verkeersweg van het Spaarne naar de Nieuwe Gracht.

Het is te hopen, dat de Gemeenteraad van Haarlem, zoo verstandig zal zijn, de eenige aardige gracht, die de stad nog bezit, niet te dempen. Haarlem heeft al zoo veel van zijn schilderachtigheid verloren, dat men het, wat het nog kan aanwijzen, wel mag laten behouden. De Oude Gracht was een der fraaiste, die ons land kon toonen. Al veertig jaar is zij gedempt, en zij is nu een „verkeersweg” geworden doch zonder verkeer. De al zeldzamer wordende 17e eeuwse gevels hebben nu geen water meer, om zich in te spiegelen. Zij staan aan den verkeersweg, alsof zij er niet meer behooren.

Haarlem is in de laatste jaren zeer vernaderd. De elektrische ceintuurbaan heeft het beroemde stadsgesicht, dat men van de Langebrug af genoot, schade gedaan, omdat de boomen, die aan Turfmarkt en Spaarne stonden, voor het moderne middel van vervoer moesten vallen. En als men nu de trams met één of twee passagiers erin, hun snelle rit om de stad ziet volbrengen, dan vraagt men zich af, of de Haarlemmers aan zulk een ceintuurbaan wel behoefte hadden, en of zij niet dwaas deden, hun schilderachtige stad daarvoor opzettelijk te mismaken.

De Sint Bavokerk wordt steeds nog gerestaureerd, en verliest, evenals de stad, wier katedraal zij eens was meer en meer haar oud-eerwaardig karakter. De Vleeschhal is door het Rijk zoo mooi gemaakt, dat Lieven de Keij, kon hij nog eens onder ons verkeer, naar zou staan te kijken. De Amsterdamsche poort is er gelukkig nog, doch het Rijk gaf haar als nabuur een dier monsterachtige circus-gebouwen, die door de heeren in Den Haag als de ideale bewaarplaatsen voor gevangen worden beschouwd, en die de schoonste plekken van ons vaderland ontsieren. Ons dunkt dat er wel een middel te vinden ware, om de slachtoffers der misdaad op minder in het oog vallende wijze op te bergen.

De Haarlemsche architecten beleven, naar het schijnt,

gouden tijden. De villa-parken zijn haast niet meer te tellen, en de winkeliers willen, in fellen naijver, hun puilen of huizen steeds vernieuwd zien. De degelijkheid der winkelwaren legt geen gewicht meer in de schaal; het gaat er om, wie de mooiste pui heeft. En de winkeliers hebben hier, als overal, een ietwat zonderling begrip van mooi. In hun esthetica valt het begrip van schoonheid samen met de aandacht trekken. Van het viooltje, dat in het verborgene bloeit, moeten zij niets hebben; de zonnebloem trekt hen meer aan. En de Haarlemsche architecten zijn te verstandige menschen, om niet met deze eigenaardige opvatting rekening te houden. De een werkt met de nieuwe kunst, de andere met Gothiek, een derde zoekt het in zandsteen, een vierde in verguldsel, een vijfde in graniet, een zesde in roode pannen, en zoo voorts. Aan het karakter der stad denkt niemand; wat er van Haarlem door hun kunstboksprongen wordt, laat hen volkomen onverschillig. Zaken zijn nu eenmaal zaken.

En mocht zij het wagen, dezen nijveren met bescheidenheid onder het oog te brengen, dat hunne scheppingen uit den toon vallen, dan wijzen zij u op de Sociëteit „Trouw moet Blijken” en op Teijler's Museum, die evenzeer vloeken met hun omgeving, en die toch de vrucht zijn van prijsvragen, waarbij hoogst respectabele menschen als beoordeelaars optraden.

Er rest u dan niets anders, dan beschaamd te zwijgen.

TECHNISCHE VAKVERENIGING.

AFDELING AMSTERDAM.

Vergadering van 31 October 1900.

In deze vergadering hield de heer Joseph Th. J. Cuypers een voordracht over „onze aanbestedingen” en beschreef hoe bij een aanbesteding het bestek den grondslag van de te sluiten overeenkomst is. Toch zal een goed bestek bij personen die elkaar niet willen begripen tot verkeerde resultaten leiden, en zal omgekeerd bij een slecht bestek in gemeen overleg het werk tot genoegen van partijen kunnen worden voltooid. Hoofdzak is elk een *Levenswijze*.

Vervolgens verklaarde spreker hoe naar zijn meening een goed bestek moet zijn, en keurde af dat vaak de aannemer aansprakelijk wordt gesteld voor de vergeten posten. Het schijnt dat handelsgeslacht ons brengt tot aanbesteden, waarbij de aannemer treedt in de risico van den bouwheer; de minst biedende is dan de man. Dat hierdoor het knoelen in de hand wordt gewerkt, het bouwwerk lijdt, en deze concurrentie groot nadeel doet aan de vakkennis van den werkmans, spreekt wel van zelf. Ware onze natie meer industrieel, zij zou beter weten dat goedkoop duurkoop is.

Spreker beschreef de manier waarop in het buitenland bouwovereenkomsten worden gesloten, en behandelde de voor- en nadelen daarvan verbonden.

Bij herstellingen waarbij de omvang moeilijk te bepalen is, of bij artistieke uitvoeringen, is het beter deze in eigen beheer te nemen. Ook is spreker voor beperkte aanbesteding; vraag hen waarvan men weet dat zij goed zijn, of speciaal voor het maken van het werk zijn ingericht, en over een bekwaam uitvoerder beschikken. Heeft dan de architect zijne begroting gemaakt en ook de aannemer zijn som vastgesteld, dan kan men samen in overleg treden, en bepalen voor welk eijfer het werk kan gemaakt worden.

Een luid applaus was de dank die de heer Cuypers aan het slot van zijn voordracht van de ruim 70 toehoorders ontving.

Van de gelegenheid tot debat werd door twee leden gebruik gemaakt, die beiden door den heer Cuypers werden beantwoord. Het door een der leden samengesteld concept-adres aan den Gemeenteraad in zake uitbreiding van vak-teekenaarsovereenkomst werd goedgekeurd. Hierna had de verkiezing van een bestuurslid plaats, noodzakelijk door het bedanken van den heer Sanders.

Nadat de vice-voorzitter, de heer Kirchman, den afstredenden voorzitter namens allen had bedankt voor den ijver, waarmede hij vier jaren de belangen der T. V. V. had behartigd, werd de heer Maarsseus met groote meerderheid van stemmen verkozen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

111ste Vergadering van Woensdag 7 November 1900.

Bij afwezigheid van den Voorzitter en den Vice-voorzitter wordt de vergadering geleid door den heer H. J. Walle, penningmeester van het Genootschap. Ingekomen was een brief van den heer De Bazel, dat hij wegens gezondheidsomstandigheden zijne functie als voorzitter en bestuurslid moet neerleggen, welk trouwfeit

door den waarnemenden voorzitter besproken wordt, terwijl op de volgende vergadering een nieuwe voorzitter zal gekozen worden.

Daarna kreeg de heer Van der Kloos, uit Delft, het woord over: „Vormen en gieten”. Uitvoerig werden de verschillende wijzen van gieten door spreker medegedeeld, waarbij vooral het gieten van pijpen uitvoerig werd behandeld. Zowel de oude horizontale wijze als de nu-were verticale methode en in verband daarmee de verschillende soorten van vormen werden behandeld, en de vele technische moeilijkheden besproken. Eenige platen en voorwerpen maakten het gesprokene nog duidelijker. Door den heer Walle werd den spreker dank gezegd voor zijne belangrijke bijdrage.

Daarna werden vijf nieuwe leden aangenomen, en ten slotte vroeg de heer Leliman Sr. 't woord om 't bestuur en de leden in overweging te geven de noodige stappen te doen tot het behoud van de oude Beurs, in sprekers oog als monument en praktisch gebouw zeer geschikt om later voor andere doeleinden dienst te doen. Nadat door een der leden hiertegen bezwaren waren aangevoerd, werd dit onderwerp tot latere behandeling uitgesteld en de goed bezochte vergadering gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. De heeren Alpherts, technisch referendaris aan het Departement van Koloniën, en Wey, ingenieur bij den Indischen Water-taaf, zijn hier-te-lande teruggekeerd van hun bezoek aan de ijzerfabriek in Amerika, die voor de levering van materiaal voor de waterleiding te Soerabaja het minst had ingeschreven en aan welke de levering sedert is gegund.

De heer Wey vertrekt 20 December naar Indië, teneinde te Soerabaja de leiding op zich te nemen van den aanleg der waterleiding.

GRONINGEN. De Rijksambtenaren hebben „eieren voor hun geld gekozen”. De modderpoel voor en om het „Oude Reethuis” is gedempt en de oppervlakte van den Rijksgroend met klinkers veranderd. De bewuste paaltjes heeft men laten staan en voor die, welke gestolen waren, nieuwe ingeplant. Een der werklieden verzekerde ons dat het zoo zou blijven om het publiek plezier te doen en te toonen dat het Rijk voort bij stuk houdt. Wij maakten tevens gebruik van de gelegenheid om door de geopende deur naar binnen te gaan en een kijkje in het gebouw te nemen. We konden nog wel iets leeren, dachten we, van de restauratie-kunst. Wat we echter te zien kregen viel niet erg mee. Twee holle ruimten beneden, met wit gepleisterde muren en een balklaag die roodgelblauw is geverfd. Dan was er een nieuwe-oude schoorsteen met een soort van mantel van witte steen, erg primitief bewerkt om toch vooral oud te kunnen lijken. Op de plaats, waar men zich verbeelden moet dat de haardvlam tegen den muur zal gespeeld hebben, is een gedeelte van het metselwerk onbepleisterd gelaten en, dat spreekt van zelf vanwege de oudheid, zoo raw mogelijk afgewerkt. Men is er nog niet toe gekomen om er ook een beetje roet aan te smeren. Had men dit gedaan dan zou de illusie nog volkomener zijn. Men vindt het waarschijnlijk zonder roet al oud genoeg. Toen we een nagemaakt oud steenen trapje in een daartoe expres uitgebouwd torentje opkroepen, kwamen we op een pikdonker portaalje en voelende en tastende, kwamen onze vingers eindelijk in aanraking met een ding dat koud voelde.

'Bleek weldra dat dit een deurkruk was, want plotseling kwam er licht en stonden we voor een manspersoon en een opening die ons binnen een vertrekje bracht, waar het lekker warm was. Toen we naar den oorsprong van de warmtebron zochten, ontmoeten we spoedig een schoorsteen welke al even oud geleek als die welke we beneden bewonderd hadden.

„Je hebt hier ook al zoo'n antieke schoorsteen zie ik, en je kunt er goed wat warmte mee ontwikkelen?”

„Ja mijnheer, zegt u dat wel. Maar ziet u, die schoorsteen is maar voor de mogelijkheid. Hier staat de vultachel en daar vindt u het gaatje waar de pijp door gaat. De schoorsteen is helemaal dicht.” „O zoo!”

Naar het scheen had de man veel last van tocht, want de smoeperige raampjes met in lood gezette ruitjes waren rondom met papier beplakt. Verwonderlijk oud waren de wanden van het vertrek; die bestonden allen, uitgezonderd die waardoor het licht inviel, uit een soort van houten kamerschutten van paneelwerk, van onder tot boven met heele erg oude moderne, bruine, groene, gele en andere kleuren beschilderd. Werkelijk de mooiste waard voor liefhebbers van nieuwe oudheden. We konden niet lang blijven en dat behoefde ook niet, want er was niets meer te zien. We namen afscheid van den man en verzochten om de deur even open te houden, opdat we zonder halsbreken zijde omlaag mochten kruipen. We kwamen vol geestvervoering buiten en liepen daarvoor per ongeluk tegen een der verliokte paaltjes aan, en dachten, dat komt er van als men nog dommer is dan een ezel en niet gelooven wil aan de allerhoogste kunstbeoefening, die noodig is om zoo'n „Old Reethuisje” te restaureren, en twijfelt aan de verheven en onpartijdige bedoelingen, waardoor 's Rijks restauratie-richting gedreven wordt.

— Vóór eenigen tijd werd medegedeeld dat de fabrikanten van machinale steen in de provincie Groningen zich verbonden hadden tot een syndicaat. Van vertrouwbare zijde vernemen we dat de zaak, ten gevolge van het tot dusver niet-toetreden van een der grootste steenfabrikanten uit het zuiden van Groningen, nog niet geregeld is.

HERTOGENBOSCH. Den 4den dezer herdacht de heer H. J. L. M. van Schavickhaven, hoofdingenieur van den provincialen waterstaat, in alle stilte den dag, waarop hij sinds 25 jaren zijne beste krachten aan het welzijn der provincie besteedde. De jubilaria, den 4 November 1875 tot ingenieur bij dezen tak van dienst benoemd, werd den 17 April 1894, na den dood van den hoofd-ingenieur Bake, met algemeene stemmen tot diens opvolger bevorderd.

NIMEGEN. De Raad toch heeft zich in zijn zitting van Zaterdag 3 November na langdurige en warme discussie met 15 tegen 4 stemmen vereenigd met het voorstel van Dr. F. Banning, strekkende om voorloopig aan het sloopingsbesluit geen uitvoering te geven en het terrein bij wijze van proef af te sluiten en te beplanten overeenkomstig een oer doetsche door den gemeentearchitect ontworpen plan. Ook de Minister van Binnenlandsche Zaken had nog een schrijven tot het Gemeentebestuur gericht, waarvan den Raad mededeeling werd gedaan.

Uit een constructief en architectonisch oogpunt — zoo schreef de Minister — is de poort belangwekkend en zij bewaart de herinnering van menig historisch feit, denkwaardig zoo voor ons land als voor Nijmegen in het bijzonder.

De Minister achtte het behoud ook raadzaam om de belangstelling in Nijmegen's oude monumenten levendig te houden en daarop te kunnen wijzen, als te eeniger tijd pogingen zullen zijn aan te wenden om groote plannen op monumentaal gebied als de restauratie van de Grootte Kerk, met goed gevolg ter hand te kunnen nemen.

In die raadsvergadering werd ook de noodzakelijkheid betoogd om een begin te maken met de herstelling van de Karolingische kapel op het Valkhof. Reeds vroeger was door Burg. en Weth. te kennen gegeven dat, zoolang er door den Raad nog geen plan is vastgesteld van hetgeen tot verbetering van den toestand zou kunnen worden gedaan, geen gelden voor dat doel konden worden uitgegeven, maar dat, mocht de Raad tot het doen van herstellingswerken aan de gebouwen op het Hof (kapel en ruïne) besluiten, zij uitvoering in eens den eenigen mogelijken weg zouden achten. Op voorstel van den heer Dobbelmann werd besloten Burg. en Weth. uit te noodigen een restauratie-plan te ontwerpen en bij den Raad ter tafel te brengen.

ALKMAAR. Bij de behandeling der gemeentebegroting in de zitting van Woensdag 7 dezer, werd den gemeente-architect verboden zich voortaan met de uitvoering van particuliere werken te belasten. In verband daarmee werd de jaarwedde van f2000 op f2500 gebracht.

BOLSWAARD. De commissie voor de nationale schilder- en teekentoonstelling heeft in den lande eene oproeping tot deelneming verspreid. Uitgeleefd zullen worden eene diploma's, medailles, eervolle vermeldingen. Voor 1 Januari moet het bericht van deelneming worden ingezonden en vóór of op 15 Augustus a. s. moet de inzending te Bolsward zijn.

HARLEM. Betreffende den herbouw van de afgebrande kerk en toren is door den Minister als zijn wensch te kennen gegeven, dat deze gebouwen, om hun monumentale waarde, zooveel mogelijk behouden blijven en gerestaureerd zullen worden.

Naar aanleiding van het in wording zijnde wetsontwerp betreffende de drooglegging der Zuiderzee zal de heer A. A. Boekman, directeur der Hoogere Burgerschool te Schiedam, op 20 November a. s. voor de leden der Leesinrichting in de Oude Meistrant te 's-Gravenhage een lezing over dat onderwerp houden en door platen en teekeningen toelichten.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: toegevoegd aan den chef der vierde waterstaatsafdeeling voor de werken aan de Brantas-, Porrong- en Soerabajarivieren, de tijdelijk waarnemende opzichter der 3e kl. W. J. A. Labaar; ontslagen op verzoek eervol uit 's lands dienst, de ambtenaar op wachtpost W. B. de Jong, laatst opzichter der 3e kl.; benoemd tot architect 2e kl., de waarnemende opzichter 1e kl. C. Doesberg; tot opzichter 2e kl., de ambtenaar op non-activiteit C. Bakker, laatst die betrekking bekleed hebbende; gesteld ter beschikking van den chef der irrigatieafdeeling Brantas, de benoemde opzichter 2e kl. F. E. Wolf; overgeplaatst van de residentie Djokjakarta naar de residentie Pasoeroean, de architect 2e kl. C. Doesberg; van de residentie Banjoemas naar de residentie Djokjakarta de opzichter 1e kl. J. H. Davidz; bij den algemeenen dienst in de 3e waterstaatsafdeeling, van de residentie Japara naar de residentie Semarang, de opzichter 2e kl. P. H. Brück; van de residentie Semarang naar de residentie Japara, de opzichter 3e kl. C. Hommes; geplaatst in de residentie Rembang, de benoemde opzichter 3e kl. A. J. de Leau; in de residentie Batavia, de benoemde opzichter 2e kl. C. Bakker en de benoemde opzichter 3e kl. M. Obdeyn; in de residentie Soerabaja, de tijdelijk waarnemende opzichter 3e kl. W. J. A. Labaar.

— Bij de Staatspoorwegen op Java is: belast voor den verdere duur van het aan den adjunct-chef der 2e afdeeling L. M. Meijssenheijm verleend eenjarig buitenlandsch verlof met de waarneming der genoemde betrekking, de

ambtenaar op non-activiteit K. J. A. Ligtfoot, laatst die betrekking bekleed hebbende;

benoemd tot onder-opzichter 1e kl., de onder-opzichter 2e kl. Ch. J. Lemmens; tot onder-opzichter 2e kl., de onderopzichter 3e kl. Jhr. E. J. A. Clifford Kook van Breugel;

bepaald dat de herbenoemde adjunct-ingenieur F. Von bij de Oosterlijnen geplaatst blijft;

geplaatst bij de Oosterlijnen en belast met het beheer van onderafdeeling II der 2e afdeeling, met Soerabaja als standplaats, de tijdelijk waarnemende adjunct-chef der 2e afdeeling K. J. A. Ligtfoot; bij de lijn Kalisat-Banjoewangi, de tijdelijk opzichter 3e kl. H. C. F. Fraayhoven;

gedetacheerd bij de exploitatie der Westerlijnen, de tijdelijk opzichter 3e kl. van den aanlegdienst W. Forbes.

— Bij de exploitatie Westerlijnen zijn: eervol onthoven van het beheer van onderafdeeling IV der 3e afdeeling, de herbenoemde adjunct-ingenieur J. F. A. Mulock Houwer, met bepaling dat hij geplaatst blijft op de Westerlijnen;

belast met het beheer van onderafdeeling IV der 3e afdeeling, met Poerwodjo als standplaats, de adjunct-chef der 3e afdeeling S. G. Hoijmering.

— Bij het toezicht op de spoorwegdiensten en het stoomwezen tijdelijk geplaatst te Bandoeng, de tijdelijk waarnemende inspecteur der 3e kl. M. H. Damme.

— Bij beschikking van den Minister van Waterstaat zijn benoemd: de civiel-ingenieur V. J. P. de Blocq van Kuffeler, tot tijdelijk adjunct-ingenieur bij de werken tot onderhoud, herstel en verbetering van de haven van Delfzijl; J. W. Otten, tot buitengewoon opzichter bij de verbetering van de Maas onder Grave, Velp en Overasselt.

— Uit de aanbeveling voor de benoeming van een leeraar in het timmeren aan de school voor practisch timmeren en smeden te Deventer, waarop voorkomen de heeren R. Peuse en H. A. Boorhoorn, werd eerstgenoemde benoemd.

— Gedeputeerde Staten van Groningen hebben den heer A. Dorst benoemd tot tijdelijk opzichter bij den waterafvoer van de verlaten te Stadskanaal en die gelegen te Wildervank en Veendam, standplaats Veendam.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur, tevens leeraar in rechtlijnig teekenen aan de in 1901 te Amersfoort in werking te stellen ambachtsschool. Jaarwedde f2000. Met opgave van referentien zich schriftelijk aan te melden vóór 1 December bij den secretaris Mr. J. C. H. Prikken. (Zie advert. in dit no.)

— Ingenieur, onmiddellijk in dienst te treden, ervaren in het ontwerpen van kunstwerken en gebouwen ten behoeve van stoomtramwegen. Brieven franco, onder no. 28528, aan de *Nieuwe Rotterdam. Courant*.

— Onderwijzer aan de ambachtsschool te Zwolle in het bank- en plantwerken. Salaris f800 per jaar; bekendheid met vuurwerken en vaktekenen vereischte. Zich schriftelijk aan te melden vóór 18 Nov. 1900 bij den directeur der school.

— Directeur van openbare werken te Haarlem op een jaarwedde van f4000. Zich wenden vóór 15 Nov. 1900 bij op zegel gesteld verzoekschrift aan het gemeentebestuur.

— Directeur van de Stoomtramweg-Mij. Zelfen-Emmerik op een jaarwedde van f2500. Stukken franco in te zenden vóór 15 Nov. a. s. bij den Secr. van Commissarissen Jhr. Mr. van Lawick van Pabst te Stad Doetinchem.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare geïnteresseerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een opzichter-teekenaar bindt zich, wegens afloop der werkzaamheden, aan, onverschillig waar. Brieven onder letter H aan het bureau van dit blad. (Zie adv. in no 44) (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

- 1 Bouwk. teek., 22 j., ongh., f70.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 52 j., geh., ± f65 en ± f115.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., f80.
- 1 Opz.-uitvoerder, 54 j., geh., f100.
- 6 Opz.-teek., 24, 24, 24, 27 en 34 j., ongh., 31 j., geh., f75, f80, f80, ± f75, f100, en f100.
- 2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongh., f70 en f75.
- 1 Electro-techn. teek., 27 j., ongh.

Vervolg der Aankondigingen.

DONDERDAG, 22 November.

's-Gravenhage, te 2 uren, door burg. en weth.: lo. het leveren van gegoten ijzeren kachels en kachelmuntels van plaatijzer, ten behoeve van de hogere-burgerschool aan de Stadhouderslaan. Aanwijzing alle werkdagen is 9 en te 2 uren aan de gemeentewerf.

2o het rioleren en bestraten van de straat ten noorden van de Biek, tusschen de Stadhouderslaan en den steenweg van H. H. S. M. Aanwijzing aan de gemeentewerf 19 November, te 11 uren.

Utrecht, te 10 uren, door den luitenant-kolonel, te zijnen bureaus op het terrein Damkrat: Bestek no. 221, het doen van beplantingen, als verbetering van ondergeschikt belang, aan werken in de Nieuwe Hollandse Waterlinie Int. op het bureau van gen. besteler 16 November, te 10 uren. Geen aanwijzing. Ram. f710.

MAANDAG, 28 November.

's-Gravenhage, te 11 uren, door den commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het maken van den borenbouw met bijbehorende werkzaamheden voor een gebouw voor toegepaste natuurkunde op een terrein, grenzende aan de R.-C. begravingplaats te Delft. Int. door den rijkswijk. voor de onderwijsgedebouwen enz. en door den opt. van het gebouw voor toegepaste natuurkunde B van der Weerden Jr. te Delft. Aanw. 14 November, te 2 uren. Ram. f377,000.

VRIDAG, 30 November.

's-Gravenhage, te 1 uren, aan het lokaal van het departement van waterstaat: het leveren van ijzer-, zink- en koperwerk enz. in 1901. Int. door den hoofdred. der telegrafie en aan de herstellingswerkplaats der rijkstelegrafie, Kazernestraat no. 3.

MAANDAG, 10 December.

Maastricht, te 10 uren, door den Commissaris der Koningin, aan het gebouw van het provinciaal bestuur: het driejarig onderhoud der rijkskanalen in de provincie Limburg, in drie percelen. 1o. door den hoofdred. Keuners te Maastricht en voor het 1e perceel door den ing. Sandberg en den adj.-opt. M. Willems, beiden te Maastricht; voor het 2e en 3e perceel door den ing. König te Roermond en den opt. Van der Veert te Weert. Aanw. in loco 3 December. Raming per jaar: 1e perceel f9570, 2e perceel f6980, 3e perceel f5140.

Vervolg der Uitslagen.

Tilburg, 25 Oct., het bouwen van twee herenhuizen en kantoren voor rek. der heeren A. en L. Kerstens, onder beheer van den arch. André Blomjous; ingek. 25 bilj., als: J. v. d. Schoot f45,600, Ant. v. d. Hoof f41,350; Adr. v. d. Bostel f40,800, J. Horvers f40,585, M. Reijnen f40,043, E. M. Waijers f39,900, J. Vermeulen f39,680, Fr. Jongen f39,518, P. B. Klerks f39,493, A. F. Smulders f39,490, wed. F. v. d. Schoot f39,419, M. Kappers f39,419, Adr. Bouwens f38,700, J. de Waal f38,650, C. van Bostel f38,337, H. Groenen f37,980, Lamb. v. Eijck f37,970, Louis Jongen f37,780, J. Brouwer f34,740, Coru. Horver f37,188, J. C. van Pelt f37,078, Van Eijndhoven f36,540, Jac. van Gorp f36,486. Gegund. Allen te Tilburg.

's-Gravenhage, 5 Nov.: het maken van 4438 meter kunstweg van Zijldijk tot de grintweg Spijk. Roodeschool, onder architectuur van den heer O. de Leuw Wieland te Loppersum; ingek. 16 bilj., als: C. Munk, Kantens, f16,582; A. Pastoor, Stedum, f14,700; R. Zeef, Eemsum, f14,500; B. Jansen, Westerwijtwerd, f14,313; R. Slemmer, Ulthuisen, f14,200; H. Moorman, Bedum, f14,100; J. Zeldensrust, Warfum, f13,980; J. Pot, Stedum, f13,950; Heijmans, Appingedam, f13,900; A. Apol, Wirdum, f13,700; W. Stoppels, Spijk, f13,553; H. Herder, Groningen, f13,286; B. Pathuis, Zonthamp, f13,100; H. van Dijk, Farmsum, f12,998; J. Dijkman, Roodeschool, f12,400; Stoffer Bos, Groningen, f12,000. Ram. f12,131.46.

Meerhelen (rem. Witten), 5 Nov.: het bouwen van een vierde lokaal aan de school en bijkomende werken; ingek. 3 bilj., als: Bouwvereniging

'St. Petrus', Gulpen, f2786; J. Huijzen, Bosholt gym. Mheer, f2157; Dupuis, Wijre, f1989.

Hilversum, 6 Nov.: het verbouwen van perceel Kerkstraat haek Groot, onder architectuur van den arch. J. H. Slot; ingek. 4 bilj., als: Gebr. Koster f2990, N. Jongerdin f2881, J. N. Swan en Co. f2823.50, Gebr. Vlugel f2820. Ram. f2850.

Barneveld, 6 Nov.: (herbest.): het aanbrengen en wederopbouwen der hofstede 'de Tolboom' te Terschuur.

Massa, nitzesonderd rietdekkerswerk; ingek. 13 bilj., als: M. Jetha f7800, G. Wijntjes, Stantenburg f6997.85; W. Eijlander f6723, H. E. dandijk, Terschuur, f6687; Gebr. v. de Fliet Barneveld, f6650; C. Klein f5955, D. J. v. Wagena, veld, Barneveld, f6477; H. ten Harmsen f6049, C. Paul Len. f5980, G. Baerman, 't Loo, f5924.

Voor het timmer- en schiller-, lood- en smids- werk; ingek. 1 bilj., als: H. ten Harmsen f3159.

Voor het timmerwerk alleen; ingek. 2 bilj., als: W. Eijlander f3070, C. Klein f2949. De overigen te Apeldoorn.

's-Gravenhage, 6 Nov.: door de genie: Bestek no. 223, het uitbreiden van de beplantingen voor voortuinen, onder het beheer der genie (ingekomen 3 biljetten, als: J. van den Elshout Gen. Scherpeningen, f2400; H. v. Oortmessen, 's-Gravenhage, f2300; J. B. Veenbos, idem, f2189. Raming f2210.

Rotterdam, 6 Nov.: het bouwen van een proflokaal met sluis en twee borenhuizen op een terrein gelegen op den hoek van de Bent bayzer- en Hillegondastraat te Hillegersberg, door de arch. C. Bruijnzel en Zonen. Laagste i. schr. N. A. Kleijnt, f9708.

Utrecht, 6 Nov.: Bestek no. 832, het maken, leveren en stellen van den borenbouw van zeven draalschijven van 18 meter middellijn met bijkomende werken op de stations Rozendaal, Tilburg, Amsterdam W. P., Rotterdam D. P., Arnhem, Venlo en Maastricht; ingek. 13 bilj., als: F. M. Frans Andriessen, V. A. Hillen en Co., Utrecht, f71,900, Penn en Bandini, Dordrecht, f70,544; F. M. van Dursen en Terhorst, idem, f66,000; De Jongh en Co., Oudewater, f64,743; H. T. H. Wiegman en Co., Nijmegen, f61,000; Naam. Vennootschap Haarlemsche Maak-fabriek, voorn. Gebrs. Fagee, Haarlem, f12,724; Camille Dagroodt, Brugge, f60,936; Ned. Fabriek van Werktuigen en Spoorwagmateriel, Amsterdam, f60,550; Naam. Vennootschap Constructie-werk-plaatsen, Wissehoeten, f57,470; Firma A. F. Smulders, Utrecht, f56,990; Kon. Ned. Fabriek, voorn. E. H. Bezemans, Helmond, f55,112; „Union“ Actien-Gesellschaft für Bergbau, Eisen und Stahl Industrie, Dortmund, f53,600; Siegen Lohrner Werke vorm. H. Fölzer-Schne, Siegen, f49,600. Ram. f75,000. 2 biljetten ongeldig, als niet gevestigd.

Enschede, 6 Nov.: het bouwen van 2 woon- en wiskelhuizen op een terrein, gelegen aan de Berkeusdijkstraat voor den heer S. van Goor, onder beheer van den heer J. H. C. Roelink, architect; ingek. 11 bilj., als: J. Schildmeijer f5629, J. W. Horstman f5500, J. B. Heubach f5451, E. Tentelink f5433, G. Doornikate f5387, J. H. Varrik f5393, J. Schuilenberg f5297, J. Bos f5000, G. J. Bos f4996, G. J. Platenkamp f4780 en Gebben en Heerink f4680. Gegund. Allen te Enschede.

Hello, 6 Nov.: het bouwen van een dubbel woonhuis voor den heer J. Lind, onder beheer van den arch. W. H. Matthijssen te Alkmaar; ingek. 19 bilj., als: J. Res, Castricum, f6800; J. Schreuder f5760, P. Meijer f5700, J. Opdam f5670, J. Balder f5600, W. Dekker, Egmond binnen, f5600; M. Versteeg, Hello, f5593; C. Kalverboer f5551, J. Huijberts f5325, A. de Munk f4998, J. Ziggers, Hello, f5230; C. Grootegod f5198, J. Porregeest f5185, J. Raich, Hello, f5100; A. Fraaijman f5060, H. J. Kooij, Egmond a/Zee, f5050; G. Dickeboom f4998, H. Louw f4793, B. Tromp, Castricum, f3890. Gegund. De overigen te Alkmaar.

Leeuwarden, 7 Nov.: door den minister van waterstaat: 1. de beplanting der berm van de rijkswegen van Leeuwarden naar de Groninger grens bij Buitenpost en van Leeuwarden naar Harlingen (Marsum). Laagste inschrijver A. Schaafsma, Harlingen, f3450. Gegund. 2. het driejarig onderhoud van de werken van den Koudumer Slaperdijk en van de zeeluis „De

Molkwermerdijk“. Laagste inschrijver D. S. Woudstra, Koudum, f11,923. Gegund.

Bovenarspel, 7 Nov.: het verlengen der parallel-aart, ten zuiden de Tozt, tegenover het spoorvegetation Bovenarspel, onder directie van den architect K. Brangerman Pa.; ingek. 15 bilj., als: J. van den Brant, Apeldoorn, f2700; Van Dam en Van Marle, Eekhuizen, f2500; C. Liefhebber, idem, f1890; J. de Vries, Andijk, f1619; J. Zwano, Lambertshoek, f1615; Jb. Meijlink, Broekhaven, f1495; Jb. de Veen, Eekhuizen, f1432; K. Mantel, Grootebroek, f1415; P. A. de Smeth, Bovenarspel, f1410; J. Poon, Van der Maas, f1400; D. Duedes, Eekhuizen, f1389; K. Dren, Grootebroek, f1385; J. Wajer, Medemblik, f1349; D. Bst, Bovenarspel, f1295; J. Batman Gz., idem, f1232. Gegund.

Maastricht, 7 Nov.: het maken der stakeloor en pleisterwerken ten behoeve van het slachthuis; ingek. 5 bilj., als: Gebr. Boshouwers f4849, Anzs. Knols f3910, P. Lapege f3900, Gebr. Ijmsa f2850, Gebr. Lacroix f2814.25. Allen te Maastricht.

's-Gravenhage, 7 Nov.: aan het departement van waterstaat: 1o. voor het stichten van de gebouwen en dienstwoningen van het Centraalstation van de benaming van de Dungepolders en het uitvoeren van daarmee in verband staande werken, een en ander behoorende tot de werken voor de verlegging van den Maasmond; ingek. 12 bilj., als:

P. H. Versteeg, Oostwijk	f89,690.—
Tn. Bijlervan Aza, Mide	„88,909.—
J. J. van Sluisdam, Rotterdam	„88,780.—
H. van Dongen, Dordrecht	„88,602.—
A. Michael, Alkmaar	„88,100.—
J. M. v. Dittmars en Z., Mindelburg	„87,800.85
J. J. Horstra, Bergen op Zoom	„86,785.—
C. Bastiaansen, 's-Gravenhage	„86,500.—
B. Groenewold, Dabbeldam	„85,800.—
J. Lindenberg, Cx., Wemeldinge	„84,490.—
W. P. Weijers, Tilburg	„83,950.—
P. H. den Dungen, Drimmelen	„83,298.—

2o voor het onderhouden der rivier- en bevoorradingen van het Hollandsch-Diep; ingek. 4 bilj., als:

J. W. van Wijnen, Sluisrecht	„3650
J. Roelink, Cx., Sluisrecht	„3600
W. Volker, Sluisrecht	„3250
P. C. Langeveld, Hardinxveld	„3210

3o. voor het verrichten van verwerk tot onderbond van de rijkswaterwerken en hun toebehooren aan den IJssel, van 1 Januari tot en met 31 December 1901, in 3 percelen, volgens bestek no. 12, dienst 1901.

1e perc., ingek. 7 bilj., als:

F. I. Maandag, Arnhem	„777
J. W. Gieling, Giesbeek	„745
D. Duwe, Zutphen	„729
E. H. Evers, Zutphen	„717
E. Diederich, Dieren	„695
G. Kamphuis, Gorseel	„687
G. J. Bruggman, Dieren	„674

2e perc., ingek. 4 bilj., als:

E. H. Evers, Zutphen	„659
G. Kamphuis, Gorseel	„610
D. J. Kleinbasink, Deventer	„587
H. Westenberg, Veenen	„448

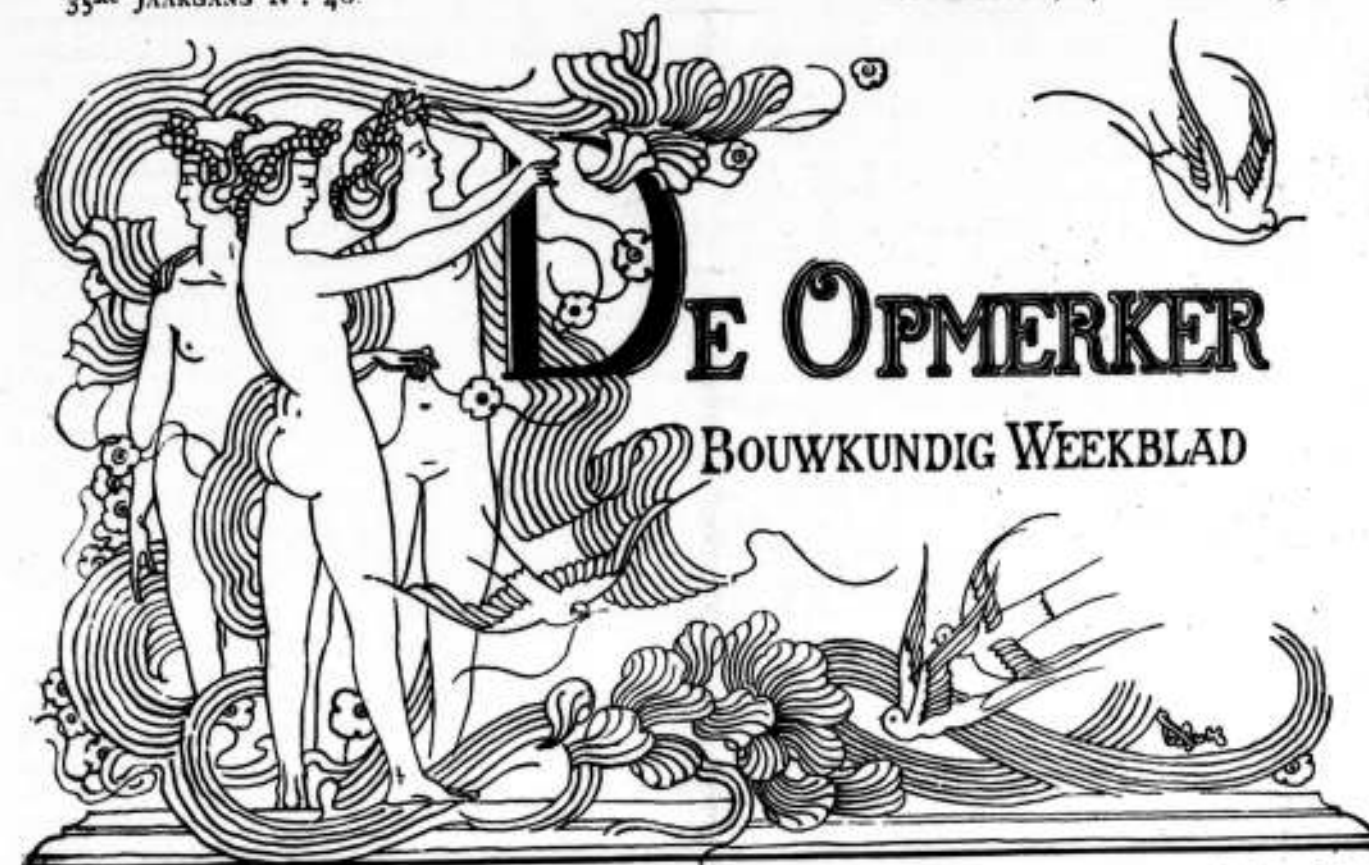
3e perc., ingek. 7 bilj., als:

E. H. Evers, Zutphen	„751
D. J. Kleinbasink, Deventer	„725
G. Kamphuis, Gorseel	„700
D. J. de Haan en M. v. d. Kamp, Kampen	„686
C. Tenckes Jz., Kampen	„648
G. J. ten Napel, idem	„643
A. Kiel, junior, Kampen	„559

terwijl voor het laatste genoemde werk 7 ongelijke inschrijvingsbiljetten zijn ingekomen.

Meerhelen, 7 Nov.: het bouwen van een woon- en wiskelhuis aldaar door de architect Van der Goot en Kruisweg; ingek. 9 bilj., als: v. d. Berg en Kolenbrander f17,535, W. A. Völlink f16,260, L. Foks f16,182, G. J. Beltman f15,930, B. G. Markslag f15,929, G. Ribberink f15,890, G. H. v. d. Eeck f15,864, J. Kleereboom f15,545, Gebrs. Thomassen f15,390. Gegund. Allen te Meerhelen.

Utrecht, 7 Nov.: door de maatschappij tot exploitatie van staatspoorwegen: bestek no. 832: het maken, leveren en stellen van den borenbouw van zeven draalschijven van 18 meter

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor 1 elgie f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

HERLEEFDE NIJVERHEID.

De plateelbakkerij „De Porcelayne Fles” te Delft heeft, ter gelegenheid der tentoonstelling te Parijs, een keurig uitgevoerd en rijk verlicht boekje verspreid, waarin zij hare voortbrengselen beschrijft, en tevens een overzicht geeft van haar bedrijf sedert 1672. Het werkje is in de Fransche taal geschreven, en verdient zeer de aandacht van allen, die in dezen herleeften tak van nijverheid belang stellen.

Allereerst wordt een geschiedkundig overzicht gegeven. In het laatst der 17e eeuw telde Delft acht-entwintig plateelbakkerijen, waarvan „de Porcelayne Fles”, in 1672 opgericht, niet de minste was. De stichter, Jacobus Pijnacker, leerling en schoonzoon van Aelbrecht de Keyser, behoorde tot de meest vermaarde plateelbakkers van zijn tijd. In 1698 ging het bedrijf over aan Johannes Knotter; verschillende andere plateelbakkers volgden hem op, en in 1759 vinden wij Pieter van Doorne in „de Porcelayne Fles”. In 1770 volgde Johannes Harlees hem op, en in 1800 behoorde de inrichting aan Piccardt.

De Delftsche plateelbakkerij was toen in verval gekomen; haar voortbrengselen werden geheel door het Engelsche aardewerk verdrongen. De meeste werkplaatsen te Delft moesten toen sluiten, daar zij de mededinging niet langer konden volhouden. Piccardt liet werklieden uit Engeland komen, en tot 1876 hield „de Porcelayne Fles” zich bezig met het vervaardigen van aardewerk in Engelschen trant.

De heer Joost Thooft, een jong ingenieur, kocht in dat jaar de fabriek, en besloot de oude nijverheid te doen herleven. Onder de werklieden vond hij een grijsaard, Cornelis Tulk, die al sinds 1813 aan de fabriek verbonden was en die in zijn jeugd daar het vak van plateelschilder had uitgeoefend. De oude man had zijn kunst niet vergeten, en hij wijdde een nieuw geslacht

middellijn met bijbehorende werken, op de stations Rotterdam, Tilburg, Amsterdam W. P., Rotterdam D. P., Arnhem, Venlo en Maastricht ingekomen 19 bijl. Laagste inschrijver Siegen Lothringer Werke, vorm. H. Folker Sühne, te Siegen, voor f 49,500. Ram. f 75,000.

Maarlem, 8 Nov.: lo. het onderhoud der haven en havenwerken op het eiland Terschelling (prov. N.-H.) gedurende de jaren 1901, 1902 en 1903, bestek 15; ingek. 4 bijl. als: C. G. Doekken, Terschelling, f 7240; A. C. Swart, id., f 7074; M. Daulder, id., f 6881; J. J. de Jong, id., f 6789. Ram. f 7200.

20. de levering van petroleum en verdere benodigdheden voor de verlichting der werken van het Merwedekanaal van af Noordzeekanaal tot de grens der prov. N.-H. en Utrecht en van den zijtak van dat kanaal tot in de Oude Vecht te Nigtevecht gedurende 1901, bestek 14; ingek. 5 bijl. als: G. Visser, IJmuiden, f 2190; G. S. Bos, Utrecht, f 1945; R. W. Brandama, Amsterdam, f 1748; A. de Man, Watergraafmeer,

f 1710; H. de Kluiver, Sliedrecht, f 1682. Ram. f 2000.

20. het onderhoud der werken behorende tot de visschershaven te IJmuiden gedurende 1901, bestek 13; ingek. 5 bijl. als: G. Ruigewaard, Edmond-Binnen, f 5930; G. Visser, IJmuiden, f 5885; M. Kistemaker, IJmuiden en C. Huisw, Midwood, f 5710; H. L. van Zyl, Zandvoort, f 5584; G. D. van Doorn, Amsterdam, f 5380. Ram. f 5885.

's-Hertogenbosch, 9 Nov.: uitvoering van herstellingen en vernieuwingen met het onderhoud der werken van den Baardwijkschen overlaat gedurende 1901, benevens voor het roo noodig leggen in 1901 der ommerlating in genoemde overlaat; ingek. 8 bijl. als: J. J. van Empel jr., Tilburg, f 2109; A. de Kort, Baardwijk, f 2077; P. H. Kommer, Raamsdonk, f 2059. Ram. f 2250.

MEDEDEELINGEN.

— Amsterdam, het bijhouden van een speelverzek aan de openbare lagere school der le

klasse no. 12 afdeling Maraiskade bij de Zaagmolenspoort, waarvoor de aanbesteding op 8 October jl. plaats had, is gewonnen aan den heer G. D. v. Doorn, aldaar voor f 4640.

Breda, het werk betreffende het sloopen van woningen en het oprichten van een nieuw bureau en archiefgebouw voor den dienst der gemeentewerken is gegund aan den laagsten inschrijver, des heer A. J. Angenendt aldaar.

's-Gravenhage, (onderhands): het bouwen van een woonhuis en atelier aan den Bezuidenhoutseken weg, vis-à-vis Huis ten Bosch, door den heer A. C. Sommer, voor eigen gebruik, laagste inschrijver J. L. Meeker, aldaar, voor f 17,551, buiten gerevensiering, schilders- en hangeraarswerk. Gegund.

— Door de directie der Holl. IJzeren Spoorweg-Maatschappij zal in het laatst dezer maand worden aanbesteed: het maken van een gedeelte van den onderbouw van de nieuwe spoorwegbrug over het Noordzeekanaal, benevens bijkomende werken. Het werk wordt geraamd op f 412,000.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 30 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Prieaast-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtafels, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

(Voor rekening van den Staat).

Op **Dinsdag den 20sten November 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 834.

Het maken van een gemetselde brug met ijzeren bovenbouw over den Voorsten stroom in de gemeente HAREN (Noord-Brabant) benevens het uitvoeren van eenige bijkomende werken. Begroting f 1900.

De besteding geschiedt volgens § 35 van het bestek.

Het bestek ligt van den 6den November 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur Jhr. H. H. SANDBERG VAN BORLENS, te Breda, en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 18den November 1900 ten 9.30 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 2den November 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op **Dinsdag den 27sten November 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd) aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht van:

BESTEK No. 835.

Het maken van een hoofdgebouw en eengebouw-je voor waterplaatsen en privaten met daarmede in verband staande diverse werken op het station MEERSEN. Begroting f 25,000.

De besteding geschiedt volgens § 56 van het bestek.

Het bestek ligt van den 7den November 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. VAN LIEBERGEN te Maastricht en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen tegen betaling van f 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 20sten November 1900, ten 11 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 2den November 1900.

Ter drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland”.

ADVERTENTIE.

AMBACHTSSCHOOL te AMERSFOORT.

Sollicitanten naar de betrekking van **DIRECTEUR**, tevens **Leeraar in rechtlijnig teekenen**, aan de in het jaar 1901 te Amersfoort in werking te stellen Ambachtsschool hebben zich vóór den 1 December a. s. schriftelijk aan te melden, met opgave van referentiën, bij den *tweeden* ondergeteekende.

Aan de betrekking is verbonden eene jaarwedde van **tweeduizend gulden**. Het bezit der acte M2, Middelbaar Onderwijs, strekt tot aanbeveling.

Het Bestuur der Vereeniging „Ambachtsschool voor Amersfoort en Omstreken”.

G. J. BUYS, Voorzitter,

M. J. C. H. PRIKKEN, Secretaris, Muurhuizen 27.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente ARNHEM zullen **Donderdag 22 November 1900**, 's voormiddags 11½ uur, te het openbaar, ten Gemeentehuize

aanbesteden:

BESTEK No. 22.

Het verlenen van den **STREKIDAM** aan den **Rechteroever van den Rijn**, beneden den **Havenmond te Arnhem**.

Aanwijzing: Zaterdag 17 November a. s., 's namiddags 2 ure, ter paase van het uit te voeren werk. Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 21 November a. s., des voormiddags van 10—12 uur, aan het bureau Gemeentewerken in de Kudestraat; bestek met gezegd inschrijvingsbiljet en 1 tekening à f 0.75 tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

verscheidenheid van tinten. De oude schilders, die op het glazuur werkten, konden dit alles niet verkrijgen.

De wijze van versiering, die voor het oude Delftsche paste, was dan ook voor het nieuwe niet geschikt. Er moest naar wat anders worden gezocht en men vond dit in de beschilderingen met blaauw of bruin, die nu zoo algemeen bekend zijn, maar die toch nog nauwelijks vijftien jaar geleden pas in den handel werden gebracht.

Sommige der nieuwe vazen zijn, wat haar vorm aangaat, gevolgd naar de oude. De meeste evenwel zijn, ook wat de versiering betreft, ontworpen door den heer Le Comte. Deze kunstenaar heeft ook de teekeningen voor talrijke tegelpaneelen gemaakt.

De oude plateelbakkers vroegen aan de schilders en plaatsnijders de versieringen, die zij behoeften. De nieuwe nijverheid deed desgelijks. J. Israëls, C. Bischoff, A. Mauve, W. Roelofs, F. J. du Chattel en O. Eerelman hebben teekeningen voor haar gemaakt. Ook naar schilderijen van andere, zoo oude als hedendaagsche meesters wordt gewerkt. De decoratieve landschappen maken de plaatschilders naar hun eigen teekeningen.

De fabrikanten erkennen dat, ofschoon het schilderen op „biscuit“ vele voordeelen heeft, toch de oude werkwijze, waarbij op het tin-glazuur werd gewerkt, decoratiever is. Het doorzichtige glazuur kan nooit het melkachtige, fluweelge wit geven, waardoor het oude Delftsch beroemd is. Daarom is nu de oude manier weer toegepast.

De fabriek maakt nu nabootsing van mooie oude voorwerpen, die in de kostbare verzameling, welke Koning Willem III in 1887 aan de inrichting ten geschenke gaf, overvloedig te vinden zijn. Maar ook naar ontwerpen van den heer Le Comte wordt gewerkt, en de voorwerpen, dus verkregen, hebben met de oude slechts het blaauwachtig wit glazuur gemeen.

Een ander voortbrengsel van „de Porceleyne Fles“ is het Jacoba-aardewerk. Dit wijkt geheel af van alles, wat vroeger te Delft placht gemaakt te worden, en is geheel een vinding van den heer Le Comte. Het wordt gemaakt van inlandsche leemsoorten. De versieringen worden erin gegrift, als de vorm nog niet gebakken is. Daarop gaat het aardewerk in den oven, en eerst dan is het geschikt om van het glazuur te worden voorzien, dat, aan groote hitte blootgesteld, een eigenaardige metaalglans verkrijgt.

Eindelijk worden nog de nieuwe tegels, wier vormen zich naar de teekening richten, besproken. Bij de vroegere tegelpaneelen waren de voegen, die als een net over het geheel zich uitbreidden, zeer hinderlijk voor het effect. De heer H. W. Mauser, die de technische leider der fabriek is, kwam daarom op het denkbeeld de stukken, die de paneelen samenstellen, zulke vormen te geven, dat de voegen de teekening volgen. Evenals bij de geschilderde vensters worden nu de stukken van verschillende tinten tot een mozaïek samengevoegd. Ieder stuk kan, door beschildering met het penseel, de gewenschte details verkrijgen. Deze paneelen zijn nu, doch kunnen, zoo dit verlangd wordt, ook verglaasd geleverd worden.

Het bovenstaande geeft slechts den verkorten inhoud van het boekje weer. Er blijkt uit, dat de Delftsche fabriek, dank zij haar zeer bekwaame leiders, niet stilstaat, doch telkens tracht haar voortbrengselen tot hooger volmaking te brengen.

Terwijl het aardewerk met doorzichtig glazuur den verijnden smaak niet geheel en al kon bevredigen, doch met het oog op de eischen van het publiek, dat

er veel van houdt, moest worden gemaakt, voldoen zoo wel het op glazuur geschilderde Delftsch als het Jacoba-aardewerk en de nieuwe tegelmozaïeken aan de hoogste eischen, die men kan stellen.

Nu de „nieuwe kunst“ in de architectuur het toepassen van tegels, ook aan de gevels met zich brengt, komt het Delftsche voortbrengsel juist op tijd. De tegels, die tot dusverre voor dit doel gebezigd werden, hebben het groote gebrek dat zij door vorst afschilferen. Niet slechts het glazuur gaat verloren, doch de tegels zelf krijgen diepe gaten. Bij de Delftsche tegels kan iets dergelijks niet voorkomen, omdat zij in kwaliteit gelijk staan met die, welke als „hardgebakken“ in den handel worden gebracht. De fabriek beschikt over een kleuren-gamma, die uiterst rijk genoemd mag worden. De heer Mauser is voortdurend bezig haar uit te breiden.

Welke fraaie en echt artistieke effecten met het nieuwe voortbrengsel te bereiken vallen, bewijzen de paneelen, die dit jaar te Parijs waren tentoongesteld. Dat met de visschen, eenigszins in Japanschen trant, is geheel decoratief gehouden en als zodanig zeer geslaagd. Doch ook het weergeven van een Vlaamsch drieluik uit de 15e eeuw heeft men aangedurfd, en daarmee getoond, wat er door de nieuwe werkwijze ook in de monumentale kunst kan worden verkregen.

De „Porceleyne Fles“ heeft een schoone toekomst voor zich. Delft is nu weer als van ouds om zijn aardewerk beroemd. Maar het hedendaagsche Delftsch heeft verdiensten, die aan het oude, hoezeer men het overigens bewonderen moge, niet eigen zijn.

Voor al de nieuwe tegels zijn ongetwijfeld bestemd in de bouwkunst een groote rol te spelen.

A. W. W.

VEREENIGINGSLEVEN.

In eene te 's-Gravenhage gehouden algemeene vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft de Raad van Bestuur het algemeen verslag over het Instituutsjaar 1899—1900 ingediend. Door de gezamenlijke toetreding der leden van de voormalige Nederlandsche Vereeniging van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen en die voor Electrotechniek, werd het Instituut bij den aanvang van het Instituutsjaar zonder ballotage versterkt met 135 gewone en 231 buitengewone leden. Bovendien traden nog 56 gewone en 44 buitengewone leden op de gewone wijze toe. De Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs heeft het weekblad „De Ingenieur“ met 1 Jan. 1900 in eigendom afgestaan, terwijl de Vereeniging het recht heeft, het blad te gebruiken voor officiële mededeelingen. De leden ontvangen dit weekblad kosteloos. Het Instituut heeft thans het recht zich te noemen de Centrale Technische Vereeniging voor Nederland en zijne koloniën.

Hier is het bewijs geleverd, wat er door eendrachtige samenwerking kan worden verkregen. Men moge beweren, dat representatieve lichamen zooals het Instituut betrekkelijk weinig nut hebben, men moge aanvoeren, dat de betekenis van zulk eene vereeniging niet afhankelijk is van het aantal contribueerenden, doch van de innerlijke kracht die zij toonen, is het hier gegeven voorbeeld toch leerzaam. De architecten en hunne helpers, die zich zeker ook technici mogen noemen, mogen de ingenieurs benijden.

Zijn deze laatste nu aaneengesloten en kunnen zij, wanneer het noodig mocht zijn, met nadruk opkomen voor hunne belangen, de eersten blijven maar steeds verdeeld, en van toenadering is minder sprake dan ooit. De fusieplannen van voor een paar jaar geleden hebben tot niets geleid.

De verschillende lichamen willen van samenwerking

niets weten. Het blijkt duidelijk, dat wetenschap de menschen samenbrengt, doch dat kunst hen verdeelt. Van oudsher was dit reeds zoo; wetenschappelijke mannen wisten in den regel elkanders werk te waardeeren, kunstenaars konden hun afgunst maar zelden overwinnen.

Zoolang dus de kunst in het vereenigingsleven de hoofdrol blijft spelen, zal de verdeeldheid wel blijven. Doch legt men in de architectuur niet wat al te veel nadruk op het artistieke? Is het veld niet ruim genoeg, dat er mogelijkheid zou zijn elkander te ontmoeten op een ander gedeelte dan dat waar de kunst tiert? De architecten en hunne helpers hebben stoffelijke belangen, wier behartiging niet naar behooren kan geschieden, nu zij in zoo veel kringetjes verdeeld zijn.

Men vorme één lichaam, in welks reglement voorop gesteld worde, dat het met kunst niets uitstaande heeft. Hier kunnen allen zich aansluiten, voor hun stoffelijke belangen opkomen, de wetenschappelijke en praktische zijde van het vak bespreken, en zoo tot resultaten komen, als waarop het Instituut van Ingenieurs nu te recht trotsch is.

Ieder lid kan zijn kunst toonen in zijn bouwwerken. De andere leden kunnen daarvan denken wat zij willen, doch zij behooren in het oog te houden, dat men over kunst niet twisten mag en dat ieder vogeltje zingt zooals het gekekt is.

De ingenieurs hebben een voorbeeld gegeven, dat door de architecten behoort te worden nagevolgd.

TUINBOUWKUNST.

Wij hebben reeds bij een vroegere gelegenheid erop gewezen, hoe de nieuwe kunst zich ook bij het aanleggen van tuinen poogt te doen gelden. In het bijzonder de Engelschen en Amerikanen willen een hervorming van de tuinbouwkunst tot stand brengen. In een Engelsch tijdschrift vonden wij beschouwingen, die zeker ook de aandacht van onze Nederlandsche aanleggers van tuinen wel waard zijn.

De schrijver is met de hedendaagsche wijze van aanleggen niet ingenomen. Zijn opstel vormt eigenlijk een doorlopende critiek daarop. Slechts hier en daar geeft hij aan, hoe naar zijn meening een tuin behoort te zijn.

„Kunst“, zegt hij, „wordt voor menschen door menschen gemaakt. De tuin-architect zal natuurlijk de eerste zijn, om dit toe te geven. En toch, al vindt hij zijn weg dus duidelijk aangewezen, er is toch heel wat, dat hem aan het dwalen brengt. Het publiek wil, vóór alles, het natuurlijke, en meent, dat een wildernis fraaiër is, dan alles wat een mensch kan maken. Maar zijn de „natuurlijke“ tuinen, die wij aanleggen, eigenlijk niet zoo onnatuurlijk mogelijk?”

„De natuur gaat geheel anders te werk dan de mensch. Eeuwen en nog eens eeuwen heeft zij noodig, eer zij met haar aanleg gereed komt. De mensch, die slechts een korte spanne tijds op aarde leeft, kan niet doen zooals zij. Daarom beproeft de hedendaagsche tuin-architect iets onmogelijks, als hij landschappen poogt te scheppen. Zijn ophoogingen en uitgravingen, zijn vijvertjes en rustieke brugges, zijn heesters en prieltjes zullen geen schilder aantrekken, hoe veel geld ze ook hebben gekost. Het rotswerk, de perken, de bosschen met rhododendrons of coniferen, telkens weer toegepast, moeten ieder mensch die smaak heeft, vervelen.

„De bloem- en boomkweekers doen ook veel kwaad. Door telkens met nieuwe verscheidenheden aan de markt te komen, door telkens andere monstruositeiten te kweken, lokken zij het publiek uit, van de tuinen

slechts verzamelingen van planten te maken. En om die planten wordt dan de aanleg van het geheel als iets van minder betekenis beschouwd. Hier beletten inderdaad de boomen, het bosch te zien.

„Een tuin, de naam duidt het reeds aan, is eigenlijk niets anders dan een omheining. Deze waarheid wordt maar al te dikwijls uit het oog verloren. Vooral tegenwoordig is het goed, dat een tuin werkelijk een afsluiting zij. Want al was er eens een tijd, toen het gewenscht kon schijnen, over de omgeving verre uitzichten te hebben, dit is nu geheel anders. Wie nu een uitzicht heeft, verkeert steeds in gevaar, dat het hem door speculanten in bouwterreinen ontnomen wordt, of dat een fabriek het hem bederft. Daarom is het maar beter, op geen uitzichten te rekenen, en de tuin zoo te maken dat hij, goed afgesloten, een geheel op zichzelf vormt.

„De tuin wordt dan als het ware een vertrek van het huis, een vertrek, dat den hemel tot dak, de boomen tot wanden heeft. Hoe moet dit vertrek nu behandeld worden? Is het huis de moeite waard, dan kan het gewenscht zijn, het zoo goed mogelijk te doen uitkomen. Doch de huizen, in de 19e eeuw gebouwd, zijn allen zoo leelijk, dat men maar beter doet, ze weg te stoppen onder wilde wingerd, klimop en andere planten, die voor dit doel geschikt zijn.

„De tuin behoort getuigenis te geven van de macht des menschen over de natuur. Groei moet slechts toegelaten worden, voor zover dit met den smaak van den bewoner overeenkomt. Daarom is het snoeien zoo goed, en mag het volstrekt niet als een verkrachten der natuur worden aangezien. Men maait immers het gras, omdat het anders een wildernis zou worden, waarom zou men dan aan boomen en struiken geen bepaalde vormen geven? Vruchtbomen worden gesnoeid, opdat zij beter dragen zullen, waarom zou men dan olmen en eiken niet wat toonbaarder maken? Wie niet inzielt, dat snoeien goed is, houdt niet van netheid in zijn tuin en geeft toe aan een verkeerde sentimentaliteit.

„Ook behoort men de planten, in ons klimaat niet thuis, te vermijden. Er is zoo veel keuze onder de inlandsche soorten. Die worden echter niet geacht, omdat zij zoo goedkoop zijn.”

Zooals wij reeds zeiden is de schrijver niet bepaald opbouwend critisch opgetreden. Hij keurt wel af, doch geeft al te vaag aan, hoe hij een tuin zou willen aanlegd zien.

Het is zeker, dat de tegenwoordige tuin-aanleggers zich niet veel moeite geven om hun bedrijf op nieuwe wegen te brengen. De zogenaamde „landschapstijl“, min of meer verwaterd, wordt overal toegepast. Men weet niets beters te maken dan bedden van roode pelargoniums, van canna's, van stamrozen of boschjes van rhododendrons en coniferen. De perken hebben de bekende peer- of halfronde vormen. Maar wij gelooven niet, dat het er beter op zou worden, als de denkbeelden van den Engelschen schrijver tot uitvoering kwamen. De tuinlieden snoeien reeds genoeg; men behoeft hen waarlijk niet aan te moedigen om het nog meer te doen. Zoodra is Februari niet in het land of, bescifende dat zij dan toch ook wat doen moeten, trekken zij er met scharen op uit, en niets is voor hun sneelust veilig. Bloemheesters fatsoeneeren zij zoo netjes, dat des zomers geen enkele bloem zich vertoont. Het ideaal van een rechtgeaard tuinman is een boom zonder takken, zooals men ze in Gelderland veel ziet. Waagt zulk een boom het, na zijn mismaking toch takken voort te brengen, dan worden die er aanstonds weer afgehaald. In Engeland laat men de boomen groeien zooals zij willen, en mogelijk is daardoor de

schrijver op het denkbeeld van snoeien gekomen. Doch als hij in Februari een tochtje in de Betuwe maakt, dan zal hij wel tot andere gedachten gebracht worden.

De enkele staaltjes van nieuwe kunst op het gebied van tuinbouw, hier-te-lande aanwezig, zijn te weinig fraai, dan dat men niet wenschen zou, dat er eindelijk eens iemand opstond, die ook dit vak weer tot nieuwen bloei bracht.

EEN GEDENKTEKEN.

In de geschiedenis der beeldende kunst pleegt men van de Gothische bouwkunst alleen die der 13e eeuw uitvoerig te behandelen. Van de werken der 14e eeuw wordt minder gezegd, die der 15e eeuw acht men nauwelijks de aandacht waard, en die der 16e eeuw blijven geheel onvermeld. Slechts voor de Vroege Gothiek is belangstelling. De latere uitingen van dezen stijl gelden als werken uit een tijdperk van verval.

Van een geschiedschrijver wordt tegenwoordig onpartijdigheid geëischt. Daarom behoort hij zijn persoonlijke voorkeur niet te laten blijken, en is het verkeerd, van verval in de bouwkunst te spreken, want het werk uit die zoogenoemde tijdperken van verval, staat meestal zéér hoog.

De kerk, die Margaretha van Oostenrijk te Brû, een voorstad van Bourg-en-Bresse, deed bouwen, is een schepping der 16e eeuw, en door haar groote kunstwaarde zeer geschikt om te bewijzen, hoe dwaas het is, den lateren Gotischen stijl te veroordeelen.

Het gebouw is opgetrokken door Nederlandsche kunstenaars. Margaretha van Oostenrijk was de zuster van Philips de Schoone. Zij was eerst bestemd om met Lodewijk XII van Frankrijk te huwen, doch deze verbintenis kwam niet tot stand. In 1501 trad zij in den echt met Philibert van Savoye, doch deze stierf reeds in 1504, en zij besloot ter herinnering aan haar gemaal in 1506 de kerk te Brû te stichten.

Margaretha droeg het maken der plannen op aan Michel Colomb en Jean Perréal, die zich heroemd hadden gemaakt door het in 1502 voltooide grafteeken voor Frans II van Bretagne en Marguerite de Foix. Colomb was in 1430 geboren, en dus reeds een grijsaard, toen Margaretha hem haar opdracht gaf. Het spreekt vanzelf dat deze beeldhouwer aan de Gothische traditie vasthield; wanneer het monument in Renaissance-geest gedetailleerd is, dan komt de verdienste daarvan alleen toe aan Perréal, die het ontwerp maakte. De tombe is, in haar hoofdlijnen, gelijk aan die uit den Gothischen tijd. De figuren der overledenen liggen er op uitgestrekt met het hoofd rustende op een kussen, dat door engelen wordt vastgehouden. Aan de voeten van den man ligt een leeuw, aan die der vrouw een hond, als zinnebeelden van moed en trouw. De wanden van de tombe zijn versierd met médaillons, pilasters en nissen met beelden. De pilasters, in zuivere Renaissance stijl bewerkt, zouden door Italianen gebeiteld zijn, naar de overlevering zegt. Op de hoeken staan de beelden der vier hoofddeugden, waarin Colomb zijn groot talent heeft getoond.

De kerk zou zeker zeer eigenaardig zijn geworden, indien zij naar de ontwerpen van Colomb en Perréal, was uitgevoerd. Doch de eerste stierf spoedig, de tweede raakte bij de Hertogin in ongenade, en zij wendde zich tot den Vlaamschen bouwmeester Lodewijk van Boghem, om een nieuw ontwerp, dat werd uitgevoerd. In 1511 werd de eerste steen gelegd, doch in 1530, toen Margaretha stierf, was het gebouw nog niet gereed. Pas in 1532 kon de wijding plaats vinden.

De kerk is een basiliek met kruisbeuk, waarvan het koor in een halven tienhoek werd gesloten. Ook het

koor heeft drie beuken, en aan de noordzijde een kapel, die voor de stichtster bestemd was. Naast de zijbeuken van het schip vindt men eveneens kapellen. De pijlers tusschen de beuken zijn rijk geprofileerd; zij hebben geen kapitelen, de profielen loopen in de bogen om, juist als in de kathedraal te 's-Hertogenbosch. De overdekking geschiedt door stergewelven.

De westelijke gevel is zeker een der meest eigenaardige, welke de Gothiek heeft geschapen. De breedte van den middenbeuk wordt ingenomen door een portaal, dat een halve ellips als afdekking heeft, en rijk geprofileerd is. Daarboven bevinden zich een Flamboyant-venster en twee smallere nissen, alles met spitsbogen gedekt, ofschoon ook andere vormen voorkomen. De topgevel, die boven een rijke balustrade het geheel afsluit, is uit flauw gebogen lijnen samengesteld, en met traceringen gevuld, die een origineel decoratief effect teweeg brengen.

De betrekkelijk smalle zijbeuken en de kapellen die daaraan sluiten, konden niet de gewone daken krijgen, als de middenbeuk door vensters verlicht zou worden. Daarom werden beuken en kapellen als een geheel beschouwd, en met zadeldaken gedekt, zoodat tegen den middenbeuk aan zakgoten ontstonden, en aan den westelijken gevel topgevels noodzakelijk werden, wier halve traceringen een zonderlingen indruk maken. Zelfs in dezen allerlaatsten tijd der Gothiek wordt hier het uitwendig aanzien aan de eischen der samenstelling ondergeschikt gesteld.

Daar de kerk van een bijzonder witten en harden kalksteen is gebouwd, zoo heeft zij door den tijd betrekkelijk weinig geleden, en zijn zelfs de uiterst fijn en uitvoerig bewerkte versierselen nog uitmuntend bewaard.

Van binnen trekken de grafteeken natuurlijk in de eerste plaats de aandacht. Het zijn er drie, voor Margaretha van Bourbon, voor Philibert van Savoye en voor Margaretha van Oostenrijk. Zij zijn in wit marmer gebeiteld, dat te Pisa werd besteld. De vervaardiger der beelden is Coenraet Meyt, die zich hier een kunstenaar van groot talent toont.

Naar het gebruik van dien tijd, dat ook in ons land, bijvoorbeeld bij de tombe van Brederode te Vianen gevolgd werd, bestaat ieder gedenkteken uit twee zerken, waarvan de bovenste door uiterst rijk bewerkte pijlers, ondersteund wordt. De zerken zijn van toetssteen, de pijlers van marmer. Op de bovenste zerk ligt de overledene in statiegewaad, op de onderste ziet men hem andermaal, doch nu als lijk. Hierdoor werd aangeduid, hoe vergankelijk het aardsche is. De tomben der beide vorstinnen zijn tegen de kruispijlers van het koor geplaatst en van bijzonder rijk bewerkte overhellingen voorzien, die zich tot een oxaal vereenigen, dat onder de allerfraaiste voortbrengselen der Gothiek mag worden geteld. Men weet niet, wat meer te bewonderen, de vindingrijkheid van den ontwerper of de haast onbegrijpelijke vaardigheid van den beeldhouwer. De tombe van Philibert staat vrij. De pijlers zijn hier van nissen met zinnebeeldige vrouwenfiguren voorzien. Om het bovenste beeld van den overledene staan kinderfiguurtjes.

Bijzonder rijk zijn ook de koorbanken, waar de houtsnijders allerlei grappige figuren hebben aangebracht, zooals dit in de middeleeuwen vaak geschiedde. Niet minder belangrijk mogen de geschilderde vensters genoemd worden, die in het bijzonder om hun voortreffelijke heraldieke versierselen de aandacht verdienen. Maar ook de voorstellingen uit het Oude en Nieuwe Testament munten door prachtige bewerking uit. Terwijl men in de architectuur en de sculptuur van het monument de Gothiek nog vrijwel onvermengd ge-

bezigd vindt, is in de glazen de Renaissance reeds hier en daar waar te nemen.

De kerk is een fraai monument van die echt Nederlandsche kunst, die de raadhuisen van Oudenaarden, Leuven en Middelburg voortbracht en die, bij het versieren der 16e eeuwse kerken zulk een voornaam rol gespeeld heeft.

De tijd ligt nog niet ver achter ons, dat men deze scheppingen der allerlaatste Gothiek met een zekere minachting beschouwde. Gelukkig wordt daar thans anders over gedacht, en wordt het algemeen erkend, dat de vijftiende en zestiende eeuw evenveel aanspraak op onze waardeering hebben als de kunsttijdperken, die daaraan voorafgingen.

TENTOONSTELLING VAN BEELDHOUWERWERKEN TE GRONINGEN.

Het Kunstlievend Genootschap Pictura gaf verleden week eene tentoonstelling van beeldhouwwerk, vervaardigd door Thérèse van Hall, A. W. M. Odé Jr., Charles van Wijk, Henri Teixeira de Mattos, Mendes da Costa en Alexandre Charpentier. Van al deze kunstenaars waren te samen 46 nummers tentoongesteld.

Evenals op een vorige tentoonstelling, die ook in dit blad besproken werd, misten we ook nu weer de kunst-
arbeid, welke met hamer en beitel verkregen wordt. Gebakken klei- en gipsmodellen vormden den hoofdschotel en daarbij veel kleingoed.

Van Thérèse van Hall een slapende jongen, d. w. z. een voorover gebogen kop met borststuk in liggende houding; een buste van een meisje en een klein naakt figuurtje dat werkelijk in brons is gegoten. Alle drie handige werkstukjes, welke echter geen aangename indruk maken. Het beenderenstel is overal bovenmatig naar buiten gedrongen; het vleesige der spiermassa is te veel verwaarloosd, zoodat de vormen bothoekig zijn geworden.

De inzending van Odé Jr. is het belangrijkste. Zijn Volendamsche meisjes, het Zeeuwsch boerinnetje en de Scheveningsche Visscher zijn mooi en natuur-getrouw weergegeven. Dan een reliefportret van prof. W. M. Gunning dat, krachtig en streng behandeld, uitstekend is afgewerkt.

Mendes da Costa zond een Javaansch dansmeisje van werkelijk brons. Een klein beeldje, en toch zwaar; naar onze meening te plomp, te onbewegelijk voor een dansende figuur.

Verder vertoonde deze kunstenaar de beeltenis van een zieken aap van geel gebakken aardewerk en een gezonden aap van rood aardewerk, aardige baksels en goed gemodelleerd. Overigens nog een paar borden, een aschbakje en twee spaarpotten, ook van aardewerk; in hun soort goed, doch wel een beetje beneden de vlucht van een beeldhouwer.

Van Teixeira de Mattos vonden we drie stukjes van gebakken klei met een laagje groenachtig brons bestreken. Eene leeuw met een jong in haar bek; een leeuw en eene leeuw en een stier die door een ander wild beest wordt aangevallen. 't Zijn drie mooie studies van modelleerkunst, maar niet voldoende om den inzender als beeldhouwer te leeren kennen.

Het pleisterwerk van Van Wijk geeft als modelleerwerk veel goeds te zien. Vooral het beeldje van den schaapherder van de Veluwe, is flink bearbeid. De spelende jongen met zijn groote handen is te houtenig en niet los genoeg.

Van Zijl zond niets anders dan een reliefje van een kinderkopje, een scheis, erg plat gehouden en niet zeer aantrekkelijk.

Charpentier gaf niet minder dan 18 nummers te zien

waaronder één inzending van zeven stuks gekleurde lithographiën. Het werk van dezen kunstenaar maakt op afbeeldingen, waarbij de ware grootte niet vermeld staat, beter indruk dan in de werkelijkheid. 't Is klein en peuterig en maakt dikwijls den indruk van onvoltooidheid. Een allegaartje voor de nijverheid, kannen en doosjes, een portret van Zola, en eenige voorwerpen van bewerkt leder. Dit laatste werk vooral munt niet uit door een flinke en brede behandeling. De lithographiën, welke op de bewoners van Zeeland betrekking hebben, vertoonen sterk omlijnde figuren in volkomen vlakke tinten. De manier om in deze vlakteekeningen enkele deelen wit te laten en deze te plombeeren, geeft niet het effect dat de kunstenaar daarvan wellicht verwacht heeft. Zij is in strijd met de vlakke behandeling, welke voorop is gezet.

Over het geheel genomen was deze tentoonstelling niet onverdienstelijk; in elk geval beter geslaagd dan de vorige. Doch voor iemand, die er heenging in de verwachting dat hij nu eens beeldhouwwerk zou te zien krijgen, bracht zij meer teleurstelling dan voldoening.

TENTOONSTELLING VAN AMBACHTS- ONDERWIJS.

De Redactie ontving het volgende schrijven:

Zooals u ongetwijfeld bekend is, zal in 1901 te 's-Gravenhage eene tentoonstelling worden gehouden van Ambachtsonderwijs en tevens een Congres ter bespreking van enkele belangrijke vraagpunten in zake vakopleiding.

De commissie — bestaande uit de heeren: W. B. G. Molkenboer, voorzitter, A. J. Cordes, te Loosduinen, Jhr. Mr. D. C. Engelen, te Zutphen, T. Feenstra, mej. Marg. Gallé, Mr. A. Van Gijn, J. 't Hart, te 's-Gravenhage, J. F. Hulswit, te Haarlem, E. Jelsma, te Amsterdam, mevr. M. van Reenen-Völter, te Alkmaar, J. Ph. van der Ros, te Rotterdam, G. A. Scholten, te Tiel, M. W. Smit, te Amsterdam, J. G. Spandaw, te Assen, en J. Ligthart, secretaris — die zich belast heeft met de voorbereiding van dit Congres, heeft een voorloopige lijst van onderwerpen samengesteld, die ze gaarne ter kennis bracht van belanghebbenden en belangstellenden, en wel voornamelijk om dezen te verzoeken reeds nu hunne aanmerkingen op die lijst mee te deelen.

Indien de commissie aan 't adres van haar secretaris voor 1 Januari 1901 van vereenigingen, vakbladen of personen wenschen of adviezen ontvangt ter wijziging van de lijst, 't zij door inkrimping of uitbreiding, 't zij door vervanging of andere redigering, dan zal ze daarmede zeker ernstig rekening houden.

Belooft verzoeken wij u, geachte Redactie, door plaatsing van dit schrijven en van onderstaande lijst, het belang der zaak mede te willen beartigen.

Hoogachtend,

Uw dw. dr.
JAN LIGTHART.
Secretaris.

Tallinghstraat 4, Den Haag.

De daarbij gevoegde lijst was van den volgende inhoud:

I. Op welke wijze kan het best worden voorzien in de bestaande behoefte aan eene degelijke praktische vakopleiding voor meisjes in het confectievak?

II. Op sommige plaatsen van ons land legt men zich meer algemeen toe op de uitoefening van een bepaald industrievak. Zou het in 't belang van het vak en zijne beoefenaars niet aanbeveling verdienen om in eene, in het centrum gelegen plaats eene speciale vakschool op

te richten, waar het vakonderwijs zoowel praktisch als theoretisch door een bekwaam vakman wordt gegeven?

III. In hoeverre is 't mogelijk, aan het leerplan der ambachtsscholen een zoodanige uitbreiding te geven, dat het onderwijs hier inrichtingen meer vakken ten goede kan komen?

IV. Op welke wijze zou, ten einde het aantal vakken, waarin de vrouw haar brood kan verdienen, minder beperkt te maken, haar gelegenheid verschaft kunnen worden zich te bekwaamen in: a. glas- en majolica-schilderen; b. graveeren en ciseleeren; c. behangen en kamerdecoreren; d. litho- en zicnographie; e. lederarbeid; f. meubelmaken; g. boekbinden.

V. Is het gewenscht en uitvoerbaar om voor de ambachten, waarvan een gering aantal leerlingen te verwachten is, of voor de vakken, waarvan de praktijk niet of moeilijk aan de school kan worden onderwezen, het „leerlingstelsel“ aan de ambachtsscholen te verbinden?

VI. Welke middelen kunnen er worden aangewend ter meerdere uitbreiding van het vakteekendonderricht voor jongens en meisjes?

VII. Omdat de eigenlijke Burgeravondschool volgens de wet op het M. O. meer en meer gebreken is niet te zijn de geschikte inrichting voor de theoretische opleiding van aanstaande handwerksleden, hebben vele gemeenten getracht hierin te voorzien, zoowel door verlenging van den cursus als door wijziging der leerstof, waardoor de inrichting geheel van aard is veranderd, zonder te voldoen aan de eischen eener goede opleiding van aanstaande handwerksleden. Is het daarom niet een dringende eisch des tijds om van de Burgeravondschool te maken of daarvoor in de plaats te stellen:

a. een ambachtsavondschool voor alle handwerksleden, die de ambachtsdagschool niet bezoeken;

b. met, zoo noodig een afdeling voor vakonderwijs voor hen, die op den daarvoor bestemde leeftijd daarvan verstoken waren, dus meer bepaald voor volwassen handwerksleden;

En behoort dan het ambachtsonderwijs in zijn geheel omvang in iedere gemeente niet te komen onder toezicht eener zelfde commissie, waarin ook daarvoor geschikte deskundige leden zitting hebben?

VIII. Wat kan er worden gedaan ter bevordering eener meer deugdelijke opleiding van jongens en meisjes op de werkplaatsen?

IX. Wat kan er gedaan worden om 't onderwijs, op de ambachtsschool ook onder 't bereik te brengen van hen, die het thans om geldelijke redenen niet kunnen volgen?

X. Is in de gegeven omstandigheden Staatsregeling van het ambachtsonderwijs mogelijk en gewenscht? Zoo ja, langs welken weg is die te verkrijgen? Zoo neen, welke is de meest geschikte regeling te achten tusschen Rijk en school?

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Maandag 12 November 1900.

Na voorlezing en goedkeuring der notulen van de vorige vergadering, deelde de Vice-voorzitter de heer J. N. Kruizinga, die presideerde, mede dat de heer H. Roijenga Th. van plan is in de volgende vergadering een lezing te houden.

De eerste secretaris, de eerste bibliothecaris en de penningmeester brachten achtereenvolgens op een loffelijke wijze hun jaarverslag uit, waarvoor zij allen den dank der Vereeniging getuigen. Daar soms tijdschriften en plantwerken na circulatie niet volledig bij hem terugkomen, geeft de bibliothecaris den raad bij ontvangst van de portefeuilles zich van hare al of niet volledigheid te overtuigen en daarvan blijk te geven op de nevensstaande verzendingslijst. Aan het verslag van den eersten secretaris ontleenen wij, dat de Vereeniging thans 55 gewone en 10 kunstlievende leden telt.

Bij de vaststelling der begroting 1900—1901, die post voor post werd behandeld, vroeg de heer S. W. Bos, of er van hiet bedrag voor plaat- en boekwerken — / 40 — niet wat af kon. Met het oog op de kunstlievende leden, wien de vakbladen niet zooveel belang kunnen inboezemen, bleef dit bedrag gehandhaafd.

De nieuwe begroting werd daarna met algemeene stemmen vastgesteld.

De heeren J. H. Muller en P. Switters, belast met het nazien der rekening, brachten bij moede van laatstgenoemden den penningmeester dank voor zijn nauwgezet beheer.

Bij de verkiezing van de verschillende commissiën voor de beantwoording van vragen werden bij acclamatie de leden der commissiën herbenoemd en voor de twee vacatures verkozen de heeren H. Ibels en S. W. Bos, respectievelijk voor materialenkennis en waterbouwkunde.

Door den heer F. H. Bach werd het rapport uitgebracht van de jury der prijzen voor leerlingen in eenige bouwambachten, waarvan we de bijzonderheden later zullen vermelden.

Daarna stelde de voorzitter het uitschrijven van een nieuwe prijsvraag aan de orde. Uit de drie door het bestuur opgegeven onderwerpen werd gekozen een blok van 6 arbeiderswoningen. Een ontwerp voor deze prijsvraag zal in de volgende vergadering worden aangeboden.

Wegens afreding van den voorzitter, penningmeester en 2e secretaris werden tot bestuursleden gekozen de heeren K. Hoekema, D. Bekkering en P. Switters. De tentoonstelling van de ingekomen ontwerpen op de prijzen voor leerlingen in eenige bouwambachten vond groote belangstelling, vooral bij de leerlingen van de ambachtsschool.

Met een woord van welverdiende dank aan de afgetreden bestuursleden sloot de Vice-voorzitter de vergadering.

SOCIÉTÉIT „U. N. I.“ TE ROTTERDAM.

Vergadering van Woensdag 14 November 1900.

Nadat de Voorzitter met een welkomsgroet en eenige goede wenschen voor het nieuwe seizoen de vergadering had geopend en enkele mededeelingen van huishoudelijken aard had gedaan, verleende hij het woord aan den heer Bernard Nooyen, decorateur te Rotterdam en lid der Sociëteit, om zijne aangekondigde voordracht over Japanisch en Chineesch te houden.

Spreeker wees er allereerst op niet van voornemen te zijn de geheele kunstgeschiedenis van Japan en China te behandelen, zooals mischien, wegens de eenigzins vage titel, door enkelen werd verwacht, doch zich uitsluitend wenschte te bepalen bij die voorwerpen welke als zijnde van Japanischen en Chineeschen oorsprong thans algemeen bekend zijn, tenzijde zooveel mogelijk het verschil tusschen beide kunstuitingen aan te toonen.

Een algemeen bekend artikel, waarmede de Japanners hun hoogsten roem behaald hebben en waarin zij door geen enkel volk, zelfs niet door de Chinezen zijn geëvenaard, is het lakwerk. Aan dit lakwerk, dat uitmunt en door materiaal en door bewerking werd door hen dan ook veel zorg en moeite besteed. Andere voorwerpen hier-te-lande te maken is vrij wel onmogelijk; wel worden hiertoe pogingen aangewend, doch het Japanische werk wordt niet bereikt. Hoofdzakelijk is dit te wijten aan onze laksoort welke uit het Delfstoffenrijk afkomstig zijnde, niet zoals de Japanische lak, die uit het plantenrijk getrokken wordt, uit zichzelf de vereischte hardheid voor het polijsten verkrijgt. Alleen door branden is die hardheid te krijgen doch dan moeten de voorwerpen niet van hout, zooals de Japanische, maar van metaal of papier maché vervaardigd zijn.

Daar de fond, de lak, van de Japanische voorwerpen uit zich zelf fraai is, worden er maar weinig versieringen op aangebracht, hoogstens een eenvoudige bloem- of bladvorm van schilderwerk of paarsemoer. Door deze soberheid van versiering onderscheiden de Japanische voorwerpen zich dan ook gunstig van de Chinese, welke gewoonlijk grootendeels met ornement of dergelijke gevuld zijn, vermoedelijk om de mindere fraaije fond zooveel mogelijk te bedekken. De Chinezen hebben daardoor in hun lakwerk nooit die hoogte kunnen bereiken als de Japanners.

Behalve het genoemde lakwerk werden door de Chinezen nog gebeeldhouwde lakwerken vervaardigd. Op een raamwerk van hout brachten zij een laag pate, welke gemodelleerd werd en daarna gelakt. Hierop werden wederom verschillende versieringen aangebracht zoowel in kleur als in paarsemoer.

Na een korte pauze behandelde spreker faience-werk der Japanners en Chinezen. Zijn de Japanners pottbakkers bij uitmendheid, de Chinezen hebben daarentegen in de porcelain-industrie een hoogen trap van ontwikkeling bereikt.

Eensals bij het lakwerk is ook het verschil van opvatting in deze zaken zeer groot. Ook hier zijn de Japanners schaan met hunne versiering, terwijl daarentegen de Chinezen de voorwerpen weer geheel met een versiering bedekken.

Als meesbekende en fraaiste uitingen van het porcelainwerk noemde spr. het Kaga en het Saisoema, beiden van groote waarde en weinig meer voorkomende.

Ten slotte behandelde spr. nog twee soorten van email-werk, namelijk het cloisonné en het champlevé. Het eerste werd verkregen door op een metalen voorwerp een contour van een versiering aan te brengen en dit te vullen met email, terwijl voor het laatste de fond van het metalen voorwerp werd uitgestoken en daarna deze holten gevuld met email.

Een krachtig applaus viel spreker ten deel, waarna de Voorzitter hem in warme bewoordingen dank bracht voor het genotene van dezen avond, daarbij den wensch voegende dat de heer Nooyen nog menigmaal op deze vergaderingen een sprakeur zal vervullen.

Nadat nog een vraag uit de vragenbus omtrent het juiste verschil tusschen dennen- en vurenhout in behandeling was gebracht, en deze ter oplossing in handen van een commissie was gesteld, sloot de Voorzitter deze vergadering.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Voor het examen ter verkrijging van het telegraaf-radioaal, hetwelk alhier zal worden gehouden van 28 November tot 19 December, hebben zich 145 kandidaten aangemeld.

— De wereldtentoonstelling te Parijs is gesloten. Wat men ook heeft mogen beweren van haar „mislekking“, wanneer wij nu reeds eenige cijfers beschouwen, kan men dit woord slechts in zijn kleinste beteekenis nemen, want nog eens ter wereld is in eenzelfde tijdvak zulk een menschenmassa te zamen gevoerd.

Zoo was het totaal bezoek van de tentoonstelling in 1887, die door bijna alle Europeesche soevereinen werd bezocht, 8,179,320, dat is 44,699 bezoekers per dag. De tentoonstelling van 1878 werd bezocht door 12,939,471, of 65,789 per dag; die van 1889 door 28,121,975 of 152,158 per dag.

De tentoonstelling van 1900 zal door meer dan 50 miljoen bezoekers betreden zijn, hetgeen een gemiddelde geeft van 245 à 250,000 bezoekers per dag.

Het sterkste bezoek was in de maand September op een dag, dat er 600,000 betalende menschen zijn geweest; op den gratisdag waren er ongeveer een miljoen; het maximum was in 1889 slechts 385,337 bezoekers.

Het aantal vreemdelingen, dat te Parijs is geweest, is nog niet vastgesteld. In 1889 raamde men, dat er 889,000 Engelsen en 225,400 Belgen geweest waren. Deze tentoonstelling is van de vreemdelingen het meest door de Duitschers bezocht — geen wonder! In 1889 waren zij nummer drie. De Engelsen komen bij deze tentoonstelling erg achteraan, hetgeen ook niet te verwonderen is!

— In een algemeene vergadering van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs heeft de Raad van Bestuur het algemeen verslag over het Instituutjaar 1899—1900 ingelezen.

Door de gezamenlijke toetreding der leden van de voormalige Ned. Vereeniging van Werktuig- en Scheepsbouwkundigen en die voor Electrotechniek werd het Instituut bij den aanvang van het Instituutjaar zonder ballotage versterkt met 135 gewone en 231 buitengewone leden. Bovendien traden nog 66 gewone en 44 buitengewone leden op de gewone wijze toe. Een verblijdend teeken is ook, dat zoovele oud-leden van het Instituut opnieuw lid worden.

Aangaande de uitgaven van het Instituut wordt o. m. opgemerkt, dat in verband met de belangrijke kosten van de uitgaaf der verslagen van de vakafdeelingen, slechts één bundel Verhandelingsin het Instituutjaar kon verschijnen; dat in de voornaamste buitenlandse vakbladen waardeerende recensies verschenen van het in 't Fransch vertaalde Gedenkboek. De Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs heeft het Weekblad „De Ingenieur“ met 1 Januari 1900 in eigendom afgestaan, tegen vergoeding aan de Vereeniging van alle uitgaven door haar ten behoeve van dit blad gedaan, terwijl de Vereeniging het recht heeft het blad te gebruiken voor officiële mededeelingen. Voor de eerste maal is tot hoofdredacteur benoemd de heer R. A. van Sandick, algemeen secretaris van het Instituut, onder toezicht van een commissie van redactie, bestaande uit drie personen, één door de Vereeniging, één door het Instituut en één door den Raad van Beheer der Polytechnische School te benoemen.

Het afgelopen jaar is van veel gewicht geweest door de vorming van drie vakafdeelingen; — door de overeenkomst met de Vereeniging van Burgerlijke Ingenieurs omtrent de uitgaaf van „De Ingenieur“; — en door het besluit van over te gaan tot kosteloze versterking van „De Ingenieur“. Door deze wijzigingen heeft thans het Instituut het recht zich te noemen: de Centrale Technische Vereeniging voor Nederland en zijne Koloniën.

AMSTERDAM. Aan prof. Bart. van Hove is door de Maatschappij Panopticum de vervaardiging van de buste van H. M. de Koningin en Hds. aanstaanden gemaal opgedragen.

Delft. Naar plannen van de heeren J. H. W. Lellman, bouwkundig ingenieur, en A. van der Lee, assistent in de bouwkunde aan de P. S., zal in het voorjaar de Studentensociëteit zoodanig worden vergroot, dat zij plaats biedt voor 500 à 600 leden.

ZUTPHEN. Burgemeester en Wethouders hebben aan den Gemeenteraad een nieuw plan voorgesteld tot het in exploitatie brengen van het Hoornwerk.

Volgens dat plan kunnen aan de oostzijde der IJssel 3000 M² bouwterrein te koop worden aangeboden, terwijl op het Hoornwerk zelf aan weerszijden van de zoogenaamde kabinetjes een groote ruimte voor handels- en fabrieksterreinen beschikbaar komt.

De begroting voor het uitvoeren van dit plan bedraagt / 81,460.

SCHIEDEN. Het groote werk, waarnaar jarenlang reikhalzend werd uitgezien, heeft Maandag 12 dezer een aanvang ge-

noemen. Men is begonnen met de voorbereidende werkzaamheden voor den aanleg der binnenhaven.

Dicht bij de zeesluis van het verversingskanaal zijn werklieden bezig materialen uit schuiten te lossen, om deze, langs een te leggen spoorbaan de duinen in te brengen, en in loop dezer week zijn de directiegebouwen aanbesteed geworden. Het uitgegraven zand zal worden gebracht naar de overzijde van het Verversingskanaal.

Halverwege dit kanaal en den vuurtoren zijn dicht bij de eerste duinenrij flinke directielokalen gebouwd voor de ambtenaren van den waterstaat, belast met het toezicht op de werken van de buitenhaven.

Vele bewoners van het zeedorp hadden reeds vroeg in den ochtend de vlag uitgestoken uit vreugde over den aanvang van het werk.

HELVESUM. Het salaris van den bouwopzichter werd door het gemeentebestuur bepaald op / 900 minimum, met een jaarlijksche verhoging van / 100 tot een maximum van / 1200.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: benoemd tot opzichter 3e kl. en geplaatst in de residentie Banjoemas, de ambtenaar op non-activiteit B. J. Tilma.

overgeplaatst naar de residentie Bagelen, de opzichter 3e kl. A. J. de Leon; naar de residentie Lampongsche districten, de opzichter 3e kl. M. Opdeyn;

toegevoegd aan den chef der tweede waterstaats-afdeeling voor de irrigatie-opnemingen in de residentie Tegal en Pekalongan, de opzichter 1e kl. J. D. A. Poth; aan den chef der irrigatie-afdeeling Brantas met Kediri als standplaats, de opzichter 3e kl. J. A. Klein; aan den chef der vierde waterstaatsafdeeling in het belang der verbetering van de bevoeling der districten Waroed-jajeng en Kertosono (Kediri), de ingenieur 3e kl. Jhr. H. G. Six; aan den chef der derde waterstaats-afdeeling in het belang der verbetering van de bevoeling uit de Mangisloiding en de Kali Tanga (Kedoe) de ingenieur 2e kl. Ph. M. H. de Peiser Berensborg;

bepaald dat de aspirant-ingenieur G. van Bommel boven de hem opgedragen werkzaamheden ook belast wordt met het beheer der waterwerken te Sitoebondo en de opnemingen in het belang der verbetering van de bevoeling in het gebied der Sampeanrivier en van den toestand der rivieren op de Zuid en Zuidoost hellingen van den Smeros met aanwijzing van Sitoebondo als standplaats en de opzichter 2e kl. W. Polman in de residentie Rieuw geplaatst blijft.

— De heer J. Boekwoit, ambtenaar bij het technisch bureau aan het Departement van Koloniën, vertrekt dezer dagen naar Philadelphia, belast met het toezicht op en de keuring van het materieel voor de waterleiding van Soerabaja, dat door een Amerikaansche fabriek geleverd wordt.

— Tot adjunct-ingenieur bij de Holl. IJzeren Spoorweg-maatschappij is benoemd de civiel-ingenieur P. Kemper, tijdelijk opzichter bij genoemde maatschappij.

— Tot onderwijzer in het bouwkundig teekenen aan het R.-K. werklidengebouw te Born (O.) is benoemd de heer R. de Groot, opzichter aldaar.

— De heer S. Hamelink, directeur der Nederlandsche Tramweg-Maatschappij te Heerenveen, is 16 dezer overleden.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur, tevens leeraar in rechtlijnig teekenen aan de in 1901 te Amersfoort in werking te stellen ambachtsschool. Jaarwedde / 2000. Met opgave van referentie zich schriftelijk aan te melden vóór 1 December bij den secretaris Mr. J. C. H. Prikken. (Zie advert. in voorgaand no.)

— Teekenaar op een machinefabriek en scheepswerf. Brieg franco, onder no. 29374, Bureau van de N. Rot. Courant.

— Bouwkundig opzichter, tevens goed teekenaar en geheel zelfstandig kunnende werken. Opgeaf van conditiën en uitgevoerde werken, onder n°. 10763, Algem. Ned. Adv.-blad te 's-Gravenhage.

DIENTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 22 j., ongeh., / 70.
- 2 Bouwk. opz., 25 en 32 j., geh., ± / 65 en ± / 115.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., / 80.
- 2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh., / 100 en ± / 90.
- 6 Opz.-teek., 24, 24, 24, 27 en 34 j., ongeh., 31 j., geh., / 75, / 80, / 80, ± / 75, / 100, en / 100.
- 1 Waterb.-opz., 25 j., geh., / 70.
- 2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongeh., / 70 en / 75.
- 1 Electro-techn. teek., 27 j., ongeh.

Vervolg der Aankondigingen.

ZATERDAG, 24 November.

Eede, te 3 uren, namens den heer C. Lubberts, door den arch. Rijk de Vries te Wageningen, is het kofschip van J. de Keijzer: het verbouwen van voornoemd kofschip en het bouwen van vier woningen naast dat perceel. Inl. door gen. architect. Aanw. 23 November te 2 uren.

MAANDAG, 26 November.

Leiden, te 12 uren, door burg. en weth., op het raadhuis: het onderhouden van alle werken, behorende tot de Haarlemmer-Trekvaart, gedurende de jaren 1901—1905. Inl. bureau der gemeentewerken dagelijks te 11 uren. Aanw. in loco 21 November te 10 uren.

DINSdag, 27 November.

Delft, te 12 uren, door den directeur der artillerie-inrichtingen, te zijnen burelee, Leenenboecksingel: lood blok, automoon regulus en pakketten no. 3, ten behoeven van den dienst der artillerie pyrotechnische werkplaatsen in Nederlandsch-Indië, over 1901/2 supp. Inl. door den rijksbouwmeester in het te district te 's-Gravenhage en den oprichter der landsgebouwen J. W. van Oort te Zwolle. Aanw. 30 November, te 11 uren. Ram. f555.

DONDERDAG, 29 November.

's-Gravenhage, te 2 uren, in het raadhuis: het leveren van verschillende houtwaren, benodigd gedurende het jaar 1901 in 4 perc. Aanw. alle werkdagen te 9 uren en te 2 uren aan de gemeentewerk.

Vervolg der Uitslagen.

Utrecht, 18 Nov.: bestek no. 831, het maken van een aanbouw aan het bestaande tractiegebouw op het station 't Hertogenbosch; ingek. 15 bijl., als: A. J. Aanzendt f4900; A. W. v. d. Bruggen f4766; M. H. Eijerogel, Rump, f4597; R. v. d. Hageleer f4590; P. J. A. Appel fa P. C. Appel f4578; A. A. van Heren, Hees, f4569; P. Verheijden, Bokstel, f4470; H. J. van Daelen, Zevenberger, f4444; A. van Hezik f4439; H. H. Harmsen, Willemstad, f4400; H. van Stokkum, Vijmen, f4378; Ph. v. d. Heyden, Bortel, f4369; Th. H. Jansen, Rump, f4290; C. P. Hartman, f4200; B. Groenewald, Dubbeldam, f4178. De overigen te 's-Heus. Raming f4500.

Aalten, 18 Nov.: het bouwen van een woonhuis, voor rekening van de h. W. en G. Bange te Dale; ingek. 10 bijl., als: J. B. van Eerden f3070, G. J. Rots f3030, E. te Slaa f2973 60, B. Heersink f2879 30, N. Ubbink f2870, D. Rots f2847, B. G. Ubbink f2790, H. A. Koopman f2782, Th. v. d. Schoot f2756, G. J. Elschot f2747, G. J. ter Maat f2666 60, D. Jansen f2666, A. Jansen f2594, G. J. te Brake f2560, A. Ubbink f2548, H. Ubbink f2510, H. W. Roelma f2527, H. Elschot f2508, S. te Bokke f2499. Het werk is nog niet gegund.

Seheveningen, 14 Nov.: het bouwen van een directieker voor de visschershaven te Seheveningen; ingek. 10 bijl., als: F. Streelant, Slidrecht, f8149; P. Kraijl, Gouda, en G. Verwoerd, Reeuwijk, f5500; H. van Wort, Scherdingen, f5243; G. Sinas, idem, f4990; M. A. J. Taverne f5934; H. G. van Gijn f6200; S. Goldsteen en J. A. C. Achilles, f6777; Th. Feenstra, Scherdingen, f6585; H. J. Ros f5252; J. H. van der Meer f5473. De overigen te 's-Gravenhage.

's-Gravenhage, 14 Nov.: aan het depart. van watersstaat: het onderhoud van de rijkswaterwerken en hun toebehooren op de Boven-, Beneden- en Nieuwe Merwede, met daartoe noodige leveringen, herstellingen en vernieuwingen. van 1 Jan. tot en met 31 Dec. 1901, in 4 perc.

Perc. 1, ingek. 9 bijl., als: J. van Noordene, Utrecht, f21,800; J. P. de Groot, Giesendam, f21,978; C. Boer Az., Slidrecht, f20,960; C. H. Rogers, idem, f20,880; G. van Oord, f20,461; H. van Anrooy Jz., Nieuwaal, f20,400; A. van der Meiden Az., Hardinxveld, f20,280; C. de Jong Jz., f20,150; T. A. Sweta Bz., f18,840. Ram. f19,000.

Perc. 2, ingek. 9 bijl., als: C. Boelhouwer Sz., Giesendam, f14,997; J. van Noordene, Utrecht, f14,000; M. C. Schram, Slidrecht, f13,980; H. de Waal, Zolt-Bommel, f13,900; J. W. van Wijnen, Slidrecht, f13,830; C. Boer Az., idem, f13,796; A. P. Volker, idem, f13,437; C. de Jong Jz., Hardinxveld, f13,300; H. de Kluiwer, Slidrecht, f12,580. Ram. f12,600.

Perc. 3, ingek. 6 bijl., als: G. van Oord, Werkendam, f23,455; C. H. Rogers, idem, f22,470; C. Slagmolen, de Werken, f22,440; J. P. de Groot, Giesendam, f22,436; W. Volker, Slidrecht, f22,230; H. de Waal, Zolt-Bommel, f22,100.

Perc. 4, ingek. 6 bijl., als: C. Boelhouwer Sz., Giesendam, f17,989; J. Pijl, Alblasserdam, f16,480; W. Volker, Slidrecht, f16,920; H. de Kluiwer, Slidrecht, f15,948; J. Roelma Cx., idem, f15,935; W. 't Hoen, Alblasserdam, f15,840.

Bergeijk, 14 Nov.: het bouwen van een gasthuis bij de E.E. W.W. Zusters Ursulinen; ingek. 8 bijl., als: Th. Baiken, Borkel en Schaft, f6617; Willems f6585; Schoofs, Beek en Dunk, f6500; G. Rynders f6499; G. H. van den Boomen, Schijdel, f6350; P. van Berkel Helmond, f6310; H. Franken f6288; P. Gevers, Westervoren, f6400. Gegund. De overigen te Bergeijk.

's-Gravenhage, 14 Nov.: door het departement van koloniale de levering van: Is. voor de Staatspoorwegen op Java: a. den metalen borenbouw voor 95 bruggen. Laagste inschr. Penn en Henduin, Dordrecht, perc. 1 f27,500, perc. 2 f60,780, massa f88,000; b. zinkcilinders en zinkstapjes, becoeren aardplaten. Laagste inschr. L. van Wijk en Co., aldaar, f1808.50;

2o. voor het Ombliekenveld: a. vloeijsier; laagste inschr. A. Koolen, Amsterdam, perc. 1 f2153.17, perc. 2 f695.92; b. mijnwagens; laagste inschr. Haarlemsche Machinefabriek, voorheen Gebr. Fijen, Haarlem, perc. 1 f9883, perc. 2 f100.90, samen f199.82; c. remschijven, contragelichten voor remblokken en remcilinders; laagste inschr. F. Brand, Amsterdam, f2720; d. gegalvaniseerd vloeijsier; laagste inschr. Gebr. Van der Vliet, Amsterdam, f6432.82;

3o. voor burgerlijke openbare werken in Nederlandsch-Indië: den metalen borenbouw voor 18 bruggen. Laagste inschr. N. V. „Pietierij“, voorheen L. I. Eethoven en Zn., aldaar, f855.98.

Oosterbeek, 14 Nov.: het bouwen van een dubbele woning door den arch. J. van Burck; ingek. 10 bijl., als: H. W. Oldenhave f2450, H. Buser f2450, M. v. Leeuwen f2400, E. de Geest en A. J. Jansen f2349, W. Degen f2315, Gebr. Frederiks f2314, J. C. Langelaar f2313, A. v. Burck f2290, H. Voak f2290, G. J. Ph. Zuiderhoek f2265. Gegund. Allen te Oosterbeek.

Malsteren, 14 Nov.: het bouwen van het 2e of middengedeelte met kapel en aanhoorigheden aan het R.-K. gasthuis; ingek. 10 bijl., als: A. Groffen, Woensdrecht, f28,000; C. Videler, Bergen-op-Zoom, f28,000; Gebr. Groffen, Woensdrecht, f27,340; P. van Pul, Oostdrecht, f26,988; A. Verleg, Ginneken, f26,750; G. Helderbos, Bergen-op-Zoom, f25,300; L. Raaijmakers, Wouw, f25,000; L. Proost, Bergen-op-Zoom, f24,400; C. de Nij, idem, f23,800; A. van den Bergh, idem, f23,579. Gegund.

Genemuiden, 14 Nov.: het vergrooten van de stoomhoopierserij op het Rijnblukhuis, in het hof „Zwaartwater“, namens den heer Henry Vos te Londen. Van de drie was de laagste inschr. J. W. v. d. Haar f1815. Gegund.

Amsterdam, 15 Nov.: door de arch. A. Jacot en W. Oudevelt: het verbouwen van de percelen Kalverstraat 179—181 en Olieklagersteeg 4 5 en 6 door de arch. A. Jacot en W. Oudevelt; ingek. 19 bijl., als: H. Riensijder en Zn. f22,990, Kuiper en Vree f22,884, R. Cruijff en Zoon f22,800, H. Ch. Dorlas f22,746, H. Hofte f22,635, J. E. Meekers f22,541, B. Cruijff en Hofmeyer f22,500, Mij. de Bouweraars f21,400, Fr. Raaijmakers f21,373, J. P. Rieken f20,499; Hille en Roussé f20,300, A. J. van Licat f20,145, J. J. P. Thuringen

f20,100; Reinders en van 't Ede f19,990, Gebr. Switzer f19,900, Gebr. Terlingen f19,720, J. N. Hendrix f19,687, C. J. Rijlaars f19,390, G. Lotgering f18,998. Allen te Amsterdam.

Amersfoort, 15 Nov.: het bouwen van een ambachtsschool, door den arch. Herman Kroes; ingek. 18 bijl., als: S. Aardema, Velsen, f24,500; C. ter Horst, Zwolle, f24,340; R. de Boer, Medemblik, f23,925; W. Westerhof, Wesp, f23,938; K. J. Looijen, Heukelum, f23,859; G. J. Lucassen, Arnhem, f23,690; J. H. Boks f23,640, J. Klaarenbeek f22,950, C. J. Kantz f22,898, G. Prias f21,990, A. M. van Geelen, Utrecht, f21,838; D. von Mueching, Harderwijk, f21,645; A. H. Noorman, Zwolle, f21,590; F. B. Fresen en B. Wassink, Arnhem, f21,430; L. Meijer, Zwolle, f21,195; L. Ruitenberg f20,378, J. C. van Eijbergen f19,925, G. Wassink f19,723. De overigen te Amersfoort.

Zandvoort, 15 Nov.: het bouwen van een ziekenhuis; ingek. 12 bijl., als: H. J. Geil Jaen. firma Martens f8780; M. van Ommen f8705; H. London f8180, H. L. v. Zeijl f7794; J. Mieserus f7098; A. H. Slegers, Zandvoort, f6930; N. v. d. Vlerk f6948; J. Nonnekes en Corn. Rol f6941; A. en W. Groen, Zandvoort, f6704; O. Schrikke en F. Zwaan, idem, f6389; Th. Smit, Heemstede, f6327; N. T. Vosse, idem, f6139. De overigen te Haarlem.

Enschede, 15 Nov.: het bouwen van een woonhuis voor den heer W. Spijle op een terrein gelegen aan den Broekhuysen weg aldaar, onder beheer van den arch. R. van der Woerd H.; ingek. 10 bijl., als: E. en H. Teutling f4750, H. Halstijn en B. Groenlaker f4740, F. H. Wijdeveld f4700, G. J. Bos f4596, G. Doornikate f4550, T. Boersma f4510, Gebben en Heerik f4500, J. Schiltsen f4479, J. B. Heubach f4448, G. J. Platenkamp f4440. Gegund. Allen te Enschede.

Haarlem, 15 Nov.: het onderhoud der duinen op het strand Terschelling behorende tot de zeewerken in Noord-Holland gedurende 1901, 1902 en 1903 bestek no. 19; ingek. 19 bijl., als: C. A. Bakker f8500, T. P. Bakker f8500, J. T. Moer f8318, C. Moer f8150, J. C. Roggen f7970, A. J. Ros f7950, A. J. Kuyper f7638, A. D. Doeksen f7500, D. M. de Graaf f7480, G. G. Bos f7340, J. Kooymann f7180, C. J. Ros f7088, G. C. Lienen f6995, G. J. Lienen f6990, C. K. Dekker f6887, A. C. Seart f6855, A. A. Bos Jr. f6647, C. G. Doeksen f6639, M. Daidier f6500. Allen te Terschelling. Raming f7200 per jaar.

Mengelo, 16 Nov.: het bouwen en/of fabriek voor den heer E. R. Verke, door de arch. Van der Goot en Kruisweg; ingek. 14 bijl., als: Gebr. Eysik f11,800, B. Laurelink f9911, G. Hukriede, Enschede, f7888; Gebr. Thomassen f7800, v. d. Berg en Kolenbrauder f7645, B. G. Markslag f7392, G. J. Beltman f7320, W. A. Volink f7110, G. H. v. d. Eek f7080, J. Nieuwenhuis, Borne, f6955; L. Foks f6910, J. Kiezerbeem f6893, firma A. Groothengel f6884, G. Ribberik f6770. Gegund. De overigen te Hengelo.

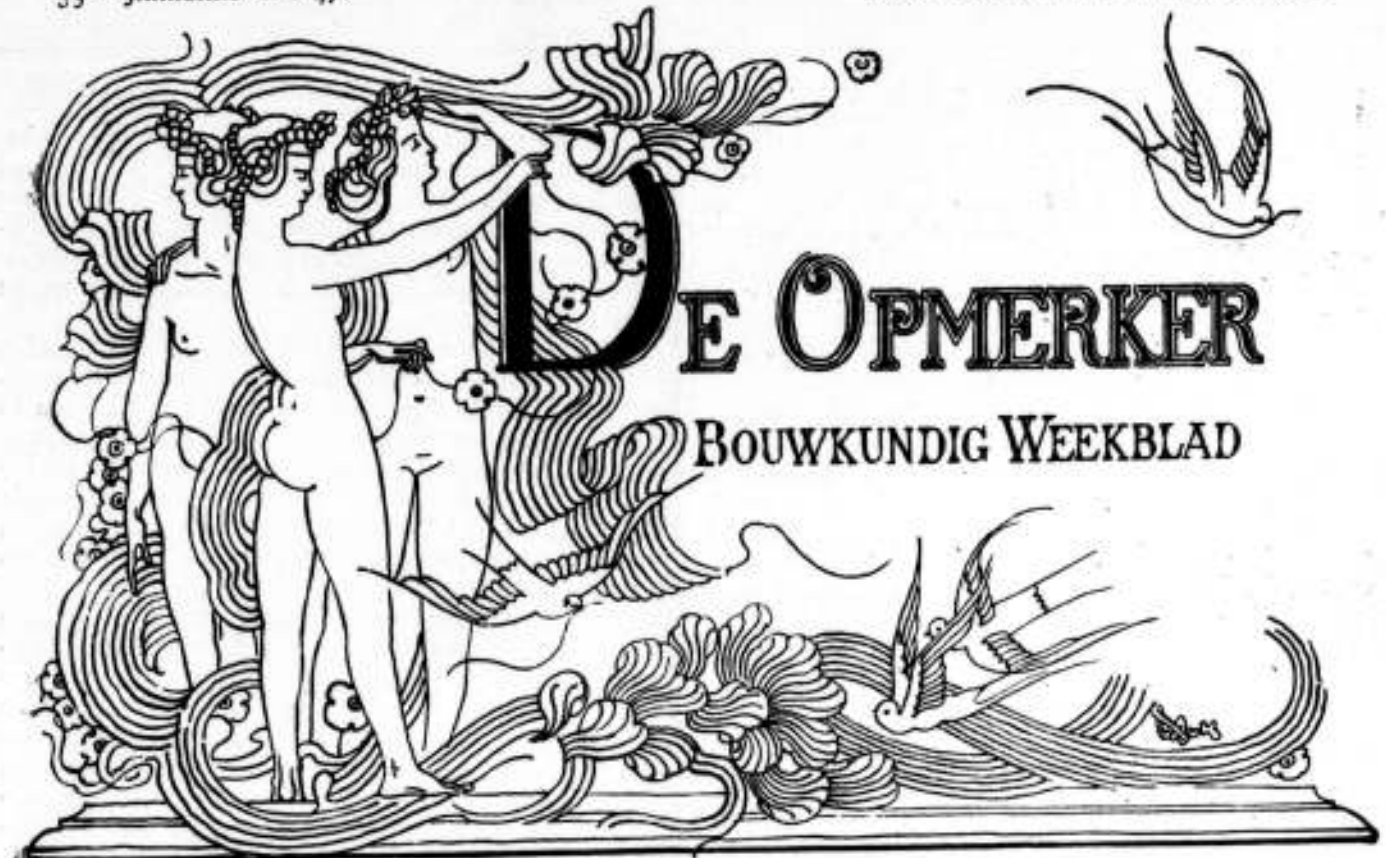
H. P. DEN BOER, Wollenfoppenstraat 37, ROTTERDAM.

Specialiteit in het vervaardigen van
HEETE-LUCHT-BAKOVENS,

Bekroond met den hoogsten Prijs en
Gouden en Zilveren Medaille AMSTERDAM
1894, en Gouden Medaille DORDRECHT 1896.

Bouwt ook OVENS met uitrijden-
den bakvloer en Draalovens.

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap
„Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; v. o. t. België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inschrijving van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. o. t. elke regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE LOMBARD TE AMSTERDAM.

Op de laatste vergadering van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap wees een der leden op het gevaar, dat era der oudste wereldlijke gebouwen van Amsterdam dreigde, nu een gedeelte ervan voor de geneeskundige amverzorging zal worden ingericht.

Sedert is gebleken, dat de verbouwing niet veel om het lijf te hebben. De voornamste gevels blijven in hun ouden toestand. Alleen die in de Enge Lombardsteeg zal een paar nieuwe ramen krijgen, terwijl ook een balklaag gedeeltelijk verwijderd zal worden. Van buiten zal men dus niet veel verandering bespeuren, indien althans de nieuwe ramen zooveel mogelijk in den trant der oude worden gemaakt.

Het is goed dat men de Bank van Leening in haar ouden staat laat, want zij is inderdaad een der belangwekkendste gebouwen van Amsterdam. In de zestienste eeuw was het terrein, waarop de lombard nu staat, nog een sloot, die omstreeks 1545 gedempt werd, omdat men de verbinding tusschen Rokin en N.-Z. Voorburgwal niet meer noodig achtte. Het gedeelte van den dus verkregen grond, tusschen Nes en Burgwal gelegen, werd afgestaan aan de Huiszittenmeesters der Oude Zijde, die er een huis bouwden voor hun uitdeelingen en tot berging van hun turf.

De sloot was niet breed geweest en, ofschoon men er slechts een nauwe straat aan de noordzijde afnam, bleef het bouwterrein toch smal. De lengte was echter tamelijk aanzienlijk. Het gebouw werd, zooals dat in die dagen steeds geschiedde, uiterst solide gemaakt, hoofdzakelijk van gebakken steen, doch met omlijstingen van Bremersteen en deuren en vensters, terwijl de laatste ook steenen kruizen verkregen. Een met kruiswelden gedekte kelder werd onder het geheele gebouw gemaakt. Boven den kelderdingang werd gebouwd, in gothische minuskels: int jaer o. heren 1530.

Toen is dus, vermoedelijk, met den bouw een aanvang gemaakt.

Dat de Gothische traditie toen nog niet verlaten waren, bewijst de thans dicht gemetselde ingang aan de Nes, met de kleine nis er naast, waarin waarschijnlijk tot 1578 een heiligenbeeld heeft gestaan. De omlijsting heeft hier een bepaald middeleeuwsch karakter; ook de raamkruizen zijn in dien geest geprofileerd.

In het begin der 17e eeuw kocht het stadsbestuur dit turfpakhuis van de Huiszittenmeesters, om het tot een Bank van Leening in te richten. De herinnering hieraan wordt bewaard door een steen, aan de zijde van de Nes ingemetseld, die met een cartouche versierd is, waarin staat: AN. MDCCXIV DE XXIX APRIL GESCHIEDEN HIER DE ERSTE BELEENINGHE.

Waarom het inrichten bestaan heeft, is niet met zekerheid meer te zeggen, omdat later nog belangrijke verbouwingen werden ondernomen. Waarschijnlijk heeft men het turfpakhuis met zijn lage verdiepingen en zijn zolders van zware balken in hoofdzaak gelaten, zooals het was, en alleen van een der balklagen een deel weggebroken, om, twee verdiepingen tot één vereenigend, een zaal te verkrijgen. Aan den O.-Z. Voorburgwal, zuidwaarts van het turfpakhuis, maakte men een laag gebouw, dat door den stadssteenhouwer Hendrik de Keijser met twee van de fraaie poortjes, die als zijn specialiteit mogen gelden, versierd werd.

In het midden der 17e eeuw werd andermaal een vergrooting noodig. Het lage aanbouwsel van 1614 werd toen gesloopt, doch de poortjes werden behouden. Het kleinste plaatsje men in de Enge Lombardsteeg, waar het nog staat. De Keijser heeft, in het boogveld, een reliëf aangebracht, waarop het bedrijf van de bank is verbeeld. Het onderschrift luidt:

Tot behulp voor den noodtdruftigen is hier gesteld
DE BANK VAN LEENINGE voor een cleyn gelt.

Het grootste poortje werd in den nieuwen vleugel gebruikt, die ongetwijfeld door Daniel Stalpaert is ontworpen en uitgevoerd. Deze aanbouw, met zijn sobere lijnen doch goede verhoudingen, is althans geheel in den geest van dezen stads-architect.

Het portiek van De Keijser, dat door Stalpaert met een raam en festoenen bekroond werd, is met het wapen van Amsterdam versierd. In het tympan is wellicht beeldhouwwerk aanwezig, doch nu is het gevuld met een zwart bord, waarop in gouden letters staat geschilderd:

Hebt gij noch geld, noch goed, gaa deeze deur voorbij.
Hebt gij het laatste en mist gij het eerste, kom bij mij
Geef pand, ik geef u geld. Waarom zoude ik u borgen?
Of is het niet genoeg, dat gij van 't mijnen teert?
Maar eyst gey u pand terug zo dient ge in tijds te
zorgen.

Dat mij mijn hoofdsom met de renten wederkeert.
Zo help ik u en mij, en toon, aan d'onderzoekers
Van mijn geheimen, 't graf der overgeten woelers.

Naar de spelling te oordeelen, moet dit vers in de 18e eeuw daar geschilderd zijn; de poëzie heeft echter een 17e eeuwsk karakter.

Het gebouw heeft omstreeks 1650 blijkbaar meer verandering ondergaan, dan toen het in 1614 voor zijn nieuwe bestemming werd ingericht. De gevel langs de Lombardsteeg schijnt toen grotendeels vernieuwd en van de kozijnen, die men nog tegenwoordig ziet, voorzien te wezen. Ook de gevels aan de zijde van de binnenplaats moeten van Stalpaert zijn.

Van binnen bevat het gebouw slechts weinig, wat beeld kunstwaarde heeft, zooals van een voormalig trapstuk ook niet anders kan worden verwacht. In het gedeelte, door Stalpaert gebouwd, is de regentkamer nog aanwezig, een ruim vertrek, dat echter door het moderne, in de bekende fletse tinten beschilderd plafond, dat er onlangs in is aangebracht, zijn karakter verloren heeft. Als de moer- en kinderbalen in het gezicht waren gebleven, zou de zaal beter voldoen. De wanden zijn met hoge kasten betimmerd, die vermoedelijk oorspronkelijk groen met goud geschilderd waren. Boven de deur ziet men een reliëf van stuc, voorstellende een vrouwe borstbeeld, met aan de ene zijde een hoorn, waaruit munstukken rollen, en aan de andere de kostbaarheden, waarop geld voorgeschoten wordt. Deze versiering zal omstreeks 1700 zijn gemaakt.

De ruime verdiepingen en zolders zijn thans grotendeels leeg. Voorheen werden alle panden van de hulpbanken hier bewaard. Sinds echter iedere hulpbank haar eigen bewaarplaats heeft, zijn de rekken en stellingen meest allen in onbruik.

De kap van het oudste gedeelte bestaat uit eikenhout, dat zóó als 't bosch het opleverde is gebruikt. De kromme stijlen zijn hier nog werkelijk krom. Een klok, door François en Pierre Hemony in 1651 te Zutphen gegoten, hangt op een der zolders. Zij diende, om het personeel, dat er aan het werk was, te waarschuwen, wanneer het geroepen werd.

De oorspronkelijke toppen van het oude gebouw bestaan niet meer. Het schijnt, dat in de 18e eeuw de tegenwoordige, die weinig kunstwaarde hebben, werden aangebracht.

Het gebouw is nog hecht en sterk, en heeft geen restauratie van nood. Het verhaalt zijn eigen geschiedenis, die wel waard is, vernomen te worden, omdat deze Bank van Leening de eerste van ons land was. Ook uit een oogpunt van bouwkunst beschouwd, is de „Lommerd”, zooals het volk haar noemt, uiterst belangwekkend.

NEW-YORK.

In 1895 namen wij in ons blad een uitvoerige beschrijving van het New-York dier dagen op. Wij leven snel hier in de Oude Wereld, maar in de Nieuwe zou men zeggen, dat het nog sneller gaat. Wie nu te New-York komt, staat verbaasd over de groote veranderingen, die in betrekkelijk korten tijd tot stand werden gebracht.

De bouwwerken rijzen als reusachtige paddestoelen uit den grond. In 1895 bezat New-York nog slechts weinig van die zeer hoge kantoor paleizen, die men in de wandeling hemelkrabbers noemt. De „Oil-Company en Welles-Buildings” waren de eenige, die met de beroemde reuzenwerken van Chicago konden wedijveren. Hun stijl was een soort van Romaansch, en zij werden van roodachtig gele gebakken steen en terra cotta opgetrokken.

Maar wie nu over zee nadert, ziet reeds uit de verte de tairijke hoge huizen, die voornamelijk in het zuiden der stad werden gebouwd. New-York heeft een geheel ander silhouet gekregen, dan het voor eenige jaren vertoonde. De kerktorens zijn als het ware in het niet gezonken; slechts de huizen, waar geld verdiend wordt, vallen in het oog. Van de twee heeren, die, volgens de Schrift, niet te gelijk gediend kunnen worden, heeft de Mammon het ongetwijfeld gewonnen.

Misschien stelt op het oogenblik, wat het aantal der hemelkrabbers betreft, New-York Chicago in den schouw. Doch wat de architectonische behandeling aangaat, spaant toch de Koningin van het Westen blijkbaar de kroon. De New-Yorksche architecten zijn tot dusver er niet in geslaagd, aan de kantoorgebouwen een artistiek karakter te geven.

Een gebouw van tien verdiepingen is in Europa reeds iets ongewoons. Doch het kantoor der „Farmers Loan and Trust Company”, dat die hoogte heeft, wordt haast niet opgemerkt, ofschoon het boven zijn omgeving toch heel wat uitsteekt. De verdiepingen worden door lijsten in ongelijke groepen verdeeld. Tusschen de vensters staan pijlers van zandsteen, onder de kroonlijst zijn bogen aangebracht, en het geheel draagt het karakter der 15e eeuwse Florentijnsche Renaissance. Met dit al maakt echter het gebouw toch den indruk, alsof een paar paleizen, als Petion op Ossa, op elkander zijn gestapeld.

Twaalf verdiepingen heeft het gebouw, dat de „New-York Life Insurance Company” door de architecten Mac Kim, Mead en White, die de grootste zaak op architectonisch gebied in de stad bezitten, doch optrekken. Nu zouden twaalf verdiepingen op zich zelf niets bijzonders zijn, ware het niet, dat de gevel, die zes-en-twintig traveën telt, ook door zijn lengte buitengewone afmetingen heeft. Zoo moeten er dan, aan de lange gevels, twaalf maal zes-en-twintig vakken voorkomen; daar ieder vak twee vensters heeft, belooft dus het aantal der kozijnen aan een dier gevels ruim zeshonderd. De architecten hebben, wat nog al begrijpelijk is, met al die vensters geen raad geweten. Evenals de bouwmeester van de Amsterdamsche beurs hebben zij ze twee aan twee geschikt, met een zuiltje er tusschen, en alleen over de bovenste hier en daar een boog gespannen. Sprongen zijn in deze gevels niet aanwezig. Zoo kan men zich een voorstelling van het gevaarte maken, als men zich drie Amsterdamsche beurzen op elkander denkt. Daar de plattegrond ook te New-York een trapezium is, wordt de illusie dezer opstapeling vrijwel volkomen.

Maar de toren? hooren wij vragen. Die heeft het New-Yorksche gebouw ook, doch anders dan het Amsterdamsche. Uit de smalle zijde rijst een vierkante

verhevenheid met wijzerplaten, die door een wereldbol, die giganten torschen, bekroond wordt.

Het „Commercial Cable Building” telt een-en-twintig verdiepingen. Zijn front heeft evenwel slechts vijf traveën en zoo maakt het uit de smalle straat, die er tegenover ligt, gezien, den indruk van een toren. De bouwmeesters Harding en Gooch hebben beneden een soort van rustiek portiek gemaakt, van boven een paar zuilen en pilasters aangebracht en het geheel met een koepel bekroond. Maar de twaalf verdiepingen, die portiek en zuilen scheiden, zijn als het ware ongewenschte toevoegsels. Het schijnt, alsof een oorspronkelijk niet onaardige gevel door een baldadige hand op een elastische stof werd overgebracht en toen uitgerekt.

Al deze gebouwen zijn klein, vergeleken bij het „Park Row Office Building” met zijn dertig verdiepingen. Het heeft negen traveën en dus veel van een toren. De architect die hier aan het werk was, volgde eenzelfde systeem als de vorige. Maar hij voegde zijn zes benedenste verdiepingen tot een Weener-Ring-gevel te zamen, deed daarop twintig verdiepingen van negen vierkante ramen volgen, en gebruikte de vier, die hij nog over had, om de ordonnantie van de Weener Hof-musea te pas te brengen. Nog niet tevreden, eindigde hij met twee koepels. Zoolang het duurt kunnen nu de New-Yorkers er zich op beroemen, het hoogste huis der wereld in hun stad te hebben.

Ter plaatse waar vroeger Barnums Museum stond en de „New-York Herald” haar kantoren had, verrees St. Pauls Building. Het terrein is onregelmatig en slechts door een nauwe straat en drie kleine huizen van het „Park Row Office Building” gescheiden. De hemelkrabbers staan dus hier aan het Post-Office Square al zeer dicht bij elkander. Men vraagt zich af, wat het moet worden, als een ondernemende maatschappij de drie tusschen liggende huizen eens mocht koopen, en er ook zulk een reuzengebouw sticht. De beide anderen zijn dan licht en lucht goeddeels kwijt.

De bouwmeester van St. Pauls Building moet in zijn hart een vererder van Palladio zijn. Pilasters, zuilen, lijsten, alles naar de regelen der kunst, wilde hij niet achterwege laten. Vijf verdiepingen bestemde hij tot een rustiek basement, de zestien daarboven gebruikte hij twee aan twee, om zijn klassieke orden te pas te kunnen brengen. En zoo ziet men acht maal dezelfde Korinthische orde boven elkander geplaatst.

Zelfs den grootsten bewonderaar van de klassieken moet iets dergelijks wat kras lijken. Voor de drie overige verdiepingen is, boven een mezzanino, de jonische orde aangewend.

Maar al deze versierselen treft men slechts aan op de drie zijden, die den hoek van Broadway en St. Annstreet vormen. Het overige is behandeld, alsof niemand het zien zou, wat echter bij een zóó in het oogvallend gebouw wel wat al te naïef gedacht mag heeten.

Hoe New-York er in de toekomst uit zal zien, kan men op verschillende plaatsen reeds gissen. Op het punt waar Parkrow, Nassau street en Spruce street te zamen komen, is aan Printing House Square een geheele verzameling van hoge huizen ontstaan. Tegenover de City Hall, die, in haar Italiaanschen villa-stijl haast kinderachtig lijkt, verrees het gebouw van de „World”, welks vijftien verdiepingen door een navolging van den koepel der Invaliden bekroond worden. Dat in verband hiernede, ook het overige der gevels in klassieke stijl is behandeld, spreekt van zelf. De bouwmeester heeft het zoo in weten te richten, dat hij niet meer dan vier orden boven elkander behoefde te zetten. De gebouwen, die volgen en waar de „Sun” en het „Journal”, hun kantoren hebben, zijn maar laag.

Doch dan komt de „Tribune” met een huis van tien verdiepingen en een toren daarop, dat in zijn afwisseling van wit en rood aan de moderne Belgische architectuur van een vijftien jaar geleden herinnert.

Aan de andere zijde van Spruce street vinden wij dan het „American Tract Society Building”, dat zich gunstig onderscheidt van de andere hemelkrabbers, omdat zijn bouwmeester, bij de omlijsting en de schikking van de vensters op de drie-en-twintig verdiepingen naar wat afwisseling gestreefd heeft. Doch hoe verdienstelijk dit pogen was, geheel en al geslaagd mag het toch niet heeten.

Meer smaak werd getoond bij het, aan de andere zijde van Nassau street gelegen gebouw van de „New-York Times”. De ontwerper behoeft hier „slechts” veertien verdiepingen te maken. Twee daarvan plaatst hij in een hoog dak, de overige deelde hij in groepen van ongelijke hoogte, waardoor een gewenschte afwisseling ontstond. Ofschoon Nassau street geen nauwe straat is, toont zij, tusschen twee gebouwen van zoo groote afmetingen, zeer smal. En het is niet te ontkennen dat de vertrekken, die op de straat uitzien, somber zijn, ook zelfs bij helder weer.

Aan het gedeelte van Park Row, dat zich van hier tot Broadway uitstrekt, liggen het Park Row en St. Pauls Building, zoodat men hier een oopenhooping van hemelkrabbers vindt.

Het gedeelte van Broadway, dat zuidwaarts loopt, is de buurt, waar de zaken gedaan worden. Dat daar dus kantoren werden gebouwd, spreekt haast van zelf.

Het „American Surety Building” met zijn een-en-twintig verdiepingen is wat zijn twee benedenste en drie lovenste verdiepingen betreft, klassiek, terwijl de zestien overige zonder enige versiering gelaten werden. Dit gebouw heeft een zeer gunstige ligging bij Wallstreet, waar de effecten verhandeld worden. Het „Empire Building”, dat twintig verdiepingen telt, is wel naar een zelfde systeem ontworpen, doch is in zijn details eer Berlijnsch, terwijl het vorige meer aan de Weener opvatting doet denken.

Er zijn nog vele andere gebouwen van groote hoogte aan Broadway of de aangrenzende straten gebouwd, als 't „Washington Building”, wat Berlijnsch, met een mansarde dak, 't „Home Life Building”, meer Fransch, met details en een kap als van de kasteelen aan de Loire, het „Don Building” in den geest van de 18e eeuw behandeld, de National Bank of Commerce, zeer eenvoudig gehouden. Uit deze opsomming volgt, dat de New-Yorksche architecten bij het oplossen van geheel nieuwe vraagstukken, niets beters hebben weten te doen dan de oude geijkte formules toe te passen. En hun geringe vindingrijkheid zal uit deze reusachtige gebouwen ook aan het nageslacht duidelijk blijken.

Onder de zeldzame, meer geslaagde scheppingen mag het „Netherland Hotel”, dat op den hoek van Fifth Avenue en Fifty-Ninth street, waar het Central Park begint, gebouwd is, worden gerekend. De ontwerper maakte zich van de historische stijlen geheel los en paste de breede vormen toe, waarmee te Chicago zulke echt moderne effecten zijn bereikt. Het rustieke blokwerk en de rondboog spelen hier een groote rol. Lijsten werden slechts weinig gemaakt, en door een hoog dak is een goede afsluiting verkregen. In zijn geheel doet dit bouwwerk aan het Witte Huis te Rotterdam denken, ofschoon de details eenigszins anders zijn.

In denzelfden trant is de nieuwe vleugel, die onlangs aan het Museum van Natuurlijke Historie, Manhattan-square werd toegevoegd. En ook de huizen, die de New-Yorksche geldmannen in de buurt van Riverside Drive lieten bouwen, vertoonen den Amerikaan-

schen bouwstijl, die Richardson ten vader heeft, die zich te Chicago ontwikkelde, en die sedert onder het etiket „nieuwe kunst" in Europa werd ingevoerd en vele liefhebbers vond.

RESTAUREEREN.

Wij hebben er in den laatsten tijd dikwijls op gewezen, hoe onverantwoordelijk er met de oude gedenk-tekenen door de restaurators wordt omgesprongen.

Omtrent de St. Janskerk te 's-Hertogenbosch werd aan het *Handelsblad* het volgende geschreven:

„Met de restauratie van onzen St. Jan is men in de laatste tijden zeer gevorderd, vooral in de oogen van het publiek, omdat het tegenwoordige en laatste werk zeer in het oog springt. De schoone portiek aan de zijde der Paradeplaats is nu ook aan den zijkant zoo goed als gereed, en weldra zal men aan het alleroudste gedeelte, aan den westkant, beginnen, waar de aardige kapelletjes zijn, zoo schilderachtig tegen den grooten dom aangebouwd, door wier kleine gothische vensters met ruitjes in lood gevat, 's avonds het licht zoo fantastisch over het verlaten kerkhof kan schijnen.

„Door een soort van tuintje, behoorende bij het kerkhof, komt men in die kapellen. Alles is hier nog oud, zooals het eeuwen lang was, het kerkhof, waar vroeger begraven werd, door een oud, half vermolmd hek omgeven. De ingang is van de onverwidelijke doodskoppen voorzien, gras en planten woekeren welig voort tusschen de half vergane beelden en ornamenten van het gebouw. Achter dat kerkhof staan geen nieuwerwetsche huizen, maar oude inisjes, schuren en werkplaatsen, tot zelfs een boerderij toe. Daarbij kon het plaveisel wel uit den tijd van den eersten bouw der kerk zijn. In een woord, alles is in staat om u naar lang vervlogen tijden terug te voeren. Het zou u niet verwonderen, wanneer ge een processie van zingende monniken met hunne brune pijen uit dat oude gebouw zaagt komen en het kerkhof overschrijden.

„Weldra zal aan deze zijde ook een bedrijvige hand aan 't werk gaan, het oude schilderachtige wegnemen om daarvoor nieuwe helwitte steen in de plaats te zetten. Sic transit gloria mundi; alles waaraan het voorgelacht met zooveel toewijding gewerkt heeft, wordt als puin weggeworpen in den een of anderen hoek!”

De Bosschenaar, die hier aan het woord is, ofschoon blijkbaar geen deskundige, voelt hoezeer men bezig is zijn hoofdkerk te schenden en te bederven. Hij ziet, en terecht niet in, waarom alles, waaraan het voorgelacht met zooveel toewijding gewerkt heeft als puin weggevoerd moet worden, en door nieuwe helwitte steen vervangen.

Doch wie in Den Bosch bekend is weet, dat critiek daar in slechte aarde valt, vooral wanneer zij op de St. Janskerk betrekking heeft. De Bossche correspondent schrikt dan ook van zijn eigen stoutmoedigheid en, aanstonds bakzeil haaiend, vervolgt hij in ganschen anderen geest:

„Al moge dit alles soms pijnlijk aandoen, toch betreuren wij de restauratie niet; integendeel, wij waardeeren ze hoog, ook al is haar hand niet altijd zacht en al houdt zij soms van krasse maatregelen.”

Deze waardeering kan niet van harte gemeend zijn; wie zal blij wezen, als hij ziet hoe iemand, die hem heel lief is, door een ander met niet zachte hand en op krasse wijze mishandeld wordt?

De schrijver poogt zich op te winden, hij tracht zich wijs te maken, dat het gerestaureerde gedeelte „in den morgenzon glinstert, alsof men den Milaanschen dom voor zich had.” Hij doet moeite, het nieuwe ijzeren hek en de nieuwe eikenhouten deuren te doen doorgaan als

bewijzen van de toewijding van het tegenwoordige geslacht.

De juich-tonen verstommen echter spoedig, en de weemoedige stemming komt weer over onzen Bosschenaar. De restauratie afkeuren, omdat zij de kerk mismaakt, durft hij niet. Maar hij veroordeelt haar zijdelings, omdat zij zooveel menschenlevens kost. „Bijna geen enkele steenhouwer van de kerk”, zegt de correspondent, „wordt oud, zelfs de krachtigste lieden beginnen er na eenigen tijd vervallen uit te zien, en wanneer dan de gevreesde teekenen zich vertoonen, is het te laat om terug te treden.” Dit noemt hij „het tragische bij deze zaak”.

Zal zijn stem weerklink vinden? Zal men, in naam der menscheijkheid, de fabricage der nieuwe oudheden staken? Wel niemand zal dit gelooven.

De St. Janskerk en haar restauratie, die ten gevolge had den verkoop van haar oxaal, gaf Victor de Stuers, nu haast dertig jaar geleden, aanleiding tot het schrijven van „Holland op zijn Smalst”.

De breedte van Holland, toen van IJmuiden tot Velsen strekkend, is nu tot Schellingwoude toegenomen. Daar zijn wel menschen, die meenen, dat op het gebied van oudheidkunde en liefde daarvoor, sinds 1874 evenveel breedte is gewonnen.

De tijd zal echter weldra doen zien, dat de verbreding slechts schijn was. De dijk, waarmede de invloed van den heer De Stuers en zijn aanhang de golven der critiek nog keert, zal niet altijd in wezen blijven. Reeds werden er hier en daar gaten in geslagen, die slechts met de uiterste inspanning konden worden gedicht. En als de dijkwerkers er niet meer zijn, vindt de overstroming plaats, en zal het blijken, dat Holland nog smaller is geworden dan het was.

VREDEMAN DE VRIES.

In het nummer van 3 November maakte ik eenige opmerkingen naar aanleiding van het voornemen van het gemeentebestuur van Leeuwarden, om een nieuw aan te leggen straat ter eere van Vredeman de Vries den naam te geven van Vredemanstraat.

Een mijner Friesche vrienden had mij de Leeuwarder Courant gestuurd en daarin was een verslag van het in den Gemeenteraad over de zaak gesprokene opgenomen. Daar las ik, woordelijk: „de Voorzitter deelde mede, dat op de teekeningen aan een van de geprojecteerde straten de naam is gegeven van Vredeman de Vriesstraat. Dit is gebeurd naar aanleiding van een verzoek van den Frieschen Bouwkring. Later is echter door den tegenwoordigen (ik cursifeer) archivaris uit een deswege gehouden onderzoek gebleken, dat de naam Vredeman de Vries dient te worden vervangen door Vredeman.”

Ik heb toen uiteengezet, waarom ik het met dien archivaris niet eens was; de zetter gaf den meester, toen hij in 1605 zich nog Jean Vredeman Frison noemde, slechts acht-en-twintig jaar, ofschoon ik acht-en-zeventig had geschreven. En mij was medegedeeld dat de tegenwoordige archivaris van Leeuwarden een dame is.

Nu wordt mij uit Friesland bericht:

„De naam Vredeman de Vries is gehandhaafd. Op een nader adres van „De Friesche Bouwkring” hebben burgemeester en wethouders den nieuwen (vrouwelijke) archivaris nog eens belast met een onderzoek dienaangaande en op grond daarvan is besloten den geheelen naam aan de straat te geven. De mededeeling als zoude de vrouwelijke archivaris zich aan de naamsbetooging hebben schuldig gemaakt, cischt derhalve verbetering, want het is haar voorganger, de mannelijke archivaris „gewees” die in deze voorlichting gaf.”

Dit bericht verheugt mij zeer, omdat nu de Friezen hebben getoond op prijs te stellen, dat Hans Vredeman, ofschoon niet lang in hun land wonende, zich toch steeds de Vries bleef noemen. En wanneer de vrouwelijke archivaris tot deze verblijvende uitkomst heeft medegewerkt, dan heeft zij zich niet slechts een goede Friezin getoond, doch ook aanspraak op onze hulde voor haar goeden raad.

De verbetering, die verlangd wordt, geef ik gaarne. Slechts merk ik op, dat, volgens de Leeuwarder Courant, de burgemeester uitdrukkelijk van den tegenwoordigen archivaris heeft gesproken. Nu kan het zijn, dat de redenaar zich vergiste of dat de verslaggever hem verkeerd heeft verstaan.

Hoe het zij, men mag den Frieschen Bouwkring den lof niet onthouden, dat hij flink voor den 16e eeuwschen kunstenaar in de bres is gesprongen, die in zijn veelbewogen leven, dat in geen gunstig tijdperk viel, maar zelden de waardering ondervond, die hij verdiende.

A. W. W.

PRIJSVRAGEN

MONUMENTALE FONTEIN TE 'S-HERTOGENBOSCH.

Op bladz. 335 van dezen jaargang deelden wij de motto's mede van de tien antwoorden, ingekomen op de door het gemeentebestuur van 's-Hertogenbosch uitgeschreven prijsvraag voor een monumentale fontein waarvan het programma op bladz. 148 voorkomt.

De jury kende den eersten prijs toe aan de h. Henri en Oscar Leeuw te Nijmegen.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

Afdeeling Amsterdam.

Vergadering van Woensdag 14 November 1900.

Na het behandelen der ingekomen stukken, waaruit onder anderen bleek, dat weer drie nieuwe leden werden voorgedragen, werd een voorstel tot deelname aan het „Technisch Leermuseum” alhier behandeld, nadat eerst omtrent doel en streven van deze Vereniging de noodige inlichtingen waren verschaft. Het voorstel, waarbij men zou trachten de te betalen contributie te regelen naar het aantal deelnemers, kon de goedkeuring niet wegdragen. Enkel wisten die gelden besteden tot uitbreiding van eigen bibliotheek en leekring, terwijl ten slotte werd besloten bij het bestuur de voorwaarden te vernemen waaronder de geheele afdeeling aan het leermuseum kan deelnemen.

Hierna werd het concept-reglement van de op te richten voor-schotbank behandeld en, behoudens enkele kleine wijzigingen, goedgekeurd.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING” TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 22 November 1900.

De Voorzitter opent de vrij talrijk bezochte vergadering, waarna de notulen werden gelezen en goedgekeurd. Behalve eenige zaken van huishoudelijken aard deelde de Voorzitter mede dat gunstig bericht is ingekomen op een adres der Vereniging aan Burg. en Weth. dezer gemeente, waarin was verzoekt om den straatnaam Vredeman de Vries onveranderd te behouden. Aan het adres waren toegevoegd de meeningen van de heeren Weissman, Peters en Frederiks en is naar aanleiding daarvan en ingevolge een ingesteld onderzoek van den tegenwoordigen archivaris besloten den naam Vredeman de Vries te handhaven. Dit bericht werd onder applaus der aanwezigen vernomen.

Na ballotage over een nieuw lid, die met algemeene stemmen werd aangenomen, gaf de Voorzitter het woord aan den heer D. B. Kalma, die voor dezen avond op zich had genomen de volgende vraag in te leiden: „Kan het metselen ook onderwezen worden aan Ambachtscholen?” Na een inleidend woord deed de spreker een beschouwing over het metselvak in 't algemeen en de wijze van opleiding, die thans meer speciaal in Friesland gevolgd wordt, voorts aan en stelde daarbij op den voorgrond dat de metselaar in den laatsten tijd in veel gunstiger omstandigheden verkeert dan vroeger, omdat werkloosheid bij den winter bijna niet meer voorkomt.

In Friesland en in gedeelten van andere provinciën behoort het timmer- en metselvak bij elkaar, en het is eigenaardig dat velen der beste metselaars alhier afkomstig zijn van het platteland, die vroeger het timmervak als hun hoofdvak beoefenden en schrijft

dit toe aan de omstandigheid, dat de metselaar-timmerman een andere opleiding heeft genoten dan de metselaar van beroep. Laatstgenoemde worden hoofdzakelijk gerecrueteerd uit opperlieden, die in den regel zeer weinig onderwijs hebben genoten en maatschappelijk op een peil staan, dat niet bijzonder uitblinkt.

Daar vele jongelieden van het platteland ook hunne opleiding aan de ambachtschool ontvangen, hebben deze in den regel weinig lust om, wanneer ze in de praktijk komen, ook nog het metselen te leeren, zoodat het bestaan der ambachtscholen, hoe nuttig ook, de vorming van metselaars niet in de hand werkt.

Hoewel volkomen onbekend met de inrichting en regeling van het onderwijs aan ambachtscholen, waagt spreker het toch de stelling te verdedigen, dat opleiding voor metselaar zeer goed aan een ambachtschool kan geschieden, dat die school eigenlijk daarvoor de aangewezen plaats is en zoo niet betere, dan toch even goede resultaten zal opleveren dan andere vakken, die reeds aan die scholen worden onderwezen.

Ik stel mij voor, zegt spreker, dat de noodige ruimte aanwezig is, nl. buitenshuis, dan komt het zoo na mogelijk bij de werkelijkheid. Een regenbui kan volstrekt geen kwaad, omdat dan meteen kan onderwezen worden de noodige voorziening te treffen voor beveiliging op metselwerk.

Een bezwaar zou kunnen worden aangevoerd, dat de materialen voor 't onderwijs te hoog zijn, doch wanneer de meermalen gebruikte steenen later worden verkocht, dan zijn deze voor binnen-muren of achterlagen toch wel voor eenen behoorlijken prijs weer van de hand te doen.

Met de speeie is dit eenigszins moeilijker en stelt de spreker zich voor dit te doen met sand of ander goedkoop materiaal. Geheel volgens de werkelijkheid zou dan een muur met kozijnen enclusus gemetseld moeten worden, zoodat die op de verschillende manieren in de praktijk voorkomen; de metselspeelbereiding, de materialen, steigers enz. vinden dan aanleiding tot ruime bespreking.

Na een driejarige cursus te hebben doorlopen zou de metselaar niet zooda in vele gevallen een machine zijn, maar volgens sprekers meening de vraag naar metselaars, opgeleid aan Ambachtschool, grooter zijn dan van timmerlieden, ververs of smeden.

Op het gesprokene volgde een zeer geanimeerde discussie, waaraan bijna alle leden deel namen; allen waren het met den spreker eens dat het metselvak overgoed aanspraak had om op de Ambachtschool onderwezen te worden dan andere vakken; door den heer Jansen werd er op gewezen dat het gebruik van speeie geen bezwaren in den weg legde omdat daarvoor klei gebruikt kon worden. Ten slotte werd de volgende motie, door den heer Jansen voorgesteld, met algemeene stemmen aangenomen luidende: De Vereniging „De Friesche Bouwkring” spreekt de wenschelijkheid uit, dat aan Ambachtscholen naast andere vakken ook het metselen worde onderwezen.

Alsna stelde de Voorzitter aan de orde eenige in de bus gevonden vragen, waarvan de heeren Scholtens, Keizer en Feddema de beantwoording op zich hadden genomen; de aandacht werd daarna gerestitueerd op het tentoongestelde plantwerk „Denkmäler Deutschen Renaissance”, daartoe welwillend op verzoek van den Secretaris door het bestuur der ambachtschool afgestaan en eindelijk op proeven van zoogenaamd „Troekensue” van de gips-ornementfabriek te Venlo, toegelicht door den heer C. v. Dujsen.

Niets meer aan de orde zijnde, werd de vergadering onder de gewone dankbetuigingen gesloten.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-Gravenhage. Aan Mejuff. Georgina Schwartz, te Amsterdam, is opgedragen het vervaardigen van een borstbeeld van Z. H. Prins Hendrik van Mecklenburg, als pendant van de vroeger door haar vervaardigde buste van H. M. de Koningin.

Jozef Jansz zal, op verzoek van den heer Hidde Nijland, te Dorrecht, ten behoeve van diens Transvaal-museum, het portret van Paul Kruger schilderen. Hij doet dat met zooveel goetdrift, dat hij, naar het Hangeho „Obid” meldt, verzoekt heeft 't geheel belangeloos te mogen doen en zelfs de lijst voor zijne rekening te nemen. Ook wil hij het portret van den heer Nijland schilderen.

AMSTERDAM. De ontwerpen vervaardigd ter mededinging bij den wedstrijd in de schoone bouwkunst, die dit jaar in het gebouw der Rijks Academie van Beeldende Kunsten is gehouden, zullen kosteloos aldaar ter bezichtiging worden gesteld van 25 dezer tot en met 2 December. (Stet.)

Het bestuur der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst heeft bepaald dat op 18 Februari en drie volgende dagen alhier wederom een examen zal worden afgenomen tot het verkrijgen van het diploma van bouwkundig opzichter, door genoemde Maatschappij ingesteld. Het examen-programma is aan het bureau der Maatschappij verkrijgbaar.

HAARLEM. Vrijdag 16 dezer zette de heer H. L. Boersma, directeur der Ambachtschool te 's-Gravenhage en secretaris der Vereniging tot verdediging van het ambacht, in een bijeenkomst van daartoe genoodigde bestuursleden van vakverenigingen en verdere belangstellenden, het doel der Vereniging nog eens uiteen. Onder de middelen om het te bereiken neemt een voornaam plaats in

het openen der gelegenheid tot proefaflegging in het ambacht, met toekenning bij wetslagen, aan de candidaten, van de graden „gezel“ en „meester“. Het eerstvolgend examen zal plaats hebben te Haarlem, ten overstaan eener commissie van deskundigen, waarvan de leden — zelf mannen van het vak — zullen worden gekozen, in verband met de vakken, waarin de zich aan te melden candidaten, proeven van bekwaamheid wenschen af te leggen. Hierdoor immers verkrijgt men een waarborg, dat de examencommissie of inderdaad een zyn zal, bestaande uit deskundigen. De heer Boersma wakte de vakverenigingen op, zich bij de vereniging aan te sluiten en sprak de verwachting uit, dat de Regeering evenals ten vorige jare de vereniging met een subsidie zal steunen.

— De heeren Kuiper en Key, architecten te 's-Gravenhage, exploitanten van het uitgestrekt bouwterrein „Boech en Vaart“ te Heemstede, aan de grens der gemeente Haarlem, hebben een prijs van 5000 uitloofd voor den architect, die den fraaisten gevel bouwt aan een der drie daarvoor aangewezen straatwegen, waaraan in het geheel ongeveer 70 perceelen kunnen worden gebouwd. Een jury ter beoordeeling zal benoemd worden.

— EENHOVEN. De Gemeenteraad heeft aan de Vereniging „Ambachtsaandewijs“ een subsidie verleend van 1300 voor de oprichting van een ambachtsschool, en een subsidie van 700 ter tegemoetkoming in de kosten voor het eerste schooljaar Oct. 1900—Oct. 1901.

Een voorstel van een der raadsleden om de ambachtsschool van gemeentewege op te richten, werd verworpen met 6 tegen 2 stemmen.

— HEERENVEEN. Maandag j.l. werd op het kerkhof te Terband het stoffelijk overblijfsel van den heer S. Hamelink aan den schoot der aarde toevertrouwd. De belangstelling was zeer groot; de lijkstaf was onder kransen bedolven. Aan de groeve werd het eerst het woord gevoerd door den heer Erdbrink, die den heer Hamelink huldigde als den onvermoeiden strijder voor de belangen der Nederlandische Tramweg-maatschappij, den kundigen directeur. Daarna sprak de heer Goolen, die huld en dank bracht voor het vele, dat de heer H. had gewrocht ter verbetering van het verkeer in Friesland. De heer Onderwater, inspecteur der Nederlandsche Tramweg-maatschappij, vertolkte de gevoelens van het personeel; de chef van het station Witmarsum en een der werklieden nitten daarna nog een woord van hulde aan den overleden humanen chef.

De heer C. Hamelink — de eenige zoon — sprak, diepgeroerd, namens de familie een woord van dank voor de belangstelling zijne vader bewezen.

— VLISSINGEN. Door de Koninklijke Maatschappij „De Schelde“ is aan de Oudheidkamer de gedenkpenning in zilver geschenken, bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan der maatschappij aan haren stichter, den heer Arie Smit, opgedragen.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: oervol ontelagen uit zijne betrekking de bij de werken en opnemingen aan de rivier de Solo geplaatste en bij zijn corps a la suite gevoerde ingenieur 2e kl. J. P. Kruimel; tijdelijk gesteld ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken, teneinde dienst te doen als ingenieur 2e kl. de ambtenaar op wachtgeld J. P. Kruimel voornoemd; tijdelijk belast met de waarneming der betrekking van tolmeester bij de sluis te Goebang (Soerabaja), H. F. Th. Boesch, gewezen assistent-opzichter over de sluis, kunst- en waterwerken in de residentie Soerabaja, thans belast met de waarneming der betrekking van opzichter 3e kl.; overgeplaatst naar de residentie Banjoemas, de opzichter 3e kl. C. Hollestelle; toegevoegd aan den chef der 4e waterstaatsafdeeling, de

ambtenaar op nonactiviteit ter beschikking, H. van Gelderen, laatst ingenieur 2e kl.; aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling, in het belang der verbetering van de bevoeling door de Manggala-leiding (Magelang, residentie Kedoe), de opzichter 1e kl. H. la Fontaine; aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling, in het belang der verbetering van de bevoeling door de Molek-leiding Malang, residentie Pasoeroean, de opzichter 3e kl. J. A. Kleian; bepaald dat de opzichter 1e kl. J. D. A. Poth bij de irrigatieafdeeling Brantas geplaatst blijft; benoemd tot opzichter 3e kl. en toegevoegd aan den chef der irrigatieafdeeling Serajoe, met Poerworedjo als standplaats, de ambtenaar op nonactiviteit E. van der Volde;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling in het belang der verbetering van de bevoeling en den waterafvoer in de residentien Tegal en Pekalongan, de ambtenaar op wachtgeld, dienstdoende ingenieur 2e kl. J. P. Kruimel.

— Bij de exploitatie der Staatsspoorwegen op Java: benoemd tot onderopzichter 2e kl. de tijdelijke onderopzichter 2e kl. H. A. Lang; ontelagen op verzoek, wegens ziekte, eervol uit zijne betrekking, de onderopzichter 2e kl. Ch. A. Blancy Davidson.

— Burg. en Weth. van Leeuwarden benoemen tot klerk aan het bureau der gemeentewerken T. E. Bouma, ambtenaar ter secretarie te Alkmaar.

— Bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen zijn benoemd tot aspirant-adjunct-ingenieurs de heeren H. Kriens, J. H. Kremer en R. P. van Alphen.

— Voor het tijdvak van 1 December tot en met 31 Januari 1901 is benoemd tot assistent voor de waterbouwkunde aan de Polytechnische School te Delft J. J. Vermeulen, civiel-ingenieur te Delft. (St.-Cl.)

VACANTE BETREKKINGEN.

— Directeur, tevens leeraar in rechtlijnig teekenen aan de in 1901 te Amersfoort in werking te stellen ambachtsschool. Jaarwedge 2000. Met opgave van referentieën zich schriftelijk aan te melden vóór 1 December bij den secretaris Mr. J. C. H. Prikken. (Zie advert. in no. 45.)

DINSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare geabonneerden, tweemaal per jaar voor achtervolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een praktisch timmerman, 25 jaar oud, als opzichter-detailist werkzaam geweest, zoekt plaatsing voor den tijd van drie of vier maanden. Beste getuigen ten dienste. Salaris 45 of 50. Brieven franco: letters G J A, aan het Bureau dezer Courant. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARNIXSTRAAT 365, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 22 j., ongeh., 170.
- 1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± 115.
- 8 Opz.-teek., 20, 24, 24, 24, 27 en 34 j., ongeh., 170, 175, 180, 180, ± 175 en 100, 31 en 32 j., geh., 100 en 90 a 100.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., 180.
- 2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh., 100 ± 190.
- 1 Waterb.-opz., 25 j., geh., 170.
- 2 Werk.-electr., 23 en 29 j., ongeh., 170 en 175.
- 1 Electro-techn. teek., 27 j., ongeh.

122,800; Ned. fabr. van stoomwerktuigen enz., Amsterdam, f 22,000; Meuring, idem, f 22,445; Ophuisen, Nijmegen, f 22,176; Noring Bogen, Drenthe, f 20,816; Herzog, Nijmegen, f 20,043; Bokslag, Zwolle, f 20,090; Wierink en Co., Nijmegen, f 19,204; Plasmann, Gouda, f 19,000; Kon. Ned. Machinefabriek, Helmond, f 18,976; Gebra. Deprez, Tilburg, f 18,500; Machinefabriek Delfsaren, Rotterdam, f 17,450. Met de laatste 4 inschrijvers wordt nog onderhandeld.

— Alkmaar, 19 Nov.: het bouwen van drie woonhuizen aan de Forestustraat, door den architect C. J. Ooms; ingek. 20 bijl.; als: J. Schreuder f 6150, E. Kalkreuth f 5990, S. Traayman f 5890, F. T. de Munk f 5845, J. Dorregeest f 5766, A. de Munk f 5748, J. Huibers f 5670, P. Hartog f 5643, Th. Ph. v. d. Waal f 5550, N. J. Opdam f 5525, H. Bak f 5500, H. Louw f 5447, E. v. Dijk f 5410, H. de Rover f 5399, G. Baas f 5140, J. Balder f 5116, C. v. Marleveld f 5100, G. J. Dikkeboom f 4900, J. de Graaf f 4883, N. v. d. Voort f 4879. Gegend. Allen te Alkmaar.

— Enschede, 20 Nov.: het bouwen van 4 woningen bij den Gronsvenschenstraatweg te Lonneker, door den arch. J. H. C. Rosink; ingek. 18 bijl.; als: G. J. Bos f 4369, Gebben en Heerik f 4200, G. Doorsak f 4130, H. J. Asseld f 3946, J. Schulenberg f 3870, J. Schildmeier f 3843, J. W. Wesner f 3800, Gebr. de Herder f 3690, J. W. Horstman f 3649, H. Scholten W. f 3629, J. Diphooft f 3590, Gerritsen en Ter Beek, Lonneker, f 3410; B. Morske, Glaesbeek, f 3278. De overigen te Enschede.

— Ommelandervijk, 20 Nov.: het bouwen van een woonhuis, door den arch. A. Woldendorp. Timmerwerk; ingek. 5 bijl.; als: H. Brink, Montedam, f 1318; H. Prummel, Wildervank, f 1500; J. Kamminga, Veendam, f 1463; Post en Overlander, idem, f 1438; G. Schreuder, Ommelandervijk, f 1415.

Verfwerk; ingek. 3 bijl.; als: L. voor in 't Holt, Ommelandervijk, f 78; J. Nieman, Zuidwending, f 68; M. E. Kolkman, idem, f 67.50. Aan de laagste inschrijvers is het werk gegund.

— Utrecht, 20 Nov., bestek no. 834: het maken

van een gemetselde brug met ijzeren bovenbouw over den voorsten stroom in de gemeente Haren, benevens het uitvoeren van eenige bijkomende werken, door de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen; ingek. 9 bijl.; als: F. Smulders, Oisterwijk, f 2840; H. Willems, id., f 2770; A. C. Korteweg, Breda, f 2687; C. Bijlevens, Made, f 2600; J. Schoon, Oisterwijk, f 2300; D. J. Boka, Amersfoort, f 2080; P. H. Versteeg, Oisterwijk, f 1987; M. Drijvers, Helvoirt, f 1918; de Vries Robbé en Co., Gorinchem, f 1825.

— Rotterdam, 20 Nov.: 1 het bouwen van een school aan de Oranjestraat, en 2 het bouwen van een school aan den Katendrechtseken Lagedijk, door burg. en weth.

1, ingek. 34 bijl.; als: C. de Kanter, Breda, f 49,600; W. P. Teunisse, den Haag, f 48,900; L. J. Metz, Zalt-Bommel, f 47,900; A. C. Michael, Aalburg, f 47,200; J. van Ipenburg f 46,664; M. A. J. Taverne, den Haag, f 46,472; K. J. Louys, Heerlekom, f 46,092; G. Effrich f 45,870; T. A. van Dongen Jn. f 45,831; Th. Bijlevens, Made, f 45,760; J. H. van Berghem Jn., Waardenburg, f 45,025; C. A. Wimmers, Maastricht, f 45,000; J. van der Wal, Vlaardingen, f 44,850; M. de Kloe, Maastricht, f 44,800; Z. Geleus, Schoonhoven, f 44,761; J. Mirande f 44,470; L. van Rossum, Maastricht, f 44,400; A. G. Sondermeijer f 44,390; G. H. Kuilenburg, Schoonhoven, f 44,325; H. Lagerwaard Dzn., f 44,000; W. Monnee f 43,958; J. H. Nieuwenhuis f 43,900; D. v. Leeuwen f 43,800; H. J. Heiman en Zn. f 43,730; J. Klot Overbeke, f 43,500; D. T. Blanken, Bergambacht, f 43,446; A. Kooihsalder f 43,300; W. van Leeuwen Jr. f 43,175; A. de Haan, den Haag, f 42,980; S. A. Stolk f 42,800; C. A. Zanini f 42,376; G. Keij f 42,300; Rotterdam, Bouweraad f 40,694; W. Post f 37,870. Nog niet gegund.

2, ingek. 26 bijl.; als: W. P. Teunisse, Den Haag, f 47,100; M. A. J. Taverne, idem, f 45,400; W. de Boer Cn. f 45,300; A. Kruitthof f 45,180; K. J. Louys, Heerlekom, f 44,292; J. H. van Berghem Waardenburg f 43,980; J. de Kloe, Maastricht, f 43,900; D. van Leeuwen f 43,680; H. J. Heiman en Zoon f 43,630; J. van der Wal, Vlaardingen, f 43,400; A. G. Sondermeijer f 43,313; Z. Geleus, Schoonhoven, f 43,261; G. H. Kuilenburg, idem, f 43,175; W. van Leeuwen Jr. f 42,900; H. Lagerwaard f 42,700; W. Monnee f 42,691; Gebr. Dura f 41,990; G. Keij f 41,990; D. T. Blanken, Bergambacht, f 41,912; J. A. Stolk f 41,900; J. van den Elshout, Scheveningen, f 41,600; A. de Haan, Den Haag, f 41,370; A. Kooihsalder f 41,500; J. Klot Overbeke, f 40,800; Rott. Bouweraad f 40,000; N. A. Kruit f 36,650. De overigen te Rotterdam. Nog niet gegund.

— Bostel, 21 Nov.: het maken van een woonhuis en stallen voor mej. G. van Dongen; ingek. 4 bijl.; als: F. van Hens f 1758, W. de Werd f 1509, A. v. d. Laar f 1399, J. van Erp f 1387. Gegend. Allen te Bostel.

— 's-Gravenhage, 21 Nov., aan het departement van waterstaat: de opruiming van een oerplaat in het vaarwater beneden Wijbe, tot voortzetting der verbetering van de rivier de IJssel, ingek. 3 bijl.; als: L. Brand Dn., Giesendam, f 9777; J. P. de Groot, idem, f 6800; P. W. Ophuyzen, Nijmegen, f 5989. Ram. f 3850.

— Naar-van-Gent, 21 Nov.: het bouwen van een woonhuis en magazijn voor den heer J. van Veen; ingek. 5 bijl.; als: L. Heppes, Westdorpe, f 5435; wed. Pauwels f 4625; A. Meijer, Zeist, f 4600; A. Lippens f 4016; E. Claeijens f 3965. De overigen te Naar-van-Gent.

— 's-Gravenhage, 22 Nov.: het bouwen van een dubbele villa te Scheveningen; ingek. 4 bijl.; als: J. H. Paardekooper f 39,000, J. J. F. Schijf f 36,480, J. van den Elshout, Scheveningen, f 33,600; R. C. Hartman f 31,240. De overigen te 's-Gravenhage.

— Arnhem, 22 Nov., door burg. en weth.: het verleggen van den stroomkanal aan den rechteroever van den Rijn, beneden den havenmond; ingek. 15 bijl.; als: H. Bossewinkel, Brummen, f 14,760; J. H. Hoijck, Pannerden, f 12,446; J. M. Munkens, Herwen en Aerd, f 11,993; W. Arns, Millingen, f 11,689; J. P. de Groot, Giesendam, f 10,800; T. van Haften, Zaltbommel, f 9999; W. van Osa, Osch en J. Schippers, Nijmegen, f 9983; L. Brand Dn., Giesendam,

f 9777; P. W. van Hattum, Zaltbommel, f 9385; G. W. van Hezewijk, Nijmegen, f 9204; O. A. Mol, Utrecht, f 9200; H. van Aarsen Jr., Nieuwaa, f 9000; J. L. Strikdals, Nijmegen, f 8887; J. H. van Hezewijk, Lobith, f 8090, F. E. Terwindt, Pannerden, f 7730. In beslag gehouden.

— 's-Gravenhage, 23 Nov., lo. bestek no. 28: het rioleren en bestraten van een straat ten noorden van de Beek; ingek. 10 bijl.; als: D. J. v. Riemsdijk, Dordrecht, f 32,000; M. A. J. Taverne f 27,600, M. J. Ros f 27,030, D. Korteweg f 26,800, F. Kleijn, Dordrecht en Z. v. Houwelingen, Hardikaveld, f 26,800; C. van Staijvenberg, Loosduinen, f 26,300; J. Blok, 's-Gravendeel, f 26,300; J. de Bruijn f 26,000, J. v. d. Elshout Gz., Scheveningen, f 25,889; G. v. d. Elshout, idem, f 25,848.

— 20. bestek no. 28: levering van kachels H. B. school Sandhonderlaan; ingek. 5 bijl.; als: C. Koop, Scheveningen, f 1698; J. J. Gumborg f 1487.75, M. Langmal en Zn., Leiden, f 1357; G. Brummelkamp, idem, f 1314.51; H. G. van Egmood, idem, f 1299.

— 30. levering van trottoirbanden bestek no. 4; ingek. 9 bijl.; als: J. J. Pelt, Rotterdam, f 2,754; H. J. Bosman, idem, f 2,73; H. J. S. Bonart f 2,72; E. v. d. Wall, Rotterdam, f 2,694; M. Dafrane, Luik, f 2,14 voor rechte banden en f 2,68 voor boogvormige banden; Mij. tot vervaardiging en levering van bouwmaterialen, voorheen de Erven H. Trip, Rotterdam en Utrecht, f 2,54; L. Goffin, Luik, f 2,64; J. B. Petit, Breda, f 2,62; G. Depis, Rotterdam, f 2,57; alles per M² band.

— 40. levering van straatkeien bestek no. 2; ingek. 19 bijl. Laagste inschrijvers: voor perc. 1, Kloos en Van Limburgh, Rotterdam, f 142.50 voor 1000 Quastakkeien; voor perc. 2, H. J. Bosman f 93.40 voor 1000 Luiksch- of Outhkeien; voor perc. 3, E. v. d. Wall f 67 voor

1000 Lavakeien, en voor perc. 4, Mij. tot vervaardiging en levering van bouwmaterialen, voorheen de Erven H. Trip Rotterdam en Utrecht, f 113.80 of f 124.40 (volgens verschillende monsters) voor 1000 Athase keien.

— 50. bestek no. 3: levering van Waal- en Rijn-klinkers en van Ironbricks. Laagste inschrijvers p. 1000 stuks, getrokken grijze Waalklinkers, firma M. Mees Groningen, f 15.50; vlakke Rijn-klinkers, C. Mijlief A., Nieuwburg, f 14.59; Ironbricks, H. Huinck en A. Imhofe, Rotterdam, f 99.40. De overigen te 's-Gravenhage.

— Middelburg, 23 Nov., aan het gebouw van het provinciaal bestuur van Zeeland: lo. het onderhoud van de rijkswateringen en havenwerken te Vlissingen en te Veere, gedurende de jaren 1901, 1902 en 1903, in 2 perceelen. Laagste inschrijver voor perc. 1 J. de Bree, Ternenzen, f 5890, voor perc. 2 A. A. de Wilde, Goss, f 3900. Ram. per jaar perc. 1 f 7400, perc. 2 f 3809.

— 30. het onderhoud in 1901, 1902 en 1903 van de havenwerken te Brjksken. Laagste inschrijver P. Monje, Breeken, f 5490. Raming f 5000 per jaar.

— 30. het maken van een remmingswerk ter wierszijden van het westelijk landhoofd aan de Postbrug, behoorende tot de werken van het kanaal door Zuid-Beveland. Laagste inschrijver J. B. Hork, Hanweert, f 1848. Ram. f 2080.

HEDEDEELINGEN.

— Heerle-Wouw (N.-B.) De gemeenteraad alhier heeft besloten een kunstweg te leggen van Wouw, langs Wouweche Plantage, naar Haibergen. De kosten worden geraamd op 60,000.

— IJmuiden. Het uitvoeren van verschillende havenwerken is gegund aan den laagsten inschrijver A. Prius Thzn., te Sliedrecht voor f 1,838,000. Ram. f 1,925,000.

ADVERTENTIEN.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 1den December 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 836.

Het maken van een woning voor machinist en stoker op het station LAGE-ZWALUWE.

Begroting f 10600.—

De besteding geschiedt volgens § 46 van het bestek.

Het bestek ligt van den 19den November 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur A. J. BUIS te Rotterdam en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 27sten November 1900 ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

UTRECHT, den 14den November 1900.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen. AANBESTEDING.

Op Dinsdag den 1den December 1900, des namiddags ten 2 ure (locale tijd), aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen, in het Moreelse Park te Utrecht, van:

BESTEK No. 887.

Het maken van een gebouw voor het beproeven van steenkolen, met daarmede in verband staande werken op het station Zwolle.

Begroting f 8300.

De besteding geschiedt volgens § 45 van het bestek.

Het bestek ligt van den 21sten November 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEN te Zwolle en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen, tegen betaling van f 1.00.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 4den December 1900, ten 10 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

UTRECHT, den 16den November 1900.

Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Villaal: 36 Rokin.

Hoofdagente voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porseleinen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschtablets, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkoopters genieten het gebruikelijke rabat.

H.H. ARCHITECTEN.

Een met JONGMENSCH, 25 jaar oud, vrij van sterke draak, praktische timmeren, ongeveer een jaar als **OPZICHTER-DETAILLIST** werkzaam geweest, zoekt plaatsing voor den tijd van drie of vier maanden. Beste getuigen ten eerste. Verlangd salaris f 45 of f 50. Adres: letter G J A, Bureau dezes.

AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS der Gemeente ARNHEM rullen **Donderdag 6 December 1900**, 's voormiddags 11½ uur, te het openbaar, ten Gemeentehuize

aanbesteden:

BESTEK No. 14.

Het leveren van **MATERIALEN**: Steen, Kalk; Houtwaren: IJzerwaren, Koper, Zink, Lood, Gereedschappen: Gas- en Waterleidingartikelen: Verfwaren en Glasruiten: Borstelwaren, Doken, Touw, Behangers- en Stoffeerders-artikelen: Manufacturen en Kleedingstukken: Drogist-artikelen: diverse Materialen en Gereedschappen, Vogelvoeder, enz.

Gegadigden worden opmerkzaam gemaakt, dat het bestek voor hon veel minder bezwarend is dan vorige bestekken. O. a. verbindt de Gemeente zich van ieder artikel zekere in het bestek bepaalde hoeveelheden aan te schaffen.

Inlichtingen: alle werkdagen, tot en met 5 December a. s., des voormiddags van 10—12 uur, aan het bureau Gemeentewerken in de Kadestraat, alwaar de monsters en de teekeningen ter inzage liggen; bestek met gezegeld inschrijvingsbiljet à f 1.— tot dien dag verkrijgbaar aan het bureau Gemeentewerken ten Gemeentehuize.

ROLLUIKEN

van hout en van staal, in verschillende constructiën. Prijscuranten en inlichtingen op aanvraag gratis bij **W. H. M. SCHOLTE**, Fabrikant, Prinsengracht 516, AMSTERDAM.

INSCHRIJVING

OP

Vrijdag 7 December 1900,

IN HET

Timmerhuis te Rotterdam,

naar de LEVERING van:

- Waal- en IJselsteen, Straatlinkers, Trottoirbanden, Kalk, Grind, Grindzand, Dakpannen, Tegels, Kannenbuizen, enz. in 23 percelen;
- Verlichting- en Verloflichten, Terpentin, Verwaren, Glas, Teer, Pek, Zeep, Kaarsen, Poetsen, Lampenkatoen, Turl, Houtskool, enz. in 19 percelen, en
- Lood, Loodenbuizen, Zink, Blik, Gegoten IJzeren Straatsyphons, Straatberrie-randen, Kolenbakken, Metalen Main- en Tapkranen, Tuinwerk, Hennep, Snuit van Vlas, Borstelmakewerk, Sponsen, Molten Dwelen, Strookdweilen, Afnemdoeken, Baggernetten, Blok-makewerk, Bezems, Boenders, Manden, Band, Zeemvellen, Gordijnlijnen, Kolen en Kalkzakken, Ketelpakken (Jasen Broek), Schoppen, Emmers, Spijkers, Schroeven, Sloten, IJzerwaren, enz. in 36 percelen.

De voorwaarden liggen, op de gewone dagen en uren, in het Timmerhuis ter lezing en zijn, voor A, B en C afzonderlijk, tegen betaling van 25 cents verkrijgbaar bij de Wed. P. VAN WAESBERGE & ZOON, Boekdruckers aan den Houttuin No. 73, alwaar tevens de in te vullen gezegelde inschrijvingsbiljetten, tegen betaling van 22½ cents per stuk, te bekomen zijn.

AANBESTEDING.

Op **Maandag 3 December 1900**, des namiddags 2 uur, zal door de Architecten-Ingenieurs A. W. WEISSMAN en P. H. VAN NIFTRIK te Amsterdam in het **Oranje Hôtel** te Nijmegen openbaar worden

aanbesteed:

Het vergrooten van het **Oranje Hôtel** te Nijmegen.

Bestek en teekeningen zijn te verkrijgen à f 3.— per stel bij THIEME'S BOEKHANDEL, Grootte Markt te Nijmegen.

Inlichtingen worden gegeven door genoemde Architecten-Ingenieurs ten nuntien kantore, Plantage Parklaan 4, te Amsterdam en op **Donderdag 29 November 1900**, des morgens ten 11 uur ter plaatse te Nijmegen.

Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen.

AANBESTEDING

(Voor rekening van den N. O. L. S.)

Op **Dinsdag den 11den December 1900**, des namiddags ten 2 ure (locale tijd) aan het Centraalbureau der Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen in het Moreelse Park te Utrecht van:

BESTEK No. 835.

Het leggen van een tweede spoor tusschen het station Zwolle en Herfte, het maken van kunstwerken, van eene tijdelijke to- en laadplaats bij de Nieuwe Wetering, van een stapelplaats bij Herfte en het verlichten van bijkomende werken.

Begroting f 22,100.

De besteding geschiedt volgens § 57 van het bestek.

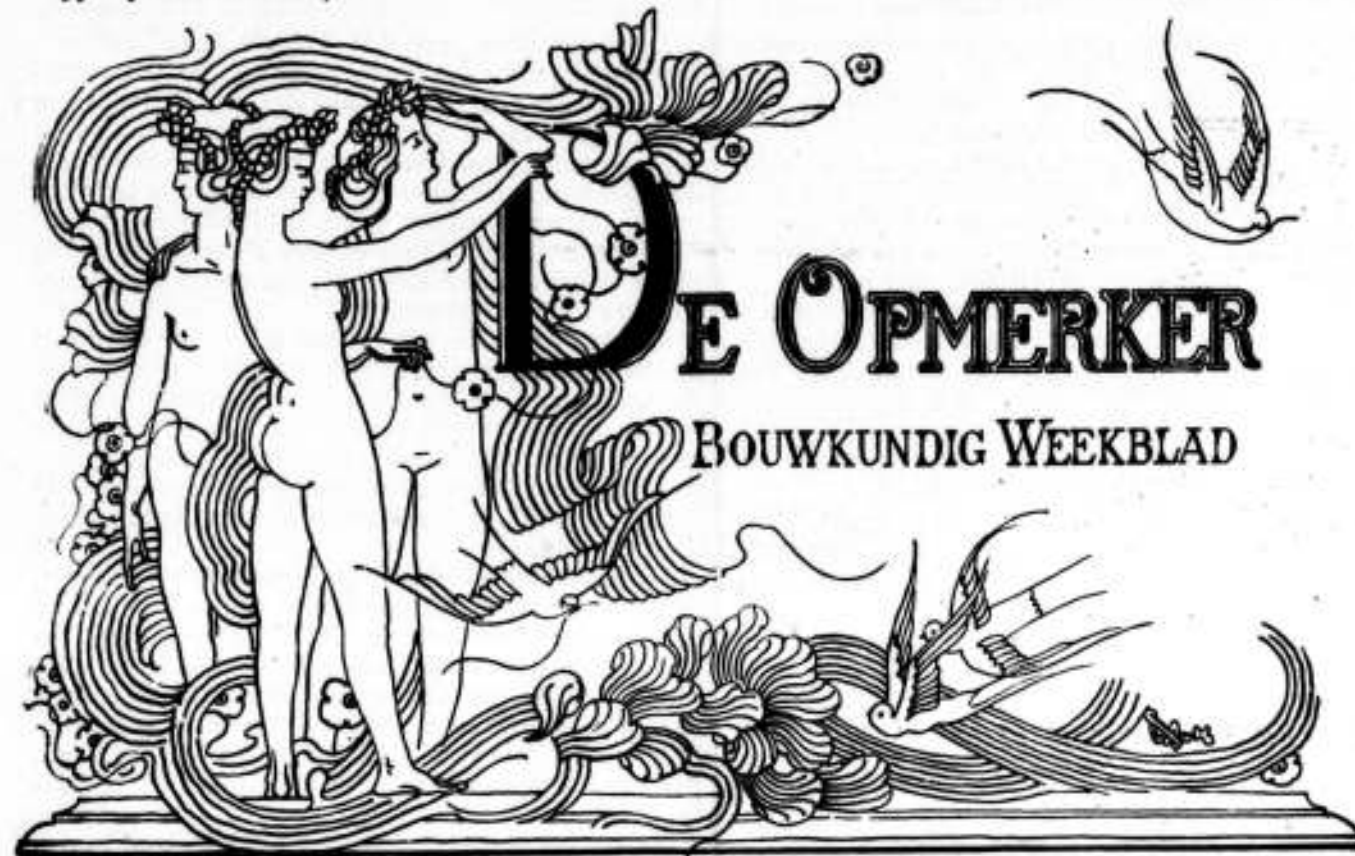
Het bestek ligt van den 21sten November 1900 ter lezing aan het Centraalbureau in het Moreelse Park en aan het bureau van den Heer Sectie-Ingenieur K. DEN TEX te Zwolle en is op franco aanvraag (per brief) aan genoemd Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) te bekomen tegen betaling van f 1.

Inlichtingen worden gegeven aan het Centraalbureau (Dienst van Weg en Werken) en door den Sectie-Ingenieur voornoemd.

Aanwijzing op het terrein zal geschieden den 8den December 1900, ten 11 ure voormiddag (West Europeesche tijd).

Utrecht, den 16den November 1900.

Tor drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.
Abonnement: prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.
Advertenties van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or. elken regel meer f 0.15. Grootte letters worden berekend naar plaatsruimte. Annonces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DE PRIX DE ROME.

Toen wij het gebouw der Rijks-Academie van Beeldende Kunsten te Amsterdam binnen wilden gaan om de ontwerpen, ter gelegenheid van den „Prix de Rome“ vervaardigd, in oogenschouw te nemen, kwam er een sleeperswagen voorbij, die aan alle zijden beplakt was met veelkleurige papieren, waarop stond te lezen „kies! Treub“. Doch waarom men hem kiezen moest, stond er niet bij. Ook de beoordelaars van de ontwerpen deden een keus, doch waarom zij die deden, bleek evenmin, daar een rapport van beoordeling niet was openbaar gemaakt. Men moet gelooven op gezag.

Het klinket in de groote academie-deur ging open, en daar stonden wij weer op den bekenden geplaveiden klinkervloer, waar wij vijf en-twintig jaar geleden zoo schuchter overheen gingen, om ons aan het toelatings-examen te onderwerpen. De lange en veelszins statige figuur van Scheepmaker, die zoo graag voor een hoogleeraar werd aangezien, kwam echter niet meer uit zijn hokje. Een andere, minder indrukwekkende gestalte verscheen, nam ons regenscherm in ontvangst en gaf ons een nummer. Daar stond geen ander regenscherm in den bak, en misschien had het nummer wel achterwege kunnen blijven. Doch een stormloopen naar de tentoonstellingszaal kon ieder oogenblik plaats vinden.

Weer gingen wij de steile, smalle hoofdtrap op, die den deelnemers aan den „Prix de Rome“ een weinig navolgenswaardig voorbeeld zal hebben geschieden, al is zij, in verloop van tijd, met afgietsels van de Fontaine des Innocents, van Grieksch en Romeinsch beeldwerk wat gezelliger geworden dan vroeger.

De gehoorzaal, waar de ontwerpen waren uitgesteld, was bereikt. Al weder gingen onze gedachten een kwart eeuw terug. De plechtigheid der opening van het nieuwe gebouw ging aan ons geestesoog voorbij.

De kleine Minister Heemskerk, met zijn vadermoorders, zijn blauwe oogen en lakkebaardjes, de directeur De Poorter, met zijn breede armzwaai, de hoogleeraar Allebé, blond en blozend, ... de tijden veranderen en wij met hen.

In de zaal was nog een persoon die ook, als leerling van Allebé, de opening had medegemaakt. Nu is hij al sinds jaren hoogleeraar aan de Academie.

Rechts hing de eerste prijs, links de tweede. Boven de teekeningen, die de gouden erepenning verwierven, was een copie naar Michelangelo's Adam zichtbaar, heel wat frischer van kleur dan het oorspronkelijke in de Sixtina. Hoeveel pijn in de nekspieren moet deze „Prix de Rome“ niet hebben uitgestaan, eer hij zijn figuur klaar had!

Evenwel de bouwkunstenaars, die dit jaar om den prijs kampfden, zullen hun rug ook gevoeld hebben. Hoe dan af voor de jongelingen, die zooveel arbeid in zoo weinig tijd konden leveren!

Is het daarom verstandig geweest, dat zij aan den prijskamp hebben deelgenomen? Dit wagen wij te betwijfelen. Begunstigd te worden met een jaargeld van twaalf honderd gulden lijkt heel aardig. Doch op een bureau als tekenaar honderd gulden 's maands verdienen, waartoe de twee kampioenen best in staat zijn, is leerzamer en nuttiger. Men kan slechts al smedende een smid worden.

Het tentoongestelde mag alleen als proeve van tekenwerk beschouwd worden, en heeft als zoodanig verdienste. Wie van jongelieden, den 30 Juni 1877, ja zelfs nog later geboren, reeds in 1900 een ernstig ontwerp voor een zoo monumentaal gebouw als een Justitie-paleis verlangt, stelt een onbillijken eisch. Wat maakten wij zelf op ons drie-en-twintigste jaar?

De strijd ging tusschen de Rotterdamse Academie en de Polytechnische School te Delft. Rotterdam zegevierde, een voldoening die wij den wakkeren directeur

Henri Evers van harte gunnen. Het is wel eigenaardig, dat de eerste „Prix de Rome“, die wij in Nederland kennen, uit Rotterdam moest komen, uit de stad, die in de kunst nooit iets van betekenis leverde.

Natuurlijk ontbreekt het zoo jongen menschen als den prijkkampers nog aan individualiteit. Uit hun werk spreken hun leermeesters. Rotterdam blijkt vooruitstrevend, Delft behoudend. Het werk, dat de zilveren erepenning verwierf, had vijftien jaar geleden gemaakt kunnen zijn, maar dat waarmede de eerste prijs werd behaald, is „up to date“. Beide mededingers hebben hunne motieven in België gezocht; tusschen Poelaer en Hanckar ligt evenwel een menschenleven. Daarom schijnt het met den tweeden prijs bekroonde ontwerp wat ouderwetsch, al zou het misschien voor uitvoering beter geschikt zijn dan het andere.

Van de plattegronden valt niet veel te zeggen. Nummer een, die zijn lokalen om een groot kwadraat schikte, gaf aan zijn plan duidelijke hoofdlijnen, doch maakte zich al te gemakkelijk van de eischen der praktische bruikbaarheid af. Nummer twee streefde naar een meer gescreend plan, doch verloor daarbij de groote lijnen wel wat te veel uit het oog. Zoo heeft iedere oplossing de gebreken van haar deugden.

Bij een prijsvraag als deze is evenwel de plattegrond van ondergeschikt belang. Ware dit anders, men had geen bekroning kunnen uitreiken; bij een werkelijke prijsvraag tenminste zouden deze beide ontwerpen niet veel kans hebben gehad.

De opstanden zijn het dcs, die het meeste gewicht in de schaal hebben gelegd. Die van het bekroonde plan zijn smaakelijk in bruine inkt gelijnd en met enkele lichtere tinten aangewassen; de perspectieftekening is in kleuren behandeld. De vervaardiger van het andere ontwerp gaf aan wasschen in grijsbruine tinten, zooals dit een twintig jaar geleden in het buitenland veel gebeurde, de voorkeur.

Reeds maakten wij op, dat nummer een er naar streefde, om modern te zijn. De strengheid, die aan een tempel der gerechtigheid voegt, vond hij in den Berlagiaanschen trant, die slechts muren met gaten toelaat, terug. Doch niet tevreden met zoo groote soberheid, en beseffende, dat men hem die wel eens als armoede van geest zou kunnen toerekenen, diende hij het gerecht voor met de pikante saus, waarvan de hedendaagsche Brusselaars het recept hebben. En zich ten slotte zijn Faust herinnerend:

„Ein Jeder sucht sich endlich selbst was aus.
Wer vieles bringt, wird manchem etwas bringen
Und jeder geht zufrieden aus dem Haus.“

zorgde hij nog voor wat hooge Rijks-museum-daken, wat middeleeuwsche gewelfconstructie, wat Fransche motieven (een snuifje, zou het keukenboek zeggen) en zijn schotel was klaar. De ossetong ligt in de bruine maderasaus, de balletjes en de champignons en de ragout is wel naar den smaak der gasten.

Zulk een vaardig kok was nummer twee niet. Hij maakte een eenvoudigen burgerpot gereed en ontleende zijn grondstoffen aan wat door vroegere generaties niet zorg ingemaakt was. Bij hem, geen saus, geen champignons. Hij stampde de snijboonen met de aardappelen door elkander, en voegde er rockworst bij. Zulk een gerecht mag een Hollander wel, en het zal niet aan bezoekers ontbreken, die het boven het andere verkiezen. Maar terwijl de doorgestoopte pot op den dagelijkschen disch der praktijk niet misstaat, was het toch niet goed gezien er op het festijn, waartoe de „Prix de Rome“ als van zelf aanleiding gaf, mee aan te komen.

De ondervinding, met den „Prix de Rome“ te Parijs ongedaan, is niet van dien aard, dat men zich aan voorspellingen omtrent de toekomst der beide jongelieden zou mogen wagen. De meeste Fransche prijswinnaars hebben in hun later leven zich zoo weinig onderscheiden, dat hun namen aan de vergetelheid zijn prijs gegeven. Daarom wekt het te Parijs altijd groote verbazing, wanneer een „Prix de Rome“ wezenlijk talent blijkt te hebben. Een der zeldzame voorbeelden hiervan was Charles Garnier.

Moesten wij den prijswinner een raad geven, dan zouden wij hem zeggen, tevreden te zijn met de behaalde erepenning, te bedanken voor de twaalf honderd gulden 's jaars, zijn besten tijd niet met onvruchtbaar zwerven in het buitenland te vermorsen, maar zoo gauw mogelijk de praktijk in te gaan, om wezenlijk iets te worden. Hij zal dien raad echter niet opvolgen, en zich dat later beklagen.

De jongeling, die de zilveren erepenning verwierf, verkeert in beter omstandigheden. Geen koninklijke gunst dwingt hem tot een onvruchtbare Odyssee. De praktijk, waarheen zijn aanleg hem reeds leidt, staat voor hem open. En het zou ons niet verbazen, wanneer, ten slotte, hij een beter architect werd dan zijn mededinger, of wanneer er in zijn leven eens een tijd komt, dat hij dankbaar is, den „Prix de Rome“ niet te hebben verworven.

Na het bovenstaande zal men het begrijpelijk vinden, dat wij er niet om zullen treuren, wanneer deze prijsskamp de eerste en tevens de laatste mocht zijn. De Rijks-Academie voor Beeldende Kunsten, die overigens de bouwkunst negeert, doet met zulke prijsvragen, waartoe een verouderde wet haar verplicht, geen nut. In het gunstigste geval kan zij er een jongeling slechts door over het paard tillen. En wat er van zulke over het paard gestilden later is geworden, is te droevig, dan dat de Academie er niets van zou hebben vernomen.

SCHEIDSRECHTERLIJKE BESLISSING.

De afdeling Amsterdam van den Nederlandschen Aannemersbond heeft aan de ingenieurs en architecten der hoofdstad een rondschrijven gezonden.

Zij zegt daarin, dat bij haar klachten zijn ingekomen van haar leden over bestekken, waarin wel de Algemeene Voorschriften van 1895 verbindend waren verklaard, maar scheidsrechterlijke uitspraak niet bij alle geschillen kon worden gevorderd.

De afdeling zegt dan: „Daar de opening van die bepaling in de bestekken door het gemeentebestuur en verreweg het meerendeel uwer hier-ter-stede werd in toepassing gebracht en gehandhaafd, valt het zeer te betreuren, dat nog door enkelen uwer aan dezen alleszins billijken wensch niet wordt tegemoet gekomen.“ De bedoeling zal hier wel zijn, dat het gemeentebestuur en de meerderheid der architecten en ingenieurs scheidsrechterlijke uitspraak in alle gevallen toelaten, waarom gewenscht wordt, dat ook de overigen dit voorbeeld zullen volgen.

Die wensch heeft inderdaad niets onredelijks. Zoolang men aan het stelsel van aanbesteden blijft vasthouden, zoolang de aannemer als tusschenpersoon niet gemist kan worden, blijven geschillen mogelijk, die door scheidsrechterlijke uitspraak het beste beslecht worden. De aannemers zijn wakker geworden, en zij nemen niet langer genoegen met bepalingen, waardoor zij zich aan handen en voeten gebonden moeten overleveren.

Of het rondschrijven, nu verzonden veel zal uitwerken, moet worden afgewacht. Wij gelooven het niet, want er zijn altijd halsstarrigen, die alleen voor geweld zwichten. Een practisch middel, om deze verstok-

ten tot inkeer te brengen zou zijn, dat de aannemers zich verbonden, naar werken, in wier bestek geen bepaling voorkwam, die scheidsrechterlijke beslissing in alle gevallen toeliet, eenvoudig niet in te schrijven. De aanbestedende architect of ingenieur, in een akelig ledige zaal de even ledige bus vindende, zou zich wel haasten om zich niet ten tweeden male aan zoodanig fiasco bloot te stellen.

Het schijnt, dat dit middel nog niet is toegepast; waarom de toepassing achterwege bleef, daarnaar kan men slechts gissen. De mogelijkheid bestaat, dat de aannemers zulk een „ultima ratio“ niet aandurven en daarom liever een zoet lijntje gebruiken. Misschien is men onderling ook niet vast genoeg aaneengesloten en bestaat er vrees voor „onderkruipers“, die van de onthouding wel eens gebruik zouden kunnen maken. Hoe het zij, de Aannemersbond heeft hier een kracht-meter, waaraan hij zijn invloed en beteekenis kan toetsen, als hij wil.

De formulering, die de Amsterdamsche afdeling als de meest gewenschte beschouwt is deze:

„Geschillen, naar aanleiding van dit werk, eventueel ontstaande tusschen directie of aanbestedder en aannemer, zoo over den uitleg of bedoeling van het bestek of de teekeningen als over de uitvoering van het werk als anderszins, zullen worden onderworpen aan het oordeel van drie deskundige scheidsmannen (technici) waarvan één te benoemen door de directie of den aanbestedder, één door den aannemer, terwijl de derde scheidsman door deze beiden wordt benoemd. Indien de beide scheidsmannen over de keuze van den derden geen overeenstemming kunnen krijgen, zal deze benoeming door den bevoegden rechter moeten geschieden. De scheidsmannen zullen aan geen rechterlijke vormen gebonden zijn en beslissen als goede mannen naar billijkheid, met inachtneming van den aard en de bestemming van het werk. Partijen verklaren zich aan die beslissing te onderwerpen als aan een rechterlijk gewijsde, uitdrukkelijk afstand doende van elk rechtsmiddel, hetwelk anders tegen die beslissing zou kunnen worden aangevoerd. De kosten, op de arbitrage vallende, komen voor rekening der partij, die in het ongelijk wordt gesteld.“

Kort en krachtig kan men deze formulering niet noemen. In vele bestekken komt een bepaling voor, die niet minder doeltreffend is, dan de hierboven gegevene, ofschoon de omhaal van woorden werd vermeden.

Indien men zegt dat „alle geschillen, waartoe het bestek aanleiding kan geven, door drie scheidslieden worden uitgemaakt“, dan laat de redactie aan korthed noch aan duidelijkheid te wenschen over. De toevoeging achter geschillen „zoo over den uitleg of bedoeling van het bestek of de teekeningen als over de uitvoering van het werk als anderszins“, is een omschrijving, die veilig gemist kan worden, te eerder, omdat zij niet juist mag heeten. De flauwe uitdrukking „als anderszins“ die alles of niets omvat, veroordeelt reeds de geheele bijvoeging. En daarenboven maakt de eisch, dat de scheidsrechters zullen uitmaken welke de „bedoeling“ is geweest van hem die bestek en tekening opmaakte, de bepaling voor vele ingenieurs en architecten onaanneemelijk.

Wil een aannemer weten, wat er met een bestek en een tekening „bedoeld“ is, dan doet hij wel, vóór de aanbesteding zich daarvan te vergewissen, en is het zelfs verstandig te vragen, dat hetgeen hem wordt medegedeeld, zwart op wit zal worden gegeven. Maar het is al te dwaas, van een scheidsrecht te willen verlangen, dat het bij meerderheid van stemmen zal uitmaken, wat met een bestek, wat met een tekening be-

doeld is, aan welks vervaardiging het part noch deel heeft gehad.

Wij weten niet, of een scheidsrecht reeds voor een dergelijke vraag gesteld werd. Mocht het zoo zijn, dan zou het van belang wezen te vernemen, hoe het heeft gehandeld.

Er is nog meer in de voorgestelde formulering, wat ons niet bevalt. In de eerste plaats de zin, die den scheidslieden wil voorschrijven, hoe zij zich zullen hebben te gedragen. Want is eenmaal de keus der scheidslieden gedaan, dan kan men niet anders dan hen hun gang laten gaan en zich ten slotte aan hun uitspraak onderwerpen. Of zij zich al dan niet aan rechterlijke vormen zullen binden, of zij goede dan wel kwade mannen zullen blijken, of zij al dan niet den aard en de bestemming van het werk in het oog zullen houden, ja zelfs of zij wel de billijkheid zullen betrachten, dit alles moet men aan hen overlaten. Een gebiedend voorschrift geven baat niet, als men de middelen mist, die de opvolging kunnen verzekeren.

En die middelen ontbreken hier inderdaad. Want gesteld eens, dat er iemand ware, die de kwade trouw der scheidslieden zonneklaar zou kunnen aantoonen, wat viel er te doen, om het gepleegde onrecht weer goed te maken?

De bepaling: „Partijen verklaren zich aan de beslissing te onderwerpen als aan een rechterlijk gewijsde, uitdrukkelijk afstand doende van elk rechtsmiddel, hetwelk anders tegen die beslissing zou kunnen worden aangevoerd“, sluit ieder hooger beroep uit, en daarmede de mogelijkheid om de uitspraak der scheidslieden, voor het geval dat zij de voorschriften niet mochten hebben opgevolgd, te wraken.

Er wordt in het rondschrijven ook verzocht een bepaling, behelzende dat: „georganiseerde werkstakingen in een of ander vak als overmacht voor den aannemer zullen worden beschouwd“ in de bestekken te willen opnemen.

Wij betwijfelen, of veel ingenieurs en architecten aan dit verzoek zullen voldoen. Immers allerlei vragen kunnen hier rijzen. Wij willen slechts aanstippen, dat de rechter reeds heeft uitgemaakt, dat werkstaking geen overmacht is, omdat de aannemer, door aan de eischen der werkstakers te voldoen, een middel bezit, krachtiger dan de zoogenoemde overmacht. En overmacht die overwonnen kan worden, is geen overmacht meer.

Maar er zijn andere moeilijkheden. Wat is te verstaan onder een georganiseerde werkstaking in een of ander vak? Wie zal uitmaken, of een werkstaking al dan niet georganiseerd is? Wie zal beoordeelen, of de aannemers zelf niet de werkstaking hebben uitgelokt?

Op deze vragen is het antwoord niet gemakkelijk te geven. En de mogelijkheid van misbruik der bepaling is aanwezig. In het stelsel van de Amsterdamsche afdeling van den Aannemersbond zou een staking onder de belanghebbenden reeds overmacht opleveren; brak die uit, duurde die zes weken, dan zou voor alle werken, dan onderhanden, ook zes weken tijdsverlenging den aannemer niet onthouden kunnen worden.

Wij gelooven, dat men de regeling van deze zaak best aan het billijkheidsgevoel van de architecten en ingenieurs kan overlaten. Iedere werkstaking moet op zich zelf beoordeeld worden, niet slechts wat haar aanleiding, maar ook wat haar invloed op den gang der werken betreft. En daar zal wel geen architect of ingenieur wezen, die kortingen op de aanneemsom durft toepassen, wanneer hij de innige overtuiging heeft, dat de aannemer buiten zijn schuld te laat heeft opgeleverd.

Er worden in onze dagen tegen het stelsel van aan-

nemen, dat nauwelijks een eeuw hier te lande in zwang is, vele en gegrande bezwaren aangevoerd. Het zou zeker toewijding verdienen, wanneer een middel aan de hand werd gedaan, dat tot het opheffen der bezwaren kon leiden. De ideale toestand zou zijn, dat de aannemers konden gemist worden, omdat ingenieurs en architecten het wel buiten hen konden stellen. Maar eer die heeren zulke praktische mannen zullen worden zijn, dat zij kunnen doen, wat nu des aannemers is, moet er nog heel wat water door de Maas stroomen.

AMSTERDAMSCH E GEVELS.

Wij zullen het ditmaal niet hebben over de voortbrengselen onzer hedendaagsche bouwmeesters, die langs Amstels straten en grachten in de laatste jaren zoo overvloedig verzezen. Was Duplex er nog, als voor twintig jaar, zou hij menig artikel over die geestesvruchten aan zijn vaardige pen kunnen doen ontvloeien. Maar de man schijnt dood, of als hij leeft, dan moet het in saaië teruggetrokkenheid wezen.

Het zijn de gevels, door het voorgelicht gesticht, waarover wij het een en ander in het midden wenschen te brengen. Hun aantal is nog altijd groot, doch sinds het gemeentebestuur, door onwetenden voorgelicht, het „vliegen“ der gevels als een bewijs van bouwvalligheid beschouwt, is er „op order van 't stadhuis“ vooral onder de oude hoekhuizen een vreeselijke slachting aangebracht. De architecten, timmerlieden en aannemers, die aan het herbouwen een duitje verdienen, vinden dat het gemeentebestuur groot gelijk heeft. Doch de Amsterdammers van ouder tot ouder, de archeologen en de kunstliefhebbers betreuren het, dat men de stad aan 't scheeprijk IJ moedwillig haar schilderachtig karakter gaat ontnemen.

Er is reeds zooveel verloren gegaan! Wanneer men in „de Uithangteekens“ door Mr. J. van Lennep en J. ter Gouw in 1808 voltooid, en hoofdzakelijk op Amsterdam betrekking hebbend, bladert, dan treft het pijnlijk, hoeveel, wat toen nog aanwezig was, sinds verdwenen. Tal van gevelstenen, die zij nog konden beschrijven of afbeelden, gingen naar den bijkstenman, als met oudheidliefhebbers er zich over ontfermden, en ze aan de een of andere openbare verzameling ten geschenke gaven. Maar die geredde gevelstenen maakten toch een gansch ander effect toen zij nog boven hun poelen stonden dan nu in de kelders van het Rijksmuseum of ingesleteld, hntje bij madje, in de muren van het zoogenamde fragmentengebouw daarachter.

In 1884 werd in het jaarverslag van het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap een overzicht gegeven van den Amsterdamschen woonhuisbouw tusschen 1500 en 1800. Er waren toen nog heel wat documenten aanwezig, die men nu te vergeefs zoekt, omdat de moker van den slooper ze vernietigd heeft.

Gelukkig zijn de 16e eeuwse houten gevels op den Zeedijk en op het Begijnhof tot dusverre nog gespaard, ook het belangwekkende huisje in den Kraaiengang op de Prins Hendrikkade bestaat nog. Maar het zoogenaamde „huis met het torentje“, op den hoek van het Damrak en de Prins Hendrikkade met zijn naar de antieken gevolgde kroonlijsten, zijn Ionische pilasters, zijn gevelsteen met 1558 en zijn reliëf moest plaats maken voor het Victoria Hôtel. Zoo verdwenen een der belangwekkendste herinneringen aan Amsterdam's verleden.

Niet minder te betreuren is het sloopen van het Oude Stads-Bushuis, dat weleer een deel van het Oost-Indische Huis op den hoek van Kloveniersburgwal en Hoogstraat uitmaakte. Het was in 1554 gebouwd en de vorm der geveltoppen was zeer eigenaardig voor dien

tijd. Er is nu te Amsterdam nog slechts één gevel in dien trant, St. Annastraat 12.

Over het algemeen zijn toch reeds de overblijfselen van vóór 1600 te Amsterdam zeldzaam. Een gevelsteen Zeedijk 12, met een jachthoorn in flauw reliëf en in Gothische minuskels, „dit is in de Swarten Hoorn“ een sluitsteen Prinsenhofsteeg 5, met leeuwenmasker en 1506, een gevelsteen O. Z. Voorburgwal 8, een Amsterdamsch wapenschild Molensteeg 2, een gevelsteen Dirk van Hasselsteeg 16, twee cartouches N. Z. Armsteeg 19, ziedaar vrijwel alles wat aanwezig is, als men de openbare gebouwen uitzonderd, en de Kruisdraging Enge Kerksteeg 2 niet rekent.

En toch heeft de 16e eeuw te Amsterdam, tal van fraaie huizen doen verrijzen. Hoe komt het dan, dat van die huizen, die men op 17e eeuwse schilderijen en prenten zoo vaak ziet weergegeven, zoo weinig over is?

Het zou onbillijk zijn, daarvan de haast geëindigde 19e eeuw de schuld te geven; want ofschoon zij meer gesloopt heeft, dan wenschelijk was, aan 16e eeuwse gevels heeft zij zich niet kunnen vergripen, omdat zij ze niet meer aantrof. De 18e eeuw heeft het kwaad gesticht. Zij deed niet alleen bijna alle 16e eeuwse gevels, maar ook verreweg de meeste uit den aanvang der 17e eeuw verdwijnen, en maakte er andere voor in de plaats. Overal in de stad hebben sinds de 18e eeuwse gevels de meerderheid. Die gevels, welke men naar hun vormen in bepaalde groepen zou kunnen verdeelen, geven aan Amsterdam zijn eigenaardig karakter. In het bijzonder de topgevels in Louis XIV, Louis XV, ja zelfs Louis XVI stijl (een zeer merkwaardig voorbeeld vindt men Prinsenstraat 12) doen de hoofdstad des Rijks zich van alle andere steden op aarde onderscheiden. Veel werden reeds gesloopt, doch hun aantal is zoo groot, dat een vermindering niet valt waar te nemen.

Doch de 17e eeuwse huizen slinken in aantal. Er stond er een zoo fraai op den hoek van de Nieuwendijk en Brouwerssteeg, doch het werd onlangs gesloopt. Ook dat op den hoek van den O. Z. Voorburgwal en Oude Kennissteeg ging verloren, terwijl die op den hoek van de Gasthuismolensteeg en Heerengracht, op den hoek van het Damrak en de Kapelsteeg, als slachtoffers van overdreven stadhuisbezorgdheid vielen.

Amsterdam behoort voor zijn verleden meer eerbied te toonen. Een waarschuwend woord is wel noodig.

EEN PROEFLOKAAL.

Op de banen der Amsterdamsche IJclub wordt op het oogenblik een proeflokaal gebouwd, en dat wel zóó zoliede van ijzer en steen, alsof het voor de eeuwigheid moest dienen. Er zal echter geen „vergunning“ zijn wat den schaatsenrijders misschien spijt, maar wat ieder rechtgeaard afschaffer tot vreugde moet stemmen.

Naar bouwkundig schoon schijnt de ontwerper van het paviljoen, dat mogelijk 10 bij 10 M. in het vierkant is, niet te hebben gestreefd. Door groote vensters heeft hij niet alleen voor overvloedig licht gezorgd, doch hij bracht daarenboven ook nog ramen in de zoldering aan, allen naar het noorden gericht, en zeer veel gelijkenis hebbende met de vensters, die bij monsterzalen voor tabak of bij fabriekslokaliteiten wel worden aangewend. Het zal daarbinnen dus aan licht niet ontbreken, als het gebouw eenmaal gereed zal zijn.

Men wil, dat het plan zou bestaan in dit gebouw, als het, wegens het seizoen, niet meer voor de verversching der schaatsenrijders kan dienen, Rembrandts „Nachtwacht“ ten toon te stellen. Wij hebben bij verschillen-

de bekende liefhebbers van sport hiernaar geïnformeerd, doch niemand kon ons de gewenschte inlichtingen verschaffen.

En daar wij niet kunnen aannemen, dat het ooit in iemands brein op zal komen, de „Nachtwacht“ onder nog killer noorderlicht te gaan plaatsen, dan de schilderij reeds in de tegenwoordige zaal heeft, zoo is het waarschijnlijk, dat „men“ die altijd beweert van alles het fijne te weten, zich als gewoonlijk vergist zal hebben, en dat het proeflokaal inderdaad geen andere bestemming heeft, dan schaatsenrijders en schaatsenrijsters de noodige lafenis, maar vrij van de noodlottige alcohol, te verschaffen.

FOELIATING VAN LEERLINGEN OP DE AMBACHTSSCHOLEN.

Het Bestuur van de Afdeling Amsterdam der Technische Vakvereniging heeft een tweede adres aan den Gemeenteraad gericht in zake ambachtsonderwijs te Amsterdam, waarop wij de aandacht vestigen. Het adres is van den volgende inhoud:

Aan
den Gemeenteraad van Amsterdam.
Edel Achtbare Heeren.

Ondergetekenden, uitvoering gevend aan een besluit, genomen in de vergadering dd 17 October 1900 van de afdeling Amsterdam der „Technische Vakvereniging“ (goedgekeurd bij Kon. Besluit van 24 Juni 1896, No. 34), nemen, in aansluiting op hun adres dd 15 November 1899, waarop zij tot op heden geen antwoord ontvingen, beleeft de vrijheid de navolgende feiten onder Uwe welwillende aandacht te brengen.

Konden het vorige jaar de zich aanmeldende leerlingen aan de 1e Ambachtsschool nog geplaatst worden, zij het dan ook met overschrijding van de feitelijk beschikbare ruimte, die reehtens 200 leerlingen toestaat, dit jaar moesten er in Maart 13 en in Augustus 24 teruggewezen worden, niettegenstaande de cursussen respectievelijk begonnen met een te groote bevolking, namelijk 210 in Maart en 213 in Augustus.

Aan de 2e Ambachtsschool werden dit jaar wederom afgewezen in Maart 114 leerlingen, in Augustus 115 leerlingen; onder de laatstgenoemde 115 waren er 15 die reeds van Maart af ingeschreven waren, en dus ten tweede male moesten worden afgewezen.

Aan de avondschool op de Weteringschans moesten van de 1075 ingeschrevenen 531 teleurgesteld worden.

Aan de avondschool in de Westerstraat werden er in dit jaar geene teruggewezen tengevolge van eenige beperkende bepalingen bij de inschrijving.

Het aantal afgewezenen aan de genoemde scholen, dat verleden jaar 620 bedroeg, wijst dus een onrustbarende stijging aan, daar het totaal dit jaar 797 bedraagt of ruim 28 pCt. meer.

Naar aanleiding van deze feiten zal het hun aangaan zijn inlichtingen van U te ontvangen omtrent de stappen, die of alreeds zijn gedaan, of naar zij hopen, zeer spoedig zullen geschieden, en die leiden kunnen tot voorziening in deze dringend gebleken behoefte.

Met verschuldigde hoogachting,

Namens de Afdeling Amsterdam van de
Technische Vakvereniging,

Het Bestuur:
F. W. M. KIRCHMAN,
Voorzitter.

F. VAAS,
1e Secretaris.

Amsterdam, 26 November 1900.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

De in dit voorjaar uitgeschreven prijsvragen zijn voor verschillende jeugdige krachten aanleiding geweest een studiewerk op touw te zetten. Niet in alle aangegeven vakken zijn liefhebbers gevonden; voor twee ambachtavankstukken, die, betreffende 't smeden, en die voor 't stoffeerdens- en behangeravak, zijn geen antwoorden ingekomen.

Vertegenwoordigd is geworden: timmer-, meubelmakers- en schilderwerk.

Aangaande de vraag voor het timmeravak zijn ingezonden: zes ontwerpen; voor die betreffende 't meubelavak drie; op 't gebied van 't schilderavak vijf.

Van de ontwerpen met het onderwerp voor leerlingen-timmerlieden: een teekening van een binnendeur-kozijn met deur, voorzien van koper beslag, is het eerst beoordeeld de inzending met motto: „Oefening baart Kunst“. (Inzender 19 jaar oud).

Het ontwerp is flink geteekend, doorsneden en details zijn zonder fouten aangegeven. Een streven is op te merken naar nieuwe vormen, overeenkomende met het karakter van het te gebruiken materiaal, wat uitkomt in de bijgegeven lambrisering en bij het koperbeslag. Bij de deur zelf is echter door 't gebruiken van de op hoeken versneden kussens der paneelen, en aanwending van nagebootste nagelkoppen, een schijnversiering aangebracht, welke weinig kan bevredigen en de moeite der samenstelling niet behoort. Het koperbeslag, uit het oogpunt van soliditeit wel begrepen, is minder gelukkig als versiering van de regelmatig begrensde vlakken, waaraan het gehecht is. De richting der willekeurige vrije lijnen staat in geen verband met de te verdeelen en te vullen ruimte.

Het tweede beoordeelde ontwerp, motto: „Espoir fait vivre“ (inzender 18 jaar), vertoont een vlotte en mooi geteekende studie. Wat de constructie betreft moet gezegd worden, dat deze zich niet duidelijk uitspreekt. Bij uitvoering van 't ontwerp zou deze gezocht moeten worden. De vrije lijnen van stijl- en regelwerk doen denken aan effectbeijng. Het streven om door deze lijnen een versieringselement te scheppen wordt meermalen een gevaar voor logische constructie en redelijke behandeling van 't materiaal; hier blijkt dit uit de noodzakelijk aan te lappen stukjes hout om de richting van een gezochte lijn tot stand te brengen, of wil men niet aanplakken, er overmatig houtverbruik, dus misbruik, zal ontstaan.

Het is zeker verkieslijker een degelijke constructie te versieren, dan het materiaal zich te laten schikken naar willekeurig gezochte vormen. Willekeurige vormen vertoont ook het beslagwerk. Een studie van geometrische en natuurvormen is hiervoor aanbevelenswaardig. Na deze studie zal het niet noodig blijken, randachtige lijnen zonder betekenis naar te zetten. Nog blijkt het gevaarlijke van de bandeloze lijn bij de tegenstelling, welke ontstaat, door de strakke verticale verdeling in de paneelverdelingen en de golvende begrenzingen dezer paneelen.

Hierna volgde het ontwerp met motto: „Lector“ (inzender 20 jaar). Het bouwkunstig tekenwerk is ook hier vlot en zuiver geteekend. De gestyleerde plantvormen en andere versieringsvormen eischen zuiverder en beter begrepen uitvoering. In dit ontwerp is niet geoordeeld aan de vrije lijnen-moed, maar 't geeft blijk, dat aan een redelijk beginsel voor constructie en versiering getracht is vast te houden. In het ondergedeelte der deur is dit wel gelukt. Het stijl- en regelwerk met de tusschenliggende paneelen, die met een aantrekkelijk motief zijn versierd, en mede de oprutting van 't beslag, wat decoratief gunstig werkt, is van gelukkige eenheid. Het bovengedeelte vertoont in den boogvorm, waarbij het bovengeheng zich moet aanpassen, een ongeschikte oplossing voor de constructie, en eens moeilijkheid voor de goede vormgeving van het paneel en van het geheng, waar de teekenaar zich niet heeft uitgereed.

Ten vierde werd beoordeeld het ontwerp met motto: „Gelijkezenig Trapezium“ (inzender 16 jaren). Het levert geen buitengewoons; het is constructief juist. De profileringen zijn te onbetekenend; ze kunnen geen versiering genoemd worden. Het geheel is echter wel een degelijke studieproef, flink gedaan en met duidelijke details.

Het vijfde beoordeelde ontwerp was dat met motto: „Blois de Bouwkunst“ (inzender 15 jaar). Naar zijn leeftijd heeft de teekenaar zijn best gedaan; hij heeft het alledaagsche voorbeeld voor zijn werktuk gevolgd, en geeft blijk nog onbekend te zijn met de bedoeling, welke aan deurbeslag ten grondslag ligt; het beslag is opgevat als overbodige paneelbedekking. Het koper was zeker beter besteed bij 't gebruik voor redelijk gevormde gehengen en slotplaat.

De laatste beoordeelde van deze rubriek was de inzending met motto: „Timmeren“ (inzender 16 jaar). 't Is een verdienstelijk geteekende studie; ze geeft geen nieuws wat aangaat de houtbewerking; details en doorsnede teekeningen zijn nauwkeurig opgezet. De oplossing van het beslag heeft ook hier moeilijkheden geboden; over de te verrichten werkzaamheid van het geheng is niet helder gedacht. Op de plaats waar de stevigste verbinding met de deur gelucht wordt, is het geheng beduidend verzwaakt en op een andere plaats waar niets te verrichten valt, overbodig verbreed.

De eerst beoordeelde teekening voor de vraag van meubelavak: (teekening voor een waschtafel, onder motto: „Ontwerp“ (inzender

18 jaar) geeft te zien een streven naar eenvoudige en flinke behandeling van 't hout. Bij juist gedachte constructie zou 't resultaat goed kunnen zijn; door het ontbreken van den achterregul der leden kan de samenstelling niet naar behooren volledig genoemd worden. Ook de consolevormpjes onder den bovenlade-regel zijn ondoordacht aangewend; door hun vorm drukken zij het steunen uit, terwijl op deze plaats het aanhangen gevraagd wordt. Bij het opzetstuk der waschtafel, was 't constructief beter geweest de verandering der bevestiging, tot verkrijging van een verhooging, weg te laten, of, de vertikale stijltjes die 't middenstuk begrenzen door te voeren naar beneden op den onderrand van den opzet, en daar een verbinding tot stand te brengen; in dat geval vertoonde de opzet een driedeelig vlak. — Uit het versieringsmotief der tegels spreekt een verkeerde opvatting, daar een loopend ornament gevormd is, terwijl een onzijdige vulling van een afgesloten vak moest gevormd zijn.

Het tweede beoordeelde werk was dat onder motto: „Verwachting“ (inzender 17 jaar). 't Geeft een lichtig meubeltje, gelijkend op bekende voorbeelden. 't Karakter van de goede voorbeelden is niet in alle deelen doorgevoerd, wat uitkomt in de bekroning van den spiegelopzet en in de wilde ornamentvullingen naast het spiegeltje. 't Begrip van stijl-eenheden moet worden aangescherpt. De pooten aan den voorkant hebben misschien te veel voorsprong en kunnen daardoor in 't gebruik hinderlijk zijn.

Het derde aan de beurt gekomen ontwerp, motto „P.D.“ (inzender 16 jaar) is, behalve eenige knutselachtige vullingsornamentjes, waarbij het tulpmotief onbeholpen is aangewend, van oorspronkelijk, mooi gevonden samenstelling. Het veelhoekig plan, wat gelegenheid geeft de schuiflades aan de zijanten aan te brengen, terwijl er tusschen en of onder praktisch te gebruiken ruimte overblijft geeft een uiterlijk ongezoekt en vol afwieseling. Bij zeer eenvoudige en logische behandeling van 't hout, waarbij alle nietszeggende profilering is vermeden, is getoond een karaktervol, rijk geheel te kunnen doen ontstaan.

Onder het licht koperbeslag vindt men aantrekkelijke motieven, zoo b.v. de samenvoeging van slotplaatje en handvat. De werking van het vaststaan is in den vorm der pooten uitstekend uitgedrukt. De details zijn juist en flink aangegeven.

Van de vijf ontwerpen voor schilder-leeringen kwam 't eerst aan de beurt een uithangbord onder het motto: „Reinheid“ (inzender 16 jaar). De lijnversiering, hier als omraming toegepast, is in dit schilderwerk uitstekend te gebruiken. Het materiaal en de techniek laten groote ruimte van opvatting toe; echter is een voorwaarde altijd van gewicht: de golvende en gebogen lijnvullingen moeten worden ontworpen op een stelsel van hulplijnen, welke een harmonische verdeling van het vlak aangeven. De lijnversiering mag niet willekeurig neergezet zijn, maar een schema of onderstel van lijnen is noodig om richting en plaats der versieringslijnen met bewustheid te bepalen. Op deze wijze blijft het karakter van geometrisch ornament bewaard. Ook de letterbalken kunnen de hoofdrichtingen volgen, zoodat het geheel, letters en omlijsting van een geheel is. Bij het ontwerp is niet getoedogel op overeenstemming tusschen de hoekige letters en den gebogen vorm der lijnversiering. Het geheel blijkt nog te veel een voortbrengsel van willekeurige vlakverdeling erop gezet zoo als het voor de hand kwam, geen rekenschap houdende van het waarom, en hoe. De letters op zich zelf zijn goed geteekend, en de inkeping der ruimte is vernuftig uitgevoerd; misschien is het in elkaar schuiven voor de duidelijkheid op behoortijken afstand niet aanbevelenswaardig; zoo ook is de kleurschakering, op zich zelf aangenaam, misschien wat zwak voor de noodige afstandswerking. De penseelbehandeling is vlug en prijszwaardig zuiver.

Vervolgens werd beoordeeld het ontwerp, motto: „Verf“ (inzender 21 jaar). Dit ontwerp geeft in zijn cartoucheverversiering wel doorzichte motieven; alles zit redelijk in elkaar, wat een verdienste is bij deze vormen, welke een verscherpt voorstellingsvermogen eischen en daarom als studiemiddel zijn aan te bevelen. Ook voor deze versiering is een schema van hulplijnen, voor bepaling van hoofdrichting en hoofdverdeling, vereischte. In de omgebogen perkamentvormen en bijgevoegde vakattributen blijkt hieraan vol voldaan.

Daarna volgde motto: „I. 2.“ (leeftijd niet aangegeven). 't Beginsel van vlakverdeling en vlakversiering is goed volgehouden, ook in de voortelling, waar 't menschebeeld een toepasselijke versiering geleverd heeft. — In aanmerking genomen de groote moeilijkheid in 't aanwenden van deze motieven kan de wijze, waarop de ontwerper dit heeft uitgevoerd, zeer te prijzen genoemd worden; er blijkt uit dat natuurstudie bij hem geen verwaarloosd werk is. De overige vlakversiering is goed, behalve de lijn welke het lettervlak insluit, die met ongemotiveerde buigingen onderverdeeld is. De lettersverdeling vernadert te weinig maathouden; de breedten zijn vaak geheel tegen den goeden regel ongelijk aangekomen.

Door de verdikking van onder- en bovenbalk heeft de duidelijkheid veel geleden.

Uit het volgende, met motto „I. 1.“ blijktbaar van denzelfden ontwerper, spreekt ook een verwaarloozing 't hulplijnen-systeem door de wijze, waarop de sterk sprekende gele lijn het opschrift insluit, en, uit de vormen der letters, welke gelukkiger in de ingesloten ruimte passend konden zijn. De plantatylatie toont ook hier, dat natuurstudie beoefend wordt; dit kan voor schilders-leeringen zeker genoemd worden een behartigen van een wezenlijk belang, dat moet leiden tot verheffing van 't vak. Wat

betreft de opvatting als uithangbord, moet gezegd worden, dat uit de vorige studie veel beter het uit den muur steken spreekt, wat in dit geval de alsch is. De indeeling hier gevolgd geeft het karakter aan van een vlak tegen den muur gehangen bord. Bij motto: „Reinheid“, is eveneens aan dezen eisch te kort gedaan.

't Laatste beoordeelde dozer rubriek was het schilderwerk, motto: „Schild“ (inzender 16 jaar). Het toont zeer zuiver werk; als penseelwerk heeft het een zeer degelijk aanzien. Uit 't oogpunt van vlakvulling en vlakversiering kan de ontwerper veel in zijn opvatting verbeteren. Met dezelfde moeite en te waardeeren vlijtigh behandeling kan veel schooner geheel worden verkregen, enkel door wijziging en rangschikking van letters en vullingsvormen. De schone richting der lettergroepen is in tegenspraak met de horizontale en vertikale insluiting van 't bordvlak; de groote initialen, de letter S, waaruit een lijnenspel over 't boven-deel van 't bord zich verspreidt, kan niet aangepast worden aan de strenge vormen der overige letters, eenheid van samenstelling moet hier grondig bestudeerd worden.

Overeenkomstig den geest, welke bij het nitechrijven van deze prijzavragen heeft geleid, daar het programma zegt dat dit aanmoediging ten doel heeft van leerlingen in eenige bouwambachten, uit de Jury den wensch, dat de naar best vermogen betrachting en goed bedoelde kritiek, nuttige wijzigingen voor de inzenders moge bevatten, waardoor verdere proeven in ieders vak met groter zekerheid slagen. Door het onderhanden nemen van het opgegeven studievak, toonden de inzenders met ijer hun vak aan te vatten en openbaarden zij zoodoende voor de toekomst een goede belofte.

Het groote verschil in leeftijd bij de medewerkers, wat mogelijk was door de bepaling van 't program, welke leerlingen tot 28-jarigen, ouderdom toeliet, was oorzaak, dat de Jury moeilijkheden ondervond, betreffende het doen van billijke voorstellen voor toekenning van bekroningen of beloningen.

Ook was bij de ontwerpers, vooral in de eerste rubriek: timmerwerk, duidelijk op te merken, de meer of minder gunstige omstandigheden, waaronder de tekenaars met betrekking tot vakontwikkeling verkeerden. Wat betreft de verdeling der uitgeloopte prijzen heeft de Jury derhalve gemeend van de regeling, welke het programma aangeeft, bij haar voorstel geen gebruik te moeten maken, doch te besluiten deze als volgt vast te stellen, en zoo, bij erkenning van de verdiensten in veler werk, de aanmoediging voor allen te doen blijven bestaan:

Bij de vraag voor 't timmerwerk, aan motto „Oefening baart Kunst“, toe te kennen een beloning van 2,50; aan motto „Epoir fait vivre“, als erkenning van verdienste in de techniek van het teekenen, het diploma der Vereeniging en 2,50; aan motto „Luctor“, als erkenning voor 't vele goede in opvatting en tekenwerk het diploma der Vereeniging en 2,50; aan de motto's „Gelijkenoeg Trapezium“, „Bloede de Bouwkunst“ en „Timmeren“, ieder een beloning van 2,50.

Bij de rubriek meubelwerk: aan motto „Ontwerp“, een beloning van 2,50; aan motto „Verwachting“, eveneens 2,50; aan motto „P. D.“, als erkenning der verdienstelijke opvatting 1/5.

Bij de rubriek schilderwerk aan motto: „Reinheid“ een beloning van 2,50, aan motto: „Verf“ een beloning van 1/5; aan de „I. 2. en I. 1.“ als tegemoetkoming, 2,50 voor elke inzending; aan motto: „Schild“ eveneens 2,50.

GRONINGEN, November 1900.

L. M. MOOLENAAR,
J. A. HUIZINGA,
D. BEKKERING,
A. VAN ELMPT,
T. H. BAUM — rapporteurs.

BOUWKUNST EN VRIENDSCHAP TE ROTTERDAM.

Vergadering van 21 November 1900.

In de laatste gehouden vergadering der vereeniging „Bouwkunst en Vriendschap“ hield de heer C. H. Peters, Rijksbouwmeester te 's-Gravenhage, een voordracht over „Oud-Hollandsche Houtbouw“. Hoe eenvoudig 't oogenenschijnlijk moge zijn, ving spreker aan, een overzicht over eenige bouwkunstperiode te geven, heeft dat toch in dit geval, waar het den Oud-Hollandschen houtbouw betreft, buitengewone bezwaren. Immers, de documenten zelf, de houten gebouwen, zijn bijna totaal verdwenen, hoofdzakelijk tengevolge van keuren en verordeningen, in later eeuwen door de overheden uitgevaardigd, waarbij, met het oog op brandgevaar, het maken of vernieuwen van houten gebouwen, vooral in de steden, verboden werd. Als hoofdbron voor de studie van den eelden houtbouw blijft dus weinig anders over dan de afbeeldingen die daarvan op oude teekeningen, prenten en schilderijen te vinden zijn. Doch deze bron is evenmin verre van volledig, daar juist in de eerste tien à twaalf eeuwen van onze jaartelling, den tijd dus dat hier te lande de houtbouw de meeste toepassing heeft gevonden en een bloeiperiode moet hebben gehad, het maken van teekeningen zich bepaalde tot miniatures ter versiering van handschriften en gebedenboeken, welke niet anders dan godsdienstige voorstellingen tot onderwerp hadden, volgens conventionele begrippen en vormenspraak behandeld en waarbij van een architectonische stoffeering geen sprake was. Wij missen daardoor afbeeldingen van houten kerken, kasteelen, poorten en huizen, die in die tijden in overvloed moeten hebben bestaan,

doch waarvan zelfs geen sporen meer te vinden zijn. Ook de eerste gravures die in het einde van de 15de eeuw verschenen, geven weinig licht. In een van de eerste prentwerken, de Biblia pauperum, komen slechts zeer gebrekkige voorstellingen van architectuur voor. Een vast type voor een stad, een poort, een huis, een portret dienen ter illustratie van de meest verscheidene voorstellingen. Evenzoo de bekende Nürnberger Kronik, waarin de afbeeldingen der gebeurtenissen, die b.v. in Athene, Memphis, Damascus, Napels, Mantua, enz. hebben plaats gegrepen, eenvoudig een typisch Duitse stad als achtergrond verkrijgen, zoodat het klassieke Athene met gothische kerktoeren en poorten prijkt, terwijl niet zelden hetzelfde stadsbeeld voor verschillende steden wordt gebezigd. Ter verduidelijking van een en ander vestigde spreker de aandacht op een plaat van Lucas van Leyden uit 1510, voorstellende een „Ecco Homo“, waarop de personen in Duitse kleederdracht voorkomen in een omgeving van een, op de toenmaals ontluikende renaissance, geïnspireerde architectuur, te midden waarvan zich echter een Leidsch houten huisje vertoont.

Eerst begint Albrecht Dürer nauwkeurig zijne omgeving af te beelden ter stoffeering van de godsdienstige voorstellingen die zijn prenten tot onderwerp hebben, welke hij echter doordij in Duitse kleederdracht, en als in een Duitse stad voorgelaten, weergeeft. De meeste graveurs phantasieeren echter liever de architectonische vormen, dan dat zij hunne omgeving nauwkeurig in beeld brengen, en daar bij hun optreden bovendien de houtbouw reeds voor een goed deel had plaats gemaakt voor de steenarchitectuur, geeft hun werk maar zelden enig licht. Met de schilderstukken is het al hetzelfde als met de teekeningen en gravures. Ook hierbij komt eerst heel laat een Hollandsch milieu als achtergrond voor de behandelde, meest godsdienstige, onderwerpen. De oudste schilderijen, waarop houten gebouwen voorkomen, dateeren van ongeveer 1500. Spreker noemde als zoodanig een stuk in de Vierschaar te Vlissingen, de bekende schilderij in 't Rijksmuseum, voorstellende de Inzetting van Rhienus in 1491, eenige stukken van 1504 in de Laurenskerk te Alkmaar, een paar schilderijen van het Noord-Brabantse genootschap, waarop de markt te 's Hertogenbosch is voorgesteld, een drietal van het genootschap Kunstliefs te Utrecht en eenige andere. Ongetwijfeld zijn er nog tal van schilderijen, die licht over den houtbouw zouden kunnen verspreiden, maar veelal is hun bewaarplaats niet bekend, en zoo al, dan dikwijls zeer moeilijk te bereiken voor den onderzoeker. De zeventiende eeuw geeft overvloed van stadsgesichten van de Beersstraten, Saenredams en anderen, doch de houten gebouwen komen daarop bijna niet meer voor. . . .

Waar nu de houtbouw zoo totaal verdwenen is, vraagt spreker welk nut nu een studie daarvan nog zou kunnen hebben, en dan antwoordt hij: ten eerste als vermeerdering der kennis van de Nederlandsche kunsthistorie, een kennis die à priori geliefd mag worden van hen die zich architect willen noemen, en ten tweede om den invloed, dien de oorspronkelijke Hollandsche houtbouw moet hebben gehad op de vormen spraak van den daarna komende baksteenbouw, zooda die zich in den woon- en winkelhuisbouw vertoont; eveneens, met zoo typisch Hollandsch karakter, om den invloed op den Hollandschen kerkbouw, speciaal den protestantschen, en den nog bestaanden houtbouw op het platteland. Spreker gaat nu in 't kort de geschiedenis van den Nederlandschen woningbouw na, en vindt dan een oer-type: ten eerste in de voorhistorische paalwoning, midden in het water op palen boven den hoogsten vloed gebouwd, ter bescherming tegen aanvallen van mensch en wilde dieren, zooda deze in het Maasdal bij Maastricht in grooten getale gevonden zijn; en ten tweede in de nog veel eenvoudiger plaggenhut, evenals deze nog op de heide in Drente, Friesland en Groningen gevonden wordt, met een gat in den zolder voor 't ontvallen van de rook. De eerste ontwikkelingsphase van zoo'n hut bestaat daarin dat de voorkant met de deur erin van hout wordt opgetrokken. Daarna verschijnt een houten achtergevel, terwijl bij meer welgesteldheid van den bewoner de zijgevels van plaggen door houten of steenen worden vervangen, waardoor deze beter bestand zijn tegen de inwerking van het, van het dak loopende regenwater, waarmede dan het type voor het latere stadswoonhuis gegeven is. Oorspronkelijk elk op zichzelf met geringe tusschenruimte en in éne verdieping gebouwd, wordt al stadje met de vermeerdering van de bevolking binnen de stadswallen de meerder benodigde woonruimte in de hoogte gezocht en verkrijgen de huizen meerdere verdiepingen, terwijl de tusschenruimten vervallen. Elke verdieping steekt over de onderliggende heen, doch het is niet met zekerheid uit te maken aan welke oorzaken dat oversteken te danken is. Is het, vraagt spreker, om op elke verdieping eenige meerdere ruimte te winnen? Is het voor het schilderachtige in de architectuur? Om de typische licht- en schaduwwerkingen die er door ontstaan, of is het om het afdruijen van het regenwater te vergemakkelijken, of om aardiger uitzicht in de straat te hebben? Mogelijk hebben al deze factoren te samen, in verschillende mate tot die bouwwijze medegewerkt, en daardoor het typisch karakter van den houtbouw in 't leven geroepen. Niets van dat alles is echter overgebleven. In enkele Noord-Hollandsche plaatsen alleen, bestaan nog houten huizen, maar 't zijn geen typen van den rijkere tot volkomenheid gebrachten houtbouw, zooda die eertijds hier gebloeid moet hebben.

Enkele onderdeelen, die hun oorsprong in den houtbouw vonden, hebben zich tijdens den lateren steenbouw nog eeuwen gehandhaafd. Spreker wijst als zoodanig op den karakteristieken

Hollandschen leifel, die, in 't bijzonder voor winkelhuizen bestemd, om de uitgestalde winkelwaren tegen regen te beschermen, dikwijls ook aan gewone woonhuizen werd aangebracht, en waarvan nog enkele exemplaren, o. a. te Utrecht nabij het stadhuis, bestaan. Een overgroot aantal prenten, teekeningen en photographieën, met veel zorg, moeite en volharding, maar vooral met veel liefde, gedurende vijftien jaar door den spreker verzameld, lichtte het gesprokene toe. Spreker eindigde met de aanwezigen op te wekken ieder in zijne omgeving, overblijfselen van houtarchitectuur op te sporen en te bestudeeren, om zoodoende meer licht te laten schijnen op een periode van Nederlandsche bouwkunst, die alleszins de belangstelling van den architect verdient.

De voorzitter vertolkte onder applaus der vergadering hare erkentelijkheid voor de boeiende, belangrijke en met gloed voorgedragen rede van den spreker.

ARTI ET INDUSTRIE TE 's-GRAVENHAGE.

Vergadering van Zaterdag 24 November 1900.

In deze vergadering hield de heer H. L. Boersma een voordracht over „Het Meubel“, in historische volgorde toegelicht door een groot aantal afbeeldingen, photographieën en plaatwerken.

Wegens de uitgebreidheid der stof behandeldte hij nu slechts het meubel in de middeleeuwen, te beginnen met de kist, waaruit zich langzamerhand kast, dressoir, bahut, credenz en kabinet ontwikkelden om vervolgens nog even de tafel en den stoel in hun historische ontwikkeling na te gaan. In een voorjaarsvergadering hoopt hij die voordracht te vervolgen, teneinde het meubel in den renaissance tijd uitvoerig te behandelen.

Door den secretaris werd voorlezing gedaan van een ontwerp-reglement voor het Gordon-legaat en als gevolg daarvan van de beide prijzavragen door de Vereeniging dit jaar in December voor het eerst voor de leden uit te schrijven, n.l. een prijzavraag voor een Geuitschrift en een voor een Electriche lamp (één-licht).

Tot de kunstbeschuivingen voor de leden van dezen avond behoorde o. a. een 6-tal groote en kleinere spiegels naar teekeningen van Toorop, vervaardigd door den heer Joosten, eenige decoratieve wandversieringen van den heer Kippel jr. en verschillende kunstnijverheidsproducten van de hand van mej. Mulder v. de Graaff.

Door den heer Van Nieuwerkeren werd als afgevaardigde van de vereeniging bij de commissiën tot het afleggen van proeven van bekwaamheid als meester en gezet medegedeeld, dat zich voor de in het begin van het volgend jaar te Haarlem te houden examens reeds 12 kandidaten hadden aangemeld. Hij hoopte in de volgende vergadering hieromtrent nadere mededeelingen te kunnen doen.

ARCHITECTURA ET AMICITIA TE AMSTERDAM.

1116e Vergadering van 28 November 1900.

Na opening der vergadering door den Vice-Voorzitter werden de notulen gelezen; hierop had de ballotage plaats van den heer J. van Asperen, die als lid werd aangenomen.

Gekozen werden 6 leden, die met het bestuur de personen zullen aanwijzen, welke de Jury zullen vormen over de prijzavragen van 1901.

Als verificatie-commissie over de rekening en verantwoording over het afgelopen jaar werden gekozen de heeren Van der Sluis, Veer, Janssen en Jelling.

Hierop werden de prijzavragen voor 1901 vastgesteld en kwam aan de orde de verkiezing van een bestuurslid, tevens voorzitter. De heer Nijhoff ondersteund door den heer Lokhof, wilden den heer Berlage als candidaat stellen, terwijl zij mededeelden dat de heer Berlage zich bereid had verklaard zulke eventueel te willen aanvaarden. De stemming had als resultaat dat 15 stemmen op den heer Berlage werden uitgebracht, 3 op den heer de Groot en 1 op den heer Jan Slagt, zoodat de heer Berlage gekozen is.

Een kunstbeschuiving bestaande uit een plaatwerk over kunst-smeedwerk besloot den avond.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. In een thans rondgezonden circulaire, onder teekend door de heeren Van der Sleyden en P. J. van Voorst Vader als voorzitter, resp. secretaris der Vereeniging van Burgerlijke ingenieurs en F. W. Hudig en A. Doyer Jr. als voorzitter, resp. secretaris der vakafdeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het Koninklijk Instituut van Ingenieurs, wordt tot belanghebbenden het verzoek gericht, met het oog op de gewenschte eenheid in de algemeene voorschriften omtrent ijzer en staal, voortaan de door haar vastgestelde „Algemeene Voorschriften voor IJzer“ als grondslag aan te nemen bij inschrijvingen of bestelling van materialen en bij de opmaking van bestekken voor uit te voeren werken. Algemeen ingevoerd, zullen de eigenaars der wals- en gietwerken zich spoedig naar die bepalingen leeren voegen en zullen bestuursders eenvoudig naar „de Nederlandsche Voorschriften“ behoeven te verwijzen, om voor de normale, meest voorkomende gevallen zekerheid te hebben van goede grondstof te bekomen, geschikt voor het beoogde doel. Dit voorstel zal in de vergadering van 1 December behandeld worden.

— De inspecteur van den Rijkswaterstaat C. F. M. H. Schnebbelis is voor den winter belast met de algemeene leiding bij buiten-

gewone dienst en de correspondentie langs de dijken, bij ügang en hoog opperwater. Aan hem zijn toegevoegd de ambtenaren van het korps G. L. Schuller tot Paursum en J. G. Soeter.

Het eeuwfeest der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten te Brussel werd verleden week op grootsche en indrukwekkende wijze gevierd. Op het oude stadhuis kwam des morgens tegen half elf een lange feeststoet aan, samengesteld uit het leeraarskorps, de afgevaardigden van talrijke academiën uit het binnenland en den vreemde, alomede uit leerlingen en oud-leerlingen. De Burgemeester, omringd van schepenen en raadsleden, ontving de stoet, voerde namens de stadsoverheid het woord en heette het kunstenaarsleger hartelijk welkom op het stadhuis, dit grootsche monument der Vlaamsche kunst. Aan het slot zijner toespraak overhandigde hij den heer Van der Stappen, directeur der academie, een prachtig vaandel met de kleuren en wapens der stad. Daarna nam deze het woord om het geneesbestuur uit aller naam dank te zeggen. Vooral deed hij uitkomen hoe de stad steeds bereid is, waar het kunst geldt, groote opofferingen te doen. „Gij hebt," heeren magistraten, zeide hij, „ons middadig geholpen om dit eeuwfeest der Brunsche kunst plechtig te kunnen herdenken; wij danken u daarvoor. Wij mogen, in de aloude Brabantse hoofdstad, nevens de eeuwenoude academiën van Antwerpen en Brugge, een plaats innemen."

Daarna werden de heeren Larroumet, Mercier en Cormon, van het Fransche instituut en de afgevaardigden der academiën van Tourcoing, Rijsel en Duinkerken, door den heer Van der Stappen voorgesteld. Omstreeks 11 uur was deze kunstplechtigheid geëindigd; de stoet werd opnieuw gevormd, waarna deze zich, van muziek voorafgegaan, naar de lokalen der academie begaf, alwaar de feestelijkheden werden voortgezet.

ROTTERDAM. In eene algemeene vergadering van de Société Industrielle du Nord de la France heeft de heer M. A. Ledieu-Dupuis, de ijverige consul van Nederland te Rijsel, onlangs eene waardeerende voordracht gehouden over de ambachtsschool te dezer stede, en zulke naar aanleiding van hare toezending naar de tentoonstelling te Parijs.

UTRECHT. Den heer J. L. Cluysenaar werd verleden week overhandigd het kunstvoorwerp, dat hem bij zijn aftreden als directeur-generaal der Maatschappij tot Exploitatie van Staatspoorwegen en als directeur der Nederlandsche Centraal-spoorwegmaatschappij door de hoofdamttenaren en eerstaanzende ambtenaren dier beide maatschappijen was aangeboden.

Het zeer artistiek, sierlijk bewerkte en kostbare huldeblijk, voorstellende eene taam met attributen en versieringen van gedreven zilver op zwart marmeren voetstuk, is een waar kunstwerk; het werd ontworpen door den heer J. H. Brom, te Utrecht, en in zijne ateliers voor goud- en metaalsmedkunst vervaardigd; het getuigt van veel smaak en technische bekwaamheid op het gebied van kunstnijverheid.

LEIDEN. Burg. en weth. hebben den Raad voorgesteld voor de betrekking van bouwkundig ingenieur, voor den tijd van drie jaren, op eene jaarwedde van f 3500 te benoemen den heer G. L. Driessen, civiel-ingenieur. De twee andere sollicitanten konden niet in aanmerking komen wegens gemis van het ingenieursdiploma.

Voor de betrekking van hoofdopzichter bij de gemeentewerken worden aanbevolen de heeren: P. C. de Does, hoofdopzichter der gemeentewerken te Middelburg; H. H. Verhulst, bouwkundige, en J. A. Verhoog, opzichter over de gebouwen en begraaftplaatsen van het Ned. Herv. Kerkgenootschap, de beide laatste te Leiden.

LEEWARDEN. In eene vergadering van den „Friesche Bouwkring" is met algemeene stemmen eene motie aangenomen, waarin de wenschelijkheid wordt uitgesproken om het metaalen op te nemen onder de leervakken aan de ambachtsscholen.

Het alhier verschijnend geïllustreerd Schildersblad heeft een prijsvraag uitgeschreven voor een eenvoudig plafond in modernen stijl te maken in inkt met beschrijving van behandeling, kleuren enz. Er zijn vier geldprizen uitgelooft tot een gezamenlijk bedrag van f 50, benevens tien gratificatiën in den vorm van een boekwerk.

De antwoorden moeten vóór 1 Maart 1901 aan den uitgever van het blad worden ingezonden.

's-HERTOGENBOSCH. De jury voor de prijsvraag voor de op te richten fontein, heeft den 1^{en} prijs (f 400) toegekend aan de heeren Oscar en Henri Leeuw, te Nijmegen, ook een 2^{en} prijs f 250 aan de heeren Anton van de Sandt, te Rotterdam, en Leo P. Bhaeco, te 's-Gravenhage, en den 3^{en} prijs f 100, aan den heer Henri A. Scholtz Jaczn, te Amsterdam.

Deze drie ontwerpen zullen eersdaags voor het publiek tentoongesteld worden.

ASSEN. In overleg met de commissie van bijstand in 't beheer der gasfabriek, hebben B. en W. een aanbeveling opgesteld voor directeur der gasfabriek aldaar, waarop geplaatst zijn: C. J. van der Plank, directeur der gasfabriek te Zaltbommel; A. A. Alting, directeur der gasfabriek te Schoonhoven; E. Bruijold Riedel, opzichter aan de gasfabriek te Zutphen en J. Gouda Jr., onder-directeur der gasfabriek te Gouda.

HARNHELEN. De Gemeenteraad is teruggekomen op zijn vroeger genomen besluit, om den afgetranden toren verder af te breken en

geheel te vernieuwen, en zal nu, gevolg gevende aan het daartoe gedaan verzoek van den Minister, dezen toren zoo getrouw mogelijk doen restaureren volgens de vorige bouwvoors.

De leiding dezer werkzaamheden is opgedragen aan den heer E. G. Wentinck architect te Schalkwijk.

Het dagelijksch bestuur is door den Raad gemachtigd met het kerkbestuur aldaar te onderhandelen tot verkrijging van samenwerking en overeenstemming in het werk aan de kerk en den toren.

Aflevering 10 van *De Natuur* (uitgave van J. G. Brouse te Utrecht), bevat:

De toepassing van het licht als geneesmethode, door Dr. R. G. Rijkens — De mieren en hare huishouding, door Dr. A. J. C. Snijders. — Iets over de nieuwste lechtschepen en hunne toepassingen, door H. Vredenberg. — Gezellig levende spinnen, door Dr. J. C. H. de Meijere. — Het voortbrengen van Tesla-stroomen op kleine schaal, door J. G. Jr. — Het ontwikkelen van Blauw-zuurijzerpapier, door Dr. J. E. Rembouts. — Sterrenkundige opgaven en mededeelingen. De melkweg en de bouw van het heelal, door Ant. Pannekoek. — Korte mededeeling. — Boekaankondiging. — Correspondentie.

PERSONALIA.

Door den Minister van Waterstaat is benoemd: de ingenieur van den Rijkswaterstaat der 1^{en} klasse R. J. Casterdijk, thans belast met den dienst in het 1^{en} rivier-arrondissement, ter standplaats Nijmegen, als arrondissements-ingenieur in het Oostelijk arrondissement van het 6de district (Noordbrabant), ter standplaats 's-Hertogenbosch;

de ingenieur van den Rijkswaterstaat der 1^{en} klasse Jhr. C. J. de Jong van Beek en Donk, thans belast met den dienst in het Oostelijk arrondissement van het 6de district (Noordbrabant), ter standplaats 's-Hertogenbosch, als arrondissements-ingenieur in het 1ste rivierarrondissement, ter standplaats Nijmegen;

de ingenieur van den Rijkswaterstaat der 1^{en} klasse C. A. Jolles, thans belast met den dienst in het Westelijk arrondissement van het 6de district (Noordbrabant), ter standplaats Breda, als arrondissements-ingenieur in het 6de rivierarrondissement, ter standplaats Rotterdam;

de ingenieur van den Rijkswaterstaat der 1^{en} klasse J. C. Ramaer, thans belast met den dienst in het 6de rivierarrondissement, ter standplaats Rotterdam, als arrondissements-ingenieur in het Westelijk arrondissement van het 6de district (Noordbrabant), ter standplaats Breda.

Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is benoemd tot tijdelijk onderopzichter 3^{en} kl., de tijdelijke onderopzichter 3^{en} kl. A. F. Thijssen.

De heer Mulder, opzichter bij de afdeling „Weg en Werken" van de Maatschappij tot exploitatie van Staatspoorwegen, werd te Lage-Zwaluwe door een trein overreden en gedood.

De heer W. Neelmöijer, bouwkundig opzichter van H. M. de Koningin en assistent-leeraar aan de Academie van Beeldende Kunsten te 's-Gravenhage, herdacht Zondag 25 November den dag waarop hij 25 jaren geleden bij wijlen Koning Willem III in dienst trad.

Ter voorziening in de vacature, ontstaan door de benoeming van den heer Bart van Hove tot hoogleraar aan de Rijkacademie van Beeldende Kunsten, te Amsterdam, is benoemd tot directeur der Kunstnijverheid-Toekenschool Quellinus, de heer C. W. Nijhoff, architect, tot dusverre leeraar aan genoemde school.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van hare geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Een praktisch timmerman, 25 jaar oud, als opzichter-detailist werkzaam geweest, zoekt plaatsing voor den tijd van drie of vier maanden. Beste getuigen ten dienste. Salaris f 45 of f 50. Brieven franco: letters G J A, aan het Bureau dezer Courant. (2)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM.

- 1 Bouwk. teek., 22 j., ongeh., f 70.
- 1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± f 115.
- 9 Opz.-teek., 20, 24, 24, 24, 27, 28 en 34 j., ongeh., f 70, f 75, f 80, f 80, ± f 75 ± f 85 en f 100, 31 en 32 j., geh., f 100 en f 90 à f 100.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., f 80.
- 2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh., f 100 ± f 90.
- 2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongeh., f 70 en f 75.

Ter drukkerij der Vennootschap „Het Vaderland"

RKER

EEKBLAD

de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage
f 1.00, het bewijsnummer daaronder
f 0.15. Groote letters worden berekend
aanbestellingen worden bij opgave van
1 gerekend.

ZN.

im, architect J. H. Leli-

g de aankomende bouw-
st der gemeente Amster-
nte-architect en later in
venlage als onder-archi-
toenmaligen gemeente-
en Pieterse

llen zich hem als zooda-
tan ook veelal alleen uit
te vrienden de bijzonder-
en en velen zullen thans
ische en dikwijls vernaa-
die Van Gendt uit dien
ldere en kernachtige wij-

betrekkingen bij gemeen-
am had verworven bleek
eming op 31-jarigen leef-
st te Arnhem, een func-
aren vervulde.

teentebestuur van Arnhem
bewezen diensten wel op
gesteld en hem zijn be-
naam heeft gemaakt, als
ling daarvan had voorge-

steld, mag met eenigen grond betwijfeld worden.
Boven een betrekking in gemeentediens onder
beperkende voorwaarden verkoos Van Gendt ten

1851 zien optreden als opzichter bij den bouw
van de cellulaire gevangenis te Utrecht en daar-
na bij dien van het gebouw der Maatschappij *Arzi*

gewone dienst en de correspondentie langs de dijken, bij jugging en hoog opperwater. Aan hem zijn toegevoegd de ambtenaren van het korps C. I. Schuller tot Peursum en J. G. Soeter.

— Het eeuwfeest der Koninklijke Academie van Schoone Kunsten te Brussel werd verleden week op grootsche en indrukwekkende wijze gevierd. Op het oude stadhuis kwam des morgens tegen half elf een lange feeststoet aan, samengesteld uit talrijke academische vreemde, alomede uit leerlingen en meester, omringd van schepenen en voerde namens de stadsverheid het naarleger hartelijk welkom op het i ment der Vlaamsche kunst. Aan de handigde hij den heer Van der Stap een prachtig vaandel met de kleuren nam deze het woord om het gem dank te zeggen. Vooral deed hij t bereid is, waar het kunst geldt, groe hebt," heeren magistraten, zeide hij, dit eeuwfeest der Brunsche kunst pi wij danken u daarvoor. Wij mogen hoofdstad, nevens de eeuwenoude ac Brugge, een plaats innemen."

Daarna werden de heeren Larroun het Fransche instituut en de afgevat Tourcoing, Rijsel en Duinkerken, dor voorgesteld. Omstreeks 11 uur was eindigd; de stoet werd opnieuw gevo muziek voorafgegaan, naar de lokale de feestelijkheden werden voortgezet

ROTTERDAM. In eene algemeene Industrielle du Nord de la France hi Dupax, de ijverige consul van Neder waardeerende voordracht gehouden dezer stede, en zulks naar aanleiding de tentoonstelling te Parijs.

UTRECHT. Den heer J. L. Cluysena handigd het kunstvoorwerp, dat hem generaal der Maatschappij tot Expie en als directeur der Nederlandsche Ce door de hoofdamtbenaren en eerste heide maatschappijen was aangeboden.

Het zeer artistiek, sierlijk beweer voorstellende eene taam met attribu dreven zilver op zwart marmeren v werk; het werd ontworpen door den en in zijne ateliers voor goud- en me het getuigt van veel smaak en tech gebied van kunstnijverheid.

LEIDEN. Burg. en weth. hebben d betrekking van bouwkundig ingenieu op eene jaarwedde van f 3500 te Driessen, civiel-ingenieur. De twee niet in aanmerking komen wegens diploma.

Voor de betrekking van hoofdopzie worden aanbevolen de heeren: P. C. gemeetwerken te Middelburg; H. H J. A. Verhoog, opzichter over de g van het Ned. Herv. Kerkgenootschap

LEEUWARDEN. In eene vergadering v is met algemeene stemmen eene m wenscheijkheid wordt uitgesproken onder de leervakken aan de ambacht

— Het alhier verschijnend gelb een prijsvraag uitgeschreven voor modernen stijl te maken in lukt met kleuren enz. Er zijn vier goldprijsen bedrag van f 50, benevens tien gratif boekwerk.

De antwoorden moeten voor 1 2 van het blad worden ingezonden.

's-HERTOGENBOSCH. De jury voor richten fontein, heeft den in prijs (f Oscar en Henri Leeuw, te Nijmegen de heeren Auton van de Sandt, te E te 's-Gravenhage, en den 3n prijs f Scholtz Jaczn. te Amsterdam.

Deze drie ontwerpen zullen eerstid gesteld worden.

ASSEN. In overleg met de commis der gasfabriek, hebben B. en W.

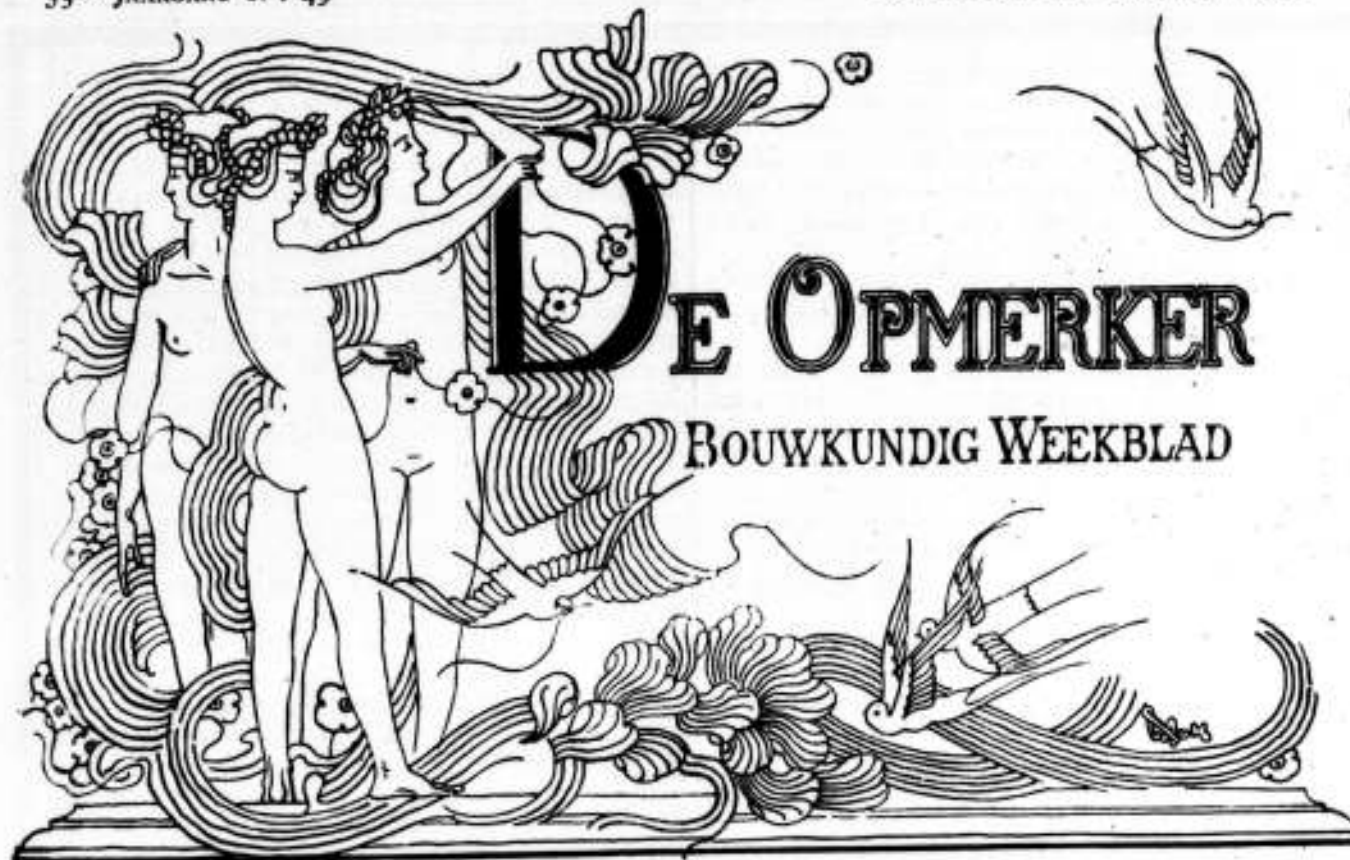
voor directeur der gasfabriek aldaar, waarop geplaatst zijn: C. J. van der Plank, directeur der gasfabriek te Zaltbommel; A. A. Alting, directeur der gasfabriek te Schoonhoven; E. Bruijld Riedel, opzichter aan de gasfabriek te Zutphen en J. Gonda Jr., onder-directeur der gasfabriek te Gouda.

HARLEM. De Gemeenteraad is teruggelkomen op zijn vroeger genomen besluit, om den afgetranden toren verder af te breken en

geheel te vernieuwen, en zal nu, gevolg gevende aan het daartoe gedaan verzoek van den Minister, dezen toren zoo getrouw mogelijk doen restaureren volgens de vorige bouwde.

De leiding dezer werkzaamheden is opgedragen aan den heer E. G. Wentinck architect te Schalkwijk.

Het dagelijksch bestuur is door den Raad gemachtigd met het kerkbestuur aldaar te onderhandelen tot verkringing van samen.

REDACTEUR: F. W. VAN GENDT JGz. Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.— voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. or elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Annouces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

F. W. VAN GENDT JGZⁿ.

(Bij het Portret.)

Frederik Willem van Gendt JGzn., oprichter en, van de oprichting af, directeur en redacteur van ons blad, is, na eene ongesteldheid van slechts eenige dagen in den morgen van den 6den December te 's-Gravenhage overleden.

Wat er in hem verloren wordt zullen vooral zij beseffen, die hem in de zoeven genoemde functien gekend hebben. Maar ook zij, die in andere zaken, van welken aard dan ook, met hem in betrekking stonden, zullen voorzeker met ons het plotseling heengaan van den voor korten tijd nog zoo krachtigen man betreuren.

Grootendeels of, laat ons zeggen nagenoeg geheel door de praktijk gevormd, behoorde Van Gendt tot de besten van een thans zoo goed als uitgestorven generatie van technici, die zich door eigen studie vertrouwd hadden gemaakt, zoowel met de ingenieurswetenschap als met de architectuur en zich dus met volle recht ingenieur-architect mochten noemen.

Geboren te Alkmaar den 20sten Juli 1831 ontving hij de eerste lessen in de landmeetkunde enz. van den landmeter De Waard.

Dat dit enz., zocals veeltijds het geval is, ook hier nogal veelbeteekenend moet worden opgevat, blijkt daaruit, dat wij den jongen Van Gendt in 1851 zien optreden als opzichter bij den bouw van de cellulaire gevangenis te Utrecht en daarna bij dien van het gebouw der Maatschappij *Arti*

et Amicitiae te Amsterdam, architect J. H. Leli-man.

Uit die betrekking ging de aankomende bouwkundige over in den dienst der gemeente Amsterdam, als assistent-gemeente-architect en later in dien der gemeente 's-Gravenhage als onder-architect, toegevoegd aan den toenmaligen gemeente-architect Van der Waaijen Pieterse.

Niet veel Hagenaars zullen zich hem als zoodanig herinneren; het is dan ook veelal alleen uit zijn eigen mond, dat zijne vrienden de bijzonderheden uit dien tijd kennen en velen zullen thans zeker denken aan de typische en dikwijls vermakelijke geschiedenissen die Van Gendt uit dien tijd, op de hem eigen heldere en kernachtige wijze, wist te vertellen.

Dat hij zich in zijne betrekkingen bij gemeentewerken een goeden naam had verworven bleek voldoende uit zijne benoeming op 31-jarigen leeftijd tot gemeente-architect te Arnhem, een functie, die hij een aantal jaren vervulde.

Of het toenmalig gemeentebestuur van Arnhem de door zijn architect bewezen diensten wel op den juiste prijs heeft gesteld en hem zijn betrekking wel zoo aangenaam heeft gemaakt, als hij zich bij de aanvaarding daarvan had voorgesteld, mag met eenigen grond betwijfeld worden.

Boven een betrekking in gemeenteraad onder beperkende voorwaarden verkoos Van Gendt ten

- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., f 80.
- 2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh. f 100 ± f 90.
- 2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongeh., f 70 en f 75.

Ter drukkerij der Vennootschap „Het Vaderland“

minate de particuliere praktijk, op welker gebied zich inmiddels voor hem, zoowel te Arnhem als elders, een ruim arbeidsveld had geopend.

In het begin van die praktijk valt het tijdstip van de oprichting van het weekblad *De Opmerker*, waarvan Van Gendt van de oprichting af de ziel was.

Het is thans niet het geschikte moment om de geschiedenis van ons blad de revue te laten passeren.

Genoeg zij het te relevereren, dat die uitgave ontegenzeggelijk zeer veel heeft bijgedragen tot de ontwikkeling van de bouwkunst en de technische wetenschap in het algemeen in ons vaderland, ook door het opwekken van de belangstelling van het groote publiek in die zaken en dat dit voor het grootste deel te danken is aan de persoonlijke medewerking van den ijverigen en bekwaamen redacteur.

Sedert 1868 nam Van Gendt naast zijn particuliere praktijk ook nog de betrekking waar van ingenieur bij de ontmanteling der vestingen, een betrekking die lang geen sinecure was en vaak een groot deel van zijn tijd in beslag nam.

Hij beschikte evenwel over een buitengewone werkkraft, en mocht ook hij, zooals ieder architect, op rijpen leeftijd ondervinden, dat jongeren hem voorbij streefden; boven jalousie de mé- tier was hij verheven en menigmaal was hij de raadsman van die jongeren, die zijn groote ervaring, zijn helder oordeel en zijn eerlijk, open karakter op prijs stelden.

Hoevelen in dit opzicht verplichting aan hem hebben is moeilijk te zeggen, want Van Gendt liet er zich niet op voorstaan, poseerde niet als orakel en drong niemand zijn raad of zijn meening op. Doch wie met een moeilijk geval bij hem

kwam, hetzij van technischen, hetzij van anderen aard, kon, mits het een eerlijke zaak gold, verzekerd zijn hem steeds bereid en hulpvaardig te vinden, om mede te werken de zaken in het reine te brengen en zoo noodig het recht te doen zegevieren.

Man van beginselen toonde hij zich ook als redacteur. Geen spitsvondige redeneeringen van menschen van andere richting waren ooit in staat, waar het zaken betrof, waarover hij zich een gevestigde meening had gevormd, hem aan het wankelen te brengen. Wat bij hem zwart was, was met geen mogelijkheid wit te praten en heeft men hem als redacteur zeker wel eens kwalijk genomen, dat hij zonder overwegingen van persoonlijke aard rondweg voor zijn meening durfde uitkomen, het verwijt dat zijn oordeel geleid werd door nevenbedoeelingen was altijd ongegrond en kwam dan ook meestal van menschen, die hem niet persoonlijk kenden of die zich geroepen achtten door dik en dun een partijbeginsel vol te houden.

Wie werkt maakt fouten, de waarheid van dit spreekwoord ondervindt iedereen nu en dan, maar niet iedereen durft in zulk een geval te erkennen zich te hebben vergist en een eervol aftocht te verkiezen boven een onbeslist strijd.

Eerol is steeds de houding geweest die Van Gendt in zulk een geval aannam; vervol was zijn loopbaan en zijn nagedachtenis zal zeker in eere worden gehouden niet alleen door zijn vele vrienden en gecastverwanten, maar ook door hen, die in andere richting werkzaam waren en zich daarvoor genoopt zagen een ander standpunt in te nemen dan het zijne.

Waar een zoo-werkzaam leven als hier herdacht wordt, past zeker de wensch:

„Hij ruste in vrede.“

NOORD-HOLLANDSCHE OUDHEDEN.

Die kaatst moet den bal verwachten. In de laatste vijf-en-twintig jaar van mijn leven heb ik zóó vaak kritiek uitgeoefend, dat ik er mij niet over mag beklagen, als ook ik op mijn beurt eens onderhanden genomen word.

De heer Jan Kalf onderwerpt in het laatste nummer van het Bulletin, uitgegeven door den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond, de „Noord-Hollandische Oudheden“, aan welke uitgave mijn vriend G. van Arkel en ik nu juist tien jaar onze krachten wijden, aan een beoordeeling, die van weinig waardeering getuigt. Dit is zijn recht; slechts zou ik de vraag willen stellen, of het wel goed gezien was, die beoordeeling in druk te doen verschijnen in het orgaan van den Bond, waarbij het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, hetwelk de uitgave ondernam, is aangesloten, terwijl de schrijver bovendien nog tot de leden van dit Genootschap behoort.

De buitenwereld moet nu een zonderling denkbeeld krijgen van de harmonie, die er onder de oudheidkundigen heerscht en dit zal de belangstelling in de archeologie, die den heer Kalf niet onverschillig kan zijn, allermint ten goede komen.

Een andere wijze van handelen ware mogelijk geweest. De heer Kalf had zijn bemerkingen aan het Genootschapsbestuur kunnen mededeelen, dit had den heer Kalf kunnen uitnoodigen, met de commissie voor

de uitgave en de bewerkers te vergaderen, en zoo hadden door onderling overleg althans de deelen, die nog verschijnen moesten, en waaronder ook een supplement zal behooren, beter kunnen worden dan vroeger.

Want ik wil het hier aanstonds verzekeren, en ik ben overtuigd in den geest mijner mede-commissie-leden te spreken, op onfeilbaarheid maken wij geen aanspraak. Wij zijn er ons van bewust, dat de menschen in hun werk het volmaakte niet kunnen bereiken.

Toen wij aan het werk togen, in 1890, kwam het er in de eerste plaats op aan, een schema vast te stellen. De commissie, bestaande uit den heer D. C. Meijer jr., den bekenden liefhebber van Amstel's oudheid, den heer C. J. Gonnert, Rijksarchivaris te Haarlem, en de beide bewerkers, heeft haar plan niet dan na rijp be- raad vastgesteld. Wilde men met de beschikbare geld- middelen uitkomen, wilde men het werk ooit als ge- heel zien, dan moesten er zekere grenzen getrokken worden.

En nu moge de heer Kalf een anderen „opzet“ wen- schen, wij kunnen hem met de cijfers aangeven, dat ware die wensch, die ook de onze was, in 1890 verwe- zenlijkt, het geld reeds lang verbruikt zou zijn, of- schoon mogelijk geen tiende van het geheel voltooid ware.

Archiefstudie kon niet plaats hebben; het bezoeken van zoovele gemeenten vorderde reeds zooveel tijd en inspanning, dat wij al blij mochten wezen, het merk- waardigste wat wij daar vonden te beschrijven en af

te oeclden. Dit neemt echter niet weg, dat wij zeer dankbaar zullen zijn, wanneer iemand later een aan- wijzing van alle gedrukte bronnen, mogelijk ook van handschriften, aan het geheel wil toevoegen. Misschien wil de heer Jan Kalf zich, als het zoover is, wel met die taak belasten. Het Koninklijk Oudheidkundig Ge- nootschap zal hem dan erkentelijk zijn.

Ook houden wij ons aanbevolen voor een opgave van zaken, die onze aandacht ontgingen. Reeds nu noemt de heer Kalf als zoodanig „de kerkelijke gewaden te Hoorn, de miskleederen van Purmerend, Bovencar- spel, Hem en Venhuizen, de geëmailleerde bisschops- staf te Haarlem, de middeleeuwsche monstransen te Purmerend en Oosterblokker, de wierookvaten te Edam en Grootebroek, de kelk te Assendelft en de schulderijen te Schoten en te Linmen“. Wij erken- nen, dat wij deze zaken niet in de moderne Roomscl- Katholieke kerken gezocht zouden hebben. De heer Kalf is zoo eerlijk, te vermelden, dat ook hij van haat bestaan niet geweten had, wanneer de heer J. J. Graaf, deken te Ouderkerk, er geen lijst van openbaar had gemaakt.

Het zal den heer Kalf vermoedelijk verbazen, dat de bewerkers verscheidene malen de zeer gewaardeer- de voorlichting van dezen even bekwaamen als beschei- een geestelijke mochten ontvangen. In het bijzonder was dit het geval bij de beschrijving van de waterkan te Weesp, waarover de heer Kalf zich zoo vroolijk maakt.

Kort nadat wij het raadhuis te Weesp bezocht had- den, maakte ik verscheidene personen op de kan, die daar aanwezig was, opmerkzaam. Men schijnt naar toen gefotografeerd te hebben, en deze fotografie plaatst de heer Kalf nu onder mijn pen-teekening. Ik geef aanstonds toe, dat fotografie getrouwer is, dan wat uit de hand wordt gescheit. Waren de middelen beschikbaar geweest, dan hadden wij zeer gaarne het werk door reproducties naar fotografien geïllustreerd. Hierbij moet echter in aanmerking genomen worden dat tien jaar geleden zulk een wijze van verlichting veel kostbaarder was, dan thans. En ook zelfs als men tegen het geld niet opziet, dan zijn er aan het verkrij- gen van goede, voor reproductie geschikte clichés zul- ke groote bezwaren verbonden, dat zij schier onover- komelijk zijn. Hoe menigmaal gingen wij niet met fraai weer op reis, en kwam er kort daarop een betrok- ken lucht of regen, die alle goede opnemings onmogel- ijk gemaakt zou hebben, ofschoon er in een beschut hoekje altijd nog gelegenheid was tot schetsen.

Om nu nog even op de aquamaniles terug te komen: Van het zevental, te Budapest aanwezig, heb ik fraaie foto's. Ik zal ze aan de redactie van het Bulletin van den Oudheidkundigen Bond zenden, met verzoek, ze te reproducieren. De heer Kalf kan dan zien, hoe onze illustraties geweest zouden zijn, als wij maar geld ge- noeg gehad hadden. En tevens zal hij van mijn „erudi- tie“ een beter begrip krijgen, dan hij nu heeft. Hij kan dan ook den 13e eeuwchen ridder zien, en ons eens aantoonen, waarom het voorwerp te Weesp uit de 14e eeuw is.

Ik zal nu den heer Kalf in zijn opstel op den voet volgen. Hij noemt „zoowel tekst als afbeeldingen on- volledig, slordig en fantastisch“. Hoeveer de volledig- heid gaat, zal ondertusschen pas kunnen blijken als het werk, met het onvermijdelijke supplement aan het slot, voltooid zal zijn. De heer Kalf oordeelt hier on- getwijfeld voorbarig.

De „slordigheid“ moet blijken uit het volgende.

„In het tweede stuk herinner ik mij indertijd met verbazing gelezen te hebben, dat het oude muurwerk,

laatste overblijfsel van de abdij van Egmond, is op- getrokken uit moppen van M. 0.30 x 0.60 x 0.16. Bij opmeting bleek de grootste der steenen slechts M. 0.32 x 0.16 x 0.09 te halen. Niet zonder blijde verrassing las men in hetzelfde deel, dat in den tympan boven de poort in den westgevel der kerk te Linmen nog spo- ren van een relief, misschien van een zegenenden Chris- tus te zien zijn. Een opzettelijke reis er heen leerde mij, dat het boogveld inderdaad niets dan een ruw, gehou- wen steen vertoonde, zonder de geringste print van versiering. Dat het mooie raadhuisje te Schorel (uit 1601) een aardig interieur en goede tegels heeft, vond evenmin vermelding als de met merkwaardig figuur- al beeldhouwwerk versierde kraagsteenen, waarop de ge- welfribben der kerk te Bergen rusten.“

En het „aus pro multis“ van Vergilius (Aeneis 5, 814) toepassende, besluit de heer Kalf nu aanstonds tot bovenvermelde slordigheid.

In een werk als dit moeten noodzakelijk fouten in- sluipen; aan het einde volgen, met het supplement, de verbeteringen en aanvullingen. Al weder oordeelt de heer Kalf dus voorbarig. Laat ons nu eens zien, wat er van de drie gewraakte slordigheden aan is.

Ik begin dan met de Egmondsche steenen. In mijn aantekeningen vind ik, dat wij 9 September 1891 de drie Egmonden bezocht hebben. Te Egmond-Binnen vonden wij toen, achter de kerk van 1836 'n overblijfs- sel van muurwerk, waarvan de steenen, die door mijn vriend Van Arkel gemeten werden, 0.30 x 0.60 x 0.16 maten. Dit buitengewoon groote formaat vervulde ons niet verbazing, waarom wij de cijfers aanstonds no- teerden. De mogelijkheid bestaat, dat dit muurwerk, waarvan in 1891 slechts zeer weinig meer over was, sedert gesloopt werd. Of heeft de heer Kalf het muur- werk te Egmond op den Hoel misschien op het oog, dat het laatste overblijfsel van het kasteel te Egmond is? Wij hopen ondertusschen deze zaak door nader persoonlijk onderzoek tot klaarheid te brengen. Wij zullen dan tevens nog eens nagaan, of het cijfer, op de grafzerk van Isaac Lemaire genoemd, als het be- drag dat hij verloor, over de 150,000 guldens was, zooals Van Lennep en Ter Gouw opgeven, of over de 50,000 guldens zooals wij lezen. Ons toch scheen de 1 een toevallige groef in den steen.

De kerk te Linmen werd 11 September 1891 bezocht. Wij meenden toen sporen van beeldhouwwerk op het tympan boven den ingang te onderscheiden, en de heer Kalf zag slechts een ruw gehouwen steen. Zijn, na 1891 de sporen, die wij zagen, uitgewischt? Of was, wat wij voor overblijfselen van relief hielden, slechts ruwheid van den steen? Hier is het moeilijk, thans te beslissen. Maar als een bewijs van onze slordigheid kan dit tympan toch zeker niet gelden.

De kerk te Bergen is de eerste geweest, die wij op onze tochten bezochten. In mijn aantekeningen van Februari 1890 vind ik „enige interessante kraagste- nen“ als in die kerk aanwezig, vermeld. Bij den druk zijn deze woorden weggebleven. Hier moet ik dus een „peccavi“ spreken, belovende, in de verbeteringen de fout te zullen herstellen.

De heer Kalf betreurt het, dat wij zoo weinig plat- tegronden van gebouwen gaven, dat wij ook geen doorsneden en gevelprojecties opnamen. Maar weet hij wel, hoeveel tijd en geld het kost, om zelfs een ge- bouw van zeer bescheiden afmetingen behoorlijk op- gemeten en in teekening gebracht te krijgen? Ik heb, omdat ik haar zoo belangrijk vond, voor mijn eigen genoegen de kerk te Muiden doen opmeten. Twee per- sonen hadden daar een geheele week voor nodig, en zij konden toen nog slechts het gebouw in zijn hoofd-

trekken, doch niet in zijn details gereed krijgen.

De heer Kalf denke niet licht over de hulpmiddelen, die men noodig heeft, om van een kerkprofiel de goede hoogtematen te krijgen. En hij zal toch ernstig werk verlangen. Neemt hij met den Franschen slag genoegen, dan kan hij in Romberg's Zeitschrift zijn gading vinden in de „opmetingen“ die de sedert overleden Rijksterkenaar Redtenbacher gaf. In het bijzonder wat daar omtrent de kerk te Naarden werd opgenomen, verdient zijn aandacht.

Wij hebben die kerk, zoo in alle opzichten belangrijk, beter beschreven, dan de heer Kalf het wil doen voorkomen. Hij zegt, dat wij het getal der beuken niet noemden. Doch wij begonnen onze beschrijving aldus: „De St. Vituskerk is een basiliek“ Iedere basiliek heeft drie beuken, wat den heer Kalf niet onbekend zal zijn. Waar meer dan drie voorkomen, is vermelding van het getal noodig. Er wordt verder op gewezen, dat wij niet zeiden of een kruisgewelf der St. Vituskerk al of niet op ribben is geconstrueerd. Maar daar wij als den tijd van den bouw de 14e en 15e eeuw noemden, begrijpt ieder, die van de Gothiek eenige kennis heeft, dat dus het gewelf ribben moet hebben. Als wij ergens gewelven zonder ribben in een gebouw hebben aangetroffen, dan verzuimden wij niet, dit te zeggen, omdat dan een bewijs voor de afkomst uit de Romaansche periode aanwezig was.

De opmerking omtrent de vensters der St. Laurenskerk te Weesp kan ik laten, voor wat zij is. Ook het verwijt, dat wij de afmeting der reuzenmoppen niet opgaven. Die afmetingen zijn steeds, met zeer geringe variatiën, dezelfde. Slechts toen wij te Egmond-Binnen een groot verschil zagen, hebben wij daarop de aandacht gevestigd.

Nu volgt een verdere grief. De heer Kalf zegt:

„Hier komt nog bij, dat zij voor die eenvoudigste producten der architectuur, als dorpshuizen en boerenwoningen, waaraan niets dan juiste verhoudingen en de oordeelkundig aangebrachte venster- en deuropeningen een zoo groote en leerzame bekoorlijkheid geven, weinig schijnen te voelen.“

Ik moet inderdaad erkennen, dat dit zoo is. Maar ik mag tot onze verontschuldiging aanvoeren dat de smaak voor dien eenvoud nog van te recenten datum is, dan dat wij daar tien jaar geleden reeds rekening mede hadden kunnen houden. Wij hebben slechts die boerenwoningen vermeld, welke hetzij door een opschrift, een gevelsteen of eenig ander detail zich in een bepaald tijdperk lieten rangschikken. De heer Kalf beproeve eens een lijst samen te stellen van alle boerenwoningen in Noord-Holland, die aan zijn eischen voldoen. Die lijst zal meer veilen druks beslaan, dan ons geheele werk telt.

De heer Kalf komt daarna, naar aanleiding van de gegeven afbeeldingen, in het bijzonder van die, welke op Naarden betrekking hebben, nog eens terug op de wenschelijkheid, om de fotografie te hulp te roepen. Hij predikt hier tegen bekeerden; als het geld er naer was, dan zou hij eens wat zien! Maar het maken van fotografien naar de gewelfschilderingen in de St. Vituskerk te Naarden zal toch uiterst moeilijk blijven, omdat zij zoo ongunstig verlicht zijn, en een voldoende hoogte standplaats voor het toestel alleen te verkrijgen zou zijn, door de kerk te bestegeren, of een verplaatbare stelling te doen maken.

Een half ei blijft toch altijd beter dan een leeg dop. Hadden wij onzen arbeid niet ondernomen, van de zoo belangrijke St. Christoffelkerk te Schagen, die sinds geheel door brand verwoest werd, ware geen enkele herinnering bewaard dan de schamele overblijfselen

van een grafzerk. En zelfs het zoo goed mogelijk bijeenbrengen van de fragmenten dier zerk had groote bezwaren. Wij hebben de kerk in 1890 uitvoerig beschreven, afbeeldingen van den torenspits, het fraaie gestoelte, het niet minder fraaie koorhek, de zerk van den eersten heer van Schagen, van het praalgraf en van een grafzerkversiering gegeven, en zoo de heugenis aan het gebouw voor het nageslacht bewaard. Toen wij dezer dagen te Schagen kwamen, zagen wij, dat ook de door ons afgebeelde gevelsteen met de Boodschap aan Maria en het belangrijke gevelfragment verdwenen zijn. De heer Kalf moge bedenken, dat, als wij hadden willen wachten, totdat er zooveel geld was als voor de uitvoering van zijn plan noodig is, wij, of mogelijk onze naneven eerst aan het dempen van de put zouden hebben kunnen beginnen, als de meeste kalveren reeds verdronken waren.

De heer Kalf geeft ons lof voor wat door ons werk in het belang der „klokkenkunde“ werd tot stand gebracht. Hij betreurt het, dat wij van de Gothische majusculs op de klok te Kortenhof geen afbeelding gaven. Ik meen mij te herinneren, dat de heer Van Arkel er een paar in teekening bracht: hij zal zijn opnemingen zeker gaarne ter beschikking van den heer Kalf stellen.

Wij hebben ongeveer alle grafzerk-opschriften, die wij vonden, gegeven. Er komen er daaronder voor, waarvan de belangrijkheid kan worden betwijfeld. Zouden echter die opschriften voor de geslachtskennis waarde hebben, dan diende een keuze achterwege gelaten te worden. En de heer Kalf moge van een „ietwat lugubere materie“ spreken, de genealogen hebben nu een schat van materiaal.

Ten slotte gaat de heer Kalf over tot het bespreken van enkele bouwwerken, die wij in het laatst verschenen deel behandelden. Hij begint met de St. Nicolauskerk te Muiden, en wijst er op, dat, volgens Van Heusen en Van Rhin, deze kerk aan den heiligen Nicolaas en Catharina gewijd was. Maar wij meenen hem te mogen herinneren, dat men gewoonlijk de beide titelheiligen eener kerk alleen te zamen noemt, wanneer zij om de een of andere reden bij elkander behooren, als bv. St. Pieter en St. Paul, St. Cosmas en St. Damianus, enz. De oude kerk te Amsterdam was aan St. Nicolaas en St. Johannes Baptist gewijd, de nieuwe kerk aan St. Catharina en St. Maria. Toch werden in de middeleeuwen beide kerken slechts naar St. Nicolaas en St. Catharina genoemd.

Wij meenden de kerk, wat haar oudste deelen betreft, tot de 12e eeuw te moeten brengen. De heer Kalf meent, dat het gebouw van vóór 1225 dagteekent. „Weet men“, zegt hij, „dat het stadje in 1204 geheel verbrandde, dan ligt het vermoeden voor de hand, dat in de eerste jaren der 13e eeuw uit het materiaal van het verwoeste gebouw, de oudste deelen van het thans nog bestaande kerkje zijn opgetrokken.“

Daar 1200 het laatste jaar der 12e eeuw was, is er dus een verschil van vier jaren tusschen den heer Kalf en ons. Heeft nu, inderdaad, de brand van 1204 de geheele kerk verwoest? Het is moeilijk aan te nemen, dat de zware tufsteen muren de vlammen niet getrotseerd hebben. Het torengevel met zijn kruisribben is ongetwijfeld van later dagteekening; het oorspronkelijke zal wel in 1204 zijn ingestort. Wij zijn van meening, dat het tegenwoordige gewelf in de 13e eeuw, toen de benedenste verdieping van den toren bij de kerk werd aangetrokken, gemaakt is.

Wij wisten zeer goed, dat er indertijd muurschilderingen te voorschijn kwamen in de Muider kerk. Daar zij echter sedert overgewit zijn, en wij het witsel niet

mochten verwijderen, konden wij er geen melding van maken.

Het Muider slot, zegt de heer Kalf, hebben wij eenvoudig genegeerd. Dit is evenwel niet het geval. Maar daar wij niet bij de beschrijven en afbeelden van wat wij vonden niet verder konden gaan dan 1800, moesten wij wel alles, wat aan het Muider slot sedert 1873 gebouwd is, buiten beschouwing laten. En toen de juffrouw ons bracht in een toren, en ons wees op een oubliette, waarvan zij met trots verzekerde, dat zij pas een paar jaar geleden gemaakt was, begrepen wij, dat, wilden wij geen gek figuur maken, wij slechts als oudheden datgene mochten vermelden, wat vóór de restauratie aanwezig was. En toen was het belangrijke werk van den heer Gosschalk, door het Koninklijk Oudheidkundig Genootschap uitgegeven, ons een veilige handleiding. Wij voegden daaraan toe een paar gezichten op het monument vóór de restauratie. Voor de authenticiteit staan wij in, en zijn bereid, den heer Kalf de fotografien, waarnaar zij vervaardigd werden, te toonen.

De heer Kalf gaat dan over tot de St. Laurenskerk te Weesp. Hij heeft hier geen andere bemerking, dan dat onze „veronderstellingen over de bestemming van sommige onderdeelen van het koorhek kinderachtig onjuist zijn“. Wij vermoedden, dat op de drie voetstukken, voor de Hervorming, beelden van St. Laurens, O. L. Vrouw en Johannes den Evangelist hebben gestaan. Waarop grondt nu de heer Kalf zijn tegenspraak? Wij zullen het gaarne vernemen. De heer Kalf had, ten slotte, de thans onzichtbare muur- en gewelfschilderingen vernield willen zien. Doch zelfs met Röntgen-stralen zou het ondoenlijk zijn, de kalk- en verflagen te doordringen.

Over het watervat op het raadhuis te Weesp heb ik reeds gesproken en kan dus overgaan tot de bemerking, die de heer Kalf omtrent Naarden geeft. Hier valt hij over de Latijnsche spreuk, in den gevel van het raadhuis aanwezig, die wij gaven, zooals men haar tegenwoordig ziet. „Men behoeft geen latinist te wezen“, zegt hij, „om te zien dat dit onzin is en er het Vergiliaansche (Aeneis V, 710) „Quidquid erit, superanda omnis fortuna ferendo est“ in te herkennen.“

De heer Kalf zal, na wij boven Vergilius reeds aangehaald hebben, wel overtuigd zijn, dat wij den „onzin“ niet uit onwetendheid te boek stelden. Wij laten hier, ten overvloede, nog volgen, wat Van Lennep en Ter Gouw over het geval zeggen. „Hooger in den gevel staan nog twee stenen met opschriften: 't een in 't Latijn quidquid erit, superanda; ois fortuna cecidit, welk laatste woord ferenda est zal moeten te tekenen.“ De heer Kalf kan dus zien, dat al lieten wij de litteratuur onvermeld, wij haar toch wel kennen.

Dat wij de voormalige vierschaar nu „voorhuis“ noemden, vindt zijn oorzaak daarin, dat het vertrek tegenwoordig niet meer voor de rechtspraak wordt gebezigd. Wij hadden echter ook de oude bestemming kunnen vermelden.

De heer Kalf erkent, dat wij de St. Vituskerk te Naarden „met blijkbaar zorg“ beschreven. Doch hij verwijt ons onvoldoende kennis van zaken. „Waarom“, zegt hij, „werd bij de uitvoerige descriptie der merkwaardige gewelfbeschilderingen verzuimd te zeggen, dat zij a tempera zijn? En had hier niet vermeld dienen te worden, dat de heer J. Ph. van der Kellen reeds 25 jaar geleden de overeenkomst dezer tafereelen met prenten van Jacob Cornelisz heeft opgemerkt?“

Wij weten niet, of de heer Kalf gelegenheid heeft gehad, op een steiger zoo dicht bij de gewelven te komen, dat het hem mogelijk was, de gebezigde techniek

met zekerheid vast te stellen. Wij waren in de onmogelijkheid zulk een steiger te doen oprichten, en, twijfelende, hebben wij ons van een uitspraak omtrent de gevolgde wijze van werken onthouden.

Het monogram van den schilder hebben wij afgebeeld. Dat van Jacob Cornelisz. van Oostzaan is het niet, ofschoon dit vroeger dikwijls werd beweerd. De overeenkomst der tafereelen met prenten van Jacob Cornelisz. werd indertijd door den reeds lang overleden A. D. de Vries, die zooveel in het belang van onze oude kunst gedaan heeft, opgemerkt. Wanneer Redtenbacher den heer Van der Kellen noemt, dan geeft hij de eer der ontdekking aan een ander. Reeds in 1878 heb ik het met De Vries, toen, geloof ik, aan het Prentenkabinet in het Trippenhuis verbonden, vaak over de kwestie gehad, of men het recht heeft, de gewelfschilderingen aan Jacob Cornelisz. toe te schrijven. Maar nog op het oogenblik meen ik, dat het monogram dit verbiedt.

De lezing van een der opschriften in de kerk „hic domus Dei“ is geschied op gezag van den heer J. J. Graaf, aan wiens autoriteit de heer Kalf wel niet zal twifelen. Aan dien geestelijke danken wij ook menige opheldering omtrent de typologie, en indien onze beschrijving eenige waarde heeft, dan komt den heer Graaf daar de eer van toe. Een verklaring der Bourgondische emblem en van het wapen van Karel V, door den heer Kalf verlangd, meenden wij in een boek als het onze achterwege te kunnen laten.

De kritiek op de beschrijving en de afbeelding van het koorhek te Naarden, is mij niet duidelijk. Weet de heer Kalf een vroeger gedateerd, werk onzer Renaissance dan dit van 1531? Ik houd mij voor zijn opgaaf aanbevolen. En waarom ik iets misdreven heb, door bij de afbeelding van dit hek, dat ik slechts voor de helft kon weergeven, de meest eigenaardige van het groote aantal balusters te kiezen, is mij al mede niet helder.

Omtrent de kerk te Nederhorst den Berg zegt de heer Kalf. „Vreemd genoeg heeft het feit, dat deze kerk gerestaureerd is, de heeren v. A. en W. minder ostentend dan de herstellingen aan het Muider slot. Zij wagen zich althans aan een beschrijving.“

Hierbij zij aanstonds opgemerkt, dat wij als oudheidkundigen zoowel het verrichte te Muiden als dat te Nederhorst den Berg betreuen. Hadden wij een uitvoerige monografie, als die van den heer Gosschalk omtrent het gedenkteken te Nederhorst den Berg gekend, wij zouden daar zeker een even dankbaar gebruik van gemaakt hebben.

Dank zij de bereidwilligheid van den heer C. B. Posthumus Meijjes, die met de restauratie der kerk was belast, konden wij echter een afbeelding van den ouden toestand geven. Ook de predikant ter plaatse verschaft ons vele belangrijke inlichtingen.

De vraag, wat men bij deze kerk heeft te zien, in de bekroning van den westelijken koormuur, die twee maskers tegen elkander geplaatst vertoont, konden wij tot ons leedwezen niet oplossen. Ook wij zagen in die bekroning wat de heer Kalf er in ziet: „een spijl met knop, ter weerszijde waarvan een kop is aangebracht“, en twijfelden er niet aan, dat het beeldhouwwerk geheel opgehaakt is. Maar met een beroep op Viollet-le-Duc heeft de heer Kalf toch de betekenis dezer koppen nog niet verklaard.

Wij zijn van meening, dat het zuidelijk portaal van den aanvang af bij de kerk heeft behoord. De heer Kalf vraagt, waarom? Het antwoord op die vraag is, omdat in den toren oorspronkelijk geen ingang was. De ingang, vóór de restauratie daar aanwezig, werd

in de 18e eeuw ten ruwste ingebroken; het Romaansche portaal van tegenwoordig is bij de herstelling gemaakt. Het zuiderportaal is ondertusschen niet in zijn oorspronkelijken toestand. In het laatst der 15e eeuw, toen de noordelijke zijbeuk gemaakt werd, is ook het zuiderportaal veranderd. De deuroplijsting met het veelbesproken opschrift uit de twaalfde eeuw werd toen uit het zuiderportaal verwijderd en in den beuk aan de noordzijde ingemetseld, waar zij zich nog bevindt.

Met den heer Kalf, die zich op Moll beroept, zijn wij het, blijkens onze beschrijving eens, dat de kerk uit de 12e eeuw is. Maar daar men in dien tijd hier te lande nog geen veelhoekig gesloten koor met smalle spitsboogvensters placht te maken, zoo moet het tegenwoordige wel na 1250 worden gedagteekend. En dan zijn de Romaansche lijstwerken, die men er ziet een zonderling anachronisme.

De meening van den heer Kalf, dat de noorder beuk nog ouder zou wezen, dan het koor en het zuiderportaal zal wel door niemand, die van de geschiedenis der bouwkunst op de hoogte is, worden gedeeld.

De heer Kalf komt ten slotte bij dit monument met een lijstje van vergeten zaken aan. Hij noemt als zoodanig den grafkelder onder het koor, de piscina in den zuidwand van het koor, de geel- en zwart verglaasde tegels van den koorgeloor en den drempel van het zuiderportaal. De grafkelder onder het koor scheen ons niet der vermelding waard, omdat hij niets bijzonders vertoont. In mijn aantekeningen vind ik wel den tegelvloer in het koor en een oud kastdeurtje genoemd, maar ik echter twijfelde of die tegelvloer wel oudheidkundige waarde had, en niet vernield vond, dat er achter dat kastdeurtje een piscina zou zijn, heb ik bij het nitwerken deze beide zaken weggelaten. De piscina zal zeker in het supplement worden opgenomen, omdat zulk een inrichting in Noord-Holland zeer zeldzaam is. Zooveel ik mij herinner vonden wij haar alleen te Noord-Schewoude. Den drempel, dien de heer Kalf bedoelt, hebben wij aangezien voor een grafzerk, wiens opschrift verdwenen is. Mogelijk heeft de heer Kalf ondertusschen gelijk, als hij meent, dat ter een opschrift aan de onderzijde is. Maar wij hebben natuurlijk den drempel niet op kunnen breken.

Het gewelf der sacristie komt op den plattegrond voor. Ook in den tekst werd het vermeld; de kaarskroon, die de heer Kalf tot de 16e eeuw wil brengen, scheen ons zoo oud niet toe. En daar een jaartal ontbreekt, zijn verschillende opvattingen mogelijk.

De heer Van Arkel beoogde het opschrift van de noorderdeur, dat reeds tot zooveel gissingen aanleiding heeft gegeven, af. Omtrent het karakter der letters kan dus geen verschil bestaan. Het zijn inderdaad Romaansche hoofdletters, en dat wij schreven „Gothische“ is dus een fout, die wij ter zijner tijd zullen verbeteren. Op het oogenblik is de kerk geheel met tufsteen bekleed; wat daarachter is, konden wij niet nagaan, daar het ons natuurlijk niet mogelijk was, te gaan breken. De heer Kalf heeft dus misschien wel gelijk, als hij moppen als achterwerkers veronderstelt.

Aan het einde van zijn kritiek geeft de heer Kalf een lijstje van kerksieraden, die in de moderne R. K. kerken te Muiden, Naarden, Weesp, Hilversum, Ankeveen en Gooierend aanwezig zijn. Dit lijstje kan hij opmaken naar aanleiding van de gegevens, hem door de pastoren dier plaatsen verstrekt.

Als regel hebben wij dergelijke lesse voorwerpen niet vernield, dan wanneer zij bij de beschreven gebouwen behooren. Slechts voor zeer enkele hebben wij wegens hun hooge kunstwaarde een uitzondering gemaakt. Mochten er onder de genoemde voorwerpen

er zich bevinden, die bijzonder merkwaardig zijn, dan zullen wij ze in het supplement opnemen. De heer Kalf kan echter overtuigd zijn, dat wij niet met opzet deze kerksieraden onvermeld hebben gelaten.

Nu blijft nog de narede van den heer Kalf, die reeds in enkele dagbladen haar weg vond, ter bespreking over. Die narede vangt aan met de stelling, dat de Noord-Hollandsche oudheden, omdat de heer Kalf daarop de boven behandelde aanmerkingen had „op den naam van inventaris, zooals wij dat uit buitenlandsche voorbeelden leeren kennen, geen aanspraak mag maken en zich niet boven het peil van dilettantisme verheft“. Men verstaat onder dilettant iemand, die van zijn kunst of wetenschap niet leeft, doch haar slechts voor zijn genoegen beoefent. Heeft de heer Kalf, die mogelijk in de oudheidkunde zijn bestaan vindt, dit bedoeld, dan nemen wij den titel van dilettanten gaarne aan, ja dan zijn wij er zelfs trotsch op. Maar de heer Kalf schijnt iets anders op het oog te hebben. Hij weet dat de meeste dilettanten slechts krakken zijn, en dat, wat zij presteren, niet veel te betrekken heeft. Is het nu den heer Kalf gelukt, aan te toonen, dat ons werk zóó gebrekkig is? Hij zou over meer gezag als archeoloog moeten beschikken dan hij heeft om dit resultaat te bereiken. Dat bescheidenheid aan de jeugd past, heeft van Alphen hem te vergeefs gezegd.

De heer Kalf schijnt zich voor te stellen, dat de andere Nederlandsche gewesten ook bewerkt zullen worden. Wij hopen van harte, dat dit geschieden mag en wel spoedig, want ieder jaar mistel maakt den inventaris dunner. De „onpretentieuze lijst“, die jhr. De Stuers indertijd voor Zeeland heeft opgemaakt, ken ik niet, en ik kan dus hare waarde niet beoordeelen. Maar ik zou wel willen, dat alvast voor de andere provincies zulke lijsten werden samengesteld. Is dit niet iets wat op den weg van den Oudheidkundigen Bond ligt? De heer Jan Kalf zal ongetwijfeld aanstonds een paar provincies voor zijn rekening nemen.

Aan het einde van zijn betoog, zegt de heer Kalf, dat wij de hulp der provinciale archivariissen blijkbaar met zorg hebben genegeerd. En toch kan het den heer Kalf niet onbekend zijn, dat de heer C. J. Gonnert, archivaris van Noord-Holland, lid van onze commissie is. Ik kan daarbij vermelden, dat deze verdienstelijke archeoloog alle proeven heeft nagezien en dat hij ons door zijn groote kennis en hulpvaardigheid ten eerste verplicht heeft.

Ik meen, door het bovenstaande te hebben aangevoerd dat de heer Kalf een zeer lichtvaardig oordeel uitsprak. Wat hem daartoe aanleiding gaf, kan ik wel gissen, doch ik zal die gissingen niet openbaar maken.

Wij zijn nu bezig aan de bewerking van Amstelland, waarmede het werk voltooid zal zijn. Amsterdam zal daarbij natuurlijk de meeste stof opleveren en de heer D. C. Meijer Jr. zal ons een betrouwbare gids wezen. Als nu de heer Kalf, die zoo goed in de Roomsche-Katholieke kerken te huis is, ons al vast eens inlichtte omtrent hetgeen in de Amsterdamsche bedehuizen, die ten deele althans tamelijk oud zijn, nog wordt aangetroffen? Hij verricht dan een treffelijk werk, en wij zullen niet in gebreke blijven, hem voor zijn voorlichting de eer te geven, die hem toekomt. Ook andere inlichtingen zullen wij graag ontvangen.

Indien de heer Kalf ons dezen dienst wil bewijzen, dan zal hij ruimschoots vergoeding geven voor wat hij jegens ons door zijn al te lichtvaardige veroordeeling van onzen arbeid heeft misdreven. Reeds nu wordt hem vergiffenis geschonken.

A. W. WESSMAN

DE PRIX DE ROME.

Zooals te verwachten was heeft het den winner van den Prix de Rome niet aan de noodige huldeblijken ontbroken. Wij gunnen den heer Buchel gaarne de hem bewezen eer en deelen dus het onderstaande zonder eenige commentaar mede.

Op initiatief van de Sociëteit U. N. I. was besloten met medewerking van de leerlingen der Rotterdamse Academie van T. W. en B. K. den heer J. F. Buchel, winner van den Prix de Rome, lid der Sociëteit U. N. I. en oud-leerling der Academie, in intiem kring een warme ontvangst te bereiden. Daartoe had zich Donderdagavond 29 November op het perron van het station D. P. een groote schare belangstellenden verzameld. Onder het spelen der muziek stoomde de trein het station binnen en werd de heer Buchel met een daverend gejuich ontvangen. In triumph werd hij naar het voor hem bestemde rijtuig gebracht, waarmede hij te 9 uren het feestelijk versierde sociëteitslokaal bereikte, waar inmiddels de leden der vereeniging met belangstellende academië-leerlingen zich hadden verzameld.

Bij monde van den Voorzitter, den heer Joh. A. Millenaar, werd den jubilaris met hartelijke woorden geluk gewenscht met het behaalde succes, waarna de heer Henri Evers, ere-lid der vereeniging, hem eveneens feliciteerde, terwijl ondertusschen de ere-wijn werd aangeboden.

Een allergezelligst souper besloot deze welgeslagde hulde-betoging.

Ook het bestuur der Academie van T. W. en B. K. liet zich niet onbetuigd, getuige het volgende, ontleend aan de *N. Rott. Courant*:

In onze met sierplanten getooide Academie is receptie gehouden ter ere van den heer J. F. Buchel, den leerling die den prijs heeft gewonnen in den grooten prijskamp voor bouwkunst, den prijskamp aan de Rijksakademie, waar de prix de Rome op staat.

Zoodra de heer Buchel met zijne familieleden de feestzaal was binnengeleid, nam de heer J. Hudig, namens het bestuur der Academie, het woord. In zijn verbeelding twee jaren teruggaande, herinnerde hij er aan, hoe hij toen namens het bestuur een ereblijk mocht uitreiken aan den gelauwerde van thans. Spreker was de toek van het bestuur, waar hij sprak van de vreugde, die er in de Academie heerschte bij het vernemen van de blijde tijding, dat de heer Buchel als overwinnaar uit den strijd om den prix de Rome was getreden. Allen hadden behoefte gevoeld uiting aan de vreugde te geven. Uit naam der Academie dan, wenschte de heer Hudig hem geluk met de behaalde onderscheiding, welke hem in de gelegenheid zal stellen zijn studie in den vreemde voort te zetten. Met even vleeiende als vriendelijke woorden voor Buchel's toekomst eindigde de heer Hudig en bood den prijswinner namens het bestuur een lauwerkrans aan.

Hierna werd de erewijn geschonken en werden de aanwezigen in de gelegenheid gesteld persoonlijk van hunne sympathie aan den heer Buchel blijk te geven.

Uit naam van leeraren en onderwijzend personeel sprak de heer A. Nolen, daarbij vertellende met hoeveel succes de drie-en-twintigjarige de klassen der Academie heeft doorloopen.

De heer Henri Evers voerde het woord namens het genootschap *Bouwkunst en Vriendschap*, den heer Joh. A. Millenaar als voorzitter van de Sociëteit U. N. I. (bestaande uit leerlingen en oud-leerlingen der Academie), de heer A. Salm, als voorzitter der Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst, en de heer

H. Cramer namens de afdeling Rotterdam van die Maatschappij. Op al deze toespraken volgde de aanblijding van kransen, bloemstukken en lauwertakken.

De heer Buchel betuigde ook namens zijn vader en verdere aanwezige familieleden dank voor de hem bewezen hulde. In de eerste plaats aan het bestuur der Academie en verder aan de verschuilde corporatiën, die hem van hunne sympathie blijk gaven.

PRIJSVRAGEN

Op de in dit jaar door de Vereeniging *Bouwkunst en Vriendschap* te Rotterdam uitgeschreven prijsvragen kwamen te zamen in 30 antwoorden en wel een ontwerp voor een opgang tegen het talud van een dijk tegenover een breede straat, onder het motto „Luctor“, zeventien ontwerpen voor een Poortje van een schoolgebouw, onder de motto's F. Schoolkindezen, Ecole primaire, Simplex, R. O., de Wet, Cirkel met horizontale streep, B. Getracht, Altena, Oefening, Automobiel, E. X. Tijd is geld, Jeugd, en Emergo.

Negen ontwerpen voor een Woonkamerschoorsteen, onder de motto's: Margaretha, Cirkel met driehoek, M. Zespuntige ster, E. Hans, Tijd, E. T., en Studie en drie opmetingen van het Oude Vrouwenhuis-poortje aan de Hoogstraat te Rotterdam, onder de motto's: Voorwaarts, Kaat Mossel en zespuntige ster met cirkel.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 28 November 1900.

In deze vergadering hield de heer H. P. Maas Grootenboer een voordracht over Veiligheidsmaatregelen op spoorwegen in geval van mist. Daar de veiligheid op spoorwegen geheel is gebaseerd op het zien van de signalen, moet, ingeval van mist, wanneer goed zien onmogelijk wordt, een ander sintsig daarvoor dienat doen en is geen ander daarvoor beter geschikt dan het gehoor.

Beschreven werd hoe moeilijk het is tijdig maatregelen te nemen, daar vaak mist plotseling opkomt en den ploegbaas en werkmans langs de lijn zelf moet oordeelen wanneer het noodig wordt de door de directe gegeven voorschriften op te volgen. Algemeen zijn de signalen wel zoodanig geplaatst vanaf de gewaarschijde punten, dat bij niet vroeg genoeg zien nog voldoende ruimte overblijft om tijdig te stoppen, terwijl men, door voor signalen te plaatsen, nog grooter veiligheid tracht te verkrijgen.

Vervolgens werd de werking van het bloksignaal verklaard ook tijdens mist, en de bij de Maatschappijen hier-te-lande en in het buitenland gebruike knalsignalen beschreven en verduidelijkt.

Bij mist gaat de werkmans veelal op eigen gezag naar de knalplaats, eenige honderde meters voor het signaal, bevestigt 3 staks op de rail en gaat dan terug tot een afstand, waarop hij het signaal kan zien, het knalsignaal ontploft onder de wielen van de locomotief en de machine is gewaarschuwd. Spreker beschreef het ongeluk bij Capelle en gaf de middelen aan waardoor een dergelijk ongeval had kunnen worden voorkomen, maar wees tevens op de groote moeilijkheid aan het bedienen van meer seinen verbonden. Hierna werden de maatregelen besproken, die men in Engeland neemt tijdens mist, waaruit blijkt dat men daar evenals hier-te-lande geen automatische knalsignalen of seinen gebruikt, wel toestellen om ze gemakkelijker te verwijderen. Dat het niet aan uitvinders ontbreekt op dat gebied, blijkt wel uit het feit, dat in Engeland alleen 300 patenten zijn genomen voor het automatisch leggen van knalsignalen. In Frankrijk waar de signalen op groote afstanden van de gevaarlijke punten zijn geplaatst, worden eveneens bij mist knalsignalen op de rails bevestigd; enkele Maatschappijen gebruiken automatische toestellen, waarvan de bekendste die van de Maatschappij „du Nord“, de zoogenaamde „Crocodyl“, uitvoerig werd verklaard.

Duitschland gebruikt geen knalsignalen, maar alle signalen zijn voorzien van voorsignalen, die veelal op de hoogte van het gezicht van den machinist zijn geplaatst. Ten slotte werden enkele maatregelen besproken, die de spoorwegmaatschappijen hier te lande zullen toepassen tot verkrijgen van nog grootere veiligheid.

Met verschillende teekeningen werd het gesprokene nog verduidelijkt, terwijl aan het slot de 120 toehoorders door een luid applaus hunne ingenomenheid met het gehoorde te kennen gaven.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's GRAVENHAGE. De minister van waterstaat heeft eene commissie benoemd inzake de haveninrichtingen te Terneuzen en de van die havenstad naar België leidende spoorwegen.

Tot leden der commissie zijn benoemd: de heeren J. L. Cluysenaar, tevens voorzitter; A. A. Bekker, hoofdinspecteur van 's rijkse waterstaat in het IJde district; J. A. P. Geill, burgemeester van Terneuzen; J. Nelemans, ingenieur van 's rijkse waterstaat aldaar, en G. Rijperman, lid van den Raad van toezicht op de spoorwegdiensten, terwijl aan de commissie als secretaris is toegevoegd jhr. mr. F. Beelaers van Blokland, adjunct-commissie bij het hoofdbestuur der posten en telegrafie.

De verbouwing van het voormalige Paleis in het Voorhout tot lokalen voor gerechtshof en rechtbank moet met 1 September a.s. gereed zijn, opdat zij met Januari 1903 door de verschillende rechtcollegeën kunnen betrokken worden.

De „Vereeniging van burgerlijke ingenieurs“ heeft in de buitengewone vergadering van Zaterdag 1 December het voorstel van den heer Schroeder van der Kolk en dertien anderen, om /4052 ter beschikking te stellen van de commissie van redactie van het weekblad tot het bestrijden van buitengewone uitgaven van „de Ingenieur“, door de vereeniging overgenomen, verworpen. Een ander voorstel, dit punt betreffende, werd in handen eener commissie gesteld om raad.

Uitvoerig werd van gedachten gewisseld over het voorstel om te bepalen, dat een bureau zal worden opgericht, waarvan de taak zal zijn, de plantingen van ingenieurs en technici en zoo mogelijk ook van andere technici in het binnen- en buitenland te bevorderen, en daaraan een jaarlijksch crediet te verleenen van /500. Met algemeene stemmen werd dit aangenomen.

Besloten werd voorts, den naam der vereeniging te veranderen in „Vereeniging van Deltische Ingenieurs“.

De vakafdeeling voor Werktuig- en Scheepsbouw van het „Instituut van Ingenieurs“ vergadert 15 December te Amsterdam, en de vakafdeeling voor Spoorwegbouw en Spoorweg-exploitatie 14 December in het Zuidhollandsch Koffiehuys aldaar.

In de zaal van Pulchri Studio alhier zal een hoogst belangrijke tentoonstelling van meesterwerken van Fransche kunst worden gehouden, o. a. van Millet, Corot, Daubigny, Meissonnier, Courbet enz. Heden opening voor leden en genoodigden.

HAARLEM. Het Museum van Kunstnijverheid werd gedurende de maand November bezocht door 818 personen, terwijl uit de boekery van genoemd Museum 203 boek- en plaatwerken naar verschillende plaatsen en van ons land verzonden werden.

De gascommissie adviseert, niet aan te nemen het voorstel van den heer Van de Kamp om den bouw der gasfabriek uit te stellen, daar onverwilde bouw is in het waarachtig belang der gemeente en het eenige middel om aan de gemeente aanzienlijke baten te verzekeren.

In het Museum van Kunstnijverheid aldaar zullen gedurende eenige dagen tentoongesteld zijn de teekeningen, schilderstudien en werkstukken, vervaardigd door de leerlingen van de aan het Museum verbonden school voor Kunstnijverheid, die op de wereldtentoonstelling te Parijs met den gouden medaille werden bekroond. De Studiiën zullen daarna in verschillende plaatsen van ons land, te Rotterdam, 's-Gravenhage, Hengelo, Kampen, Groningen, Purmerend en Leiden ter bezichtiging worden gesteld.

Deze tentoonstelling geeft een overzicht van den gang van het onderwijs, die aan de School wordt gevolgd, alsmede van het streven om de verschillende kunstambachten, die op de School praktisch worden beoefend in verband met het bouwkundig element te brengen.

Het onderwijs begint met de meest elementaire oefeningen en omvat in de meer gevorderde afdeelingen die in direct verband staan met de leerwerkplaatsen der School, voor de artistieke houtbewerking, het ontwerpen en praktisch samenstellen van meubelen, het bootsceeren, het snijden van ornamentale versieringen enz., voor de artistieke metaalbewerking, het ontwerpen van verschillende voorwerpen voor drijvers en ciseleurs, voor goud- en zilvermeden, het drijken en ciseleeren op koper, tin, zilver, het bootsceeren in klei en plasten.

lini, terwijl voor decoratieschilders het onderwijs in het schilderen, de ornamentale compositie en de diverse oplossingen van praktische werkstukken met de bouwkundige Studiën samen-gaan.

ARNHEM. Aangaande de restauratie der Grooten Kerk wordt het volgende meegedeeld.

Van de vier laatste conterforts aan de zuidzijde van het koor is het benedenconterfort in den hoek bij het dwarspand voltooid, terwijl men bezig is deniaal te plaatsen op het bovenconterfort in dien hoek.

In het volgend voorjaar zal dadelijk worden overgegaan tot het stellen van den schraagboog, waarvoor het steenhoutwerk bijna geheel gereed is. In 1901 blijft er aan dit deel der kerk nu nog over, om te herstellen: een beneden- en een bovenconterfort met schraagboog en een boven- en twee benedenruwe's.

De plannen tot restauratie van het Noorder en Zuidoostreuscept zijn in bewerking. Onderwijl zal worden voortgegaan met de restauratie van het koor, door het maken van de afsluiting der gewelven, het stellen van een nieuw raam aan de noordzijde en de vernieuwing van het lage dak aan de zuidzijde, benevens, voor zoover noodig, de herstelling van het bovendak.

In 1902 hoopt men met het koor geheel gereed te zijn.

Het koepeltje, dienende tot bekroning van den toren, is thans geheel vernieuwd en de wijzerplaten van het uurwerk opnieuw verguld.

PERSONALIA.

Door den Minister van Waterstaat zijn: benoemd J. van der Waerden, civiel-ingenieur te Rotterdam, tot tijdelijk adj.-ingenieur bij de werken tot verbetering van het Kanaal van Gent naar Terneuzen; K. Westhoof, tot buitengewoon opzichter bij de verlegging van de uitmonding der Heijliche haven onder de gemeenten Rotterdam en Pernis en A. M. van Veggel, tot buitengewoon opzichter bij de werken tot verbetering van het Kanaal van Gent naar Terneuzen.

Bij kon. besluit is aan den heer F. G. Waller, op verzoek, onvoldoende verleend als onderdirecteur van het Kon. Kabinet van Schilderijen te 's-Gravenhage.

Met 1 Mei worden de landmeters J. H. J. Houben van Assen naar 's-Hertogenbosch en C. H. B. de Korver van Amsterdam naar Assen verplaatst.

Tot directeur der gasfabriek te Brummen is benoemd de heer W. Niermeijer, directeur van de gasfabriek te Arnhem, die beide betrekkingen gelijktijdig zal waarnemen.

VACANTE BETREKKINGEN.

Gemeente-opzichter te Heemstede met 1 Januari over de gemeentewerken, tevens belast met het toezicht enz. Krachtens de bouwverordening op een jaarwedge van /800. Brieven franco vóór of op 17 December aan den burgemeester.

Directeur-gasfabriek bij de Nederlandsch-Indische Gasmaatschappij te Rotterdam op een salaris van /400 tot /450 per maand, met vrije woning, licht en brandstof. Bekendheid met de gastechiek en de administratie zijn vereischten. Brieven franco vóór of op 15 December ten kantore der Maatschappij, Scheepmakershaven 41, Rotterdam.

DIENSTAANBIEDINGEN.

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VAKVEREENIGING, MARKNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

- 1 Bouwk. teek., 22 j., ongeh., /70.
- 1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± /115.
- 9 Opz.-teek., 20, 24, 24, 24, 27, 28 en 34 j., ongeh., /70, /75, /80, /80, ± /75 ± /85 en /100, 31 en 32 j., geh., /100 en /90 à /100.
- 1 Opz.-onderb., 43 j., geh., /80.
- 2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh., /100 ± /90.
- 2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongeh., /70 en /75.

ADVERTENTIE.

TE KOOP GEVRAAGD:

twee stuks houten of ijzeren **VLEET-AMEN**, kunneende laden ± 15 M² elk. Opgaven (ook voor één stuk) van prijs, afmetingen (zoo mogelijk met bijvoeging eener schets) en waar te bezichtigen, worden ingewacht vóór 20 December bij Q. J. HORSTEN Bz., Architect te Bergen-op-Zoom.

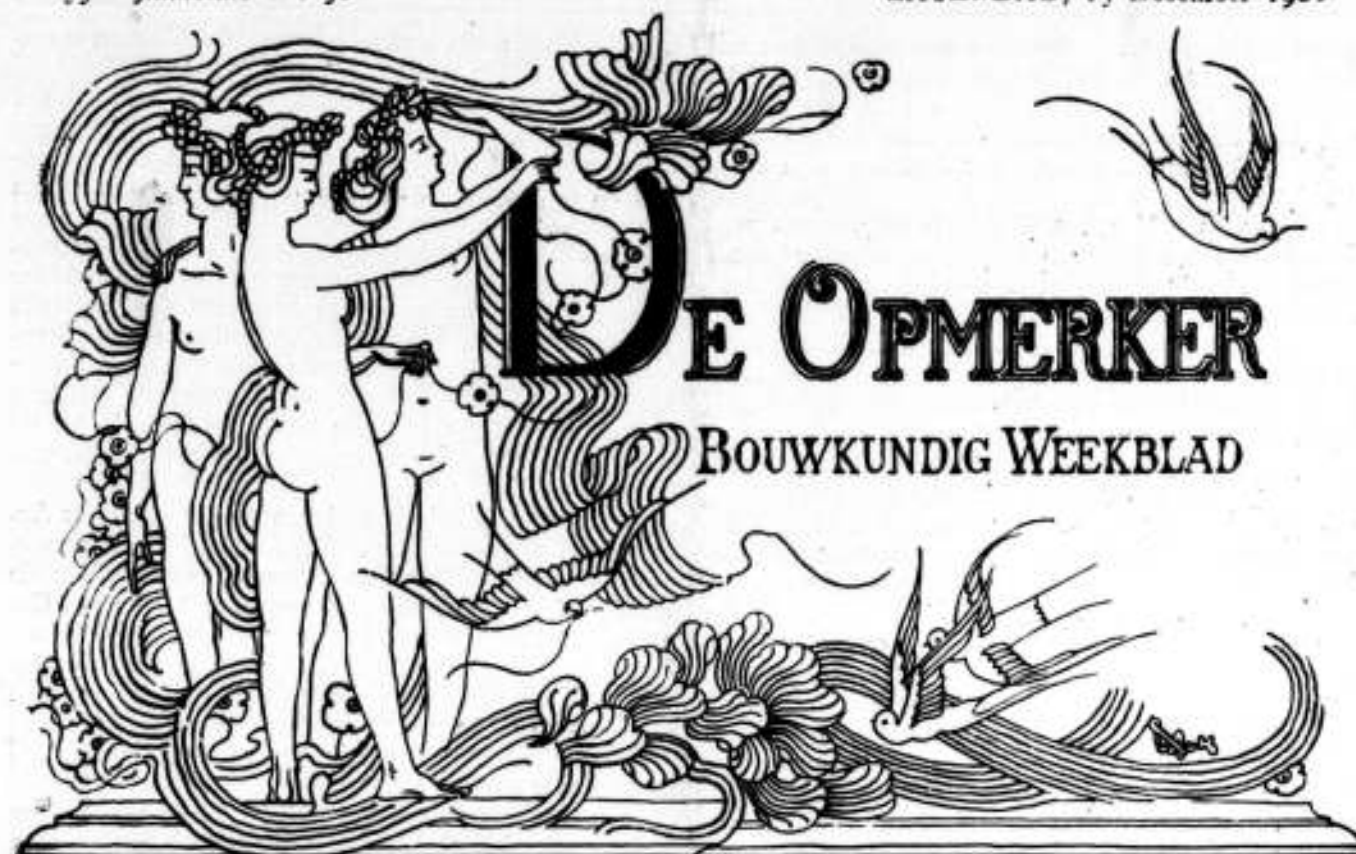
Th. VAN HEEMSTEDDE OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Huyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdgagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de Levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Waschbassins, Urinoirs enz. — **VERWARMING EN VENTILATIE.** Belast zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zeer concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

Tor drukkerij der Naamlooze Vennootschap „Het Vaderland“.

Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland /5.—; voor België /6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, /7.50. Afzonderlijke nommers bij vooruitbetaling met plaat /0.25, zonder plaat /0.15.

Advertentie van 1 tot 6 regels /1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; voor elke regel meer /0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

TER GEDACHTENIS.

Verleden jaar ontrukte ons de Decembermaand de Greef en Godefroy, nu nam zij in Frits van Gendt andermaal een der sympathiekste vakbroeders uit ons midden weg. Reeds werd in dit blad, dat hij oprichtte en waaraan hij vijf en dertig jaren zijn beste krachten gaf, een woord aan zijn nagedachtenis gewijd, en een overzicht van zijn werkzaam leven opgenomen.

Het was in 1877 dat ik met Van Gendt kennis maakte. Mijn bouwkundige loopbaan was toen in haar eerste begin. Op raad van Godefroy was ik in 1875, na voltracht eind-examen der Burgerschool, bij W. Springer in de leer gedaan, en volgde ik de avondlessen aan de Rijks-Academie van Beeldende Kunsten. Doch een ongeneeslijke ziekte van mijn vader maakte in het laatst van 1876 aan mijn studien een einde, en ik werd naar een assurantie-kantoor gezonden, opdat ik mijn kennis vruchtdragend zou maken.

Elf dagen hield ik het op dat kantoor, een naar-geestig vertrek, dat aan een kleine Amsterdamsche binnenplaats gelegen was, uit. De eenige verademing was, de dagelijkse tocht naar de beurs, waar wij rondom een geheimzinnige zwartleeren doos stonden, zonder welke het assurantie-vak toen niet uitgeoefend scheen te kunnen worden.

Op den elfden dag werd het mij te machtig. Ik zei, op de beurs mijn onthutsten patroon den dienst op, en wandelde fier Zocher's portiek uit, vrij als een vogel in de lucht.

Doch wat nu? Op voorspraak van vrienden mijns vaders nam de heer A. L. van Gendt mij in dienst: de vijf jaar, welke ik als teekenaar en opzichter bij hem doorbracht, zijn die geweest, waarin ik mijn vorming verkreeg. En ik had het al niet beter kunnen treffen. De drukke praktijk, waarin de Amsterdamsche architect zich verheugde, stelde mij in de

gelegenheid een zeer groot gedeelte van het uitgestrekt gebied der architectuur te overzien. De bouwpraktijk heb ik daar geleerd in haar vollen omvang. Nog steeds ben ik mijn leermeester dankbaar, ook nu onze wegen zooveel jaren reeds uiteenloopen.

In den eersten tijd, dat ik onder zijn leiding werkzaam was, richtte ook zijn broeder J. G. van Gendt Jr., die destijds te Nieuwersluis woonde, een ingenieursbureau op, dat gevestigd was boven het stationskoffiehuis nabij het Weesperpoortstation. Ik werd daarheen tijdelijk overgeplaatst, en met den dagdienst belast. Des avonds kwamen A. H. D. Rups, D. H. Haverkamp, J. H. Bronke en nog een paar anderen, wier namen ik mij niet meer herinner, assisteren.

J. G. van Gendt Jr. was ongetwijfeld de geniaalste van de vier broeders, die als technici zoo terecht vermaard waren. Doch hem ontbrak de rust, die een technicus behoeft, om zijn plannen verwezenlijkt te zien. Hij was voor zijn tijd zeer geavanceerd, en ik herinner mij op het bureau dikwijls Roorda van Eijsinga, die zich met trots „niet-ervol ontslagen ingenieur“ noemde, en Stieltjes met zijn lange haren gezien en gesproken te hebben. Hoogst bekwaam als mijn toenmalige patroon was, kon hij zich niet voorstellen, dat er ook minder bekwame personen bestonden. En daar hij haast altijd tusschen de wielen zat, liet hij het aan mij over, de menschen die hem overdag wilden spreken, te woord te staan. Ik sloeg mij er door, zoo goed ik kon, en gaf, met een stalen gezicht, op allerlei vragen antwoord die ik eigenlijk zelf niet begreep. Kort daarop ging Jan van Gendt naar Japan, waarheen een vereerende opdracht hem riep. Zijn veelbewogen leven vond daar een te vroegtijdig einde.

Het was op dat bureau, dat ik Frits van Gendt het eerst ontmoette. Zijn hooge gestalte, zijn vriende-

bijke oogopslag, zijn aangename manieren namen mij aanstonds voor hem in. De geestigheid van Jan, die wel eens tot scherpte kon worden, was bij hem getemperd door de gemoedelijkheid van Adolf. Zoo vormde Frits een middenevenredige tusschen zijn beide broeders.

Het was op 4 Maart 1878 dat ik mijn eerste pennevrucht aan den redacteur van „De Opmerker“ zond. Viollet-le-Duc had mij toen te pakken, en ik had in mijn stukje „Iets over Gothiek“ den lof der redegevende kunst gezongen. Ik had in mijn handschrift geen vertouwen, en gaf mij de moeite het geheel in „Fransch rond“ over te schrijven. Reeds vreesde ik, dat mijn geschrift naar de prullenmand zou zijn verwezen, toen ik een nummer van de courant ontving en de zaigheid smaakte „de me voir imprimé“.

Af en toe zond ik weer eens een stukje en in 1880, toen Architectura zijn zilveren feest vierde, droeg Van Gendt mij op, voor zijn blad daarvan verslag te geven. Hij was de Vereniging zeer genegen, en hoe kon dit ook anders, daar hij in 1855 tot haar oprichting had medegewerkt. Er is wel eens beweerd, dat de wieg van Architectura gestaan heeft in de keet van Arti, waar Van Gendt toen de uitvoering der plannen van Leliman leidde. Doch al is het wel aan te nemen, dat de oprichters daar vaak zijn samen gekomen, een koffiehuis in de Warmoesstraat is de bakermat der vereniging geweest, die haar eerste vergadering in de „Rode Leeuw“ op den Vijgendam heeft gehouden.

Architectura was een kwart eeuw lang een kleine, gezellige kring geweest, die er niet aan dacht, zich naar buiten te laten gelden. Maar toen de Maatschappij tot bevordering der Bouwkunst zich hervormd had in anderen geest, dan vele der jongeren wenschten, ging Architectura, onder de energieke leiding van Jan Springer, die een staf van ijverige en bekwame geestverwanten om zich wist te verzamelen, een nieuwe koers kiezen.

Maatschappij zowel als Genootschap begrepen, dat om naar buiten te werken, een orgaan noodig was. De eerste richtte het Bouwkundig Weekblad op, het tweede stelde zich in verbinding met F. W. van Gendt JGz., om „De Opmerker“ die toen vijftien jaar bestond als orgaan te verkrijgen.

Allen, die aan de onderhandelingen deelnamen, hebben aan Van Gendt de aangenaamste herinneringen behouden. De woorden van waardeering, hem gewijd, toen het tot stand komen der overeenkomst in 1882 door een diner in Café Suisse te Amsterdam gevierd werd, kwamen dan ook uit het hart der sprekers.

Het eerste nummer van de vernieuwde „Opmerker“ verscheen 6 Januari 1883. Ruim vier jaar heb ik met Jan Springer en C. B. Posthumus Meijjes voor het Genootschap de redactie gevoerd en gelegenheid gehad onzen redacteur-nitgever in zijn werk gade te slaan. Van Gendt woonde toen te Arnhem, waar ik hem menigmaal in zijn vriendelijk huis aan de Driekoningsstraat heb bezocht.

Als er wat in het belang van het blad gedaan moest worden, vond men hem aanstonds bereid. In 1884, toen de Amsterdamsche Beursprijsvraag was uitgeschreven, werd er intrent de ingekomen antwoorden de grootste geheimzinnigheid in acht genomen. De algemeene nieuwsgierigheid was groot, vooral naar de bekroonde ontwerpen. Het gemeentebestuur was echter op publicatie naar weinig gesteld, en de opening der tentoonstelling geschiedde dan ook op Donderdag, zoodat het onmogelijk scheen, dat eenig bouw-

kundig blad reeds Zaterdagavond de plannen openbaar zou kunnen maken.

Doch Van Gendt wist raad. Op den ochtend der opening trokken de Genootschapsleden in grooten getale naar het Rijks-Museum, met vellen calqueerpapier en potlooden gewapend. In een goed uur waren al de bekroonde plannen, wat plattegronden en voornaamse gevels aangaat, doorgetrokken. 's Middags werd doorgewerkt, Jan Springer gaf er met een der andere redacteuren zelfs zijn nachtrust aan, en reeds Vrijdagsochtends gingen de teekeningen naar Arnhem ter reproductie. Zaterdagavond kwam en de lezers van „De Opmerker“ werden met de plannen verrast. In 1885 geschiedde hetzelfde toen de tot de engere prijsvraag toegelaten plannen beoordeeld waren.

Tot Juni 1887 heb ik deel van de redactie voor Architectura uitgemaakt, en altijd op de meest aangename wijze met Van Gendt samengewerkt. Over de redenen, die er mij toe noopten, in dat jaar het Genootschap te verlaten zal ik hier zwijgen. Van Gendt stond in dit geval aan mijne zijde, en ik heb hem sedert af en toe nog wel eens een opstel voor zijn blad gezonden. In 1891, toen een drukke ambtelijke werkdag al mijn tijd in beslag nam, hield mijn medewerking echter op.

In het najaar van 1892 ontving ik een bezoek van Van Gendt; hij deelde mij mede, dat 1 Januari 1893 zijn contract met Architectura afliep, en dat hij het niet wenschte te vernieuwen, doch er de voorkeur aan gaf „De Opmerker“ weer als vroeger zelfstandig te redigeren en uit te geven. Hij kwam een beroep doen op mijn medewerking, en ik aarzelde geen oogenblik, hem die toe te zeggen. En sedert heb ik, naar mijn vermogen, woord gehouden.

Ook aan die laatste jaren van samenwerken met Van Gendt heb ik de aangenaamste herinneringen behouden. Hij had nu Den Haag als woonplaats gekozen, en wanneer ik in de Hofstad vertoefde, dan verzuimde ik nimmer hem een bezoek te brengen. Vaak kwam ik te vergeefs, want hij was meest op reis. Doch als het mij gelukte, hem te treffen, dan wist ik zeker, dat mij een paar aangename uren wachtten. Want Van Gendt was een allergezelligst prater, die in alles, wat op het vak betrekking had, belang stelde, die altijd uitstekend op de hoogte bleek van wat er in de techniek gebeurde of beramd werd. En ook uit den schat zijner levenservaring deelde hij gaarne mede, terwijl hij een zoo levendige manier van vertellen had, dat het was, alsof men de gebeurtenissen mede dooorleefde.

Van Gendt had veel menschenkennis en een juist oordeel, dat hij echter voor zich hield, indien het uitspreken daarvan niet van hem gevraagd werd. Ik heb vaak met aandacht naar hem zitten luisteren als hij zijn wedervaren als ambtenaar te Amsterdam, in Den Haag of te Arnhem verhaalde. En ik heb de onderzinking kunnen opdoen, dat hoeveel ook veranderd mag wezen, de positie der technische gemeente-ambtenaren nog even weinig benijdenswaardig is als voor een veertig jaar.

Het zal niet gemakkelijk zijn, voor den overlevene een waardig plaatsvervanger als redacteur van „De Opmerker“ te vinden. Want de gaven van verstand en hart, die daarvoor noodig zijn, bezitten maar weinigen in zoo hooge mate als Van Gendt ze had. In mijne herinnering zal hij voortleven als een der meest eerlijke en oprechte mensen, die het mij gegeven was te ontmoeten.

A. W. WEISSMAN.

AMBACHTSKUNST.

De kunstnijverheid, waarvan men zich hier te lande sinds 1875 zooveel voorstelde, is in den laatste tijd in miscrediet geraakt. Men wil den naam niet langer hooren en spreekt liever van ambachtskunst, daaronder dan tevens iets anders verstaande.

Bij de kunstnijverheid ging de kunst voorep, kwam de nijverheid achteraan. In de ambachtskunst stelt men het ambacht op den voorgrond en moet de kunst met de tweede plaats gencegen nemen. Er was inderdaad in de kunstnijverheid iets zonderlings, iets onnatuurlijks, dat velen reeds sinds jaren van haar heeft vervreemd. De onderwijzers, in geen enkele nijverheid thuis, waren baten in het teekenen, en zij meenden dat hun leerlingen het al een heel eind gebracht hadden, als zij potlood pen en penseel met zwier konden hanteren.

Ne wil men ambachtskunst, en legt dus het zwaartepunt op het ambacht, op de techniek, wat volkomen juist gezien mag heeten. Men beseft, dat een volwaardig ambachtsman op zijn manier een kunstenaar is. En eigen onmacht om in welk ambacht dan ook iets beoorlijks voort te brengen voelende, beginnen de vroegere kunstnijverers nu in aanbidding naar te zinken voor de eenvoudigste voorwerpen, die door ambachtslieden zijn vervaardigd. Zoo staat de stedeling, die voor het eerst van zijn leven buiten komt, verbaasd over alles, wat de boer de natuurlijkste zaak van de wereld acht.

Heel wat menschen, die jaren in de stad der kunstnijverheid doorbrachten hebben nu een optrekje in de streken der ambachtskunst gehoord. En nu slaan zij de handen vol verbazing in elkander, als zij zien wat er rondom hen gebeurt.

Tot deze kersverse buitenlieden behoort de heer J. E. van der Pek te Hillegom, die in het laatste Groene Weekblad een stukje plaatste, dat Charles Boissevain, notaris mutandis, hem niet had kunnen verbeteren. Men loore.

De ambachtskunst houdt zich, bezig met het maken van die voorwerpen van dagelijksch gebruik, die, zonder ooit door de menschen als kunstvoorwerpen bekeken te zijn, ons interesseren omdat ze op de eenvoudigste wijze juist slechts dat uitdrukken waarvoor ze dienst moeten doen. De gebruikers van dergelijke voorwerpen kunnen er zich geen begrip van maken hoe kunstenaars heel eenvoudige gebruiksvoorwerpen mooi kunnen noemen. Zij kijken u verbaasd aan, als ge een ding dat ze jaren in hunne omgeving gehad hebben en waaraan ze nooit iets bijzonders vonden, mooi vindt en het van hen wilt koopen. Een stoel, een pan, een ketel, een kandelaar, een stuk gereedschap, een kruiwagen, een koffiepoot, een gieter, een melkan, een lantaarn! „Men God, wat kan die meneer daar nou an vinden?“ Zulke doorgewone dingen die niets doen dan juist dienen waarvoor ze noodig zijn, en die gemaakt werden door een man die enkel en alleen het ding als gebruiksding voor oogen had toen hij het ging maken en het nergens versieren wilde — zulke doorgewone dingen zijn vaak zoo oprecht en zoo eerlijk, dat gewoonlijk alleen kunstenaars zich er toe aangetrokken gevoelen. Het groote publiek vat van die eerlijkheid niet veel en kan niet begrijpen dat — en waarom — een boerenwagen meestal mooier is dan 'n vigilante, waarom een boerenstoel met matten zitting mooier is dan een chaise-longue met pluche overstrooken, waarom een eenvoudig gekleurde aardewerken schotel mooier is dan een porceleinen met beschilderde en in relief bewerkte bloemen enz.

Het zou merkwaardig zijn, te weten, hoe lang de heer Van der Pek reeds op dit standpunt staat. Wel steekt hij zijn rechterhand omhoog en zegt:

Ik verzeker plechtig dat ik in alle winkels van de Kalverstraat nog nooit een enkel aantrekkelijk stuk aardewerk gevonden heb. In het gunstigste geval vindt men wit aardewerk voorwerpen die, als ze eenvoudig en onversierd zijn, niet bepaald stuiten. Maar aantrekkelijk zijn deze nooit. Daar het fabriekswerk is, ontbreekt er alle geest en gemoed aan, die alleen door handenarbeid en door handvorming te krijgen zijn.

Maar men zal zijn verklaring, hoe plechtig ook, toch niet in ernst moeten opnemen. Het is mogelijk, dat de heer Van der Pek op het oogenblik „de kleine

winkeltjes in de Amsterdamsche achterbuurten“ met zijn bestellingen begunstigt, doch wij betwijfelen, of die „pottenkeldertjes“ hem reeds lang onder hun klanten tellen.

Want hij verkeerde onder de hogere standen.

„Kom, zoo roept hij uit, kom in de binnenkamer van doctoren, advocaten of notarissen, kom bij millionairs, bij hooge ambtenaars, bij Kamerleden en kooplieden, of bij je kapper, slager, kruidenier en makelaar, dan vindt ge — de uitzonderingen buitengesloten — in 't groot beschouwd, overal hetzelfde interieur. De verschillen komen niet voort uit 'n gewijzigd karakter, maar slechts uit het verschil in prijs dat aan de interieurs besteed is. Er heerscht één geest in de versiering der plafonds, één geest in de bekleding der wanden, één geest in den vorm der meubelen, en omdat uit elk voorwerp de versiering is opgedrongen wordt, ja, de keuze van het voorwerp berust juist op de versiering is in al die interieurs het bazarkarakter overheerschend.

Doch het bevat hem in de omgeving niet. Geen doctor ziet hem meer op zijn sprekkor, bij geen advocaat vindt hij meer een advies in, geen notaris bezoekt hij meer, al was er de vetste erfenis te beuren, de millionairs moeten zich van zijn gezelschap spenen, de hooge ambtenaren zoeken hem te vergeefs in hunne anti-chambre, de Kamerleden en de kooplieden derven zijn raad, hij laat zijn haar niet meer snijden, hij is vegetariër geworden, hij heeft zijn makelaar den bons gegeven — alles omdat het licht der ambachtskunst nu voor hem is opgegaan.

Hij zoekt het elders.

„Kom, zoo roept hij ten tweeden male uit, kom nu eens bij de armen, ja bij de armen, bij hen die in krotten wonen, dan ziet ge geen versierd kalkplafond maar een zoldering bestaande uit zichtbare banten met een daaropliggende vloer. De bodem is niet bedekt met een gebloemd tapijt maar ge loopt op heusche planken. De wanden zijn — als ze niet behangen zijn — geschilderd in de spec en daarna gewit. (En wat 'n moois er in zoo'n wit wandje zit heeft Van der Meer ten duidelijkste laten zien). De meubelen zijn niet versierd, alles is op 'n eenvoudige; de armoede dwingt tot het aanschaffen van voorwerpen waaraan zoo weinig mogelijk arbeid besteed is en versiering kon gemist worden.

En nu woont de heer Van der Pek ook in zulk een „krot“; de lefzige kennissen van vroeger denken, dat het hem in zijn bol geslagen is. Toen zijn makelaar bij hem kwam, weinig vermoedende, dat de patroon hem gedaan zou geven, moest hij meesmuilen en glimlachen; dat was zijn ongeluk (van den makelaar, wel te verstaan), want eer hij het wist was hij een vrij bardhandig ook, buiten het „krot“ gezet, waarvan hij de waarde niet hoog genoeg scheen te schatten.

Laat de heer Van der Pek het u zelf weer zeggen.

Was er nu maar een criterium waaraan men een goed interieur kan herkennen?

Jaren geleden gaf de heer de Krijff op de Amsterdamsche kunstnijverheidsschool als middel aan, om, als men zien wou of een kamer „het deed“ er een paar boeketten in te brengen. Deden deze harmonisch in 't interieur dan was de kamer goed. Tegen dit middel is wel wat in te brengen want de maatstaf wordt daardoor verschoven tot het beoordeelen van het al of niet „harmonisch doen“ der boeketten.

Een betere maatstaf is, geloof ik, deze. Breng iemand in de kamer van wiens burgerlijken smaak ge overtuigd zijt. Begint hij te meesmuilen en te glimlachen — iets wat iedereen direct kan waarnemen — dan kan het interieur niet slecht zijn. Er zijn te Amsterdam onder de kleine makelaars van die handige menschen die hun leven lang als raadsman van anderen optreden en daardoor een niet geringen dank over eigen oordeel met zich om dragen, en hoewel ze zich nooit op ernstige wijze met kunst bezighouden toch met gezag daarover meepraten. Voer zoo een — onder een of ander motief — in de kamer.

Kijkt hij ietwat verwonderd rond, ziet hij de hem omringende voorwerpen een beetje spotachtig aan, begint hij zoetig, ietwat uit de hoogte te glimlachen en meent ge in zijn stem iets te hooren van hoovaardij op zijn eigen meubeltjes, op zijn bonheur-du-jour, op 'n canapé met pluche en zijn pendule met marmeren coupes, wees dan gerust dan moet er in het interieur reeds veel goeds zitten.

Een absoluut kenteeken is er niet, maar wat mij betreft, ik acht de afkeurende physionomie van een Amsterdamsch makelaar voor leken een beter criterium dan de proef met de harmonische boeketten.

Gij ziet het tafereel voor u, gij kunt u het gezicht van den makelaar voorstellen, toen hij, te Hillegom weer in den trein naar Amsterdam gestapt, bij zich zelf bedacht, hoe het misschien niet lang meer duren zou,

dat zijn vroegere patroon naar Bloemendaal zou verhuizen.

Doch wat later kwamen de schatters van de belasting. Zij zagen het „krot“, vonden den bewoner in lompen gehuld op stroo zitten, en meenden dat het een kale boel was, ofschoon zij toch wel vermoedden, dat de heer des huizes betere dagen gekend had. Hun schatting was niet hoog.

De heer Van der Pek is er althans over tevreden, en hij spoort zijn lezers aan, zijn voorbeeld te volgen.

En behalve dat ge door het koopen van de eenvoudigste gebruiksartikelen op weg zijt te gaan wonen in een mooi interieur, heeft deze wijze van doen nog een ander voordeel.

Als straks de taxateurs van de belasting komen — een zelfde soort menschen als de makelaars — dan lachen die ook. Zij stooten elkaar aan en gniffelen over het feit, dat ge in zoo'n omgeving wilt leven onder zulke goedkope en eenvoudige — zij noemen dat „kale“ en „armoedige“ — meubelen.

Uit de geringe schatting, die een gevolg is der goedkoopste van de gebruiksvoorwerpen, volgt een lage taxatie van uw „mobilaire“. Mijn hemel, wat wilt ge nog meer! Te leven te midden van mooie dingen, die niet veel geld kosten, en weinig te betalen in de personeele belasting!

Hoe komen de menschen er toch bij te bevelen dat mooie dingen altijd duur zijn?

Nu zouden wij wel eens willen weten, wat de Hille-gommer hollenboeren tot dit alles zeggen

UIT AMSTERDAM.

In het Rundoverzicht van „De Telegraaf“ trok het volgende onze aandacht:

De heer Van Nierop heeft den 17en April van dit jaar een belangrijk voorstel ingediend. Het laat zich aanzien dat de tijd nadert van verwezenlijking der uitbreiding van de stad ten Noorden van het IJ. De overeenkomst met de zwavelzuurfabriek is er een begin van en het denkbeeld om volgens de Hinderwet de Waskaarsenfabriek daarheen te verplaatsen, spreekt ook van de nadering der exploitatie van die terreinen, voor de gemeente vooral een groot belang, omdat zij er honderden hectaren eigen grond heeft liggen, indertijd al tot speculatieven prijs aangekocht en dus als bouw- en weiland al jaren een zeer geringe rente opbrengende.

Dit uitbreidingsplan eischt zeer ernstige en vooral veelzijdige voorbereiding. Handel en industriële belangen zullen er in de eerste plaats zich doen gelden maar dan komen er vragen van volkshuisvesting, van hygiëne en uitspanningsplaatsen, der parken en een veld voor spelen en tentoonstellingen, en waarschijnlijk nog veel meer.

De heer Van Nierop meende dat de voorbereiding moet worden opgedragen aan een commissie, waarin naast een of twee daartoe aangewezen gemeente-ambtenaren, personen met deze verschillende belangen vertrouwd, zitting zullen hebben. Maar B. en W. die niet vóór 23 October met hun praedicties gereed waren, kwamen tot de conclusie dat de nieuwe plannen moesten worden ontworpen door de gemeente-ambtenaren.

Wie heeft gelijk? Er is voor de commissie een zeer deugdelijk argument aangevoerd door den heer Gerritsen. Komt er een plan van het stadhuis, dan valt ieder die wat van deze zaken weet of meent te weten, ook wel velen die er eenig bijzonder belang bij hebben, over zulk een plan heen; het regent brochures en artikelen, en het plan wordt onder de oppositie begraven. Maar in een commissie verbinden al eenigen der voornaamste te bewerken opposanten hun naam aan het plan, en zoo wordt de totstandkoming bespoedigd, omdat dan een deel der oppositie de tanden is uitgebroken. Voor de inkleding van het denkbeeld, zoals ze hier staat, is de heer Gerritsen niet verantwoordelijk; hij zei het omzichtiger, wethoudelijker.

Het voorstel van den heer Van Nierop is met 33 tegen 7 stemmen aangenomen.

De Raad der hoofdstad heeft zich dus met een groote meerderheid vóór een commissie verklaard en het mag wel eenige verwondering baren dat er geen fractie is opgestaan, die daaruit een votum van wantrouwen aan het adres der gemeente-ambtenaren heeft gezien.

Maar zooals uit het voorstel en uit de debatten bleek is het de bedoeling niet, die ambtenaren te passeeren of alleen een adviseerende stem te geven; hen alleen te roepen wanneer men hen noodig heeft; zij zullen in de commissie zitting nemen naast de specialiteiten in de verschillende belangen en vraagstukken, die in de toelichting van het voorstel worden genoemd.

Wie heeft gelijk? Van een antwoord op die vraag onthouden wij ons, dat antwoord zal de toekomst wel geven.

Wij zullen eerst de samenstelling der commissie maar afwachten, alvorens over de vermoedelijke resultaten te spreken, maar het wil ons voorkomen, dat de denkbeelden over de samenstelling nog erg vaag zijn, de conclusie van B. en W. was wel zoo concreet.

Maar zeker had de Raad voorbeelden voor oogen van andere plaatsen, waar uitbreidingsplannen door gemeente-ambtenaren alleen werden ontworpen en uitgevoerd en niet altijd met even verblijdende resultaten.

Wij vragen evenwel, waar zal Amsterdam de specialiteiten in steden-uitbreiding vinden? Binnen de grenzen van ons land zeker niet. Zal men dan daarbuiten gaan en eenige eminente buitenlanders uitnoodigen in de commissie zitting te nemen? Wij vrezen van niet, ofschoon het o. i. den gemeente-ambtenaren aangenaam zal zijn te werken met mannen van groote ervaring, met hen in staat het geheel te overzien, dan met allerlei speciale specialiteiten in onderdeelen, die vaak nogal eenzijdig in hunne opvattingen zijn.

AMERIKAANSCH EIKENHOUT.

Dezer dagen werd ons de vraag gedaan:

Is Amerikaansch eikenhout minder deugdzaam dan Rijsch eiken en welke minder goede eigenschappen bezit het eerstgenoemde?

Een afdoend antwoord op deze vraag te geven is niet gemakkelijk.

Als een bijdrage tot de beantwoording laten wij echter meronder volgen wat een onzer nedewerkers ons daaromtrent schrijft en het zal ons aangenaam zijn, wanneer er onder de lezers van ons blad personen zijn, die het onderstaande nog met de mededeeling hunner ervaringen willen aanvullen.

Wat met Rijsch eikenhout bedoeld wordt daarover zijn de bouwkundigen het vrijwel eens; er groeien echter alleen reeds in Noord-Amerika zooveel verschillende soorten van eiken, dat de uitdrukking Amerikaansch eikenhout zeer onbepaald genoemd mag worden.

Van de Noord-Amerikaansche eiken leveren sommigen uitstekend timmerhout. De meest belangrijke is wellicht de witte eik of Quebec-eik (*Quercus alba*), een groote boom, welks bladeren slechts weinige afgeronde lobben vertoonen. Hij wordt gevonden van de Golf van Mexico af tot in Canada. Het hout is minder vast dan dat van de Europeesche eiken, dat van jonge boomen is evenwel zeer veerkrachtig.

De *Quercus lyrata*, een statige boom, om zijn hout ook zeer gezocht, groeit voornamelijk in streken, welke af en toe aan overstroming blootstaan in de Zuidelijke Staten. Zijn eikels zijn geheel besloten in de bolvormige bekertjes, vandaar dat men hem in Amerika „Overcup oak“ noemt. De kastanje-bladerige witte eik (*Quercus prinus*) levert ook een zeer te waardeeren timmerhout in de Zuidelijke Staten.

De witte moeras-eik (*Quercus bicolor*), een soort met de vorige nauw verwant, strekt zich verder noordwaarts uit.

De altijd groene eik (*Quercus virens*) met lederachtige bladeren wordt eveneens beschouwd als een der belangrijkste van de Vereenigde Staten, wegens de uitstekende eigenschappen van zijn hout, in 't bijzonder voor den scheepsbouw, zoodat de regering indertijd maatregelen heeft genomen, om uitroeiing tegen te gaan en den aanplant te bevorderen. Deze boom behoort echter niet tot de grootste soorten en is zelden.

hooger dan 45 (Eng.) voeten met een stam van 2 voet in diameter. Hij groeit op de kusten van de golf van Mexico en noordwaarts tot in Virginia.

De roode eik (*Quercus rubra*) een groote boom met bladeren, waarvan de lobben getand zijn en borstelige punten hebben, levert een groot deel van de duigen, welke uit de Noordelijke Staten en Canada worden uitgevoerd naar West-Indië.

Ook de steeneik (scarlet oak, *Quercus coccinea*) der Middel- en Zuidelijke Staten, die zeer veel overeenkomst met den vorigen heeft, en de zwarte eik of Quercitron-eik (*Quercus tinctoria*) een andere soort met borstelig gepunte bladeren leveren duighout op. De laatste is echter meer bekend om de verfstof, Quercitron, welke zijn bast oplevert.

Voorts behoort tot de Amerikaansche soorten nog de wilg-eik (*Quercus phellos*) een groote boom met lancetvormige bladeren en daardoor op den wilg gelijkend.

Het hout der vier laatstgenoemde soorten is echter van zeer inferieure kwaliteit.

Behalve de bovengenoemde eikensoorten, die uit economisch en handelsoogpunt belangrijk zijn komen in Amerika nog vele andere soorten voor, somtijds als boomen, somtijds als heesters, of struikgewas. Van deze laatste soorten groeien eenige op schrale gronden in dichte massa's, hierin gelijkend op een enkele Europeesche soort (*Quercus viminalis*) die in de Vogezen voorkomt, 6 tot 8 voet hoog met ranke, taai takken, die goede heggen vormen.

De zoogenaamde „Black Jack“ (*Quercus nigra*) is een Amerikaansche eik, vermeldenswaard wegens de weligheid, waarmede hij tiert op de onvruchtbare gronden. Het is een kleine boom en zijn hout is van weinig waarde.

In Engeland, waar waarschijnlijk de invoer van Amerikaansch eikenhout grooter is, dan in enig ander land van Europa, beschouwt men het hout van den altijd groenen eik (*Quercus virens*) als onder alle eikenhout-soorten bovenaan te staan, waar het op sterkte en duurzaamheid aankomt. Het heeft een donker, geelbruine kleur, een fijnen, ineengedraaiden vezel, zeer kleine poriën en duidelijke mergstralen. Het is zwaar, hard en taai en niet gemakkelijk te bewerken.

Het Amerikaansch wit eikenhout (*Quercus alba*) geldt ook als een der beste soorten. Het heeft een bleek roodachtig bruine kleur, is zeer dicht van vezel, hard en zeer duurzaam. Bovendien is het in groote afmetingen verkrijgbaar, wat met *Quercus virens* niet het geval is.

PRIJSVRAGEN.

NATIONALE PRIJSVRAAG,
UITGESCHREVEN DOOR DE VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN, IN
HET BOEKJAAR 1900—1901.

De Vereeniging tot bevordering der Bouwkunst schrijft uit de navolgende prijsvraag:

I. Er wordt verlangd een ontwerp of ontwerpen voor 6 arbeiderswoningen.

a. Het te bebouwen terrein heeft een lengte van 30 M. en een breedte van 20 M., en er wordt verondersteld, dat een lange zijde belend is; de overige drie zijden worden door straten ingesloten.

b. De ontwerper blijft vrij in het maken van het plan of plannen.

c. De vaste bouwgrond wordt gerekend te liggen op 0.85 M. — vloer begane grond.

De bovenkant vloer van den beganen grond ligt op 0.25 M. boven de straat.

De bovenkant zoldervloer ligt op 3.50 M. boven den vloer beganen grond.

Buiten- en scheidsmuren moeten 22 cM. dik zijn.

De bekappingen moeten worden bebord en met pannen gedekt.

De privaten moeten ingericht zijn voor tonnenstelsel.

De kosten mogen de som van f 9000 niet te boven gaan en er wordt een gedetailleerde begroo-ting verlangd.

II. Er wordt verlangd een plan van het geheele terrein, waarop aangegeven platte gronden, langs en dwars doorsneden op eene schaal 1 a 50.

De uitvoering moet geschieden in zwarte lijnen.

Er wordt uitgelooft een prijs van f 30.— en een premie van f 20.—, welke worden uitgekeerd aan de beide mededingers, wier ontwerpen van de beste en als goed geslaagd beschouwd worden; beide met het Diploma der Vereeniging.

De bekroonde ontwerpen worden het eigendom der Vereeniging.

De Jury van beoordeeling zal bestaan uit vijf gewone leden der Vereeniging, welke op eene vergadering bij stemming worden aangewezen en nader zullen worden bekend gemaakt.

De ingekomen ontwerpen zullen worden tentoongesteld voor de leden en belangstellenden der plaatselijke vereenigingen te Groningen, Amsterdam en Rotterdam als de aard en het aantal der antwoorden door het bestuur daarvoor geschikt worden geacht.

Elk ontwerp moet gemerkt zijn met een motto en voorzien van een naambriefje waarop dat motto van buiten is herhaald, benevens een correspondentie-adres. De niet-bekroonde ontwerpen worden teruggezonden.

De ontwerpen worden franco ingewacht vóór of op den 15 Februari 1901 door den ten Secretaris, den heer W. A. Hof, in de Hofstraat te Groningen.

Groningen, 8 December 1900.

Naam van het Bestuur:

J. N. KRUIZINGA Vice-Voorsitter.
W. A. HOF, te Secretaris.

VEREENIGING TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST TE GRONINGEN.

Vergadering van Zaterdag 8 December 1900.

De vergadering werd geleid door den heer J. N. Kruijzinga, vice-voorzitter, die mededeelde, dat de heer K. Hoeksema voor de benoeming tot bestuurslid had bedankt. De uitslag van de hierop gevolgde verkiezing was, dat voor deze functie de meeste stemmen zich hadden vereenigd op den heer G. Hoeksema Kan. Vervolgens kwam aan de orde de vaststelling van het programma voor de prijsvraag van 6 arbeiderswoningen, die, na eenige discussie over den prijs, f 9000, onveranderd van het bestuur werd overgenomen. Ten opzichte van het voorstel van het bestuur, om in plaats van Zaterdag op Maandag te vergaderen, werd besloten den bod rond te zenden met een lijst, waarop ieder lid kan te kennen geven, welken van de beide dagen hij het wenschelijkst acht.

Daarna hield de heer H. Reijenga Trn., fabrikant van metaal-waren, zinken bouwornamenten en kunstlakken, een bevatte-lijke rede over terpentijn en terpentijnolie, waaraan we het volgende ontleenen:

De terpentijn wordt uit terpenen, die in warme gewesten groeien, verkregen, heeft een geelachtige kleur, is gomhoudend en bezit kleefstof, zoovele kenmerken van de echte soort. Daar-door heeft goede terpentijn de eigenschap, dat zij de lakken, vernissen en verstoffen veredelt, het weerstandsvormogen be-vordert en . . . den schilder eer van zijn werk geeft. Het lak-en verwerk van oude gebouwen getuigt hier nog van: de glans is gebleven en nergens een scheurtje of barstje. Wie vroeger met terpentijn in aanraking kwam, herinnert zich wel, hoe kleverig de handen er van werden. En tegenwoordig? Geen sprake van kleefstof: de kracht is er uit! Zeker, zij is geschikt om lakken en vernissen te verdunnen, meer niet. Voorwerpen,

bestreken met verven, die met de tegenwoordige terpentijn vermengd zijn, zonder bijvoeging van olie, laten, nadat zij zijn afgewreven, geene sporen van de verf meer schiet. Met goede terpentijn behandeld, blijft de verf op het voorwerp.

De oorzaak van de mindere deugdelijkheid van de tegenwoordige terpentijn meent spreker hieaan toe te schrijven, dat voor andere doeleinden haar de beste krachten onttrokken worden. Bovendien is zij soms vermengd met schadelijke bestanddeelen. Dat er van regeeringwege nu bepalingen zijn ingesteld ten opzichte van droogovens of moffels (zij moeten van een luchtbuis voorzien zijn), schrift spreker toe aan de ontwikkeling van schadelijke gassen bij het gebruik van de tegenwoordige terpentijn. Vroeger toch hoorde men nooit van ontploffingen. De mindere kwaliteit en de hooge prijs van de tegenwoordige terpentijn hebben den heer Reijenga reeds voor 14 jaren aangespoord, proeven te nemen met het doel terpentijn door iets beters te vervangen. 't Verschillende olie- en gomhoudende planten, struiken en velsa wist hij eene soort terpentijn te verkrijgen, die de tegenwoordige geheel in de schaduw stelt. Zinken bouwmaterialen behandeld met lakken, waarbij zijne terpentijn gebruikt is, en die reeds 12 jaren aan weer en wind zijn blootgesteld, laten nog geene barsten zien. Dat is toch zeker wel een bewijs van de deugdelijke lakspecie. Spreker had zijne proefnemingen voortgezet met petroleum, waaruit wegens haar ontstaan, wel terpentijn getrokken moet kunnen worden. Het resultaat was, dat ruim 1/3 geschikt was voor de bereiding van verven en lakken. Deze terpentijn of terpentine, uit planten en petroleum verkregen, wordt reeds jaren met het meeste succes in zijne werkplaatsen gebruikt. Verschillende monsters met de teerste kleuren hebben reeds jaren den invloed van weer en wind ondervonden en bevonden zich steeds in ongeschonden toestand. Gerust kunnen ze heen en weer gebogen worden, zonder te barsten. De aanwezigen konden zich hiervan in alle opzichten overtuigen, zoodat Reijenga's terpentine in vaten of bussen en goedkoop dan terpentijn aanbevelenswaardig is.

Een woord van dank aan den gesachten spreker, die met zooveel ijver en succes zijne proefnemingen verricht, was zeer verkiend.

De vragenbus bevatte de volgende vragen:

10. Welke soort hout is het meest aan te bevelen voor sluisdeuren, Amerik. grenen, eiken- of teakhout, in aanmerking genomen, dat de prijzen respectievelijk 60, 100 en 150 per M³ zijn?

20. Wat is het beste middel om de gehoorigheid tusschen twee verdiepingen tegen te gaan?

Daarna werd de vergadering door eene tentoonstelling van de ontwerpen van de laatste prijsvraag en van eenige plaatwerken opgeluisterd, gesloten.

SOCIÉTÉIT „U. N. I.“ TE ROTTERDAM.

In de vergadering op Donderdag 6 December j.l. trad als spreker op de heer Mr. J. P. Bruynzeel, die als onderwerp voor zijne voordracht gekozen had: „De wettelijke regeling van de opleiding van Bouwkundigen“, ten einde daarmede eene toelichting te geven op zijne stelling luidende: „Het vraagstuk der volkshuisvesting is voor geen goede oplossing vatbaar, tenzij de bouwverordeningen ook in dien zin worden gewijzigd, dat voor het bouwen, anders dan volgens plannen ontworpen door en onder toezicht van gediplomeerde bouwkundigen, geen vergunning wordt verleend“.

Dat de huizen in de nieuwe wijken der groote steden, de zoogenoemde revolutiehuizen, niet aan de billijkste eischen van esthetica voldoen, terwijl ook gewoonlijk de deugdelijkheid van constructie, en materialen veel te wenschen overlaten, wijt spreker aan de schier onbeperkte vrijheid tot bouwen. Velen toch leggen zich op de uitoefening van het bouwvak toe, zonder de minste of hoogstens eene zeer oppervlakkige opleiding te hebben genoten. De vraag naar bouwgrond is hierdoor voortdurend groot, zoodat de prijzen zoo hoog mogelijk worden opgevoerd. Daardoor wordt de bouwveroorzaakt, wil hij aan de vereischte rente komen, zoo goedkoop en dienstengevolge zoo slecht mogelijk te bouwen en eene huur te vorderen, die in verhouding tot het inkomen van den bewoner veel te hoog is.

Zooda door spreker duidelijk werd aangetoond kunnen bouwverordeningen, hoe scherp ook gesteld, hierin geen voldoende verbetering brengen; alleen wanneer de eigenbouwers zich voor het verkrijgen van een plan zich tot een architect, die aan sekere eischen van bekwaamheid heeft voldaan, moeten wenden, welke bovendien ook toezicht op de uitvoering van den bouw moet uitoefenen, zal het mogelijk zijn dien misstand op te heffen, althans tot een minimum terug te brengen. Deze eisch zal velen van bouwen terughouden en door verminderde vraag naar grond zal deze in prijs dalen. Wat dan aan grond bezuinigd wordt kan aan den bouw worden besteed. Daarom acht spreker het wenschelijk, zooda breedvoerig door hem werd uiteengezet, dat alleen zoodanige personen het ambt van bouwkundige mogen uitoefenen, die door hun volbrachte studie meer waarborg geven hun vak te verstaan, dan diegenen, welke zonder eene reputatie te verliezen te hebben, zich, zonder de minste opleiding genoten te hebben, op de uitoefening der bouwkunde toelagen. Het loelijke en slechte bouwen zal hiermede worden tegengegaan, terwijl de kunstzin bij het publiek wordt opgewekt.

Op deze voordracht volgde een zeer geanimeerd debat. Sprekers stelling werd vervolgens in stemming gebracht en met 22 stemmen voor en één in blanco aangenomen, waarna de Voorzitter den heer Bruynzeel dank bracht voor zijne hoogst belangrijke beschouwingen.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— Omtrent de spoorweguitbreiding naar de Ombilien Kolen-velden schrijft „De Padanger“:

„Behalve de ontginning der mijnen te Sawah Loentoh, zal een aanvang worden gemaakt met de ontginning van een ander gedeelte van het Ombilien kolenveld.

„Deze nieuwe mijnen zullen dan aan de bestaande spoorlijn verbonden worden door een nieuwe lijn, loopende over Fort van der Capellen naar Fort de Kock.

„De lijn Fort de Kock—Emmahaven zal op enkele gedeelten dubbel spoor krijgen.

„De kosten dezer uitbreiding zullen ongeveer 5 miljoen gulden bedragen“.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

'S-GRAVENHAGE. Aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid is een adres gericht door het bestuur der Vereniging van Nederlandsche Steenfabrikanten.

Dit adres — betreffende den bouw van de sluis te Terneuzen — kwam op het volgende neer: In het desbetreffende bestek is voorgeschreven, dat voor het daarbij te verrichten metselwerk gebruikt moeten worden „klinkers“ en „hardgraauw“. Uit dit stellig voorschrift schijnt als van zelve te volgen, dat hier enkel en alleen in Nederland gebakken steenen zullen worden toegelaten, daar toch de uitdrukkelijk genoemde soorten in andere landen (met name in België) niet gemaakt worden, noch als zoodanig bekend zijn. En al mochten ook in den laatsten tijd eenige Belgische steenfabrikanten ten onzent prijs-couranten in omloop brengen, waarop de namen van klinkers en hardgraauw wel voorkomen, dan doet dit niets af aan het bekende feit, dat de Belgische steenen van andere hoedanigheden zijn dan de Nederlandsche. Intusschen heeft in vroeger jaren zich het geval voorgedaan, dat de directie van zulk een werk, trots een stellig voorschrift als bovenbedoeld, niettemin elders gebakken (in het bijzonder Belgische) steenen heeft toegelaten. Het was zelfs dit feit, dat een van 's Ministers ambtvoorgangers aanleiding gaf aan de commissie, ingesteld voor de herziening der algemeene voorschriften voor de uitvoering van Rijkswerken, op te dragen een onderzoek in te stellen „naar de hoedanigheid van Nederlandsche en Belgische baksteen“. Het is de in de vorige jaren te dezer zake opgedane ervaring, die het bestuur er toe leidt den Minister met beleefden doch bevestigend nadruk te verzoeken, wel te willen bevorderen, dat ook ditmaal aan de onduidelijkzinnige bepalingen van het bestek, hetwelk het gebruik van klinkers en hardgraauw voorschrijft, wel de hand worde gehouden en dat dus het gebruik van andere dan in Nederland gebakken steenen zeer bepaaldelijk worde uitgesloten.

AMSTERDAM. Het bestuur van Arti et Amicitiae richtte eenige dagen geleden een vertrouwelijk schrijven aan alle binnen en buitenlandsche leden (kunstenaars), waarin het denkbeeld in overweging werd gegeven, bij voldoende medewerking aan de Koninklijke bij haar huwelijk een album met aquarellen, teekeningen en etsen aan te bieden. Naar men vernemen, vond het denkbeeld veel bijval.

— Woensdag diende voor het gerechtshof te Amsterdam in hooger beroep de zaak van W. J. Vlaanderen, eigenbouwer, die in Mei j.l. voor de rechtbank terechtstond, beklagd van het door schuld veroorzaakte van den dood van den werkmans Van Gerven en de verwonding van zeventien andere werklieden, die tegevoelge daarvan geruimen tijd verhinderd waren te arbeiden.

Zooda men weet, deed bekl. in het begin van het jaar een blok van vier perceelen optrekken aan de Willibrordusstraat en en zijn op 18 Januari die in aanbouw zijnde huizen ingestort, bij welk ongeval bovengenoemd werkmans omkwam en eenige werklieden gewond werden.

De rechtbank benoemde een drietal deskundigen, de hh.: C. B. Posthumus Meijjes, W. Hamer en A. J. de Haan, om een onderzoek naar den bouw der huizen in te stellen. Deze leverden een uitvoerig rapport in, waarvan de conclusie luidde, dat de vraag, of het ongeval aan iemands nalatigheid of schuld moest worden toegeschreven, niet ontkennend kon worden beantwoord; doch dat zij meenden, dat niet één enkel persoon, doch verscheidene te zamen schuldig waren.

In deze zaak werden 46 getuigen à charge en vier getuigen à décharge gehoord. Het onderzoek geleid door mr. Ermerins, duurde drie dagen.

Het O. M., waargenomen door den substituut officier van justitie mr. Wentholt, aannemende dat de oorzaak der instorting te wijten was aan het onvoldoende ondersteunen van de ijzerconstructie, waarop de bovenbouw van de woningen moest berusten, meende dat hieruit bleek dat de schuld van de instorting lag bij den bouwveroorzaker en requireerde diens veroordeeling tot hechtenis voor den tijd van drie maanden.

Als verdiger trad op mr. Th. Heemskerk, die na een uit-

voerig pleidooi concludeerde dat strafrechtelijk bekl.'s schuld niet aan te nemen was en daarom vrijpraak vroeg.

De rechtbank wees op 1 Juni vonnis en heeft, overwegende dat niet wettig en overtuigend bewezen was, dat de instorting der huizen te wijten was aan bouwveroorzaker of het gebouwd materiaal, den eigenbouwer Vlaanderen vrijgesproken van het hem ten laaste gelegde.

Het O. M. teekende appél aan Heden bracht raadsheer Hoppe een uitvoerig rapport uit. Bekl. bleef betuigen, dat hij voldoende voorzorgsmaatregelen genomen had. Maar in de laatste weken voor het ongeval was hij ziek geweest, zoodat hij niet persoonlijk toezicht heeft kunnen uitoefenen.

Raadsheer Hoppe vroeg, of het niet voorzigtiger zou zijn geweest als met het aanbrengen van den bovenbouw gewacht was totdat het metselwerk waarop de ijzerconstructie rustte, wat ingedroogd was?

Bekl. antwoordde, dat de ijzerconstructie gecontroleerd is.

Raadsheer v. Goor vroeg of het groote bint voldoende steun had in den voorgevel.

Bekl. antwoordde dat hij daar rustte op een gemetselden dam. Raadsheer v. Goor vroeg of van dat metselwerk na het ongeval iets teruggevonden is.

Bekl. zegt dat hij er niet van gehoord had.

Raadsheer v. Goor vroeg nog, hoe het mogelijk was dat, waar het moerlint drie steunpunten had, een in den dam en twee op de standvinken, juist het middenste, dat dus eigenlijk het minste draagt, als het moerlint niet breekt of ernstig doorbuigt, ingedrukt kan worden.

Bekl. zeide, dat hij dit niet zoo erg vreemd vond.

Raadsheer v. Goor verklaarde, dat het hem speet, dat er geen deskundige bij de hand was.

De advocaat-generaal mr. Baud begon met te verklaren, dat hij het volkomen met het oordeel der rechtbank eens was, dat in dit geval van geen strafbare schuld gebleken was.

Reeds bij eerste lezing der stukken had hij dien indruk gekregen en bij verdere bestudeering was die indruk overtuigend geworden. Waar hij dus eigenlijk op het terrein der verdediging trad, wilde spr. toch uiteenzetten, waarop zijn overtuiging berustte. Volgens de deskundigen kunnen drie feiten te zamen het ongeval veroorzaakt hebben, t. w. het niet goed ineen-metselen van het voorste pensant, waarop een standvink rustte, het niet koppelen der onderlagbinten en het plaatsen van den standvink op de onderlagbinten.

Moest er een strafbare schuld voor bekl. bestaan, dan moest hij schuldig zijn aan die drie fouten. Het koppelen nu was niet voorgeschreven, het bouwtoezicht had geen aanmerking gemaakt op het plaatsen van den standvink zonder dat er een ijzeren plaat of steenen stuk onder geplaatst was. Aan deze twee punten kan men bekl. dus niet schuldig achten. Blijft dus over het welzijn van het voorste pensant. Door den deskundige Posthumus Meijjes is verklaard, dat de samenstelling van de gebruikte kalk niet slecht genoemd kan worden.

Het schijnt, dat ook goede kalk, pas gebruikt, door vorst bedorven kan worden. Men kan het inszakken niet aan de kalk toeschrijven. Bovendien kan een eigenbouwer niet elke bak kalk nagaan, noch voortdurend op het metselen toezien. Verder wees spr. er op, dat het achterste pensant niet uiteengezakt is, terwijl er toch dezelfde specie is gebruikt; dat ook de mening is voorgestaan, dat het verbrijzelen van het voorste pensant gevolg kan zijn geweest in plaats van oorzaak en dat zelfs niet vaststaat hoe de instorting heeft plaats gehad.

Spr. achtte dus bekl.'s strafbare schuld volstrekt niet bewezen. En al wilde hij geen loitsluiting houden op bekl.'s wijze van bouwen, spr. meende te moeten requireeren tot bevestiging van het vrijgesproken vonnis der rechtbank.

Als verdiger trad ook in hooger beroep mr. Th. Heemskerk op, die er zich toe bepaalde nog enkele punten in het licht te stellen. — In hoofdzak betoogde pl. weder, dat daar in de dagvaarding gezegd was, dat het ongeval aan een reeks van nalatigheden te wijten was, als eenige dier nalatigheden vervielen ook de beschuldiging verviel zoodat bekl. op deze dagvaarding niet veroordeeld kon worden.

Uitspraak over 8 dagen.

ROTTERDAM. De Hollandse Kaas-Export maatschappij, voorgeen D. H. van Blankenstein besloot in het begin van dit jaar een nieuw pakhuys met kantoor te laten bouwen en slaagde bijzonder in de keuze voor een geschikt terrein, 890 M² groot, aan de Admiraliteitskade 72, in de onmiddellijke nabijheid van het station Maas.

Het gebouw, dat nu geheel gereed en volgens alle eischen des tijds ingericht is, bestaat, wat het benodigedeel betreft, uit pakhuys, pakkamers en stalling. De zes verdiepingen zijn geheel voor kaaszolders ingericht en kunnen elk 35.000 Gouda of 100.000, Edammerkaas bevatten, terwijl langs alle stellingen rails ten behoeve der transportwagentjes loopen.

Daar het geheele gebouw vrij staat, bieden de ramen, die in groot getal aan de vier zijden zijn aangebracht, ruimschoots gelegenheid voor licht en lucht.

Het gebouw is overal elektrisch verlicht en geschiedt de bewerking der kaas (het zoogenoemde schrappen) door schrapmachines, die door electriciteit in beweging worden gebracht.

Een elektrische lift zoowel ten dienste van personen als voor

het transport der kaas naar de diverse zolders, loopt tot de zesde verdieping. Deze lift kan 800 ko omhoog brengen en spaart het tijdrovend opwerpen der kaas. Op de eerste verdieping over een breedte van 80 M. in het front bevinden zich de kantoren.

Op de derde verdieping is voor het drogen der kaas een droogkamer aangebracht met aansluiting op de door het geheele gebouw loopende bestwaterverwarming.

— Krachtens lastgeving van het gemeentebestuur hebben de heeren F. H. Schreve, geneesheer-directeur van het stedelijk ziekenhuis en de directeur der gemeentewerken G. J. de Jongh, zich naar het buitenland begeven om de groote ziekenhuizen en hospitalen van Europa te bezoeken, in verband met den bouw van een tweede ziekenhuis op de voormalige buitenplaats „Woudenstein“, nabij de Oude Plantage te Oud-Kralingen.

O. a. worden bezocht Bremen, Hamburg, Berlijn, Warschau, Parijs, Brussel enz.

De president der commissie van toezicht op het ziekenhuis het raadlid mr. W. A. Mess, maakt een gedeelte van de reis uit belangstelling mede.

LEEUWARDEN. Door den heer jhr. mr. F. J. J. van Eysinga, oere-voorzitter van het Friesch Genootschap van geschied-, oudheid- en taalkunde, is aan deze instelling ten geschenke aangeboden de verguld zilveren beker met deksel op voet, uit het eerste gedeelte van de 17e eeuw, die op de onlangs te Leeuwarden gehouden tentoonstelling van antieke goud- en zilvermidwerken zoo zeer de algemeene aandacht had getrokken.

De beker was reeds aan het Genootschap in bruikleen afgestaan. Gelijk de catalogus der tentoonstelling den beker enz. omschreef is de kerk door een kolommetje verbonden aan een voet in den vorm van een omgekeerde vaas, versierd met gedreven fruit-ornament en vooruitstekende pauwenkoppen. Op het midden van den kerk zijn jachtvoorstellingen gedreven. De beker is met deksel 52 cM. hoog en werd omstreeks het jaar 1600 vervaardigd voor een Jhr. van Eysinga, gehuwd met eene Freule Gratinga, wier wapen er op voorkomt.

MAASTRICHT. Er is een begin gemaakt, met de restauratie van den gevel van de voormalige kerk der Augustijnen. Deze kerk dagteskant van het jaar 1681 en wordt tegenwoordig gebedigd tot inrichtingen van openbaar onderwijs.

GOUDA. Ingediend is een wetsontwerp houdende verklaring van het algemeen nut der onteigening ten behoeve van een spoorweg van Gouda naar Schoonhoven.

Deze tramweg zal door de Maatschappij tot exploitatie van Tramwegen, gevestigd te 's-Gravenhage, worden aangelegd volgens nader bij overeenkomst te regelen voorwaarden.

Deze spoorweg zal aanvangen te Gouda op het voorplein van het Staatspoorwegstation, gaande in oostelijke richting tot ruim 20 M. voorbij de Spoorstraat aldaar; voorts in zuidoostelijke richting over den Hollandschen IJssel, ten oosten van de bestaande Haastrechtse brug, langs Stolwijk tot Bergambacht, en van daar in noordoostelijke richting naar Schoonhoven, en eindigt op het terrein der geslechte wallen aldaar.

Halten zijn ontworpen: te Gouda, Stolwijk, Bergambacht en Schoonhoven.

BEER (bij Nijmegen), 12 December. Heden werd opgericht eene maatschappij tot exploitatie van bouwterreinen alhier, met een maatschappelijk kapitaal van f50,000.

Op het bouwterrein, dat op twee plaatsen aan den straatweg uitkomt en dat bestaat uit het terrein der Villa Hoogerberg en een groot deel der noordelijke helling van den Ravenberg, zal een doorn villa's en wellicht een pension voor herstellenden vrijzjen.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Ned-Indië bij de burgerlijke openbare werken is:

benoemd tot opzichter 2e kl. de ambtenaar op non-activiteit B. J. Tilma, laatst die betrekking bekleed hebbende; tot opzichter 3e kl., de ambtenaar op non-activiteit E. van der Velde, laatst die betrekking bekleed hebbende;

toegevoegd aan den chef der 1e waterstaatsafdeeling, de ingenieur 3e kl. jhr. H. G. Six, de ter beschikking gestelde ambtenaar op non-activiteit, laatst ingenieur 2e kl. H. van Gelderen en de tijdelijk waarnemende opzichter 3e kl. W. J. A. Labaar; aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling, de ambtenaar op wachtgeld, dienstdoende ingenieur 2e kl. J. P. Kruijmel en de opzichter der 2e kl. J. C. Swaab; aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling, de ingenieur 2e kl. G. Ph. M. H. de Pelsier Berensberg en de opzichter 1e kl. H. la Fontaine; aan den chef der 5e waterstaatsafdeeling, de opzichter 3e kl. J. A. Klein; aan den chef der irrigatieafdeeling Sejaroe met Poerwodjo als standplaats, de benoemde opzichter 3e kl. E. van der Velde;

overgeplaatst van de residentie Rembang naar de residentie Bagelen, de opzichter 3e kl. A. J. de Leau; van de residentie Batavia naar de residentie Lampongsche districten, de opzichter 3e kl. M. Obdeyn; van de residentie Kedoe naar de residentie Banjoemas, de opzichter 3e kl. C. Hollestellie; geplaatst: in de residentie Banjoemas, de benoemde opzichter 2e kl. B. J. Tilma.

— Bij de Staatsspoorwegen op Java is: ontelagen eervol uit zijne betrekking, de onderopzichter 2e kl. Ch. A. Blaney Davidson van het beheer van onderafdeling II der 2e afdeling van de Oosterlijnen en belast met het beheer der 2e afdeling, de wd. adjunct-chef K. J. A. Ligtnet; benoemd tot tijdelijke onderopzichter der 2e kl. de tijdelijke onderopzichter 2e kl. L. C. H. J. Mutter; gedetacheerd bij de exploitatie der Westerlijnen de tijdelijke onderopzichter 2e kl. van den aanlegdienst O. Mayer; gedetacheerd tijdelijk bij de exploitatie der Oosterlijnen en belast met het beheer van onderafdeling II der 2e afdeling, met Soerabaja als standplaats, de adjunct-ingenieur van de Westerlijnen, J. P. Cromproets; overgeplaatst van de Wester- naar de Oosterlijnen, de tijdelijke onderopzichter 2e kl. W. P. Keijzer.

— Op 1 Januari zal het 29 jaren geleden zijn, dat dr. E. F. van Diesel in dienst trad als ingenieur van het hoogboemrandschap van Rijnland.

— De majoor-ingenieur Flashom, van het O.-I. leger, met verlof in Europa (Ginneken), heeft 6 maanden verlenging van verlof bekomen.

— De heer C. J. van der Haak, directeur der gemeentelijke gasfabriek te Zaltbommel, is als zodanig benoemd te Aasen.

— Bij kon. besluit van 11 December 1900 no. 5 is benoemd tot directeur der Polytechnische School te Delft J. Kraus, tevens hoogleraar aan die inrichting.

— Met ingang van 1 Januari e. k. zijn bij de Maatschappij tot exploitatie van Staatsspoorwegen benoemd tot ingenieurs in algemeen dienst, tevens ingenieurs eener centrale werkplaats de heeren H. M. W. W. Staring en F. A. Bertrand, thans ingenieur chef der centrale werkplaats respectievelijk te Tilburg en te Utrecht, en tot ingenieur bij den dienst van tractie en materieel de heer J. A. Gischler, thans onderafdeelingchef.

ADVERTENTIENTIEN.

Openbare AANBESTEDING.

BURGEMEESTER en WETHOUDERS van *Haarlem* zullen op **Donderdag 3 Januari 1901**, des namiddags ten 2 ure, ten raadhuize der gemeente in het openbaar aanbesteden:

Het maken van gebouwen, bestemd voor gemeentelichtfabrieken met daarbij behoorende werken, enz., op het daarvoor bestemde terrein gelegen in den Veerpolder, tusschen den Oudeweg en het Spaarne.

Te beginnen Donderdag 13 December e. k. zijn op elken werkdag des morgens van 9—12 uur en des namiddags van 1½—5 uur gedrukte exemplaren van het bestek en de teekeningen te verkrijgen tegen betaling van f 10 per stel, ten kantore der gemeentelichtfabrieken (Proveniershuis, Groote Houtstraat,) alwaar tevens inlichtingen worden verstrekt.

Aanwijzing zal te zelfder plaatse worden gegeven op Vrijdag, 21 December 1900, des namiddags ten 2 ure, en indien zulks wordt verlangd, daarna op het terrein.

HAARLEM, 7 December 1900.

Burg. en Weth. voorn.:

BOREEL.

De Secretaris:
PIJNACKER.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Gemeente-opzichter te Heemstede met 1 Januari over de gemeentewerken, tevens belast met het toezicht enz. krachtens de bouwverordening, op een jaarwedge van f 300. Brieven franco vóór of op 17 December aan den burgemeester.

— Teekenaar voor den tijd van ongeveer zes maanden op een bouwwerk te Amsterdam. Salaris f 40 per maand. Br. fr., lett. W. C. 245, N v. d. D.

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van heeren geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een opzichter-teekenaar, ook als timmerman werkzaam geweest, zag zich gaarne geplaatst. Loon ± f 60. Brieven franco onder letter F. W. aan het bureau dezer courant. (1)

— Een praktisch ervaren bouw-opzichter zoekt met 1 Jan. a. s. plaatsing bij een groot bouwwerk of in een vaste betrekking Br. fr. onder lett. M. T. aan het bureau dezer courant. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARNIXSTRAAT 360, AMSTERDAM

1 Bouwk. teek., 22 j., ongeh., f 70.

1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± f 95.

10 Opz.-teek., 20, 24, 24, 24, 24, 27, 28 en 34 j., ongeh., f 70, f 75, f 80, f 80, ± f 75, ± f 75, ± f 85 en f 100, 31 en 32 j., geh., f 100 en f 90 ± f 100.

1 Opz.-onderb., 43 j., geh., f 80.

2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh. f 100 en ± f 90.

2 Werkst.-electr., 23 en 29 j., ongeh., f 70 en f 75.

Th. VAN HEEMSTEDÉ OBELT, Sanitary Engineer.

Mem. San. Inst. LONDON.

Kantoor: 150 De Ruyterkade, AMSTERDAM, Filiaal: 36 Rokin.

Hoofdagent voor Nederland, België en Koloniën van SHANKS & Co., te Barrhead. Specialiteit voor de levering van complete Badinrichtingen. — Privaat-Inrichtingen. — Shanks Closets zijn nog niet overtroffen. — Porcelainen Badkuipen, IJzeren Badkuipen. — Closets, Wastekborden, Urinoirs enz. — VERWARMING en VENTILATIE. — Belant zich met de plaatsing en inrichting in geheel Nederland. Zoor concurrerende prijzen. Teekeningen en prijsopgaven gratis. Wederverkopers genieten het gebruikelijke rabat.

MENNENS & Co. Rotterdam.

Nieuwste Wandbekleding voor Villa's, Badkamers, Keukens, Winkels enz. Lichter en goedkoper dan Wandtegels. IJzerwaren, Houwarkuipen, Machinerieën.

Noordooster- lokaalspoorweg-Maatschappij.

AANBESTEDING.

Op **Zaterdag den 5n Januari 1901**, des namiddags ten één ure (*West-Europese tijd*), zal door den Directeur der Noordoosterlokaalspoorweg-Maatschappij, aan het Kantoor van genoemde Maatschappij te ZWOLLE (Badhuiswal 41) worden aanbesteed:

De levering van 75.000 stuks bereide PLATTE DWARSLIGGERS van Grenenhout.

(BESTEK No. 2.)

De besteding geschiedt volgen Art. 15 van het bestek.

Het bestek ligt ter lezing aan genoemd kantoor en is op franco aanvraag aldaar te bekomen, tegen betaling van f 1.—.

Inlichtingen worden mede ten Kantore der Maatschappij gegeven.

TE KOOP GEVRAAGD:

twee stuks houten of ijzeren **VLET-AKEN**, konnende laden ± 15 M² elk. Opgaven ook voor één stuk van prijs, afmetingen (zoo mogelijk met bijvoeging rener schets) en waar te bezichtigen, worden ingewacht vóór 20 December bij Q. J. HORSTEN Bz., Architect te Bergen-op-Zoom.

ADVERTENTIE-BUREAU

VAN

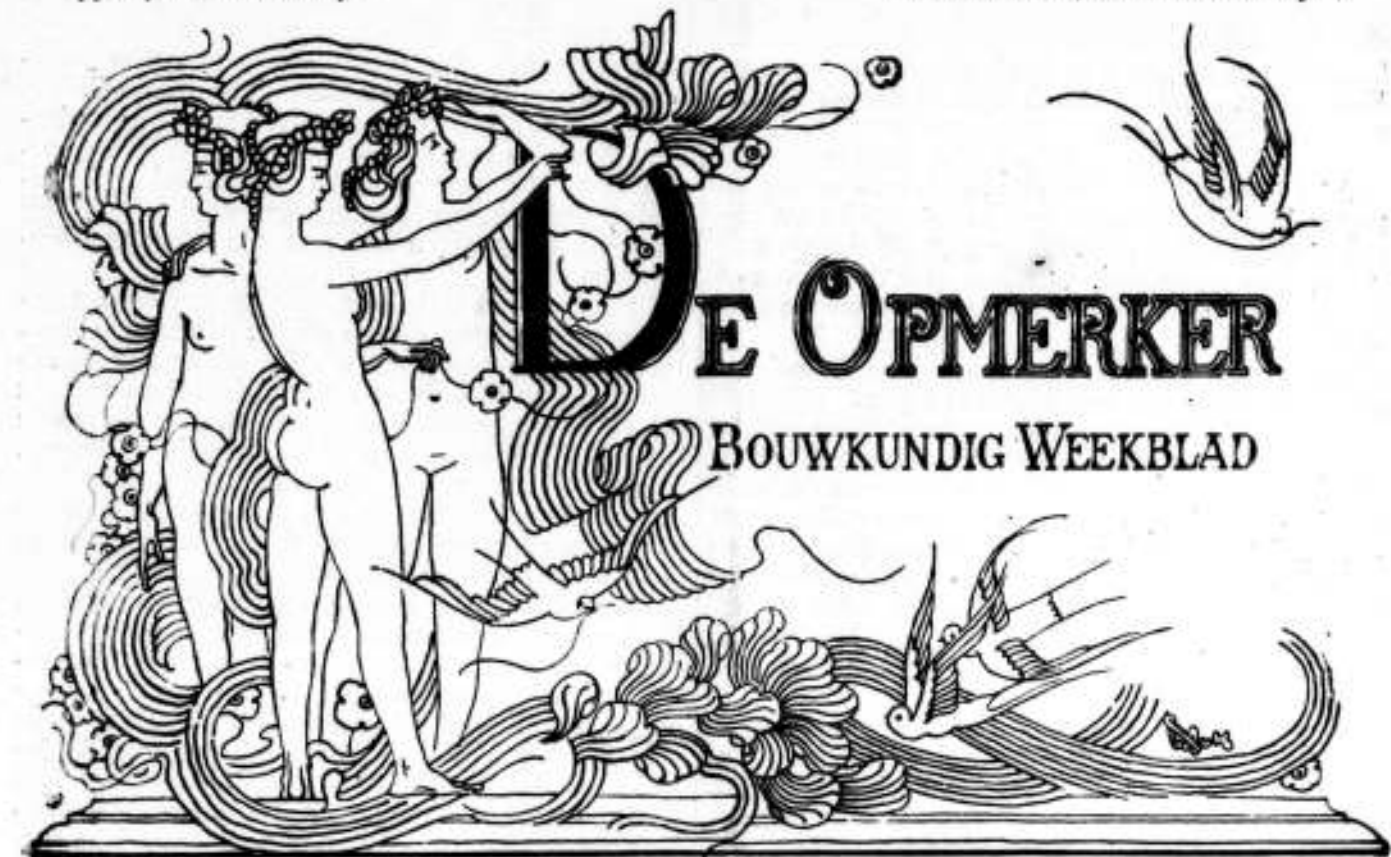
„De Opmerker“

2e SCHUYTSTRAAT 102,

s-Gravenhage.

Het Advertentie-bureau van „DE OPMERKER“ beveelt zich aan voor de plaatsing van advertentiën in alle Binnen- en Buitenlandsche Dag- en Weekbladen

Ter drukkerij der Naamloze Vennootschap „Het Vaderland“.

Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van *De Opmerker*, 2de Schuytstraat 102, s-Gravenhage.

Abonnement-prijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland f 5.—; voor België f 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, f 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat f 0.25, zonder plaat f 0.15.

Advertentiën van 1 tot 6 regels f 1.00, het bewijsnummer daaronder begrepen; v. o. elken regel meer f 0.15. Groote letters worden berekend naar plaatsruimte. Announces van aanbestedingen worden bij opgave van drie plaatsingen, slechts tweemaal gerekend.

DECEMBER-OVERPEINZING.

Reeds voor den aanvang van het jaar 1900 is er gestreden over de vraag, of met dit jaar de 20ste eeuw zou aanvangen, dan wel de 19de zou worden afgesloten. Nu zijn wij op weinige dagen na aan het einde van 1900 gekomen en nog is deze kwestie, evenmin als die van de cirkelquadratuur (ten minste voor den heer Smits en zijne aanhangers) uitgemaakt. Beide kwesties zijn voor de bouwkunst van te weinig belang, om er ook zelfs in een overpeinzing in het hoekje van den haard bij stil te staan en te minder, omdat zooveel meer belangrijke gebeurtenissen in den laatsten tijd de wereld in beroering hebben gebracht, wel niet op het gebied der kunst, maar meer op het daarvan zeer ver verwijderd terrein van politiek en oorlog.

Of werkelijk het feit, dat wij thans een jaar met twee nullen beleven, een heilig jaar volgens den Roomschen kalender, een vereffeningsjaar voor een onnaauwkeurigheid in onze tijdrekening, van eenigen invloed is op den onrustigen gang der aardsche zaken, op den koortsachtigen polsslag van ons maatschappelijk leven, is even twijfelachtig, als, volgens menschen die het weten kunnen, het bestaan van den invloed der maan op het weder.

Wel zou men somtijds geneigd zijn te meenen, dat werkelijk die twee nullen meer betekenis hebben dan gewone nullen, vooral, waar oppervlakkig beschouwd, de geschiedenis dergelijke bijgeloovige meeningen schijnt te bevestigen. Wij zullen er het ongerijmde echter spoedig van inzien, wanneer wij wat dieper in het wezen der dingen doordringen.

Wie gunt zich echter thans de noodige rust, om op vragen als de bovenstaande een antwoord te zoeken? Medegesleept in den stroom des tijds gelijk wij wor-

den, zullen wij het wel niet gevonden hebben, voor wij den eindpaal van het jaar 1900 hebben bereikt en wellicht zijn voorbijgesneld zonder het te bemerken.

Want als met een bliksemtrein in vliegende vaart gaan wij door; de machinist zal er in het plechtig oogenblik niet eens aan denken de Westinghouse-rem even aan te zetten, om ons er aan te herinneren.

En toch zal het, wanneer de laatste nul door een één vervangen is, niet alles bij het oude blijven, integendeel men zal een goed voorwendsel hebben, om veel ouden rommel op te ruimen.

Daarmede zal misschien ook nog wel wat bruikbaar verloren gaan, maar een schifting kan geen kwaad en het werkelijk goede, dat de 19de eeuw geproduceerd heeft, thans nog bedolven in een wanhopigen chaos van allerlei van zeer twijfelachtige waarde, zal zeker langzamerhand te voorschijn komen, om in de geschiedenis de plaats in te nemen, die er aan toekomt.

De denkbeelden over kunst wisselen niet met de eeuwen, maar veel meer met de geslachten.

Sinds den tijd der Renaissance spreekt ook de mode daarin een woordje mede en er zijn pessimisten, die beweren, dat de bouwkunst thans heelemaal een mode-zaak geworden is.

Zij overdrijven ongetwijfeld niet alleen, maar geven bovendien blijk, een zeer oppervlakkigen kijk te hebben op de dingen om ons heen.

Wie zijn gezichtskring wat verder uitstrekt dan de grenzen van ons klein landje, zal van zijn mode-vrees spoedig genezen.

Ook daar zal hij wel vreemdigheden zien, die niet anders te verklaren zijn, dan als mode-grillen, ook daar zal hij menig voorbeeld van gedachtenloze navolging ontmoeten, maar toch ook menige ernstig gemeende kunstuiting.

Zij zijn er nog, ook in ons land, de bouwmeesters die hun kunst ernstig opvatten en hun werk zal het modegoed wel overleven.

Het zijn de slechtste akkers niet, waarop het onkruid welig tiert. Er moet echter gewied worden, wil men op een goeden oogst kunnen rekenen en het kan zeer goed zijn dat, wanneer eenmaal de tijd tot oordeelen daar is, de oogst van onze voor de bouwkunst zoo vaak onvruchtbaar verklaarde 19de eeuw ten slotte nog medevalt.

Of het aandeel, dat Nederland daarvan toekomt groot zal zijn is nog moeilijk uit te maken.

Voorzeker zullen Engeland en Amerika en daarna Duitsland wel op het leeuwendeel aanspraak maken en terecht, want de impuls, die vooral van de beide eerste landen is uitgegaan zal meer en meer blijken van groote historische betekenis te zijn geweest.

De laatste jaren der 19de eeuw hebben zich hier te lande vooral gekenmerkt door een echte fin-de-siècle opruimingswoede, een overboordgoot-manie, bijkans zonder weerga, die nu niet juist beschouwd kan worden als een reveil.

De waarde van historische studie wordt door velen eenvoudig geheel weggecijferd. Zij, die dit doen vergeten echter, dat elk denkbeeld van studie wegvalt, wanneer men den arbeid van voorgelachten negeert.

Wat blijft den beoefenaar der bouwkunst dan over?

De filosofisch aangelegde vervalt veelal in onvruchtbare bespiegelingen, de meer artistiek ontwikkelde, die zich minder om de levensvragen bekommeren en het leven neemt, zooals het valt, komt er licht toe er maar op los te ontwerpen, zijn werk ontaardt dikwijls in een zinledig lijnen- en kleurenspel, dat alleen op effect berekend schijnt.

Hij bereikt daarmee gewoonlijk betere praktische resultaten, dan zijn hoog ernstige kunstbroeder, omdat hij meer bij den weg blijft en zijn wijze van werken meer valt in den geest eener eeuw zonder hoge idealen.

De filosoof daarentegen verheft zich in sferen, waar gewone menschen hem niet volgen kunnen; zijn geest beweegt zich langs kometenbanen en wanneer de noodzakelijkheid hem dwingt af en toe naar het stuur te grijpen en zijn geest te richten op vraagstukken van gewoon practischen aard, dan blijkt uit de oplossingen, die hij te voorschijn brengt, maar al te vaak, dat die ongenietbaar zijn voor de meeste zijner medemenschen, ook voor hen wien het een genot is hem te hooren praten en zich door hem te laten medevoeren naar die hoogere streken waar hij zich zoo goed teluis gevoelt, veel beter dan op den vlakken grond, waarop het mensdom leeft en zwoegt.

(Slot volgt.)

OM EEN KEIZERSKROON.

De strijd om de Keizerskroon boven het wapen van Amsterdam, die een tijd gestaakt was, is weder hervat. De aanleiding tot dezen kamp was dat burgemeester en wethouders, niet tevreden met de voorstelling van het Amsterdamsche blaas, zooals die wordt gegeven op het diploma, in 1816 door den Hoogen Raad van Adel verleend, een verbeterde teekening noodig achtten. En in stede dat zij toen een heraldicus in den arm namen, belastten zij hun archivaris met de taak der verbetering. Waar heeft men anders een archivaris voor?

Maar gelijk een schoenmaker wel doet, zich bij zijn leest te houden, zoo is het ook voor een archivaris

verstandig zich niet buiten zijn eigenlijken werkkring te wagen. Het is mogelijk, dat hij de opdracht, hem gegeven, als ambtenaar niet van zich af kon schuiven. Maar dan had hij toch burgemeester en wethouders er op kunnen wijzen, dat de beoefening der heraldiek niet van hem te vergen was, en dat, indien hij misgreep, de gevolgen niet voor zijn rekening mochten komen.

Doch hij deed zulks niet, en ging aan het ontwerpen van een wapen, dat nu als het officieele is ingevoerd. Kritiek bleef niet uit. De nestor der Nederlandsche heraldici, de heer J. A. Koopmans te Lent zei: „Alle eer gevend aan het initiatief en de moeite besteed aan geschied- en oudheidkundig onderzoek, betreurt ik het, dat, in het eind-resultaat, te veel de „meester in de rechten“ op den voorgrond is getreden en hij geen rekening heeft willen houden met de eischen der artistieke heraldiek.”

De archivaris zag niet in, dat het een dwaasheid is, voor een blaas een officieel type te willen vaststellen. Hij begreep niet dat een vaststaande heraldieke beschrijving voldoende is. Hij besefte niet, dat wie het wapen moet of wil aanbrengen, vrij blijft in de wijze, waarop hij zulks wil doen, mits hij zorgt dat hij niet tegen de grondregelen der heraldiek zondigt. Een van die regelen is, dat de kroon met het schild in overeenstemming zij; een ander, dat de heraldieke vormen zoo karakteristiek en dus zoo kenbaar mogelijk moeten worden gemaakt.

Men kan een St. Andrieskruis, zooals er in het wapen van Amsterdam drie voorkomen, niet karakteristieker teekenen, dan door het uit vijf kwadranten te doen bestaan en de kwadranten zoo groot te nemen, als mogelijk is. De oude kunstenaars hebben altijd zoo gedaan en daarom maakt hun werk een zooveel beteren indruk, dan het meeste van tegenwoordig.

De wijziging, die de archivaris zich waar het den vorm der kruisen gold, had veroorloofd, werd afgekeurd, doch meer nog gaf de door hem gekozen kroonvorm aanleiding tot bemerkingen. Die kroonvorm werd op zichzelf niet uisprezen; alleen de meening van den archivaris alsof hij hier na „de“ kroon bij uitnemendheid had ontdekt, werd weersproken. En op het laat-15e eeuwse schild werd de kroon van 1600 niet passend geacht.

De heer Klönne pleitte voor een beteren kroonvorm. Dit gaf mij aanleiding een onderzoek in te stellen naar den vorm der keizerskronen in de 15e en 16e eeuw gebruikt. En ik vond, dat de keizerskroon, die men ten tijde van Maximiliaan het meest ziet afgebeeld, niets is dan een hoepel met fleurons, en twee gekruiste beugels, die den wereldbol dragen, daarboven. Die beugels zijn nu eens hoog, dan weer laag. Hoog vindt men ze op een kroon, in 1533 op een steen van de voormalige Molenpoort te Nijmegen gebeiteld, laag op de fraaie penning van Hans Kels, die Karel V, zijn gemalin Isabella, zijn broeder Ferdinand en diens gemalin Anna te zien geeft. Ik wees er toen op, dat het paleis te Amsterdam vier in koper gedreven keizerskronen van dien vorm op zijn hoekpaviljoenen heeft. De latere vorm, waaruit zich de Rudolphinische kroon heeft ontwikkeld, komt dikwijls nog naast den vroegeren voor.

En nu is de strijd opnieuw ontbrand. Men heeft het nu over de kronen, die Jacob Cornelisz. in 1514 en 1518 op zijn prenten boven het wapen van Amsterdam plaatste. De heer Veder, de archivaris, wil van die kronen, die nog bij het leven van Maximiliaan openbaar gemaakt werden, niets weten. De heer Moes wijst op deze kronen, en beweert, dat zij geen keizers-

kronen zijn. En toch zijn ze het wel, doch zij hebben de 15e-eeuwse gedaante. Het schijnt, dat deze vorm die zeer veelvuldig voorkomt, maar weinig bekend is.

Er is geen betere wijze, om de kronen, die de vorsten hadden, te leeren kennen, dan het bestudeeren der zegels, die aan de staatsstukken werden gehecht. Wie, tegenwoordig wil weten, hoe iemand zijn naam spelt, ziet hoe de naamteekening van dien persoon geschiedt. En wie wat wil vernemen omtrent de onderscheidingsteekenen der middeleeuwse vorsten, wordt door hunne zegels, die niet minder authentiek zijn dan de tegenwoordige handteekeningen, het best ingelicht.

Als men nu de zegels der Nederlandsche vorsten beschouwt, dan blijkt het, dat zij tot ongeveer 1400 toe het schild zonder helm gebruikten. De driehoekige schildvorm, die langzamerhand iets minder puntig wordt, blijft tot het einde der vijftiende eeuw in zwang. De schilden behouden tot ongeveer 1450 den schuinen stand, die zelfs ook nog later voorkomt, als reeds rechtstaande schilden algemeen zijn geworden.

Gedurende de vijftiende eeuw wordt de helm op het schild geplaatst. Doch slechts een enkele maal wordt die helm door een kroon gedeekt, en die kroon heeft dan volstrekt niet het karakter van een distinctief. De helmkleeden ontbreken veelal en blijven aanvankelijk klein. Pas in het laatst der 15e eeuw vertoonen zij de eigenaardig vertakte Laat-Gothische vormen, die sedert, zij het dan ook minder smaakvol gewijzigd, in gebruik bleven.

Omstreeks 1500 komen de vierkante, van onderen afgeronde schilden in gebruik, doch pas in 1560 wordt het accolade-schild mode. Tegelijkertijd met de afgeronde schilden treden de kronen als schildbedekking op. De kroon, die in de 15e eeuw gebruikt werd, en die later als de gravenkroon gold, was in het begin der 16e eeuw nog het symbool van het koningschap.

Dezelfde kroon, met twee elkander kruisende hoge beugels, waarop de rijksappel rust, is de keizerskroon. Niet alleen op de zegels van Maximiliaan, maar ook op die van Karel V komt zij voor. En men mag aannemen, dat deze vorsten beter dan de heeren Moes en Veder wisten, hoe hun kroon er uit zag.

Vooral de zegels van Karel V zijn leerzaam. Op dat, hetwelk hij gebruikte toen hij nog slechts Koning van Spanje was, en dat hij ook nog bezigde in Mei 1521, ofschoon hij zich in het stuk, dat bezegeld werd reeds „gheroen roomsch Keyser“ noemt, zien wij den vorst onder een troonhemel zitten, met de koningskroon op het hoofd. Die koningskroon is geheel dezelfde als onze tegenwoordige gravenkroon. En wie nu zou willen zeggen, dat de figuur te klein is, wijs ik op het tegenzegel, met het omschrift: „Contrasigillum Karoli Hispaniarum Regis“. Daar is de kroon zoo groot afgebeeld, dat men al hare onderdeelen zeer duidelijk ziet. Vast staat dus, dat nog in 1521 onze gravenkroon als de koningskroon gold.

Beschouwen wij nu het zegel dat Karel voerde, als Keizer. Wij zien hem weer zitten, doch nu met een kroon, op die twee lage gekruiste beugels heeft, en die geheel overeenkomt met die welke Jacob Cornelisz. in 1514 en 1518 en Cornelis Antonisz. in 1544 boven het Amsterdamsche wapenschild plaatsten. Op het tegenzegel, met omschrift „Cesar Carolus V Semper Augustus Rex Catholicus“ is de kroon, veel groter, andermaal te zien.

Wanneer de heeren Moes en Veder nu nog niet overtuigd zijn, dan worden zij het nimmer.

Er blijft nu nog over de Keizerskroon, die later gedragen is en waarvan de Rudolphinische, die nu als de officieele door de gemeente Amsterdam is aange-

nomen, werd afgeleid. Die kroon vinden wij het eerst op het grafteeken van Keizer Frederik III in de St. Stevenskerk te Weenen, dat Keizer Maximiliaan in 1513 deed maken. Later hebben ook Burgkmair en Dürer haar op hunne prenten aangebracht. Doch op de zegels van Maximiliaan vindt men haar niet.

Philips II gebruikte als „Philippus D. G. Rex Hisp. Angl. etc. Arch. Aust. Dux Burg. Brab. Comes Fland. etc.“ op zijn zegels een kroon, die geheel dezelfde is, welk zijn vader als Keizer voerde, doch die nu blijkbaar de koningskroon is geworden. Ter onderscheiding gaat nu Ferdinand de gespleten kroon voeren, die sedert in het huis Habsburg gebleven is.

De gemeente Amsterdam heeft nu den schildvorm van Maximiliaan en Karel V aangenomen, zij had daarop de kroon der vorsten moeten plaatsen. Nu zij daarop de Rudolphinische zette, beging zij een heraldiek fater, die door geen beroep op buitenlanders of op quasi-geschiedkundige onderzoekingen is goed te praten.

W.

VOLKSHUISVESTING.

Dezer dagen ontvingen wij de stellingen, die een jeugdig doctorandus in de rechten zich voorstelde te verdedigen, ter verkrijging van den meesterstitel. Onder die stellingen kwamen er eenige voor, die betrekking hadden op het vraagstuk der volkshuisvesting en andere daarmee samenhangende „sociale“ zaken. Nog eer de promotie plaats vond verscheen de „defendens“ in eigen persoon, om ons naar aanleiding van die stellingen eenige voorlichting te vragen, voor het geval — dat niet waarschijnlijk scheen te worden geacht — hij ze zou moeten verdedigen.

Op onze vraag, hoe hij tot het kiezen van deze „theses“ gekomen was, luidde het antwoord, dat men in den tegenwoordigen tijd wel blijk moet geven, ook aan het „sociale“ aandacht te hebben gewijd. Er waren stellingen bij, die zelfs, om goed verdedigd te worden, in ervaring vergrijsde mannen heel wat hoofdbreken zouden hebben gekost. Den jeugdigen „defendens“ schenen zij echter de natuurlijkste zaak ter wereld.

Wij dachten aan dezen bezoeker, toen wij lazen hoe mr. J. P. Bruijnzeel in een vergadering van jeugdige bouwkunstbeoefenaars te Rotterdam de stelling verdedigd heeft: „Het vraagstuk der volkshuisvesting is voor geen goede oplossing vatbaar, tenzij de bouwverordeningen ook in dien zin worden gewijzigd, dat voor het bouwen, anders dan volgens plannen ontworpen door en onder toezicht van gediplomeerde bouwkundigen, geen vergunning wordt verleend.“

Alvorens deze stelling nader te beschouwen is het noodig, eens te onderzoeken, wat zij eigenlijk in heeft. Wat moet, in de eerste plaats onder volkshuisvesting worden verstaan? Wie zou antwoorden „de huisvesting van het Nederlandsche volk“ zou waarschijnlijk niet de bedoeling van den heer Bruijnzeel weergeven. Begrijpen wij hem wel, dan meent hij met volkshuisvesting slechts de huisvesting van een zeker deel der bevolking onzer grootste gemeenten. Met „volkshuisvesting“ is zijn denkbeeld dus eigenlijk slechts onvolkomen uitgedrukt. Hij zal zich evenwel op de terminologie onzer „woningwet“ in hoep kunnen beroepen.

Onder „het vraagstuk der volkshuisvesting“ hebben wij dus te begrijpen, hoe men de arme bewoners onzer groote steden aan woningen zal helpen. Dat vraagstuk, wij weten het, wordt tegenwoordig reeds opgelost. Doch die oplossing deugt niet volgens den heer

Bruijnzeel Hij verlangt althans een andere oplossing, die hij als de „goede“ beschouwt, maar die hij meent, dat niet gegeven kan worden, indien niet de gemeentebesturen hunne bouwverordeningen zóó wijzigen, dat alle bouwen, dat niet door „gediplomeerde“ bouwkundigen geschiedt, verboden wordt.

Het kan niet ontkend worden, dat de „krotten“ in de achterbuurten der groote steden aan de eischen, die beschaafden ten opzichte van woningen plegen te stellen, niet voldoen. Toch is onlangs een zeer ontwikkeld man van zijn bewondering voor deze woningen komen getuigen. Men zal dit echter als een uitzondering moeten beschouwen. Veilig kan worden aangenomen, dat alle beschaafden het geheel verdwijnen dezer „krotten“ met vreugde zullen begroeten.

De woningen, die in de laatste vijf-en-twintig jaren in de nieuwe wijken onzer groote steden zijn verzezen, danken hun aanzijn geenszins aan menschenmin. Zij werden gesticht om aan een bestaande vraag te voldoen. Op verschillende beurzen moest gerekend worden, en zoo ontstonden ook verscheidene klassen van woningen, die, waarmede ze ook overigens van elkander afwijken, toch hierin overeenkomen, dat zij allen voor een minimum huur een maximum van gerieven geven.

Als voorbeelden van bouwkunst mogen deze „speculatie“-woningen niet gelden. Zij beantwoorden echter aan de verwachtingen harer bewoners, die alleen naar gerief vragen, en wien de eischen der architectuur geheel koud laten. Het zijn dan ook niet de bewoners dier speculatie-huizen, die over „het vraagstuk der volkshuisvesting“ zich druk maken. Zij betalen hun f 1500 in het jaar, of hun f 1,50 per week en vragen er niet naar, of hun muren wel van klinkers zijn, hun vloeren en balken behoorlijke afmetingen hebben, en wat dies meer zij. Alleen over lekkage beklaagen zij zich, en de eigenaars laten die, meer of minder gewillig, verhelpen.

Wanneer evenwel af en toe zulk een speculatie-huis eens inzakt, wat gelukkig haast altijd vóór de bewoning gebeurt, dan worden de nadeelen van den speculatie-bouw breed uitgemeten, en roept iedereen schande over bouwer en overheid. Het komt ons voor, dat de heer Bruijnzeel onder den indruk van zulke ongelukken heeft verkeerd, toen hij zijn stelling formuleerde.

Van bouwverordeningen verwachtte hij niet veel, wel beseffende, hoe moeilijk, ja onmogelijk het is, daaraan voldoende de hand te houden. Hij overlegde bij zich zelf, dat alle doctoren in de rechtswetenschap, in de medicijnen, kortom dat alle gediplomeerde menschen zonder onderscheid even bekwaam zijn. En toen werd het hem duidelijk, wat er aan de volkshuisvesting haperde. Slechts gediplomeerde volkshuisvesters konden redding brengen.

Naar wij meenen te weten, heeft dit denkbeeld van den heer Bruijnzeel in gezaghebbende kringen de aandacht getrokken, en is er kans, dat bij de behandeling der Woningwet in de Tweede Kamer een voorstel gedaan zal worden tot stichting eener School voor Volkshuisvesters. Men zou haar te Delft willen vestigen, om aan deze gemeente eenige tegemoetkoming te geven voor het verlies van de Indische Instelling.

Wie tot de school wenscht te worden toegelaten, zal een examen hebben af te leggen, en blijk moeten geven van bedrevenheid in: de wiskunde, tot en met de hoogere machtsvergelijkingen; de natuur- en scheikunde; de aardrijkskunde; de geschiedenis; de Nederlandsche taal; de Fransche taal; de Engelsche taal en de Hoogduitsche taal.

Aan de school zal worden onderwezen: de hoogere stekunde; de bolvormige driehoeksmeting en de analytische meetkunde, de beschrijvende meetkunde, de differentiaal en integraalrekening; de toegepaste natuurkunde, de analytische scheikunde, de theoretische en toegepaste mechanica; de sociologie, de geodesie de bevolkingsleer, de statistiek, de logica, de wijsbegeerte, de staathuishoudkunde.

Slechts wie, na afgelegd examen in deze vakken, een diploma als volkshuisvester zal hebben verkregen, zou bevoegd zijn, plannen voor woningen te maken, en de uitvoering daarvan te leiden. Het zou den gemeentebesturen uitdrukkelijk verboden worden, aan anderen dan de officieel erkende volkshuisvesters bouwvergunningen te geven. Aanvankelijk hadden de voorstanders der op te richten school voor volkshuisvesters ook nog de hygiëne en de bacteriologie in haar vollen omvang willen laten onderwijzen. Zij vreezen echter voor overlading bij de studie.

Zij beseffen zeer goed, dat de leerstof over verscheidene jaren zal moeten worden verdeeld, en dat er nog wel eenigen tijd verlopen zal, eer de school kan worden geopend. Zij zijn dus op overgangsbepalingen bedacht geweest. Zoolang de nieuwe instelling nog geen voldoende aantal volkshuisvesters kan opleveren, willen zij de bevoegdheid, om als volkshuisvester op te treden, geven aan allen, die een academischen graad aan een der Nederlandsche universiteiten hebben verkregen.

Zij meenden eerst, ook aan de bezitters van Delftsche diploma's zulk recht te geven, doch zijn daarvan teruggekomen, daar zij van oordeel zijn, dat de middelbare studie, zooals die te Delft plaats vindt, geen waarborg genoeg biedt voor rumen blik en algemeene ontwikkeling.

Het zou de bedoeling zijn, de Academie voor Volkshuisvesters onder het Hooger Onderwijs te rangschikken. Zij zou de bevoegdheid hebben, het doctoraat in de volkshuisvesting te verleenen, en tot hare lessen zouden ook vrouwen kunnen worden toegelaten.

Dat het denkbeeld veel aantrekkelijks heeft valt niet te betwijfelen. Maar is ons land reeds rijp voor zulk een instelling? Dit is een andere vraag. Bij de behandeling der Woningwet zal kunnen blijken, hoe geavanceerd wij zijn. Wordt dan weinig of geen oppositie vernomen, dan zou een voorstel, als wat wij boven in grove trekken mededeelden, wel eenige kans van slagen hebben. Maar als het genoemde wetsontwerp slechts door tal van amendementen gehavend de Staatsoorlog bereikt, of als het stranden mocht, dan zou het dwaasheid zijn, over een school voor volkshuisvesters te gaan spreken.

Evenwel, als de Woningwet er komen mocht, en de school blijft achterwege, dan is er voor de volkshuisvesting niet veel te hopen. Allerlei ongediplomeerden en dus onbevoegden zullen voortgaan met hun snood bedrijf, de gemeentebesturen zullen maar slapjes aan de verordeningen de hand houden en er zal niet veel verbetering komen.

De heer mr. J. P. Bruijnzeel heeft een goed werk gedaan met het formuleeren zijner stelling. Wij wenschen hem toe, dat hij nog het doctoraat in de volkshuisvesting honoris causa moge ontvangen. Zijn ijverig streven geeft hem daar zeker aanspraak op.

VAN DE POLYTECHNISCHE SCHOOL.

De benoeming van den hoogleeraar J. Kraus tot hoogleeraar-directeur der Polytechnische School wordt door het weekblad *De Ingenieur* met ingenomenheid begroet.

De hoofdredacteur, de heer R. A. van Sandick, geeft in het nummer van 15 Dec. j.l. een beknopt, doch zeer zakelijk overzicht van de loopbaan van den benoemde, dat eindigt met de woorden:

„Wanneer wij het hier ontworpen beeld van Kraus' technisch leven bezien, dan ligt het voor de hand te vermoeden, dat zijn geest hem voornamelijk trekt tot eigenlijke ingenieursquaesties. Zeker heeft het hem grooten strijd gekost de opvolging van Telders te aanvaarden. Moge het hem gegeven zijn de Polytechnische School te zien worden tot een Technische Hoogeschool, zooals die zijn moest, waar leerkrachten en leermiddelen in overeenstemming zijn met het aantal studeerenden en de steeds grooter wordende eischen der wetenschap. Maar moge het hem ook gegeven zijn te blijven wat hij is bij zijn benoeming: een practisch ingenieur.”

Velen zullen zeker van ganscher harte de conclusie van den heer v. S. onderschrijven, maar toch zullen wellicht enkelen zich afvragen of de tweeledige wensch, daarin neergelegd, wel voor vervulling vatbaar zal blijken.

O. i. vraagt de geachte hoofdredacteur wel wat veel. „Moge het hem gegeven zijn de Polytechnische School te zien worden tot een Technische Hoogeschool, enz.”

Laat ons voor „te zien worden“ eens „te maken“ in plaats stellen, wat wij gerust meenen te mogen doen, omdat de nieuwe hoogleeraar-directeur, naar wij veronderstellen, zijn taak wel niet als een toeziende voorgedij zal opvatten, dan springt dadelijk in het oog, welk een reuzentaak hem op de schouders is gelegd.

Dat de Minister daarvoor een practisch ingenieur koos, is ongetwijfeld een blijk van wijs beleid. Er zal heel wat te amoveeren, te projecteeren en te construeeren zijn, maar wanneer het op de uitvoering der reorganisatie-plannen aankomt, zal de ontwerper daarvan zeer zeker stuiten op moeilijkheden, waarbij hem zijne ingenieurservaring weinig baten zal.

Wanneer het hem gelukken mag, die moeilijkheden met hetzelfde succes het hoofd te bieden en te overwinnen, als de technische moeilijkheden, die hem in zijn ingenieurs-loopbaan zijn voorgekomen, dan mag hij, dan mag het geheele Nederlandsche ingenieurscorps tevreden zijn, ook al ware hij diensengevolge genoodzaakt van nu af aan de eigenlijke ingenieurspraktijk voor goed vaarwel te zeggen.

Moeten wij in den boven aangehaalden slotzin van het artikel in *De Ingenieur* nu den wensch lezen, dat het vaderland aan Kraus als practisch ingenieur nog veel zal hebben, dan wordt daarin, wij herhalen het, te veel verlangd en kunnen teleurstellingen niet uitblijven. Niet gering te schatten toch, zijn bijv. alleen reeds de grieven, al sinds jaren in architecten-kringen tegen de inrichting der P. S. geuit.

Ook daarmede zal de nieuwe hoogleeraar-directeur rekening te houden hebben, want de P. S. is de inrichting, waar de Schoone Bouwkunst in haren geheelen omvang gedoceerd wordt.

Al moge dit onderdeel van het programma misschien weinig aantrekkelijks voor hem hebben, het zal niettemin zijne aandacht in niet geringe mate vergen, want het zijn wel de bouwkundige ingenieurs in de eerste plaats, die al sinds jaren klagen, dat de Delftsche Alma Mater hen tot heden als stiefkinderen heeft behandeld.

Het is te hopen, dat de steeds grooter wordende eischen der wetenschap, de rechtmatige eischen van practijk en kunst niet nog meer dan thans op den achtergrond zullen dringen.

Het is te hopen, dat het den nieuwen directeur gelukken moge, de Polytechnische School te maken tot een Hoogeschool, waar ook de aankomende Nederlandsche architecten datgene zullen vinden, waaraan zij behoefte hebben. Gelukt hem dit, het zal zeker aan de wederzijdsche waardeering van ingenieurs en architecten, waaraan thans nogal een en ander ontbreekt, ten goede komen en de ontevredenheid zal voor erkentelijkheid plaats maken.

PRIJSVRAGEN.

De onlangs in dit blad vermelde antwoorden, ingekomen op de in dit jaar door de Vereeniging Bouwkunst en Vriendchap te Rotterdam uitgeschreven prijsvragen, werden door de jury, bestaande uit de heeren Jacob F. Klinkhamer, hoogleeraar aan de Polytechnische School te Delft, W. Kromhout Czn., architect te Amsterdam, en J. Verheul Dzn., Henri Evers en J. P. Stok Wzn., architecten te Rotterdam, beoordeeld, met gevolg, dat werden toegekend:

Aan het ontwerp voor een „Opvang tegen het talud van een dijk tegenover eene breede straat“, ingezonden onder motto „Luctor“, de gedeeltelijke eerste prijs, een bronzen medaille met premie van f 50, vervaardiger de heer C. Ovaa, te Rotterdam.

Aan elk der ontwerpen voor een „Poortje voor een schoolgebouw“, ingezonden onder motto's „Tijd is geld“ en „Ecole primaire“, de helft der gecombineerde eerste en tweede prijzen, nl. een bronzen medaille en eene premie van f 30, vervaardigers, respectievelijk de heeren R. J. Hoogeveen en De Roos en Overijnder, allen te Rotterdam.

Aan het ontwerp onder motto „Emergo“, de derde prijs, het getuigschrift der Vereeniging, vervaardiger de heer C. Ovaa, te Rotterdam.

Aan het ontwerp voor een Woonkamerschoorsteen, ingezonden onder het motto „Studie“, de eerste prijs, een bronzen medaille met premie van f 25, vervaardiger den heer A. P. Smits, te 's Gravenhage, en aan het ontwerp onder motto „E. F.“, den tweeden prijs, het getuigschrift der Vereeniging met f 15, vervaardiger de heer C. Ovaa, te Rotterdam.

Aan elk der „Opmetingen van het Oude Vrouwenhuispoortje aan de Hoogstraat te Rotterdam, ingezonden onder de motto's „Kaat Mossel“, „Zespuntige ster“ en „Voorwaarts“, eene premie van f 10 ter aanmoediging, vervaardigers, respectievelijk de heeren Adr. Lengkeek Azn., J. Stuiyinga en Chr. F. Hössen, allen te Rotterdam.

MAATSCHAPPIJ TOT BEVORDERING DER BOUWKUNST.

AFDEELING ARNHEM.

Vergadering van 13 December 1900.

Na goedkeuring van de notulen en voorlezing der ingekomen stukken, werd tot lid van het bestuur benoemd de heer H. Ellens, leeraar aan de Ambachtschool te Arnhem.

Door den voorzitter werd eene potloodteekening in kleur, uit het oudheidkundig museum alhier, getoond met eene afbeelding van het kasteel te Doornenburg, een middeneeuwsch slot. De torens van dit slot zijn voorzien van kanteelingen, een en ander als nadere inlichting op de vroegere bespreking bij het restaureren van de Sabelspoort voorgekomen of die torens gekanteld waren of niet. De buitenzijde van die poort is ook middeneeuwsch, terwijl de stadszijde van de 17e eeuw is. Als tegenstelling werd bezichtigd de foto van de gerestaureerde Waterpoort te Bergen-op-Zoom, een middeneeuwsche poort met ongekantelde torens. Daarna wordt het woord gegeven aan het lid H. Porthuis, die eene lezing hield over de samenstelling van verdedigings- en normaliseringswerken op rivieren.

Spreeker begint met te wijzen op het verschijnsel, dat, al zijn in het begin dezer eeuw door rijk, provincie, gemeente- en polderbesturen de verkeerswegen veel verbeterd en al zijn in de 2e helft dezer eeuw de spoor- en tramwegen tot hunne ontwik-

keling gekomen, toch daardoor de rivieren in belangrijkheid niet vermindert zijn.

De statistiek geeft zeer zeker een minder aantal vaartuigen aan, doch sedert de stroom op de rivieren toepassing heeft gevonden, ziet men schepen met veel grooter landruimte bouwen en waar vroeger 60 last een nisterse maat was, komen nu schepen in de vaart met 500, 800, ja zelfs enkele met 1000 last. Grote lichamen dus, die met kleine sleepboten worden gesleept. Het verkeer is verscheidelijk afgenomen, doch de tonnenmaat is grooter geworden. Verder zijn de rivieren nuttig voor den landbouw. Voor enkele dagen is de Rijn in 2 dagen 4 meter gewassen en voert de overstroming veel silt met zich mede, dat op de weilanden achterblijft. Men heeft aangenomen, dat per M² water ongeveer 3 KG. silt wordt afgevoerd. In Westervoort heeft spreker destijds ook waarnemingen moeten verrichten door een zekere hoeveelheid water in bakken te laten staan en het silt op te zenden naar prof. Oudemans te Delft voor het scheikundig onderzoek. Het minste silt bedroeg per M² water 77 decigr. en het meest 2892 decigr. Rekenen men bv. voor de IJssel op een waterafvoer van 840 miljoen kub. meter, dan is dit aan silt 470 miljoen KG. of 190.000 KG. in droge toestand. Veel silt wordt afgevoerd, dat nooit op de uiterwaarden komt. De in de silt aanwezige koolzure kalk en kiezelzure aluinaarde maken het voor bemesting zeer geschikt. Dit silt is ook oorzaak, dat de uiterwaarden met een kleilaag bedekt worden, waaraan de steenindustrie hare grondstof ontleent. Die vorming gaat echter uiterst langzaam. Staring schrijft in „zijn bodem van Nederland“, dat er 5 eeuwen verlopen voor het vormen van 1 meter klei. Het juiste tijdperk van de dagtoekening van de steenindustrie is onbekend. Wel weet men, dat de Egyptenaren reeds steenen maakten. De Romeinen hebben die kunst hier gebracht. In 1291 gaf Graaf Reinoud bevel tot het oprichten van een steenoven te Stavoren op de Veluwe, met het doel daar een stad te bouwen. Midden op de Veluwe treft men bouwwerken van hoogen ouderdom aan van baksteen. Te Garderen is een toren van baksteen van 1050 en bij Kootwijk zijn overblijfselen van een Rom. toren in baksteen. Een deel van het koor van de kerk te Barneveld, dagteekende uit 1010, is eveneens van baksteen, zoals Neirac vermeldt in zijne beschrijving van die kerk. In de almanak van 1894 schrijft Peters over de vroegere steenindustrie in de provincie Groningen.

Op een kaart van Blaauw, in 1648 „tooneel der steden“, ziet men een afbeelding van het tichelen. Naderhand worden de afgeleide waarden vruchtbare weiden. Verder zijn de rivieren belangrijk voor de vischery, hoewel door de toepassing van de stroom dit veel vermindert is. In een stuk van 1769 te Arnhem werd Jan de Keyser vergunning gegeven, de zalmvischery uit te oefenen tusschen Malburgen en de Kliegeboek (een gedeelte Rijn) en werd door de markmeesters opgeteekend, dat in een jaar 12965 K.G. visch aan de markt kwam.

Men zag reeds vroeg in dat de rivieren met het oog op de overstromingen bedijkt moesten worden. De dijken langs de bovenrivieren zijn door de Romeinen gemaakt en aan de benedenrivieren van 1000—1400. Multatuli zegt in een zijner werken, dat het beter ware geweest, geen dijken aan te leggen, want dat de rivieren die zelf gevormd zouden hebben, doch als men nagaat, dat de meeste dijken 4 Meter boven middelen rivierstand zijn aangelegd, zou die zelfformatie lang duren. Van den toestand van de rivieren is zelfs tijdens de Batavieren niet veel bekend. De vloedstroom in den Atlant Ocean, sedert die tijden gewijzigd, heeft ook ebbe en vloed doen veranderen. Van het Romeinse tijdperk is, hoewel onvolledig, iets meer bekend. De geschiedenis vermeldt het graven van de Drususgracht door Drusus, doch het geologisch onderzoek heeft dit feit later in twijfel doen trekken en uitgemaakt dat Drusus alleen een deel van de rivier heeft laten vergraven. Lang voor hem ontving de IJssel water uit den Rijn. Uit zandheuvels is aangetoond dat de Oude IJssel eertijds een tak van den Rijn was. Uit het ontbreken van nederzettingen is later gebleken dat de Grebbevallei nooit een tak van den Rijn is geweest. De Oude en Kromme Rijn, de Oude IJssel en de Lek zijn overblijfselen van den Rijn.

Uit een groote kaart van de Gell. IJssel, door spreker hiervoor vervaardigd, toont hij aan dat Drusus de gracht niet krom kan hebben gegraven en dat die rivier voorheen een geheel anderen loop heeft gehad. De loop van den IJssel dagteekent van 1774—75. In 1696 werd door Passavant een plan gemaakt om den IJssel meer water te geven. Van de schipbrug te Westervoort naar Malburgen is de loop geheel anders geweest. Bochten waren er velen. Halma geeft in zijne beschrijving van de IJssel een aardig bewijs voor dien vroeger bestaanden anderen loop. Hij vermeldt het bestaan van een knaast „Steenwaard“ waarlangs de IJssel met sterke bochten liep en verder bij Rheden verbinding had met de rivier de Laak. Die Laak werd oude IJssel genoemd. Dit blijkt uit een op het archief te Devanter gevonden schrijven waarin gesproken wordt van een persoon uit Rheden bij den „Olden IJssel“. Verder stroomt de IJssel op eens van 1690 dateerende kaart geheel anders dan thans. De vele hooge waterstanden beneden Middachten waren oorzaak van groote afzettingen van klei, die aanleiding gaven tot een uitgebreide steenindustrie.

De historie constateert dat de zoggenaamde Havikswaard tot Doesburg behoorde en niet tot de Veluwe. In 1470 was

daarvan eigenaar Hendrik Heer v. Homost en Wiet, die veel hypotheek op zijn goed nam, waardoor een gerechtelijke verkoop volgde in 1487 en dit goed in handen kwam van Oswald van den Bleg, wat aanleiding gaf tot een proces met de geldenhiere; er kwam toen verschil over de jurisdictie en wel of die behoort tot de rechtbank van Doesburg of die van de Veluwe en werd toen uitgemaakt dat van 1069 af de rechter van Doesburg over geschillen van die eigendommen beslissing nam en zij tot dat rechtamt behoorden. Spreker schiet nu op de kaart de door Drusus gemaakte vergroting. Voor Doesburg is de bedding ook weder verlegd, door een besluit van 1555 van Karel V. Bij Zutphen heeft hetzelfde plaats gevonden. Van den Rijn is bekend dat in 1899 Karel van Gelder een besluit nam om voor Arnhem de rivier te vergraven. In 1583 besloot de magistraat van het hof van Gelderland om de Rijn verder van de stad af te leiden, dus bestond er geen bepaald stelsel en werd het veranderen beheerd door eigenbelang om den aanwas van eigendommen te bevorderen. In 1706 bepaalde de gemeente dat zij de oevers beneden de stad in beheer nam. In 1850 had door een groote overstroming een instorting plaats van den berg bij de Iersdeltische begraaftplaats, de Zinkelenberg genaamd en werden toen kribben gemaakt om de aanwas te bevorderen waardoor in 1778 de aanleg werd gemaakt van de bekende wandeling „Onderlange“ met rijswaarden en boombeplanting.

Gelukkig werd door de wet 1806, waarbij de staat als eigenaar van de rivieren, verbodt dat iemand buiten hare voorkennis daaraan werken mocht verrichten, een einde gemaakt aan alle willekeur. En een nog grotere verbetering ontstond in 1850 toen op voorstel van de Inspecteurs Ram en v. d. Kun besloten werd om de rivieren te normaliseeren, dat wil zeggen de grootte te beperken en den bodem te verdiepen. Waar door den stroom de oevers sterk werden aangevallen verrees een verdediging, waar krookelingen waren, worden die afgesneden. Deze normalisatieering boogde niet alleen een betere afvoer voor ijs en water, doch ook een betere bevaarbaarheid aan de rivieren te geven. In de laatste 25 jaar zijn deze verbeteringen sterk ter hand genomen. In 1875 kwamen alle ambtenaren aan de rivieren onder een rivierbeheer met hoofdinspecteurs, ingenieurs en opzichters. Spreker had als ambtenaar eerst de normalisatieerwerken geleid bij Loenen en Ewijk en daarna die aan de IJssel, waarvan het ontwerp strekte om die rivier te brengen bij Westervoort op 100 M. breedte, te Devanter op 120, te Katerveer op 150 M. te Kampen op 170 M. Spreker geeft aan door schetsen op 't bord op welke wijze de verdedigingswerken van de oevers worden bepaald, hoe men te werk gaat om op de helle plaatsen waar de storm invalt oeververdedigingen te maken en aan de tegenovergestelde zijde banken af te graven en in holle bochten dwarskribben te maken van b.v. 50 meter om het afnemen van den oever aan die zijde te beletten.

Niettegenstaande de rivieren dan des te meer silt en zand medevoeren, treft men zelden zand van den bodem in drijvenden toestand aan. Wil men den stroom dwingen, dan projecteert men strekdammen, terwijl men voorts de oevers verdedigt door boelag en bloeswerken. Spreker geeft thans een aanschouwelijke voorstelling van het maken van bloeswerken en citeert het waterbouwkundig werk van Storm Buising als zeer dienstelijk doch met te kleine en daardoor onduidelijke teekeningen. Onder latere schrijvers is het werk van Plasschaert zeer goed en L. R. Plasschaert, provinciaal opzichter in Zeeland, gaf een zeer praktisch werkje over verdedigingswerken. Zeer verdienstelijk zijn ook de „Spreekelingen op waterbouwkundig gebied“ van Neijt.

Het ambacht van rijswerken te maken is bij onze naburen niet bekend. In Duitschland gebruikt men de natuurlijke steen om verdedigingswerken te maken. Dit is in ons land niet te doen met het oog op de kosten. Het rijswaardenbouwt groeit langs de oevers der rivieren en daarvan worden bossen gemaakt 70 cm. in omtrek, waarvan de wipen gemaakt worden op een zoggenaamde wipstelling. Een bloeslaag wordt door spreker gemaakt met materiaal daarvoor medegebracht en zoodoende op aanschouwelijke wijze aangetoond hoe dit van den aanvang af moet geschieden. Door het vergoederd war werd de bespreking van boelag en baardwerk tot een volgende vergadering uitgesteld en werd spreker door den voorzitter dankzegd voor zijn heldere en onderhoudende mededeelingen.

TECHNISCHE VEREENIGING.

AFDEELING AMSTERDAM.

Vergadering van Woensdag 12 December 1900.

Mededeeling werd gedaan d.t. het Genootschap „Architectura et Amicitia“ adhaesie had betuigd aan het tweede adres der afdeeling in zake ambachtsonderwijs, terwijl van Burg. en Weth. een antwoord op dat adres was ingekomen, waaruit bleek dat de betreffende zaak in voorbereiding is.

Een geschil tusschen de afdeeling Utrecht en het hoofdbestuur over de notulen der laatste gehouden algemeene vergadering, waarvoor deze afdeeling voorstelde uit het verbond der Technische Vereeniging te treden, gaf aanleiding tot het stellen van een motie.

In deze motie werd de afdeeling Utrecht er op gewezen, dat

zij de uitvoering van haar voornemen afhankelijk moet stellen van het al of niet goedkeuren van die notulen.

Hierna werd de begroting voor 1901 besproken en besloten den bode voor de meerdere werkzaamheden aan de leeskring een hooger loon toe te kennen.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

's-GRAVENHAGE. Voor de in deze maand te Leeuwarden te houden tentoonstelling van moderne medailles en plaquettes is door het Koninklijk Penningkabinet alhier een belangrijke collectie ingezonden. Ook de heer Ant. Beeger, te Utrecht, heeft de door hem te Parijs ingezonden verzameling voor de tentoonstelling afgestaan.

Mede zullen ook eenige niet algemeen bekende werken van den Frieschen beeldhouwer Pier Pander ter bezichtiging gesteld worden.

— De inspecteur van Rijkswaterstaat, de heer W. F. Leemans, alhier, heeft van H. M. de Koningin de opdracht ontvangen om Hertog Hendrik op de hoogte te stellen van de groote waterstaatswerken in ons land.

— De nieuwbenoemde onderdirecteur van het Mauritshuis is de zoon van Prof. Martin, te Leiden. Wij meenen te weten, dat deze benoeming de volkomen instemming heeft van den directeur, Dr. Bredius.

Deze is bezig, voor Oud Holland zijne ervaringen uit te werken van de reis door Frankrijk gemaakt, waar hij 1:40 musea heeft bezocht, en heerlijke dingen heeft gevonden, vaak vrijwel onbekende, ook uit onze Hollandse school.

— Uit Amsterdam meldt men, dat voor eenige dagen van een in aanbouw zijnd woonhuis in de Staringstraat, achter de Wilhelmusstraat, een der zijgevels is ingestort. Het was een eensteens muur, grenzende aan het open weiland. Een drietal metselaars werden door vallende steenen gekwetst, een moest er naar het gasthuis worden gebracht, doch kon dit spoedig weder verlaten. Het ongeval liep dus betrekkelijk gelukkig af.

Maar ook in het Noorden schijnt men van de bouwconstructies meer te verlangen, dan er volgens de statische berekening van getuigt mag worden, getuige een ongeveer gelijktijdig bericht uit Groningen, waar, naar men zegt, door den drang van het koren, de gehele zuidelijke muur is ingestort van het graanpakhuis der Coöperatieve Landbouwvereniging, staande nabij de spoorbrug aan het Hoornsche Diep. De bovenverdieping moest het eerst bezwijken zijn door den zwaren last, waaraan de andere zelders geen weerstand konden bieden.

Een nogal tamelijk groote hoeveelheid koren ligt door elkaar op den grond en het zal zonder twijfel heel wat moeite kosten deze ruïne op te ruimen en het pakhuis te herstellen. Gelukkig dat het geval bij nacht is gebeurd.

AMSTERDAM. Nadat Burg. en Weth. het resultaat der oproeping van sollicitanten naar de betrekking van „hoofd van het gemeentelijk bouwkeurrecht“ hadden vermeld, kwamen zij bij nadere overweging tot de overtuiging, dat het wenschelijk zou zijn, ten einde een voor deze betrekking allezins bevoegd persoon aan den gemeentediens te kunnen verbinden, om niet alleen de zaken van nieuwen bouw en die der Hinderwet, doch ook het Woningtoezicht aan den nieuwen te benoemen titularis op te dragen. Reeds vroeger, bij het instellen van het toezicht op bebouwde erven, waren in deze richting stemmen opgegaan. Nu zich een persoon beschikbaar gesteld heeft, zeiden zij, die alle waarborgen biedt om, zoowel voor het bouwtoezicht en voor dat op de zaken der Hinderwet als voor het woningvraagstuk de verlangde eigenschappen te bezitten, stellen B. en W. voor het besluit van den 11n Juli te herzien in dezen zin:

1o. dat zal worden overgegaan tot de benoeming van een directeur van het gemeentelijk bouw- en woningtoezicht;

2o. voor dezen hoofdambtenaar vast te stellen een salaris van 4000—/6000;

3o. voor de eerste maal daartoe te benoemen, op het maximum der bezoldiging, plus /2000 persoonlijke toelage, den heer J. W. C. Tellegen, directeur der gemeentewerken te Arnhem, op een nader door burgemeester en wethouders te bepalen tijdstip en voorts

4o. B. en W. uit te noodigen de voorstellen te doen, die na deze benoeming ten opzichte der gemeentelijke verordeningen omtrent bouwtoezicht en gezondheidsdienst noodig zijn, en de betrekkelijke instructiën vast te stellen.

— In het perceel Bokin 44 is de nieuwe inrichting geopend waarin de Heer Th. van Heemstede Obelt zijne zaak heeft overgeplaatst, met groote monsterkamers en magazijnen.

Dit gehele gebouw is gebouwd door den architect Joseph Herman en door den Heer van Heemstede Obelt zelf voorzien van centrale verwarming, van ventilatie en privaatleiding; alle sanitaire inrichtingen, welke hier tegelijk als model dienen. Gelijktijdig ligt de groote monsterzaal, waarin menigte van waschtoestellen en andere artikelen in dienst der hygiëne.

Deze ruime zaal is waarlijk prachtig verlicht door het reusachtige raam, waardoor met een gelukkige oplossing van den architect, ook de monsterkamer van een tusschenverdieping licht ontvangt.

In het sousterrein is een tweede groot lokaal, uit de show-room met een trap bereikbaar, waarin weder vele huishoudelijke artikelen zijn tentoongesteld.

De drie bovenverdiepingen worden ingericht voor de firma H. Drijfhout en Zoon, die hier nu haar goudsmid- en juwelierszaken, werkplaatsen en kantoren zal inrichten.

Het gehele gebouw, met zijn eenvoudige smaakvolle versiering, geeft den indruk van degelijkheid.

— De zeer belangrijke verzameling Japansche en Chinesesche porseleinen door den heer E. D. d'Arripe, te Amsterdam, 4 Aug. 1899 overleden, aan het Rijk gelegateerd, is thans in het Nederlandsch Museum te Amsterdam opgenomen en voor dat Museum te beschouwen als een aanwinst van groote waarde.

HAARLEM. Velen zullen zich herinneren hoeveel er indertijd te doen geweest is over den verkoop van de aan het hofje van Beresteijn alhier behorende portretten van de hand van Frans Hals.

In den follen strijd over de „Halzen van Beresteijn“, was het niet altijd duidelijk of met deze benaming de schilderijen dan wel de regenten van het hofje bedoeld werden. Thans schrijft de Haarlemsche adjunct-archivaris M. G. Wildeman in „Oud-Holland“ over die portretten: Hij constateert, dat zij door Frans Hals geschilderd, thans in de Louvre, en bekend staande, ook in den catalogus van dat Museum, als de portretten van den stichter van het hofje, Nicolaas van Beresteijn en zijn vrouw, dit niet zijn, maar wel de afbeeldingen van de ouders van den stichter, van Paulus van Beresteijn en zijn derde vrouw, Catharina van der Eem, terwijl het derde groote stuk, het familietaferel, waarvan Dr. C. Holstede de Groot onlangs heeft verklaard dat het niet door Frans Hals geschilderd is, deze zolden twee personen voorstelt met zes kinderen uit het eerste huwelijk, waaronder de stichter van het hofje, het jongetje.

De heer Wildeman merkt op, dat de regenten bij de wandad die ze bedreven door den verkoop der stukken niet eens deugdelijke gegevens verstrekten aangaande de personen die zij voorstelden. Hij heeft den directeur van het Schilderijmuseum in den Louvre gemeld welke fout hij door den „onwil en onverschilligheid van archiefbeheerders“ in zijn catalogus van het Museum heeft gemaakt.

— Naar aanleiding der expositie die de School voor Kunstnijverheid alhier op de wereldtentoonstelling te Parijs had ingezonden, heeft de directeur van genoemde School van den heer A. von Seala, directeur van het Kunstnijverheidsmuseum te Weenen, de vereende uitnodiging ontvangen om de teekeningen en werkstukken der leerlingen, die op de wereldtentoonstelling aanwezig waren in genoemd Museum te Weenen tentoontestellen.

Aan deze uitnodiging zal eerst, nadat de tentoonstellingen deser werken hier te lande zullen zijn afgevoerd, gevolg kunnen worden gegeven.

— De raad van bestuur van het Museum van Kunstnijverheid alhier, hield 19 December haar 19de jaarlijksche vergadering in de raadzaal op het Paviljoen.

Door den directeur van het Museum werden eenige mededeelingen gedaan omtrent de middelen die in Duitschland worden aangeworven ten einde de ontwikkeling der kunstambachten te bevorderen. Tevens heeft de benoeming van twee nieuwe raadsleden plaats gehad.

— Deze dagen is alhier geheel voltooid het gesticht van de Vereniging van Ziektenverpleegsters, zusters Franciscanessen der H.H. Harten van Salzkotten, genaamd „Maria-Stichting“.

Deze stichting is voornamelijk bestemd voor de verpleging van vrouwelijke patiënten. Het fraaie gebouw, binnen den tijd van 18 maanden aan de Kamperlaan opgetrokken, is een ontwerp van den heer A. A. M. Brünig, te Amsterdam, en uitgevoerd voor /140.000. Het is 86 meter lang en 17 meter hoog. Het midden-gedeelte springt 10 meter naar binnen en vormt daardoor een ruim voorplein, dat gedeeltelijk is beplant.

Inwendig is het gebouw zooals het zich van buiten reeds teekent: ruime, hooge, lichte zalen, verwarmd door middel van stoom. In de gelijkvloersche verdieping bevinden zich, behalve de localiteiten voor huishoudelijk gebruik, de veertien rijkgemeubelde vertrekken voor de patiënten der 1e en 2e kl.; op de eerste verdieping voor de patiënten der 3e kl. met 31 bedden, de kinderziekenzaal en verder, op het noorden, operatiekamer met bijbehorende vertrekken, als verbandkamer, instrumentenkamer en dokterskamer.

Voorloopig bestaat gelegenheid tot verpleging van 60 patiënten; bij gebreke behoefte kan een vleugel worden bijgebouwd, waardoor dan nog 50 zieken kunnen worden opgenomen. Aan de achterzijde ligt een fraaie, uitgestrekte tuin met hoogopgaand geboomte.

— De heer F. G. Wenthe Jr., ingenieur van de werf Conrad alhier, is door de Chiloense Regeering aangesteld tot Ingenieur-directeur voor de exploitatie van het droogdok te Talcahuano. Door den Nederlander Dirks ontworpen, door den Nederlander Kraus gebouwd, zal het dok dus ook weer door een Nederlander bediend worden.

's-HERTOGENBOSCH. Alhier is opgericht „De Wetenschappelijke Kring“, die de beste krachten op literair, rechtsgelèerd, tech-

nisch, natuurkundig en bouwkundig gebied van 's-Bosch en Tilburg in zich vereenigt, en door maandelijksche lezingen, mededeelingen, gelegenheid tot debat, de uitwisseling van gedachten bevorderen wil, en de eenzijdigheid tegengaan, door toetsing van het eene aan het andere vak.

De antwoorden, ingekomen op de prijzenvraag voor een monumentale fontein alhier, zullen op 24, 25, 26 en 31 December en op 2 tot en met 5 Januari a. s. ten Raadhuis worden tentoongesteld, van voormiddags 9 tot namiddags 3 uren.

ZUTPHEN. Nog dagelijks brengen de nasporingen naar oude muurschilderingen in de Grootte Kerk alhier nieuwe vondsten aan het licht. Vooral die, welke in het schip van de kerk en in de kapellen van den kooromgang zijn ontdekt, maken in hooge mate de belangstelling der deskundigen gaande. Zij zijn ten volle de moeite van het restaureren waard en dit wordt ook technisch niet onmogelijk geacht.

Deze week bracht de heer Mulder, rijksarchitect, in opdracht van den heer De Stuers een bezoek aan de kerk. Zijn advies luidde, dat men met de grootste voorzichtigheid op de tot nu toe gevolgde wijze moest voortgaan en dat vooral de tafereelen in den kooromgang veel kunstwaarde hebben.

Zooals aan velen bekend is, zijn er een goede 30 jaren geleden ook reeds muurschilderingen blootgelegd in het westelijk gedeelte der kerk, maar — naar men ons mededeelde — zijn deze destijds zoo verkeerd behandeld, dat men maar goed gedaan heeft zo weer onder de kalk te stoppen.

Een overzicht van de nieuw ontdekte schilderingen te geven is niet doenlijk, daar de meeste nog geheel of ten deele onkenbaar zijn.

Het meest trekken de aandacht: een tafereel met Christus aan het kruis, den aartsengel Michael en onderscheidene heiligenfiguren, in de eerste kapel van het koor, gerekend van den noordelijken ingang. In een der volgende kapellen een helder gekleurd tafereel met Paulus en Petrus; een groot stuk met paarden en boomen; verder bisschopsfiguren, cartouches met opschriften, enz.

Op de vier groote pijlers van het schip der kerk zijn heiligenfiguren ontdekt, op den N.O.-pijler een heilige onder een rijk geornamenteerd baldakijn, op den N.W.-pijler de Moeder Gods, op de beide andere pijlers voorstellingen, die nog niet te onderscheiden zijn.

Op de pijlers van den kooromgang vond men onderscheidene voorstellingen: St. Joris met den draak, Christophorus met het Christuskind, Adam en Eva bij den boom der kennis, Christus die de kinderen zegent, enz. enz.

De laatste ontdekking is een Latijnsche inscriptie in de achterste kapel van den kooromgang. Zij is van 1431, dus zeer oud en daardoor van veel waarde.

Waarschijnlijk zullen nog wel veel meer belangrijke dingen aan het licht worden gebracht.

Hoe en met welke middelen een volledig onderzoek kan plaats hebben, gevolgd door deskundige restauratie, ziedaar iets wat op het oogenblik niet uit te maken is. Het kerkbestuur zal dit alles niet kunnen bekostigen en derhalve zal er andere hulp gevonden moeten worden.

PERSONALIA.

Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is benoemd tot werktuigkundig ingenieur de heer IJ. C. W. Herwaag.

overgeplaatst van de residentie Riouw, naar de residentie Soerabaja, de opzichter 2e klasse W. Polman; van de residentie Kediri naar de residentie Tegal, de opzichter 3e klasse J. B. Willemsz Geeroms;

geplaatst in de residentie Riouw, de ambtenaar op non-activiteit, dienstdoende opzichter 2e klasse, C. Badart;

toegevoegd aan den chef der 2e waterstaatsafdeeling voor irrigatieopnemingen in de residentie Tegal en Pekalongan, de ambtenaar op non-activiteit, dienstdoende opzichter 3e klasse, F. M. L. Willems en de ingenieur 2e kl. H. Faber aan den chef der 3e waterstaatsafdeeling in het belang der verbetering van de bevoeling door de Molek-leiding (afdeeling Malang), de aspirant ingenieur W. J. Steup.

Bij de exploitatie der Staatspoorwegen op Java is benoemd tot tijdelijk onder-opzichter 2e klasse, de tijdelijk onder-opzichter 3e klasse L. C. H. J. Mutter;

gedetacheerd bij de exploitatie der westerlijnen, de tijdelijk onder-opzichter 3e kl. van den aanlegdienst O. Mayer;

ontslagen op verzoek, wegens ziekte, eervol uitzijne betrekking, de onderopzichter der werkplaatsen J. A. Jongbloed; belast met de waarneming der betrekking van onderopzichter der werkplaatsen en geplaatst bij de Oosterlijnen, de ambtenaar op non-activiteit J. W. Bloys van Treulong.

Door den Minister van Waterstaat is: tijdelijk gesteld W. Sonneveld, ter beschikking van den directeur der burgerlijke openbare werken, ten einde dienst te doen als opzichter der 2e klasse bij den waterstaat en 'lands burgerlijke openbare werken, de ambtenaren op non-activiteit C. Badart en F. M. L. Willems laatstelijk die betrekking bekleed hebbende;

benoemd tot ingenieur 2e kl. de ambtenaar op wachtgeld J. P. Kruimel;

Bij den Rijkswaterstaat is tot buitengewoon opzichter bij het onderhoud der Dordtsche waterwegen benoemd A. van Schaik.

Bij kon. besluit is verleend eervol ontslag, op zijn verzoek als adjunct opzichter van den Rijkswaterstaat, aan W. P. Eakes, en is met ingang van 1 Januari benoemd tot onderdirecteur van het Koninklijk Kabinet van Schilderijen te 's-Gravenhage W. Martin, doctorandus in de Nederl. letteren aan de Rijksuniversiteit te Leiden.

Bij de Staatspoorwegen is benoemd tot onder-afdeelingchef de chef de bureau A. Romer Bij Weg en Werken is benoemd tot aspirant adjunct-ingenieur J. M. Goelings.

De onderafdeelingchef bij de Staatspoorwegen te Utrecht, J. A. Gischler, is benoemd tot ingenieur.

Door de Chileensche Regeering is aangesteld tot ingenieur-directeur voor de exploitatie van het droogdok te Talcahuano de heer F. G. Wenthe Jr., ingenieur van de werf Conrad, te Haarlem.

Met 1 Februari wordt de landmeter J. C. Thonus, op zijn verzoek, van Breda naar Leiden overgeplaatst.

De heer J. Burgersdijk heeft als adj.-ingenieur bij de gemeentewerken te 's Hertogenbosch eervol ontslag gevraagd, wegens zijn benoeming bij de „Rotterdamsche Tramwegmaatschappij“.

VACANTE BETREKKINGEN.

Teekenaar voor den tijd van ongeveer zes maanden op een bouwwerk te Amsterdam. Salaris / 40 per maand Br. fr., lett. W. C. 245, N. v. d. D.

Bouwkundig opzichter voor een belangrijk bouwwerk tegen Mei of vroeger. Brieven met mededeeling van uitgevoerde werken, verlangd salaris en informatie onder n°. 11157, franco bureau van het Algem. Nederl. Adv.-blad, 's-Gravenhage.

Bouwkundig teekenaar te Enschede. Br. motto Z, aan het bureau van het Nieuws- en Advert.-blad voor Twente te Enschede.

Bouwkundig opzichter, goed praktisch ontw., boven 25 jaar en bekend met kerkbouw. Adres Jac. van Gils, architect, kantoor Hoflaan, Rotterdam.

Onderwijzer voor vakteekenenonderwijs aan Machine-bankwerkers en smeden tegen 1 April 1901, aan de Ambachtschool te Winschoten.

Aanmelding voor 15 Januari bij den Directeur.

DIENSTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van lezers, geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

Een opzichter-teekenaar, ook als timmerman werkzaam geweest, zag zich gaarne geplaatst. Loon ± / 60. Brieven franco onder letter F. W. aan het bureau dezer courant. (2)

Een praktisch ervaren bouwk. opzichter zoekt met 1 Jan. a. s. plaatsing bij een groot bouwwerk of in een vaste betrekking Br. fr. onder lett. M. T. aan het bureau dezer courant. (2)

Een jongmensch 21 jaar, de ambachtschool doorloopen hebbende en als timmerman en opzichter werkzaam geweest, zag zich gaarne geplaatst als opzichter-teekenaar. Loon ± / 60 's maands. Brieven franco onder letter VNL, aan het bureau dezer courant. (1)

Een gediplom. opzichter-teekenaar, zoekt, wegens spoedige afloop zijner werkzaamheden, plaatsing als „opzichter-uitvoerder“. Brieven franco, letter S, Bureau dezer Courant. (1)

INFORMATIE-BUREAU DER TECHNISCHE VEREENIGING, MARINISTRAAT 360, AMSTERDAM

1 Bouwk. teek., 22 j., ongh., / 70.

1 Bouwk. opz., 52 j., geh., ± / 95.

1 Opz.-teek., 20, 24, 24, 24, 24, 27, 28 en 34 j., ongh., / 70, / 75, / 80, / 80, ± / 75, ± / 75, ± / 85 en / 100, 31 en 32 j., geh., / 100 en / 90 u / 100.

1 Opz.-onderb., 43 j., geh., / 80.

2 Opz.-uitvoerder, 54 en 34 j., geh. / 100 en ± / 90.

2 Werkt.-electr., 23 en 29 j., ongh., / 70 en / 75.

1 Werkt.-teek., 22 j., ongh., / 70.

Tor drukkerij der Vennootschap „Het Vaderland“

Adres voor Redactie en Administratie: Bureau van De Opmerker, 2de Schuytstraat 102, 's-Gravenhage.

Abonnementprijs per jaar bij vooruitbetaling voor het binnenland / 5.—; voor Ielgic / 6.50 en voor de overige landen der Post-unie, met inbegrip van Nederlandsch-Indië en Transvaal, / 7.50. Afzonderlijke nummers bij vooruitbetaling met plaat / 0.25, zonder plaat / 0.15.

DECEMBER-OVERPEINZING.

(Vervolg en slot van No. 51.)

Geen van beide kunstuitingen spreekt tot het meereendeel der zich daarlangs bewegende menschen.

Die van den lijnen- en kleurenvirtuoos niet, omdat er geen ziel in zit en zij slechts een zwierig kleed is, de naakte realiteit losjes omgehangen; die van den wijsgeer niet, omdat slechts enkele zijner geestverwanten en datgene in zien, wat hij er in wilde uitdrukken.

Het is wel waar, dat in onze wanhopig gecompliceerde maatschappelijke inrichting de eenvoudigste zaken, waarin de natuurmensch bedreven is, met veel moeite moeten worden aangeleerd, zoo onder meer het eenvoudig en verstandig gebruik onzer zintuigen. Wij moeten leeren zien, leeren hooren, leeren gevoelen, en om dit te kunnen moeten wij afleeren averechts te zien, half te hooren en verkeerd te gevoelen, zooals de meesten dit doen ten gevolge eener opvoeding, te midden van leugenachtige voorstellingen, halve wetenschap en bedorven kunst.

Om recht van oordeel te onderscheiden moet men tegenwoordig in de rechten gestudeerd hebben en wie meenen mocht in de tegenwoordige maatschappij als richtsnoer voor zijne handelingen genoeg te hebben aan de tien geboden, wordt ongewaarsd aangezien voor iemand met principes van 1 jaar oud.

Wie er eenvoudige begrippen over kunst op na houdt, wie in zijn voorkeur, waar het producten van bouwkunst geldt, zich laat leiden door zijn gezond verstand en een natuurlijk gevoel voor vorm en kleur, wordt eveneens min of meer voor een barbaar aangezien.

Om over kunst te kunnen oordeelen of, beter ge-

zegd, om bevoegd gerekend te mogen worden tot het smaken van kunstgenot, moet men eerst de leer van het schoone hebben doorgewerkt met al de hulpwetenschappen, die daartoe in betrekking staan, en dat zijn er niet weinigen.

En als men deze, deels wijsgeerige, deels historische, deels sociologische studie achter den rug heeft, als men in de ziel van een Assyrischen bouwmeester lezen kan als in een open boek, de hersenwerking van zijn Egyptischen collega mathematisch weet te verklaren, den Griek en den Middeleeuwer uit zijn mouw kan schudden en het vacuum in het hoofd van den beroemdsten meester der Renaissance onbetwistbaar kan aantonen, dan eerst is men bevoegd, geschikt, vatbaar, om te genieten van hetgeen de hedendaagsche bouwkunst ons als de fijnste schotel voorziet.

Het is dus slechts een klein kringetje, dat er het fijne van kan apprecieeren.

De hongerige menigte, ook al zijn daaronder velen, wien de dagelijksche kost tegenstaat, kan onverzadigd huiswaarts gaan.

Er zijn tijden geweest, toen de bouwkunst was „de kunst voor ieder“. In die tijden bestond geen kunstleer (in welke beteekenis ook), geen kunstwetenschap (zonderlinge combinatie), geen kunstnijverheid (in één woord, wel te verstaan, wel kunst en wel nijverheid afzonderlijk) en ook geen ambachtskunst, maar er was bouwkunst.

En de bouwmeesters waren eenvoudige menschen, die te werk gingen volgens eenvoudige beginselen en zich vaak moesten behelpen met eenvoudige hulpmiddelen en niettegenstaande dat alles, brachten zij werken tot stand, waaruit een stoutheid en rijkdom van gedachten sprak, waarvoor in een met allerlei leeren gevulde 19de-eeuwsche hersenkas geen plaats is.

En in die werken spraken zij niet tot enkelen hun-

ner geestverwanten, maar hun werk was bedoeld als een evangelie voor allen en het bereikte zijn doel, en was genietbaar voor allen, want mochten wellicht alleen de meer ontwikkelden het in zijn geheel begrijpen, wie niet geheel begreep, wat de meester er mede wilde zeggen, gevoelde het toch en zelfs voor de eenvoudigen was het geen gesloten boek.

Waren de menschen toen anders? Waren zij in den grond beter dan nu? De eerste vraag kan zonder twijfel bevestigend worden beantwoord, de tweede zullen wij liever onbeantwoord laten.

Maar de bouwmeesters waren ook anders.

Zij waren geen mannen van zaken, die aan technische hoogeschoolen een kostbare opleiding hadden genoten. Voor hen was de praktijk niet een industriële onderneming, waarin een goede rente gemaakt moest worden van het kapitaal, vertegenwoordigd door de kosten van de studie en de opgegaarde kennis; zij waren er niet op uit, hun zaken steeds uit te breiden en zooveel mogelijk in 't groot te drijven, bijgestaan door een staf van ondergeschikten.

Zij waren er niet op uit naam te maken. Integendeel, gelijk het den kunstenaar betaamt, dacht de bouwmeester uit die tijden eerst aan zijn werk. Hij zelf bleef op den achtergrond.

Hoe zijn de tijden veranderd. Welk bouwmeester van naam heeft het thans zoover in artistieke zelfverloochening gebracht, dat men bij het aanschouwen van zijn werk niet hem, den kranigen meester, maar alleen het kranige werk bewondert, onafhankelijk van de vraag: wie heeft het gemaakt?

Wat zijn de namen der bouwmeesters uit de oudheid voor ons anders dan klanken?

Wat weten wij eigenlijk van de meesters der middeleeuwen?

Bewonderen en bestudeeren wij hun werken, omdat er groote namen aan verbonden zijn, op dezelfde wijze als men zoo vaak een Corot of een Israëls ziet bewonderen? In geen deele; het is de waarde der werken zelf, die tot ons spreekt; het is de geest, de ziel, het gemoed, dat zij er in gelegd hebben. Daaruit vormen wij ons een soort ideaal beeld van het karakter der meesters, een beeld, dat misschien heel weinig gelijkt op hun werkelijke persoonlijkheid en dit is natuurlijk, want in hun werken toonen zij slechts hun beter ik, hun innerlijk wezen, dat zeker, ten deele althans, voor hun tijdgenooten verborgen bleef.

Ziedaar ook een der oorzaken van de miskenning, die de kunstenaar veelal bij zijn leven ondervindt; weinigen toch is het gegeven een kunstenaarsnatuur te beoordeelen en te begrijpen, zonder zich door persoonlijke indrukken te laten influenceeren.

Voor den geschiedschrijver is het misschien interessant het karakter van groote mannen te bestudeeren in al zijn eigenaardigheden, ook in die welke nu niet juist tot hun grootheid hebben bijgedragen en zoo kan het dan ook voor de studie van de ontwikkeling van den menschelijken geest, of van zeden en beschaving, misschien nuttig zijn ook levensbijzonderheden van kunstenaars te kennen, maar voor de studie der kunst en der bouwkunst in het bijzonder, is de waarde van een „histoire anecdotique”, waartoe de jacht op zulke details dikwijls voert, zeer twijfelachtig.

Voor de studie der bouwkunst komt ons de methode „d'après les monuments” voor als de meest voor de hand liggende, de meest natuurlijke en dienstvolgens als die, welke de beste resultaten waarborgt.

De monumenten der 19de eeuw zullen ook eenmaal aan de beurt komen. Wat er nu over geschreven wordt is eigenlijk nog geen geschiedenis en zal den later

komenden geschiedschrijver wellicht nog heel wat moeite veroorzaken.

Dan zijn wij, thans levenden, allen al lang eenige voeten beneden maaiveld bijgezet en is de ontgraving aangevuld met zuiver zand. Velen onzer zullen dan vergeten zijn, velen die aan invloedrijke ooms en tanten een grooten praktijk en een schitterende carrière te danken hadden, zullen misschien vergeten zijn; anderen, stille werkers, vijanden van reclame, nauwelijks bekend bij hun tijdgenooten, zullen wellicht verheven worden op het voetstuk, dat hun toekomt en zij zullen dit alleen te danken hebben aan hun werken.

Daarin leeft hun genie voort, daarin blijven zij spreken tot het nageslacht. Daarvoor zal ook het nageslacht hun dankbaar zijn, meer dan wij ons dit nu vaak toonen tegenover de voorgelachten, wier werken wij niet altijd met evenveel pieteit behandelen als zij wel verdienen.

Moge ook in dit opzicht blijken, dat wij in de nieuwe eeuw in beschaving en kunstzin vooruit zijn gegaan en die beschaving en die kunstzin wat meer geworden zijn, dan: het dunne en doorzichtige vernisje dat bij een 19de eeuwse opvoeding, comme il faut, schijnt te behooren.

EEN VERDIENSTELIJK MAN.

Met het scheiden der negentiende eeuw neemt de stads-ingenieur J. G. van Niftrik afscheid van de gemeente Amsterdam, aan het behartigen van wier belangen hij zes-en-dertig jaar van zijn leven gaf. Hij is de laatste der hoofdamtmanen, onder wier bewind de stad groot werd.

Geboren te Nijmegen in 1833 als zoon en kleinzoon van dijkshouten, die aan het hoofd van den polder „Circul van de Ooi” stonden, kwam hij reeds op jeugdigen leeftijd tot de beoefening van de praktische waterbouwkunde. Toen hij de jaren bereikt had, waarop anderen met hunne studiën pas aanvangen, kon hij reeds op belangrijke werken wijzen, in dienst van het polderbestuur uitgevoerd.

Inmiddels had hij 't examen als opzichter bij den waterstaat gedaan, en werd hij te Ellewoutsdijk in Zeeland werkzaam gesteld. Gedurende de vijf jaar, die hij daar doorbracht, bereidde hij zich voor tot het vergelijkend examen voor ingenieur in Nederlandsch-Indië. Hij slaagde bij dat examen, doch de aanstelling werd op zich wachten. Toen die eindelijk kwam, was reeds zijn overplaatsing als opzichter bij den Rijkswaterstaat te Nieuwediep geschied, en besloot hij daar te blijven.

Te Nieuwediep kwam hij in dienst van den ingenieur Conrad, die hem zeer waardeerde, en op wiens aanbeveling de Raad van Amsterdam hem in 1863 tot stads-ingenieur benoemde, een betrekking, die hij 1 Januari 1864 aanvaardde.

Amsterdam telde toen even 200,000 inwoners; nu is het getal zijner zielen tot over de 500,000 gestegen. En met die stijging gingen ook vele veranderingen in het aanzien der stad gepaard, dat Amsterdam in die zes-en-dertig jaren als geheel herschapen is.

Aan die heropbouw heeft Van Niftrik zijn krachten besteed. Wanneer niet alles geworden is, zooals hij het gewenscht zou hebben, dat is dit niet aan hem, doch aan de inzichten der eikander opvolgende gemeentebesturen te wijten.

De stad is uitgebreid, en die uitbreiding is zeer ongunstig beoordeeld. Doch het mag hier nog wel eens gezegd worden, dat ruim dertig jaar geleden Van Niftrik bij den Raad een uitbreidingsplan indiende, dat, ware het aangenomen, Amsterdam tot een der fraaist

DE NIEUWE REGELING DER BOUWPOLITIE TE AMSTERDAM.

Wij schreven, in ons nummer van 2 November 1895 onder dit opschrift het volgende, dat thans, nu de bouwpolitie te Amsterdam weder opnieuw geregeld is, weer actueel wordt.

Reeds sinds langen tijd werden klachten geuit over de bouwpolitie te Amsterdam. Deze klachten betroffen niet zoozeer de onvoldoendheid der bouwverordeningen of het gemis aan plichtsbetrachting der vijf bouwopzichters, dan wel de weinige talrijkheid dezer titularissen, waardoor bij allen ijver, door hen betoond, toch eigenlijk van een behoorlijk toezicht geen sprake kon zijn. Aan vaste bureau-uren gebonden, moesten de bouwopzichters gedurende dien tijd de gehele gemeente onbewaakt laten; knoeiers hadden dan vrij spel, want zij wisten, dat de personen, die hen controleeren moesten, op het raadhuis zaten.

Nu zou men meenen, dat het gemeentebestuur, toen het aan het verbeteren dezer toestanden ging, in de eerste plaats gezorgd zou hebben, dat het getal bouwopzichters zoodanig werd uitgebreid, dat een permanente velddienst, om het zoo eens uit te drukken, naast een permanenten bureau-dienst georganiseerd kon worden en een voldoende aantal opzichters voortdurend op de been kon zijn, om overal een wakend oog te houden.

Maar het is bekend, dat de financiën der hoofdstad niet schitterend zijn en nu kost het aanstellen van een aantal nieuwe bouwopzichters natuurlijk geld. Het gemeentebestuur vond toen dezen uitweg, dat het, de meer en meer gebruikelijke manier volgend, een inspecteur over de bestaande bouwopzichters aanstelde, vermoedelijk hopende, dat één zulk een titularis tegen verscheidene bouwopzichters zou opwegen, ofschoon hij lang zoo kostbaar niet was.

Zal deze hoop vervuld worden, en zal, na de benoeming van dezen inspecteur, die onlangs geschied is, de toestand verbeteren? Het is onze meening, dat ditmaal weder als reeds zoo vaak, de zuinigheid de wijsheid bedrogen heeft en dat de nieuwe regeling niet het nut zal brengen, dat daarvan verwacht wordt.

De ervaringen, die met de nieuwe regeling werden opgedaan, leverden wel het bewijs voor de juistheid onzer wijze van zien. En een reeks van ongevallen deed eindelijk de zaak in den Raad ter sprake komen. De debatten omtrent het bouwtoezicht hadden tot resultaat, dat als motie werd aangenomen: „de Gemeenteraad acht een hervorming van het bouwtoezicht noodzakelijk”.

Het Dagelijksch Bestuur had, bij monde van den burgemeester, van een andere opvatting blijk gegeven. Buiten den Raad had de oud-wethouder Treub den lof van het bestaande systeem met kracht van longen gezongen.

Maar, toen de motie was aangenomen, moesten er wel voorstellen tot hervorming komen. Zij werden evenwel niet van harte, ja zelfs schoorvoetend gedaan. Want de minderheid van het Dagelijksch Bestuur toonde zich den bestaanden inspecteur zeer genegen. En slechts het besef, waartoe de meerderheid gekomen was, dat een man van erkende wetenschappelijke bekwaamheid, „bovendien toegerust met beproefde ervaring” noodig zou zijn, maakte de hervorming mogelijk. Om aan het nieuw te scheppen ambt den noodigen luister te verschaffen, werd de belooning daaraan verbonden, gesteld op f 4000 tot f 6000.

uitgelegde steden van Nederland zou hebben gemaakt. De Raad wilde daar echter niet aan; men meende toen, dat het met de uitbreiding zulk een vaart niet zou loopen, en dat slechts dan straten moesten worden aangelegd, als er behoefte aan kwam. Een algemeen plan werd onmoedig en veel te kostbaar geacht. Zoo ontstonden, bij stukjes en beetjes, het schilderskwartier en de uitwassen buiten de Leidsche Poort.

Pas in 1877 werd tot het vaststellen van een uitbreidingsplan overgegaan. Wat bedorven was, kon toen niet meer veranderd worden, en zoo heeft de kortzichtigheid van omstreeks 1870 alle goede uitbreiding voorgoed verhandeld.

De aanleg en de opening van het Noordzeekanaal heeft Amsterdam tot grooten bloei gebracht. In 1874 werd tot het maken der Handelskade besloten, en dit groote werk is door Van Niftrik op voortreffelijke wijze volbracht. Waar nu de pakhuizen staan, waar nu de treinen rijden, kabbelden in 1874 nog de golfjes van het IJ, dat daar zeer diep was. Hoe onbetrouwbaar de IJ-bodem is, bleek maar al te zeer bij den aanleg van het Centraal-station, dat ter onzaliger ure in het open havenfront was gemaakt.

Doch Van Niftrik wist dien ondergrond tot gehoorzaamheid te dwingen. Een doeltreffend uitgevoerde zandaanplenging maakte het mogelijk, de kademuuren zoo te fundeeren, dat nimmer eenige zakking of verschuiving is voorgekomen.

Deze Handelskade moet als Van Niftrik's voornameste werk worden beschouwd. Doch behalve dit, bracht hij nog zooveel tot stand, dat wij alleen een opsomming van het belangrijkste hier kunnen geven.

In de eerste plaats moeten genoemd worden de Petroleumhaven en de Houthaven, aan de westzijde der stad gelegen. Dan de uitbreiding der Handelskade, het nieuwe Entrepôtdok, nu pas in gebruik, de aanleg der parken, der nieuwe begraafplaatsen, het stoomgemaal te Zeeburg voor de waterverversing, verscheidene bruggen.

Bij dit alles kwamen dan nog de besloemingen van den dagelijkschen dienst, die werkelijk niet gering waren. Doch Van Niftrik beschikte over zooveel werkracht, dat hij overal tijd voor vond; hij arbeidde met zoo jeugdigen ijver, dat hij heel wat jongelingen beschaamd maakte.

Wanneer hij niet 1 Januari 1901 den dienst der gemeente verlaat, dan is het niet, om een welverdiende rust te gaan genieten. De nieuwe groote sluis te Zaandam wordt onder zijn leiding en naar zijn ontwerp gemaakt, en ook op andere wijze hoopt hij nog jaren lang werkzaam te zijn.

Voor de gemeente Amsterdam is zijn heengaan ongetwijfeld een groot verlies. Want Van Niftrik, die al zoo veel had medegemaakt, die over zulk een schat van ervaring beschikte, was de algemeene vraagbaak. Het zal uiterst moeilijk zijn hem een waardig opvolger te geven. Aan theoretisch gevormden ontbreekt het tegenwoordig allerminst, doch de inderdaad praktische mannen, die onze ingenieurskunst gemaakt hebben tot wat zij is, worden meer en meer schaarsch.

Wij wenschen den stads-ingenieur, ook als hij zijn betrekking vaarwel gezegd zal hebben, nog een lange en vruchtbare werkzaamheid toe. Amsterdam heeft groote verplichtingen aan hem; wij hopen, dat het dit beseffen zal en door daden zich dankbaar zal betoonen jegens den man, die meer dan iemand anders gedaan heeft om het te maken, tot wat het nu is.

De bladen deden ons weten dat zich, toen de oproeping voor de te vervullen betrekking gedaan was, zeven sollicitanten aanmeldde, waaronder wetenschappelijke sterren van de eerste grootte.

Inmiddels had het bestuur der Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst eene commissie benoemd, om over een adres, dat de afdeeling Amsterdam der Maatschappij in zake de woningwet aan de Tweede Kamer der Staten-Generaal wilde zenden, advies uit te brengen. Als voorzitter der commissie trad op de heer J. W. C. Tellegen, civiel-ingenieur, directeur der gemeentewerken te Arnhem. Wel maakte de commissie, als de meeste harer zusters, zich met een lantje van Leiden van haar taak af, maar het feit, dat de Arnhemse directeur der gemeentewerken haar voorzitter geweest was, bleef niet onopgemerkt. Zoo iemand moest wel voor de gemeente Amsterdam de gewenste man zijn. Hier had men nu de erkende wetenschappelijke bekwaamheid, de beproefde ervaring, waar men zoo om verlegen was. Doch de bezitter der eigenschappen schijnt aanvankelijk niet bereid geweest te zijn, ze op de door den Raad vastgestelde voorwaarden ten nutte van de hoofdstad met haar half miljoen zielen te doen komen. Hij achtte een belooning van f 6000 's jaars te gering voor zooveel wetenschap, om van de ervaring maar te zwijgen. Toen werd er geloofd en geboden; ten slotte gelukte het aan burgemeester en wethouders hun man machtig te worden, door hem nog f 2000 's jaars extra toe te leggen, waarvoor hij dan ook op de woningen zal toezien.

Wie nu verwacht had, dat de Raad zonder stemming burgemeester en wethouders zou gemachtigd hebben, dit zeldzaam koopje niet te laten loopen, is bedrogen uitgekomen. Want er was veel tegenstand, en het scheelde maar een paar stemmen, of de voordracht was verworpen.

Vele leden achten de wetenschap, die de gemeente behoefde, niet f 4000 voldoende betaald. De dubbele hoeveelheid, die men nu voor f 8000 zou krijgen meenden zij, dat niet noodig was. En misschien hadden zij wel gelijk, wat te eer mag worden aangenomen, nu de vier bouwkundigen, die in deze als deskundigen mochten gelden, als één man tegen de voordracht stonden.

Men zou achter de schermen moeten zien om te weten hoe het gekomen is, dat burgemeester en wethouders, die aanvankelijk met de meer praktische regeling van 1895 zoo tevreden waren, nu nog veel wetenschappelijker systeem voorstelden, dan zelfs de oppositie van een half jaar geleden had durven droomen.

Er is reeds het een en ander van uitgelekt, hoe de dienst nu zal worden georganiseerd. Onder den directeur zullen komen twintig ingenieurs van het bouwtoezicht, allen van Delft. Om de geschikte menschen te kunnen krijgen, wil men hen f 5000 per jaar toelagen. Daar het Raadhuis geen ruimte heeft voor behoorlijke bureaux, zal het worden uitgebreid, waartoe de voorbereidende maatregelen reeds zijn genomen. De tegenwoordige titularissen zullen, als te praktisch, gepensionneerd of op wachtgeld gesteld worden.

Als de woningwet aangenomen is, zal de directeur een nieuwe concept-bouwverordening maken; uit den aard der zaak kunnen bijzonderheden hieromtrent nog niet worden medegedeeld. Mocht de verordening in den Raad worden aangenomen, dan zal zij een statig boekdeel vormen van 600 bladzijden lexicon-formaat, dat in een band, door een onzer meest bekende architecten ontworpen, verkrijgbaar zal worden gesteld.

De inhoud zal zoo wetenschappelijk zijn, dat alleen zeer hoog staande technici er wat aan zullen heb-

ben. In het bijzonder mathematische kennis, ook der hogere machtsvergelijkingen, zal noodig zijn, om de bepalingen der bouwverordening te begrijpen. Hierdoor zal bereikt worden, dat de speculatiebouw in den vervolge onmogelijk wordt gemaakt niet alleen, maar dat ook vele onbevoegden uit den kring der architecten zullen worden geweerd.

Men vleit zich met de verwachting, dat bij een zoodanige wetenschappelijke inrichting het eigenlijke bouwtoezicht niet meer noodig zal blijken. Mocht men evenwel in die verwachting bedrogen worden, dan zal er tot het aanstellen van ambulant personeel moeten worden overgegaan. In dit geval zouden een drietal gediplomeerden van de Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst op een aanvangs-salaris van f 800 met het houden van zoodanig toezicht worden belast.

.

Het komt ons voor, dat door een zoodanige regeling, hoe wetenschappelijk dan ook, de gemeente Amsterdam maar weinig gebaat zal worden.

Wel is den nieuwen directeur nu de waarheid gebleken van Bilderdijk's regel:

„Geleerdheid staat gelijk met goud, en wordt als heel wat groots beschouwd.“

Doch hij herinnere zich ook het vervolg:

„Doch al de waarde die zij heeft is 't geen er 't recht gebruik aan geeft.“

Het zal hem al spoedig duidelijk worden, dat, waar het er op aan komt een zoo bij uitstek praktisch werk te verrichten als het toezicht houden bij bouwen, de waarde der wetenschap maar betrekkelijk is. Zelfs een al te wetenschappelijke bouwverordening, ook al kreeg zij minder omvang, dan boven werd genoemd, zou niet in den smaak der raadscommissien, laat staan in dien van den raad vallen.

Wij hebben, nu vijf jaar geleden, toen de inspecteur benoemd werd, voorspeld, dat door die benoeming geen verbetering zou verkregen worden. De toekomst gaf ons gelijk. Dit geeft ons moed, andermaal een profetie te wagen, en wel deze, dat ook door de benoeming van den directeur de gewenschte toestand niet zal worden bereikt.

Wij zeggen dit geenszins met het oog op den gekozen; ook voor vijf jaar was het allerminst de persoon van den inspecteur die ons aan den goeden uitslag deed twifelen. In 1895 geschiedde de benoeming onverwacht, in 1900 niet minder. En bij zulk een wijze van handelen is natuurlijk heel wat commentaar te verwachten, wat voor benoemden zoowel als voor benoemers nooit aangenaam is. De personen staan echter voor ons buiten de zaak.

Doch hoe praktisch de inspecteur, hoe wetenschappelijk de directeur moge worden geacht, zij hebben ieder slechts twee oogen en twee beenen. Bij „toezicht“ komt het in de eerste plaats op de oogen aan; blinden kan men voor zoo iets niet gebruiken. Doch ook de beenen moeten dienst doen, al kunnen automobielen hier helpen. De automobiel zal echter vóór de bouwschatting moeten blijven; op het werk zullen zoowel inspecteur als directeur hunne natuurlijke middelen van beweging moeten in werking brengen.

Nu is het waar, dat de inspecteur hoofdzakelijk als bureau-man dienst heeft moeten doen, nu is het wel zeker, dat men ook den directeur op het stadhuis zal willen houden, om hem altijd bij de hand te hebben. Voor paperassen, om hem daar bezigheid te geven, zal ongetwijfeld gezorgd worden, opdat hij zijn loon niet in ledigheid verdiene. Ja zelfs zijn staf, al mocht die

dan minder groot worden, dan het gerucht wil, zal grootendeels sedentair zijn.

Wat er op deze manier van het bouwtoezicht terecht komt, is duidelijk geworden. Maar de richting, waarin men gezocht heeft, om den nieuwen titularis te vinden, bewijst voldoende, dat de ongelukken, die voorvielen, het gemeentebestuur niets hebben geleerd. Van de wetenschap, de rapporten, de statistieken, verwacht het zijn heil. De bittere ontgoocheling kan niet uitblijven.

En vanwaar nu zoo plotseling die zegepraal der wetenschap? De inspecteur had, bij een der jongste ongelukken, om zijn beleid te verdedigen, een verkeerde formule toegepast! Doch het ongeluk ware evengoed gebeurd, als, nadat het plaats greep, de juiste formule gebruikt was. Mocht de nieuwe directeur niet gelukkiger zijn, mocht het noodlot willen, dat ook zijn directie zich door een paar instortingen kenmerkt, dan zal hij den wind van voren krijgen, trots zijn wetenschap.

Het lijkt heel aardig, te Amsterdam een gemeente-betrekking te bekleden van f 8000 's jaars. Doch als de nieuwe directeur zijn collega's hoofdamtbeuren zoo goed zal kennen, dat zij hem hun ervaringen mededeelen, dan vreezen wij, dat hij het heimwee naar Gelderland's hoofdstad zal krijgen.

Bij de laatste wethouders-crisis is het gebleken, hoe onaangenaam de positie der tegenwoordige hoofdambtenaren gemaakt wordt. En het feit, dat verscheidene de gemeente vaarwel zeiden, zoodra zij kans zagen, elders een plaats of praktijk te vinden, is al evenmin bemoeuwigend. Evenwel, al ziet de een nog de andere voor haar oogen verbranden, zij vliegt toch in de kaars, door de schittering aangelokt.

Dit alles moet ieder voor zich weten. Het geld verzoet den arbeid, en doet sommigen veel verdragen. Wij moeten nu wachten, tot de nieuwe directeur, aan het werk gegaan, doet zien, hoe hij zijn taak opvat, of liever, welke opvatting het Dagelijksch Bestuur van die taak heeft.

En eerst als weer vijf jaar verstreken zijn, zal men er over kunnen oordeelen, of onze voorspelling juist was of niet.

BELGISCHE BOUWKUNST.

Het is pas sinds dertig jaar, dat België inderdaad in Brussel zijn hoofdstad heeft. Voor dien tijd onderscheidde de vroegere verblijfplaats der Brabantse hertogen zich maar weinig van Luik, Antwerpen en andere groote provinciesteden.

Brussel werd toen „gehausmanniseerd“. Het ideaal van zijn bestuurders en van zijn bevolking was destijds, dat de stad een klein Parijs mocht worden. En zij deden hun best, dat ideaal te verwezenlijken. Aan de breede boulevards werden „maisons de rapport“ gebouwd, die, op zijn Parijsch, in appartementen op verschillende verdiepingen waren gescheiden. Maar die huizen vielen niet in den smaak. Slechts vriendelingen namen er hun intrek, doch de Belgen zochten de buitenwijken op, en lieten daar kleine woningen bouwen. Vooral in het noordoosten der stad en te Schaerbeek zijn zulke huizen bij honderden gebouwd. Zoo kreeg de architectuur gelegenheid, te toonen, wat zij kon.

De Belgen houden al van ouds van wat opzichtig is. Het baroque schrikt hen niet af, en er is in die nieuwe buurten heel wat gebouwd, dat grillig, gezocht en weinig gedistingeerd mag heten. De „style néo-flamand“ kwam al gauw algemeen in zwang, en nog

zelfs op het oogenblik is men daar geenszins afkeerig van. Doch ook wat nieuws werd beproefd. De jongeren vonden, dat de historische stijlen hadden afgedaan. Zij zagen in de bouwkunst slechts de wetenschap, om alle materialen naar hunnen aard te pas te brengen. Zij vergeleken een bouwwerk bij een symphonie, en meenden dat de bouwmaterialen met de muziekinstrumenten gelijk staan. De hedendaagsche componisten verkrijgen hun effecten door instrumenten, die aan hunne voorgangers onbekend waren. Zoo kunnen ook de bouwmeesters van tegenwoordig door het toepassen van moderne grondstoffen een nieuwen stijl scheppen.

De bouwkunst wordt tegenwoordig beheerscht door de nijverheid. Vindt die nieuwe bouwstoffen uit, dan zullen de architecten, die toepassende, van zelf tot nieuwe vormen komen.

Het zijn vooral Hankar en Horta die deze stellingen verkondigen en die, in hunne werken, er de waarheid van pogen te bewijzen. Die werken zijn hier te lande reeds zeer bekend, en zij worden vooral in Den Haag en te Rotterdam zoo bewonderd, dat zij tot navolging hebben uitgelokt.

Viollet-le-Duc is de eerste geweest, die meerde te mogen vaststellen, dat de materialen der bouwkunst moeten beheerschen, en niet de bouwkunst de materialen. Het was hem niet gegeven, door belangrijke nieuwe bouwwerken aan te toonen, hoe hij over de moderne kunst dacht. Doch zijn volgelingen in Frankrijk en andere landen waren gelukkiger. Evenwel, zij waren meestal door hunne middeleeuwsche studiën ietwat van de wijs geraakt, en gebruikten bij voorkeur de materialen, die reeds door de eeuwen geijkt, als van zelf om een behandeling in den geest van de Gotiek vroegen. Slechts enkelen waagden zich aan de materialen van den hedendaagschen tijd, doch trachtten die dan in middeleeuwsche vormen te bezigen.

De nieuwere Belgen willen nu van deze traditiën niet meer weten. Doch daar het gebruiken van de materialen op zich zelf tot geen versiering, ja zelfs niet tot bepaalde vormen aanleiding kan geven, zoo zou hun werk de troosteloze nuchterheid van utiliteitsvoortbrengselen hebben, indien niet op andere wijze getracht was, wat levendigheid te verkrijgen. Grillig lijnenspel moet nu goed maken, wat er aan versiering te kort komt. Vooral metaal en hout komen voor zulk een behandeling in aanmerking.

Het zijn deze lijnen, die de eigenaardigheid van de nieuwe Belgische bouwkunst uitmaken, en die sommigen behagen, anderen ergernis geven. De architecten, die ze in hun ontwerpen gebruiken, zijn ongetwijfeld ter goeder trouw, wanneer zij meenen, door de natuur der bouwstoffen daartoe als van zelf te zijn gekomen. Doch ijzer behoeft niet noodzakelijk gebogen te zijn en in hout zijn de grillige lijnen slechts mogelijk, als het op materiaalverspilling niet aankomt, als soliede samenstelling niet in de eerste plaats wordt gevorderd.

Ofschoon de ontwerpers dit niet zullen toegeven, speelt de zucht om tot iederen prijs wat nieuws te willen maken in de Belgische bouwkunst op het oogenblik een grootere rol, dan het streven om de materialen naar hunnen aard toe te passen. Of er in dezen nieuweren Belgischen stijl een toekomst zit, moet worden afgewacht. Hij heeft niet slechts in Nederland, doch ook te Parijs reeds aanhangers gevonden. Ook in Duitschland en Oostenrijk bleef hij niet zonder invloed.

De Belgische architecten zijn met Viollet-le-Duc van meening, dat wie doet wat hij kan, en wie dat

zoo goed mogelijk doet, de critiek niet behoeft te vreezen. Die critiek spaart hen niet, doch zij houden voet bij stuk. Pas de toekomst kan leeren, of zij het juiste pad insloegen.

J. A. KOOPMANS. †

De nestor der Nederlandsche heraldici, J. A. Koopmans, is op 24 December jl. op den huize „Klein Doornik“ te Lent op 75-jarigen leeftijd overleden.

Met hem is niet alleen de oudste, maar tevens een der meest serieuze beoefenaars der heraldiek heengegaan.

Zooals bekend is, zijn er weinig vakken, waarin zoo veel wordt geliefhebberd, als juist in de heraldiek. Koopmans was een vijand van dit dilettantisme, dat grootendeels oorzaak is van de vele wanbegrippen, die nog vrij algemeen op het gebied der wapenkunde heerschen.

Behalve in den kring zijner vakgenooten liet hij zich dan ook niet gaarne over zijn lievelingsstudie uit en wij herinneren ons hoeveel moeite het indertijd aan het bestuur der toenmaals pas opgerichte Nijmeegsche Kunstvereniging kostte, om Koopmans te bewegen, een avond te vullen met een heraldieke kunstbespreking.

„Ze begrijpen er toch niets van“, was zijn argument en in den grond had hij gelijk. Toch liet hij zich vermurwen, met dit gevolg, dat dien avond zich bij menigeen, die er niets van begreep, toch eenig denkbeeld van heraldiek vormde en ook voor anderen, die er wel iets van begrepen nog veel te leeren viel. Veel droeg hiertoe zeker bij de welwillendheid, waarmede de kunstgever alle vragen beantwoordde en overal waar dit noodig was een bevattelijke verklaring gaf.

In de kringen der heraldici werd groote waarde gehecht aan Koopmans' oordeel en tot nog kort geleden aarzelden hij niet dit uit te spreken, getuige de aanhaling in het artikel „Om een Keizerskroon“ in het vorig nummer van dit blad.

BOEKBEORDEELING.

Van Gendt's Bouwkalender voor 1901 beleefte met de ons toegezonden nieuwe editie zijn 31sten jaargang.

Dit feit alleen bewijst reeds, dat het handige zakboekje steeds in een bestaande behoefte blijft voorzien.

De inhoud van het eigenlijk zakboekje heeft niet veel wijziging ondergaan.

Wel werd natuurlijkerwijze de omvang telken jare wat grooter, hetgeen hier echter meer een gevolg is van de uitbreiding der „Personalia“ dan van die van het „Memorandum“, maar toch vertoont de Nederlandsche Bouwkalender niet die gestadige toename in dikte, welke bij sommige buitenlandse vakkalenders valt op te merken.

Het is zeker de bedoeling der bewerkers, om de Bouwkalender inderdaad een zakboekje te doen blijven en daarvoor is veel te zeggen.

Dit was echter, wij meenen al zoo ongeveer van den aanvang af, niet mogelijk zonder de Bijlage, welke een onmisbaar aanhangsel vormt, ook omdat zij een vrij onbeperkte gelegenheid biedt, om datgene op te nemen, waarvoor in den kalender geen plaats is.

Die Bijlage is nu nog een dun boekje; bij den „Deutscher Baukalender“ is zij reeds dikker dan het zakboek zelf en dit zal mettertijd, dunkt ons, met de Nederlandsche bijlage ook wel zoo worden, want het komt ons voor, dat op sommige punten de technische

inhoud, wel wat al te veel tot het hoogst noodige beperkt is gebleven.

De Personalia konden o. i. een volgend jaar zonder bezwaar naar de Bijlage verhuizen. Daardoor zou het mogelijk worden de technische hoofdstukken uit de Bijlage in den kalender over te brengen.

Den technischen inhoud tot het onderwerp van een uitvoerige kritiek te maken, achten wij thans minder noodig. Voortalsnog schijnt het ons beter deze jaarlijks wederkerende taak aan de bewerkers zelf over te laten, die daartoe volkomen bevoegd zijn, maar toch veroorloven wij ons de opmerking, dat het niet ongewenscht lijkt, dat in volgende edities wat meer rekening worde gehouden met nieuwere constructie- en reken-methoden, dat wat meer gegeven worde over nieuwere materialen, in één woord, wat meer gelijken tred worde gehouden met de groote ontwikkeling der industrie op bouwkundig gebied.

Velen worden van toepassing van nieuwigheden, waaronder toch vaak veel goeds voorkomt en die in het buitenland sinds lang geen nieuwigheden meer zijn, teruggehouden door onbekendheid daarmede, ook, en dit is een punt van belang, wat betreft de kosten.

Op de reclame van fabrikanten en agenten vertrouwt de Nederlandsche bouwkundige in den regel niet; veel meer doet hij dit op zijn Bouwkalender en het ligt o. i. wel op den weg van de bewerkers, om te zorgen, dat hij van nieuwe zaken daarin wat meer gegevens vindt dan nu het geval is. Legt men de Deutsche Bouwkalender eens naast ons boekje dan springt 't verschil dadelijk in het oog en wij moeten bekennen in het voordeel onzer naburen.

Laat ons nationaliteitsgevoel ons niet blind maken voor het inzicht, dat wij van die naburen heel wat kunnen leeren.

TECHNISCHE VAKVEREENIGING.

Voor de leden van de afdeling Haarlem van deze vereniging, hield de heer A. A. Beekman, van Schiedam, Vrijdagavond zijn tweede voordracht over het Zuiderzee-vraagstuk. Had spr. Woensdag de technische zijde behandeld, nu werden de zaken van den economischen kant bekeken.

Spr. had meer in 't bijzonder op het oog 't plan van de Staats-commissie; het maken van een afsluitdijk en de inpoldering van 4 groote stukken met in 't midden het IJsselmeer. De vraag is, wie moet dat groote werk uitvoeren? De commissie is van oordeel de Staat, daar deze er 't meeste belang bij heeft. Wel zal de Staat een direct verlies lijden, doch de indirecte voordeelen zijn zeer groot.

Wat 't uitdeelen der gronden betreft, de beste manier is het stelsel van hypotheek, d. w. z. de aflossing van de waarde der gronden binnen een zekeren tijd. De Staat moet de gedachte aan winst geheel uitsluiten. In hoofdzaak moet men erop bedacht zijn een aantal nijvere krachten, die anders ons land zouden verlaten, te behouden.

Het groote nadeel van de droogmaking is het verdwijnen der Zuiderzee-visscherij. De gemiddelde opbrengst hiervan is pl. m. 2 miljoen. Toch is de schade niet zoo groot, daar zij, die uitsluitend op de Zuiderzee visschen, toch een kommerkelijk bestaan hebben. Voor schadeloosstelling is voorloopig uitgetrokken een som van 4½ miljoen.

Een der niet-rechtstreekse voordeelen is o. a. een groote aanwas van grondgebied, waarop pl. m. 200.000 menschen hun bestaan zullen vinden. De landbouwende klasse zal dan ook in aantal toenemen, terwijl in de bestaande wanverhoudingen verbetering zal worden gebracht. De vrees dat de reeds bestaande gronden in prijs zullen dalen is volgens spr. ongegrond. Behalve de landbouwers zullen ook de arbeiders — in den ruimsten zin des woords — alsmede de kooplieden en industrieelen van de inpoldering profiteren.

Droogmaking der Zuiderzee is dus volgens spr. hoogst gewenscht. De interessante rede werd door de belaan! weinig talrijke aanwezigen met aandacht gevolgd.

VEREENIGING „DE FRIESCHE BOUWKRING“ TE LEEUWARDEN.

Vergadering van 20 December 1900.

Na afdoening van de gewone werkzaamheden geeft de voorzitter de heer W. C. de Groot, het woord aan den heer H. Baucke, technoloog en lid der firma Koning & Bionfait te Amsterdam, die op uitnodiging van het bestuur, welwillend op zich had

genomen hedenavond als spreker op te treden en daarvoor tot onderwerp had gekozen: Over mortels en hunne versterking.

Na een inleidend woord, waarin op de uitgebreidheid der materie werd gewezen en na over de beteekenis van mortel te hebben uitgeweid, zegt spreker. Een mortel bestaat uit: a. een grondmassa, b. een of meer bindmiddelen, c. water.

Van deze drie bestanddeelen zijn het bindmiddel en het water onmisbare elementen, de grondmassa speelt een bijkomende rol; hare aanwezigheid is geen volstrekt vereischte, m. a. w. mortelmengsels zonder grondmassa zijn bestaansbaar.

Hieruit volgt dat de grondmassa geen actief deel neemt aan het proces, waarbij uit het mortelmengsel, de eigenlijke „mortel“ ontstaat, dus bij de versterking geen werkzame rol in scheikundig opzicht vervult. De grondmassa is evenwel van physischen invloed. Bij het onderscheiden van eenen physischen en van een chemischen invloed, zou men allicht de gevolgtrekking kunnen maken, dat de versterking der mortels door mij uitluitend aan scheikundige processen zou worden toegeschreven.

Het zij er verre van, hier met een enkel woord dit twistpunt te willen beslechten.

Men kan echter veilig de physische invloeden tegenover de scheikundige stellen, indien men in het oog houdt, dat een verhardingsproces, van welken mortel ook, nooit tot stand komt zonder de afwikkeling van een of meer chemische processen. In zóó verre kan men dus zeggen, dat de grondmassa geen directen invloed uitoefent op de eigenlijke verharding, of korter uitgedrukt: de aanwezigheid eener grondmassa veroorzaakt slechts wijzigingen van quantitatieven en niet van kwalitatieven aard. De gesaardheid van het bindmiddel bepaalt de soort der mortels, waarbij gewozen wordt op het door Von Tetmajer gegeven schema. Verder komt het spreker gewenscht voor op die soorten de aandacht te doen vallen, welke hier te lande van veelvuldige toepassing zijn. Men komt dan van lieverlede tot de volgende nadere hoofdindeling: a. kalkmortels, b. traasmortels, c. portland-cementmortels.

a. Kalkmortel. Men onderscheidt hier: 1o. mortels uit gewone luchtkalk bereid: luchtmortel; 2o. mortels uit kalk met hydraulische eigenschappen bereid: watermortel.

Eerstgenoemde soort is de gewone kalkmortel, bestaande uit een wezig plastisch mengsel van kalk en zand, aangeroerd met water. Zij zijn van veelvuldige toepassing, vooral in den goedkoopsten bouw. Het eigenlijke bindmiddel is of steen- of schelpkalk.

De schelpkalkmortel is sedert eenen in gebruik; groote vastheid verkrijgt een dergelijke mortel nooit. Toen groote brokken specie, afkomstig van de door brand gehavende gewelven der Canara-kerk te Rhonon werden beproefd, droegen kubussen uit deze mortel gezaagd slechts 25 Kgr. per c.M³, een laag cijfer voor een eenwoudigen mortel, indien men aanneemt dat een mortel van 1 deel cement 3 deelen zand soms na acht dagen 150 Kgr. per c.M³ kan dragen.

In theoretisch opzicht is de steenkalk verre te verkiezen boven de schelpkalk. De praktijk bevestigt deze onderstelling niet.

b. Traasmortels.

Tras is een waterhoudende kiezelzure verbinding, waarin aluminium-oxyde als voornaamste metaal voorkomt. Met kalk of kalk en zand vermengd, verhardt het mengsel tot een steenachtige mortelmassa. Onder water geschiedt deze verharding beter dan boven water. Het gebruik van tras is reeds van zeer ouden datum; zoo wordt vermeld dat de Romeinen tijdens hun verblijf in de Germaansche landen bekend zijn geweest met de hydraulische eigenschappen van de tras en deze stof in hunne watermortels hebben gebruikt.

Hier-te-lande is tras reeds herhaalde malen onderzocht en gekeurd, zoodat over een vrij omvangrijke statistisch materiaal kan worden beschikt, zich uitstrekkende over een honderdtal volledige onderzoekingen. Na is gebleken, dat tras met 7½ pCt. gloeiverlies altijd goede verharding geeft; d. w. z. cijfers van druk en trekvaastheid, liggende boven de minima vastgesteld door den Rijkswaterstaat. Tras van 7-7½ pCt. gloeiverlies bereikt in den regel deze minimum cijfers n.l. 12 Kgr. per c. M. weerstand tegen trekkracht en 60 Kgr. weerstand tegen druk.

Tras van 5½-7 pCt. gloeiverlies kan aan de minimum eischen voldoen, is er echter vaak beneden.

De naalproef geeft over het algemeen zeer onbetrouwbare resultaten; trassen van hoog gloeiverlies weerstaan soms de minimum voorgeschreven belasting na 2, 3, 4 en 5 etmalen geheel niet. Andere wilde trassen vertoonen daarentegen zeer hooge weerstandscijfers bij de naalproef.

c. Portland-cementmortels. Portland-cement is een kunstproduct, in tegenstelling met de tras, welke een delfstof is. De geheele portland-cementfabrikage is een negentiende-eeuwsche industrie.

Portland cement is een innig mengsel van leem en kalk, hetwelk tot sintering toe gebrand en daarna tot poeder vermalen is geworden.

Wanneer men cement met water aanroert, versterkt de massa na eenigen tijd. Dat zalks geschiedt weet een ieder, maar wat hierbij geschiedt is nog slechts onvolledig bekend en waarom het geschiedt weet niemand. Een paar in de zaal opgehangen teekeningen geven een beeld van een microscopische cementpreparaat, waarin drie mineralen, welke men Alit, Belit en Celit heeft genoemd, voorkomen.

Hoe langer het cement versteent, m. a. w. hoe meer water wordt gebonden, des te harder wordt het en des te meer verdwijnen ook de Alitkorrels, welke in gekristalliseerd kalkhydraat en in een amorfe kiezelzuurhoudende massa overgaan.

Het uitkristalliseeren van kalkhydraat, geeft aan de massa vastheid, aangezien er een skelet van kristallen ontstaat.

In den laatsten tijd heeft men meerdere aandacht geschonken aan de rationele mortelbereiding.

Aan de hand van eenige grafische voorstellingen van de resultaten der proeven van cementtraasmortels en de daaruit afgeleide cementkalktraasmortels, verklaarde de spreker hoe men met veel minder kosten een veel krachtiger specie kan bereiden dan de tot heden gevolgde bereidingswijze. De resultaten van omvangrijke onderzoekingen in Duitschland verriicht, zullen in een afzonderlijke aflevering van de Mittheilungen aus der Königlichen Mechanisch Technischen Versuchs anstalt in Charlottenburg verschijnen. Hieruit zal blijken dat de traacementmortels in zee water beter versteenen en dus meer vastheid verkrijgen dan cement-zandmortels.

Ten slotte nog een curieus geval uit de praktijk. Voor een 20tal jaren, toen het cementpleister nog mode was, werden in het Oosten van ons land eenige villa's bernaapt en gepleisterd. Groote scheuren ontstonden begrijpelijker wijze overal. De aannemer van een der villa's, klaarblijkelijk geen zijde spinnende met zijn werk, vervangde het cement der pleisterspecie voor de helft door tras. (Opdat de architect dit niet bemerken zoude, werd de tras eerst zeer fijn afgezeift. Het mengsel van tras en cement op de muren gebracht hield zich goed en scheurde in het geheel niet; de muren bleven geheel intact.

Zoo leidde deze fraude tot een gelukkige oplossing en diant het door haar in het leven geroepen object ter opluistering van een in latere jaren opkomend beginsel.

Het leide applaus dat op deze voordracht volgde was zeker een bewijs dat de spreker op bevattelijke en leerrijke wijze zijn onderwerp had behandeld en een reden voor den voorzitter om de vereniging voor een volgende keer bij de spreker aan te bevelen.

Nadat een paar vragen uit de vragenbus werden voorgelezen werd de laatste vergadering van dit jaar gesloten.

BUITENLANDSCHE BERICHTEN.

— Dezer dagen is het prachtige kasteel van Beloeil, gelegen niet ver van Ath in Henegouwen en toebehoorende aan de prinses de Ligne, geheel verbrand. De brand brak uit door een gebrek aan de calorifère, en nam weldra zulk een omvang aan, dat de bewoners in allerijf het gebouw moesten ontvluchten. Alle pogingen tot blusschen waren vruchteloos en het kasteel brandde geheel uit.

De prins de Ligne organiseerde zelf den reddingsdienst om alle kunstschatten, die het kasteel beroemd maakten, in veiligheid te brengen. Voor een deel slaagde men daarin. De zeldzame verzameling familieportretten van Holbein, Van Dijk, Rubens, Pourbus, Velasquez, evenals de archieven, de wapen- en porseleinverzamelingen en de uitgebreide bibliotheek, in de achttiende eeuw door prins Charles Joseph de Ligne bijeengebracht, konden gered worden, doch vele kunstschatten, werken zoowel van oude als van moderne meesters zijn met het oude bouwwerk in de vlammen opgegaan.

Ofschoon gemoderniseerd was in den aanleg van het kasteel, den vierhoek met ronde torens op de hoeken nog duidelijk den oorsprong uit de 12de of 13de eeuw te herkennen.

Het is reeds meer dan 5 eeuwen in het bezit der prinses de Ligne geweest en de reeds genoemde Charles Joseph beroemd als staatsman en veldheer heeft in zijne brieven een uitvoerige beschrijving gegeven, zoowel van het slot als van het prachtige park, dat door Le Nôtre werd aangelegd.

— In Boston is men zeer geforceerd over een bedrog, dat al 20 jaar geleden gepleegd is. Het kunstmuseum bevat 28 zoogenaamde Tanagra-beeldjes, die men in 1879 voor hooge sommen had aangekocht en waarop men heel trotsch was. Een Grieksche kunstkooper te New-York heeft nu aangetoond, dat alle, op 3 na, louter namaaksel zijn. Al 25 jaar geleden bestond te Athene een beude, die uit brokstukken, welke in oud-Griekse graven in Bosotij gevonden waren, zeer kunstig een geheel wist te maken en zich ook niet ontzag zulke beeldjes geheel en al te maken. De Griekse regering heeft er een eind aan gemaakt door middel van den strafferechter. Intusschen waren honderden beeldjes als echt van de hand gezet. Ook in Europa, te Parijs en Berlijn, zouden de musen dergelijke „oudheden“ rijk zijn.

BINNENLANDSCHE BERICHTEN.

ROTTERDAM. In de Akademie van T. W. en B. K. alhier zijn thans vele zaken van verschillenden aard tentoongesteld.

Twee zalen zijn er mee gevuld; in de eerste vindt men links de inzending der gemeente Rotterdam op de Wereldtentoonstelling te Parijs. Het is een niet groote maar belangwekkende verzameling, die hier niet, als te Parijs, onder het vele omringende dreigt begraven te worden. Dat zij ook daar wel opgemerkt werd door wie er wezenlijk belang in stelden, is, trouwens, duidelijk gebleken. o. a. door wat onze correspondent te Parijs er over heeft geschreven.

Men vindt hier in de eerste plaats suggestieve kaarten van Rotterdam: — Rotterdam zooals het was in 1646, Rotterdam zooals het was in 1839 — en Rotterdam, de groote stad, die het nu is. Daaronder hangt een algemeen aspect van de stad en haar leven-huizen, d. w. z. een silhouet van den bouw veler torens en markante gebouwen, als achtergrond tot een waterstreep, waarop het silhouet der schepen, die hier plegen te komen en te gaan. Dan een voorstelling van het droogdok bij Charlois, en truggen, de groote Maasbrug, heel kraanig voorkomen; maar belaa ook de Regentessbrug, met een gelukkig niet uit te voeren brug, voor Delfshaven ontworpen, vlak er naast — als om het nog eens expresselijk te doen betonen, dat het bedriegelijk wanprodukt met welden naam de Wijnhaven wel metterdaad is komen bederven.

Aan den eenen zijwand duidelijke voorstellingen van de fiske dingen die hier tegenwoordig te vinden zijn: een kolentip, een kraan, kasimuren in verschillende constructies, en de electriciteitsinrichtingen.

Aan den anderen zijwand doorsneden van de groote pakhuizen, welke de overzij te zien geeft: de Rijnhaven, de Wilhelminkade, de Parallelweg.

Verder zijn er nog kaarten met een grafische voorstelling van het rivierleven, en een model van een elektrisch bootje.

In de tweede plaats geeft de eerste zaal het werk te zien, waarmee onze 25-jarige stadgenoot J. F. Buchel onze Akademie eer aandeel, toen hij er in den rijks-prijskamp voor een prix de Rome den eersten prijs mee haalde. Onze deskundige medewerker heeft aan de verdiensten van dat werk recht doen wederstaan, toen het te Amsterdam geëxposeerd was. Nu zijn ze dan hier, de 12 teekeningen — meer in aantal dan strikt vereischt werd — waar slechts 43 dagen over gewerkt mocht worden. De soliditeit van Buchel's werk volden we vooral in de links gebangen detailteekeningen: — wat een kalme uitvoering zakelijkheid! Ook de aanvankelijke, in „eenzame opsluiting“ gemaakte ontwerpen zijn er natuurlijk bij. — Jammer, dat het werk van den premiewinner ontbreekt.

In de groote zaal een tentoonstelling van decoratieve kunst uit het Kunsthistorischmuseum te Haarlem. Er zijn belangwekkende zaken bij. Zoo een collectie sloten en sleutels (voor een deel eigendom van den architect J. A. Frederiks te Middelburg) — een leerrijke verzameling, die ons vanzelf de vraag deed stellen — vraag welke ontkensend beantwoord moest — wat onze Academie aan zulke werkstukken bezat. De academie heeft bijna niets dan platen; elk begin van een museum ontbreekt naar. En hoe betrekkelijk gemakkelijk zijn toch juist voorwerpen als zulke sloten en grendels te verzamelen! En — hoe dubbel luttig is zoo'n collectie, in dezen tijd nu alles bankwerker worden wil, temidvank niemand meer dan schijnt te lokken: 'tyak, waarin eenmaal ons land zooveel goeds gaf.

Er zijn hier verder o. a. nog stootplaten van Japanse zwaarden, geëtseld ijzer, met goud ingelegd. En een knip stukje smeedwerk van den welbekenden Van Vuuren te Amsterdam.

Aan den wand enkele mooie kleeden: van Morris, van den Zweed Arild Madoen, en ook van Duco Croij.

Dan vele golvendplastische reproducties van drifwerk, een lange reeks prachtige platen van voorwerpen uit het Louvre, en houtwerk naar een nieuwe beismethode van Bayten & Zoon te Dusseldorp.

In het achtergedeelte der zaal een verzameling werkstukken uit de school te Haarlem, verzameling te Parijs bekroond, waartoe in het 104ig nummer van dit blad een bericht voorkomt.

HAARLEM. In het kerkelijk kunststiller der firma Jansen & Co. aldaar zijn tentoongesteld eenige werkstukken voor twee Katholieke kerken hier-te-lande.

Voor het hoofdaltaar der kerk van het Heilig Hart te Tilburg een fraai bewerkte tabernakel van verguld koper. In het middelstuk (met een achtergrond van email, een oppervlakte 266 groot als hier te lande nog niet te vervaardigd) is een voorstelling aangebracht van Christus met Maria Magdalena, fraai geproportioneerde, geheel gedreven beelden, in de smakvri georramenteerde omlijsting ziet men de vier Evangelisten.

Bij dit stuk behooren twee engelen, ter hoogte van 1½ meter, van verguld brons.

Voorts een in zilver gedreven missaal (een boek, dat bij de H. Mis gebruikt wordt), bestemd voor de Katholieke kerk te Zoeterwoude.

Van oogenen kunstvaardige hand getuigt het inderdaad gescheverde drifwerk van de hoofdgroepen aan de voorzijde: Christus, Johannes, Maria en Magdalena. De figuren zijn met zoo groote fijnheid bewerkt, dat bezichtiging met een vergrootglas de moeite loont.

In den smakvri gegituerden rand ziet men St. Leonardus, St. Ludovicus, St. Jeroen en St. Willebrordus. Aan boven- en onderzijde zijn in banderolles Latijnsche spreken gegraveerd.

De achterzijde is in gelijken geest bewerkt; daar ziet men verder Abel, Noach, Zacharias en Aäron.

Op den rug van het missaal ziet men de figuur van Johannes den Dooper, den patroon der R.-K. kerk van Zoeterwoude.

PERSONALIA.

— Bij den Waterstaat in Nederl.-Indië is: overgeplaatst naar de residentie Batavia, de opzichter 1e kl. K. A. Berkhemer; naar de residentie Lampong districten, de opzichter 1e kl. P. J. van der Ham; toegevoegd aan den chef der tweede waterstaatsafdeeling voor de irrigatie-opnemingen in de residentie Tegal en Pekalongan, de opzichter der 1e kl. Ch. E. Versteegh; benoemd tot tijdelijk opzichter bij de exploitatie van het Ombilico-kolenveld A. Tomschik, E. Wilkner en W. Lengerling; tot ingenieur 3e kl. bij het mijnwezen P. J. Jansen, daartoe gesteld ter beschikking van den gouverneur-generaal.

— Bij de Maatschappij tot Exploitatie van Staatsspoorwegen is, ingaande 1 Januari a. s., benoemd tot adjunct-ingenieur 1e klasse P. Van Yaendijk, thans adjunct-ingenieur 2e klasse en als aspirant-adjunct-ingenieur J. J. Vermeulen en tot ingenieurs in algemeen dienst, tevens ingenieurs eener centrale werkplaats, de heeren H. M. W. W. Staring en F. A. Bertrand, ingeniurbefa der centrale werkplaatsen te Tilburg en Utrecht.

— De Minister van Waterstaat heeft benoemd tot buitengewoon opzichter bij het verbreden en verdiepen van het groot scheepvaartwater in het Scheur bij Maassluis met daarmede in verband staande werken K. Westhoeven.

— Bij kon. besluit van 27 December is, met ingang van 1 Januari 1901, bij het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid benoemd tot referendaris P. Doffignies, ingenieur van den Rijkswaterstaat der 3e kl., onder verleening van serrel ontslag uit laatstgenoemde betrekking.

— Met 1 Mei worden de volgende landmeters van het kadaster verplaatst: Houben, van Assen naar 's Hartogenbosch; de Korver, van Amsterdam naar Assen; Smoets, van Amsterdam naar Leeuwarden; Heerard, van Leeuwarden en den Hartogh van Roermond naar Amsterdam, — allen voor den ambulanten dienst.

— In de Vrijdag, 21 December jl., gehouden zitting van den Gemeenteraad is tot directeur van het bouwtoezicht benoemd de heer J. W. C. Tellegen, ingenieur, directeur van publieke werken te Arnhem.

— Tot directeur der gasfabriek te Enkhuizen is benoemd Tymon Meijer, vroeger ass.-ingenieur bij de I.C.G.A. te Amsterdam.

— Tot hoofdopzichter voor het bouwen te Utrecht is benoemd de heer C. De Weerd, opzichter aldaar.

— De heer G. J. Sarlemijn, inspecteur bij de Holl. IJz. Spoor, is benoemd tot officier in de orde van den Leeuw en de Zon van Perzië.

— De heer W. C. Moojen, oud technisch adviseur van den Regeerings-commissaris in de Zuid-Afrikaansche Republiek, laatstelijk administrateur van een ambulance, is benoemd tot ingenieur bij de Deli-Spoorwegmaatschappij.

VACANTE BETREKKINGEN.

— Bouwkundig opzichter voor een belangrijk bouwwerk tegen Mei of vroeger. Brieven met mededeeling van uitgevoerde werken, verlangd salaris en informatie onder n°. 11157, franco bureau van het Algem. Nederl. Adv.-blad, 's-Gravenhage.

— Bouwkundig teekenaar te Enschede. Br. motto Z, aan het bureau van het Nieuwe- en Advert.-blad voor Twente te Enschede.

— Bouwkundig opzichter, goed praktisch ontw., boven 25 jaar en bekend met kerkenbouw. Adres Jac. van Gils, architect, kantoor Hollaan, Rotterdam.

— Onderwijzer voor vakteekenenonderwijs aan Machine-bankwerkers en smeden tegen 1 April 1901, aan de Ambachtsschool te Winschoten.

Aanmelding voor 15 Januari bij den Directeur.

— Twee zeer bekwaame bouwkundige teekenaars voor een werk van langen duur. Adres architect A. Chambou, Rue de Livourne 160, Brussel. (Zie advert. in dit no.)

DIENTAANBIEDINGEN.

(Dienstaanbiedingen in beknopte vorm worden, ten gerieve van heeren geabonneerden, tweemaal per jaar twee achtereenvolgende malen kosteloos opgenomen. De administratie belast zich niet met de toezending der eventueel inkomende brieven.)

— Een jongmenschen 21 jaar, de ambachtsschool doorloopen hebbende en als timmerman en opzichter werkzaam geweest, zag zich gaarne geplaatst als opzichter-teekenaar. Loon ± f 60 's maands. Brieven franco onder letter VNL, aan het bureau dezer courant (2)

— Een gediplom. opzichter-teekenaar, zoekt, wegens spoedige afloop zijner werkzaamheden, plaatsing als „opzichter-uitvoerder“. Brieven franco, letter S, Bureau dezer Courant. (2)

— Een jongmenschen van onbespr. gedrag, 30 jaar, diploma Amb.-school en B.-A.-school, thans ongeveer 2 jaar als timmerman werkz., zag zich gaarne gepl. in een betrekking om zich verder te bekwaamen. Adres letter B. G.b ureau dezes. (1)

Ter drukkerij der Vennootschap „Het Vaderland“.

7272